

KENT AKADEMİSİ

KENT KÜLTÜRÜ VE YÖNETİMİ DERGİSİ | JOURNAL OF URBAN CULTURE & MANAGEMENT

ISSN: 2146-9229

Consume | Az
less! | Tüket!

Vol: 16 Cilt: 16
Issue: 2 Sayı: 2
Fall Güz

2023

www.kentakademisi.com

KENT AKADEMİSİ

KENT KÜLTÜRÜ VE YÖNETİMİ DERGİSİ | JOURNAL OF URBAN CULTURE & MANAGEMENT

www.kentakademisi.com | info@kentakademisi.com | ISSN: 2146-9229

ICAM NETWORK | ONLINE INFORMATION-COMMUNICATION ART and MEDIA SERVICES

Executive Office

Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği Yayınları (KAŞYAD) | Black Sea Poets and Author Association Publishing

Adress: Ahmet Emin Fidan Cultural and Research Center, Evkaf Mah. Evkaf Sok. No: 34 Fatsa ORDU

Publication Technical E Mail: online@kentakademisi.com

For article submit: editor@kentakademisi.com

Phone / Fax: +90 425 310 20 30 – **WhatsApp Teknik Destek:** +356 7706 6507

Cover Page Design /Kapak Tasarımı: Ameen M. YOUNS – EMU

* * *

Our journal undertakes to comply with the professional principles of the press. All legal rights of the articles belong to our journal. It cannot be quoted partly or completely without the permission of our writers and without giving reference in anywhere. Publication Language: Turkish and English

Creative Commons Publication Licence:

Publication Type:

Scientific, International Double Blind Peer Reviewed Indexed Journal

* * *

Publication Period:

Urban Academy is Published Quarterly (15 March, 15 June, 15 September and 15 December)

PUBLICATION MANAGEMENT

Owner: ICAM | Information, Communication, Art and Media Publication Group

Blacksea Poet and Author Association

ICAM Network General Publication Advisor

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ

Legal Advisers

Lawyer Nuri POYRAZ

Lawyer Gamze AKDERİN

REPRESENTATIVE AGENCIES

Prof.Dr. Kağan GÜNÇE | KKTC Representative

Assoc.Prof.Dr. Pervana MAMEDLI | Azerbaijan Representative

Assoc.Prof.Dr. Simon GRİMA | Malta Representative

Assoc.Prof.Dr. Prachand Man PRADHAN | Nepal Representative

Assist.Prof.Dr. Baktybek ISAKOV | Kirghiz Representative

Assist.Prof.Dr. Masoumeh DAEI | Iranian Representative

Assoc.Prof.Dr. Armağan ÖZTÜRK | Ankara Regional Representative

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ | İstanbul Regional Representative

Dr. Osman SİRKECİ | Aegean Regional Representative

Prof.Dr. Nurseren TOR | Akdeniz Regional Representative

YAYIN YÖNETİMİ

ICAM | Bilgi, Kültür, Sanat, İletişim ve Medya Hizmetleri Adına Sahibi

Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği

ICAM Network Genel Yayın Danışmanı

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ

Hukuk Danışmanları

Av. Nuri POYRAZ

Av. Gamze AKDERİN

TEMSİLCİLİKLER

Prof.Dr. Kağan GÜNÇE | KKTC Temsilcisi

Doç.Dr. Pervana MAMEDLI | Azerbaycan Temsilcisi

Doç.Dr. Simon GRİMA | Malta Temsilcisi

Doç.Dr. Prachand Man PRADHAN | Nepal Temsilcisi

Dr. Baktybek ISAKOV | Kirgizistan Temsilcisi

Dr. Masoumeh DAEI | İran Temsilcisi

Doç.Dr. Armağan ÖZTÜRK | Ankara Bölge Temsilcisi

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ | İstanbul Bölge Temsilciliği

Dr. Osman SİRKECİ | Ege Bölge Temsilcisi

Prof.Dr. Nurseren TOR | Akdeniz Bölge Temsilcisi

EDITORIAL BOARD

CHIF EDITORS

Assist.Prof.Dr. Ahmet FİDAN
ORDU UNIVERSITY / ICAM Network

EDITORS and BOARD

Prof.Dr. Nilgün GÖRER TAMER | Gazi University
nilgungorertamer@gmail.com

Prof.Dr. Serap İNCAZ | Kırklareli University
serapincaz@gmail.com

Prof. Dr. Kagan GUNCE | Eastern Mediterranean University
kağan.gunce@emu.edu.tr

Prof.Dr. Prachand Man PRADHAN | Katmandu Üniversitesi
prachand.pradhan@gmail.com

Prof.Dr. Filiz TAVŞAN | Karadeniz Technical University
ftavsan@ktu.edu.tr

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ | İstanbul University
ebruerdonmez@yahoo.com

Assoc. Prof.Dr. Şen YÜKSEL | İstanbul Beykent University
senyuksel@beykent.edu.tr

Assoc. Prof. Dr.Burçin Henden Şolt|Zonguldak Bülent Ecevit University
burcinhenden@hotmail.com

Assist. Prof. Dr. Pelin KARAÇAR | İstanbul Medipol University
pkaracar@medipol.edu.tr

Assist. Prof.Dr. Buse AÇIK ETİKE |Adana Alparslan Türkeş Science and
Technology University / buseacik@atu.edu.tr

GENEL YAYIN EDİTÖRÜ

Dr.Öğr. Üyesi Ahmet FİDAN
ahmet@ahmetfidan.com

EDİTÖRLER ve YAYIN KURULU

Prof.Dr. Nilgün GÖRER TAMER | Gazi Üniversitesi
nilgungorertamer@gmail.com

Prof.Dr. Serap İNCAZ | Kırklareli Üniversitesi
serapincaz@gmail.com

Prof.Dr. Kağan GÜNÇE | Doğu Akdeniz Üniversitesi / Kıbrıs
kağan.gunce@emu.edu.tr

Prof.Dr. Prachand Man PRADHAN | Kathmandu University
prachand.pradhan@gmail.com

Prof.Dr. Filiz TAVŞAN | Karadeniz Technical University
ftavsan@ktu.edu.tr

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ | İstanbul Üniversitesi
ebruerdonmez@yahoo.com

Doç.Dr. Şen YÜKSEL | İstanbul Beykent Üniversitesi
senyuksel@beykent.edu.tr

Doç. Dr. Burçin Henden Şolt | Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
burcinhenden@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Pelin KARAÇAR | İstanbul Medipol Üniversitesi
pkaracar@medipol.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Buse AÇIK ETİKE | Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji
Üniversitesi / buseacik@atu.edu.tr

SECTION EDITORS

(Fall Issue, Volume 16, Issue 3/ Section Editors)

Rankings Alphabet Order

Assist. Prof. Dr. Acalya ALPAN

Assist. Prof. Dr. Ahmet FİDAN

Assist. Prof.Dr. Buse AÇIK ETİKE

Prof. Dr. Cavit YAVUZ

Assoc. Prof. Dr. Elif AKPINAR KÜLEKÇİ

Assist. Prof. Dr. Ercan YÜKSEKYILDIZ

Assoc. Prof. Dr. Filiz TAVŞAN

Assoc. Prof. Dr. Gizem ERDOĞAN

Prof. Dr. Kübra CİHANGİR CAMUR

Assoc. Prof. Dr. H. Meltem GÜNDOĞDU

Assoc. Prof. Dr. H. Burçin HENDEN ŞOLT

Assoc. Prof. Dr. Hayriye SAĞIR

Assoc. Prof. Dr. Uğur ÇALIŞKAN

Assoc. Prof. Dr. Ülke Evrim UYSAL

Assoc. Prof. Dr. Nermin Merve YALÇINKAYA

Prof. Dr. Nilgün GÖRER TAMER

Assist. Prof. Dr. Pınar CARTIER

Assoc. Prof. Dr. Sevim Pelin ÖZTÜRK

Assoc. Prof. Dr. Şefika ERGİN

Assoc. Prof. Dr. Şen YÜKSEL

Prof. Dr. Tuğba KİPER

Prof. Dr. Umut PEKİN TİMUR

Assoc. Prof. Dr. Zeynep ASLI GÜREL

Asst. Prof. Dr. Caner PENSE

Prof. Dr. Nilüfer NEGİZ

Assoc. Prof. Dr. Mine HASHAS-DEGERTEKİN

LANGUAGE EDITORS

Prof.Dr. Kokan GRCHEV
Assist.Prof.Dr. Ayşegül UYSAL GLİNIECKI
Assist.Prof.Dr. Bengi KORGAVUŞ
Assist. Prof. Dr. Pınar CARTIER
Dr. Başak SAVUN HEKİMOĞLU
Dilek İŞLER HAYIRLI

STATISTICAL EDITORS

Prof.Dr. Soner ÇANKAYA
Assoc.Prof.Dr. Tarhan OKAN

ALAN EDİTÖRLERİ

(Cilt 16, Sayı 3, Güz Sayısı Alan Editörleri)

Sıralama, bu sayıdaki alan editörlerinin alfabetik sıralamasıdır.

Urban Planning I acalyaalpan@gmail.com

Urbanization and Local Government | ahmet@ahmetfidan.com

Architecture | buseacik@atu.edu.tr

Communication and Media Studies | cyavuz@odu.edu.tr

Landscape architecture | ekpınar@atauni.edu.tr

Marine Science and Technology | yuksekiildiz@ktu.edu.tr

Interior Architecture I ftavsan@ktu.edu.tr

Urban and Regional Planning Education | gizemerdogan@gmail.com

Urban Geography in Regional Planning | ccamur@gazi.edu.tr

Urban Planning I gundogdumeltem@hotmail.com

Urban Planning I burcinhenden@hotmail.com

Political Science and Public Administration | hayriyesamur@selcuk.edu.tr

Tourism Planning | ugurcaliskan@mu.edu.tr

Urbanization Policies | ulkeuysal@gmail.com

Landscape Architecture | nbaykan@cu.edu.tr

City and Regional Planning | nilgungorertamer@gmail.com

Industrial Design | pınar.cartier@yeditepe.edu.tr

Architecture and Design | seplnz@gmail.com

Architecture | sefika@dicle.edu.tr

Interior architecture | senyuksel@beykent.edu.tr

Landscape Architecture | tkiper@nku.edu.tr

Landscape Architecture | umutpt@karatekin.edu.tr

Urban Planning I zagurel@gazi.edu.tr

Ecology, Sustainability and Energy | cpense@bandirma.edu.tr

Public Administration | nilufernegiz@sdu.edu.tr

Urban Economics | mhashasd@kennesaw.edu

YABANCI DİL EDİTÖRLERİ

Eastern Mediterranean University | kokan.grchev@emu.edu.tr
Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi | auysal@atu.edu.tr
Yeditepe University | bdemirkan@yeditepe.edu.tr
Yeditepe University | pınar.cartier@yeditepe.edu.tr
İstanbul University | basak.savun@istanbul.edu.tr
Ankara Yıldırım Beyazıt University | disler@ybu.edu.tr

İSTATİSTİK EDİTÖRLERİ

Ondokuz Mayıs University | scankaya@omu.edu.tr
Gazi University | tokan@gazi.edu.tr

Assit.Prof.Dr. Kerim Eser AFŞAR	Dokuz Eylül University eser.afsar@deu.edu.tr
TURKISH LANGUAGE EDITORS	TÜRKÇE DİL EDITÖRLERİ
Mustafa GÜNAYDIN Dilek İŞLER HAYIRLI Dr. Hasine İnci ATEŞ	Content Editor mustafagunaydin2003@gmail.com Ankara Yıldırım Beyazıt University disler@ybu.edu.tr Icam Network incliates@gmail.com
INTERNATIONAL SCIENTIFIC ADVISORY BOARD	ULUSLARARASI BİLİMSEL DANIŞMA KURULU
HONORARY MEMBERS	
Prof.Dr. Ruşen KELEŞ	Ankara University
Rankings Alphabet Order by Academic Title (With Affiliation Link)	ID Akademik Unvana Göre Alfabe Sıralı (İsimler bağlı olunan kuruma linklidir.)
Prof. Dr. Abdildacan AKMATALİEV	ID Kyrgyz National Academy
Prof. Dr. Adem ESEN	ID İstanbul University
Prof.Dr. Ahmet MUTLU	ID Ondokuz Mayıs University
Prof. Dr. Akmaral IBRAYEVA	ID Northern Kazakhstan Manas Rozybayev State University
Prof. Dr. Aynur ATMACA CAN	ID Marmara University
Prof. Dr. Azize Serap TUNCER	ID Çankırı Karatekin University
Prof. Dr. Bahriye GÜLGÜN	ID Ege University
Prof. Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN	ID Giresun University
Prof. Dr. Cavit YAVUZ	ID Ordu University
Prof. Dr. Cenk DEMİRKİRAN	ID İzmir Katipçebe University
Prof. Dr. Claus OTTE	ID Bonner Institut Für Migrationsforschung Und Interkulturelles Lernen
Prof. Dr. Claus Peter HAASE	ID Berlin Freie Universität
Prof. Dr. Çiğdem ÇİFTÇİ	ID Necmettin Erbakan University
Prof. Dr. Demet AYKAL	ID Dicle University
Prof. Dr. Dilek ÖZDEMİR DARBİ	ID Yeditepe University
Prof. Dr. Didem BAŞ	ID İstanbul Arel University
Prof. Dr. Didem EVCİ KİRAZ	ID Aydın Menderes University
Prof. Dr. Ebru ERDÖNMEZ	ID İstanbul University
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK	ID Akdeniz University
Prof.Dr. Ghadir GOLKARIAN	ID Near East University
Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA	ID Kocaeli University
Prof. Dr. Huriye TOKER	ID Yaşar University
Prof. Dr. Ing. Iuliu (Gyula) SZÉKELY	ID Transylvania University
Prof. Dr. Kağan GÜNÇE	ID Eastern Mediterranean University
Prof. Dr. Kokan GRÇHEV	ID Eastern Mediterranean University
Prof. Dr. Marcial BLONDED	ID Pontifical Catholic University of Peru
Prof. Dr. Mesut DOĞAN	ID İstanbul University
Prof. Dr. Mehmet TEKTAŞ	ID Bandırma Onyedi Eylül University
Prof. Dr. Mehmet YILMAZ	ID Ordu University
Prof.Dr. Mihail KOCHUBOVSKI	ID Institute of Public Health of Republic of North Macedonia
Prof. Dr. Mustafa İLICALI	ID İstanbul Commerce University
Prof. Dr. Nilgün GÖRETTAMER	ID Gazi University
Prof. Dr. Nuriye ALTINAY PERENDEÇİ	ID Süleyman Demirel University
Prof. Dr. Nurseren TOR	ID Akdeniz University
Prof. Dr. Olcay TOPAC	ID Mersin University
Prof. Dr. Özgür EMİNAGAOĞLU	ID Uludağ University
Prof.Dr. Papatya SECKİN	ID Artvin Çoruh University
Prof. Dr. Prachand Man PRADHAN	ID Mimar Sinan University
Prof. Dr. Ruhet GENÇT	ID Kathmandu University
Prof. Dr. Sayfuline FLERA	ID Türkisch-Deutsche Universität
Prof. Dr. Serap İNCAZ	ID Tataristan Kazan Federal University
Prof. Dr. Süleyman TOY	ID Kırklareli University
Prof. Dr. Thomas A. BRYER	ID Atatürk University
Prof. Dr. Tuğba KİPER	ID University of Central Florida
Prof. Dipl. Ing. Ulrich EXNER	ID Namık Kemal University
Prof. Dr. Umut PEKİN TİMUR	ID Siegen University Germany
Prof. Dr. Yakup BULUT	ID Çankırı Karatekin University
Prof. Dr. Zeynep EREN	ID Gaziantep University
Assoc.Prof.Dr. A. Teyfur ERDOĞDU	ID Ataturk University
Assoc.Prof.Dr. Alparslan Hamdi KUZUCUOĞLU	ID Yıldız Technical University
Assoc.Prof.Dr. Asım Mustafa AYTEN	ID Medeniyet University
Assoc. Prof.Dr. Aslıhan ESRİNGÜ	ID Kayseri Abdullah Gül Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr. Ayşe KALAYCI ÖNAC	ID Atatürk University
Assoc.Prof.Dr. Ayşe ÖZBİL TORUN	ID İzmir Kâtip Çelebi University
Assoc.Prof.Dr. Aysun ÖCAL	ID Northumbria University
Assoc.Prof.Dr. H. Burçin HENDEN SOLT	ID Aksaray University
Assoc.Prof.Dr. Candan KUŞ SAHİN	ID Zonguldak Bülent Ecevit University
Assoc. Prof. Dr. Cemil ATAĞARA	ID Suleyman Demirel University
Assoc. Prof. Dr. Cengiz Mesut TOSUN	ID Cyprus International University
Assoc. Prof. Dr. Dinmuhamed KELESBAYEV	ID Mersin University
Assoc. Prof. Dr. Elif AKPINAR KÜLEKÇİ	ID Ahmet Yesevi University
Assoc. Prof. Dr. Emel BAYLAN	ID Atatürk University
Assoc.Prof.Dr. Esmâ MIHLAYANLAR	ID Yüzüncü Yıl University
	ID Trakya University

Assoc.Prof.Dr. Fatih Fuat TUNCER	🇹🇷 Beykent University
Assoc. Prof. Dr. Feran ASUR	🇹🇷 Yuzuncu Yil University
Assoc. Prof. Dr. Fevziye EKER	🇹🇷 Ordu University
Assoc. Prof. Dr. Filiz TAŞAN	🇹🇷 Karadeniz Technical University
Assoc. Prof. Dr. Gizem ERDOĞAN	🇹🇷 İzmir Demokrasi University
Assoc. Prof. Dr. Güliz ÖZORHON	🇹🇷 Özyegin University
Assoc.Prof.Dr. Hazal Ilgın BAHCECI	🇹🇷 Hacı Bayram Veli University
Assoc. Prof. Dr. Hilal TURGUT	🇹🇷 Artvin Çoruh University
Assoc.Prof.Dr. Levent MEMİŞ	🇹🇷 Yıldız Technical University
Assoc. Prof. Dr. Masoumeh DAETI	🇹🇷 İran Tebriz Payem University
Assoc.Prof.Dr. Mehmet SEREMET	🇹🇷 Van Yüzüncü Yil University
Assoc. Prof.Dr. Merve YILDIRIM	🇹🇷 Giresun University
Assoc. Prof.Dr. Merziyye NECEFOVA	🇹🇷 Azerbaijan National Academy
Assoc. Prof.Dr. Mine HASHAS DEGERTEKIN	🇹🇷 Kennesaw State University
Assoc. Prof. Dr. Mo, Kar HIM	🇹🇷 The Chinese University of Hong Kong
Assoc. Prof. Dr. Murat DAL	🇹🇷 Munzur University
Assoc. Prof. Dr. Murat TOKSARI	🇹🇷 Sivas Cumhuriyet University
Assoc. Prof. Dr. Nermin Merve YALÇINKAYA	🇹🇷 Çukurova University
Assoc. Prof. Dr. Okşan TANDOĞAN	🇹🇷 Tekirdağ Namık Kemal University
Assoc. Prof. Dr. Oylum GÖKKURT BAKI	🇹🇷 Sinop University
Assoc. Prof. Dr. Özge CORDAN	🇹🇷 İstanbul Technical University
Assoc. Prof. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU	🇹🇷 İstanbul University
Prof. Dr. Papatya SECKİN	🇹🇷 Mimar Sinan University
Assoc. Prof. Dr. Pervana MAMEDLI	🇹🇷 Azerbaijan National Sciences Academy
Assoc. Prof. Dr. Sabriye ÇELİK UĞUZ	🇹🇷 Balıkesir University
Assoc. Prof. Dr. Selim ÖKEM	🇹🇷 Yıldız Technical University İstanbul University
Assoc. Prof. Dr. Sevim BUDAK	🇹🇷 İstanbul University
Assoc. Prof. Dr. Sevim INANC OZKAN	🇹🇷 Arvin Coruh University
Assoc. Prof. Dr. Sevim Pelin ÖZTÜRK	🇹🇷 İzmir Demokrasi University
Assoc. Prof. Dr. Silvia COVARINO	🇹🇷 German University
Assoc. Prof. Dr. Simon GRİMA	🇹🇷 Malta University
Assoc. Prof. Dr. Şefika ERGİN	🇹🇷 Dicle University
Assoc. Prof. Dr. Şen YÜKSEL	🇹🇷 Beykent University
Assoc.Prof.Dr. Taşkın KILIC	🇹🇷 Ordu Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr. Tolga AKBULUT	🇹🇷 Yıldız Technical University
Assoc.Prof.Dr. Tomasz MALEC	🇹🇷 International University of Sarajevo
Assoc. Prof. Dr. Tuna BASKOY	🇹🇷 Ryerson University
Assoc. Prof. Dr. Ufuk ÇELİK	🇹🇷 Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr. Uğur ÇALIŞKAN	🇹🇷 Muğla Sıtkı Koçman University
Assoc. Prof. Dr. Vedat YILMAZ	🇹🇷 Van Yuzuncu Yil University
Assoc. Prof. Dr. Yasemin MAMUR İŞIKCI	🇹🇷 Giresun University
Assoc. Prof. Dr. Zhanna YUSHA	🇹🇷 Rusya Scientific Academy
Assoc. Prof. Dr. Zuhrem YAMAN	🇹🇷 Selcuk University
Assist. Prof. Dr. Abbas KARAAGACLI	🇹🇷 Giresun University
Assist. Prof. Dr. Baktybek ISAKOV	🇹🇷 Kırgız Türk Manas University
Assist. Prof. Dr. Betsy S. HALFON	🇹🇷 İstanbul Aydın University
Assit. Prof. Dr. Burcu Burçin DOGMUSOZ	🇹🇷 İzmir Kâtip Celebi University
Assit. Prof. Dr. Cem TUTAR	🇹🇷 Uskudar University
Assist. Prof. Dr. Dafne Muntanyola-SAURA	🇹🇷 Universitat Autònoma de Barcelona
Assist. Prof.Dr. Damla MISIRLISOY	🇹🇷 European University of Lefke
Assist. Prof. Dr. Emel KARAKAYA AYALP	🇹🇷 İzmir Demokrasi University
Assist. Prof. Dr. Ercan YÜKSEKYILDIZ	🇹🇷 Samsun University
Assit. Prof. Dr. Feral GEÇER SARGIN	🇹🇷 İzmir Demokrasi University
Assit. Prof. Dr. Figen TAŞKIN	🇹🇷 Ordu University
Assist. Prof. Dr. Gökçen BAYRAK	🇹🇷 Trakya University
Assist. Prof. Dr. Gözde EKŞİOĞLU	🇹🇷 Dokuz Eylül University
Assist. Prof. Dr. H. Meltem GÜNDOĞDU	🇹🇷 Kırklareli University
Assist. Prof. Dr. MO Kar HIM	🇹🇷 The Chinese University
Assist. Prof. Dr. Pelin KARAÇAR	🇹🇷 İstanbul Medipol University
Assit. Prof. Dr. Zafer SAĞDIÇ	🇹🇷 Yıldız Technical University
Dr. Arife Tuğsan İŞİAÇIK ÇOLAK	🇹🇷 International Maritime College of Oman
Dr. Eike GEBHARDT	🇹🇷 Berlin Art University
Dr. Mariana GOLUMBĒANU	🇹🇷 National Institute for Marine Research
Dr. Mustafa GÜNAYDIN	🇹🇷 National Education

FOR FALL ISSUE REVIEWER BOARD
Rankings Alphabet Order

GÜZ SAYISININ HAKEM KURULU
Sıralama, bu sayıdaki hakemlerin alfabetik sıralamasıdır.

Özge ÜNVER DİRLİK	Pamukkale University
Aysu UĞURLAR	Van Yüzüncü Yıl University
Gülşah KARYAĞDI	Beykent University
Ebru BİLGİN KOCATÜRK	Kırklareli University
Ferahnur ÖZGÖREN ŞEN	Kırklareli University
Sibel SÜ ERÖZ	Kırklareli University
Berna AKSOY ÖZCAN	Niğantaşı University
Aybeniz AKDENİZ AR	Bandırma Onyediy Eylül University
Zuhal ÇİÇEK	Pamukkale University
Rahşan TOPTAŞ	Pamukkale University
İshak ALTINPINAR	Karadeniz Teknik University
Aziz MUSLU	Samsun University
Mehmet Selman KOBANOĞLU	Samsun University
Zuhal ÖZCAN	Çankaya University
Mehmet TUNCER	Çankaya University
Nihan ÖZDEMİR SÖNMEZ	Ankara University
Okan Murat DEDE	Amasya University
Kevser ÜSTÜNDAĞ	Mimar Sinan Güzel Sanatlar University
Okan DEDE	Amasya University
Fikret ZORLU	Mersin University
Feran AŞUR	Van Yüzüncü Yıl University
H.Meltem GÜNDOĞDU	Kırklareli University
Gizem Erdoğan	İzmir Demokrasi University
Esmâ MIHLAYANLAR	Trakya University
Gülsün Pelin SARIOĞLU ERDOĞDU	Doğuş University
Nur Sinem PARTİGÖÇ	Pamukkale University
Habip ULUÇAY	Van Yüzüncü Yıl University
Nihal Arda AKYILDIZ	Balıkesir University
Alper BODUR	Ondokuz Mayıs University
Pınar ÖKTEM ERKARTAL	İstanbul Galata University
Merve ATMACA	Beykent University
Zeynep Ayşe GÖKŞİN	İstanbul Kültür University
Seyhan YARDIMLI	İstanbul Okan University
İkbal Ece POSTALCI	Mimar Sinan University
Ozlem ATALAN	Celal Bayar University
Murat Zengin	Pamukkale University
Mehmet Akif Irmak	Atatürk University
Hüccet Vural	Bingöl University
Sıla ÖZDEMİR	Keele University
İrem Ayhan SELÇUK	Dokuz Eylül University
Ömer BİLEN	Bursa Technical University
Nuray BAYRAKTAR	Başkent University
Sevinç Bahar YENİGÜL	Gazi University
Habip ULUÇAY	Van Yüzüncü Yıl University
Leyla ALKAN GÖKLER	Gazi University
Hale DEMİR KAYAN	Dicle University
Gizem ERDOĞAN	İzmir Demokrasi University
Leyla ALKAN GÖKLER	Gazi University
Çiğdem TUĞAÇ	Ankara Hacı Bayram Veli University
Okan Murat DEDE	Amasya University
Ezgi TOK	Kırklareli University
Abdurrahman Muhammet BANAZILI	İnönü University
Müge ÖZKAN ÖZBEK	Mimar Sinan Güzel Sanatlar University
Zeynep ÖZDEMİR	Amasya University
Saadet Mutlu KAYTAN	Pamukkale University
Burak ALTINIŞIK	Pamukkale University
Pınar ÖKTEM ERKARTAL	Galata University
Seçil Gül MEYDAN YILDIZ	Yozgat Bozok University
Saadet Tuğçe TEZER	Mimar Sina Güzel Sanatlar University
Okan Murat DEDE	Amasya University
Arzuhan Burcu GÜLTEKİN	Gazi University
Esra BAYIR	İstanbul Medipol University
Pınar Öktem ERKARTAL	Galata University
Görkem GÜLHAN	Pamukkale University
Ebru Vesile ÖCALIR	Gazi University
Fatma Süphan SOMALİ	Balıkesir University
Hülagü KAPLAN	Gazi University

Ayşe Nur ALBAYRAK	Onsekiz Mart University
Sebahat AÇIKSÖZ	Bartın University
Arzu ALTUNTAŞ	Siirt University
Banu AKTÜRK ÇETİN	Ankara Hacı Bayram Veli University"
Hayriye SAĞIR	Selçuk University
Pınar SAVAŞ YAVUZÇEHRE	Pamukkale University
Mustafa SANDIKCI	Afyon Kocatepe University
Özer ŞAHİN	Muğla Sıtkı Koçman University
Nur ÇELİK İLAL	Muğla Sıtkı Koçman /
Rahşan TOPTAŞ	Pamukkale University
Yasemin Erkan Yazıcı	İstanbul Kültür University
Esra YALDIZ	Necmettin Erbakan University
Sevim BUDAK	İstanbul University
Emre CENGİZ	Gümüşhane University
Sırma TURGUT	Yıldız Technical University
Aysun (YEMEN) ÖCAL	Aksaray University
Figen TAŞKIN	Ordu University
Barış ÖVGÜN	Ankara University
Faruk YÜKSEL	Ordu University
Eray TURPCU	Giresun University
Bayram KANCA	Giresun University
Aziz BELLİ	Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Abdullah AYDIN	Niğde Ömer Halis Demir University/
Süha ATATÜRE	İstanbul Gedik University
Armağan GÖZKAMAN	İstanbul Beykent University
Aslı EGE	Marmara University
Gizem ERDOĞAN	İzmir Democracy University
Ayhan ÖZER	Gaziantep University
Alper SAĞLIK	Çanakkale Onsekiz Mart University
Abidin KEMEÇ	Uşak University
Zeynep KEREM ÖZTÜRK	İstanbul Sabahattin Zaim University
Esin DÜZAKIN	Marmara University
Elif TARLAKAZAN	Kastamonu University
Ayşegül ŞENLİTÜRK	Zonguldak Bülent Ecevit University
Alev ERARSLAN	İstanbul Aydın University
Tülay Özdemir CANBOLAT	Çukurova University
Nurhan KOÇAN	Bartın University
Gokhan KUS	Anadolu University
Ulaş Çınar	Çanakkale Onsekiz Mart University
Levent UZUNÇIBUK	Arel University
Hayriye SAĞIR	Selçuk University
Abdülgazi GEDİK	Malatya Turgut Özal University
MERİÇ GÖKDALAY/Göker AKSOY	Türk Hava Kurumu University/ Gebze Technical University
Göker AKSOY	Gebze Technical University
Abdullah Teyfur ERDOĞDU	Yıldız Technical University
Alev ERARSLAN	İstanbul Aydın University
Cem DOĞAN	Mimar Sinan Fine Arts University
İkbal Ece POSTALCI	Mimar Sinan Güzel Sanatlar University
Kunter MANİSA	Yıldız Technical University
Şirin Gülcen EREN	Suleyman Demirel University
Kübra CİHANGİR ÇAMUR	Gazi University
Cemal SALMAN	İstanbul University
Seda EFE	Süleyman Demirel University
Ahmet UÇAR	Manisa Celal Bayar University
Ali Cenap YOLOĞLU	Mersin Üniversitesi
Hale MAMUNLU KOCABAŞ	Mimar Sinan Güzel Sanatlar University
Fatma Süphan SOMALI	Balıkesir University
Aysem Gulin BASAR	Yeditepe University
Elif AĞATEKİN	Bilecik Şeyh Edebali University
Burak YILDIRIM	Trakya University
Müjde YÜCEL COŞAR	Çanakkale Onsekiz Mart University

ETHICS COMMITTEE	ETİK KURUL
Prof.Dr. Kamuran ELBEYOĞLU Prof. Dr. Fahri APAYDIN Prof. Dr. Serap İNCAZ Prof. Dr. Atilla GÜL Prof. Dr. Süleyman TOY Prof. Dr. Bahriye GÜLGÜN Prof. Dr. Cavit YAVUZ Prof. Dr. Nilgün GÖRER TAMER Assoc. Prof. Dr. Fevziye EKER Assoc. Prof. Dr. Osman Devrim ELVAN Assit. Prof. Dr. Mustafa ÇAKIR	Toros University Yalova University Kırklareli University Suleyman Demirel University Atatürk University Ege University Ordu University Gazi University Ordu University Istanbul University- Cerrahpaşa Kocaeli University
INDEXES	DİZİNLER
(Ranking Alphabet Order) Academic Resource Index (2019-.....) Acarindex (2013-.....) Cosmos Impact Factor 17/01/2018-.....) Cite Factor (03/06/2018-.....) Directory of Research Journals Indexing (2018-.....) ERIH PLUS European Reference Index for the Humanities Google Scholar (2021-....) Ideal Online (23/05/2019-.....) Index Copernicus (2023-...) Journal Factor (2018.....) Kaynakca.info (2019-.....) Root Indexing (11/10/2017-.....) Scientific World Index (18/10/2017-.....) Scientific Indexing Services (2018-.....) Scit (2021-.....) SOBIAD Index (2019-.....) TR-DİZİN SOSYAL (2019-.....) TR DİZİN FEN (2019-.....) Türk Eğitim İndeksi (2019-.....)	
JOURNAL TAG DERGİ KÜNYESİ	
Journal Name Derginin Adı	Kent Akademisi Urban Academy
Sub Titl of Journal (Derginin Kısa Adı)	Urban Culture and Urban Management (Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi)
Abbreviated Name (Kısa Adı)	KA
ISSN No (Basılı)	-----
ISSN No (Elektronik)	2146-9229
Year of Foundation (Kuruluş Yılı)	2012
Web of Journal (Derginin Web Adresi)	https://www.kentakademisi.com/
Editorial Process Link (Derginin Süreç Yürütüm Adresi)	https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent
Language of Journal (Derginin Yayın Dili)	Turkish - English
Publication of Period (Derginin Yayın Periyodu)	March, June, September, December
Keywords (Dergi Anahtar Kelimeleri)	Urban Management, Urban and Environmental Problems, Architecture and Design, Local Management, Transportation Information & Communication Systems, Kent Yönetimi, Kent ve Çevre Sorunları, Mimarlık ve Tasarım, Yerel Yönetimler, Taşımacılık Bilgi ve Bilişim Sistemleri
Indexes (Derginin Kayıtlı Olduğu İndeksler) (According to Alphabet)	Academic Resource Index (2019-.....), Acarindex (2013-.....), Cosmos Impact Factor 17/01/2018-.....), Cite Factor (03/06/2018-.....), Directory of Research Journals Indexing (2018-.....), ERIH PLUS European Reference Index for the Humanities, Google Scholar (2021-....), Ideal Online (23/05/2019-.....), Journal Factor (2018.....), Kaynakca.info (2019-.....), • OJOP Indexing and Scientific Journal Directory (2019-.....) Root Indexing (11/10/2017-.....), Scientific World Index (18/10/2017-.....) Scientific Indexing Services (2018-.....), Scit (2021-.....), SOBIAD Index (2019-.....), TR-DİZİN SOSYAL (2019-.....), TR DİZİN FEN (2019-.....), Türk Eğitim İndeksi (2019-.....)
Chief Editor of Journal (Derginin Baş Editörü)	Dr. Ahmet FİDAN
Licences of Journal (Yayın Lisansı)	Creative Commons (CC BY NC)
Plagiarism and Citation Policies (Benzerlik Politikası)	Ithenticate (less than 20 percent, % 1 per citation) / Ithentitate Max: 20, her bir atf için, Max: 1
Fee Policies of Journal (Ücret Politikası)	For reader and for author free. The journal does not charge any fee for the process of application and publication of articles. / (Dergi, makalelerin başvuru ve yayınlanması sürecinde herhangi bir ücret talep etmez.
Refereeing Type and Technique (Hakemlik Türü ve Yapısı)	Double Blind Peer Reviewing (3 Reviewing Per Article) / Her makale için, üç Karşılıklı (Çift yönlü) Körlük Akran Hakemlik Sistemi

Acces Policies of Journal (Erişim Politikası)	Open Acces (Açık Erişim)
Editorial Procces System (Editorial Sürec Sistemi)	Turkey, ULAKBİM Dergi Systems
Article Publication Categories (Makale Yayın Kategorileri)	Research Articles, Review Article. Other article categories are published on the portal page (www.kentakademisi.com) with two referees. It is not included in the number integrity.
DESCRIPTION OF JOURNAL	DERGİ KISA BİLGİSİ
<p>The main purpose of The Journal of Urban Culture and Management (JOURAC) is to provide scientific and academic studies for the benefit of the people of the world to ensure that Turkish and world cities become more prosperous, more liveable; by publishing the architecture, administrative, economic, environmental, and engineering studies in the context of the city; and the literature studies in the context of the language and culture of the city in a multidisciplinary and interdisciplinary mood while acting as the academia of the urban areas where the 80% of the world population live.</p> <p>The Journal of Urban Culture and Management aims to pave the way for the scientific productions in urban areas and to make faster contribution to development and institutionalization of the cities, and to make more voluminous added values to the world civilization by taking the decision to make its publishing period four times a year.</p> <p>Journal of Urban Academy, attaches importance to and encourages multidisciplinary and interdisciplinarity.</p> <p>It accepts the cultural ethnographic identities of cities as world heritage and aims to create this awareness.</p> <p>It aims to pioneer the preservation and promotion of prehistoric ruins, together with the cultural compositions and combination of world cities, specifically the Anatolian Geography, which is a combination of civilizations.</p> <p>Our peer-reviewed journal is published in four times a year, March, June, September and December and internationally acclaimed. Due to the intense interest in our journal, in accordance with the decision of our Editorial Board numbered S:54/2023/1/1, the publication period has been changed to six issues per year (bimonthly) and this change will be effective at the same time in 2024. It was decided that it will come into force as of the date. This change was announced in our "Announcements" menu on 05/01/2023. The publication languages of our journal are Turkish and English. Our journal also includes introduction of works, letter to the editor and case report articles. Apart from technically examination of articles in Pre-admission process, the plagiarism report is also checked.</p> <p>The main purpose of The Journal of Urban Culture and Management (JOURAC) is to provide scientific and academic studies for the benefit of the people of the world to ensure that Turkish and world cities become more prosperous, more liveable; by publishing the architecture, administrative, economic, environmental, and engineering studies in the context of the city; and the literature studies in the context of the language and culture of the city in a multidisciplinary and interdisciplinary mood while acting as the academia of the urban areas where the 80% of the world population live.</p> <p>URBAN ACADEMY, PROFESSIONAL AND DOUBLE-BLIND PEER-REVIEWED INTERNATIONAL JOURNAL UNDER THE CRITERIA FOR THE APPOINTMENT AND PROMOTION OF THE ASSOCIATE PROFESSORSHIP REQUIRED BY INTER-UNIVERSITY COUNCIL</p> <p>Our Journal Has Been Scanned By TR DİZİN Social Sciences and TR DİZİN Since 2019.</p> <p>Publication History:</p> <p>Our journal began to be published monthly in January 2008 and continued monthly from 2008 to 2010. From March 2010 to December 2011, the article was published in scientific format four times a year, without review of referee. Since March 2012, it has started to publish nationally refereed articles four times a year, as of 2017 it has been included in the Dergi Park System as an International, Double Blind Peer Reviewing Journal. In 2021, (from 2019/1) it was accepted into the TR DİZİN Social and TR DİZİN Science databases.</p> <p>As of the summer issue of 2020, at least three blind peer review systems have been implemented for each article.</p> <p>Starting from 2024, in accordance with the decision of our Editorial Board numbered S:54/2023/1/1, it will begin to be published as 6 issues per year (bimonthly).</p>	<p>Kent Akademisi dergisi (KA), nüfusun % 80 lerini oluşturan dünya kentlerinde, kentün akademisi sıfatıyla, multidisipliner ve interdisipliner bir modda, kente dair, mimari, yönetsel, ekonomik, çevresel, mühendisliği ilişkin, ve kentlerin dili kültürü bağlamında edebiyata ilişkin bütünsel konuları ve tek bilim alanına sığamayacak kadar geniş uzanımları olan çalışmaların yayınlarak, Türk ve Dünya kentlerinin daha bayındır, daha yaşanılabilir hale gelmesini sağlamak için bilimsel, akademik yayınların dünya insanlarının faydasına sunmak istemektedir.</p> <p>Kent Akademisi, yayın periyodunu, yılda dört sayı yapma kararı olarak, kentsel alanlardaki bilimsel üretimlerin önünü açmayı ve kentlerimizin gelişmesi ve kurumsallaşmasına daha hızlı katkıda bulunmayı, dünya medeniyetine daha hacimli katma değerler sağlayabilmeyi amaçlamıştır.</p> <p>Kent Akademisi dergisi, multidisiplinerliği ve interdisiplinerliği önemsemekte ve teşvik etmektedir.</p> <p>Kentlerin kültürel etnografik kimliklerini dünya mirası olarak kabul etmekte ve bu bilincin oluşmasını sağlamayı hedef alır.</p> <p>İnsanoğlunun kent kültürü bağlamında dünya mirası kavramına vereceği önemi sağlamlaştırmaya gayret eder.</p> <p>Medeniyetler bileşimi olan Anadolu Coğrafyası özelinde dünya kentlerinin kültürel bileşimleriyle birlikte, tarih öncesi kalıntılarının korunması ve tanıtılmasına öncülük etmeyi amaçlamaktadır.</p> <p>Dergimiz, Mart, Haziran, Eylül, Aralık aylarında olmak üzere, yılda dört kez yayın yapan, uluslararası hakemli bir dergidir. Dergimize olan yoğun ilgi nedeniyle, Yayın Kurulumuzun S:54/2023/1/1 sayılı kararı gereğince yayın periyodunun yılda altı sayı (iki ayda bir) olacak şekilde değiştirilmesine ve bu değişikliğin 2024 yılının aynı tarihi itibarıyla yürürlüğe konulacağına karar verilmiştir. Bu değişiklik, 05/01/2023 tarihinde "Duyurular" menümüzde ilan edilmiştir.</p> <p>Dergimizin yayın dili, Türkçe ve İngilizcedir. Makale ön kabul sürecinde teknik ayrıntı dışında, benzerlik raporuna bakılmaktadır. Makale yazarlarımızdan makale yüklemesi yaparken, Documentation / Dokumanlar menüsünden makale şablonu indirerek bu şablona göre yüklemeye yapmalarını, kaynakça oluştururken, kaynakçadaki her kaynağın arasına bir satır boşluk bırakmalarını önemle rica ediyoruz.</p> <p>DERGİMİZ ÜAK DOÇENTLİK ve YENİDEN ATAMA İLKELERİ KAPSAMINDA, DİĞER İNDEKSLERE SAHİP ULUSLARARASI DERGİ STATÜSÜNDEDİR.</p> <p>Dergimiz 2019 Yılından bu yana, TR DİZİN tarafından taranmaktadır.</p> <p>Yayın Tarihiçesi:</p> <p>Dergimiz, 2008 Ocak'ta aylık olarak yayına başlamış olup 2008 den 2010'a kadar aylık olarak devam etmiştir. Mart 2010'dan, Aralık 2011'e kadar yılda dört kez olmak üzere, hakemsiz olarak bilimsel formatta makale yayınlamıştır. Mart 2012 tarihinden bu yana yılda dört kez olmak üzere ulusal hakemli makaleler yayınlamaya başlamıştır, 2017 yılı itibarıyla uluslararası çift kör akran hakemli dergi olarak Dergi Park Sistemine dahil olmuştur. 2019 yılının ilk sayısından itibaren TR DİZİN Sosyal ve TR DİZİN Fen Bilimleri veri tabanına alınmıştır.</p> <p>2020 yılı yaz sayısından itibaren, her makale için en az üç kör akran hakemlik sistemine geçmiştir.</p> <p>2024 yılından itibaren, Yayın Kurulumuzun S:54/2023/1/1 sayılı kararı gereğince yılda 6 sayı (iki ayda bir) olarak çıkmaya başlayacaktır.</p>
NOTE TO AUTHOR and EVALUATION CRITERIA	YAZARLARA NOT ve DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ
<p>PROCESS:</p> <p>General Evaluation Process</p> <p>The Double Blind Peer Reviewing System is applied in the Journal of Kent Academy. (At least 3 referee opinions for each article)</p> <p>Double Blind Peer Reviewing: The system where the editor / authors' referees, referees cannot see the author (s) and the referee selection is made in accordance with the subject and the scientific field of the author (peer review), although the editor sees the referees and authors. For this system, an anonymous upload of the full texts of the article is notified to the author at the acceptance of the article, it is obligatory to check it during the last step checklist process.</p>	<p>SÜREÇLER:</p> <p>Genel Değerlendirme Süreci</p> <p>Kent Akademisi Dergisi'nde Çift Kör Akran Hakemlik Sistemi (Double Blind Peer Reviewing) uygulanmaktadır. (Her makale için en az 3 hakem görüşü)</p> <p>Duble Blind Peer Reviewing / Çift Kör Akran Hakemlik: Editörün hakem ve yazarları gördüğü halde, yazarın / yazarların hakemleri, hakemlerin yazarı / yazarları görmediği ve makalenin konusu ve yazarının bilimsel alanına uygun hakem tercihinin yapıldığı (akran hakemlik) sistemi. Bu sistem için, makale kabulünde makale tam metninin isimsiz yüklenmesi yazara bildirilir, makale yüklemesi son adım kontrol (checklist) sürecinde kontrol edilmesi zorunludur.</p>

<p>Pursuant to mission of the our journal, it is adopted as a principle as fastest as possible by performing publication process contributing to science without deviated from ethics and quality. In this context, in order for an article to be published, the article must be uploaded at least two months before our regular publication date. An article that is deemed suitable for publication but is not published is moved to the first available issue.</p> <p>Article sent to our journal are immediately sent to referees. Our referees are given a maximum time of fifteen days for the first round for articles up to fifteen pages, and 20 days for articles exceeding 15 pages. In the second round, this time is halved, and in the third round, it is reduced to 3 days.</p> <p>In the second and ongoing referee rounds, the refereeships of the referees who do not serve within the required time are dropped, and the decision is made in line with the opinions of the other two current referees and the decision of the field editor of the relevant article.</p>	<p>Dergimiz misyonu gereği, etik ilkeler ve kaliteden sapmaksızın mümkün olan en hızlı şekilde yayın sürecini yürüterek bilime katkı sağlamayı ilke edinmiştir. Bu bağlamda, bir sayıda makalenin yayınlanması için, olağan yayın tarihimizden en az iki ay öncesine kadar makale yüklenmelidir. Yayına uygun görülüp de yetişmeyen bir makale uygun olan ilk sayıya kaydırılmaktadır.</p> <p>Dergimize gönderilen makale, editoryada en fazla beş gün bekler, derhal hakemlere gönderilir. Hakemlerimize ilk tur için, onbeş sayfaya kadar olan makalelerde on beş gün, 15 sayfayı aşan makalelerde 20 gün azami süre verilmektedir. İkinci turda bu süre yarıya, üçüncü turda ise, 3 güne düşer.</p> <p>İkinci ve devam eden hakemlik turlarında süresi içinde hakemliğini yapmayan hakemlerin hakemlikleri düşürülür, karar, halihazırdaki diğer iki hakemin görüşleri ve ilgili makalenin alan editörü kararın doğrultusunda ortaya çıkar.</p>
<p>Example Durations for a Number: March Issue Publication Date: 15 March</p> <p>Article Sending Date: 15 January</p> <p>Article Pre-assessment Date: 15 days</p> <p>Time to Send the Article to the Referee: 15 days.</p> <p>Article Publication Decision: 30 days.</p> <p>Article Publication Preparation: 5 days.</p> <p>Article Published: 15 March / 15 June / 15 September / 15 December</p> <p>Article Revised Suggestions: / 15-20 March / June / September / December</p>	<p>Bir Sayı İçin Örnek Süreler: Mart Sayımızın Yayın Tarihi: 15 Mart Son Yükleme Tarihi: 15 Ocak Ön Değerleme Tarihi: 15 gün Makalenin Hakeme Gönderilme Süresi: 15 gün Makale Yayın Kararı: 25 gün Makale Yayın Hazırlığı: 5 gün. Yayın Periyodu: 15 March / 15 June / 15 September / 15 December Yayın Düzeltilme Tarihleri: 15-20 March / June / September / December</p>

Fee Policies of Journal

I. Main Publication Fee

- The publication fee to be paid by the author is requested before the article is uploaded.
- The publication fee to be paid by the author is calculated as 1000 TL or, for foreign authors, 50 USD, against the central bank exchange rate of that day, within the scope of the Board of Directors determined in the editorial board numbered S:54/2023/1/3 and dated **28/02/2023**.
- The fee requested from the articles sent to our journal for publication is in no way dependent on the Acceptance / Rejection condition. This condition is carried out by the decision numbered 2021.18.643 on Predatory/Shabby Journals taken at the Council of Higher Education session dated December 30, 2021 and numbered 2021.18.
- The fee payment requirement applies to all authors. Payments are in a transparent and auditable structure, equally applicable to each author, and reports on this are published in our journal at the end of each year. The fee is calculated by the authors jointly (jointly) in equal proportions among themselves. Payment is made from the correspondent author's account.
- to. Those who work as field editors at least twice a year in our journal are given a 50% discount on the publication fee.
- Publication fees are used for the secretariat, preparation for publication and journal accreditation costs.

II. Fees From Readers And/Or Subscription Systems

- Urban Academy / Journal of Kent Akademisi does not demand any fees from its readers.
- Provisions requested by Kent Akademi Journal regarding libraries and special directories are reserved.
- Article fee payments will be valid for articles that will be uploaded to the system after 05/07/2022, for which the decision has been taken.
- Fee payments are made through the TL and USD accounts of the Black Sea Poets and Writers Association, the publisher of our journal.

Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği (Black Sea Poet and Author Association) IBAN ACCOUNTS:

IBAN NUMBER (TL) TR: 070001500158007316964344

IBAN NUMBER (USD) TR: 530001500158048021390124 Preliminary

Assessment of Plagiarism:

Our itenticate publication standard has been implemented as 30% since March 2017, 25% as of March 2018, and 20% as of March 2019. Our editorial board reserves the right to further reduce this rate with unanimous consent in the future. However, a reduction to a lower plagiarism rate than this rate is not envisaged in a ten-year publication period.

In the article preliminary evaluation period, articles of 20% and below reported in the ITENTICATE similarity total rate report, excluding the bibliography, Only one citation Max: %1

Referee System

The Double Blind Peer Reviewing System is applied in the Journal of Kent Academy. (At least 3 referee opinions for each article)

Double Blind Peer Reviewing: The system where the editor / authors' referees, referees cannot see the author (s) and the referee selection is made in accordance with the subject and the scientific field of the author (peer review), although the editor sees the referees and authors. For this system, an anonymous upload of the full texts of the article is notified to the author at the acceptance of the article, it is obligatory to check it during the last step checklist process.

OPEN ACCESS POLİCİES

This is an open-access journal, which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Users are allowed to read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of the articles in Urban Academy (KA) journal without asking prior permission from the publisher or the author. This is by the **Budapest Open Access Initiative (BOAI)** definition of open access. Applies the **CC, BY, NC** licensing principle.

As mentioned in Copyright Transfer Form;

(to see the copyright transfer form, Authors guarantee that;

- Their paper is original,
- it is not given to any other journals to publish,
- if all or some parts of the article is published, all types of permission needed are taken and sent to Editor of Urban Academy Journal to be published in the journal mentioned above. Authors certify that they have no right to withdraw the article that is accepted to be published in the Urban Academy Journal "at any stage after the acceptance of the article."

-The Article's scientific, ethical, and legal responsibility belongs to the authors.

Transferring the copyright of the article to Kent Akademi Journal means the transfer of the first publication right. Once the author has given this right, he cannot take it back and the journal has this right as long as it publishes the article.

Other copyrights belong to the author.

Dergi Ücret Politikası

I. Temel Ücret Politikaları

- Yazarın ödeyeceği yayın ücreti makale yükleme öncesinde talep edilmektedir.
- Yazarın ödeyeceği yayın ücretinin, S:54/2023/1/3 no'lu ve **28/02/2023** tarihli yayın kurulunda belirlenmiş olan Yönetim Kurulu kapsamında, 15/03/2023 tarihinden başlamak üzere, 1000 (Bin) TL veya yabancı yazarlar için, 50 USD o günün merkez bankası kur oranları karşılığı olarak hesaplanır.
- Dergimize yayın için gönderilen makalelerden talep edilen bedel hiçbir şekilde Kabul / Ret şartına bağlı değildir. Bu şart Yüksek Öğretim Kurulu'nun 30 Aralık 2021 tarih ve 2021.18 nolu oturumunda Yağmacı/Şaibeli Dergiler hakkında alınan 2021.18.643 sayılı karar gereğince yürütülmektedir.
- Ücret ödeme şartı bütün yazarlar için geçerlidir. Ödemeler, her yazara eşit uygulanacağı şekilde, şeffaf ve denetlenebilir bir yapıdadır. Buna ilişkin raporlar dergimizde her yıl sonunda yayınlanmaktadır. Ücret yazarlar tarafından kendi aralarında müştereken (ortaklaşa) eşit oranlarda hesaplanır. Ödeme, yetkili yazar hesabından yapılır.
- Dergimizde en az yılda iki kere alan editörlüğü yapanlara, yayın ücretinde % 50 indirim yapılmaktadır. Bu indirim hak kazanan yazarın birden fazla yazarlık makalede yer alması durumunda, kendi yüzdelik payı oranında indirim uygulanır.
- Yayın ücretleri, sekreteryaya, yayına hazırlık işlemleri ve dergi akreditasyon maliyetleri için kullanılmaktadır.

II. Okurlardan ve / veya Abonelik Sistemlerinden Alınan Ücretler

- Kent Akademisi Dergisinin, okurlardan herhangi bir ücret talebi bulunmamaktadır.
- Kent Akademisi Dergisi'nin kütüphane ve özel dizinler konusunda talep edeceği hükümler saklıdır.
- Makale ücreti ödemeleri, kararın alınmış olduğu, 05/07/2022 tarihinden sonra sisteme yüklenecek makaleler için geçerlidir.
- Ücret ödemeleri, dergimizin yayıncı kuruluşu olan Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği TL ve USD hesapları üzerinden yapılmaktadır.

Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği IBAN HESAPLARI:

IBAN NUMARASI (TL) TR: 070001500158007316964344

IBAN NUMARASI (USD) TR: 530001500158048021390124

Değerlendirmede Benzerlik Oranları:

İtenticate yayın standardımız, 2017 Mart tan itibaren %30, 2018 Marttan itibaren %25 olarak uygulanmış, 2019 Marttan itibaren %20 olarak uygulanmaktadır. İlerleyen zaman diliminde yayın kurulumuzun oy birliği ile bu oranı daha da aşağı çekme hakkı saklıdır. Ancak, bu orandan daha aşağı bir intihal oranına indirilmesi, on yıllık bir yayın döneminde öngörülmemektedir.

Makale ön değerlendirme sürecinde ITENTICATE benzerlik oranı raporunda, kaynakça hariç, %20 ve altındaki makalelerin her bir atfının da %1 den fazla olmaması gerekir. Bu oran tezden üretilmiş makalelerde her bir atfıda %3 olarak uygulanır.

HAKEMLİK SİSTEMİ:

Kent Akademisi Dergisi'nde Karşılıklı Körleme Akran Hakemlik Sistemi (Double Blind Peer Reviewing) uygulanmaktadır. (Her makale için en az 3 hakem görüşü alınır)

Duble Blind Peer Reviewing / Karşılıklı Körleme Akran Hakemlik: Editörün hakem ve yazarları görmediği halde, yazarın / yazarların hakemleri, hakemlerin yazarı / yazarları göremediği ve makalenin konusu ve yazarının bilimsel alanına uygun hakem tercihinin yapıldığı (akran hakemlik) sistemi. Bu sistem için, makale kabulünde makale tam metinlerinin isimsiz yüklenmesi yazara bildirilir, makale yükleme son adım kontrol (checklist) sürecinde kontrol edilmesi zorunludur.

AÇIK ERİŞİM POLİTİKAMIZ:

Dergi Açık Erişimli olup yayınlanan bilimsel yazılara kullanıcı veya kurumlar ücretsiz olarak erişebilecektir. Kullanıcılara, Kent Akademisi (KA) dergisindeki makalelerin tam metinlerini yayıncı veya yazarın önceden izni olmadan okumak, indirmek, kopyalamak, dağıtmak, basmak, arama yapmak veya bağlantı kurmak için izin verilmiştir. Bu, **Budapeşte Açık Erişim İnişiyatifinin (BOAI)** açık erişim tanımı ile uyumludur. **CC, BY, NC** lisanslama ilkesini uygular.

TELİF HAKKI DÜZENLEMESİ'nde belirtildiği üzere;

- Yazarlar Şunları garanti eder;
- Makaleleri orijinaldir,
- Yayınlanmak üzere başka dergilere verilmez,
- Makalenin tamamı veya bir kısmı yayınlanmışsa, yukarıda belirtilen dergide yayımlanmak üzere gerekli her türlü izin alınarak Urban Academy Journal Editörüne gönderilir.

Yazarlar, Kent Akademisi Dergisi'nde yayımlanmak üzere kabul edilen makaleyi, "makalenin kabulünden sonra hiçbir aşamada" geri çekme haklarının bulunmadığını beyan ederler.

-Makalenin bilimsel, etik ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Makalenin telif haklarının Kent Akademisi Dergisi'ne devredilmesi, **ilk yayın hakkının devredilmesi** anlamına gelir. Yazar bu hakkı bir kere verdikten sonra geri alamaz ve dergi makaleyi yayınladığı sürece bu hakka sahiptir.

Yazarın diğer te'lif hakları kendisine aittir.

CONFLICT OF INTEREST STATEMENT

Authors

In accordance with the publication policy of the Journal of Urban Academy (Kent Akademisi), the people who contributed in the real sense should be written in the articles sent to the journal as authors. The author (s) of the manuscript must declare that there are no conflicts of personal and financial interest within the scope of the study. This notification must be uploaded by the author / authors in pdf format with wet signature, by filling out the form in our documents menu before the article is published.

Reviewers

Referees should inform the journal editor about the evaluation process if they suspect any conflict of interest in the article they are evaluating, and refuse article evaluation if necessary. In order to prevent conflict of interest, people in the institutions where the article authors are working cannot referee the article.

Editors

Editors should not have personal or financial conflicts of interest with articles.

OUR SIMILARITY RATE POLICY:

Similarity reports in our journal are checked twice, at the beginning of the process and at the end of the process.

During the upload of the articles to the system, the author receives an iThenticate report on the last version by any of the three scanning programs (iThenticate, Turnitin, Plagiarism Net) and by the section editors (after language control) after the refereeing process is completed.

No matter which scanning program is scanned, our upper limit of similarity rate is 20%. The maximum value for each citation should be 1%. OVER THE LAST VERSION FILE, only the reports scanned with the iThenticate program are valid.

In the event that the similarity report is 20-22% due to the footer, header and tag sections, in order to reduce the rate below 20%, the tag can be reduced to the required rate by removing the header and footer sections and re-scanning.

OUR REFERENCE VALUES IN SIMILARITY RATE SCAN:

1. When scanning, the parts to be excluded from the scanning settings: a) Bibliography b) Abstract

These parts should be scanned by setting EXCLUSION from the scan setting without being removed from the article text.

2. Similarity rates; not more than 1% in each citation, and not more than 20% in total.
3. In articles produced from the thesis, a maximum of 3% similarity is accepted for each reference.
4. iThenticate scanning program is our official scanning program.

Similarity reports in our journal are checked twice, at the beginning of the process and the end of the process.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI:

Yazarlar

Kent Akademisi Dergisi, yayın politikası gereğince, yayınlanmak üzere dergiye gönderilen makalelerde gerçek anlamda katkı sağlayan kişiler yazar olarak yazılmalıdır. Makalenin yazar/yazarları, çalışma kapsamında herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması olmadığını bildirmek zorundadır. Bu bildirim, makalenin yayınlanması öncesinde yazar/yazarlar tarafından dokümanlar menümüzde bulunan form doldurularak ıslak imzalı olarak pdf formatında yüklenmelidir.

Hakemler

Hakemler, değerlendirdikleri makalede herhangi bir çıkar çatışması olduğundan şüphelendiklerinde değerlendirme süreci ile ilgili olarak dergi editörlüğüne bilgi vermeli ve gerekirse makale değerlendirmesini reddetmelidirler. Çıkar çatışmasını engellemek için makale yazarlarının görev yaptığı kurumlardaki kişiler, makale için hakemlik yapamazlar.

Editörler

Editörlerin, makalelerle kişisel veya mali açıdan çıkar çatışması olmamalıdır.

BENZERLİK ORANI POLİTİKAMIZ:

Dergimizde benzerlik raporları süreç başı ve süreç sonu olmak üzere iki kez kontrol edilmektedir.

Makalelerin sisteme yüklenme sırasında yazar tarafından her üç tarama programından (iThenticate, Turnitin, İntihal Net) herhangi birisi, hakemlik süreci tamamlandıktan sonra da alan editörleri tarafından (dil kontrolünden geldikten sonra) son sürüm üzerinden iThenticate raporu alınır.

Hangi tarama programıyla taranırsa taransın, benzerlik oranı üst sınırimız, %20 dir. Her bir atıf için en fazla değer %1 olmalıdır. SON SÜRÜM DOSYASI ÜZERİNDEN sadece ve sadece iThenticate programı ile taranan raporlar geçerlidir.

Benzerlik Raporunun alt ve üst bilgi ve künye kısımları nedeniyle %20-22 çıkması durumunda, oranın %20'nin altına düşürülmesi için, künye, üst bilgi alt bilgi kısımlarını çıkararak tekrar taramadan geçirilerek gerekli orana düşürülmesi sağlanabilir.

BENZERLİK ORANI TARAMALARINDA REFERANS DEĞERLERİMİZ:

1. Tarama yapılırken, tarama ayarlarından hariç tutulacak kısımlar: a) Kaynakça b) Özet

Bu kısımlar, makale metninden çıkarılmaksızın tarama ayarından HARİÇ TUT ayarı yapılarak taranmalıdır.

2. Benzerlik oranları; her bir alıntıda %1'den fazla, toplamda da, % 20'den fazla olmayacak şekilde uygulanacaktır.
3. Tezden üretilmiş makalelerde her bir atıfta en fazla %3 benzerlik kabul edilir.
4. iThenticate tarama programı resmi tarama programımızdır.

Dergimizde benzerlik raporları süreç başı ve süreç sonu olmak üzere iki kez kontrol edilmektedir.

Information, Communication, Art and Media Publishing Group

	INDEX İÇİNDEKİLER	Pages
I	Volume 16, Issue 3 Editorial Board and Index Cilt 16 Sayı 3 Editör Kurulu	I- XI
II	Journal Tag and Publication Principles and Policies Dergi Künyesi ve Yayın İlke ve Politikaları	VII-XI
III	Index / İçindekiler	XII-XV
IV	Editorial Letter: Attitude Change Before Climate Change / Yokoluşa Karşı Direnme Editör	XVI-XVII
*	ARTICLES MAKALELER	*
1	Research Article Metaverse, İnovasyon (Meta İnovasyon) ve Kent Etkileşimi Metaverse, İnovasyon (Meta İnovasyon) ve Kent Etkileşimi • Meryem ARSLAN	1374-1397
2	Research Article Bandırma'da İkamet Edenlerin Kent Markası Tutumlarının Öncülleri Antecedents of Bandırma Residents' City Brand Attitudes • Nükhet BUDAK Aybeniz AKDENİZ AR	1398-1418
3	Research Article Çorum'un Şehir Marka Kişiliğinin Belirlenmesi ve Yaşam Memnuniyetine Etkisi Determining City Brand Personality of Çorum and Its Effect on Life Satisfaction • İlknur TÜFEKÇİ Leyla BEZGİN EDİŞ Yasemin DEMİR	1419-1436
4	Research Article Antalya Limanı'nın Türkiye'de Elleçlenen Yük İçerisindeki Payı ve Yakın Çevresindeki Limanlar İle Karşılaştırmalı Yük Analizi The Share of Antalya Ports in Cargo Handled in Turkey and The Comparative Cargo Analysis with Nearby Ports • İsmet BALIK	1437-1456
5	Research Article Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonlarının Ruhsatlandırılmış Müdahalelere Etkisi: Odunpazarı Kentsel Sit Alanı Örneği Effect of Conservation Development Plan Revisions on Licensed Interventions: Odunpazarı Urban Site • Hicran Hanım HALAÇ Aslı APAYDIN ÖZDEMİR Emine TOPAL	1457-1476
6	Research Article Connectivity of Urban Spaces Typology and Urban Mobility Topology Kentsel Mekânlar Tipolojisi ve Kentsel Hareketlilik Topolojisinin Bağlantısallığı • Burak KORKMAZYÜREK Sümeyye KAHRAMAN Erkan POLAT	1477-1496
7	Research Article Akıllı Kent Uygulamalarına Yönelik Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması Scale Development and Validity Study for Smart City • Berfin GÖKSOY SEVİNÇLİ	1497-1524
8	Research Article Planlamada Yeni-Aykırı Mekânsal Araçlar: Kamusal Perspektifiyle 'Sosyal Altyapı' New And Contradictory Spatial Tools In Planning: 'Social Infrastructure' From The Perspective Of Publicness • Devran BENGÜ	1525-1545
9	Research Article Climate as an Input for Design: A Review Based on Norman Foster's Residential Buildings Bir Tasarım Girdisi Olarak İklim: Norman Foster'ın Rezidans Yapıları Üzerinden Bir Okuma • Dilek YASAR	1546-1559

10	Research Article The Architectural Façade Features of Traditional Nigde Houses that are Influential in the Formation of Urban Identity Kent Kimliğinin Oluşumunda Etkili Olan Geleneksel Niğde Evlerinin Mimari Cephe Özellikleri • Gülhan BENLİ	1560-1579
11	Research Article Efficient Use Of Squares in Winter Cities With ENVI-met Analysis and The Effects On Thermal Comfort Kış Kentlerinde Meydanların Etkin Kullanımı ve Termal Konfora Etkilerinin ENVI-met ile Araştırılması • Hasan YILMAZ Emral MUTLU	1580-1596
12	Research Article Spatial Patterns of Crime and Its Relationship with The Physical Environment: Chicago Case Suçun Mekânsal Örüntüleri ve Fiziksel Çevreyle İlişkisi: Şikago Örneği • Elif KIRPIK	1597-1619
13	Review Köy Enstitüleri'nin Türkiye'de Kırsal Alan Kalkınmasında ve Planlamasındaki Yeri ve Önemi The Role and Importance of Village Institutes in Rural Development and Planning in Turkey • Süleyman Kaan ÇAĞLAR • Cengiz KOÇ	1620-1638
14	Research Article Kent ve Konut Üzerine Betimsel Analiz: Diyarbakır Örneği Descriptive Analysis on Urban and Residence: The Case of Diyarbakır1 • Arya BİÇEN Serbüent VURAL	1639-1665
15	Research Article Spatial Strategies in Reducing Anthropogenic Urban Heat Island Impacts: The Case of Bolu City Center Antropojen Kaynaklı Kentsel Isı Adası Etkisini Azaltmada Mekânsal Stratejiler; Bolu Kent Merkezi Örneği • K. Pınar KIRKIK AYDEMİR Gamze KAZANCI ALTINOK Ömer ÜNSAL	1666-1689
16	Research Article Amaç Dışı Kullanılan Tarım Arazilerinin Tarımsal Sürdürülebilirliğe Etkisi Üzerine Bir Araştırma A Study on the Effect of Misused Agricultural Lands on Agricultural Sustainability • Abdullah KARATAŞ	1690-1706
17	Research Article Distopya Mimarlığının Potansiyelleri: Mekân Ölçeğinde Umut ve Trajedi The Potentials of Dystopian Architecture: Hope and Tragedy at the Spatial Scale • Gencay CUBUK	1707-1718
18	Research Article Afet Riski Altındaki Kırılgan Bölgelerde Kentsel Dönüşümü Amasya Kenti Üzerinden Yeniden Düşünmek Rethinking Urban Transformation in Vulnerable Regions at Disaster Risk Through the City of Amasya • Merve ÖZKAYNAK YOLCU Zeynep ÖZDEMİR	1719-1740
19	Research Article Atık Malzemelerin İşlevsel Ürüne Dönüştürülme Süreci: İç Mimarlık Stüdyo Deneyimi The Process of Transforming Waste Materials into Functional Products: Interior Architecture Studio Experience • Büşra ONAY Ş. Ebru OKUYUCU Gamze ÇOBAN	1741-1758
20	Research Article Kentsel Mekân ve Pandemi Sürecinde Değişen Hareketlilik: İstanbul - Büyükkada Örneği ile Bir Değerlendirme Urban Space and Changing Mobility in the Pandemic Process: An Evaluation with the Example of İstanbul - Büyükkada • Bilge ULUSAY ALPAY	1759-1780

21	Review Analysing the Role of the State in the Transformation of Industrial Parks to Eco-industrial Parks Endüstriyel Parkların Eko-Endüstriyel Parklara Dönüşümünde Devletin Rolünün Analizi • Yılmaz KAPLAN	1781-1795
22	Research Article The Search for an Effective Climate Change Public Policy: Can the G-20 Countries Guide the Rest of the World? Etkili İklim Değişikliği Kamu Politikası Arayışı: G-20 Ülkeleri Dünyanın Geri Kalanına Yol Gösterici Olabilir mi? • Emreca ERDOGAN Uğur SADIÖĞLU	1796-1819
23	Research Article Türk Mutfağında Yer Alan Coğrafi İşaret Tescil Belgesine Sahip Çorbalar Üzerine Bir Araştırma A Research on Soups with Geographical Indication Registration Certificate in Turkish Cuisine • Nazlı KARDEŞ ÇOLAKOĞLU, Mehmet SARIŞIK	1820-1834
24	Research Article Müze Olarak İşlevlendirilen Ergani Hükümet Konağı'nın Mimari Analizi Ve Mevcut Durumunun Değerlendirilmesi Architectural Analysis and Evaluation of the Current Situation of Ergani Government House Functioned as a Museum • Oktay EKİCi, Nursen IŞIK	1835-1860
25	Research Article Kentsel Dönüşüm, Yoksulluk ve Yaşam Kalitesi Üzerine Düşünceler: Sulukule Örneği Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU Reflections on Urban Transformation, Poverty and Quality of Life: The Case of Sulukule • Özlem İNGÜN KARKIŞ, Aslı TELSEREN ÖMEROĞLU	1861-1879
26	Research Article 26. Kadınların Siyasal Katılımı Konulu Çalışmalar Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz A Bibliometric Analysis on Studies on Women's Political Participation • Özlem İNGÜN KARKIŞ Aslı TELSEREN ÖMEROĞLU	1880-1906
27	Research Article Destinasyonlara Yönelik Sosyal Medya Paylaşımlarının Duygu Analizi Sentiment Analysis of Social Media Posts for Destinations • Mustafa ÇEVİRİMKAYA	1907-1929
28	Research Article The City Diplomacy and Istanbul's Capacity for City Diplomacy Kent Diplomasisi ve İstanbul'un Kent Diplomasisi Kapasitesi • Berna AKSOY ÖZCAN Saime UYAR	1930-1945
29	Review 29. An Activist Artist in The Face of Refugee Crisis: Ai Weiwei Mülteci Krizi Karşısında Aktivist Bir Sanatçı: Ai Weiwei • Saime UYAR	1946-1961
30	Research Article Ekoloji Temalı Expoların Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışı Üzerine Bir İnceleme: Milano ve Antalya Expo An Analysis on Sustainable Development Approach of Ecology-Themed Expos: Milan and Antalya Expo • Simge HÜR Emel BİRER	1962-1982
31	Research Article Kentsel Bellek Unsurları Olarak Görsel İletişim Öğeleri Visual Communication Elements As A Material Of Urban Memory • Cihangir EKER Özgür AKTAŞ	1983-1998
32	Research Article Pandemi Sonrası Kamusal Alanlar ve (yeniden) Kolektivite	1999-2014

	Public Spaces and (Re)collectivity After the Influence of Pandemic • Mehmet DEMİRÖZ Rengin BECEREN ÖZTÜRK Arzu CAHANTİMUR	
33	Research Article Determining The Level Of Knowledge About First Aid Of Turkey's Construction Sector Employees Türkiye İnşaat Sektörü Çalışanlarının İlk Yardım Hakkında Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi • Turabi KARADAĞ	2015-2027
34	Research Article Ankara'da Kent İçi Toplu Ulaşımında Kullanılan Finansman Kaynaklarının Dünya Örnekleri İle Karşılaştırılması; Ankara İçin Model Önerisi Comparison of Financing Sources Used in Urban Public Transportation in Ankara with from World Examples: A Proposed Model for Ankara City • Sevilay BOSTANCI Yesim ALİEFENDİOĞLU	2028-2052
35	Research Article Disappearing from Istanbul's Shoreline: Sarayburnu Tıbbiye-Yedekçiler Masjid/Degirmen Ocağı Mosque İstanbul'un Deniz Kıyısından Kaybolmak: Sarayburnu Tıbbiye-Yedekçiler Mescidi/Degirmen Ocağı Camii • Damla ALTUNCU	2053-2069
36	Research Article Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Rant Olgusu: Bağdat Caddesi Çevresinde Aktörlerin Rolü ve Karşılaşılan Sorunlar Urban Transformation Practices Around Bağdat Street- Erenköy Quarter: The Role of Actors and the Problems Encountered • Merve ÇOBAN ÇINAR Evrim ÖZKAN	2070-2090
37	Research Article Yerel Yönetimlerde Personel Alımları ve Hemşehrilik Olgusu: İstanbul İlçe Belediyelerinde Alan Araştırması The Phenomenon of Hometownship and Personnel Recruitment in Local Governments: A Field Examination in Istanbul District Municipalities1 • Abdurrahman Muhammet BANAZILI Hamza ATEŞ	2091-2115
38	Research Article Türkiye'de Taktiksel Şehircilik Yaklaşımının Kurumlaşması: İzmir Karşıyaka Örneği Investigating Institutionalization of Tactical Urbanism Practices through the Case of Izmir Karşıyaka Municipality • Hanife VARDI TOPAL	2116-2141
39	Review Çağdaş Seramik Sanatında Kullanılan Alternatif Şekillendirme Yöntemleri The Alternative Shaping Methods Used in Contemporary Ceramic Art • Ferda TAZE OĞLU FİLİZ	2142-2158
***	Volume: 16, Issue 3, 2023 Full Page	1374-2158

URBAN ACADEMY

© KENT AKADEMİSİ | 2023

ICAM | ONLINE INFORMATION-COMMUNICATION AND MEDIA PUBLISHING GROUP

KENT AKADEMİSİ

KENT KÜLTÜRÜ VE YÖNETİMİ DERGİSİ | JOURNAL OF URBAN CULTURE & MANAGEMENT

From the Editor;

Dr. Ahmet FİDAN
Editor-in-Chief
On Behalf of Editorial Board

Less and Efficient Use ...

In expenditure and usage, making do with less and efficient utilization are fundamental principles of a sustainable lifestyle. This principle aims to reduce environmental impacts and externalities by using resources more carefully and consciously. It is essential to define this understanding not only as the elimination of unnecessary consumption but also by attributing it to technological and scientific advancements.

Reevaluating our conventional consumption habits at home and in workplaces is imperative to prevent global warming from escalating into a global catastrophe. It should be known that every unnecessary consumption and resource use increases global temperatures by at least 0.1 degrees each year. This leads individuals to now consider using air conditioning when they didn't need it before. Each air conditioner and the increasing urban traffic due to misguided policies compound this effect.

Making do with less and efficient utilization is crucial not only at an individual level but also at corporate and societal levels. Companies improving their production processes, using resources more effectively, and reducing waste are important steps in establishing a sustainable business model.

In conclusion, making do with less and efficient utilization of the sources are important principles aiming to conserve resources, reduce waste, and minimize environmental impacts. By embracing these principles, we can build a more sustainable future both on an individual and societal level.

Azla Yetinme ve Verimli Kullanım...

Harcamada ve kullanımda, azla yetinme ve verimli kullanım, sürdürülebilir bir yaşam tarzının temel prensiplerinden biridir. Bu prensip, kaynakları daha dikkatli ve bilinçli bir şekilde kullanarak çevresel etkileri ve dışsallıkları azaltmayı hedefler. Bu anlayışı teknolojik ve bilimsel gelişmelere teşmil etmeksizin sadece gereksiz kullanımın ortadan kaldırılması olarak tanımlamamız şarttır.

Ev ve işyerlerinde klasik tüketim alışkanlıklarımızın bir kez daha sorgulanması ve küresel ısınmanın küresel kaynamaya evrilmemesi için zorunludur. Bilinmelidir ki, her gereksiz tüketim ve kaynak, her yeni yılda, küresel olarak sıcaklığı en az 0.1 derece artırmaktadır. Bu da bireylerin daha önce klima kullanımına gereksinim duymazken artık klima kullanımını zorunlu olarak görmesine yol açmaktadır. Her bir klima ve yanlış politikalarla daha fazla ortaya çıkan kentsel trafik bu artışa çarpan etkisinde bulunmaktadır.

Azla yetinme ve verimli kullanım, sadece bireysel düzeyde değil, aynı zamanda kurumsal ve toplumsal düzeyde de önemlidir. Şirketlerin üretim süreçlerini daha verimli hale getirmesi, kaynakları daha etkili bir şekilde kullanması ve atık miktarını azaltması, sürdürülebilir bir iş modeli oluşturmak için önemlidir.

Sonuç olarak, azla yetinme ve verimli kullanım, kaynakları koruma, atık miktarını azaltma ve çevresel etkileri en aza indirme amacı taşıyan önemli bir yaşam tarzıdır. Bu prensipleri benimseyerek hem bireysel hem de toplumsal düzeyde daha sürdürülebilir bir gelecek inşa edebiliriz.

Our Special Issue for the 100th Anniversary of the Foundation of the Republic of Türkiye!

We are together again with our 56th publication. Within this publication year, we had initially planned to organize the **I. International Urban and Environmental Studies Congress** on the 100th Anniversary of the Turkish Republic, as we had announced in our previous issue. However, due to the earthquake disaster and its effects on Turkey, we decided that rather than a Congress, at least a **"Special Issue"** would be more appropriate for us, the Urban Academy, to make our historical contribution to this special day and year.

As the editorial board, as soon as we decided that a special issue would be more suitable considering the developments after the earthquake, we announced our **"Special Issue for the 100th Anniversary of the Turkish Republic's Establishment"** and included it in our menus. Unfortunately, during this period, we had to keep the article submission process somewhat shorter to avoid putting pressure on our referees and editors to ensure an optimum evaluation period. After the article upload deadline period expired, we received many e-mails and phone calls with requests to extend the period. We are so sorry that our positive response to these requests would make it difficult for a healthy editorial and referee process to work. This would require us to compromise on our publication quality, so we did not cause such a situation to arise by not extending the time. We apologize to our authors for this.

Our decision to publish a bi-monthly issue was a necessity for the attention given to our journal in the academic environment.

By the decision of our Editorial Board dated **S:54/2023/1/1** and numbered **S:54/2023/1/1**, it has been decided that the publication period will be changed to be six issues per year (bimonthly) and this change will be put into effect as of the exact date of 2024. We present to the information of all our authors.

We kindly hope to meet you again in many future issues.

Our Social Media Accounts

• Our social media accounts of our journal are waiting for your attention.

• Links to our journal's social media accounts will be shared with you below. We kindly ask you to support our social media accounts with your LIKES.

• INSTAGRAM:

https://www.instagram.com/urban_academy_tr/

• LİNKEDİN:

<https://www.linkedin.com/in/urban-academy-kent-akademisi-9232b3223/>

• FACEBOOK:

<https://www.facebook.com/UrbanAcademyJournal>

• TWITTER:

https://twitter.com/kent_akademisi

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunun 100. Yılı Özel Sayımız!

56. yayınımda yine birlikteyiz. Bu yayın yılı içinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yıl dönümünde **I. Uluslararası Kent ve Çevre Araştırmaları Kongresinin** düzenlemesini öngörmüş ve bunu geçen sayımızda duyurmuştuk. Ancak Türkiye'nin yaşadığı deprem felaketi ve etkileri nedeniyle Kongre olarak değil de en azından **"Özel Sayı"** ile bu özel güne ve yıla, Kent Akademisi olarak tarihsel katkımızı yapmak istedik.

Yayın kurulumuzca, deprem sonrası gelişmeler sonucunda kongre yerine özel sayının daha uygun olacağı kararımızın belli olmasından itibaren gecikmeksizin **"Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunun 100. Yılı Özel Sayısı"** duyurularımızı yaptık ve menülerimizde ilan ettik. Maalesef ki, bu aralıkta makale yükleme sürecini hakemlerimiz ve editörlerimizin, optimum değerlendirme süresini sıkıntıya sokmamak için, bir nebze kısa tutmak zorunda kaldık. Makale yükleme süresinin dolmasından sonra çokça eposta ve telefon aldık, sürenin uzatılması talepleriyle karşılaştık. Çok üzgünüz ki bu taleplere olumlu cevap verememiz, sağlıklı bir editöryal sürecin ve hakemlik sürecinin işlemlerini zorlaştıracaktı. Bu da yayın kalitemizden ödün vermemizi gerektirecekti, Biz de süreyi uzatmayarak böylesi bir durumun ortaya çıkmasına yol açmadık. Bundan dolayı yazarlarımızdan özür dileriz.

İki Ayda Bir Sayı Yayınlama Kararımız, Akademik Mecrada, Dergimize Olan Teveccühün Gerekliliğiydi.

Yayın Kurulumuzun **S:54/2023/1/1** tarih ve **S:54/2023/1/1** sayılı kararı gereğince yayın periyodunun yılda altı sayı (iki ayda bir) olacak şekilde değiştirilmesine ve bu değişikliğin 2024 yılının aynı tarihi itibarıyla yürürlüğe konulacağına karar verilmiştir. Tüm yazarlarımızın bilgisine sunarız.

Bu bütünlük içinde, nice gelecek sayılarda buluşmak ümidi ile esen kalınız.

Sosyal Medya Hesaplarımız

Dergimize ait sosyal medya hesaplarımız sizlerin ilgisini beklemektedir. Dergi sosyal medya hesaplarımıza ait linklerimiz aşağıda sıralanmıştır. Sosyal medya hesaplarımızı **beğenilerinizle desteklemenizi** istiharm ederiz.

• INSTAGRAM:

https://www.instagram.com/urban_academy_tr/

• LİNKEDİN:

<https://www.linkedin.com/in/urban-academy-kent-akademisi-9232b3223/>

• FACEBOOK:

<https://www.facebook.com/UrbanAcademyJournal>

• TWITTER:

https://twitter.com/kent_akademisi

Metaverse, Innovation (Meta Innovation) and Urban Interaction

Metaverse, İnovasyon (Meta İnovasyon) ve Kent Etkileşimi

Meryem Arslan¹

Öz

Üç boyutlu, radikal inovasyonlar bütünü olarak adlandırabileceğimiz Metaverse, henüz hayata geçmemiş olmasına rağmen olumlu ve olumsuz yönleriyle gündemdeki yerini korumaktadır. Metaverse'in temellerini atan teknolojiler ise son hızla birçok alanda insanların yaşamını değiştirmeye devam etmektedir. Dijital ikiz, blockchain, İOT, yapay zekâ, XR teknolojileri kent yönetimleri tarafından da benimsenerek belediye hizmetlerine uygulanmaya başlanmıştır. Metaverse inovasyon ekosistemi olarak kapılarını kent hizmetlerinin daha kaliteli, verimli, etkin sunumu için açmış durumdadır. Metaverse yaygınlaştıkça kent hizmetlerinin bu ekosisteme adapte olması, ihtiyaç ve sorunlara yönelik etkin ve verimli hizmet sunumunun metaverse inovatif ekosistemiyle gerçekleştirilmesi söz konusu olacaktır. Bu çalışmada kent hizmetlerinin metaverse ve inovasyon boyutunda gelecekte neye evrileceği dünyadan ve Türkiye'den örneklerle ifade edilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, bu alanda literatür taraması ve doküman analizi kapsamında kent yönetimlerine yol gösteren teknolojilere ve inovatif uygulamalara değinmeyi amaçlamakta, belediyelere bu alanda izlenecek politikalar konusunda öneriler sunmakta, meta-inovasyonun kentlerde ne tür etkiler yaratacağı ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Ele alınan örnekler üzerinden ulaşılan sonuçlar, kentlerin metaverse teknolojilerini; turizm, yerel kalkınma, kültür, sağlık, eğitim alanlarında uygulamaya başladığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Metaverse, İnovasyon, Akıllı Kent, XR Teknolojisi, Dijital İkiz

ABSTRACT

Although the Metaverse, which we can call a set of three-dimensional, radical innovations, has not yet been realized, it maintains its place on the agenda with its positive and negative aspects. The technologies that laid the foundations of metaverse continue to change people's lives in many areas at breakneck speed. Digital twin, blockchain, İOT, artificial intelligence, XR technologies have been adopted by city governments and started to be applied to municipal services. Metaverse has opened its doors as an innovation ecosystem for better quality, efficient and effective delivery of urban services. As the metaverse becomes widespread, it will be the case that city services will adapt to this ecosystem, and that effective and efficient service delivery for needs and problems will be realized with the metaverse innovative ecosystem. In this study, the future evolution of urban services in terms of metaverse and innovation is presented with examples from the world and Türkiye. Qualitative research method was used in the study and document analysis (documentary screening), which is the data analysis method, literature review were used. Within the scope of literature review and document analysis in this field, the study aims to address the technologies and innovative practices that guide city governments, offers suggestions to municipalities on what to do in this field, and tries to reveal what kind of effects meta-innovation will create in cities. The results obtained from the examples show that cities have started to apply metaverse technologies in the fields of tourism, local development, culture, health, education.

Keywords: Metaverse, Innovation, XR Technologies, Smart City, Digital Twin

¹ Corresponding Author | Yetkili Yazar: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Daire Başkanı, meryemrsln@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2877-0256

INTRODUCTION

Innovation is the process of creating added value in urban life, including ambitious innovations that improve the quality of life of citizens. The healthy functioning of this process requires the responsibility of municipalities, which are obliged to observe the needs and expectations of the public and to find solutions to the problems faced by the public. In this regard, cities are the center of innovation and creativity under the management, and the sustainability of this advantage is possible by following appropriate policies and strategies and adopting a proactive perspective. With the increasing penetration of computers and the internet into the vital sphere, cities have become the scene of digitalized services by municipalities on the one hand, and on the other hand, they have become the laboratory of the smart city concept, which is one of the goals of the technology age. While the process of smartening of cities by municipal actors continues, the concept of metaverse has recently come to the agenda and it has started to be discussed how cities will take place in the metaverse and how municipal services will adapt to the metaverse by going beyond the smart city concept. As the three-dimensional internet of the future, the metaverse, which is preparing to appear with many components adapted to our lives over time, will cause many changes in urban services as an innovation ecosystem. In the aforementioned process of change, further integrating metadata with innovation depends on the following factors: the information and communication infrastructure of cities, the creation of a culture of innovation, the qualification of municipal staff, the competence and vision of the management, the allocation of financial resources to this area, and many other factors.

In this study, the concepts of metaverse and innovation will be discussed, the relationship between these two concepts and how they will be reflected in municipalities and thus in cities will be discussed, and existing examples will be given. In this regard, the definitions, technological components, layers, history, advantages and disadvantages of the metaverse are discussed. The connection between the metaverse and innovation is explained through the technologies that are components of the metaverse. In terms of their impact on the city, how municipalities can make use of this innovation environment is explained through prominent examples from the world and Türkiye.

1. Metaverse Concept, History and Metaverse Wheel

Metaverse is a word that is not yet included in the Current Turkish Dictionary of the Turkish Language Institution. However, there are debates on which words the word corresponds to in Turkish. Accordingly, the metaverse can be expressed with the words other universe, virtual universe, fictional universe. The word is defined as "three-dimensional of pictorial" (Terzi, 2022). Metaverse is an ecosystem that started with gaming platforms and includes many digital technologies based on virtual currency (Jiaxin & Gongjing, 2022). According to Arslan (2022), the metaverse is "a set of three-dimensional universes where users can play games, participate in socio-cultural activities with their avatars (virtual icons), visit many cities of the world as tourists, experience learning by living, shop with virtual money in sectors such as e-commerce, art, real estate and many virtual experiences together. Metavers is a set of three-dimensional, open source, gamification philosophy-based innovations consisting of blockchain, artificial intelligence, internet of things components, presented to users with Web 3.0 internet infrastructure." (Arslan, 2022). The Metaverse is a virtual space where users can interact (McKinsey & Company, 2022). The Metaverse is "an environment where users utilize augmented and virtual reality technologies that enable them to interact seamlessly in real and simulated environments using avatars, holograms" (Dwivedi, 2022).

Despite many developments, the metaverse is still just an idea at the technological and production level (Jiaxin & Gongjing, 2022). The so-called metaverse, the final stage of the Internet, is in its infancy and does not yet seem to have reached the level of implementation.

Metaverse has been a constantly curious concept lately. It has been determined that 7200% of searches have been performed on the term Metaverse since 2021, which is the date of its emergence. (McKinsey Quaterly, 2022). Metavers invests in many large companies for its ecosystem. It is estimated that a \$13 trillion industry will be created by 2030 with more than 160 metaverse projects in the pipeline (Thomason, 2023).

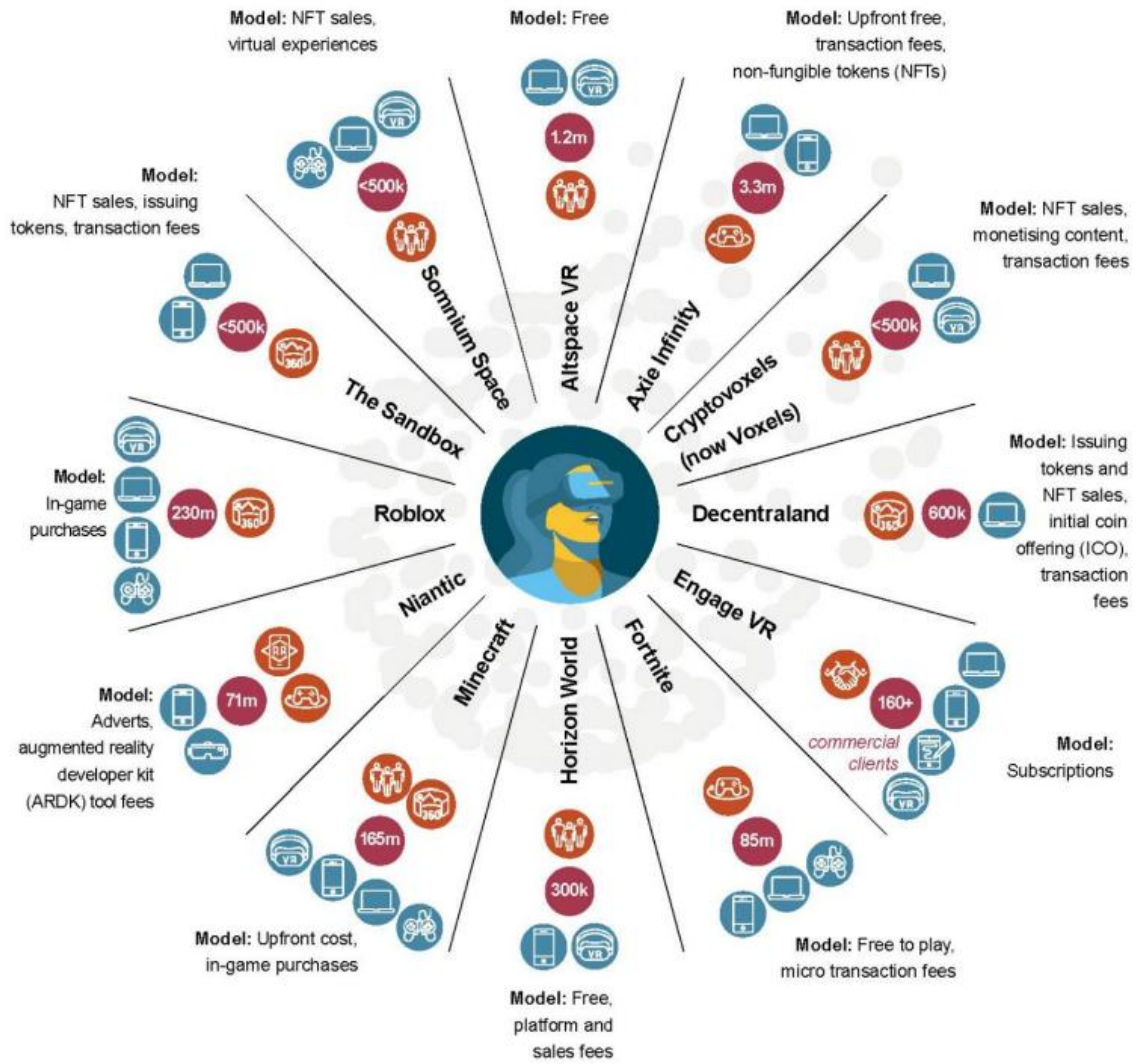
What the metaverse is, its features, how to log in, virtual economy, buying land in the metaverse, etc. are constantly occupying search engines.

The characteristics of Metaverse are expressed below (McKinsey Quaterly, 2022):

- It is an environment where virtual and augmented reality technology is used extensively.
- In addition to virtual and physical worlds, many platforms exist in the Metaverse.
- Metaverse is generally based on a virtual economy. Cryptocurrencies, non-replaceable NFTs, digital goods and digital assets are components of this economic structure.

The Metaverse continues to grow, expand and influence sectors with technologies, gaming platforms, NFTs, concert activities, exhibitions, fashion shows, brand promotions and virtual currency economy. The twelve sample platforms in the metadata as of July 2022 are shown in the following Figure (HSBC Global Research, 2022):

Figure 1. Twelve example platforms in the Metaverse

Source: (HSBC Global Research, 2022)

Accordingly, these platforms in metaverses are named as AltSpace VR, Axie Infinity, Cryptovoxels, Decentraland, Engage VR, Fortnite, Horizon World, Minecraft, Niantic, Roblox, The Sandbox, Somnium Space and the technologies they can be used with are explained.

Many virtual environments, social media tools, content producers, game platforms and communication channels that we use in Metaverse Web 2.0 will be subject to change (See Table 1)

Table 1. Virtual environments that will change with Metaverse

	The under-explored cyberspace (Opportunities of entering the Metaverse)									
(RW)(P)(CC)(S)/ Experience- Duality (ED)										
(RW)(P)(CC)/ Social as Community (S)	Twitter	Instagram	Clubhouse	TikTok	Animal Crossing	Second Life	VR Chat	XSight	Pokémon Go	University
(RW)(P)/ Content Creation (CC)	Medium	Pixlr	Adobe Audition	YouTube	Super Mario Maker 2	Roblox	Quill	Adobe Aero	BIM	Soft Clay
(RW)/ Personalisation (P)	Xanga	Meitu	Spotify	Netflix	Diablo	Fortnite	VR Commerce	IKEA Place	Google Map AR	Shopping
Read & Write (RW)	SMS	Camera App	MMS	Zoom	S. Mario Bros	Simcity	Beat Saber	Skype	AR Translator	Mah Jong
	Text	Image	Audio	Video	Gaming	Virtual 3D	VR	MR	AR	Physical

Source: (Lee et al., 2021)

1.1. Metaverse History

The Metaverse is an ecosystem that has come up with many sciences fiction films. The first film about the parallel virtual universe was "Electronic World Warfare", which was released in 1982. In 1999, "The Matrix" and later "Ready Player One" went down in film history as the closest films to the metaverse universe. These films shed light on the future state of the social structure (Jiaxin & Gongjing, 2022). Metaverse is a structure that is currently being shaped, but the technology that forms the basis of metaverse dates back to the 1938s.

Figure 2. Metaverse history

Source: (Lawton, 2022)

The most important events of the history of metaverse are explained below (See. Figure 2):

- In 1938, French writer Antonin Artaud used the term virtual reality in his work "The Theater and its Double".
- In 1962, Morton Heiling realized his motorcycle riding experience by using 3D film, vibrating chair and giving odor to the environment. It provides this environment with a machine called Sensorama. Sensorama takes its place in history as the most advanced machine that reveals what the virtual environment is.
- In 1984, the first VR headphones and data gloves were developed.
- In 1989, British computer scientist Tim Berners-Lee created the World Wide Web.
- In 1992, science fiction writer Neal Stephenson used the term metaverse in his book Snow Crash to describe the 3D world in which rich people escape.
- In 1993, Moni Naor and Cynthia Dwork invented software to prevent spam attacks. This software forms the basis of the blockchain.
- It was introduced by Second Life Linden Lab, which was defined as a 3D virtual world in 2003.
- In 2006, Roblox, a multiplayer gaming platform, was launched. Now it has over 200 million users.
- In 2007, Street View was launched by Google. This application is presented to users in the form of a virtual version of the real world.
- In 2009, the first public blockchain was introduced under the pseudonym Satoshi Nakamoto.
- In 2010, Gacha video game was introduced.
- In 2011, Ernest Cline's Ready Player One, a novel about humanity's escape to a virtual world called the OASIS in the 2040s, was published.
- In 2012, Entrepreneur Yoni Assia wrote a blog post called "Colored Coins" in which he described the initial features of bitcoin and how to create, buy, sell and own assets on the blockchain.
- In 2012, entrepreneur Palmer Luckey launched Oculus as 3D hardware on Kickstarter.
- In 2014, Facebook acquired Oculus.
- In 2014, the first NFT was created by Kevin McCoy and Anil Dash, marking a critical milestone for the metaverse.
- In 2015, Vitalik introduced Buterin and Gavin Wood Ethereum. This development has given a tangible atmosphere to the purchase of NFTs and smart contracts.
- In 2016, Pokemon Go came to the fore with AR games positioned above the real world. The logic of the game is based on finding, capturing and fighting virtual beings.
- In 2016, DAO, which also has a decentralized autonomous structure, was launched based on Ethereum.

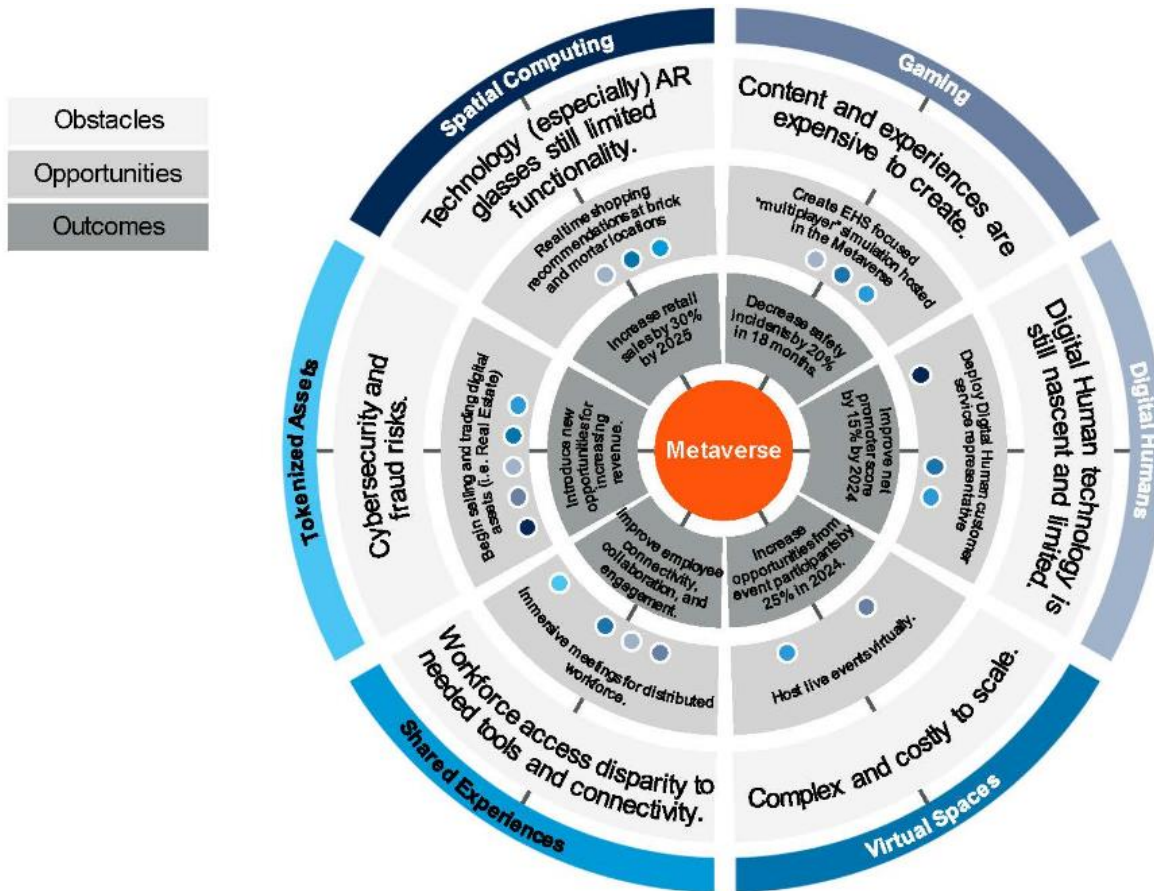
- In 2018, the play-to-earn game named Axie Infinity started to be run integrated into the Ethereum blockchain. It had more than 2.7 million users in 2021.
- Fortnite which was founded by Epic Games in 2019 reached 250 million users. In 2020, the concert by Travis Scott affected more than 12 million people.
- In 2021, Facebook changed its name to Meta. In this process, it has been determined that more than 10 billion dollars have been invested.
- In 2021, Microsoft took meetings with Mesh to a new platform, combining filmmaking workflows with the metaverse experience.
- In 2022, Siemens and Nvidia formed a partnership for the Digital Twin platform.

1.2. Metaverse Wheel

It was determined that 7200% of the searches were made in 2021, the date of its emergence regarding the metaverse term (McKinsey Quaterly, 2022). Research shows that in the next five years, four hours a day will be spent in a metaverse environment. (McKinsey & Company, 2022).

Metaverse consists of many layers and technology components. The metaverse, which has a complex structure, contains many obstacles, opportunities and outputs in this direction (See. Figure 3).

Figure 3. Metaverse Wheel

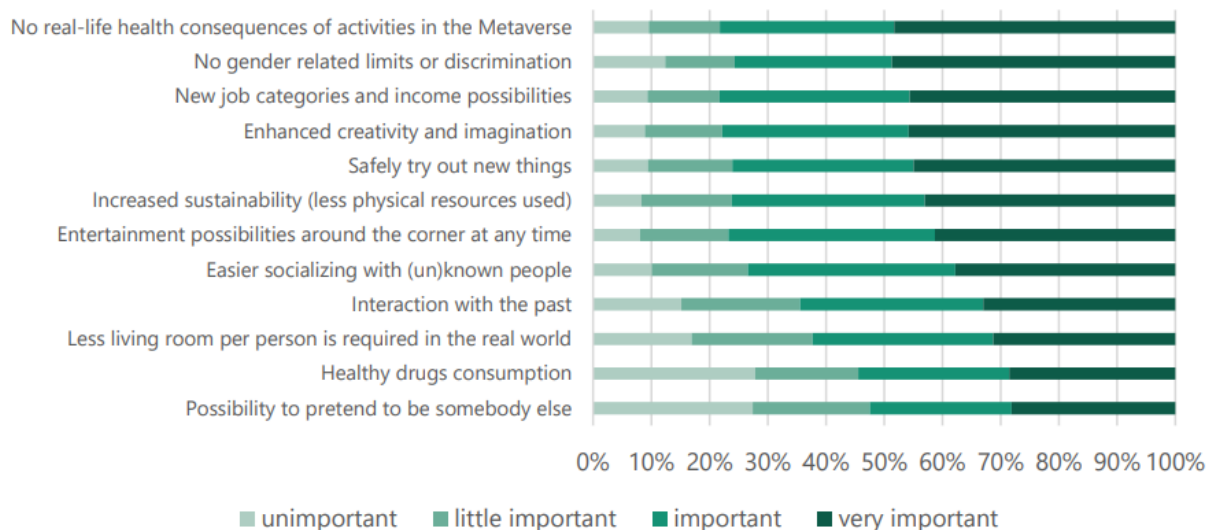
Source: (Gartner, 2022)

As can be seen on the screen: Metaverse is located in tokenized Assets, shared experiences, virtual spaces, gaming, digital humans, spatial computing layers. Security and privacy problems, constraints in the field of technology, its complex structure and the fact that it is an expensive technology, etc. refer to the obstacles encountered in metaverse. A three-dimensional meeting area holds many opportunities for the business world. Increased participation in activities, etc. are expressed as the outputs of the metaverse.

2. Possible Advantages and Disadvantages of Metaverse

The development of visual-based technologies has enabled the virtual world to mature and evolve into a parallel universe (Jiaxin & Gongjing, 2022). Metaverse is a universe that emerges with the development of these technologies. When the metaverse is implemented, it is predicted that it will create changes in many areas, especially in the socio-economic field. The advantages and disadvantages of the metaphor are discussed below.

Graphic 1. Possible Advantages of Metaverse

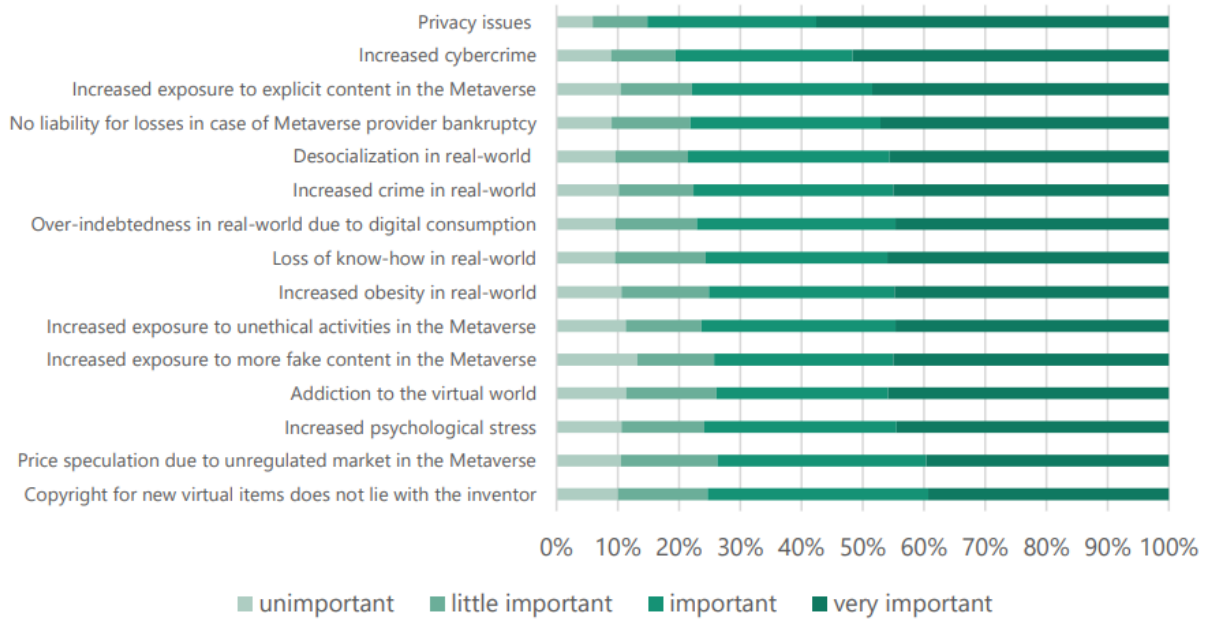
Source: (Duwe et al., 2022)

According to the graph, the activities carried out in the metaverse do not affect health in real life. In other words, buying a drink there does not affect the user biologically in real life. There is no discrimination on gender. In this field, many countries may have limitations on the grounds that they are contrary to their traditions and beliefs. Metaverse new business categories will emerge and income opportunities will increase in this direction. Imagination and creativity will find further development in this universe. Since it is a virtual environment, it will be possible to try new things with confidence. Since there will be less physical resource use, the goal of being sustainable will find more realization opportunities. There will always be the possibility of encountering activities that give the entertainment-oriented metaverse the opportunity to have fun. Socialization can happen more easily. There may be interaction with the past. It may be possible to pretend to be someone else.

Metaverse learning disables obstacles by providing a democratic environment without a geographical area limit on issues such as education and development (McKinsey & Company, 2022). Metaverse provides a diversification of experiences, especially in education, and enables education to be more efficient than traditional methods. Innovations in some sectors require continuous training of

employees in that sector. In this regard, AR glasses enable trainings to be more efficient than traditional methods (McKinsey Digital, 2022).

Graphic 2. Possible Disadvantages of Metaverse

Source: (Duwe et al., 2022)

According to the chart, the Metaverse is a structure that is open to improvement in terms of privacy issues. It seems likely that there will be some problems in this area. There is a high probability of an increase in cybercrime. Decrease in socialization rates in the real world, increase in obesity rates, exposure to unethical activities, exposure to fake content, increase in dependency on the virtual world, and increase in psychological stress rates are among the issues predicted. There may be an increase in crime rates in the real world. Metaverse societies will have the power to be influenced. In addition, it is predicted that it will have effects such as trust, privacy, disinformation, and prejudice. When evaluated in terms of metaverse children and the elderly, it is predicted that it will cause intergenerational conflicts. Older people may find it difficult to use advanced technology. Children can interact with harmful virtual content (Dwivedi, 2022).

3. Metaverse, Innovation (Meta Innovation) and Urban Interaction

Innovation is a tool that increases service efficiency in cities, produces creative solutions to urban problems, and is used to increase citizen satisfaction (Arslan, 2022). Innovation is the process of solving problems from an innovative perspective. In this regard, in studies on municipalities in Canada, Germany and France, it has been revealed that the motivation of municipalities to innovate is due to the following factors (Seker, 2022);

1. Improving the quality of life of citizens
2. Saving costs
3. Ensuring that environmental problems are solved
4. Increasing the attractiveness of the city

5. Increasing the attractiveness of municipalities so that qualified employees are the reason for preference

The priority of these factors may vary from municipality to municipality. For some municipalities, the priority is to innovate in services aimed at improving the quality of life of citizens, while another municipality can innovate in order to improve environmental conditions.

In some municipalities, innovation is adopted as a routine business and represents a proactive perspective. In this context, municipalities can exhibit behaviors towards solving problems with innovative methods, using scarce resources at the optimum level, and finding innovative solutions. Some municipalities also carry out innovation when it is necessary. In cases where the solution needs to be found quickly, municipalities are necessarily innovators (Seker, 2022).

Innovation is an indispensable tool for cities. Meeting needs, finding solutions to problems, budget constraints, technological developments have made innovation necessary for cities. By adopting the innovation culture, municipalities improve their processes and try to contribute to urban innovation. Metaverse should be seen as an innovation ecosystem. Cities will have to use the metaverse ecosystem for efficient and effective service delivery. Because the metaverse offers attractive technological opportunities to cities, city managers and municipalities. metaverse; It affects smart city services such as smart health, smart education, smart tourism, e-Society, smart people, smart management, governance, smart environment, smart economy, smart energy, smart structures, smart transportation. Disabled, elderly, etc. It is possible for the undesirable urban segments to live a more comfortable life with the metaverse. With the metaverse ecosystem, which includes technologies that will warn cities in advance about disaster management, it is possible to increase urban resilience against disasters. It contributes to local democracy with its governance mechanism. On the other hand, the emergence of many business areas and the growth of the entrepreneurship ecosystem together with the metaverse create effects that will contribute to the urban economy. So the metaverse is important tool for the cities as an innovation ecosystem.

When we look at the development process of Metaverse, which we can call the innovation ecosystem, it is seen that the developments in information technologies help the development of the virtual world. Accordingly, 2021 was declared as the "Year of the Metaverse". Metaverse is defined as the next destructive innovation according to some sources. Trade, gaming and blockchain are components that activate the metaphor and open the door to innovation (HSBC Global Research, 2022).

Metaverse is a structure that incorporates many digital innovations. This structure aims at continuous development. In 2040, it is stated that metaverse will be very popular and inclusive (Stienmetz et al., 2022). The biggest innovation of metaverse is the transformation of images in minds into physical images and the interaction between reality and virtual (Duwe et al., 2022). Metaverse is an area where incremental innovations find a suitable environment and it seems inevitable that it will bring new solutions to problems. Metavers have significant effects on the innovation system. In addition, the metaphor, which combines features such as virtual reality, augmented reality, animations, etc., has the potential to enable many innovations to emerge. In order to make innovation; it is necessary to try the service or product, to have the right environment to produce products and services, to hire the right people to carry out the processes, etc. Since Metaverse provides these opportunities, it is a suitable environment for innovation and encourages innovation (Dwivedi, 2022: 34). On the other hand, the sustainability of innovation is a matter of debate. Because it is important to exchange ideas with people in real life in order to innovate. However, it is predicted that a loneliness environment will occur with the metaverse (Duwe et al., 2022).

Metaverse components are part of the innovation ecosystem. The first of these is cryptocurrencies that create economic value with blockchain technology and this technological infrastructure. Blockchain technology is a product of innovation and it is predicted that it can contribute to problems such as inequality and environmental problems. The future of cities will be determined by blockchain technology (OECD, 2019). Technologies for climate conditions based on accessibility, transparency, accountability and traceability are supported by blockchain technology. Blockchain technology includes technologies that enable the fulfillment of the goals set in the Paris Agreement and the provision of solutions. NFT technology provides solutions on the basis of financial models related to climate change and also provides the participation of new actors in the sector. It is stated that NFTs and smart contract technology can offer new strategies and climate-friendly options for many projects. It is stated that blockchain technology processes can operate with low carbon emissions (Majer, 2022).

Legal regulations are in question with the realization of this technology. A regulation on crypto assets, one of the most important economic elements of metadata, was prepared by the European Commission and adopted by the European Parliament on 14 March 2022. This regulation includes regulations that prevent the protection of consumers and their use for criminal purposes, apart from the objectives of providing supervision and transparency. In addition, there are studies on virtual assets in the USA and the United Arab Emirates (Pryor & Sessa, 2022). Cryptocurrencies have the potential to be used in urban services. According to the results of the research, payment transactions will be easier with blockchain-based payment methods with the metadata transfer of the public sector. Keeping records and archive studies will be carried out in a safer structure (HSBC Global Research, 2022). These developments will significantly change the processes of municipalities other than the central government.

4. Methodology

Apart from the introduction and conclusion sections of the research, the Metaverse Concept, History and Metaverse Wheel, the advantages and disadvantages of Metaverse were carried out under the headings of urban interaction in the context of the Metaverse-Innovation relationship. In this context, the definitions, technological components, layers, and history of the metaphor are mentioned. Advantages and disadvantages are discussed. Metaverse is an innovation ecosystem and in this respect, it is explained through technologies that have a meta- component in connection with innovation. In terms of its effects on the city, how municipalities can evaluate this innovation environment is explained through the prominent examples from the world and Türkiye.

Qualitative research method was used in the study and document analysis (documentary screening), which is the data analysis method, was used. Document analysis is expressed as "accessing the printed and electronic document related to the subject under investigation, examining and evaluating the document" (Bowen, 2009, p. 27). Among the municipalities working on the metaverse, best practice examples that are examples of the urban interaction and innovation of the metaverse were selected. In this direction, the websites of the municipalities, news sites and the reports written on this subject were examined and inferences were made.

5. Findings on Metaverse, Innovation and Urban Interaction

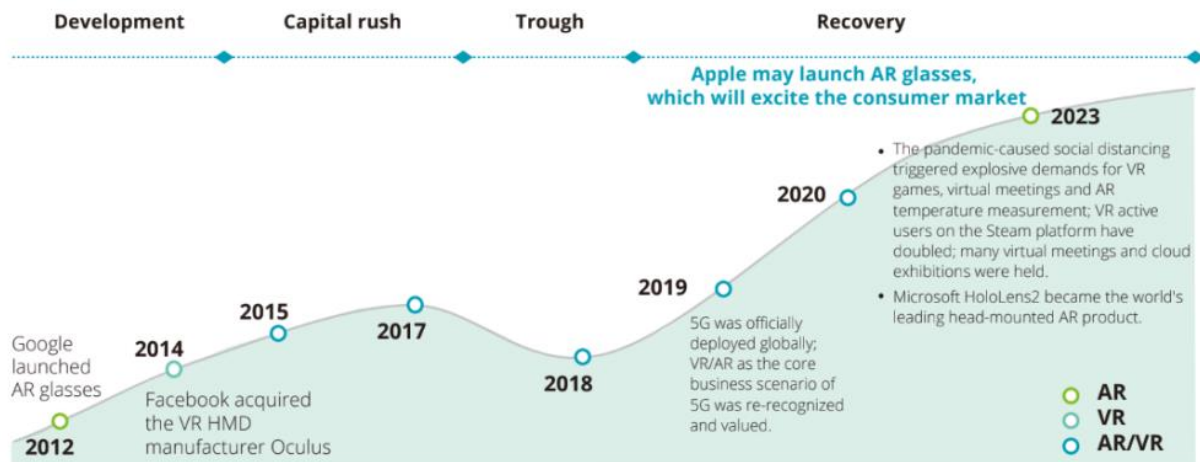
Metaverse has an accelerating effect on innovation in many areas (Stienmetz et al., 2022; Duwe et al., 2022). This effect enables the formation of innovations that also contribute to urban innovation.

- Municipalities also carry out activities in this field such as creating and selling NFTs and donating the income obtained. For example, Üsküdar Municipality has transformed historical buildings into NFT works (Anadolu Agency, 2022). Datca Municipality converted its tweet

shared on Valentine's Day into NFT and sold it at auction. He donated the income obtained to female students in need (NTV, 2021). The Afşin Municipality of Kahramanmaraş also transformed the natural beauties of the city into NFT and offered them for sale (IHA, 2022). Limitations such as technology addiction and substance addiction negatively affect young people (Fidan, 2015). In this field, the VR-based Healthy Living Therapy Model of Bursa Metropolitan Municipality provides therapy services to young people within the scope of fighting against addiction (www.ankaramasasi.com, 2022).

- One of the innovation activities carried out in the Metaverse universe of the city was carried out by Epic Games. High-quality geographical visualizations were obtained using geographic information systems data. This development enabled the creation of interactive simulations (<https://triangraphics.de>, 2020). In our country, the General Directorate of Geographical Information Systems of the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change of the Republic of Türkiye has completed the digital twinning of 21 provinces with drone technology (cbs.csb.gov.tr, 2022). Thus, it will be ensured that the digital twin technology is used more effectively and it will be ensured that the city administrations make a preventive plan to solve the urban problems that may arise.
- Another technology and innovation product used in Metaverse is XR technology. There have been major developments in XR technology in recent days (McKinsey & Company, 2022). Cities have started to use this technology for tourism activities.

Graphic 3. Stages of development of XR Technology

Source: (www.TommasoDiBartolo.com, 2022)

As can be seen in the graphic, XR technology has made great progress since its emergence in 2012. In 2012, Google launched AR glasses, and since 2019, it has focused on AR, VR technology. With the pandemic process in 2020-2022, the number of users of this technology doubled. In this period, Microsoft has produced the AR product HoloLens.

In the light of these developments, municipalities and urban administrations have also started to use XR technology within the scope of smart tourism activities (See. Figure 4, Figure 5).

Figure 4. Buffalo Olmsted Park

Source: (www.buffalorising.com, 2021)

Figure 5. Buffalo Olmsted Park- Old Version

Source: (www.buffalorising.com, 2021)

As seen in Figure 4 and Figure 5, The Buffalo Olmsted Parks Conervancy in New York has carried out a pioneering project in this regard. The mobile application has been implemented to share the old version of the park with the visitors. Historical and natural beauties have been highlighted by using AR-VR technology. Thus, this contributes to both urban tourism and the local economy (National League Of Cities, 2022).

- XR technology is integrated with popular games and used in tourism activities.

Figure 6. The City of Incheon in Minecraft

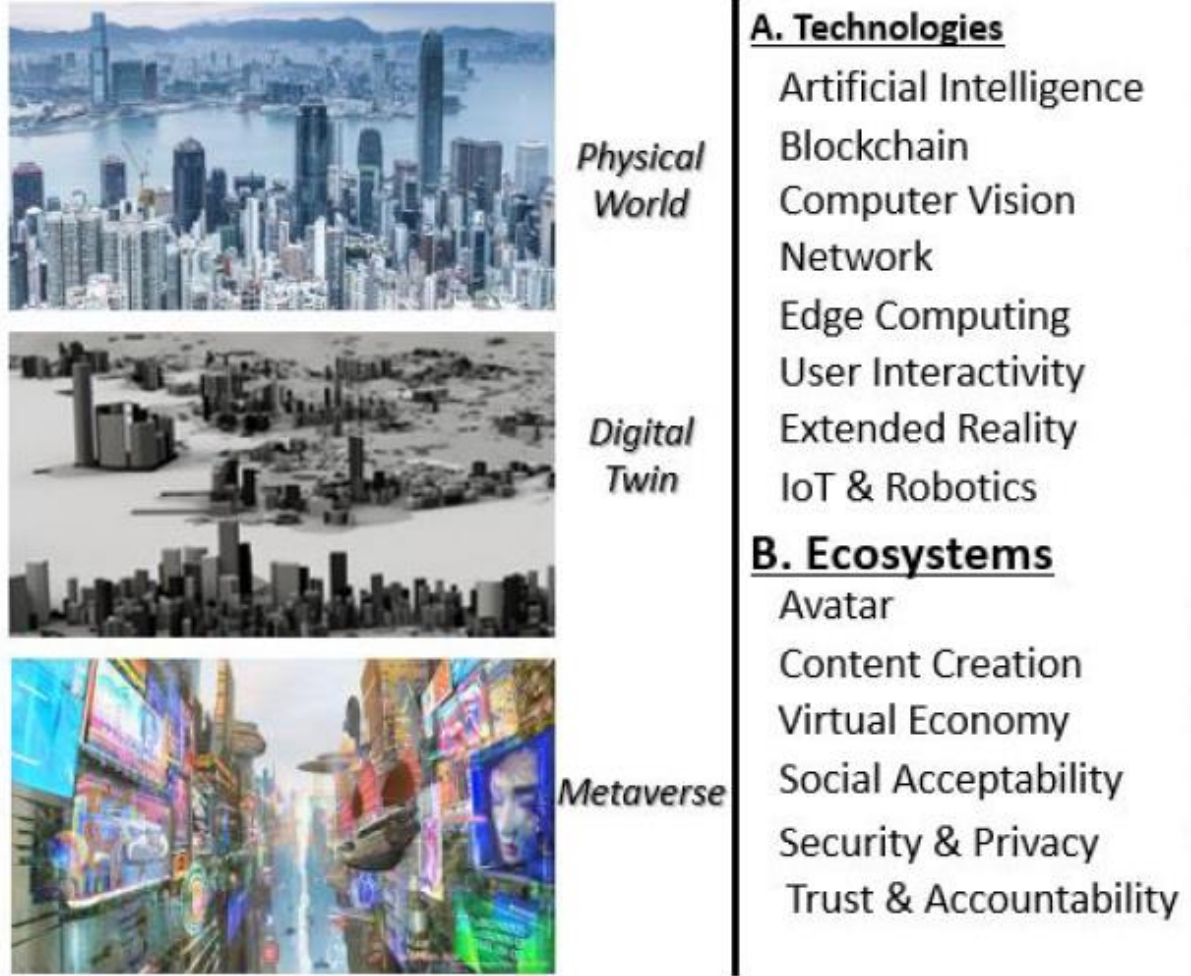
Source: (Stienmetz et al. 2022)

As seen in Figure 6, the² city of Incheon, which is famous for its historical places, is integrated with Minecraft game and allows avatars to visit the city. The avatars of the users have the opportunity to experience historical events and learn historical events together with the historical figures created in the meta-verse universe (Stienmetz et al. 2022).

- Digital twin is one of the technologies that occupies the agenda with Metaverse. Digital twin is defined as "the display of a physical entity, person or process in a virtual environment" (McKinsey Digital, 2022). Digital twin application has started to be implemented in many sectors to optimize processes and decisions (McKinsey, 2022). Digital twin technology is expected to be effective in many areas from disaster management, waste management, urban life to health and good living practices (See Figure 7) (Pew Research Center, 2022). Cities use digital twin technology to simulate population density, traffic mobility, climate change, forest fires and energy demands that will be useful for urban planning. Accordingly, it is possible to determine how to prevent negative effects on urban activities and to determine the most appropriate policies (Allam et al., 2022).

Figure 7. Metaverse and urban interaction (Use of Digital Twin Technology)

²It is a city in the northeast of South Korea.

Source: (Lee et al., 2021)

- For cities, there are many opportunities for restructuring in metaverse. It offers opportunities that renew the service delivery of the public in order to meet the needs in areas such as education, health, unemployment, planning of public spaces, etc. With the Metaverse, it is planned that municipalities will realize the services they offer under the title of e-Municipality with the avatars of municipal officials in the metaverse universe. The Seoul Administration, which first realized these opportunities, invested \$32 million to create the metaverse ecosystem. Development of urban services, planning, management, support of virtual tourism constitute the focus areas of investment (McKinsey & Company, 2022).

Figure 8. Seoul City Hall in Metaverse

Source: (www.ajudaily.com, 2022)

As seen in Figure 8, Seoul Municipality has created a municipal building in a metaverse environment. Users had the opportunity to visit the lobby of the city hall and the office of the Seoul Mayor with their avatars and make suggestions.

- In America, Santa Monica city administration has agreed with FlickPlay application to enable the city center to be visited with AR, VR technology. In this context, it positioned the "Third Street Promenade" region in the metaphor (Desreumaux, 2022). With AR technology and interactive map, it is aimed to attract tourists to the city center and to ensure their participation in the activities, thus creating added value for local development and introducing the city (See Figure 9).

Figure 9. Santa Monica "Third Street Promenade"

Source: (www.techrepublic.com, 2021)

CONCLUSION and RECOMMENDATIONS

First of all, the metaverse that comes to the fore with the ability to buy land from the virtual geography that everyone wants proves to us a little more every day that it is a structure far beyond this. This structure, in which extended reality, AI, machine learning, 3D engines, cloud, edge computing and 5G connectivity and blockchain technologies are used as components, is called metaverse. Metaverse is an innovation ecosystem.

In the study, in which Seoul, Santa Monica, Incheon, New York applications were examined under the title of meta-verse, innovation and urban interaction, it was observed that cities progressed towards being more innovative by benefiting from meta-verse technologies and contributed to the city. The fact that the Seoul Municipal Government has established a metaverse town hall and allowed citizens to visit the town hall and the mayor's office with their avatars gives clues about the future. Avatars are encouraged to submit suggestions regarding municipal building and municipal services, and thus governance is also highlighted in Metaverse.

Social interaction is one of the innovation dimensions of metaverse (Jiaxin & Gongjing, 2022). In this direction, the use of AR technology in Santa Monica was encouraged and tourists were allowed to share the photos they took using the FlickPlay application on social media. With this application that contributes to urban tourism, social interaction has also been increased to the highest level. The city of Incheon, which is famous for the historical heritage of South Korea, has been integrated into the minecraft game and contributed to the introduction of the history of the city and the understanding of historical events. The Buffalo Olmsted Parks Conservancy example in New York aims to promote the park using AR-VR technology and contribute to tourism. In our country, Üsküdar Municipality has transformed historical buildings into NFT artifacts. Afşin Municipality also presented the natural

beauties of the city with NFT technology. Bursa Metropolitan Municipality provides therapy services to young people with addiction problems with VR technology.

As can be seen from the examples, innovation-based technologies, which are metaverse components, contribute to cities in many respects.

Metaverse is inevitably an innovation platform to be used in the future. Municipalities should use this platform in a way that will contribute to the city as in the examples described above. The road map to be followed for this and the recommendations for the actions to be taken are listed below:

- In order to take part in the metaverse ecosystem, the technological infrastructures of the municipalities must first be integrated with the central government technology programs and complete the technological infrastructure studies.
- It is a meta-verse innovation ecosystem and its understanding and utilization of its facilities is related to the understanding of innovation. In this respect, first of all, municipal administrations should be trained on innovation. Then, all municipal personnel should receive training in this field.
- Innovation should not remain in the education stage, but an organizational structure that encourages and rewards innovation should be constructed. Innovation culture should be widespread and sustainable throughout the organization. For this, suggestion and reward systems should be supported and employees who innovate should be motivated.
- Innovation should be supported by municipalities and reflected in services by working together with stakeholders. It seems inevitable to carry out e-Municipality transactions using this infrastructure today, when the works are started to enter the e-Government with digital identities created with blockchain.
- Innovation has enabled many innovations to be included in our lives especially for a few decades. It is essential that the municipalities make the necessary preparations in advance for the metaverse, which is expected to create revolutions in knowledge, art, education and health.
- Metaverse technologies have been developed for years. It is predicted that these technologies will continue to develop. Based on this prediction, necessary investments should be made and integrated into smart city applications.
- In the Metaverse, social media and game-oriented applications will meet with simultaneous users in the future, and the digital twin structure that optimizes the design of buildings, transportation systems and smart cities will be further supported with data (Lawton, 2022). Municipalities should adopt the principle of working especially in these areas.
- Metaverse is a widely discussed concept in this period. However, what needs to be discussed is what will be changed in our lives by technologies such as blockchain, XR, AI, IOT, etc. which are components of metaverse technology. Municipal services should be integrated with these technologies and offered to the public.
- World states and local governments, which are at the initial level on metaverse, need to develop a strategy in this field. While doing this, it is necessary to clarify the targets on the metaverse, to prepare a road map for the areas that will be most affected, to benefit from trained human resources in this direction, and to provide budget support.

- It may be necessary to provide the necessary support to the disadvantaged groups by the municipalities regarding the meta-verse, which is expected to increase the digital divide.
- Municipalities can implement various psychological support mechanisms to protect children and young people from the harmful effects of metaverse. It can provide stimulating and informative trainings about the game market so that children can play in healthy environments and be protected from harmful content.
- Municipalities can carry out public education activities on the protection of information security and privacy.
- Information activities can be carried out with expert support about how many hours the time spent in the metaphor should be limited in order to maintain the connection with physical reality.
- Training and information activities can be carried out on the purchase of virtual assets and the use of cryptocurrencies.
- Awareness-raising activities can be carried out by raising awareness about the fact that virtual assets can be used in areas such as terrorism and fraud.
- It can carry out training activities on NFT creation, wallet use, blockchain etc. metaverse technologies.
- Municipalities can apply for consultancy support on the use of XR technologies in health, education, agriculture, tourism, etc.
- In-house and external information activities can be carried out on the use of Web 3 technology.
- The management level should receive training on the socio-economic changes that are likely to occur with the Metaverse and vision projects should be produced to change the municipal services in this direction.
- Due to the effects such as bias and disinformation, it is necessary to carry out the necessary information activities in order to prevent the residents of the city from having problems in this area by considering the possibility of social events. For this, plans for working with security forces should be prepared.
- It seems possible for many urban residents to get better education and produce innovative idea-based entrepreneurship projects with the metaverse technologies that are expected to revolutionize the field of education. In this area, mentor support should be given to young people.
- In the future, metaverse education is planned to become a three-dimensional experience and facilitate the learning process. With AR technology, learning method will be applied with simulations and students will have the opportunity to experience new techniques with the animation method (Thomason, 2021:14). The fact that disadvantaged individuals can access the trainings provided by the municipalities with XR technology without going to the training centers, that they receive training in the classroom environment where the avatars are located, that vocational trainings are carried out in virtual factory environments, and that the courses are carried out by entering the environments learned in the university preparation trainings will bring many positive gains.

- It is envisaged that online health services provided by municipalities (psychologists, patient counseling services, etc.) will be provided by three-dimensional avatars and healthcare professionals, remote control and alarm information will be made more efficient and disseminated. Municipalities should produce projects in these areas.
- Keeping health data with blockchain technology will ensure data privacy and security. With the adaptation of artificial intelligence technology to the health services provided by the municipality, it will be possible to determine the possible health problems in the future in advance. In the context of preventive health services, the application of artificial intelligence technology in municipalities' health services is important. Together with digital twin technology, municipalities can share health data of local people for the research of health institutions and thus prevent the emergence of many diseases and deaths.
- Metaverse expands its interaction possibilities in terms of internal and inter-institutional communication with the opportunities it offers. Communication opportunities independent of time and place are offered.

As explained above, it seems inevitable that our life will be more technology-oriented with the recently emerging metaverse technology. In this direction, central governments and municipalities, which are the closest units to the public, have many duties. Municipalities will have to make changes and updates in public service delivery with the transition to the metaverse. Re-evaluating the concept of smart city, which is the last stage of development, which is seen as a reflection of the digital age on the services provided by municipalities, making it compatible with metaverse technologies, and adapting other service items according to this new technology are among the main issues.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interest: The author declares that there is no conflict of interest.

Ethics Committee Permission: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding Disclosure: No financial support was required in this study.

REFERENCES

- Allam, Z., Sharifi, A., Bibri, S.E., Jones, D.S., & Krogstie, J. (2022). The Metaverse as a virtual form of smart cities: opportunities and challenges for environmental, economic, and social sustainability in urban futures. *Smart Cities*, 5, 771-801. <https://doi.org/10.3390/smartcities5030040>
- Anadolu Ajansı. (2022). *Üsküdar'ın simge yapıları NFT esere dönüştü.* <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/uskudar-in-simge-yapilari-nft-esere-donustu/2605665#>
- Anderson, J. & Rainie, L. (2022). *The Metaverse in 2040.* Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/internet>
- Ankara Masası. (2022). *VR tabanlı Sağlıklı Yaşam Terapi Modeli.* <https://www.ankaramasasi.com/haber/1227340/bursada-yasli-hastalara-vr-tabanli-terapi>
- Arslan, M. (2022). Innovation in Municipalities: Case of Living Lab. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 10(2), 337-366. DOI: 10.14782/marmarasbd.1013334

- Arslan, M. (2022). Metaverse'in Akıllı Kent Hizmetlerine Etkisi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 14(27), 292-303. DOI: 10.20990/kilisiibfakademik.1146016
- Desreumaux, G. (2022). *Downtown Santa Monica*. <https://cheddar.com/media/downtown-santa-monica-district-partners-with-metaverse-flickplay-app>
- Dragan, P., Muhammet, D., Ilgin, G., Madjid, T., & Mario, K., (2022). A metaverse assessment model for sustainable transportation using ordinal priority approach and Aczel-Alsina norms. *Technological Forecasting & Social Change journal*, 182, www.elsevier.com/locate/techfore <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.121778>
- Duwe, D., Busch, M., Weissenberger-Eibl, M. (2022). *Enabling the Metaverse-Whitepaper on international user preferences, business models and innovation processes in the Metaverse*. Karlsruhe: Fraunhofer Institute for Systems and Innovation Research ISI, doi:10.24406/publica-220.1-26.
- Duwe, D., Busch, Malte, W-E., & Marion A. (2022). Enabling the Metaverse. Whitepaper on international user preferences, business models and innovation processes in the Metaverse, *Fraunhofer-Institut für System- und Innovationsforschung ISI, Karlsruhe*, <https://doi.org/10.24406/publica-220>
- Dwivedi, Y.K. (2022). Metaverse beyond the hype: Multidisciplinary perspectives on emerging challenges, opportunities, and agenda for research, practice and policy. *International Journal of Information Management*. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2022.102542>
- Epic Games. (2020). *Geographic Visualizations*. <https://triangraphics.de/2020/12/08/epic-games-webinar-geographic-visualizations-using-trian3dbuild>.
- Etzkowitz, H. (2005). *Meta-Innovation: The optimum role of the state in the triple helix*. <https://www.researchgate.net/publication/>
- Fidan, A. (2015). Daralan Kentlerde ve Zamanda, Kısalan ve Yüzeyselleşen Edebiyat Ortamında Çocukların ve Gençlerin İdeal Gerçeklik ve Reel Gerçeklik İkileminde Algı ve İlgisi Sorunsalı. *Kent Akademisi*, 8(24), 128-144. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/issue/34400/379901>
- Gartner. (2022). (@Gartner) *Metaverse Wheel*. https://twitter.com/Gartner_inc/status/1582420430782332928?s=20&t=trOFW-mZHp8O2ppwGEm7MA
- Gilbert, S. (2022). *Crypto, web3, and the Metaverse*. University of Cambridge. 1-17. <https://www.bennettinstitute.cam.ac.uk/publications/crypto-web3-metaverse/>
- HSBC Global Research. (2022). *The metaverse multiverse*. 1-16. <https://www.research.hsbc.com/ibcom/out/ibcom/internal/login>
- İHA. (2022). *Afşin'in değerleri NFT oldu*. <https://www.ihacom.tr/kahramanmaras-haberleri/afsinin-degerleri-nft-oldu-3916255/>
- Jiaxin, L. & Gongjing, G. (2022). Socializing in the Metaverse: The Innovation and Challenge of Interpersonal Communication, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 664, 2128-2131.

- Kuznetsova, P. (2021). Innovations in ensuring information accessibility of state and municipal services in the Russian Federation. *SHS web of conferences*, (116)3, 1-5.
- Lawton, G. (2022). *History of the Metaverse*. <https://www.techtarget.com/searchcio/tip/History-of-the-metaverse-explained>
- Lee, L., Tristan B., Pengyuan Z., Lin W., Dianlei X., Zijun L., Abhishek K., Carlos B., & Pan H. (2021). All one needs to know about Metaverse: A complete survey on technological singularity. Virtual Ecosystem and Research Agenda. *Journal of lateks class files*, (14)8, 1-66. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2110.05352>
- Lengwiler, M., & Simon, D. (Hrsg.). (2005). *New governance arrangements in science policy (Discussion Papers / Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, 2005-101)*. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung gGmbH. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssaoar-110285>
- Majer, A. (2022). *The Carbon Footprint of NFT's: Not All Blockchain Are Created Equal, The Linux Foundation*, https://linuxfoundation.org/wp-content/uploads/LFResearch_HL_NFT_Report_22Apr22_FINAL.pdf
- McKinsey & Company. (2022). *Value creation in the metaverse*. <https://www.mckinsey.com/capabilities/growth-marketing-and-sales/our-insights/value-creation-in-the-metaverse>
- McKinsey Digital (2022). *Digital twins: The foundation of the enterprise metaverse*. 1-8. <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/>
- McKinsey Digital. (2022). *Digital twins: The foundation of the enterprise metaverse*. 1-8. <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/>
- McKinsey Digital. (2022). *How virtual work is accelerating innovation*. 1-4. <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/>
- McKinsey Digital. (2022). *Innovative and practical applications of the metaverse*. 1-10. <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/>
- McKinsey Quaterly. (2022). *Marketing in the metaverse: An opportunity for innovation and experimentation*. 1-7. <https://www.mckinsey.com/quarterly/>
- McKinsey&Company (2022). *Meet the metaverse: Creating real value in a virtual World*. 1-11. <https://www.mckinsey.com/about-us/new-at-mckinsey-blog/meet-the-metaverse-creating-real-value-in-a-virtual-world>
- National League Of Cities. (2022). *The Future of Cities*, <https://www.nlc.org/resource/cities-and-the-metaverse/#:~:text=The%20metaverse%20is%20the%20next,digitally%20recreate%20the%20real%20world>
- National League Of Cities. (2022). *The Future of Cities*. <https://www.nlc.org/resource/cities-and-the-metaverse/#:~:text=The%20metaverse%20is%20the%20next,digitally%20recreate%20the%20real%20world>
- NTV. (2021). *Datça Belediyesi Tweeti*. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/datca-belediyesi-sevgililer-gunu-tweetini-6-bin-dolar-satti,zMss-z2lvkSHMsc8FU6sug>

- OECD. (2019). *The Policy Environment for Blockchain Innovation and Adoption: 2019 OECD Global Blockchain Policy Forum Summary Report*, OECD Blockchain Policy Series, <https://www.oecd.org/daf/blockchain/>
- Pew Research Center. (2022). "The Metaverse in 2040." <https://www.pewresearch.org/internet/2022/06/30/the-metaverse-in-2040/>
- Pew Research Center. (2022). "Visions of the Internet in 2035." <https://www.pewresearch.org/internet/2022/>
- Pryor, G.& Sessa, S.E. (2022). *Reed Smith Guide to the Metaverse*. <https://www.reedsmith.com/en/perspectives/metaverse>
- Seker, M. (2022). Under Pressure: municipal innovations during the COVID-19 pandemic: the case of a small German town. *Université de Strasbourg* http://evoreg.eu/docs/files/shno/Note_evoREG_44.pdf.
- Seul City Hall in Metaverse. (2022). <https://www.ajudaily.com/view/20220510100225125>
- Shava, E., Doorgapersad, S. (2022). Fostering digital innovations to accelerate service delivery in South African Local Government. *International Journal of Research in Business and Social Science*, 11(2), 83-91.
- Stienmetz, J. L. et al. (Eds.). ENTER 2022. *Information and Communication Technologies in Tourism*, 226–231. https://doi.org/10.1007/978-3-030-94751-4_20
- T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022). *Dijital İkiiz*. <https://cbs.csb.gov.tr/sehirlerin-dijital-ikizlerini-guncelliyoruz-haber-278818>
- Terzi, A. (2022). *Metaverse Kavramı ve Türkçe Karşılıkları üzerine*. Türk Dili. 71(848). <https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/%C3%82dem-Terzi->
- The Buffalo Olmsted Parks Conservancy. (2021). *Augmented Reality Experience*. <https://www.buffalorising.com/2021/06/buffalo-olmsted-parks-conservancy-launches-new-augmented-reality-ar-experience/>
- Thomason, J. (2023). *The Advances That Metaverse Brings*. <https://theemiratestimes.com/dr-jane-thomason-on-metaverse/>
- Thomason, J. (2021). Big Tech, Big Data and the New World of Digital Health. *Global Health Journal*, 5 (2021). <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S2414644721000890?token=C0941F6DD076160557801FD61D86AC612FC54D6CF333C53F830C73FA62AD6254AE6F920B469CADA051C9E00861E0AD81&originRegion=eu-west-1&originCreation=20220603100323>
- Véron, R., Fernando, N., Narayanan, N., Upreti, B., Ambat, B., Pallawala, R., Rajbhandari, S., Rao Dhananka, S. & Zurbrügg, C. (2018). Social processes in post-crisis municipal solid waste management innovations: A proposal for research and knowledge exchange in South Asia. *Research Ideas and Outcomes* 4: e31430, 1-32. <https://doi.org/10.3897/rio.4.e31430>

Bandırma'da İkamet Edenlerin Kent Markası Tutumlarının Öncülleri

Antecedents of Bandırma Residents' City Brand Attitudes

Nükhet BUDAK¹ Aybeniz AKDENİZ AR²

Öz

Günümüzde kentler de tıpkı ürün ve hizmetler gibi rekabet ortamında avantaj yakalamak istemektedirler. Bir diğer ifadeyle kentlerde yatırım, ticaret, ulaşım, eğitim, iş fırsatları, alışveriş olanakları, doğal güzellikler, kültürel faaliyetler, kamu hizmetleri, gastronomi vb. alanlarda öne çıkmak istemektedirler. Bu araştırmanın amacı Balıkesir ilinin Bandırma ilçesinin marka kent kapsamında sosyal, kültürel, ekonomik, çevresel faktörler vb. özellikleri doğrultusunda nasıl markalaşacağını incelemek ve kent markalaşması kapsamında ilçe hakkında çeşitli değerlendirmeler ve öneriler sunmaktır. Araştırma örneklemini Bandırma ilçesinde ikamet eden bireyler oluşturmaktadır. Araştırmada nicel araştırma tekniklerinden anket tekniği kullanılmış ve 987 kişiden yanıtlar toplanmıştır. Örneklem olarak tabakalı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for the Social Science) 24 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz yöntemi olarak; betimsel istatistiklerin yanında korelasyon analizlerinden faydalanılmıştır. Araştırma sonuçlarında kent sakinlerinin kente olan tutumları incelendiğinde; alışveriş merkezlerini, kafeleri, eğitim kurumlarını, toplu taşıma araçlarını, piknik ve mangal alanlarını yetersiz bulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bandırma ilçesini aile yaşantısına uygun, sosyal insanların olduğu bir yer olarak gördükleri ve iş fırsatları açısından ilçenin yeterince cazip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda bireylerin tutumları göz önüne alınıp, ilçenin gelişmesi yönünde çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Marka, Bandırma, Marka Kent, Şehirler, Tutum.

ABSTRACT

Today, cities also want to gain advantage in a competitive environment just like products and services. In other words, cities want to stand out in investment, trade, transportation, education, job opportunities, shopping facilities, natural beauties, cultural activities, public services, gastronomy, etc. This research aims to examine how the district of Bandırma in Balıkesir province can be branded based on its social, cultural, economic, environmental factors, etc. and to provide various evaluations and suggestions about the district within the scope of city branding. The research sample consists of individuals residing in the Bandırma district. The survey technique, one of the quantitative research techniques, was used in the study and responses were collected from 987 people. Stratified sampling method was used as the sample. The data obtained were analyzed using the SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 24 package program. In addition to descriptive statistics, correlation analysis was used as the analysis method. When the attitudes of city residents towards the city were examined in the research results, it was found that they found shopping centers, cafes, educational institutions, public transportation, picnic and barbecue areas insufficient. It was concluded that they see the district of Bandırma as a place suitable for family life, with social people, and not attractive enough in terms of job opportunities. Based on this information, various suggestions have been made for the development of the district, taking into account the attitudes of individuals.

Keywords: Brand, Bandırma, Brand City, Cities, Attitude.

¹ Corresponding Author: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, nukhetbudak93@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-4503-8622

² Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Ana Bilim Dalı, aar@bandirma.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6935-2918

GİRİŞ:

Günümüz ticaret dünyasında küreselleşme seviyesinin artmasıyla birlikte rekabet her alanda kendini göstermeye başlamış ve gün geçtikçe yoğun bir şekilde artmaya devam etmektedir. Küreselleşme gereği markalama ve pazarlama stratejileri artık yalnızca ürün ve hizmetlere değil, bunun yanı sıra kişilere, olaylara, durumlara, ülkelere ve kentlere de uygulanmaktadır (Şen, 2019: 3). Buradan hareketle; kentlerin de ürün ve hizmetler gibi markalanabileceği sonucuna varılmaktadır (Keller, 1998: 19). Bu noktada karşımıza “marka kent” kavramı çıkmaktadır.

Günümüzde kentler de tıpkı ürün ve hizmetler gibi rekabet ortamında avantaj yakalamak istemektedir ancak ürünlere nazaran daha karmaşık yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır (Aray, 2009: iv). Dolayısıyla bir kenti marka haline getirmenin, ürün ve hizmetlere göre çok daha zor ve uzun bir zamanı kapsadığını söylemek yanlış olmayacaktır (Pike, 2005: 258-259). Gelinen noktada ise kentlerin markalanması bir istekten daha çok ihtiyaç haline gelmiştir. Kentler, bireylere daha iyi yaşam standardı sunmak amacıyla elde olan tüm imkanlarını birer avantaj haline getirmektedirler (Bişkin, 2013: 2).

Kentlerin markalanması ve pazarlanması kapsamında dikkate alınacak bir diğer unsur kent sakinleridir. Kentin mevcut imkanları ve burada yaşayan bireylerin tutumu pazarlanma aşamasında büyük önem taşımaktadır (Saran , 2005: 107). Buradan hareketle; marka kent kapsamında Balıkesir’in Bandırma ilçesinin sosyal, kültürel, ekonomik özellikleri ve çevresel faktörler doğrultusunda nasıl markalaşacağını incelemek ve kent markalaşması kapsamında ilçe hakkında çeşitli değerlendirmeler ve öneriler sunmak çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında sosyal, kültürel, ekonomik özelliklerin yanı sıra eğitim, iş olanakları, doğa, alışveriş, fiyat, gastronomi, niyet, iklim özellikleri, insan özellikleri, ulaşım (taşıma) ve devlet (kamu) hizmetleri de incelenmiştir.

Kent marka tutumlarının belirlenmesinin açıklanmaya çalışıldığı bu çalışma; markanın bu bağlamda nasıl işlediğinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Bunun yanı sıra çalışma, kent sakinlerinin tutumlarını baz aldığından yerel yönetimlerin yararına yöneliktir ve belediyelerin bu tutumları yönetebileceği ve değiştirebileceği bir çerçeve sağlamaktadır. Bandırma ilçesinin kent markalaşması kapsamında literatürde incelenmemiş olması da çalışmanın özgün değeri olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın ilk bölümünde marka kent kavramının tanımına ve markalaşmış kentlere örnekler verilerek çalışmanın kavramsal çerçevesi çizilmiştir. İkinci bölümde markaya yönelik tutum kavramına değinilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın metodolojisi kısmına yer verilerek amacı ve önemi, yöntemi, evren ve örnekleme, araştırma soruları (hipotezleri), araştırmada kullanılan veri toplama ve analiz tekniği olmak üzere araştırmanın yöntemi ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Dördüncü bölümde araştırmaya katılan katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler verilmiştir. Beşinci bölümde hipotezler test edilmiş ve ulaşılan bulguların sonuçları aktarılmıştır. Çalışmanın son bölümü olan altıncı bölümde ise araştırma sonucunda elde edilen veriler ve bulgular yorumlanmış, daha sonra yapılacak çalışmalar ve yöneticiler için önerilerde bulunulmuştur.

1. Marka Kent Tanımı ve Markalaşmış Kentler

Kentlerde ürün ve hizmetler gibi markalanabilmektedir (Keller, 1998: 19). Her kentin kendine özgü özellikleri, farklılıkları bulunmaktadır ve bu nedenle her kent aslında bir marka olma potansiyeline sahiptir. Kent markası bir şehrin sahip olduğu kültürel, tarihi, sosyal, ekonomik ve toplumsal özellikleri ile bir kenti diğer kentlerden ayıran özellikleri ifade etmektedir (Avcılar ve Kara, 2015: 77).

Kent markalama; belirlenen amaç ve hedeflere uygun olarak bölgede mevcutta bulunan ekonomik ve sosyal faktörlerin en üst düzeye çıkarılması olarak tanımlanabilmektedir (Warnaby ve Davies, 1997: 206). Destinasyon markalamasının daha alt bir alanını kapsayarak kent sakinlerine daha iyi yaşanacak yerler sağlamaktadır (Merrilees, Miller ve Herington, 2009: 362).

Kentler içerisinde sosyal, kültürel, ekonomik, tarihi, fiziksel ve yönetsel unsurları barındıran karmaşık yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle kent markalamasında tüm bu unsurları birbiri ile bağlantılı olarak düşünmek daha faydalı olacaktır. Deffner ve Liouris (2005: 7) kentlerin markalaşmaları için 6 temel unsur olması gerektiğini savunmuştur. Bu unsurlar; turist ve ziyaretçi çekmek, şehre yapılan yatırımları arttırmak, yeni yatırımlar yapılırken mevcut yatırımların devamlılığını sağlamak, küçük işleri büyütüp yerine yenilerini açmak, iş yerlerinin ihracatını arttırarak yatırımları büyütme ve nüfusun artarak kendi içinde dağılmasını sağlamak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Buhalis (2000: 98)'e göre ise bir turizm destinasyonunda bulunması gereken özellikler 6 ana başlık altında toplanmıştır. Bu unsurları ulaşılabilirlik, tesisler, paket turlar, etkinlikler, çekicilik ve destekleyici hizmetler olarak sıralamak mümkündür. Bu unsurlar altında bulunan ulaşılabilirlik; tüm ulaşım araçları ve sistemlerini, tesisler; konaklama ve dinlenme tesislerini, paket turlar; önceden düzenlenmiş etkinlikler ve gezileri, etkinlikler; festivalleri, çekicilik unsuru; kültürel miras ve tarihi yapıları, destekleyici hizmetler ise banka, hastane gibi kurumları temsil etmektedir (Gelibolu, Samsa ve Cengiz, 2017: 450).

Dünya üzerinde markalaşmış kentler incelendiğinde karşımıza Los Angeles, New York, Londra, Paris, Seul, Barcelona, Dubai, Berlin, Hong Kong, Amsterdam, Venedik ve Kahire gibi yerler çıkmaktadır.

2. Markaya Yönelik Tutum

Tutum kelime anlamı ile "tutulan yol, tavır" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2019). Bireyin bir olaya, duruma, düşünceye yönelik olumlu veya olumsuz bir tavır alma, davranış durumu olarak tanımlanabilmektedir (Aray, 2009: 22). Bir başka ifadeyle tutum; herhangi bir nesneye yönelik olumlu veya olumsuz davranış biçimi olarak tanımlanmaktadır (Schiffman ve Kanuk, 2007: 238).

Tutumlar kalıcı özellik taşımazlar ve değişken özelliklere sahip oldukları söylenebilmektedir (Aydın, 2003: 130). Tutumların zamana, olaya, duruma göre değişkenlik gösterdiği söylenebilmektedir. Önceden olumsuz tavır sergilenen bir olguya daha sonra ılımlı bakarak olumlu bir tutum içerisine girmek veya olumlu bir tavır sergilenen olguya daha sonra olumsuz bir tutum sergilemek mümkündür (Karabulut, 1998: 23-24).

Tutum olaya, duruma, nesneye yönelik olabildiği gibi bir markaya, kente yönelikte olabilmektedir. Markaya veya kente yönelik tutum, bireylerin tüm faktörleri genel olarak algılayıp değerlendirmesi sonucu, davranışlarında etkili rol oynayan bir unsur olarak tanımlanabilmektedir (Öztürk ve Topuz, 2014: 6109).

Tüm bu bilgiler ışığında araştırmada Bandırma'da ikamet eden kent sakinlerinin ilçe hakkında tutumları belirlenmeye çalışılmıştır.

3. Araştırmanın Metodolojisi

Marka kent alanında yapılan çalışmalar ve ilgili literatür incelendiğinde; karşımıza farklı kentlerin markalaşma yolunda yapmış oldukları çalışmalar çıkmaktadır. Merrilees ve arkadaşları (2009) yapmış oldukları çalışmada, Avustralya'nın Gold Cast şehrinde bulunan 878 katılımcıya anket uygulamış ve kentin imajı ölçümlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda kentin iklim özelliğinin ılıman olmasının kente olumlu yönde bir anlam kattığı, iş fırsatları açısından yenilikçi ve sürdürülebilir bir yaklaşım içerisinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Florek (2012) yaptığı çalışmada, iki Polonya kenti baz alınarak bu kentlerin marka değeri hesaplanmış ve "bağlılık" boyutunun şehir marka değerinin merkezi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yuwo ve diğerlerinin (2013) yapmış oldukları çalışmada, Endonezya'nın Bandung kenti ele alınmış ve bir turizm

destinasyonu yaratmada müşteri bazlı marka eşitliğinin etkisi incelenmiştir. Örneklem olarak kenti ziyarete gelen 400 turist seçilmiştir ve araştırma sonucunda kentin turizm destinasyonu olarak kalmasında “farkındalık”, “imaj”, “kalite” ve “sadakat” kavramlarının etkisi olduğu ortaya konmuştur.

Tektaş ve Tektaş’ın (2018) yapmış olduğu çalışmada Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi İİBF (İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi) öğrencilerinin Bandırma’da yaşamaktan duydukları memnuniyet ve şehir marka algısı arasındaki ilişki saptanmaya çalışılmıştır. Şehir markalaşması ölçeğine uygulanan faktör analizi sonucu 8 boyut belirlenmiştir. Bu boyutlar; erişilebilirlik, park koşulları, ticari değer, satış personeli, çevre koşulları, oryantasyon ve altyapı koşulları olarak belirlenmiştir. Araştırma bulguları incelendiğinde Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi’nde okuyan öğrencilerin genel olarak Bandırma’da yaşamaktan memnun oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bandırma’nın markalaşma çalışmalarının 2018 yılında “Bandırma Ekonomi Zirvesi’nde” gündeme gelmiş ve kentin bünyesinde bu vizyona sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kasapoğlu, 2018: 384).

Çiftçi (2022) yaptığı çalışmada, Selçuklu kenti sınırları içerisinde yaşayan bireylerin demografik özelliklerini göz önünde bulundurarak marka kent algısını ölçmeye çalışmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerinin marka kent algısı üzerinde farklılığa yol açıp, açmadığını belirlemek amacıyla Anova Testlerinden faydalanılmıştır. Araştırma bulguları incelendiğinde; kentte yaşayan orta gelir düzeyine sahip olan bireylerin marka algısının daha yüksek olduğu, işsiz ve öğrenci olan bireylerin marka kent algılarının düşük olduğu ve eğitim düzeyi arttıkça da marka kent algısının düştüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Tüm bu bilgiler ışığında araştırmanın amacı Bandırma ilçesinin marka kent kapsamında eğitim, doğa faktörleri, iş yaratıcılığı, alışveriş, marka, niyet, taşıma(ulaşım), kültürel faaliyetler, devlet(kamu) hizmetleri, sosyal bağ, fiyat, bölge atmosferi, insan özellikleri ve gastronomi gibi değişkenler doğrultusunda nasıl markalaşacağını incelemek ve kent markalaşması kapsamında ilçe hakkında çeşitli değerlendirmeler ve öneriler sunmaktır.

Yapılan çalışmada evreni Bandırma’da ikamet eden kent sakinleri oluşturmuştur. Bu doğrultuda 2020 - 2021 Bandırma ilçesinin nüfusu 158.857 olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2021). Ancak araştırma evreni ulaşılabilir boyutta olmadığından dolayı örnekleme yoluna gidilmiştir. Evren büyüklüğü göz önüne alındığında %95 güvenilirlik düzeyinde asgari gerekli örneklem büyüklüğü 987 olarak belirlenmiştir (Gürbüz ve Şahin, 2017: 130). İlk olarak 50 kişilik bir pilot çalışma yapılmıştır. Anket formları 50 kişiye yüz yüze uygulanmış olup, bireylerin sorulara vermiş oldukları yanıtlar SPSS 24 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen analiz sonuçları incelendiğinde çalışmanın yürütülmesi için herhangi bir engel olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Daha sonra Bandırma mahallelere bölünerek tesadüfi örnekleme yöntemlerinden “tabakalı örnekleme” yöntemi kullanılmıştır. Tabakalı örnekleme yöntemi, evreni oluşturan birimlerin (yaş, cinsiyet, medeni durum vb.) birbirinden farklı olması durumunda kullanılan, bu grupların homojen hale getirilmesini sağlayan bir yöntemdir (Ural ve Kılıç, 2011: 40). Araştırma kapsamında incelenen evrenin heterojen özellik sergilemesinden dolayı tabakalı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan anket için ölçekler Merrilees, Miller & Herington (2009) yılında yaptığı çalışma baz alınarak oluşturulmuş sorular ve İlban, Köroğlu & Bozok (2008), Gül, Gül, & Saçkes (2019), Gilboa, Jaffe, Vianelli, Pastore & Herstein (2015), Çakır (2017) de yapmış olduğu çalışmalardan da ifadeler alınmıştır. Ölçek 14 boyuttan oluşmaktadır ve bu boyutlar; doğa özellikleri, iş yaratıcılığı, alışveriş, marka, niyet, ulaşım, kültürel faaliyetler, devlet(kamu) hizmetleri, sosyal bağlar, fiyat, bölge atmosferi, insan özellikleri, eğitim ve gastronomi şeklindedir. Araştırma için kullanılan anket 2 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bireylerin Bandırma ilçesi hakkında tutumlarını belirlemeye yönelik, ikinci bölümde ise katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. Çoktan seçmeli sorular 7’li likert tipi ölçeğe göre hazırlanmıştır.

3.1. Araştırmanın Hipotezleri

H1: Algılanan doğa faktörleri ile kent marka tutumları arasında anlamlı pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H2: Algılanan iş yaratıcılığı (olanakları) ile kent marka tutumları arasında anlamlı pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H3: Algılanan alışveriş olanakları ile kent marka tutumları arasında anlamlı pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H4: Algılanan ulaşım olanakları ile kent marka tutumları arasında anlamlı pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H5: Algılanan kültürel faaliyetler ile kent marka tutumları arasında anlamlı pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H6: Algılanan devlet (kamu) hizmetleri ile kent marka tutumları arasında anlamlı pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H7: Algılanan fiyat ile kent marka tutumları arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

H8: Algılanan eğitim faktörleri ile kent marka tutumları arasında anlamlı pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H9: Algılanan gastronomi ile kent marka tutumları arasında anlamlı pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H10: Bandırma'da ikamet eden bireylerin marka tutumları ile kentte yaşama niyeti arasında anlamlı pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H11: Algılanan sosyal bağlanma düzeyi ile kent marka tutumları arasında anlamlı pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H12: Algılanan iklim (bölge atmosferi) ile kent marka tutumları arasında anlamlı pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H13: Bandırma'da ikamet eden bireylerin insan özellikleri ile kent marka tutumları arasında anlamlı pozitif yönlü bir ilişki vardır.

4. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans Analizi

Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özelliklerinin (yaş, eğitim durumu, cinsiyet, medeni durum ve gelir durumu) belirlenmesine yönelik sorular yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar baz alınarak frekans analizi yapılmıştır. Yapılan frekans analizlerinin özet şekli aşağıda yer alan Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans Analizi

		Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	472	47,8
	Erkek	515	52,2

	Toplam	987	100,0
Yaş	18-25 Yaş	199	20,2
	26-30 Yaş	345	35,0
	31-40 Yaş	173	17,5
	41-49 Yaş	121	12,3
	50-64 Yaş	111	11,2
	65 Yaş ve Üzeri	38	3,8
	Toplam	987	100,0
Eğitim Durumu	İlkokul	13	1,3
	Ortaokul	20	2,0
	Lise	133	13,5
	Önlisans	116	11,8
	Lisans	561	56,8
	Lisansüstü	144	14,6
	Toplam	987	100,0
Medeni Durum	Evli	426	43,2
	Bekar	561	56,8
	Toplam	987	100,0
Gelir durumu	2000 tl ve altı	117	11,9
	2001-3000 tl	135	13,7
	3001- 4000 tl	183	18,5
	4001-5000 tl	213	21,5
	5001-6000 tl	125	12,7
	6001-7500 tl	55	5,6
	7501-10000 tl	70	7,1
	10001-15000 tl	59	6,0
	15001-20.000 tl	15	1,5
	20.000 tl ve Üzeri	15	1,5
	Toplam	987	100,0

Araştırmaya katılan katılımcıların 472 (%47,8)'si kadın iken, 515 (%52,2)'inin erkek olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların yaş aralığı incelendiğinde; 18-25 yaş aralığında 199 kişi (%20,2), 26-30 yaş aralığında 345 kişi (%35,0), 31-40 yaş aralığında 173 kişi (%17,5), 41-49 yaş aralığında 121 kişi (%12,3), 50-64 yaş aralığında 111 kişi (%11,2), 65 yaş ve üzeri 38 kişi (%3,8) olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumu incelendiğinde; 13 kişinin (%1,3) ilkokul, 20 kişinin (%2,0) ortaokul, 133 kişinin (%13,5)

lise, 116 kişinin (%11,8) önlisans, 561 kişinin (%56,8) lisans ve 144 kişinin (%14,6) lisansüstü eğitime sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Bunun yanı sıra katılımcıların medeni durumları incelenmiş, 426 bireyin (%43,2) evli, 561 bireyin (%56,8) ise bekar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırmada bireylerin gelir durumu incelendiğinde, 2000 TL ve altında gelir elde eden 117 kişi (%11,9), 2001-3000 TL arasında 135 kişi (%13,7), 3001-4000 TL arasında 183 kişi (%18,5), 4001-5000 TL arasında 213 kişi (%21,5), 5001-6000 TL arasında 125 kişi (%12,7), 6001-7500 TL arasında 55 kişi (%5,6), 7500-10.000 TL arasında 70 kişi (%7,1), 10.001-15.000 TL arasında 59 kişi (%6,0), 15.001-20.000 TL arasında 15 kişi (%1,5) ve 20.000 TL ve üzeri 15 kişi (%1,5) bulunmaktadır.

5. Verilerin Analizi ve Bulgular

Bu araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerliliklerinin tespit edilmesi amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin faktör analizi için uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla KMO ve Bartlett testi yapılmıştır. Örneklem büyüklüğü ve evrendeki dağılımın normal olması Bartlett testi ile açıklanabilmektedir. Bu noktada $p < 0.01$ değeri ölçeğin faktör analizine uygun olduğunun göstergesidir (Köybaşı ve Dönmez, 2017: 242).

Tablo 2: KMO ve Bartlett's Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,918
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	64358,292
	df	2775
	Sig.	,000

Araştırma kapsamında yapılan KMO ve Bartlett testleri sonuçları incelendiğinde, KMO değerinin $0,918 > 0,60$ olduğu görülmüştür. KMO değerinin $0,60$ veya üzerinde olması araştırmada belirlenen örneklemin, faktör analizi için yeterli olacağına işaret etmektedir. Faktör analizi yapılırken varimax yöntemi seçilerek, değişkenlerin mevcut yapılarının aynı kalması amaçlanmıştır. Tablo 2'de Bartlett's küresellik testi sonucunun (sig.= 0,000) anlamlı olduğu görülmektedir. $P < 0.05$ ten küçük olması Bartlett's testinin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Ölçek Maddelerinin Bütününe İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

Ölçek/Boyut	Madde	Faktör Yüğü
Doğa	Açık hava alanlarına erişim vardır.	,714
	Birçok park, mangal ve piknik alanları gibi olanakları vardır.	,566
	Yeterince yeşil alan vardır.	,588
	Doğal güzellikler açısından zengin bir yerdir.	,699
	Görmeye değer parkları vardır.	,707
	Görmeye değer tarihi yerleri vardır.	,735

	Gezilebilecek birçok yer mevcuttur.	,479
İş Olanakları	İş yapmak için iyi bir yerdir.	,684
	İş fırsatları açısından yenilikçidir.	,775
	Yerel işletmeler başarılıdır	,773
	Birçok serbest meslek fırsatı mevcuttur.	,772
	Moda alışverişi için mükemmel bir yerdir.	,754
Alışveriş	Çay, kahve aperatif yiyecekler için güzel mekanlar bulunmaktadır.	,787
	Çeşitli alışveriş seçeneklerine sahiptir.	,799
	Alışveriş merkezleri yeterlidir.	,713
	Kaliteli restoranlar bulunmaktadır.	,732
	Burada 5-10 yıl daha yaşamayı planlıyorum.	,785
Niyet	Önümüzdeki bir veya iki yıl içinde burada yaşayacağım.	,843
	Burada emekli olma olasılığım yüksektir.	,848
	Burada yaşamaktan gurur duyuyorum.	,556
Marka	Genel yaşam tarzı iyidir.	,819
	Burada başka bir yere oranla daha iyi yaşanıyor.	,709
	Sakinleri arasında iyi bir iletişim vardır.	,765
	Karayolu ağı yeterlidir.	,757
Ulaşım	Trafik rahat bir şekilde hareket etmektedir.	,784
	Yol çalışmaları rahatsızlık vermemektedir.	,624
	Bölgede herhangi bir sorun olduğunda hızlı bir şekilde bakımlı ve tamir edilen yollar mevcuttur.	,601
	Ulaşım hizmetleri rahattır.	,785
	Ulaşım hizmetleri kolaydır.	,848

	Ulaşım hizmetleri ucuzdur.	,639	
	Ulaşım hizmetleri güvenlidir.	,761	
Devlet (Kamu) Hizmetleri	Sağlık hizmetlerine erişim iyidir.	,594	
	Birçok eğitim tesisi vardır.	,408	
	Toplu taşıma yeterlidir.	,431	
	Yaşlıların sağlık ihtiyaçları karşılanmaktadır.	,745	
	Enerji kaynakları güvenilirdir.	,825	
	Yerel yönetimlere güven vardır.	,867	
	Belediye hizmetlerinden genel olarak memnunum.	,816	
	Banka şubeleri yeterlidir.	,765	
	Yeterli postane şubesi vardır.	,737	
	Sağlık kuruluşları yeterli düzeydedir.	,659	
	Kültürel Faaliyetler	Kültürel etkinlikler ve festivaller yeterlidir.	,635
		Canlı gösteri ve etkinlikler yapılmaktadır.	,676
Yeterli sayıda topluluk/dernek/stk gibi merkezleri vardır.		,488	
Kültürel faaliyetler günümüz modern tasarımına uygundur.		,663	
Kültürel faaliyetler ilgi çekicidir.		,738	
Kültürel faaliyetler kozmopolit ve sofistikedir.		,629	
Bandırma zengin bir yerel kültüre sahiptir.		,723	
Bandırma'da modern yaşam tarzı ile gelenekler uyum halindedir.		,611	
İnsan Özellikleri	Bandırma geleneklerine bağlı bir yerdir.	,759	
	Şık, kibar ve modern insanlar yaşamaktadır.	,798	
	İnsanları dost canlısıdır.	,828	

Fiyat	Bandırma diğer yerlere göre ucuz bir yerdir.	,657
	Satılık ev fiyatları düşüktür.	,701
	Yeme-içme fiyatları/maliyetleri düşüktür.	,512
Bölge Atmosferi	Bandırma güzel bir hava ve iklimi sahiptir.	,754
	Bandırma rahatlatıcı ve dinlendirici bir yerdir.	,843
	Bandırma'da genel yaşam koşulları iyidir.	,833
	Kalabalık bir yer değildir.	,653
Eğitim	Bandırma'da eğitim ile ilgili cazip imkanlar vardır.	,663
	Bandırma'nın yeterli düzeyde araştırma merkezleri vardır.	,672
	Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, öğrencilerin şehre gelmesi için iyi bir teşvik edicidir.	,839
	Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi şehirde ekonomik bir temsilci olarak önemli bir rol oynamaktadır.	,891
	Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi şehrin kültürel bir elçisi olarak önemli bir rol oynamaktadır.	,466
	Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi ile ortak çalışmalar yapılması işletmelerin yararınadır.	,881
Gastronomi	Bandırma denildiğinde akla ilk gelen yemekleridir.	,738
	Bandırma sahip olduğu yemek kültürü çeşitliliği ile çekici bir şehirdir.	,826
	Bandırma'nın tanıtımında yemek kültürünün etkisi büyüktür.	,810
	Bandırma'ya ait yemekler basında yeterince tanıtılmaktadır.	,652
	Arkadaşlarıma ve çevreme Bandırma yemekleri için Bandırma'ya gelmelerini tavsiye ederim.	,707

Sosyal Bağ	Aile yaşantısına uygun bir yerdir.	,680
	Kültürel açıdan çeşitlilik vardır.	,578
	Arkadaş edinmek kolaydır.	,751
	Aile ziyaretleri keyiflidir.	,822
	Arkadaş ziyaretleri keyiflidir.	,852

Yapılan faktör analizi sonucunda 16 faktör belirlenmiş ve bu faktörler toplam varyansın 71,430'lik (% 71,43) kısmını açıklamaktadır. Ortaya çıkan varyans değeri de ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu göstermektedir.

a. Güvenilirlik Analizi

Anket formunda yer alan ölçeklerin güvenilirlik analizi yapılmış olup, Tablo 4'de detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 4: Ölçek Maddelerinin Bütününe İlişkin Güvenilirlik Analizi

Boyutlar	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha
Doğa Özellikleri	7	,771
İş Olanakları	4	,739
Alışveriş Olanakları	5	,797
Niyet	3	,904
Marka	4	,854
Ulaşım Olanakları	8	,891
Devlet (Kamu) Hizmetleri	10	,835
Kültürel Faaliyetler	8	,860
İnsan Özellikleri	3	,808
Fiyat	3	,667
Bölge Atmosferi (İklim)	4	,880
Eğitim	6	,771
Gastronomi	5	,883
Sosyal Bağlanma	5	,844

Yapılan güvenilirlik analizleri sonucunda ortaya çıkan sonucun güvenilir olarak adlandırılabilmesi için alfa katsayısının 0.60 dan yüksek olması gerekmektedir (Altunışık, Coşkun ve Bayraktaroğlu , 2007: 223). Tablo 3' de görüldüğü gibi tüm boyutların alfa katsayısı 0.60'ın üzerinde olduğu için ölçek güveniliridir.

b. Normallik Testi

Araştırma kapsamında incelenecek verilerin analizi yapılmadan önce normal dağılıp, dağılmadığını belirlemek amacıyla normallik testi yapılmıştır. Skewness ve Kurtosis değerleri +1.5 ve -1.5 aralığında ise verilerin normal dağıldığı kabul edilmektedir (Tabachnick ve Sanford , 2013). Yapılan normallik testi ile çarpıklık ve basıklık değerlerinin bu aralıkta olduğu tespit edilmiş ve Tablo 5’te gösterilmiştir. Buradan hareketle verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiş olup, parametrik analizler kullanılacaktır.

Tablo 5: Normallik Analizi Değerleri

	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)
Doğa Özellikleri	-,521	-,184
İş Yaratıcılığı	,236	-,114
Alışveriş	,306	-,383
Marka	-,492	-,602
Niyet	-,423	-,1,021
Ulaşım	-,328	-1,075
Kültürel Faaliyetler	,087	-,761
Devlet (Kamu) Hizmetleri	-,233	,000
Sosyal Bağlar	-,909	,513
Fiyat	,384	-,543
Bölge Atmosferi	-,609	-,538
İnsan Özellikleri	-,744	-,109
Eğitim	-,274	,194
Gastronomi	,553	-,661

c. Korelasyon Testleri

Araştırma kapsamında H1, H2, H3, H4, H5, H6, H7, H8, H9, H10, H11, H12 ve H13 hipotezlerini test etmek amacıyla korelasyon analizinden faydalanılmıştır.

	DOĞA.	İŞ YARATICILIĞI	ALIŞVERİŞ OLANAKLARI	MARKA	NİYET	ULAŞIM OLANAKLARI	KÜLTÜREL FAALİYETLER
DOĞA	1			,477			

İŞ YARATICILIĞI		1		,398			
ALIŞVERİŞ OLANAKLARI			1	,547			
MARKA				1			
NİYET				,685	1		
ULAŞIM OLANAKLARI				,623		1	1
KÜLTÜREL FAALİYETLER				,534			

Tablo 6: Korelasyon Analizi Değerleri

Yapılan analiz sonuçlarından elde edilen bulgulara göre; algılanan doğa faktörleri ($r(987) = 0.47$, $p < 0.01$), iş yaratıcılığı ($r(987) = 0.39$, $p < 0.01$), alışveriş olanakları ($r(987) = 0.54$, $p < 0.01$) ile kent marka tutumları arasında anlamlı, pozitif yönlü, orta düzeyde bir ilişki vardır.

Bandırma'da ikamet eden bireylerin marka tutumları ile kentte yaşama niyeti arasında pozitif yönlü, yüksek düzeyde bir ilişki vardır ($r(987) = 0.68$, $p < 0.01$). Algılanan ulaşım olanakları ($r(987) = 0.62$, $p < 0.01$), kültürel faaliyetler ($r(987) = 0.53$, $p < 0.01$) ile kent marka tutumları arasında anlamlı, pozitif yönlü, orta düzeyde bir ilişki vardır.

Tablo 7: Korelasyon Analizi Değerleri

	DEVLET(KAMU) HİZ.	SOSYAL BAĞLANMA	FİYAT	MARKA	BÖLGE ATMOSFERİ	İNSAN ÖZ.	EĞİTİM	GASTRONOMİ
DEVLET(KAMU) HİZ.	1			,567				
SOSYAL BAĞLANMA		1		,635				
FİYAT			1	,239				
MARKA				1				
BÖLGE ATMOSFERİ (İKLİM)				,506	1			
İNSAN ÖZELLİKLERİ				,569		1		
EĞİTİM				,316			1	
GASTRONOMİ				,302				1

Algılanan devlet (kamu) hizmetleri ile kent marka tutumları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde bir ilişki vardır ($r(987) = 0.56, p < 0.01$). Algılanan sosyal bağlanma düzeyi ($r(987) = 0.63, p < 0.01$), fiyat ($r(987) = 0.23, p < 0.01$), bölge atmosferi ($r(987) = 0.50, p < 0.01$) ile kent marka tutumları arasında anlamlı, pozitif yönlü, orta düzeyde bir ilişki vardır. Bandırma'da ikamet eden bireylerin insan özellikleri ile kent marka tutumları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde bir ilişki vardır ($r(987) = 0.56, p < 0.01$). Algılanan eğitim faktörleri ($r(987) = 0.31, p < 0.01$), gastronomi ($r(987) = 0.30, p < 0.01$) ile kent marka tutumları arasında ise pozitif yönlü, orta düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir.

SONUÇ:

Bir kenti marka haline getirmenin oldukça uzun ve emek sarf edilmesi gereken bir uğraş olduğunu söylemek mümkündür. Bir ürün veya hizmet markalaştırılmak istendiğinde elde tek ürün olmaktadır ve markalaşma çalışmaları bu ürün/hizmet üzerinden yapılmaktadır. Ancak kentler içerisinde birçok unsur barındırdığından dolayı markalaşma çalışmaları yapılırken bu unsurların ortak bir kimlik çerçevesinde oluşturulması daha zahmetli bir süreci de beraberinde getirmektedir (Aray, 2009: 135). Bir diğer ifadeyle kentler, içerisinde hem özel sektör hem de kamu sektörüne ait parçalar bulundurmaktadır ve tüm bu parçaların birbiri ile koordine şekilde işleyebilmesinin zor olduğunu söylemek mümkündür. Aray, 2009: 136).

Dünya genelinde birçok kent, daha çok tercih edilebilen yer olmak ve sürdürülebilirliğini kaybetmemek adına markalaşma çalışmalarını yürütmesi gerektiğinin bilincindedir. Kent yetkililerinin; kentin büyüklüğü, gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın markalaşma çalışmalarını bir sorumluluk olarak kabul etmesi ve markalaşma çalışmalarını bu yönde ilerletmesi oldukça önem arz etmektedir (Serçek, 2015: 168).

Tüm bu bilgiler ışığında, Bandırma'nın mevcut durumu göz önüne alınarak kentin nasıl markalaşacağı araştırmamızın konusu olarak ele alınmıştır. Bir diğer ifade ile araştırma Bandırma'da yaşayan bireylerin ilçe hakkında tutumlarını belirleyip, kentin markalaşması hakkında öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Araştırma amacına uygun olarak kent sakinlerinin konu hakkındaki görüşlerinin alınabilmesi için anket formu oluşturulmuştur.

Araştırma için yürütülen anket formunda yer alan ölçeklerin bütününe ilişkin betimsel istatistikler yapılmıştır. Kentin doğa özelliklerine ilişkin ölçek maddeleri incelendiğinde, Bandırma'da ikamet eden bireylerin kentin gezilebilecek mekanlar, parklar, mangal ve piknik alanları gibi konularda yetersiz olduğunu düşündüğü söylenilebilmektedir. Kentin iş yaratıcılığı özelliklerine ilişkin ölçek maddeleri incelendiğinde; kent sakinlerinin Bandırma ilçesini iş yapmak için iyi ve yenilikçi bir yer olarak bulmadığını söylemek mümkündür. Kentin alışveriş özelliklerine ilişkin ölçek maddeleri incelendiğinde; kent sakinlerinin Bandırma ilçesinin alışveriş çeşitliliği konusunda yetersiz kaldığını düşündüğünü söylemek mümkündür. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular alışveriş merkezlerinin yeterli olmadığı, moda alışverişleri için mükemmel bir yer olmadığı sonucunu ortaya koymaktadır. Kentin marka ve niyet boyutu özelliklerine ilişkin ölçek maddeleri incelendiğinde; bireylerin kentte yaşamaktan orta düzeyde memnun olduğunu söylemek mümkündür.

Kentin ulaşım özelliklerine ilişkin ölçek maddeleri incelendiğinde; kent sakinlerinin yol çalışmalarından memnun olmadığı, sorunların hızlı çözümlendiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bunun yanı sıra bireylerin kentteki ulaşım ücretlerinin fiyatını oldukça yüksek, pahalı bulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kentin kültürel faaliyetler özelliklerine ilişkin ölçek maddeleri incelendiğinde; kent sakinlerinin kentte yapılan etkinlikleri yeterli bulmadığı ve kentin kültürel açıdan zayıf olduğu sonucuna ulaşıldığını söylemek mümkündür. Katılımcıların sadece kültürel faaliyetlerin ilgi çekici olup, olmadığı konusunda kararsız kaldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Kentin devlet (kamu) özelliklerine ilişkin ölçek maddeleri

incelendiğinde; kent sakinlerinin kararsız/çekimser bir tutum sergilediğini söylemek mümkündür. Sakinlerin kentte yer alan eğitim tesislerini, toplu taşımaları, sağlık kuruluşlarını ve postaneleri yeterli bulmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kentin fiyat özelliklerine ilişkin ölçek maddeleri incelendiğinde; kent sakinlerinin gerek yeme-içme gerekse satılık ev konusunda Bandırma'yı pahalı bulduğu, diğer kentlerle kıyaslandığında ise ucuz bir yer olmadığını düşündüklerini söylemek mümkündür.

Kentin eğitim özelliklerine ilişkin ölçek maddeleri incelendiğinde; kent sakinlerinin Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi'ni kente dışarıdan birey çekme açısından önemli olduğunu düşündüğü sonucuna varıldığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte bireylerin Bandırma'daki eğitim imkanlarının cazip bulunmadığı, araştırma merkezlerinin yetersiz olduğu fikrine sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Kentin gastronomi özelliklerine ilişkin ölçek maddeleri incelendiğinde; kentin tanıtımında yemek kültürünün yetersiz olduğu, basında yeterince tanıtılmadığı, sahip olduğu yemek kültürü ile ön plana çıkmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamında yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre yüksek düzeyde algılanan doğa faktörleri ile kent marka tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kent sakinlerinin verdiği cevaplar dikkate alındığında Bandırma'da yeterli düzeyde gezilebilecek yer, park ve piknik alanları olmadığı sonucuna varılmıştır. Kent yöneticilerinin Bandırma ve çevresinde açık alanları arttırması, çevrede gezip görülecek yer alternatiflerini arttırması sonucunda sakinlerinin kent marka tutumunu olumlu yönde güçlendireceği sonucuna ulaşılabilmektedir.

Algılanan iş yaratıcılığı faktörü ile kent marka tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kent sakinlerinin Bandırma ilçesini iş yapmak için yeterli ve yenilikçi bulmadığını, yerel işletmelerin ise başarılı olduğu konusunda kararsız oldukları görülmektedir. Kızılgöl ve İşgüden (2008) tarafından yapılan araştırma sonucunda Bandırma'nın mevcutta bulunan ticari ve mesleki altyapısının yeterli olmadığı ve bu alanlarda danışmanlık hizmeti sağlayacak kuruluşların çok az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tüm bu bilgiler ışığında; ilçede iş fırsatlarının artması, alternatif iş fırsatları yaratılması durumunda sakinlerin tutumlarının olumlu yönde artacağını söylemek mümkün olabilmektedir.

Algılanan alışveriş olanakları ile kent marka tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kent sakinlerinin vermiş oldukları cevaplar göz önüne alındığında; ilçedeki alışveriş merkezlerini yeterli bulmadığı, çok fazla alternatifleri olmadığını düşündükleri sonucuna varılmıştır. İlçede tek bir alışveriş merkezinin olmasının bireylerin memnun olma düzeylerini düşürdüğünü söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra vakit geçirecekleri kafelerin ve restoranların sınırlı oluşu bir diğer sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Gündoğdu ve Buyruk'un (2021) yapmış oldukları çalışmada; Bandırma'da yer alan deniz ürünleri restoranlarının, bireylerin beklentilerini büyük ölçüde karşıladığını sonucuna ulaşılmıştır. Kent yöneticilerinin alışveriş merkezi sayısını arttırması ve yerel işletmeleri desteklemesi sonucu çeşitli kafe/restoranların açılmasının sakinlerinin kente olan tutumunu arttıracaklarını söylemek mümkün olacaktır.

Algılanan ulaşım olanakları ile kent marka tutumları arasında anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kent sakinlerinin vermiş oldukları cevaplar göz önüne alındığında; ilçede ulaşım olanaklarının ne çok iyi ne de çok kötü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bölgede yapılan yol çalışmalarının rahatsızlık verdiği ve ulaşımın oldukça pahalı olduğu saptanmıştır. Kent yöneticilerinin yol çalışmalarına daha çok önem vererek, hızlı bir şekilde onarması durumunda ve ulaşım maliyetlerini düşürmesi durumunda sakinlerin memnuniyet düzeylerinin artacağı sonucuna ulaşılabilmektedir.

Algılanan kültürel faaliyetler ile kent marka tutumları arasında anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kent sakinlerinin festival, canlı şovları yeterli bulmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kent yöneticilerinin bu tür aktiviteleri arttırması, daha çok ilgi çekici hale getirmesi ve sivil toplum kuruluşları, dernekler gibi merkezleri çoğaltması sonucu bireylerin kente olan tutumlarının artacağını söylemek mümkün olacaktır.

Algılanan devlet hizmetleri ile kent marka tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bireylerin sadece ilçede yer alan banka şubelerini yeterli bulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kent yöneticilerinin sağlık hizmetlerine erişimi arttırması, daha fazla sağlık kuruluşu açtırması, eğitim tesislerini çoğaltması, toplu taşıma sayısını arttırması sonucunda sakinlerin kente olan tutumlarının artacağını söylemek mümkün olacaktır. Kent sakinlerinin “Belediye hizmetlerinden genel olarak memnunum” ifadesine çekimser yanıt verdiği görülmektedir. Bu doğrultuda hizmetlerin arttırılması sonucunda da bireylerin memnuniyet düzeylerinin artacağı düşünülmektedir.

Algılanan iklim (bölge atmosferi) ile kent marka tutumları arasında anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kent sakinlerinin bölgenin iklim özelliklerini çok cazip bulmadığını söylemek mümkündür. Denize kıyısı olan bir ilçe olduğundan dolayı rüzgarının çok oluşunun da bu yanıtlar verilirken etkisi olduğu düşünülmektedir.

Algılanan sosyal bağlanma düzeyi ile kent marka tutumları arasında anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Verilen yanıtlar göz önüne alındığında bireylerin Bandırma’yı aile yaşantısına uygun, arkadaş edinmenin kolay olduğu ve aile/arkadaş ziyaretlerinin keyifli olduğu bir yer olarak gördüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Bandırma’da ikamet eden bireylerin insan özellikleri ile kent marka tutumları arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında verilen cevaplar göz önünde bulundurulduğunda bireylerin çekimser olduğu ortaya çıkmıştır. İlçede yaşayan bireylerin daha sıcakkanlı, şık ve kibar algılanması durumunda kente olan tutumun artacağı sonucuna ulaşılabilmektedir.

Algılanan fiyat faktörü ile kent marka tutumları arasında anlamlı negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu noktadan hareketle kentte fiyatların arttığı zaman bireylerin negatif bir tutum içerisine girdiğini söylemek mümkün olacaktır. Mutlu Gözgeç (2019) yapılan çalışmada Bandırma ve Erdek’te yer alan 10 en iyi işletme seçilerek, bu işletmelere yapılan şikayetler ve bunların çözümüne yönelik öneriler sunulması amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların Bandırma’da yer alan yiyecek ve içeceklerin fiyatlarını pahalı bulduğu ve bu durumdan şikayetçi oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra yapılan bir diğer araştırmada Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi’nde okuyan öğrencilerin en çok yurt ücreti ve ev kiralarının ödenmesi konusunda sorun yaşadıkları ortaya çıkmaktadır (Özkan ve Yılmaz, 2010: 161). Tüm bu bilgiler doğrultusunda; restoran, kafe, ev fiyatları ve ulaşım maliyetlerinin yüksek fiyatlı olması bireylerin negatif bir tutum içerisinde olmasını etkileyen başlıca unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda ilçede ürün ve hizmetlerin fiyatlandırılması yapılırken maliyet ve kar analizlerinin doğru yapılması, fiyatlandırma stratejileri için en doğru kararın verilmesi gerekmektedir.

Algılanan eğitim faktörleri ile kent marka tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. 2010 yılından bu yana kentin eğitim ve bilgi teknolojileri kullanım konusunda yetersiz olduğu kanısına ulaşılabilmektedir (Öksüzler ve Sürekçi, 2010: 81).

Yapılan bu araştırma bulgularında ise bireylerin kentteki eğitim olanaklarını yetersiz bulduğu, alternatiflerinin olmadığını, araştırma merkezlerinin yetersiz olduğu fikrine sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra Bandırma Onyediy Eylül Üniversitenin öğrencilerin kente gelmesi açısından

teşvik edici olduğu, kentin kültürel ve ekonomik yapısını yansıttığını, işletmelerin de üniversite ile iş birliği yapmalarının faydalarına olacağı ortaya çıkmıştır. Aydın ve diğerleri (2015) yapmış oldukları çalışmada, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde okuyan öğrencilerin ilçenin ekonomisi üzerinde nasıl bir katkı sağladığını ölçümlenmeye çalışılmıştır. 600 birey üzerinden anket çalışması yapılmış olup, 524 anket geçerli sayılmıştır. Araştırma sonuçları incelendiğinde, üniversite ve yüksekokulların bölgenin kalkınmasında önemli rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle kent yöneticilerinin eğitim olanaklarını arttırması, üniversitenin gelişimine katkı sağlayacak uygulamalarda bulunması, araştırma ve geliştirme (ARGE) faaliyetlerine önem vermesi sonucunda bireylerin kente olan olumlu tutumlarını arttıracaklarını söylemek mümkün olacaktır.

Algılanan gastronomi faktörü ile kent marka tutumları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. İlçedeki yemek kültürünün oluşturulması ve bu kültürün öne çıkarılması sonucu bireylerin kente olan tutumlarının olumlu yönde artacağını söylemek mümkündür. Bir diğer ifade olarak bireylerin kentin tanıtımında yemek kültürünün arka planda kaldığını düşündüğü sonucuna ulaşılmıştır. Ülkemizde Gaziantep'in fıstık, baklava, Şanlıurfa'nın ve Adana'nın kebabı, İzmir' in kumrusu, Edirne'nin ciğeri, Konya'nın etli ekmeği, Kayseri'nin mantısı, Mardin'in kaburga dolması, Diyarbakır'ın örgü peyniri ve Nizip ilçesinin zeytinyağı tescilli lezzetler olarak karşımıza çıkmaktadır (Aksoy ve Sezgi, 2015: 86).

Bandırma ve Erdek yöresinde yapılan araştırma sonucu ilçenin süt ve süt ürünlerinin ön plana çıktığı görülmüştür (Yıldırım Saçılık, Çevik, ve Toptaş, 2018: 307-308). Araştırmadan elde edilen bulgular göz önüne alındığında yörede özel gün ve düğünlerde "sütlü ovmaç (süt)" ve "koca kulak hamuru" çorbalarının yaygın olarak tüketildiği, bunun yanı sıra Bandırma yöresine ait bir mantı türü olan "Çingilli", "Göbete", "Tabak Börek", "Keşkek", "Banduma (Tavuklu yokaslaması-ıslama)" gibi yemeklerin ön plana çıktığı sonucuna ulaşılmıştır (Yıldırım Saçılık, Çevik ve Toptaş, 2018: 309-313). İlçede bu tür yöresel lezzetlerin keşfedilip, daha çok tanıtılması, öne çıkarılması ile bireylerin kente yönelik tutumlarının artacağı düşünülmektedir.

Bandırma'da ikamet eden bireylerin marka tutumları ile kentte yaşama niyeti arasında anlamlı pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tüm bu bilgiler ışığında kentin markalaşma çalışmaları yürütülürken;

- Sivil toplum kuruluşları (STK), belediye yetkilileri, kamu ve özel sektör kuruluşlarının birlikte hareket etmesi gerekmektedir.
- İlçedeki açık alanlar değerlendirilmeli, piknik ve mangal alanları arttırılmalıdır.
- Bölgede tamir veya bakım yapılacak yollar olduğunda, yetkililer tarafından hızlıca sorun giderilmelidir.
- İlçedeki festivaller arttırılmalı, sakinlerin görüşü alınarak bu gösterilerin daha ilgi çekici hale getirilmesi gerekmektedir.
- Kamu, özel sektör kuruluşlarının üniversitenin gelişmesine katkı sağlaması ve ilçedeki kütüphane, çalışma merkezleri, etüt salonları gibi imkanların arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Kentin tanıtılmasında ön plana çıkarılması gereken yöresel lezzetler keşfedilmeli, kermesler ve yapılan etkinlikler ile tanıtımları gerçekleştirilmelidir.
- İlçede yer alan alışveriş merkezleri arttırılmalı veya sakinlerin alışveriş ihtiyaçlarını karşılayacak alternatif mekanların sayısının arttırılmasına özen gösterilmelidir.
- İş fırsatları çoğaltılmalı, girişimcilere teşvik edici olanaklar yaratılmalıdır.

- Tarihi eserlere daha fazla sahip çıkmalı, korunması konusunda daha titiz davranılmalıdır.
- Öğrenciler için üniversite yerleşkesinde çeşitli aktivitelere yer verilmelidir.
- Kentte yer alan restoran ve kafelerin kalitesini üst düzeye çıkaracak kalifiyeli personel seçimine dikkat edilmelidir.
- Ulaşım hizmetlerinin ücretleri daha düşük bir düzeyde tutulmalı, toplu taşıma sayısının artırılması gerekmektedir.

İncelenen konu literatürde daha önce incelenmemiş olduğundan araştırmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Farklı destinasyonlarda uygulanması halinde sakinlerin mevcut durum hakkındaki düşünceleri ortaya çıkacak, kentlerin gelişmesi ve markalaşması hız kazanacaktır. Bunun yanı sıra kent sakinlerinin ihtiyaç ve istekleri belirlenip, hızlı çözüm üretildiği takdirde refah düzeylerinin artacağı söylenilebilecektir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek vardır. Araştırma için gerekli izinler Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nden alınmıştır.

Finansal Destek: Bulunmamaktadır. Bu makale “Bandırma’da İkamet Edenlerin Kent Markası Tutumlarının Öncülleri” isimli Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

KAYNAKÇA:

- Aksoy, M. ve Sezgi, G. (2015). Gastronomi Turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gastronomik Unsurları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(3), 79-89.
- Aray, G. (2009). Marka Konumlandırma ve Şehir Markaları: Burdur Şehrinin Markalaşmasına Yönelik Bir Uygulama. Doktora Tezi, *DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü*.
- Avcılar, M. Y. ve Kara, E. (2015). Şehir Markası Kavramı ve Marka Şehir Yaratma Stratejilerine Yönelik Literatür İncelemesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 16 (34), 76-94.
- Aydın, K. (2003). Müşterilerin Perakendeci Markalara Karşı Tutumlarının Ölçülmesine İlişkin Bir Çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2).
- Aydın, A., Özel, H., Ergün, S. ve Aydoğan, T. (2015). Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nin Bandırma Ekonomisine Katkılarının Hesaplanması: 2014 Yılı Örneği. *Bandırma: Dora Yayınları*.
- Bişkin, H. (2013). Kentlerde Markalaşma “Beykoz Örneği”. Doktora Tezi, *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Buhalis, D. (2000). Marketing The Competitive Destination of The Future. *Tourism Management*, 21(1), 97-116.
- Çiftçi, A.O. (2022). Marka Kent Oluşturma Stratejileri: Selçuklu Belediyesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü*.
- Deffner, A. ve Liouris, C. (23-27 August 2005). City Marketing:A Significat Planning Tool For Urban Development in a Globalised Economy. *45th Congress of The European Regional Science Association*, 1-21.

- Florek, M. (2012). Measurement of City Brand Equity. *Actual Problems Of Economics*, (133), 130-139.
- Gelibolu, L., Samsa, Ç. ve Cengiz, Ö. (2017). Destinasyon Markalamasında Temel Konular: Sarıkamış Kış Turizmi Destinasyonu Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(16), 447-462.
- Gilboa, S., Jaffe, E. D., Vianelli, D., Pastore, A., ve Herstein, R. (2015). A Summated Rating Scale For Measuring City Image. *Cities*, 44, 50-59.
- Gül, M., Gül, Kudret. ve Saçkes, E. (2019). Termal Turizmde Ziyaretçilerin Destinasyon İmajı Algısı: Sındırgı Örneği. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 9(2), 57-63.
- Gündoğdu, E. ve Buyruk, L. (2021). Tüketicilerin Deniz Ürünleri Tercihleri ile Restoran Menülerinin Karşılaştırılması: Bandırma Örneği. *Bandırma: Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 5(2), 252-276.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2017). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Ankara: *Seçkin Yayıncılık*.
- İlban, M. O., Köroğlu, A., ve Bozok, D. (2008). Termal Turizm Amaçlı Seyahat Eden Turistlerde Destinasyon İmajı: Gönen Örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 105-129.
- Karabulut, M. (1998). Profesyonel Satışçılık ve Yönetimi, 2. Baskı, İstanbul: *Bilimsel Yayınlar*.
- Kasapoğlu, C. (2018). Bandırma ve Çevresi Marka İmajının Oluşumuna Yönelik Yol Haritası. Bartın Üniversitesi, "Çevrimiçi": <https://Acikerisim.Bartın.Edu.Tr>.
- Keller, K. L. (1998). Strategic Brand Management: Building, Measuring and Managing Brand Equity, New Jersey: *Prentice Hall Inc.*
- Köybaşı, F. ve Dönmez, B. (2017). Okul Yöneticisi Girişimcilik Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 235-247.
- Merrilees, B., Miller, D. ve Herington, C. (2009). Antecedents of Residents' City Brand Attitudes. *Journal of Business Research*, 62(3), 362-367.
- Mutlu Gözgeç, H. (2019). TripAdvisor Şikâyetlerinin Analizi: Bandırma ve Erdek Yiyecek-İçecek İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma. *Bandırma: International Symposium of Bandırma and its Surroundings - UBS'19*.
- Özkan, S. ve Yılmaz, E. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Üniversite Yaşamına Uyum Durumları (Bandırma Örneği). *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 5(13), 153-171.
- Öksüzler, O. ve Sürekçi, D. (2010). Türkiye'de İlköğretimde Başarıyı Etkileyen Faktörler: Bir Sıralı Lojistik Yaklaşımı. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 79-89.
- Öztürk, M. ve Topuz, S. (2014). Sosyal Amaca Yönelik Pazarlama Reklamlarının Markaya Yönelik Tutum ve Satın Alma Niyetine Etkisi: Anadolu Üniversitesi Öğretim Elemanlarına Yönelik Bir Uygulama. *Journal of Yasar University*, 9(35): 6109-6128.
- Pike, S. (2005). Tourism Destination Branding Complexity. *The Journal of Product and Brand Management*.1-4.

- Saran, M. (2005). Kent Pazarlaması: Güçlü Bir Marka İmajı ve Kent Markası Oluşturmak. Gaziantep: TMMOB Makine Müh. Odası, *Marka Yönetimi Sempozyumu*.
- Schiffman, L. ve Kanuk, L. (2007). Consumer Behavior, N.J. Pearson Prentice Hall.
- Serçek, S. (2015). Sürdürülebilir Turizm Kalkınması Kapsamında Marka Kentler ve Diyarbakır'ın Marka İmajı, Diyarbakır: *Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Şen, N. (2019). Marka Kentler ve Sembol Yapıları, *Detay Yayıncılık*.
- Tektaş, M., Közkurt, C., ve Demir, B. (2019). Bandırmanın Ulaşım Geleceğine Dair Çözüm Önerileri. 3. *Uluslararası Bölgesel Kalkınma ve Üniversitelerin Rolü Sempozyumu*.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2011). Bilimsel Araştırma Süreci ve Spss İle Veri Analizi, *Detay Yayıncılık*.
- Warnaby, G. ve Davies, B. (1997). Commentary: Cities As Service Factories? Using The Servuction System For Marketing Cities As Shopping Destinations, *International Journal of Retail & Distribution Management*, 25(6) 204-213.
- Yıldırım Saçılık, M., Çevik, S., ve Toptaş, A. (2018). Geçmişin Mutfağından Gelecekteki Sofralara: Bandırma-Erdek Yöresinin Gastronomik Mirası. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 300-319.
- Yuwo, H., Ford, J., ve Purwanegara, M. (2013). Customer-Based Brand Equity For A Tourism Destination (Cbbetd): The Specific Case of Bandung City, Indonesia. *Organizations And Markets in Emerging Economies*,4(1), 8-22.

EXTENDED SUMMARY:

The Purpose and Method of the Study:

The purpose of the study is to examine how the district of Bandırma can become a branded city in terms of education, natural factors, business creativity, shopping, branding, intention, transportation, cultural activities, public services, social connections, price, regional atmosphere, human characteristics, and gastronomy. The study aims to provide various evaluations and recommendations about the district within the scope of city branding. The study consists of six sections.

The first section of the research defines the concept of a branded city and provides examples of branded cities to establish the conceptual framework of the study. The second section discusses the concept of attitude towards the brand. The third section presents the methodology of the research, including its purpose and significance, methodology, population and sample, research questions (hypotheses), and data collection and analysis techniques used in the research.

The fourth section provides information about the demographic characteristics of the participants involved in the research. In the fifth section, the hypotheses are tested, and the findings and results are presented. The sixth and final section of the study interprets the obtained data and findings, and provides suggestions for future studies and recommendations for policymakers.

The survey technique was used as the data collection method in the research. The population of the study consisted of residents of Bandırma. A sample of 987 individuals was selected from the population. Due to the heterogeneous nature of the population and the desire for the data to

represent the entire population, stratified sampling, a random sampling method, was employed by dividing Bandırma into neighborhoods. Frequency analysis was used to determine the demographic characteristics of the participants, such as gender, age, education level, marital status, monthly income, occupation, residential neighborhood, and duration of residence in the city.

The research data was analyzed using the SPSS 24 software package and interpreted accordingly. The reliability and validity analyses of the scales included in the survey form were conducted, and it was concluded that all scales were reliable. Based on the research findings, various recommendations were presented for the development of the district.

Conclusion and Evaluation:

In today's conditions, competition has expanded beyond just products and services; it has also started to manifest itself among countries and even cities. Cities have entered into fierce competition to become the best places to visit, with the best education, healthcare, and job opportunities. At this point, city branding has become more of a necessity than a desire. This is where the concept of a "brand city" emerges. The concept of a brand city emerged in the 1970s and can be defined as the differentiation of a city from others based on its cultural, economic, historical, and social characteristics. In other words, it can be defined as the adaptation of all the knowledge obtained from branding and brand development strategies to cities. Cities and countries around the world are aware that they need to prioritize branding efforts in order to be more attractive and to maintain their sustainability. All the efforts made to attract more domestic and foreign tourists, increase investments, and enhance the sense of belonging for the residents can be considered as branding activities. Cities and countries that undertake these efforts become more desirable places. When we examine globally branded cities, we come across places like New York, Los Angeles, London, Paris, Seoul, Barcelona, Dubai, Amsterdam, Venice, and Cairo. These cities have become centers of attraction due to their festivals/entertainment scenes, historical features, and architectural structures. In Turkey, prominent cities include Istanbul, Izmir-Seferihisar, Cappadocia-Nevsehir, and Gaziantep, among others. Considering all this information, the current situation of Bandırma has been taken as the subject of research on how the city can be branded. The attitudes of the residents towards the district have been measured, and evaluations regarding the branding of the city have been presented based on these attitudes. The research revealed that residents of Bandırma find transportation, food and beverage, and housing prices expensive. They do not perceive the city as a place with sufficient job opportunities, and they find the educational facilities, cultural events, public transportation, shopping centers, healthcare institutions, post offices, parks, and picnic areas insufficient. Additionally, it was found that there are a sufficient number of bank branches in the city. Although they do not find the education services sufficient, it can be said that Bandırma 17th September University is important for attracting individuals from outside the city. It was determined that the residents of the city perceive Bandırma district as a place suitable for family life and where social people live. It is possible to say that individuals' attitudes towards the city will improve as the local cuisine is developed and highlighted. Furthermore, it was concluded that individuals perceive the promotion of the culinary culture as being neglected in the city's promotion. In light of all this information, while conducting branding efforts for the city, it is necessary to increase the number of festivals and make the city more appealing by taking into account the opinions of the city residents. Public and private sector organizations should contribute to the development of the university, work/study centers should be increased, local delicacies should be discovered and promoted through events, the number of shopping centers should be increased, job opportunities should be expanded, and transportation, rent, real estate prices, and food and beverage prices should be kept at a lower level in order to enhance the sense of belonging to the city. Additionally, it can be said that the well-being levels of the residents will increase if their needs and desires are identified and quick solutions are provided.

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ

Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 21.06.2022
Admission Date | Kabul Tarihi: 02.04.2023

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Tüfekçi, İ., Bezgin Ediş, L., Demir, Y., (2023). Çorum'un Şehir Marka Kişiliğinin Belirlenmesi ve Yaşam Memnuniyetine Etkisi, Kent Akademisi Dergisi, 16(3):1418-1436
<https://doi.org/10.35674/kent.1133987>

Çorum'un Şehir Marka Kişiliğinin Belirlenmesi ve Yaşam Memnuniyetine Etkisi

Determining City Brand Personality of Çorum and Its Effect on Life Satisfaction

İlknur TÜFEKÇİ¹ , Leyla BEZGİN EDİŞ² , Yasemin DEMİR³

öz

Marka kişiliği sadece mal ve hizmetler için değil, aynı zamanda ülke, şehir ve destinasyonlar için de kullanılmaktadır. Olumlu ve güçlü şehir marka kişiliği, şehrin daha fazla turist çekmesine, yatırım yapılmasına, şehir sakinlerinin memnuniyet düzeylerinin artırılmasına, şehrin tanıtım ve markalaşma çalışmalarına fayda sağlar. Bu araştırmanın temel amacı Çorum ilinin şehir marka kişiliğini belirlemek ve bunun şehir sakinlerinin yaşam memnuniyetine etkisini ölçmektir. Araştırmanın kapsamını Çorum ilinde yaşayan 18 yaş ve üzeri şehir sakinleri oluşturmaktadır. Araştırmaya 387 kişi dâhil edilmiştir. Araştırmada tanımlayıcı istatistikler, doğrulayıcı faktör analizi, regresyon analizi ve kümeleme analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, katılımcıların Çorum iline yönelik şehir marka kişiliği boyutları arasında en yüksek ortalamaya sahip alt boyutun geleneksellik, en düşük ortalamaya sahip alt boyutun ise androjenlik olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra şehir marka kişiliği boyutlarından yetkinlik ve gelenekselliğin yaşam memnuniyeti üzerinde etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kelime Marka Kişiliği, Şehir Marka Kişiliği, Yaşam Memnuniyeti, Çorum, Şehir Pazarlaması

ABSTRACT

Brand personality is not used only for goods and services, but also for the country, city and destinations. A positive and strong city brand personality benefits the city by attracting more tourists, receiving investments, increasing the satisfaction levels of city residents, and promoting and branding of the city. The main purpose of this study is to determine the city brand personality of Çorum province and to measure its effect on the life satisfaction of city residents. The scope of the study is comprised of city residents aged 18 years and over living in Çorum province. 387 people were included in the study. Descriptive statistics, confirmatory factor analysis, regression analysis and clustering analysis were used in the study. As a result of the research, it was seen that the sub-dimension with the highest average among the city brand personality dimensions of the participants for the province of Çorum was traditionality, and the sub-dimension with the lowest average was androgyny. In addition, it is determined that competence and traditionalism have an effect on life satisfaction from the dimensions of the city brand personality.

Keywords: Brand Personality, City Brand Personality, Life Satisfaction, Çorum, City Marketing

¹ Corresponding Author: Hitit Üniversitesi, Sungurlu Meslek Yüksekokulu, ilknurtufekci@hitit.edu.tr, ORCID:0000-0002-4130-6650

² Çorum/Merkez, leyla.bezgin@hotmail.com, ORCID:0000-0002-5667-9791

³ Çorum/Merkez, yaseminaydndmr@hotmail.com, ORCID:0000-0001-7383-5541

GİRİŞ:

Şehirlerin pazarlanmasında üç temel unsur bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, şehre özgün ürünleri, altyapıyı iyileştirme ve geliştirmeye yönelik faaliyetlerdir. İkincisi imaj geliştirme, güçlendirme ve şehri markalaştırma faaliyetleridir. Üçüncüsü ise şehri tanıtmaktır (Sariyer, 2017, s.44). Dünya çapında büyük veya küçük her şehir, büyüme ve kalkınmasına katkı sağlayacak her yeni sakini, ziyaretçiyi ve yatırımcıları çekmek için rekabet etmektedir. Şehir markalaşması, yalnızca bir araştırma alanı olarak değil, aynı zamanda yerel yönetimlerin bir uygulaması olarak da giderek daha önemli olmaktadır (Glińska ve Kilon, 2014, s.422).

Bir şehrin markalaşma yolunda ilk adımı, şehirlerin kalkınma ve yenilenme amacını gerçekleştirerek olumlu bir şehir marka imajı yaratmasından geçmektedir. Yaşadığı yer için olumlu imaja sahip olan sakinler, oradaki yaşamlarına daha fazla devam etme eğilimindedir. Dolayısıyla şehir marka kişiliği, marka imajının duygusal yönünü yansıttığı için önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Priporas vd., 2020, s.453). Bu hususta ulusal ve uluslararası pek çok araştırma şehirlerin marka kişiliğini belirlemeyi amaçlamış olsa da (Şahin ve Baloğlu, 2011; Ahmad vd., 2013; Glińska ve Kilon, 2014; Bilim ve Bilim, 2014; Özer, 2015; Artuğer ve Ercan, 2015; Burnaz ve Ayyıldız, 2017; Keser, 2018; Kırtıl, 2019; Soybalı ve Yurtbahar, 2020; Tayfun, 2020), şehir marka kişiliğinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisine yönelik sınırlı sayıda araştırma olduğu görülmüştür (Eravcı, 2020, s.54; Priporas vd., 2020, s.454). Araştırma, Çorum ilinin şehir marka kişiliğini belirlemeyi ve bunun şehir sakinlerinin yaşam memnuniyetine etkisini ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu hususta şehir marka kişiliği ve yaşam memnuniyeti kavramları açıklanarak, literatürde yapılan çalışmalara yer verilmiş ve şehir sakinlerinin marka kişiliğine yönelik algıları ölçülmüştür. Aynı zamanda şehir sakinlerinin yaşam memnuniyetleri üzerinde hangi marka kişiliği boyutunun etkili olduğu belirlenmiştir.

1. Şehir Marka Kişiliği

Pazarlama literatüründe marka kişiliği, “bir markayla ilişkilendirilen insan özellikleri” olarak tanımlanmaktadır (Aaker, 1997, s.347). İyi tanımlanmış bir marka kişiliği marka yönetiminin hedefidir. Ayrıca iyi tanımlanmış bir marka kişiliği markanın tercih edilebilirliğini artıracak, tüketicilerin markayla duygusal bir bağ geliştirmesini ve rakiplerinden farklılaşmasını sağlayacaktır (Çakırer, 2018, s.22; Erdil ve Uzun, 2010, s.74). Şehir marka kişiliği ise, şehir markası ile ilişkilendirilen insani özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır (Tugulea, 2017, s.2). Bu çerçevede şehirlerin tanımlarken insana ait kişilik özellikleri kullanıldığını görmekteyiz. Örneğin; İspanya arkadaş canlısı ve aile odaklı, Paris ise romantik olarak tanımlanmaktadır (Morgan ve Pritchard, 2002, s.65).

Şehir marka kişiliği, şehrin stratejik yaklaşımın bir parçası olduğu için yerel yöneticiler tarafından oluşturulması ve değerlendirilmesi gereken bir kavramdır (Tugulea vd., 2013, s.626). Şehirlerde güçlü ve istikrarlı bir marka kişiliği oluşturmak, onları küresel bağlamda konumlandırmak için çok önemlidir ve olası ziyaretçilerin davranışlarını etkilemek için kilit bir unsurdur (Vinyals-Mirabent vd., 2018, s.92). Şehrin kişilik özellikleri; şehri farklılaştırarak, rakiplerden ayırarak ve etkili pazarlama stratejileri geliştirerek şehirlerin tanıtımına katkı sağlamaktadır (Lee ve Suh, 2015, s.16).

Marka kişiliğini ilk kez Aaker 1997’de geliştirdiği ölçekle ölçmüştür. Araştırmada Aaker (1997) marka kişiliğinin yetkinlik, samimiyet, gelişmişlik, sağlamlık ve heyecan olmak üzere beş boyuttan oluştuğunu belirlemiştir. Aaker (1997)’in araştırmasını uyarlayarak, Hosany ve Ekinci (2006), turistlerin destinasyonlara kişilik özellikleri yüklediklerini ve destinasyon kişiliğinin üç boyutta (samimiyet, heyecan ve şenlik) algılandığını belirlemiştir. Aynı zamanda Aaker (1997)’in marka kişiliği ölçeğinin şehirlere uygulanabilir olduğunu ortaya koymuşlardır (Hosany ve Ekinci, 2006, s.135). Ölçeği Türkiye’ye uyarlayan Aksoy ve Özsoy (2007) marka kişiliğini heyecan, geleneksellik, yetkinlik ve androjenlik alt boyutlarıyla tanımlanabileceğini belirtmişlerdir.

2. Yaşam Memnuniyeti

Yaşam, bireyin iş hayatında ve bunun dışında geçirmiş olduğu zamanı tanımlamaktadır (Selçukoğlu, 2001, s.18). Memnuniyet bir ruh halidir, zaman içinde hem geçici hem de istikrarlı olabilir. Yaşam memnuniyeti ise, bireylerin yaşamları hakkında zihinsel ve duygusal olarak gösterdikleri reaksiyonlar sonucunda ortaya çıkan bir duygu durumudur (Veenhoven, 1996, s.6). Aynı zamanda mutluluk ya da yaşam doyumu olarak da ifade edilebilen yaşam memnuniyeti ilk kez Neugarten (1961)'in araştırmalarına dayanmaktadır (Kahyaoğlu, 2008, s.1; Akın ve Yalnız, 2015, s.102). Neugarten (1961) yaşam memnuniyetini, "kişilerin elinde olanlar ile hayattan beklentilerini karşılaştırdığı zaman ulaştığı pozitif sonuç" olarak tanımlamıştır (s.135). Neugarten (1961)'in tanımına ilave olarak Shin ve Johnson (1977) bu kavramı "kendi yaşam kalitelerini, yine kendilerinin belirlemiş oldukları birtakım ölçütlere göre değerlendirmesi olarak" tanımlamışlardır (s.478). Yaşam memnuniyeti, insanların içinde olduğu hayattan hoşnut olmasını ve yaşama sevincine sahip olmasını ifade etmektedir (Akın ve Yalnız, 2015, s.96). Diener ve Seligman (2004), yaşam memnuniyetinin yaşam doyumu, yaşam kalitesi, yaşamın anlamı ve olumlu etkiler gibi süreçleri içerdiğini belirtmektedir (s.1). Veenhoven (1996)'a göre yaşam memnuniyeti, bireyin genel yaşam kalitesini olumlu olarak değerlendirme derecesi, başka bir ifadeyle bireyin yaşadığı hayatı ne kadar sevdiği şeklinde tanımlanmıştır (s.6). Başka bir tanımda, bireylerin hayattan ne istedikleriyle neye sahip olduklarının karşılaştırılmasıyla ortaya çıkan farkın düzeyidir ve anlık değil, hayatın tamamını kapsamaktadır (Saygılı vd., 2017, s.62). Ülker, Tümlü ve Reçepoğlu (2013) yaşam memnuniyetini, kişilerin kendi belirledikleri kriterlere göre yaşam koşulları hakkında yapmış oldukları genel bir değerlendirme olarak tanımlamaktadır (s.207).

Neugarten (1961)'a göre yaşam memnuniyeti; zevk alma ve ilgisizlik, kararlılık ve cesaret, istenilenler ve elde edilenler arasındaki uyum, benlik kavramı ve son olarak ruh hali olmak üzere 5 temel boyuttan oluşmaktadır (s.136-138). Bu boyutlara kısaca değinecek olursak; **Zevk alma ve ilgisizlik**; kişilerin yaptıkları eylemleri ilgi duyarak ve zevk alarak yapıp yapmadıkları, **kararlılık ve cesaret**; kişisel sorumlulukların kabul edilip edilmemesi, **istenilenler ve elde edilenler arasındaki uyum**; elde edilmek istenen amaçlar ve bunu sonuçları arasında uyum olup olmadığı, **benlik kavramı**; sosyal ve psikolojik etkilerle beraber fiziksel özelliklerin de önemli olduğu, **ruh hali**; umut, mutluluk, iyimserlik gibi olumlu durumlara ilişkin değişkenlerdir.

Yaşam memnuniyetini etkileyen faktörler ise; sosyal temas, kültür, kişilik özellikleri, başarı, stres düzeyi, yaşam koşulları, demografik özellikler, müzik dinleme, kitap okuma, sağlık durumu gibi farklı değişkenlerdir (Argyle ve Martin, 1991, s.79; Chow, 2005, s.140; Dockery, 2003, s.4). Palmore ve Luikart (1972) yapmış oldukları çalışmada yaşam memnuniyeti faktörlerini, sağlık, sosyal organizasyonlara katılım, örgütsel faaliyet miktarı, inanç ve içsel kontrol değişkenleri olduğunu tespit etmişlerdir (s.78). Peterson vd. (2005) hayat telaşının vermiş olduğu yoğunluk, anlamlı bir yaşama sahip olma ve hayattan zevk alma gibi faktörlerin yaşam memnuniyeti ile ilişkili olduğunu saptamıştır (s.25). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2021 yaşam memnuniyeti araştırmasına göre Türkiye'nin %49,3' ünün mutlu olduğu görülmüştür (TÜİK, 2022).

3. Araştırmaya İlişkin Literatür Taraması

Şehir marka kişiliği konusunu ele alan araştırmacılar, algılanan marka kişiliği ve yansıtılan marka kişiliği olarak iki yaklaşım benimsemektedir ilki, belirli bir hedef grup (örneğin turistler veya bölge sakinleri) tarafından belirli bir şehirdeki markanın kişiliğine ilişkin algının belirlenmesiyle ilgilidir. İkinci yaklaşım, yerel yönetimin veya diğer kurumlar tarafından çeşitli tanıtım yöntemleri kullanılarak yürütülen iletişim stratejileri ile şehrin tanıtımı ile ilişkilidir (Glińska ve Kilon, 2014, s.419; Govers vd., 2017, s.982).

Aksoy ve Özsoyer (2007), Türkiye'yi temsil eden 1200 kişilik bir örnekleme yürüttükleri projede, Türkiye'nin marka kişiliğinin dört alt boyuttan oluştuğunu, bu boyutların androjenlik, olgunluk,

heyecan ve gelenekçilik oluştuğunu belirlemişlerdir (Aksoy ve Özsoyer, 2007). Türkiye ve Yunanistan'a yönelik Türk turistlerin algılanan destinasyon kişiliğinin ölçüldüğü araştırmada Türkiye'nin algılanan destinasyon kişiliği samimiyet, yetkinlik-seçkinlik ve sertlik boyutlarında ortaya çıkarken, Yunanistan'ın destinasyon kişiliğinde samimiyet, seçkinlik-heyecan ve sertlik boyutları ortaya çıkmıştır (Türkmen ve Köroğlu, 2017). Türkiye'nin marka kişiliğinin İsveç vatandaşları tarafından nasıl algılandığına yönelik yapılan bir araştırmada heyecan, yetkinlik, samimiyet ve seçkinlik faktörlerini Türkiye'ye daha önce gelenler daha yüksek değerlendirirken, gelmeyenlerin daha düşük olarak değerlendirildiği görülmüştür (Demir, 2019). Glińska ve Kilon'un (2014) çalışması, Polonya'nın orta ve küçük şehirleri için muhafazakârlık, barış ve düzen kişilik boyutlarının etkili olduğunu ortaya koymuştur. Malezya'nın Bandar Melaka şehrine yönelik şehir marka kişiliğinin ölçüldüğü bir araştırmada şehrin benzersiz, heyecanlı ve çekici olarak algılandığı sonucuna varılmıştır (Ahmad vd., 2013). Antalya'nın marka kişiliğine yönelik turistler üzerinde yapılan araştırmada marka kişiliği heyecan, misafirperverlik, geleneksel ve duygusal olmak üzere dört boyutta toplanmıştır (Kırtıl, 2019). Afyonkarahisar'ın termal turizme yönelik marka kişiliğinin ölçüldüğü araştırmada turistlerin marka kişiliği algısının demografik özelliklerine göre değişebileceği görülmüştür (Soybalı ve Yurtbahar, 2020). Ağrı iline yönelik marka kişiliğinde; yeterlilik-seçkinlik, samimiyet, coşku ve erkeksilik kişilik özelliklerinin etkili olduğu görülmüştür (Keser, 2018). Trabzon ilinin marka kişiliği ise tutumlu, yetkin-yeterli, eğlenceli, genç ve maskülen şeklinde tespit edilmiştir (Burnaz ve Ayyıldız, 2017; Tayfun, 2020). Edirne şehrine yönelik araştırmada marka sadakatının, heyecan sofistike ve yenilik marka kişiliği boyutlarıyla ilişkili olduğu görülmüştür (Özer, 2015). Marmaris'in marka kişiliği turistler tarafından arkadaş canlısı, neşeli, havalı, canlı ve genç olarak değerlendirilmektedir (Artuğer ve Ercan, 2015). Didim'in marka kişiliğinin ise dost canlısı aile odaklı ve havalı olduğu sonucuna varılmıştır (Bilim ve Bilim, 2014). ABD, Birleşik Krallık, Avrupa (Avrupa ülkelerinin çoğu dâhil) ve Doğu Asya (Japonya, Çin, Güney Kore ve Tayvan) gibi farklı milletten turistlerin İstanbul'a yönelik marka kişiliği algıları ve davranışsal niyetleri ölçülmüştür. Coğrafi kökeni ne olursa olsun İstanbul, tüm ziyaretçiler tarafından oybirliğiyle en sık olarak tarihi ve kültürel bir başkent, ardından ikinci olarak Batı ve Doğu'nun birleşme noktası olarak sınıflandırılmaktadır (Şahin ve Baloğlu, 2011).

Kim ve Kim (2010) tarafından yapılan araştırmada şehir marka kişiliğinin memnuniyet üzerinde etkisi olduğu görülmüştür. Eravcı (2020) yaptığı araştırmada şehrin marka değerinin yaşam memnuniyetini etkilediğini ortaya koymuştur. Priporas vd. (2020) Z kuşağının ekonomik kriz sonrasında şehir imajı, şehir marka kişiliği ve şehir sakinlerinin yaşam memnuniyeti ile ilgili olarak şehrin sosyal medya ile etkileşimini incelemektedir. Yunanistan'ın Selanik kentinde 947 kullanıcı üzerinde yapılan anket sonuçlarının, şehir imajı ve şehir marka kişiliği ile Z kuşağının şehrin sosyal medyası ile etkileşimi üzerinde önemli bir etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca şehir sakinlerinin yaşam memnuniyeti ile şehrin sosyal medya etkileşimi arasında olumsuz bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Eygü ve Kılınç (2020) çalışmalarında TÜİK' in Kayseri' de yaşayan 2786 kişi üzerinde uyguladığı yaşam memnuniyeti anketi verilerini kullanarak yaşam memnuniyetini etkileyen faktörlerin etkisini araştırmayı amaçlamıştır. Çalışmanın sonucunda bireylerin yaşam memnuniyetini etkileyen faktörler; eğitim, sosyal hayat, kişisel durum, gelir, sağlık, çalışma durumu, medeni durum, ulaşım hizmetleri, akraba ilişkileri olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda şehirlerin potansiyeli, yaşam koşulları veya şehir sakinlerinin şehre yüklediği değer yaşam memnuniyetini etkilediği sonucu elde edilmiştir. Dolayısıyla sakinlerin şehre yönelik algılarını belirleyebilmek olumlu bir şehir imajı ve kişilik oluşturmaya katkı sağlayacaktır. Yapılan araştırmalar genellikle şehirlerin marka kişiliğini belirlemeye yönelik (Şahin ve Baloğlu, 2011; Ahmad vd., 2013, s.40; Glińska ve Kilon, 2014; Bilim ve Bilim, 2014; Özer, 2015; Artuğer ve Ercan, 2015; Burnaz ve Ayyıldız, 2017; Keser, 2018; Kırtıl, 2019; Soybalı ve Yurtbahar, 2020; Tayfun, 2020) olsa da, şehir marka kişiliğinin yaşam memnuniyetine olan etkisi ile ilgili sınırlı sayıda araştırma olduğu görülmektedir (Kim ve Kim, 2010; Eravcı, 2020; Priporas vd., 2020).

4. Yöntem

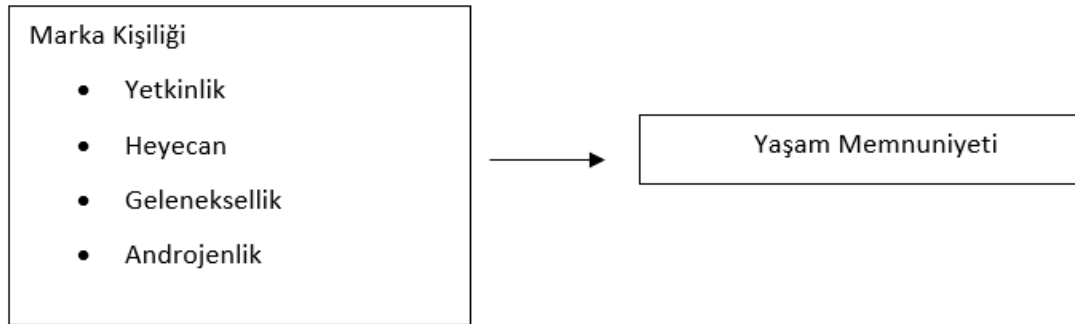
4.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın temel amacı; Çorum ilinin şehir marka kişiliğini belirlemek ve bunun şehir sakinlerinin yaşam memnuniyetine etkisini ölçmektir. Araştırmanın kapsamını Çorum ilinde yaşayan 18 yaş ve üzeri şehir sakinleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla araştırma Çorum ilinde yaşayan bireyler ile sınırlı kalmaktadır. Diğer kısıtlar ise araştırmanın sonuçları verilerinin toplandığı 2022 Ocak ayı ve elde edildiği örneklem grubuyla sınırlı olmasıdır.

4.2. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın amacına uygun olarak geliştirilen model Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Şekil 1’de görüldüğü üzere araştırmada şehir marka kişiliğinin yaşam memnuniyetine etkisinin olduğu varsayılmıştır. Araştırmanın temel amacına ve varsayımlarına göre aşağıdaki hipotezler belirlenmiştir:

H₁: Şehir marka kimliğinin şehir yaşam memnuniyeti üzerinde etkisi vardır.

H_{1a}: Şehir marka kimliğinin yetkinlik alt boyutunun şehir yaşam memnuniyeti üzerinde etkisi vardır.

H_{1b}: Şehir marka kimliğinin heyecan alt boyutunun şehir yaşam memnuniyeti üzerinde etkisi vardır.

H_{1c}: Şehir marka kimliğinin geleneksellik alt boyutunun şehir yaşam memnuniyeti üzerinde etkisi vardır.

H_{1d}: Şehir marka kimliğinin androjenlik alt boyutunun şehir yaşam memnuniyeti üzerinde etkisi vardır.

4.3. Araştırma Örnekleme ve Veri Toplama Tekniği

Araştırmada veri toplama tekniği olarak çevrimiçi anket yöntemi tercih edilmiştir. Anket formu toplam üç bölüm ve 49 sorudan oluşmaktadır. Anketin ilk bölümündeki 6 soru katılımcıların demografik özelliklerini ölçmeye yöneliktir. İkinci bölümde Aksoy ve Özsoyer (2007) tarafından geliştirilen “Şehir Marka Kişiliği Ölçeği” yer almaktadır. Söz konusu ölçek 39 sorudan ve 4 boyuttan (yetkinlik, heyecan, geleneksel, androjen) oluşmaktadır. Üçüncü bölümde ise Diener ve arkadaşlarının (1985) geliştirdiği “Yaşam Memnuniyeti” ölçeğine ilişkin 5 soru yer almaktadır. Araştırmanın ana kütlesini Çorum ilinde yaşayan 18 yaş üstü bireyler oluşturmaktadır. Örnekleme yöntemi olarak kolayda örneklem yöntemi tercih edilmiştir. TÜİK (2021) verilerine göre Çorum ili nüfusu 516.327’dir. Örneklem hesaplamak için formül şu şekilde uygulanmıştır:

$$n = \frac{N * t^2 * p * q}{d^2 * (N - 1) + t^2 * p * q}$$

Örneklem büyüklüğü 387 olarak belirlenmiştir.

4.4. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi

4.4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1. Örneklemin Demografik Özellikleri

Tüm Katılımcılara Ait Demografik Özellikler	Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	216	55,8
Erkek	171	44,2
Toplam	387	100
Yaş		
18-24	112	28,6
25-34	108	27,9
35-44	94	24,1
45-54	52	13,3
55-64	12	3,1
65 yaş üstü	9	3,0
Toplam	387	100
Gelir düzeyi		
2.000 TL'den az	133	34,4
2.001-3.999 TL	68	17,5
4.000-5.999 TL	88	22,7
6.000-7.999 TL	51	13,2
8.000- 9.999 TL	30	7,8
10.000 TL ve üstü	17	4,4
Toplam	387	100
Medeni hal		
Bekar	190	49,1
Evli	197	50,9
Toplam	387	100
Meslek		
Öğrenci	135	34,9
Devlet memuru	85	21,9
Özel sektör çalışanı	67	17,4
Serbest meslek sahibi	29	7,4
Esnaf	33	8,5
Çalışmıyorum	38	9,9
Toplam	387	100

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan 387 katılımcının %55,8'i kadın ve %44,2'si erkektir. Yaş aralığı dikkate alındığında katılımcıların %28,6'sı 18-24, %27,9'u 25-34, %24,1'i 35-44, %13,3'ü 45-54 ve %6,1'i 55 üstüdür. Katılımcıların %34,4'ü 2000 TL'den az, %17,5'i 2.001-3.999 TL, %22,7'si 4.000-5.999 TL, %13,2'si 6.000-7.999 TL ve %4,4'ü 10.000 TL ve üzeri gelir düzeyine sahiptir. Ayrıca katılımcıların %50,9'u evli, %49,1'i bekârdır. Bunun yanı sıra %34,9'u öğrenci, %21,9'u ise devlet memuru, 17,4'ü özel sektör çalışanı, %7,4'ü serbest meslek sahibi ve %8,5'i esnafır.

4.4.2. Marka Kişiliği ve Yaşam Memnuniyeti Ölçeği Güvenilirlik Analizleri ve Doğruluk Faktör Analizi

Ölçeklerin güvenilirlik düzeyi Cronbach's Alpha katsayısından elde edilen sonuçlara göre değerlendirilmektedir. Alfa katsayısı 0,00-0,40 arasında ise güvenilir olmadığı, 0,40-0,60 arasında ise güvenilirliğin düşük olduğu, 0,60-0,80 arasında ise güvenilir olduğu ifade edilmektedir. Aynı zamanda

0,80 ve 1,00 güven aralığının ise yüksek düzeyde güvenilirliğe sahip olduğu ifade edilmektedir (Kalaycı, 2010, s.405). Aşağıda yer alan tabloda ankette kullanılan değişkenlere ilişkin güvenilirlik analizi yer almaktadır.

Tablo 2. Şehir Marka Kişiliği ve Yaşam Memnuniyeti Ölçeği Güvenilirlik Analizi

Değişkenler	Güvenilirlik katsayısı (Cronbach's Alpha)
Şehir Marka Kişiliği	,973
Yaşam Memnuniyeti	,863

Tablo 2 incelendiğinde şehir marka kişiliği ölçeğinin ve yaşam memnuniyeti ölçeğinin her ikisinin de yüksek güvenilirliğe sahip olduğu görülmektedir.

Doğrulayıcı Faktör Analizi

Araştırmada şehir marka kişiliği ve yaşam memnuniyeti ölçeğine ilişkin doğrulayıcı faktör analizi ile ilgili faktörler ortaya konulmuştur. Tablo 3'te şehir marka kişiliği ölçeğine yönelik doğrulayıcı faktör analizi yer almaktadır.

Tablo 3. Şehir Marka Kişiliği Doğrulayıcı Faktör Analizi

Boyutlar ve İfadeler	Faktör Yüğü	Açıklanan Varyans	Cronbach's (Güvenilirlik)	Alpha		
Yetkinlik Boyutu						
Profesyonel	,695	41,613	,961			
Başarılı	,702					
Prestijli	,738					
İşini İyi Yapan	,790					
Güvenilir	,734					
Sağlam	,786					
İyi	,729					
Kendine Güvenen	,656					
Global	,691					
İstikrarlı	,648					
Kaliteli	,727					
Orijinal	,675					
Bildik	,571					
İddialı	,663					
Heyecan boyutu						
Genç	,618	52,026	,967			
Genç Ruhlu	,715					
Dinç	,672					
Sportif	,679					
Tutkulu	,701					
Baştan Çıkarıcı	,714					
Çevik	,713					
Özgürlükçü	,673					
Neşeli	,726					
Eğlenceli	,799					
Eğlendirici	,811					
Sempatik	,719					
Hareketli	,778					
Hayatı Seven	,738					
Geleneksellik boyutu						
Geleneksel	,718			61,464	,854	
Mütevazı	,520					
Tutumlu	,598					
Hesaplı	,631					
Aile Odaklı	,753					
Muhafazakâr	,746					
Klasik	,677					
Androjenlik boyutu						
Şatafatlı	,653	67,523	,742			
Kadınsı	,516					
Asi	,669					
Erkeksi	,582					
KMO: ,960 Ki-Kare: 7967,657 p: ,000 df: 741						

Tablo 3 incelendiğinde, şehir marka kişiliğinin ölçümüne yönelik tüm faktörlerin yeterli güvenilirlik düzeyine sahip olduğu görülmektedir. KMO testi faktör analizinin yorumlanabilir olmasında dikkate alınan bir ölçüttür. KMO değerleri faktör analizinin iyi olup olmadığı konusunda bilgi vermektedir. KMO değerinin ,960 olması mükemmel olarak nitelendirilmektedir. Araştırmada şehir marka kişiliği ölçeği boyutlarından yetkinlik boyutunun faktör yükleri 0.571-0.790 arasında değişirken, heyecan boyutu 0.618-0.799 arasında, geleneksellik boyutu 0.520-0.753 arasında, androjenlik boyutu ise 0.516-0.669 arasında değişmektedir.

Tablo 4'te yaşam memnuniyetine ilişkin doğrulayıcı faktör analizi yer almaktadır.

Tablo 4. Yaşam Memnuniyeti Doğrulayıcı Faktör Analizi

İfadeler	Faktör Yüğü	Açıklanan Varyans
Yaşam memnuniyeti 1	,705	64,850
Yaşam memnuniyeti 2	,673	
Yaşam memnuniyeti 3	,677	
Yaşam memnuniyeti 4	,655	
Yaşam memnuniyeti 5	,533	
KMO: ,858 Ki-Kare:484,014 p:.,000 df: 10		

Tablo 4 incelendiğinde, yaşam memnuniyetinin ölçümüne yönelik ifadelerin tek faktörlü bir yapı ortaya çıkardığı görülmektedir. Yaşam memnuniyetine ait tek faktörlü ölçeğin toplam varyansının yüzde 64,850'sini açıklamaktadır.

4.4.3. Çorum İlinin Şehir Marka Kişiliğinin Analizi

Şehir marka kişiliği ölçeği 4 boyuttan (yetkinlik, heyecan, geleneksel, androjen) ve toplam 39 ifadeden oluşmaktadır. Çorum ilinin şehir marka kişiliğini ölçmek adına marka kişiliği boyutlarına ilişkin ortalama ve standart sapma ölçütleri dikkate alınmıştır. Çorum ilinin şehir marka kişiliğine ilişkin ifadelerin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Çorum ilinin Şehir Marka Kişiliğine İlişkin İfadelerin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Boyutlar ve İfadeler	Ortalama	Standart Sapma
Yetkinlik Boyutu	2,9942	,06579
Profesyonel	2,6081	,07567
Başarılı	2,9279	,07985
Prestijli	2,6261	,07949
İşini İyi Yapan	3,0315	,07319
Güvenilir	3,1216	,08272
Sağlam	3,1532	,07725
İyi	3,3649	,07216
Kendine Güvenen	3,0811	,08007
Global	2,7342	,08292
İstikrarlı	3,0856	,08043
Kaliteli	3,0631	,08040
Orijinal	3,0991	,08420
Bildik	3,1847	,08391
İddialı	2,8378	,08472
Heyecan boyutu	2,6528	,06955
Genç	2,8514	,08447
Genç Ruhlu	2,6667	,08243
Dinç	2,7748	,08211
Sportif	2,6441	,07909
Tutkulu	2,6306	,07894
Baştan Çıkarıcı	2,2883	,07761
Çevik	2,6757	,08135
Özgürlükçü	2,5811	,08731
Neşeli	2,7658	,08249
Eğlenceli	2,5586	,08479
Eğlendirici	2,5450	,08507
Sempatik	2,7793	,08351
Hareketli	2,6532	,08401
Hayatı Seven	2,7252	,08401
Geleneksellik boyutu	3,4138	0,05720
Geleneksel	3,7252	,07504
Mütevazı	3,2162	,07918
Tutumlu	3,0856	,08194
Hesaplı	3,0811	,08691
Aile Odaklı	3,4865	,07968
Muhafazakâr	3,6622	,07550
Klasik	3,6396	,07296
Androjenlik boyutu	2,5935	0,05460
Şatafatlı	2,4324	,08158
Kadınsı	2,1982	,07270
Asi	2,6937	,08015
Erkeksi	3,0495	,07980

Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların en yüksek ortalamaya sahip şehir marka kişiliği alt boyutu **geleneksellik** (3,4138) olarak belirlenmiştir. En yüksek ortalamaya sahip değişkenlere baktığımızda; geleneksel (3,7252), muhafazakâr (3,6622) ve klasik (3,6396) ifadeleri olduğu tespit edilmiştir. En düşük ortalamaya sahip şehir marka kişiliği alt boyutu **androjenlik** (2,5935) olarak belirlenmiştir. En düşük ortalamaya sahip değişkenlere baktığımızda; kadınsı (2,1982), baştan çıkarıcı (2,2883) ve şatafatlı (2,4324) ifadeleri olduğu tespit edilmiştir.

4.4.4. Çorum İlinin Şehir Marka Kişiliğinin Yaşam Memnuniyeti Üzerine Etkisinin İncelenmesi
Şehir marka kişiliğinin yaşam memnuniyetine etkisini ölçmek için regresyon analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 6'da ve Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 6. Şehir Marka Kişiliğinin Yaşam Memnuniyeti Üzerine Etkisine İlişkin Regresyon Analizi

Bağımlı değişken: Yaşam Memnuniyeti Bağımsız değişkenler: Yetkinlik, Heyecan, Geleneksellik, Androjenlik	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Tahminlerin Standart Hatası	
		,622	,387	,376	,73865
ANOVA Değerleri	Kareler Toplamı	sd	Ortalama Kare	F	P
Regresyon	74,723	4	18,681	34,238	0,000
Artıklar	118,397	383	0,546		
Toplam	193,120	387			

Tablo 6 incelendiğinde bağımsız değişkenlerin (yetkinlik, heyecan, geleneksellik, androjenlik) bağımlı değişken yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi $R^2=0,387$ 'dir. Buna bağlı olarak bağımsız değişkenlerin (yetkinlik, heyecan, geleneksellik, androjenlik) yaşam memnuniyeti değişkenine ait varyansı %38,7'dir. Anova test sonucunda modelin bir bütün olarak geçerli olduğunu görülmektedir. Tablo 7'de regresyon analiz modelinin beta değerleri yer almaktadır.

Tablo 7. Regresyon analiz Modelinin Beta Değerleri

Bağımlı değişken: Yaşam Memnuniyeti	Standartlaştırılmamış katsayılar		Standartlaştırılmış katsayılar	t	P
	B	Standart hata	Beta		
Sabit değişken	0,250	0,219		1,141	0,255
Yetkinlik	0,338	0,098	,354	3,443	0,001
Heyecan	0,111	0,092	,124	1,206	0,229
Geleneksellik	0,203	0,073	,185	2,785	0,006
Androjenlik	0,057	0,081	,050	,702	0,483

Tablo 7 incelendiğinde, yaşam memnuniyeti üzerinde yetkinlik (0,338) ve geleneksellik (0,203) alt boyutunun etkisi vardır. $p<0,05$ düzeyinde anlamlıdır ve modele dahil edilir. Yaşam memnuniyeti üzerinde heyecan (0,111) ve androjenlik (0,057) alt boyutunun etkisi yoktur. $P<0,05$ düzeyinde anlamlı değildir. Bu bulgudan hareketle yetkinlik ve geleneksellik alt boyutunun yaşam memnuniyeti üzerinde anlamlı bir katkı sağladığı; heyecan ve androjenlik alt boyutunun yaşam memnuniyeti üzerinde anlamlı bir katkı sağlamadığı bulunmuştur. Bu sonuçlara göre;

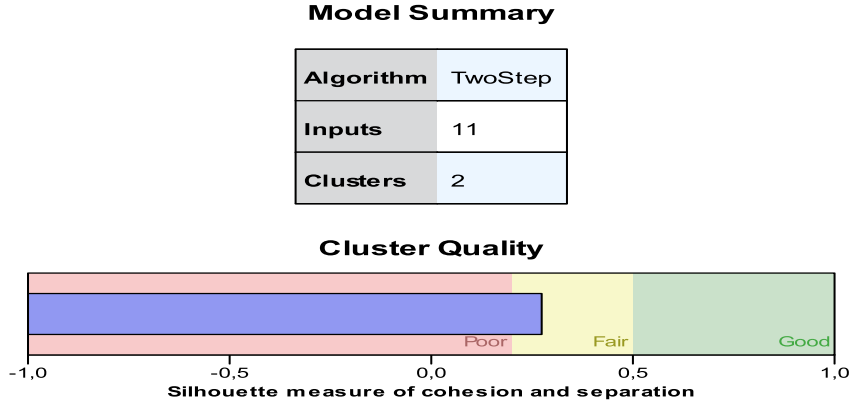
- H_1 : Şehir marka kimliğinin şehir yaşam memnuniyeti üzerinde etkisi vardır, hipotezi kısmen kabul edilmiştir.
- H_{1a} : Şehir marka kimliğinin yetkinlik alt boyutunun şehir yaşam memnuniyeti üzerinde etkisi vardır, hipotezi kabul edilmiştir.
- H_{1b} : Şehir marka kimliğinin heyecan alt boyutunun şehir yaşam memnuniyeti üzerinde etkisi vardır, hipotezi reddedilmiştir.
- H_{1c} : Şehir marka kimliğinin geleneksellik alt boyutunun şehir yaşam memnuniyeti üzerinde etkisi vardır, hipotezi kabul edilmiştir.

- H_{1d} : Şehir marka kimliğinin androjenlik alt boyutunun şehir yaşam memnuniyeti üzerinde etkisi vardır, hipotezi reddedilmiştir.

Kümeleme Analizi

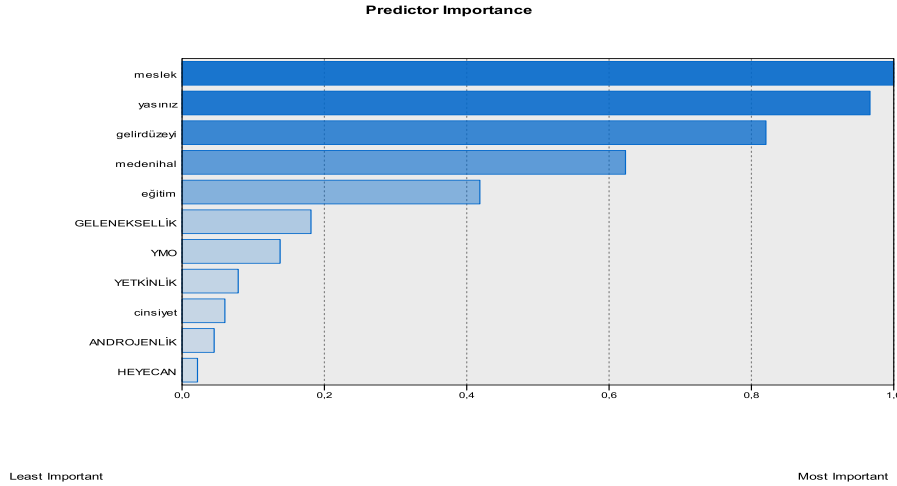
Araştırmada, demografik özellikler, şehir marka kimliği alt boyutları ve yaşam memnuniyeti değişkenleri ile kümeleme analizi yapılmıştır. Analizde hiyerarşik kümeleme yöntemi kullanılmıştır. Kümeleme analizine ait analizleri sonuçları Şekil 2, 3 ve 4'te gösterilmiştir.

Şekil 2: Model Özeti

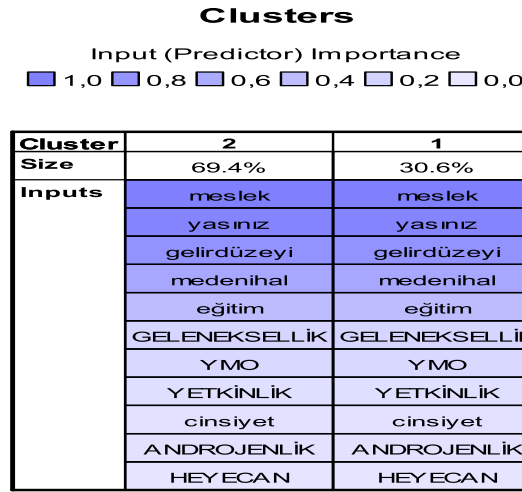
Kümeleme analizine demografik değişkenler, şehir kişiliği alt boyutları ve yaşam memnuniyeti değişkenleri ile toplam 11 değişken eklenmiştir. Analiz sonucunda küme sayısı 2 olarak belirlenmiştir.

Şekil 3: Önem düzeyleri

Kümelere baktığımızda en önemli değişkenlerin demografik özelliklerden; meslek, yaş ve gelir düzeyi olduğu görülmektedir. Analiz sonucunda en yüksek önem derecesine sahip olan değişkenin meslek olduğu ve önem derecesi %100 olduğu belirlenmiştir. En düşük önem derecesine sahip olan değişken ise heyecandır. Önem derecesi %2'dir.

Şekil 4: Kümeler

Kümeler detaylı incelendiğinde 1. kümenin 118 kişi (%30,6), 2. kümenin 269 kişiden (%69,4) oluştuğu görülmektedir. Değişken frekanslarının 1. kümede düşük olduğu 2. kümede yüksek olduğu gözlemlenmiştir. O yüzden 1. küme “yaşam memnuniyeti düşük olanlar”, 2. küme “yaşam memnuniyeti yüksek olanlar” olarak adlandırılacaktır.

- 1. Küme yaşam memnuniyeti düşük olanlar:** çoğunlukla öğrenci, 18-24 yaş aralığında, çalışmayan, ön lisans mezunu, kadınlardan oluşmaktadır. Bu kümedeki kişilerin yaşam memnuniyetleri düşük, şehir marka kişiliği alt boyutlarına daha az katılım sağladıkları belirlenmiştir.
- 2. Küme yaşam memnuniyeti yüksek olanlar:** çoğunlukla özel sektör çalışanı, 25-34 yaş aralığında, 4001-6000 TL arasında gelire sahip olan, evli, lisans mezunu, erkeklerden oluşmaktadır. Bu kümedeki kişilerin yaşam memnuniyetleri yüksek, şehir marka kişiliği alt boyutlarına daha fazla katılım sağladıkları belirlenmiştir.

SONUÇ

Günümüzde şehirler kendilerini cazibe merkezi haline dönüştürmek adına çaba göstermektedir. Dolayısıyla şehirler rekabet gücünü koruyarak marka değerini iyileştirmeye yönelmektedir. Marka değerine katkı sağlayan temel unsurlardan biri olumlu bir marka kişiliği yaratmaktır. Bir şehrin güçlü bir marka kişiliğine sahip olması ve yaşam memnuniyetinin sağlanması o şehre yönelik insanların yatırım yapma, çalışma, yerleşme ya da seyahat etme gibi kararlarını etkileyerek rekabet avantajı sağlamaktadır (Cihangir vd., 2019, s.98).

Şehirde yaşayan sakinlerin şehre yönelik marka kişiliği algısını belirlemek daha iyi bir marka kişiliği yaratmak ve geliştirmek adına önemli olmaktadır. İyi bir marka kişiliği oluşturmak o şehirde yaşayan sakinlerinde daha mutlu ve memnun olmasına katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla şehir marka kişiliğinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisini belirlemek yerel yönetimlere hangi marka kişiliği boyutu üzerinde durulması konusunda yardımcı olacaktır.

Araştırma Çorum ili sakinlerine yönelik şehir marka kişiliği boyutlarını ve bu boyutların yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisini incelemektedir. Katılımcıların çoğunluğunun kadın, 18-34 yaş aralığında, 2000 TL'den az gelire sahip, evli ve öğrenci olduğu görülmektedir. Katılımcıların Çorum iline

yönelik şehir marka kişiliği boyutlarından en yüksek ortalamaya sahip alt boyutun geleneksellik olduğu görülmüştür. En yüksek ortalamaya sahip değişkenlerin; geleneksel, muhafazakâr, klasik ifadelerine aittir. Buradan hareketle Çorum ili, şehir sakinleri tarafından geleneksel olarak nitelendirildiği söylenebilir. En düşük ortalamaya sahip şehir marka kişiliği alt boyutu ise androjenlik olarak belirlenmiştir. En düşük ortalamaya sahip değişkenlerin; kadınsı, baştan çıkarıcı ve şatafatlı ifadelerine ait olduğu görülmüştür. Yani Çorum ili, şehir sakinleri tarafından bir insan olarak hayal edilmesi gerekseydi geleneksel, klasik, aile odaklı, iyi, erkeksi ve genç biri olarak tanımlanırdı.

Şehir marka kişiliğinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisini incelediğimizde ise, yetkinlik ve geleneksellik marka kişiliği boyutunun yaşam memnuniyeti üzerinde etkisinin olduğu görülmüştür. Yani şehir marka kişiliğini iyi, bildik, güvenilir olarak algılayanların yaşam memnuniyetleri artmaktadır. Özellikle şehrin iyi görünümü, ulaşım kolaylığı ve güvenilir olarak algılanması yaşam memnuniyetini etkilemektedir. Yaşam memnuniyetini etkileyen bir diğer marka kişiliği boyutu ise gelenekselliktir. Şehir sakinleri açısından Çorum, aile odaklı ve geleneksel yapıya sahip bir şehir olarak algılanmakta ve bu da yaşam memnuniyetini etkilemektedir. Bu alt boyutlar dışında kalan heyecan ve androjenlik alt boyutunun bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Bu da Çorum ilinin şehir sakinleri üzerinde androjen kişilik özelliklerinin heyecan uyandırmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca literatüre bakıldığında şehirlerin, ülkelerin kişilik özelliklerine benzer ya da paralel kişilik özellikleri gösterdikleri görülmektedir. Çorum ilinin kişilik özelliğinin geleneksellik ve yetkinlik çıkması Demir (2019) ile Türkmen ve Köroğlu (2017)'nin çalışmalarıyla paralellik göstermektedir.

Kümeleme analizi sonucunda ise katılımcıların çoğunun %69,4'ünün yaşam memnuniyetinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Yüksek yaşam memnuniyetine sahip kişilerin, çoğunlukla 25-34 yaş aralığında, evli, erkek, lisans mezunu 4001-6000 TL arasında gelire sahip, özel sektör çalışanı olduğu ayrıca şehir marka kişiliği alt boyutlarına daha yüksek katılım sağladıkları görülmektedir. Yaşam memnuniyeti düşük olanların ise; çoğunlukla öğrenci, 18-24 yaş aralığında, çalışmayan, ön lisans mezunu, kadınlardan oluşmaktadır. Bu kümedeki kişilerin şehir marka kişiliği alt boyutlarına daha az katılım sağladıkları belirlenmiştir. Kısaca özetlemek gerekirse, genç ve çalışmayan, kadın ve öğrencilerin yaşam memnuniyet düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Buradan hareketle şehirde genç kuşağa yönelik faaliyetlerin artırılması, daha yenilikçi ve heyecan uyandıran bir anlayışın geliştirilmesi önemli olmaktadır.

Yapılan analizler sonucunda Çorum, şehir sakinleri tarafından yaşanıldığında memnuniyet duyacakları bir şehir olması için geleneksel ve yetkin bir marka kişiliğine sahip olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Çorum'da mevcut yaşayan veya potansiyel sakinlerin yaşam memnuniyetlerini artırmak için geleneksel, klasik, bildik, güvenilir ve iyi gibi kişilik özellikleri etrafında bir mesaj vermesi ve bu mesajların hedef kitlelere duyurulması ve hatırlatılması gerekmektedir. Bu marka kişiliğinin aynı zamanda şehir marka imajında da yansıtılması, şehrin tanıtımında vurgu yapılması gerekmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması yoktur

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek vardır.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Teşekkürümüz yoktur.

KAYNAKÇA

- Aaker, J. L. (1997). **Dimensions of Brand Personality**. Journal of Marketing Research, 35, 347-356.
- Ahmad, M. F., Abdullah, Z. B., Tamam, E. B., Bolong, J. B. (2013). **Determinant Attributes of City Brand Personality That Influence Strategic Communication**. Canadian Social Science, 9(2), 40-47.
- Akın, A., Yalnız, A. (2015). **Yaşam Tatmini Ölçeği (YMÖ) Türkçe Formu: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması**. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Yaz, Cilt:14 Sayı:54 (95-102).
- Aksoy, L., Özsoyer, A.(2007). **Türkiye’de Marka Kişiliği Oluşturan Boyutlar [Dimensions of Brand Personality In Turkey]**. 12th National Marketing Congress Proceedings, 1-14.
- Argyle, M., Martin, M. (1991). **The Psychological Causes of Happiness**. In Strack, F., Argyle, M. and Schwarz, N. (eds) Subjective Well-Being: An Interdisciplinary Approach, Great Britain: Pergamon Press, pp. 77-100.
- Artuğer, S., Ercan, F. (2015). **Marmaris'in Destinasyon Kişiliğini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma**. Journal of International Social Research, 8(36), 787-793.
- Bilim, Y., Bilim, M. B. (2014). **Does A Destination Have Personality? Personality and Image Issues of a Destinations**. Athens Journal of Tourism, 1 (2), 121-134.
- Burnaz, E., Ayyıldız, H. (2017). **Aidiyet Olgusunun Destinasyon Marka Kişiliği Algısına Etkisi Üzerine Bir Araştırma**. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 8 (19), 243-259.
- Chow, H. P. H. (2005), **Life Satisfaction Among University Students in a Canadian Prairie City: A Multivariate Analysis**. Social Indicators Research, 70, 139-150.
- Cihangir, E., Sehibanoglu, S., Saydan, R., Levendoğlu, M. F. (2019). **Şehir Sakinlerinin Şehrin Marka Kişiliğine ve Markasına Dönük Algısı Van’da Karşılaştırmalı Bir Araştırma**. Ed. Alaeddinoğlu F., Özer, S., Şahin, S., Arslan Kalay, H., Turizm Araştırmaları, 97-132.
- Çakırer, M.A. (2018). **Marka Yönetimi ve Marka Stratejileri**. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Demir, E. (2019). **Ülke Marka Kişiliği: İsveç’te Türkiye Algısı**. Journal of Yaşar University, 14(54), 168-179.
- Diener, E., Seligman, M. E. P. (2004). **Beyond Money: Toward an Economy of Well-Being**. Psychological Science in The Public Interest, 5(1), 1-31.
- Dockery, A. M. (2003), **Happiness, Life Satisfaction and the Role of Work: Evidence from Two Australian Surveys**. Paper Presented at 10th National Conference on Unemployment, 10 - 12 December 2003, Newcastle, UK.
- Eravcı, A. (2020). **Şehir Marka Değerinin Şehir Sakinlerinin Şehirden Tatmini ve Yaşam Memnuniyetine Etkisi: Sinop İli Örneği**. Doktora Tezi, İstanbul: Gelişim Üniversitesi.
- Erdil, T. S., Uzun, Y. (2010). **Marka Olmak**. İstanbul: Beta Yayınları.
- Eygü, H., Kılınc, A. (2020). **Yaşam Memnuniyeti Üzerinde Etkili Olan Faktörlerin Araştırılması: Kayseri İli Örneği**. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 10(16), 3591-3618.

- Glińska, E., Kilon, J. (2014). **Desirable Traits of The City Brand Personality In The Opinion of Managers For The Promotion of The City Government In Poland**. *Procedia Soc. Behav. Sci.* 156, 418–423.
- Govers, R., Go, F. M., Kumar, K. (2007). **Virtual Destination Image A New Measurement Approach**. *Ann. Tour. Res.*34, 977–997.
- Hosany, S., Ekinci, Y., Uysal, M. (2006), **Destination Image and Destination Personality: An Application Of Branding Theories To Tourism Places**. *Journal of Business Research*, 59, 638-642.
- Kahyaoglu, O. (2008). **Yaşam Memnuniyeti ve Yaşam Memnuniyetini Etkileyen Değişkenler İle Ekonometrik Uygulama: Türkiye Örneği**. Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalaycı, Ş. (2010). **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**. Ankara: Dinamik Akademi.
- Keser, E. (2018). **Ağrı İli Marka Kişiliğinin İncelenmesi**. Ağrı İlinin Sosyo-Ekonomik Profili, 153-164.
- Kırtıl, İ. G. (2019). **Unutulmaz Turizm Deneyimi, Destinasyon Marka Kişiliği, Destinasyon Aidiyeti, Tatmin ve Davranışsal Niyet İlişkisi: Antalya Örneği**. Yüksek Lisans Tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Kim, J. H., Kim, H. G. (2010). **The Impact of Culture Resources on City Brand Personality, Relationship Quality and Loyalty in Tourism City**. *Science of Emotion and Sensibility*, 13(4), 741-752.
- Lee, H. J., Suh, Y. G. (2011). **Understanding and Measuring City Brand Personality (CPS) – In the context of South Korean Market**. *International Journal of Tourism Sciences*, 11(3), 1-20.
- Morgan, N., A. Pritchard (2002). **“Contextualising Destination Branding.” In Destination Branding: Creating the Unique Destination Proposition**. Edited by N. Morgan, A. Pritchard, and R. Pride. Oxford: Butterworth-Heinemann, 11-41.
- Neugarten, B. J., Havighurst, R. J., Tobin, S. S. (1961). **The Measurement of Life Satisfaction**. *Journal of Gerontology*, 16, 134-143.
- Özer, U.S. (2015). **Şehir Pazarlaması Kapsamında Marka Kişiliği ve Marka Sadakati İlişkisi-“Edirne İli Örneği”**. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 118-136.
- Palmore, E., Lukart, C. (1972), **Health and Social Factors Related to Life Satisfaction**. *Journal of Health and Social Behavior*, Vol;13, 68-80.
- Peterson, C., Park, N., Seligman, M. E. P. (2005). **Orientations to Happiness and Life Satisfaction: The Full Life Versus The Empty Life**. *Journal of Happiness Studies*, 6, 25-41.
- Priporas, C. V., Stylos, N., Kamenidou, I. E. (2020). **City Image, City Brand Personality and Generation Z Residents' Life Satisfaction Under Economic Crisis: Predictors of City-Related Social Media Engagement**. *Journal of Business Research*, 119, 453-463.
- Sariyer, İ. (2017). **The Relation ship Between The Personality Of Urbanites and City Brand Personality - An Application In Turkey**. *Eurasian Journal of Business and Management*, 5(1), 41-54.
- Saygılı, M., Önay, Ö. A., Ayhan, M. (2017). **Kişilik Özellikleri Bağlamında Yaşam Memnuniyeti Üzerine Bir Araştırma**. *Yorum-Yönetim-Yöntem Uluslararası Yönetim-Ekonomi ve Felsefe Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, 61-72.

- Selçukoğlu, Z. (2001). **Araştırma Görevlilerinde Tükenmişlik Düzeyi İle Yalnızlık Düzeyi ve Yaşam Doymu Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.
- Shin, D. C., Johnson, D. M. (1977). **Avowed Happiness As An Overall Assessment of The Quality Of Life**. *Social Indicators Research*, 5(1-4), 475-492.
- Soybalı, H. H., Yurtbahar, İ. (2020). **Termal Turizm Destinasyonu Olarak Afyonkarahisar'ın Marka Kişiliği**. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 3263-3288.
- Şahin, S., Baloglu, S. (2011). **Brand Personality and Destination Image of Istanbul**. *Anatolia—An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 22(01), 69-88.
- Tayfun, O. (2020). **Bir Destinasyon Olarak Trabzon'un Marka Kişiliği ve Sembol Yapısının Tespitine Yönelik Bir Çalışma**. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 54-75.
- Țugulea, O., Bobâlcă, C., Soponaru, C. (2013). **City Brand Personality—An International Concept With Regional Appliace In The Tourism Development Strategy**. *CES Working Papers*, 5(4), 626-644.
- Țugulea, O. (2017). **City Brand Personality—Relations with Dimensions and Dimensions Inter-Relations**. *Sustainability*, 9, 1-22.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2022). **Yaşam Memnuniyeti Araştırması**. Erişim Tarihi: 10 Mart 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yasam-Memnuniyeti-Arastirmasi-2021-45832>
- Türkmen, S., Köroğlu, A. (2017). **Destinasyon Kişiliği Araştırması: Türkiye-Yunanistan Örneği**. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(37), 397-430.
- Ülker Tümlü, G., Recepoğlu, E. (2013). **Üniversite Akademik Personelinin Psikolojik Dayanıklılık ve Yaşam Doymu Arasındaki İlişki**, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, Cilt:3, Sayı:3, 205-213.
- Veenhoven, R. (1996). **The Study Of Life Satisfaction**. Saris, W. E., Veenhoven, R., Scherpenzeel, A. C. and Bunting B. (eds) 'A Comparative Study of Satisfaction with Life In Europe. Eötvös University Press, 11-48.
- Vinyals-Mirabent, S., Mohammadi, L. (2018). **City Brand Projected Personality: A New Measure To Assess The Consistency of Projected Personality Across Messages**. *Communication & Society*. 31(4) pp. 91-108.

EXTENDED SUMMARY²**Research Problem:**

The aim of this research is to identify the city brand personality of the province Çorum, and to measure its effects on citizen's life satisfaction.

Research Questions:

In this research, it is assumed that the city brand personality has an effect on life satisfaction. According to the main purpose and assumptions of the research, the following hypotheses are created:

H1: City brand identity has an effect on life satisfaction.

H1a: Competence, as a sub-dimension of city brand identity, has an effect on city life satisfaction.

H1b: Excitement, as a sub-dimension of city brand identity, has an effect on city life satisfaction.

H1c: Conventionality, as a sub-dimension of city brand identity, has an effect on city life satisfaction.

H1d: Androgyny, as a sub-dimension of city brand identity, has an effect on city life satisfaction.

Literature Research:

The first step of city branding lies in creating a positive city image through accomplishing the goals for regeneration and development of cities. Citizens who have a positive city image of where they live, have the tendency to pursue their lives more in that area. For that reason, city brand personality emerges as an important notion as it reflects the emotional aspect of the brand image (Priporas et al., 2020, p.453). In marketing literature, brand personality is defined as "the set of human characteristics associated with a brand" (Aaker, 1997, p.347). Brand personality is a crucial notion in enabling the brand to differentiate from its competitors (Çakırer, 2018, p.22). In addition to this, a well-defined brand personality will increase the preferability of a brand and allow the customer to develop an emotional bond with it. (Erdil and Uzun, 2010, p.74) While a city brand personality, on the other hand, is more about the association with human characteristics to that city brand (Tugulea, 2017, p.2). In this context, we can see that human personality traits are used when defining cities.

Life satisfaction represents people being satisfied with the life they have and the joy of living life (Akın and Yalınz, 2015, p.96). According to Diener and Seligman (2004), life satisfaction includes processes such as life contentment, quality of life, meaning of life and positive effects. (p.1)

Looking at the studies done in literature, Kim and Kim (2010) find that city brand personality has effects on satisfaction. Ervaci (2020) reveals in research that the brand value of a city affects life satisfaction. The study of Eygü and Kılınç (2020) reveals factors affecting life satisfaction of individuals; education, social life, personal situation, income, health, employment status, marital status, transportation services and relative relationships. In this respect, it is concluded that a city's potential, its living conditions or the value that residents ascribe to the city affects life satisfaction. Thus, identifying the perceptions of residents towards the city will help in creating a positive city image and personality. Although studies are usually directed towards determining the brand personality of cities, there are limited studies on the effect of city brand personality on life satisfaction (Kim and Kim, 2010; Eravci, 2020; Priporas et al., 2020).

Method:

An online survey method was preferred as a data collection technique. The survey consists of three parts and 49 questions. In the first part of the survey there are 6 questions aimed at measuring the demographic characteristics of the participants. In the second part 'City Brand Personality Scale' takes place, developed by Aksoy and Özsoyer (2007). This scale consists of 39 questions and 4 dimensions (competence, excitement,

traditional, androgyny). In the third part, there are 5 questions taking part related to the 'Life Satisfaction' scale developed by Diener et al (1985). The main group taking part in this research consists of individuals of 18 years and older, residing in Çorum. As a sampling method, a convenience sampling method was preferred, which is a random sampling method. The sample size was identified as 387.

The scope of the research involves residents, those above the age of 18, living in the province of Çorum. Therefore, the research is limited to individuals living in Çorum only. In addition, the results for this research is limited to January 2022, the year when data was collected, and limited to the sample group obtained back then.

Conclusion and Evaluation:

The result of the study shows that the majority of the participants are woman between the ages of 18-34, having an income of less than 2000 TL, married and students. Tradition is found to be the sub-dimension had the highest average among the city brand personality dimensions among the participants of the province Çorum. The variables having the highest mean belong to the expressions; traditional, conservative, and classical. The city brand personality with the lowest average is identified to have androgyny as a sub-dimension. The variables with the lowest mean have the following expressions; feminine, seductive and luxurious. In other words, if the city, Çorum, had to be imagined as a human being by the residents, it would have been described as a traditional, classic, family-oriented, good, masculine and young human being.

When we examine what effect the city brand personality has on life satisfaction, it is visible that those are competence and tradition as brand personality dimensions. In other words, what increases is the life satisfaction of those who perceive the city brand personality as good, familiar and reliable. Especially, a city having a good appearance, an ease in transportation and being perceived as reliable, all have an effect on life satisfaction. Tradition is another brand personality dimension affecting life satisfaction. Seen from the perspective of the residents in Çorum, the city is perceived as a family-oriented and a traditional city, which affects life satisfaction. It is seen that the sub-dimensions excitement and androgenicity, which are not included in those sub-dimensions, have no effect. It is thought that it is mainly due to the fact that androgynous personality traits do not arouse any excitement in the city residents of Çorum.

As a result of the cluster analysis, it is determined that 69,4% of the participants have high life satisfaction. Apparently, people having a high life satisfaction are between the ages of 25-34, married, male, undergraduates, having an income of 4001-6000 TL, private sector employees, and are seen to be participating more in the sub-dimensions of city brand personality. Whereas those with low satisfaction are mostly students, between the ages of 18-24, unemployed, having associate degrees and consist of women. People in this cluster have been identified to be participating less in the city brand personality sub-dimensions. Briefly summarized; life satisfaction levels of young and non-working women and students are low. From this point of view, it is important to increase activities for young generations in the city in order to develop more innovative and exciting outlook.

Antalya Limanı'nın Türkiye'de Elleçlenen Yük İçerisindeki Payı ve Yakın Çevresindeki Limanlar ile Karşılaştırmalı Yük Analizi

The Share of Antalya Ports in Cargo Handled in Turkey and The Comparative Cargo Analysis with Nearby Ports

İsmet BALIK¹

öz

Bu çalışmada, Antalya Limanı'nda (Antalya Liman Başkanlığı İdari sınırları içerisinde yer alan Antalya Limanı ve ASBAŞ Limanı) elleçlenen yükün Türkiye'de elleçlenen toplam yük içerisindeki payı ile doğusunda ve batısında en yakın iki ticari liman olan Mersin ve İzmir limanları ile karşılaştırmalı yük analizleri yapılmıştır. Limanlara ait 2000-2022 yılları arasında elleçlenen yük verileri Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı istatistiklerinden alınmıştır. Yıllara göre elleçlenmiş yük verilerinden, Türkiye limanlarında 2000-2022 yılları arasında elleçlenen yük miktarının düzenli şekilde artışı gösterdiği tespit edilmiştir. Antalya Limanı'nda elleçlenen yük miktarı ise 2000'li yılların ortalarına kadar düşük oranlarda, 2007-2015 yılları arasında ise daha yüksek oranlarda bir artış seyri göstermiştir. 2015 yılından sonra ise hızlı bir azalma sökonusudur. Türkiye genelinde elleçlenen toplam yük miktarı içerisinde Antalya Limanı'nın payı 2001 ve 2002 yıllarında %1,8 iken, 2003-2007 yılları arasında %1,5 civarında gerçekleşmiştir. Bu oran 2008 yılında artmaya başlamış, 2008-2014 yılları arasında %1,7-2,1 arasında değişmiştir. Son yıllarda ise Antalya Limanı'nın payının %1,1 ile %1,3 arasında değiştiği belirlenmiştir. İncelenen 22 yıllık (2000-2022 yılları arası) dönem içerisinde, Antalya Limanı'nda elleçlenmiş hem ihracat hem de kabotaj yüklerinin Türkiye genelinde elleçlenmiş toplam ihracat ve toplam kabotaj yükleri içerisindeki her birinin payı %3,1 olarak belirlenirken, ithalat yükün payı sadece %0,7 olarak belirlenmiştir. Transit yükün payı ise oldukça düşüktür. Antalya Limanı'nda 2000-2022 yılları arasında yılda ortalama 5,22 milyon ton yük elleçlenirken, bu miktar Mersin Limanı'nda 25,55 milyon ton, TCDD İzmir Limanı'nda 10,33 milyon ton olarak belirlenmiştir. Bu miktarlardan Antalya Limanı'na göre Mersin Limanı'nda 5 misli, TCDD İzmir Limanı'nda ise 2 misli daha fazla yük elleçlendiği anlaşılmaktadır. Antalya Limanı'na göre Mersin Limanı'nda 3,9 misli, TCDD İzmir Limanı'nda 2,2 misli daha fazla ihracat yükü elleçlenmiştir. Elleçlenen ithalatın yükün miktarı ise Mersin Limanı'nda 12,1 misli, TCDD İzmir Limanı'nda ise 3,3 misli Antalya Limanı'ndan daha fazladır. Antalya ve Mersin limanlarında elleçlenen kabotaj yükü miktarları arasında önemli bir fark olmadığı tespit edilirken, Mersin Limanı'na göre Antalya Limanı'nda 2,6 misli daha fazla kabotaj yükü elleçlendiği tespit edilmiştir. Antalya ve İzmir limanlarında çok az transit yük elleçlenirken, Mersin Limanı'nda özellikle 2017 yılından itibaren elleçlenen transit yük miktarı hızla artmıştır.

Anahtar Kelimeler: Antalya Limanı, Türkiye limanları, Mersin Limanı, TCDD İzmir Limanı, Elleçlenen yük

ABSTRACT

In this study, the share of the cargo handled in Antalya Port (Antalya and ASBAŞ Port, which are within the administrative borders of Antalya Port Authority) in the total cargo handled in Turkey and the comparative load analyzes with Mersin and Izmir ports, which are the two closest commercial ports in the east and west. has been made. The cargo data of the ports handled between 2000-2022 are taken from the statistics of the Ministry of Transport and Infrastructure. From the data on the cargo handled by years, it has been determined that the amount of cargo handled in Turkish ports increased regularly between 2000-2022. The amount of cargo handled at Antalya Port, on the other hand, showed an increase at low rates until the mid-2000s, and at higher rates between 2007 and 2015. After 2015, there has been a rapid decrease.

¹ Corresponding Author: Akdeniz Üniversitesi, Kemer Denizcilik Fakültesi, Dumlupınar Bulvarı, Kampüs, Konyaaltı, Antalya, ibalik@akdeniz.edu.tr, 0000-0003-2168-8572

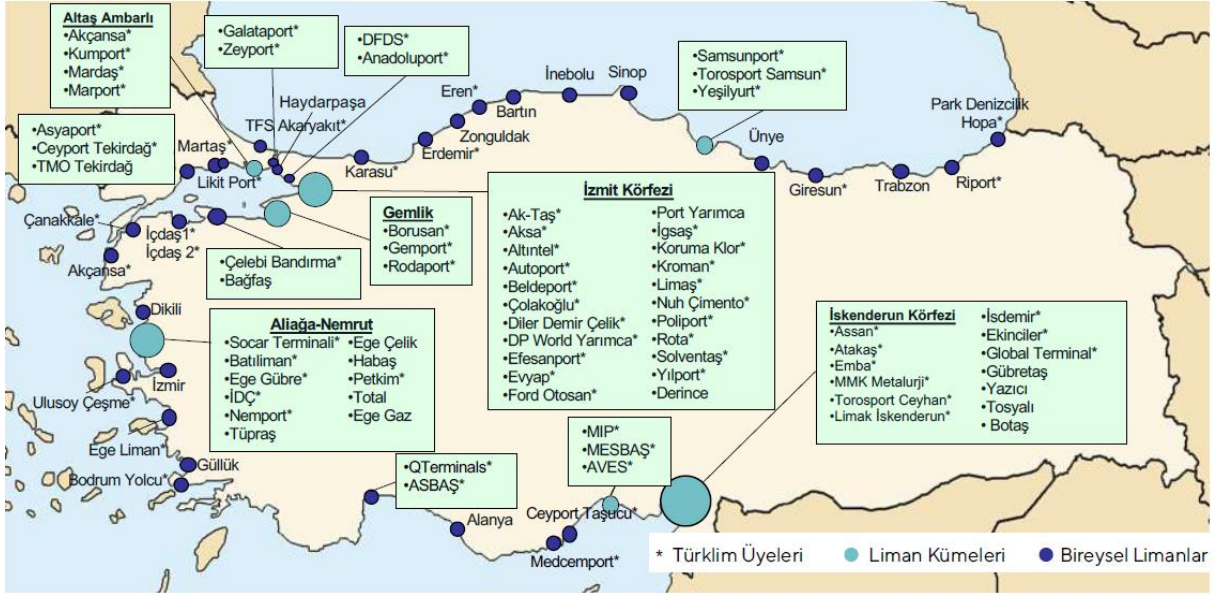
While the share of Antalya Port in the total amount of cargo handled throughout Turkey was 1,8% in 2001 and 2002, it was around 1,5% between 2003-2007. This rate started to increase in 2008 and changed between 1,7-2,1% between 2008 and 2014. In recent years, the share of Antalya Port has been determined to vary between 1,1% and 1,3%. During the 22-year period (between 2000-2022) examined, the share of both export and cabotage cargo handled in Antalya Port in the total export and total cabotage cargo handled throughout Turkey was determined as 3,1%, while the share of import cargo was determined as only 0,7%. The share of transit freight is quite low. While an average of 5,22 million tons of cargo was handled annually at Antalya Port between 2000 and 2022, this amount was determined as 25,55 million tons at Mersin Port and 10,33 million tons at TCDD İzmir Port. It is understood from these amounts that compared to Antalya Port, 5 times more cargo is handled at Mersin Port and 2 times more at TCDD İzmir Port. Compared to Antalya Port, 3,9 times more export cargo was handled at Mersin Port and 2,2 times more at TCDD İzmir Port. The number of imports handled is 12,1 times higher at Mersin Port and 3,3 times higher at TCDD İzmir Port than Antalya Port. While it was determined that there was no significant difference between the amount of cabotage cargo handled in Antalya and Mersin ports, it was determined that 2,6 times more cabotage cargo was handled in Antalya Port compared to Mersin Port. While very few transit cargoes are handled at Antalya and İzmir ports, the amount of transit cargo handled at Mersin Port has increased rapidly since 2017.

Keywords: *Antalya port, Turkey ports, Mersin port, TCDD İzmir port, Cargo handling*

GİRİŞ:

Ticaretin küreselleşmesinde öncü ve önemli role sahip olan denizyolu taşımacılığı genellikle büyük hacimli ve zaman duyarlılığı düşük yüklerin taşınmasında daha fazla tercih edilmektedir. Dünyadaki en önemli deniz yolu taşımacılığı rotalarından birisi de Atlas Okyanusu'nun kuzeyi ile Hint Okyanusu'nun kuzeyindeki bölgeler arasında Kızıldeniz ve Akdeniz üzerinden gerçekleştirilen rotadır. Bu rotanın ana unsuru olan Süveyş Kanalı ile Kızıldeniz'e oradan da Hint Okyanusu'na, Çanakkale ve İstanbul Boğazları ile Karadeniz'e, Cebelitarık Boğazı ile de Atlas Okyanusu'na açılan Akdeniz'e Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarında yer alan bir çok ülkenin kıyısı bulunmaktadır. Dolayısıyla Akdeniz, kıyısı bulunan ülkelerin ticaretinde oldukça önemlidir. Bu önemli coğrafyada Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir paya sahip olan denizyolu taşımacılığının önünde özellikle transit taşımacılık faaliyetleri açısından gelişim alanları mevcuttur (UTİKAD, 2021). Bunda özellikle Türkiye'deki limanların rolü büyük olacaktır.

Denizcilik sektörünün taşımacılıktaki ağırlığının artırılması başka bir deyişle taşımacılığın karayolundan denizyoluna kaydırılması gerekmektedir. Bunun gerçekleştirilmesi için dünyadaki gelişmeleri takip etmenin ve bu değişikliklere ayak uydurarak dinamik bir denizcilik politikasının uygulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır (UAB, 2023a). Denizyolunun en önemli altyapısı olan limanlar genel olarak kara yolu taşımacılığı ile deniz yolu taşımacılığı arasında bir arayüz (Alderton, 1999) ya da denizden karaya yük transferinin yapıldığı alanlar (Talley, 2009) olarak tanımlanabilir (Demircan, 2021). Ülkelerin gelişmesinde çok önemli olan liman ve kıyı yapılarının Türkiye'deki sayısı 2021 yılı itibarıyla 206'dır. Bu sayıya değişik formda ve özellikte yer alan iskele, şamandıra, dolfen ve platformlar da dâhildir. Bu kıyı tesislerinin 90'ı (%44'ü) Marmara Bölgesi'nde, 50'si (%24'ü) Akdeniz Bölgesi'nde, 38'i (%18'i) Karadeniz Bölgesi'nde ve 28'i (%14'ü) Ege Bölgesi'ndedir. İl bazında ise en fazla kıyı tesisi (35 adet) Kocaeli ilinde bulunmaktadır. Bu ili 21 kıyı tesisi ile İstanbul, 20 kıyı tesisi ile Hatay ve 11 kıyı tesisi ile İzmir izlemektedir (TÜRKLİM, 2022). Dış ticaretin artırılması için oldukça önemli olan Türkiye kıyılarında bulunan ana limanların dağılımları Şekil 1'de görülmektedir.

Şekil 1. Türkiye kıyılarında bulunan ana limanların dağılımı (TÜRKLİM, 2022)

Bu çalışmada, Türkiye genelinde 2000-2022 yılları arasında elleçlenen yükler içerisindeki Antalya Limanı'nda elleçlenen yüklerin payı ile Antalya Limanı ile en yakın iki liman olan Mersin ve İzmir limanlarında elleçlenen yük miktarlarının karşılaştırmalı analizinin yapılması amaçlanmıştır. Antalya Limanı ile karşılaştırılmak üzere bu iki limanın seçilmesinde, en yakın ticaret limanları olmaları ve Antalya Limanı ile her iki limanın da ortak hinterland alanlarının bulunması etkili olmuştur.

MATERYAL VE YÖNTEM

1. Araştırma Sahası

Antalya Limanı, Türkiye'nin Batı Akdeniz kıyısında Burdur, Isparta, Afyonkarahisar, Muğla, Konya ve Mersin illerine kara yolu ile bağlı ve Uluslararası havalimanı bulunan önemli bir konumda yer almaktadır. Yapımına 1968 yılında başlanan bu liman 1973 yılında tamamlanarak TDİ (Türkiye Denizcilik İşletmeleri A.Ş.) tarafından işletmeye açılmıştır. İşletme hakkı, Türkiye limanlarının özelleştirilmesi süreci kapsamında, 1998 yılında 30 yıllığına Ortadoğu Antalya Liman İşletmeleri A.Ş.'ye verilmiştir. Daha sonra bir süre Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından işletilen liman, 2010 yılında aynı yöntemle Global Yatırım Holding'e devredilmiştir (Tür vd., 2013; Ceylan ve Erturgut, 2020). Son olarak da limanın işletme hakkı 2022 yılında Ortadoğu Antalya Liman İşletmeleri A.Ş. tarafından satın alınmıştır.

Limanda 1.440 m boyunda bir ana mendirek, 650 m boyunda bir tali mendirek bulunmakta, mendirekler arası açıklık 250 m'dir (Şekil 2). Yaklaşma kanalı derinliği -10 m olan limanın, tamamı kullanıma açık olan deniz sahasının toplam genişliği 136.000 m², manevra dairesi ise 300 m'dir.

Şekil 2. Antalya Limanı (QTerminals Antalya ve ASBAŞ Limanı)

Antalya Bölge Liman Başkanlığı idari sınırları içerisinde bulunan Antalya Limanı'nda 2023 yılı itibariyle QTerminals Antalya ve ASBAŞ limanları faaliyet göstermektedir. Kıyı Tesisi İzin Belgesine göre bu limanlardan QTerminals Antalya'ya yanaşacak gemiler, draftı uygun hemen hemen her tipte yük ve yolcu gemisi, hizmet ve balıkçı gemisi, yat ve römorkör olarak belirlenmiştir. Antalya Limanı'nın hemen bitişiğinde yer alan Antalya Serbest Bölgesi, 1985 yılında ülkemizde ilk kurulan ilk iki serbest bölgeden biridir (ASBAŞ, 2023). Kısa adı ASBAŞ Limanı olan Antalya Serbest Bölge Limanı yükleme, boşaltma, açık stok ve depolama hizmetlerini toplam 400 metre uzunluğunda 2 rıhtım ile sağlamaktadır. Antalya Limanı içerisinde yer alan bu iki tesisin iskele ve rıhtım özellikleri Tablo 1'de, elleçleme kapasitesine ilişkin bilgiler ise Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 1. Antalya Limanı ve ASBAŞ Limanı iskele ve rıhtım özellikleri (TÜRKLİM, 2022)

Rıhtım-iskele özellikleri				
Q Terminals Antalya			ASBAŞ Limanı	
Uzunluk	1.117 m		400 m	
Maksimum draft	9,5 m		9,5 m	
Ekipmanlar	Adedi	Kapasitesi (Ton)	Adedi	Kapasitesi (Ton)
Mobil vinç	6	40-150	-	-
Stacker	6	45	-	-
Last. Yükleyici	2	2,5 ve 5,5 m ³	-	-
Ekskavatör	9	5-15	-	-
Side Lifter	2	8	-	-
Mini yükleyici	3	1,4 m ³	-	-
Fork lift	35	3, 5, 10, 25, 33	-	-

Tablo 2. Antalya Limanı ve ASBAŞ Limanı elleçleme kapasitesi (TÜRKLİM, 2022)

	Q Terminals Antalya	ASBAŞ Limanı
Konteyner (Teu yıl ⁻¹)	350.000	-
Kuru yük (Ton yıl ⁻¹)	4.000.000	1.300.000
Yolcu sayısı (kişi)	600.000	-
Toplam liman sahası (m ²)	200.141	25.750
Depolama sahası (m ²)	80.000	-
Gümrük sahası	Tümü	-
Kapalı depo (Geçici gümrüklü) (m ²)	1.440 m	-
Kapalı depo (Gümrüksüz) (m ²)	6.729	-
Park sahası (m ²)	5.000	-
CFS sahası (m ²)	50.000	-

Antalya Limanı'nın doğusunda yer alan en yakın ticari liman olan Mersin Limanı'nın modern ve muhafazalı bir şekilde inşasına 3 Mayıs 1954 tarihinde başlanılmış, 1962 yılında da bütün tesisleriyle işletmeye açılmıştır (TCDD, 2023). Daha önce TCDD tarafından işletilen Mersin Limanı, 2007 yılında 36 yıllığına PSA Akfen Ortak Girişim Grubuna kiralanmıştır. MIP (Mersin Uluslararası Liman İşletmeciliği A.Ş.) adı altında faaliyetlerine devam etmekte olan bu limanın (TCDD, 2023) başta Adana, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kayseri, Karaman, Konya ve Ankara olmak üzere sanayi şehirlerine ve uluslararası tren istasyonlarına bağlantıları bulunmaktadır (MIP, 2023).

Mersin Bölge Liman Başkanlığı idari sınırları içerisinde yer alan Mersin Liman içerisinde MIP (Mersin International Port), MESBAŞ (Mersin Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş.) ve AVES (AVES İç ve Dış Tic. A.Ş.) limanları yer almaktadır. İzmir Bölge Liman Bölge Başkanlığı idari sınırları içerisinde ise sadece TCDD İzmir Limanı bulunmaktadır. Aynı bölgede Aliğa Bölge Liman Başkanlığı idari sınırları içerisinde konteyner gemilerine ve yüklerine hizmet veren Nemrut Körfezi'nde üç liman (SOCAR Terminali, Ege Gübre ve Nempport limanları) daha bulunmaktadır. Ancak, bu limanlardan sadece TCDD İzmir Limanı her yük tipine hizmet vermektedir ve gerek rıhtım uzunluğu gerekse geri saha açısından bölgenin en büyük limanıdır. İnşasına 1955 yılında başlanan ve bir bölümü 1959 yılında tamamlanan İzmir Limanı, 1989 yılına kadar Türkiye Denizcilik İşletmeleri (TDİ) tarafından işletilmiştir. Bu tarihten sonra ise mülkiyeti Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD) Genel Müdürlüğü'ne geçmiştir (Esmer vd., 2019).

2. Yöntem

Araştırmanın 2000-2022 yılları arasında Türkiye'de elleçlenen toplam, Antalya, Mersin ve TCDD İzmir limanlarına ait elleçlenmiş ihracat, ithalat, kabotaj ve transit yük verileri Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'nın resmi internet sayfasından alınmıştır (UAB, 2023b). Bu veriler kullanılarak ilk olarak, Antalya Limanı'nda 2000-2022 yılları arasında elleçlenen ihracat, ithalat, kabotaj ve transit yüklerin Türkiye'deki limanların tamamında elleçlenen yıllık yük miktarları içerisindeki payları belirlenmiştir. İkinci olarak, Antalya Limanı'nda 2000-2022 yılları arasında elleçlenen yük miktarları ile bu limanın doğusunda yer alan en yakın ticaret limanı olan Mersin ve kuzey-batısında yer alan TCDD İzmir Limanı'nda elleçlenen yük miktarları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Antalya, Mersin ve İzmir limanlarında 2000-2022 yılları arasında elleçlenen ve yapılan Shapiro-Wilk testinde nonparametrik

oldukları saptanan ihracat, ithalat ve transit yük miktarları arasındaki farkların karşılaştırılmasında Kruskal-Wallis testi, ikişerli karşılaştırmalarda Mann-Whitney U testi, parametrik olduğu tespit edilen kabotaj yükün miktarlarına ait verilerin karşılaştırılmasında ise tek yönlü varyans analizi, ikişerli olarak karşılaştırmalarında da Tukey testi uygulanmıştır. Söz konusu testlerin uygulanmasında SPSS istatistik programından yararlanılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

1. Türkiye'nin Denizyoluyla Yük Taşımacılığındaki Antalya Limanı'nın Payı

Türkiye'de 71 Liman Başkanlığı bulunmaktadır. Bu Liman Başkanlıklarından 21'i aynı zamanda Bölge Liman Başkanlığı'dır. Ancak, 2021 yılında bu liman başkanlıklarından sadece 44'ünün idari sınırlarında faaliyet gösteren liman tesislerinde yük elleçlemesi gerçekleşmiştir (DGM, 2022).

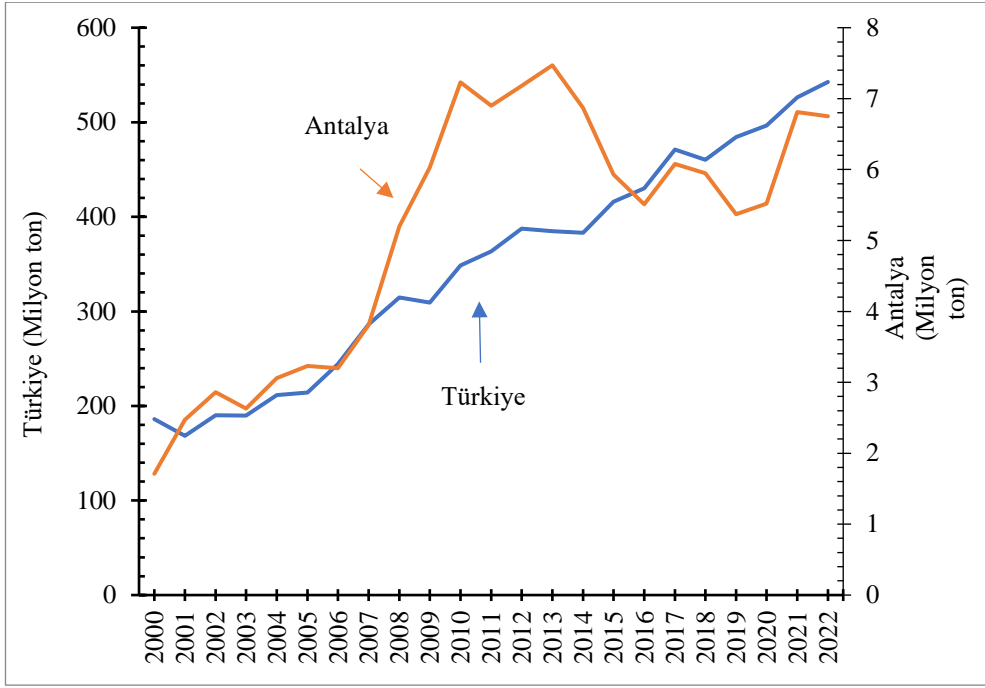
Yapılan hesaplamalar sonucunda 2000-2022 yılları arasında Türkiye'deki limanlarda her yıl ortalama 348,26 milyon ton yük elleçlendiği tespit edilmiştir. Elleçlenen bu yüklerin 85,71 milyon tonunu (%24,6'sını) ihracat yükleri, 169,33 milyon tonunu (%48,6'sını) ithalat yükleri, 44,60 milyon tonunu (%12,8'ini) kabotaj yükleri ve 48,62 milyon tonunu (%14,0'ünü) transit yükler oluşturmuştur. Aynı dönemde Antalya Limanı'nda elleçlenen yıllık yük miktarının ortalama 5,12 milyon ton olduğu belirlenmiştir. Bu miktarın 2,6 milyon tonu (%50,8'ini) ihracat yükü, 1,13 milyon tonu (%22,1'ini) ithalat yükü, 1,38 milyon tonu (%27'sini) kabotaj yüküdür. Transit yükün miktarı ise oldukça düşüktür (Tablo 3).

Tablo 3'de görüldüğü gibi, Türkiye'de elleçlenen toplam yük miktarı 2000 yılında 186,03 milyon ton iken, daha sonraki yıllarda düzenli olarak artarak 2022 yılında 542,61 milyon tona ulaşmıştır. Antalya Limanı'nda da 2000 yılında sadece 1,71 milyon ton olan elleçlenen yük miktarı, düzenli bir artış göstererek 2013 yılında 7,48 milyon tona yükselmiştir. Şekil 3'de de görüldüğü gibi, Antalya Limanı'nda elleçlenen yük miktarı 2008 yılından itibaren 2013 yılına kadar hızlı bir artış göstermiştir. Takip eden yıllarda ise inişli-çıkışlı bir seyir izlediği belirlenmiştir.

Tablo 3. Türkiye geneli ve Antalya Limanı'nda 2000-2022 yılları arasında elleçlenen ihracat, ithalat, kabotaj ve transit yüklerin miktarları (Milyon ton) ile Türkiye genelinde elleçlenen yük tipleri içerisindeki Antalya Limanı'nın paylarının (%) yıllara göre dağılımı

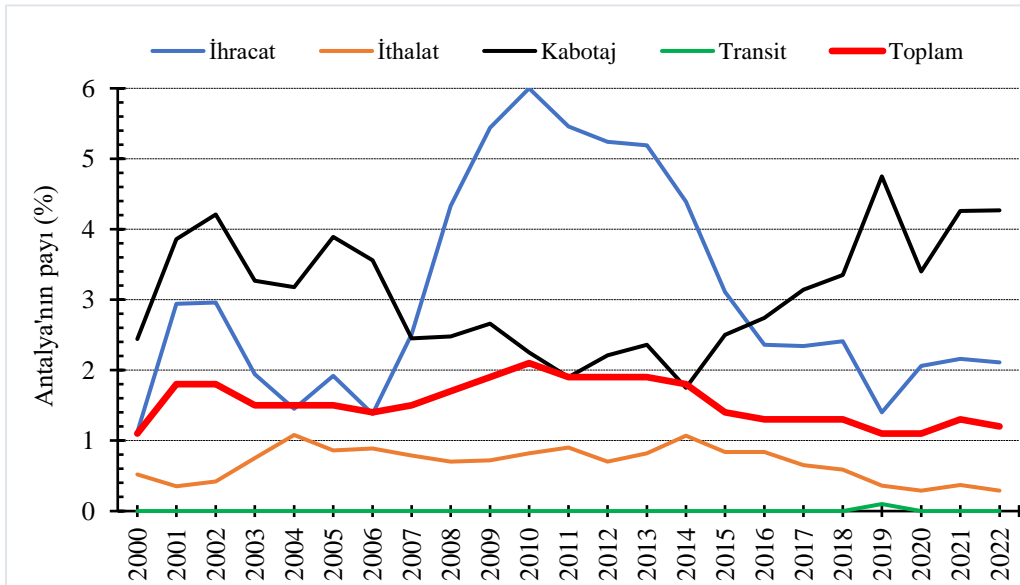
Yıl	İhracat			İthalat			Kabotaj			Transit			Toplam		
	Türk.	Ant.	Ant. (%)	Türk.	Ant.	Ant. (%)	Türk.	Ant.	Ant. (%)	Türk.	Ant.	Ant. (%)	Türk.	Ant.	Ant. (%)
2000	32,28	0,36	1,1	85,83	0,45	0,5	37,15	0,90	2,4	30,77	0,00	0,0	186,03	1,71	0,9
2001	40,63	1,20	2,9	72,78	0,26	0,4	26,28	1,01	3,9	28,72	0,00	0,0	168,41	2,47	1,5
2002	43,00	1,27	3,0	89,83	0,37	0,4	28,78	1,21	4,2	28,54	0,00	0,0	190,15	2,85	1,5
2003	46,05	0,90	1,9	103,43	0,78	0,8	29,20	0,95	3,3	11,22	0,00	0,0	189,90	2,63	1,4
2004	55,12	0,80	1,5	121,04	1,31	1,1	29,88	0,95	3,2	5,49	0,00	0,0	211,53	3,06	1,4
2005	54,49	1,05	1,9	126,17	1,09	0,9	28,07	1,09	3,9	5,62	0,00	0,0	214,35	3,23	1,5
2006	63,31	0,88	1,4	139,41	1,23	0,9	30,60	1,09	3,6	11,14	0,01	0,0	244,46	3,21	1,3
2007	68,66	1,73	2,5	153,40	1,21	0,8	35,73	0,88	2,5	28,49	0,00	0,0	286,28	3,82	1,3
2008	73,25	3,17	4,3	151,55	1,06	0,7	39,06	0,97	2,5	50,74	0,00	0,0	314,60	5,2	1,7
2009	73,77	4,01	5,4	139,86	1,01	0,7	37,79	1,01	2,7	58,01	0,00	0,0	309,43	6,03	1,9
2010	83,93	5,04	6,0	162,59	1,33	0,8	37,99	0,86	2,3	64,12	0,00	0,0	348,63	7,23	2,1
2011	81,78	4,46	5,5	173,55	1,56	0,9	43,64	0,83	1,9	64,38	0,00	0,0	363,35	6,85	1,9
2012	91,31	4,79	5,2	192,47	1,36	0,7	46,92	1,04	2,2	56,72	0,00	0,0	387,42	7,19	1,9
2013	89,55	4,65	5,2	187,78	1,55	0,8	53,94	1,28	2,4	53,66	0,00	0,0	384,93	7,48	1,9
2014	88,54	3,89	4,4	194,77	2,09	1,1	50,73	0,89	1,8	49,07	0,00	0,0	383,11	6,87	1,8
2015	92,15	2,87	3,1	208,33	1,75	0,8	52,47	1,31	2,5	63,09	0,00	0,0	416,04	5,93	1,4
2016	94,81	2,24	2,4	215,13	1,81	0,8	53,30	1,46	2,7	66,96	0,00	0,0	430,20	5,51	1,3
2017	113,69	2,66	2,3	233,66	1,52	0,7	60,40	1,89	3,1	63,43	0,00	0,0	471,18	6,07	1,3
2018	110,42	2,66	2,4	218,54	1,30	0,6	59,56	1,99	3,4	71,63	0,00	0,0	460,15	5,95	1,3
2019	131,68	1,85	1,4	221,40	0,80	0,4	56,11	2,66	4,8	74,97	0,07	0,1	484,16	5,38	1,1
2020	138,90	2,86	2,1	226,54	0,66	0,3	58,80	2,00	3,4	72,40	0,00	0,0	496,64	5,52	1,1
2021	153,76	3,32	2,2	232,63	0,86	0,4	61,90	2,64	4,3	78,01	0,00	0,0	526,30	6,82	1,3
2022	150,17	3,17	2,1	243,92	0,70	0,3	67,50	2,88	4,3	81,02	0,00	0,0	542,61	6,75	1,2
Ort.	85,71	2,60	3,1	169,33	1,13	0,7	44,60	1,38	3,1	48,62	0,00	0,0	348,26	5,12	1,5

(Türk: Türkiye, Ant: Antalya)

Şekil 3. Türkiye genelinde ve Antalya Limanı'nda 2000-2022 yılları arasında elleçlenen yük miktarlarının yıllara göre dağılımı

Türkiye genelinde 2000-2022 yılları arasında elleçlenen toplam yükün (348,26 milyon ton yıl⁻¹) %1,5'inin (5,12 milyon ton yıl⁻¹) Antalya Limanı'nda elleçlendiği tespit edilmiştir. Bu oran yıllara göre önemli farklılıklar göstermiştir. Antalya Limanı'nın payı 2001-2007 yılları arasında %1,3-1,5 arasında değişmiştir. Elleçlenen yük miktarlarındaki artışta olduğu gibi Antalya Limanı'nın payı 2008 yılında artmaya başlamış, 2014 yılına kadar olan süreç içerisinde %1,7-2,1 arasında değişmiştir. Şekil 4'de görüldüğü gibi, sonraki yıllarda tekrar azalmaya başlamış ve %1,1 ile %1,3 arasında değişmiştir.

Şekil 4. Türkiye limanlarında elleçlenen ihracat, ithalat, kabotaj ve transit yükleri içerisinde Antalya Limanı'nda elleçlenen yüklerin paylarının yıllara göre dağılımı

Türkiye genelinde 2000 yılında elleçlenen ihracat yükünün miktarı sadece 32,28 milyon ton iken, takip eden yıllarda tedrici olarak artarak 2021 yılında 153,76 milyon tona ulaşmıştır. Antalya Limanı'nda

elleçlenen ihracat yükünün miktarı da 2000 yılında 0,36 milyon ton iken, 2001 yılında 1,20 milyon tona, 2010 yılında 5,04 milyon tona yükselmiştir. Ancak, takip eden yıllarda özellikle 2014 yılından sonra azalmaya başlayan ihracat yükünün miktarı 2019 yılında 1,85 milyon tona kadar düşmüştür. Türkiye genelinde 2000-2022 yılları arasında yılda elleçlenen ortalama 85,71 tonluk ihracat yükünün 2,60 milyon tonu Antalya Limanı'nda elleçlenmiştir. Bu değerlere göre Türkiye'de elleçlenen toplam ihracat yükü miktarı içerisinde Antalya Limanı'nın payı %3,1'dir (Tablo 3). Elleçlenen ihracat yükü miktarı bakımından Antalya Limanı'nın Türkiye limanları içerisindeki payı yıllara göre önemli değişiklikler göstermiştir. Şekil 4'de de görüldüğü gibi, 2000 yılında sadece %1,1 olan Antalya Limanı'nın payı, 2002 yılında %3'e yükselmiştir. Takip eden yıllarda ise azalmaya başlamış ve 2006 yılında %1,38'e kadar düşmüştür. Bu oran, 2007 yılından itibaren tekrar artış göstermiş ve 2010 yılında %6,10'a ulaşmıştır. Ancak, özellikle 2014 yılından itibaren tekrar hızla azalmaya başlayarak 2022 yılında %2,1 olmuştur.

Türkiye genelinde elleçlenen toplam ithalat yükünün miktarı, ihracat yüküne göre oldukça yüksektir. Tablo 3 incelendiğinde, 2000 yılında elleçlenen 85,83 milyon ton ithalat yükünün 2022 yılına kadar düzenli bir şekilde artarak 243,92 milyon tona ulaştığı anlaşılmaktadır. Antalya Limanı'nda da 2000 yılında 0,45 milyon ton ithalat yükü elleçlenirken, bu miktar 2014 yılında 2,09 milyon tona kadar yükselmiştir. Ancak daha sonraki yıllarda azalmaya başlamış ve 2022 yılında 0,70 milyon tona kadar düşmüştür. Türkiye genelinde 2000-2022 yılları arasında elleçlenen ithalat yükünün yıllık ortalaması ise 169,33 milyon ton iken, Antalya Limanı'nda elleçlenen ithalat yükünün yıllık ortalaması 1,13 milyon ton yılıdır. Bu değerlere göre, Türkiye'de elleçlenen ithalat yük miktarı içerisindeki Antalya Limanı'nın payı sadece %0,7'dir.

Türkiye'de elleçlenen toplam ihracat yükü içerisinde Antalya Limanı'nın payı (%3,1), ithalat yüküne göre (%0,7) oldukça yüksektir. Bunda, Antalya Limanı'ndan yapılan ithalatın düşüklüğünün yanı sıra bu limandan ihracat amaçlı elleçlenen yükün daha çok çimento, mermer ve barit gibi büyük tonajlı yüklerden oluşması da etkili olmuştur. Bu limandan yapılan en önemli ihracat kalemini blok mermer oluşturmaktadır (Demirdal, 2021). Ceylan ve Erturgut (2020)'de de, Antalya Limanı'nın çoğunlukla alüminyum, mermer, çimento, barit, kömür, gübre ve buğday sektörlerinde faaliyet gösteren şirketler tarafından kullanıldığı belirtilmektedir.

Türkiye genelinde limanlarda elleçlenen kabotaj yükünün miktarı 2001 yılında 26,28 milyon ton iken, daha sonraki yıllarda düzenli bir şekilde artarak 2022 yılında 67,50 milyon tona ulaşmıştır. Antalya Limanı'nda elleçlenen kabotaj yükünün miktarı ise 2000-2014 yılları arasında 0,83 ile 1,28 milyon ton arasında düzensiz bir dağılım göstermiştir. Ancak, 2015 yılından sonra düzenli bir şekilde artarak 2022 yılında 2,88 milyon tona ulaşmıştır. Türkiye'de 2000-2022 yılları arasında elleçlenen yıllık kabotaj yükü miktarı ortalama 44,60 milyon ton iken, aynı dönemde Antalya Limanı'nda elleçlenen yıllık ortalama kabotaj yükü 1,38 milyon ton olmuştur (Tablo 3). Bu değerlere göre, Türkiye limanlarında elleçlenen kabotaj yükünün %3,1'inin Antalya Limanı'nda elleçlendiği anlaşılmaktadır. Şekil 4'de görüldüğü üzere, 2001-2006 yılları arasında Türkiye genelinde elleçlenen kabotaj yükü içerisinde Antalya Limanı'nda elleçlenen kabotaj yükünün payı %3,2 ile %4,2 arasında değişmiştir. Bu oranın 2007-2015 yılları arasında ise bir miktar düşüşle %1,8 ile %2,7 arasında değişen oranlara gerçekleştiği belirlenmiştir. Sonraki yıllarda ise özellikle 2016 yılından itibaren Antalya Limanı'nın payı tekrar artmaya başlamıştır. Antalya Limanı'nda elleçlenen kabotaj yükün çok büyük bir kısmını Aliağa ve İzmit Tüpraş'tan taşınan sıvı ve gaz yakıtlarının oluşturduğu düşünülmektedir. Ülkemizin en önemli turizm bölgesi olan Antalya'ya yapılan gerek yurt içi ve yurtdışı uçak seferlerinin artması, gerekse karayolundaki araç sayısındaki hızlı artış bölgedeki petrol ve gaz tüketimini artırmıştır.

Türkiye genelinde limanlarda elleçlenen transit yük miktarı ise 2000-2002 yılları arasında yıllık 28-30 milyon ton civarında iken, 2003-2006 yılları arasında 5,49 milyon tona kadar düşmüştür. Daha sonraki süreçte ise tedrici olarak artarak 2022 yılında 81,02 milyon tona ulaşmıştır. Antalya Limanı'nda ise çok az transit yük elleçlendiği saptanmıştır. Çünkü, Antalya Limanı deniz yolu taşımacılığı için ana hatların dışında yer almaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'de 2000-2022 yılları arasında elleçlenen yıllık ortalama 48,62 milyon ton transit yük içerisindeki Antalya Limanı'nın payının hesaplanmasına gerek duyulmamıştır.

2. Antalya Limanı ile Mersin ve İzmir limanlarının karşılaştırmalı yük analizi

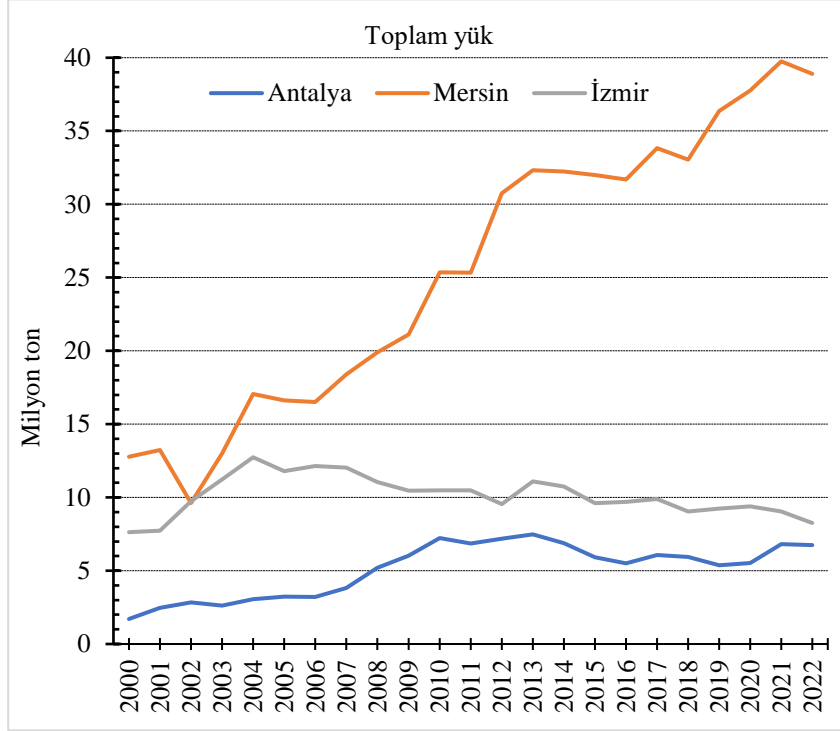
Antalya Limanı'nda işlem gören yükün büyük çoğunluğunun elleçlendiği QTerminals Antalya, yıllık 1.500 gemi, 4 milyon ton genel ve dökme yük, 350.000 TEU konteyner elleçleme kapasitesine sahiptir (QTerminals Antalya, 2023). İki rıhtıma sahip ASBAŞ Limanı'nda ise sadece çimento ve barit gibi yükler elleçlenmektedir. Mersin Limanı ise, sahip olduğu 21 adet rıhtımı ile eş zamanlı olarak yaklaşık 30 gemiye yükleme - boşaltma hizmeti verebilmektedir. Senelik elleçleme kapasitesi ise ortalama 15 milyon ton'dur. Senede yaklaşık 3.640 gemi kabul etme kapasitesine sahip olan TCDD İzmir Limanı (Develi, 2021) bölgenin en büyük geri sahaya sahip (680 bin m²) limanıdır. Limanın içine kadar uzanan demiryolu hattı bulunmaktadır. Limanda 25 yanaşma yeri (Toplam 3.550 m uzunluğunda) bulunmaktadır. Rıhtımların derinliği 7-12 m arasında değişmektedir (Esmer vd., 2021). Bu bilgilerden, Antalya Limanı'na göre Mersin Limanı ve TCDD İzmir Limanı'nın daha geniş alanlara ve daha büyük altyapı donanımlarına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra limanların arkasında kalan ticari alan ya da limanı yük ile besleyen saha olarak tanımlanan hinterland (İrtem, 2019) limanlar için çok önemlidir. İzmir ve Mersin arasındaki yaklaşık 700 deniz millik kıyı şeridinin ortasında bulunan en büyük yük ve yolcu limanı olan Antalya Limanı'nın hinterlandında Isparta, Burdur, Afyonkarahisar, Denizli ve Konya illeri yer almaktadır. TCDD İzmir Limanı gelişmiş ulaşım altyapısı sayesinde geniş bir hinterlanda hizmet vermektedir. Demiryolu hattı TCDD İzmir Limanı'nın içine kadar ulaşmaktadır. Oldukça geniş bir hinterland alanına sahip olan İzmir Limanlarının birincil hinterlandını İzmir, Aydın, Denizli, Afyonkarahisar ve Manisa illeri; ikincil hinterlandını ise Balıkesir, Bursa, Eskişehir, Bilecik, Ankara, Kütahya, Çanakkale, Muğla, Isparta ve Burdur illeri oluşturmaktadır (Esmer vd., 2021). Bu illerden Denizli, Afyonkarahisar, Burdur ve Isparta illeri aynı zamanda Antalya Limanı'nın da hinterlandında yer almaktadır. Türkiye'nin güneyindeki en büyük konteyner limanlarından biri olan Mersin Limanı ise oldukça geniş bir hinterlanda sahiptir. Düzenli uğrak yapan 20'nin üzerinde konteyner hattıyla, dünyanın tüm ana limanlarıyla bağlantılıdır (Zeybek, 2021). Mersin Limanı hinterlandı içerisinde yer alan illerden birisi de Aynı zamanda Antalya Limanı hinterlandında da yer alan Konya'dır. Dolayısıyla, Antalya Limanı'nın Mersin ve İzmir limanlarından etkilenmesi kaçınılmazdır. Bunun yanı sıra limanların işlem hacmi üzerinde liman sahasının büyüklüğü, limanın derinliği, bulunduğu şehrin sanayisi, hinterlandında yer alan iller ile olan demiryolu bağlantısı da oldukça etkili olan faktörlerdendir. Demiryolu bağlantısı bulunmayan Antalya Limanı'nda 2000-2022 yılları arasında yıllık ortalama 5,12 milyon ton yük elleçlenirken, demiryolu bağlantıları bulunan Mersin Limanı'nda 25,55 milyon ton, TCDD İzmir Limanı'nda 10,13 milyon ton yük elleçlenmiştir (Tablo 4). Bu yük elleçleme verilerinden 2000-2022 yılları arasında Antalya Limanı'na göre Mersin Limanı'nda 5 misli, TCDD İzmir Limanı'nda iki misli daha fazla yük elleçlendiği anlaşılmaktadır. Limanlarda elleçlenen yüklerin miktarları arasındaki farkların istatistiksel olarak anlamlı oldukları (P<0,05) saptanmıştır.

Tablo 4. Antalya, Mersin ve İzmir limanlarında 2000-2022 yılları arasında elleçlenen ihracat, ithalat, kabotaj ve transit yüklerin yıllara göre dağılımları (Milyon ton)

Yıl	İhracat			İthalat			Kabotaj			Transit			Toplam		
	Ant.	Mer.	İzm.	Ant.	Mer.	İzm.	Ant.	Mer.	İzm.	Ant.	Mer.	İzm.	Ant.	Mer.	İzm.
2000	0,36	4,87	4,78	0,45	5,29	2,47	0,90	2,61	0,38	0,00	0,00	0,00	1,71	12,77	7,63
2001	1,20	5,60	5,97	0,26	5,52	1,55	1,01	2,12	0,21	0,00	0,00	0,00	2,47	13,24	7,73
2002	1,27	3,06	7,05	0,37	4,36	2,60	1,21	1,89	0,10	0,00	0,31	0,00	2,85	9,62	9,75
2003	0,90	3,86	8,01	0,78	7,16	3,10	0,95	1,69	0,10	0,00	0,29	0,02	2,63	13	11,23
2004	0,80	5,09	9,18	1,31	10,59	3,45	0,95	1,35	0,07	0,00	0,03	0,04	3,06	17,06	12,74
2005	1,05	5,85	8,30	1,09	9,54	3,38	1,09	1,19	0,07	0,00	0,03	0,04	3,23	16,61	11,79
2006	0,88	6,70	8,07	1,23	8,52	3,77	1,09	1,12	0,30	0,01	0,17	0,01	3,21	16,51	12,15
2007	1,73	7,22	7,46	1,21	9,70	4,18	0,88	1,30	0,37	0,00	0,17	0,03	3,82	18,39	12,04
2008	3,17	7,89	6,61	1,06	10,37	3,96	0,97	1,58	0,45	0,00	0,05	0,03	5,2	19,89	11,05
2009	4,01	8,27	7,04	1,01	11,02	3,16	1,01	1,76	0,26	0,00	0,06	0,01	6,03	21,11	10,47
2010	5,04	10,04	6,27	1,33	13,53	3,64	0,86	1,55	0,56	0,00	0,24	0,01	7,23	25,36	10,48
2011	4,46	9,70	5,32	1,56	14,09	4,63	0,83	1,43	0,53	0,00	0,11	0,00	6,85	25,33	10,48
2012	4,79	10,25	5,26	1,36	18,90	3,80	1,04	1,45	0,49	0,00	0,15	0,00	7,19	30,75	9,55
2013	4,65	11,95	5,30	1,55	18,86	5,12	1,28	1,40	0,67	0,00	0,12	0,01	7,48	32,33	11,1
2014	3,89	12,11	5,49	2,09	18,86	4,64	0,89	1,22	0,62	0,00	0,04	0,00	6,87	32,23	10,75
2015	2,87	12,17	4,67	1,75	18,53	4,35	1,31	1,29	0,57	0,00	0,01	0,02	5,93	32	9,61
2016	2,24	12,10	4,84	1,81	17,97	4,21	1,46	1,62	0,57	0,00	0,00	0,07	5,51	31,69	9,69
2017	2,66	13,60	4,40	1,52	19,01	4,71	1,89	1,22	0,75	0,00	0,01	0,04	6,07	33,84	9,9
2018	2,66	14,76	4,05	1,30	16,99	4,06	1,99	1,16	0,93	0,00	0,13	0,00	5,95	33,04	9,04
2019	1,85	15,82	4,24	0,80	19,01	4,17	2,66	1,03	0,82	0,07	0,51	0,00	5,38	36,37	9,23
2020	2,86	16,14	4,33	0,66	18,77	4,04	2,00	2,20	0,99	0,00	0,65	0,03	5,52	37,76	9,39
2021	3,32	17,77	4,18	0,86	18,85	3,68	2,64	1,98	1,18	0,00	1,15	0,00	6,82	39,75	9,04
2022	3,17	16,57	3,46	0,70	19,34	3,38	2,88	1,87	1,42	0,00	1,11	0,00	6,75	38,89	8,26
Ort.	2,60	10,06	5,84	1,13	13,69	3,74	1,38	1,57	0,54	0,00	0,23	0,02	5,12	25,55	10,13

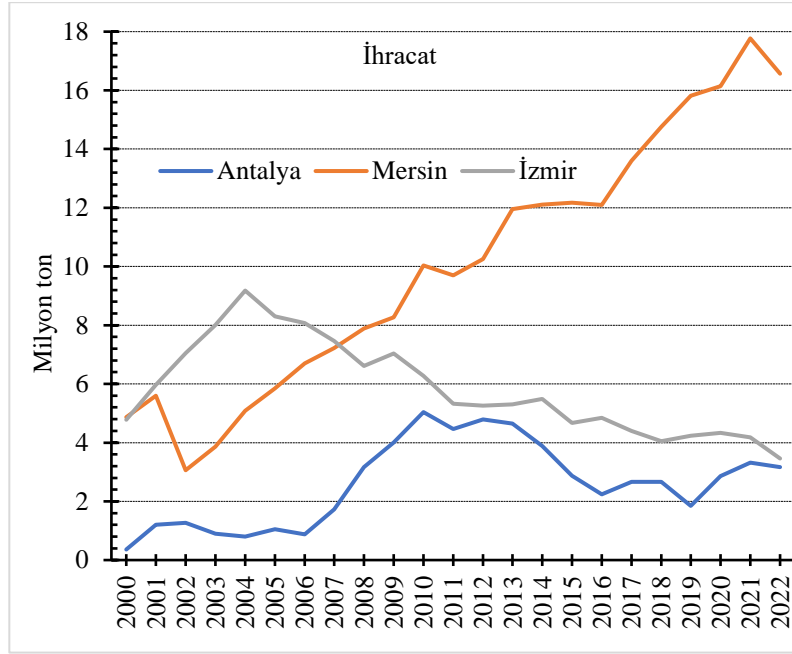
(Ant: Antalya, Mer: Mersin, İzm: İzmir)

Antalya Limanı'nda 2000-2003 yılları arasında elleçlenen yüklerin yıllara göre dağılımlarının verildiği Tablo 4 incelendiğinde, Antalya Limanı'nda 2000-2007 yılları arasında yıllık 1,71-3,82 milyon ton, 2008 yılından sonra ise yıllık 5,2 ile 7,48 milyon ton arasında yük elleçlendiği anlaşılmaktadır. Mersin Limanı'nda ise 2000 yılından 2022 yılına kadar tedrici bir artış söz konusudur. Bu limanda elleçlenen yükün yıllık miktarı 2000'li yılların başlarında 10 milyon ton civarında iken, daha sonraki yıllarda düzenli olarak artarak 2020'li yılların başlarında 40 milyon tona yaklaşmıştır. TCDD İzmir Limanı'nda elleçlenen yükün miktarı ise 2002 yılından sonra yıllık 8-12 milyon ton arasında değişmiştir. Antalya ve İzmir limanlarında elleçlenen yüklerin miktarları 2000 yılından 2022 yılına kadar yatay bir seyir izlerken, Mersin Limanı'nda elleçlenen yükün miktarı düzenli bir şekilde artış göstermiştir (Şekil 5).

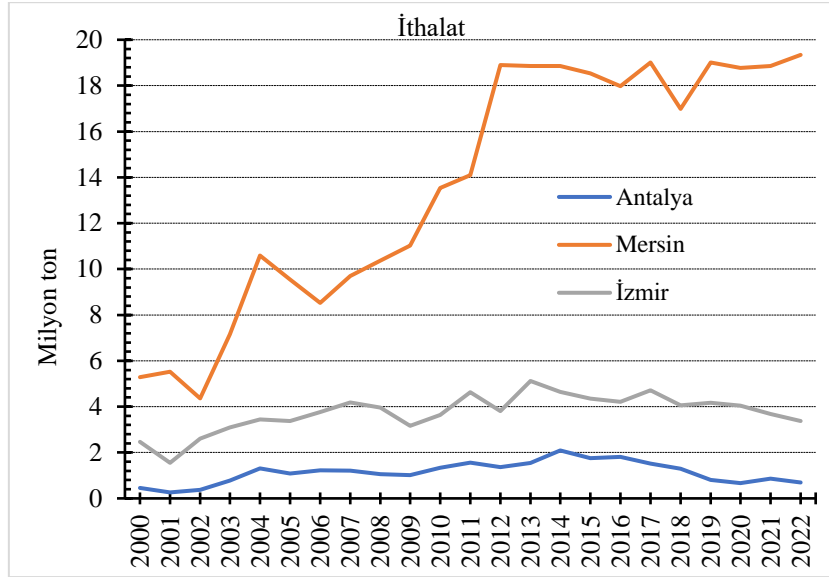
Şekil 5. Antalya, Mersin ve İzmir limanlarında 2000-2022 yılları arasında elleçlenen yüklerin yıllara göre dağılımı

Antalya Limanı'nda elleçlenen ihracat yükünün yıllık miktarı 2000-2007 yılları arasında 0,36-1,73 milyon ton arasında değişen düzensiz bir seyir izlerken, 2008 yılından itibaren önemli oranlarda artmaya başlamış ve 2010 yılında 5,04 milyon tona ulaşmıştır. Daha sonraki yıllarda ise bir süre düzenli bir seyir izlerken 2014 yılından itibaren azalmaya başlamıştır (Şekil 6). Mersin Limanı'nda elleçlenen ihracat yükünün miktarı ise 2000 yılından 2022 yılına kadar düzenli olarak artmıştır. TCDD İzmir Limanı'nda ise 2000'li yılların başlarında bir artış söz konusu ise de, 2004 yılından 2022 yılına kadar sürekli bir azalma söz konusudur. Antalya Limanı'nda 2000-2022 yılları arasında elleçlenen yıllık ihracat yükünün ortalaması 2,60 milyon ton iken, bu miktar Mersin Limanı'nda 10,06 milyon ton ve TCDD İzmir Limanı'nda 5,84 milyon ton olmuştur. Bu verilere göre Antalya Limanı'na göre Mersin Limanı'nda 3,9 misli, TCDD İzmir Limanı'nda 2,2 misli daha fazla ihracat yükü elleçlendiği anlaşılmaktadır. Antalya, Mersin ve İzmir limanlarında elleçlenen ihracat yük miktarları arasındaki farklar istatistiki olarak ta anlamlı ($P < 0,05$) bulunmuştur.

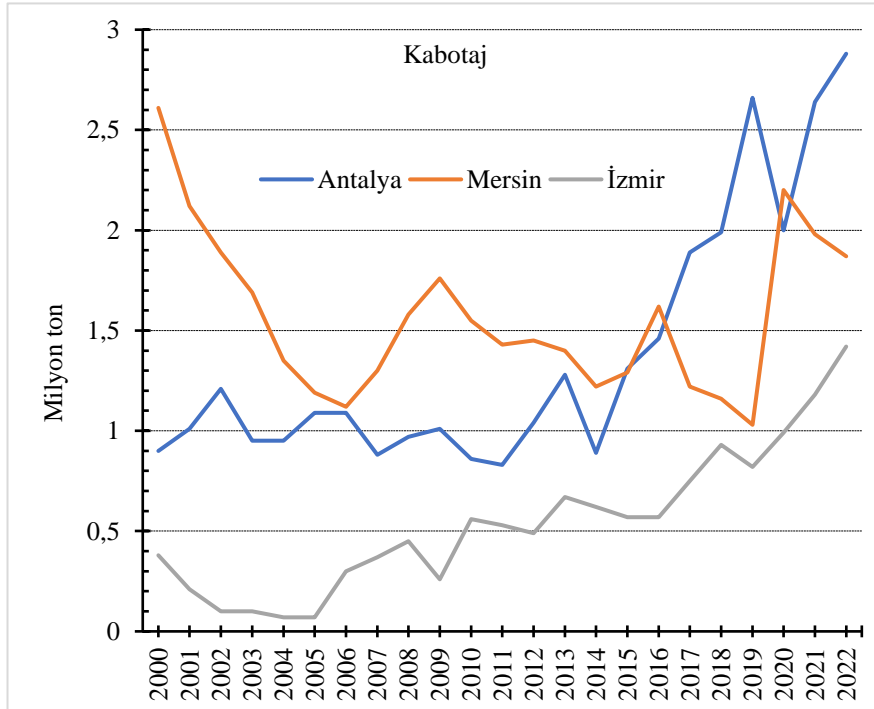
Şekil 6. Antalya, Mersin ve İzmir limanlarında 2000-2022 yılları arasında elleçlenen ihracat yükünün yıllara göre dağılımı

Antalya Limanı'nda 2000'li yılların başlarında çok düşük olan elleçlenen yıllık ithalat yükü miktarı 2004 yılında 1 milyon tonun üzerine çıkmıştır. Daha sonraki yıllarda dalgalanmalar gösteren elleçlenen ithalat yükü miktarı 2005-2018 yılları arasında 1-2 milyon ton arasında değişmiştir. Son yıllarda ise önemli oranlarda azalmalar söz konusudur (Şekil 7). TCDD İzmir Limanı'nda 2000'li yılların başlarında elleçlenen yıllık ithalat yükü miktarı 1,5-2,5 milyon ton arasında değişirken, 2004 yılından itibaren artmaya başlamış ve 2022 yılına kadar 3-5 milyon ton arasında değişmiştir. Mersin Limanı'nda elleçlenen yıllık ithalat yükü miktarı ise 2000 yılından 2011 yılına kadar tedrici olarak artmış, 2012 yılından sonra ise nispeten stabil bir seyir izlemiştir. Antalya Limanı'nda 2000-2022 yılları arasında elleçlenen yıllık ithalat yükü miktarı 1,13 milyon ton iken, Mersin Limanı'nda 13,69 milyon ton, TCDD İzmir Limanı'nda 3,74 milyon ton'dur. Bu değerlerden Antalya Limanı'na göre Mersin Limanı'nda 12,1 misli, TCDD İzmir Limanı'nda 3,3 misli daha fazla ithalat yükü elleçlendiği anlaşılmaktadır. Elleçlenen ithalat yükü miktarı bakımından limanlar arasındaki farkların istatistik olarak ta anlamlı olduğu ($P < 0,05$) belirlenmiştir.

Şekil 7. Antalya, Mersin ve İzmir limanlarında 2000-2022 yılları arasında elleçlenen ithalat yükünün yıllara göre dağılımı

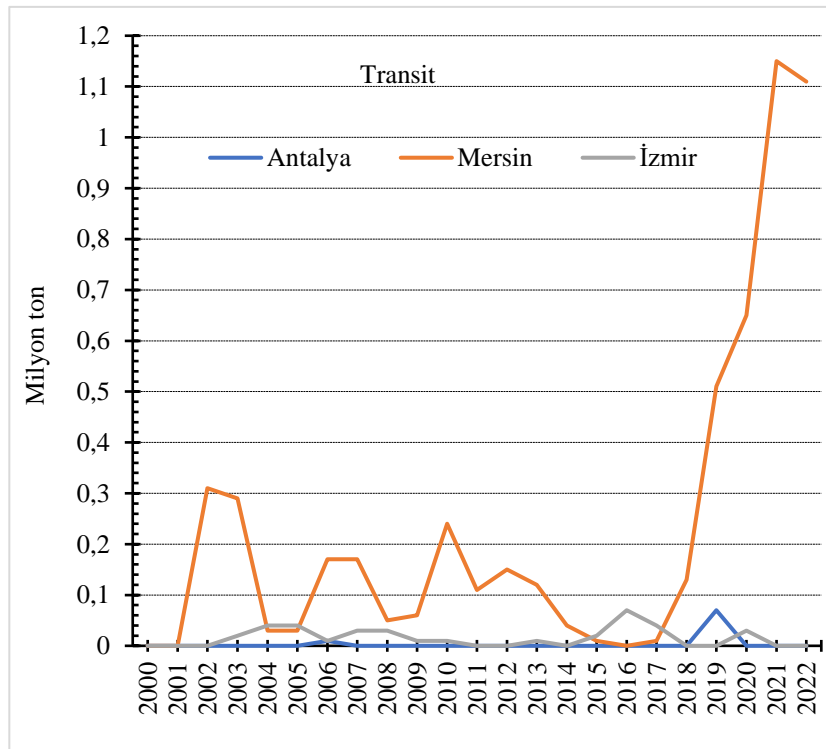
Antalya Limanı'nda elleçlenen kabotaj yükü yıllık miktarı Şekil 8'de görüldüğü gibi 2000 yılından 2015 yılına kadar 1 milyon ton civarında inişli-çıkışlı bir seyir izlerken, 2015 yılından itibaren hızlı bir artış göstererek 2022 yılında 3 milyon tona yaklaşmıştır. TCDD İzmir Limanı'nda ise 2000'li yılların ilk yarısında çok düşük olan yıllık elleçlenen kabotaj yükü miktarı, 2006 yılından sonra sürekli artış göstererek 2022 yılında 1,5 milyon tona yaklaşmıştır. Mersin Limanı'nda elleçlenen kabotaj yükü miktarında ise 2000-2006 yılları arasında sert bir düşüş olmuştur. Takip eden 2007-2019 yılları arasında ise önemli miktarlarda artış ve azalışlar söz konusu ise de 2020 yılından sonra önemli bir artış izlenmektedir.

Şekil 8. Antalya, Mersin ve İzmir Limanlarında 2000-2022 yılları arasında elleçlenen kabotaj yükünün yıllara göre dağılımı

Antalya Limanı'nda 2000-2022 yılları arasında elleçlenen yıllık kabotaj yükü miktarı ortalama 1,38 milyon ton iken, bu miktar Mersin Limanı'nda 1,57 milyon ton ve TCDD İzmir Limanı'nda 0,54 milyon ton'dur. Bu değerler, Mersin ve Antalya limanlarında elleçlenen yük miktarlarının birbirine çok yakın olduğunu (1:1,14) göstermektedir. Bu iki limanda elleçlenen kabotaj yükün miktarları arasında anlamlı fark olmadığı ($P>0,05$) belirlenmiştir. Antalya Limanı'nda elleçlenen kabotaj yükü miktarı ise TCDD İzmir Limanı'nda elleçlenen kabotaj yükünün miktarından 2,6 misli daha fazladır. Bu iki liman arasındaki farkın ise istatistiki olarak ta anlamlı ($P<0,05$) bulunmuştur.

Şekil 9'da görüldüğü gibi, 2000-2022 yılları arasında Antalya ve İzmir limanlarında kayda değer transit yük elleçlemesi olmamıştır. Mersin Limanı'nda elleçlenen transit yükün miktarı ise 2018 yılından itibaren hızla artmaya başlamıştır. Antalya Limanı'nda 2000-2022 yılları arasında elleçlenen transit yükün miktarı çok düşük iken, aynı dönemde TCDD İzmir Limanı'nda yıllık sadece 0,02 milyon ton, Mersin Limanı'nda ise 0,23 milyon ton transit yük elleçlendiği belirlenmiştir.

Şekil 9. Antalya, Mersin ve İzmir limanlarında 2000-2022 yılları arasında elleçlenen transit yükün yıllara göre dağılımı

Antalya Limanı hinterlandında yer alan Isparta, Burdur, Afyonkarahisar, Denizli ve Konya illerinden Konya, aynı zamanda Mersin Limanı'nın, Denizli, Isparta, Burdur ve Afyonkarahisar ise TCDD İzmir Limanı'nın hinterlandında da yer almaktadır. Bu illerden Konya'nın sanayisi oldukça gelişmiştir. Ancak, sadece Seydişehir İlçesi'nde bulunan ETİ Alüminyum fabrikasında üretilen alüminyumun ihracatı Antalya Limanı'ndan yapılmaktadır. Bu ilden deniz yoluyla yapılan ihracatın hemen hemen tamamında Mersin Limanı kullanılmaktadır. Denizli'den yapılan ihracatta ise İzmir ilinde bulunan limanlar tercih edilmektedir. Farklı limanların hinterlandında yer alan illerin liman tercihlerinde nakliye, navlun fiyatı, şirketlerin ticari ilişkileri gibi birçok faktörün etkili olduğunu söylemek mümkündür. Ölçek ekonomisinden istifade eden güçlü kurumsal firmalar, özellikle konteyner taşımacıları maliyetlerini düşürmek için liman işletmeciliğine girmektedirler (Muslu, 2018). Özellikle ölçek ekonomisinden

yararlanmak isteyen büyük yatırımları olan kurumsal firmalar, özellikle konteyner hat işleticileri maliyetlerini azaltmak için liman işletmeciliği faaliyetleri yürütmektedirler (Muslu, 2018).

Antalya Limanı, Batı Akdeniz’de stratejik önemini sürekli koruyor olmasına rağmen kuruluşundan günümüze kadar liman hacmindeki mevcut artışın dışında, önemli bir gelişme kaydedememiştir. Dış ticaret açısından gelişimini etkileyen unsurların başında, intermodal bir ulaşım ağının bulunmaması, ana liman özelliğinin olmaması (su derinliği nedeni ile büyük tonajlı gemilerin yanaşamaması) ve bölgesinde lojistik merkezi bulunmaması gelmektedir (Ceylan ve Erturgut, 2020). Serbest Bölge ve şehirleşme nedeniyle genişleme şansı bulunmayan, draft sorunu nedeniyle büyük tonajlı gemilerin giriş yapamadığı Antalya Limanı’nın yakın bir gelecekte bölge için yetersiz kalacağı muhakkaktır. Dolayısıyla, draft sorunu olmayacak, karayolu ulaşım altyapısı bulunmayan ve gelecekte inşa edilmesi olası demiryolu hattına bağlantısı olabilecek bir liman yerinin belirlenmesinde yarar vardır.

SONUÇLAR ve ÖNERİLER:

Araştırma sonuçlarını aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

- Elleçlenen yük verilerinin ele alındığı 2000-2022 yılları arasında Türkiye’de elleçlenen toplam yükün %1,5’inin (%3,1 ihracat, %0,7 ithalat, %3,1 kabotaj) Antalya Limanı’nda elleçlendiği belirlenmiştir.
- Araştırmada ele alınan dönem içerisinde Antalya Limanı’na göre Mersin Limanı’nda 5 misli, TCDD İzmir Limanı’nda 2 misli daha fazla yük elleçleme işlemi gerçekleştirilmiştir.
- Antalya Limanı’nda elleçlenen ihracat yükü miktarına göre, Mersin Limanı’nda 3,9 misli, TCDD İzmir Limanı’nda 2,2 misli daha fazla ihracat yükü elleçlenmiştir. Elleçlenen ithalat yükünün miktarı ise Mersin Limanı’nda 12,1 misli, TCDD İzmir Limanı’nda ise 3,3 misli Antalya Limanı’ndan daha fazladır. Antalya ve Mersin limanlarında elleçlenen kabotaj yükünün miktarları arasındaki farkın anlamlı olmadığı tespit edilirken, Mersin Limanı’na göre Antalya Limanı’nda 2,6 misli daha fazla kabotaj yükü elleçlendiği tespit edilmiştir. Antalya ve İzmir limanlarında çok az transit yük elleçlenirken, Mersin Limanı’nda özellikle 2017 yılından itibaren elleçlenen transit yükün miktarı hızla artmıştır.
- Son yıllarda Antalya ve İzmir Limanlarında elleçlenen yük miktarları çok önemli değişiklik göstermez iken, Mersin Limanı’nda elleçlenen yük miktarı artmaya devam etmektedir.
- Antalya Limanı, kuruluşundan bu yana liman hacmindeki artışın dışında önemli bir gelişme gösterememiştir. Bunda limanın intermodal bir ulaşım ağının bulunmaması, draft sorunu nedeniyle büyük gemilerin yanaşamaması ve bölgede lojistik merkezi üssü bulunmaması gibi faktörler etkili olmuştur.
- Bu konuda yapılacak bilimsel çalışmalarda elleçlenen yüklerin tiplerine göre dağılımlarının da verilmesi limanlar hakkında daha ayrıntılı analiz ve değerlendirme yapmayı kolaylaştıracaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar çatışması: Yazar, kendisi ve diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

- Alderton, P. M. (1999). *Port Management and Operations*. Londra: LLP Reference Publishing.
- ASBAŞ (2023). *Asbaş Sebest Bölge Kurucusu ve İşleticisi A.Ş.* https://www.asbas.com.tr/asbas_kurumsal-hizmetler-liman-isletme.asp
- Ceylan, S. ve Erturgut, R. (2020). *Serbest liman uygulamaları, Liman merkezli lojistik ve Kruvaziyer turizmi; Antalya limanı*. Paradigma Akademi, İstanbul, 142 s. <https://www.paradigmaakademiyayinlari.com/wp-content/uploads/2020/03/serbest-liman-uygulamalari-e-kitap.pdf>
- Demircan, U. (2021). Demiryolu Taşımacılığının Liman Hizmet Pazarlamasına Etkileri. *Deniz Taşımacılığı ve Lojistiği Dergisi*, 2(2), 91-100. <https://doi.org/10.52602/mtl.945718>
- Demirdal, K. (2021). *Lojistik Organizasyon Olarak Antalya Limanı'nın Bölgesel Kalkınmadaki Rolü: Tr61 Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Dış Ticaret Firmaları Üzerinde Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Ana Bilim Dalı, Antalya, 125 s.
- Develi, E. İ. (2021). Lojistik türlerinden denizyolu taşımacılığı ve Türkiye pazarı özelinde bir durum (GZFT) analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(42), 1640-1661. doi:10.46928/iticusbe.987065
- DGM (2022). *İstatistik Bülteni 2021*. Denizcilik Genel Müdürlüğü, Ankara. <https://denizcilik.uab.gov.tr/uploads/pages/yayinlar/istatistik-bulteni-2021-22-02-2022.pdf>
- Esmer, S., Başer, S.Ö, Oral, E.Z., Danacı, A., Balcı, G., Akbayırlı, K., Kuş, C., Üstünel, E.M., Elüstün, H.G., Dağhan, İ., Kocaoğlu, İ. ve Özen, S. (2019). *TCDD İzmir Alsancak Limanının Geçmişten Günümüze Bölge Ekonomisi Açısından Değerlendirilmesi*. İzmir Kalkınma Ajansı, İzmir, 100 s.
- Esmer, S., Oral, E. Z., Çankaya, H. ve Danacı, A. (2021). *İzmir Limanları Mevcut Durum ve Gelişim Analizleri*. İzmir Kalkınma Ajansı, İzmir, 133 s.
- İrtem, Ş.S. (2019). Limanların Hinterlant Bağlantı Kapiliyetleri Üzerine Literatür Taraması Ve Liman Kapısı Olarak Bucak Ovası. *Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 117-137.
- MIP (2023). *Mersin International Port*. <https://www.mersinport.com.tr/tr/liman-hizmetleri/detay/demiryolu-terminal-hizmetleri/89/208/0>
- Muslu, A. (2018). Gemi İşletmeciliğinde Önem Kazanan Ölçek Ekonomisi ve Türkiye Deniz Ticaretine Yansımaları. *International Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(25), 2264-2282.
- QTerminals Antalya (2023). <https://www.qterminals-antalya.com/about-us/>
- Talley, W. (2009). *Port Economics*. New York: Routledge.
- TCDD (2023). *Mersin Limanı*. <https://www.tcdd.gov.tr/kurumsal/mersin-limani>

Tür, R., Küçükosmanoğlu, A. ve Küçükosmanoğlu, Ö. (2013). Antalya Limanı Konteyner Trafiğinin Bulanık Sinir Ağı İle Tahmini. *Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 5(2), 109-122.

TÜRKLİM (2022). *Türkiye Limancılık Sektörü 2022 Raporu*. Türkiye Liman İşletmeleri Derneği, 231 s. <https://www.turklim.org/sector-raporu-2022/>

UAB (2023a). *2053 Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı*. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 266 s. <https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/bakanlik-yayinlari/2053-ulasirma-ve-lojistik-ana-plani-rev.pdf>

UAB (2023b). *Deniz Ticareti İstatistikleri*. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Denizcilik Genel Müdürlüğü, İstatistik Bülteni, 2021, 8s. <https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/>

UTİKAD (2021). *UTİKAD Lojistik Sektörü Raporu 2021*. UTİKAD Sektörel İlişkiler Departmanı, 138 s. <https://www.utikad.org.tr/images/HizmetRapor/utikadlojistiksektoruraporu2021-1654.pdf>

Zeybek, H. (2021). Demiryollarının Konteyner Limanı-Hinterlant Bağlantılarındaki Önemi: Mersin Limanı Örneği. *Demiryolu Mühendisliği*, 14, 49-64. doi: 10.47072/demiryolu.840401

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

In this study, it was aimed to determine the share of Antalya Port in the total cargo handled in Turkey, and to compare Antalya Port with Mersin and TCDD İzmir ports in terms of the amount and types of cargo handled.

Research Questions:

What is the place of Antalya Port in the total amount of cargo handled in Turkey? What is the difference between the cargo quantities handled at Mersin Port, which is the closest port in the east, and TCDD İzmir Port, which is located in the north-west? What are the advantages and disadvantages of Antalya Port and Mersin and İzmir Ports? Why hasn't the Antalya Port shown the desired development?

Literature Review:

Maritime transport, which has a leading and important role in the globalization of trade, is generally preferred more for the transportation of large volumes and low time sensitive cargoes. One of the most important maritime transport routes in the world is the route between the regions north of the Atlantic Ocean and the north of the Indian Ocean, over the Red Sea and the Mediterranean. The main element of this route, the Suez Canal and the Red Sea, and then the Indian Ocean, the Dardanelles and Istanbul Straits to the Black Sea, and the Strait of Gibraltar to the Mediterranean, which opens to the Atlantic Ocean, and many parts of Europe, Asia and Africa. The country has a coastline. Therefore, the Mediterranean is very important in the trade of the countries with a coast. In this important geography, there are areas of development, especially in terms of transit transportation activities, in front of maritime transport, which has an important share in Turkey's foreign trade (UTIKAD, 2021). The role of ports in Turkey will be great in this.

According to UAB (2023a), the weight of the maritime sector in transportation should be increased, in other words, transportation should be shifted from land to sea. In order to achieve this, it is necessary to follow the developments in the world and to implement a dynamic maritime policy by keeping up with these changes. Ports, which are the most important infrastructure of maritime transport, can generally be defined as an interface between road transport and maritime transport (Alderton, 1999) or areas where cargo transfer from sea to land (Talley, 2009) is made (Demircan, 2021). The number of ports and coastal structures, which are very important in the development of countries, in Turkey is 206 as of 2021. This number also includes piers, buoys, dolphins and platforms in different forms and features. Of these coastal facilities, 90 (44%) are in the Marmara Region, 50 (24%) are in the Mediterranean Region, 38 (18%) are in the Black Sea Region and 28 (14 of them) are in the Aegean Region. On a provincial basis, the most coastal facilities (35 units) are located in Kocaeli. This province is followed by Istanbul with 21 coastal facilities, Hatay with 20 coastal facilities and İzmir with 11 coastal facilities (TÜRKLİM, 2022).

Methodology:

The data regarding the amount of export, import, cabotage and transit cargo handled throughout Turkey and in Antalya, Mersin and TCDD İzmir ports were taken from the statistics of the Ministry of Transport and Infrastructure. Using these data, firstly, the shares of export, import, cabotage and transit cargo handled in Antalya Port between the years 2000-2022 in the annual cargo amounts handled in all ports in Turkey were determined. Secondly, the amount of cargo handled in Antalya Port between 2000-2022 and the amount of cargo handled in Mersin and TCDD İzmir Port were analysed comparatively. The Kruskal-Wallis test is used to compare the differences between the export, import and transit cargo quantities, which were determined to be nonparametric in the Shapiro-Wilk test handled and performed in Antalya, Mersin and İzmir ports between 2000-2022, the Mann-Whitney U test in pairwise comparisons, and the cabotage cargo determined to be parametric. One-way analysis of variance was used in the comparison of the data of the amount of data, and Tukey test was applied in pairwise comparisons. SPSS statistical program was used in the implementation of the said tests.

Results and Conclusions:

In the research, it has been determined that 1.5% of the total cargo handled in Turkey (3.1% export, 0.7% import, 3.1% cabotage) was handled in Antalya Port between the years 2000-2022, when the data of the handled cargo were handled. During the period under consideration, 5 times more cargo handling operations were carried out at Mersin Port and 2 times more at TCDD İzmir Port compared to Antalya Port. According to the amount of export cargo handled at Antalya Port, 3.9 times more export cargo was handled at Mersin Port and 2.2 times more at TCDD İzmir Port. The amount of import cargo handled is 12.1 times higher at Mersin Port and 3.3 times higher at TCDD İzmir Port than Antalya Port. While it was determined that the difference between the amounts of cabotage cargo handled in Antalya and Mersin ports was not significant, it was determined that 2.6 times more cabotage cargo was handled in Antalya Port compared to Mersin Port. While very few transit cargoes are handled at Antalya and İzmir ports, the amount of transit cargo handled at Mersin Port has increased rapidly since 2017. While the amount of cargo handled in Antalya and İzmir Ports has not changed significantly in recent years, the amount of cargo handled at Mersin Port continues to increase. Since its establishment, Antalya Port has not shown any significant improvement apart from the increase in port volume. Factors such as the port's lack of an intermodal transportation network, the inability to berth large ships due to the draft problem, and the lack of a logistics center base in the region were effective in this. In the scientific studies to be carried out on this subject, the distribution of the handled cargoes according to their types will make it easier to make a more detailed analysis and evaluation about the ports.

Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonlarının Ruhsatlandırılmış Müdahalelere Etkisi: Odunpazarı Kentsel Sit Alanı Örneği

Effect of Conservation Development Plan Revisions on Licensed Interventions:
Odunpazarı Urban Site

Hicran Hanım HALAÇ¹ , Aslı APAYDIN ÖZDEMİR² , Emine TOPAL³

öz

Geleneksel yapılar, yapıldıkları dönemin kültürel, sosyal, ekonomik özellikleri ile yaşama biçimini yansıtarak bu niteliklerin günümüze kadar ulaşmasını sağlarlar. Yapılar çevrelerindeki tarihi dokuyla birlikte bir anlam ve bütünlük kazandıklarından koruma kavramı zamanla tek yapı ölçeğinden kentsel ölçeğe ulaşmıştır. Kentsel sit alanlarının özgünlüğünü kaybetmeden gelişime ve değişime cevap vermeye çalışırken tarihi bir belge olma özelliğini sürdürebilmesi gerekmektedir. Bu yüzden yasal, yönetsel, sosyal ve ekonomik bir koruma modeli olarak tanımlanan bütünlük koruma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda ülkemizde, kentsel sit alanlarının bütünlük korunabilmesi için koruma amaçlı imar planları (KAİP) hazırlanmaktadır. Değişen dönüşen dinamik yapıdaki kentlere cevap vermekte zorlanan bu planlarda zamanla revizyonlar yapılabilmektedir. Revizyonlar sonrasında koruma stratejileri, parsel tasarımları, yoğunlukları, işlevleri ile yapılaşma şartları ve koruma aktörlerinin yetki ve sorumlulukları değişebilmektedir. Plan hükümlerindeki revizyon, sit alanı içerisindeki tadilat, tamirat, bakım gibi basit onarımlardan ziyade en belirgin olarak restorasyon, rekonstrüksiyon uygulamalarını kapsayan esaslı onarım ve yeni yapılanmayı içeren ruhsatlandırılmış müdahalelerde kendini göstermektedir. Bu çalışmanın amacı, KAİP revizyonlarının kentsel sit alanında yapılan ruhsatlandırılmış müdahalelerin türüne ve miktarına olan etkisini araştırmaktır. Bu amaçla, Odunpazarı kentsel sit alanında yapılan ruhsatlandırılmış yeni müdahaleler tespit edilerek, KAİP revizyonlarının bu müdahalelere etkisi ortaya koyulmuştur. Çalışma kapsamında yapılan değerlendirmede, 1988 yılına ait KAİP dönemi boyunca kentsel sit alanında toplam 20 adet yeni yapı ruhsatının bulunduğu, restorasyon ve rekonstrüksiyon uygulaması bulunmadığı, 1997 yılına ait KAİP dönemi boyunca 9 adet yeni yapı, 3 adet restorasyon ve 1 adet rekonstrüksiyon ruhsatı alındığı, 2011 yılı KAİP döneminde ise 35 adet yeni yapı, 9 adet restorasyon ve 5 adet rekonstrüksiyon ruhsatı alındığı görülmüştür. Çalışmanın sonucunda kentsel sit alanlarının gelişime ve gelişmeye ayak uydurma çabasının sonucunda oluşan KAİP revizyonlarının tarihi dokudaki müdahalelerin türünü ve miktarını etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel sit, Koruma amaçlı imar planı, KUDEB, Koruma aktörleri, Odunpazarı

ABSTRACT

Traditional buildings reflect the cultural, social, and economic characteristics of the period in which they were built and the way of life and ensure that these qualities survive until today. Since the buildings gain a meaning and integrity with the historical texture around them, the concept of conservation has reached the urban scale from a single building scale in time. While trying to respond to development and change without losing the originality of urban sites, it should be able to maintain its feature as a historical document. Therefore, the need

¹ Mimarlık Bölümü, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye, hhalac@eskisehir.edu.tr, 0000-0001-8046-9914

² Mimarlık Bölümü, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye, asliapaydinoz@gmail.com, 0000-0001-9369-2293

³ Mimarlık Bölümü, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye, eminetopal2641@gmail.com, 0000-0001-8953-0064

for integrated conservation, defined as a legal, administrative, social, and economic conservation model, has emerged. In this context, in our country, conservation development plans (KAIP) are being prepared for integrated conservation of urban sites. These plans, which have difficulty in responding to the changing, transforming, dynamic cities, can be revised over time. After the revisions, conservation strategies, parcel designs, densities, functions, construction conditions and the authorities and responsibilities of the conservation actors may change. The revision in the provisions of the plan shows itself most clearly during the licensed interventions that include restoration, reconstruction applications, and restructuring rather than simple repairs such as modification, repair, and maintenance within the site. The aim of this study is to investigate the effect of KAIP revisions on both number and type of licensed interventions in the urban sites. For this purpose, new licensed interventions in the Odunpazarı urban site were identified and the effect of KAIP revisions on these interventions was reported. In the evaluation made within the scope of the study, it was stated that there were 20 new building licenses in total and there were no restoration and reconstruction applications during the KAIP period of 1988, nine new constructions, three restorations and one reconstruction license were obtained during the KAIP period of 1997, 35 new buildings, restorations and 5 reconstruction licenses were obtained during the KAIP period of 2011. In conclusion, it has been determined that the KAIP revisions, which are the result of the efforts of the urban sites to keep up with the change and development, affect the type and number of interventions in the historical texture.

Keywords: Urban site, Conservation development plan, KUDEB, Conservation actors, Odunpazarı

GİRİŞ:

Son yıllarda çoğu Anadolu kentindeki geleneksel dokuda, kentin kimliğini oluşturan nitelikler pazarlama anlayışı için korunmaya başlansa da asıl amaç kente ait değerlerin sürdürülebilmesi için korunması olmalıdır (Sezik, 2018). 1964 yılında yayınlanan Venedik Tüzüğü ile koruma kavramı, tek yapı ölçeğinden kentsel veya kırsal yerleşimi de içine alarak alan ölçeğine genişlemiştir (Ahunbay, 1999). Bu tüzükteki ilkeleri gerçekleştirebilmek ve koruma ile ilgili uzmanlar arasında iletişim sağlamak amacıyla Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) yol gösterici tüzükler yayınlamaya başlamıştır (Ahunbay, 2019). 1975 yılında yayınlanan Amsterdam Bildirgesi'nde mimari mirasın kentsel ve bölgesel planlamanın bir parçası haline gelmesi gerektiğinden bahsedilerek yasal, yönetsel, sosyal ve ekonomik koruma modeli olarak tanımlanan bütünlük koruma kavramı ortaya koyulmuştur ve bu bağlamda yapılması gereken plan ve projelerin tarifleri yapılmıştır (ICOMOS, 1975). Ulusal ölçekte 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Kanunu'na göre bir alanın sit olarak ilan edilmesinden sonra, alanla ilgili mevcut nazım ve uygulama imar planı durdurularak Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu⁴ (KVKBK) tarafından sitte yapılacak müdahalelere ilişkin geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları belirlenmekte ve üç yıl içerisinde koruma amaçlı imar planları (KAİP) hazırlanarak KVKBK'ye onay için sunulmaktadır (2863 sayılı Kanun, Madde 17, 1983). Hazırlanan KAİP ile kentsel sitlerin özgünlüğünü kaybetmeden sürdürülebilirliği sağlanmaya çalışılmaktadır. Bölgesel, kentsel ve planlama alanı ölçeğinde araştırmalar, planlama alanı ve yapı parseli ölçeğindeki analitik etütlere göre oluşan sentez ve değerlendirme sonucunda ortaya çıkan karar ve önerilerden oluşan KAİP, müellifi şehir planı olmak üzere, mimar, restorasyon uzmanı, arkeolog, sosyolog, sanat tarihçisi, mühendis ve peyzaj mimari meslek gruplarındaki uzmanlardan oluşan bir ekip tarafından hazırlanmaktadır (Madran & Özgönül, 2005).

Kendi zamanının yürürlükteki mevzuatına göre hazırlanan KAİP'lerde, planda bulunmayan hükümler için kentsel sit alanı ile ilgili güncel mevzuatın geçerli olduğu belirtilerek, geleneksel dokunun kentin dinamiklerine karşı cevap verebilmesi sağlanmaktadır. Ancak mevcutta bulunan KAİP'ler incelendiğinde, dinamik yapıdaki kentlerin değişim ve gelişimine karşın belirli zaman aralıklarında KAİP revizyonunun kaçınılmaz olduğu görülmüştür. 2000 yılında hazırlanan Kırklareli kentsel sit alanı KAİP için 2013 yılında Edirne KVKBK tarafından alandaki değişim ve gelişimlere göre planın revize edilmesi kararı alınmıştır (Eyüboğlu Erşen, 2015). Giresun kentsel sit alanı için 1997 yılında onaylanan KAİP'in 2008 yılında hazırlanan revizesi ile tescilli yapıların sayısı iki katına çıkarken, yeni yapılanma parsellerinin sayısı ve yapıların taban alanlarında tarihi dokuya uygun olarak azalma görülmüştür (Yücel, 2017). Afyonkarahisar kentsel sitesi alanı KAİP ise 1994 yılında hazırlanmış olup günümüzde

⁴ "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu" (KTVKK) adı, 2004 yılında "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu" (KTVKBK) olarak revize edilmiş, 2011 yılında kültür ve tabiat varlıkları için ayrı kurullar kurulduğu için "Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu" (KVKBK) olarak son halini almıştır. Makalede kullanılan kısaltmalarda karışıklığa sebep olmamak adına koruma kurulu adının kısaltılmış hali için KVKBK kullanılmıştır.

bölgenin ihtiyaçlarını karşılayamadığı gerekçesiyle KAİP revizyon çalışmaları halen devam etmektedir (Eskişehir KVKBK Müdürlüğü Arşivi).

KAİP revizyonları ve beraberinde kentsel sit alanı ile ilgili mevzuattaki değişiklikler; alanda yapılacak müdahaleleri ve koruma aktörlerinin görev ve yetkilerini etkilemektedir. Koruma aktörleri, koruma projesinin hazırlanmasından uygulama tamamlanmaya kadar geçen koruma sürecinde yapılması gereken işleri yapan firmalar ve bu firmalara gerekli onayları veren, onları denetleyen ve uygulamadan sorumlu olan kamu kurumlarından oluşmaktadır. Kentsel sitlerdeki yapısal müdahaleler ise; yapının eskiyen veya bozulan bölümünün aynı malzeme ile yenilenmesi olarak tanımlanan tamirat, tadilat gibi basit onarımlar ile restorasyon ve yapının yıkılarak özgününe göre yeniden yapılması anlamına gelen rekonstrüksiyon uygulamaları gibi esaslı onarımlar ile yeni yapılanma uygulamalarıdır. Uygulama sonrasında kullanım izni yani ruhsat alan restorasyon, rekonstrüksiyon gibi esaslı onarımlar ve yeni yapılanma uygulamaları bu çalışmada “ruhsatlandırılmış müdahaleler” olarak tanımlanmıştır.

Çalışmanın amacı; KAİP revizyonlarının, kentsel sit alanında yapılan ruhsatlandırılmış müdahalelerin türüne ve miktarına olan etkisini araştırmaktır. Bu araştırmayı yaparken KAİP revizyonlarıyla birlikte kentsel sit alanları ile ilgili mevzuatın da müdahaleleri etkilediği bilgisiyle bir değerlendirme yapmak kaçınılmaz olmuştur. Literatürde KAİP ve revizyonlarının sit alanlarındaki yapılara etkilerini ruhsatlandırılmış müdahaleler üzerinden inceleyen çalışma bulunmamaktadır. (Koçan, 2011; Özgür & Kocatürk, 2018; Eriçok Güler, & Özdemir, 2021). Çalışma kapsamında veri toplanmasına dayalı nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay incelemesi kullanılmıştır. Bu bağlamda Odunpazarı kentsel sit alanı örneklem olarak seçilmiştir. Öncelikle kentsel sit alanları ile ilgili ulusal mevzuata dair literatür taraması yapılarak, iş akışı ve koruma aktörlerinin görevleri tespit edilmiştir. Daha sonra Eskişehir KVKBK Müdürlüğü arşivinden alanın “sit” olarak ilan edilmesinden günümüze kadar geçen sürede onaylanan KAİP’ler ile Odunpazarı Belediyesi arşivlerinden kentsel sit içerisinde yapılan ruhsatlandırılmış yeni müdahalelerin ada/parsel, ruhsat ve yapım yılı bilgileri elde edilmiştir. Toplanan veriler tablolara aktarılarak mevcut durum analizleri yapılmıştır. Tablolar arasındaki ilişkiler birlikte değerlendirilerek Odunpazarı kentsel sit alanındaki KAİP revizyonlarının alanda yapılan ruhsatlandırılmış müdahalelere etkisi ortaya koyulmuştur. Çalışmanın akış şeması Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Çalışma akış şeması

1.Kentsel Sit Alanı ile İlgili Ulusal Mevzuattaki İş Akışı ve Koruma Aktörlerinin Görevleri

KAİP hazırlandığı alana özgüken, planın hazırlanmasına etki eden ve onun bir parçası olan ulusal mevzuat, ülkedeki tüm koruma alanındaki iş akışını ve koruma aktörlerinin görevlerini etkilemektedir. Günümüzde geçerli olan kentsel sit alanı ile ilgili mevzuata bakıldığında; 2863 Sayılı Kanun ile buna bağlı yönetmelikler ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu (KTVKYK) tarafından onaylanan ilke kararları tespit edilmiştir.

1983 yılında yürürlüğe giren 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile kültür ve tabiat varlıklarının tanımları yapılarak, koruma alanında yapılacak işlemler ile bu işlemleri gerçekleştirecek koruma aktörlerinin görev ve yetkileri açıklanmıştır. Bu kanuna göre, koruma amaçlı imar planları, sit alanının analizinden sonra hali hazır haritası üzerinde alanın fiziksel, sosyoekonomik ve kültürel yapısına ilişkin kararların, parsel tasarımları, yoğunlukları ve işlevleri ile yapıların yapılaşma şartlarının belirlendiği, ulaşım ve alt yapısına dair esasların oluşturulduğu, yönetimine ilişkin iş akışının, koruma stratejilerinin belirlendiği açıklama raporu ve plan notları ile hazırlanmaktadır (2863 sayılı Kanun, Madde 3). Farklı zamanlarda yapılan ekler ve düzeltmelerle ulusal çapta koruma alanındaki mevzuatın çatısını oluşturan 2863 Sayılı Kanuna; 2004 yılında ekler yapan 5226 sayılı Kanun ile koruma aktörlerinin görev ve yetkilerinde değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerden en önemlisi yerel idarelere koruma alanında yetki verilmesi olmuştur.

2004 yılında Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB) kurulması hakkında 2863 Sayılı Kanunda yapılan düzenleme ile valilikler, büyükşehir belediyeleri ve Kültür Bakanlığı tarafından izin verilen belediyelerin bünyesinde kültürel miras ile ilgili uygulamalar için KUDEB kurulabileceği ve bu alanda uygulamalardan sorumlu olacağı belirtilmiştir. 2005 yılında “Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik” çıkarılmıştır (URL-1). Bu yönetmeliğe göre; büyükşehir belediyeleri ile il özel idareleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığınca talepleri uygun bulunan ilçe belediyeleri ile diğer belediyeler bünyelerinde KUDEB kurabilmektedir. Kentsel sit alanında tescilsiz yapıların bakım ve esaslı onarımlarının izin ve denetiminden sorumlu olan KUDEB, II. grup tescilli yapıların basit onarımlarının izin ve denetiminden de sorumludur. Tescilli yapıların esaslı onarımları söz konusu olduğunda KUDEB; KVKBK onaylı projesine göre yapılan uygulamaları denetleyerek, uygulama sonrasına ait rapor hazırlamakla sorumludur. KUDEB kurulması ile kentsel sit alanında görev yapan koruma aktörlerinin iş planı ve iş akışında değişiklikler olmuştur.

2005 yılında KAİP hazırlanması, yetki ve yönetim, plan hazırlama esasları, onaylanması, uygulaması ve denetimi ile ilgili hususların açıklandığı KAİP Yönetmeliği, 2009 yılında ise KAİP Teknik Şartnamesi yönetmelik eki olarak yürürlüğe girmiştir (URL-2 ve 3).

KTVKYK'nin 6.01.2011 tarih ve 775 sayılı “Sit Alanlarında, Koruma Alanlarında ve Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarına Bitişik Parsellerdeki Tescilsiz Yapıların Tadilat ve Tamiratları” konulu ilke kararında; sit alanlarında, koruma alanlarında ve tescilli taşınmaza bitişik parsellerde yer alan tescilsiz yapıların yürürlükteki mevzuata göre kullanma izin belgesi (ruhsatı) varsa, KUDEB bulunan yerlerde KUDEB izni ve denetiminde, KUDEB bulunmuyorsa ilgili idare (belediye, il özel idaresi) izin ve denetiminde tadilat yapılabileceği ve uygulama sonrası rapor, fotoğraf vb. belgelerin KVKBK Müdürlüğüne iletilmesi gerektiği; söz konusu yapıların ruhsatı yoksa tamirat ve tadilatına izin verilmeyeceği belirtilmektedir (URL-4).

KTVKYK'nin 25.01.2017 tarih ve 681 sayılı “Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları” konulu ilke kararında kentsel sit alanı “Mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları ve bir bütün olarak o yerleşmenin ait oldukları dönemin yaşam biçimini gelecek nesillere aktarmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan, kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar, sokak ve meydanlar ve benzeri) birlikte buldukları alanlar” olarak tanımlanmaktadır (URL-5). Bu kararda:

-Basit onarımların; I. grup tescilli yapılarda KVKBK kararı ve KUDEB denetiminde, KUDEB bulunmayan yerlerde KVKBK Müdürlüğü denetiminde yapılabileceği, II. grup tescilli yapılar ve ruhsatlı tescilsiz yapılar için ise KUDEB izin ve denetiminde, KUDEB yoksa KVKBK Müdürlüğü izin ve denetiminde

yapılabileceği, uygulama öncesi ve sonrası rapor ve fotoğrafların bir (1) ay içerisinde KVKBK Müdürlüğüne iletilmesi gerektiği,

-Tescilli yapı esaslı onarımları için; KVKBK onaylı projelerine göre uygulamanın denetim sorumlusu mimar ve varsa KUDEB, yoksa ilgili idare tarafından denetlenerek uygulama sonrasına ait rapor ve fotoğrafların KVKBK'ye iletilmesi ve uygun bulunduktan sonra ruhsat verilebileceği,

-Tescilsiz yapı uygulamaları için; KUDEB bulunan yerlerde KAİP ilke ve esaslarına göre KUDEB tarafından izin verilerek denetim yapılacağı, KUDEB bulunmayan yerlerde tescilli bitişinde bulunan veya tescilli yapıya cephe veren tescilsiz ruhsatlı taşınmazlara KVKBK tarafından izin verilip denetiminin ilgili idare tarafından yapılacağı ve uygulama sonrasında KVKBK Müdürlüğü'nün uygun görüş yazısı ile yapılara ruhsat verilebileceği, diğer tescilsiz yapılara izin verilmesi ve denetiminin yapılmasının ilgili idareler tarafından sağlanacağı, KAİP'lerde bulunmayan müdahaleler için ilgili idare tarafından KAİP revizyonu yapılarak KVKBK'ye sunulması ve karar sonuçlanıncaya kadar uygulama yapılamayacağı belirtilmektedir (URL-5).

Tablo 1. KAİP Bulunan Kentsel Sitlerde Müdahalelere Yönelik İş Akışı ve Koruma Aktörlerinin Görevleri (URL-1, URL-2, URL3, URL-4, URL-5)

KAİP BULUNAN KENTSEL SİTLER	TADİLAT- TAMİRAT (BASİT ONARIM)				TESCİLLİ YAPILARDA ESASLI ONARIM ve YIKIM		TESCİLSİZ YAPILARDA ESASLI ONARIM- YENİ YAPILANMA- YIKIM			
	KUDEB varsa		KUDEB yoksa		KUDEB varsa	KUDEB yoksa	KUDEB varsa		KUDEB yoksa	
	I. Grup Tescilli	II. Grup Tescilli ve Tescilsiz	I. Grup Tescilli	II. Grup Tescilli ve Tescilsiz	I. ve II. Grup Tescilli	I. ve II. Grup Tescilli	KAİP hükümleri	KAİP değişiklik	Tescilli komşusu, karşı, tescilli yapıya cephe veren	Diğer tescilsiz
İZİN	KVKBK	KUDEB	KVKBK	KVKBK Müdürlüğü	KVKBK	KVKBK	KUDEB	KVKBK	KVKBK	İlgili İdare (belediyeler il özel idaresi)
SORUMLULUK	İlgili İdare (belediyeler, il özel idaresi)		İlgili İdare (belediyeler, il özel idaresi)		İlgili İdare (belediyeler, il özel idaresi)	İlgili İdare (belediyeler, il özel idaresi)	İlgili İdare (belediyeler, il özel idaresi)		İlgili İdare (belediyeler il özel idaresi)	İlgili İdare (belediyeler il özel idaresi)
DENETİM	KUDEB ve Mimar		KVKBK Müdürlüğü ve Mimar		KUDEB ve Mimar	İlgili İdare (belediyeler, il özel idaresi) ve Mimar	KUDEB ve Mimar		İlgili İdare (belediyeler il özel idaresi)	İlgili İdare (belediyeler il özel idaresi)
KULLANMA İZİNİ	Onarım uygunluk belgesi KUDEB tarafından verilir. (Uygulama öncesi ve sonrasına ait rapor 1 ay içerisinde KVKBK Müdürlüğüne iletilir.)		İlgili İdare (belediyeler, il özel idaresi)		Onaylı projesine göre yapılan uygulamaya yönelik hazırlanan raporun KVKBK tarafından uygun görülmesi sonrasında yapı kullanma izin belgesi ilgili İdare tarafından verilir (belediyeler, il özel idaresi)		İlgili İdare (belediyeler, il özel idaresi)		İlgili İdare (belediyeler il özel idaresi) (KVKBK Müdürlüğü uygun görüşü sonrasında)	İlgili İdare (belediyeler il özel idaresi, VGM)

Yukarıda bahsi geçen kanun, yönetmelik ve ilke kararlarına göre kentsel sit alanlarında yapılan müdahalelerdeki iş akışı ve bu akışa göre koruma aktörlerinin yetki ve sorumlulukları tabloya aktarılmıştır (Tablo 1). Kentsel sitlerde koruma aktörleri, KUDEB, KVKBK ve Müdürlüğü ile projeyi hazırlayan mimar ve ilgili idare olarak tanımlanan belediyeler ile il özel idaresinden oluşmaktadır. Kentsel sit alanında yer alan müdahaleler basit onarım ve esaslı onarım ile yeni yapılanmayı kapsayan

ruhsatlandırılmış müdahaleler olarak tanımladığımız iki ana gruba ayrılmaktadır. Müdahalelerde uygulanan iş akışı ise; izin, denetim, sorumluluk ve kullanma izni (ruhsat) olmak üzere dört basamaktan oluşmaktadır. Alanda KUDEB bulunması durumuna göre koruma aktörlerinin görevlerinde değişiklikler olmaktadır. KUDEB bulunmayan yerlerde aynı görev ve sorumluluğu KVKBK Müdürlüğü veya ilgili idare olarak tanımlanan belediye veya il özel idare yerine getirmektedir. Günümüzde, kentsel sit alanlarındaki müdahalelerin içeriği ve uygulamadaki detayları alana özgü olarak ilgili KAİP hükümlerinde yer alırken, bu müdahalelerin gerçekleşmesindeki iş akışı ile koruma aktörlerinin görev ve sorumlulukları Tablo 1'deki gibi genel mevzuata bağlıdır.

2. Odunpazarı Kentsel Sit Alanında KAİP Revizyonları

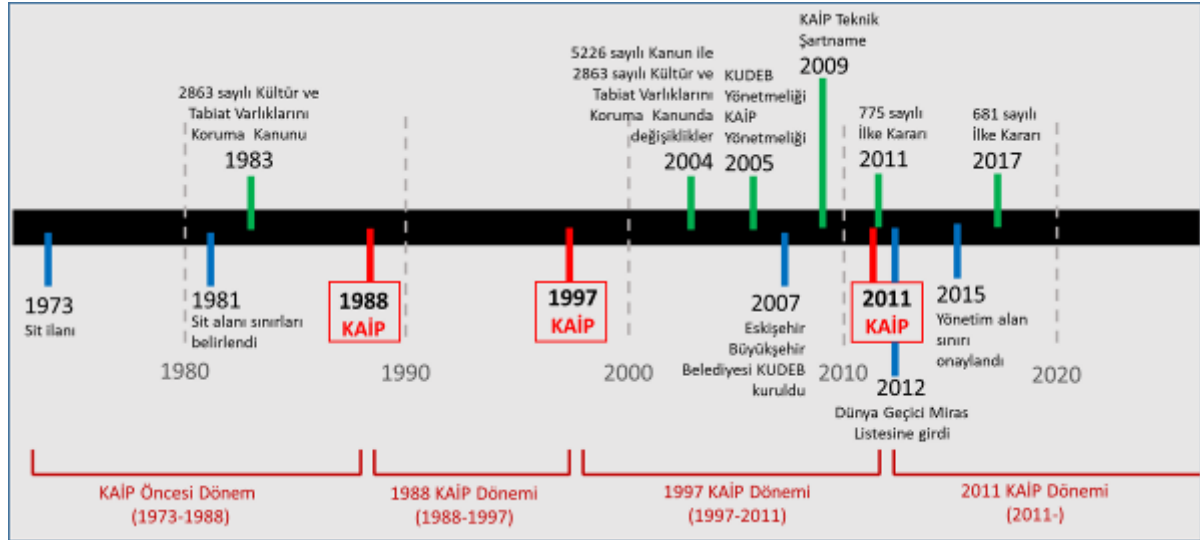
1973 yılında kentsel sit alanı olarak ilan edilen Odunpazarı'nda, günümüze kadar geçen sürede üç (3) adet KAİP hazırlanarak onaylanmıştır. Bu planların onaylandığı tarihlere göre Odunpazarı kentsel sit alanında müdahalelere etki eden mevzuata ait kronoloji;

- KAİP Öncesi Dönem (1973-1988)

-1988 yılı KAİP Dönemi (1988-1997)

-1997 yılı KAİP Dönemi (1997-2011)

-2011 yılı KAİP Dönemi (2011-)⁵ olmak üzere dört (4) dönemde incelenmiştir. Çalışma kapsamında KAİP; tescilli ve tescilsiz yapılara uygulanacak müdahaleler ve yeni yapılanma koşulları ile ilgili hükümler kapsamında ele alınmıştır.

Şekil 2: Odunpazarı kentsel sit alanında müdahalelere etki eden mevzuat kronolojisi

2.1. KAİP Öncesi Dönem (1973-1988):

1973 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tarihsel ve kentsel sit olarak ilan edilen Odunpazarı'nı içine alan yerleşim bölgesi, 1978 yılında İmar ve İskân Bakanlığı tarafından Eskişehir Nazım Planı'nda protokol-sit alanı olarak gösterilmiştir (Sökmen, 1988; Barlas,1997). Eskişehir Belediye Başkanlığı bu alan için hazırladığı tarihi doku araştırmasını içeren koruma geliştirme projesini, tescilli yapı listesi ve öneri sit sınırları ile Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne (EEMGM) sunmuştur (Acaroğlu, 1981). Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun (GEEAYK) 09.05.1981 tarih ve A-2808 sayılı kararında sunulan tescilli yapı listesinde bazı

⁵ Makalede ele alınan 2011 KAİP dönemi, 2011-2021 yıllarını kapsamaktadır.

değişiklikler yapılarak anıtsal ve sivil mimarlık yapılarıyla birlikte toplam 202 adet yapının tescili ve sit alanı sınırları onaylanmıştır. Söz konusu kararda plan tamamlanıncaya kadar sit alanı içerisinde yeni yapılanma ve yıkıma izin verilmediği, tescilli yapılarla ilgili onarımların denetlenmesinde ise Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı EEMGM ile GEEAYK'nin sorumlu tutulduğu belirtilmiştir (09.05.1981 tarih ve A-2808 sayılı kurul kararı). 1983 yılında yürürlüğe giren Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile koruma yetkisi Kültür Bakanlığı'na, korumada karar yetkisi ise GEEAYK yerine koruma kurullarına bırakılmış olup; sit alanlarının tanımı yapılarak bu alanlarda planlı ve kapsamlı koruma için ilk defa KAİP öngörülmüştür (Gültekin, 2016). Farklı zamanlarda mülkiyet sahipleri tarafından tescillenen yapılara çeşitli itirazlar olduğu için 1984 yılında Eskişehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü tarafından 1981 yılındaki tescil kararının tekrar gözden geçirilmesi istenmiştir (Sökmen, 1988). Bunun üzerine yapılan çalışmalar sonucunda, KTVKYK'nin 27.06.1986 tarih ve 2397 sayılı kararında 196 adet tescilli sivil mimarlık yapısının 34 adedinin tescil kaydının iptal edilmesi, daha önceki kararda 12 adet olan anıtsal yapı sayısının 20'ye çıkarılması ve koruma imar planının belediyesince bir an önce yapılması gerektiği belirtilerek KAİP yapıncaya kadar uygulanacak "Geçici Dönem Yapılanma Koşulları" belirlenmiştir (EKVKBKM Arşivi). 1987 yılında 2863 Sayılı Kanunda değişikliğe esas 3386 Sayılı Kanunla koruma kurullarının adı KVKBK olarak revize edilerek görevleri; tescillerin yapılması, kaldırılması, tescilli yapıların gruplarının belirlenmesi, geçiş dönemi esaslarının belirlenmesi, KAİP'lerin incelenip onaylanması, koruma alanlarının belirlenmesi ve bu alanlarla birlikte sit alanlarında ve tescilli yapılar için uygulamaya yönelik kararların alınması olarak belirlenmiştir (2863 sayılı kanun, Madde 57). Eskişehir'de 1995 yılında Koruma Kurulu kuruluncaya kadar geçen sürede Odunpazarı kentsel sit alanına ait konular, 1985 yılında kurulan Konya KVKBK'de görüşülmüştür. Söz konusu kurulun 21.04.1988 tarih ve 168 sayılı kararında, Odunpazarı kentsel sit alanında tescilli devam eden yapılar, tescilden düşen yapılar, tescile eklenen yapılarla birlikte toplamda 144 adet sivil mimarlık yapısı ve 18 adet anıtsal yapı gruplarıyla birlikte onaylanmıştır (Eskişehir KVKBK Müdürlüğü Arşivi).

2.2. 1988 yılı KAİP Dönemi (1988-1997):

Konya KVKBK'nin 17.06.1988 tarih ve 197 sayılı kararı ile Polat Sökmen Planlama Bürosu tarafından Eskişehir uygulama imar planı üzerinde hazırlanan Odunpazarı tarihsel ve kentsel sit alanı KAİP ve 1/100 ölçekli sokak cepheleri ile KAİP açıklama raporu tashihle uygun bulunmuştur (Eskişehir KVKBK Müdürlüğü Arşivi).

Tablo 2: 1988 KAİP yapı grupları ve müdahale biçimleri (Odunpazarı KAİP eki Plan Hükümleri, 1988)

K.A.İ.P Yapı Grupları	Müdahale Biçimleri
	<p>1. Grup Tescilli</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1A sınıfı olarak gruplandırılmış olan tescilli anıtsal yapıların yalnızca bakım ve koruma onarımı ile yenilenmesi gerekmektedir. Bu yapıların özgün durumlarını değiştirici herhangi bir müdahale yapılamaz. • 1B sınıfı olarak gruplandırılmış bulunan tescilli anıtsal yapılar ise günümüz yaşantısının getirdiği olanakları sağlayabilecek olan, görünüşü, genel karakteri, malzemesi, süslemeleri ve plan düzeni korunarak müdahale edilebilecek yapılardır.
	<p>2. Grup Tescilli</p> <ul style="list-style-type: none"> • Çevresel değerleri yanı sıra kütle, gabari ve görünüşleri korunacak yapılardır. Odunpazarı Sit Alanı içindeki sivil mimari örneklerinin tümü 2. Sınıf olarak tescil edilmiş olup içerdikleri niteliklerinin önemine ve düzeyine göre II. A1, II. A2 ve II. A3' tür. Tescilli anıtsal yapıların ufak bir bölümü ise II. A1 ve II. A2 sınıfı olarak değerlendirilmiştir. • 2. grup tescilli yapılar dış görünüşleri ve gabarileri ile korunması şartıyla her türlü köklü onarım ile yangın, deprem, su baskını, aşırı yıpranmışlık gibi nedenlerle yapılması gereken yenileme konularında binanın yapıım tekniğine uygun olarak yapılabilir.

1988 KAİP hükümlerinde:

-Tescilli yapılar I. grup ve II. grup olmak üzere ikiye ayrılmıştır. I. grup tescilli yapılar anıtsal nitelikte olup, sadece basit onarımları yapılabilecek 1A grubu ile cephe, malzeme ve süsleme özellikleri bozulmayacak şekilde müdahale edilebilen 1B grubu olmak üzere kendi içinde iki (2) gruba ayrılmaktadır.

-Genel olarak sivil mimari örneklerinden oluşan ve dış görünüşleri, kütle ve gabarileri ile korunacak olan II. Grup tescilli yapılar ise sahip oldukları niteliklere göre II. A1, II. A2 ve II. A3 olarak üç (3) gruba ayrılmaktadır. II. A1 grubu tescilli yapılar; cephesi, taşıyıcı elemanları olduğu gibi korunacak, kat planları ve iç mimarisi ve malzemesi kısmen yenilenebilecek yapılardan oluşurken, II.A2 grubu tescilli yapılar; cephesi olduğu gibi korunacak, taşıyıcı elemanları kat planları ve iç mimarisi ve malzemesi kısmen yenilenebilecek yapılardan, II. A3 grubu tescilli yapılar ise cephesinde bütünlüğü bozmayacak şekilde ve taşıyıcı elemanlarında önemsiz değişikliklerin yapılabildiği ve kat planları ile iç mimarisi ve malzemesi tamamen yenilenebilecek yapılardan oluşmaktadır.

-II. A3 grubu yapıların yerine yapılacak yapılar ve tescilsiz yapı ve parsellerinde yapılacak yeni yapılanmalarda plan eki olan sokak silüetlerine göre uygulama yapılacağı ve çelişkili konularda Konya KVKBK görüşünün alınacağı belirtilmektedir (Odunpazarı KAİP eki Plan Hükümleri, 1988).

Alanda yapılacak müdahaleler için KAİP' te belirtilen koruma aktörlerinin görev ve yetkileri Tablo 2'de gösterilmektedir. KAİP notlarına göre hazırlanan Tablo 2'de; I. grup tescilli yapıların basit ve esaslı onarımlarında Konya KVKBK'den izin almak şartıyla, uygulamaların denetim ve kabulünün Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı EEMGM, Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) ile Eskişehir Belediye Başkanlığı tarafından yapılacağı, uygulama sonrası rapor ve fotoğrafların ise Konya KVKBK'ye iletileceği, II. grup tescilli yapılarda yapılacak müdahalelerin izin, denetim ve kabulünde ise Eskişehir Belediyesi ve Eskişehir Müze Müdürlüğü'nün yetkili olduğu ancak onarım öncesi ve sonrası bilgi ve belgelerin Konya KVKBK'ye sunulması gerektiği görülmektedir (Odunpazarı KAİP eki Plan Hükümleri, 1988).

Bu dönem içerisinde, 1995 yılında Eskişehir KVKBK ve Müdürlüğü hizmete girmiştir. Böylece Odunpazarı kentsel sit alanı ile ilgili konular Eskişehir'de görüşülmeye başlanmıştır.

Tablo 3: 1988 KAİP müdahalelere yönelik iş akışı ve koruma aktörlerinin görevleri

1988 KAİP	TADİLAT- TAMİRAT (BASİT ONARIM)		TESCİLLİ YAPILARDA ESASLI ONARIM		YENİ YAPILANMA
	I. Grup Tescilli	II. Grup Tescilli	I. Grup Tescilli	II. Grup Tescilli	Tescilsiz ve IIA3 yerine yapılacak yeni yapı
İZİN	Konya KVKBK	Eskişehir Belediyesi ve Eskişehir Müze Müdürlüğü	Konya KVKBK	Eskişehir Belediyesi ve Eskişehir Müze Müdürlüğü	KAİP hükümleri ve sokak silüetlerine göre hareket edilir. Çelişkili durumlar Konya KVKBK görüşüne sunulur. Plan notlarında koruma aktörlerinin görev ve yetkileri belirtilmemiştir
DENETİM	EEMGM, VGM ile Eskişehir Belediye Başkanlığı	Eskişehir Belediyesi ve Eskişehir Müze Müdürlüğü	EEMGM, VGM ile Eskişehir Belediye Başkanlığı	Eskişehir Belediyesi ve Eskişehir Müze Müdürlüğü	
KABUL- UYGULAMA SONRASI	Uygulama sonrası rapor ve fotoğraflar Konya KVKBK'ye iletilecek	Onarım zaptı ile onarım öncesi ve sonrası dış cephe fotoğrafları Konya KVKBK'ye iletilecek	Uygulama sonrası rapor ve fotoğraflar Konya KVKBK'ye iletilecek	Rapor ve fotoğraflar bilgi için Konya KVKBK'ye iletilecek	

2.3. 1997 yılı KAİP Dönemi (1997-2011):

Eskişehir KVKBK'nin 23.05.1997 tarih ve 320 sayılı kararı ile onaylanan KAİP revizyonu ekinde toplamda 184 adet sivil mimarlık, 12 adet anıtsal yapıya envanter numarası verilerek tescilli yapı listesi oluşturulmuştur (Eskişehir KVKBK Müdürlüğü Arşivi). Listeye daha önceden Konya KVKBK tarafından tescillenen yapılara ek olarak 06.02.1997 tarih ve 256 sayılı kurul kararı ile tescillenen 43 adet yapı ile yeni tespit edilen 37 adet yapı daha eklenmiştir (Barlas, 1997). Barlas İmar Planlama Müşavirlik Ltd. Şti. tarafından hazırlanan plana ait açıklama raporunda; sit alanının kentin en merkezi ve en ulaşılabilir noktalarından birinde bulunmasına rağmen 1988 yılında hazırlanan KAİP'in var olan imar planı üzerine yapılması ile mevcut imar planı ve alanda alınan koruma tedbirlerinin bütünleşememesi sonucunda alanın kentteki gelişmeye ayak uyduramadığı, bu yüzden terk edilmeye başlandığı, alanda orta ve orta-alt gelir grubunun ikamet ettiği, daha üst gelir gruplarının alanın etrafındaki çok katlı yapılarda yaşadığı ve bu durumun bölgeye yoğunluk açısından kentsel baskı yaptığı belirtilmiştir (Barlas, 1997). Bu sorunlara çözüm bulmak amacıyla yeniden hazırlanan KAİP'te, gelişmeyi engelleyici kısıtlamalardan kaçınılmaya çalışılmış, mevcut adalar niteliklerine göre sınıflara ayrılarak, uygulamaların mevcut yapı düzenini bozmadan bu niteliklere göre değişiklik gösterebilmesi ve işlev değişikliği imkânı ile gelişime karşı cevap verebilmesi planlanmıştır (Barlas, 1997).

Tablo 4: 1997 KAİP yapı grupları ve müdahale biçimleri (Odunpazarı KAİP eki Plan Hükümleri, 1997)

K.A.İ.P. Yapı Grupları	Müdahale Biçimleri
	<p>Tescilli Yapılar</p> <p>Basit onarımlar, Yapının sadece yaşamını sürdürmeyi amaçlayan, cephesi, plan düzeni ve malzemesi korunarak özgün biçimine uygun olarak yapılacak onarımdır. Esaslı onarımlarda ise tescilli kültür varlıklarının onarımında ve yenilenmelerinde özgün malzeme ve çağdaş malzeme kullanılabilir. Ancak çağdaş malzeme kullanılması durumunda yapı ile uyumlu ve yapının özgünlüğünü kaybettirmeyecek bir uygulama gerçekleştirilecektir.</p>
	<p>Planla Korunacak Geleneksel Yapılar</p> <p>Bu yapıların iç düzenlemelerinde (planlarında) her türlü değişiklik yapılabilir. Özgün cephe ve gabari özellikleri korunacaktır. Cephelerde yapılmış bulunan niteliksiz değişiklikler özgün yapı ve sokak karakteri ile uyumlu bir biçimde yeniden düzenlenecektir. Bu tür yapıların yenilenmesi durumunda yapının mevcut konum ve gabarisi kullanılacağı gibi ada veya cephe için belirlenen yapılaşma koşulları çerçevesinde uygulama yapılabilir.</p>
	<p>A Tipi Yapı Adası</p> <ul style="list-style-type: none"> •Bu adalarda bulunan boş parsellerde ada niteliğine uygun yeni yapı yapılabilir. Yapı cephesi sokak silüeti ile birlikte değerlendirilerek oluşturulacaktır. •İlgili belediyenin olumlu görüşü ve koruma kurulu kararı olmadan tevhit ve ifraz yapılamaz. •Yeni yapılar eğer bitişik parselde tescilli yapı varsa o yapının saçak kotunu geçmemek üzere 2 veya 3 katlı yapılabilir. •Tescilli yapı bulunmaması durumunda max. kat adedi 2, max h=6.50 metredir. •Bu adalardaki yapı düzeni ile ilgili diğer koşullar için etkilime geçiş alanında belirtilen serbest nizam yapılaşma koşulları geçerlidir.
	<p>B Tipi Yapı Adası</p> <ul style="list-style-type: none"> •Adalardaki yeni yapılaşmada ada niteliğine uygun cephe düzeninde ve mimarı nitelikte yapı yapılacaktır. Yapılar serbest nizamda oluşacaktır. •Yapı taban alanı max 135m², yapı cephesi min. 5m, max 9m, yapı derinliği max. 15 olacaktır. •600m²den büyük parseller 300m²'den daha küçük olmamak koşulu ile ifraz edilebilir. Parselin tevhit halinde en çok 400m²'lik parseller üretilebilir. •Yeni yapılar eğer bitişik parselde tescilli yapı varsa o yapının saçak kotunu aşmamak koşulu ile 2 veya 3 katlı yapılabilir. •Tescilli yapı bulunmaması durumunda max. kat adedi 2, max h=6.50m'dir. •Burada belirtilmeyen diğer koşullar için etkilime geçiş alanında belirtilen serbest nizam yapılaşma koşulları geçerlidir.
<p>C Tipi Yapı Adası</p> <ul style="list-style-type: none"> •Bu adalar serbest nizamda yapılacaktır. Adalarda ifraz yolu ile 300 m²'den küçük tevhit yoluyla 600m²'den büyük parseller yapılamaz •Yapılacak yeni yapılarda max. Kat adedi 2, max h=6.50m, yapı taban alanı max 150 m², yapı cephe genişliği min 5m, max 10m, yapı derinliği max 15m olacaktır. •Bu adalardaki diğer yapılaşma koşulları için etkilime geçiş alanında belirtilen serbest nizam yapılaşma koşulları geçerlidir. 	

Tablo 4'e göre sit alanı içinde tespit edilen dört (4) farklı ada grubu;

-A tipi yapı adası: Doku ve yapı olarak en fazla korunmuş nitelikli yapıların sokak üzerinde bir dizi halinde bulunduğu yapı adalarını,

-B tipi yapı adası: Geleneksel mimarinin yoğun olarak bulunduğu ancak aralarda yeni ve niteliksiz yapılarında bulunduğu, geleneksel sokak silüetini oluşturabilmek için sağlaştırma ve yenileme yapılabilecek yapı adalarını,

-C tipi yapı adası: Geleneksel dokunun hissedildiği ancak geleneksel yapı özelliklerinin genel olarak yok olduğu, dokuyu koruyarak yenileme yapılabilecek yapı adalarını,

- Tampon bölge adası: Geleneksel mimari ve doku açısından zayıf olmasına karşın sit alanı ile etkileşimli olan ve sit alanı ile görsel bütünlük sağladığı için doku, kat adedi ve yoğunluk düzenlenmesinde dikkatli olunması gereken yapı adalarını kapsamaktadır (Barlas, 1997).

Onaylanan KAİP revizyonu, 1988 yılındaki KAİP ile karşılaştırıldığında;

-Tescilli yapıların gruplara ayrılmadığı,

- Planla koruncak tescilsiz yapı kategorisinin bulunduğu, belirlenen 113 adet planla korunacak yapının cephe, kütle ve gabari niteliklerinin korunarak planlarında değişiklik yapılabileceği,

- Belgeleme, analiz ve restorasyon projesi hazırlama esaslarının belirtildiği,

- Özgün malzeme veya yapının özgünlüğüne zarar vermeyecek şekilde çağdaş malzeme kullanılmasının belirtildiği,

- Tescilli yapılarda Eskişehir KVKBK'den izin almak kaydıyla işlevsel değişiklik yapılabileceği görülmektedir (Odunpazarı KAİP eki Plan Hükümleri, 1997).

Tablo 5: 1997 KAİP müdahalelere yönelik iş akışı ve koruma aktörlerinin görevleri

1997 KAİP	TADİLAT-TAMİRAT (BASİT ONARIM)	TESCİLLİ YAPILARDA ESASLI ONARIM	TESCİLSİZ YAPILARDA ONARIM VE YENİ YAPILANMA	
			Tescilli bitişiğindeki tescilsiz yapılar	Planla Korunacak Yapılar ile diğer tescilsiz yapılar
İZİN	Eskişehir KVKBK Müdürlüğü	Eskişehir KVKBK ve Odunpazarı Belediyesi	Eskişehir KVKBK ve Odunpazarı Belediyesi	Odunpazarı Belediyesi
DENETİM	Eskişehir KVKBK Müdürlüğü ve Odunpazarı Belediyesi	Odunpazarı Belediyesi (Uygulamada değişiklik olursa Eskişehir KVKBK'nin görüşü alınır.)	Plan notlarında koruma aktörlerinin görev ve yetkileri belirtilmemiştir.	
KABUL-UYGULAMA SONRASI	Onarım öncesi ve sonrası fotoğraf ve rapor Eskişehir KVKBK'ye iletilecektir.	Uygulama sonrası rapor ve fotoğraflar bilgi için Eskişehir KVKBK'ye iletilecektir.		

Alanda yapılacak müdahaleler için KAİP'te belirtilen koruma aktörlerinin görev ve yetkileri Tablo 5'te gösterilmektedir. KAİP notlarına göre hazırlanan Tablo 5'te; basit onarımların Eskişehir KVKBK Müdürlüğü'nün izni ile Odunpazarı Belediyesi ve KVKBK Müdürlüğü'nün denetiminde yapılabileceği, onarım öncesi ve sonrası fotoğraf ve raporun Eskişehir KVKBK iletilmesi gerektiği, tescilli yapılara ait esaslı onarımların Eskişehir KVKBK ve Odunpazarı Belediyesi'nin izni ile Odunpazarı Belediyesi denetiminde yapılabileceği, uygulama sonrasına ait bilgi ve belgelerin Eskişehir KVKBK'ye iletilmesi

gerektiği, planla korunacak geleneksel yapılar ve diğer tescilsiz yapıların bulunduğu parsellerdeki yeni yapılanmalara Odunpazarı Belediyesi tarafından izin verildiği, ancak tescilli yapı bitişindeki yeni yapılanmalar için belediyeye birlikte Eskişehir KVKBK'nin onayının alınması gerektiği görülmektedir (Odunpazarı KAİP eki Plan Hükümleri, 1997).

Bu dönem içerisinde, Odunpazarı Belediyesi 2000 yılında kurulan Tarihi Alanlar Birliği'ne üye olmuştur. 2004 yılında 5226 Sayılı Kanun ile özellikle yerel idarelere koruma alanında yetki verilmesi konusunda önemli değişiklikler, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Kanunu'na eklenmiştir. 2005 yılında KUDEB ve KAİP Yönetmelikleri ile 2009 yılında KAİP Teknik Şartnamesi yürürlüğe girmiştir. 2007 yılında Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı KUDEB kurulmuştur. 2000'li yıllardan sonra Odunpazarı Belediyesi tarafından başlatılan sokak sağlıklılaştırma çalışmaları aktif korumanın başlangıcı olarak yorumlanmaktadır (Özkut ve Yılmaz, 2011).

2.4. 2011 yılı KAİP Dönemi (2011-):

Geleneksel yapılarda daha çok kiracıların bulunması ve mevcut planın sadece konut işlevine izin vermesinden dolayı çöküntü bölgesine dönüştüğü düşünülen Odunpazarı kentsel sit alanında; kullanım-yaşam dengesini kurabilmek, korumanın sürdürülebilirliğini sağlamak ve potansiyel ticari, turistik ve kültürel faaliyetlerin ortaya çıkabilmesi için bir işlevsel dönüşüm hedefiyle alanın bir bütün olarak değerlendirilip tasarlanmasına dayalı revize KAİP hazırlanmıştır (Odunpazarı KAİP açıklama raporu, 2011). Eskişehir KVKBK'nin 27.04.2011 tarih ve 4873 sayılı kararı ile revize KAİP, plan hükümleri ve uygulama koşulları, yapı kararları paftası, sokak silüetleri ve plan açıklama raporu ile bir bütün olarak onaylanmıştır (Eskişehir KVKBK Müdürlüğü Arşivi). Mevcut durumda 205 adet tescilli sivil mimari yapı, 13 adet anıtsal yapı, 113 adet planla korunacak yapı bulunuyorken, yeni revizyon planda 25 adeti anıtsal yapı olmakla birlikte toplam 278 adet tescil önerisi bulunmaktadır (Özkut ve Yılmaz, 2011).

Revizyon planda, planla korunacak yapı kategorisi kaldırılarak, sit alanı içindeki yapılar dönemlerine ve niteliklerine göre sınıflandırılmıştır. Tablo 6'da görüldüğü üzere, dört (4) adet yapı dönemi bulunan planda; 1. dönem 19.yy ve öncesini (geleneksel dönem), 2. dönem 1900-1940 dönemini (geçiş dönemi), 3. dönem 1940-1960 dönemini (modern dönem) ve 4. dönem 1960 sonrasını (geç dönem) kapsamaktadır. Yapılar niteliklerine göre ise A, B ve C şeklinde gruplandırılmıştır. A grubu korunması gerekli kültür varlığı ile bu yapının üzerinde bulunduğu parsel veya parseller olarak belirlenmiştir. Korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenmiş tescilli yapılara (1A, 2A, 3A, 4A grubu yapılar), yürürlükte bulunan ilgili mevzuata göre müdahale edilecektir. B grubu kütle ve gabari bakımından dokuyla uyumlu tescilsiz yapılar ve parselleridir. C grubu ise kültür varlığı niteliğinde olmayan tescilsiz yapılar ve parselleridir (27.04.2011 tarih ve 4873 sayılı kurul kararı eki plan hükümleri).

Planda bütüncül bir koruma anlayışıyla, konut, ticaret, ticaret + konut ve sosyal donatı alanları belirlenmiştir. Ayrıca planda geleneksel ticareti yansıtan (geleneksel yeme-içme, el sanatları üretim, satış vb. fonksiyonlar) turizm aksları ve gelen ziyaretçilerin sayısındaki artış dikkate alınarak 1200 araçlık otopark alanı belirlenmiştir (Özkut ve Yılmaz, 2011). Eskişehir KVKBK'nin kararlarıyla 2013 yılında doğramalar, bahçe duvarları, ulaşım ve alt yapı uygulamalarıyla ilgili plan notlarında değişiklikler yapılmış, 2019 yılında ise Belediye Hizmet Alanları için, tescilli yapılar haricindeki yapıların kütle, gabari ve cepheyi etkilemeyen tadilatlarının izin ve denetiminin belediye tarafından gerçekleştirileceği kararı eklenmiştir.

KUDEB'in kurulması ile KAİP revizyonunda koruma aktörlerinin görev ve yetkilerinde önceki dönem planlarına göre değişiklikler olmuştur. Bu son düzenlemeye göre, sit alanında yapılan tüm müdahalelerin uygulanmasında sorumluluk Odunpazarı Belediyesi'ne, denetimi ise KUDEB ve proje müellifi mimara aittir. I. Grup tescilli yapıların basit onarımları ile tescilli yapılardaki uygulama izni

Eskişehir KVKBK tarafından verilirken, II. grup tescilli yapıların basit onarım izni ve tescilsiz yapılardaki onarım izinleri KUDEB tarafından verilmektedir (Tablo 7). Ayrıca tescilsiz yapılarda KAİP hükümleri dışında bir uygulama yapılacaksa plan değişikliği ile konunun Eskişehir KVKBK'de değerlendirilmesi gerekmektedir (Odunpazarı KAİP eki Plan Hükümleri, 2011).

Tablo 6: 2011 KAİP yapı grupları ve müdahale biçimleri (Odunpazarı KAİP eki Plan Hükümleri, 2011)

K.A.İ.P Yapı Grupları	Müdahale Biçimleri
	<p>A Grubu</p> <p>Korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenmiş yapılardır. Yapının tamamına ya da bir kısmına ait bilgi ve belgeye rastlanılmazsa projelendirmede tipolojik veriler kullanılır. Bu yapıların yeniden yapılması durumunda, yapım malzemesi geleneksel malzeme olmalıdır. Bu gruptaki yapılara müdahale yöntemleri:</p> <ol style="list-style-type: none"> Basit onarım: Eskiye, çürüyen veya bozulan yapı elemanlarının özgününe uygun malzeme ve detayda yenilenmesidir. Esaslı onarım: KVKBK tarafından onaylanacak müdahale kararlarının belirttiği projesine göre yapılacak imalatlardır. Yeniden yapım: KVKBK tarafından onaylanacak restitüsyon projesi ve buna göre hazırlanacak rekonstrüksiyon projesine göre yapının özgün form, kütle-gabarı ve plan düzeni korunarak yeniden yapılması uygulamasıdır.
	<p>B Grubu</p> <p>Doküya uyumlu yapı olarak belirlenen yapıların özgün kısmının; cephesi ve gabarisi ile yapı malzemesi korunacaktır. Bu gruptaki yapılara müdahale yöntemleri:</p> <ol style="list-style-type: none"> Basit onarım: Eskiye, çürüyen veya bozulan yapı elemanlarının özgününe uygun malzeme ve detayda yenilenmesidir Esaslı Onarım: Bu tür yapıların onarımları ilgili mevzuatlar kapsamında belediyesi denetiminde gerçekleştirilecektir. Yeni yapılacak yapılarda; yapı karar paftalarında yapılaşma kararları belirtilmiş olup, bu ölçüler esas alınır. Yapılacak müdahalelerde aşağıdaki esaslara uyulacaktır: <ol style="list-style-type: none"> Mevcut cephe düzeninin korunması Taşıyıcı sistem seçiminde afet yönetmeliğine uygun malzeme seçiminin yapılması; ancak bina genelindeki mimari elemanlarda dokuya uygun veya özgün malzeme ve detayların korunması Plastik esaslı malzeme ile yenileme yapılmaması Bu dönem yapılarının cephelerinde, geleneksel dönem yapılarında olduğu gibi ahşap çitlerle süsleme yapılmaması (binanın özgün halinde varsa yapılması) Bu dönem yapılarının çıkmalarının altlarının ahşap malzeme ile kaplanmaması (binanın özgün halinde varsa yapılması) Çıkmaların altına muhdes payandalar yerleştirilmemesi (binanın özgün halinde varsa yapılması)
	<p>C Grubu</p> <ol style="list-style-type: none"> Ekonomik ömrünün tamamlanmasından sonra, gerekli durumlarda yıkılıp yerine modern yeni bina yapılabilecek olan yapılardır. Bu gruptaki yapıların basit ve esaslı onarım, ilgili mevzuatlar kapsamında belediyesi izni ve denetiminde gerçekleştirilecektir. Bu parsellerde, Odunpazarı Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı, yapı kararları paftasındaki ölçüler esas alınarak yeni yapılar yapılabilir. <ol style="list-style-type: none"> Yeni yapının doğramalarında ahşap veya ahşap görünümlü malzeme kullanılacaktır. Yeni yapının cephe kaplama malzemesi olarak plastik esaslı malzeme (boya grubu hariç) kullanılmaz Yeni yapılacak yapılarda, cephe renklerinde, genel hükümlerin (viii) maddesine uyulacaktır.

Bu dönem içerisinde, kentsel sitelerle ilgili olarak ulusal mevzuata bakıldığında, 681 ve 775 Sayılı İlke Kararlarının onaylandığı, Odunpazarı ölçeğinde sokak sağıklaştırma çalışmalarının devam ettiği, Odunpazarı kentsel sit alanının 2012 yılında Dünya Geçici Miras Listesi'ne girdiği, günümüzde halen çalışmaları devam eden alan yönetimi planı için alan sınırlarının 2015 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onaylandığı görülmektedir.

Tablo 7: 2011 KAİP müdahalelere yönelik iş akışı ve koruma aktörlerinin görevleri

2011 KAİP	TADİLAT- TAMİRAT (BASİT ONARIM)		A GRUBU TESCİLLİ YAPILARDA ESASLI ONARIM ve YIKIM	B ve C GRUBU TESCİLSİZ YAPILARDA ESASLI ONARIM- YENİ YAPILANMA- YIKIM	
	I. Grup Tescilli	II. Grup Tescilli ve Tescilsiz	A Grubu Yapılarda	KAİP hükümleri	KAİP değişikliği
İZİN	Eskişehir KVKBK	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi KUDEB	Eskişehir KVKBK	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi KUDEB	Eskişehir KVKBK
SORUMLULUK	Odunpazarı Belediyesi		Odunpazarı Belediyesi	Odunpazarı Belediyesi	
DENETİM	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi KUDEB ve Mimar		Eskişehir Büyükşehir Belediyesi KUDEB ve Mimar	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi KUDEB ve Mimar	
KULLANMA İZİNİ	Onarım uygunluk belgesi KUDEB tarafından verilir. KUDEB (Uygulama öncesi ve sonrasına ait rapor, 1 ay içerisinde Eskişehir KVKBK Müdürlüğüne iletilir.)		Uygulamanın onaylı projesine uygun tamamlandığına dair denetleme sorumlusu mimar ve KUDEB teknik raporu ile uygulama sonrası fotoğraflarının koruma bölge kurulunca değerlendirilerek uygun bulunmasından sonra ilgili Yönetmelik doğrultusunda yapı kullanma izin belgesi Odunpazarı Belediyesi tarafından verilir.	Odunpazarı Belediyesi tarafından KAİP ve projesine uygun olarak tamamlanan uygulamalara yapı kullanma izin belgesi verildikten sonra, uygulamanın KAİP esaslarına uygun olarak tamamlandığına ilişkin bilgi, belge ve fotoğraflar KUDEB tarafından 1 ay içinde Eskişehir KVKBK'ye iletilir.	

3. Odunpazarı Kentsel Sit Alanında Ruhsatlandırılmış Müdahaleler

Tablo 8: Ruhsatlandırılmış Müdahalelerin Türleri ve Yapı Grupları

K.A.İ.P. Dönemleri	1A	1A-1C	1B	1B-2C	1C	2A	2B	2C	3B	3C	4B	4C	Grupsuz	Genel Toplam
KAİP Öncesi	2	-	-	-	1	-	-	1	2	6	3	15	3	33
RESTORASYON	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
YENİ YAPI	-	-	-	-	1	-	-	1	2	6	3	15	3	31
1988 KAİP Dönemi	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2	3	11	2	20
YENİ YAPI	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2	3	11	2	20
1997 KAİP Dönemi	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	8	-	13
REKONSTRÜKSİYON	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
RESTORASYON	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
YENİ YAPI	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	8	-	9
2011 KAİP Dönemi	12	1	8	1	4	1	2	8	-	2	-	10	-	49
REKONSTRÜKSİYON	4	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
RESTORASYON	8	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	9
YENİ YAPI	-	-	8	1	4	-	2	8	-	2	-	10	-	35
Genel Toplam	18	1	8	1	5	1	4	9	2	10	7	44	5	115

Odunpazarı Belediyesi'nden elde edilen kentsel sit alanında bulunan yapılara ait tespit edilen 115 adet ruhsatlandırılmış müdahalenin dönemleri ve türleri incelendiğinde:

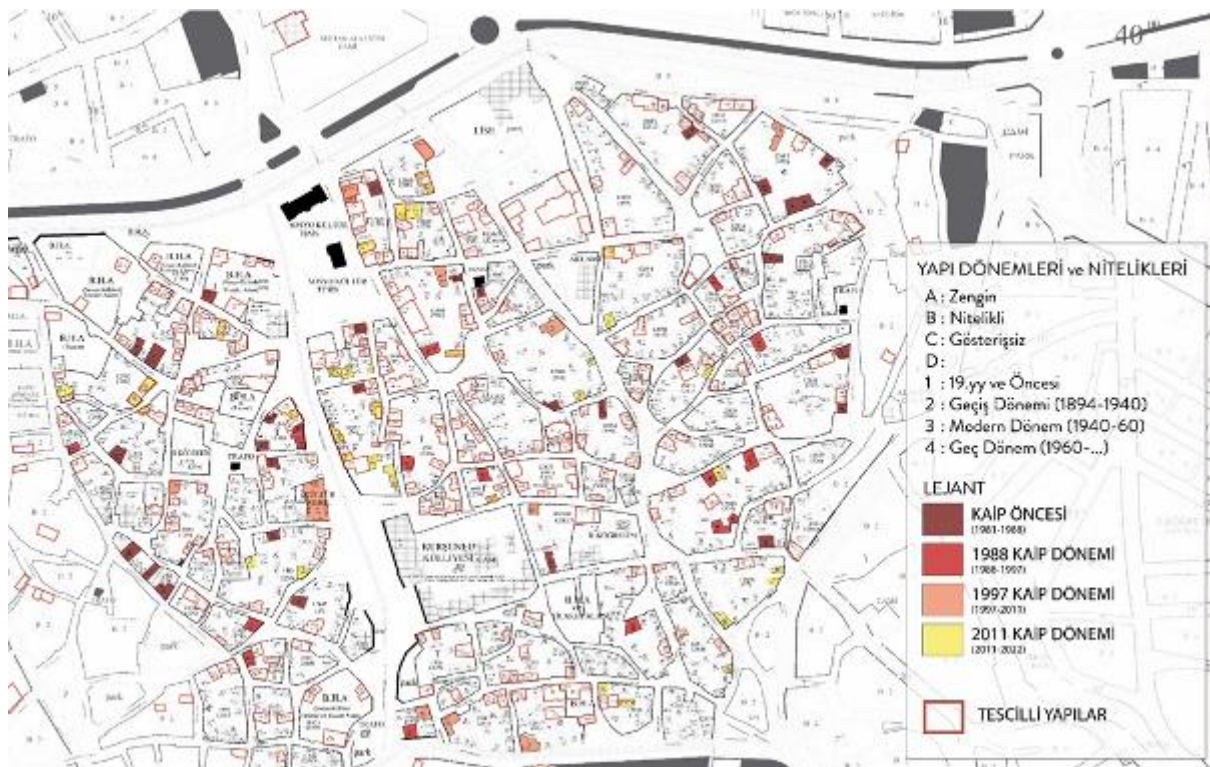
-KAİP öncesinde 2 adet restorasyon, 31 adet yeni yapı olmak üzere toplam 33 adet ruhsatlandırılmış müdahale,

-1998 KAİP döneminde 20 adet yeni yapı uygulaması,

-1997 KAİP Döneminde 1 adet rekonstrüksiyon, 3 adet restorasyon, 9 adet yeni yapı olmak üzere toplam 13 adet ruhsatlandırılmış müdahale,

-2011 KAİP Döneminde 5 adet rekonstrüksiyon, 9 adet restorasyon, 35 adet yeni yapı olmak üzere toplam 49 adet ruhsatlandırılmış müdahale bulunduğu görülmüştür (Tablo 8).

4. Analizlerin Birlikte Değerlendirilmesi

Şekil 3: Odunpazarı Kentsel Sit Alanı KAİP Dönemlerine Ait Ruhsatlandırılmış Müdahaleler

Çalışma kapsamında yapılan analizler birlikte değerlendirildiğinde:

-1988 yılına ait KAİP dönemi boyunca alanda toplamda 20 adet yeni yapı ruhsatının alındığı, restorasyon ve rekonstrüksiyon uygulaması bulunmadığı, I. grup tescilli yapıların onarımı için Konya KVKBK'den izin alındığı ve denetiminin EEMGM, VGM ile Eskişehir Belediyesi tarafından yapıldığı, II. grup tescilli yapıların onarımında izin ve denetimin Eskişehir Belediyesi ve Müze Müdürlüğü tarafından yapıldığı, tescilsiz yapılarda plana aykırı durum yoksa Eskişehir Belediyesi tarafından izin ve denetiminin yapıldığı;

-1997 yılına ait KAİP dönemi boyunca 9 adet yeni yapı, 3 adet restorasyon ve 1 adet rekonstrüksiyon ruhsatı alındığı, tescilli yapıların esaslı onarımları için Eskişehir KVKBK ve Odunpazarı Belediyesi tarafından izin verildiği, denetiminin Odunpazarı Belediyesi tarafından yapıldığı, tescilsiz yapılarda Odunpazarı Belediyesi tarafından izin verildiği, tescilli bitişindeki tescilsiz yapılar için belediye ile Eskişehir KVKBK tarafından izin verildiği;

- 2011 yılı KAİP döneminde ise 35 adet yeni yapı, 9 adet restorasyon, 5 adet rekonstrüksiyon ruhsatı alındığı, tescilli yapıların onarımı için gerekli izin Eskişehir KVKBK tarafından verildiği, tescilsiz yapıların onarımı, yıkımı ve yeni yapılanmalar için KUDEB tarafından izin verildiği, tüm müdahalelerin Odunpazarı Belediyesi sorumluluğunda ve KUDEB ve mimar denetiminde yapıldığı görülmüştür (Şekil 3, Tablo 9).

Tablo 9: Koruma Amaçlı İmar Planı Dönemlerine Ait Koruma Aktörlerinin Görevleri ve Ruhsatlandırılmış Müdahaleler

KAİP Dönemleri	Yapı Nitelikleri	Aktörler		Müdahale Biçimi			Genel Toplam
		İzin	Denetim	Rekonstrüksiyon	Restorasyon	Yeni Yapı	
KAİP Öncesi	Tescilli			-	2		33
	Tescilsiz			-	-	31	
1988 KAİP Dönemi	1.grup Tescilli	Konya KVKBK	EEMGM, VGM, Eskişehir Belediyesi	-	-		20
	2.grup Tescilli	Eskişehir Belediyesi, Müze Müdürlüğü	Eskişehir Belediyesi ve Müze Müdürlüğü	-	-		
	Tescilsiz	Eskişehir Belediyesi	Eskişehir Belediyesi	-	-	20	
1997 KAİP Dönemi	Esaslı Onarım	Eskişehir KVKBK ve Odunpazarı Belediyesi	Odunpazarı Belediyesi	1	3		13
	Tescilsiz	Odunpazarı Belediyesi		-	-	9	
	Tescilli Bitişindeki Tescilsiz	Odunpazarı Belediyesi, Eskişehir KVKBK		-	-		
2011 KAİP Dönemi	Tescilli	Eskişehir KVKBK	KUDEB	5	9		49
	Tescilsiz	KUDEB	KUDEB		-	35	
Genel Toplam				6	14	95	115

SONUÇ

Kentsel sit alanlarının sürdürülebilirliği noktasında, bölgedeki yapılara ait müdahale yöntemleri ve süreçlerinin açıklandığı KAİP ve plan hükümleri oldukça önemlidir. Bu hükümlerdeki yapılaşma kararları, alandaki yapısal müdahaleleri belirlediği için alanın ve dolayısıyla kentin geleceğini de etkilemektedir. Bu bağlamda, Odunpazarı kentsel sit alanında KAİP revizyonlarının ruhsatlandırılmış müdahalelere etkisini değerlendirdiğimizde:

-Mevcut imar planının üzerinde hazırlanan 1988 yılı KAİP'in var olan bir imar sistemine koruma kavramını entegre etmeye çalıştığı görülmektedir. Ancak içeriği doldurulamayan "koruma" kavramı, mahalle sakinlerinin yapıları terk etmesine neden olmuştur. Plan notlarındaki tescilli yapılara nasıl müdahale edilmesi gerektiği konusundaki eksiklikler ve sınırlamaların hem müdahalelere izin verme yetkisinde bulunan koruma aktörlerinin kararlarını etkilediği hem de yapı sahipleri ve kiracılarının tadilat yapmasına engel olduğu düşünülmektedir. Böylece tescilli yapılar terk edilmeye başlanmıştır. Bu süreçte alanda; 20 adet yeni yapı ruhsatı alınmışken, herhangi bir restorasyon ve rekonstrüksiyon ruhsatı alan yapı bulunmayışı, söz konusu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır. 1988 yılı KAİP döneminde tescilli yapılar, herhangi bir müdahale edilmeden olduğu gibi dondurma yöntemi ile korunmaya çalışıldığı için, yapıların bakımsızlıktan terk edilip metruk hale gelmesi ve alanın çöküntüye uğramasının kaçınılmaz olduğu görülmüştür.

- Sit alanının terk edilip çöküntü bölgesi haline gelmesini önlemek amacıyla 1997 yılında hazırlanan ikinci planda; yapılara müdahale konusunda bir önceki planda bulunmayan basit onarım kavramının tanımı yapılmış, tescilli yapıların projelendirilmesinde belgeleme, analiz ve restorasyon projesi tanımları ve bu süreçlerde yapılması gerekenler belirtilmiş, onarımda hangi malzemelerin

kullanılacağı açıklanmış ve Koruma Kurulu izni ile yapılarda işlev değişikliğinin olabileceği belirtilmiştir. Hangi işlevin daha gelir getirici olduğunun yapı sahibi tarafından belirlenebilmesi için planda işlev belirtilmemiştir. İkinci planda yeni yapılar için de kategori yapılarak dört grup belirlenmiştir. Daha özgün tescilli yapıların bulunduğu yapı adaları ile özgünlüğünü kaybetmiş yapıların çoğunlukta olduğu yapı adalarında yeni yapı yapma arasında farklar olması gerektiği düşüncesiyle her grup için yapılaşma kararları ayrı ayrı belirtilmiştir. 2005 yılında yerel yönetimlerin kentsel sitlerde etkin rol alması ile sokak sağıklaştırma projeleri başlamıştır. Ancak bu uygulama basit onarım kapsamında ve sadece yapıların cephelerinde ve sokağa bakan bahçe duvarlarında yapıldığı için ruhsata tabi tutulmamıştır. İkinci plan dönemi boyunca 9 adet yeni yapı, 3 adet restorasyon ve 1 adet rekonstrüksiyon ruhsatı alınmıştır. Bu sayılara bakıldığında, 1997 yılı KAİP'te tescilli yapılara müdahale için proje hazırlama aşamaları ve uygulamada kullanılacak malzeme tariflerinin bulunmasının tescilli yapılara müdahale edebilme süreçlerini başlattığı görülmektedir. Yeni yapılanmalarda ise; ada bazlı getirilen yapılaşma kararları yüzünden yeni yapı sayısında azalma olmuştur.

-İkinci planın, Odunpazarı kentsel sit alanının çöküntü halinden kurtarılması hedefini gerçekleştiremeyişi ve çağdaş yaşamın gereksinimlerini karşılayamaması yüzünden 2011 yılında Odunpazarı Belediyesi tarafından alana ait yeni bir KAİP hazırlanmıştır. Üçüncü planda yapılara yönelik envanter çalışmaları yapılarak, her adaya ait yapı kararları paftası oluşturulmuş, bütüncül bir koruma anlayışıyla konut, ticaret, ticaret + konut ve sosyal donatı alanları ile turizm aksları ve otopark alanları belirlenmiştir. Alanda yapılacak müdahalelerin tanımları yapılarak, bunlara ait ayrıntılı tarifler ve süreç akışı hakkında bilgiler verilmiştir. 2011 yılından günümüze kadar devam eden bu süreçte 35 adet yeni yapı, 9 adet restorasyon, 5 adet rekonstrüksiyon ruhsatı alınmıştır. Yerel yönetimlerin sit alanlarında söz sahibi olmasıyla birlikte 2011 yılı KAİP plan notlarındaki ayrıntılı tanımlar, müdahale tarifleri ve planda alanı canlandırmaya yönelik işlevlerin belirlenmesiyle alandaki uygulamaların hızlandığı görülmüştür.

Günümüzde Odunpazarı kentsel sit alanının adeta bir şantiye alanına dönüşmesiyle, 2011 yılındaki revize KAİP'in sit alanında kentin gelişimine ve değişime ayak uydurmaya çalışır nitelikteki çalışmaları hızlandırdığı söylenebilir. Ancak, kültürel mirasın korunması adına olumlu gibi gözükken bu durumu değerlendirebilmek için Odunpazarı kentsel sit alanında yapılan uygulamalar yerinde incelendiğinde, yapıların özgün detay, malzeme ve formunu kaybettiği gözlemlenmiştir.

Son yıllarda ülkemizde kentsel sit alanlarında yapılan çalışmalara baktığımızda; Ankara Hamamönü kentsel sit alanında yapılan uygulamalar için Yurdugüzel ve Özçetin (2015) tarafından yapılan çalışmada, söz konusu alandaki geleneksel konut yapılarının yıkılmadan önce sahip olduğu yapıım tekniği, malzeme özellikleri, cephe elemanlarının boyutları ve özgün plan şemasından farklı olarak genellikle betonarme yapıım tekniği ile inşa edildiği vurgulanmıştır. Yazarlar ayrıca, özgün durumdaki cephe hareketlerinden hem farklı sayıda bölüntü hem de farklı doğrama detaylarının kullanıldığını raporlamış ve bu yüzden tarihi dokunun daha önce sahip olduğu özgün karakterden çok farklı bir görünüme kavuşarak özgün kimliğini kaybettiğine vurgu yapmışlardır. Diğer taraftan hem ulusal hem de uluslararası tarih açısından büyük önem taşıyan İstanbul Tarihi Yarımada'da yapılan uygulamalara bakıldığında da benzer bir tablo ile karşılaşmaktadır (Bilgili, 2015). Şahin (2021)'in Malatya örneği üzerinden sivil mimari yapıların özgünlüğünü değerlendirdiği tez çalışmasında, tarihi kent merkezindeki geleneksel konutların büyük bir çoğunluğunun özgünlüğünü yitirdiğinden bahsetmiştir. Kentsel sit alanlarında yaşanan problemlerin bölgesel veya yerel olmadığı, ülke çapında sürdürülebilirliğin devlet politikası haline geldiği son yıllarda kentsel sit alanlarında uygulanan koruma faaliyetlerinin sürdürülebilir olmadığı görülmüştür. Bu durumun kentsel sit alanlarında yapılacak ruhsatlandırılmış müdahalelere yönelik mevzuat eksikliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu yüzden ruhsatlandırılmış müdahalelere yönelik uygulamaların net bir şekilde tarif edildiği KAİP hazırlanması kentsel sit alanlarının sürdürülebilirliği noktasında büyük önem taşımaktadır.

GENEL SONUÇ: Odunpazarı kentsel sit alanında görüldüğü üzere KAİP revizyonları, tarihi dokunun değişime ve gelişmeye ayak uydurma çabasının sonucunda oluşmaktadır. Plan ve beraberindeki plan hükümleri, tarihi dokudaki müdahaleleri belirlediği için; plan revizyonlarındaki farklılıkların etkisi, alandaki ruhsatlandırılmış müdahalelerin türü ve sayısından anlaşılmaktadır. Ancak; sürdürülebilir koruma anlayışında, alanda yapılan müdahale türü ve sayısıyla birlikte müdahale sonrasında yapının sahip olduğu nitelikler de önem taşımaktadır. Kentsel sitedeki yapıların bir taraftan özgünlüğünün korunurken, diğer taraftan sürdürülebilirliğini hedefleyen niteliklerin varlığı müdahale sonrasındaki sonucu etkilemektedir. Bu çalışma kapsamında ruhsatlandırılmış müdahaleler tür ve miktar olarak analiz edildiği için bundan sonraki çalışmalarda, KAİP revizyonlarının kentsel sitlerin sürdürülebilirliği üzerine etkisini araştırmak için ruhsatlandırılmış müdahalelerin uygulama sonrasındaki durumlarının değerlendirmesi yapılabilir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Teşekkür: Teşekkürümüz yoktur.

KAYNAKÇA:

- Acaroğlu, İ. (1981). Odunpazarı Koruma Geliştirme Projesi Çalışması. Apu Mühendislik Müşavirlik Ltd. Şti. EKVKBKM Arşivi, Eskişehir.
- Ahunbay, Z. (1999). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. Ankara: Yem Yayınları
- Ahunbay, Z. (2019). *Kültür Mirasını Koruma İlke ve Teknikleri*. YEM Yayınları, Ankara.
- Barlas, T. (1997). 1997 Koruma Amaçlı İmar Planı Açıklama Notları. EKVKBKM Arşivi, Eskişehir.
- Bilgili, B. (2015). Kaybolan Kültür Varlıkları ve Yeniden Yapımlarının Değerlendirilmesi: İstanbul Tarihi Yarımada'dan Örnekler. 5. Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası. https://www.researchgate.net/profile/Bilal_Bilgili/publication/320345607_Kaybolan_Kultur_Varliklari_ve_Yeniden_Yapimlarinin_Degerlendirilmesi_Istanbul_Tarihi_Yarimada'dan_Ornekler/links/59df14aeaca27247d7a7ade8/Kaybolan-Kueltuer-Varliklari-ve-Yeniden-Yapimlarinin-Degerlendirilmesi-Istanbul-Tarihi-Yarimadadan-Oernekler.pdf
- ICOMOS. Amsterdam Bildirgesi (1975). 01.04.2022 tarihinde http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0458320001536681780.pdf adresinden alındı.
- Eriçok, A. K., Güler, E., & Özdemir, Ö. F. (2021). Geleneksel Kent Dokularının Korunmasında, Koruma Amaçlı İmar Planlarının Öneminin Bitlis Örneğinde İrdelenmesi. *idealkent*, 12(32), 208-241. <https://doi.org/10.31198/idealkent.847642>
- Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü (EKVKBKM) Arşivi. Odunpazarı Kentsel Sit Alanına ilişkin 09.05.1981 tarih ve A-2808 sayılı, 27.06.1986 tarih ve 2397 sayılı, 29.04.1988 tarih ve 168 sayılı, 27.04.2011 tarih ve 4873 sayılı Kurul Kararları. 26.00.53 no'lu arşiv dosyası, Eskişehir.
- Eyüboğlu Erşen, A. (2015). Tarihi Kentlerin Korunmasında, Koruma Amaçlı İmar Planlarının Getirdiği Sınırlamalar ve Uygulama Sorunlarının Kırklareli Örneğinde İrdelenmesi. 9. Uluslararası Sinan Sempozyumu, Trakya Üniversitesi.

- Madran, E ve Özgönül, N. (Ed). (2005). Son Yasal Düzenlemelerle Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Yerel Yönetimler El Kitabı. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve TMMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. Ankara: DÖSİMM Matbaası.
- Özkut, D ve Yılmaz, R. (Ed). (2011). Odunpazarı Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu. Odunpazarı Belediyesi: Ülkü Ofset.
- Özgür, T., & Kocatürk, F. (2018). Ordu Kentsel Sit Alanının Doku Özellikleri Üzerine Bir İnceleme. *Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 83-113. <https://doi.org/10.30517/cihannuma.505532>
- SEZİK, M. (2018). Kentlerin Tarihi ve Kültürel Dokusunun Korunması Bağlamında Kentsel Dönüşüm Uygulamaları. *Kent Akademisi*, 11(4), 600-608. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/issue/42449/468201>
- Sökmen, Polat. (1988). Eskişehir Odunpazarı Koruma İmar Planı Açıklama Raporu. Polat Sökmen Planlama Bürosu. EKVKBKM Arşivi, Eskişehir.
- Turgut Gültekin, N. (2016). *1980 Sonrasında Mevzuat Değişikliklerinin Kültürel Miras Alanlarının Korunmasındaki Etkinliği*. 80 Sonrası Mekân ve Planlama. Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara. 239-251. https://webftp.gazi.edu.tr/mimarlik/80snorasimekanveplanlama_ekitap.pdf
- URL-1. Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik. 5 Nisan 2022 tarihinde <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263857/koruma-uygulama-ve-denetim-burolari-proje-burolari-ile-.html> adresinden alındı.
- URL-2. Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik. 5 Nisan 2022 tarihinde <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-286532/koruma-amacli-imar-planlari-ve-cevre-duzenleme-projeler-.html> adresinden alındı.
- URL-3. Koruma Amaçlı İmar Planları. 5 Nisan 2022 tarihinde <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-111517/koruma-amacli-imar-planlari.html> adresinden alındı.
- URL-4. (775 nolu İlke Kararı) Sit Alanlarında, Koruma Alanlarında ve Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarına Bitişik Parsellerdeki Tescilsiz Yapıların Tadilat ve Tamiratları. 5 Nisan 2022 tarihinde <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263775/775-nolu-ilke-karari-sit-alanlarinda-koruma-alanlarinda-.html> adresinden alındı.
- URL-5. 681 nolu İlke Kararı) Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları. 5 Nisan 2022 tarihinde <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263828/681-nolu-ilke-karari-kentsel-sitler-koruma-ve-kullanma-.html> adresinden alındı.
- Yurdugüzel, Ö.T.ve Özçetin, Z. (2015). Tarihi Çevre Uygulamalarına Eleştirel Bakış: Hamamönü Örneği. 5. Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası.
- Yücel, C. (2017). Koruma Amaçlı Planlarda Yapılaşma Kararları - Giresun Örneği. *Megaron* 12(1), 106-119. <https://jag.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-22448-ARTICLE-YUCEL.pdf>
- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. 5 Nisan 2022 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2863.pdf> adresinden alındı.

EXTENDED SUMMARY:**Research Problem:**

The aim of this study is to investigate the effect of the revisions of the Conservation Development Plans in the Eskişehir Odunpazarı urban site on the type and amount of the licensed interventions (fundamental repairs such as restoration, reconstruction, and restructuring applications that received a license after the implementation).

Research Questions:

How do the revisions that have taken place in the conservation plans over time -in the Eskişehir Odunpazarı urban site- affect the licensed interventions?

Literature Review:

Conservation development plans (KAIP) prepared in accordance with the current legislation of their time ensure that the traditional texture can respond to the dynamics of the city. However, when the existing KAIPs are examined, it is seen that the revision of KAIP at certain time intervals is inevitable due to the change and development of cities with a dynamic structure. For Kırklareli Urban Site Conservation Development Plan, which was prepared in 2000, it was decided to revise it in 2013 by Edirne KVKBK (Regional Board for the Conservation of Cultural Heritage) according to the changes and developments in the area (Eyüboğlu Erşen, 2015). With the revision of KAIP, which was made in 1997 for Giresun urban site, in 2008, the number of registered buildings doubled, while the number of new construction parcels and the base areas of the buildings decreased in line with the historical texture (Yücel, 2017). Afyonkarahisar urban site area KAIP was prepared in 1994. Today, KAIP revision works are continuing due to the inability to meet the needs of the region (Eskişehir KVKBK Müdürlüğü Arşivi). In the literature, there is no study examining the effects of KAIP revisions on structures in urban sites through licensed interventions (Koçan, 2011; Özgür & Kocatürk, 2018; Eriçok Güler, & Özdemir, 2021).

Methodology:

Case study, one of the qualitative research methods based on data collection, was used within the scope of the study. In this context, Odunpazarı urban site was chosen as a sample. First, a literature review on national legislation related to urban sites was made, and the tasks of the workflow and protection actors were determined. Later, the KAIPs that were approved from the archive of the Eskişehir KVKBK Directorate from the declaration of the area as a "site" to the present, were taken for examination. From the archives of Odunpazarı Municipality, information on the block/plot, license, and construction year of the licensed new interventions in the urban site were obtained. The collected data were transferred to tables and current situation analyzes were made. By evaluating the relationships between the tables together, the effect of the KAIP revisions in the Odunpazarı urban site on the licensed interventions in the area has been revealed.

Results and Conclusions:

When we evaluate the impact of KAIP revisions on licensed interventions in the Odunpazarı urban site:

-It is seen that KAIP in 1988, which was prepared on the existing zoning plan, tried to integrate the concept of protection into an existing zoning system. However, the concept of "conservation", the content of which cannot be filled, caused the residents of the neighborhood to leave the buildings. It is thought that the deficiencies and limitations on how to intervene in the registered buildings in the plan notes both affect the decisions of the conservation actors who are authorized to allow the interventions and prevent the building owners and tenants from making renovations. Thus, the registered structures began to be abandoned. In this process, in the field; While 20 new building permits were obtained, the absence of any restoration and reconstruction permits clearly reveals the situation in question. In the KAIP period of 1988, since the registered buildings were tried to be preserved with the freezing method without any intervention, it was seen that it was inevitable for the buildings to be abandoned due to neglect and become derelict and the area to collapse.

- In the second plan prepared in 1997 to prevent the site from being abandoned and turned into a depression area; The concept of simple repair, which was not included in the previous plan, has been defined in terms of intervention to structures. Documentation, analysis, and restoration project definitions in the project design of the registered buildings and the things to be done in these processes are specified and the materials to be used in the repair are explained. It has been stated that there may be functional changes in the buildings with the permission of the Conservation Board. No function is specified in the plan so that the functions can be determined by the building owner. In the second plan, four groups were determined by making a category for new buildings. It has lost its originality with the building blocks where more authentic registered buildings are located. With the thought that there should be differences between building new buildings in the building blocks where the buildings are in the majority, the structuring decisions for each group are stated separately. In 2005, with the active role of local governments in urban sites, street rehabilitation projects started. However, since this application was made within the scope of simple repairs and only on the facades of the buildings and on the garden walls facing the street, it was not licensed. During the second plan period, 9 new buildings, 3 restoration and 1 reconstruction licenses were obtained. Looking at these numbers, it is seen that the stages of project preparation for the intervention to the registered structures in 1997 KAIP and the discovery of the material descriptions to be used in practice started the processes of intervention to the registered structures. In new structures; There has been a decrease in the number of new buildings due to island-based housing decisions.

-The second plan could not achieve the goal of saving the Odunpazarı urban protected area from the state of collapse and could not meet the needs of modern life. Therefore, a new KAIP for the area was prepared by the Odunpazarı Municipality in 2011. In the third plan, inventory studies were made for the buildings, and a building decision sheet was created for each island, and residential, commercial, commercial + residential and social reinforcement areas, tourism axes and parking areas were determined with a holistic conversation approach. Definitions of the interventions to be made in the field were made, detailed descriptions of them and information about the process flow were given. In this process, which has continued since 2011, 35 new buildings, 9 restorations and 5 reconstruction licenses have been obtained. With the local administrations having a say in the protected areas, it was seen that the applications in the area accelerated with the detailed definitions in the 2011 KAIP plan notes, the intervention descriptions, and the determination of the functions in the plan to revitalize the area.

It can be said that today's Odunpazarı urban protected area has almost turned into a construction site. However, when the applications made in the Odunpazarı urban site are examined on site to evaluate this situation, which seems to be positive for the protection of cultural heritage, it has been observed that the buildings have lost their original details, materials, and form.

Connectivity of Urban Spaces Typology and Urban Mobility Topology

Kentsel Mekânlar Tipolojisi ve Kentsel Hareketlilik Topolojisinin Bağlantısallığı

Burak Korkmazıyrek¹ , Sümeyye Kahraman² , Erkan Polat³

Öz

Mekân; sürekliliğin ve bağlantısallığın algılanabildiği ontolojik ve epistemolojik katmanlardan oluşan bir yapıya sahiptir. Bu yapıyı ve katmanlarını doğru anlayamamak, kentsel mekânı ve bu mekânda yaşanan sorunları da tam olarak anlayamamak ya da kalıcı olarak çözememek anlamına gelmektedir. Buradan hareketle çalışmada, mekânın tüm katmanlarıyla doğru ve bütüncül olarak anlaşılabilmesi için mekânsal katmanlar arasındaki bağlantısallığa dayalı kuramsal bir yaklaşım geliştirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın nihai hedefi; geliştirilen yaklaşımın mekânsal problemlerin çözümünde ve mekânı doğru ve bütüncül anlayamamaktan kaynaklanan eksikliklerin giderilmesinde destekleyici olup olmadığını sınamaktır. Bu amaçla örnek bir alan üzerinde kalıcı (hınzır) mekânsal bir problemin işleyişi gözlemlenmiştir. Örnek alan olarak bir yeşil alan belirlenmiştir. Kalıcı problem olarak günümüz kentlerinin en temel sorunlarından biri olan "Kentsel Ulaşım" seçilmiştir. Kentsel ulaşım kapsamında ise doğrudan mekânın deneyimlendiği insan ölçeğini ilgilendiren "Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik" olgusu üzerinde durulmuş ve geliştirilen yaklaşım gözlem yoluyla sınanmıştır. Yapılan gözlemler geliştirilen kuramsal yaklaşımın mekânın doğru ve bütüncül olarak anlaşılması ve kentsel hareketlilik gibi kalıcı mekânsal sorunların çözülmesinde önemli bir potansiyeli olduğunu göstermiştir. Bu yaklaşımın özellikle uygulama ölçeğinde daha işlevsel olduğu, planlama ve tasarım süreçlerine yön verebileceği belirlenmiştir. Yaklaşımın kentin ölçeği ya da kentsel işlevin türü farketmeksizin uygulama ölçeğindeki tüm sınamalarda etkin olabileceği anlaşılmıştır. Çalışma, kapsamlı bir saha araştırması olmayıp, çalışmada, mekânı doğru ve bütüncül anlayamamaktan kaynaklanan eksikliklerin kuramsal temelde yapılacak geliştirmelerle giderilebileceği üzerinde durulmaktadır. Gözleme dayalı analiz ve incelemeler geliştirilen kuramsal yaklaşımın anlaşılmasını kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın dayanak noktası ise; mekânın fiziki boyutundaki ölçümlerin, mekânın anlamı olarak ifade edilen diğer boyutları olmadan, planlama ve tasarımı başarısızlığa götürdüğüdür.

Anahtar Kelimeler: Mekân Katmanları, Topografya, Tipoloji, Hodoloji, Kentsel Hareketlilik Topolojisi

ABSTRACT

Space; It has a structure consisting of ontological and epistemological layers in which continuity and connectivity can be perceived. Not understanding this structure and its layers correctly means not being able to fully understand or permanently solve the urban space and the problems experienced in this space. From this point of view, in this study, a theoretical approach based on the connectivity between spatial layers has been developed to understand the space accurately and holistically with all its layers. The ultimate goal of the study is to test whether the developed approach is supportive in solving spatial problems and eliminating the deficiencies caused by needing to understand the space correctly and holistically. For this purpose, the operation of a permanent (wicked) spatial problem on a sample area has been

¹ **Corresponding Author:** Suleyman Demirel University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, burak.korkmazıyrek13@gmail.com, 0000-0002-9889-7199

² Suleyman Demirel University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, sumeyyekahraman1994@gmail.com, 0000-0003-1827-4520

³ Suleyman Demirel University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, erkanpolat@sdu.edu.tr, 0000-0001-8103-8753

observed. A green area was determined as a sample area. "Urban Transportation", one of the most fundamental problems of today's cities, has been chosen as a permanent problem. Within the scope of urban transportation, the concept of "Sustainable Urban Mobility", which directly concerns the human scale in which the space is experienced, was emphasized, and the developed approach was tested through observation. Observations have shown that the developed theoretical approach has significant potential in accurately and holistically understanding space and solving permanent spatial problems such as urban mobility. It has been determined that this approach is more functional, especially at the application scale, and can guide the planning and design processes. It has been understood that the approach can be effective in all tests at the application scale, regardless of the scale of the city or the type of urban function. The study is not a comprehensive field research, and it is emphasized that the deficiencies arising from the inability to understand the place correctly and holistically can be eliminated with developments to be made on a theoretical basis. Observational analyses and scrutinies aim to facilitate understanding of the developed theoretical approach. The mainstay of the study is; is that the measurements in the physical dimension of the space, without other dimensions expressed as the meaning of the space, lead to failure in planning and design.

Keywords: Space Layers, Topography, Typology, Hodology, Urban Mobility Topology

INTRODUCTION:

Space; has a structure consisting of ontological (topographic and typological) and epistemological layers of knowledge (topological and hodological), in which continuity and connectivity can be perceived. Space emerges as a condition for the existence and knowledge of objects. In this respect, it has both ontological and epistemological value (Kahveci, 2017). In the context of the ontological approach, while the dimension of meaning associated with physical space comes to the fore, epistemologically, the transfer of knowledge and the known, that is, relational interactions, gain importance (Ersal, 2013). The spatial layers described later in the study were developed based on this assumption. These layers represent the physical and semantic components of the topography (ontological) and the worlds of perception woven from relations (epistemological). Cities are the right place to look to understand this structure, which consists of complex dynamism between layers. Spatial layers exist separately in the complex (Polat & Dericioğlu, 2020) urban structure with their ontological and epistemological information, and at the same time, they display an integrated one within the other. Defining this structure and its layers incompletely or not understanding it correctly means not being able to understand or permanently solve the urban space and the problems experienced in this space.

For example, approaching the urban space, which exhibits a multi-layered structure, only from the physical dimension has resulted in both being unable to understand the space and not solving its problems permanently. However, there are also studies that approach the space topologically from semantic and relational dimensions and examine its relationship with urban morphology (Kürkçuoğlu and Ocaççı, 2015; Tsiotas and Polyzos, 2017 etc.). Dealing with urban space only with its physical or several different dimensions is not enough to solve some spatial problems such as "urban mobility (and urban transportation)," which Tekeli defines as "wicked problems." Such problems are ongoing problems that may arise again as soon as they are thought to be fully resolved (Tekeli, 2021). The most accurate examples are transportation problems that continue to increase in urban space. At this point, it is understood that understanding the space with all its layers correctly and handling it holistically by using connectivity between them may be the keys to producing permanent solutions to wicked problems. The study aims to investigate whether the above switch can be effective in intervening in existing permanent problems. In addition, it is desired to question the role of reflecting the connectivity between spatial layers on another layer in understanding the space correctly and holistically.

From this point of view, the scope of the study is as follows; First of all, a theoretical approach has been tried to be developed from a different perspective to understand the space accurately and

holistically with all its layers. Afterward, the functioning of a wicked problem was observed to understand the effectiveness of this theoretical perspective in solving spatial problems. Urban mobility and, therefore, urban transportation has been chosen as the wicked problem, and the reasons for this choice are explained at the end of the introduction. The unique aspect of the study that distinguishes it from classical urban morphology and topological approach studies is that it deals with a permanent problem with theoretical development, observes this problem and its effects through a sample space, proves the effectiveness of the key theoretical solution it claims in this way and offers solutions (the quality of the selected sample space and why it was chosen is explained in the following sections). Although it is thought that this situation will limit the generalization of the results declared by the study, it is understood in the conclusion section that there is no obstacle in interpreting the results obtained for the entire urban structure.

From this point of view, the operation of the study, which is understood to proceed in two stages, is as follows; In the first stage, the developed theoretical approach is presented. This approach has fiction based on the reflection of the connectivity and information between the spatial layers on one another to understand the space accurately and holistically. The spatial structure in this fiction is a total of four layers, two of which are topographic and typological, physical, one topological, perceptual, and the other hodological, cognitive. These layers, which aim to deal with the space holistically and include the physical, semantic, intellectual, relational, perceptual, and cognitive dimensions, are explained in detail in the following study sections. It is known that spatial problems cannot be solved permanently due to the only physical layers being taken into account when considering space. For this reason, this study it is aimed to reach a holistic and accurate space analysis by reflecting to physical layers the connectivity and knowledge between perceptual and cognitive spaces that are often ignored or not known at all.

After understanding and analyzing the spatial layers, in the second stage, the connectivity between the developed theoretical approach and the permanent solution of urban mobility problems is tested with observations on the sample area. As a result of the observations, the developed theoretical approach effectively understands space accurately and holistically and has an important potential in solving permanent spatial problems such as urban mobility. It has been determined that it is more functional, especially at the application scale, and directs the planning and design processes.

In addition, the reason for focusing on urban mobility as a permanent (wicked) problem in the study is that physical concerns usually shape the analysis of urban mobility. Semantic components based on individual and social perception and cognition are ignored. This traditional method cannot solve the increasing transportation problems, and new developments from different perspectives are needed for a permanent solution. This situation is similar to developing a theoretical approach from different perspectives to understand the space accurately and holistically. In addition, transportation and mobility systems, intertwined with the layers of urban space, are one of the main reasons for the user's perception and reading of the city.

1. Methodology

In the study, which is explained in the introduction to consist of two stages, a dual method was followed. First, It is a literature search for theoretical development based on the use of connectivity between spatial layers, which is designed to understand spatial layers accurately and holistically. After the method section, the literature obtained from this study is presented in four separate sections (2-5). The chapters begin with an essential discussion of space, place, and spatial distinction and continue by examining the connectivity between the physical space layers (topographic and typological) and the perceptual space (topological) layer. At this stage, a triple spatial diagram development based on the

isometric representation technique is presented between these layers. All schematic representations in the following sections are given with the same technique and in connection with each other.

The next section questions the connectivity between the topological (perceptual) dimension and urban mobility. As a result of the inquiry, the triple diagram and urban mobility are integrated into each other in a theoretical dimension, and when read holistically as such, urban mobility evolves to a "trans-mobility" dimension. This whole process is explained using the quaternary theoretical diagram developed over the triple diagram. The next section deals with cognitive (hodological) space. It is explained that this spatial layer is a fifth and different layer, influenced by the previous quadruple structure but beyond them. This situation, expressed as trans-topology, is presented with the theoretical five diagram developed from the quadruple diagram. Looking at the whole, all new conceptualizations developed in the mentioned four chapters are explained with diagrams.

This research; does not address a comprehensive philosophical discussion within the space, ontology, and epistemology framework. While the spatial distinctions and layers are being discussed, the holistic context has been preserved with the meta-philosophical concepts of epistemology and ontology, with the concern of not losing the holistic meaning of the space. From this point of view, the concepts of ontology and epistemology have been interpreted from different angles to support the context of the study. The situation expressed as the reflection of the epistemological dimension of the space to the ontological dimension is that the meaning of the space should be handled by harmonizing the relational, psychological, individual, and social perception dimensions with the physical space. From this point of view, in the study, space within the framework of epistemology and ontology; has been handled in 3 different dimensions pragmatic (physical), perceptual (intellectual), and cognitive (social), and these have been examined in 4 different layers as topographic, typological (pragmatic), topological (perceptual) and hodological (cognitive). The place of urban mobility, explained in the following sections and linked to spatial layers, is also questioned within this framework. Thus, it is aimed to reveal the relation of urban mobility with spatial layers. After all, From topography to urban space typology, from topology to hodological space, it is aimed to establish a theoretical spatial bridge over urban mobility sampling.

After the theoretical part is completed, the test on the sample area is started. Observations were made in the sample area to investigate the effectiveness of the developed theoretical approach in solving permanent (wicked) spatial problems. These observations were made at random intervals and at varying times in 2019-2020. The reason for this is to be able to interpret the social traces created by the user's perception of mobility and the awareness of using the space without basing it on any reason. Obtained inferences were schematized isometrically on satellite images using the technical field study method. "Isparta Belediye Park" (Coordinates: 37°46'56.91"N, 30°32'45.70"E), located in the city center of Isparta (Turkey) and one of the most intense urban mobility areas, was chosen as a sample area (Figure 1).

Figure 1. Sample Area and Location

The reason for choosing this area is that it is one of the nodes in the mobility network of the citizens. This medium-sized park has the potential to represent different spatial layers for urban residents when viewed with a focus on social and user mobility. This recreation area is a transition and pause area with a high perception of mobility, accessibility, and witnessing social life. In addition, the technical proximity between the research institution and the sample area ensured the continuity of the observations. Because the same test can be made on any city and any urban function, regardless of the selected sample area, all areas of mobility and space will be able to present observations for this questioning. The findings are presented and discussed in the sixth section, and the study is completed by interpreting and evaluating all the inferences in the last section.

Research on the sample area should not be read as an accessibility study. Due to the scope of the research, some imperatives focus the study on urban mobility rather than accessibility. The most important of these is to focus not only on physical space but also on the multidimensional relationships between "things." Also, the main factors are the desire to examine the consequences of genetic and instinctive spatial experience and to observe the ability to create mobility by conscious choices compared to accessibility. For these reasons, quantitative measurement methods were not used in the sample area. The mainstay of the study is the argument that the measurement results obtained in the physical layer, without other dimensions expressed as the meaning of space, lead us to failure in planning and design. In addition, considering the dimensions and infinity of the hodological space, it would be more rational to observe the preferences filtered from the individual and collective social mind instead of measurement. The results obtained from the selected sample area also support this

situation. In the study, it is accepted that mobility is under urban transportation, and the explanation of the concepts of transportation, accessibility, and mobility is not emphasized. From this perspective, these concepts are open to study-specific interpretations.

2. Urban Space and Place: Spatial Distinctions and Layers

In many fields of science, space is defined as ontological or epistemological, and the components (layers) that make up space is tried to be understood. Harvey (1988) emphasizes the importance of understanding space by saying, "It is vital to define an appropriate concept of space to understand urban phenomena and society." For this reason, before focusing on the ontological and epistemological layers of space, examining the origin of the word "Space" and its meanings is worthwhile. Harvey (1988) about it; "Once we understand what space is and find a way to show it, then we can put our understanding of human behavior into a general concept of space and enter into the analysis of urban phenomena," he says.

The word "Space" originates from the Latin word "Spatium (empty area)" ("As of March 20, 2021, the online-latin-dictionary.com listed on its website"). Space is an important concept that aims to indicate the ontological and epistemological layers of living environments (Zlatanova et al., 2019) and can be defined as "Physical boundaries existing in the material world, immaterial mental dimensions, and perception and experience over time." (Karadede & Yavuz, 2018). In the dictionary, it is also defined as "Place, area, locus" ("As of March 15, 2021, the dictionary.cambridge.org listed on its website").

As the definitions show, space has different layers that qualify as place and time. Harvey (1988) says this; "Space is not absolute, relative or relational in itself, but it can be one or more of them depending on the situation." The meaning of space is often confused with "Place." Space is more abstract than a place. What begins as an undifferentiated space becomes a place as we get to know it better and care about it. Place and space can be distinguished because one is safe and stable (place), and the other is free and available to danger. Also, if we consider space as something that allows mobility, then the place is the pause; each pause in mobility makes it possible to transform the space into the place (Tuan, 1977).

In Western geography, space has been treated as absolute and conceived as a fixed, empty container where everything occurs. This type of space is directly understandable by measurement and calculation. However, space has other layers also, relative and relational, with their similarities and differences from absolute space. The most basic way to understand relative space is to think of space not as an empty container and as a volume with objects and relationships. Relational space, on the other hand, is not the space where processes occur but where processes determine their own space. In this regard, space is in the process. At the same time, space is not an isolated concept here but is together with "Time." In addition, social processes dominate space in relational space (Ankara University Online Open Courses. 2021. "Basic Concepts in Geography Lecture Notes." Accessed March 8, 2021. <https://acikders.ankara.edu.tr/>).

Soja (1996) states that space is in social reality, and social reality does not have an accidental spatiality. In other words, he suggests that space is both an instrument and a result of social life. Four main spatial distinctions exist private, semi-private, semi-public, and public (Figure 2). Under the basic spatial distinctions, the types of space are diversified. For example, natural/semi-natural, lost, residual, transition spaces, etc. (Carmona, 2010).

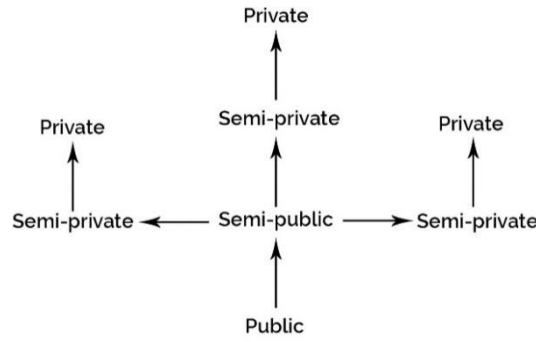

Figure 2. Urban Space Distinctions (Trancik, 1986)

Arefi and Triantafyllou (2005) refer to Tuan (1977) and say, “Through daily experience, we transform geometric space into lived space by incorporating values, social and cultural meaning.” In other words, space is experienced both directly at a concrete level and indirectly through concepts and abstractions. Lefebvre, who conceptualizes space in a mental and material structure, refers to this situation as a “Concrete abstraction” or a “Realized abstraction” (Mommersteeg, 2014). Madanipour (2003), on the other hand, says that the body of an individual occupies a position in both physical and social space, and the connection between these two is direct and mutual.

These two dimensions are also found in the space theory developed by Norberg-Schulz (1971). The first is the “Euclidean (Geometric/physical),” and the second is the “Mental” dimension based on perception and observation. In addition, Norberg-Schulz (1971) classifies space as pragmatic, perceptual, existential, cognitive, and abstract. On the other hand, Soja treats the space with a triple classification. According to Soja, the real space (the first space) is the nature experienced in it, the physical space. The mental space, which includes logical and formal abstractions, is the imagined space (The second space). The perceived space (the third space) is the social (produced) space. Soja states that the primary space is real, the secondary space is imaginary (Çetin, 2010), and the third space is a social space corresponding to a different spatiality from the first and second space, that is, physical and mental space (Solak, 2017).

When the spatial distinctions above are examined, it is seen that the space is expressed in two main distinctions, physical and intellectual. However, Soja's triple classification aligns more with the study's aims. Based on this three-dimensional spatial classification, the study focuses on four spatial layers, pragmatic (physical-first space (topographic and typological)), perceptual (intellectual-semantic-second space (topological)), and cognitive (social-generated-third space (hodological)). Pragmatic space is the material space that exists with its physical dimension. Perceptual space is a sensual, emblematic, and impressionistically whole obtained by the perception of the data of the elements that make up the space by a person (Ak, 2006). Cognitive space, on the other hand, is the mental schemas created on the physical universe and spatial relationships (the main space in our minds).

3. Pragmatic Dimension: From Topography to the Typology of Urban Spaces

Although topography (topos) expresses the landforms and features, it is a complex concept that also represents etymologically “the narrative of a particular place.” This expression refers to an intellectual rather than physical meaning but is not usually used in that sense. Because both our individual and occupational subconscious minds prioritize physical expression in our perceptions, causing us to imagine a place according to its geographical characteristics, just like a map (Yürekli, 2014). This perception of topography causes it to be seen as a natural plane and not sufficiently focused on its existence and meaning in the intellectual dimension. This means we cannot master the complex set of meanings that topography carries, and therefore we lack an understanding of space. Because

topography is a fundamental, physical, and intellectual space that affects, shapes, and makes sense of the space systems created on it in all its dimensions. Topography, the absolute and relative location of all spatial dimensions, is the main space of mobility also.

The basic element that takes the topography beyond a natural plane and creates its existence and meaning in the intellectual dimension is the relational movements (human mobility) and artificial components (human structures). These are shaped according to the state of the topography. How, where, and what organizes human structures (which make up physical settlements) directly depends on topographical conditions and features. Relational movements, which can be perceived as a straight line between two points under normal conditions, are projectively reinterpreted and created by being influenced by the topography and these physical settlements. Even if the destination does not change, there are intertwined connectivity between physical settlements and topography, with these relational movements whose route is changed and reshaped due to the pragmatic dimensions of the space.

The complex and variable structure of the topography causes the physical settlements formed by being influenced by it to be differentiated and shaped into various types. To understand and analyze this complex existence of physical settlements in an orderly manner, it is necessary to classify these types according to their specific characteristics. Types refer to urban abstractions derived from social conceptualizations related to spatial information, and the typology they create is buildings, streets, neighborhoods, etc. it represents the physical inventory (Stojanovski, 2019). "Typology" refers to studying types and classifying objects based on physical or other characteristics (Güney, 2007). To understand the typological dimension of space, the study focuses on urban typology shaped and directly influenced by topography because urban spaces are the campus of relational movements (topological dimension) that will be formed by being influenced by topography and typology.

Understanding the typology of a city is the topography of that city and its physical components (buildings, squares, roads, parks, etc.) are to understand. In addition, it is possible to read the users and their relational mobility (topologies) that make this typology a living space. Although urban typology studies the urban space by dividing it into physical parts, the parts cannot be isolated from each other and the whole. To ensure dynamism and connectivity between parts, the need for relational actions reminds us that space is a system.

After this system's topography and typology dimension, the topology dimension transforms the space into a meaningful whole by providing connectivity, just like the mortar that unites the bricks. The projections and nodal points that the mobilities between two points (A-B) re-created by being influenced by topography and typology are perceived in a topological dimension representing the relational actions of space. From the outside, space's topographic, typological, and topological dimensions are like a whole perceived together. But it also has an isometric structure formed by overlapping layers inside themselves, with connectivity between them. This isometric structure developed by the authors and called the "3T (topography, typology, topology) diagram" is in Figure 3.

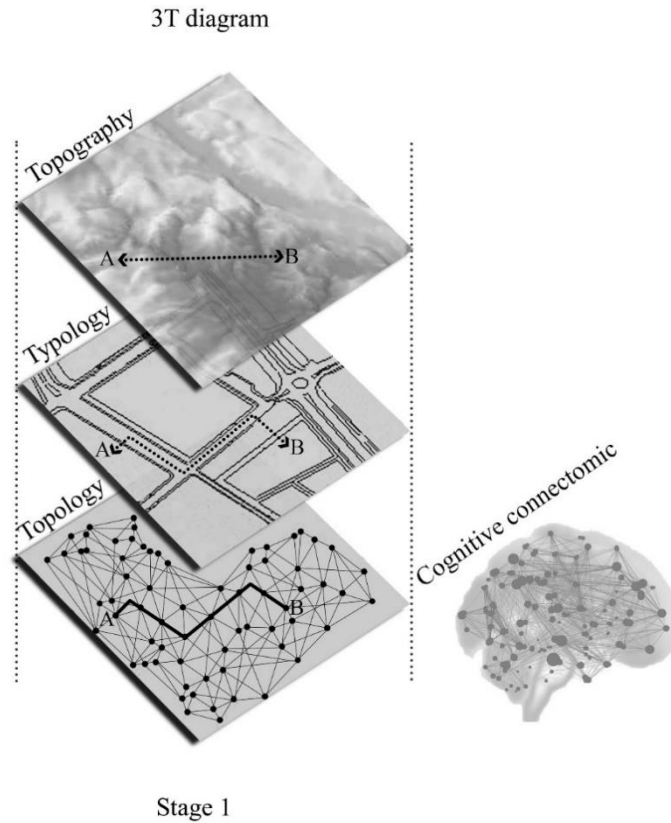

Figure 3. 3T Diagram (developed by the authors)

The 3T diagram assumes that topographic space is the first layer that can be physically perceived within the spatial structure in the process extending to cognitive space. In this layer, the relationship between two points (A-B) can be read in a two-dimensional plane, the semantic dimension of which is ignored. In the next step, a typological layer emerges, shaped by topographical realities and where relational interactions become more meaningful. This layer is the second of the physical layers. The space shows the meaningful wholes and relations that have begun to transform into places together and in an orderly manner. In this layer, relational interactions are shaped in different projections with the effect of topography. Buildings of different heights, uphill roads, trading units that follow the shape of the riverbank, etc., can be given as an example.

In this layer, the relationship between A-B is established in three dimensions, and the determined tracks must be followed to reach the destination. It is also possible to develop many alternatives to going to the destination. When these two physical layers are read together, it is seen that a third and semantic layer, namely "topology," emerges where regular and reproducible networks (mobility network system) are established on them thanks to individual and social perceptions. Nodal points are formed at the intersections of these. Although the relationships in this layer are affected by the physical layers, they are mainly knitted from knots, intersections, perceptions, conscious or genetic, individual or social perceptions, and stories. Not all of them can be read as a whole by individual or social perception, and these relationships are often not fully mapped. For example, the probability of the roads to be used by someone who will leave the house in the morning and go to work by car is sufficient to estimate the size of this complex and dynamic structure.

From this point of view, it is not wrong to define these network relations and actions in the topological layer as an urban mobility system that connects concrete or abstract components. This situation will be easier to explain if exemplified by the concept of "Connectomics", which means the study of structural and functional connections between brain cells. Connectome means visualizing connections

in the brain, mapping the connection topology of the brain. This is a network map where all relational actions between cells can be described and studied into a meaningful whole (Figure 3). As in the example of mortar between brain cells and bricks, urban mobility is the component that shows all connections and actions in a meaningful whole in the city.

The topology of urban mobility, on the other hand, is the relational dimension of all concrete and abstract actions and meaningful mobility in urban space. For example, a product obtained by putting a mortar between two bricks does not make sense alone, while the structure obtained by combining them gives a new meaning to the whole, just as relational actions between geometric forms turn spaces into living spaces. Proceeding from this, the fact that the actions taking place on topography and typology and the new and holistic meaning that arise from their combination are intertwined but different shows the importance of the topological dimension in understanding and analyzing space.

4. Perceptual Dimension: Urban Mobility Topology and “Trans-mobility”

Although geometric space and living space are the unifiers of human life, the reason why social processes dominate space more is mobility (Osti, 2005). Because space is not just a thing, it is a series of relationships between things (Mommersteeg, 2014). The component that best represents these relationships is urban mobility, which can be produced individually or socially. Movement is the displacement of people, objects, capital, ideas, and other information (Kaufmann, 2012). Mobility is the totality of movements created by elements that gain momentum for displacement. Urban mobility, on the other hand, is part of physical mobility; it means displacement in urban space, which is fed by social mobility also. However, the dimension of urban mobility that feeds from social mobility and forms the meaning of perceived space is often overlooked. Harvey (1988) draws attention to the negativity in this regard by saying as follows;

...the urban planner, when making a planning decision on a particular piece of land, was hardly benefited from the collected and hardly provable generalizations of the district scientist, economist, or sociologist. He was painting the plots on the planning map red or green according to his intuitions about the spatial form, evaluating the economic and social factors roughly as far as he knew...

In the urban mobility approach, if space is treated mainly with its physical dimension by ignoring the social dimension, it will not be able to realize its goal of understanding, predicting, and managing the mobility created as a result of relational interactions with optimal benefit. Because urban mobility is an approach focused on managing spatial relationships that include user mobility created by individual perception and the mobility of society formed as a result of social perception. The realization of this goal will not be possible by ignoring the semantic dimension of space and focusing only on physical space. Harvey (1988) said about this, “If we see space as an absolute concept, it becomes a ‘thing-in-itself’ independent of matter and has a structure where we can distinguish and classify phenomena.” In the sequel, he says, unlike absolute space, “The relative view of space, on the other hand, requires that space be understood as a relationship between objects that exist only through the existence of interconnected objects.” The topological dimension of urban mobility expresses the whole of these relations that can be perceived in the space, the meaning of the space, its social dimension, and its intellectual component.

Etymologically, topology refers to the logic of space; that is, it is more semantic than a geometric understanding of space (Cerrato, 2020). In this regard, Harvey (1988) uses the concept of “Sociological imagination,” which refers to the mobility occurring in relative space. Emphasizing the logic of space, this concept is defined as “An individual's understanding of the role of space and place in their own life story, associating it with the spaces they see around them, and understanding how the processes between individuals and various organizations are influenced by the space that decouples them.”

Heidegger too, he sees the understanding of physical space as secondary to more existential concepts (Malpas, 2006).

Topology is a spatial framework that studies how spaces, substances, and objects are generated through mobility, transformations, events, and relational occurrences (Baxter, 2021). Topological thinking suggests that the distance between spaces is less important than the relationship between items (Hoffman & Thatcher, 2019). A topology is essential for understanding city connectivity and spatial relationships between street and infrastructure networks with buildings and public spaces. The semantic relationship of topology with urban mobility is that it associates it with the necessary functions, just as the substances in the blood reach the cells of the corresponding organs (Brelsford et al., 2018).

Recent research on road networks and topologies of cities with different geographical features using complex network analysis has shown similarities between these cities' road networks. This similarity between the road networks of other cities can be explained by the "Organic space" concept, which Harvey describes by reference to Cassirer (1944). Harvey (1988) defines this space, which also refers to the topological dimension, as "It is related to the spatial experience that seems to be transmitted genetically, that is, biologically determined. Many behaviors that ethologists study (instinctual direction finding and migration, instinctual habitat acquisition, etc.) fall into this category," he explains. In the continuation of the spontaneous direction-finding situation, Harvey (1988) states;

...each person lives in the network of spatial relationships he weaves in his geometric system. All this could have been a depressing sight from an analytical point of view, but people and groups form largely similar ideas in the face of the space that surrounds them and take similar paths in their assessments and behavior within the space...

All this proves how decisive the topological dimension consisting of the meaning of spatial relations, is in the development of urban mobility (Tsiotas and Polyzos, 2017). Proceeding from this, the necessity of considering the urban mobility approach with its social dimension and physical dimension obliges us to look at this approach from a new perspective. Because current perspectives consist of voluntary or involuntary subconscious outputs that highlight physical applications, prioritize physical perception even in the intellectual dimension.

At this point, looking at urban mobility from a more accurate perspective is to consider it in a new and fourth layer different from the spatial dimensions mentioned in the 3T diagram (Figure 3) but also covers them (spatial container). Thus, the urban mobility approach will not be exposed to actions that prioritize neither the space's pragmatic nor the perceptual dimension alone. The fourth dimension positions mobility, between the pragmatic and perceptual dimensions of space. Thus, space's physical and intellectual dimensions can be considered together in the context of mobility. The fourth dimension is a spatial container containing transitions and integrations between dimensions, but beyond that, it is a permeable and new dimension. This new dimension, developed by the authors and based on the 3T diagram, is called "Trans-mobility (T4)," and the sequence of space layers is shown in Figure 4.

This spatial container gives the space a holistic effect with all its dynamism. Connectivity between layers integrates with urban mobility, facilitating and providing meaning to physical and intellectual readings. Perceptually, it is seen that the layers are no longer distinguished one by one; only meaningful relationships and the desire to link them are essential. This layer, called trans-mobility, is multiple layer conceptualized with mobility and showing beyond the particular relations between the layers of space.

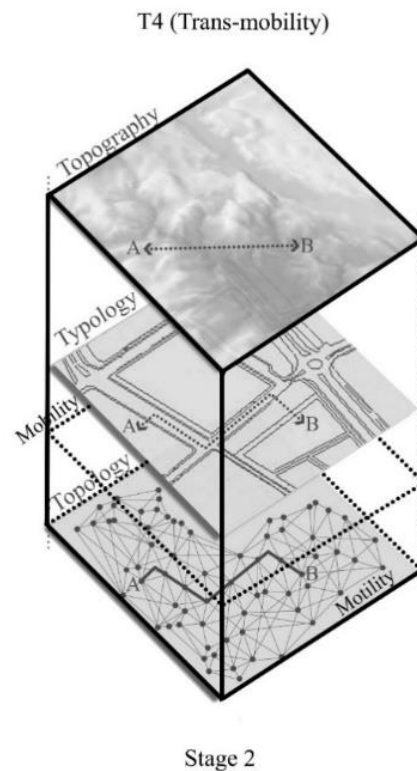

Figure 4. T4 (trans-mobility) Diagram (developed by the authors)

5. Cognitive Dimension: Hodological (trans-topological) Space

According to Lewin's equation of behavior ($B = f(P, E)$), each personal behavior (B) depends on the person's condition (P), as well as on the environment (E). This postulate is directly related to the "Field Theory," which focuses on the idea that a person determines the behavior of his living space (Qi, 2021). Cognitive dynamics in Lewin's formulated field theory; phenomenological (he uses the "Hodological" word), a movement in space, a "Living space" or the person's values, needs, goals, motives, moods, hopes, concerns, and ideals that contains a space is represented as (Wlodzislaw, 2017). Phenomenology argues that the physical world is not a "Real" world that never changes and is the same for everyone. It is a relative world depending on people's interpretations or the meanings they attach to it (Eyce, 2011). From the phenomenological point of view, space is considered the raw material of life and, therefore, a quantity. Because space is the necessary equipment and raw material for human actions and activities, each entity occupies and consumes a space already existing. For this reason, space is considered the raw material of existence and action (Bilgin, 1990).

One of the examples given by Lewin to understand this living space, that is, the hodological space, is the example of a prisoner-prison. The prisoner is confined to the prison area, which is the area of his bodily movements. But he can think about what is happening outside the prison and mentally act there. Therefore, as long as they think about something outside the prison, it can be said that prisoners' mental and social living spaces are not as limited as the space of their bodily movements (Skowron and Wójtowicz, 2020). The content of this living space, according to Lewin, consists of; the individual's physical surroundings (in this example, the cell where the prisoner is located, the prison, and even the city), relationships with other people (the location of the individual, personality, place in society and social environment) and psychological existence (fears, thoughts, ideas, and dreams). Suppose the first two components are seen together as the physical and relational environment and the third as the psychological environment. In that case, the living space can also be seen as the totality of the physical and psychological worlds. In this sense, hodological space is a psychological space in which human

behavior occurs. Within this space, a person and the environment are considered a dynamic whole (Qi, 2021).

Soja (1989) on hodological space; "As indicative images and cognitive mappings, thoughts, and ideologies, these representations play a strong role in shaping the spatiality of social life. The existence of this humanized mental space, which is a spatialized way of thinking, cannot be denied," he says. Mitropoulos (1974) refers to also Lewin's term "Hodological space" as "The space of possible motion" in reference to Schulz's 1971 studies. The space of possible motion; is described as the shortest, most acceptable, least energy-demanding, and purpose-dependent motion space. In short, he states that hodological space is defined by the activity of movement within the space. This movement is not only towards the targets that appear physically but also the targets on a mental map. With this, in his 1938 studies comparing some features of hodological space and Euclidean space (geometric/physical), Lewin states that direction is the connection between two points in Euclidean space, whereas between two regions in hodological space. While the linkage determining the direction is a straight line for Euclidean space, it is a chosen/determined path for hodological space (Mitropoulos 1974).

"Mind maps," which represent the cognitive structure of hodological space and are the abstract product of a spatialized way of thinking, in Soja's words, can be produced in various sizes and complex systems because the perception of space of individuals or groups is different. There are thousands of topographic, typological, and topological components in the urban structure that will affect the construction of these maps. Hodological space also touches on topography and typology and is influenced by topology's relational situations. This situation is so complex and dynamic in cities that the perception of individuals or groups is not at the level to dominate this entire situation. The perception of individuals or groups is as much as the boundaries of their horizon in topographic, typological, and topological dimensions. This means that their mind maps are limited to a certain level.

Rather than a state of chaos, learned and tried similarities are more functional in finding directions on mind maps. For example, in a city where you are going for the first time, you can think about your first experience achieving the destination you are looking for. No matter how difficult it is for you to accomplish this goal, even if you find out that there is another easy way to achieve it, your second experience will most likely be the same as your first one again. Because this aspect, which has been learned and finalized for you, although troublesome, is easier than adding a new line to the mind map. Proceeding from this, to simplify this complex situation in cities, some stereotyped movements and memorizations can also be seen in numerous hodological spaces formed with different influences. Harvey (1988), based on the statements of Smith, Bruner, and White (1956) on this subject, says;

...in any public, one can see big differences in the ability to read maps, the sense of direction-finding, etc. Considerable diversity can also be found in the way individuals or groups construct mental schemas. Perhaps the easiest way is to learn relationships by heart...

Hodological space, where mind maps are depicted with abstract traces woven with spatialized thought, is influenced by all layers in the spatial container called T4, but it represents another dimension beyond them. Hodological space is a trans-topological space formed beyond the topological dimension, which includes, in particular, the perceptual meaning of space and its relational components. This area, where cognitive behaviors occur, refers to a fifth and different dimension where perceptual components filtered from T4 accumulate. Because space expresses a complex of things that exist simultaneously and are thought to live together (Madanipour, 2013). This structure, which explains how this complex works and is named by the authors as the trans-topological layer (T5), is presented in the diagram below. This diagram shows the relationship between hodological space and the spatial layers of T4 (Fig. 5)

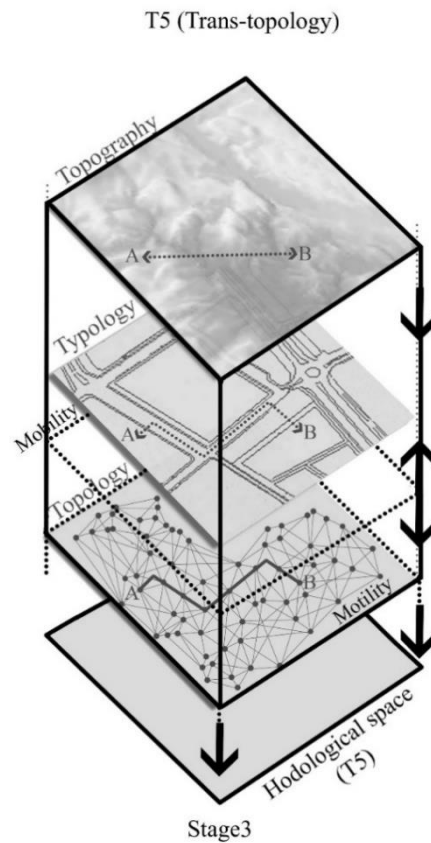

Figure 5. T5 (trans-topological) Diagram (developed by the authors)

The main source of spatial relationships that an individual or groups weave in their geometric system and mental map in modern cities is not only their intellectual state. Urban mobility systems and land use also influence an individual's geometric system and mental map, directing their spatial relationships. This aspect is often also directly related to the locations of the functional uses that the planner creates in the urban space. For example, the decision of the planner or designer can determine where the entrance to a shopping center will be located. Despite this, the location of the entry may only partially coincide with the perception of all individuals and, therefore, society. But in some cases, the opposite can also be considered. The planner can use the perception of the individual and society to select and design some functional uses. Harvey (1988) draws on the studies of Lynch (1960) in this regard also, saying;

...it states that individuals construct topologically connected spatial schemas. This means there are large physical spaces that are unknown and untouched by individuals. This study shows that we need to think about the organization of the city, not in Euclidean geometry but in the analytical tools of topology. Lynch also argues that certain features in the physical environment create certain 'edges' beyond which the individual never goes...

In this case, the planner can use individual and social perception together with their perception when making piecemeal corrections in existing urban parts. For example, when planning a green area, in Lynch's words, it can be considered with the analytical tools of topology. Relationships formed due to individuals' geometric systems and topologically connected spaces can be used to determine, in Lynch's words, unknown, untouched edges. While relational states (Mobilities) follow the route chosen by the common topology of the society, the spaces intended to be used or not designed to be disrupted can choose a place on the untouched edges outside these routes. Again, with the same situation, on a larger scale, the principle that the urban mobility approach can provide the most efficient

transportation at the shortest distance with the correct land use can be supported. Thus, the edges that are not touched and not overstepped will be a potential place for functional land uses, while the axes of urban mobility that promise optimal transportation at the shortest distance will also be uninterrupted.

Up to this part of the study, the understanding and analysis of spatial layers have been emphasized. In addition, the relationship between spatial layers and urban mobility is also explained. The following chapters present sample field observations and inferences to test the connectivity between the developed theoretical approach and the permanent solution to urban mobility problems.

6. Findings and Discussion

Observations were made in the sample area to investigate the effectiveness of the developed theoretical approach in solving permanent (wicked) spatial problems. These observations were made at random intervals and at varying times in 2019-2020. Isparta Belediye Park" (Coordinates: 37°46'56.91"N, 30°32'45.70"E), located in the city center of Isparta (Turkey) and one of the most intense urban mobility areas, was chosen as a sample area (Figure 1). Obtained inferences were schematized isometrically on satellite images using the technical field study method.

The following method was followed in the technical field observations; First, the axes of mobility and the untouched edges (Lynch) were determined by considering the functional land uses in the parcels adjacent to the park. The park is surrounded by shopping centers in the north and west direction and the city bus station in the southwest. There is a fuel station and a cafeteria to the south, a school to the east, and the most important of the city's main transportation axes (Figure 6). The current mobility axes in the park during the relevant period are shown in Figure 5.2. These are the pedestrian axes that the local government unit has planned and implemented for in-park use. If this situation, which is an administrative practice, is described as "de jure (legal, according to the law)," these pedestrian axes can also be called "de jure mobility" axes specific to the study. The axes expressed in Figure 5.1 are topological axes shaped according to the perception and hodological purposes of individuals and groups using the park. Contrary to the previous situation, these axes can also be called "de facto (in practice, in practice) mobility" axes.

With the observations made, it has been understood that individuals and users who want to access critical urban functions around the park faster and easier take similar roads with social consciousness and create these axes by exhibiting repetitive mobility patterns. As can be seen from the diagrams, there is a serious difference between the existing mobility axes and the topologically formed axes. It is understood that while planning the pedestrian axes organized by the local government unit for use in the park, the social attraction and orientation created by the uses near the park and the patterns of individual traces formed hodologically are not taken into account and analyzed. This arrangement, made on a two-dimensional plane without considering the spatial layers containing social data, failed. The areas where the tracks pass, which are used as the axis of mobility by the citizens, have been arranged as green areas due to the incomplete planning of the administration. This situation, in Lynch's words, caused the green sections, which were planned to remain as non-woven edges, to deteriorate due to the use of individuals as the axis of mobility. Thus, these green sections have lost their qualified and usable size and have been divided into small parts.

In addition to the economic loss, the real axes (Figure 5.1) used are not arranged with hard ground, while the areas that should be used as green areas are unnecessarily covered with hard ground. The connection between the functional uses in the environment and the pedestrian axes has not been discussed in detail, and the pedestrian overpass on the main road front of the park and the main public

transport stop have yet to be adequately evaluated in terms of relational interaction. Topological axes destroyed the sections arranged as green areas over time; these axes were closed with the hard ground by the local government to rectify the situation, and a radical planning solution was not implemented. These unplanned actions, taken without considering the current problems, have caused the park to almost wholly lose its function as of 2023 and be used only as a transition area. The existence of green regulations in the area has decreased to the point where the citizens cannot benefit from this area properly. From this point of view, it is understood that the city organization should be handled not only with Euclidean geometry but also with the analytical tools of topology.

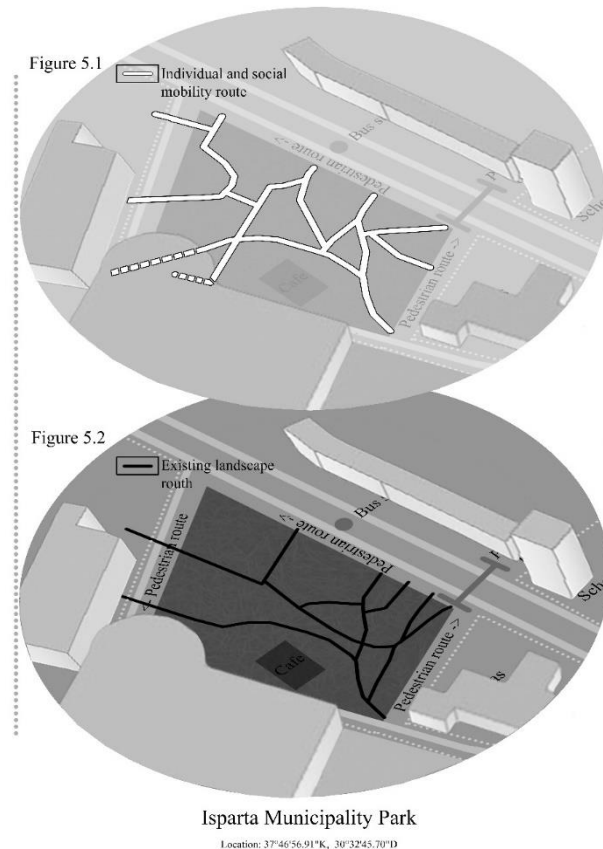

Figure 6. Sample of Isparta Municipality Park (developed by the authors)

We generally live in cities created by the planner and, in Harvey's words, where the individual adapts to this space. In these cities, based on Harvey's discourses, some spaces created/to be created by the planner can be reproduced or entirely arranged by taking into account the perception of the individual and society (with mobility resolutions). However, it should be noted that the planner is also responsible for the holistic decisions that must be made for the entire city. With this, for the whole city, which has a complex and dynamic structure, it still seems impossible to reveal the individual and social perception holistically and scientifically in a spatial sense.

CONCLUSION AND EVALUATION:

Observations made to test the developed theoretical approach have shown that connectivity between spatial layers is effective in solving permanent (wicked) problems such as urban mobility. Considering the space not only with its physical dimension but also with its semantic, intellectual, relational, perceptual, and cognitive dimensions and carrying out planning studies based on the collective memory created by individual and social behaviors filtered from these dimensions will increase efficiency and accuracy. In this sense, using the analytical tools of topology and dealing with spatial

dimensions entirely and accurately, especially in studies involving connectivity data such as urban mobility, are effective in the implementation stages of planning studies.

With the current example, it is seen that the developments in the topographic, typological (physical), topological, and hodological (intellectual) dimensions of the space can be used as a means of intervention to the functional problems caused by urban mobility. If the local government unit had carried out the study in this direction and analyzed the field accordingly, it could have produced implementation decisions aligned with individual and social perceptions. In this way, the expenses incurred due to unnecessary applications could be avoided, and the users could still use this field for recreational purposes.

From this point of view, it has been seen that space should be considered multidimensional in terms of epistemology and ontology and that space is meaningful physical and social experiences lived in these dimensions. Physical and intellectual spatial dimensions are both the cause and source of existing deficiencies as they constitute the spatial structure. To be able to solve permanent problems such as urban mobility is to seek the solution at its source, that is, to understand the dimensions of the spatial structure. Cities are the most concrete structures that show the physical and perceptual reflection of these chaotic dimensions.

The physical reflection of spatial dimensions is affected by the intellectual dimensions of space, which Schulz (1971) refers to as "Mental" and Soja as "Social (produced)" (Solak, 2017). Physical space gains meaning through perception and experience at the mental level. Space is shaped topographically and typologically in the physical dimension and is experienced topologically. However, the trans-topological (hodological) dimension, which defines a spatiality different from physical and intellectual space, is learned consciously and developed repetitively until the most logical way is found. All individual and social life components are filtered through these spatial dimensions, and understanding and solving the problems permanently experienced in the space depend on this.

The success of the outputs obtained through planning practice will be limited unless the space's topographic, typological, topological, and hodological dimensions overlap. When the dimensions of the space do not overlap, for example, In urban mobility, it cannot coincide with the space, and relational situations turn into a conflict situation, and eventually, chaos is reached. Suppose the 3T, T4, and T5 diagrams can overlap with urban mobility. In that case, the hodological space, obtained by filtering spatial dimensions and shaped by individual and social perception, can be "Real space" urban space can only be "Place" in this way.

On the other hand, the urban planner is responsible for making holistic transportation and mobility decisions in practice at the lower and upper scales. Higher-scale urban areas contain dynamics that are too complex to be analyzed, as in the green space study above, using the analytical tools of topology. From this point of view, individual and social perceptions can be taken as a basis to increase the effectiveness of planning studies in original sub-scale applications containing connectivity data. Sub-scale application principles can be shaped by normative methodologies to be created in this direction. However, new development areas and functional land use in the city periphery, expected to adapt to the city, cannot be planned solely in this direction.

As a result, it is necessary to understand the space correctly and to read the interconnectivity between spatial layers and their interaction with urban problems to establish the solution of permanent problems on solid foundations and to increase the effectiveness of planning studies in the implementation phase. In addition, the space must be handled multidimensionally and holistically, its relational interaction with individual and social perception should not be ignored, and the planner's role should be accurately and redefined in this context.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interests: *There is no conflict of interest between the authors or any third party individuals or institutions.*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

REFERENCES:

- Ak, E. 2006. "Transformation of Space Concept with Computer Technology –New Space Definitions." MSc diss., İstanbul Technical University.
- Arefi, M. and Triantafillou, M. 2005. "Reflections on the Pedagogy of Place in Planning and Urban Design." *Journal of Planning Education and Research* 25: 75-88. doi: 10.1177/0739456X04270195
- Baxter, S. J. 2021. "Modes of Spread in Social Innovation: A Social Topology Case in Rural Portugal." *Journal of Rural Studies*. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.04.016>
- Bilgin, N. 1990. "Fiziksel Mekândan İnsani ya da İnsanlı Mekâna." *Mimarlık Dergisi* 28 (3): 241
- Brelsford, C., Martin, T., Hand, J., and Bettencourt, A. M. L. 2018. "Toward Cities without Slums: Topology and the Spatial Evolution of Neighborhoods." *Sci. Adv.* 4, eaar4644. doi: 10.1126/sciadv.aar4644
- Carmona, M. 2010. "Contemporary Public Space, Part Two: Classification." *Journal of Urban Design* 15 (2): 157-173. doi: 10.1080/13574801003638111
- Cassirer, Ernst. 1944. *An Essay on Man: The Philosophy of Symbolic Forms, Three Volumes*. New Haven: Connecticut.
- Cerrato, M. 2020. "Heidegger's Philosophical Nationalism: Topology and Tropology." *Política Común* 14. <https://doi.org/10.3998/pc.12322227.0014.006>
- Çetin, İ. 2010. "Gecekonduunun Kentle Bütünleşme Sürecinde Alan-Mekân Faktörü: İzmir Örneği." PhD diss., Ege University.
- Ersal, Ö. L. 2013. *The Search for Form In Architectural Space and the Semantic Dimension: An Ontological Approach*. (Thesis (M.Sc.)). İstanbul Technical University, Institute of Science and Technology. <http://hdl.handle.net/11527/3476>
- Eyce, N. 2011. "Çağdaş Mimarlıkta Mekân, Yer ve Mekânsallık Tartışmaları – Cermodern Örneği." MSc diss., Gazi University.
- Güney, D. Y. 2007. "Type and Typology in Architectural Discourse." *J. BAUN Inst. Sci. Technol.* 9(1): 3-18.
- Harvey, David. 1988. *Social Justice and the City*. Translated and edited by Mehmet Moralı. İstanbul: Metis, 18-48.
- Hoffman, M. L. And Thatcher, E. J. 2019. "Urban Studies and Thinking Topologically." *Territory, Politics, Governance* 7 (2): 141-155. doi: 10.1080/21622671.2017.1351887

- Kahveci, K. 2017. "In Between Existence and Non-Existence: an Assessment on Space." *Atatürk University Journal of Faculty of Letters* 59: 101-108. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniefd/issue/37366/431703>
- Karadede, G. and Yavuz, Ö. A. 2018. "Evaluating the Organization of Urban Environments Through Virtual Media: The Example of Video Games." *Gazi University Journal of Science Part B: Art, Humanities, Design and Planning* 6(1): 9-18.
- Kaufmann, Vincent. 2012. "Motility." *Mobile Lives Forum*. Accessed on: 06.06.2018, Available at: <http://en.forumviesmobiles.org/marks/motility-461>.
- Kürkçüoğlu, E. and Ocakçı M. 2015. "A Perceptual Behavior Study on Spatial Orientation in Urban Fabric: Kadıköy Bazaar District." *Yıldız Technical University, Faculty of Architecture* 10(3): 365-388. DOI: 10.5505/MEGARON.2015.02486
- Lynch, Kevin. 1960. *The Image of the City*. Cambridge: Massachusetts.
- Madanipour, A. 2003. *Public and Private Spaces of the City*. London: Routledge.
- Madanipour, A. 2013. "Researching Space, Transgressing Epistemic Boundaries." *International Planning Studies* 18 (3-4): 372-388. <https://doi.org/10.1080/13563475.2013.833730>
- Malpas, J. 2006. *Heidegger's Topology: Being, Place, World*. London: The MIT Press.
- Mitropoulos, G. E. 1974. "Space Networks: Towards Hodological Space Design for Urban Man, Starting with a Cognitive/Perceptual Notation." PhD diss., University of Edinburgh.
- Mommersteeg, B. 2014. "Space, Territory, Occupy: Towards a Non-Phenomenological Dwelling." MSc diss., The University of Western Ontario. <https://ir.lib.uwo.ca/etd/2510>
- Norberg-Schulz, N. 1971. *Existence, Space & Architecture*. New York: Praeger.
- Osti, G. 2005. "Socio-spatial Relations: An Attempt to Move Space Near Society." *Polyarchies DiSPeS Studies and Researches* 4/2015. <http://www.openstarts.units.it/dspace/handle/10077/10215> (Poliarchie)
- Polat, E. and Dericioğlu, T. K. 2020. *Planning Science and Scientificity of Spatial Planning*. Ankara: Astana.
- Qi, Z. 2021. "The Construction of a Learning Field Based on Lewin's Equation for Behavior." *International Journal of Education, Learning and Development* 9 (6): 1-17. <https://doi.org/10.37745/ijeld.2013>
- Skowron, B. and Wójtowicz, K. 2020. "Throwing Spatial Light: On Topological Explanations in Gestalt Psychology." *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 20: 537-558. <https://doi.org/10.1007/s11097-020-09691-1>
- Smith, Brewster M., Bruner, S. Jerome, and White, W. Robert. 1956. *Opinions and Personality*. New York.
- Soja W. E. 1996. *Thirdspace, Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Blackwell: Cambridge.

- Soja, W. Edward. 1989. *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*. Translated and edited by Yunus Çetin. İstanbul: Sel, 163.
- Solak, G. S. 2017. "Space-Identity Interaction: A Conceptual and Theoretical Overview." *MANAS Journal of Social Studies* 6 (1). ISSN: 1624-7215
- Stojanovski, T. 2019. "Swedish Typo-Morphology-Morphological Conceptualizations and Implication for Urban Design." *International Journal of Architecture & Planning* 7 (Special Issue): 135-15. doi: 10.15320/ICONARP.2019.81
- Tekeli, İ. 2021. "Kentiçi Ulaşıma Öncelikle Stratejik Bir Yaklaşımın Gerekliliği Üzerine." *İdealkent Journal of Urban Studies* 34(12). doi: 10.31198/idealkent.1053286
- Trancik, R. 1986. *Finding Lost Space: Theories of Urban Design*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Tsiotasa, D. and Polyzosa, S. 2017. "The Topology of Urban Road Networks and Its Role to Urban Mobility." *Transportation Research Procedia* 24: 482–490. 10.1016/j.trpro.2017.05.087
- Tuan, Yi-fu. 1977. *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Wlodzislaw, D. 2017. "Kurt Lewin, Psychological Constructs and Sources of Brain Cognitive Activity." <https://www.researchgate.net/publication/320890871>
- Yürekli, H. 2014. *City Topographies*. İstanbul: İstinye University.
- Zlatanova, S., Yan, J., Wang, J., Diakitè, A., Isikdag, U., Sithole, G. and Barton, J. 2019. "Spaces in Spatial Science and Urban Applications—State of the Art Review." *International Journal of Geo-Information* 9 (58). doi:10.3390/ijgi9010058

Akıllı Kent Uygulamalarına Yönelik Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması

Scale Development and Validity Study for Smart City

Berfin GÖKSOY SEVİNÇLİ¹

öz

Akıllı kentler, günümüz teknolojisinin gelişmesiyle yaygınlaşmaya başlamıştır. Akıllı kentler temelde; akıllı ekonomi, akıllı çevre, akıllı yönetim, akıllı ulaşım, akıllı insan ve akıllı yaşam bileşenlerinden oluşmaktadır. Temel bileşenlerden herhangi birinin eksikliği durumunda akıllı kentlerden bahsetmek mümkün olmamaktadır. Elbette akıllı kentlerin başarılı bir şekilde hayata geçirilmesi kent sakinlerinin akıllı kent uygulamalarına yönelik yaklaşımlarına da bağlıdır. Literatürde akıllı kentlere yönelik çalışmalar ağırlıklı olarak örneklem seçilen kentlerin akıllı kent uygulamalarının neler olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışma ise, kent sakinlerinin akıllı kent uygulamalarına yönelik yaklaşımlarını temel alan toplumsal bir ölçek geliştirme amacındadır. Amaç doğrultusunda anket yöntemi tercih edilmiştir. Akıllı kent bileşenlerinin (faktör) her biriyle ilgili madde havuzu oluşturularak 5li likert tipte anket elde edilmiştir. Çalışmada Ankara ili Çankaya ilçesinde ikamet eden, 18 yaşından büyük ve akıllı telefon kullanan toplam 844 kişiden elde edilen verilerle analizler yapılmıştır. Analiz bulguları doğrultusunda ölçeğin 26 madde ve 6 faktör ile yapısal geçerlilik ve güvenilirlik özelliklerine sahip bir ölçme aracı olduğu görülmüştür. Ölçek geliştirme çalışmaları için madde havuzundan elenen madde sayısının tüm maddelerin yarıya yakını olması beklenen bir durumdur. Sonuç olarak akıllı kent uygulamaları ölçeğinin mükemmel derecede güvenilir, akıllı ulaşım faktörünün çok iyi derecede güvenilir, akıllı insan faktörü, akıllı yaşam faktörü, akıllı ekonomi faktörü, akıllı çevre faktörünün iyi derecede, akıllı yönetim faktörünün ise genel kabul gören düzeyde güvenilir ölçme araçları oldukları bulgulanmıştır. Faktörler bazında yapılan madde analizleri incelendiğinde ise güvenilirlik bakımından herhangi bir maddenin ölçek dışında bırakılmasına gerek olmadığı ve madde toplam korelasyonlarının 0.7'nin üzerinde olduğu görülmüştür. Ölçek maddeleri incelendiğinde tamamının istatistiksel olarak anlamlı yol katsayılarına sahip ve yeterli büyüklükte maddeler olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Kent, Akıllı Kent Bileşenleri, Akıllı Kent Uygulama Ölçeği, Geçerlik, Güvenilirlik.

ABSTRACT

Smart cities have started to become widespread with the development of today's technology. Smart cities are basically smart economy, smart environment, smart governance, smart transportation, smart people and smart life components. In the absence of one of the basic components, it is not possible to talk about smart cities. The successful implementation of smart cities also depends on the approaches of the city dwellers towards smart city applications. Studies on smart cities in the literature mainly reveal the applications of smart cities selected as samples. This study, on the other hand, aims to develop a social scale based on the approaches of urban residents towards smart city applications. A 5-point Likert-type questionnaire was obtained by creating an item pool for each of the smart city components (factors). In the study, analyzes were made with the data obtained from a total of 844 people residing in the Çankaya district of Ankara, over the age of 18 and using a smart phone. Analysis findings: It has been shown that the scale is a measurement tool with 26 items and 6 factors with structural validity and reliability. It is expected that the number of items eliminated in scale development studies is nearly half of all items. As a result, it has been found that the scale of smart city applications is perfectly reliable, the smart transportation factor is very reliable, the smart human factor, smart life factor, smart economy factor, smart environment factor is good, and the smart governance factor is generally accepted as reliable measurement tools. According to the item analyzes made with the factors, it was seen that there was no need to exclude any item from the scale in terms of reliability and the item-total correlations were above 0.7. When the scale items were examined, it was understood that all of them had statistically significant coefficients and were of sufficient size.

Keywords: Smart City, Smart City Components, Smart City Application Scale, Validity, Reliability

¹ Corresponding Author: Bitlis Eren Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, bgoksoy@beu.edu.tr, 0000-0001-9686-509X

GİRİŞ:

Akıllı kent, kentleşmenin faydalarını artırmak ve eksikliklerini azaltmak için bilgi iletişim teknolojilerini kullanan kentsel bir ortamı ifade eder. Akıllı kentte; akıllı ekonomi, akıllı yaşam, akıllı insan, akıllı yönetim, akıllı ulaşım ve akıllı çevre olmak üzere altı temel bileşen bulunur. Bu bileşenlerin her birinin farklı uygulamaları vardır. Akıllı kent uygulamalarına yönelik kent sakinlerinin yaklaşımı akıllı kentleri başarıya ulaştırma noktasında önemlidir. Akıllı kent uygulamaları akıllı atık yönetimi, akıllı aydınlatma, akıllı park çözümü gibi pek çok yönden verimlilik ve tasarruf sağlaması dolayısıyla kentlere olduğu kadar ülkelere de sürdürülebilirlik ve ekonomik yönden katkı sağlamaktadır. Ülkelerin gelişmişlik seviyesi artıkça kullandıkları teknolojiler de çeşitlendiğinden akıllı kent uygulamaları da çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik üzerinden ülkeler belli başlı kentlerini ön plana çıkartmaktadır.

Institute For Management Development (IMD) ile Singapur Üniversitesi'nin hazırlamış olduğu dünya kentlerinin dijital dönüşümünü 2019 yılından itibaren ölçen Akıllı Kent Endeksi (SCI), akıllı kentleri küresel çapta ön plana çıkartan geniş kapsamlı bir endekstir. Endeks, kent sakinlerinin kent unsurları ve teknoloji ile ilgili algılarını sağlık, güvenlik, ulaşılabilirlik, faaliyetler, fırsatlar ve yönetim üzerinden değerlendirmektedir. Yayınlanan endeks listelerinin ilk sıralarında Zürih, Oslo, Londra, Kopenhag, Lozan Kanberra gibi kentler bulunuyor. Türkiye'den ise listeye giren ilk kent 2019 yılında Ankara olmuştur. Ankara daha sonraki yıllarda da listede yer almıştır. 2021 ve 2023 yıllarındaki listeye Türkiye'den Ankara² ile birlikte İstanbul'da girmiştir.³ 2023 yılı Nisan ayında yayınlanan son Akıllı Kent Endeksi Listesi'nde ise 141 kent arasında Ankara 90. sıraya İstanbul ise 107. sıraya yerleşmiştir (IMD, 2023). Dolayısıyla akıllı kentlerle ilgili Türkiye'de alan araştırması yapılmak istenildiğinde bu iki kentin Akıllı Kent Endeksi Listesi'nde yer aldığı göz önünde bulundurulması rasyonel bir örneklem seçimi ortaya koyacaktır.

Bu çalışma, küresel çapta kabul gören akıllı kent bileşenleri üzerinden oluşturulan akıllı kent uygulamalarına yönelik toplumsal bir ölçek oluşturma amacındadır. Belirlenen amaç doğrultusunda akıllı kent endeksi listesine Türkiye'den giren iki kentten biri olan ve İstanbul'dan daha üst sıralarda yer alan Ankara⁴; akıllı kent endeksi listesinde yer alması, Türkiye'nin başkenti olması ve kalabalık nüfusa sahip olması yönleriyle bu çalışmaya örneklem olarak seçilmiştir. Yapılan bu üst seçimden sonra çalışma kapsamında Ankara'nın hangi bölümünün araştırmaya dahil edileceği sorusuna cevap aranmıştır. Yaşar vd. (2022), ANP ve PROMETHEE yöntemlerini kullanarak Ankara'nın 7 ilçesinin akıllı kent uygulamalarına uyumunu araştırdıkları çalışmalarında Çankaya ilçesinin en uyumlu ilçe olduğu ortaya koymuşlardır. Hem bu çalışmanın somut bulgusu hem de Çankaya'nın gerek Akıllı Kentler Çalıştayına ev sahipliği yapması (Çankaya Belediyesi, 2016) gerek İstanbul Esenyurt'tan sonra Türkiye'nin ikinci en kalabalık ilçesi olması yönüyle Çankaya, akıllı kentler uygulama ölçeği geliştirilmesi çalışması için uygun bulunmuştur (TUİK, 2022).

Çalışmanın, birinci bölümünde; akıllı kent bileşenleri, akıllı kent uygulamaları ve ölçek geliştirmeye yönelik literatür, ikinci bölümde araştırmaya yönelik bilgiler; ölçek geliştirme aşamaları, araştırma evreni, varsayımlar ve kısıtlar, yöntem ve ölçme araçları, üçüncü bölümde ise akıllı kent uygulama ölçeği geçerlik ve güvenilirlik analizlerine yer verilmiştir.

² Akıllı kent endeksi 2020 listesinde Ankara 74. Sırada yer almaktadır. Bkz. IMD, 2020.

³ 2021 yılı Akıllı Kent Endeksi listesinde Ankara 75, İstanbul ise 88. sırada yer almaktadır. Bkz. IMD, 2021.

⁴ Ankara'daki akıllı kent örnekleri; Harikalar Diyarı Akıllı Park Projesi, Entegre Katı Atık Yönetim Sistemi, Akıllı Ulaşım Sistemleri, Ankara BB Mobil Uygulaması, Mezarlık Bilgi Sistemi Mobil Uygulaması, Ankara Telsiz Haberleşme Sistemi, Elektrik Enerji Takip Sistemidir (akillisehirler.gov.tr, 2023).

1. Arka Plan

Dijital teknolojilerin kullanıldığı akıllı kentlerde kent hizmetlerinde yaşanan artış ve verimlilik sayesinde kentin çekiciliği artmaktadır. Kentin çekici hale gelmesinin ardından artan yatırımlar, kentin ekonomik kalkınmasını ilerletmektedir. Akıllı kentlerin günümüzde önemli hale gelmesinin temel sebeplerinden biri budur.

Avrupa Birliği Parlamentosu tarafından akıllı kentlerle ilgili yayımlanan raporda akıllı kentlerin altı bileşeninin olduğundan söz edilmektedir. Bunlar akıllı ekonomi, akıllı yaşam, akıllı insan, akıllı yönetim, akıllı ulaşım ve akıllı çevredir (Cohen, 2014; Smart Cities Council, 2014: 18; Kutlu, Örselli ve Çelik, 2018: 528; Akbaş, 2018: 383; Huovila, Bosch& Airaksinen, 2019; OECD, 2020; Silik& Özdemir Akgül, 2021; 545). Sayılan bu temel altı bileşenlerden herhangi biri ön plana çıkabilirken diğer bileşenlerle ilgili zamanla adım atılabilir. Bilgi iletişim teknolojileriyle desenlenen akıllı kent bileşenleri, teknolojinin sürekli olarak gelişmesine bağlı olarak günümüzde uygulamalar yönüyle çeşitlenme eğilimindedir.⁵

OECD, Akıllı Kentlerin ölçümünde çok sayıda göstergenin olabileceğini vurgulamasına karşın temelde çevre, yönetim, ekonomi, ulaşım, insanlar ve yaşam olarak altı ana kategoride sınıflandırma yapmaktadır (OECD, 2020).

Şekil 1. Akıllı Kent Bileşenleri

Kaynak: Cohen, 2014; Smart Cities Council, 2014: 18; Kutlu, Örselli ve Çelik, 2018: 528; Akbaş, 2018: 383; Huovila, Bosch& Airaksinen, 2019; OECD, 2020.

İfade edilen altı bileşen kısaca açıklanmak istenirse: Akıllı çevre, çevrenin sürdürülebilirliğine odaklanmaktadır. Kentsel alandaki yeşil alanların, doğal kaynakların verimli ve tasarruflu kullanımı önemlidir. Dolayısıyla bilgi iletişim teknolojilerinin entegre edildiği çevre dostu bir kentsel alan sağlamaya yönelik uygulamalar akıllı çevre bileşeni üzerinden değerlendirilmektedir. Atık su⁶ arıtma teknolojisi ile suyun yeniden kullanımı, akıllı atık toplama sistemi, sensör ağı ile yüzey sularının kirlenme denetimi, , akıllı aydınlatma, katı atıktan enerji tüketimi akıllı çevre uygulamalarına örnektir. Bu örnekler teknolojik imkanların çeşitlenmesi ile arttırılabilir. Nitekim AB'nin akıllı kent uygulamalarını ve Türkiye'ye yansımalarını inceleyen Uçar, Şemşit ve Negiz ise (2017) sürdürülebilirliğin akıllı kentten beklenmesi gereken bir çıktı olduğunu vurgulamaktadırlar. Benzer bir şekilde kentsel atık su yönetiminde akıllı karar verme sistemleriyle yapılan kamu planlamaları, az

⁵ İfade edilen çeşitlilik, Türkiye 2020- 2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı'nda görülmektedir. Bu planda akıllı kent bileşenleri şu şekilde sıralanmıştır: Akıllı yönetim, akıllı çevre, akıllı ekonomi, akıllı enerji, akıllı insan, akıllı ulaşım, akıllı yapılar, akıllı sağlık, afet ve acil durum yönetimi, akıllı güvenlik, bilgi ve iletişim teknolojileri, akıllı mekân yönetimi, coğrafi bilgi sistemleri, akıllı altyapı. Ancak bu çalışmada akıllı kentlere yönelik genel bir ölçek geliştirilmek istenildiğinden küresel olarak kabul gören altı ana bileşen üzerinde durulmuştur.

⁶ Akıllı kentlerdeki kentsel su yönetimi, akıllı altyapının vatandaşlar için sürdürülebilirliği ve yaşam kalitesini arttırabileceği önemli bir alandır (Oberascher, Rauch& Sitzenfrei: 2022).

kaynak kullanmayı sağlayarak iklim değişikliğinin de önüne geçebilecek bir uygulama olacaktır (Oluklulu, 2019: 58).

Akıllı insan, akıllı şehrin en kritik öneme sahip bileşenidir. Çünkü akıllı kent uygulamalarını kullanacak ve bu uygulamalardan temel fayda sağlayacak unsur insandır. Memiş'in de vurguladığı üzere kentte yaşayanların teknoloji kullanım pratiği ve teknolojiye yönelik ilgisi olmazsa, akıllı uygulamaların karşılığı olmayacaktır (2017: 75). Akıllı insan, yaşamı boyunca öğrenmeye ve yeniliklere açık, kendinden farklı olanlarla ortak bir temelde buluşabilmeli, fiziksel ve ruhsal sağlığına dikkat etmelidir. Ücretsiz internet erişim alanları, şehri tanıtmaya yönelik kent rehberi uygulaması, katılımı destekleyen mahalle platformları bu uygulamalardandır.

Akıllı ulaşım, trafik sorunlarına akılcı çözümler getirerek zaman ve enerji tasarrufu sağlamaktadır (Yılmaz, 2021: 231). Akıllı ulaşım, bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımı ile sürdürülebilir, çevre dostu, güvenli ve birbirine bağlanabilen ulaşım çeşitliliğini ifade etmektedir. Akıllı ulaşım uygulamalarından bazıları şunlardır: Akıllı araç ve yol sistemleri, otopark doluluk tespiti, trafik ölçüm sistemi, bisiklet istasyonları ve bunların kullanımına yönelik çeşitli uygulamalar. Çevreye ve insan sağlığına duyarlı olan bu uygulamaların amaçlarından bazıları; CO2 salınımını, trafiği, yolculuk süresini ve kazaları azaltmak, insanların yaşam kalitesini artırmaktır.

Akıllı ekonomi, ekonomik verimliliği ve tasarrufu artıran uygulamalardır. Bu uygulamalar, yatırımların doğru, yerinde, etkin ve verimli olmasını sağlamaktadır. Girişimcilik/üretkenlik yarışmaları, e-ticaret yarışmaları, tasarruf sağlayan her türlü uygulama, elektrikli araç ve şarj istasyonu, yapay zeka ile yangın tespiti akıllı ekonomi uygulamalarına örnektir.

Akıllı yaşam; güvenli, konforlu, sağlıklı ve iyi eğitim olanaklarının olduğu bir yaşamı ifade etmektedir (Herzberg, 2017: 25). Bilgi iletişim teknolojileriyle donatılmış bir akıllı kentte, kaliteli ve afete duyarlı konut, yaşam kalitesini artırmaya yönelik sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi ve kent hizmetlerinden toplumun her kesiminin yararlanması akıllı yaşam bileşeni olarak değerlendirilebilir. Bazı akıllı yaşam uygulamaları şunlardır: Akıllı bina sistemleri, acil durum ihbar servisleri, uzaktan güvenlik kontrol sistemleri, engelli otoparkı, yaşlılara yönelik uygulamalar, glutensiz kafe, çeşitli hastalıklara yönelik takip sistemleri.

Akıllı yönetim: Vatandaş ile kamu ve özel sektör arasındaki iş birliğini ifade eden yönetimin bilgi iletişim teknolojisiyle donatılmasıdır. Bu bileşen; yönetimde şeffaflık, vatandaşın yaygın olarak yönetime katılması dolayısıyla yönetimin meşruluğunun artması gibi motivasyonlara sahiptir. Akıllı yönetimin çerçevesi; vatandaşlar için üretilen politik stratejiler ve perspektifler, kamu ve sosyal hizmetlerin vatandaşların beklenti ve talepleri doğrultusunda şekillendiği, şeffaf yönetim ve katılımcı karar vermedir (Kumar, 2015: 22). E-devlet uygulamaları vasıtasıyla vatandaşın görüş, memnuniyet ve şikayetlerinin alınması, kurumsal e-postala ve sosyal medyanın aktif kullanımı akıllı yönetim uygulamalarıdır.

Akıllı kent bileşenleri, toplumun ihtiyaçları doğrultusunda farklı uygulamalarla da desenlenebilir. Örneğin COVID-19 pandemisi sonrası akıllı kentler için pandemiyi önlemeye yönelik uygulamalar literatürde tartışılmıştır (Bulut& Aslan, 2020; Budak& Sezgin, 2021; Hassanhani, Alidadi& Sharifi, 2021; Sharifi, Garmsir& Kummitha, 2021; Abdalla, Renukappa& Suresh, 2022; Cavada, 2023; Alshamaila vd., 2023; Alizadeh& Sharifi, 2023).

Tablo 1: Akıllı Kentlere Yönelik Literatür Özeti

Yazar ve Yıl	Akıllı Kente Yönelik Ele Alınan Unsurlar	Yöntem
Memiş ve Babaoğlu, 2018	Akıllı Kent Uygulamaları	Nitel Yöntem
Aslan ve Bulut, 2019	Akıllı insan, akıllı çevre, akıllı yönetim, akıllı yaşam, akıllı ekonomi, akıllı ulaşım	Nitel Yöntem
Çetin ve Çiftçi, 2019	Akıllı ekonomi, akıllı vatandaş, akıllı devlet, akıllı çevre, akıllı ulaşım, akıllı yaşam	Nitel Yöntem
Örselli ve Dinçer, 2019	Akıllı yaşam, akıllı yönetim, akıllı çevre, akıllı birey, akıllı ekonomi, akıllı hareketlilik	Nitel Yöntem
Gürsoy, 2019	Akıllı yönetim, akıllı ekonomi, akıllı hareketlilik, akıllı çevre, akıllı insanlar, akıllı yaşam	Nitel Yöntem
Katier, 2019	Akıllı ekonomi, akıllı ulaşım, akıllı çevre, akıllı yaşam, akıllı toplum, akıllı yönetim	Nitel Yöntem
Şengül ve Yüksel Altıntaş, 2020	Akıllı ulaşım, akıllı ekonomi, akıllı yönetim, akıllı çevre, akıllı insan, akıllı hareketlilik, akıllı yaşam	Nitel ve Nitel Yöntem
Fonseca vd., 2021	Akıllı yönetim, akıllı ulaşım	Nitel Yöntem
Kemeç ve Gül, 2021	Akıllı yaşam, akıllı yönetim, akıllı çevre, akıllı birey, akıllı ekonomi, akıllı hareketlilik	Nitel yöntem
Aydınlı ve Huseynov, 2022	Akıllı kent uygulamaları	Nitel yöntem
Jang ve Gim, 2022	Akıllı yönetim	Nitel yöntem
Pandya vd., 2023	Akıllı ulaşım, akıllı ekonomi, akıllı sağlık, akıllı yönetim, akıllı afet yönetimi, akıllı endüstri, akıllı güvenlik	Nitel yöntem
Ahmed ve Mazri, 2023	Akıllı kampüs, akıllı güvenlik	Nitel yöntem
Ahmad vd., 2023	Akıllı yönetim	Nitel yöntem
Gupta vd., 2023	Akıllı güvenlik	Nitel yöntem
Herdiansy, 2023	Akıllı kent uygulamaları, halkın güveni	Nitel yöntem
Li vd., 2023	Akıllı çevre, akıllı yönetim	Nitel yöntem
Gürcan ve Açiksöz, 2023	Akıllı atık yönetimi	Nitel yöntem
Bulut ve Adıgüzel, 2023	Akıllı ulaşım, akıllı yaşam, akıllı yönetim, akıllı çevre	Nitel yöntem
Özer ve Uzun, 2023	Akıllı kent otomasyon sistemi	Nitel yöntem
Erdem ve Bilgili, 2023	Akıllı çevre, akıllı güvenlik, akıllı insan, akıllı yapılar, akıllı ekonomi, akıllı mekan yönetimi, akıllı sağlık, akıllı yönetim, akıllı enerji, akıllı ulaşım, akıllı altyapı, coğrafi bilgi sistemleri	Nitel yöntem

Literatürde akıllı kentlerle ilgili ulusal ve uluslararası araştırmalar genel itibarıyla akıllı kent bileşenlerine yönelik uygulama çeşitlerine odaklanmıştır.⁷ Verilen literatüre ek olarak çalışma kapsamında akıllı kent uygulamalarına yönelik toplumsal bir ölçeğe yönelik de literatür incelemesi yapılmıştır. Ancak ölçek konusunda ilk olarak bilinmelidir ki, farklı disiplinler farklı ölçekler kullanır. Sosyal bilimlerde ise Bogardus Sosyal Mesafe Ölçeği, Guttman Ölçeği, Edward ve Kilpatrick Ölçeği, Thurstone Ölçeği gibi ölçeklerle, özellikle de Rensis Likert tarafından ortaya atılan ve en sık kullanılan Likert tipi ölçekle karşılaşmaktadır. Bu ölçek türlerinden Likert ölçeği, geliştirilme süreci, uygulama aşamaları ve başta sosyal bilimler olmak üzere birçok disiplinde veri analizine sağladığı faydalar nedeniyle genel kabul gören bir tür haline gelmiş görünmektedir (Li, 2013: 1609). Nitekim literatürde

⁷ Akıllı kent uygulamalarının çeşitliliğine yönelik eleştirel bakış açısı geliştiren Lai vd. (2020), bu konuda uluslararası standartların yaygın olmadığını ve standartların, akıllı bir kentte etkileri hakkında ayrıntılar sunmak için benimsenmesi gerektiğini belirtmektedir.

yer alan sosyal bilimler alanındaki ölçek geliştirme çalışmalarında da bu türü tercih eden çalışmaların olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Sosyal Bilimler Alanındaki Ölçek Geliştirme Çalışmalarına Yönelik Literatür Özeti

Yazar ve Yıl	Ölçek Tipi	Örneklem ve Uygulama
Chen ve Starosta, 2000	Likert	414 kolej öğrencisi
Karatepe vd., 2005	5'li likert	Bireysel bankacılık hizmeti alan 86 kişi
Hill ve Willoughby, 2005	7'li likert	Montreal Concordia Üniversitesi lisans öğrencileri
İslamoğlu ve Börü, 2007	5'li likert	Marmara Ün. İşletme bölümü yüksek lisans öğrencileri
Ok, 2011	5'li likert	Cumhuriyet Ün. ve Erciyes Ün. öğrencileri
Bothma ve Roodt, 2013	7'li likert	Bilgi iletişim ve teknoloji sektöründe çalışan 134 kişi
Tanhan ve Kayri, 2013	5'li likert	Van depreminden etkilenen 1505 kişi
Diemer vd., 2017	5'li likert	326 öğrenci
Walsh, Hennig- Thurau ve Mitchell, 2022	5'li likert ve röportaj	Kuzeyde alışveriş yapan farklı yaşlardaki 264 kadın ve erkek
Karaibrahimoğlu, Güvenç ve Çeçen, 2023	5'li likert	Farklı üniversitelerden seçilmiş 152 akademisyen
Bal ve Akgül, 2023	5'li likert	1067 katılımcı
McWayne vd., 2023	5'li likert	41 öğretmen 456 çocuk
İlhan ve Çam, 2023	5'li likert	469 öğretim elemanı
Atik ve Baraz, 2023	7'li likert	Anadolu Ün. Eğitim gören aynı zamanda otelde çalışan 546 öğrenci.

Likert tipi ölçek geliştirme sürecinde bireylerin tutumları, verilen ifadeye katılma durumlarını derecelere ortaya koyar (Tavşancıl, 2010). Likert tipli ölçek geliştirirken ilk aşamada belirli bir konuyla ilgili olumlu ya da olumsuz tutum maddeleri oluşturulmalıdır. Bu maddeler hakem grubu tarafından ön denemeden geçirilmeli ve maddeler içerisinde olumlu ya da olumsuz olarak ifade edilemeyen bir diğer deyişle “nötr” olan maddeler elenmelidir. Oluşturulan likert ölçeği seçilen örneklem grubuna uygulanmalıdır. Anlamli ve güvenilir sonuçların alınması için anket uygulanan kişi sayısının madde sayısının en az beş katı olması gerekir. Sonrasında madde analizi yapılır, istatistiksel olarak anlamlı olmayan maddeler ölçekten çıkartılarak likert tutum ölçeği nihai şeklini alır (Anderson, 1988).

Araştırma kapsamında verilen literatüre ek olarak “smart city scale” (akıllı kent ölçeği) anahtar kelimesine yönelik literatür taraması genişletilmiştir. Anahtar kelimeye yönelik karışımıza çıkan çalışmalardan ilki Rausch vd. (2021) ait akıllı kent ölçeğinde bilişsel yardım uygulamaları için ortaya atılan platformla ilgilidir. Çalışmada, gerçek zamanlı olarak veri sunabilecek bilgi işlem kaynakları gerektiren uygulamalar için çok kullanıcıli bilişsel yardım uygulamalarıyla ilgili ölçek geliştirilmektedir. Gazis vd. (2013) ait çalışmada ise, akıllı kent ölçeğindeki uygulamaları algılamaya yönelik olarak nesnelere interneti (IoT) veri yolu mimarisi üzerinden değerlendirilmiştir. Bu çalışmada akıllı kente yönelik algılamanın verimli olabilmesi için IoT mimarisinde verimliliğin sağlanması gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır.

Tarama genişletildiğinde, literatürde akıllı kent uygulamalarına yönelik alan araştırması içeren çalışmaların fazla sayıda olduğunu ve bunların mühendislik alanında ağırlık kazandığı görülmüştür. Sosyal bilimler alanında yapılan ya da sosyal bilimleri de içeren interdisipliner alanda yapılan çalışmalar, akıllı kentlerdeki vatandaş katılımı, gizlilik, güvenlik ve çeşitli dünya kentlerindeki akıllı kent uygulamalarını karşılaştırmaya yöneliktir. Ulusal ve uluslararası literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, güncel olan kapsamlı bir alan araştırmasının birleşik öğrenme sistemini akıllı kentlere entegre etme üzerine kurgulandığı görülmektedir. Sözü edilen çalışmada, akıllı kent bileşenleri için insansız hava araçları dahil olmak üzere birleşik öğrenmenin akıllı kentlerde mahremiyetin ve hassas

bilgilerin korunmasını sağlayabileceği bulgulanmıştır (Pandy vd., 2023: 11). Akıllı kentlerin gelişimiyle birlikte güvenlik alanında da endişelerin başladığı literatürden anlaşılmaktadır. Akıllı kampüslerin güvenlik uygulamaları (Ahmed& Mazri, 2023), akıllı kentlerde güvenlik ve yönetim bağlamında kötü amaçlı yazılımlardan korunma (Ahmed vd., 2023), akıllı kent uygulamalarında gizliliği koruyan iletişim için güvenli ve hafif kimlik doğrulama protokolü (Gupta vd., 2023), akıllı kentlerde teknolojinin kent güvenliğini sağlamadaki rolü (Aslan& Bulut, 2019) gibi çalışmalar da literatürde son yıllarda artan oranda yer almaktadır. Bilgi iletişim teknolojilerinin gelişimi güvenlik noktasında hem insanlar hem de devletler üzerinde tedirginliğe yol açması ve vatandaş katılımını engelleyebileceği dolayısıyla literatürde akıllı kentlerde güvenliğe yönelik çalışmaların artacağı düşünülmektedir.

Ankete dayalı bir diğer çalışmada, akıllı kent uygulamasının halkın devlete olan güveni üzerindeki etkisi incelenmiştir. Herdiansyah (2023) çalışmasında Endonezya'da akıllı kent uygulamalarını iyi inşa eden Jakarta, Bandung, Semarang ve Surabaya kentlerini incelemiştir. Çalışma, akıllı kent uygulamalarının istatistiksel olarak anlamlı olan temel faktörlerinin kalite, memnuniyet ve güvenilirlik olduğunu ortaya koymaktadır. Bu faktörlerin yerel yönetime olan güven düzeyi üzerinde olumlu ve önemli etkileri olmuştur (Herdiansyah, 2023: 113). Akıllı kentlerde vatandaşların rolünün tartışıldığı çalışmada ise Barcelona Katalonya'daki Sant Andreu bölgesi örneklem olarak alınmıştır. Çalışmada akıllı kentlerin önemli bir parçası olan vatandaşların akıllı kent uygulamalarına katılmalarının önemi vurgulanmış ve özellikle akıllı ulaşım konusunda kent sakinlerinin uyumunun sürdürülebilirliğe katkı sağladığı bulgulanmıştır (Fonseca vd., 2021: 30).

Jang ve Gim (2022) ise gelişen teknolojiyle bir dijital uçurumun ortaya çıktığını ve bunun neticesinde eşitsizliklerin görünürlüğünün arttığını vurguladıkları çalışmalarında dezavantajlı grupların akıllı kentlere katılımını teşvikin temel unsurlarını ele almışlardır. Bu bağlamda Güney Kore'deki akıllı kent uzmanlarının görüşleri anket yöntemiyle alınmıştır. Bulgular, hizmet erişilebilirliğinin katılımı teşvik etmede önemli olduğunu, uygun hizmet maliyetinin hesaplanmasının ve hizmet sunumu için bir destek planı geliştirmenin hizmet erişilebilirliğini iyileştirmede çok önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca, dijital uçurumun azaltılmasına yönelik finansal desteğin ve vatandaşların katılımcılığının artırılması için katılım amacını anlamalarının istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Li vd. (2023) ise, vatandaş merkezli akıllı kentlerin sürdürülebilirlik noktasında önemli olduğundan hareketle akıllı kentlerde vatandaşların kazanç duygusunun artırılmasının yollarına ilişkin kriterler belirlemişlerdir. Bu bağlamda en üst kriterin akıllı altyapıyı vatandaşların ihtiyaçlarının hiyerarşik olarak farklı kategorilere ayrılarak giderilmesi gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. Vatandaşların ihtiyaçlarına önem verilmesi, vatandaş katılımının sağlanması çalışmada öne çıkan diğer sonuçlardır.

Anlaşılabacağı üzere literatürdeki çalışmalar akıllı kentlerin sürdürülebilirliği için vatandaş katılımını incelemektedir. Ancak vatandaş katılımının sağlanması temelde akıllı kentleri oluşturan bileşenlere yönelik uygulama ve amaçlarıyla ilgili kent sakinlerinin fikirlerine başvurulması önemlidir. Bu çalışma, ulusal ve uluslararası literatürde yer alan yukarıda belirtilen 6 temel akıllı kent bileşeni ve akıllı kent uygulamalarına yönelik kent sakinlerinin yaklaşımlarını temel almaktadır. Çalışmada, akıllı kent uygulamalarına yönelik toplumsal bir ölçek geliştirilmiştir. Akıllı kent uygulamalarına yönelik yeterli geçerlilik ve güvenilirliğe ulaşmış bir ölçeğin varlığı akıllı kent olma yönünde hazırlanan ve eyleme konan uygulamaların vatandaş boyutundaki anlamını ortaya koyacaktır. Bu anlamın belirlenmesi hem karar verici ve uygulayıcılar için verimli, etkin, doğru ve yerinde uygulamaların geliştirilmesine olanak sağlayacak hem de araştırmacıların, ölçek ve alt boyutlarda yer alan soruların sade ve anlaşılır olması yönüyle kolay ve anlaşılır bir yöntemin uygulama sahasının önünü açacaktır.

2. Araştırmaya Yönelik Bilgiler

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın evren ve örnekleme, varsayımlar ve kısıtlar, yöntem ve ölçme araçlarına yönelik bilgiler yer almaktadır.

2.1. Ölçek Geliştirme Çalışması Aşamaları

Ölçek geliştirme aşamaları dikkate alındığında ise iki alt örneklem gerektiren bir süreç söz konusudur. Bu aşamalar şöyledir (DeVellis, 2012: 73- 114):

- Konuyla alakalı bilgi ve içerikten madde havuzu oluşturulur,
- Madde havuzu, alanında uzman kişilerin görüşüne sunulur,
- İlk yarı örnekleme sunulan maddelerden elde edilen verilere açıklayıcı faktör analizi uygulanır. Analiz doğrultusunda maddelerde gerekli değişiklikler yapılır ve ölçeğin yapısal formu belirlenir,
- Elde edilen ölçek yapısal formunda güvenilirlik düzeyini düşüren maddeler ölçekten dışlanır,
- İlk yarı örneklemden elde edilen verilerin analiziyle şekillenen ölçek yapısal formu, ikinci yapısal geçerlilik testi için ikinci bir yarı örnekleme sunulur. İkinci yarı örneklemden elde edilen verilere doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilir, tekrardan maddeler üzerinde gerekli düzenlemeler yapılır,
- İkinci yarı örneklem üzerinden ulaşılan geçerliği kanıtlanmış ölçme aracına yine ikinci yarı örneklemden elde edilen veriler üzerinden güvenilirlik analizi yapılır.

Görülebileceği gibi, ölçek geliştirmek için iki alt örnek gereklidir. Bu alt örnekler, sonuçları çapraz kontrol etmek ve sonuçların farklı yöntemler arasındaki uyumluluğunu kontrol etmek için kullanışlıdır. Bu nedenle yeterli örneklem büyüklüğü varsa alt örneklemlerde çalışılması önerilir (DeVellis, 2012: 113).

Ölçek geliştirme aşamaları sırasında yapılması arzu edilen analizler incelendiğinde ilk aşamada açıklayıcı ikinci aşamada ise doğrulayıcı faktör analizi çalışmaları dikkat çekmektedir. Gerek açıklayıcı gerekse doğrulayıcı faktör analizlerinin yapılabilmesi için literatürde farklı örneklem sayıları önerilmekle beraber genel olarak 200'den az olmayacak şekilde ve ölçekte yer alan madde sayısının en az 5 veya 10 katı kadar örneklemin yeterli olduğu bilinmektedir (Tabachnick& Fidell, 2013: 618; Kline, 2010).

2.2. Araştırma Evreni ve Örnekleme

Araştırma kapsamında Vatandaşların Akıllı Kent Uygulamaları konusunda algı düzeylerinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda yapılan literatür çalışmasında Akıllı Kent Uygulamaları ile ilgili hazır bir ölçek bulunamaması nedeniyle ölçme aracının geliştirilmesi gerekmektedir. Araştırma kapsamında söz konusu ölçme aracının geliştirilmesi, geliştirilen ölçme aracı ile Ankara ili Çankaya ilçesindeki vatandaşların algı düzeylerinin ölçülmesi ve söz konusu algı düzeylerinin Cinsiyet, Eğitim Seviyesi, Gelir Düzeyi, Yaş ve mevcut ilçede yaşama süreleri ile ilişkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Şekil 2. Örnekleme Süreci

Kaynak: Yavan, 2023.

Anakütle Ankara ili Çankaya ilçesinde yaşayanlardır. Çankaya'nın tercih edilme sebebi, akıllı kentler çalıştayına ev sahipliği yapması ile Türkiye'nin en kalabalık 2. ilçesi olmasıdır (1. ilçe İstanbul Esenyurt). Bu çalışma için Esenyurt tercih edilmemiştir. Akıllı kent uygulamalarına en fazla katılımın memur kesimden olacağı düşüncesinden hareketle ve Çankaya'nın başkent Ankara'ya bağlı olması,

ağırlıklı olarak bakanlık birimlerinin burada bulunması ile 114 büyükelçiliğe ev sahipliği yapması Çankaya'nın Esenyurt yerine tercih edilmesinin gerekçeleri arasındadır.

Çankaya nüfusu, 942 bin 553'tür (TUİK, 2022). Bunlar arasından basit örnekleme tekniği ile seçilen 844 katılımcıyla görüşülmüştür. İlk etapta 422 kişiye uygulanan anket ile elde edilen verilerin analizleri yapıldıktan sonra ankette yer alan bazı maddeler elenmiştir. Sonrasında araştırmanın ikinci etabı için güvenilirlik ve geçerliliği olan anket maddeleri için 422 kişiyle daha görüşülmüştür.

2.3. Varsayımlar ve Kısıtlar

Bu çalışmada ankete katılanların akıllı kent uygulamaları ölçeğinde bulunan sorulara cevap verirken gerçek düşüncelerini ortaya koydukları, ölçek sorularını kelimelerin gerçek anlam bilgisine sahip olarak anladıkları kabul edilmiştir. Dolayısıyla kavramsal yanılgılar göz ardı edilmiştir.

Çalışmanın veri toplama aşaması, 20 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen ve Türkiye'de 11 kenti etkileyen Kahramanmaraş depreminden kısa süre sonra başlaması dolayısıyla bireyler katılım noktasında isteksiz davranmıştır. Dolayısıyla örneklem sayısının çoğaltılmasında güçlük yaşanmıştır. Araştırmanın Ankara/Çankaya ile sınırlandırılması çalışmanın kısıtını oluşturmaktadır.

2.4. Yöntem ve Ölçme Araçları

Araştırma kapsamında anket yöntemi ile çevrim içi ortamda veri toplanması amaçlanmıştır. Araştırma ölçek geliştirmeye odaklı olduğundan, araştırmanın ilk etabında ulaşılan verilerde geçerlik için yapı geçerliğini sağlamaya yönelik olan faktör analizi yöntemi kullanılmıştır. İkinci elde edilen veri ile DFA ve güvenilirlik analizi gerçekleştirilmiştir. Ölçek geliştirme öncesinde kırk adet madde içeren bir madde havuzu oluşturulmuş ve söz konusu madde havuzu teorik olarak altı faktöre ayrılmıştır. Bu altı faktör: Akıllı çevre, akıllı insan, akıllı yönetim, akıllı yaşam, akıllı ekonomi ve akıllı ulaşım'dır. Oluşturulan madde havuzunda yer alan maddelere ait yapısal geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Veri analizi esnasında veri setinde uç değer olup olmadığı Z-Skor yöntemi ile denetlenmiştir. Veri setinde uç değer olup olmama durumuna göre Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. AFA ve Cronbach's Alpha güvenilirlik analizi bulguları doğrultusunda ölçeğin yapısal geçerlilik ve güvenilirlik özelliklerine sahip bir ölçme aracı olma durumu belirlenmiştir.

Araştırmanın örneklem sayısına karar verilirken gerek evreni temsil edebilecek minimum örneklem sayısı, gerekse çalışmanın bir ölçek geliştirme süreci içermesi sebebiyle ölçek geliştirme adımları için gerekli örneklem sayısı dikkate alınmıştır. Evreni temsil bakımından örneklem sayısı hesabı için denklem 1'de yer alan formülden faydalanılmıştır.

$$n = \frac{N \cdot t^2 \cdot p \cdot q}{d^2 \cdot (N - 1) + t^2 \cdot p \cdot q} \quad (1)$$

Denklem 1'de;

d=0,05 (Sapma oranı, izin verilen sapma oranı, %5 güven aralığı), p=q=0,50 (Bir olayın olma olasılığı p, olmama olasılığı 1-p=q), ($\alpha=0,05$ (%95 Güven Düzeyi)) ve t tablo değeri için N>120), N=Evrendeki birey sayısı, n=Gereken minimum örnek sayısı.

Denklem 1 yardımıyla 942 bin 503 nüfusa sahip Çankaya (TUİK, 2023) için %95 güven düzeyi ve %5 güven aralığı (hata payı) için hesaplanan minimum örneklem sayısı 384'tür. Evreni temsil edebilecek minimum örneklem olan 384 sayısının yapılacak analizler için de yeterli olduğu görüldüğünden her iki

aşamada da 384 üzeri anketin tamamlanması amaçlanmış, her iki uygulamada da 422'şer adet gözlem sayısına ulaşılmıştır.

3. Akıllı Kent Uygulama Ölçeği Geçerlik ve Güvenilirlik Analizleri

Çalışmanın bu bölümünde, anketin güvenilirlik analizi, katılımcılara yönelik bilgiler, ölçek geliştirmenin aşamaları, ilk yarı örneklem bulguları ve ikinci yarı örneklem bulgularına yer verilmiştir.

3.1. Anketin Güvenilirlik Analizi

İlk yarı ve ikinci yarı örneklem bulgularında ölçek ve faktörlere ait Cronbach's Alpha Güvenirlilik katsayıları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 3: Cronbach's Alpha Güvenirlilik Analizi Bulguları

Faktör / Ölçek	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha
Akıllı Ulaşım Faktörü	7	0.951
Akıllı İnsan Faktörü	4	0.915
Akıllı Yönetişim Faktörü	3	0.894
Akıllı Yaşam Faktörü	5	0.933
Akıllı Ekonomi Faktörü	3	0.869
Akıllı Çevre Faktörü	4	0.895
Akıllı Kent Algı Ölçeği	26	0.981

İlk yarı ve ikinci yarı örneklem bulgularında ölçek ve faktörlere ait Cronbach's Alpha Güvenirlilik katsayıları akıllı kent uygulamaları ölçeği, akıllı yaşam faktörü, akıllı insan faktörü ve akıllı ulaşım faktörünün mükemmel derecede güvenilir ($0.9 < \text{Alpha}$), akıllı yönetim faktörü, akıllı ekonomi faktörü ve akıllı çevre faktörünün ise ölçüm için çok iyi derecede güvenilir araçlar oldukları görülmüştür ($0.8 < \text{Alpha} < 0.9$) (Özdamar, 2016a: 114). Faktörler bazında yapılan madde analizleri incelendiğinde ise güvenilirlik bakımından herhangi bir maddenin ölçek dışında bırakılmasına gerek olmadığı ve madde toplam korelasyonlarının 0.7'nin üzerinde olduğu görülmüştür.

3.2. Katılımcılara Yönelik Tanımsal Bilgiler Yüzdesel Dağılımları

Örneklemin cinsiyete göre dağılımı şu şekildedir; %38,2 kadın (n=161), %61,8 erkek (n=261). Örneklemin yaş grubu dağılımı; %27,3 18-25 yaş (n=115), %52,8 26-33 yaş (n=223), %19,9 34 ve üzeri (n=84) şeklinde gerçekleşmiştir. Örneklemin Çankaya ilçesinde oturma sürelerine göre dağılımı şu şekildedir; %25,2 0-5 yıl arası (n=106), %42,8 6-10 yıl arası (n=180), %32,1 11 ve üzeri (n=135). Örneklemin eğitim durumlarına göre dağılımı şu şekildedir; %20,9 lise ve altı (n=88), %44,8 ön lisans (n=189), %34,4 lisans (n=145). Örneklemin gelir düzeyine göre dağılımı ise şu şekildedir; %16,7 asgari ücret ve altı (n=70), %23,6 8507-11500 TL arası (n=99), %36 11501-14500 TL arası (n=151), %23,8 14501 TL üzeri (n=100).

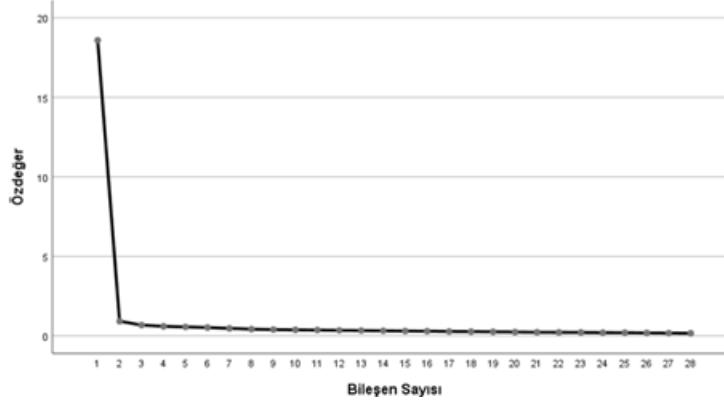
3.3. Ölçek Geliştirme İlk Yarı Örneklem Bulguları

Araştırma kapsamında kent sakinlerinin akıllı kent uygulamalarına yaklaşımlarının ölçülmesi amacıyla akıllı kent uygulamaları ölçeği adında likert tipte toplamsal bir ölçek geliştirilmesi hedeflenmektedir. Ölçek geliştirme öncesinde 40 adet madde içeren bir madde havuzu oluşturulmuş ve söz konusu madde havuzu teorik olarak 6 faktöre ayrılmıştır. Oluşturulan madde havuzunda yer alan maddelere ait yapısal geçerlilik ve güvenilirlik çalışması için 422 adet gözlem içeren veri seti çevrimiçi olarak toplanmış ve veri analizine geçilmiştir.

Veri analizi esnasında veri setinde uç değer olup olmadığı z-skor yöntemi ile denetlenmiş ve veri setinden herhangi bir madde için gözlemlerin z-skor değerlerinin 3'ün altında olduğu görülmüş ve veri setinde uç değer olmadığına karar verilerek Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulamasına geçilmiştir.

40 madde ile serbest sayıda faktöre izin veren Varimax Rotasyonu ile yapılan ilk AFA uygulamasında ölçeğin 2 adet faktör çıkardığı görülmüştür. Ölçek yamaç serpinti grafiği aşağıda yer almaktadır.

Grafik 1: Yamaç Serpinti Grafiği

Yamaç serpinti grafiği incelendiğinde 1.faktörden 2.faktöre doğru oldukça yüksek bir özdeğer düşüşü gözlemlendiği 2.faktörden sonra ise özdeğerde manidar bir farkın olmadığı görülmektedir. Bu durumda Yamaç serpinti grafiği bakımından ölçeğin 2 faktörle özetlenebileceği söylenebilir. Fakat ölçeğin orijinalinin 6 faktör ile tasarlanmış olması sebebiyle ölçek 6 faktöre zorlanarak AFA uygulaması tekrar edilmiştir. Tekrar eden AFA uygulamalarında birtakım maddelerin farklı faktörlerde yer aldığı görülmüştür. Söz konusu maddeler ve yer aldıkları faktörler için hesaplanan faktör puanları şu şekildedir; 5.Yönetime olan güveni artırır (F.P=0.754), 7. Kaynakların yerinde ve tasarruflu kullanımını sağlar.(F.P=0.597), 5. Doğal kaynakların verimli kullanılmasının sağlanması (F.P=0.685), 6. İşletme ve yatırım maliyetlerini düşürülmesini sağlar (F.P=0.664), 4. Yeşil kent planlaması, katı atık yönetimi, akıllı su yönetim ve drenaj sistemleri akıllı çevre uygulamalarıdır (F.P=0.528), 1. Bilgi iletişim teknolojileri desteği ile çevre ve doğanın sürdürülebilirliği sağlanabilir (F.P=0.495), 2. Akıllı çevre, yeşil alanlar ve su kaynaklarının kontrol edilebilmesidir (F.P=0.482), 3. Piyasa aktörlerini sosyal medya, e-ticaret gibi yeni pazarlama ve satış yöntemleri arayışına sevk eder (F.P=0.493), 1. Akıllı ekonomi, kentin ekonomik girdi, çıktı ve faaliyetlerinin akıllı endüstriler çerçevesinde işlenmesidir(F.P=0.446), 3. Akıllı enerji şebekeleri, mikro şebekeler, akıllı sayaçlar, gelişmiş hava kirliliği izleme sistemleri, çevre dostu yeşil binalar ve enerji tasarruflu akıllı sokak lambası, akıllı ortamların özel uygulamalarıdır (F.P=0.469), 7. İnsan sağlığı ve çevreye ilişkin riskleri azaltır (F.P.=0.499), 2. Akıllı ekonomi, ürün ve hizmet kalitesinin artmasına katkı sağlar (F.P=0.458).

Söz konusu maddeler teker teker ölçek dışında bırakılarak AFA uygulamaları tekrar edilmiş ve ölçekte kalan maddelerin kendileri ile ilgili faktörlerde toplanması amaçlanmıştır. Ulaşılan nihai faktör yapısında ölçek faktör puanları, açıklanan varyans, KMO ve Bartlett testleri incelenmiş ve bahsedilen maddelerin ölçek dışında bırakılmasının ardından yapısal geçerlilik ve güvenilirliğin sağlandığı görülmüştür.

Nihai AFA uygulaması için hesaplanan KMO ve Bartlett testi bulguları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4: KMO ve Bartlett Test İstatistikleri

Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Yeterliliği Ölçütü	KMO=0.985
Bartlett's Küresellik Testi	$\chi^2(378) \approx 11652.622^*$ Sig.=0.000

* (%5) Anamlılık düzeyinde anlamlılığı simgeler, χ^2 : Ki-Kare Test İstatistiği (Test serbestlik seviyesi) \approx Değerin yaklaşıklığını gösterir.

KMO istatistiği incelendiğinde ölçeğin oldukça yüksek örnekleme yeterliliğine sahip olduğu görülürken (KMO>0.8), Bartlett Küresellik testi doğrultusunda ölçek maddelerinin bir üst olguyu açıklamak %1 anlamlılık düzeyinde üzere birbiri ile yeterli ilişki seviyesine sahip oldukları söylenebilir (Sig.<0.05).

6 faktörü yapı tarafından açıklanan varyans oranları tablo 5'teki gibidir.

Tablo 5: Faktörler Tarafından Açıklanan Varyans Oranları

Faktör	İlk Özdeğerler			Yüklemeler			Yüklemeler		
	Toplam	Varyans (%)	Kümülatif (%)	Toplam	Varyans (%)	Kümülatif (%)	Toplam	Varyans (%)	Kümülatif (%)
1	18.591	66.396	66.396	18.591	66.396	66.396	5.434	19.408	19.408
2	0.915	3.270	69.666	0.915	3.270	69.666	4.067	14.524	33.931
3	0.674	2.406	72.072	0.674	2.406	72.072	3.566	12.734	46.665
4	0.595	2.123	74.195	0.595	2.123	74.195	3.387	12.097	58.762
5	0.554	1.980	76.175	0.554	1.980	76.175	2.918	10.423	69.185
6	0.519	1.853	78.028	0.519	1.853	78.028	2.476	8.843	78.028

Tablo incelendiğinde 1.faktörün toplam ölçek varyansının yaklaşık %19'unu, 2.faktörün yaklaşık %15'ini, 3.faktörün yaklaşık 13.'ünü, 4.faktörün yaklaşık %12'sini, 5.faktörün yaklaşık %10'unu ve 6.faktörün yaklaşık %9'unu açıklayabildiği görülmektedir. 6 faktörün birlikte açıklayabildiği kümülatif varyansın ise yaklaşık %78 olduğu görülmektedir. Söz konusu oranın %70'in üzerinde olması ölçeğin ölçme gücü bakımından oldukça olumlu bir bulgu olarak yorumlanabilir.

Ölçekte kalan maddelere ait Rotasyon matrisi tablo 6'daki gibidir.

Tablo 6: Rotasyon Matrisi

Madde	Faktör					
	F1	F2	F3	F4	F5	F6
5.Toplu taşımaya yönelimin artması akıllı ulaşımına dahildir.	0.717					
6.Akıllı ulaşım insanların, yaşam kalitesini artırır.	0.659					
4.Akıllı ulaşım; azalan trafik kazası, azalan trafik sıkışıklığı ve kısalan ulaşım süresi demektir.	0.653					
1.Akıllı ulaşım, Bilgi ve İletişim Teknolojileri destekli ve entegre ulaşım sistemleridir.	0.648					
7.Akıllı ulaşımında, trafik yoğunluğu tespit edilebilir.	0.622					
2.Akıllı ulaşım; tramvaylar, otobüsler, trenler, metrolar, arabalar, ve deniz havaları, bisiklet ve yayaların bir veya daha fazla ulaşım modunu kullanarak sürdürülebilir, güvenli ve birbirine bağlı ulaşım sistemlerini kapsar.	0.620					
3.Düşük CO2 emisyonu akıllı ulaşımına dahildir.	0.595					
2.Akıllı insan, farkındalığı, katılımı ve yaratıcılığı yüksek bireydir.		0.688				

4. Akıllı insan, toplum dokusunun temel taşı oluşturulan eğitim, sağlık, kültür, turizm, sanat, spor ve sosyal yardım gibi insanların ve toplumların yaşam kalitesini artırmaya yönelik faaliyet ve hizmetlere katılırlar.	0.668
1.Akıllı insan, bilişim teknolojilerini hayatına dahil etmiş bireydir.	0.646
5.Akıllı insan, farklı yaşam tarzları, mensubiyetleri ve kimlikleri olan bireylerin ortak bir yaşam alanında huzurlu ve üretken bir şekilde yaşayabilmelerini sağlayacak ortam, imkân ve şatlarına sahip olan bireydir.	0.643
3.Vatandaşların yönetime katılmasını teşvik eder.	0.744
2.Akıllı yönetim, analiz, planlama, uygulama ve politika oluşturma gibi idari süreçlerde şeffaflığı, katılımı ve hesap verebilirliği içerir.	0.674
1.Geleneksel kamu yönetimi yaklaşımlarından farklı olarak daha hızlı, daha doğru ve verimli karar almayı sağlayan bir yönetimi ifade eder.	0.583
4.Konut kalitesinin artırılması akıllı yaşama dahildir.	0.616
5.Turistik çekicilik, sosyal kaynaşma ve bütünlüğün sağlanması akıllı yaşama dahildir.	0.601
3.Akıllı yaşam oluşturmak için kişisel güvenliğin sağlanması gerekir.	0.588
2.Kültürel ve eğitim faaliyetleri ile imkânlarının çeşitlendirilmesi akıllı yaşama dahildir.	0.537
1.Sağlık koşullarının iyileştirilmesi akıllı yaşamı sağlar.	0.516
5.Akıllı kentlere değer kazandırır.	0.702
6.Sürdürülebilir kalkınmayı sağlar.	0.596
4.Fiyatların gerçek zamanlı olarak arz ve talep doğrultusunda esneklik gösterebilmesi için dinamik fiyatlandırma sağlar.	0.559
9.Enerji güvenliğini artırır	0.754
10.Çöp sahalarında atığı en aza indirir	0.507
8.Doğal kaynak kullanımını azaltır.	0.505
11.Yenilebilir ve sürdürülebilir modelleri destekler	0.444

F1: Akıllı Ulaşım, F2: Akıllı İnsan, F3: Akıllı Yönetişim, F4: Akıllı Yaşam, F5: Akıllı Ekonomi, F6: Akıllı Çevre

Rotasyon matrisi incelendiğinde ölçekte kalan tüm maddelerin kendileri ile ilgili faktörlerde yer aldığı ve faktör puanlarının 0,4'ün üzerinde olduğu görülmüştür. Sonuç olarak AFA uygulaması üzerinden değerlendirme yapıldığında ölçekten 12 madde çıkarıldıktan sonra ölçümün 26 madde ve 6 faktörlü bir yapıda yapısal olarak geçerli ölçüm yapabilme kapasitesine sahip olduğuna karar verilmiştir.⁸

Bulgular doğrultusunda ölçeğin 26 madde ve 6 faktör ile yapısal geçerlilik ve güvenilirlik özelliklerine sahip bir ölçme aracı olduğu görülmüştür. Ölçek geliştirmenin sonraki aşamasında Yapısal Geçerliliğin testi amacıyla farklı bir yaklaşım olan Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) için AFA ve Cronbach's Alpha analizleri doğrultusunda tekrar düzenlenen ölçek formu ile veri toplama işlemine geçilmiştir.

4.5. Ölçek Geliştirme İkinci Yarı Örneklem Bulguları

İlk yarı örnekleme yapılan açıklayıcı faktör analizlerine dayanak oluşturması bakımından farklı bir örneklem ile yapısal geçerlilik konusundaki bir diğer yaklaşım olan doğrulayıcı faktör analizi

⁸ Ölçek geliştirme çalışmaları için madde havuzundan elenen madde sayısının tüm maddelerin yarıya yakını olması beklenen bir durumdur (DeVellis, 2012: 80).

uygulanması yapılmasına karar verilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi için toplanan 422 adet gözleme Z-Skor yöntemi ile uç değer araştırması yapılmış, veri setinde uç değere rastlanmamıştır.

Doğrulayıcı faktör analizi (CFA) çeşitli faktör test etme yöntemidir. Söz konusu faktörler şunlar olabilir: Çeşitli kaynaklardan faydalanarak oluşturulan faktörler, orijinal ölçeklerde yer alan genel kabul görmüş faktörler, yorumlanan faktörler (Özdamar, 2016b: 231). Doğrulayıcı faktör analizi, yapısal eşitlik modellemesinin özel bir türüdür. Doğrulayıcı faktör analizi çalışmalarında alıntılanan model uyum indeksleri ve kaynaklar aşağıda listelenmiştir.

Tablo 7: Yapısal Eşitlik Modelleme Çalışmalarında Kullanılan Uyum İndeksleri İçin Mükemmel ve Kabul Edilebilir Uyum Kriterleri Referans Değer Aralıkları

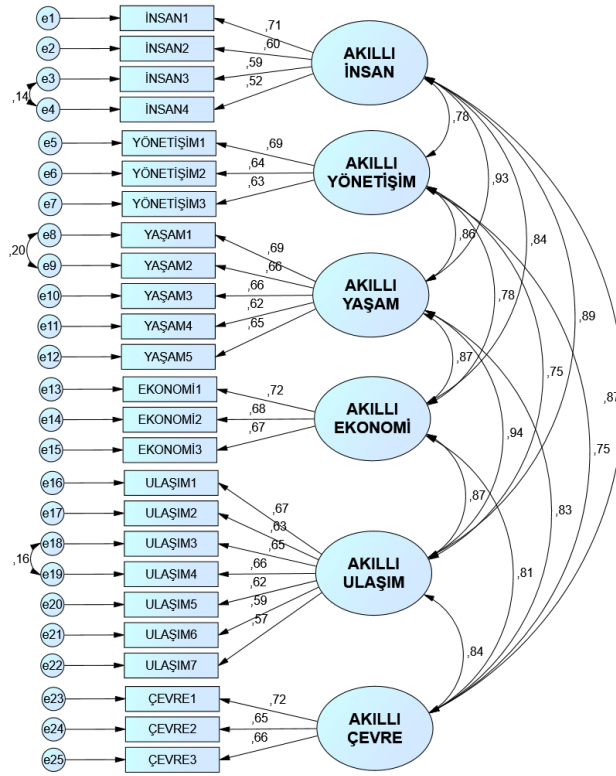
Uyum İndeksi	Mükemmel Uyum Referans Değer Aralığı	Kabul Edilebilir Uyum Referans Değer Aralığı
χ^2/SD	$0 \leq \chi^2/SD \leq 2$	$2 \leq \chi^2/SD \leq 5$
AGFI	$0.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$0.80 \leq AGFI \leq 0.90$
GFI	$0.95 \leq GFI \leq 1.00$	$0.85 \leq GFI \leq 0.95$
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1.00$	$0.85 \leq NFI \leq 0.95$
RFI	$0.95 \leq RFI \leq 1.00$	$0.85 \leq RFI \leq 0.95$
CFI	$0.95 \leq CFI \leq 1.00$	$0.85 \leq CFI \leq 0.95$
IFI	$0.95 \leq IFI \leq 1.00$	$0.85 \leq IFI \leq 0.95$
RMSEA	$0.00 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$

Kaynak: (Kline, 2010)

Yapılan doğrulayıcı faktör analizi uygulamasında tüm ölçek maddelerinin %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı yol katsayılarına sahip olduğu ve standartlaştırılmış yol katsayı büyüklüklerinin tamamının 0,5'in üzerinde olduğu görülmüştür. Diğer yandan model uyum indeksleri de incelenerek maddelerin herhangi birinin ölçek dışına çıkarılmasına gerek görülmemiştir. Diğer yandan ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi model uyum indekslerinin kabul edilebilir referans aralıklarına veya daha yüksek referans aralıklarına ulaşması için ölçek maddeleri üzerinde 3 adet model iyileştirmesi yapılmıştır.

Ölçeğe uygulanan doğrulayıcı faktör analizi şeması, standartlaştırılmış yol katsayıları ve model iyileştirme amacıyla kurulan kovaryans yolları şekil 3'deki gibidir.

Şekil 3: Doğrulayıcı Faktör Analizi

Şekilde görüldüğü üzere tüm standartlaştırılmış yol katsayıları 0.5'ten büyüktür. Faktörler arası kovaryansların ise oldukça büyük ve tamamının beklendiği gibi pozitif olduğu görülmektedir.

Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları aşağıda tablo 8'de değerlendirilmiştir.

Tablo 8: Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulguları

Madde	Alt Boyut	β	Std. β	S.H	t	Sig.
İNSAN4		1.000	0.523	-	-	-
İNSAN3	← Akıllı İnsan Alt Boyutu	0.998	0.593	0.103	9.644*	[0.000]
İNSAN2		1.042	0.598	0.116	8.951*	[0.000]
İNSAN1		1.291	0.712	0.131	9.874*	[0.000]
YÖNETİŞİM3		1.000	0.625	-	-	-
YÖNETİŞİM2	← Akıllı Yönetişim Alt Boyutu	0.963	0.643	0.094	10.220*	[0.000]
YÖNETİŞİM1		1.119	0.691	0.104	10.729*	[0.000]
YAŞAM5		1.000	0.647	-	-	-
YAŞAM4	← Akıllı Yaşam Alt Boyutu	0.877	0.622	0.078	11.261*	[0.000]
YAŞAM3		0.920	0.660	0.078	11.830*	[0.000]
YAŞAM2		0.995	0.656	0.085	11.742*	[0.000]
YAŞAM1		1.043	0.692	0.085	12.294*	[0.000]
EKONOMİ3		1.000	0.674	-	-	-
EKONOMİ2	← Akıllı Ekonomi Alt Boyutu	0.927	0.676	0.078	11.885*	[0.000]
EKONOMİ1		0.988	0.720	0.079	12.527*	[0.000]
ULAŞIM7		1.000	0.573	-	-	-
ULAŞIM6	← Akıllı Ulaşım Alt Boyutu	0.981	0.586	0.101	9.693*	[0.000]
ULAŞIM5		1.040	0.617	0.103	10.050*	[0.000]
ULAŞIM4		1.144	0.664	0.108	10.548*	[0.000]
ULAŞIM3		0.981	0.586	0.101	9.693*	[0.000]

ULAŞIM3			1.184	0.654	0.113	10.440*	[0.000]
ULAŞIM2			1.161	0.634	0.113	10.245*	[0.000]
ULAŞIM1			1.155	0.666	0.109	10.597*	[0.000]
ÇEVRE3			1.000	0.658	-	-	-
ÇEVRE2	←	Akıllı Çevre	1.016	0.649	0.092	11.067*	[0.000]
ÇEVRE1		Alt Boyutu	1.143	0.722	0.095	12.011*	[0.000]
Model Uyum İndeksleri							
$\chi^2(257)=335.199^*$	$\chi^2/S.D=1.304$		AGFI=0.924		RFI=0.907	CFI=0.980	
[0.000]	GFI=0.940		NFI=0.921		IFI=0.980	RMSEA=0.027	

*(%5) Anlamlılık düzeyinde anlamlılığı simgeler, χ^2 : Ki-Kare Test İstatistiği (Parantez içi test serbestlik derecesini içerir.) [köşeli parantez içleri test anlamlılık (sig.) değerlerini içerir.] Std. B: Standartlaştırılmış yol katsayısı, S.H: Standart hata, - her faktör için 1 adet yol temel olarak tanımlanmıştır, temel yollara ait S.H, t ve anlamlılık değerleri hesaplanmamaktadır, temel yollar değiştirilerek bulgular kontrol edilmiştir.

Tabloda DFA modeli Ki-Kare istatistiği incelendiğinde istatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde olduğu görülüyor ($\chi^2(257)=335.199$, Sig.<0.05). Boş modelin yapılandırılmış model ile karşılaştırıldığı Ki-Kare istatistiğinin anlamsız olması arzu edilse de büyük örneklem de çoğu zaman bu durumun sağlanmadığı bilinmekte ve Ki-Kare serbestlik derecesi oranının daha gerçekçi bir gösterge olduğu bilinmektedir (Gürbüz, 2021, s. 37). Ki-Kare serbestlik derecesi oranı incelendiğinde ölçeğin mükemmel uyuma sahip olduğu söylenebilir ($0 < \chi^2/S.D=1.304 < 2$). Diğer yandan Ki-Kare ile farklı model uyum indekslerinin de incelenmesi faydalı olacaktır. Raporlanan diğer model uyum indeksleri incelendiğinde hesaplanan GFI, NFI ve RFI değerleri için modelin kabul edilebilir, AGFI, IFI ve RMSEA değerlerine göre ise mükemmel derecede uyuma sahip olduğu söylenebilir.

Ölçek maddeleri incelendiğinde tamamının istatistiksel olarak anlamlı yol katsayılarına sahip ve yeterli büyüklükte maddeler olduğu görülmektedir (Std. $\beta > 0.5$, Sig.<0.05).

Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin yapısal geçerlilik özelliklerine sahip olduğu görülmüş ve ikinci yarı örneklem ile güvenilirlik analizlerinin tekrarlanmasına karar verilmiştir.

İkinci yarı örneklem ile uygulanan Cronbach's Alpha güvenilirlik analizi bulguları tablo 9'daki gibidir.

Tablo 9: Cronbach's Alpha Güvenirlik Analizi Bulguları

Faktör / Ölçek	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha
Akıllı Ulaşım Faktörü	7	0.822
Akıllı İnsan Faktörü	4	0.712
Akıllı Yönetişim Faktörü	3	0.690
Akıllı Yaşam Faktörü	5	0.797
Akıllı Ekonomi Faktörü	3	0.730
Akıllı Çevre Faktörü	4	0.754
Akıllı Kent Uygulamaları Ölçeği	26	0.938

Tablo incelendiğinde Akıllı kent uygulamaları ölçeğinin mükemmel derecede güvenilir, akıllı yönetim faktörünün çok iyi derecede güvenilir, akıllı insan faktörü, akıllı yaşam faktörü, akıllı ekonomi faktörü, akıllı çevre faktörünün iyi derecede, akıllı yönetim faktörünün ise genel kabul gören düzeyde güvenilir ölçme araçları oldukları görülmektedir (Özdamar, 2016a: 114).

Faktörler bazında yapılan madde analizleri incelendiğinde ise güvenilirlik bakımından herhangi bir maddenin ölçek dışında bırakılmasına gerek olmadığı ve Madde Toplam korelasyonlarının 0.7'nin üzerinde olduğu görülmüştür.

Ölçek geliştirme çalışmalarına ait birinci ve ikinci yarı örneklem yapısal geçerlilik ve güvenirlik analizi bulguları birlikte değerlendirildiğinde 40 adet madde ve 6 faktörlü bir yapı ile başlanan ölçek geliştirme çalışması sonunda yapısal geçerlilik ve güvenirlik özelliklerine sahip 26 madde ve 6 faktörlü yapı elde edildiği söylenebilir.

SONUÇ:

Akıllı kentler, kentin ve kente dair hizmetlerin teknolojiyle desenlenmiş hali olarak kent sorunlarına akıllı çözümler getirebilecek bir modeldir. Akıllı kentlerin başarısı, tamamen kent sakinlerinin akıllı kent uygulamalarına yaklaşımları ve teknolojiyle uyumlaşmalarına bağlıdır. Bu noktada kent sakinlerinin akıllı kent uygulamalarına yönelik tutumlarının ne yönde olduğu sorunsalı önem kazanmaktadır. Çünkü bu sorunsal, akıllı kent uygulamalarının başarı durumunu etkileyecektir. Literatür bu yönde incelendiğinde akıllı kentlere yönelik ölçeklerin sınırlı olduğu görülmektedir. Çalışmada geliştirilen ölçek, literatürde yer alan akıllı kentlere yönelik ölçeklere katkı sunacak ve bu konuda çalışan araştırmacı ve kurumlara kolay ve anlaşılır bir yöntem sağlayacaktır.

Çalışmanın örnekleme, Ankara ili Çankaya ilçesinde yaşayan 18 yaşını doldurmuş akıllı telefon kullanan 844 kişiden oluşmaktadır. Akıllı kentlerle ilgili literatür taranarak madde havuzu oluşturulmuş ve sonrasında uzman görüşü alınmıştır. Bu doğrultuda hazırlanan anket çalışması, ilk yarı saha araştırmasında 422, ikinci yarı saha araştırmasında da 422 olmak üzere 844 kişiye uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçları şu şekildedir:

- İlk yarı örneklemin veri analizinde AFA ve Cronbach's Alpha güvenirlik analizi bulguları doğrultusunda 40 madde 6 faktör olarak oluşturulan ölçeğin 28 madde ve 6 faktör ile yapısal geçerlilik ve güvenirlik özelliklerine sahip bir ölçme aracı olduğu görülmüştür. Madde sayısının düşmesinin sebebi, akıllı kent bileşenlerinin amaç ve uygulamalarının birbirlerine benzemesidir. Nitekim ölçek geliştirme çalışmalarında elenen maddelerin olması beklenen bir durumdur. Benzer şekilde maddelerin elendiği çalışmalar literatürde de mevcuttur (İslamoğlu& Börü, 2007; Tabak vd., 2013; Mavili vd., 2014; Doğan vd., 2015).
- İlk yarı örneklemin AFA uygulaması sırasında akıllı çevre ve akıllı ulaşım boyutu maddelerinin birbiri ile bir miktar yakın ilişki içerisinde olduğu görülmüştür. Bu durum AFA'da fazla problem yaratmamakla beraber ayırım geçerliliğinin de test edildiği DFA sürecinde model uyum indekslerinin olumsuz olmasına neden olabilir. Böyle bir durum olması halinde geriye dönük olarak söz konusu iki faktörün önce AFA sürecinde birleştirilip daha sonra DFA ile sınanması düşünülebilir. Ancak ikinci yarı araştırmada toplanacak veride bu olumsuz durumun daha düşük düzeyde olacağını ve model uyum indekslerini olumsuz etkilemeyeceğini umuldu. Aksi durumda ilk yarı örneklemdaki analizler dahil bir revizyon gerekebilecekti.
- İlk yarı örneklemden elde edilen verilerin analizi aşamasından sonra revize edilen anket formu ile yeniden veri toplama işlemine geçilerek ikinci yarı saha araştırmasına başlanmıştır. İkinci veri ile DFA ve güvenirlik analizi yapılmıştır.
- Ki-Kare serbestlik derecesi oranı incelendiğinde ölçeğin mükemmel uyuma sahip olduğu söylenebilir ($0 < \chi^2/S.D = 1.304 < 2$). Diğer yandan Ki-Kare ile farklı model uyum indekslerinin incelenmesinin de faydalı olacağı düşünülmüştür. Diğer model uyum indeksleri incelendiğinde hesaplanan GFI, NFI ve RFI değerleri için modelin kabul edilebilir, AGFI, IFI ve RMSEA değerlerine göre ise mükemmel derecede uyuma sahip olduğu söylenebilir.
- Ölçek maddeleri incelendiğinde tamamının istatistiksel olarak anlamlı yol katsayılarına sahip ve yeterli büyüklükte maddeler olduğu görülmüştür (Std.β>0.5, Sig.<0.05).

- İkinci yarı örneklem ile uygulanan Cronbach's Alpha güvenilirlik analizi bulguları akıllı kent uygulamaları ölçeğinin mükemmel derecede güvenilir, akıllı ulaşım faktörünün çok iyi derecede güvenilir, akıllı insan faktörü, akıllı yaşam faktörü, akıllı ekonomi faktörü, akıllı çevre faktörünün iyi derecede, akıllı yönetim faktörünün ise genel kabul gören düzeyde güvenilir ölçme araçları oldukları görülmüştür.
- Faktörler bazında yapılan madde analizleri incelendiğinde ise güvenilirlik bakımından herhangi bir maddenin ölçek dışında bırakılmasına gerek olmadığı ve madde toplam korelasyonlarının 0.7'nin üzerinde olduğu görülmüştür.
- Ölçek geliştirme çalışmalarına ait birinci ve ikinci yarı örneklem yapısal geçerlilik ve güvenilirlik analizi bulguları birlikte değerlendirildiğinde 40 adet madde ve 6 faktörlü bir yapı ile başlanan ölçek geliştirme çalışması sonunda yapısal geçerlilik ve güvenilirlik özelliklerine sahip 26 madde ve 6 faktörlü yapı elde edildiği söylenebilir.
- Bu çalışmada ortaya konan ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılırken akıllı ulaşım, akıllı çevre, akıllı ekonomi, akıllı insan, akıllı yönetim, akıllı yaşam boyutlarının her birinde yer alan maddelerin birbirleriyle benzer olduğu görülmüştür. Her ne kadar maddeler oluşturulurken bu benzerliği dışlama yönünde hareket edilmiş olsa bile toplanan verilerin sonuçları bu benzerliği ortaya koymuştur. Özellikle akıllı yönetim, akıllı enerji, akıllı çevre ve akıllı ekonomi arasındaki maddelerin istatistiki olarak benzerliğinin ortaya koyulması dikkat çekicidir. Uluslararası literatürün özellikle bu bileşenlere yönelik yoğunlaştığı da görülmektedir (Çetin& Çiftçi, 2019). Bu bağlamda literatür incelendiğinde, akıllı kent bileşenlerine yönelik uygulamaların birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğuna yönelik sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir (Memiş& Babaoğlu, 2018; Örselli& Dinçer, 2019; Gürsoy, 2019). Yin vd. (2020) göre de akıllı kentin belirli bir bileşenine yönelik uygulama yalnızca o alanı değil farklı alanları da destekleyebilir. Bu ölçek geliştirme çalışmasından da anlaşılacağı üzere akıllı kentin bir bileşenine yönelik uygulama diğer bileşenlere de katkı sağlamaktadır.
- Özellikle akıllı ulaşım faktörünün mükemmel seviyede güvenilir olarak bulgulanması, akıllı ulaşımaya yönelik uygulamaların fazla olmasıyla ilişkili olabilir. Bu değerlendirme, Kemeç ve Gül'ün (2021) Antalya örneğinde gerçekleştirdikleri çalışmanın, akıllı ulaşımaya daha fazla ağırlık verildiğine yönelik bulgusuyla örtüşmektedir.
- Çalışmaya getirilebilecek temel öneri; akıllı kent endeksi listesine Türkiye'den giren bir diğer kent olan İstanbul ve Ankara'nın diğer ilçelerinde geçerlik ve güvenilirliği kanıtlanan akıllı kent uygulama ölçeğinin uygulanarak karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmasıdır.

GENEL SONUÇ:

5'li likert tipte hazırlanan ve 6 alt boyutu olan toplam 26 madde içeren "akıllı kent uygulamaları ölçeği"nin geçerlik ve güvenilirlik analizleri, ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğinin yeterli seviyede olduğunu göstermektedir. Somut göstergeler dolayısıyla ölçeğin, literatüre katkı sağlayacağı görüşü ağırlık kazanmıştır. Ölçek bu hâliyle, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kent sakinlerinin akıllı kent uygulamalarına yaklaşımlarının ölçülmesinde kullanılabilir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

[EN] There is no conflict of interest between the authors or any third party individuals or institutions.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul izni eklenmiştir.

Finansal Destek: Çalışma için finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Araştırmanın anket çalışmasına destek veren Ankara'da ikamet eden Bitlis Eren Üniversitesi öğrencilerine ve ankete katılım sağlayarak kıymetli vakitlerini ayıran Ankaralılara teşekkür ederim.

KAYNAKÇA:

- Abdalla, W.; Renukappa, S.; Suresh, S. (2022). Managing COVID-19-related knowledge: A smart cities perspective. *Knowl. Process Manag.* 1–22.
- Ahmad, A.; Ahmad, T.; Ahmad, M.; Kumar, C.; Alenezi, F.& Nour, M. (2022). A complex network-based approach for security and governance in the smart green city. *Expert Systems with Applications*. 214. 10.1016/j.eswa.2022.119094
- Ahmed, S., Mazri, T. (2023). Security Approaches for Smart Campus. In: Ben Ahmed, M., Boudhir, A.A., Santos, D., Dionisio, R., Benaya, N. (eds) *Innovations in Smart Cities Applications Volume 6*. SCA 2022. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 629. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-26852-6_18
- Akbaş, Ö. Ü. İ. (2018). Kent Formunun Evrimi: Akıllı Kent. *International Journal of Social Science* Number: 68, p. 375-390.
- Akıllı Şehir. (tarih yok). 02 02, 2023 tarihinde <https://www.akillisehir.com/idet/11/680/ankara> adresinden alındı
- Alizadeh, H.; Sharifi, A. (2023). Societal smart city: Definition and principles for post-pandemic urban policy and practice. *Cities*. VL 134, 2023/03/01, <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104207>.
- Alshamaila, Y.; Papagiannidis, S.; Alsawalqah, H.; Aljarah, I. (2023). Effective use of smart cities in crisis cases: A systematic review of the literature, *International Journal of Disaster Risk Reduction*. Volume 85, 103521, <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2023.103521>.
- Anderson, L. W. (1981). Anderson, L. W. (1981). Attitude measurement: Attitudes and their measurement. In J.P. Keeves (Eds); 1988: *Educational research methodology, and measurement: An international handbook*. (pp. 421-426). Toronto: Pergamon Press.
- Aslan, M. M. & Bulut, Y. (2019). Akıllı Kent Uygulamalarının Kentsel Güvenlik Açısından Önemi. *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 13. Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildirileri Özel Sayısı, 52-60. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/assam/issue/48907/571785>
- Atik, E. & Baraz, AB (2023). Otel İşletmelerinde Yenilik Ölçeği Kullanım ve Güvenilirlik Çalışması. *GSI Dergileri Serie A: Turizm Rekreasyon ve Spor Bilimlerinde Gelişmeler*, 6(1), 129-151 . DOI: 10.53353/atrss.1159888.
- Aydınlı, H. İ. & Huseynov, T. (2022). Akıllı Kent Teorisi Çerçevesinde Azerbaycan Karabağ'da Akıllı Kent Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji Dergisi*, 4 (2), 218-234. DOI: 10.58307/kaytek.1160734.

- Atik, E. & Baraz, AB (2023). Otel İşletmelerinde Yenilik Ölçeği Kullanımlık ve Güvenilirlik Çalışması. GSI Dergileri Serie A: Turizm Rekreasyon ve Spor Bilimlerinde Gelişmeler, 6(1), 129-151 . DOI: 10.53353/atrss.1159888.
- Aydınlı, H. İ. & Huseynov, T. (2022). Akıllı Kent Teorisi Çerçevesinde Azerbaycan Karabağ`da Akıllı Kent Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme. Kamu Yönetimi ve Teknoloji Dergisi, 4 (2), 218-234. DOI: 10.58307/kaytek.1160734.
- Bal, F. & Akgül, Ö. (2023). *Deprem Kaygısı Ölçeği Geliştirme Çalışması*. The Journal of Academic Social Science, 139, 77-96.
- Bilici, Z., & Babahanoğlu, V. (2018). Akıllı kent uygulamaları ve Konya örneği. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 9(2), 124-139.
- Bothma, C.F.C. & Roodt, G. (2013). The validation of the turnover intention scale : original research, SA Journal of Human Resource Management, Vol. 11, No. 1.
- Budak, S. & Sezgin, S. (2021). COVID-19 ile Mücadelede Akıllı Kent Uygulamalarının Önemi: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Örneği. TESAM Akademi Dergisi, 8 (2), 521-552. DOI: 10.30626/tesamakademi.933891
- Bulut, A. & Adıgüzel, Ş. (2023). Akıllı Kent Yaklaşımı ve Büyükşehir Belediyelerinde Uygulama İmkanları: Gaziantep ve Hatay Büyükşehir Belediyeleri Örnekleri. Uluslararası Akademik Birikim Dergisi, 6 (2), 196- 218. ISSN: 2757-6469.
- Bulut, Y. & Aslan, M. M. (2021). COVID-19 Pandemisinin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Akıllı Kent Uygulamaları. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, ICOMEP ÖZEL SAYISI, 261-276. DOI: 10.54600/igdirsosbilder.978576
- Cavada, M. (2023). Evaluate Space after Covid-19: Smart City Strategies for Gamification. INTERNATIONAL JOURNAL OF HUMAN-COMPUTER INTERACTION. VOL. 39, NO. 2, 319-330. <https://doi.org/10.1080/10447318.2021.2012383>
- Chen, G. M.& Starosta, W. J. (2000). The Development and Validation of the Intercultural Sensitivity Scale, Paper presented at the Annual Meeting of the National Communication Association, 8-12.
- Cohen, B. (2014). The Smartest Cities In The World 2015: Methodology. Fast Company: <https://www.fastcompany.com/3038818/the-smartest-cities-in-the-world-2015-methodolog>, Erişim Tarihi: 03.04.2023.
- Çankaya Belediyesi. (2016, Ağustos 06). 03 02, 2023 tarihinde <https://www.cankaya.bel.tr/news/5417/Cankaya-2-Akilli-Kentler-Calistayina-Ev-Sahipligi-Yapti/> adresinden alındı
- Çetin, M., & Çiftçi, Ç. (2019). Literatüre Göre Dünya ve Ülkemizden Örneklerle Akıllı Kent Kavramının İrdelenmesi. Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi, 2(3), 134-143.
- DeVellis, R. F. (2012). Scale Development, Theory and Applications. New Delhi: Nobel.
- Diemer, M. A., Rapa, L. J., Park, C. J., & Perry, J. C. (2017). Development and Validation of the Critical Consciousness Scale. *Youth & Society*, 49(4), 461-483. <https://doi.org/10.1177/0044118X14538289>.
- Doğan, O., Bulut, Z. A., & Çımrın, F. K. (2015). Bireylerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının Ölçülmesine Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, 29(4).

- Erdem, A. D., & Bilgili, A. (2023). Türkiye’de İklim Değişikliğiyle Mücadele Araçları: Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 32 (1), 51-78.
- Erdoğan, G. (2019). Akıllı Kent Göstergeleri ve Stratejileri. *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi*, 4(2), 1-23.
- Fonseca, D.; Sanchez-Sepulveda, M.; Necchi, S.; Peña, E. (2021). Towards Smart City Governance. Case Study: Improving the Interpretation of Quantitative Traffic Measurement Data through Citizen Participation. *Sensors* 2021, 21, 5321. <https://doi.org/10.3390/s21165321>.
- Gazis, V., Strohbach, M., Akiva, N. & Walther, M. (2013). A Unified View on Data Path Aspects for Sensing Applications at a Smart City Scale, *2013 27th International Conference on Advanced Information Networking and Applications Workshops*, Barcelona, Spain, 2013, pp. 1283-1288, doi: 10.1109/WAINA.2013.66.
- Gupta, S.; Alharbi, F.; Alshahrani, R.; Kumar Arya, P.; Vyas, S.; Elkamchouchi, D.H.; Soufiene, B.O. (2023). Secure and Lightweight Authentication Protocol for Privacy Preserving Communications in Smart City Applications. *Sustainability* 2023, 15, 5346. <https://doi.org/10.3390/su15065346>
- Gürbüz, S. (2021). Amos ile Yapısal Eşitlik Modellemesi. Ankara: Seçkin.
- Gürcan, C. & Açısöz, S. (2023). Akıllı Atık Yönetimi ve Örnek Uygulamalar. *Kent Akademisi*, 16 (1), 577-594. DOI: 10.35674/kent.881639.
- Gürsoy O. (2019), Akıllı Kent Yaklaşımı ve Türkiye’deki Büyükşehirler İçin Uygulama İmkânları, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Hair, F. (2013). Multivariate Data Analysi. Pearson Education Limited.
- Hassankhani, M.; Alidadi, M.; Sharifi, A.; Azhdari, A. Smart City and Crisis Management: Lessons for the COVID-19 Pandemic. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2021, 18, 7736. <https://doi.org/10.3390/ijerph18157736>
- Herdiansyah, H. (2023). Smart city based on community empowerment, social capital, and public trust in urban areas. *Global Journal of Environmental Science and Management*, 9(1), 113-128. <https://doi.org/10.22034/gjesm.2023.01.09>
- Herzberg, C. (2018). Akıllı Şehirler, Dijital Ülkeler. (N. Özata, Çev.) İstanbul: Optimist Yayıncılık.
- Hill, D. B., & Willoughby, B. L. (2005). The Development and Validation of The Genderism and Transphobia Scale. *Sex roles*, 53.
- Huovila, A., P. Bosch and M. Airaksinen (2019), “Comparative analysis of standardized indicators for Smart sustainable cities: What indicators and standards to use and when?”, *Cities*, Vol. 89, pp. 141-153, <http://dx.doi.org/10.1016/j.cities.2019.01.029>.
- IMD. (2021, Ekim). 02 05, 2023 tarihinde <https://www.imd.org/> adresinden alındı.
- IMD. (2023, Nisan). 07.06.2023 tarihinde <https://www.imd.org/smart-city-observatory/home/> adresinden alındı.
- İlhan, E. & Çam, Ş. (2023). Öğretim Elemanları için Aktif Öğrenme Uygulamaları Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25 (1), 91-107. DOI: 10.17556/erziefd.1217080.
- İslamoğlu, G. & Börü, D. (2007). Politik Davranış Boyutları: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 07 (14), 135-153. <https://dergipark.org.tr/en/pub/aiibfd/issue/32316/359111>

- Jang, S.; Gim, T.T. (2022). Considerations for Encouraging Citizen Participation by Information-Disadvantaged Groups in Smart Cities, *Sustainable Cities and Society*, Volume 76, 2022, 103437, ISSN 2210-6707, <https://doi.org/10.1016/j.scs.2021.103437>.
- Karaibrahimoğlu, A., Güvenç, F. & Çeçen, Z. (2023). Akademik Çalışma Yorgunluğu Ölçek Geliştirme Çalışması . *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14 (37), 52-63. DOI: 10.21076/vizyoner.1095482
- Karatepe, O.M.; Yavaş, U.; Babakus, B. (2005). Measuring service quality of banks: scale development and validation *J. Retailing Consumer Services*, 12 (5) (2005), pp. 373-383.
- Katier, E. (2019). Akıllı Kent Uygulama İncelemeleri ve Edirne İçin Bir Model Önerisi, *Trakya Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*.
- Kemeç, A. & Gül, H. (2021). Antalya Büyükşehir Belediyesi Örneğinde Akıllı Kent Uygulamaları. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 2 (3), 355-382. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/kaypod/issue/65915/993275>.
- Kline, R. (2010). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling (3rded.)*. New York: The Guilford Press.
- Kutlu, Ö, Örselli, E. ve Çelik E. (2018). “Yerel Kalkınmanın Anahtarı Akıllı Kentler: Londra Örneği”, VI. Kop Bölgesel Kalkınma Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, 26-28 EKİM 2018, 524-536.
- Lai, C. S., Jia, Y., Dong, Z., Wang, D., Tao, Y., Lai, Q. H. ve Lai, L. L. (2020). A review of technical standards for smart cities. *Clean Technologies*, 2(3), 290-310.
- Li, D., Wang, W., Huang, G., Zhou, S., Zhu, S., Feng, H. (2023). How to Enhance Citizens’ Sense of Gain in Smart Cities? A SWOT-AHP-TOWS Approach. *Soc Indic Res* 165 , 787–820. <https://doi.org/10.1007/s11205-022-03047-9>
- Mathaba, T.N.D., Manyake, M.K. (2023). Assessing the Implementation of Smart Energy Efficient Street Lighting Projects Within Cities. In: Ben Ahmed, M., Boudhir, A.A., Santos, D., Dionisio, R., Benaya, N. (eds) *Innovations in Smart Cities Applications Volume 6*. SCA 2022. *Lecture Notes in Networks and Systems*, vol 629. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-26852-6_19
- Mavili, P. D. A. , Kesen, Ö. G. D. N. F. & Daşbaşı, Ö. G. D. S. (2014). Aile Aidiyeti Ölçeği: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 33, <https://dergipark.org.tr/en/pub/spcd/issue/21122/227511>
- McWayne, C. M., Ochoa, W., Segovia, J., Zan, B., Greenfield, D., Mistry, J. (2023) Engagement in the preschool classroom: Brief measures for use with children from ethno-racially diverse and low-income backgrounds. *Early Childhood Research Quarterly* 64, pages 177-185.
- Memiş, L., & Babaoğlu, C. (2018). Kentleri akıllandıran yollar: Akıllı kentler üzerine bir değerlendirme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(4), 151-157.
- Memiş, L. (2017). Akıllı Teknolojiler, Akıllı Kentler ve Belediyelerde Dönüşüm. *Yasama Dergisi*, (36), 66-92. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/yasamadergisi/issue/54463/741331>.
- Oberascher, M., Rauch, W., Sitzenfrei, R. (2022). Towards a smart water city: A comprehensive review of applications, data requirements, and communication technologies for integrated management, *Sustainable Cities and Society*, VL76, January 2022, 103442, <https://doi.org/10.1016/j.scs.2021.103442>.
- OECD (2020). *Measuring Smart Cities’ Performance, Do Smart Cities Benefit Everyone*. 2nd OECD Roundtable on Smart Cities and Inclusive Growth, 3 December. <https://www.oecd.org/cfe/cities/Smart-cities-measurement-framework-scoping.pdf>.

- Ok, Ü. (2011). Dini tutum ölçeği: ölçek geliştirme ve geçerlik çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:2. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>
- Oluklulu, S. (2019). Kamu Planlaması ve Kapasite Geliştirme Bağlamında Kentsel Atık Su Yönetiminin Değerlendirilmesi. *Anadolu University Journal of Faculty of Economics*, 1 (1), 58-73 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aujfe/issue/50121/646483>
- Örselli, E. & Dinçer, S. (2019). Akıllı Kentleri Anlamak: Konya ve Barcelona Üzerinden Bir Değerlendirme. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2 (1), 90-110 . DOI: 10.33712/mana.547086.
- Özdamar, K. (2016a). Ölçek ve Test Geliştirme. Eskişehir: Nisan Yayın Evi.
- Özdamar, K. (2016b). Ölçek ve Test Geliştirme Yapısal Eşitlik Modellemesi, IBM SPSS, IBM AMOS ve MINITAB Uygulamalı. Eskişehir: Nisan Yayın Evi.
- Özer, M. A. & Uzun, H. (2023). Su ve Kanalizasyon İdarelerinde E-Belediyecilik Uygulamaları: Ankara ASKİ Örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 6 (1), 35-57 . DOI: 10.33712/mana.1228879.
- Pandya, S.; Srivastava, G.; Jhaveri, R.; Babu, S.P.; Bhattacharya, S.; Maddikunta, P.K.R.; Mastorakis, S.; Piran, M.J.; Gadekallu, T.R. Federated learning for smart cities: A comprehensive survey. *Sustain. Energy Technol. Assess.* 2023, 55, 102987.
- Rausch, T., Wien, T., Hummer, W., Stippel, C., Vasiljevic, S., Elvezio, C., Dustdar, S., Krösl, K., & Forschungs-GmbH, V. (2021). Towards a Platform for Smart City-Scale Cognitive Assistance Applications. *2021 IEEE Conference on Virtual Reality and 3D User Interfaces Abstracts and Workshops (VRW)*, 330-335.
- Sharifi, A.; Khavarian-Garmsir, A.R.; Kummitha, R.K.R. (2021). Contributions of Smart City Solutions and Technologies to Resilience against the COVID-19 Pandemic: A Literature Review. *Sustainability* 2021, 13, 8018. <https://doi.org/10.3390/su13148018>
- Silik, C. E., & Özdemir Akgül, S. (2021). Akıllı Şehir Endeksi Kapsamında Ankara'ya İlişkin Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 542-557. Geliş tarihi gönderen <https://www.tutad.org/index.php/tutad/article/view/432>
- Smart Cities Council (2014). Mapping Smart Cities in The EU, European Parliament. Erişim Tarihi: 01.01.2018, Erişim Adresi: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/507480/IPOLITRE_ET\(2014\)507480_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/507480/IPOLITRE_ET(2014)507480_EN.pdf).
- Şengül, R. & Yüksel Altıntaş, H. (2020). Akıllı Kentin Bir Bileşeni Olarak Akıllı Ulaşım Uygulamalarının İncelenmesi: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Örneği. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (2), 487-502 . DOI: 10.46442/intjcss.716124
- Şerif, Ö. (2023). Çevre Sorunlarına Akıllı Çözümler: İzmir Büyükşehir Belediyesi Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (75), 41-59.
- Tabachnick, B.G. & Fidell, L. S. (2013). Using Multivariate Statistics: California: Pearson New International Edition. Northridge: Pearson.
- Tabak, A., Kızıloğlu, A., & Türköz, T. (2013). Örtülü liderlik ölçeği geliştirme çalışması. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 40 Nisan, 97-138.
- Tanhan, F. & Kayri, M. (2013). Deprem Sonrası Travma Düzeyini Belirleme Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(2), 1013 - 1025.

Tavşancıl, E. (2010). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, 4. Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

TÜİK. (2022). 02 02, 2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109> adresinden alındı

Uçar, A., Negiz, N. & Şemşit, S. (2017). AVRUPA BİRLİĞİ AKILLI KENT UYGULAMALARI VE TÜRKİYE'DEKİ YANSIMALARI. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Kayfor 15 Özel Sayısı , 1785-1798 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduiibfd/issue/53208/708345>

Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı (2020- 2023). 12 06, 2023 tarihinde <https://www.akillisehirler.gov.tr/eylemplanı/> adresinden alındı.

Vinod Kumar, T. M. (2015). E- Governance for Smart Cities. In: Vinod Kumar, T. (ed) E-Governance for Smart Cities. Advances in 21st Century Human Settlements. Springer, Singapore. 04 02,2023 tarihinde https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-287-287-6_1 adresinden alındı.

Walsh, G., Hennig-Thurau, T. & Vincent-Wayne M. (2007) Consumer confusion proneness: scale development, validation, and application, *Journal of Marketing Management*, 23:7-8, 697-721, DOI: 10.1362/026725707X230009

Yavan, N. (T.Y). Beşeri Coğrafya Araştırma Yöntemleri. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Açık Ders Malzemeleri. <https://acikders.ankara.edu.tr/> adresinden 08.05.2023 tarihinde alındı.

Yılmaz, M. (2021). Akıllı Kent Uygulamalarının Yeşil Ekonomi Açısından Değerlendirilmesi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(12), 228-239.

Yin, C., Xiong, Z., Chen, H., Wang, J., Cooper, D., & David, B. (2015). A literature survey on smart cities. *Sci. China Inf. Sci.*, 58(10), 1-18. 2.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The aim of this study is to develop a societal scale based on the urban residents' approaches to smart city applications.

Research Questions:

What are smart city applications? Can a social scale be developed for smart city applications? Does the developed social scale provide validity and reliability?

Literature Review:

When the national and international literature is examined, it is seen that there are many domestic and foreign studies on the smart city. These studies were designed with quantitative and qualitative research methods. When the national and international literature is examined within the scope of the research; Studies on smart city applications and their components (Herdiansy, 2023; Li et al., 2023; Pandya et al., 2023; Ahmed and Mazri, 2023; Gürcan and Açıksoz, 2023; Bulut and Adıgüzel, 2023; Özer and Uzun, 2023; Erdem and Bilgili, 2023) but the limited number of studies that developed scales draws attention.

In the report published by the European Union Parliament on smart cities and in the studies in the literature, it is mentioned that there are six components of smart cities. These are smart economy, smart life, smart people, smart governance, smart transportation and smart environment (Cohen, 2014; Smart Cities Council, 2014: 18; Kutlu, Örselli& Çelik, 2018: 528; Akbaş, 2018: 383; Huovila, Bosch& Airaksinen, 2019; OECD, 2020; Silik& Özdemir Akgül, 2021; 545). Within the scope of the study, a Likert scale questionnaire was prepared for smart

city applications through these components. For the survey application, Ankara, which is one of the two cities included in the smart city index list from Turkey and ranked higher than Istanbul; It was chosen as a sample for this study in terms of being included in the smart city index list, being the capital of Turkey, and having a large population. After this top selection, an answer was sought to the question of which part of Ankara would be included in the study within the scope of the study. Yasar et al. (2022), using ANP and PROMETHEE methods, in their studies investigating the compatibility of 7 districts of Ankara with smart city applications, they revealed that Çankaya district is the most compatible district. Çankaya has been found suitable for the development of an application scale for smart cities, both because of this concrete finding and because Çankaya hosts the Smart Cities Workshop (Çankaya Municipality, 2016) and is the second most populous district of Turkey after Istanbul Esenyurt (TUIK, 2022). As a result of the analysis of the data obtained with the applied questionnaire, it was seen that the scale is a measurement tool with 26 items and 6 factors, with structural validity and reliability.

Methodology:

Within the scope of the research, it was aimed to collect data in the online environment with the survey method. Since the research focused on scale development, factor analysis method was used to ensure construct validity for validity in the data obtained in the first stage of the research. CFA and reliability analysis were performed with the second obtained data. Before the scale development, an item pool containing forty items was created and the said item pool was theoretically divided into six factors. These six factors are smart environment, smart people, smart governance, smart living, smart economy and smart transportation. Structural validity and reliability analysis of the items in the created item pool were performed. During data analysis, it was checked whether there were extreme values in the data set with the Z-Score method. Explanatory Factor Analysis (EFA) was performed according to whether there were extreme values in the data set or not. In line with the findings of EFA and Cronbach's Alpha reliability analysis, it was determined that the scale is a measurement tool with structural validity and reliability.

Results and Conclusions:

Smart cities are a model that can bring rational solutions to urban problems, as the city and its services are patterned with technology. The success of smart cities depends entirely on the approach of the residents to smart city applications and their adaptation to technology. At this point, the problematic of the attitudes of the city dwellers towards smart city applications gains importance. Because this problematic will affect the success of smart city applications. When the literature is examined in this direction, it is seen that the scales for smart cities are limited. The scale developed in the study will contribute to the scales for smart cities in the literature and will provide an easy and understandable method to researchers and institutions working on this subject.

The sample of the study consists of 844 people over the age of 18 who use smart phones living in Çankaya district of Ankara province. An item pool was created by scanning the literature on smart cities, and then expert opinion was taken. The questionnaire study prepared in this direction was applied to 844 people, 422 in the first half field research and 422 in the second half field research.

While the validity and reliability analysis of the scale presented in this study were performed, it was seen that the items in each of the dimensions of smart transportation, smart environment, smart economy, smart people, smart management and smart life were similar to each other. Although it was aimed to exclude this similarity while creating the items, the results of the collected data revealed this similarity. In particular, the statistical similarity of the items between smart management, smart energy, smart environment and smart economy is remarkable. It is also seen that the international literature concentrates on these components (Çetin& Çiftçi, 2019). In this context, when the literature is examined, it is seen that the applications for smart city components are complementary to each other (Memiş& Babaoğlu, 2018; Örselli & Dinçer, 2019; Gürsoy, 2019). Yin et al. According to (2020), the application for a certain component of the smart city can support not only that area but also different areas. As can be understood from this scale development study, the application for one component of the smart city also contributes to the other components.

In particular, the finding of the smart transportation factor as perfectly reliable may be related to the high number of applications for smart transportation. This evaluation coincides with the finding of Kemeç and Gül's (2021) study conducted in the Antalya sample, that more emphasis is placed on smart transportation.

When the first and second half sample structural validity and reliability analysis findings of the scale development studies are evaluated together, it can be said that at the end of the scale development study, which started with 40 items and a 6-factor structure, a 26-item and 6-factor structure with structural validity and reliability features was obtained. As such, the scale can be used as a valid and reliable measurement tool to measure the approach of urban residents to smart city applications.

EKLER:

EK-1: AFA ve Cronbach's Alpha Uygulaması Sonrası Revize Edilmiş Ölçek Formu

Akıllı Ulaşım
5. Toplu taşımaya yönelimin artması akıllı ulaşımına dahildir.
6. Akıllı ulaşım insanların, yaşam kalitesini artırır.
4. Akıllı ulaşım; azalan trafik kazası, azalan trafik sıkışıklığı ve kısalan ulaşım süresi demektir.
1. Akıllı ulaşım, Bilgi ve İletişim Teknolojileri destekli ve entegre ulaşım sistemleridir.
7. Akıllı ulaşımında, trafik yoğunluğu tespit edilebilir.
2. Akıllı ulaşım; tramvaylar, otobüsler, trenler, metrolar, arabalar, ve deniz havaları, bisiklet ve yayaların bir veya daha fazla ulaşım modunu kullanarak sürdürülebilir, güvenli ve birbirine bağlı ulaşım sistemlerini kapsar.
3. Düşük CO2 emisyonu akıllı ulaşımına dahildir.
Akıllı İnsan
2. Akıllı insan, farkındalığı, katılımcılığı ve yaratıcılığı yüksek bireydir.
4. Akıllı insan, toplum dokusunun temel taşı olanı oluşturan eğitim, sağlık, kültür, turizm, sanat, spor ve sosyal yardım gibi insanların ve toplumların yaşam kalitesini artırmaya yönelik faaliyet ve hizmetlere katılırlar.
1. Akıllı insan, bilişim teknolojilerini hayatına dahil etmiş bireydir.
5. Akıllı insan, farklı yaşam tarzları, mensubiyetleri ve kimlikleri olan bireylerin ortak bir yaşam alanında huzurlu ve üretken bir şekilde yaşayabilmelerini sağlayacak ortam, imkân ve şartlarına sahip olan bireydir.
3. Akıllı insan, kent yaşamının odağındaki bireydir.
Akıllı Yönetişim
3. Vatandaşların yönetime katılmasını teşvik eder.
2. Akıllı yönetişim, analiz, planlama, uygulama ve politika oluşturma gibi idari süreçlerde şeffaflığı, katılımı ve hesap verebilirliği içerir.
1. Geleneksel kamu yönetimi yaklaşımlarından farklı olarak daha hızlı, daha doğru ve verimli karar almayı sağlayan bir yönetişimi ifade eder.
Akıllı Yaşam
4. Konut kalitesinin artırılması akıllı yaşama dahildir.
5. Turistik çekicilik, sosyal kaynaşma ve bütünlüğün sağlanması akıllı yaşama dahildir.
3. Akıllı yaşam oluşturmak için kişisel güvenliğin sağlanması gerekir.
2. Kültürel ve eğitim faaliyetleri ile imkânlarının çeşitlendirilmesi akıllı yaşama dahildir.
1. Sağlık koşullarının iyileştirilmesi akıllı yaşamı sağlar.
Akıllı Ekonomi
5. Akıllı kentlere değer kazandırır.
6. Sürdürülebilir kalkınmayı sağlar.
4. Fiyatların gerçek zamanlı olarak arz ve talep doğrultusunda esneklik gösterebilmesi için dinamik fiyatlandırma sağlar.
Akıllı Çevre
9. Enerji güvenliğini artırır

10. Çöp sahalarında atığı en aza indirir
8. Doğal kaynak kullanımını azaltır.
11. Yenilebilir ve sürdürülebilir modelleri destekler

EK- 2: İlk Yarı Araştırmasında Kullanılan Ölçek Madde Havuzu

1. Akıllı İnsan
· Akıllı insan, bilişim teknolojilerini hayatına dahil etmiş bireydir.
· Akıllı insan, farkındalığı, katılımcılığı ve yaratıcılığı yüksek bireydir.
· Akıllı insan, kent yaşamının odağındaki bireydir.
· Akıllı insan, toplum dokusunun temel taşı oluşturarak eğitim, sağlık, kültür, turizm, sanat, spor ve sosyal yardım gibi insanların ve toplumların yaşam kalitesini artırmaya yönelik faaliyet ve hizmetlere katılırlar.
· Akıllı insan, farklı yaşam tarzları, mensubiyetleri ve kimlikleri olan bireylerin ortak bir yaşam alanında huzurlu ve üretken bir şekilde yaşayabilmelerini sağlayacak ortam, imkan ve şartlarına sahip olan bireydir.
2. Akıllı Yönetişim
· Klasik kamu yönetimi anlayışından farklı olarak daha hızlı, daha doğru ve etkin karar vermeyi sağlayan bir yönetişimi ifade etmektedir.
· Akıllı yönetişim, analiz, planlama, uygulama ve politika oluşturma gibi idari süreçlerde şeffaflığı, katılımı ve hesap verebilirliği içerir.
· Vatandaşların yönetime katılmasını teşvik eder.
· Kamu, özel sektör, STK, üniversite işbirliğini destekler.
· Yönetime olan güveni artırır.
3. Akıllı Yaşam
· Sağlık koşullarının iyileştirilmesi akıllı yaşamı sağlar.
· Kültürel ve eğitim faaliyetleri ile imkânlarının çeşitlendirilmesi akıllı yaşama dahildir.
· Akıllı yaşam oluşturmak için kişisel güvenliğin sağlanması gerekir.
· Konut kalitesinin artırılması akıllı yaşama dahildir.
· Turistik çekicilik, sosyal kaynaşma ve bütünlüğün sağlanması akıllı yaşama dahildir.
4. Akıllı Ekonomi
· Akıllı ekonomi, kentin ekonomik girdi, çıktı ve faaliyetlerinin akıllı endüstriler çerçevesinde işlenmesidir.
· Akıllı ekonomi, ürün ve hizmet kalitesinin artmasına katkı sağlar.
· Piyasa aktörlerini sosyal medya, e-ticaret gibi yeni pazarlama ve satış yöntemleri arayışına sevk eder.
· Fiyatların gerçek zamanlı olarak arz ve talep doğrultusunda esneklik gösterebilmesi için dinamik fiyatlandırma sağlar.
· Akıllı kentlere değer kazandırır.
· Sürdürülebilir kalkınmayı sağlar.
· Kaynakların yerinde ve tasarruflu kullanımını sağlar.
5. Akıllı Ulaşım
· Akıllı ulaşım, Bilgi ve İletişim Teknolojileri destekli ve entegre ulaşım sistemleridir.
· Akıllı ulaşım; bir veya birden fazla ulaşım şeklinin kullanıldığı tramvay, otobüs, tren, metro, araba, deniz ve hava ulaşımını, bisiklet ve yayaları kapsayan sürdürülebilir, güvenli ve birbirine bağlı ulaşım sistemlerini kapsamaktadır.
· Düşük CO2 emisyonu akıllı ulaşımına dahildir.

· Akıllı ulaşım; azalan trafik kazası, azalan trafik sıkışıklığı ve kısalan ulaşım süresi demektir.
· Toplu taşımaya yönelimin artması akıllı ulaşımına dahildir.
· Akıllı ulaşım insanların, yaşam kalitesini arttırır.
· Akıllı ulaşımında, trafik yoğunluğu tespit edilebilir.
6. Akıllı Çevre
· Bilgi iletişim teknolojileri desteği ile çevre ve doğanın sürdürülebilirliği sağlanabilir.
· Akıllı çevre, yeşil alanlar ve su kaynaklarının kontrol edilebilmesidir.
· Akıllı enerji şebekeleri, mikro şebekeler, akıllı sayaçlar, gelişmiş hava kirliliği izleme sistemleri, çevre dostu yeşil binalar ve enerji tasarruflu akıllı sokak lambası, akıllı ortamların özel uygulamalarıdır.
· Yeşil kent planlaması, katı atık yönetimi, akıllı su yönetim ve drenaj sistemleri akıllı çevre uygulamalarıdır.
· Doğal kaynakların verimli kullanılmasının sağlanması
· İşletme ve yatırım maliyetlerini düşürülmesini sağlar
· İnsan sağlığı ve çevreye ilişkin riskleri azaltır
· Doğal kaynak kullanımını azaltır.
· Enerji güvenliğini arttırır
· Çöp sahalarında atığı en aza indirir
· Yenilebilir ve sürdürülebilir modelleri destekler

Planlamada Yeni-Aykırı Mekânsal Araçlar: Kamusal Perspektifiyle 'Sosyal Altyapı'

New And Contradictory Spatial Tools In Planning: 'Social Infrastructure' From The Perspective Of Publicness

Devran Bengü¹

Öz

Kamusal mekanların var olan piyasa paradigmaları çerçevesinde kamusal değer göz ardı edilmektedir. Gündelik yaşamda demokratik ortamın korunması için kamusal alanların varlığı temel bir gereksinimdir. Kamusal değerlerinin hangi farklı fonksiyon mekânları aracılığıyla canlandırılacağı sorusu önemlidir. Makale demokrasinin ve kamusal değerlerin aşınmasına eleştirel olarak bakmaktadır. Sosyal bilimler perspektifinden yararlanan bir bakış açısıyla şehirciliğe katkı sağlamaktadır. Derleme makale yönteminden yararlanarak farklı disiplinlerde kullanılan kavramların interdisipliner ilişkilendirilmesini yapmaktadır. Kuramsal bir makaledir. Kavramsal ilişkiler üzerinden kamusal canlandırıcı nitelikleri irdeleyerek mekanların değerlendirilmesinde kullanılan kalıpların dışına çıkmaya çalışmaktadır. Böylelikle farklı mimari fonksiyon yapılarının da kamusal canlanmasında etkili olabileceğine dikkat çekmek istemektedir. Bu çerçevede şehircilik literatüründeki sosyal donatılar bağlamında ele alınan fonksiyon çeşitliliğinin ise farklı tanımlar ile gruplandırılacağı görüşünü savunmaktadır.

Makale, kamusal mekân bağlamında, kamusal ile ilişkilendirilebilecek sosyal donatıların nasıl bir sosyal altyapı işlevi görebileceğini sorgulamak üzerinden geliştirilmiştir. Bu bakış açısı, kent planlamasında mekanlara niteliksel tanımlamalar üzerinden bakmayı gerektirmektedir. O yüzden sosyal altyapı kavramının sosyal disiplinlerden gelen tanımlar üzerinden irdelenmesi gerektirir. Bu durum, kamusal canlandırıcı potansiyel mekanların tespit edilebilmesi için insan odaklı bir bakış açısının gerekli olmasından kaynaklanmaktadır. Açıklanan kuramsal yaklaşım, iletişimsel rasyonalite perspektifinden planlamaya bakmaktadır. Ayrıca kamusal alanı var eden canlı kamusal nitelikleri açısından kamusal mekân araçları olarak hangi sosyal altyapı unsurlarına bakılacağı sorusu da önemlidir. Bunun için sosyal altyapı olarak ne tür niteliklerin tanımlanmak istediği önemlidir. Kamusal mekân işlevi gören araçların kamusal canlandırıcı böylelikle kamusal alanları çeşitlendiren nitelikler arz edebilmesi gerekir. Kamusal canlandırıcı niteliklerin nasıl bir sosyal altyapıya ihtiyaç duyduğunun ortaya konulabilmesi için kamusal ve sosyal altyapı kavramlarının niteliksel ilişkileri irdelenmiştir. Sosyal donatıların kamusal alanı güçlendiren bir sosyal sermayenin gelişimini sağlayan rolleri bağlamında birer sosyal altyapı aracı olarak ele alınabilmeleri mümkündür. Makale bu perspektifle, kamusal mekân kavramının araçsal planlamada ele alındığı sınırların aşılabilirliğini ve yeni-aykırı mekânsal araçların da bu bağlamda değerlendirilebileceği fikrini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamusal, Kamusal Alan, Planlama, Sosyal Altyapı, Sosyal Donatı

ABSTRACT

The public value of public spaces within existing market paradigms is being ignored. The existence of the public sphere is a fundamental requirement for preserving a democratic environment in everyday life. The question of which functional spaces can revitalize the values of publicness is essential. This article takes a critical look at the erosion of democracy and publicness. It contributes to urbanism by looking at it from a social science perspective. The review article method associates different interdisciplinary concepts used in various disciplines. It is a theoretical article that tries to go beyond the typical evaluation of spaces to examine the qualities that revitalize publicness using

¹ Corresponding Author | Yetkili Yazar: Istanbul Arel University, devranbengu@arel.edu.tr, 0000-0002-1193-1711

conceptual relations to draw attention to the fact that the functions of different architectural structures can also effectively revitalize publicness. Based on this, it argues that the variety of functions considered in the context of social facilities in the urbanism literature can be grouped according to different definitions.

The article questions how social facilities associated with publicness can function as social infrastructure in the context of public space. This perspective requires one to look at spaces in urban planning using qualitative definitions, which, in turn, requires one to examine the concept of social infrastructure using definitions from social disciplines due to the fact that a human-centered perspective is necessary in order to identify spaces with the potential to revitalize publicness. This theoretical approach looks at planning from the perspective of communicative rationality. In addition, it is also essential to understand the types of social infrastructure elements to consider as public space tools in terms of the qualities of living publicness that bring the public sphere into existence. This makes the qualities one wants to define as social infrastructure essential. Tools that function as public spaces should offer qualities that revitalize publicness and thus diversify the public sphere. This article analyzes the qualitative relations between the concepts of publicness and social infrastructure to reveal the kind of social infrastructure needed to provide the qualities that revitalize publicness. One can consider social facilities as social infrastructure tools in the context of their role in the development of social reinforcement that strengthens the public sphere. With this perspective, the article proposes that the limits of the concept of public space in instrumental planning can be transcended and that new and contrarian spatial tools can also be considered in this context.

Keywords: Publicness, Public Sphere, Planning, Social Infrastructure, Social Reinforcement

GİRİŞ:

Demokrasinin temel alındığı planlama yaklaşımlarında araçsal rasyonalitenin yanı sıra iletişimsel rasyonalite ile geliştirilen mekânsal araçlara ihtiyaç vardır. Demokrasi, kolektif yaşamın iletişimsel yöntemlerle rasyonelleştiği bir örgütlenme biçimidir. Temelinde düşünme ve sorgulama eylemi vardır (Keyman, 2014). Demokratik kültürün gelişimini esas alan bir perspektifle, yeni planlama pratikleri açısından farklı stratejiler ve yenilikçi fikirler üretebilmek mümkündür. Gündelik yaşamda demokratik kültürü zenginleştirecek mekânsal araçlar geliştirebilmek, öncelikle kamusal özne olabilen bireyin niteliklerini düşünmeyi ve irdelemeyi gerektirir (Tekeli, 2008; Tekeli, 2013; Tekeli 2014). Yurttaşlık kamusal özne bilincinin gelişimi ile ilgilidir. Dolayısıyla toplum ile devlet arasında araçsal bir ortama, modern siyasal kuramda ele alınan şekliyle devlet ve piyasa ile sivil toplum arasında ortaya çıkan karşıtlığın gerisinde bir 'düşünme ve sorgulama' ortamına gerek vardır (Keyman, 2014). Bu çerçevede kamusal alan ve kamusal alanın önemi ortaya çıkar (Habermas, 2014).

Makaleye konu olan araştırmada, demokrasiyi önceleyen bir yaklaşım çerçevesinde, kapitalist sistemin piyasa paradigmatları ile yönlendirmekte olduğu mekânsal örgütlenmeye yönelik eleştirel bir bakış açısı vardır. Bu perspektifin tercih edilmiş olması, gündelik yaşamın demokrasi açısından en önemli araçları olan kamusal alan ve kamusal alan kavramlarına odaklanılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Araştırma genelinde ele alınan yaklaşım araçsal planlamaya yönelik eleştirel bir tutum takınmayı gerektirmiştir. Kamusal alanın, kentlin yaşamındaki gündelik rutinlerde, kamusal mekân literatürünün sınırları dışında kalan farklı mekanlarla nasıl şekillenebileceği düşüncesi araştırmanın çıkış noktasıdır. Kamusal alanın hangi farklı fonksiyonlar bağlamında canlandığı ve/veya sürekliliğini koruyabildiği sorusu sosyal bilimlerden yararlanılmasını gerekli kılmıştır. Sosyal bilimlerde ele alınan belli kavramlara ve bu kavramların şehircilik literatürü ile kurduğu ilişkilere odaklanılmıştır. Zira gündelik yaşamın rutinlerinin dikkate alınması ve özellikle insan odaklı iletişimsel yaklaşımlar geliştirilmesi gereklidir. Sosyal bilimlerin kavramsal yaklaşımlarından yararlanılarak kamusal alanı üretebilecek farklı fonksiyonların yeniden tanımlanmasının mümkün olduğu görülmektedir. Bu perspektif ile özünde kamu yararı barındıran hizmet araçları olan sosyal donatıların kamusal alan bağlamında ele alınarak yeniden tanımlanabileceğine dikkat çekilmektedir. Bir seri çalışmanın önceli olacak olan bu makale, öncelikle sosyal bilimler literatüründen yararlanılarak kavramlar üzerinden bir kuramsal çerçeve ortaya koymak istemiştir.

Ağırlıklı sosyoloji ve antropoloji disiplinlerinin kavramlarından yararlanılan araştırmanın öncesinde siyaset felsefesi, kamu yönetimi, iktisat alanları çerçevesinde özellikle kapitalizm, kentleşme, planlama, demokrasi, kamusal alan ve kamusal alan kavramları ile ilgili kuramsal araştırmalar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu kuramlar üzerinden kamusal alanı oluşturan

sosyal sermayenin sorgulanması gerekli olmuştur. Makale bu aşamanın sonrasındaki sürece aittir. Bu süreçte kamusalılığı canlandıran sosyal sermaye bağlamında sosyal bilimlerde irdelenen sosyal altyapı tanımları, kamusalılık ile olan ilişkiler bağlamında şehircilik literatüründe farklı mekanların dikkate alınabileceğini kuramsal olarak ortaya koyabilmektedir. Başka bir ifadeyle şehircilik literatüründeki kavramlar ile sosyal bilimlerde yer alan kavramlar arasında kurulan holistik ilişkiler araştırmanın kuramsal yaklaşım yönteminin temelini oluşturmaktadır.

Planlama literatüründe yaygın bir yaklaşım olan araçsal rasyonaliteye karşı iletişimsel rasyonalitenin temel alındığı yeni yaklaşım yöntemleriyle ilgili çalışmalar vardır (Tekeli, 2008; Tekeli, 2013; Tekeli, 2014). Bu araştırmanın, kamusalılık kavramı çevresinde örülen ve sosyal bilimlerdeki kavramlardan yararlanan kuramsal yapısı bu çalışmadaki yöntemin iletişimsel rasyonalite bağlamında değerlendirilmesini gerektirir. Makaledeki kuramsal yaklaşım, günümüzün tüketim toplumunda biçimlenen mevcut planlama pratiklerine yönelik farklı bir bakış açısını ortaya koymaya çalışmaktadır.

Tüketim toplumunda, sermayenin biçimlendirdiği özel alanlar, kamusal alanların oluşumlarını aşındırmıştır. Kamusal alanın aşınması; kamusal özne bilincinin zayıflaması ve bireylerin tüketim toplumunda türdeşleşmesi anlamına gelmektedir (Arendt, 2013; Baudrillard, 2013; Sennett, 2010; Yırtıcı, 2005). Türdeşleşen bir kitle toplumuna hizmet eden mekânsal araçlar kamusal alan oluşumlarına imkân tanımamaktadır. Bu mekânsal örgütlenmede, sosyal donatı alanlarının planlanması da sermayenin mekânsal dayatmalarıyla 'ekonomik büyümenin temel bir öncelik olduğu' geleneksel planlama pratikleri çerçevesinde yapılmaktadır. Bu planlama ve mekânsal üretim yaklaşımı, kente ait sosyal donatıların, sosyal sermayenin kamusalılık bağlamında gelişimini sağlayan rollerini görünmez hale getirmektedir.

Bu makalede sosyal sermaye, Jacobs, Coleman ve Putnam'ın görüşleri bağlamında kamusalılığı güçlendiren bir sermaye türü olarak ele alınmaktadır. Bu sermaye rekabete açık fiziksel bir sermaye değildir. Literatürde ilk olarak Jacobs, yerel örüntülerdeki sosyal ağlarda gelişen; güven işbirliği ve kolektif eylemlerin temelini oluşturduğu kamusalılığı bir sosyal sermaye türü olarak ele almıştır (Jacobs, 2011). Coleman, sosyal sermaye kavramını, finansal, fiziksel, beşerî sermayeden farklı olarak, kamusal bir sermaye olarak değerlendirir. Robert Putnam da sosyal sermaye kuramının, kamusal bir nitelik çerçevesinde kalkınma söylemine girmesine katkı sağlamıştır (Coleman, 2010; Field, 2008; Öztaş, 2007; Putnam, 2000; Putnam, 2010).

Bu bakış açısıyla sosyal donatı alanlarının, sosyal sermaye gelişiminde etkili olan deneyim birikimi ve aktarımındaki değerlerinin, planlama çerçevesinde dikkate alınmadığı söylenebilir. Donatıların gündelik yaşamda kamusalılığı ve sosyal sermayeyi güçlendiren nitelikleri göz ardı edilmektedir. Gündelik yaşamda demokratik ortamın korunması kamusal alanların varlığına ihtiyaç duyar. Bu bakış açısıyla planlamada sosyal donatıların kamusalılığa olan katkılarının irdelenmesi ve öncelikli bir değer olarak dikkate alınması önemli ve gereklidir.

Kentsel planlama, çoğunlukla, kentteki sosyal donatıları sadece yer seçim ölçütleri ve erişilebilirlik açısından değerlendirmiştir (Ersoy ve Eker, 1981). Söz konusu bu tesislerin kamusal alan oluşumları açısından mekânsal nitelikleri üzerinde düşünülmemiştir. Oysaki kent yaşamında kamusalılığı canlandıran ve bu canlılığı sürdüren mekânsal araçlar sosyal donatılar bağlamında ele alınabilir. Ancak günümüzde, bu donatılar niteliksel ve ilişkisel planlama prensipleri üzerinden biçimlenmemektedirler. Kapitalist sistemin piyasa paradigmaları ile gelişen kentleşme modeli, kentin örüntüsündeki yapısal dokunun mekânsal örgütlenme dinamiklerini tüketimi güçlendiren etkiler bağlamında yönlendirmektedir (Çavuşoğlu, 2014; Harvey, 2015; Yırtıcı, 2005). Bu doğrultuda sosyal donatıların şehirlere sadece alansal büyüklükler olarak eklenmeleri ve kamusalılığın da aşınması söz konusudur (Harvey, 2015; Sennett, 2010; Yırtıcı, 2005). Bu eklenme biçimi kamusalılık

bağlamındaki sosyal iletişimin kurulamadığı bir biçimdir. Sermayenin gelişmesine hizmet eden bu mekânsal büyüklükler bir yandan tüketimi beslerken bir yandan da bireylerin istihdamı ile birer işletme formuna dönüşürler. Bu alanlar kapitalist sistemin birer altyapısı gibi işlev görürken ekonomik büyümenin toplamdaki artışına dayalı bir sermaye zincirinin dışlıları gibidirler. Donatıların, kullanıcıların kültürel gelişimlerini, bireylerin kamusal özne yetilerini besleyen bir sosyal sermaye bağlamındaki rolleri eğretiler ve zamanla yok olur (Yırtıcı, 2005; Doğan, 2007).

Makale, kamusalılığı canlandıran yeni mekânsal araçların tanımlanması ve mekânsal örgütlenmede farklı niteliksel yaklaşımlar geliştirilmesi aracılığıyla geleneksel planlama pratiklerine yeni bir iletişimsel bakış açısı sunmak istemektedir. Böylelikle mevcut planlama araçları eleştirisi üzerinden nasıl bir yaklaşım ile hangi alanlara odaklanılması gerektiğine dair bir fikir ortaya koymaktadır. Bu perspektif, kamusal alanı ve bu alanın temel dinamiği olan kamusalılığı canlandıran mekânların hangi planlama araçları çerçevesinde örgütlenebileceğini odaklanır. Bu yaklaşım ile gündelik yaşamdan elde edilecek verilerin, sosyal donatı alanları bağlamında yeni-aykırı mekânsal araçlara yönelik dinamikler sunabileceğinin altı çizilmekte; bu veriler ışığında bu araçlara yönelik temel kriterlerin belirlenmesinde yöntem geliştirilebileceğine dair dikkat çekmek istenmektedir.

1. Sosyal Donatı ve Kamusalılık

Şehircilik, kamusalılık bağlamında, kamusal mekânlara yönelik olarak, planlar yaparak çözüm üretmeye çalışır. Arazi kullanım kararları üreterek kentleri planlamak ister. Arazi kullanım kararları kentsel planlamada ortaya bir mekân kurgusu koyarak çözüm üretir. Ancak yöntem olarak sadece arazi planlamasının dikkate alındığı bir mekân kurgusu, sermayenin yönlendirdiği bir mekânsal örgütlenmeye hizmet eden bir araca dönüşerek, planlamanın kentin kamusalılığını kısıtlaması sonucunu doğurmaktadır.

Çağdaş kapitalizmin araçlarından birine dönüşen modernist yaklaşım planlamada çözümler üretmek için ağırlıklı olarak araçsal rasyonaliteyi kullanır. Plan arazi kullanım kararları ile kentlerin fiziksel mekân kurgusunu yapılandırır. Kentin arazi kullanım kararlarını hangi mekân kurgusuyla biçimlendireceğine yönelik yaklaşımlar sergiler. (Ersoy ve Eker 1981; Tekeli, 2008; Tekeli, 2013). Bu çerçevede kamusalılık ve kamusal mekân ilişkisi de sosyal donatı alanları ile ilişkili kabul edilir. Ancak kamusalılıkla ilgili niteliksel özellikler ve kamusal alan dinamikleri sosyal donatıların yer seçimi ve düzenlenmesine yönelik kararlarda rol oynamaz. Bu yaklaşım çerçevesinde kamusal mekân ve kamusalılığın sosyal donatı ve teknik altyapı ile sağlandığı varsayılır. Kamusal mekânın canlılığı kamusalılığın sosyal sermayeyi geliştiren yöndeki gelişimi açısından önemlidir. Gündelik yaşam pratikleri incelendiğinde, kamusalılığın, sadece bir planda ele alınan arazi kullanım kararlarıyla yapılandırılan kamu hizmet alanlarıyla canlanmayacağı anlaşılır (Sennett, 2010; Lefebvre, 2013; Gehl, 2010; Gehl, 2013). Maalesef bu yöndeki yaklaşımlarla kamusal mekânların kamusalılığın canlanmasındaki rolü görünmez olurken bu mekânlar kapsamında işlev kazanabilecek sosyal donatılar da bu işlevden dışlanırlar. Kamusal alan somut fiziksel bir ortam değildir. Ancak canlı bir kamusalılığa ihtiyaç duyar. Bunun için de kamusalılığın canlanmasında rol alabilen donatıların irdelenmesi önemlidir.

Araçsal rasyonalite yaklaşımlarıyla uygulanan planlama pratikleri, kamusal alan oluşturmada yetersiz kalmaktadır. Erişilebilirlik mesafesi ve kullanıcı nüfusu; kamu hizmeti için kamu yararına yönelik donatıların planlanmasında etkili olan temel faktörlerdir. Sadece bu faktörlerin dikkate alınması, mevcut kapitalist sistemde sermayenin biçimlendirdiği kent planları, ya bu sosyal donatıların piyasadaki değer artışlarını destekleyecek boşluklara sıkıştırılmaları ya da değer artışı sağlayabilecek alansal büyüklükler ile tasarlanmalarına neden olmaktadır. Bunun dışında daha farklı yaklaşımlara imkân vermemektedir. Planlama da verdikleri kamu hizmetleriyle sosyal donatıların sahte bir

kamusallık aracına dönüşmesine neden olmaktadır. Bu mekânsal araçlardaki gündelik pratiklerde, kitleselleşen toplum, ancak Doğan'ın da literatüre katmış olduğu ifadeyle 'eğreti bir kamusal' üretir (Baudrillard 2013; Doğan, 2007; Sennett, 2010; Yırtıcı, 2005).

Bir mekânın 'kamusal' olabilmesindeki temel dinamiklerin düşünülmesi önemlidir. Öncelikle o mekândaki kamusalın canlı kalabilmesi gerekir. Kamusalın canlılığı ise salt kamu hizmeti sağlayan rekreasyon alanlarının varlığına indirgenemez. Gündelik yaşamda, kamusal alanların var olduğu bir toplumsal yapıda canlı kalabilir. Kamusal alanı besleyen tüm farklı dinamiklerin varlığını gerektirir (Jacobs; 2011).

Kamusallık, kamusal mekân araştırmalarının bir kısmında, mülkiyet, işletme ve bakım gibi konuların kamu idaresinde olması, kullanıcılar ile aktivitelerin çeşitliliğinin artırılması, erişilebilirliğin sağlanabilmesi gibi sorunları irdeleyen görüşler çerçevesinde tartışılmıştır (Langstraat ve Van Melik, 2013; Nemeth ve Schmidt, 2011; Varna ve Tiesdell, 2010). Kamusal mekânların herkesin kullanımına açık olduğu, bu mekanlara erişimde eşit hak ve özgürlüklerin tanınması gerektiğini anlatan temel yaklaşımlar da vardır. Kamusal mekânlar, farklı gruplar arasında çatışmaların da sergilenebildiği yerler olarak kamusal alanın bir parçası niteliğinde de tanımlanabilmektedir (Madanipour, 2010; Mitchel, 2003). Ancak 1980'lerden itibaren, sermayenin biçimlendirildiği kentsel örüntülerde, kamusal mekan üretimlerinin kaçınılmaz olarak piyasa esaslı paradigma tarafından yönlendirildiği dile getirilmektedir. Sermayenin dayattığı mekânlardaki sosyalleşmeler kamusal üzerinden değil tüketim toplumu kültürü üzerinden biçimlenmektedir (Atkinson, 2003; Banerjee, 2001; Loukaitou-Sideris, 1993; Madanipour, 2010; Mitchell, 2003). Ancak kamusal mekânların demokrasinin araçları oldukları görüşü temel alındığında, kamusal mekânlar, toplumdaki tüm bireylerin görünürlük kazandığı ve kendini de ifade edebildiği araçlar olarak kabul edilir. Kamusal alana hizmet eden bu araçlar, bireylerin kamusal özneler olarak ortak bir deneyimin parçası olabilmelerini sağlar (Adut, 2013). Bu özellikleriyle demokratik tartışmaların, gösterilerin gerçekleştirilebilme potansiyelini taşıyan ve bu anlamda toplumda meşru zemini oluşturan yerler olarak da görülmektedirler (Firdin Özgür, vd. 2017)

Plan kararlarında kamusalın 'nasıl' üretilebileceğiyle ilgili yeni farklı yöntemler geliştirmeye ihtiyaç vardır. İnsan odaklı bir planlama yaklaşımında sosyal disiplinlerden de yardım almak gerekecektir. Bunun için planlamada kamusal alan dinamiklerinin dikkate alınması ve irdelenmesi önemlidir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın 14.06.2014'de Resmî Gazetede yayınlanan Mekânsal Planlamalar Yönetmeliğinde sosyal donatı kavramı yer almamaktadır. Yönetmeliğin, Mekânsal Kullanım Tanımları ve Esasları başlıklı 5. Maddesinde 'sosyal altyapı' kavramı karşımıza çıkmaktadır. Bu maddenin (i) bendi 'sosyal altyapı unsurları' başlığıyla ele alınmıştır (T.C Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014). Belli bir takım sosyal donatının sosyal altyapı ifadesi altında toplandığı görülmektedir. Ancak örneğin dini tesis, spor tesisi veya bir rekreasyon alanı gibi farklı fonksiyonların ne tür ortak bir sosyal altyapıya hizmet edebileceği sorunsalı görünür şekilde ortadadır. Aynı maddenin (f) bendinde ise kültür tesisleri farklı sosyal donatılar olarak ayrıştırılmıştır (T.C Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014). Böylelikle kültür tesislerinin kamusal bağlamında bir sosyal altyapı olacağı göz ardı edilmiş olmaktadır. Bu sorunsalın üstesinden gelenebilmesi, sosyal altyapı ifadesinin tartışmaya açılmasını ve irdelenmesini gerektirmektedir. Sosyal altyapılar olarak ele alınan tüm donatıların sosyal altyapı olarak ne tür bir sosyal sermayeye hizmet ettiğinin irdelenmesi önem arz etmektedir. Bu makalenin perspektifinde kamusalın canlanmasında etkili olan donatıların kamusal alanın sosyal sermayesine hizmet eden sosyal altyapılar olarak farklı bir tanımla gruplanması demokratik yaşam için önem arz etmektedir.

Sosyalleşmenin, tüketim toplumu kültürü üzerinden değil kamusal alan kültürü üzerinden ele alınıp değerlendirilmesi gereklidir. Kamusal alanın güçlendirildiği farklı bir zeminde, yeni bir bakış açısı geliştirmek gerekir. Kamusalın gücü kamusal alanın varlığı, niteliği ve çeşitliliğine bağlıdır.

Kamusallığın nasıl üretilebileceği ve canlı kalabileceği irdelenerek ortaya çıkan dinamikler üzerinden, yeni ilkeler çerçevesinde farklı mekânsal araçlar geliştirilebilir.

Literatürde kamusal alan öncelikle bir iletişim ortamı olması yönüyle ele alınır (Habermas, 2014). Ancak kamusal alan aynı zamanda, gündelik pratiklerde, önemli bir üretkenliğin de ortamıdır (Arendt, 2013; Negt ve Kluge, 1993; Negt ve Kluge, 2018). Kamusal alan, kişilerin kendilerini aşmaları ve kamusal özne vasfını kazanabilmelerini sağlayan bir üretimin ortamıdır. Ortak bir zihinsel üretkenliğin alanıdır. Kamusal alan sosyal sermayenin ve toplumsal hafızanın güçlenmesinde etkili olan en önemli araçtır. Sorgulayabilen ve düşünen bir bilincin varlığını gerektirir (Berktaş, 2012; Arendt, 2013; Negt ve Kluge, 2018). Dolayısıyla, zihinsel gelişimi besleyen, üretken ve eleştirel fikre yönelik üretim işlevlerinin yer aldığı mekânların sağladığı ortamlarda kamusal alanlar oluşur. Bu bağlamda sanatsal ve bilimsel üretim ve hizmeti sunan tüm mekânsal formlar dikkate alınmalıdır.

Demokratik bir toplumun güçlenmesinde bireylerin kamusal özne olabilmeleri çok önemlidir. Kendini tekrar ettiren keyifli ve üretken etkileşimler kamusal özne bilincini ve özgüvenini arttıran çok önemli dinamiklerdir. Kamusallığın canlılığında rol oynar. Bireylerin kamusal özne kimliğini de kazanabilmeleri kamusallığın canlanması ile doğrudan ilişkilidir. Kamusal mekanlar ise bu etkileşimlerin ve canlılığın fiziksel ortamlarıdır. Bireylerin bu yöndeki gelişimleri kamusal alanların varlığını gerektirir. Kamusal alan ise kamusal öznelerin kamu yararını önceleyerek kendilerini ifade ettikleri, görünür olabildikleri iletişim ortamlarıdır. Kamusal alan kamusal özne olan bireylerin bu yönleriyle geliştikleri ve fayda sağladıkları bir ortamdır. (Berktaş, 2012; Arendt, 2013; Negt ve Kluge, 1993; Negt ve Kluge, 2018). Kamusal alan aynı zamanda deneyimlerin biriktirildiği bir alandır. Deneyim ve hafıza kamusal alanları güçlendiren ve çeşitlenmelerini sağlayan önemli dinamikler olarak sıralanabilir (Arendt, 2013; Negt ve Kluge, 1993). Zira deneyim birikimine ve hafıza aktarımına dayalı paylaşımlar, kamusallığın canlandırdığı kamusal alandaki sosyalleşme biçimleri için gereklidir. Bu sayede kamusal alan gruplar arasında sivil katılımı ve sosyal etkileşimi güçlendirir. Tersi de geçerlidir. Kamusal alan ve bu ortamlardaki canlı kamusalılık üzerinde tüm bu nitelikleriyle düşünüldüğünde, bu ortamın bireylerin muhayyilesinin gelişiminde ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Dolayısıyla her ne kadar kamusal alan fiziksel bir mekânı tanımlıyor olmasa da karşılıklı etkileşim prensibiyle fiziksel mekânların da bu oluşumlardaki muhayyile gelişiminde etkili olacağını düşünmek yanlış olmayacaktır. Sanatsal ve bilimsel üretimlerin muhayyilenin gelişimindeki rolleri düşünüldüğünde, ilgili mekânsal araçların planlama araçları arasında sosyal donatılar kapsamında karşılıklarını bulmaları mümkün gözükmemektedir.

Sosyal sermayenin gelişim düzeyini anlayabilmek açısından, bilim ve sanatın gelişmiş ve görünür olması gerekir. Bunun için gündelik pratiklerde özellikle sanatsal ve bilimsel alanlarda hizmet veren sosyal donatıların boş zamanı tüketmenin araçları olmaktan çıkarılarak farklı bir yaklaşımla ele alınmaları gerekir. Bu bakış açısıyla planlanacak sosyal donatılar; boş zaman tüketiminin değil, yaşamı gözlemlemenin, sorgulamanın ve imgelemenin mekânları olarak farklı bir kategoride ele alınabilirler (Bengü, 2017). Gündelik yaşamın demokrasinin ışığında sürdürüldüğü bir kentte, kamusal özne olma yetisi; boş zamanı kamusal kültür gelişimi açısından değerlendirebilmekle ilgilidir. Dolayısıyla gündelik pratiklerde kentin mekânsal örgütlenmesinde, kamusal kültür gelişimine yönelik işlevsel mekânlara, kamusalılık ve diğer kamusal mekânlar ile kurulan ilişkileri bağlamında bakmak gerekir. Böylelikle kent yaşamının planlamasında farklı mekânsal araçlar ortaya koymanın önü açılabilir.

Kuramsal araştırmalar arasında, kamusal alanı besleyen mekânsal fonksiyonların önemi ve çeşitlendirilmesi üzerinde duran çalışmalar vardır (Akyıldız, 2020). Bu yönde geliştirilecek yeni-aykırı mekânsal araçların kamusallığı canlandıran sosyal altyapı araçları olarak dikkate alınarak tanımlanmaları önemlidir. Bu mekânsal araçlar kentli nüfusun sosyal sermayesini kamusalılık bağlamında artırırken kentlerin sürdürülebilir planlamasında da hem mekânsal hem de sosyal

sürdürülebilirlik açısından önem arz etmektedir. Bu durum sağlıklı bir kentleşme sürecinin yürütülmesine de vesile olacaktır (Akyıldız, 2020).

Bu bakış açısı geleneksel planlama anlayışından farklı bir yaklaşım ortaya koymayı gerektirmektedir. Öncelikle sosyokültürel donatı araçlarını, kamusal alanın da araçları olabilecekleri bir perspektiften değerlendirmek, önemli ve gereklidir. Bu yaklaşım sosyo-kültürel donatılara ait fiziki mekânların yeni-aykırı planlama araçları olarak yeniden tanımlanmalarına ve yapılandırılmalarına imkân vermektedir. Kamusalılığı nasıl canlı tutabilecekleri bağlamında geliştirilecek dinamiklerle sosyal donatılara yönelik bu yapılandırma, belli bir yeni-aykırı araç grubunun tanımlanmasını da sağlayabilmektedir.

Bu yaklaşım çerçevesinde geliştirilecek planlama araçları kapsamında yer alacak donatı mekânlarının, günümüz mekânsal örgütlenmesinin en etkili dinamiği olan sermayenin baskı ve yönlendirmelerine karşı varlıklarını nasıl koruyabilecekleri önemli bir sorunsaldır. Bu yeni-aykırı araçların varlıklarını koruyabilmeleri, her türlü eleştirel fikir ve sanat üretiminin, sivil örgütlenme biçimlerinin sürekliliğinin sağlanabildiği özerk bir mekânsal karşılık bulabilmeleriyle mümkün olabilir (Bengü 2018; Firdin Özgür ve Bengü, 2022).

Ancak, özetle belirtmek gerekir ki; sosyal donatıların, kamusalılığı esas alan iletişimsel bir bakış açısıyla, değerlendirilmeleri demokratik bir toplum yapısının işleyişi için önem arz etmektedir. Planlama yaklaşımlarında kamusal alanın çeşitlenmesine imkân verecek yeni mekânsal araçların oluşturulması mümkün olabilir. 2014 yılında yürürlüğe girmiş olan Mekânsal Planlamalar Yönetmeliğinde yer verilen 'sosyal altyapı' kavramının sosyal bilimlerden yararlanarak yeniden ve detaylı olarak irdelenmesi bu yönde bir kuramsal yaklaşım oluşturulmasına imkân vermektedir. Kentsel örüntüdeki sosyal donatı fonksiyonlarından bazılarının, kamusalılığı canlandıran bir sosyal sermayenin gelişmesinde birer 'sosyal altyapı' olarak işlev görebileceği ön görülebilir. Bu kavramın sosyal bilimler çerçevesinde irdelenmesi ve kamusalılık ile olan ilişkisinin ortaya konulması şehircilik literatüründe yer alan donatılar açısından farklı bir yaklaşımın da önünü açabilecektir.

2. Sosyal Altyapı

Altyapı kavramı, yaygın bir literatürde kullanılmaktadır. Yaygın kullanımıyla gündelik yaşamda kent dokusunu destekleyen mekânsal, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik açıdan pek çok alanda arka plandaki yapıları, sistemleri, teknolojileri ve teknolojik ağları kapsayan çok geniş bir yelpazedeki araçları içermektedir. Ancak tüm bu araçların 'alt yapı' unsuru olmalarının ortak noktası kamu yararını sağlamalarıdır (Graham ve McFarlane, 2014; Graham ve Marvin, 2001). Şehircilik, mimarlık ve mühendislik alanlarında altyapı araçları genellikle yol, su, elektrik, doğal gaz, atık su, internet ve telefon, peyzaj, ulaşım gibi sistemler olarak özetlenebilen ve kamu politikasına yön verenlerce fiziksel altyapı olarak değerlendirilen unsurlardır (McFarlane ve Rutherford, 2008). Kent planlaması çerçevesinde büyük ölçekli sistemlerdir. Bu büyük ölçekli altyapı sistemleri aracılığıyla kent yaşamının kolaylaştırılması hedeflenir. Ancak 'altyapı' kavramını, planlama, mimarlık ve mühendislik alanları dışında sosyal bilimleri de içeren daha geniş bir literatürde incelediğimizde kavramın bu kapsamlardan çok daha fazlasını içermekte olduğunu görmekteyiz (Amin, 2014; Birkenholtz, 2010; Button, 2017; Cesafasky, 2017; Chelcea ve Pulay, 2015; Graham ve Marvin, 1995; Ioris, 2012; McFarlane ve Silver, 2017). Örneğin sosyal bilimler alanında bazı grupların sistematik dışlanmasına neden olan bir kentsel araç olarak da değerlendirilebilmektedirler. Zira altyapı sağlamanın değişik biçimlerinin sunulduğu üzerinde duran ve bu değişen sunum biçimlerinin bilinçli ve düzenli olarak, kimi dezavantajlı grupların dışlanmasına neden olan sonuçlar doğurduğu konusuna odaklanan araştırmacılar vardır (Bijker, 1993). Bu eleştirel bakış açısıyla altyapı unsurlarını ele alan yazarlar, bu unsurların, yoksulları ve dezavantajlıları dışlayan radikal biçimde eşitsiz yaklaşımların araçlarına dönüştürülmelerini eleştirmektedirler. Dolayısıyla kentin fiziksel altyapı unsurları sosyolojik etkileri

çerçevesinde, çeşitli politik ve kültürel bağlamların irdelenmesinde de ele alınır (Amin, 2014; Cesafasky, 2017; Harris, 2013; Latham ve Layton, 2019; Rogers, 2012; Rogers ve O'Neill, 2012; Salamanca, 2015; Wakefield, 2018).

Sosyal bilimlerde, politik bir perspektifte kültürel alanda sınıfsal açıdan, eşitsizlikler üzerine, eğitimi ve sağlığı da kapsayan sorunları içeren sosyo-kültürel ilişkilerin irdelenmesi, sosyal altyapı kavramı üzerinden yapılmaktadır. Kavramın çok daha geniş bir çerçevede ele alındığı görülmektedir. Özellikle kamunun sağlık ve eğitim problemi bağlamında ele alınan kavramın demokratik yaşamın sorunları kapsamında da irdelenmesi söz konusudur. Bu çalışmaların katkılarıyla sosyal altyapı kavramının kapsamı da çok genişlemiştir. Sosyoloji ve antropoloji disiplinlerinde detaylı olarak ele alınan bu kavramın planlamacılar ve kentsel coğrafyacıların incelemelerinde de yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla farklı disiplinlerde sosyal altyapı fikrini içeren çok farklı yaklaşımlar söz konusudur (Baker vd., 2005; Bijker, 1993; Latham ve Layton, 2019; Lo, L. vd. 2015; von Schnitzler, 2016).

Sosyal altyapı kavramının kamusal hayata ve kamusalığa etkileri açısından Klinenberg (2018)'in kavramı ele aldığı çerçeve önemlidir. Amerikan etnografik geleneğinden yararlanmış olan Klinenberg'in araştırmaları mahalle ve topluluk yaşamı üzerinedir (Cavan, 1966; Gans, 1962; Jacobs, 1961; Jacobs, 2011; Liebow, 1967). Özellikle Jacobs'ın kamusal kavramını ele almış olduğu yaklaşım araştırmalarında etkili olmuştur. Mahalledeki kamusal ilişkileri bağlamında sosyal grup ağlarını gözlemleyen Klinenberg 'sosyal altyapı' kavramını tanımlarken altyapı unsurlarının kent hayatındaki rolü ve önemine değinmektedir. Klinenberg mahalle ve topluluk yaşamında farklı işlevlerdeki tesislerin, sosyal bağlantılar kuran grupların oluşturduğu ağların bir araya gelmelerini sağlayan bir zemini sunduklarını ortaya koymaktadır. Böyle bir zemin sunabilen fonksiyon mekanlarının kamusalığın canlılığında da etkili olabilmeleri mümkündür. Kamusal mekanlar bağlamındaki kamusalığın canlanmasında rol oynayacakları ön görülebilir. Şehircilik literatüründe yer alan sosyal donatıların bu bakış açısıyla irdelenmesi önemlidir. Klinenberg sosyal altyapı işlevi gören mekânsal araçların gündelik yaşamdaki rutinlerde bu niteliksel özelliklerinin fiziksel mekanlar üzerinden gözlemlenemeyeceğini ortaya koyar. Mekanların sosyal altyapı işlevi görüyor olmasının tespit edilebilmesi için gündelik yaşamdaki örüntüdeki sosyalleşme biçimleri ve rutinlerinin irdelenmesi gerektiğini gösterir. Mekanlara bu niteliksel gözlemler ile bakıldığında mekanların gündelik rutinlerde gömülü olan farklı değerleri ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla gündelik yaşamdaki rutinlerde, fiziksel mekanlara, bu mekanların fiziksel özellikleri üzerinden değil gündelik rutinlerdeki kamusal ve farklı sosyalleşme biçimleri üzerinden bakmak mekanların farklı işlevsel tanımlarının da önünü açabilecektir (Klinenberg 2002; Klinenberg 2018; Latham ve Layton, 2019).

Coleman (2010), Putnam (2000) ve Oldenberg (1989) gibi yazarlar 'sosyal sermaye' kavramı üzerine odaklanmışlardır. Dert edindikleri mesele demokrasiyi esas alan bir bakış açısındaki yurttaş altyapısının nasıl geliştirileceğidir. Klinenberg'in sosyal altyapı kavramı bu yazarların temel aldığı yaklaşım üzerine inşa edilmiştir. Klinenberg sosyal altyapı olarak işlev gören tesisleri ele alırken gündelik yaşamda görünürde sıradan gözükmesine rağmen arka planda kamusal ortamı sağlayan özelliklere odaklanmıştır. Gündelik yaşam rutinlerinde; komşular, arkadaşlar ve/veya yabancılar ile iletişim kurma biçimleri ile rutinlerdeki hareket etme biçimleri ve bunların tekrarları sıradan gözükmesine rağmen gerçekte bir sosyalleşme örüntüsü barındırırlar. Dolayısıyla Klinenberg kentlerdeki sosyal altyapı unsurlarını, gündelik etkileşimlerin ve rutinlerin geniş kapsamda incelenmesi bağlamında ele alır. Jacobs'ın (1961) kamusal canlandırıcı çeşitlilik unsurları ile örtüşen bir yaklaşım sergiler. Sosyal altyapı unsurları olarak ele alınabilecek mekânların kapsamını çok geniş bir çerçeveden ele alır. Kütüphaneden spor tesislerine varan sosyal donatılar, rekreasyon alanları, dini ve sivil kurumlar, hatta mahalle pazarları ve mahalle esnafı ile kafe ve restoran gibi üçüncül sosyalleşme mekanlarını da bu kapsamda ele alır. Zira bu mekanlar kentlilerin müşterek

hayatında kamusalığın canlanmasına ve sosyal ağların güçlenmesine imkân sağlamaktadır (Jacobs, 2011; Klinenberg 2002; Klinenberg 2018).

Gerek şehircilikte gerekse de mimarlıkta fiziksel mekanları; işlevleri, konumları ve biçimleri üzerinden değil sosyal disiplinlerin yararlandığı gündelik yaşam rutinlerindeki iletişimsel rasyonalite çerçevesinden irdelediğimizde, kamusalığı canlandıracak mekânsal araçların irdelenmesinde de farklı bir bakış açısı ortaya çıkmaktadır. Böyle bir yaklaşımla, sosyal bilimlerde ele alındığı kapsamlara bakıldığında sosyal altyapı kavramı planlama literatüründe yeniden tanımlanarak değerlendirilebilecek bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Planlamada mekânsal araçlardan hangilerinin kamusalığın canlanmasında etkili olduğu ve bu açıdan bir sosyal altyapı işlevi gördüğü sorgulanmalıdır. Sosyal donatılar işlevlerine göre ayrıştırılırken bu yaklaşım göz ardı edilmemektedir. Ancak özellikle sosyal donatıların kamu yararı içeren ve kamusalığı güçlendiren arka plandaki işlevleri mekânsal ayrışmalar öne çıkarken göz ardı edilir olmuştur. Zira sosyal donatı işlevleri arasında sivil katılım ve sosyal etkileşimi teşvik eden bir yanları da vardır. Kentin örüntüsünde yer aldıkları dokuda gömülü kalan ve görünmez olan bazı mekanların, kamusalığı canlandıran ve kamusal alan oluşumlarına imkân veren ve çeşitlendiren önemli roller üstlendikleri ortaya konulmuştur. Bu mekanları, Putnam'ın sosyal sermaye görüşü doğrultusunda ele aldığımızda aslında birer sosyal altyapı işlevi görüyor oldukları ileri sürülebilmektedir (Erbaş ve Bengü, 2018; Firidin Özgür ve Bengü, 2022; Bengü, 2023; Putnam, 2010). Dolayısıyla 'sosyal altyapı' kavramı mevcut kent dokusundaki gündelik rutinlerde farklı işlevsel mekanların çözümlemesinde kullanılabilir. Buradan yola çıkılarak da bu kavramın kamusalık üzerinden yeniden bir tanım kazandırılmasıyla yeni mekânsal araçlara yönelik kümelerin oluşturulması mümkündür. Ancak bunun için kent dokusundaki sosyal altyapı unsurlarının yalnızca fiziksel mekanlar olmadığı böyle görülmekten çok daha ötede anlamlarının olduğu kabulü gereklidir. Sosyal altyapı aracı rolü oynayan mekanlar, ilişkilerin kurulduğu, deneyimlerin aktarıldığı ve biriktirildiği mekanlardır (Klinenberg, 2018; Star, 1999). Kentin hafızası ve kolektif bellek ile ilişkilidirler (Halbwachs, 2016; Halbwachs, 2018; Nora, 2022).

Sosyal altyapı kavramı, iletişim ve etkileşim ağlarını, rutinleri ve bunların biçimlerini araştıran bir kavram olarak ele alındığında, 'sosyal sermaye' kavramı ile ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Sosyal sermaye kavramına Putnam'ın görüşü çerçevesinde baktığımızda sosyal altyapı kavramını da sosyal sermayenin gelişme düzeyini belirleyen fiziksel koşullar olarak açıklayabilmekteyiz (Field, 2018; Klinenberg, 2018; Putnam, 2010). Güçlü bir sosyal sermaye sürdürülebilir bir toplumsal hafızaya da ihtiyaç duyar. Toplumsal hafıza gelişimi deneyim birikimini gerektirir. Bu deneyim birikimi toplumdaki bireylerin karşılıklı ilişkilerinde olumsuz etki yapan ya da ilişkileri güçlendiren deneyimlerin tümünü kapsar. Bu deneyimsel hafıza zamanla diğerlerini direkt ya da endirekt olarak etkileyen davranışların tümüdür. Sosyal sermaye, toplumda ortak deneyimler ve kabullerin az çok kurumsallaşmış olmasıyla ilgilidir. Bu kurumsallaşmış ilişkilerin kalıcı ağlarına sahip olması gerekir. Bu sayede birikim sağlayan potansiyel kaynakların tümünü içerir (Bourdieu, 2006; Bourdieu, 2010; Coleman, 2010; Field 2008; Öztaş, 2007; Putnam, 2000; Putnam, 2010). Güçlü bir toplumsal hafıza ile gelişen sosyal sermaye düzenli bir kamusal alanın varlığını da gerektirir. Bu alan ise toplumda kamu yararını ön plana çıkaran, güven geliştiren, toplum normları ve iletişim ağları gibi sosyal örüntülerin tümünü kapsar (Negt ve Kluge, 2018; Field, 2018; Putnam, 2010). Sosyal altyapı unsurları, kentin örüntüsünde fiziki özelliklerinin gerisinde kalan kamusal alanı güçlendiren gizli kalan değerleriyle, toplumsal hafızanın bu kapsamda gelişen sosyal sermaye açısından güçlenmesinde etkili olurlar. Gündelik yaşamdaki rutinlerde bu değerleri görünür değildir. Ancak bu unsurlar ortadan kalktığında kaybedilen değer kendini hissettirir (Latham ve Layton, 2019).

Sosyal bilimlerde, sosyal altyapı işlevi gören mekanlarda, gündelik yaşam rutinlerinde, bireylerin kurdukları iletişim biçimlerine odaklanılır. Mekanların sosyal altyapı olabilmelerinde sosyalliği teşvik etmek olarak tanımlanan birincil işlevleri dikkate alınır. Bu işlev sosyalliği kolaylaştırmak olarak da

tanımlanabilmektedir. Bu işlevlerini nasıl bir kentsel örüntüde sağladıkları 'sosyal altyapı' olarak tanımlanmalarında en önemli etkidir. Sosyal altyapı araçlarının, mekânsal işlevleri geri planda kalırken, sosyalleşmeyi ve kamusalılığı canlandıran ilişkileri güçlendiren dinamikleri ön planda değerlendirilir (Blommaert, 2014; Klinenberg, 2018). Bu açıdan bakıldığında ise aslında başkalarıyla etkileşime girme, görünür olma, iletişim kurma, deneyim aktarma gibi kamusal mekâna ait temel işlevleri de kapsamış olurlar. Sosyal altyapı kavramı bağlamında ele alınan mekânlardaki sosyalleşme biçimlerinin kamusal potansiyeli ürettiği üzerinde duran yazarlar vardır (Baker vd., 1989; Lo, L. vd., 2015; von Schnitzler, 2016). Dolayısıyla da kamusalılığı canlandırmada da etkili bir araç olarak düşünülebilirler. Kamusalığın pratik edildiği mekânlar olarak değerlendirildiğinde sosyal altyapı araçlarının kamu yararı odaklı hizmet sağladıkları bile ileri sürülebilmektedir. Ancak bu değerleri, kentsel örüntüde gündelik yaşamda saklı kaldığından genelde kentsel bileşenler olarak göz ardı edilmektedir (Klinenberg, 2018; Latham ve Layton, 2019). Ayrıca Halbwachs ve Assmann'ın mekânların belleği aktardığını savunan bakış açısı; kentin yoğun dokusunda görünmez kalan kimi özel mekânların, kentlilerin bu mekânlardaki rutin kamusal deneyimleriyle kolektif hafızada kalıcı bir etki yaratıyor oldukları görüşünü desteklemektedir (Halbwachs, 2016; Halbwachs, 2018; Assmann, 2018). Bu bağlamda kent dokusunda görünürlükleri çok fazla olmayan, kimi hizmet mekânlarının kamusalılığı canlandıran araçlara dönüşebildiği öngörüülebilir.

Bir kent örüntüsünde, kamusal canlandığında, arkadaşlar ve komşular arasındaki temas, karşılıklı destek, yardımlaşma ve işbirliği de canlanır. Sosyal altyapı bu canlılığa hizmet eden mekânsal araçlar olarak hizmet veren uzamlardır. Sosyal altyapı unsurları bu ilişkileri teşvik eden ortamlar ve hizmetler sunarlar. Kavram belirtilen nitelikler çerçevesinde tanımlandığında, sosyal altyapı araçlarının eksikliğinde yaşanacak yoksunluklar da daha iyi anlaşılabilir. Günümüz tüketim toplumunda gerek kitleleşerek gerekse de tam zıttı yönünde bireyselleşerek ayrışan toplum yapılarında birleştirici ve kamusal özne bilincini geliştiren dinamikler bu araçların yoksunluğunda var olamazlar. Sosyal altyapı araçlarıyla okulda, oyun alanında, köşe lokantasında, parklarda ve sokaklardaki yüz yüze etkileşimlerde ortaya çıkan tüm kamusal yaşamın canlanması ve dolayısıyla da kamusal özne bilincinin gelişerek toplumsal hafızada güçlenmesi mümkün olur (Jacobs, 2011; Klinenberg, 2018). İnsanlar bir araya geldiklerinde sosyal bir çevre oluşturmak için yola çıkmazlar. İnsanlar özellikle keyif aldıkları etkinlik ve eylemlerde kendini tekrar ettiren etkileşimlere girerler. Böylelikle kamusal ilişkileri kaçınılmaz bir şekilde oluşur, canlanır ve sosyal sermayeyi de besler (Coleman, 2010; Field, 2008; Öztaş, 2007). Sosyal altyapı araçlarının bu dinamikler çerçevesinde planlanması toplumsal hafızanın kamusal bilinciyle güçlenen bir sosyal sermaye ile gelişmesini sağlar.

Kamusal kavramı kolektif hayat ile ilişkilidir. Kolektif hayat ile ilişkili olduğu kadar kamusal özne bilincine sahip olmayı gerektirir. Görünür olmak ve toplumsal sorumluluk almak ile ilişkilidir (Goffman, 1971; Lofland, 1973; Negt ve Kluge, 2018; Sennett, 2010; Sennett 2022). Toplumda tüm farklılıklarına rağmen her bir bireyin görünürlüğünü, gündelik etkinliklere, eşit haklara sahip olarak, özgür katılımını ve özgür eyleyebilme hakkını kapsar. Kamusal özne bilincinin varlığıyla toplumsal sorunlara tepki gösterebilme tartışmalara katılabilme özgürlüğünün aleni olarak sağlandığı ortamlara ihtiyaç duyar (Sennett, 2014; Sennett 2022). Bu ortamlar yüz yüze ve çevrimiçi sağlanan imkanlarla çeşitli kamusal alanlara dahil olabilmek anlamına gelir (Berman, 2001; Habermas, 2014; Gehl, 2010). Kamusal alanlar uzlaşma ortamları değildir, her türlü görüşün ifade edilebildiği ortamlardır. Kimi zaman uzlaşma yollarını da kapsayabilir (Iveson, 2007; Koch ve Latham, 2013). Kamusal, belli sorunlar çerçevesinde toplumda dışlanan kesimlerin problemlerine yönelik etkileşimleri kapsayabilir. Toplumdaki tüm çeşitliliği içeren sorunlara da odaklanabilir. Kamusal kavramının niteliksel yapısı kamusal, özel ya da yarı özel kullanım mekanları arasında bir ayırım yapmadan kamu yararının olduğu tüm ortamlara imkân sağlayan her türlü mekândaki sosyalleşmeleri kapsayabilmektedir. Kamusalığın pek çok boyutu vardır. En önemli özelliği kamusal alanın temel ilişki ve etkileşim biçimi

olmasıdır (Arendt, 2013; Habermas, 2014). Gündelik yaşamda tek bir kamusal alan yoktur, çoklu kamusal alanlar vardır. Toplumda tüm farklılıkların görünür olduğu, örgütlenebildiği ve kendini temsil edebildiği her mekân kamusal ortamını sunar (Jacobs, 2011; Negt ve Kluge, 1993; Negt ve Kluge, 2018; Kahraman M. D., 2019). Kamusal alan oluşumları bağlamında ve kamusallığa etkileri açısından sosyal altyapı hakkında konuşmak, bu farklı kamusal ortamlarında oluşan, ancak kamusal alana hizmet bağlamında irdelenmeyen, kent dokusunda saklı kalan mekânlardan bahsetmeyi gerektirdiği gibi yeni mekânsal araçların planlamaya bu bağlamda nasıl dahil edileceğinin de sorgulanmasını gerektirir.

Mekânsal araçların planlanması, işlevlendirilme kararları ile bu mekanlardaki hizmet biçimlerinin toplumdaki sosyalleşme biçimleri üzerinde de önemli etkileri olduğunu savunan yazarlar vardır. Bu bakış açısı; kamusal ve kolektif mekanlardaki kamusallığın sürekliliğinin, mekanlardaki sosyalleşme ortamında güven duygusunun üretimine ve sürdürülmesine bağlı olduğunu vurgulayan bir perspektiftir. Bu hem mekandaki diğerlerine duyulan temel güven duygusu hem de mekandaki hizmet ve üretimden kaynaklı 'emniyette ve huzurlu olma hissi' ile ilişkili bir güven duygusudur. Dolayısıyla mekân ile kurulan duygusal bağlar önemlidir. Böylelikle, mekanlar bireyler için kalıplaşmış zeminler halini alırken bireylerin kamusal özne olabilme özgüvenini de artırır. Demokrasilerde sosyal sermayenin sürdürülebilirliğinde kentin bir buluşma yeri olmasına bağlı olarak emniyet, özgüven ve ifade özgürlüğü farklı sosyal perspektiflerin tasviri için anahtar kavramlardır. Mekanlarda geliştirilen güven duygusu farklı kamusal alanların oluşumu için gündelik rutinlerin tekrarlanmasına imkân verir. Bu rutinlerin tekrarının da kamusal alanların oluşmasını sağladığı ileri sürülebilmektedir. (Amin, 2006; Amin, 2008; Amin 2012; Negt ve Kluge, 2018).

Demokratik bir kent yaşamında kamusal öznelerin gelişmesi gerekliliği kaçınılmazdır. Kamusal öznelerin varlığı kamusallığın canlılığına bağlıdır. Dolayısıyla sosyal sermayenin kamusal açıdan zenginleşmesi isteniyor ise planlamanın öncelikle ne tür sosyal dinamiklerle hangi sosyal altyapı araçlarını ele alacağını tartışması gereklidir. Sosyal donatılar özellikle sosyal altyapı bağlamında bu amaç ile irdelenebilecek ve çalışmaya açık planlama araçları olarak ele alınabilmektedir. Sosyal donatılar bağlamında yeniden tanımlanabilecek kümeler ve bu yeni-aykırı mekânsal araçların nasıl yapılandırılacağı hususunda farklı etaplara ayrılan yeni araştırma projelerine ihtiyaç vardır.

SONUÇ:

Planlamanın sosyal altyapı kavramını sosyal disiplinlerden yararlanarak yeni tanımlar çerçevesinde tartışmaya açması önemlidir. Sosyal altyapı kavramını sosyal bilimlerdeki tanımlamalar üzerinden ve sosyal sermayenin bir aracı olarak gören yaklaşımlar çerçevesinde şehircilik literatüründe ele alınması, demokratik kent yaşamının sürekliliği için gereklidir. Öncelikle, kamusallığın kentin örüntüsünde ne tür mekanlarda nasıl ilişkiler kurduğu sorusu ile düşünmenin önünü de açacaktır. Bu yaklaşım; kavramın sosyal ortamlardaki karşılaşma biçimleri üzerinden fiziksel mekanların gözlemlenmesi ve irdelenmesiyle ortaya konabilir (Wilson, 2017). Dolayısıyla, sosyal hayatın canlanmasına imkân veren donatıların işlevleri üzerinden, gündelik rutinlerdeki gözlemlerle, sağladıkları sosyalliğin türünün, bu mekanların kamusal üretim üretilmediğinin ve ne tür kamusal alanlar oluşturduğunun araştırılması önemlidir.

Sosyal altyapı kavramı, sosyal bilimlerdeki tanımlar çerçevesinde incelendiğinde, planlama alanında sosyal altyapı olarak ele alınan tanımın niteliksel içeriği tartışılmaya ihtiyaç duymaktadır. Sosyal altyapı olarak tanımlanan mekanların ne tür bir sosyal sermayeye ait ortak bir altyapı hizmeti veriyor oldukları sorusu cevapsız kalmaktadır. Bu sorunun cevabı sosyal bilimlerden gelecek niteliksel verilere muhtaçtır. Bu durumda da kamu yararının da varlık bulduğu donatı alanlarında oluşan sosyalleşme biçimlerine, topluluklara ve dernek ağlarına, bu mekânlardaki farklı karşılaşmalara bakmanın

gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Planlama alanında, sosyal altyapı kavramının irdelemesine, öncelikle mevcut bir kent dokusunda kamusal bağlamında potansiyel araç işlevi gördüğü düşünülen farklı işlevlerin incelenmesiyle başlanabilir. Kentin örüntüsünde ancak gündelik rutinlerde gözlemlenebilen ama plan düzleminde görülmeyen sıra dışı mekanlar kamusal aracı olarak işlev görebilmektedirler. Potansiyel olarak kamusalın canlanmasında bir araç işlevi gördüğü belirlenen bu sıra dışı mekanların sosyal disiplinler ile ortak belirlenecek nitelikleri üzerinden yeni-aykırı sosyal donatıların tanımlanması ve planlamaya dahil edilmesi mümkün olabilir (Erbaş ve Bengü, 2018; Bengü, 2019; Firidin ve Bengü 2022; Bengü, 2023; Latham ve Layton, 2019).

Planlamada ele alınan sosyal altyapının nasıl bir sosyal sermayeye hizmet sunduğunun ortaya konulması çerçevesinde farklı tanımlar ortaya konabilir. Ancak kamusalın canlanmasında rol oynayacak araçlar bağlamında tanımlanan sosyal altyapı araçları olarak, kavramın planlamada ele alınmadığı ve tartışılmadığı anlaşılmaktadır.

Sosyal altyapı kavramı, 2014 yılında Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiş olan Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği’nde ele alınmıştır. Yönetmeliğin Mekânsal Kullanım Tanımları ve Esasları başlıklı 5. maddesinin kapsamında karşımıza çıkmaktadır. Bu maddenin (i) bendinde sosyal donatı yapılarının bazıları sosyal altyapı unsurları başlığı altında toplanmıştır. Ancak kavramsal çerçeveden bakarsak anlaşılabilir bir çeşitlilik barındırdığı düşünülmektedir. Örneğin bu başlık altına alınan ‘rekreasyon alanı, meydan, çocuk oyun alanı, park alanı’ gibi donatılar ile ‘dini ve kültürel tesisler’ ile nasıl bir ortak bir sosyal altyapıya hizmet ettikleri sorusu cevaplanamamaktadır. Nitekim aynı maddenin (f) bendinde ayrıştırılan bir ‘kültürel tesis’ başlığı da yer almaktadır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014). Oysa ki kamusalın canlılığı bağlamından baktığımızda kültürel tesislerin toplumsal kalkınma açısından birer sosyal altyapı olabilme potansiyelleri mevcuttur. Dolayısıyla ‘sosyal altyapı’ kavramının sosyal bilimlerden de yararlanılarak tanımlanması ve hatta nasıl bir ‘sosyal sermaye’ açısından konumlandırıldıklarının tartışılması gerekir. Tabii ki böyle bir tartışmanın varlığı, demokratik bir toplumsal kalkınma perspektifinden bir bakışın varlığını gerektirmektedir. Sosyal donatılar içerisinde kamusal alanları çeşitlendirme, arttırma ve bu ortamlardaki kamusalın canlandırma potansiyeli taşıyan fonksiyon yapılarının bu çerçevede farklı bir grup altında ele alınması mümkün olabilir. Bu yaklaşım demokratik bir toplumsal kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından çok önemlidir.

Kamusal, şehircilik literatüründe yaygın olarak, kamusal mekânlar bağlamında ele alınır. Genelde rekreatif alanlarla sınırlı kalan kamusal mekânların kent dokusundaki planlamasında araçsal bir rasyonalite hâkimdir. Kamusalın ağırlıklı olarak caddeler, meydanlar, parklar gibi rekreatif mekanlar üzerinden tartışılması hakimdir. Planlamanın arazi kullanımına yönelik geliştirilen kararlar üzerinden ortaya çıkan mekânsal kurgu ile kamusalın ürettiği var sayılır (Mitchell, 2003; Madanipour, 2010; Gehl, 2010; Gehl ve Svarre, 2013). Bu yaklaşımın gelişmiş demokrasiler ile gelişmekte olan demokrasilerde aynı sonuçları doğurmasını beklememek gerekir. Kent yaşamında kamusalın canlandırıcı etkiye sahip bu araçsal planlama pratiği özellikle demokrasinin az geliştiği ülkelerde yetersiz kalmaktadır. Bu perspektif ile ele alındığında kamusalın yaratabilen kent örüntüsünde gizli kalan dinamikler dikkate alınmamış olmaktadır. Bunun için kamusalın hizmet eden aykırı mekanların belirlenmesi ve niteliksel çözümlerinin yapılması çok önemlidir. Bu nitelikler doğrultusunda yeni-aykırı mekânsal araçların yapılandırılması da mümkün olabilecektir. Sosyal donatılar arasındaki işlevlerin bu yaklaşım çerçevesinde gruplanabilmesi ve farklı yeni kümelerin oluşturulması mümkündür. Önemli olan işlevlerin kamusalın üretip üretmediğinin sorgulanarak, hangi donatıların nasıl kamusalın üretebileceğinin dinamiklerinin belirlenmesi ve yapılandırılmasıdır. Planlama burada erişilebilirlik başta olmak üzere insan odaklı tüm ilkeler çerçevesinde bu araçların kent sakinleri ile olan ilişkisini güçlendirmelidir. Planlama ve tasarım kararlarının dışında gündelik yaşam rutinlerinin farklı kamusal araçları doğurduğu her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Zira kamusalın canlı olduğu bir kent örüntüsünde, kamusalın canlandırıcı nitelikteki mekânların nasıl

işlediğinin farkına varılabilmesi, sivil katılımı arttırdığı gibi sosyal etkileşimi de daha çok teşvik edecektir. Bu yönde geliştirilecek interdisipliner araştırmalar ve iletişimsel rasyoneliteyi esas alan bir planlama anlayışıyla, sosyal altyapı araçları olarak yeni ve aykırı bir takım mekânsal araçlar ile kamusal mekân kavramının sınırlarını genişletmek mümkün olabilir.

Şehircilik, gündelik yaşamdaki kamusalılığı anlayabilmek istiyorsa sosyal disiplinlerden daha çok yararlanmalıdır. Özellikle kentin mevcut örüntüsünde, farklı fonksiyon yapılarındaki kamusal hayatın sosyal bilimlerdeki araştırma yöntemleri ile gözlemlenmesi, sorgulanması ve incelenmesi gereklidir. Gündelik yaşamın kamusalılık üreten mekanlarının dinamikleri üzerinden ne tür donatılar bağlamında kamusalığın canlanabileceği ele alınabilir ve kent örüntüsünde nasıl konumlandırılacağı üzerine çalışmalar ilerleyen etaplarda geliştirilebilir. Farklı zaman ve coğrafyaya bağlı olarak değişen bağlamlarda farklı yeni mekânsal koşullar oluşur. Bu mekânsal koşullar kamusal alanın ihtiyaç duyduğu toplumsal etkileşimleri ortaya çıkarabilmektedir.

Sosyal altyapı kavramı sosyal bilimler çerçevesinde sosyal sermayenin gelişmesinde etkili olan fiziksel araçlar ve koşullar olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla mekanların fiziksel biçimleri ve işlevleri üzerinden değil kamusalılığı canlandıran ve kamusalığın kolektif hafızada sürekliliğini sağlayabilen arka plandaki niteliksel değerlerin belirlenmesi gereklidir. Hangi gömülü olan değerler bağlamında sosyal sermayenin kamusalılık açısından gelişmesinde etkili olduğunun anlaşılabilmesi önemlidir. Geliştirilecek sosyal altyapı araçlarının planlamasında esas alınacak dinamikler bu görüş çevresinde şekillenmelidir.

Öncelikle kamusal özne olan bireylerin hangi mekanlarda nasıl kamusalılık ilişkileri kurduğu yönünde gözlemlerin arttırılması ve araştırmaların yapılması gereklidir. Ancak bu yaklaşım kamusalılık çerçevesindeki karşılaşma biçimleri bağlamında kamusal mekanların da tartışılmasını içerir. Tespit edilen kamusalılık ortamlarında sosyalleşmelerin nasıl şekillendiğinin, güvenin nasıl geliştiğinin ve diğer çeşitlilik unsurları ile ne tür ilişkilerin ortaya çıktığının araştırılması gereklidir.

Sosyal altyapı araçlarının geliştirilmesinde özellikle niteliksel kriterlerin tanımlanması önemli ve gereklidir. Bu niteliksel kriterlerin nicelik tanımlayıcı değerler açısından belirleyici olması beklenir. Bu araçlara yönelik geliştirilecek kriterler için genellikle yeterince takdir edilmeyen ve kentin örüntüsünde saklı kalan mekânsal fonksiyonları incelemek önemli sonuçlar doğurabilmektedir (Erbaş ve Bengü, 2018; Bengü, 2019; Firdin ve Bengü, 2022). Bu bakış açısı, kentin yoğun tarihi dokusunda gözden kaçan, yeterince takdir edilmeyen, ancak gündelik yaşamda kamusalılık bağlamında etkili olan yaşam alanlarını incelemeyi gerektirir.

Bu çalışma şehircilik literatüründe sosyal disiplinlerden de yararlanarak kuramsal bir altyapı geliştirmeyi amaçlamıştır. İnsan odaklı olarak niteliksel bir bağlamda bakıldığında bu kuramsal altyapı oluşturulabilir ise farklı fonksiyon mekanları kamusal mekanlar bağlamında tanımlanabilmektedir. Makalenin en temel amacı donatı alanlarına araçsal perspektiften değil ancak iletişimsel bir bakış açısıyla bakmaktır. Böylelikle; sosyal sermayenin demokratik yaşam açısından geliştirilmesine yönelik olarak, donatılara ait fonksiyonların farklı bir gruplamayla ele alınabileceği ortaya konulmaktadır. Makale ölçülebilir bir problem üzerinden bilim üretmeye çalışmamaktadır. Kavramsal bir bakış açısı ile planlamada donatıların yapılandırılmasına farklı bir kuramsal yaklaşım ile de bakılabileceğini ortaya koymaktadır.

Sonucun biraz daha anlaşılır olabilmesi için belirtmek gerekir ki Arendt'e baktığımızda kamusal alanı var eden kamusalılık fikri de aslında bir idealden esinlenilerek geliştirilmiştir. Ama kamusal alan şehirciliğin de konusu olan bilimsel bir gerçekliktir. Ayrıca tabi ki kamu yönetimi ve özellikle sosyoloji disiplinlerinin kamusalılığı canlandıran mekânsal değerlendirmeleri dikkate alması gerektiği de kaçınılmazdır. Ama önce içi boşalan kavramların yeniden tanımlanması ve kavramsal ilişkilerle

kuramların geliştirilmesi gerekir. Geliştirilecek kuramlar saha araştırmalarını da peşi sıra gerektirecektir.

Makalede belirtilen yaklaşımların önu açılabilđi an saha araştırmalarına yönelik ölçümlmelerden de bahsedilecektir. Ölçümlmeler ile problemler daha net olarak ortaya konulabilecektir. Makale henüz bu adımların ilk aşamasındadır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Teşekkür: Önerileri ve eleştirileri ile destek olan, manevi desteğini hiç eksik etmeyen Hasan Turgut Aker'e teşekkür ederim.

KAYNAKÇA:

Aduť, A., (2012). A Theory of The Public Sphere. *Sociological Theory*, 30 (4), 238-262.
<https://doi.org/10.1177/0735275112467012>

Akyıldız, N. A. (2020). Kentleşme ve Kentsel Gelişim Bağlamında Açık Kamusal Alanların Sürdürülebilir Kentler Açısından Değeri. *Milli Folklor*, 16(125), 188-201.

Amin, A. (2006). The good city. *Urban Studies*, 43, 1009–1023.
<https://doi.org/10.1080/00420980600676717>

Amin, A. (2008). Collective culture and urban public space. *City*, 12, 5–24.
<https://doi.org/10.1080/13604810801933495>

Amin, A. (2012). *Land of strangers*. Cambridge: Polity.

Amin, A. (2014). Lively infrastructure. *Theory, Culture & Society*, 31, 137–161.
<https://doi.org/10.1177/0263276414548490>

Arendt, H. (2013). *İnsanlık Durumu*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Assmann, J. (2018). *Kültürel Bellek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Atkinson, R. (2003). Domestication by Cappuccino or a Revenge on Urban Space? Control and Empowerment in the Management of Public Spaces. *Urban Studies*, 40 (9), 829 -1843.
<https://doi.org/10.1080/0042098032000106627>

Baker, E. L., Potter, M. A., Jones, D. L., Mercer, S. L., Cioffi, J. P., Green, L. W., Fleming, D. W. (2005). The public health infrastructure and our nation's health. *Annual Review of Public Health*, 26, 303-318. <https://doi.org/10.1146/annurev. pubhealth.26.021304.144647>

- Banerjee, T. (2001). The Future of Public Space: Beyond Invented Streets and Reinvented Spaces. *Journal of The American Planning Association*, 67 (1), 9-24. <https://doi.org/10.1080/01944360108976352>
- Baudrillard J. (2013). *Tüketim Toplumu*, 6. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Bengü, D. (2017). *Kamusal Mekânın Yapılanmasında Kamusal ve Ekinse Üretim Mekânlarının Rolü: Kadıköy Örneği*, Yayınlanmamış. (Doktora Tezi). İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. YÖK Ulusal Tez Merkezi: 484241.
- Bengü, D. (2019). Tiyatro mimarisinde Kara Kutu Form ve İstanbul Coğrafyasında Gelişimi, *Yapı Dergisi*, 445, 36-46
- Bengü, D. (2023). Mekâna Sosyal Altyapı Olarak Bakmak: Alternatif Sahneler, *Mimarlık, Planlama ve Uluslararası Araştırmalar*, 8-38. Ankara: Platanus Publishing
- Berktaş, F. (2012). *Dünyayı Bugünde Sevmek (Hannah Arendt'in Politika Anlayışı)*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berman, M. (2001). *Adventures in Marxism*. London: Verso.
- Bijker, W. E. (1993). Do not despair: There is life after constructivism. *Science, Technology, & Human Values*, 18, 113–138. <http://www.jstor.org/stable/689703>
- Birkenholtz, T. (2010). 'Full cost recovery': Producing differentiated water collection practices and responses to centralized water networks in Jaipur, India. *Environment and Planning A*, 42, 2238–2253. <https://doi.org/10.1068/a4366>
- Blommaert, J. (2014). Infrastructures of superdiversity: Conviviality and language in an Antwerp neighbourhood. *European Journal of Cultural Studies*, 17, 431–451. <https://doi.org/10.1177/1367549413510421>
- Bourdieu, P. (2006). *Pratik Nedenler – Eylem Kuramı Üzerine*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Bourdieu, P. (2010). *Sosyal Sermaye: Kuram, Uygulama, Eleştiri*. Derleyenler; Mehmet Murat Şahin, Ahmet Zeki Ünal. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Button, C. (2017). Domesticating water supplies through rainwater harvesting in Mumbai. *Gender and Development*, 25, 269–282. <https://doi.org/10.1080/13552074.2017.1339949>
- Cavan, S. (1966). *Liquor license: An ethnography of bar behaviour*. Chicago: Aldine Publishing.
- Chelcea, L. ve Pulay, G. (2015). Networked infrastructures and the 'local': Flows and connectivity in a postsocialist city. *City*, 19, 344–355. <https://doi.org/10.1080/13604813.2015.1019231>
- Cesafasky, L. (2017). How to mend a fragmented city: A critique of 'infrastructural solidarity'. *IJURR*, 41, 145–161. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12447>
- Coleman, J. S. (2010), Beşeri Sermayenin Yaratımında Sosyal Sermaye, *Sosyal Sermaye - Kuram, Uygulama, Eleştiri*. Derleyenler: M. Murat Şahin ve A. Zeki Ünal, İstanbul: Değişim Yayınları.
- Çavuşoğlu, E. (2014), *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi*. Ayrıntı yayınları, İstanbul.

- Doğan, A. E. (2007). *Eğreti Kamusalılık-Kayseri Örneğinde İslamcı Belediyecilik*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erbaş, E. ve Bengü, D. (2018). Şehircilik ve Kamusalılık İlişkisinde Ekinel Üretimin (Culturevation) Rolü ve Etkisi *Planlama Dergisi*, 28(2):127-142. [https://doi: 10.14744/planlama.2018.85570](https://doi.org/10.14744/planlama.2018.85570)
- Ersoy M. ve Eker F. (1981). *Kent Planlama Standartları*, Ankara: ODTU Mimarlık Fakültesi Basım Ağı İşliğı.
- Field, J. (2008). *Sosyal Sermaye*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Firidin Özgür E., Seçer S., Göğüş B., Sayın T. (2017). Use of public spaces in private space-led urbanization: The cases of Kadıköy and Ataşehir in İstanbul. *ITU A/Z*, 14 (1), 43-56.
- Firidin Özgür, E. ve Bengü D. (2022). The Impact of Alternative Theater Stages on Public Spaces within the context of Publicness in Kadıköy. *Planlama Dergisi*, 32(2), 127-142. [https://doi:10.14744/planlama.2021.60565](https://doi.org/10.14744/planlama.2021.60565)
- Gans, H. J. (1962). *The urban villagers: Group and class in the life of Italian Americans*. New York: The Free Press of Glencoe.
- Gehl, J. (2010). *Cities for people*. London: Island Press.
- Gehl, J. ve Svarre, B. (2013). *How to study public life*. Washington DC: Island Press.
- Graham, S. ve Marvin, S. (1995). *Telecommunications and the city: Electronic spaces, urban places*. London: Routledge.
- Graham, S. ve Marvin, S. (2001). *Splintering urbanism: Networked infrastructures, technological mobilities and the urban condition*. London: Routledge.
- Graham S. ve McFarlane C. (Ed.) (2014). *Infrastructural Lives - Urban Infrastructure in Context* . London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315775098>
- Goffman, E. (1971). *Relations in public: Microstudies of the public order*. New York: Basic Books.
- Habermas, J. (2014). *Kamusalılığın Yapısal Dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Halbwachs, M. (2018). *Kolektif Bellek*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Harris, A. (2013). Mumbai's underworld: Life beneath transport infrastructure. *Moving Worlds*, 13, 151–160.
- Harvey, D (2015), *Asi Şehirler*. Metis yayınları, İstanbul.
- Ioris, A. A. R. (2012). The neoliberalization of water in Lima, Peru. *Political Geography*, 31, 266–278. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2012.03.001>
- Iveson, K. (2007). Publics and the city. *Malden, MA: Blackwell Pub*. <https://doi.org/10.1002/9780470761748>

- Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Vintage Books.
- Jacobs, J. (2011). *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kahraman, M. D., (2019). Kentsel Alanın Dönüşümü ve Kentsel Mekânın İletişimsel Niteliği Üzerine Düşünmek. *Planlama*, 29(3), 195-201. <https://doi.org/10.14744/planlama.2019.87609>
- Keyman, F. (2014). Kamusal Alan ve "Cumhuriyetçi Liberalizm": Türkiye'de Demokrasi Sorunu. *Doğu Batı Dergisi*, 5, 63–80.
- Klinenberg, E. (2002). *Heat wave: A social autopsy of disaster in Chicago*. Chicago: University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226026718.001.0001>
- Klinenberg, E. (2018). *Palaces for the people: How social infrastructure can help fight inequality, polarization, and the decline of civic life*. London: Penguin.
- Koch, R. ve Latham, A. (2013). On the hard work of domesticating a public space. *Urban Studies*, 50, 6–21. <https://doi.org/10.1177/0042098012447001>
- Langstraat, F., Van Melik, R. (2013). Challenging the 'End of Public Space': A Comparative Analysis of Publicness in British and Dutch Urban Spaces. *Journal of Urban Design*, 18 (3), 429-448. <https://doi.org/10.1080/13574809.2013.800451>
- Latham ve Layton, (2019). Social infrastructure and the public life of cities: Studying urban sociality and public spaces. *Wiley*, 1-15. <https://doi.org/10.1111/gec3.12444>
- Lefebvre, H. (2013). *Gündelik Hayatın Eleştirisi*. (2. bs), İstanbul: Sel.
- Liebow, E. (1967). *Tally's corner: A study of Negro streetcorner men*. Boston: Little, Brown & Co.
- Lofland, L. H. (1973). *A world of strangers: Order and action in urban public space*. New York: Basic Books.
- Lo, L., Preston, V., Anisef, P., Basu, R. ve Wang, S. (2015). *Social infrastructure and vulnerability in the suburbs*. Toronto: University of Toronto Press.
- Loukaitou-Sideris, A. (1993) Privatization of Public Space: The Los Angeles Experience. *Town Planning Review*, 64 (2), 139-167. <https://doi.org/10.3828/tpr.64.2.6h26535771454436>
- Madanipour, A. (Ed.). (2010). *Marginal public spaces in European cities, Whose Public Space?* London: Routledge, 111-130.
- McFarlane C. ve Rutherford J. (2008). Political infrastructures: Governing and experiencing the fabric of the city. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(2): 363-374. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2008.00792.x>
- McFarlane, C., ve Silver, J. (2017). Navigating the city: Dialectics of everyday urbanism. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 42, 458–471. <https://doi.org/10.1111/tran.12175>
- Mitchell, D. (2003). *The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space*. London: The Guilford Press.

- Negt, O., Kluge, A. (1993). *Public sphere and experience: Toward an analysis of the bourgeois and proletarian public sphere*. Çev: Labanyi, J. O. Daniel, A. Oksiloff. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Negt, O., Kluge, A. (2018). *Kamusallık ve Tecrübe*. İstanbul: Notabene.
- Németh, J., Schmidt, S. (2011). The privatization of public space: modeling and measuring publicness. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 38 (1), 5-23.
<https://doi.org/10.1068/b36057>
- Nora, P. (2022). *Hafıza Mekanları*, İstanbul: Doğu-Batı
- Oldenberg, R. (1989). *The great good place: Cafes, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*. Boston: Da Capo Press.
- Öztaş, N. (2007). Sosyal Sermayenin Ağbağ Kuram(lar)ı: Dayanışmacı ve Aracı Sosyal Sermaye, *Amme İdaresi Dergisi*, 40, 3, 79-98.
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster: New York
- Putnam, R. (2010). Tek Başına Bowling: Amerika'nın Azalan Sosyal Sermayesi, *Sosyal Sermaye - Kuram, Uygulama, Eleştiri*, Derleyenler: M. Murat Şahin ve A. Zeki Ünal, İstanbul: Değişim Yayınları.
- Rogers, D. (2012). Haussmannization in the tropics: Abject urbanism and infrastructural violence in Nicaragua. *Ethnography*, 13, 413–438. <https://doi.org/10.1177/1466138111435740>
- Rogers, D. ve O'Neill, B. (2012). Infrastructural violence: Introduction to the special issue. *Ethnography*, 13, 401–412. <https://doi.org/10.1177/1466138111435738>
- Salamanca, O. J. (2015). Road 443: Cementing dispossession, normalizing segregation and disrupting everyday life in Palestine. S. Graham ve C. McFarlane (Ed.), *Infrastructural lives: Urban infrastructure in context* içinde. London: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315775098>
- von Schnitzler, A. (2016). *Democracy's infrastructure: Techno-politics and protest after apartheid*. Princeton: Princeton University Press.
<https://doi.org/10.23943/princeton/9780691170770.001.0001>
- Sennett, R. (2010), *Kamusal İnsanın Çöküşü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (2022), *Karakter Aşınması..* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Star, S. L. (1999). The ethnography of infrastructure. *American Behavioral Scientist*, 43, 377–391.
<https://doi.org/10.1177/00027649921955326>
- T. C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2014). Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140614-2.htm> adresinden edinilmiştir.
- Tekeli, İ. (2008). Prof. İlhan Tekeli ile Söyleşi: Kamusal Özne Olmanın Doyumu, *İstanbul Dergisi*, 64, 40–45.

Tekeli, İ. (2013). *İstanbul'un Yapılandırmasını Yönlendirme Gayretleri içinde Kent Yönetimi ve Planlamasındaki Gelişmeler - İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü*, s:38-334, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2014). Türkiye'yi Anlamanın Yolu Kentlerini ve Demokrasisini Tanımaktan Geçiyor, *Doğu Batı Dergisi*, 567, 63-84.

Varna, G., Tiesdell, S. (2010). Assessing the Publicness of Public Space: The Star Model of Publicness. *Journal of Urban Design*, 15 (4), 575-598. <https://doi.org/10.1080/13574809.2010.502350>

Wakefield, S. (2018). Infrastructures of liberal life: From modernity and progress to resilience and ruins. *Geography Compass*, 12. <https://doi.org/10.1111/gec3.12377>

Wilson, H. F. (2017). On geography and encounter: Bodies, borders, and difference. *Progress in Human Geography*, 41, 451-471. <https://doi.org/10.1177/0309132516645958>

Yırtıcı, H. (2005). *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

GEREKLİ İLAVE KAYNAKÇA:

Bayhan, V. (2014). Küresel Kent, Küresel Özne ve Küresel İsyân, *Doğu Batı Dergisi*, 68, 212-231.

Garcia-Ramon, M.D., Ortiz, A. ve Prats, M. (2004) Urban Planning, Gender and the Use of Public Space in a Peripheral Neighbourhood of Barcelona. *Cities*, 21, 215-223. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2004.03.006>

Hansen, M. (2010). Yirmi Yılın Ardından Negt ve Kluge'nin Kamusal Alan ve Tecrübe'si: Değişken Karışımlar ve Genişlemiş Alanlar. Meral Özbek (Ed.), *Kamusal Alan* içinde, 141-177. İstanbul: Hil.

Ilde R. ve Throsby D. (2006). Cultural Heritage: Economic Analysis and Public Policy. *Handbook of the Economics of Art and Culture* içinde, Victor A. Ginsburgh ve David Throsby (Ed.), 1:983-1016. Handbooks in Economics 25. Amsterdam: Elsevier. [https://doi.org/10.1016/S1574-0676\(06\)01028-3](https://doi.org/10.1016/S1574-0676(06)01028-3)

Kalaycı N. (2013). *Farklılık Temsili Sorunu ve Kamusal Alan*. Amme İdaresi Dergisi. 4, 1-25.

Lefebvre, H. (2010). *Gündelik Hayatın Eleştirisi*. İstanbul: Sel.

Özbek, M. (Ed.) (2005). *Kamusal Alan*. İstanbul: Hil.

Öncü A., Weyland P. (2010). İdealinizdeki Ev Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul'a Ulaştı. *Mekân, Kültür, İktidar* içinde. 85-103. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sönmez M. (2013). "Kenti Yık, Konut Yap, Biriktir, Biriktir..." - Kent ve Konut Politikaları. *mimar.ist Dergisi*, 47, 53-56, <http://mustafasonmez.net/kenti-yik-konut-yap-biriktir-biriktir2/>

Şan M. K. ve Şimşek R. (2011), Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel- Sosyolojik Arka planı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6, 1, 88-110

Timur, T. (2017). *Habermas'ı Okumak*. İstanbul: Yordam Kitap.

Throsby, D. (1999). *Cultural Capital*. Journal of Cultural Economics 23 (1/2): 3–12.

Touraine A. (1994). *Modernliğin Eleştirisi*. İstanbul: YKY Yayınları.

Touraine A. (1997). *Demokrasi Nedir?*, İstanbul: YKY Yayınları.

Vincent, J. M. (2006). Public schools as public infrastructure: Roles for planning researchers. *Journal of Planning Education and Research*, 25, 433–437.
<https://doi.org/10.1177/0739456X06288092>

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

This article develops a theorem that uses a human-centered qualitative approach to suggest that architectural spaces that are not included in the literature of 'public space' can also be defined in the context of this concept. For this purpose, the study looks particularly at social reinforcement areas from a communicative perspective rather than seeing them only as tools. The article does not try to produce science on a measurable problem. It proposes that the functional tools that revitalize and/or sustain publicness can be understood using different definitions. In this context, it is important to question which architectural elements can serve as social infrastructure for the revitalization of publicness. To do this, the article explains that effective social infrastructure should be investigated, and discusses the concept of social infrastructure in particular. The theorem explains that it is possible to define spatial tool groups in the context of social reinforcements. In particular, it is possible for socio-cultural tools to be redefined as social infrastructure tools in the context of the publicness criteria. In this regard, the study demonstrates the importance of everyday life routines and interdisciplinary research in the incorporation of neo-contradictory spatial tools into the spatial organization of the city.

Research Questions:

What spaces not defined in the literature of public space revitalize publicness and diversify public spaces, and how should they be analyzed?

Could the different spatial tools hidden in everyday life, in the pattern of the city, include similar functions in terms of the qualities of public spaces?

Can publicness and public space dynamics reveal neo-contradictory spatial tools that can function as social infrastructure, when considering planning with a communicative rationality?

Literature Review:

The question of the different dynamics through which publicness is revitalized and/or sustained has necessitated the use of a wide range of social sciences. Indeed, it is essential in this context to take into account the routines of everyday life and to develop communicative approaches that are particularly human-centered.

The research draws heavily on concepts from the disciplines of sociology and anthropology, but also includes a broad conceptual review in the fields of political philosophy, public administration, and economics. The theorem is the result of questioning the social capital that constitutes publicness. The social capital underlying the theorem is accepted as a type of capital that strengthens publicness in the context of the views of Jacobs, Coleman and Putnam (Jacobs, 1961; Coleman, 2010; Field, 2008; Öztaş, 2007; Putnam, 2000; Putnam, 2010). This perspective has led to a focus on definitions of social infrastructure. This research particularly benefits

from the ideas of Klinenberg (Klinenberg, 2002; Kilinenberg, 2018). In addition, Latham and Layton's review study makes important contributions to this theorem (Latham & Layton, 2019).

Methodology:

Priority is given to definitions. For future field research, the theorem tries to provide consensus on the definitions of the concepts. The conceptual research method should be considered in the context of communicative rationality.

The study wanted to look at and understand spatial dynamics through the holistic relationships between the concept definitions in the social sciences and the literature of urbanism. Thus, compilations of concepts related to the research topic in social sciences were examined. The qualitative dynamics of publicness and the correlations between the concepts of social capital and social infrastructure are discussed through conceptual definitions. The article analyzes the concepts of social infrastructure and publicness in particular and proposes that there is a need to redefine the social infrastructure tools that revitalize publicness. The theorem explains that it is possible to define neo-contradictory functional spaces that can be elements of social infrastructure.

Results and Conclusions:

The article focuses on the planning tools that can be used to organize spaces that revitalize the public sphere and its basic dynamic—publicness. It draws attention to the fact that data obtained from everyday life can provide dynamics for neo-contradictory spatial tools in the context of social reinforcement spaces, which means that a methodology can be developed for determining the basic criteria for the spatial tools that revitalize publicness.

By separately examining how the social infrastructure tools used in the planning serve the social capital, different definitions are revealed. In the context of spatial tools that play a role in the revitalization of publicness, it is possible to discuss social reinforcements in planning, such as which functional structures have the potential to revitalize public spaces and publicness and can therefore be categorized in a different group. This approach is also important for the sustainability of democratic social development.

If the authorities in the field of urbanism want to understand publicness in everyday life, they should make more use of social disciplines. It is essential to observe, question, and analyze public life in different functional structures, especially in the existent patterns of a city, through the research methods of social sciences. Field research to test the theorem presented here may yield interesting results, but such research must be multidisciplinary to possibly identify neo-contradictory functional spaces that might be elements of social infrastructure. Field research would provide measurements and results that would reveal problems and hidden qualitative data more clearly. The approach of the article is to provide a conceptual basis for future research.

Climate as an Input for Design: A Review Based on Norman Foster's Residential Buildings

Bir Tasarım Girdisi Olarak İklim: Norman Foster'ın Rezidans Yapıları Üzerinden Bir Okuma

Dilek Yasar¹

Öz

İklim değişikliği ve beraberinde getirdiği küresel ısınma ve enerji krizi, mimarlık disiplininin önde gelen hususlarından biri olmuş ve iklimle uyumlu tasarım konusu mimarların öncelikli uğraşı hale gelmiştir. Özellikle yapı stoğu içerisinde en büyük paya sahip olan konut yapıları bu sebeple önem arz etmektedir. Bu noktadan hareketle çalışmada 21. yüzyıl konut yapılarının iklimsel veriler çerçevesinde nasıl biçim aldığı sorusuna yanıt aranmış ve sürdürülebilirlik bağlamında öncü mimarlardan biri olan Norman Foster'ın konut yapılarına odaklanılmıştır. Araştırma kapsamında Foster'ın farklı ülkelerde yer alan konut projeleri iklim ve tasarım ilişkisi bağlamında analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuçları mimarın konut tasarımlarında genellikle kümelenmiş formlara yöneldiğini, güneşi ve rüzgârı kontrol altına alabilmek ve hatta onlardan yararlanabilmek için bu formları hem düşeyde farklı yükseklikler hem de yanal yüzeylerde bir dizi girintiler ve çıkıntılar yaratarak şekillendirdiğini göstermiştir. Foster, iç ve dış arasındaki sınırları bulanıklaştırmak ve aynı zamanda kullanıcılara doğal havayla temas edebilecekleri ortamlar yaratmak amacıyla balkonlara ayrı bir önem vermiş, çoğu tasarımında gölgeleme elemanlarını sanatsal bir tarzla kullanmıştır. Daha ziyade kahve, gri ve bej tonlarını tercih etmiş ve yine iklimsel faktörlere cevap verebilecek bir malzeme paleti kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, İklim, Konut Yapıları, Mimari Tasarım, Norman Foster

ABSTRACT

Climate change and associated global warming and energy crisis have become a prominent issue of architecture and considered one of the primary concerns of architects as regards climate-compatible design, especially in terms of residential buildings, the largest constituent of the building stock. Accordingly, the present study sought an answer to how the 21st century residential buildings took form vis-a-vis climatic data and focused on the residential buildings by Norman Foster, a leading architect in the context of sustainability. Therefore, Foster's projects in different countries were analyzed as regards the relationship between climate and design. The results of the study were indicative of the fact that Foster generally gravitated towards clustered forms in his residential designs, and shaped those forms by creating a series of indentations and protrusions on both vertical and lateral surfaces with an aim to control, and even benefit from, the sun and wind, to blur the boundaries between interior and exterior and at the same time attached special importance to balconies to create environments where users could come into contact with natural air, used shading elements in an artistic style in most of his designs, preferred brown, gray, and beige tones, and used a material palette, which could address climatic factors.

Keywords: Sustainability, Climate, Residence, Architectural Design, Norman Foster

¹ Corresponding Author: dilekyasar@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9578-6952

INTRODUCTION:

So far, fossil-based fuels have been used to meet the ever-increasing energy demands following the industrial revolution. Nevertheless, the use of the said relatively cheap and non-renewable energy as a straightforward way to improve the living standards of human society, has been associated with a high environmental cost (Olgay, 2015): Global warming and energy crisis. These two topics have been subject to debate among scientists for many years now, and various sustainable strategies have been developed by different scientific disciplines with an aim to reduce energy consumption and address the factors that paved the way for global warming. For example, given that annually 30-40% of global energy supply was consumed by buildings (Sisson et al., 2009), it was necessary to introduce environmentally friendly and energy saving designs. The increased number of residential buildings as a direct reflection of the rapid increase in the world population has had an important place in the increase of the aforementioned cost. A review of the large share of the housing sector in total energy consumption and its mutual and determinant relationship with climate change may provide an insight towards a better understanding of the problem. There is an increased demand for energy in residences associated with climate change (Rosenthal, Gruenspecht & Moran, 1995; Radhi, 2009; Gong, Akash & Sumiyoshi, 2012) and one-third of the world's energy is consumed to meet the heating and cooling demands in residential buildings (Isaac & Van Vuuren, 2009). Residential buildings, as the most produced building type within the building stock, play a key role in climate change and are important as regards creating and ensuring quality of a healthy environment. For this reason, residential buildings production is one of the leading goals of the state in developed societies (Sayed Abdou Ahmed, 2021).

Today, one of the most important goals of architects is to reduce energy consumption of the construction industry without compromising human comfort and also through climate sensitive strategies (Nguyen et al., 2011). Accordingly, architects have developed various design strategies. One of these design strategies is the production of climate-sensitive forms. Indeed, form has a great impact on energy use in buildings (Steadman et al., 2014). The literature indicates that the relationship between building form and energy consumption is the subject of two types of research (Tian et al., 2015). One is to compare the effects of different building forms on energy use, and the other is to develop simple models to predict the energy use of various building forms (Wei et al., 2016). In the light of above, the present study sought an answer to the question of how residential buildings were shaped within the framework of climatic data. Therefore, the study focused on the residential buildings of Norman Foster, who, on the one hand, pioneered important concepts and ideas on sustainability, and on the other hand, developed his own architectural identity. In his environmentally oriented designs, Foster turns sustainability ideals into reality with the high technologies he uses and creates structures that reduce energy and encourage contact with the natural world with ecological-based designs. Foster suggested sustainable solutions for comprehensive issues, including climate change, energy, and resource use and the local and global impacts thereof (Pantoja et al., 2022; Ştefan, 2015). He introduced significant sustainable design strategies in his designs by conserving the environment, using local natural resources, respecting the historical context of the city, and adopting technologies compatible with the local climate character (Kang & Zhang, 2012). In that regard, a better understanding of Foster's approach towards sustainable design could be inspiring for architects in both theoretical and practical terms. The present study aimed to seek an answer to the question of how Foster, with a well-established sensitive approach towards environmental issues, made use of climatic data in his residential building designs and how the said data were reflected upon his designs. Accordingly, Foster's residential projects in different countries and different climatic zones were analyzed in the context of the relationship between climatic data and decisions associated with design.

1. Materials and Methods

Given that more importance was attached to climatic factors in the 21st century, the present study investigated how residential buildings were shaped vis-a-vis climatic data. Accordingly, the study focused on the residential buildings of Norman, a pioneer in sustainable solutions who took local climate criteria into consideration, which were designed after the year 2000. The residential buildings included in the research within the framework of the criteria described below were analyzed in the context of the relationship between climatic data and design decisions. Two data sources were used for the purposes of the analysis. The first data source was the Köppen-Geiger climate classification system, a widely used system across the world. Hence, data on climate were collected on this classification system. The second data source was a set of building characteristics associated with the design of the building: orientation, form, facade movements, roof formation, color, and materials used in the facade. The data from those two data sources, one based on climatic data and the other on design, were thereafter analyzed by placing them in matrix diagrams. Methodologically, matrix diagrams are used to analyze the relationship between variables. The residential buildings included in the study and the selection criteria are given below.

1.1. Residential Buildings in the Scope of the Study

Three criteria were determined in the selection of residential buildings to be included in the scope of the study. The first criterion is historical. Accordingly, the buildings built before the year 2000 were excluded from the scope of the study with an aim to focus on contemporaneous design concepts. The second criterion was climate-oriented. In this context, residential buildings were selected from different climatic zones by Köppen-Geiger climate classification. Therefore, it was possible to see what kind of climatic data was taken into consideration in a given climate zone and how those data were reflected on the form. The third criterion was the country in which the residential buildings were located. Residential buildings were selected from different countries. The aim was to be able to see whether the cultural values were also taken into consideration during the process of creating the form in accordance with the climatic factors, whether or not the designs benefited from certain variables, including local materials and technology specific to the place, and if so, how. Therefore, eight residential buildings were included in the scope of the research. The names, visuals, design dates, climatic zones, and countries of those buildings can be seen in the table below (Table 1). Information and images of buildings are taken from Foster's official website, excluding climate zones.

Table 1. Residential Buildings in the Scope of the Study

Building Name	Building Visual	Design History	Köppen-Geiger Climate Classification	Country/City
Principal Place		2013 - 2020	Humid temperature oceanic climate (Cfb)	UK / London
Residential Towers, Al Reem Island		2008 - 2020	Tropical and Subtropical Desert Climate (BWh)	UAE / Abu Dhabi

Arcoris Mont' Kiara		2009 - 2019	Tropical Rainforest Climate (Af)	MALAYSIA / Kuala Lumpur
3Beirut		2008 - 2018	Mediterranean Climate (Csa)	LEBANON / Beirut
Saqqara Residences		2011 - 2018	Mid-Latitude Steppe and Desert Climate (Bsh)	MEXICO / Nuevo Leon
Faena House		2011 - 2015	Tropical savanna climate (Aw)	USA / Miami
Providence Peak		2007 - 2012	Monsoon-influenced humid subtropical climate (Cwa)	CHINA / Hong Kong
DUO Central Park		2007 - 2018	Humid subtropical (Cfa)	AUSTRALIA / Sydney

1.2. Data Sources

The residential buildings selected based on the criteria above were analyzed within the framework of the relationship between climatic factors and design decisions. Those analyzes first reviewed the climatic characteristics of the region, where the relevant building was located, as the first data source. The widely used Köppen-Geiger climate classification system was accommodated to investigate the climatic features. The climate data is taken from the bibliography published by Kottek et al. (2006), which presents the current version of the Köppen-Geiger climate classification. The second data source consisted of a set of building characteristics associated with the design of the relevant building; orientation, form, façade movements, roof formation, color, and the material used in the façade. Then, matrix diagrams were used to analyze the data from the source. The plan, section, view and photographs of the related building were used as analytical tools for the second data source. Relevant

data are taken from Norman Foster's official website, as well as from two different architecture platforms, archdaily and dezeen. Descriptions of data sources are given in Table 2.

Table 2. Data Sources and Descriptions

KÖPPEN-GEIGER CLIMATE CLASSIFICATION	DESCRIPTION
Humid temperate oceanic climate (Cfb).	Winters are mild, summers are short and cool. All-season rainy climate. Maximum summer daytime temperatures above 17°C.
Tropical and Subtropical Desert Climate (BWh).	Hot, arid conditions with intense sunlight. Monthly averages in the range of 21–32°C. Rare cloud coverage.
Tropical Rainforest Climate (Af).	Climatic structure with high temperatures, humidity, and heavy rain. Average temperatures ranging between 20 and 29°C. The average temperature above 18°C.
Mediterranean Climate (Csa).	Hot and dry summers. Cool, rainy and mostly clear winters. Average temperature between 12.5°C and 30°C throughout the year.
Mid-Latitude Steppe and Desert Climate (Bsh).	Extremely variable temperature conditions with relatively little precipitation. An annual average temperature of 22.3°C. The coldest month is January with an average of 14.4°C. The hottest month is July with an average of 28.6°C.
Tropical savanna climate (Aw).	In winter, there is much less rainfall compared to summer. Average temperature is 24.6 °C. The hottest month is August with an average of 28.0°C and the lowest average temperature is in January with an average of 20.5°C.
Monsoon-influenced humid subtropical climate (Cwa).	Long summers and winters and relatively short springs and autumns. Temperatures ranging between 15°C and 20°C in winter. Humid and cloudy spring. In August, temperatures above 30°C.
Humid subtropical (Cfa).	No extreme seasonal variations. Precipitation is heavy in the first few months of the year; the rest is irregular. Average temperature in January, February and March varies between 22 and 23°C. It is around 14°C in June, July and August.
DESIGN BUILDING FEATURES	DESCRIPTION
Orientation.	The directional positioning of the form, such as east-west, north-south, in the face of natural environmental factors such as sun, wind, and rain.
Form.	The formal order/external mass of structure created by the combination of certain units in the external environment.
Facade Movements.	Compositions created on the facade-periphery surrounding the structure; solid facade, glazed facade, angled facade, sloping facade, recessed and/or protruding facade, etc.
Roof Formation.	Covers the building and protects it against weather conditions such as rain, snow, and hail.
Colour.	A phenomenon of light and visual perception.
Materials.	Layers that protect the facade from external factors and add characteristic features to it.

1.3. Analysis of Data Through Matrix Diagrams

As mentioned above, eight residential buildings were analyzed within the scope of the study upon collection of data, one based on building features for design and the other on climatic factors of the region, which were inserted in matrix diagrams. Diagrams can be seen in Table 3.

Table 3. Analysis Through Matrix Diagrams.

PRINCIPAL PLACE - UK / London		
Köppen-Geiger Climate Classification	Building Characteristics associated with Design	Description
Humid temperate oceanic climate (Cfb).	Orientation	The long axis of the building runs on an east-west axis.
	Form	The form of three slim and different-sized volumes arranged in a cruciform that measures less than 25 meters each side.
	Facade Movements	360-Degree active frontage. Floor-to-ceiling glazing and broad brass-coloured louvers and generous curved balconies that framed views out over the city.

	Roof Formation	Roof mounted photovoltaic panels and gray water harvesting.
	Colour	Partially beige along with mostly metal colors; including bronze and silver.
	Materials	Metal and glass.
RESIDENTIAL TOWERS, AL REEM ISLAND - UAE / Abu Dhabi		
Köppen-Geiger Climate Classification	Building Characteristics associated with Design	Description
Tropical and Subtropical Desert Climate (BWh).	Orientation	The long axis of the building runs along the northeast-southwest axis.
	Form	Forms of geometric rhombuses rise in clusters to break the scale.
	Facade Movements	The southern and northern façade are glazed and the eastern and western façade more solid. The southern façade has shaded internal balconies. The southern façade is punctuated by shaded internal balconies; along the solid western façade, inset horizontal light shafts.
	Roof Formation	Roof gardens extend over the lower tiers. There is a panoramic swimming pool and spa at the top of each tower.
	Colour	The color palette is a combination of browns, grays and whites respectively.
	Materials	Plaster, brick, glass.
ARCORIS MONT' KIARA - MALAYSIA / Kuala Lumpur		
Köppen-Geiger Climate Classification	Building Characteristics associated with Design	Description
Tropical Rainforest Climate (Af).	Orientation	The long axis of the building runs along the east-west axis.
	Form	A form with a series of protruding volumes on a rectangular prism.
	Facade Movements	A facade formed by recesses and protrusions. Horizontal brise-soleil providing shade, balconies and glazed openings attract attention.
	Roof Formation	Roof terraces and pools.
	Colour	Grey, brown and beige tones.
	Materials	Glass fiber reinforced cement (GFRC) unit system, unitized precast panel system glass and metal.
3BEIRUT - LEBANON / Beirut		
Köppen-Geiger Climate Classification	Building Characteristics associated with Design	Description
Mediterranean Climate (Csa).	Orientation	The three towers side by side stretch along the east-west axis. The northern facades of the three towers are glazed and to the south facing elevation steps down in height.
	Form	Three towers that move forward step by step, getting shorter and shorter with each overhang.

	Facade Movements	The northern facades of the three towers are glazed and the south facing elevation steps down in height. Also featuring balconies.
	Roof Formation	The towers are topped by green roofs.
	Colour	Gray and beige.
	Materials	Glass, cream coloured stone cladding and metal.
SAQQARA RESIDENCES - MEXICO / Nuevo León		
Köppen-Geiger Climate Classification	Building Characteristics associated with Design	Description
Mid-Latitude Steppe and Desert Climate (Bsh).	Orientation	The long axis of the building runs along the east-west axis and the towers are centered on the north-facing core.
	Form	Arranged vertically slender towers are interconnected and raised on stilts; each floor plate centered on a north-facing core is gently curved.
	Facade Movements	While the south is glazed and the east and west facades are solid; the building has generous balconies and terraces.
	Roof Formation	The towers are topped by green roofs.
	Colour	Beige and gray.
	Materials	High-tech natural stones, cladding, glass and metal.
FAENA HOUSE - USA / Miami		
Köppen-Geiger Climate Classification	Building Characteristics associated with Design	Description
Tropical savanna climate (Aw).	Orientation	The long axis of the building runs along the east-west axis.
	Form	The gently undulating form that includes the sculpted horizontal lines.
	Facade Movements	The curving sinuous balcony edges that wind around the building, which rise and fall at strategic points. Signature eaves and expansive glass walls that open to panoramic views. Gradual retreats visible in the upper floors.
	Roof Formation	The upper floors gradually recede so that the top floor is a dramatic 71 ft. A rooftop terrace with infinity edge pool, jacuzzi and outdoor kitchen is revealed.
	Colour	A palette of warm soft grays and whites with a lightly bronzed tint to the glazing.
	Materials	Glass reinforced concrete, glass, Corian exterior cladding and metal.
PROVIDENCE PEAK - CHINA / Hong Kong		
Köppen-Geiger Climate Classification	Building Characteristics associated with Design	Description
Monsoon-influenced humid	Orientation	Longest axis of the building runs along the northwest-southeast axis. The other relatively short axis runs along the east-west axis.

subtropical climate (Cwa).	Form	The vertically staggered to form is arranged in three clusters and they are a kind of a natural barrier between the busy road bounding the northern edge of the site and the waterfront.
	Facade Movements	North east facade is glazed with generous balconies and terraces; regular retreats and horizontal shading elements on the southwest façade.
	Roof Formation	The buildings are topped by gardens.
	Colour	A palette of warm soft grays; whites; a lightly gray tint on the glazing.
	Materials	Prefabricated glass reinforced concrete, glass and metal.
DUO CENTRAL PARK - AUSTRALIA / Sydney		
Köppen-Geiger Climate Classification	Building Characteristics associated with Design	Description
Humid subtropical (Cfa).	Orientation	The east-west axis of the building is almost equal to the north-south axis. However, the north-south axis is relatively longer compared to the other axis.
	Form	In the form of a rectangular prism. However, the middle axis of the long side is pulled in a little, creating a relatively active formal image.
	Facade Movements	The horizontal bands between the apartments which surround the façade, as well as the chamfered corners, are striking on the façades. A mirrored fin protrudes from its striking façade as well.
	Roof Formation	Green roof.
	Colour	Grey, beige, and black.
	Materials	Glass, metal, prefabricated glass reinforced concrete.

1.4. Results

Within the scope of the study, the data collected from two data sources, one based on climatic factors and the other on design, were analyzed by means of matrix diagrams as above.

The first of the important results was associated with the orientation. The buildings in the climate classes Cfb, Af, Csa, Bsh, and Aw were constructed with east-west orientation. Thus, wider façades faced north and south directions. Foster placed the long axis of the structures along the east and west directions, allowing the interiors to receive more natural light. On the other hand, he created movement on the facades or used shading elements to provide shade or direct the sunlight. The physical and natural environment of the building was another input in Foster's buildings along with climatic factors which determined the orientation. Related examples include design approaches such as opening to the street, giving a vista to the sea, opening to the river, and city views. The building from the BWh climate zone was placed along the northeast-southwest axis. To form a more solid eastern and western façade and to prevent solar gain the buildings were tilted on the site at a fifty-degree angle, with a glazed southern and northern façade. Located in the Cwa climate zone, the longer axis of the building extended towards the northwest-southeast direction, while the shorter axis extended in the east-west direction. Thus, while the long axis of the building casted a shadow on the short axis, both axes could benefit from the wind. Although the structure in the Cfa climate zone seemingly featured a square form, the north-south axis was actually designed longer. Therefore, natural light and ventilation were provided at the highest level besides improved view.

Another important result was associated with formal designs. The forms of the buildings in the Cfb, BWh, Csa, Bsh, and Cwa climatic zones were arranged so as to compose clusters. The clusters located in the Cfb, BWh, and Csa climatic zones, featured forms which differed in terms of height. The form of the building from the Af climate zone was striking with its different heights and a series of protruding movements on the lateral surfaces. However, the form rose again on a rectangular plan. The form of the building from the Aw climate zone, on the other hand, featured a different view compared to the others. The form narrowed by retraction in the upper floors. However, the footprint of the building again was suggestive of a rectangular plan.

As regards the facades, balconies were included as a structural element in all buildings. Therefore, the internal and external borders were blurred, and the users were provided with the opportunity to spend time in the open air as well. While the facades in all directions of the buildings in the Cfb and Aw climatic zones were covered with glass from floor to the ceiling, the east and west facades of the buildings in the BWh and Bsh climatic zones were left more solid. Shading elements used in facades had a special significance in Foster's designs. The horizontal shading elements used on the south and façades and the vertical shading elements on the east and west façades served as an aesthetic element incorporated by the architect onto the façade.

Foster not only considered roofs as important elements that addressed the climatic factors in his designs, but he also envisioned them as living spaces. For example, the roofs of residential buildings located in the BWh, Af, and Aw climatic zones featured habitable roofs. All the three buildings had swimming pools on the roofs. The buildings from the Cwa climate zone were covered with verdant gardens. The roof of the building located in the Cfb climate zone was designed with photovoltaic panels and gray water harvesting, unlike the others. Residential buildings located in Csa, Bsh, and Cfa climatic zones had green roofs. In this sense, it can be said that humidity and precipitation factors are effective in these design decisions, and the architect tries to establish a relationship between nature and the building by considering these climatic factors.

Foster did not prefer lively, dynamic, and enthusiastic colors in his residential building designs. Instead, he opted for gray, brown, and beige shades. Foster's choice of color in residential building designs can be associated with the climate as well as his attempt to emphasize and accentuate the characteristic features, form, and material of the building.

Finally, upon a review of the materials used on the facades of buildings located in different climatic zones and in different countries, the first striking result was that brick, a local material, was used in the building located in the BWh climate zone, taking into consideration the intense sunlight and dry conditions. In that sense, the architect emphasized the link between climate and culture through the local materials in use. Stone cladding was used as the facade material in the residential buildings located in the Csa and Bsh climatic zones. Thus, he aimed to prevent solar radiation exposure in the interiors by creating more solid surfaces in those hot climatic regions. Glass reinforced concrete was the material of choice for the facades in the buildings located in the Aw, Cwa, and Cfa climatic zones. Metal and glass were the two prominent materials on the facade of the residential building located in the Cfb climate zone. As regards the facades, glass parapets were mostly preferred instead of opaque materials especially on the balcony parapets. The results are summarized in Table 4.

Table 4. Summary of Results

SUMMARY OF RESULTS		
Building Characteristics associated with Design	Köppen-Geiger Climate Classification	Description
Orientation	Cfb, Af, Csa, Bsh, and Aw	East-west axis.
	Cwa	Northeast-southwest axis.
	BWh	Northeast-southwest axis.
	Cfa	North-south axis.
Form	Cfb, BWh, Csa, Bsh, and Cwa	Clustered volumes.
	Cfb, BWh, and Csa	Forms featuring different heights.
	Af	Both different heights and a series of recesses and protrusions on the lateral surfaces.
	Aw	Form narrows upon retracting at the upper floors.
Facade Movements	Cfb and Aw	Floor-to-ceiling glazed façades and generous curved balconies.
	BWh ve Bsh	More solid east and west facades, wide balconies and terraces.
	Af	A facade formed by recesses and protrusions. Horizontal brise-soleil, balconies and glazed openings providing shade.
	Csa	Glazed northern facades, the south-facing elevation descends with steps and features balconies.
	Cwa	The north east façade glazed with large balconies and terraces; regular retreats and horizontal shading elements on the southwest façade.
Roof Formation	BWh, Af, and Aw	Habitable roofs; swimming pools.
	Csa, Bsh, and Cfa	Green roof.
	Cfb	Roof mounted photovoltaic panels and gray water harvesting.
	Cwa	Covered with gardens.
Colour	Cfb, BWh, Af, Csa, Bsh, Aw, Cwa, and Cfa	Mostly gray tones and brown tones, partly beige.
Materials	BWh	Plaster, brick, glass.
	Csa and Bsh	Stone cladding.
	Aw, Cwa, and Cfa	Glass Reinforced Concrete.
	Cfb	Metal and glass.
	Colour	A palette of warm soft grays and whites with a lightly bronzed tint to the glazing.
	Af	Glass fiber reinforced cement (GFRC) unit system, Unitised precast panel system, glass and metal.

DISCUSSION AND CONCLUSION:

Global warming and the energy crisis have been one of the most debated issues across the world in the last few decades. The adverse effects of climate change on nature and people urged experts from various disciplines, especially architects, to produce new strategies. Architects like Norman Foster, who came to the fore with their sustainable design strategies in the field of architecture, aimed to mitigate those problems by designing buildings that are compatible with the climatic challenges. As a result, the reflections of the strong mutual relationship between climate and design decisions in the 21st century has become an important topic of research. Accordingly, Foster's residential buildings were analyzed within the framework of the relationship between climatic data and design decisions. In the context thereof, the results above provided an analysis of the design reflections of the climate, which Foster incorporated as an input into the design of residential buildings.

The results suggested that natural and physical environment data were as effective as climate in Foster's decision as regards building orientation in his residential designs. Foster, on the one hand, dealt with the effects of wind and sun on both the building and the user, and on the other hand, he wanted to offer beautiful views to the users, with due consideration of their physical and psychological needs. The forms often rose as clustered volumes. At the same time, gradual rises on the vertical axis or recesses and protrusions on the facades were included in the forms. The architect often designed the roofs as green roofs and/or habitable roofs with pools. Balconies went beyond a mere structural element for Foster. Depending on the climate, balconies were sometimes arranged as interior balconies and sometimes in the form of larger terraces. Similarly, the shading elements were an important element for Foster. He used the shading elements as an artistic work on the facades by placing them horizontally on the north and south facades, and vertically on the east and west facades. He preferred mostly brown and gray shades over dynamic and enthusiastic colors. Nevertheless, beige is also frequently seen in Foster's residential designs. While glass reinforced concrete and stone cladding were used in structures or facades intended to be more solid, metal and glass also saw frequent use.

As a result, although the relationship between climate and design could be traced back thousands of years, today the said relationship has a meaning beyond the protection of the user against the climate. The cutting-edge technology in both material and application, multidisciplinary approaches in design and most importantly the energy crisis have necessitated the residential designs to be visited from a different perspective. Reducing energy consumption, building sustainable houses, designing with nature, not against it have been the important objectives of certain architects, including Foster. The said approach can make an important contribution not only at the global scale, but also at the urban and individual scale. For example, Foster has made both socio-economic and socio-cultural contributions to the cities by means of his residential building designs compatible with climatic data (Ibrahim, 2016; Mezher, 2011). Reducing the economic costs incurred to the users for heating and/or cooling purposes in residential buildings by means of design strategies that would reduce energy consumption also contributes to both individual and environmental protection. Furthermore, he creates comfortable environments for the user by controlling the wind and the sun and directing it as necessary.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interests: *There is no conflict of interest between the authors or any third party individuals or institutions.*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Funding Disclosure: *No financial support has been received for conducting the research and/or for the preparation of the article.*

REFERENCES:

- Gong, X., Akashi, Y., & Sumiyoshi, D. (2012). Optimization of passive design measures for residential buildings in different Chinese areas. *Building and Environment*, 58, pp.46–57. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2012.06.01>
- Ibrahim, I. (2016). Livable eco-architecture Masdar City, Arabian sustainable city. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 216, pp. 46-55. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.12.070>
- Isaac, M., & Van Vuuren, D. P. (2009). Modeling global residential sector energy demand for heating and air conditioning in the context of climate change. *Energy Policy*, 37(2), pp.507-521. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2008.09.051>
- Kang, Z. Z., & Zhang, B. J. (2012). Thinking of the regional performance of contemporary high-tech buildings from the architectural design of Norman Foster. In *Advanced Materials Research*, 374 pp. 2578-2582. Trans Tech Publications Ltd. <https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/AMR.374-377.2578>
- Kottke, M., Grieser, J., Beck, C., Rudolf, B., & Rubel, F. (2006). World map of the Köppen-Geiger climate classification updated. *Meteorologische Zeitschrift*, 15(3), pp. 259-263.
- Mezher, T. (2011). Building future sustainable cities: the need for a new mindset. *Construction innovation*. 11(2), pp. 136 – 141. <https://doi.org/10.1108/14714171111124121>
- Nguyen, A. T., Tran, Q. B., Tran, D. Q., & Reiter, S. (2011). An investigation on climate responsive design strategies of vernacular housing in Vietnam. *Building and Environment*, 46(10), pp.2088-2106. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2011.04.019>
- Olgay, V. (2015). Design with climate. In *Design with Climate*. Princeton university press. <https://doi.org/10.1515/9781400873685>
- Pantoja, M. F. F., Póvoas, R. H. F., Pantoja, J. C., & Sales, A. C. M. N. (2022). Design and Sustainable Construction in the Contemporary Work of Norman Foster. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 1123(1), pp. 12-40. IOP Publishing. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1123/1/012040>
- Radhi, H. (2009). Evaluating the potential impact of global warming on the UAE residential buildings as a contribution to reduce the CO2 emissions. *Building and Environment*, 44, pp. 2451–2462. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2009.04.006>
- Rosenthal, D. H., Gruenspecht, H. K., & Moran, E. A. (1995). Effects of global warming on energy use for space heating and cooling in the United States. *The Energy Journal*, 16, pp. 77–96. <https://doi.org/10.5547/ISSN0195-6574-EJ-Vol16-No2-4>

Sayed Abdou Ahmed, M., Hassan Abdel-rahman, S., & Mohamed, A. R. (2021). The role of green architecture in improving the functional performance of a healthy dwelling. *Journal of Architecture, Arts and Human Sciences*, 6(30), pp. 1-17.

Sisson, W., van-Aerschot, C., Kornevall, C., Cowe, R., Bridoux, D., Bonnaire, T. B., & Fritz, J. (2009). *Energy efficiency in buildings: Transforming the market*. Switzerland: World Business Council for Sustainable Development (WBCSD). <https://docs.wbcsd.org/2009/08/EEB-TransformingTheMarket.pdf>

Steadman, P., Hamilton, I., & Evans, S. (2014). Energy and urban built form: an empirical and statistical approach. *Building Research and Information*, 42(1), 17-31.

Ștefan, M. (2015). Sir Norman Foster: A Green Line of Sustainability Through Star Architecture. *Proceedings: International Conference on Architectural Research-ICAR*. EUIM/Ion Mincu University Publishing House Bucharest.

Tian, W., Choudhary, R., Augenbroe, G., & Lee, S. H. (2015). Importance analysis and meta-model construction with correlated variables in evaluation of thermal performance of campus buildings. *Building and Environment*, 92, 61-74.

Wei, L., Tian, W., Zuo, J., Yang, Z. Y., Liu, Y., & Yang, S. (2016). Effects of building form on energy use for buildings in cold climate regions. *Procedia Engineering*, 146, 182-189.

EXTENDED SUMMARY:

Research Problem:

Climate change and associated global warming and energy crisis have become a prominent issue of architecture and considered one of the primary concerns of architects as regards climate-compatible design, especially in terms of residential buildings, the largest constituent of the building stock. Accordingly, the present study sought an answer to how the 21st. century residential buildings took form vis-a-vis climatic data and focused on the residential buildings by Norman Foster, a leading architect in the context of sustainability.

Research Questions:

How are climatic data reflected in Norman Foster's form designs? What kind of design strategies has Norman Foster used in the framework of sustainability?

Literature Review:

The literature review shows a large number of publications pointing to the large share of the residential sector in total energy consumption and its mutual and decisive relationship with climate change. Related to the subject, a group of studies focuses on the relationship between building form and energy consumption and discusses the effects of form on energy use in residential buildings.

Methodology:

The study focused on the residential buildings of Norman, a pioneer in sustainable solutions who took local climate criteria into consideration, which were designed after the year 2000. Selected residential buildings were analyzed in the context of the relationship between climatic data and design decisions. Two data sources were used for the purposes of the analysis. The first data source was the Köppen-Geiger climate classification system, a widely used system across the world. Hence, data on climate were collected on this classification system. The second data source was a set of building characteristics associated with the design of the building: orientation, form, facade movements, roof formation, color, and materials used in the facade. The data from those two data

sources, one based on climatic data and the other on design, were thereafter analyzed by placing them in matrix diagrams.

Results and Conclusions:

The results suggested that natural and physical environment data were as effective as climate in Foster's decision as regards building orientation in his residential designs. Foster, on the one hand, dealt with the effects of wind and sun on both the building and the user, and on the other hand, he wanted to offer beautiful views to the users, with due consideration of their physical and psychological needs. The forms often rose as clustered volumes. At the same time, gradual rises on the vertical axis or recesses and protrusions on the facades were included in the forms. The architect often designed the roofs as green roofs and/or habitable roofs with pools. Balconies went beyond a mere structural element for Foster. Depending on the climate, balconies were sometimes arranged as interior balconies and sometimes in the form of larger terraces. Similarly, the shading elements were an important element for Foster. He used the shading elements as an artistic work on the facades by placing them horizontally on the north and south facades, and vertically on the east and west facades. He preferred mostly brown and gray shades over dynamic and enthusiastic colors. Nevertheless, beige is also frequently seen in Foster's residential designs. While glass reinforced concrete and stone cladding were used in structures or facades intended to be more solid, metal and glass also saw frequent use.

As a result, although the relationship between climate and design could be traced back thousands of years, today the said relationship has a meaning beyond the protection of the user against the climate. The cutting-edge technology in both material and application, multidisciplinary approaches in design and most importantly the energy crisis have necessitated the residential designs to be visited from a different perspective. Reducing energy consumption, building sustainable houses, designing with nature, not against it have been the important objectives of certain architects, including Foster. The said approach can make an important contribution not only at the global scale, but also at the urban and individual scale. Reducing the economic costs incurred to the users for heating and/or cooling purposes in residential buildings by means of design strategies that would reduce energy consumption also contributes to both individual and environmental protection. Furthermore, he creates comfortable environments for the user by controlling the wind and the sun and directing it as necessary.

The Architectural Facade Features of Traditional Nigde Houses That Are Influential in the Formation of Urban Identity

Kent Kimliğinin Oluşumunda Etkili Olan Geleneksel Niğde Evlerinin Mimari Cephe Özellikleri

Gülhan Benli ¹

Öz

Kentlerin içerisinde yaşayan toplumların değişmesi, köyden kente göç, plansız şehirleşme, sosyo-ekonomik, sosyo-politik etkiler gibi faktörler, kentte yeni yerleşim alanlarının ortaya çıkmasına ancak aynı zamanda daha önce oluşmuş yerel mimari kimliğin hızlı değişim ve dönüşümüne de neden olmaktadır. Bu durum kentlerin özgün kimliklerinden uzaklaşarak, sıradanlaşmasına, birbirine benzemesine ve hatta aynı olmasına sebep olmaktadır. Kentin hafıza nesnesi olan ve kentin bir döneme ait kimlik öğelerini yansıtan en önemli parçalarından biri ise konut mimarisidir. Niğde evlerinin oluşturduğu eski ve özgün mahalle dokuları incelendiğinde merkezde Kayabaşı, Tepeviran ve Alaaddin tepelerinin üzerinde yerleşildiği görülmüştür. Tepelerden ovaya doğru ve arazi eğiminin kullanılarak bahçe duvarları ile evlerin yerleştirildiği, kimsenin manzara ve güneşine engel olmadan planlama yapıldığı ve böylece organik sokak dokularının ortaya çıktığı gözlenmiştir. Niğde ve yakın çevre köylerinin (Yeşilburç Köyü, Fertek Köyü v.b.) mimarisini oluşturan bahçe içinde ikişer katlı özgün taş evlerin ve organik sokak dokusunun, son yıllarda taşıt trafiği için açılan yollar nedeniyle yıkıldığı gözlenmektedir. Çalışma kapsamında Niğde kent kimliğini, Niğde kent dokusunu oluşturan ve kentin yaşam kurgusunun en büyük bileşenlerinden biri olan geleneksel Niğde evlerinin mimari elemanlarının kent kimliğine olan katkısının ortaya konması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kent Kimliği, Kent İmajı, Niğde evleri, Taş evler, Yöresel Mimari

ABSTRACT

Factors such as the change of societies living in cities, migration from village to city, unplanned urbanization, socio-economic and socio-political effects cause the emergence of new settlements in the city, as well as the rapid change and transformation of the local architectural identity that has been formed before. This situation causes cities to become ordinary, similar to each other and even the same, distancing from their original identities. One of the most important parts of the city, which is the object of memory and reflects the identity elements of a period, is the residential architecture. When the old and original neighbourhood textures formed by the Nigde houses are reviewed, it is seen that it was settled on the Kayabasi, Tepeviran and Alaaddin hills in the centre. It was observed that the garden walls and houses were placed by using the slope of the land from the hills to the plain and the planning was made without blocking the view and the sun, thus organic street textures emerged. It is seen that the original two-storey stone houses and organic street texture in the gardens, which constitutes the architecture of Nigde and its nearby villages (Yesilburc Village, Fertek Village, etc.), have been demolished in recent years due to the roads opened for vehicle traffic. Within the scope of the study, it is aimed to reveal the contribution of the architectural elements of the traditional Nigde houses, which constitute the urban identity and urban texture of Nigde and which is one of the biggest components of the urban life setup, to the urban identity.

Key words: Urban Identity, City Image, Nigde Houses, Stone Houses, Vernacular Architecture

¹ Gülhan Benli: Istanbul Medipol University Göztepe Mah. Atatürk Cd. No:40 Beykoz Istanbul Türkiye, gbenli@medipol.edu.tr, 0000-0001-8825-8716.

INTRODUCTION:

The geography of the city of Nigde, which has hosted many civilizations in history, has been a preferred settlement by many civilizations for about ten thousand years with its climate, natural assets, ecological structure and sheltered structure between the mountains. One of the most important architectural components that makes Nigde unique with its original physical, cultural, socio-economic, historical and vital factors is the houses built with traditional materials and methods. Most of the traditional Nigde houses, which have an important contribution to the urban identity of Nigde, are one or two storey buildings. However, depending on the slope of the land on which it is settled, three-storey examples are also encountered. Houses surrounded by garden walls or houses settled in a courtyard become integrated and form a neighbourhood texture. People with different cultures, religions and different vital values in the region interact with each other, live together and intertwined. While the main floors that make up the plan scheme in traditional Nigde houses are generally used for activities such as daily sitting, hosting guests, sleeping at night, the spaces on the ground floor are functioned with utility areas that will meet all the needs of the house. For this reason, there are differences in floor plans. Since the facade formations are considered as the external reflection of the plan schemes, within the scope of this article, the houses in the centre of Nigde and the historical settlements in the surrounding towns and villages are examined and information about the building elements and decorative elements on the facade that depicts the architectural face is presented.

METHOD

The architectural features of Nigde houses, located in this precious geography that has been chosen to live for thousands of years, have been shaped by the vital and cultural values of the previous societies. Within the scope of the determined method, definitions such as urban culture, urban identity and its components and urban image were researched and opinions on this subject were summarized in the article. A field study was carried out in Kayabasi District in the city centre of Nigde and in the Fertek village and Yeşilburç village in the vicinity and the original housing samples with stone architecture were compiled. Plan schemes reflecting traditional Nigde houses are explained with examples of facade elements and architectural elements. This study consists of literature research, visual analysis (photographs, maps and personal observations), survey taking and data evaluation stages.

1. ASSESSMENTS ON URBAN IDENTITY AND ITS COMPONENTS

The components that make up the urban identity can be evaluated with the elements of the natural and artefactual physical environment. Natural beauties and landscapes, historical and cultural values are important assets that surround the human environment. Climatic conditions, topography, geography and historical environmental values and economic, sociological and cultural factors define human living spaces, and these factors make cities have their own characteristics. In urban identity, natural environment data, cultural diversity, activities and lifestyles of people living in the city play a role in harmony and integrity. People contribute to the formation of the identity of the city by mutually influencing each other socially. At the same time, the natural, physical, cultural, socio-economic and historical data characteristics of each city, which have unique characteristics, play a great role in the differentiation of that city from the others, extending from the past to the future.

Lynch (1960) explains identity as the state of being original and different from other objects and argues that identity is not equal to anything else, it is unique. In his study, Lynch identified roads, borders, regions, focal points and landmarks as effective elements as artificial environmental elements that are important in the formation of urban identity and recognition of the image of the city.

Relph (1976) explains the meaning of place by examining people's experiences on the place. According to Relph, who tries to define the relationship between space and place by researching the basic behaviours of people in the earth, the quality of a place is largely dependent on human thoughts, behaviours and experiences. Therefore, he expresses the identity of a place not only by the differences of the individual places, but also by the similarities between different places. Cultural characteristics may show similar effects in different geographies. Different cultural characteristics may be seen in places where geographies show similar characteristics. Thus, the identity of a place is the constant similarities and associations that make the place different from others. Relph attributes the identity formed in this similarity and togetherness to a large extent with the interactions and experiences of people with that place.

Norberg-Schulz (1979) emphasizes that each place has a different spirit and argues that the identity of the place actually emerges from necessities. Norberg-Schulz's concept of "genius loci" (spirit of the place) is still used today to describe the distinctive atmosphere of a building or place in the process of transforming space into place. The character of a place or a space is a fact that depends on the colour, texture and form that occurs together with environmental factors. When these features come together, they form a characteristic environment of that place. Overall, the place has its own atmosphere. Any situation of physical characteristics, many factors such as the colour, texture, light-shadow, condition of the building created by the climate, sun, night and day differences on the ground combine and reflect as a spirit belonging to the city and create a memory in the individual. According to Norberg-Schulz, environmental factors are one of the most important factors affecting the identity of the city and people living in this environment add their own culture and lifestyle to the city over time, ensuring that the city takes place in memory.

Lynch (1981), in his reworking of the case, defined the content of the urban image with five elements which are roads, edges, regions, borders and reference points. He emphasizes the relationships and interactions between the natural, social and built environment that make up the identity of the city and differentiate it from the others.

In the work of Wiberg (1993), identity, structure and meaning, which Lynch (1960) describes as the triad of environmental image, are transformed into the concept of identity, profile and image that define the character of cities. While the identity, which is one of these concepts that characterize a city, is shaped over a long period of time, the city's geographical conditions, cultural values, architecture, local traditions and lifestyle create a unique quality blended. The social and economic structure of the city shapes the profile of the city. According to Wiberg, the image of the city is the reflection of the mixture of identity and profile elements in the city and the attractiveness of the city is especially dependent on the image of the city.

Rowland (1996) states that the culture originating from the artificial environment within the framework of urban identity also determines the quality of urban life and values, urbanization and being an urbanite and the way of life in the city. According to Rowland, culture is also the most important element that provides continuity between the past and the future of cities.

Morley & Robins (1997) argue that the continuity of identity can be sustained by "collective memory and shared traditions, sense of shared and lived history" and relates culture to identity. According to Morley and Robins, who argue that identity is based on a certain cultural accumulation, in addition to environmental factors such as climate and technology, cultural factors also take place in the creation of a structure. Among the cultural factors affecting the building environment, family structure, kinship relations, habits, language-religious characteristics, environmental privacy and density can be counted. Morley and Robins state that these variable factors make the environment unique and create the cultural identity of that environment.

Ardoin (2007), like Norberg-Schulz, emphasizes the spirit of the place and states that there are four different dimensions in urban identity. According to Ardoin, these are the biophysical structure or physical structures that the buildings and natural environment are affected by an individual psychological state that develops depending on the physical condition of the place, socio-cultural elements in social communities and linked to cultural concepts and political and economic elements that develop as a reflection of local processes.

According to Kaypak (2010), urban consciousness is that the people living in the city have an identity that can be identified with the city they live in, as well as the different identities that exist. When people attribute some values to the place they live in, become attached to it and start to make some sacrifices for these values, that place has a meaningful identity.

2. THE FACTORS THAT FORM THE URBAN IDENTITY OF NIGDE

All vital criteria such as the natural environment data (climate, topography, vegetation, etc.) that make up the urban identity of Nigde, the vital traces left by the people living in the city until today, the cultural diversity of the people, their beliefs, forms of worship, rituals, livelihoods, neighbourhood relations, education styles, morals and common decency have shaped both their homes, their neighbourhoods and their cities. Although there are other factors such as monuments, borders, roads, regions, reference points, viewpoints and landscape aspects that play an important role in the urban identity, this study focuses on the contribution of Nigde House architecture to the urban identity.

2.1 Natural Values (Geography, Climate, Vegetation, Topography)

The geography of the city of Nigde, which has hosted many civilizations in history, has been a preferred settlement by many civilizations for about ten thousand years with its climate, natural assets, ecological structure and sheltered structure between the mountains. It is located in the region known as Cappadocia in Central Anatolia. Bolkar Mountain, Aladaglar and the old volcanic Melendiz Mountains and Golludag are located around the settlement, which is approximately 1250 meters above sea level. The livelihood of the people is agriculture and animal husbandry. World-famous potatoes and sugar beet are mostly grown in Misli, Melendiz, Altinhisar and Bor plains. In the region, which has a continental climate and is not very rich in terms of vegetation, very good quality apples and cabbage grow, but there are few pine, fir and juniper trees in its forest areas. It is also an important tourism centre in the Cappadocia region with its thermal resources.

2.2. History

From the archaeological excavations carried out in Nigde and its surroundings, founded on the skirts of Golludag, one of the largest volcanoes in Central Anatolia, the "Hattis", who were found to have lived in the region in the 3rd millennium BC, are one of the oldest known peoples of the Anatolian peninsula (nigde.ktb.gov.tr). The Hittites, one of the Indo-European tribes that started to invade Anatolia from the 2nd millennium BC, captured the Hatti city principalities one by one and settled in the region. The local culture of the region is so strong that the Hittites continue to use the name "Land of Hatti" when talking about their new homeland. The name Nigde is first encountered as "Nakhita" in Hittite documents, in later periods, it is also seen that it is called "Nakhida", "Nekide" in different written sources. Until 330 BC, Phrygian and Persian domination is seen in the region. In the Hellenistic period, it is known that the Kingdom of Cappadocia (332 BC - 17 AD) ruled in the region. While Tyana (today's Kemerhisar) was an important centre during the Roman and Byzantine periods, the region was exposed to Arab raids. After 1166, the region passed under the rule of Anatolian Seljuks and later on, it was also subject to the rule of Ilhanli, Eretna Principality and Karamanogullari. It was a sanjak of

Konya Province in the Ottoman Period and gained the status of a province after the establishment of the Republic.

2.3. Socio-Cultural Life

Although it is known that the Greek population lived in the city before the population exchange in 1923, the Greek and Muslim-Turkish populations lived together in the region for centuries. There are very important historical artifacts from the civilizations that lived in the past in the region. Tyana ancient city fragments and aqueducts from the Roman period, the Roman Pool, the Andaval Church (Andabalis Church), which is about 1500 years old, Gumusler Monastery estimated to have been built in the 8th-12th centuries, the Kus Kayasi Rock Tombs in the town of Karatli and many underground cities are some of them. Among the most important monuments of Nigde that are still standing today, there are also works made during the Anatolian Seljuk and Principalities Periods. Nigde Castle (13th century) and castle clock tower, Alaaddin Mosque (13th century), Hudavent Hatun Tomb (14th century), Gundogdu Tomb (14th century), Sungur Bey Mosque (14th century), Ak Madrasa (beginning of the 15th century) are the most monumental works. In the Ottoman Period, among the works that added value to Nigde are the Disari Mosque (16th century), Kigili Mosque (18th century), Murat Pasha Complex (17th century) and Bedesten (covered bazaar) (17th century).

In addition, there are dozens of other churches in the city such as Greek Church (19th century) in the centre, the Virgin Mary Church (19th century) in Kayabasi district, Fertek Chapel in Fertek village (end of 19th century), Fertek Church (19th century), Yesilburc Church (early 19th century) in Yesilburc village, Taslica Church in Taslica village (end of 19th century), Armenian Church in Eski Saray District (19th century), Kucukkoy Church (early 19th century), Aktas Church (19th century), Ovacik Semendere Church (18th century), Uluagac Andrando Church (19th century).

Considering the traditional Nigde houses, which have an effect on the urban identity, as the subject of this study, although the majority of the masters who built the traditional houses were Greek, Turkish masters also took part in the region. Since most of the magnificent stone structures that have survived to the present day have inscriptions with the date of construction on the entrance door, the construction date of most of the houses examined within the scope of this research refers to the range of 1852-1905 (Altuner, 1999).

Figure 1. Nigde in the 1950s. In the aerial photograph, Kayabasi is seen towards Alaaddin Mosque and Derbent. Visible behind are Bucak Meadow, the Sari Bridge and Tepe Vineyards (Oldless Nigde, Nigde Municipality, undated).

3. ARCHITECTURAL FEATURES OF TRADITIONAL NIGDE HOUSES WHICH AFFECT IN NIGDE URBAN IDENTITY

In Nigde houses, the ground floor and the courtyard or garden have a very close functional relationship. One of the most dominant factors in urban structuring is the continental climate prevailing in the region. After the hot and dry months in the summer season, the cold and snowy months in the winter season required shelter against the climate in architecture. The second major issue that forms the structuring is the way of life, which is shaped by the world view. Privacy is important in the introverted lifestyle and the high walls preferred in Nigde houses respond to this need. At the same time, the presence of functions such as kitchen, winery, cellar, warehouse, storeroom, haystack, barn in the use of the ground floor caused the ground floor walls to be applied as blind walls with few windows. Since the houses are surrounded by high garden walls, the life in the garden cannot be seen from the outside. For this reason, most of the stone houses that make up the traditional architectural face of Nigde are planned as a single or two storeys with courtyard or garden. As the facade architecture, features such as prominent courtyard / garden entrance or direct entrance from the street, the ground floor is quite plain and the main floor has a more elaborate and ornate appearance, cantilevers placed on stone consoles, rectangular windows, ornate lanterns (skylight), geometric patterned cymatium, flat roof draw attention at first glance (Figures 2 and 3).

Figure 2. Traditional Nigde houses from Kadioglu Street in Kayabasi District in Nigde (author archive, 2022)

Figure 3. Traditional Nigde houses in Yesilburc Village, (author archive, 2022)

3.1. Construction Material

The yellowish coloured trachyte stone extracted from the region was used in the majority of Nigde houses and in the vast majority of other monuments in the region. While rubble stone masonry is preferred on the ground floor, the main floor walls are generally built with cut stone masonry (Figure 4). It is seen that black basalt stones are used in between. Basalt stone, which is quite strong, was generally used in ground floor corners, door jambs and consoles carrying overhangs. Stone material has also been used in garden walls, garden flooring, outdoor and basement stairs. On the other hand, wooden material was used as a beam between masonry, in door lintels, doors and windows, overhangs, and in interior ceilings, cabinets and closets, stairs and decorations. Rubble stone masonry and cut stone masonry are seen in the masonry construction system on the garden walls. A large amount of cut stone weave is observed particularly around the garden gate in the corner joints and in the coping parts. The coping on the garden wall protrudes approximately 8-12 cm from the wall thickness in both directions. The coping on the garden wall protrudes approximately 8-12 cm from the wall thickness in both directions. The cut stone coping that covers the wall and prevents rain and snow water from accumulating on the wall has a triangular cross-section by angling from both directions.

Figure4. Traditional Nigde houses with gardens from Fertek Village (Fertek houses, in general, attract attention with their plain facades, first the entrance to the garden, then the entrance to the houses from the garden, large gardens or courtyards, interior facades with hanay and flat roofs) (author archive, 2022)

3.2. Plan Formation

Traditional Nigde houses are physical products that reflect the socio-cultural social life. Since the privacy of the family is prioritized, introverted plan schemes have been formed in the houses. The ground floor has little contact with the street and therefore has high walls and few very small windows. The opening of the houses is towards the garden or the courtyard. They are usually single or two storey houses. In the single-storey examples, the room and service areas of the house in the large garden (such as bread house, pantry, barn, warehouse, toilet) are spread over a wide area at the floor and there is a middle sofa in the centre of the house. In the two-storey examples, the service areas are on the ground floor and the rooms are on the first floor.

In the examples of large-organized mansion type houses, there are many rooms and service and utility areas that meet many functions due to the coexistence of several generations of the family. In this type of mansions, other utility structures such as tandoori house, toilet, barn and outbuildings are located adjacent to each other and as a single storey around the mansion, which can be seen with all its majesty when entered through the garden gate opening to the street. The mansion is accessed from the courtyard. In most of them, the hanay part, which goes up with steps, is connected with the first floor of the building. When you enter inside, the anteroom is located in the centre and the distribution is provided from the anteroom to the rooms.

The houses built with stone architecture in the region after 1930 were both small in size and planned without an anteroom arrangement, since they had to be settled on small plots.

Different anteroom types have been formed depending on the relationship between room and utility areas applied in traditional Nigde houses. Plan typology examples with outer anteroom, inner anteroom or central anteroom can be seen in Nigde centre and nearby villages. The facades shaped according to this typology determined the architectural character of the house. The architecture of the street is formed by houses of different character. When examined on a holistic scale, the architectural identity of the street, then the neighbourhood and finally the city emerged.

3.3. Ground Floor Architecture and Garden Usage

Garden walls are a natural boundary that surrounds and defines houses, separating them from their neighbours and street life. The entrances of the houses with gardens from the street are provided through the wooden winged door opening to the garden wall. The entrance to the houses with gardens is provided through the garden. The garden doors of the houses opening to the street are usually framed with profiled cymatium made of wide and nested stone material in order to be a benchmark that can be perceived even from a distance. Life takes place in the garden in all periods when the

climate permits in Nigde. Products such as apples, grapes, apricots and tarhana and kofter that are widely grown in the region are dried in the gardens of Nigde Houses. The elders of the house are playing around the garden with their grandchildren. Laundry and drying activities take place in the garden.

The structure in figure 5 can be shown for the examples of houses with anteroom found in Nigde. The ground floor of the house, which is directly entered from the street, has utility (pantry, patio, bake house) areas. When you go up to the first storey, there is a transition from the anteroom to the rooms on both sides. The facade is symmetrical and the middle part protrudes outward. It has a rich facade decoration with its foiled arches on the windows and the colonnades between the windows.

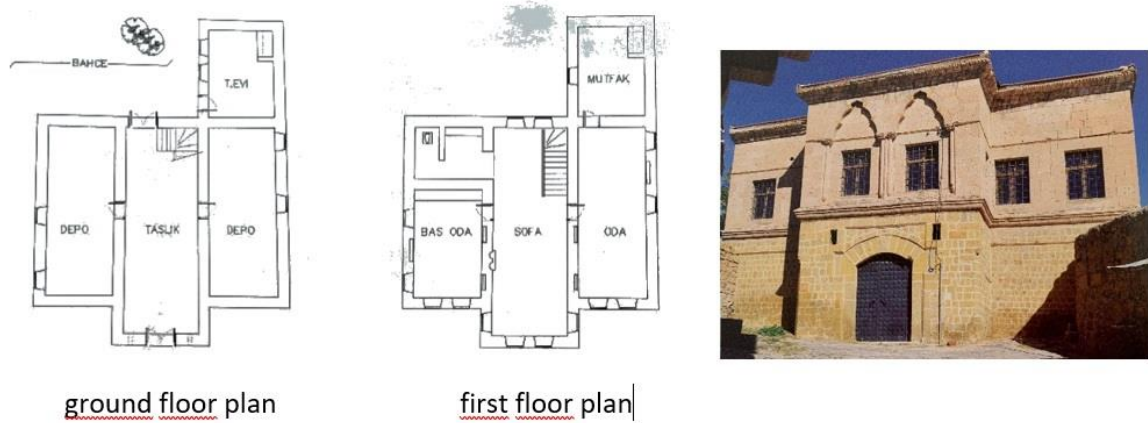

Figure 5. The drawing and photograph of the building at Kadioglu Street No 38 belong to H. Altuner (Altuner, 2018).

The structure in figure 6 can be shown for the examples of houses with central anteroom found in Nigde. The building has a single storey and has a central plan scheme. This multi-roomed house is the type of a large mansion. The building is entered through the garden. Utility areas (pantry, gizzard, bake house, warehouse, toilet) are planned adjacent to the rooms and surround the central anteroom. The anteroom is a large hall that connects these spaces with each other. Daily life takes place in the hall. At bedtime, family members retreat to their rooms. On the south side of the anteroom, there is a selamlik section raised by four steps. Selamlik makes a cantilever towards the landscape. The cantilever has windows in three directions. The windows in the selamlik meet the light and air needs of the anteroom.

Figure 6. The drawing and photograph of the building at Polat Street No 4 belong to H. Altuner (Altuner, 2018).

The main building material of Nigde houses is stone. The ground floors, which are formed with a large rubble stone wall mesh system, usually contain few windows. The wooden beams inside the ground floor walls, which look like full walls, were placed visible from the facade and besides the structural benefit of spreading the earthquake load to the high walls, they also give the facade a horizontal effect.

Partially large cut stones were used for durability in some large houses or on the corners of the ground floors of the houses located on the street corners. Although most of the ground floor masonry was built as a rubble stone wall, the corners turning to the street were not right-angled but chamfered. It is seen that the ground floor windows are opened on the exterior without any particular order depending on the functions in the interior (kitchen, winery, cellar, warehouse, storeroom, hayloft, barn, etc.). The ground floor windows are quite small and are opened at the required points according to the function in the interior. Ground floor windows usually do not have joinery, only iron grids are included to ventilate the interior. However, it is common in the region that these small windows were enlarged over time.

3.4. Main Floor Architecture

Mostly cut stone masonry was applied on the main floors rising above the rubble stone masonry on the ground floor. Thus, the importance given to the interior of the house is also reflected on the exterior. Yellow trachyte stone, which is the main building material of the houses, was used on the main floors as well. It is observed that the wall thickness on the main floors is kept thinner than on the ground floor. Properly knitted cut stones and rectangular windows forming a series create architectural integrity on the facade in perfect harmony. Everyday guests are hosted in the garden or in the open area called “Hanay” overlooking the garden. The Hanay place is available in many houses and was built as part of the local architecture. The arid climate has also affected the use of the garden. There are not many trees in the garden, instead there are grapevine plants that grow even in arid places. This plant, which has very dense leaves, offers shade and coolness under the area it covers. The pollinated inflorescences of the grapevine plant, which is usually spread on the arbour, turn into grape bunches and feed the people with its fruit in the autumn months. In the plan example of the house with hanay shown in Figure 7, the house has two floors, and the hanay is located at a point overlooking the courtyard. Bake house, cellar and rooms were drawn as far as can be detected in the building. The high garden walls, which were actually 2.5-3 meters, have been demolished today.

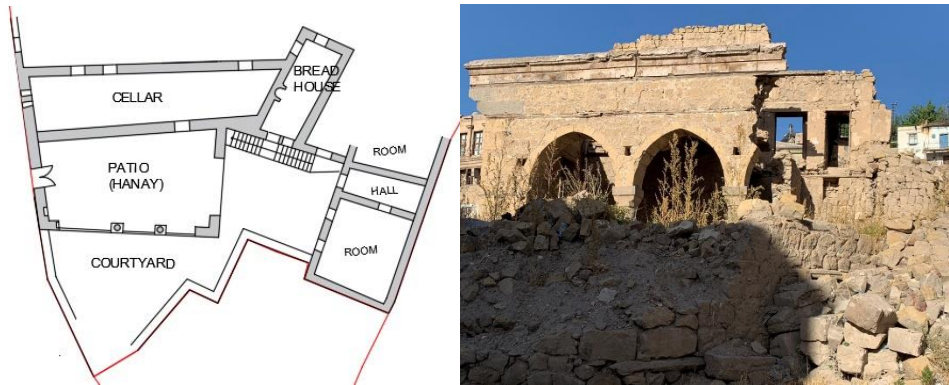

Figure 7. An example of a house with hanay on the corner of Malik Street in Kayabasi district (the sketch belongs to the author). Partial survey could be taken as part of the house was destroyed, September 2022 (author archive)

3.5. Hanay / Anteroom with Sofa

The semi-open living space, as a sofa (an open-front anteroom), adds a multi-featured value to the main floor plan typology. This open space, which adds an architectural richness and privilege to the facades of the houses facing the courtyard, is called “Hanay” in the region (Figure 8, 9). Hanay is a place where you can live in all four seasons and it offers alternative sitting area, especially on warm days. Hanay is reached from the outside by a stone-stepped staircase and the upper floor entrance of the house is provided from the hanay. This semi-open space, which is intertwined with the garden or courtyard, makes Niğde houses very unique. Even the steps to reach here were made with care. A very

solid type of stone, black basalt, was preferred for Hanay stairs and columns. The facades of Hanay facing the courtyard have a portico layout (Figures 9, 10). The portico order is formed by columns and arches connecting them. The columns supporting the arches are monolithic and mostly made of solid basalt stone. Almost all column headings are decorated with geometric ornaments, animal heads (ram etc.) motifs (Figure 10). The stone balustrades on the front and side facades of the portico are quite low. This open living area is covered with a flat roof mounted on columns.

Figure 8. Hanay examples (author archive, 2022)

Figure 9. Profile detail of the stone steps leading to Hanay (author archive, 2022)

Figure 10. Ram-like figures engraved on the capitals of the columns surrounding the Hanay area (author archive, 2022)

Recesses or niches were applied to put some objects on the wall on the facades of the houses facing the garden or courtyard, especially on the hanay wall, (Figure 11).

Figure 11. Examples of niches from Hanay areas (author archive, 2022)

4. CONSTRUCTION ELEMENTS THAT DEFINE THE FACADE

4.1. Entrance Doors

4.1.1 Garden or courtyard entrance doors

The garden doors of the houses opening to the street are emphasized with a frame like a benchmark that can be perceived even from a distance. Garden doors are made of wood and are double-winged. Wooden door wings are formed by combining large parts vertically side by side and have a plain and unadorned appearance. Wing dimensions are generally 65-80 cm wide and 180-210 cm high. In the doorway, a wide and long wooden or stone lintel passes from one end to the other and sits on the cut stones on both sides (Fig. 12). In some examples, at the corners of these lintels, human face figures, flowers or geometric patterns were found (Figure 13). It was also found that the wooden wings of some entrance doors were covered with sheet metal over time. The doors are usually surrounded by wide and intertwined profiled stone mouldings. In some examples, triangular pediments, rigging and lintel inside, rams or flower motifs are applied on the lower inner corners. In some other examples, there are colonnades on both sides of the door. Door frames sit on rather large cut stones on both sides. Column headings carrying the hanay are also details that have been given special attention in the region and rams or geometric patterns are embroidered in many column heading examples.

Figure 12. Garden entrance door examples (author archive, 2022)

Figure 13. Decorations seen on the garden entrance door lintel (author archive, 2022)

4.1.2 House entrance doors

Wooden or stone lintels are used in these examples as well if the houses do not have a garden opening to the street and have a direct entrance from the street. There are large cut stones on both sides of the door. The doors to which wooden wings are applied are double or single winged. Mostly there is a skylight above the door (Fig. 14). This window provides light and air to the hall or anteroom behind it, there is an iron railing in front of them for security purposes.

Figure 14. Examples of house doors with direct entrance from the street (author archive, 2022)

4.2. Windows

Rooms facing the street usually have two or three vertical rectangular windows. Wooden joinery windows have guillotine or vertical wing opening. In some examples, it is observed that the double opening winged joinery is divided by horizontal laths and the glass surface is reduced. In some other examples, there is a fixed wooden post in the middle of the window joinery and the upper part, and the lower part are designed as double opening separately. Window joinery is made of wood material. In some examples, there are stone jambs of approximately 10-12 cm wide surrounding the windows. There is an angled cut keystone on the lintel of the jamb. Half-colonnade decorations draw attention in the corners of the facades or between the windows of some special houses in the region. These half colonnades, which usually have bases and upper headings, brought a lot of dynamism to the facade. Contrary to the simplicity of the ground floor, this dynamism on the main floor facades can probably be perceived as an expression of the life, belief and socio-economic status of the user of the house. The type of iron grating with boxing used outside the windows appears as the oldest and original examples in the region. Iron gratings are located outside the wooden joinery in the window space. Since the room windows are generally rectangular in size, they are formed by tiling of flat iron bars in 7-9 rows vertically and 5-6 rows horizontally. In the last 20-30 years, gratings with boxing have been replaced with the half gratings and wrought irons (Figure 15).

Figure 15. Main floor window examples (author archive, 2022)

4.3. Lantern / Skylights

Lanterns are located in the anteroom area of the building, in the room defined as the main room or selamlık, above the main floor windows, at the top level, close to the roof. It is generally in the form of a circle or an ellipse and there is a decorative iron grid with curved forms on the surface close to the exterior facade. It is also seen that it is applied in star form in some special examples. In many examples in the region, there is no joinery, only an iron grid, while in some examples there are both joinery and iron grids. When the windows are completely closed, the light and oxygen that enters creates a healthy indoor environment for the inhabitants (Figure 16).

Figure 16. Lantern / Skylight examples (author archive, 2022)

4.4. Bay windows and Cantilevers

The main floor facade, which is placed on the ground floor or mezzanine, has emphasizing decoration elements in the reflection of Niğde houses on the street. Therefore, the side-by-side cantilevered houses have been very influential in the formation of the impressive street silhouette. In areas exhibiting organic street texture, it is seen that the ground floor plan, which is not regular diagonal, is generally transformed into a regular rectangle in the interior with the cantilever made outwards on the main floor. There are also examples of regular rooms on the main floor with two cantilevers positioned side by side at the angled rotating points of the street in the region. The cantilevers are the building elements that enrich the facades most visually. The form of the cantilever in the Niğde houses also shows the external reflection of the main floor plan. Depending on the size of the house, in some examples the head room forms as a cantilever to the street, in some it is a corner room and in some examples is an anteroom or selamlık. The element of the cantilevers that protrude at the middle of the front is called the bay window. Bay windows generally protrude 70-75 cm from the facade. There are narrow windows on both sides of the bay windows. In this way, daylight enters the interior by being refracted from different angles and creates a difference in the indoor environment, while those living

in the house sit on the anterom in the cantilever, better observe the life on the street and become aware of the daily life outside (Figure 17).

Figure 17. Bay window, cantilever examples (author archive, 2022)

4.5. Consoles

The consoles that structurally support the cantilever bases and bear the cantilevers are mostly made of two or three rows of stone or wooden beams. Most of the stone beams are black basalt. These beams, whose cross-sections are very wide, have square cross-sections and are generally 22-28 cm X 22-28 cm in size and 60-80 cm in length. The faces of these consoles, which are placed on top of each other, facing the street have “S” or “C” curved forms. This architecture of the consoles, which presents the image of a gradual transition element between the main cantilever located on the ground floor, makes the cantilever-facades of Nigde houses very special (Figure 18).

Figure 18. Examples of lap-stone consoles (author archive, 2022)

4.6. Cornices

Generally, the profiled cornice on the facade defines the floor level between the main floor and the ground floor. Although the cornice height differs in the buildings, it generally consists of triangular form series or convex profiles with a total height of 20-22 cm. In the large mansion buildings, there are successive decorations in the form of a Turkish triangle between the profiles. As an indicator of stone carving art in Nigde, the cornice adds great richness to the facade (Fig. 19).

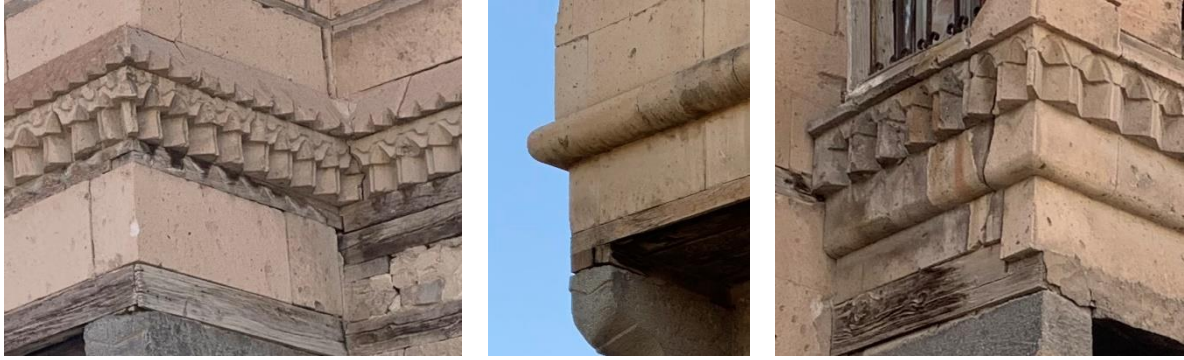

Figure 19. Cornice examples (author archive, 2022)

4.7. Roof, Gargoyle and Cornice of the Roof

It is seen that flat roof type roofing is preferred in Nigde Houses, as in other places in Anatolia where traditional residential architecture can be seen (Figure 19). To create the roof, wooden beams are laid in the short direction and two layers of rush mat are laid on it. Brushes called “curtain” are laid on the rush mat and the soil consisting of a salty clay mud mixture called “bişirik” in the region is laid and plastered with mud called “suva”. The thick earthen roofs completed by compacting with Yuvak (stone roller) were built with a slight slope to prevent the accumulation of snow and rainwater (Buyukmihci, 2000).

Since traditional Nigde Houses did not have a building element such as a ladder or cover that can reach flat roofs, it was possible to climb to the roofs with a portable ladder in order to remove the snow from the roof during the winter months. In the summer months, the soil on the roof loosened in the winter was compacted with stone roller and the roof was insulated and maintained. Sitting, sleeping and vegetable drying activities performed on the roofs of houses located in temperate climates are not seen in Nigde Houses. Stone and profiled gargoyles, which they applied to drain the snow water accumulated on the earthen roof-houses with wooden beam system, are also remarkable items. The gargoyle is a U-shaped stone gutter extending outward from the eaves around the roof (Fig. 20). It was also observed that some animal figures (such as ram's head or dragon's head) were carved into stone on the ends of some gargoyles, of which very few examples remained in the region. The cornice examples were formed by placing rows of straight and inclined cut stones by protruding approximately 20-25 cm from the facade surface. The cornice units draw attention as a unique line separating the facade and the roof and highly profiled ones were applied in some samples (Figures 20, 21).

Figure 20. Round cross-section wooden beams and earthen roof forming the roof structure (author archive, 2022)

Figure 21. Examples of monolithic gargoyles (author archive, 2022)

5. CONCLUSION

As spaces change and transform, this change also spreads to memory and memory also changes with the city. These changes and transformations in the city are realized through structures bearing the traces of memory. However, the disappearance of the existing texture creates a gap in urban memory. If the physical environment, experiences, events, stories and memories are not passed on to the next generation by those living in the city, the transmission stops, if the transmission stops, the memory disappears and as the memory disappears, the urban identity and belonging are faced with the situation of extinction. Based on this approach, Forty (2001) deduces that the changes made in the city will not only cause physical change, but will also interrupt the mental continuity of the citizens living there and this view is important in terms of understanding the ties that individuals establish with the cities they live in. Urban identity, which expresses the unique characteristics and personality of the city, is an important part of the existence and functioning of the city.

According to Sakar & Unlu (2019), each new historical process brings with it some elements from the previous ones, each new spatial need from the previous needs and each newly formed culture brings together some elements of the lifestyle of the previous culture and as a result, cities are provided to take their present state.

As in Nigde, there are many structures and building groups that need to be preserved in the region that has been inhabited by many civilizations. While the chance of monuments is a little higher, the transformation of stone houses with traditional architecture in Nigde has been quite rapid. It was observed that the unique architectural texture is rapidly disappearing, as the unique stone houses and organic street formation in and around Nigde, a rare city with large gardens and mostly two-storey stone houses, have been sacrificed to roads opened for vehicle traffic or to zoning areas in recent years (Figure 22, 23).

It should be aimed to develop protection policies for the traditional houses of Nigde without losing their identity on an urban scale and to prepare a conservation plan and site management plan on a holistic scale. For this reason, it is important to integrate culturally sensitive and protective planning approaches with urban stories that convey information about its historical memory. In order to understand a city, it is necessary not only to understand the values that reflect the collective memory, but also to understand the relationships established by each element throughout the city and with each other. The “spirit of the place”, which can be seen as a product of this relationship, should be the main component of urban renewal, which can be seen as a collection of memorable values for the city.

Figure 22. Kayabasi District under the pressure of apartment building (author archive, 2022)

Figure 23. Kayabasi District under the pressure of apartment building (author archive, 2022)

The large number of cities with identity is an important wealth of the society, as it takes a very long time for cities to gain their unique spatial identities. For this reason, making historical textures a part of urban life is important in terms of ensuring the continuity of identity by transferring it to future generations. Cultural identity, which is formed in societies that adopt their cultures and is transferred to the next generations by developing, must be sustained in order not to lose its essence. This depends only on the extent to which societies can keep their own cultures alive. Urban identity should be considered as a legacy that should be passed on to future generations, in order for today's generations to know their own values, living cultures and to protect them in the integrity of the natural environment. At the same time, the preservation of urban identity should also include urban strategic management planning and management. In order to ensure development while preserving the urban identity, it should not be overlooked that while the requirements of the economy of that period are fulfilled in the development plans, on the other hand, ecological, social, cultural and aesthetic dimensions of the development should be handled together with the existing urban identity, thus holistic planning is needed.

Compliance with the Ethical Standard

Conflict of Interest: *There is no conflict of interest between the authors or any third-party individuals or institutions.*

Ethics Committee Permission: *Ethics committee approval is not required for this study.*

REFERENCES

- Altuner, H., (1999), "Niğde Evleri", Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Altuner, E., (1998), "Niğde Aşağı Kayabaşı Mahallesi Tarihi Yerleşim Dokusunun İncelenmesi ve Koruma Geliştirme Önerisi", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Altuner, H., (2018), Geleneksel Niğde Evleri, T.C. Niğde Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Niğde.

- Altuncan M., (2003), Geleneksel Niğde Evleri, Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi, Kültür ve Turizm Bak. Dösim Basımevi, ISBN:975-17-3096-1, vol:3, pp.57-64, Ankara.
- Ardoin, N. M. (2014), Exploring Sense of Place Environmental Behavior at an Ecoregional Scale in Three Sites, Hum Ecol, vol: 42, pp.425-441, DOI:10.1007/s10745-014-9652-x, Springer Science +Business Media New York.
- Ayyıldız, S., & Erturk, F. (2017), Kentsel Kimlik Bileşenleri ile Yerel Kimliğin İzlerini Sürmek: Kapanca Sokak Örneği, Journal of Architecture and Life, vol:2 issue:1, pp.65-88, DOI:10.26835/my.271053.
- Benli, G., Ozer, D. G., (2018). "Kent Kimliğinin Tanımlanmasında Kültür Envanterinin Rolü: Bitlis Sivil Mimarisi", TMD, International Refereed Journal of Architecture and Design, DOI:10.17365/TMD.2018.1.3., issue 13, pp.92-124.
- Bayart, J. F. (1999), Kimlik Yanılsaması (Çev. Morali M.), Metris Yayınları, İstanbul.
- Birlik, S. (2004), Kimlik-Değişim-Tasarım: Trabzon Örneği, Değişimde Kentsel Tasarım-Kentsel Tasarımda Değişim, 15. Uluslararası Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, MSGSÜ Matbaası, İstanbul.
- Büyükmihci, G., (2000), "Anadolu'da Konut; Niğde Evleri", Arkitekt, issue:479, pp. 54-70.
- Çiftçi, H., (2022), Kent Unsurları, Iksad Publishing House, ISBN: 978-625-8377-90-3, Ankara
- Efe, E., (2013), "Niğde İli, Kadioğlu Konağı Restorasyon Önerisi", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erdogan, G., & Akay Corbacioğlu, S., (2018), Denizli Kent Kimliği Bileşenleri, Urban Academy / Rewieved Journal of Urban Culture and Management, vol:11, issue:3, pp.459-473.
- Forty, A. (2001), The Art of Forgetting, Bloomsbury Academic, London.
- Kahvecioğlu, H., (1998), "Mimarlıkta İmaj: Mekansal İmajın Oluşumu ve Yapısı Üzerine Bir Model", Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kaypak, S., (2010), "Antakya'nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi", Mustafa Kemal University Journal of Social Sciences Institute, vol:7, issue:14, pp.373-392.
- Korkanc, M., & Savran, A., (2010), Niğde Yöresindeki Tarihi Yapılarda Kullanılan Taşlar ve Sorunları, Project Num:106Y220, 274-287, Niğde.
- Kocalar, A.C. (2019), Niğde'de Tarihi Silüetin ve Kentsel Kimliğin Değişiminin Koruma Bağlamında Analizi, Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art, vol:4, issue:8, pp.01-23.
- Lynch, K. (1960), The Image of the City, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Lynch, K. (1981), A Theory of Good City Form, MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Morley, D. & Robins, K. (1997), Kimlik Mekânları (Çev. Zeybekoğlu E.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Norberg-Schulz, C. (1979), Genius Loci: Towards a Phenomology of Architecture, Rizzoli-International Publications, Inc, New York, A.B.D
- Ogurlu, İ., (2014), Çevre - Kent İmajı - Kent Kimliği – Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış, İstanbul Ticaret Odası Fen Bilimleri Dergisi, year:13, issue:26, pp.275-293.

- Ozbek, M. O., Ozbek, M. K., (2015), City as organism new visions for urban life, "Defining Traditional Nigde House Typologies and Their Morphological Language in Ancient Inner Castle Area NigdeTurkey", 22nd ISUF International Conference, pp.217-226, U+D edition, Italy.
- Ozdas, G., (2007), "Modernleşme Sürecinde Niğde'de Mimari Çevre ve Kentsel Dönüşümler", Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Ralph, E. (1976), Place and Palacelessness, Pion Limited, London.
- Rowland, K., (1996), The Shape of Towns, GNN Pub., London.
- Sakar, S. & Unlu, T. (2019), Mekânın Biçimlenişi ve Kentsel Karakterin Oluşumu; İzmir (Kemeraltı) Örneği, Planlama Tmmob Şehir Plancıları Odası Yayını, vol:29, issue:2, pp.129-146, İzmir.
- San, M. K. & Akyigit, H. (2014), Şehir, Kimlik ve Mekânsal Ayrışma, Şehir Üzerine Düşünceler-1, Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınlar, Esenler Belediyesi ŞDMŞ Yayını, ISBN:978-605-86087-9-5, pp.130-148.
- Tekeli, İ. (1991), "Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler", Kent Planlaması Konuşmaları, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayını, pp.79-89.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://nigde.ktb.gov.tr/TR-166028/nigde-kultur-varliklari.html> Erişim Tarihi: 05.02.2023
- Yavascan Efe, E., (2019), "Çok katmanlı Tarihi Kent Merkezlerinin Korunması İçin Yönetim Planı Modeli Araştırması: Niğde Tarihi Kent Merkezi Örneği", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Mimarlık Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Wiberg, U. (1993), "Medium-Sized Cities and Renewal Strategies", The Journal of The RSAI, vol:72, issue:2, pp.135-143.
- , (2009), Niğde Kültür Envanteri, Tekten press, Niğde.
- , (no date), Eskimeyen Niğde, Niğde Belediyesi, Ed. Ahmet Köseoğlu, 2. edition, ISBN 978-605-125-254-4.

Efficient Use Of Squares in Winter Cities with ENVI-met Analysis and the Effects On Thermal Comfort

Kış Kentlerinde Meydanların Etkin Kullanımı ve Termal Konfora Etkilerinin ENVI-met ile Araştırılması

Emral MUTLU¹ , Hasan YILMAZ²

ABSTRACT

With the Covid-19 epidemic, open landscape areas have become more preferred instead of indoor spaces in cities. Outdoor use is related to whether the spaces are comfortable or not. The more comfortable the outdoor spaces are in terms of thermals, the more intensive its use. Erzurum city is a winter city and is in Dsb (winters are cold and rainy, summers are dry and hot) climate class. It has a very hot and dry climate in summer due to its high altitude, and a very harsh and cold climate in winter. Havuzbaşı City Square, which is one of the most used squares in Erzurum city center, was chosen as the working area and 4 alternatives were prepared with portable landscape designs. Most of the studies are focused on a single season, and both winter (January 2017) and summer (July 2017) seasons were evaluated in this study. In this context, ENVI-met analysis was made for the current situation and 4 different scenarios for both summer and winter months. In the climate analyzes made, air temperature, relative humidity, wind speed, Mean Radiant Temperature (MRT), Predicted Mean Vote (PMV) and Physiological Equivalent Temperature (PET) indexes were evaluated for 14:00, the hottest hour of the day. As a result of the evaluations, It has been revealed that city squares should not only have hard floors, but also green areas and other landscape design elements should be included in the squares. In addition, Alternative 4, which is a collective landscape design area in the middle of the square, gave the best results, increasing the average PET value to 0,3 °C for January and reducing 2,8 °C for July. As a result, thermal comfort increases as green space and landscape design elements are used in today's city squares.

Keywords: Urban Square, Thermal Comfort, ENVI-met, Erzurum, Winter City

Öz

Kentlerde iç mekânlar yerine açık peyzaj alanları Covid-19 salgını ile daha çok tercih edilir olmuştur. Dış mekân kullanımı mekânların konforlu olup olamaması ile alakalıdır. Dış mekânlar termal açıdan ne kadar konforlu ise kullanımı o kadar yoğun olmaktadır. Erzurum kenti bir kış kenti olup Dsb (kışlar soğuk ve yağışlı, yazlar kurak ve sıcak) iklim sınıfında yer almaktadır. Yaz aylarında yüksek rakımından dolayı oldukça sıcak ve kurak, kış aylarında oldukça sert ve soğuk bir klime sahiptir. Erzurum kent merkezinde en çok kullanılan meydanlardan birisi olan Havuzbaşı Kent Meydanı çalışma alanı olarak seçilmiş ve portatif peyzaj tasarımları ile 4 adet alternatif hazırlanmıştır. Yapılan çalışmaların çoğu tek mevsim odaklı olup, bu çalışmada hem kış (Ocak 2017) hem de yaz mevsimi (Temmuz 2017) değerlendirmeye alınmıştır. Bu kapsamda; mevcut durum ve 4 farklı senaryonun hem yaz hem de kış ayları için ENVI-met analizi yapılmıştır. Yapılan iklim analizlerinde hava sıcaklığı, bağıl nem, rüzgâr hızı, Yansıyan sıcaklık (MRT), Tahmini Ortalama Oy (PMV) ve Fizyolojik Eşdeğer Sıcaklık (PET) indeksleri günün en sıcak saati olan 14:00 için değerlendirmeye alınmıştır. Değerlendirmeler sonucunda; kent meydanlarında sadece sert zemin olmaması,

¹ **Corresponding Author:** Atatürk University, Architecture and Design Faculty, Department of Landscape Architecture, emral.mutlu@atauni.edu.tr, 0000-0003-4097-067X

² Atatürk University, Architecture and Design Faculty, Department of Landscape Architecture, hyilmaz@atauni.edu.tr, 0000-0003-3768-4760

Footnote: This study was produced from the thesis titled "Landscape design scenarios of havuzbaşı square in Erzurum", numbered 434880.

meydanlarda yeşil alanların ve diğer peyzaj tasarım öğelerinin de yer alması gerektiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca üretilen senaryolardan meydan ortasında toplu bir peyzaj tasarım alanı olan Alternatif 4 en iyi sonucu vererek; ocak ayı PET ortalamasını 0,3 °C arttırmış, temmuz ayı için de 2,8 °C ortalama PET değerini düşürmüştür. Sonuç olarak günümüz kent meydanlarında yeşil alan ve peyzaj tasarım öğeleri kullanıldıkça termal konfor artış göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kent Meydanı, Termal Konfor, ENVI-met, Erzurum, Kış Kenti

1. INTRODUCTION:

Cities and their indoor and outdoor microclimates affect the thermal comfort of people (Martinelli and Matzarakis 2017). After it has been found that the outdoor thermal comfort has a strong correlation with health, studies in this field have increased (Andreou 2013). Especially the climatic environment created by urban landscape areas; It greatly affects human thermal comfort, air quality and energy efficiency (Eliasson 2000; Xiao and Yuizono 2020). This case emerges more clearly especially in settlements with extreme climate conditions. For these reasons, there have been studies related to the thermal comfort of cities in different fields. The city climate models depend on the interaction of many factors (Ali-Toudert and Mayer 2006, Tablada et al. 2009, Krüger et al. 2011, Berkovic et al. 2012; Yilmaz et al. 2015; Acero and Herranz-Pascual 2015). Some of these studies are on urban canyons (Emmanuel et al. 2007; Andreou 2013; Chatzidimitriou and Yannas 2017), the effect of the shadow areas, the effect of green space and plants (Lindberg et al. 2016; Taleghani et al. 2014; Martinelli and Matzarakis 2017; Teixeira 2021), the effect of hard flooring (Yilmaz et al. 2016), city forms (Middle et al. 2014), street and building orientations (Yilmaz et al. 2017).

Urban open spaces are an important part of urban life (Mannavi and Rajasekar 2022). Green areas and plants; It is one of the most important areas affecting the quality of human life among urban open spaces (Teixeira 2021). Outdoor thermal comfort areas play a major role in the outdoor use of urban residents (Nikolopoulou and Lykoudis 2007).

In the city square and courtyards, studies typically have been made in hot climate regions (Chatzidimitriou and Yannas 2016). A better method of enhancing day and night temperatures is to raise the amount of vegetation that provides shadowing and evapotranspiration through cooling (Middel et al. 2014; Gober et al. 2012; Middel et al. 2012; Middel et al. 2012a; Shashua-Bar et al. 2009). Most of the studies and research are for hot climates; The effect of the design layers focuses on the thermal environment and pedestrian thermal feel (Tseliou et al 2022; Chatzidimitriou and Yannas 2016). In landscape researches that regulate thermal comfort for city squares; cooling effects of plants according to leaf area density (Spangenberg et al 2008), urban trees, landscape design elements (Lenzholzer 2010; Lenzholzer 2012, Xiao and Yuizono 2020), urban green infrastructure or plant cover in squares (Chatzidimitriou and Yannas 2016). Although many studies on urban squares are for the summer and warm months (Robitu et al 2006; Chatzidimitriou and Yannas 2015; Linden et al 2016; Zölch et al 2019; Acero et al 2022), they are for the winter months (Huang and Peng 2020, Chen et al. al 2015, Liu et al 2016) are also included. For this reason, it has been deemed necessary to conduct a research on urban squares in Türkiye, which are generally hard ground and where plant use is weak. In addition, the study is contrary to general research; It is planned for the city of Erzurum, which is located in the Dsb climate zone, which has the characteristics of a winter city according to Köppen Geiger climate classification.

The aim of the study; The Havuzbasi Urban Square, which is completely covered with hard floors in the present, is suggested to have designs that will changeable every season (winter, autumn, summer, spring) and bring mobility to the area. The proposed designs were evaluated in the ENVI-met program for summer and winter months, and how the microclimate of the area was affected according to the current situation. As a result, air temperature, Physiological Equivalent Temperature (PET) and Predicted Mean Vote (PMV) maps were evaluated for current situation and alternatives.

2. MATERIAL AND METHOD

2.1 Material

The urban square of Havuzbasi located in Erzurum City Center (altitude: 1850m), at the entrance to the West of the city, has been preferred as the workspace. Workspace is 7900 m², while 1300 m² is (16%) in green space. There is a vehicle road to the north and west of the square, a green area to the south, business centers to the east. The location map of the working area is given in Figure 1.

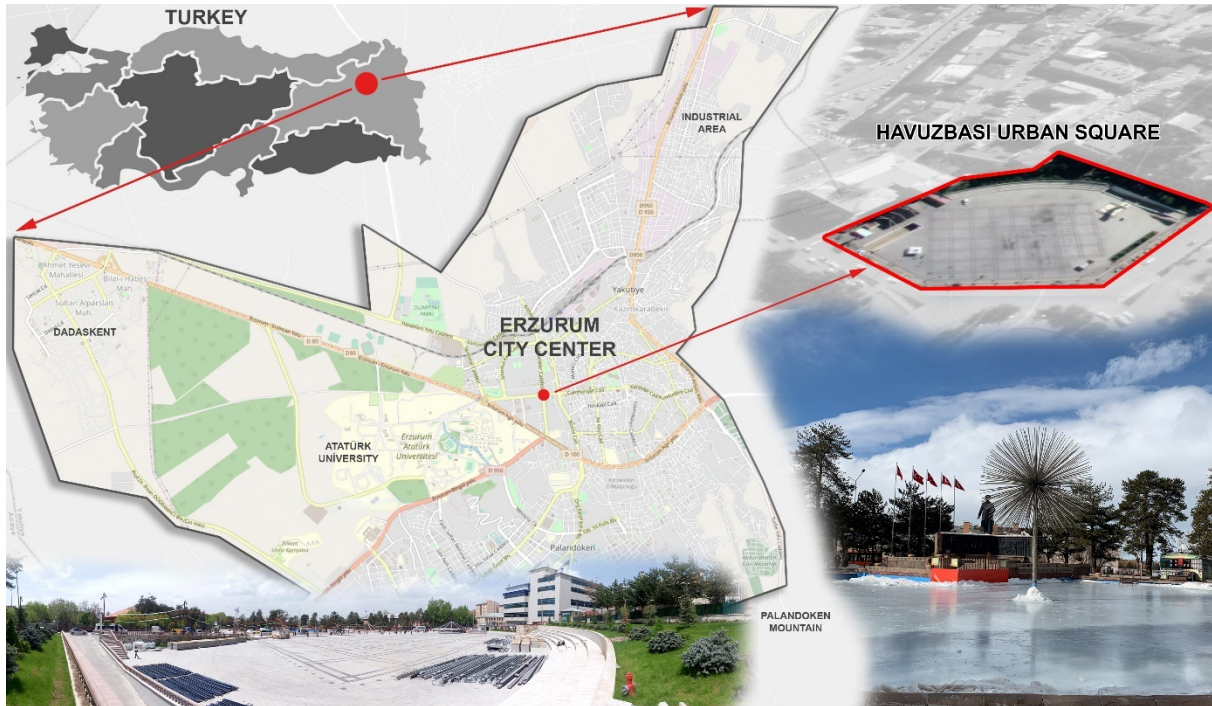

Figure 1. Location map of Havuzbasi Urban Square

2.2 Method

The current state of the study area has been considered, developing 4 different modular landscaping alternatives according to the lacking elements.

In Alternative 1 (Green Square), green spaces and seating units are designed on the rails system that can be adapted to the field. In this alternative, the shade trees and bushes have been included.

In Alternative 2 (Unplanted Area); shaded areas are created by recommending ice sculptures and walls during the winter, and panel walls which will replace them in the summer months.

In Alternative 3 (Carpet Pattern), a design was created which can be implemented with railing systems, enhancing the aesthetic value of the square while increasing the green space. In this alternative, the percentage of green space has been increased and a carpet pattern has been created with the flowers.

In Alternative 4 (Plant Maze), it was planned to construct a plantation maze consisting of plant boxes and groups of shrubs. The design of the alternatives is given in Figure 2.

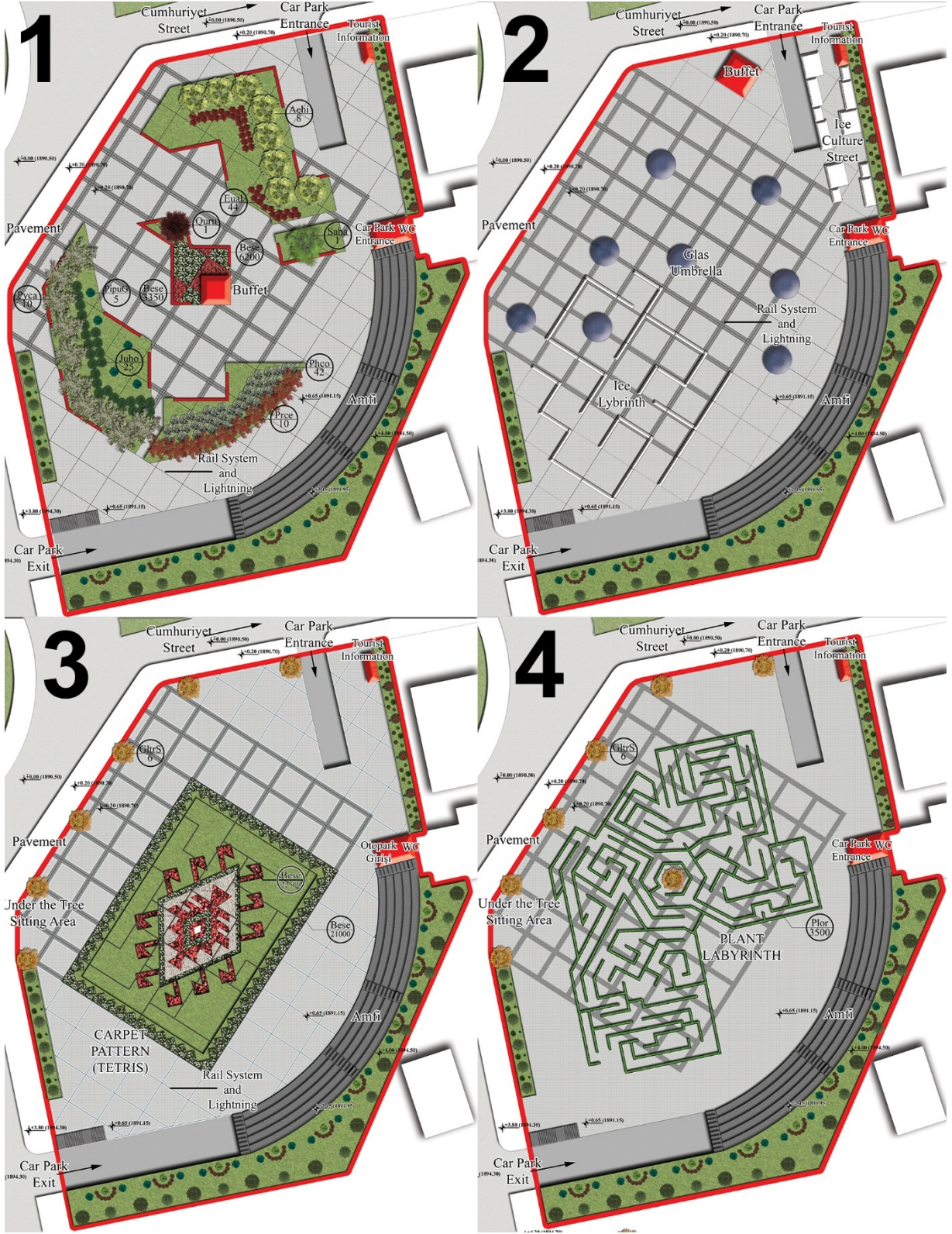

Figure 2. Alternative landscape projects for Havuzbasi Urban Square

The hourly measurements spanned for January and July in 2017. The monthly average measurements was taken and evaluations have been conducted on ENVI-met 4.3 (Bruse 2018) software. In the first stage, the current situation and 4 alternatives of the square were created in the grid system of 90 * 90 * 30 units in the software of 4.3 ENVI-met in its SPACES module. In this module, each grid has been

arranged as 1m x 1m and the north direction has been rotated for -11 degrees. Detailed information on the model can be found in Table 1.

Table 1. Information about ENVI-met models

Location	Havuzbasi Urban Square		
Climate type	Mountain Ecosystem		
Simulation Period	Monthly values for January and July		
Total Simulation Duration	36 h for 1 alternative		
Spatial Resolution	1m x 1m x 1m		
Domain Size	90 m x 90 m x 30 m		
Model Rotation	-11°		
	01.2017	07.2017	
Basic Meteorological Input	Unshaded	Unshaded	
Wind Speed (m/s)	0,2	0,6	
Wind Direction (°)	(337,5°)	ESE (112,5°)	
Air Temperature for 24h	+	+	
Relative Humidity for 24h	+	+	
Lowest Air Temperature (°C) / h	-9,6 °C / 05:00	16,1 °C / 05:00	
Highest Air Temperature (°C) / h	-4,9 °C / 13:00	29,0 °C / 15:00	
Lowest Humidity	%71 / 13:00	%23 / 16:00	
Highest Humidity	%83 / 06:00	%58 / 06:00	
Sky Condition	Clear	Clear	
Vegetation Information of Proposal Situation			
Type	6 conifer tree	8 deciduous tree	45 shrub
Vegetation Information of Alternatives			
Alternative 1	6 number conifer tree	39 deciduous tree	45 shrub
Alternative 2	6 number conifer tree	8 deciduous tree	45 shrub
Alternative 3	6 number conifer tree	39 deciduous tree	500 flower
Alternative 4	6 conifer tree	44 deciduous tree	420 shrub

24-hour analyses were conducted on the current situation and created alternatives of the urban square in Config Wizard and ENVI-met (64 bit) modules. And lastly, the analysis results were projected on maps in Leonardo module. Analyses were conducted for 2 pm. That is because the hour in which the solid grounds and green spaces have the highest radioactivity and heat distribution is between 2 pm and 3 pm.

In the analysis of ENVI-met version 4.3 data, Predicted Mean Vote (PMV) and Physiological Equivalent Temperature (PET) outputs are also included to evaluate outdoor thermal comfort. PMV values are an analysis that determine outdoor thermal comfort (Van Craenendonck et al., 2018). To create PMV and PET values; the relative humidity (%), the air temperature (°C), the mean radiant temperature (T_{mr}t), the structures in the area and the topography. In addition, some preliminary coefficients (height, weight, age, metabolic rate, gender, clothing coefficient) related to the human body are included in this evaluation. After all these values are determined, PMV values are generated in the ENVI-met package program according to the methods of Fangers (1972). When PMV results were evaluated, Matzarakis et al. (1999) have determined the outdoor thermal comfort according to the range of values determined. Thermal Index ranges for PMV and PET are given in Table 2.

Table 2. Thermal Index ranges for PMV and PET (Matzarakis and Mayer 1996, Matzarakis et al. 1999)

PMV (°C)	PET (°C)	Thermal perception	Grade of physiological stress	Color Range
< -3,5	< 4,0 °C	Very cold	Extreme cold stress	
-3,5 / -2,5	4,0 °C / 8,0 °C	Cold	Strong cold stress	
-2,5 / -1,5	8,0 °C / 13,0 °C	Cool	Moderate cold stress	
-1,5 / -0,5	13,0 °C / 18,0 °C	Slightly cool	Slight cold stress	
-0,5 / 0,5	18,0 °C / 23,0 °C	Comfortable	No thermal stress	
0,5 / 1,5	23,0 °C / 29,0 °C	Slightly warm	Slight heat stress	
1,5 / 2,5	29,0 °C / 35,0 °C	Warm	Moderate heat stress	
2,5 / 3,5	35,0 °C / 41,0 °C	Hot	Strong heat stress	
3,5 <	41,0 °C <	Very hot	Extreme heat stress	

3. RESULTS AND DISCUSSION

3.1 Air Temperature

According to the air temperature analysis; The most positive change in summer air temperature data was in alternative 4. In alternative 4, a decrease of 2,2 °C in minimum temperature and 2,4 °C in maximum temperature was determined. An average temperature difference of 2,3 °C was determined between alternative 4 and the current situation.

In the winter months, the most positive change occurred in alternative 1 and alternative 2 landscape design. In alternative 1, the maximum temperature increased by 0,4 °C and the minimum temperature increased by 0,3 °C. In alternative 2; While the maximum temperature increased by 0,7 °C, there was no change in the minimum temperature. Although alternative 1 and alternative 2 gave the best results in winter months, it was determined that there was a positive change in all other scenarios (Table 3). Alternative 1 and alternative 2 showed the same degree of variation (0,4 °C warming) on average. Maps of the current situation and scenarios are given in Figure 3.

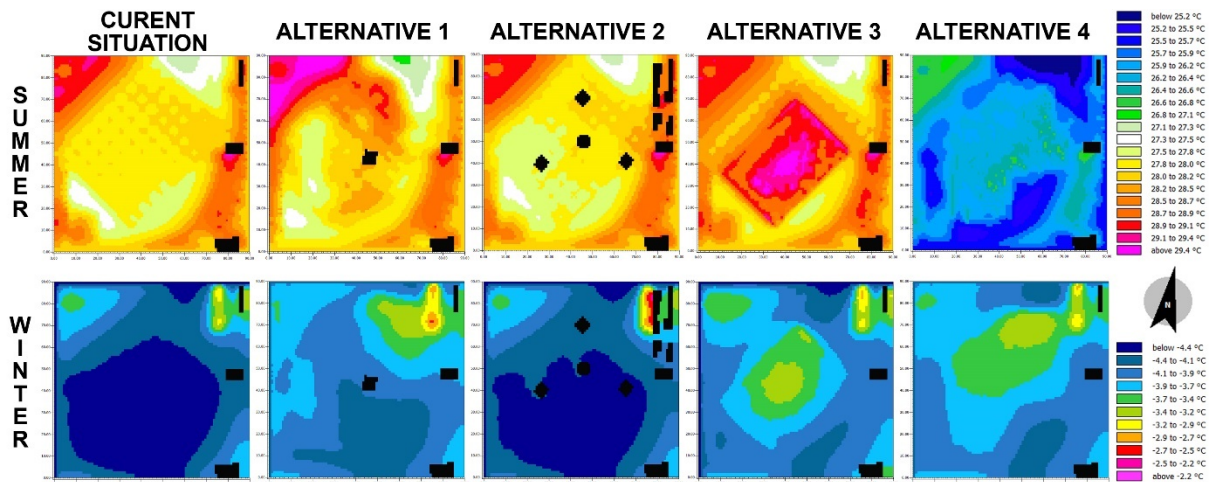

Figure 3. Air temperature (°C) distribution map of current situation and alternatives in January and July

Alternative 4 gives more positive results in summer evaluations compared to other scenarios; It is explained by the fact that the heating effect of the hard ground is reduced and it emits less heat as a result of the greater shaded areas in the plant labyrinth.

Table 3. Air temperature (°C) information for current situation and alternatives

	Air Temperature					
	Summer			Winter		
	Max	Min	Mean	Max	Min	Mean
<i>Current Situation</i>	29,4	27,2	28,3	-3,1	-4,6	-3,9
<i>Alternative 1 (Green Square)</i>	29,6	27,0	28,3	-2,7	-4,3	-3,5
<i>Alternative 2 (Unplanted Area)</i>	29,5	27,2	28,4	-2,4	-4,6	-3,5
<i>Alternative 3 (Carpet Pattern)</i>	29,6	27,2	28,4	-2,9	-4,5	-3,7
<i>Alternative 4 (Plant Maze)</i>	27,0	25,0	26,0	-2,9	-4,3	-3,6

3.2 Relative Humidity

Considering the relative humidity, the biggest change in summer months was determined in Alternative 4. A humidity increase of 22% at the maximum value and 18.8% at the minimum value was determined. On average, there was a 20.4% increase in humidity compared to the current situation (Table 4). When the maps in Figure 4 are examined, it is seen that the increase in humidity in the summer months is quite clearly observed, while there is no change in the maps in the winter months. However, although the color change on the maps does not show this clearly, it has been determined from the data obtained that there is a decrease in the minimum value and an increase in the maximum value in the winter months.

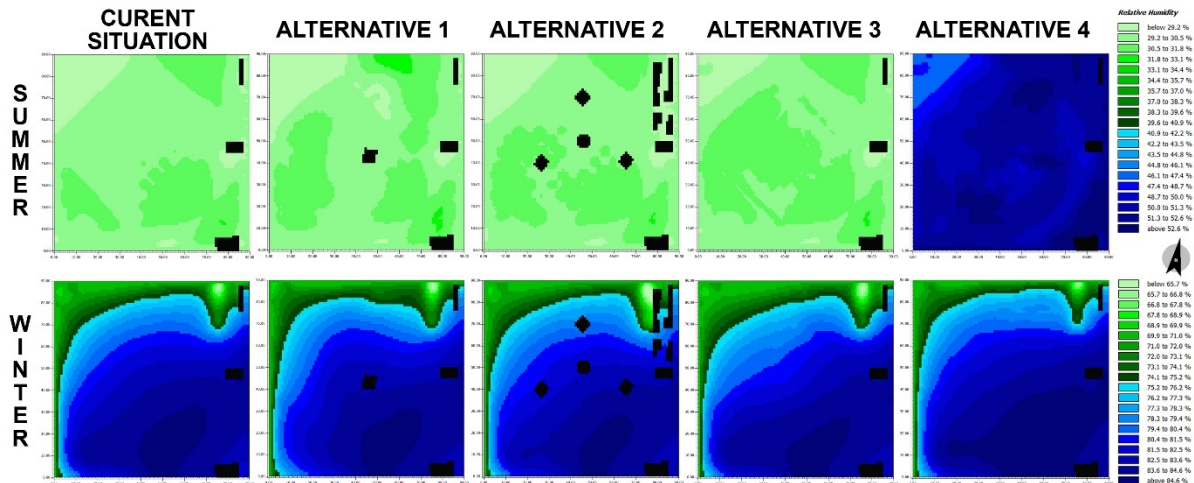

Figure 4. Relative humidity (%) distribution map of current situation and scenarios in January and July

Table 4. Relative humidity (%) information for current situation and alternatives

	Relative Humidity					
	Summer			Winter		
	Max	Min	Mean	Max	Min	Mean
<i>Current Situation</i>	31,9	27,9	29,9	65,5	85,1	75,3
<i>Alternative 1 (Green Square)</i>	32,3	27,9	30,1	85,0	64,7	74,9
<i>Alternative 2 (Unplanted Area)</i>	31,9	28,0	30,0	84,9	63,5	74,2
<i>Alternative 3 (Carpet Pattern)</i>	31,9	28,0	30,0	85,0	65,0	75,0
<i>Alternative 4 (Plant Maze)</i>	53,9	46,7	50,3	85,6	65,9	75,8

3.3 Wind Velocity Results

Wind speed is one of the most influential factors on outdoor thermal comfort (Lin et al 2010, Yang et al 2013). Wind: It reduces the effect of hot air in the summer months and is a very important factor in removing the polluted air layer in the cities from the city centres in the winter months. Therefore, it is an important climatic component in order to increase thermal comfort, especially in summer. In wind speed maps; In the summer data, it was determined that the minimum values in alternative 3 and alternative 4 increased by 0,1 m/s (Table 5). However, when we look at the maps of the same alternatives, it has been determined that the increase actually occurred in the outer part of the city square (Figure 5), and even in the design areas, the wind speed data decreased. The design with the lowest wind circulation in the area was determined as alternative 4.

The decrease in wind speed brought positive results for alternative 4, which gave the best results in other climatic parameters. In the study conducted in the high altitude and cold city of Trondheim, Norway, it was concluded that the removal of high-speed wind from the area increases the thermal comfort in the area (Brozovsky et al 2021). This shows parallelism with the study and explains how alternative 4 increases thermal comfort compared to other scenarios.

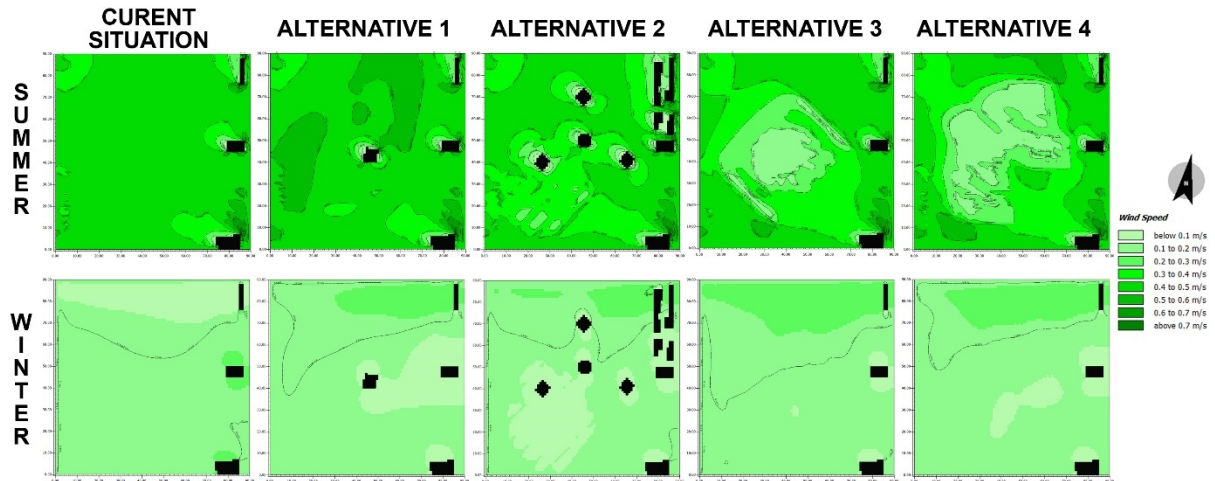

Figure 5. Wind velocity (m/s) distribution map of current situation and scenarios in January and July

Table 5. Wind velocity (m/s) information for current situation and alternatives

	Wind Velocity					
	Summer			Winter		
	Max	Min	Mean	Max	Min	Mean
<i>Current Situation</i>	0,8	0,0	0,4	0,2	0,0	0,1
<i>Alternative 1 (Green Square)</i>	0,8	0,0	0,4	0,2	0,0	0,1
<i>Alternative 2 (Unplanted Area)</i>	0,8	0,0	0,4	0,2	0,0	0,1
<i>Alternative 3 (Carpet Pattern)</i>	0,8	0,1	0,5	0,2	0,0	0,1
<i>Alternative 4 (Plant Maze)</i>	0,8	0,1	0,5	0,2	0,0	0,1

3.4 Mean Radiant Temperature Results

One of the physical parameters used to objectively evaluate the thermal comfort level of a space is the mean radiant temperature. Mean radiant temperature is a quantity that describes the reflected energy transfer between a human body and the environment to which the body is exposed (Lai et al. 2017). Mean radiant temperature (MRT) is one of the important parameters commonly used in thermal evaluations, as it is closely related to the human energy balance. For example, the reflectivity

coefficient of a building facade affects the reflected shortwave radiation. The more the radiation is reflected, the higher the mean radiant temperature (MRT) around the building. In addition, a building or group of trees may cause a decrease in MRT by creating a shadow (Rashdi and Embi 2016, Yavaş and Yilmaz 2020; Yilmaz et al., 2021a,b,c,d). In the same place, a temperature difference of 10 °C can occur between an area exposed to direct sun and a place in the shade of plants (Andreou 2013).

As a result of the MRT evaluations made in the Havuzbaşı city square, the most positive change for the summer months was experienced in alternative 4. Alternative 4 showed a decrease of 7,9 °C at the minimum value and 8,2 °C at the maximum value compared to the current situation (Figure 6). However, there was a decrease of 8,1 °C in the average value. In studies carried out in hot climates; shaded places reduce MRT values by about 28 °C and increase thermal comfort (Acero et al 2022). Alternative 2 showed a minimum increase in summer evaluations and was the only design that progressed negatively among the alternatives (Table 6).

In the evaluations of the winter months, the alternative 4 was determined as the design with the best decline. However, this change was not as dramatic as in the summer months (Table 6).

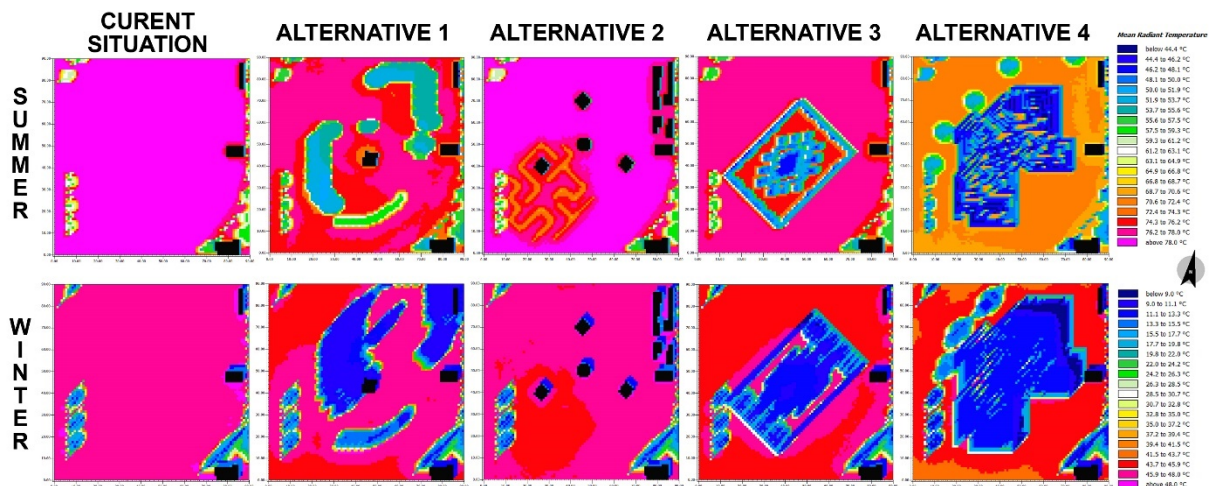

Figure 6. MRT (°C) distribution map of current situation and scenarios in January and July

Table 6. MRT (°C) information for current situation and alternatives

	Mean Radiant Temperature (MRT)					
	Summer			Winter		
	Max	Min	Mean	Max	Min	Mean
<i>Current Situation</i>	79,9	50,4	65,2	50,2	10,9	30,6
<i>Alternative 1 (Green Square)</i>	77,3	47,8	62,6	49,0	9,0	29,0
<i>Alternative 2 (Unplanted Area)</i>	79,4	51,3	65,4	50,2	8,9	29,6
<i>Alternative 3 (Carpet Pattern)</i>	77,4	46,9	62,2	48,9	8,3	28,6
<i>Alternative 4 (Plant Maze)</i>	71,7	42,5	57,1	48,0	6,8	27,4

3.5 Predicted Mean Vote (PMV) Results

In PMV ranges, the most comfortable values are 0 and the values closest to 0. In summer simulations, alternative 4 gave the closest value to the thermal comfortable range. The minimum PMV value decreased to 1,8 and the maximum PMV value to 3,2. Compared to the current situation, there was an average of 0,85 decrease. In addition, an improvement towards the comfortable range was detected in all alternatives in summer simulations (Table 7). As in the research, a decrease of 1,3 in the summer months and an increase of 0,3 in the winter months were detected in the areas where planting

was carried out (Xiao and Yuizono 2022). These values of planting; It shows that it increases thermal comfort during day and night hours according to the design and density in the area. These results can be detected quite clearly from the colour changes in the maps in Figure 7.

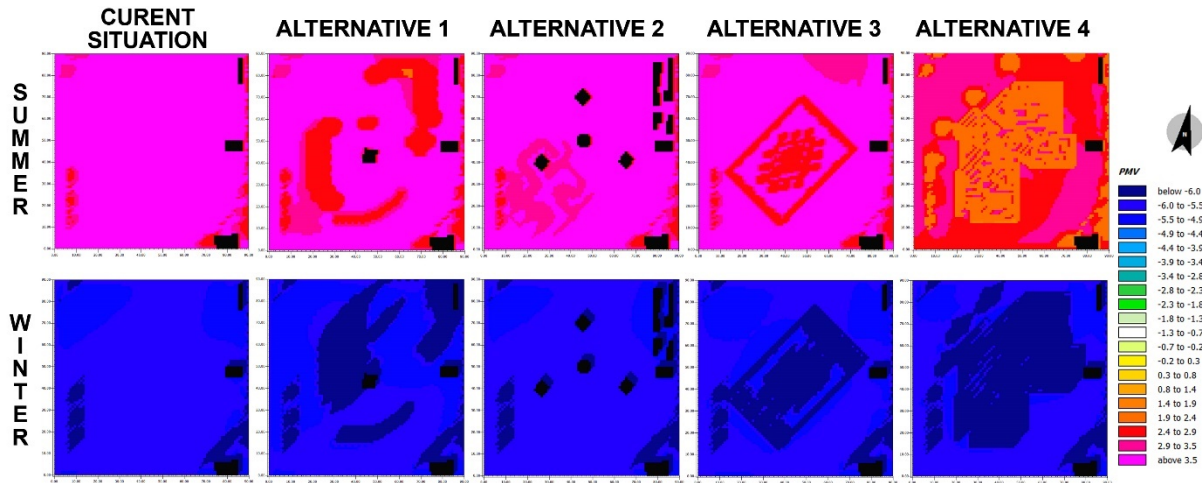

Figure 7. PMV distribution map of current situation and scenarios in January and July

In the winter months, although there was no significant change, alternative 2 experienced an average increase of 0,05. Although this increase is positive, it does not make any sense.

Table 7. PMV information for current situation and alternatives

	Predicted Mean Vote (PMV)					
	Summer			Winter		
	Max	Min	Mean	Max	Min	Mean
<i>Current Situation</i>	4,0	2,7	3,35	-5,2	-6,4	-5,8
<i>Alternative 1 (Green Square)</i>	4,0	2,4	3,2	-5,2	-6,4	-5,8
<i>Alternative 2 (Unplanted Area)</i>	3,9	2,5	3,2	-5,0	-6,5	-5,75
<i>Alternative 3 (Carpet Pattern)</i>	3,9	2,5	3,2	-5,2	-6,5	-5,85
<i>Alternative 4 (Plant Maze)</i>	3,2	1,8	2,5	-5,2	-6,4	-5,8

3.6 PET (°C) Results

In the summer season analysis, alternative 4 gave the best results, as in the other climatic parameters. A decrease of 0,8 °C at the maximum PET value and 4,7 °C at the minimum was detected. On average, there was a decrease of 2,7 °C compared to the current situation (Table 8). In this way, the transition from the "Very Hot" thermal class to the "Hot" thermal class was achieved in Havuzbaşı City Square (Figure 8).

In the study, the design area is gathered in the middle in alternative 4, which gives the best PET values. Similarly, in a study conducted in Mendoza Argentina, the design approaches of city squares were examined with a focus on climate, and one of the most ideal results was determined as the scenario where there is a 60% collective vegetation design in the middle of the area (Stocco et al 2021). A large part of the climate-oriented studies carried out in city squares; emphasized the need to increase large water surfaces or green areas in squares (Yu et al 2022). When the amount of green space in squares increases from 40% to 70%, PET values decrease by 1,5 °C (Yu et al 2022). This shows that alternative 4, which gives the most positive results in other climate parameters; With its design in the center of the area, providing shaded spaces and portable (removable) design, it has been determined as the most suitable design for Erzurum city Havuzbaşı Square. It has been found that in hot climates or in

summer, semi-shaded places reduce the temperature by 2°C (Acero et al 2022). Tseliou et al (2022) in Athens found a similar result to the result in Alternative 4; It improved the PET value by lowering it by 6,9 °C in the scenario it applied by combining water surface, grass surface and vegetation at the same time. In this way, it provided a 15% improvement.

Aboelata and Sodoudi (2020) aimed to reduce the heat island effect in a study they conducted in Cairo. In this direction, 70% grass and 50% tree scenarios reduced PET values and increased thermal performance. This shows that the intensive use of tree has a positive effect on outdoor thermal comfort. In other studies, it has been observed that the use of plants in cities has positive effects on outdoor thermal comfort. Al-Obaidi et al (2014, 2014a) determined the positive effects of the use of plants in their studies. Likewise, Ghaffarianhoseini et al (2019) found that the use of semi-enclosed and shaded plants in tropical regions increases outdoor thermal comfort. The same results have been obtained in many international studies and support the research.

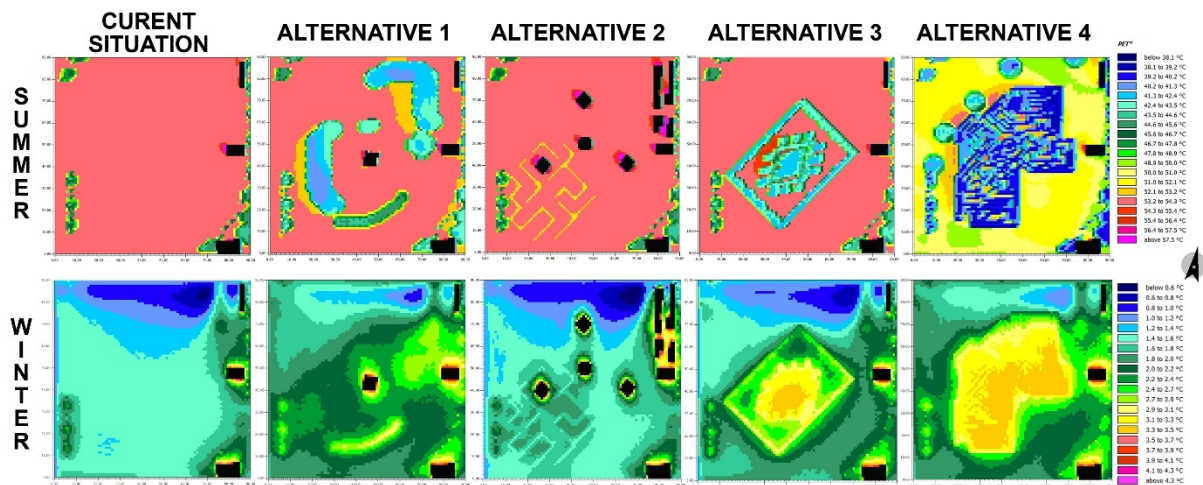

Figure 8. PET (°C) distribution map of current situation and scenarios in January and July

Table 8. PET (°C) information for current situation and alternatives

	Physiological Equivalent Temperature (PET)					
	Summer			Winter		
	Max	Min	Mean	Max	Min	Mean
<i>Current Situation</i>	58,2	41,7	50,0	4,0	0,5	2,2
<i>Alternative 1 (Green Square)</i>	57,9	40,3	49,1	4,0	0,9	2,4
<i>Alternative 2 (Unplanted Area)</i>	58,6	41,8	50,2	4,5	0,4	2,4
<i>Alternative 3 (Carpet Pattern)</i>	57,6	40,7	49,2	4,1	0,6	2,3
<i>Alternative 4 (Plant Maze)</i>	57,4	37,0	47,2	4,1	1,0	2,5

In the study conducted by Chatzidimitriou and Yannas (2016), in the field work done in the square and courtyards, it has been found that the shading elements decrease the PET value of the field by 5 °C, while in alternatives with plantation, the PET value decreases by 4 °C in the squares and by 2,5 °C in the courtyards. According to these results, it has been found that it provides better external thermal comfort in the fields with hot climates. Similar results were also obtained in the study. In the Alternative 4 (Plant Maze) with the plantation labyrinth which provides shadow area on the solid ground, a cooling effect of 2,8 °C in average has been established for July. In the analysis for January, Alternative 4 (Plant Maze) provide a warmer environment with an increase of 0,3 °C for the average compared to other alternatives.

4. CONCLUSION

If an evaluation is to be made for January, there is no difference between the current situation and Alternative 1 (Green Square) for maximum air temperature. When the temperature values for January are examined, the alternatives with the best results are Alternative 2 (Unplanted Area) with 4,5 °C. At the minimum PET value, Alternative 4 (Plant Maze) gives the best result with 1,0 °C. If we look at both maximum and minimum values, the ideal alternative for January is the Alternative 4 (Plant Maze). The main reason is that there is a monolithic green space design consisting of a planting design in Alternative 4 (Plant Maze). The plantation in the alternative, releasing the warmth they absorb during the day at a slower rate than the solid ground, forms the ideal state for January.

In the evaluation of July, Alternative 4 gives the best air temperature result. While the minimum temperature was 25,0 °C, the maximum temperature was determined as 27,0 °C. Although other scenarios showed positive developments, Alternative 4 gave the best and different results. In alternative 4, an average decrease of 2,3 °C was determined compared to the current situation. The main factor is that the plant maze created with bushes increase the shadow area on the solid ground, decreasing the solar radiation.

This study consists of the comparison of the current status of a town square with 4 different scenarios created considering winter and summer months alike. As a result of the study, it can be seen that in the summer months, the shading elements cool down the environment to approximately 2,3 °C, and the study done during the winter months found that the plant composition heats the environment on the average for 0,3 °C.

According to the results of the evaluation, in Erzurum, which is a winter city, the increase of plant usage in both winter and summer season produced positive results for thermal comfort. Although there is no considerable change in the results obtained in winter months, there are considerable changes in summer months.

According to the January PET analysis for January and July; Alternative 4 was determined as the best thermal comfort design in all climate evaluations. Alternative 4 compared to the current situation; the average PET value in January increases by 0,3 °C and the average PET value in July decreases by 1,6 °C.

The results of this study; This reveals the necessity of including green areas in the city squares without making hard ground, wholly or in large part. In some recent international studies, it has been concluded that city squares with completely hard floors and no shaded spaces are quite uncomfortable in terms of thermal comfort (Liu et al 2021, Acero et al 2022); supports the research. In the researches, green space structuring, landscape layers and planting structures increase comfort by 40% (Xiao and Yuizono 2022) on hot days. Especially in summer, it has been determined that too hard ground is disturbing in city squares. If design experts or local practitioners take into account the microclimate during the design stages, they can produce spaces with better thermal comfort.

Conflict of Interest: *There is no conflict of interest between the authors or any third party individuals or institutions.*

Ethics Committee Permission: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Funding Disclosure: *No financial support was required in this study.*

Acknowledgement: *This study was produced from the thesis titled “Landscape design scenarios of havuzbaşı square in Erzurum”, numbered 434880. In addition, the study was presented as an extended summary at the ICUC 10 symposium in New York USA in 2018. This article was developed from the symposium extended summary.*

REFERENCES:

- Aboelata, A., & Sodoudi, S. (2020). Evaluating the effect of trees on UHI mitigation and reduction of energy usage in different built up areas in Cairo. *Building and Environment*, 168, 106490.
- Acero, J. A., & Herranz-Pascual, K., 2015. A comparison of thermal comfort conditions in four urban spaces by means of measurements and modelling techniques. *Building and Environment*, 93, 245-257.
- Acero, J. A., Rufenacht, L. A., Koh, E. J., Tan, Y. S., & Norford, L. K. (2022). Measuring and comparing thermal comfort in outdoor and semi-outdoor spaces in tropical Singapore. *Urban Climate*, 42, 101122.
- Ali-Toudert, F., & Mayer, H., 2006. Numerical study on the effects of aspect ratio and orientation of an urban street canyon on outdoor thermal comfort in hot and dry climate. *Building and environment*, 41(2), 94-108.
- Al-Obaidi, K. M., Ismail, M., & Rahman, A. M. A. (2014). Passive cooling techniques through reflective and radiative roofs in tropical houses in Southeast Asia: A literature review. *Frontiers of Architectural Research*, 3(3), 283-297.
- Al-Obaidi, K. M., Ismail, M., & Rahman, A. M. A. (2014a). Design and performance of a novel innovative roofing system for tropical landed houses. *Energy Conversion and Management*, 85, 488-504.
- Andreou, E., 2013. Thermal comfort in outdoor spaces and urban canyon microclimate. *Renewable energy*, 55, 182-188.
- Berkovic, S., Yezioro, A., & Bitan, A., 2012. Study of thermal comfort in courtyards in a hot arid climate. *Solar Energy*, 86(5), 1173-1186.
- Brozovsky, J., Corio, S., Gaitani, N., & Gustavsen, A. (2021). Evaluation of sustainable strategies and design solutions at high-latitude urban settlements to enhance outdoor thermal comfort. *Energy and Buildings*, 244, 111037.
- Bruse, M., 2018. ENVI-met 4.3 V. Retrieved from <http://www.envi-met.com/>
- Chatzidimitriou, A., & Yannas, S. (2015). Microclimate development in open urban spaces: The influence of form and materials. *Energy and Buildings*, 108, 156-174.
- Chatzidimitriou, A., & Yannas, S., 2016. Microclimate design for open spaces: Ranking urban design effects on pedestrian thermal comfort in summer. *Sustainable Cities and Society*, 26, 27-47.

- Chatzidimitriou, A., & Yannas, S., 2017. Street canyon design and improvement potential for urban open spaces; the influence of canyon aspect ratio and orientation on microclimate and outdoor comfort. *Sustainable cities and society*, 33, 85-101.
- Chen, L., Wen, Y., Zhang, L., & Xiang, W. N. (2015). Studies of thermal comfort and space use in an urban park square in cool and cold seasons in Shanghai. *Building and Environment*, 94, 644-653.
- Eliasson, I. (2000). The use of climate knowledge in urban planning. *Landscape and urban planning*, 48(1-2), 31-44.
- Emmanuel, R., Rosenlund, H., & Johansson, E., 2007. Urban shading—a design option for the tropics? A study in Colombo, Sri Lanka. *International journal of climatology*, 27(14), 1995-2004.
- Fanger, P. O., 1972. *Thermal Comfort: Analysis and Applications in Environmental Engineering*. New York: McGraw-Hill Book Company, 244.
- Ghaffarianhoseini, A., Berardi, U., Ghaffarianhoseini, A., & Al-Obaidi, K. (2019). Analyzing the thermal comfort conditions of outdoor spaces in a university campus in Kuala Lumpur, Malaysia. *Science of the total environment*, 666, 1327-1345.
- Gober, P., Middel, A., Brazel, A., Myint, S., Chang, H., Duh, J. D., & House-Peters, L., 2012. Tradeoffs between water conservation and temperature amelioration in Phoenix and Portland: implications for urban sustainability. *Urban Geography*, 33(7), 1030-1054.
- Huang, H., & Peng, M. (2020, March). The outdoor thermal comfort of urban square: A field study in a cold season in Chongqing. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 467, No. 1, p. 012215). IOP Publishing.
- Krüger, E. L., Minella, F. O., & Rasia, F., 2011. Impact of urban geometry on outdoor thermal comfort and air quality from field measurements in Curitiba, Brazil. *Building and Environment*, 46(3), 621-634.
- Lai, A., Maing, M., & Ng, E. (2017). Observational studies of mean radiant temperature across different outdoor spaces under shaded conditions in densely built environment. *Building and Environment*, 114, 397-409.
- Lenzholzer, S. (2010). Engrained experience—a comparison of microclimate perception schemata and microclimate measurements in Dutch urban squares. *International journal of biometeorology*, 54(2), 141-150.
- Lenzholzer, S. (2012). Research and design for thermal comfort in Dutch urban squares. *Resources, conservation and recycling*, 64, 39-48.
- Lin, T. P., Matzarakis, A., & Hwang, R. L. (2010). Shading effect on long-term outdoor thermal comfort. *Building and environment*, 45(1), 213-221.
- Lindberg, F., Thorsson, S., Rayner, D., & Lau, K., 2016. The impact of urban planning strategies on heat stress in a climate-change perspective. *Sustainable Cities and Society*, 25, 1-12.
- Lindén, J., Fonti, P., & Esper, J. (2016). Temporal variations in microclimate cooling induced by urban trees in Mainz, Germany. *Urban Forestry & Urban Greening*, 20, 198-209.

- Liu, S., Zhao, J., Xu, M., & Ahmadian, E. (2021). Effects of landscape patterns on the summer microclimate and human comfort in urban squares in China. *Sustainable Cities and Society*, 73, 103099.
- Liu, W., Zhang, Y., & Deng, Q. (2016). The effects of urban microclimate on outdoor thermal sensation and neutral temperature in hot-summer and cold-winter climate. *Energy and Buildings*, 128, 190-197.
- Manavvi, S., & Rajasekar, E. (2022). Assessing thermal comfort in urban squares in humid subtropical climate: A structural equation modelling approach. *Building and Environment*, 109931.
- Martinelli, L., & Matzarakis, A., 2017. Influence of height/width proportions on the thermal comfort of courtyard typology for Italian climate zones. *Sustainable Cities and Society*, 29, 97-106.
- Matzarakis, A., Mayer, H., & Iziomon, M. G., 1999. Applications of a universal thermal index: physiological equivalent temperature. *International journal of biometeorology*, 43(2), 76-84.
- Middel, A., Brazel, A. J., Gober, P., Myint, S. W., Chang, H., & Duh, J. D., 2012. Land cover, climate, and the summer surface energy balance in Phoenix, AZ, and Portland, OR. *International journal of climatology*, 32(13), 2020-2032.
- Middel, A., Brazel, A. J., Kaplan, S., & Myint, S. W., 2012a. Daytime cooling efficiency and diurnal energy balance in Phoenix, Arizona, USA. *Climate Research*, 54(1), 21-34.
- Middel, A., Häb, K., Brazel, A. J., Martin, C. A., & Guhathakurta, S., 2014. Impact of urban form and design on mid-afternoon microclimate in Phoenix Local Climate Zones. *Landscape and Urban Planning*, 122, 16-28.
- Nikolopoulou, M., & Lykoudis, S. (2007). Use of outdoor spaces and microclimate in a Mediterranean urban area. *Building and environment*, 42(10), 3691-3707.
- Ramlee, M., Omar, D., Yunus, R. M., & Samadi, Z., 2015. Revitalization of urban public spaces: An overview. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 201, 360-367.
- Rashdi, W. S. S. W., & Embi, M. R. (2016). Analysing optimum building form in relation to lower cooling load. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 222, 782-790.
- Robitu, M., Musy, M., Inard, C., & Groleau, D. (2006). Modeling the influence of vegetation and water pond on urban microclimate. *Solar energy*, 80(4), 435-447.
- Shashua-Bar, L., Pearlmutter, D., & Erell, E., 2009. The cooling efficiency of urban landscape strategies in a hot dry climate. *Landscape and Urban Planning*, 92(3-4), 179-186.
- Spangenberg, J., Shinzato, P., Johansson, E., & Duarte, D. (2008). Simulation of the influence of vegetation on microclimate and thermal comfort in the city of São Paulo. *Revista da Sociedade Brasileira de Arborização Urbana*, 3(2), 1-19.
- Stocco, S., Cantón, M. A., & Correa, E. (2021, June). Evaluation of design schemes for urban squares in arid climate cities, Mendoza, Argentina. In *Building Simulation* (Vol. 14, No. 3, pp. 763-777). Tsinghua University Press.
- Tablada, A., De Troyer, F., Blocken, B., Carmeliet, J., & Verschure, H., 2009. On natural ventilation and thermal comfort in compact urban environments—the Old Havana case. *Building and Environment*, 44(9), 1943-1958.

- Taleghani, M., Tenpierik, M., van den Dobbelsteen, A., & Sailor, D. J., 2014. Heat in courtyards: A validated and calibrated parametric study of heat mitigation strategies for urban courtyards in the Netherlands. *Solar Energy*, 103, 108-124.
- Teixeira, C. F. B. (2021). Green space configuration and its impact on human behavior and URBAN environments. *Urban Climate*, 35, 100746.
- Tseliou, A., Koletsis, I., Pantavou, K., Thoma, E., Lykoudis, S., & Tsiros, I. X. (2022). Evaluating the effects of different mitigation strategies on the warm thermal environment of an urban square in Athens, Greece. *Urban Climate*, 44, 101217.
- Tsitoura, M., Michailidou, M., & Tsoutsos, T., 2017. A bioclimatic outdoor design tool in urban open space design. *Energy and Buildings*, 153, 368-381.
- Van Craenendonck S., Lauriks L., Vuye C., & Kampen J., 2018. A review of human thermal comfort experiments in controlled and semi-controlled environments. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 82 (3): 3365-3378
- Xiao, J., & Yuizono, T. (2022). Climate-adaptive landscape design: Microclimate and thermal comfort regulation of station square in the Hokuriku Region, Japan. *Building and Environment*, 212, 108813.
- Yang, W., Wong, N. H., & Zhang, G. (2013). A comparative analysis of human thermal conditions in outdoor urban spaces in the summer season in Singapore and Changsha, China. *International journal of biometeorology*, 57(6), 895-907.
- Yavaş, M., & Yılmaz, S. (2020). İklim duyarlı kentsel tasarım ilkeleri: Erzurum kenti örneği. *Planlama Dergisi*, 30(2), 294-312.
- Yılmaz S., Sezen I., Irmak M. A. , Kulekci E. A., 2021a. Analysis of outdoor thermal comfort and air pollution under the influence of urban morphology in cold-climate cities: Erzurum/Turkey, *Environmental Science and Pollution Research*, 28 (45): 64068 - 64083. DOI 10.1007/s11356-021-14082-3
- Yılmaz S., Kulekci E. A., Mutlu B. E. , Sezen I., 2021d. Analysis of winter thermal comfort conditions: street scenarios using ENVI-met model, *Environmental Science and Pollution Research*, 28 (45): 63837–63859. <https://doi.org/10.1007/s11356-020-12009-y>
- Yılmaz S., Mutlu B. E., Aksu A., Mutlu, E., Qaid, A., 2021b. "Street design scenarios using vegetation for sustainable thermal comfort in Erzurum, Turkey", *Environmental Science and Pollution Research*, 28 (3): 3672-3693. DOI10.1007/s11356-020-10555-z
- Yılmaz S., Mutlu E., and Yılmaz H., 2017. Quantification of thermal comfort of based on different Street orientation in winter months of urban city Dadaskent. *GREEN CITIES 2017 International Symposium on greener cities for more efficient ecosystem services in a climate changing world - Oral presentation, 12/15 September Bologna, ITALY.*
- Yılmaz S., Sezen I., Sari E. N., 2021c. The relationships between ecological urbanization, green areas, and air pollution in Erzurum/Turkey, *Environmental and Ecological Statistics*, 28 (4): 733–759- WOS:000613320700001- DOI 10.1007/s10651-021-00484-6

- Yilmaz, H., Yildiz, N. D., Avdan, U., Koc, A., & Matzarakis, A., 2015. Analysis of human thermal conditions in winter for different urban structures in Erzurum. In ICUC9-9th International Conference on Urban Climate jointly with 12th symposium on the Urban Environment (pp. 20-24).
- Yilmaz, H., Yilmaz, S., Yavaş, M., Mutlu, E., & Koç, A., 2016. Climate-sensitive pavement modelling for pedestrian ways. *Procedia Engineering*, 169, 408-415.
- Yu, H., Fukuda, H., Zhou, M., & Ma, X. (2022). Improvement strategies for microclimate and thermal comfort for urban squares: a case of a cold climate area in China. *Buildings*, 12(7), 944.
- Zölch, T., Rahman, M. A., Pfeleiderer, E., Wagner, G., & Pauleit, S. (2019). Designing public squares with green infrastructure to optimize human thermal comfort. *Building and environment*, 149, 640-654.

Spatial Patterns of Crime and Its Relationship with The Physical Environment: Chicago Case

Suçun Mekânsal Örüntüleri ve Fiziksel Çevreyle İlişkisi: Şikago Örneği

Elif Kırpık¹

ABSTRACT

Although the environmental criminology, which relates crime to environmental factors and argues that the environment is not a passive determinant of the onset, continuation or termination of crime, has been on the agenda of urban studies, the relationships between elements of the physical environment and crime have not yet been sufficiently studied through exploratory spatial statistics. In the light of crime theories such as Broken Windows Theory, Crime Pattern Theory and Crime Prevention Through Environmental Design approach, this study aims to define and understand crime patterns by producing crime maps, visualizing spatial distributions, and testing the relationship between recurrent crimes in space and physical environmental elements.

With the field study carried out in Chicago, the spatial patterns and relationships between crime types and physical environment elements were analyzed using exploratory spatial statistical methods. All secondary data used in this research are open data and all analyses were carried out using Geographical Information Systems. Exploratory spatial data analyses using GIS are Average Nearest Neighbor, Optimized Hotspot Analysis, Spatial Autocorrelation (Global Moran's I) and Geographically Weighted Regression.

The analyses conducted in this study provided supporting evidence for theories of crime. The findings revealed that crimes tend to occur in close proximity to one another and cluster in specific neighborhoods and regions. This spatial concentration of crime supports the notion that criminals choose their locations intentionally or randomly. Furthermore, the study established a direct relationship between physical environmental elements and crime. Various physical factors such as inadequate street lighting, vacant and abandoned buildings, and sanitation code complaints were found to significantly contribute to the occurrence of crimes. These findings confirm the hypothesis that the deterioration of the physical environment can influence and contribute to increased criminal activity. Overall, the results of this study align with established theories of crime and provide empirical evidence for the significance of the physical environment in shaping criminal behavior.

Keywords: Crime theories, Crime studies, Environmental criminology, Exploratory spatial data analysis, Geographic information systems

ÖZ

Suçu çevresel faktörlerle ilişkilendiren ve çevrenin suçun başlangıcı, devamı veya sona ermesinde aktif bir etken olduğunu savunan çevresel kriminoloji, kent çalışmalarının gündeminde olmasına rağmen, fiziksel çevre unsurları ile suç arasındaki ilişkiler henüz keşfedici mekânsal istatistikî yöntemler aracılığıyla yeterince çalışılmamıştır. Bu çalışma, Kırık Camlar Teorisi, Suç Örüntüleri Teorisi ve Çevresel Tasarım Yoluyla Suç Önleme yaklaşımı gibi suç teorileri ve yaklaşımları ışığında, suçun mekânsal dağılımlarını görselleştirip suç haritaları üretmeyi ve mekânda tekrar eden suçlar ile fiziksel çevre unsurları arasındaki ilişkiyi test ederek suç örüntülerini tanımlamayı ve anlamayı amaçlamaktadır. Şikago'da gerçekleştirilen vaka çalışması ile suç türleri ve fiziksel çevre unsurları arasındaki mekânsal örüntüler ve ilişkiler, keşfedici mekânsal istatistikî yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Bu çalışmada kullanılan tüm ikincil veriler açık veridir ve tüm

¹ **Corresponding Author:** Yıldız Technical University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, elfkrpk@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5808-2115

analizler Coğrafi Bilgi Sistemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında Ortalama En Yakın Komşu Analizi, Optimize Edilmiş Sıcak Nokta Analizi, Mekânsal Otokorelasyon (Global Moran's I) ve Coğrafi Ağırlıklı Regresyon analizleri kullanılmıştır.

Bu çalışmada kullanılan analizler bahsi geçen suç teorilerini ve yaklaşımlarını destekleyici kanıtlar sağlamıştır. Bulgular, suçların birbirine yakın yerlerde meydana gelme eğiliminde olduğunu ve belirli mahalle ve bölgelerde kümelenildiğini ortaya koymuştur. Suçun bu mekânsal yoğunlaşması, suçluların yerlerini dağınık seçmek yerine kasıtlı veya rastgele seçtikleri fikrini desteklemektedir. Ayrıca, çalışma fiziksel çevre unsurları ile suç arasında doğrudan bir ilişki kurmuştur. Yetersiz sokak aydınlatması, boş ve terk edilmiş binalar ile temizlik şikayetleri gibi çeşitli fiziksel faktörlerin suçların oluşumuna ve devamlılığına önemli ölçüde katkıda bulunduğu kanıtlanmıştır. Bu bulgular, fiziksel çevrenin bozulmasının suç faaliyetlerinin artmasını etkileyebileceği ve buna katkıda bulunabileceği hipotezini doğrulamaktadır. Genel olarak, bu çalışmanın sonuçları mevcut suç teorileri ve yaklaşımları ile uyumludur ve suç davranışını şekillendirmede fiziksel çevrenin önemine dair ampirik kanıtlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Coğrafi Bilgi Sistemleri, Çevresel kriminoloji, Suç çalışmaları, Suç teorileri, Keşifsel mekansal veri analizi

INTRODUCTION:

The relationship between crime and the environment has been the subject of considerable academic interest in the social sciences. The prevalence of high crime rates, particularly in urban areas characterized by physical decay, poses a significant challenge to both residents and policy makers. The interplay between crime and the built environment has attracted considerable attention because of its potential implications for understanding the underlying causes of criminal behavior and formulating effective crime prevention strategies. Understanding the complex dynamics between these factors has significant implications for crime prevention and urban planning efforts.

In this study, we aim to explore this relationship by using spatial statistical methods to analyze the spatial patterns and associations between the physical environment elements and crime, and to contribute to the growing body of knowledge on crime prevention strategies and urban planning. In addition, an essential dimension of this study is the availability of openly accessible data with spatial attributes.

Chicago was chosen as the case area due to the comprehensive and openly available crime data it offers. In a difference to the US, countries like Turkey lack detailed crime data that are openly shared with the public, typically limited to neighborhood-level information rather than a comprehensive dataset. Therefore, selecting a city where crime studies are frequently conducted was deemed suitable for this study. This aspect is of great importance as it enables the expansion of research in this area. The usage of openly available data ensures transparency, reproducibility and enables further exploration and validation of our findings by other researchers in the field.

In summary, this study aims to shed light on the intricate interplay between physical environment elements and crime, ultimately contributing to a deeper understanding of the underlying mechanisms and providing practical insights for addressing the complex challenges associated with crime in urban areas.

1. Literature Review

Criminal behavior is associated with biological and sociological reasons when discussed with traditional approaches. The environmental perspective which associates crime not just with individual but also environmental factor focuses on place, time, criminals and actions, in short the existing dynamics of crime and crime prevention instead of dwelling on the causes of crime, rehabilitating criminal or reintegrating criminals into society (Wortley & Mazerolle, 2008). One of the first sociological studies made with an environmental perspective is Social Organization Theory (Shaw, 1931; Shaw & McKay, 1942). The theory, which emerged from studies made by sociologists at the University of Chicago in the 1920s and 1930s, shows that crime depends on socioeconomic disadvantages and characteristics of the neighborhood such as inappropriate dwelling, poor sanitary conditions instead of an individual's

natural features. The prominent crime theories that theorized later and accepted as modern are; Jane Jacob's design who developed principles on the prevention of crime through urban design (1961), similarly the Crime Prevention Through Environmental Design (Jeffery, 1977), the Defensible Space Theory which examines the causes of crime in connection with environmental design (Newman, 1972), the Routine Activity Theory which explains with activities of daily living (Felson & Spaeth, 1978) and the Broken Windows Theory which associates with social disorganization (Wilson & Kelling, 1982). Considering these theories, it is obvious that the environment is seen as an important factor in the initiation, continuation or termination of the crime rather than just a passive characteristic in which an crime is committed, and crime analysis are consulted to examine crime's patterns and tendencies in the environment (Emig et al., 1980). In summary, the literature review highlights that the environmental perspective has shifted the focus from individual-level factors to the influence of the environment on crime.

At this juncture, the question of which factors influence crime assumes significant importance. Ayhan and Çubukçu (2007) have posited that crime is influenced by a range of social, political, cultural, economic, demographic, and spatial factors. These factors may manifest as the use of buildings, the demographic composition of neighborhoods, or cultural norms and values. Among the diverse array of factors shaping crime, particular intrigue surrounds the role played by physical environmental elements.

In the 1970s, especially the Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) approach, mentioned by C. Ray Jeffery in his book of the same name, is one of the literatures that focus intensively on the relationship between physical environmental elements and crime (Jeffery, 1977). This approach emphasizes the role of effective environmental design and improved physical surroundings in reducing both the fear and occurrence of crime, offering a range of methodologies for achieving this goal (Crowe, 2013). Within this framework, the relationship between physical deterioration and crime is frequently highlighted, asserting that the physical environment influences the occurrence of criminal activities (Taylor & Harrell, 1996). The CPTED approach claims that a large number of physical environment elements can have an impact on crime. These factors include, but are not limited to, vacant dwellings, street lighting, natural surveillance, accessibility of facility areas, adequacy and distribution of urban functional zones, littering, graffiti, abandoned vehicles and unmaintained streets.

Numerous studies have provided empirical evidence from different perspectives to support the relationship between physical environment elements and crime. For instance, Sun et al. (2022) found that factors such as the density of commercial establishments, hotels, entertainment venues, and housing prices exerted the greatest influence on property crimes such as burglary, robbery, theft, and motor vehicle theft. In a study on the impact of lighting on crime, Fotios et al. (2021) revealed that increased darkness was associated with higher rates of robbery, arson, and curfew violations, while it coincided with lower rates of public disorder, non-violent family crimes, and prostitution. Kooi (2013) claimed that bus stops clustered close to each other can facilitate an increase in crime incidents, Lavi et al. (2022) discovered a high correlation between graffiti and crimes against pedestrians, and Kondo et al. (2015) proved that improvements to abandoned buildings reduce general crimes, assaults, gun attacks and nuisance offenses around the buildings and in the whole city.

Furthermore, it is worth noting that all of the aforementioned studies are deeply rooted in the spatial dimension. The utilization of spatial representations and statistical analyses in the field of crime studies represents a rapidly expanding body of literature. These spatial approaches provide valuable insights into the spatial patterns, relationships, and dynamics of criminal behavior, contributing to a more comprehensive understanding of crime phenomena. The first spatial study about crime was carried

out in the 1830s by Quetelet (1831) and Guerry (1833) who researched the relation between social factors and rates of detention. In the 1930s, researchers of the Chicago School mapped children's criminality. In 1942, it was found out by the study made by Shaw and McKay (1942) that crime intensified in certain parts of cities and this intensity tended to remain stable in time.

Since 1980, with the development of new theories of crime models and advent of geographic information systems, it is seen that studies on understanding and analyzing the geospatial dimension of crime are increasing. Especially in the 1990s, with the development of desktop mapping programs and the increase of personal usage of Geographic Information Systems, spatial studies were enriched. The first hotspot maps, based upon the Routine Activity Theory, prepared by Sherman, Gartin and Buerger (1989) with a large data set and helping us to ask questions about criminogenic structure of places, opened a new era in the applied mapping of crime.

According to the Routine Activity Theory, criminals generally bunch crime up and as a consequence mutual committal becomes a topic for the theory. Criminals commit crimes in nearby places to one another and at proximate times with "convergence" (Felson, 2008). Hotspot maps, which enable determination of places where criminal provisions intensify and decrease, also aid in finding out spatial patterns of crime. Crime Pattern Theory also claims that crime is not randomly or monotonously dispersed in time and place, it does not occur randomly or coequally in neighborhood, social groups or during an individual's daily activities or through a person's life and indicates that understanding of this clustering is especially important for crime prevention activities (Brantingham & Brantingham, 2008). Crime Pattern Theory also looks at crime as a complicated phenomenon and says that there are hotspots and cold spots for crimes, repetitious criminals and repetitive victims are strictly linked together.

It should be pointed out that the increasing use of Geographic Information Systems, guided by theories of crime, has led to a growing body of literature that focuses on the impact of physical environmental elements on crime. However, one significant challenge in conducting these studies is the availability of appropriate data. As a result, there is a need for more detailed and fine-grained studies to better understand the influence of physical environmental factors on crime in such contexts (Cinar & Cubukcu, 2012).

The main purpose of this study is to obtain information about crime patterns and to investigate the relationship between crime incidents and physical environmental factors. To achieve this, the research employed the visualization techniques and exploratory spatial analysis methods of Geographic Information Systems (GIS). A field study was conducted in the city of Chicago as a representative case. Due to its extensive and openly available detailed dataset, Chicago has been the subject of numerous crime studies in recent years. There is an impressive literature on the factors that influence crime, and similar exploratory spatial statistical methods have been used in this research (De Nadai et al., 2020; Hou et al., 2023; Schertz et al., 2021; Singleton et al., 2023). Since 2020, one of the most significant contributions to this literature has been studies examining the relationship between Covid-19 and crime (Campedelli et al., 2020; Yang et al., 2021). Another emerging literature focuses on data analysis (Dayara et al., 2022) and crime prediction and forecasting using artificial intelligence (Safat et al., 2021).

By generating crime maps through GIS, the study seeks to visualize and analyze the spatial distribution of crime incidents in Chicago. This spatial representation will provide a comprehensive understanding of the patterns and trends of crime across different areas of the city. The analysis will further explore the relationship between crime and various physical environmental factors such as abandoned vehicles, vacant and abandoned buildings, graffiti removal, alley lights out, street lights one out, street lights all out, garbage carts, sanitation code complaints, tree trims, tree debris and potholes.

This study endeavors to contribute to the existing literature on the effects of environmental factors on crime by incorporating a comprehensive range of variables, encompassing various street crimes, and considering physical environmental elements that potentially contribute to the deterioration of urban areas. Through the utilization of an extensive dataset, this research aims to shed light on the complex relationship between crime and its surrounding environment. Furthermore, by advocating for the use of open data in crime studies, this study seeks to set an example for promoting transparency and accessibility in the field.

2. Scope and Methodology

In this study, exemplary fieldwork was conducted in the city of Chicago to examine how crime tends to occur in place with other crimes, its shift over time, its dependence on place, and its relationship to crime-related physical environmental elements.

The research questions of the study are:

- What are the spatial analysis methods of crime?
- How does crime show tendency (random, dispersed, and clustering) in the place?
- Does crime have spatial continuity or is it independent of place? Does spatial concentration differ according to the type of crime?
- Can physical environmental factors explain crime? Which elements are correlated with which types of crimes?

This research was conducted based on fieldwork utilizing secondary data. The study area chosen was Chicago, which is the third largest city in the USA in terms of population. Chicago comprises a central business district known as The Loop, as well as the surrounding North, South, and West sides. The city exhibits a diverse ethnic identity, with ethnic groups not being evenly distributed throughout. Commercial centers are dispersed across the city, extending beyond The Loop, while residential areas cater to various socio-economic groups both in the city center and suburbs. Additionally, the city experiences high crime rates in several areas.

Chicago was selected as the case area due to its comprehensive crime data available since 2011, which is accessible as open data. Opting for an urban scale analysis was motivated by the need to eliminate exceptional cases where distinctive local features cannot be identified. Furthermore, employing a large volume of data enhances the statistical method's reliability. Census Tracts, one of the different geographical units of The U.S. Census, were used as the units of analysis in the study. All independent and dependent variables are analyzed in the track in which they are located. 881 different population tracks in Chicago were subject to analyses.

The data utilized in this study was obtained from the City of Chicago's open data portal (City of Chicago, 2023a). It encompasses all street crimes that occurred between 2011 and 2017. By incorporating this broad time frame, any sudden fluctuations or anomalies in crime rates were accounted for to ensure the accuracy of the results. To examine the relationship between crimes and various physical environment factors, the study relied on the locations mentioned in the reports made to 311 City Services (City of Chicago, 2023b). The independent variables included complaints and issues reported between 2011 and 2017, such as abandoned vehicles, vacant and abandoned buildings, graffiti removal, alley lights out, street lights one out, street lights all out, garbage carts, sanitation code complaints, tree trims, tree debris and potholes.

The rationale behind selecting these variables stems from the Broken Windows Theory, which posits that the deterioration of physical spaces can contribute to a decline in social order and an increase in criminal behavior. According to this theory, when areas exhibit signs of neglect or disrepair, the

motivation to uphold societal norms and maintain order diminishes, potentially leading to an uptick in criminal activities. By examining these variables, the study aims to explore the extent to which these physical environmental factors correlate with different types of crimes.

To identify, observe and visualize spatial distribution, define atypical places or spatial deviations, confirm clustering or hot spot pattern, the following “Exploratory Spatial Data Analysis” was consulted:

- Average Nearest Neighbor
- Optimized Hotspot Analysis
- Spatial Autocorrelation (Global Moran's I)
- Geographically Weighted Regression

Among these analyses, the Average Nearest Neighbor analysis was utilized to measure the average distance between each crime, while the Optimized Hotspot Analysis was employed to visualize areas where crimes spatially concentrate, exhibit a normal distribution, or become sparser. Spatial Autocorrelation was applied to determine the compatibility of all dependent and independent variables for the establishment of the model. Geographically Weighted Regression, on the other hand, was preferred to define the level of relationship between the dependent and independent variables. These analyses were selected to gain insights into various aspects of the spatial data, examine patterns and relationships within the dataset, and contribute to the overall validity and comprehensiveness of the research findings.

Lastly, all these spatial statistical methods were applied using the ArcGIS Desktop program (ESRI, 2023).

3. Chicago Case

3.1. Exploring Crime and Physical Environmental Factors in Chicago

In the city of Chicago, 31 crime types and 471333 cases committed on the street between 2011-2017 were reached. Figure 1 illustrates the counts of crimes. The top three crimes committed most were theft, criminal damage and motor vehicle theft.

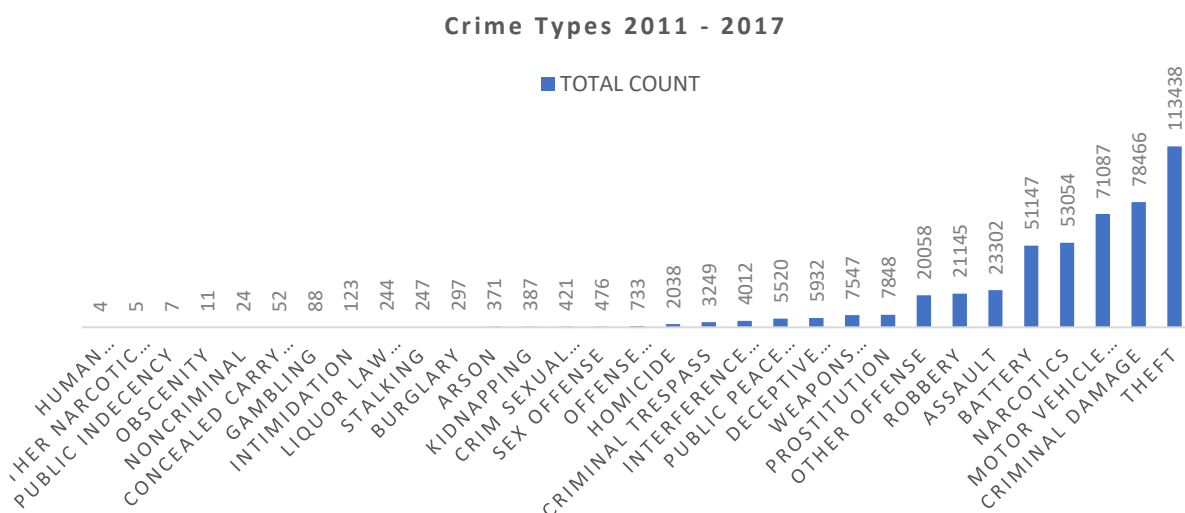

Figure 1. Total Counts of Street Crimes in Chicago Between 2011 – 2017

The study analyzed data from 311 City Services reports and complaints like crime data from 2011-2017. Firstly, all reports and complaints reported to 311 City Services were evaluated. Eleven elements of the physical environment that were located on the street and whose locations could be accessed were

selected as independent variables of the research, utilizing open data. As mentioned earlier, these were abandoned vehicles, vacant and abandoned buildings, graffiti removal, alley lights out, street lights one out, street lights all out, garbage carts, sanitation code complaints, tree trims, tree debris and potholes reported. The total number of reports and complaints between 2011-2017 can be seen in Figure 2.

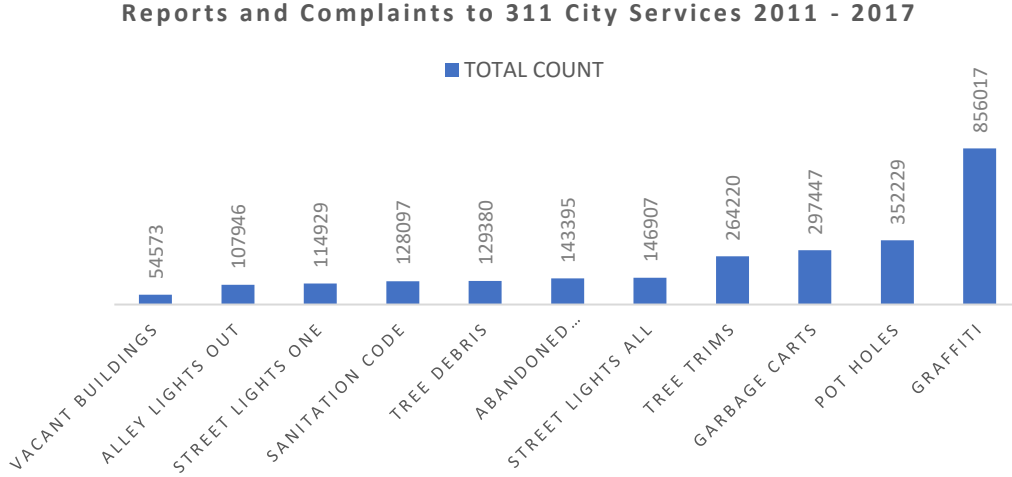

Figure 2. Total Counts of Reports and Complaints to 311 City Services in Chicago Between 2011-2015

3.1.1. Average Nearest Neighbor Analysis

Average Nearest Neighbor Analysis was carried out to test whether the crime which decreased depending upon the time, showed any clustering tendency in the place. This analysis explains whether the data tends to be dispersed, random or shows a tendency to clustering by measuring each point's distance to the nearest point. Since the distance of the crime incidents to each other was needed in this research, the Euclidean method, which linearly measures the shortest distance between two points, was chosen as the distance method. In light of the Average Nearest Neighbor Analysis, it is noteworthy that the observed average distance between crime incidents was found to be approximately 2.7 meters, deviating significantly from the expected average distance of approximately 24.7 meters (Figure 3). This indicates a highly clustered pattern of crime occurrences. Moreover, the z-score (-1167.47) obtained from the analysis suggests that the probability of this clustered pattern being the result of a coincidental chance is less than 1%.

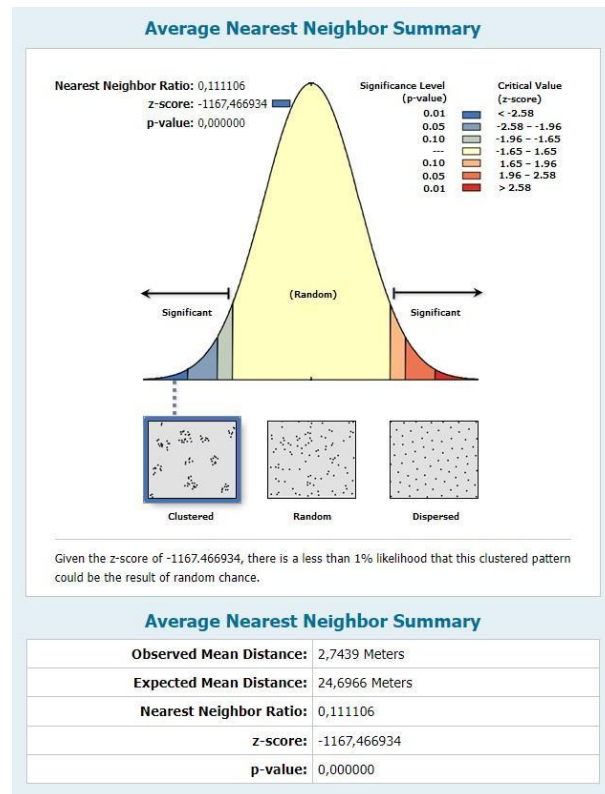

Figure 3. Average Nearest Neighbor Analysis Result Summary for All Crimes

These findings provide convincing evidence of a spatially significant relationship between crime incidents, but for the reliability of the study the same analysis was repeated for all crime types. The same area size was used for all analyses.

Table 1. Average Nearest Neighbor Analysis Results for Crimes

CRIME TYPES	Observed Mean Distance	Expected Mean Distance	Nearest Neighbor Ratio	z-score:	p-value:	Pattern Type
ALL CRIMES	2,74 m.	24,70 m.	0,111	-1167,47	0	Clustered
ARSON	505,25 m.	880,27 m.	0,574	-15,70	0	Clustered
ASSAULT	45,80 m.	111,07 m.	0,412	-171,61	0	Clustered
BATTERY	23,11 m.	74,97 m.	0,308	-299,29	0	Clustered
BURGLARY	630,50 m.	983,84 m.	0,641	-11,84	0	Clustered
CONCEALED CARRY LICENSE VIOLATION	1265,39 m.	2351,25 m.	0,538	-6,37	0	Clustered
CRIM SEXUAL ASSAULT	517,13 m.	826,34 m.	0,625	-14,69	0	Clustered
CRIMINAL DAMAGE	17,33 m.	60,53 m.	0,286	-382,44	0	Clustered
CRIMINAL TRESPASS	162,97 m.	297,46 m.	0,548	-49,30	0	Clustered
DECEPTIVE PRACTICE	104,51 m.	220,14 m.	0,475	-77,40	0	Clustered
GAMBLING	826,28 m.	1807,42 m.	0,457	-9,74	0	Clustered
HOMICIDE	160,83 m.	375,58 m.	0,428	-49,39	0	Clustered
HUMAN TRAFFICKING	6942,87 m.	8477,56 m.	0,819	-0,69	0,489	Random
INTERFERENCE WITH PUBLIC OFFICER	121,66 m.	267,68 m.	0,454	-66,10	0	Clustered
INTIMIDATION	734,65 m.	1528,79 m.	0,481	-11,02	0	Clustered
KIDNAPPING	542,96 m.	861,88 m.	0,630	-13,93	0	Clustered
LIQUOR LAW VIOLATION	599,33 m.	1085,44 m.	0,552	-13,38	0	Clustered
MOTOR VEHICLE THEFT	18,94 m.	63,59 m.	0,298	-358,17	0	Clustered
NARCOTICS	21,90 m.	73,61 m.	0,298	-309,52	0	Clustered
NONCRIMINAL	2336,81 m.	3460,95 m.	0,675	-3,04	0,002	Clustered

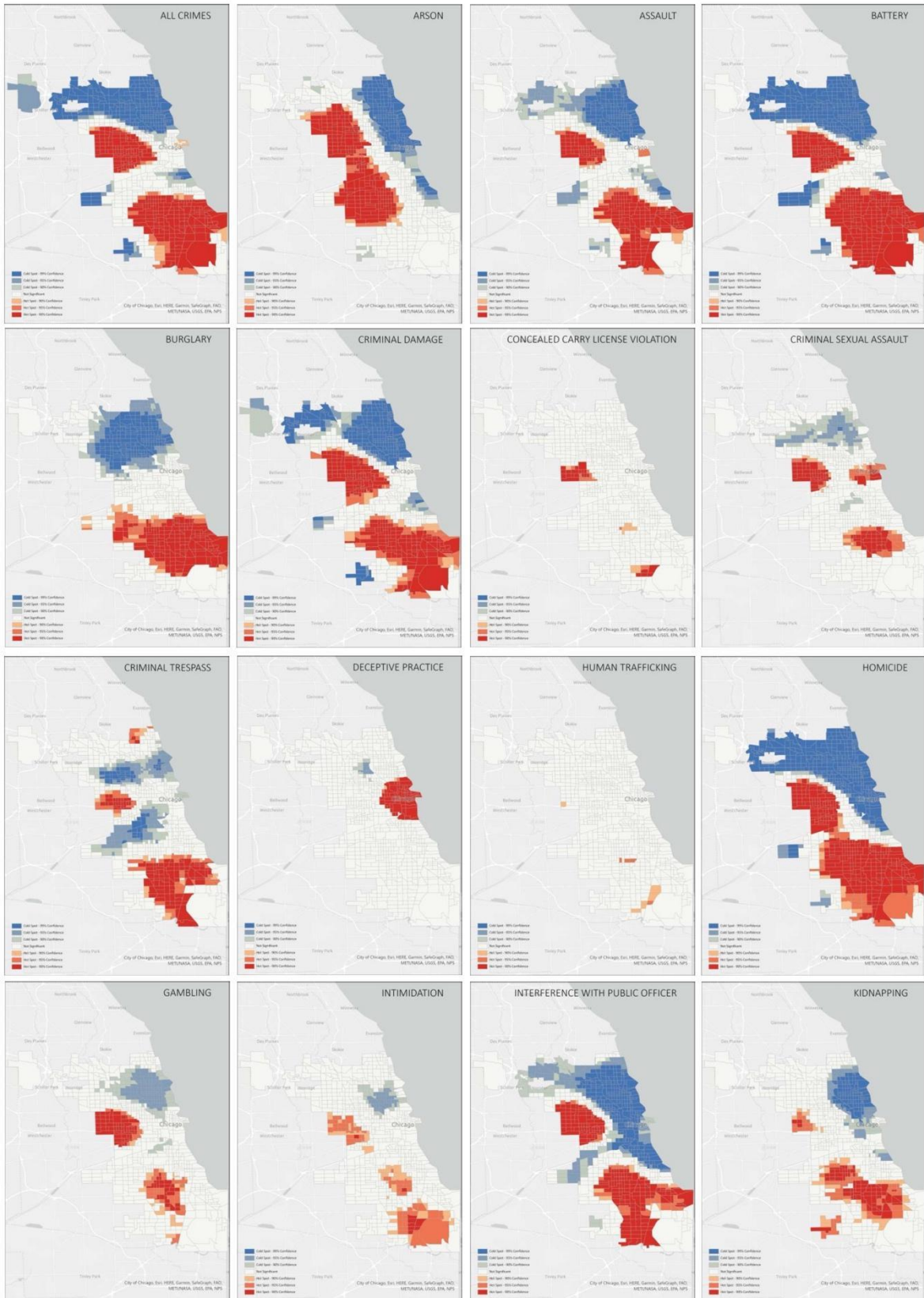
OBSCENITY	3800,74 m.	5112,16 m.	0,743	-1,63	0,104	Random
OFFENSE INVOLVING CHILDREN	351,49 m.	626,25 m.	0,561	-22,72	0	Clustered
OTHER NARCOTIC VIOLATION	6933,67 m.	7582,56 m.	0,914	-0,37	0,714	Random
OTHER OFFENSE	48,98 m.	119,71 m.	0,409	-160,09	0	Clustered
PROSTITUTION	20,74 m.	191,39 m.	0,108	-151,11	0	Clustered
PUBLIC INDECENCY	4714,95 m.	6408,43 m.	0,736	-1,34	0,181	Random
PUBLIC PEACE VIOLATION	100,49 m.	228,21 m.	0,440	-79,54	0	Clustered
ROBBERY	47,68 m.	116,60 m.	0,409	-164,42	0	Clustered
SEX OFFENSE	438,90 m.	777,14 m.	0,565	-18,17	0	Clustered
STALKING	663,33 m.	1078,83 m.	0,615	-11,58	0	Clustered
THEFT	12 m.	50,34 m.	0,238	-490,77	0	Clustered
WEAPONS VIOLATION	90,06 m.	195,17 m.	0,461	-89,50	0	Clustered

Upon examining Table 1, it became evident that 27 out of the 31 crime types analyzed exhibited a closer spatial clustering than expected. Notably, the offenses of human trafficking, obscenity, other narcotic violation, and public indecency, however, were found to be closer to a random distribution. Furthermore, upon examining the p-values associated with these four physical environment elements, it is evident that they do not yield statistically significant results. Hence, it can be inferred that applying spatial autocorrelation analysis to all variables would be appropriate and necessary.

In sum, these findings suggested that the majority of crime types displayed a clustered pattern, indicating the presence of underlying spatial factors or dynamics that contributed to their clustering patterns.

3.1.2.Optimized Hotspot Analysis

Optimized Hot Spot Analysis, which uses statistical techniques to detect spatial clusters, was applied for each crime type. The results of the Optimized Hotspot Analysis conducted for each crime type can be observed in the accompanying maps. In this analysis there are 7 categories. It includes 3 levels of hot, 3 levels of cold and the average value. While hotspots show the areas where the crime is committed more than the average, the cold spots show the areas where the crime is getting rarer.

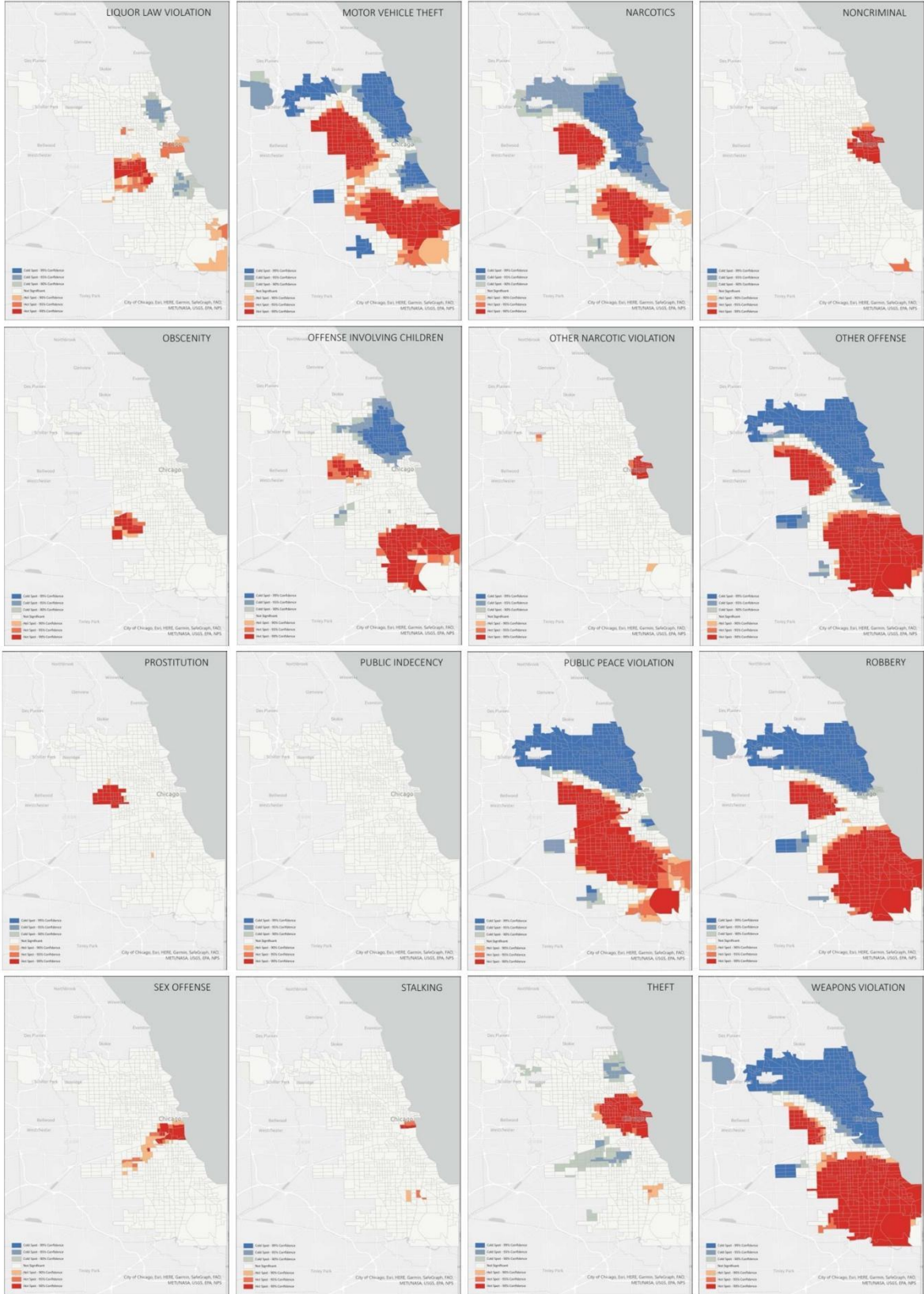

Figure 4. Optimized Hotspot Maps of Crimes

In the generated maps (Figure 4), it was evident that the spatial analysis revealed distinct patterns of hot, average and cold spots for each crime type. Focusing on the hot spots, it became apparent that specific areas within the city exhibited concentrated occurrences of different crimes. Notably, noncriminal activities, other narcotic violations, liquor law violations, sex offenses, stalking, and theft

demonstrated a concentration in the central business district. On the other hand, robbery, weapons violations, public peace violations, offenses involving children, and other offenses were concentrated in the southern region of the city. The presence of similar hotspots across various crime types, combined with the differentiation of the overall distribution pattern, yielded a robust model for assessing the explanatory value of the physical environment elements employed in this study.

An optimized hotspot map of all physical environment elements has also been added to provide spatial insights (Figure 5).

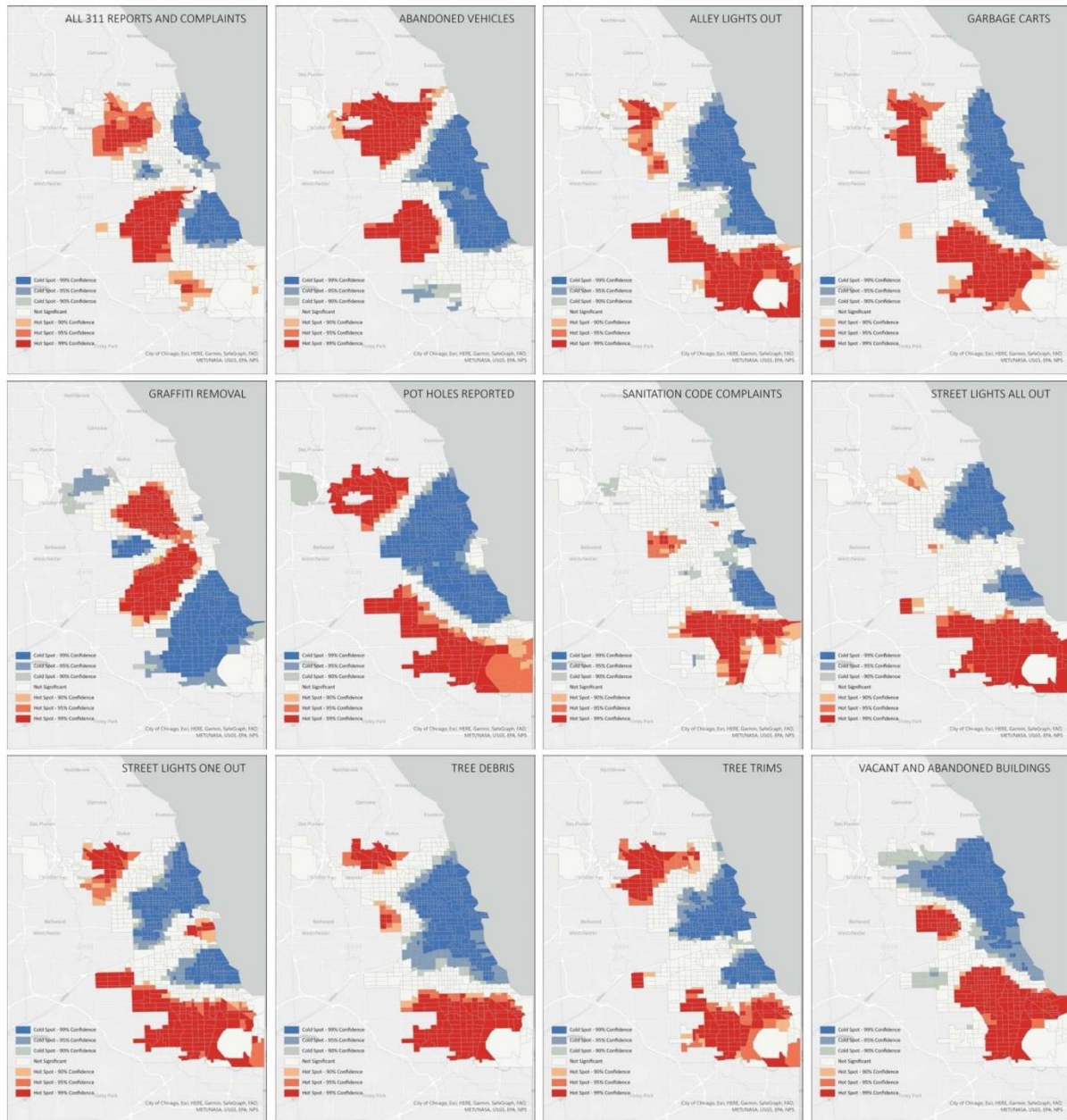

Figure 5. Optimized Hotspot Maps of Physical Environment Elements

Despite the varied spatial distribution of different crime types throughout the city, the distribution pattern of physical environmental elements exhibits a more conservative trend. Specifically, the cold spots, indicating areas with fewer occurrences of these elements, are concentrated in the central region of the city. Notably, only the presence of street lights one out was reported in the city center, indicating relatively lower levels of complaint notifications to 311 City Services in this area. Conversely,

the hotspots, representing areas with higher concentrations of these elements, are predominantly situated in the southern and northwestern peripheries of the city. This observation suggests that there may be spatial variations in the levels of reported complaints and the distribution of physical environmental elements, highlighting potential areas of concern that may require targeted interventions and resource allocation to address specific issues related to the urban environment and crime prevention.

3.1. The Relationship of Crime and Physical Environmental Factors

In this part of the field study, spatial autocorrelations and relationships between various physical environmental elements and crime types in Chicago were analyzed.

3.1.1. Spatial Autocorrelation (Global Moran's I)

Moran's I statistic was preferred to analyze the spatial autocorrelation of the physical environment elements in the data set. Using this analysis, it was evaluated whether the 11 independents were clustered, dispersed, or random. The table below shows the Moran's I index, expected index, variance, z-score and p-value values for each variable. These values are statistical measures used to analyze whether the variables show spatial clustering. In this statistical analysis, Moran's I value takes a value between -1 and 1. Positive values indicate a spatial clustering that gets stronger as it approaches 1, negative values indicate dispersed pattern, and a value close to 0 indicates randomness or spatial independence.

As a result of the analysis presented in Table 2, the spatial autocorrelation values of all independent variables were positive and all were statistically significant (p -values <0.05). Given the z-scores, all of these clustered textures were clustered in a meaningful way, randomization is not possible. In addition, according to Moran's Indices, the variable with the strongest spatial relationship was Vacant and Abandoned Buildings, while the variable with the weakest relationship was Sanitation Code.

Table 2. Physical Environmental Elements' Spatial Autocorrelation Results

311 ELEMENTS	Moran's Index	Expected Index	Variance	z - score	p-value
SANITATION CODE	0,252547	-0,00125	0,00008	28,46	0
TREE TRIMS	0,307798	-0,00125	0,000079	34,69	0
POTHOLE	0,317027	-0,00125	0,000079	35,71	0
ABANDONED VEHICLES	0,344615	-0,00125	0,000079	38,83	0
STREET LIGHTS ONE	0,349933	-0,00125	0,000079	39,43	0
STREET LIGHTS ALL	0,376614	-0,00125	0,00008	42,38	0
ALLEY LIGHTS OUT	0,421283	-0,00125	0,000079	47,43	0
GRAFFITI	0,432991	-0,00125	0,000079	48,88	0
GARBAGE CARTS	0,442508	-0,00125	0,00008	49,74	0
TREE DEBRIS	0,481304	-0,00125	0,000078	54,66	0
VACANT BUILDINGS	0,533423	-0,00125	0,000079	60,23	0

In conclusion, the results in this table show that there was a spatial regularity or similarity between certain independent variables and that these variables were potentially related to each other.

Like the physical environment elements selected as independent variables, the spatial autocorrelations of all crimes selected as dependent variables were analyzed (Table 3). The results of the analyses revealed that the p-values for public indecency, human trafficking, obscenity, and other narcotic

violation crimes exceeded 0.05, leading to their exclusion from the study. Upon examining the z-scores and p-values of the remaining crime types, it was observed that 24 crime types exhibited p-values of 0, while 3 crime types displayed p-values ranging between 0 and 0.05. Based on the analysis results, except for public indecency, human trafficking, obscenity and other narcotic violation offenses, it can be concluded that all 27 crime types exhibited spatial clustering. It is important to mention that, in addition to the crime types with p-values exceeding 0.05 in the subsequent GWR analyses, concealed carry license violation, gambling, and intimidation crimes were excluded from the study due to insufficient case counts or variations that hindered meaningful spatial analysis.

Table 3. Crime Types' Spatial Autocorrelation Results

CRIME TYPES	Moran's Index	Expected Index	Variance	z-score	p-value
PUBLIC INDECENCY	-0,004882	-0,00125	0,000069	-0,44	0,661
HUMAN TRAFFICKING	-0,004675	-0,00125	0,00006	-0,44	0,659
OBSCENITY	0,008986	-0,00125	0,000073	1,20	0,23
OTHER NARCOTIC VIOLATION	0,011	-0,00125	0,000064	1,53	0,126
STALKING	0,023302	-0,00125	0,000078	2,78	0,005
CONCEALED CARRY LV	0,025572	-0,00125	0,000077	3,06	0,002
SEX OFFENSE	0,031346	-0,00125	0,000079	3,67	0
INTIMIDATION	0,052383	-0,00125	0,000078	6,08	0
BURGLARY	0,059432	-0,00125	0,000079	6,81	0
NONCRIMINAL	0,06144	-0,00125	0,000077	7,15	0
LIQUOR LAW VIOLATION	0,068921	-0,00125	0,000079	7,92	0
KIDNAPPING	0,075678	-0,00125	0,000079	8,66	0
GAMBLING	0,094238	-0,00125	0,000077	10,87	0
CRIM SEXUAL ASSAULT	0,122513	-0,00125	0,000079	13,96	0
PROSTITUTION	0,125231	-0,00125	0,000067	15,47	0
ARSON	0,145157	-0,00125	0,000079	16,49	0
OFFENSE INVOLVING CHILDREN	0,178873	-0,00125	0,000079	20,23	0
CRIMINAL TRESPASS	0,185723	-0,00125	0,000079	21,02	0
THEFT	0,212224	-0,00125	0,000074	24,79	0
CRIMINAL DAMAGE	0,251142	-0,00125	0,00008	28,30	0
DECEPTIVE PRACTICE	0,254718	-0,00125	0,000071	30,30	0
MOTOR VEHICLE THEFT	0,314929	-0,00125	0,00008	35,44	0
PUBLIC PEACE VIOLATION	0,335293	-0,00125	0,000079	37,82	0
HOMICIDE	0,372443	-0,00125	0,000079	42,09	0
ASSAULT	0,406608	-0,00125	0,00008	45,74	0
BATTERY	0,441315	-0,00125	0,000079	49,69	0
NARCOTICS	0,467111	-0,00125	0,000078	53,09	0
INTERFERENCE WITH PO	0,476805	-0,00125	0,000079	53,89	0
ROBBERY	0,500369	-0,00125	0,00008	56,24	0
OTHER OFFENSE	0,50851	-0,00125	0,000079	57,24	0
WEAPONS VIOLATION	0,518992	-0,00125	0,000079	58,44	0

While theft, criminal damage, and motor vehicle offenses had the highest total numbers of incidents, the offenses with the strongest spatial correlation, as indicated by Moran's Indexes, were weapons violation, other offenses (including other vehicle offenses, parole violation, etc.), and robbery.

3.1.2. Geographically Weighted Regression

In the remainder of the study, Geographically Weighted Regression was performed both to see the relationships between the independent variables and to examine the impact of these independent variables on crime types in more detail. The reason why GWR analysis was preferred in this study, which claimed that crimes were related to the physical environment elements, was that it offered the opportunity to analyze the spatial variability of the phenomenon and test this relationship by considering local effects. Additionally, the Poisson regression model was used instead of the Gaussian model or the Logistic regression model due to the discrete nature of the dependent variable, crime incidents, and the presence of overdispersed data. Additionally, Distance Band and Golden Search parameters were selected for the neighborhood type and neighborhood selection method, respectively. Distance Band parameter ensures that the neighborhoods remain consistent for each feature, resulting in different feature densities in dense and sparse areas, and Golden Search method aims to minimize the AICc value to determine the optimal neighborhood size and thus increase the accuracy of the analysis (ESRI, 2023).

Table 4 presents the model diagnostics for the analyses conducted on each dependent variable (crime types) using 11 independent variables representing physical environment elements.

Table 4 Model Diagnostics for GWR Analyses with Physical Environment Elements and Crime Types

DEPENDENT VARIABLE	Distance Band	Deviance Explained by The Global Model (Non-Spatial)	Deviance Explained by The Local Model	Deviance Explained by The Local Model vs Global Model	Aicc	Sigma-Squared	Sigma-Squared MLE	Effective Degrees of Freedom
ALL CRIMES	11505	0,61	0,77	0,40	50683,82	569696,30	523956,55	737
ARSON	12309	0,20	0,30	0,12	785,17	4,30	4,07	759
ASSAULT	11506	0,58	0,74	0,37	3851,46	1317,36	1211,99	737
BATTERY	11506	0,60	0,76	0,41	9516,65	7923,44	7335,24	742
BURGLARY	19122	0,11	0,17	0,07	716,12	2,82	2,70	769
CRIM SEXUAL ASSAULT	19926	0,15	0,20	0,07	867,04	2,64	2,56	777
CRIMINAL DAMAGE	11506	0,57	0,71	0,32	8143,95	13315,04	12190,22	733
CRIMINAL TRESPASS	11512	0,32	0,44	0,18	1463,64	20,56	18,76	731
DECEPTIVE PRACTICE	11507	0,42	0,60	0,31	2683,68	164,34	151,15	737
HOMICIDE	13303	0,66	0,69	0,18	3601,18	4,97	4,58	737
INTERFERENCE WITH PUBLIC OFFICER	11507	0,52	0,67	0,30	2169,47	61,48	57,70	752
KIDNAPPING	32747	0,13	0,15	0,02	798,87	2,45	2,40	784
LIQUOR LAW VIOLATION	11623	0,12	0,27	0,17	711,11	8,38	7,93	758
MOTOR VEHICLE THEFT	11506	0,56	0,74	0,41	7908,10	11374,91	10485,60	738
NARCOTICS	11505	0,57	0,75	0,40	17571,05	13148,00	12312,90	750
NONCRIMINAL	45875	0,21	0,24	0,04	156,59	17,49	17,96	823
OFFENSE INVOLVING CHILDREN	11533	0,23	0,36	0,17	973,94	3,00	2,77	741
OTHER OFFENSE	11506	0,57	0,75	0,42	5115,74	1312,91	1219,16	744

PROSTITUTION	11506	0,27	0,48	0,28	19626,62	2054,70	2301,98	897
PUBLIC PEACE VIOLATION	11507	0,43	0,58	0,27	2615,48	88,41	81,82	741
ROBBERY	11506	0,50	0,72	0,45	5249,51	1302,99	1212,84	746
SEX OFFENSE	16213	0,11	0,17	0,07	952,81	2,41	2,30	763
STALKING	29341	0,13	0,15	0,03	678,02	3,30	3,23	786
THEFT	11505	0,45	0,66	0,38	19665,49	37908,07	34763,15	735
WEAPONS VIOLATION	11506	0,58	0,73	0,36	2778,88	199,17	187,11	752

In this analysis, Pearson's r values (shown in pink and green in the matrix) were used to understand the linear relationship between each physical environment element and each other, and R-squared values (shown in blue in the matrix) were used to express the explanatory power of the independent variables in the model.

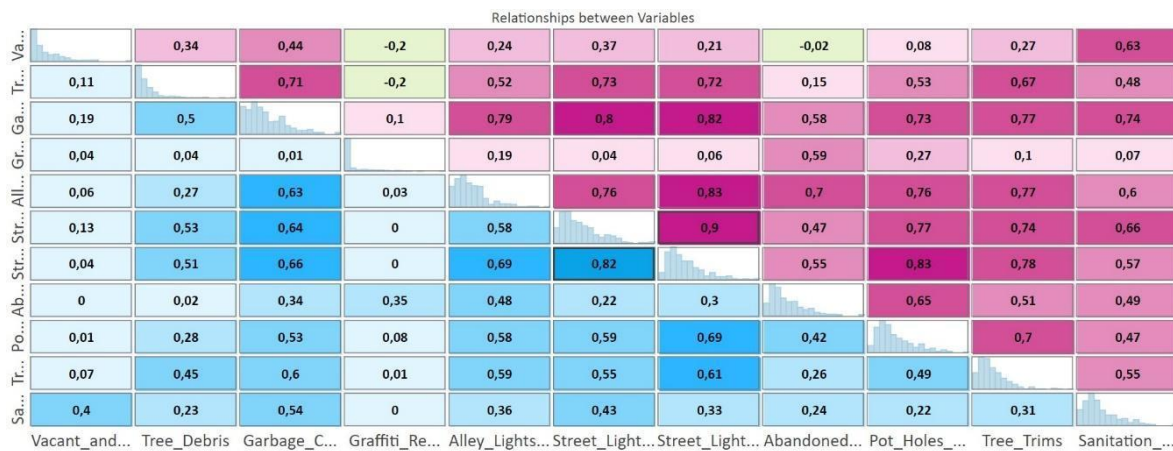

Figure 6. Physical Environmental Elements' Relationships (R-squared and Pearson's r values)

According to the results of the Geographically Weighted Regression (Figure 6), positive relationships were found in almost all of the 11 selected physical environment elements. Negative relationships were observed in only 3 cases, and these values were close to 0, suggesting a very weak or non-existent relationship. The strongest positive linear relationships were observed in variables related to street lighting, tree trims, garbage carts, and potholes. When examining the R-squared values, it becomes apparent that these same variables had high explanatory power. Therefore, it can be concluded that issues pertaining to the physical environment in Chicago coexisted in similar locations, particularly problems associated with lighting and street maintenance. It is worth noting, however, that graffiti and vacant and abandoned buildings exhibited very low or no explanatory power with regards to almost all other physical environment elements.

After analyzing the relationship between the elements of the physical environment and each other, their relationship with crimes was examined. Geographically Weighted Regressions were conducted for each crime type separately, using independent variables (physical environment elements). The R-squared values for these regressions can be seen in Table 5.

Table 5. Relationship between Crime and Physical Environment Elements (R-squared values)

VARIABLES	VACANT BUILDINGS	TREE DEBRIS	GARBAC CARTS	GRAFFITI	ALLEY LIGHTS OUT	STREET LIGHTS ONE	STREET LIGHTS ALL	ABANDONED VEHICLES	POT HOLES	TREE TRIMS	SANITATION CODE
ALL CRIMES	0,42	0,07	0,22	0,00	0,14	0,14	0,31	0,06	0,11	0,07	0,42
ARSON	0,06	0,00	0,07	0,05	0,04	0,01	0,04	0,05	0,01	0,01	0,06
ASSAULT	0,53	0,12	0,24	0,00	0,17	0,17	0,36	0,04	0,11	0,08	0,37
BATTERY	0,56	0,08	0,16	0,01	0,09	0,09	0,25	0,01	0,05	0,03	0,32
BURGLARY	0,04	0,04	0,04	0,00	0,05	0,08	0,08	0,02	0,05	0,05	0,07
CRIM SEXUAL ASSAULT	0,06	0,00	0,02	0,00	0,01	0,02	0,05	0,00	0,02	0,00	0,05
CRIMINAL DAMAGE	0,31	0,07	0,27	0,04	0,20	0,18	0,34	0,15	0,16	0,12	0,44
CRIMINAL TRESPASS	0,18	0,17	0,22	0,02	0,13	0,14	0,22	0,04	0,12	0,17	0,20
DECEPTIVE PRACTICE	0,01	0,00	0,00	0,01	0,00	0,08	0,04	0,00	0,10	0,00	0,02
HOMICIDE	0,51	0,06	0,17	0,01	0,09	0,02	0,14	0,00	0,00	0,03	0,27
INTERFERENCE WITH PUBLIC OFFICER	0,55	0,08	0,19	0,03	0,09	0,03	0,13	0,00	0,01	0,03	0,25
KIDNAPPING	0,09	0,05	0,10	0,00	0,05	0,05	0,08	0,02	0,03	0,03	0,07
LIQUOR LAW VIOLATION	0,00	0,00	0,00	0,06	0,01	0,02	0,02	0,03	0,03	0,00	0,01
MOTOR VEHICLE THEFT	0,25	0,06	0,30	0,08	0,21	0,14	0,28	0,20	0,12	0,14	0,46
NARCOTICS	0,45	0,06	0,22	0,02	0,10	0,02	0,13	0,01	0,01	0,03	0,25
NONCRIMINAL	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00	0,03	0,01	0,00	0,03	0,00	0,00
OFFENSE INVOLVING CHILDREN	0,16	0,08	0,12	0,00	0,10	0,09	0,19	0,01	0,06	0,05	0,15
OTHER OFFENSE	0,63	0,12	0,24	0,02	0,16	0,08	0,25	0,01	0,03	0,07	0,34
PROSTITUTION	0,04	0,00	0,01	0,00	0,01	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,02
PUBLIC PEACE VIOLATION	0,39	0,02	0,11	0,01	0,06	0,04	0,13	0,01	0,02	0,02	0,19
ROBBERY	0,46	0,08	0,14	0,02	0,08	0,07	0,23	0,00	0,03	0,03	0,03
SEX OFFENSE	0,00	0,01	0,02	0,04	0,03	0,06	0,04	0,06	0,05	0,04	0,03
STALKING	0,02	0,01	0,01	0,01	0,02	0,06	0,77	0,01	0,05	0,02	0,03
THEFT	0,01	0,00	0,02	0,04	0,01	0,12	0,12	0,03	0,16	0,02	0,12
WEAPONS VIOLATION	0,67	0,13	0,22	0,04	0,13	0,05	0,21	0,00	0,01	0,06	0,33

In terms of their relationship with crimes, the analysis results indicated that the malfunctioning of a single street lamp on the street had minimal significance, whereas the absence of lighting on the entire street was found to explain 31% of all crimes. When examining the specific crimes in detail, it was observed that 77% of all stalking offenses were accounted for by this factor, representing the highest level of correlation in our study. Furthermore, offenses such as assault, criminal damage, motor vehicle theft, battery, and other offenses were found to be more likely to occur in areas with inadequate street lighting.

The variable of vacant and abandoned buildings, in general, emerged as the most significant physical environmental factor explaining crimes. It accounted for 42% of all crimes, 67% of weapons violations, 63% of other offenses, 56% of battery offenses, 55% of interference with public officer cases, 53% of assault cases, and 51% of homicide cases. Additionally, it explained more than 25% of robbery, narcotics, public peace violation, criminal damage, and motor vehicle theft cases. These findings, based on the conducted analysis, provide evidence of the high explanatory power of the vacant and abandoned building variable in relation to crimes.

Sanitation code complaints, such as garbage in the alley, unemptied dumpsters, overflowing carts, and dog feces in yards, were another variable that explained 42% of all crimes, just like vacant and abandoned buildings. Moreover, these two physical environmental factors exhibited similarities in terms of their high explanatory power (more than 25%) for certain crime types. Specifically, motor vehicle theft, criminal damage, assault, other offenses, weapons violation, battery, homicide, interference with public officers, and narcotics showed a similar pattern. Although the results indicated similarities, we had previously observed that the explanatory power between these physical environment elements was 40%.

Garbage carts, which are closely related to sanitation code complaints in terms of content, accounted for 22% of all crimes and were predominantly found in areas where motor vehicle theft and criminal damage offenses were committed.

Despite exhibiting spatial clustering, the crimes of arson, burglary, criminal sexual assault, deceptive practice, kidnapping, liquor law violation, noncriminal, prostitution, and sex offense showed correlations of less than 10% with any of the selected physical environment elements. Except for stalking, which demonstrated a significant correlation with street lighting, the other physical environment elements did not exhibit meaningful relationships with these crimes. With the exception of its 39% correlation with vacant and abandoned buildings, public peace violation crime did not demonstrate associations with other physical environment elements. It is important to note that this study exclusively relied on incidents reported to 311 City Services. Hence, it is plausible that these crimes may be linked to other physical environment elements. Moreover, they could potentially occur in spatial contexts where prompt measures are taken, thereby precluding complaints. Further investigation into the relationships of these crimes necessitates scrutiny using alternative variables and datasets.

When evaluating the other independent variables, namely graffiti, tree trims, tree debris, street lights one, and potholes, it was discovered that they had little or no explanatory power exceeding 20% for any crime. However, it was observed that alley lights accounted for 21% of motor vehicle theft and 20% of criminal damage, while abandoned vehicles explained 20% of motor vehicle theft as well. It should be noted that these physical environmental elements exhibited limited associations with crimes and possessed low explanatory capacity.

CONCLUSION:

With this case study done in the city of Chicago, based on secondary data and carried out through exploratory analyzes, crime was handled in the context of place, and its relations with physical environment factors were questioned. The findings of this study contribute to the growing body of knowledge on the relationship between crime and the physical environment. By utilizing spatial statistical methods and exploring the spatial patterns and associations between physical environment elements and crime, this study sheds light on the complex dynamics between these factors.

The first finding of this study is the significant clustering of crime incidents in the city of Chicago. Average Nearest Neighbour analysis revealed that all crime incidents tended to occur in close proximity, suggesting a clustered pattern rather than a random distribution. According to Crime Pattern Theory, crimes are concentrated in certain areas because criminals make a deliberate or random choice of location to commit the crime (Eck & Weisburd, 2015). In the study, it was also found that 27 out of 31 crime types, except human trafficking, obscenity, other narcotic violation, and public indecency, were committed much closer to each other than the expected distance. This indicates that certain crimes tend to cluster in certain areas.

The second finding of the research is that there were certain neighborhoods or regions where each type of crime was clustered. According to the results of the Optimized Hotspot Analysis to determine the areas where crime incidents are concentrated, it was found that each type of crime is concentrated in the same or different parts of the city, except for public indecency, which has very low crime incidents, and each crime has a unique pattern. For example, noncriminal activities, other narcotic violations, liquor law violations, sex offenses, stalking, and theft are concentrated in the city center, while robbery, weapons violations, public peace violations, offenses involving children, and other offenses are concentrated in the southern part of the city. Again, these findings support the Crime Pattern Theory, which claims that crimes may follow a certain order or pattern and may be repeated in these areas.

The research revealed that not only crimes but also abandoned vehicles, vacant and abandoned buildings, graffiti removal, alley lights out, street lights one out, street lights all out, garbage carts, sanitation code complaints, tree trims, tree debris and potholes are concentrated in certain areas of the city. This situation showed that certain parts of the city are much more neglected than the rest of the city and the streets have started to deteriorate. The first three findings prove that the factors affecting crime should be taken into consideration. The other findings of the research are about the elements of the physical environment that affect the types of crime.

Firstly, the research used spatial autocorrelation analysis (Global Moran's I) to assess the overall spatial pattern of crime and its correlation with elements of the physical environment. The analysis confirmed the presence of positive spatial autocorrelation, indicating that areas with high crime rates tend to be surrounded by other areas with high crime rates, and areas with low crime rates tend to be surrounded by other areas with low crime rates.

Then, the study employed Geographically Weighted Regression to examine the relationships between dependent and independent variables. Exploratory spatial statistical analyses revealed that problems related to the physical environment in Chicago are positively correlated with each other. In particular, problems related to lighting and street maintenance were found to coexist in similar locations and to have explanatory power over each other. In places where street lighting was problematic, over 60 per cent also had problems with garbage carts. This information is consistent with the Broken Windows Theory, which states that a small irregularity or violation in the environment can lead to other irregularities and violations.

According to the results of Geographically Weighted Regression to identify the spatial relationships between each crime type and 11 physical environment elements, inadequate street lighting, specifically the absence of lighting on an entire street, is significantly associated with crimes, accounting for 31% of all crimes. Notably, the lack of lighting explains a substantial proportion of stalking offenses (77%), demonstrating the strongest correlation in the study. Moreover, areas with insufficient street lighting are more prone to experiencing offenses such as assault, criminal damage, motor vehicle theft, battery, and other crimes.

The variable of vacant and abandoned buildings emerges as the foremost physical environmental factor contributing to crime, encompassing 42% of all offenses. It demonstrates a substantial explanatory capacity for various crime categories, such as weapons violations, other offenses, battery offenses, interference with public official cases, assault cases, and homicide cases. Moreover, it elucidates more than a quarter of burglary, narcotics, public order offenses, criminal damage, and motor vehicle theft cases.

Sanitation code complaints, including issues such as street litter, unattended waste bins, overflowing carts, and canine excrement in residential yards, constitute an additional variable that accounts for 42% of all offenses, akin to the significance of vacant and abandoned buildings. These two physical environmental factors exhibit notable explanatory prowess (exceeding 25%) for specific offense types, such as motor vehicle theft, criminal damage, assault, other offenses, weapons violations, battery, homicide, interference with a public official, and narcotics. In addition, garbage carts, which are closely related to complaints about cleanliness rules, account for 22% of all offenses and are predominantly associated with areas where motor vehicle theft and criminal damage offenses are committed.

In addition to all findings, crimes such as arson, burglary, theft, sexual assault, deceptive practice, kidnapping, liquor law violation, non-criminal offences, prostitution and sexual offences show less than 10% correlation with the selected physical environment elements. The offense of breach of the peace does not show a significant correlation with the other physical environment elements, except for the 39% correlation with vacant and abandoned buildings.

The study also found that other independent variables such as graffiti, tree cuts, tree debris, street lights and potholes have limited explanatory power for any crime (less than 20%). However, it is reported that street lights not being lit explains 21% of motor vehicle theft and 20% of criminal damage, while abandoned vehicles explain 20% of motor vehicle theft. These elements of the physical environment have limited associations with offenses and low explanatory capacity.

These findings are in line with the Broken Windows Theory, which suggests that the deterioration of physical spaces can contribute to increased criminal activity. Underlining these correlations, this study provides empirical evidence of the importance of protecting and improving the physical environment as a crime prevention strategy as recommended by CPTED.

This study seeks to contribute to the existing literature on the impact of environmental factors on crime by incorporating a comprehensive set of variables, covering different types of street crime, and considering physical environmental elements that may contribute to the deterioration of urban areas. By using an extensive dataset, this research aims to shed light on the complex relationship between crime and the built environment. Furthermore, by advocating the use of open data in crime research, this study aims to set an example in promoting transparency and accessibility in this area.

It is important to note that this study is based only on incidents reported to 311 City Services and therefore may exclude crimes that are linked to other physical environment elements or occur in areas where swift action was taken to prevent complaints. Future studies in the field are advised to incorporate a broader range of variables in order to comprehensively examine the relationships between crime and physical environmental elements. While solely focusing on physical environment factors such as parcels, structures, roads, parks, and bus stops can provide valuable insights, augmenting these with socio-economic indicators including census data, household information, employment statistics, as well as health and education data would further enhance the clarity and robustness of the results. By incorporating these additional dimensions, researchers can obtain a more comprehensive understanding of the complex interplay between crime and the socio-physical environment.

Compliance with the Ethical Standard

Conflict of Interest: There is no conflict of interest between the author and any third party individuals or institutions.

Ethics Committee Authorisation: Ethics committee authorisation is not required for this study.

Financial Support: There is no financial support.

Acknowledgements: This article is an advanced version of the paper written in the Urban Space and Human course of the Ph.D. Program in Urban Planning at Yildiz Technical University. I would like to thank all the participants and the lecturer of the course.

REFERENCES:

- Ayhan, İ., & Çubukcu, K. M. (2007). Suç ve kent ilişkisine ampirik bakış: Literatür taraması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, Article 5.
- Brantingham, P., & Brantingham, P. (2008). Crime pattern theory. In *Environmental criminology and crime analysis* (pp. 78–93). Willan.
- Campedelli, G. M., Favarin, S., Aziani, A., & Piquero, A. R. (2020). Disentangling community-level changes in crime trends during the COVID-19 pandemic in Chicago. *Crime Science*, 9(1), 21. <https://doi.org/10.1186/s40163-020-00131-8>
- Cinar, E. A., & Cubukcu, E. (2012). The Influence of social, economical and physical environmental factors on crime rates: A case study of the Bosphorus Conservation Area, Istanbul, Turkey. *Istanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 11(22), Article 22.
- City of Chicago. (2023a, May 30). *Crimes—2001 to present*. Chicago Data Portal. <https://data.cityofchicago.org/Public-Safety/Crimes-2001-to-Present/ijzp-q8t2>
- City of Chicago. (2023b, May 31). *CHI 311*. 311 City Services. <https://311.chicago.gov/>
- Crowe, T. (2013). *Crime prevention through environmental design* (L. J. Fennelly, Ed.). Elsevier.
- Dayara, T., Thabtah, F., Abdel-Jaber, H., & Zeidan, S. (2022). Crime analyses using data analytics. *International Journal of Data Warehousing and Mining (IJDWM)*, 18(1), 1–15. <https://doi.org/10.4018/IJDWM.299014>
- De Nadai, M., Xu, Y., Letouzé, E., González, M. C., & Lepri, B. (2020). Socio-economic, built environment, and mobility conditions associated with crime: A study of multiple cities. *Scientific Reports*, 10(1), 13871. <https://doi.org/10.1038/s41598-020-70808-2>
- Eck, J., & Weisburd, D. L. (2015). *Crime places in crime theory* (SSRN Scholarly Paper No. 2629856).
- Emig, M. N., Heck, R. O., & Kravitz, M. (1980). *Crime analysis: A selected bibliography*. US National Criminal Justice Reference Service.
- ESRI. (2023, May 30). *About ArcGIS*. ESRI Mapping & Analytics Software and Services. <https://www.esri.com/en-us/arcgis/about-arcgis/overview>
- ESRI. (2023, July 14). *How Geographically Weighted Regression (GWR) works*. ESRI Mapping & Analytics Software and Services. <https://pro.arcgis.com/en/pro-app/2.9/tool-reference/spatial-statistics/how-geographicallyweightedregression-works.htm>
- Felson, M. (2008). Routine activity approach. In *Environmental Criminology and Crime Analysis* (pp.

70–77). Willan.

- Felson, M., & Spaeth, J. L. (1978). Community structure and collaborative consumption: A routine activity approach. *American Behavioral Scientist*, *21*(4), 614–624. <https://doi.org/10.1177/000276427802100411>
- Fotios, S. A., Robbins, C. J., & Farrall, S. (2021). The effect of lighting on crime counts. *Energies*, *14*(14), 4099. <https://doi.org/10.3390/en14144099>
- Guerry, A. M. (1833). *Essai sur la statistique morale de la France*.
- Hou, K., Zhang, L., Xu, X., Yang, F., Chen, B., Hu, W., & Shu, R. (2023). High ambient temperatures are associated with urban crime risk in Chicago. *The Science of the Total Environment*, *856*(Pt 1), 158846. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.158846>
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities* (Reissue edition). Random House.
- Jeffery, C. R. (1977). *Crime prevention through environmental design*. Sage Publications.
- Kondo, M. C., Keene, D., Hohl, B. C., MacDonald, J. M., & Branas, C. C. (2015). A difference-in-differences study of the effects of a new abandoned building remediation strategy on safety. *PLOS ONE*, *10*(7), e0129582. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0129582>
- Kooi, B. R. (2013). Assessing the correlation between bus stop densities and residential crime typologies. *Crime Prevention and Community Safety*, *15*(2), 81–105. <https://doi.org/10.1057/cpcs.2012.15>
- Lavi, B., Tokuda, E. K., Moreno-Vera, F., Nonato, L. G., Silva, C. T., & Poco, J. (2022). 17K-Graffiti: spatial and crime data assessments in São Paulo city. *Proceedings of the 17th International Joint Conference on Computer Vision, Imaging and Computer Graphics Theory and Applications, Volume 4: VISAPP*, 968–975. <https://doi.org/10.5220/0010883300003124>
- Newman, O. (1972). *Defensible space; crime prevention through urban design*. Macmillan Publishing.
- Quetelet, A. (1831). *Recherches sur le penchant au crime aux différents âges*. Hayez.
- Safat, W., Asghar, S., & Gillani, S. A. (2021). Empirical analysis for crime prediction and forecasting using machine learning and deep learning techniques. *IEEE Access*, *9*, 70080–70094. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2021.3078117>
- Schertz, K. E., Saxon, J., Cardenas-Iniguez, C., Bettencourt, L. M. A., Ding, Y., Hoffmann, H., & Berman, M. G. (2021). Neighborhood street activity and greenspace usage uniquely contribute to predicting crime. *Npj Urban Sustainability*, *1*(1), Article 1. <https://doi.org/10.1038/s42949-020-00005-7>
- Shaw, C. R. (1931). A delinquency area. In *The natural history of a delinquent career* (pp. 13–25). The University of Chicago Press. <https://doi.org/10.1037/13522-002>
- Shaw, C. R., & McKay, H. D. (1942). *Juvenile delinquency and urban areas*. University of Chicago Press.
- Sherman, L. W., Gartin, P. R., & Buerger, M. E. (1989). Hot spots of predatory crime: Routine activities and the criminology of place. *Criminology*, *27*(1), 27–56. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1989.tb00862.x>
- Singleton, C. R., Winata, F., Parab, K. V., Adeyemi, O. S., & Aguiñaga, S. (2023). Violent crime, physical inactivity, and obesity: Examining spatial relationships by racial/ethnic composition of

community residents. *Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 100(2), 279–289. <https://doi.org/10.1007/s11524-023-00716-z>

Sun, L., Zhang, G., Zhao, D., Ji, L., Gu, H., Sun, L., & Li, X. (2022). Explore the correlation between environmental factors and the spatial distribution of property crime. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, 11(8), 428. <https://doi.org/10.3390/ijgi11080428>

Taylor, R. B., & Harrell, A. (1996). *Physical environment and crime*. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice.

Wilson, J. Q., & Kelling, G. L. (1982). Broken windows. *Atlantic Monthly*, 249(3), 29–38.

Wortley, R., & Mazerolle, L. (Eds.). (2008). *Environmental criminology and crime analysis*. Willan.

Yang, M., Chen, Z., Zhou, M., Liang, X., & Bai, Z. (2021). The impact of COVID-19 on crime: A spatial temporal analysis in Chicago. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, 10(3), Article 3. <https://doi.org/10.3390/ijgi10030152>

Köy Enstitüleri'nin Türkiye'de Kırsal Alan Kalkınmasında ve Planlamasındaki Yeri ve Önemi

The Role and Importance of Village Institutes in Rural Development and Planning in Turkey

Süleyman Kaan Çağlar¹ , Cengiz Koç²

öz

Bu makalede Cumhuriyet'in kuruluşuyla adımları atılmaya başlanan kırsal alanların kalkındırılmasına yönelik çalışmalar ile Köy Enstitüleri'nin kuruluşuna kadar geçen süreç değerlendirilmiş, Köy Enstitüleri'nin kuruluş amacı, enstitülerin verdiği teorik ve uygulamalı eğitimler, enstitülerin kurulduğu kırsal bölgenin kalkınmasındaki yeri ve önemi değerlendirilerek, kırsal bölgelere katkılarında söz edilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren altyapısı hazırlanan ve 17 Nisan 1940 tarihinde Köy Enstitüleri adıyla kurulmaya başlanan 21 köy enstitüsü hakkında detaylı bilgiler verilip, enstitülerin yetiştirdikleri öğretmenlerin yanı sıra, bölgenin fiziki ve coğrafi özelliklerinin değerlendirilmesiyle elde ettikleri veriler doğrultusunda yöreye özgü üretimlerinden, enstitülerin planlamaya etkilerinden ve bölgenin kalkındırılması için çabalarından bahsedilmiştir. Köy Enstitüleri'nin kuruluşundan kapanışına kadar geçirdiği zorlu serüven ile kapatılmasında etkisi olan ağırlıklı olarak siyasi ve sosyal etkenlere yer verilmiştir. Cumhuriyetin en önemli kırsal kalkınma hareketlerinden birisi olarak görülen Köy Enstitüleri'nin dünyadaki yeri hakkında kıyaslamalı bilgiler verilerek, eğer enstitüler kapatılmasaydı kırsal alan kalkınmasına etkileri ne olurdu değerlendirmesiyle, günümüz kırsal alan kalkınmasına olası katkıları anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Köy Enstitüleri, Kırsal Alan, Kalkınma, Türkiye

ABSTRACT

In this article, the efforts for the development of rural areas, the steps of which were started with the establishment of the Republic, and the process until the establishment of the village institutes were evaluated; the purpose of the establishment of the institutes, the theoretical and practical training provided by the institutes, the role and importance of the institutes in the development and planning of the rural region where the institutes were established, and their contribution to the rural areas are mentioned. Detailed information was given about 21 village institutes, the infrastructure of which was prepared since the first days of the Republic and started to be established under the name of Village Institutes on April 17, 1940, in addition to the teachers trained by the institutes, the effects of the institutes on the planning and their efforts for the development of the region with the region-specific productions decided in line with the data obtained by the evaluation of the physical and geographical characteristics of the region are mentioned. Mainly political and social influences that had factors on the closure of the village institutes with its difficult adventure from its establishment to its closure are included. Comparative information about the place in the world of Village Institutes which is seen as one of the most important rural development movements of the Republic is given, and their possible contributions to today's rural development and planning is explained with the assessment of what would be the effects on rural planning and development if the institutes were not closed.

Keywords: Village Institutes, Rural Planning, Development, Turkey

² Corresponding Author: Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Mimarlık Fakültesi, Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla, Türkiye, cengizko9@gmail.com, 0000-0001-7310-073X

¹ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Mimarlık Fakültesi, Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla, Türkiye, kaan9745@gmail.com, 0000-0002-9225-8679

GİRİŞ:

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte başlayan aydınlanma ve modernleşme hareketlerinin kırsal alanlara yansımaları olan Köy Enstitüleri eğitim alanında güçlü, özgün ve etkili bir geleceğin uygulaması olarak ortaya çıkan devrim niteliğinde bir projedir. Yakın tarihinde ağır savaşlar geçirmiş bir milletin kalkınması ve çağın ilerisine atılması amacıyla güderek temellerini atmaya başlayan enstitüler, cehaletle ve yoksullukla savaşmanın yanı sıra köylüye eğitim, sağlık, altyapı gibi hizmetleri ulaştırmıştır. Köylünün toprağını verimli şekilde işleyip, ekonomik faaliyetlerini çeşitlendirmesi, modern tarım teknolojileri hakkında bilgi sahibi olması, köyün değerlerinden istifade edip gelir elde etmesi, gelir dağılımı arasındaki eşitsizliğin, kadın ile erkek arasındaki fırsat eşitsizliğinin önüne geçilmesi amacıyla 1940 yılında resmi olarak Köy Enstitüleri kurulmuştur. Köy Enstitüleri kapatılışından yıllar geçse dahi, 21 enstitü ile verdiği eğitimin kalitesi, ülke kalkınmasına ve modernleşmesine yönelik çalışmaları ve 1954 yılında kapatılışına kadar geçen 14 yıllık sürecindeki faaliyetleriyle günümüzde sıklıkla anılmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'de kurulan 21 Köy Enstitüsü hakkında bilgiler verilmiş, enstitülerde yetişen öğretmenler, yöreye özgü üretimleri, kalkınmaya olan etkileri incelenmiş, enstitülerin dünyadaki yeri hakkında bilgiler verilerek, kapatılmasalardı kırsal alana olası etkileri değerlendirilmiştir.

1. Köy Enstitüleri'nin Kuruluş Süreci

Cumhuriyet döneminin kırsal alana yönelik etkili eğitim hamlelerinden birisi olan Köy Enstitüleri'nin temeli, 1923 yılında İzmir'de düzenlenen 1135 delegeli İzmir İktisat Kongresi'nde atılmıştır. Düzenlenen kongrenin "Ziraat ve Maarif Meselesi" adlı raporunda, Köy Enstitüsü tabiri kullanılmadan, kırsalda eğitim vermesi planlanan okulların açılması dile getirilmiştir. Ziraat ve Maarif Meselesi Raporu'nun 6. maddesinde "Köylerdeki ilkokulların mutlaka beş dönümlük bir bahçesi ve iki ineklik fennî bir ahır ve kümesi yeni usul bir arılığı ve öğretmenler için iki odalı bir evi olması ve arazinin bir kısmı sebze ve bir kısmı çiçek, bir kısmı da fidan ekimi için tahsis edilerek öğretmenlerin gözetimi altında bizzat öğrenciler tarafından idare edilerek harcama ve gelirlerinin köy öğretmenlerine ait olması ve bu suretle çocuklara uygulamalı olarak çiftçiliğin öğretilmesi ve aydın insanların köylerde yerleşmesinin özendirilmesi ifadesi göze çarpmaktadır" (İnan, 1989). Bu maddeye göre Cumhuriyet'in kuruluşunda dahi kırsal alandaki temel ekonomik faaliyet olan tarım ve hayvancılığın ilkokuldan başlayarak uygulamalı bir şekilde, güncel tekniklerle öğretilmesi amaçlanmaktadır.

Atılan adımlardan sonra 1933 yılında dönemin Millî Eğitim Bakanlığı'nca Kırsal Eğitimi İnceleme Komisyonu kurulmuştur. Kurulan komisyon kırsal alanla ilgili çalışmalar yapıp, raporlar hazırlamıştır. Bazı köylere, okuma ve yazmayı öğretmek, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkelerini anlatmak, yeni tarım makinelerini tanıtmak amacıyla öğretmenler gönderilmiş, ancak kayda değer bir sonuç alınamamıştır. Köylünün okuma yazma oranında ilerleme görülmemiş, tarımda eski teknolojiler kullanılmaya devam edilmiştir. Öğretmenlerin gönderilemediği bazı köylerde ise okuma-yazma bilinmekte, yeni tarım teknolojileri ve Cumhuriyet'in ilkeleri sahiplenilmektedir. Bunun nedeni, askerlik hizmetleri sırasında eğitim alan köylülerin, döndükleri köylerde eğitimlerini halka aktarmalarının kırsal alanın kalkınmasında olan etkileridir.

Daha sonra ikinci deneme olarak Saffet Arıkan döneminde "Eğitmen Yetiştirme Kursları" açılmıştır (Koç, 2013). Açılan kursların yerleri tarım işleri yaptırılmaya uygun arazi ve çiftlikler gözetilerek seçilmiştir. Kursların öğretmenlerini ise, ilkokul öğretmenleri, ziraat işleri öğretmenleri ve diğer uzmanlar oluşturmaktadır. Kurslardan elde edilen başarı sayesinde 1936 yılında çıkarılan 3238 sayılı kanunla Köy Öğretmen Okulları yasal dayanağa oturtulmuştur. Yasal dayanağın ardından 1937 yılında, İzmir'de Kızılçullu ve Eskişehir'de Çifteler olmak üzere iki Köy Öğretmen Okulu kurulmuştur. Bu okullarda, ilkokul üçe kadar okuyan öğrencilere dördüncü ve beşinci sınıf eğitimleri ve üst sınıf eğitimleri verilmiştir. Ortaokulda dersler yarısı kültür, yarısı zirai faaliyetler olacak şekilde planlanmıştır

(Meydan, 2020). Köy Enstitüleri'nin temelini oluşturan bu okulların açılmasında, İsmail Hakkı Tonguç, Mehmet Emin Soysal, İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Halil Fikret Kanat'ın büyük katkıları bulunmaktadır.

Köy Enstitüleri'nin asıl denemesi Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde yapılmıştır. 1940 yılında 3803 sayılı kanun ile daha önce kurulan İzmir Kızılçullu, Eskişehir Çifteler, Kastamonu Gölköy, Edirne Kepirtepe-Karaağaç Köy Eğitim Okulları, Köy Enstitüsü'ne dönüştürülüp eğitim süreleri üç yıldan beş yıla çıkarılmıştır (Meydan, 2020). Köy Enstitüsü'ne dönüştürülen bu okullar ile okul sayısı 1940'ta 14'e, 1945'te 21'e yükseltilmiştir.

Köy Enstitüleri bir anda ortaya çıkan bir proje değildir. 1923-1940 yılları arasında eğitim hareketleriyle girişimleri başlamış, İsmail Hakkı Tonguç'un 1935 yılında İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne atanmasıyla, Köy Enstitüleri'ne ilişkin fikri temeller ve kuramsal boyut, yasal adımlarla da desteklenmiştir. Tonguç 1935 yılından, Köy Enstitüleri'nin müdürlüğünden ayrıldığı 1946 yılına kadar Köy Enstitüleri'nin teorik, uygulama ve yasal altyapı yönünden gelişmesini yönlendiren başlıca kişilerden biri olmuştur.

Türkiye'de kalkınmanın kırsal alandan başlayacağını vurgulayan Tonguç'un görüşlerinde halkçılık ve köylülük önemli yer tutmaktadır. Tonguç'a göre sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan yetersiz durumda olan köylülere medeni ve teknolojik araç-gereçlerin değerini göstermek gerekmektedir. Köylünün çağın modern araçlarını bilmesi ve ilgili olması önemlidir.

2. Köy Enstitüleri'nde Eğitim

Köy Enstitüleri'nin ders programı uzun bir gelişimin ardından 1940-1943 deneyimleri göz önüne alınarak 1943 yılında belirlenmiştir (Demircan, 2007). Bu zamana kadar enstitülerin, ortaöğretim eğitim programlarından da yararlanarak programlar geliştirmesine önem verilmiştir. Köy Enstitüleri'nde bulunduğu çevrenin özelliklerine göre eğitim programı yapma, Türk eğitim sisteminde ilk kez görülen bir anlayıştır. Köy Enstitüleri'nin 1943 yılı programı genel kültür, ziraat ve teknik dersler olmak üzere üç ana kategoriden oluşan içeriğe sahiptir. Kırk dört saatlik haftalık ders saatlerinin yarısını genel kültür, diğer dörtte birlik dilimleri de tarım ve teknik dersler oluşturmaktadır (Aytaç, 2017).

Tablo 1. Köy Enstitüleri Ders Programı (Aytaç, 2017).

<i>Kültür Dersleri (%50)</i>	<i>Ziraat Dersleri ve Çalışmaları (%25)</i>	<i>Teknik Dersler ve Çalışmaları (%25)</i>
Türkçe	Tarla Ziraatı	Demircilik (Nalbantlık-Motorculuk)
Tarih	Bahçe Ziraatı	Dülgerlik (Marangozluk)
Coğrafya	Sanayi Bitkileri Ziraatı	Köy Yapıcılığı (Tuğla-Kiremit-Taş-Kireç-Duvar-Sıva-Beton Ustalığı)
Matematik	Fidan, Meyve ve Sebze Bilgisi	Kadınlara Özel Ev ve El Sanatları (Dikiş-Nakış-Örücülük-Dokumacılık-Ziraat Sanatı)
Fizik	Zooteknik	
Kimya	Kümes Hayvanları Bilgisi	

Yurttaşlık Bilgisi	İpek Böcekçiliği	
Tabiat ve Okul Sağlık Bilgisi	Arıcılık	
Yabancı Dil	Balıkçılık	
El Yazısı	Su Ürünleri Bilgisi	
Resim-İş	Ziraat Sanatları	
Beden Eğitimi ve Ulusal Oyunlar		
Müzik		
Askerlik		
Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı		
Öğretmenlik Bilgisi (Toplum Bilim)		
İş Eğitimi - Çocuk ve İş Ruhbilimi-İş		
Eğitimi Tarihi (Öğretim Metodu ve Tatbikat)		
Zirai İşletmeler Ekonomisi		
Kooperatifçilik		

Köy Enstitüleri'nde programlar, enstitünün özelliğine, öğrencilerin seviyesine, sayısına, öğretmenlerin niteliklerine, iş araçlarının çeşidine, iş alanlarına, hayvanların cinslerine ve sayılarına göre özel olarak hazırlanırdı. Enstitüler, köylerde devam eden inşaat ve ziraat faaliyetlerinde rol alırdı ve köylerdeki, yollar, binalar, su arkları, köprülerin yapımına, ekim, hasat, harman işlerine öğrenciler ve öğretmenler katılırdı. Öğrencilerin bu tip faaliyetler yüzünden devam edemediği dersler için telafi dersleri yapılırdı.

3. Köy Enstitüleri'nin Kırsal Kalkınma ve Kırsal Planlamadaki Yeri ve Önemi

Kırsal kalkınma, kırsal alanda yaşayan ve geçimini tarım, hayvancılık vb. ekonomik faaliyetlerle sağlayan birey ve toplulukların yaşam şartlarının iyileştirilmesi, gelir düzeylerinin artması ve dağılımın adalet gözetilerek yapılması, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerin sağlanması kapsamındaki çabaların tamamıdır.

Kırsal planlama ise kırsal alanların, doğal potansiyeli ile toplumsal gereksinimleri arasında denge sağlamaya yönelik, kırsal alanın ekonomik, sosyal, siyasal ve örgütsel bütün yönlerini kapsayacak katılımcı bir görüşle ele alınması gereken, kır-kent dengesini, kırsal alanların dışı açılmalarını ve kırsal alanların kalkınmasını sağlayan bir çalışma alanı ve planlama türü olarak tanımlanmıştır (Çelik, 2006).

Köyler gelenek ve göreneklerine bağlı olarak yaşayan topluluklardan oluşmaktadır. Kırsal kalkınmanın köylerde gerçekleşmesi, ancak köylünün talepleri bu yönde olduğu sürece gerçekleşmektedir. Tepeden inme, dışarıdan müdahalelerle yapılacak kırsal kalkınma ve planlama çalışmaları başarıya ulaşmayacaktır. Bu doğrultuda Köy Enstitüleri'nin yöneticileri, enstitülerin kurulacak bölgenin çevre koşullarına, kültür özelliklerine, nüfusuna, halkın yatkın olduğu temel ekonomik faaliyetlere göre şekillendirilmesini uygun görmüştür. Bir yerleşim yerine en iyi uyum sağlayabilecek kişiler, yine o yerleşim yerinde yaşayan insanlar olacaktır. Bu nedenle, enstitüler köylerden toplanan öğrencilerle, düşük olan okur-yazarlık oranını yükseltmeyi, halkın ziraat, sağlık gibi temel konularda bilgi ve becerisini artırmayı, köye yarayan meslek erbaplarını yetiştirmeyi amaçlamıştır.

4. Köy Enstitüleri'nin Kırsal Planlamaya Etkileri

Köy Enstitüleri'nde sürdürülebilir kırsal planlama politikasının uygulandığını söyleyebiliriz. Sürdürülebilir kırsal kalkınma için kırsal alan planlaması genel modelinde üç ilke her kırsal alan için benimsenmesi gereken önceliklerdir (Görgün, 2013). Bunlar; katılımcılığın sağlanması, yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, kültürel ve doğal hayatın korunması, olarak sınıflandırılabilir.

4.1. Katılımcılığın Sağlanması

Kırsal alanlarda yapılan planlamaların başarısız olmasının temel nedeni, katılımcılığın göz ardı edilmesidir. Katılımcılık ilkesi günümüzde dahi tam anlamıyla planlamalarda göz önüne alınmazken 1940 yılında Köy Enstitüleri yöneticileri, katılımcılık olmadan başarının olmayacağını, tepeden inme yaklaşımların, kendi kültür ve sosyal yapısına derinden bağlı köylerde başarıya ulaşamayacağını anlamışlardır. Bu nedenle, kuruluş sürecinde ülkenin cumhurbaşkanından, enstitü müdürlerine, öğrencilere, köylülere her kademedeki vatandaşın görüşlerine önem verilmiş, enstitülerin yer seçimleri yapılırken ve faaliyet alanları belirlenirken alanında yetkin uzmanlardan ve köylülerden görüşler alınmıştır.

Görgün (2013), katılımcılık ilkesine göre kırsal alanlardaki amaçları, yörenin sosyal yapısına uygun planlamaların geliştirilmesi, kırsal alanlarda sosyal aktivitelerin düzenlenmesi ve halkı bilinçlendirme toplantılarının düzenlenmesi ve kadınların rolünün desteklenmesi olarak sıralamıştır.

Kırsal alan için planlanan bu ilkeler Köy Enstitüleri tarafından karşılanmaktadır. Yörenin sosyal yapısı göz ardı edilmeden planlamalar yöreye uygun yapılmış ve her enstitü için özel çalışmalar geliştirilmiştir. Köylünün enstitü şartlarını sağlayan çocuklarını köy eğitmeni olmak üzere enstitülere göndermesi istenmiş, enstitülerin temel amaçlarının, köylünün kalkınması için verilecek hizmetlerin köylüye aktararak kulaktan doğma yanlış bilgilerle enstitülerin yıpratılmasının önüne geçmek amaçlanmıştır.

Kırsal alanlarda sosyal aktivitelerin düzenlenmesi köylünün sosyal yaşamının desteklenmesi açısından önemlidir. Enstitülerin kendi içinde düzenlediği sosyal aktivitelerin dışında, öğrenciler belli günlerde gösteriler hazırlar, bölgeden ve çevre köylerden gelen vatandaşların katılımıyla eğlenceler düzenlenirdi.

Karma eğitimin uygulandığı Köy Enstitüleri'nde, erkek hangi role sahipse, kadın da aynı role sahiptir. Kadınlar enstitünün her kademesinde görev sahibi olur, meslek erbabı olmak için atölyelerin uygulama eğitimleri, tarlalarda ekip-biçme çalışmaları, binaların yapım süreçleri gibi her aşamada görev alır, erkek ve kadın arasında ayırım gözetilmezdi. Kadınların eğitimlerinin desteklenmesi amacıyla bazı Köy

Enstitüleri bir erkek öğrencinin kaydını yapmak için yanında bir kız öğrenciyi ikna edip kayda getirmesini istemektedir.

4.2. Yaşam ve Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi

Kırsal alan planlaması yapılırken doğal kaynakların ve temel ekonomik faaliyetlerin verimli ve etkin kullanılmasına dikkat edilmelidir. Köy Enstitüleri'nin kurulduğu bölgelerde tarım, hayvancılık, balıkçılık gibi faaliyetlere uygunluğa özen gösterilmiş, su kaynaklarının bulunduğu veya suya yakın araziler tercih edilmiş, ulaşımın çeşitli olduğu bölgelere yerleşmeler kurulmuştur. Bazı Köy Enstitüleri atıl durumda olan bataklık, sıtmal arazileri tercih etmiş, bölgenin yaşam koşullarının iyileştirilmesi için bataklıklar kurutulmuş, temizlikler yapılmış, sağlıklı, tarımın yapılabildiği yeşil bir çevre yaratılmıştır. Yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi kapsamında bölgelerin; su temini, zemin şartları, topografik durumu, ekonomik faaliyet alanı çeşitliliği, ulaşım, altyapı ve güvenlik durumları göz önüne alınarak enstitülerde planlamalar yapılmıştır.

4.3. Kültürel ve Doğal Hayatın Korunması

Kent hayatından farklı olarak hem doğası hem de insanı ile daha saf kalmış yörelerimizin kültürel ve doğal değerlerinin korunması, benliklerinin kaybolmaması çok önemlidir. Köye ve köylüye ait kültürün, geleneklerin ve göreneklerin korunmasının yanı sıra Köy Enstitüleri köyün doğasını tahrip edecek faaliyetlerden kaçınmış, çevreci tarım uygulamaları geliştirip, orman ekosistemini, yeşil alanları yok edecek faaliyetlerde bulunmamıştır. Köy Enstitüleri dekarlarca tarım alanını ekip-biçmiş, bulunduğu bölgeyi ağaçlandırmıştır. Kırsal alanların kendilerine ait kültürü ve dokusu vardır. Köy Enstitüleri'nde kültürel etkinlikler yapılarak kültürün devamlılığı sağlanıp, çeşitli bölgelerin kültürleri öğrencilere tanıtılarak çağdaş ve modern bakış açısı yakalamaları istenmiştir.

5. Köy Enstitüleri'nin Kırsal Kalkınmaya Etkileri

Köy Enstitüleri insan kalkınması, ekonomik kalkınma ve sosyal kalkınma alt başlıklarıyla kırsal kalkınmada önemli bir yer tutmaktadır.

5.1. İnsan Kalkınması

Köy Enstitüleri kuruldukları bölgelerde insanların çağdaşlaşmasını sağlayacak, cehalete karşı savaş verecek kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsal kalkınmanın önemli ayaklarından birisi olan insan kalkınması; köylünün cehaletten kurtulması, çağdaş ve modern dünya görüşüne sahip olması için eğitilmesini kapsar. İnsan kalkınmasının en önemli şartı eğitimidir. Köy Enstitüleri verdikleri eğitimle, kadın ile erkek arasındaki fırsat eşitsizliğini azaltmış, yetiştirdikleri öğretmenlerle köylerde insan kalkınmasında olumlu rol oynamıştır.

5.2. Ekonomik Kalkınma

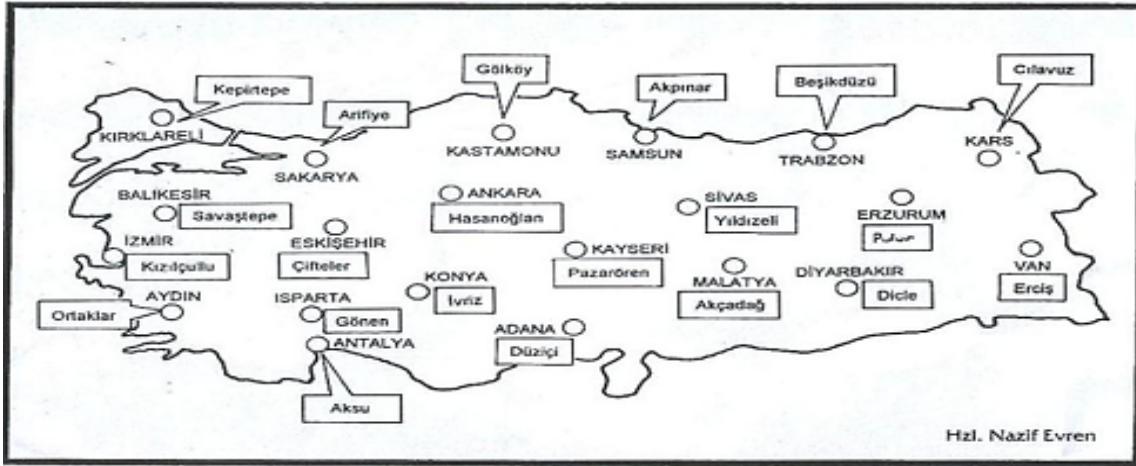
Köy Enstitüleri bölgenin ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri imkanları doğrultusunda enstitü içinde üretir, yetiştirdikleri öğretmenlerle hizmet ettikleri köylerde aldıkları eğitimleri uygulamalı olarak köylüye öğretirdi. Köylünün modern tarım teknolojileri hakkında bilgi sahibi olması, tarımdan alınan verimin artması ve hayvancılık için uygun bölgelerin belirlenip hayvancılık yapılması, bunlardan ürünler elde edilmesi halkın gelir düzeyini artırmış, nalbantlık, marangozluk, motorculuk, tuğlacılık, kiremitçilik, taşçılık, sıvacılık, betonculuk gibi alanlarda meslek erbapları yetiştirilmiş, kadınlara özel dikiş-biçki, nakış, dokumacılık, ziraat sanatları konusunda eğitimler verilerek köylünün kalkınması için çaba sarf edilmiştir. Ekonomik kalkınmanın insanların refahını ve mutluluğu artırması nedeniyle her Köy Enstitüsü'nde bu faaliyetlerin çeşitlendirilmesi için çalışmalar yapılmıştır.

5.3. Sosyal Kalkınma

Sosyal yaşam şartlarının iyileştirilmesi için yapılan ve ağırlıklı olarak hizmet yönü ağır basan kalkınma konularıdır. Köy Enstitüleri başta eğitim, sağlık, altyapı ve çevre sorunları gibi konuların çözüm noktası olmuş, yetiştirdikleri öğrenciler gittikleri köylerde bu hizmetleri vererek insanların bu konularda bilgi sahibi olmalarını sağlamış ve sosyal kalkınmada olumlu rol oynamışlardır.

6. Türkiye’de Kurulan Köy Enstitüleri

Türkiye’de kurulan Köy Enstitüleri yörenin doğal ve insan kaynaklarına, ulaşım ağlarına yakınlığına ve yapılacak üretim tipine bağlı olarak konumlandırılmıştır. Şekil 1’de kurulan Köy Enstitüleri’nin yerleri ve ülke içerisindeki dağılımı gösterilmektedir.

Şekil 1. Köy Enstitüleri'nin Türkiye Haritasındaki Yerleri (Şahin ve Başar, 2019)

Çifteler Köy Enstitüsü (Eskişehir)

Eskişehir’in Hamidiye ve Mahmudiye Köyleri’nde iki yerleşme olarak açılan Çifteler Köy Enstitüsü 1939 yılında kurulmuştur. Hamidiye Köyü’nde 35, Mahmudiye Köyü’nde 30 adet yapısı bulunmaktadır. Planlama açısından iki yerleşkesi de Seydi Suyu’na yakın inşa edilmiştir. Yapılara karayoluyla ulaşım sağlanmış, altyapılarına önem verilmiştir. Enstitüde lojman ve öğretmen evleri, idari birimler ve eğitim yapıları (revir, ana bina, hamam-çamaşırhane, yatakhane, yemekhane, pansiyon, lokal, işlikler, santral) tarım arazileri ve hayvancılık üniteleri bulunmaktadır (Çorakbaş ve Sümertaş, 2012).

Çifteler Köy Enstitüsü’nde kırsal kalkınmaya destek sağlaması açısından; hayvancılık kapsamında at yetiştiriciliği ve küçükbaş hayvancılık, yapılmıştır. Tarım arazilerinde ise bölgeye uygun olduğu tespit edilen buğday, arpa, yulaf, mercimek, bakla, patates yetiştiriciliği, bağcılık, meyve ve sebzecilik yapılarak köylünün arazisini verimli kullanması ve gelir elde etmesi sağlanmıştır.

Kızılcıllı Köy Enstitüsü (İzmir)

1934 yılında kapatılan Kızılcıllı Amerikan Koleji Kültür Bakanlığı tarafından satın alınmasının ardından 1937 yılında Köy Enstitüleri’nin çekirdekleri olan Köy Öğretmen Okulu’na, 1940 yılında ise Kızılcıllı Köy Enstitüsü’ne dönüşmüştür. Yaklaşık 200 dönüm arazide dağınık şekilde 46 yapı bulunmaktadır (Şimşek ve Mercanoğlu, 2018). Günümüzde Şirinyer olarak bilinen Kızılcıllı’da bölgenin ihtiyaçları doğrultusunda planlamalar yapılarak, üzümçülük ve üzümden elde edilen pekmez, şarap gibi ürünler ile, zeytincilik, tütün ekimi, ipek böcekçiliği, sebze yetiştiriciliği, süt ve süt ürünleri üretimi gibi

faaliyetlerle, kırsalın kalkınmasına fayda sağlamıştır. Her köy enstitüsü gibi Kızılçullu Köy Enstitüsü de altyapı, ulaşım, sağlık, eğitim gibi temel insani hizmetler açısından bölgeye olumlu katkılar sunmuştur.

Gölköy Köy Enstitüsü (Kastamonu)

1 Nisan 1938 tarihinde, köy eğitmeni yetiştirmek amacıyla "Gölköy Eğitmen Kursu" olarak eğitim hayatına başlamıştır. 17 Nisan 1940 tarihinde Köy Enstitüleri'nin açılmasıyla adı Gölköy Köy Enstitüsü olarak değiştirilmiştir. Enstitünün yer seçimi yapılırken yanında 2000 dekarlık fidan sahası ve boş binalar bulunan Kastamonu-İnebolu karayolu üzerindeki Gölköy tercih edilmiştir. Bünyesinde toplam 58 bina inşa edilmiştir. Enstitünün kurulduğu dönemde tuğlanın az bulunması ve tuğla fiyatlarının yüksek olması sorunları sonucu kendi tuğlasını üretmeyi başararak diğer enstitülere yol göstermiştir. Sadece eğitmen yetiştirmekle kalmamış, bünyesinde açılan kurslarla sağlık ve teknik personelleri yetiştirmiştir (Şensoy, 2014). Tuğla üretiminin yanı sıra ipek böcekçiliği, sebze ve meyvecilik, tavuk yetiştiriciliği, süt ve süt ürünlerinin üretimi, besi sığırcılığı, yulaf ekimi, balcılık-arıcılık gibi faaliyetlerle kırsal kalkınmaya katkı sağlamıştır.

Kepirtepe Köy Enstitüsü (Kırklareli)

1940 yılında Kırklareli ili, Lüleburgaz ilçesi Kepirtepe mevkiinde Kepirtepe Köy Enstitüsü kurulmuştur. Kepirtepe Köy Enstitüsü bulunduğu bölgenin kalkındırılması için büyük katkılar sağlamıştır. Çorak olan Kepirtepe topraklarına dikilen fidanlarla, açılan artezyen kuyularıyla sebze-meyve bahçeleri kurulmuş, bölgenin yeşil ve verimli bir hal alması sağlanmıştır. Kepirtepe'ye uygun olduğu tespit edilen, mısır, buğday, arpa, yulaf, bakla, mercimek, ayçiçeği, soğan, sarımsak ve ıhlamur fidanları üretilerek, bu ürünlerden ekonomik gelir elde edilmiştir. Kırsal planlamanın alt başlıklarından olan "Kültürel ve Doğal Hayatın Korunması" kapsamında Lüleburgaz Halkevi'nde Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Kahraman", İ.H.Baltacıoğlu'nun "Akıl Taciri" gibi oyunları sergilenmiştir. Törenlerde oynanan halk oyunları ve düzenlenen sportif gösteriler, bölge insanının kültürel yaşamını etkilemiştir (Maden, 2009).

Akçadağ Köy Enstitüsü (Malatya)

Malatya ili Akçadağ ilçesinde 1940 yılında "Hamidiye Kışlası'nda" açılmıştır (MEB Tarihi 100 Lise, 2021). Enstitü arazisi seçilirken Malatya-Adana demiryolunun Akçadağ istasyonunun güneyindeki arazi belirlenmiştir. Enstitü öğrencilerinin gelmesinin ardından arazide beş km mesafedeki içme suyu enstitüye getirilmiş, iki km uzaklıkta bulunan sulama suyu için kanallar açılmıştır. Enstitü kendi elektriğini üretmek amacıyla Sultansuyu üzerine elektrik santrali kurmuştur (Kocabaş, 2016). Enstitü arazisine toplam 56 bina inşa edilmiştir. Yaklaşık 48 bin fidan dikimi gerçekleştirilen enstitüde bunun yanı sıra bölgeye özel üretimler kapsamında kayısı üretimi, meyvecilik, buğday üretimi yapılarak kırsal kalkınma desteklenmiştir (Şimşek ve Ercanoğlu, 2018).

Akpınar Köy Enstitüsü (Samsun)

Samsun ilinin Ladik ilçesinde 1940 yılında kurulmuştur. Adını enstitünün bulunduğu arsayı devlete hibe eden Nazım Akpınar'dan almıştır. İnşası bulunduğu bölgeden temin edilen yapı malzemeleriyle başlayan Akpınar Köy Enstitüsü, ilçe merkezine üç km mesafede, 1250 dekarlık arazi üzerine kurulmuştur. Okul binaları, spor alanları, lojmanlar, sinema salonları, hamam, kümesler, ahırlar, meyve ağaçları, hayvancılık ve tarım arazilerini de içine alan dev bir yerleşkedir. Okulun yakınında bulunan membalardan sular arklarla enstitüye ulaştırılmış ve enstitünün içinde akıtılmıştır (Şahin ve Başar, 2019). Bölgeye uygun olduğu tespit edilen arıcılık, reçel yapımı, konserve yapımı gibi faaliyetlerle kalkınmaya katkı sağlamıştır.

Aksu Köy Enstitüsü (Antalya)

Antalya ilinin Aksu ilçesinde 1940 yılı Nisan ayında kurulan Aksu Köy Enstitüsü 200 dönümlük arazi sınırları içinde kalan Macun Köyü İlkokulu binasında "Eğitmen Kursu ve Köy Enstitüsü Müdürlüğü" olarak faaliyete geçmiştir. Enstitüde Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü'nden gelen 18 Köy Enstitülü, dördü eğitmenlere, dördü enstitüye ait olmak üzere sekiz baraka yapmışlardır. Enstitü toplam 44 adet yapıdan oluşmaktadır (AKS, 2018). Diğer Köy Enstitüleri gibi Aksu Köy Enstitüsü için de yer seçiminde su kaynağına yakınlık göz önüne alınarak Aksu Çayı'na yakın bölge tercih edilmiştir. Antalya bölgesinin iklim ve toprak yapısına uygun tarımsal faaliyetler tespit edilerek enstitü arazilerinde bu ürünler üretilmiştir. Üretim faaliyetleri turuncğil ve zeytinyağı üretimi, bağcılık, bölgeye uygun sebzeler, pekmez yapımı, küçük ve büyükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı, arıcılık-balıkçılıktır. Yapılan çalışmalar günümüzdeki en önemli tarım şehirlerimizden olan Antalya'da ve etki alanındaki komşu illerde kırsalın kalkınması, bilinçlenmesi ve modern tarım teknolojilerini kullanması açısından fayda sağlamıştır (Sıdika ve Ahmet, 2017).

Arifiye Köy Enstitüsü (Sakarya)

1937 yılında Sakarya/Adapazarı'nın Arifiye Köyü'nde Köy Eğitmenleri Kursu ile temeli atılan enstitü 1940 yılında Arifiye Köy Enstitüsü olarak yoluna devam etmiştir. Arazi bataklık, sıtmal ve tarıma elverişli olmayan bir yapıya sahiptir. 320 dönüm arazi üzerine inşa edilmiştir (Şimşek ve Mercanoğlu, 2018). Bu enstitüde arazileri tarıma kazandırmanın yanı sıra balıkçılıkla da uğraşmıştır. Enstitüye yakın Sapanca Gölü ile İzmit Körfezi'nde balıkçılık faaliyetleri yürütülmüştür. Enstitüde balık konserveciliği, salamura, tuzlama da yapılmıştır. Meyve ve sebze bahçeleri de bulunan enstitüde kırsal kalkınma kapsamında ekonomik faaliyetler çeşitlendirilmiş ve bölgenin gelişimine, yetişen öğrencilerin donanımlarına olumlu katkı sağlanmıştır.

Beşikdüzü Köy Enstitüsü (Trabzon)

1940 yılında açılan Beşikdüzü Köy Enstitüsü açıldığı bölgenin halkının modern tarım, hayvancılık, balıkçılık, tekstil, demircilik gibi alanlarda eğitilmesini sağlamıştır. Beşikdüzü'nde öğretmen ve öğrenciler eğitim binalarının inşasından önce bölgedeki sıtma hastalığının kaynağı olan Çamlık Deresi'ni ıslah ederek, yıkık köprüleri onarmışlardır. Yaklaşık 50 binadan oluşan enstitü 150 dönümlük araziye sahiptir. Bölgede arazi sıkıntısı, dik eğimler enstitünün müdürü Hürrem Arman'ı ümitsizliğe sürüklese de, İsmail Hakkı Tonguç "Her enstitü kendi özelliklerine göre inşa edilecektir." diyerek ümitsizliğe kapılan enstitü müdürüne mektup yazmıştır. Beşikdüzü Köy Enstitüsü Cumhuriyet tarihinin ilk mesleki balıkçılık okulu olarak tanımlanır. Enstitü bölgeye modern balıkçılığı öğretmiştir. Önceden bombalarla tutulan balıklar nedeniyle, yanlış kullanımdan yaralanan çok sayıda insan mevcuttur. Köy Enstitüsü bunun önüne geçerek, bölgenin en iyi balıkçısı Fehmi Reis'i usta öğretici olarak hizmete alarak, öğrencilerini eğitmiştir (Yeşil, 2004). Balıklar tutulduğu yerde kıyı kasabalarına satılarak, elde edilen fazla gelir döner sermayeye aktarılmaktadır. Yakalanan tonlarca balık yarı fiyatına halka satılmakta ve diğer enstitülere gönderilmektedir. Deniz kıyısında bulunan Beşikdüzü Köy Enstitüsü'nde; Artvin Hopa'dan, Samsun'a kadar Karadeniz sularında balıkçılık faaliyeti, tutulan balıklardan elde edilen ürünlerin kullanıldığı balık konserveciliği, salamura, tuzlama yapımı alanları, motor eğitimleri kapsamında deniz motoru yapımı, fotoğrafçılık, kunduracılık, kök boya yapımı, demircilik, marangozluk, dikiş-nakiş işleri yapılmıştır (Şimşek ve Mercanoğlu, 2018).

Cılavuz Köy Enstitüsü (Kars)

Kars ili Susuz ilçesinde 1940 yılında açılan Cılavuz Köy Enstitüsü, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nin yoksul köy çocuklarından donanımlı birer eğitimci yetiştirmek amacıyla hizmete geçmiştir. Enstitüye kurucu müdürü olarak Halit Ağanoğlu atanmıştır. Ağanoğlu, 1937-1940 yılları arasında Cılavuz Eğitim Okulu'nda çalıştığı için Genel Müdür İsmail Hakkı Tonguç tarafından bu vazifeye uygun görülmüştür. Enstitü yaklaşık 450 dönüm arazi üzerine inşa edilmiştir. Her enstitü gibi Cılavuz Köy Enstitüsü de bulunduğu bölgenin merkezi haline gelerek, ekonomik ve kültürel gelişime katkı sağlamak için çalışmıştır. Kars'ın iklim ve toprak koşulları değerlendirilerek bölgede Kiraz ağacı dikimi, patates ekimi, meyvecilik, arıcılık, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, hidroelektrik santrali yapımı ve elektrik üretimi gibi faaliyetler yapılarak kırsalın kalkınması ve kırsal altyapısının geliştirilmesi sağlanmıştır. 1944 yılında enstitüde müdür, öğretmen ve öğrencilerin ortak çalışmasıyla, 40 beygirlik güce sahip Fransız tipi türbinli elektrik santralini kurulması, elektriğe kavuşan Cılavuz Köy Enstitüsü'nün hayatını değiştirmiştir. Aydınlik içinde bir enstitü olan Cılavuz'da, artık radyolardan ajans ve müzik sesleri duyulmaktadır. Enstitüyle beraber Cılavuz Köyü, nahiye merkezi enstitüdeki 800 öğrenci ile 32 öğretmenin çalıştığı küçük bir imar yeri olmuş, karanlıktan aydınlığa doğru epeyce yol almıştır (Arslan, 2012).

Düziçi Köy Enstitüsü (Adana)

Günümüzde Osmaniye ili Düziçi ilçesi sınırlarında kalan Düziçi Köy Enstitüsü kurucu müdür Ahmet Lütfü Dağlar öncülüğünde 1940 yılında açılmıştır. Mersin, Adana, Hatay, Gaziantep ve Kahramanmaraş illeri enstitünün etki alanı içerisinde. Düziçi Ovası, Aslantaş ile Berke Barajları'nı besleyen Sabun Çayı ve Ceyhan Nehri ile bölgedeki en verimli ovalardandır (Şahin ve Başar, 2019). Düziçi Köy Enstitüsü ilçe merkezinin kuzeyine konumlandırılmıştır. Yapıldığı yıllarda yapılaşma olmamasına rağmen, enstitünün bölgeye sağladığı imkanlar ve altyapıyla zamanla yapılaşmalar başlamış, günümüzde etrafı yapılarla çevrelenmiştir. Her köy enstitüsü gibi Düziçi Köy Enstitüsü'nde de eğitim binaları, sosyal-kültürel faaliyetler için yapılar, spor birimleri, servis birimleri ve konaklama birimleri mevcuttur. Bölgenin iklim ve coğrafya yapısına uygun tarım ve hayvancılık faaliyetleri yürütülmüş, Bağcılık, üzüm yetiştiriciliği ve pekmez üretimi, pamuk üretimi, meyve ve sebze bahçeleri, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı, at yetiştiriciliği ve arıcılıkla kırsal kalkınma desteklenmiştir.

Gönen Köy Enstitüsü (Isparta)

Isparta ilinin Gönen ilçesinde 1940 yılında bölgedeki Köy Eğitimci Kursu, Köy Enstitüsü olarak değiştirilmiştir. Denizli, Burdur ve Isparta illerinden köylülere, köy eğitimci yetiştirmek için açılan enstitü yaklaşık 671 dönüm araziye sahiptir. Enstitünün kurucu müdürü Ömer Uzgil'dir. Baladız-Isparta demiryoluna dört km mesafede kurulan enstitü geniş ve verimli Gönen Ovası'na hakimdir. Enstitünün yer seçimi Tonguç ve Yücel'in Isparta iline gelip bizzat yerinde tespitleriyle yapılmıştır. Yerleşkede; konutlar, eğitim yapıları, kültürel ve sosyal faaliyet alanları, tarım arazileri, spor sahaları, yeşil alanlar, teknik ve idari binalar bölgenin iklimine ve doğasına uygun şekilde tasarlanmıştır. Enstitü için gerekli tuğla ve kireç enstitü öğrencileri tarafından yapılmıştır. Bu amaçla Gönen Enstitüsü'nün yakınlarında enstitünün öğrencileri tarafından işletilen tuğla ve kireç ocaklarının açıldığı ve bu ocaklarda 1941 yılında yaklaşık olarak 450.000 tuğla imal edildiği, her biri 30 tonluk dört kireç ocağının yakıldığı bilinmektedir (Çetin ve Kıran, 2017; Sıdika ve Ahmet, 2017).). Kırsalın kalkınması için aldıkları eğitimlerin yanı sıra; gül dikimi, gül yağı yapımı, pekmezcilik, bağcılık, seracılık, meyve ve sebzecilik, baklagil üretimi, kök boyama, dokumacılık, halıcılık, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı ve arıcılık gibi faaliyetler yapılmıştır.

Pazarören Köy Enstitüsü (Kayseri)

Kayseri ili Pınarbaşı bucağında 1938 yılında açılan Köy Eğitimleri Kursu'nun yerine 1940 yılında Pazarören Köy Enstitüsü kurulmuştur. Kayseri, Yozgat ve Nevşehir illerindeki köy çocuklarından köy eğitmeni yetiştirmek amacıyla açılan enstitü 1900 dönüm araziye sahiptir. Enstitüde konut yapıları, eğitim binaları, kültürel ve sosyal faaliyet yapıları, tarım alanları, spor sahaları, yeşil alanlar, teknik ve idari binalar olmak üzere 45 yapı inşa edilmiştir. Havası temiz, suyu bol ve kalkınması geri kalmış Pazarören'de açılan enstitü, yüzlerce köy eğitmeni yetiştirerek, buldukları köylerin eğitimlerini, modernleşmelerini ve kalkınmalarını sağlamıştır. Kuruluş yeri nedeniyle çevre köylerin merkezi konumunda olan Pazarören'de; meyve ve sebzeçilik, çeşitli tahıllar (buğday, arpa, çavdar, mısır, mercimek), patates üretimi, bölgede bulunan Zamantı Irmağı'nın kenarındaki çiftlikte at, büyükbaş, küçükbaş hayvancılık ve tavukçuluk yapılarak kırsal alanın kalkınması desteklenmiştir (Hovardaoğlu, 2021).

Savaştepe Köy Enstitüsü (Balıkesir)

Balıkesir ili Savaştepe beldesinde 1940 yılında kurulmuştur. Balıkesir, Kütahya ve Çanakkale'deki köy çocuklarına hizmet eden enstitü yaklaşık 290 dönümlük araziye sahiptir. Enstitü Savaştepe'nin tanınmasına ve kalkınmasına katkı sağlamıştır. Günümüzde Savaştepe ilçe statüsüne sahiptir. Enstitü tren yoluna yakın bölgeye inşa edilerek ulaşım alternatifleri çoğaltılmış, zeytincilik, zeytin yapımı, bağcılık, pekmez yapımı gibi üretim faaliyetleriyle köylerin kalkınmaları desteklenmiştir (Şimşek ve Mercanoğlu, 2008).

Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü (Ankara)

1941 yılında Ankara Elmadağ'da, Kepirtepe Köy Enstitüsü'nden gelen öğrencilerin Hasanoğlan'a gelip yerleşmesiyle açılmıştır. Diğer enstitülerden farkı ise, Köy Enstitüleri'ne öğretim üyesi ve müfettiş yetiştirmek amacıyla kurulmuş olmasıdır. 1945 yılı itibarıyla enstitü öğrencileri tarafından yapılan 43 binaya sahiptir. Kırsal planlama kapsamında, altyapı planlaması yapılan bölgeye, Hasan Deresi'nden su getirme çalışmaları yapılmış. Enstitü arazilerinde hayvancılık ve bağcılık, arıcılık, sebze ve meyve üretimi gibi faaliyetler yapılmıştır. 27 Mayıs 1947 yılında kapatılmasıyla birlikte, Köy Enstitüleri'nde sona gelinmiştir (Gençkaya, 2008; Elmas, 2020).

İvriz Köy Enstitüsü (Konya)

Konya ili Ereğli ilçesinde 1941 yılında açılan İvriz Köy Enstitüsü 2500 dönümlük araziye sahiptir (Şimşek ve Mercanoğlu, 2018). Konya, Niğde, Karaman ve Aksaray'ı etki alanına almıştır. Bu bölgelerden gelen köy çocuklarından, köy eğitmeni yetiştirmek amacıyla eğitimler vermiştir. Düziçi Köy Enstitüsü öğrencilerinin de yardımlarıyla, İvriz Köy Enstitüsü de imece usulüyle inşa edilmiştir. Okulunu yapan diğer enstitüler, yeni enstitülere yardıma gitmekte, böylece aynı kadere sahip öğrenciler birbirleriyle tanışıp kaynaşmaktadır. Yer seçimi yapılırken İvriz Köyü yakınında arazi uygun bulunmuş ve enstitü İvriz Çayı'ndan beslenmiştir. Yöreye özel faaliyetler ise arıcılık, meyve ve sebzeçilik, bağcılık, şeker pancarı, nohut, mısır, yonca ve buğday ekimi olarak ön plana çıkmaktadır.

Pamukpınar Köy Enstitüsü (Sivas)

Sivas ili Yıldızeli ilçesinde 1942 yılında 700 dönüm arazi üzerine inşa edilmiştir. Sivas, Erzincan ve Tunceli'yi etki alanına almıştır. Pamukpınar Köy Enstitüsü adını, yerleşke bölgesinde akan kireçli pınar suyundan ve hoş içimli kaynak suyundan alır. Pamukpınar'da 4000'e yakın öğretmen yetiştirilmiş, yurdun her tarafına gönderilmiştir (MEB, Tarihi 100 Lise, 2021). Her köy enstitüsü gibi Pamukpınar Köy Enstitüsü'nde de konut, eğitim, kültür/sosyal, tarım, spor, yeşil alanlar, teknik ve idari binalar bölgenin

iklimine uygun şekilde tasarlanmıştır. Bölgeye uygun olduğu tespit edilen arpa, yulaf ve buğday ekimi, büyükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı, meyvecilik gibi faaliyetler yaparak hem kendi ihtiyaçlarını karşılamış hem de gelir elde etmiştir.

Pulur Köy Enstitüsü (Erzurum)

Erzurum ili Ilıca beldesinde 1942 yılında yaklaşık 2000 dönüm araziye kurulmuştur (Şimşek ve Mercanoğlu, 2018). Erzurum, Gümüşhane, Bayburt illerini etki alanına almıştır. Planlamada Pulur Çayı'nın enstitünün içinden geçmesi özellikle tercih edilmiştir. Hayvanlar için geniş çayırlik alanlar bırakılmıştır. Arazinin bir köşesi Pulur-Erzurum karayoluna sınırdır. 33 binadan oluşan enstitüde alınan teknik eğitimlerin yanı sıra; süt hayvancılığı ve sütten elde peynir, yoğurt üretimi, meyve-sebze üretimi, buğday ekimi gibi faaliyetler yapılarak kırsal kalkınma desteklenmiştir.

Dicle Köy Enstitüsü (Diyarbakır)

Diyarbakır ili Ergani ilçesinde 1944 yılında kurulan Dicle Köy Enstitüsü yaklaşık 850 dönüm araziye sahiptir (Şimşek, ve Mercanoğlu, 2018). Enstitünün kurulduğu arazi, dönemin İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç, diğer enstitülerin müdürleri, aralarında mimar, mühendisler ve tarım uzmanlarından oluşan bir kurulun bölgede günlerce süren incelemeleri sonucu belirlenmiştir (Kazu ve Elmas, 2019). Enstitünün yer seçimi yapılırken Ergani tren istasyonuna yakın olması tercih edilmiştir. Enstitünün binalarını yapmak, bölgeye su getirmek, yollarını yapmak ve diğer işleri tamamlamak üzere Malatya-Akçadağ, Sivas-Pamukpınar, Adana-Düziçi, Kayseri-Pazarören, Isparta-Gönen, İzmir-Kızıllı, Kırklareli-Keprtepe, Kars-Cılavuz ve Sakarya-Arifiye Köy Enstitüleri'nden, elişer öğrencilik dokuz yardım ekibi gitmiştir (Kazu ve Elmas, 2019). Dicle Köy Enstitüsü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden Diyarbakır, Urfa, Siirt, Mardin, Doğu Anadolu Bölgesi'nden Bitlis, Van, Hakkâri, Bingöl illerinin köylerini etki alanına almıştır. Bölgenin iklim ve toprak yapısına uygun olması sebebiyle büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, kavun ve karpuz, tahıllar (buğday, arpa, pirinç, mercimek, baklagiller), pamuk ekimi, meyve ve sebzeçilik, bağcılık yapılarak kırsal kalkınma desteklenmiştir.

Ortaklar Köy Enstitüsü (Aydın)

Günümüzde Aydın ili Germencik ilçesi sınırlarında 1944 yılında yaklaşık 2800 dönüm araziye kurulmuştur. Aydın, Denizli ve Muğla illeri etki alanı içindedir. Enstitü bünyesindeki yapıların geneli bir-iki katlı olup yerel malzeme kullanılarak ve Kızıllı'dan getirilen 300-400 öğrenciden oluşan yapıcı ekibin iş gücüne dayalı olarak inşa edilmiştir (Çetin ve Kıran, 2019). Enstitüler arası yardımlaşma ile başlayan inşa sürecinin sonunda enstitü 30 binaya sahip olmuştur. Bölgenin iklim ve toprak yapısına uygun olması sebebiyle zeytin bahçeleri ve zeytinden elde edilen ürünler, incir bahçeleri, pamuk ekimi, meyve-sebze bahçeleri, buğday ekimi, süt üretim tesisi ve kümes hayvancılığı ile kırsal kalkınma desteklenmiştir.

Ernis Köy Enstitüsü (Van)

Van ili Muradiye ilçesinde 1948 yılında 1700 dönüm arazi üzerine kurulmuştur (Şimşek ve Mercanoğlu, 2018). Van, Hakkâri, Bitlis, Muş, Ağrı illeri etki alanı içindedir. Hasan Ali Yücel'in 1946 yılında istifa etmesinin ardından kendi doğal çizgisinden çıkan Köy Enstitüleri nedeniyle 1948 yılında Muradiye'de kurulan enstitü diğerleri gibi özgünlüğe sahip değildir. Köy Enstitüleri'nin kapatılmasına kadar geçen süreç içinde sık sık müdürü değiştirilmiş, diğer Köy Enstitüleri'nin çizgisini yakalayamamıştır. Yine de Ernis Köy Enstitüsü'nde eğitimler verilmiş, eğitimin yanı sıra sebze ve meyve bahçeleri kurularak kavun, karpuz, buğday, arpa, çavdar, fasulye, şekerpancarı, patates, yem bitkileri yetiştirilerek kırsal kalkınma desteklenmiştir.

7. Köy Enstitüleri'nin Kapatılması ve Kırsal Kalkınmaya Etkileri

1940 yılında kurulan Köy Enstitüleri kuruluşunun ilk günlerinden itibaren ülkedeki bazı toplumsal kesimleri rahatsız etmiştir. Bölgedeki ağalar ve bezirganlar, toprak sahipleri halkın aydınlanmasına ve kendilerine ait saydıkları toprakların halkın kullanımına sunulmasına karşıdır. Tüm bunların ardından “Köy Enstitüleri’nde komünist yetiştiriliyor” (TBMM, 24 Aralık 1946; Yücel, 2011) propagandası ülkeyi sararken, Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç’un 1946 yılında görevden alınması, 1947 yılında Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü’nün kapatılması, Köy Enstitüleri’nde çatlakları başlatmıştır. Köy Enstitüleri’ne karşı olan cephe büyümüş, Millî Eğitim Bakanlığı’na enstitülere karşı olan Reşat Şemseddin Sırer getirilmiştir. Bu tarihten sonra özünü hızlıca kaybeden Köy Enstitüleri hem sağ hem sol kesimin politik hedefi haline gelmiştir. Sol kesim enstitüler için “Köylünün emeğini sömürüyor” propagandası yaparken, sağ kesim “Enstitüler komünist yetiştiriyor” propagandasını sürdürmüştür (Aysal, 2005). II. Dünya Savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin yardım paketi olarak bilinen 180 milyon dolarlık Marshall yardımlarından faydalanmak isteyen siyasi otorite Köy Enstitüleri’ni gözden çıkarmıştır. Bu planlı girişimlerin ardından 27 Ocak 1954 tarihinde Köy Enstitüleri tamamen kapatılmıştır.

Bütün bu kırsal kalkınma ve planlama faaliyetleri yapılırken, dünyayı kan gölüne çeviren, yoksulluğun, kıtlığın en yoğun yaşandığı dönemlerden birisi olan II. Dünya Savaşı yaşanmaktaydı. Köy Enstitüleri’nin kurucularından Hasan Ali Yücel, Cumhuriyet Gazetesi’nin 17 Nisan 1955 tarihli nüshasında şu değerlendirmeyi yapmıştır. “II. Dünya Harbi hemen bütün küreyi sarmıştı, devlette para yok, vasita yok. Tam bir çaresizlik. Yılmadık, ümitsizliğe düşmedik, köyde yaşayan nesilleri dalga, dalga arka, arkaya cehaletin karanlığına bırakmama azmimiz ve inancımız bize çare olmuştu.”

Cumhuriyet’in kuruluşundan 1950’li yıllara kadar yürütülen başarılı kırsal kalkınma politikalarının önemli araçlarından olan Köy Enstitüleri, Türkiye’nin kalkınmasının anahtarını kırsal alanın kalkınması ve kalkınmanın anahtarını da eğitim olarak gören bir anlayışa sahiptir. Bu bilinçle on binlerce eğitimci yetiştirilecek, eğitimin ulaşamadığı toprak kalmayacaktı. Köy Enstitüleri ile köylü eğitilecek, fikirlerini özgürce ifade edebilen, hak ve sorumluluğunun bilincinde olan nesiller yetişecekti. Köyün üretimleriyle dışarıdan sanayi ve tarım ürünlerinde ithalat minimuma indirilecek, daha çok ihracat yapan büyüyen bir ülke konumuna gelinecekti. Günümüzde köyden kente göçün en büyük nedenlerinden olan hayat kalitesinin düşüklüğü ve işsizlik azalacak, engellenemeyen aşırı göç engellenecekti. Köylüyü köyünde tutabilecek, köye ait üretimlerle kentler desteklenebilecekti. Eğitimi pratiğe döndüren enstitüler sayesinde her köye, her toprağa uygun üretimlerle en yüksek verim elde edilecekti, tecrübe kazanılacak, zaman kaybı ve israflar olmayacaktı. Köy Enstitüleri projeleri kesintisiz devam etseydi, kırsal bölgelerde meydana gelen çeşitli yasadışı eğilimler ve faaliyetler ülke gündemimizde olmayabilirdi. Özellikle, Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri’nde köylü köyünde yüksek hayat standartlarına sahip şekilde yaşayıp, üretebilecekti. Köyler, çağdaş ve modern eğitim kurumlarıyla üretip, kentleri besleyen statüye sahip olacaktı. Tüm bunlara karşın II. Dünya Savaşı gibi bir dönemde yoksulluğun, kıtlığın, sefaletin dünyayı sardığı yıllarda yöneticiler Köy Enstitüleri’nin olağan eksiklerini kapatmak için çaba sarf etmemiş, kırsal kalkınmaya kattıkları ve gelecekte katabileceklerini göz ardı ederek, cehaletle savaşın anahtarı olan enstitüleri etkisiz hale getirmişlerdir.

8. Köy Enstitüleri’nin Dünyadaki Yeri

Kurulduğu günlerden itibaren çeşitli araştırmacıların dikkatini çeken Köy Enstitüleri, ABD’de doktora tezi konusu olarak eğitim literatürüne girmiştir. Tezi yazan Kanadalı öğrenci Kirby (1960), Türkiye’de Köy Enstitüleri araştırmalarını yaparak, bu sistemi tanıtmıştır. Köy Enstitüleri’nde uygulamalı eğitimler, müfredatın bölge ihtiyaçlarına göre şekillenmesi, eğitimde verimliliğin hedef alındığı ihtiyaç duyulan derslerden oluşan programlar Finlandiya eğitim sistemiyle kıyaslanmaktadır (Baran ve Şahin, 2012;

Karaömeroğlu, 1998). UNESCO tarafından 1950 yılında düzenlenen Asyalı öğrenciler toplantısında, UNESCO Başkanı tüm dünya ülkelerine Köy Enstitüleri'ni önermiştir. Birleşmiş Milletler Eğitim Dairesi'nde Köy Enstitüleri'ne ait birçok belge ve dokümanın bulunduğu ilgili başkan tarafından vurgulanmaktadır. UNESCO, Birleşmiş Milletler (BM) gibi kuruluşlar Köy Enstitüleri modelini ülkelerin kırsal kalkınması için elzem görmekte ve kendi arşivlerini tutmaktadır. Köy Enstitüleri modelini kendi ülkelerinde uygulamak için çok sayıda araştırmacı Türkiye'ye gelmiştir. Kanadalı Fay Kirby'nin etkisiyle Kanada Hükümeti Köy Enstitüleri'ne benzer nitelikte "Coloborative School" adında okullar açmış, dünyada çeşitli ülkeler bu sistemden faydalanmıştır. Filozof John Dewey ise enstitüler için şu ifadeleri kullanmaktadır. "Benim düşlediğim okullar Türkiye'de Köy Enstitüsü olarak kurulmuştur. Tüm dünyanın bu okulları görüp eğitim sistemini, Türkler'in kurduğu bu okulları göz önünde bulundurarak yeniden yapılandırması isabetli olacaktır" (Ata, 2001).

9. Köy Enstitüleri'nin Günümüz Kırsal Kalkınmasına ve Planlamasına Katkıları Nelerdir

Kırsal alanlarda kırsal-kent dengesinin sağlamak amacıyla yapılan tüm çalışmalar kırsal planlama adı altında değerlendirilebilir. Türkiye'de tarımda verimlilik ve modernizasyon çalışmaları günümüzde hala kırsal planlamanın ilk sırasını tutmaktadır. Köy Enstitüleri tarımda verimlilik için çalışmalar ve analizler yaparak modern tarım teknolojilerinin gelişimine paralel olarak köylüye tanıtılmasına katkı sağlamıştır. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'na kadar, tarımda verimlilik odaklı politikalar güdülen ülkemizde, 1990'lı yılların ardından kırsalda tarım dışı sektörleri geliştirmeye çalışmışlardır. Köy Enstitüleri bulunduğu yerde tarım faaliyetlerinin yanı sıra, balıkçılık, hayvancılık, motorculuk gibi faaliyetlerle tarım dışı sektörleri geliştirmeye çalışmışlardır. Günümüz kırsal planlamasında olmazsa olmaz olarak "katılımcılık" ilkesini sayabiliriz. Köy Enstitüleri katılımcılık ilkesinin benimsendiği, hedef kitlenin durumuna göre değerlendirmelerin yapıldığı, paydaşların fikirlerinin benimsendiği ilk Türk eğitim kurumudur. Kırsal alanlarda katılımcılığın göz ardı edildiği, hizmeti elde edecek paydaşların fikirlerinin dinlenmediği hiçbir proje başarıya ulaşamamıştır. Türkiye'de geliştirilen kırsal veya bölge kalkınma projelerinde katılımcılık ilkesinin benimsenmemesi, projelerde aksamalara neden olmuştur. Ülkemizin en uzun soluklu ve geniş çaplı kalkınma projelerinden olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında bu eksiklik 1995 yılında fark edilerek GAP Sosyal Eylem Planı paylaşılmış, gizli kalan insan boyutu ortaya çıkarılarak "katılımcılık" ilkesine yönelik hedefler açıklanmıştır. Köy Enstitüleri ise 1940'lı yıllarda bunu kırsal planlamaya kazandırmıştır. Dokuzuncu ve Onuncu Kalkınma Planları'nda yayımlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji ve Kırsal Kalkınma Planı belgeleriyle birlikte, kırsal alanda mekânsal uyuma dikkat çekilmiştir. Bu yazılarda artık tepeden inme, merkezden dikey yaklaşımlar yerine yatay işbirlikçi, katılımcı, yaklaşımlar planlara yansımıştır. Günümüzde yine temel olarak kırsal planlamalarda kırsal ekonominin geliştirilmesi ve istihdamın artırılması, Köy Enstitüleri ile temellenmiştir. Enstitüler kırsal alanların güçlü ekonomik yönlerini de ortaya çıkararak gelişimlerini bu doğrultuda yapmışlardır. Son yıllarda popüler olan "Akıllı Köy" yaklaşımında dahi bölgelerin kalkınmasında güçlü yanların ekonomiye nasıl dönüştürüleceği en önemli unsur olarak görülmektedir. Köy Enstitüleri günümüz modern kırsal planlama ve kalkınma yaklaşımlarını karşılayacak nitelikte amaçlar edinmiş bir kuruluştur. Köy Enstitüleri kırsalda verilen eğitimle, yetiştirilen meslek erbaplarıyla, verimli işlenen tarım arazileriyle, çeşitlendirilen ekonomik faaliyetlerle günümüze de örnek olmuştur. Enstitülerin günümüz kırsal planlamasına diğer etkileri ise, bulunduğu çevreyi ve doğal kaynakları korumaları, unutulmuş kültürleri yayarak, folklorun ortaya çıkmasına katkı vermeleri, kırsal yerleşimlerin sosyal ve fiziki altyapı ihtiyaçlarını gidermeleri, kırsaldaki insan sermayesini geliştirerek, yoksulluğu azaltmalarıyla yerel kalkınmaya olumlu katkı sağlamalarıdır.

SONUÇ

Köy Enstitüleri, Türkiye'nin çağdaşlaşması ve modernleşmesine önemli bir engel olan cehalet ile mücadele etmek amacıyla 17 Nisan 1940 yılında TBMM'de görüşülen Köy Enstitüleri Kanunu ile kurulmuş eğitim kurumlarıdır. Eğitimlerini kültür, ziraat ve teknik dersler üzere üç ana kategoriye ayıran enstitüler, köylerden topladıkları köy çocuklarını yine köylere eğitmen olarak görevlendirmiştir. Karma eğitimin verildiği enstitülerde bunun en büyük dayanağı köylerde kadın ve erkeğin birlikte ekip biçmesi, doğaya karşı birlikte savaş vermesidir. Köy Enstitüleri kadın ve erkek arasındaki fırsat eşitsizliğini zengin ile fakir arasındaki gelir eşitsizliğini önlemeye çalışmış, köylünün ağaların ve bezirganların altında sömürülmelerine müsaade etmemiştir. Eğitimlerini uygulamalarla destekleyen enstitüler, kırsal kalkınmaya etki ederek, insan kalkınmasını, sosyal kalkınmayı ve ekonomik kalkınmayı tetiklemiştir. Kırsalın planlanmasında katılımcılık ilkesini göz ardı etmeden yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesiyle, köye ait kültürel ve doğal hayatın korunmasını sağlamıştır. Köy çocukları donanımlı eğitimcilerden ders alma fırsatı yakalamıştır. Aşık Veysel gibi bir ustadan saz, kültür/sanat dersleri almışlar, binlerce kitaplık kütüphanelere erişebilmişlerdir. Enstitüler cehaletle savaşta köylüyü yalnız bırakmamış, Türkiye'nin dört bir yanına kurulan 21 enstitü ve eğitmenleriyle köye yarayan meslek erbablarını yetiştirmiştir. Kurulduğu bölgelerde eğitim, sağlık, altyapı gibi temel sorunlar için çözüm noktası olmuştur. Tüm bunlara karşın ağaların ve bezirganların ve sağ-sol farkı gözetmeksizin siyasilerin hedef noktası haline gelmiş, kapatılması seçim vaadi olacak kadar göze batmıştır. Tüm bu saldırılara direnemeyerek 1954 yılında kapatılan Köy Enstitüleri tarihin tozlu raflarına kaldırılmıştır. Enstitülere gereken değer gösterilip, kapatılması engellenseydi, şu an Türkiye eğitimde nitelikli ülkeler arasında yer alabilirdi. Keza Finlandiya, Singapur gibi ülkelerin eğitim sistemlerinde de Köy Enstitüleri'ne benzer, katılımcı, öğrenciye ve hedefe yönelik yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Dünyanın çeşitli ülkelerinden eğitimcilerin ve araştırmacıların dikkatini çekmeyi başaran Köy Enstitüleri ülkemizde hak ettiği noktaya ulaşamamıştır. Köy Enstitüleri'nin kırsal alanlarda uyguladığı eğitim yaklaşımı, kalkınma politikaları, planlama kriterleri, üzerinden yıllar geçse dahi günümüzde kırsalın kalkınması ve planlanması adına çeşitli ülkelerde uygulanan ve verim alınan çözümler olarak güncelliğini korumaktadır.

Günümüz koşullarında aynı modelin uygulanması beklenen sonuçları vermeyebilir. Ancak, kırsal bölgenin mevcut durumu ve koşulları göz önüne alınarak kapsam ve yöntem olarak güncellenen yeni bir model geliştirilebilir. Köy Enstitüleri'nin en önemli özelliği kitaplardaki teorik bilgileri köydeki yaşamla bütünleştirerek doğanın içerisinde doğal günlük hayatın içine sindirilmiş uygulamalar olmasıdır. Özellikle, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nin kırsalında üretime ve zenginleşmeye yönelik köy modelleri uygulanabilir. Bu bağlamda, Köy Enstitüleri'nin ülkemiz kırsal kalkınması ve planlanmasında yeniden değerlendirilmesinin yararlı olacağı sonucuna ulaşabiliriz.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Kaynakça

- AKS. (2018). Cumhuriyet'in Köy Enstitüleri [Çevrimiçi] // Antalya Kültür Sanat. <https://www.antalyakultursanat.org.tr/sergiler/cumhuriyetin-koy-enstituleri/>.
- Arslan, N. (2012). Türk Eğitim Sisteminde Köy Enstitülerine Bir Örnek: Kars Cılavuz Köy Enstitüsü. *History Studies*. Cilt 4, 1, 29-45.
- Ata, B. (2001). 1924 Türk Basını Işığında Amerikalı Eğitimci John Dewey'in Türkiye Seyahati. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 21(3): 193-207.
- Aysal, N. (2005). Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* (35-36), 267-282.
- Aytaç, K. (2017). Köy Enstitüleri ve İsmayıl H. Baltacıoğlu'nun Değerlendirmeleri [Konferans] // *Sosyoloji Konferansları*. No:55 (2017-1) , 351-367.
- Baran, E ve Şahin, M. (2012). In the Work, by the Work and for the Work: Village Institutes as a Revolutionary Practice of Dewey's Philosophy, *Lowa State University*, 12p. Date of Access: September 16, 2012. <http://www.public.iastate.edu/~evrimb/Village%20Institutes%20Evrin%20Mehmet.pdf>
- Çelik, Z. (2006). Türkiye'de Kırsal Planlama Politikalarının Geliştirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- Çetin, S. ve Kıran, G.(2019). Ortaklar Köy Enstitüsünde Modern Mimarlığın İzleri, *Journal of Arts*. Cilt 2, 3, 169-180.
- Çorakbaş, K.F. ve Sümertaş, F.M. (2012). Köy Enstitüleri Projesinin İlk Tohumu: Çifteler Köy Enstitüsü. *Eskiye*, 49, 18-23.
- Demircan, C. (2007). Köy Enstitüleri Eğitim-Öğretim Programlarında Çocuk Edebiyatı. *D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. 8, 17-26.
- Elmas, A. (2020). Köyü Canlandırma Hareketi Olarak Köy Enstitüleri. *İksad Publishing House*. 94s. Ankara.
- Gençkaya, Ö. F. (2008). Eğitimin Başkenti Ankara. Ankara: Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM).
- Görgün, E.K. (2013). Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma için Kırsal Alan Planlaması Genel Modeli ve KOP Bölgesi Kırsal Kalkınma Önerileri. 1-11s, I. KOP Bölgesel Kalkınma Sempozyumu, Konya.
- Hovardaoğlu, S.D. (2021). *Pazarören Köy Enstitüsü*. Sonçağ Akademi. Sonçağ Yayıncılık. 68s. Ankara.
- İnan, A.(1989). İzmir İktisat Kongresi. *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, 12s. Ankara.

- Karaömerlioglu, M. A. (1998). The Village Institutes Experience in Turkey. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 25 (1): 47-73.
- Kazu, İ.Y ve Elmas, A. (2019). Köy Enstitüleri ve Bir Örneklem Olarak Dicle Köy Enstitüsü, 145-167, *Uluslararası Bilim, Teknoloji ve Sosyal Bilgilerde Güncel Gelişmeler Sempozyumu*. Ankara.
- Kirby, F. (1960). *The Village Institute Movement of Turkey: An Educational Mobilization for Social Change*, Columbia University, PhD. Thesis. 968p. Columbia, USA.
- Kocabaş, K.Y. (2016). *Korunamayan Bir Kültürel Miras: Akçadağ Köy Enstitüsü*. Milas Önder Gazetesi. Erişim: 19 Ağustos 2016. - <https://www.milasonder.com/yazarlar/prof-dr-kemal-kocabas/yakilan-korunamayan-bir-kulturel-miras-akcadag-koy-enstitusu/279>.
- Koç, N. (2013). *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri*. İdeal Kültür Yayıncılık. 345s İstanbul.
- Maden, F. (2009). *Kepirtepe Köy Enstitüsü (1937-1954)*. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. Ankara. Cilt 25, 75, 495-522.
- MEB Tarihi 100 Lise (2021). Milli Eğitim Bakanlığı. <http://ogm.meb.gov.tr/yuz-tarihi-lise/1940-akcadag-fatih-fen-lisesi.html>.
- MEB Tarihi 100 Lise (2021). Milli Eğitim Bakanlığı. <http://ogm.meb.gov.tr/yuz-tarihi-lise/1942-pamukpinar-anadolu-lisesi.html>.
- Meydan, S.(2020). Köy Enstitüleri Deneyi. 23 Kasım 2020 tarihli Sözcü Gazetesi. <https://www.sozcu.com.tr/2020/yazarlar/sinan-meydan/koy-enstituleri-deneyi-6136879/>.
- Sıdika, Ç ve Ahmet, K. (2017). Kırdaki bir Modernleşme Projesi Olarak Köy Enstitüleri: Aksu ve Gönen Örnekleri Üzerinden Yeni Bir Anlamlandırma Denemesi. *Journal of the Faculty of Architecture*. 34:1, 133-162
- Şahin, M. ve Başar, M.A. (2019). *Köy Enstitüleri Felsefesini Geleceğe Taşımak*. Rating Academy Yayınları. 368s. Çanakkale.
- Şensoy, G. (2014). *Kastamonu Gököy Köy Enstitüsü*. Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları. X. Poster Sunuşları Bildiri Özetleri Kitabı. Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi. Erzurum. 43s.
- Şimşek, G. ve Mercanoğlu, C. (2018). Bir Planlama Örneği Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi. *Planlama*, 28 (3): 261-281.
- TBMM. (24 Aralık 1946). *Tutanak Dergisi*.
- Yeşil, D. (2004). *Beşikdüzü Köy Enstitüsü Belgeseli*. <https://www.youtube.com/watch?v=FWqMhhfaF60>
- Yücel, H. A. (2011). *Davam*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 174s. İstanbul.

EXTENDED SUMMARY**Purpose of the Study:**

Village Institutes, which are the reflection of the enlightenment and modernization movements that started with the proclamation of the Republic, are a revolutionary project that emerged as the application of a strong, original, and bright future in the field of education. The foundation of Village Institutes, one of the effective educational moves towards rural areas of the Republican era, was laid in the Izmir Economy Congress with 1135 delegates held in Izmir in 1923. In the report of the Congress, titled "The Issue of Agriculture and Education", it was stated that schools planned to provide education in rural areas should be opened without using the term Village Institute. The purpose of the establishment of the Village Institutes, the theoretical and practical training given by the institutes, the place and importance of the institutes in the development of the rural area where the institutes were established were evaluated and their contributions to the rural areas were mentioned.

In this study, information was given about the 21 Village Institutes established in Turkey, the trainers trained in the institutes, their local productions, their effects on development were examined, information about the place of the institutes in the world was given and the possible effects on the rural areas were evaluated if they were not closed.

Research Questions and Methodology:

The place and establishment process of Village Institutes, the content of the education given in village institutes, The Place and Importance of Village Institutes in Rural Development and Rural Planning, Effects of Village Institutes on Rural Planning, Effects of Village Institutes on Rural Development, in Turkey Established Village Institutes, Closing Village Institutes and Their Effects on Rural Development, The Place of Village Institutes in the World, What Are the Contributions of Village Institutes to Today's Rural Development and Planning, were questioned.

A qualitative and investigative method based on the literature was used. The materials required for the study were collected from articles, publications, theses, reports, and websites; articles in the review type were searched. In addition, all information has been evaluated and discussed, considering today's conditions.

Results and Conclusions:

All the studies carried out to ensure the rural-urban balance in rural areas can be evaluated under the name of rural planning. Efficiency and modernization studies in agriculture in Turkey still hold the first place in rural planning today. Village Institutes made studies and analyzes for productivity in agriculture and contributed to the introduction of modern agricultural technologies to the villagers in parallel with the development. It has ensured the protection of the cultural and natural life of the village by improving the living and working conditions without ignoring the principle of participation in the planning of the countryside. Village children had the opportunity to take lessons from well-equipped educators. The educational approach, development policies, and planning criteria applied by the Village Institutes in rural areas are still up to date as solutions applied and efficient in the name of rural development and planning even after years. Other effects of the institutes on today's rural planning are that they protect the environment and natural resources, contribute to the emergence of folklore by spreading forgotten cultures, meet the social and physical infrastructure needs of rural settlements, improve human capital in the countryside, and contribute positively to local development by reducing poverty. If the necessary value was shown to the institutes and their closure was prevented, Turkey could be among the countries with quality in education right now. It is seen that there are participatory, student and goal-oriented approaches like Village Institutes in the education systems of countries such as Finland and Singapore. Village Institutes, which have managed to attract the attention of educators and researchers from various countries of the world, have not reached the point they deserve in our country. The educational approach, development policies, and planning criteria applied by the Village Institutes in rural areas are still up to date as solutions applied

and efficient in the name of rural development and planning even after years. In today's conditions applying the same model may not yield the expected results. However, a new model, updated in scope and method can be developed considering the current situation and conditions of the rural area. The most important feature of the Village Institutes is that they integrate the theoretical information in the books with the life in the village and they are practices that are digested into the natural daily life in nature. Village models for production and enrichment can be applied in rural areas of Eastern and Southeastern Anatolian Regions. In this context, we can conclude that it would be beneficial to re-evaluate the Village Institutes in the rural development and planning of our country.

Kent ve Konut Üzerine Betimsel Analiz: Diyarbakır Örneği

Descriptive Analysis on Urban and Residence: The Case of Diyarbakır¹

Arya BİÇEN² Serbülent VURAL³

Öz

Kenti ve kentte niceliksel olarak en fazla paya sahip konut alanlarının gelişimini, planlama çalışmaları ile tanımlamanın dışında iç dinamiklerle değerlendirmek, kentsel gelişimin anlaşılmasına ve yapılacak çalışmaların faydasına dair öngörülerin şekillenmesine katkı sağlar. Bu gelişimin keşfedilmesi ve tanımlanması, sosyal bilimlerde kullanılan nitel araştırma yöntemlerinin kullanılarak detaylı veri sağlanması ve betimlenmesiyle mümkündür. Çalışmada; tarihi Diyarbakır kentinin sosyo-ekonomik, kültürel, demografik, siyasal ve yasal-yönetimsel etmenlerle Suriçi yerleşiminden çıkararak gelişiminin betimlenmesi amaçlanmıştır. Böylece kente dair genel bir bakış açısının aktarılması ve tarihsel arka planı içeren kent ve konut yapılaşmasına dair temel özellikler ile gelişimi etkileyen faktörlerin tasvir edilmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda kentsel planlama sürecinde karar verme, konut yapılaşmasında planlama-uygulama süreçlerinde bulunan, hayatta olan aktörlerle derinlemesine yüz yüze görüşmeler yapılarak veri toplanmıştır. Görüşme verileri paragraf destekli açıklamalar ile sunularak betimsel analiz yapılmıştır. Yapılan analiz çalışması ile kentsel gelişimin dinamikleri, konut yapılaşması, çok katlı konutun hâkim yapı kültürü haline gelmesi ve çok katlı konutun mekânsal kurgusu tasvir edilerek literatüre katkı sağlanmıştır. Bu kapsamda 1982 yılından günümüze kadar olan süreçte hayatta olan aktörlerle; tarihi Suriçi yerleşimi dışındaki gelişme bölgeleri olan Yenişehir, Bağlar ve Kayapınar merkez ilçeleri üzerinden değerlendirilmiştir. Sonuç olarak; kent içi nüfus ve yer değiştirme hareketliliğiyle şekillenen Diyarbakır kentinin gelişiminde sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal faktörlerin mekânsal ayrışmaya neden olduğu; kentsel gelişim ve konut yapılaşmasında dönüm noktalarını oluşturduğu; bu durumun konutun mekânsal biçimlenişine de etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Diyarbakır kentsel gelişimi, konut yapılaşması, nitel araştırma, betimsel analiz, yüz yüze (derinlemesine) görüşme

ABSTRACT

Evaluating the city and the development of residential areas, which have the largest quantitative share in the city, with internal dynamics other than defining them through planning studies, contributes to understanding urban development and shaping predictions about the benefits of future studies. Exploring and describing this development is possible by providing detailed data and descriptions using qualitative research methods used in social sciences. This study aimed to describe the socio-economic, cultural, demographic, political, and legal-administrative development of the city of Diyarbakır, from the settlement of Suriçi. Thus, it was aimed to convey an overview of the city and to describe the main features of city and residential construction, including the historical background and the factors affecting development. In line with this objective, data was gathered via in-depth face-to-face interviews with decision-makers involved in the city planning process, and planning and implementation processes in residential construction. In the evaluation, descriptive analysis was performed by presenting the interview data with paragraph-supported explanations. The analysis contributed to the literature by describing the dynamics of urban development, residential construction, multi-storey housing becoming the dominant building culture, and the spatial design of multi-storey residences. In this context, an assessment was made with the actors who were alive in the period from 1982 to the present day, based on the

¹ Bu çalışma '1960'lardan Günümüze Çok Katlı Konut/Konutlaşma Süreci: Diyarbakır Kenti' tezinden genişletilerek üretilmiştir.

² **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** Dr. Öğr. Üyesi Arya BİÇEN, abicen@beu.edu.tr, 0000-0002-8747-051X

³ Doç. Dr. Serbülent VURAL, svural@ktu.edu.tr, 0000-0002-4777-2839

central districts of Yenisehir, Baglar, and Kayapinar, which are growth areas outside the historical walled settlement. As a result, it was determined that socio-economic, cultural, and political factors have caused spatial segregation in the development of Diyarbakır, which has been shaped by intra-urban population and relocation mobility, that they have formed turning points in urban development and residential construction, and that this situation has also affected the spatial formation of the residence.

Keywords: Diyarbakır urban development, residential construction, qualitative research, descriptive analysis, face-to-face (in-depth) interview

GİRİŞ:

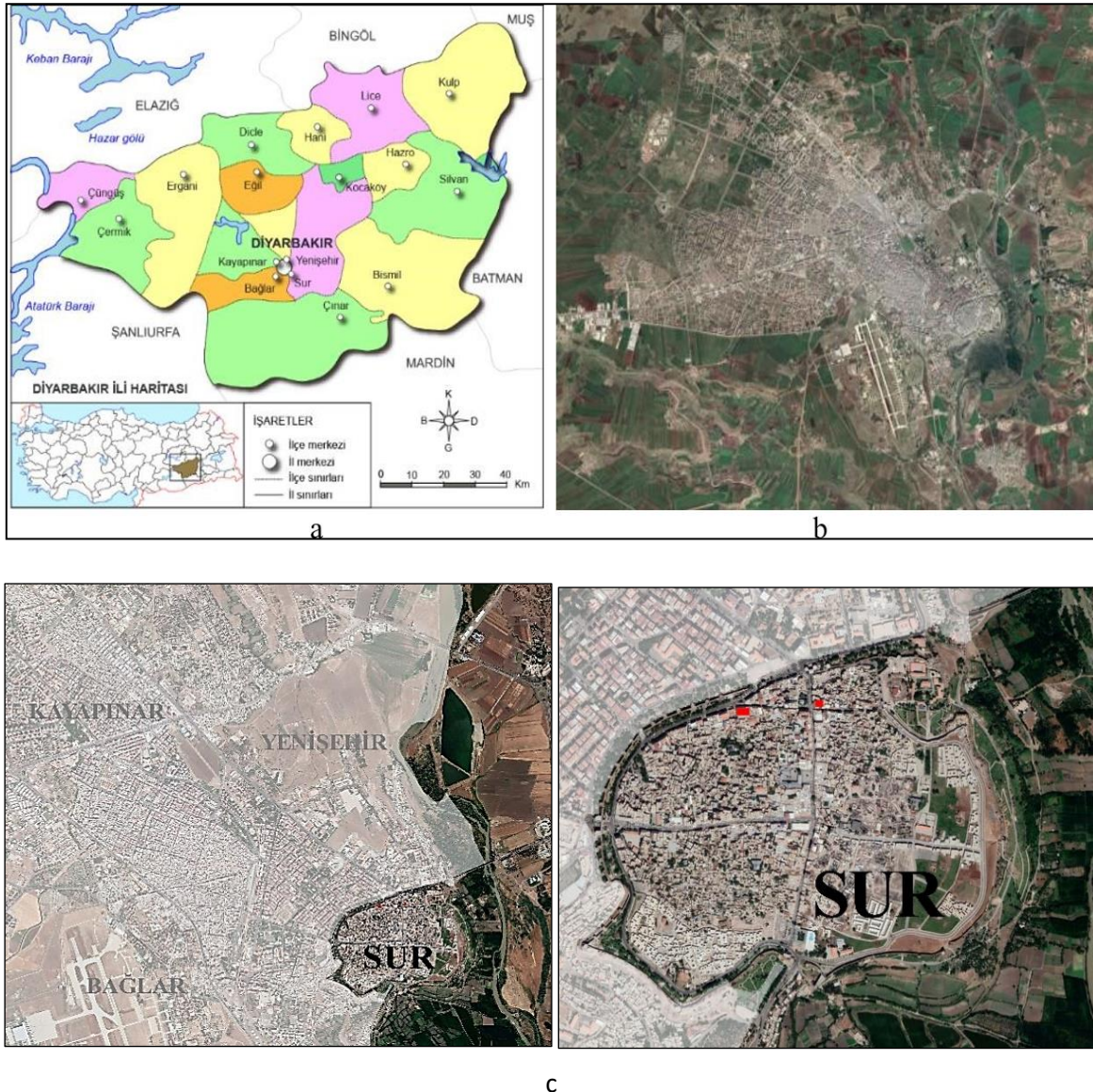
Kent; içinde bulunduğu coğrafik çevre kadar, zaman içinde toplum tarafından şekillenen kültürel çevrenin dinamiklerini de içeren bütünsel bir yapıdır (Demir ve Kakdaş Ateş, 2020). Tarihi Diyarbakır kentinin Suriçi yerleşiminden çıkarak yayılmasının altında da sosyo-ekonomik, kültürel, demografik, siyasal, yasal ve yönetsel etmenler bulunmaktadır. Bu etmenler kenti oluşturan unsurları şekillendirmekte ve onlara yön vermektedir. Diyarbakır kenti Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar Anadolu'nun birçok kenti ile benzer gelişim özellikleri göstermekle birlikte farklı etmenlerle kuvvetli farklılaşmaların yaşandığı bir kent olma özelliğine de sahiptir. Bu nedenle kente dair yakın geçmiş araştırmaları kentin gelişiminde önemli bir unsur olan konut yerleşiminin yayılması ile konutun planlanma ve uygulama sürecinin doğru okunması ve sürece ışık tutulması açısından önemlidir.

Kent gelişiminde niceliksel büyüklüğe ve bu anlamda en fazla paya sahip olan konut alanları önemli bir unsurdur. Bu bağlamda çalışma kapsamında nitel araştırma yaklaşımı ile Diyarbakır kentinin ve kent içinde önemli bir orana sahip olan konut alanlarının gelişiminin betimlenmesi aynı zamanda kültürel kodların konuta etkisinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Böylece konut dokusunun yayılmasındaki zorunlu etkilerin geleneksel alışkanlıklar ve yani arz/talepleri nasıl ortaya çıkardığı açıklanabilmektedir. Konut gelişiminde iç içe ve karmaşık bir düzenin hâkim olduğu kentin, hızlı bir şekilde yoğunluklu yapı düzenine geçişi ve bu süreçte yaşanan değişimler yerleşim ve konut ölçeğinde ele alınmıştır. Belirlenen hedef doğrultusunda betimsel analiz çalışmaları yapılmış, böylece hızlı gelişen kenti etkileyen faktörler ve konut alanlarının gelişim süreci detaylandırılmıştır. Kentte kontrolsüz gelişen bölgeler ile kontrollü gelişme gösteren bölgeler belirlenmiş süreç içerisindeki sorun ve eşikler tespit edilmiştir. Bu çalışmada ayrıca konut alanlarının gelişimi; konut yapılaşması ve mekânsal biçimleniş açısından da incelenerek kentsel gelişimi etkileyen faktörlerin konut ölçeğindeki yansımaları ortaya çıkarılmıştır. Çalışma kapsamında konut alanlarında çok katlı yapılaşmanın hâkim yapı kültürü olduğu tespit edilmiş, bu nedenle konut biçimlenmesinde çok katlı konutlar üzerinde durulmuştur. Kent için dönüm noktası oluşturan etmenlerin hızlı nüfus artışını ve acil barınma ihtiyacını ortaya çıkardığı; bu durumun çok katlı konut biçimlenişinde kent sakinlerinin kültürel tercihleri ve göçle gelenlerin zorunlulukları arasında dönüştüğü görülmüştür.

Diyarbakır kenti göç araştırmaları, tarihi dokusu ve geleneksel evleri üzerine birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak modern kentsel gelişimde konut dokusu ve konut biçimlenmesi üzerine çalışmalar oldukça sınırlıdır. Göçlerle gelişen Diyarbakır kentinin gelişimi ve bu kapsamdaki konut inşasına odaklanan bu çalışmada; yakın geçmişin nitel yöntemler ve güncel bilgiler kullanılarak tanımlanması ile kentsel gelişimde konut dokusu ve konut biçimlenmesi üzerine detaylı, kapsayıcı ve yeni bir okuma sunulması amaçlanmaktadır. Çalışmada kullanılan nitel araştırma yöntemi sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılmakla beraber mimarlık disiplini içerisindeki örnekleri sınırlıdır. Örnek olarak Çevik (1991), Trabzon sokak yerleşimi üzerinden mekânın kimliklendirilmesi konulu çalışmada mekânsal değişim ve dönüşümleri kullanıcıların deneyimi üzerinden detaylı görüşmeler ile ortaya koymaktadır. Aksoy (2016) ise Diyarbakır'da güncel kentsel mekân üretim sürecinde rol oynayan aktörler çalışmada yerel yönetimler, inşaat firmaları ve sivil toplum kuruluşları gibi aktörlerin yer aldığı yaklaşık 20 projeyi görüşmeler yaparak değerlendirmektedir.

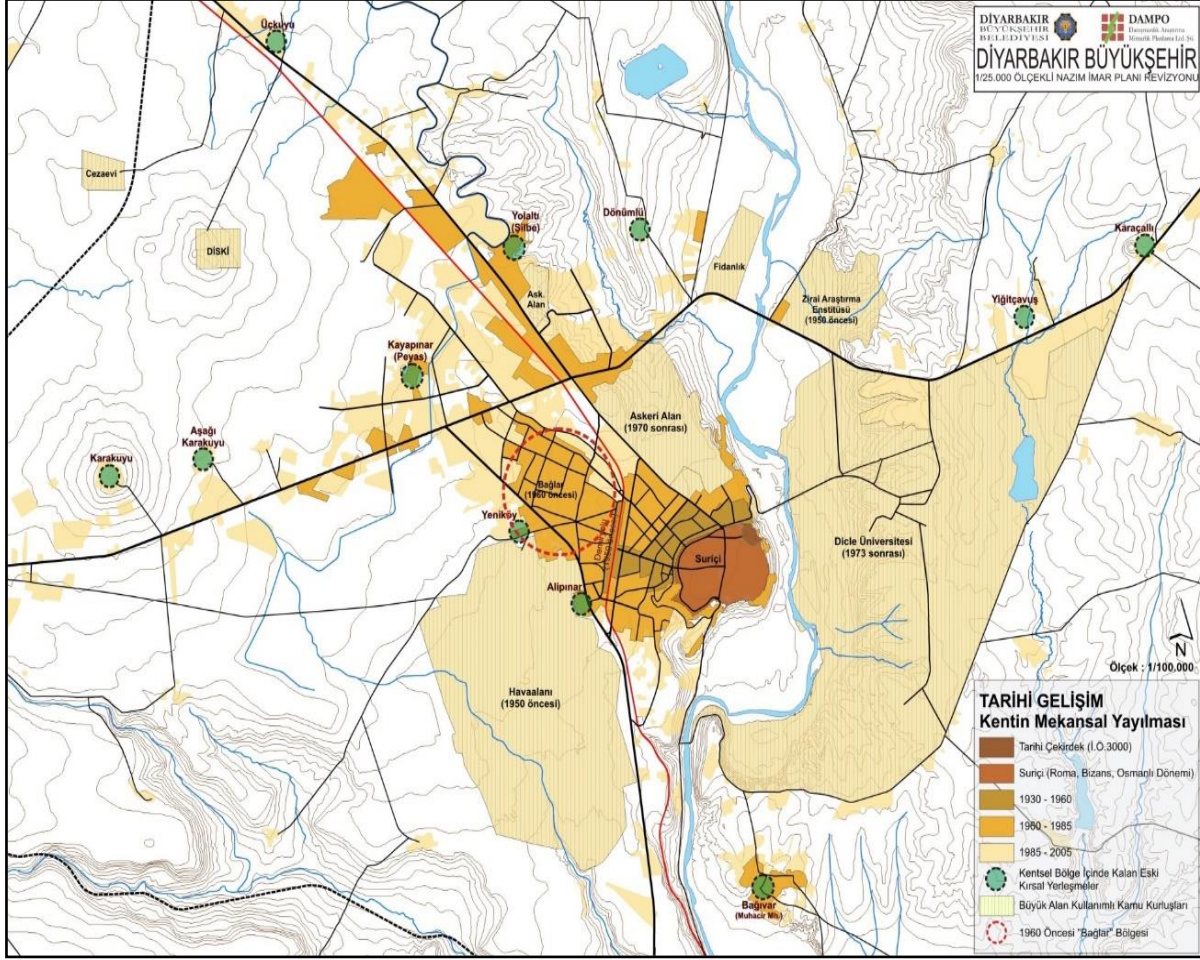
1. Diyarbakır Kentinin Gelişimi ve Konut Alanlarının Yapılaşma Süreci

Diyarbakır kenti Suriçi yerleşimi Roma döneminde, önemli bir yerleşim haline gelmiş ve bugünkü sınırlarına ulaşmaya başlamıştır (Kejanlı ve Dinçer, 2011) (Şekil 1). Bilinen tarihi ile Diyarbakır ilk olarak, M.Ö. 3000-1800 yıllarında Subarrular'ın egemenliğine girmiş ve kentin ilk nüvesi olan savunmalı alan da bu dönemde yapılmıştır. Subarruları, M.Ö. 1800-1500 yılları arasında Hititler izlerken, bunu Mittaniler, Aramiler, Asurlular, Urartular, İskitler, Medler ve Persler takip etmiştir. MÖ. 330 yılında başlayan Büyük İskender dönemiyle Helenlerin egemenliğine giren kent daha sonra, Selevkoslar, Partlar ve Büyük Tigran'ın egemenliğine girmiştir. Kent, M.Ö. 30-MS. 330 yılları arasında Romalılar, sonrasında Bizans, Arap kabilesi, Emeviler, Abbasiler, Şeyh Oğulları, Hamdaniler, Büveyhoğulları, Mervaniler, Büyük Selçuklular, Suriye Selçukluları, İnalğulları, Nisanoğulları, Artuklular, Eyyubiler, Anadolu Selçukluları, Mardin Artukluları, Akkoynlular ve Safevilerin ve Osmanlı egemenliği izlemiştir (Kejanlı ve Dinçer, 2011). Konumu itibarıyla zaman içinde birçok medeniyete ev sahipliği yapan kent, makro ölçekte doğal ve yapay eşiklere göre şekillenmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan kentin merkezi; Yenişehir, Kayapınar, Bağlar ve Sur olmak üzere 4 merkez ilçe ile Çarıklı ve Bağıvar olmak üzere 2 belde belediyesinden oluşmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. a) Diyarbakır Kenti İdari Bölünüşü b) Kent Merkezi Uydu Görünümü c) Tarihi Sur yerleşimi (a: Anonim, b: Google Maps, 2022, c: Demir Kayan, H. 2023)

1940'lı yılların ortalarından itibaren yaklaşık 40.000 nüfusu olan Diyarbakır, aldığı göçler ve yaşanan "Mesken Buhranı" (Türkmen Yılmaz, 2015) nedeniyle tarihi surların çevrelediği merkezden sur dışına çıkarak yayılım göstermiştir (Halifeoğlu ve Dalkılıç) (Şekil 2). Merkezden sur dışına doğru önce askeri ve idari yapılar, daha sonra da sosyo-kültürel yapılar çıkmıştır (Halifeoğlu ve Dalkılıç, 2011, Şahin, ve ark. 2019,). Bu durum kentlilerin sur dışına yönelmesinde etkili olmuştur.

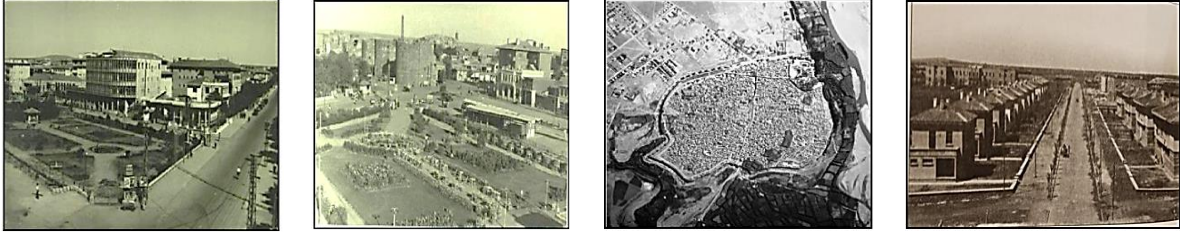

Şekil 2. Kentin Tarihsel Süreçte Mekânsal Yayılması (Diyarbakır BŞB Arşivi, 2016)

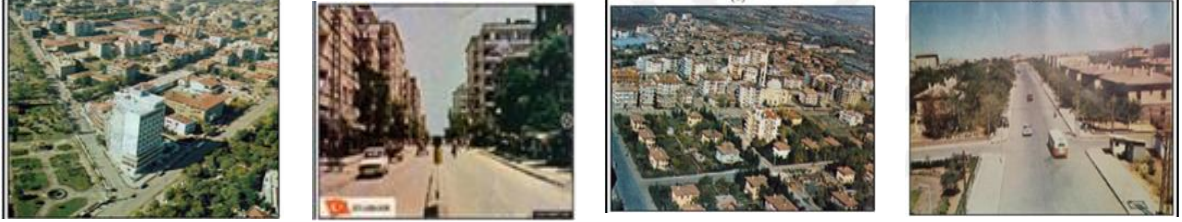
Sur dışında, ilk olarak Kooperatifler ve Şehitlik Mahallelerinin yer aldığı Yenişehir Bölgesi oluşmuştur (Arslan, 1999; Beysanoğlu, 2001; Özer, 2010) . Arslan (1999), Yenişehir için 1963-1973 yılları arasında; "...müstakil bahçeli konutların yıkılarak çok katlı konutların yapıldığı dönem" olarak nitelendirmektedir (Arslan, 1999).

Demiryolu hattına paralel olarak 1980'li yıllara kadar gelişim gösteren kentin demiryoluna göre doğu bölgesi planlı, batıda kalan bölgesi ise kontrolsüz gelişim alanlarıdır. Buna karşılık 1970'lerin Bağlar ilçesi "birkaç katlı, sıvasız, tuğla ya da briketten, betonarme teras çatılı yapılardan oluşan geniş bir doku (Atlı, 2014)" olarak betimlenmektedir. (Atlı, 2014).

1980'li yıllara kadar tarımda makineleşme ile yaşanan istihdam sorunu kente göçü hızlandırmış, Emlak ve Eytam Bankası'nın kurulması ve Sosyal Güvenlik Kurumu ile konut kredilerinin verilmesi, 1965 kat mülkiyeti kanunu gibi yasal/yönetimsel ve ekonomik değişimler ile sürekli göç olarak büyüyen kentte çok katlı konut yapılaşmaları artmıştır (Şekil 3).

Dağkapı ve çevresi 1940-1950'li yıllar

Yenişehir ve çevresi 1960-1990'lı yıllar

Diyarbakır kent görünümüleri 2000'li yıllar

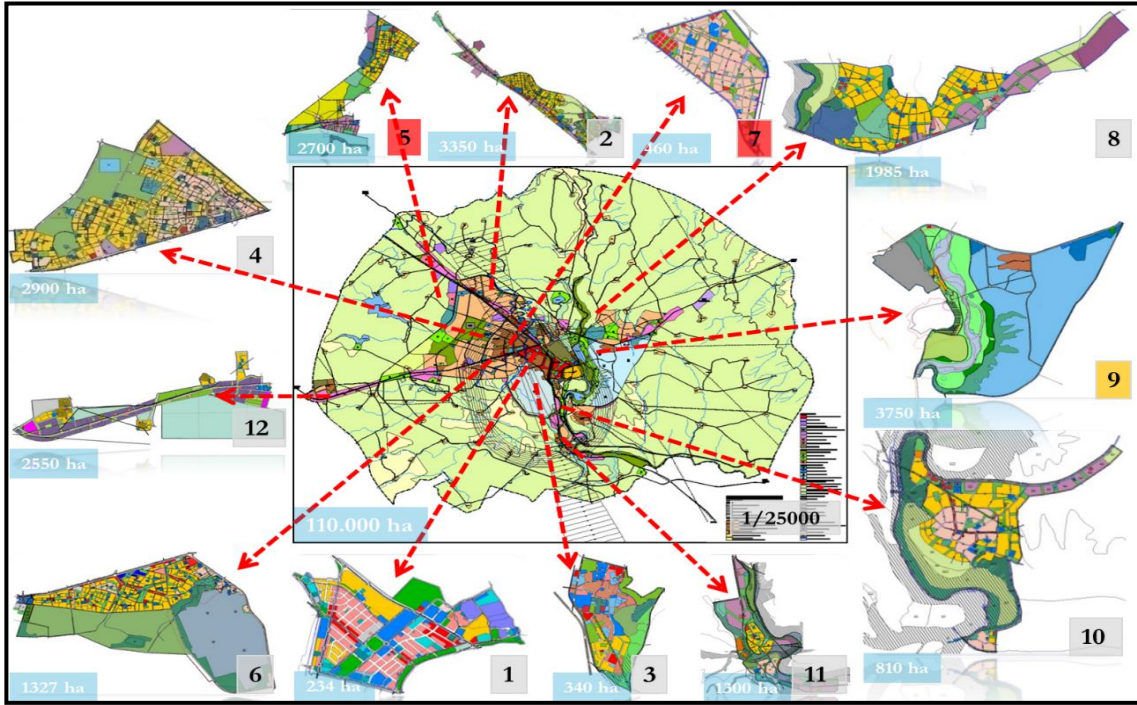
Şekil 3. Diyarbakır kent görünümüleri (Diyarbakır BŞB Arşivi, 2018; Beysanoğlu,2001; Tekin 1971; Kartpostal, Anonim 2018)

1980 yılı Türkiye’de ekonomik ve politik dönüşümlerin keskin olarak yaşandığı tarih olarak gösterilmektedir (Şengül, 2009; Boratav, 2012; Ekmekçiler, 2014). 1980 Ocak kararları ile ülke ekonomisinde neoliberal politikalara geçiş yaşanmıştır. Bu süreçten inşaat sektörü de etkilenmiş, kentlerde hızlı bir değişim başlamıştır. Diyarbakır kenti ise ekonomiden olduğu kadar bölgesel olaylardan da etkilenmiştir. 1980’lerin ortasında başlayan bu durum köyden kente geçici/kalıcı zorunlu göçü beraberinde getirmiştir. Göçten çok fazla etkilenen kentte sosyo-kültürel ve ekonomik ayrışmaların yanı sıra mekânsal ayrışmalar da ortaya çıkmıştır.

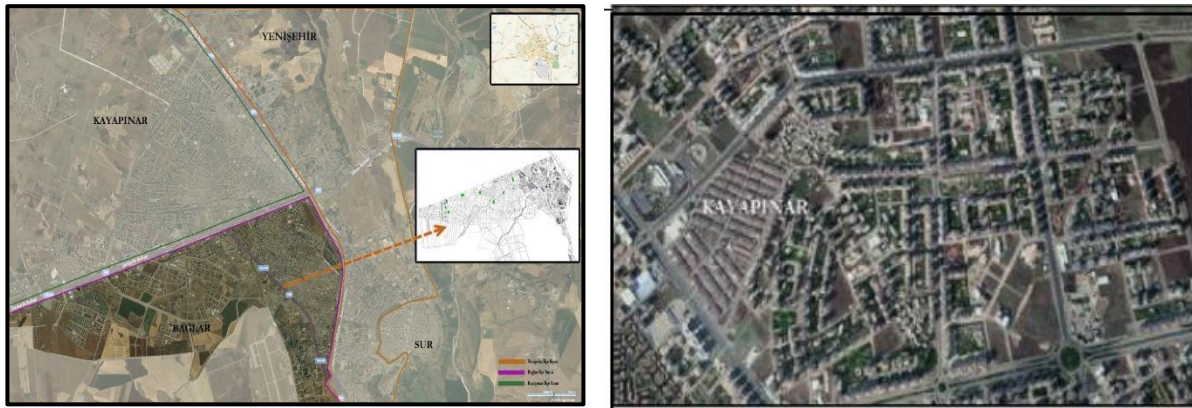
“Aynı Kentte Ayrı Kentler” (Özer, 2010), “Terminal Kent” (Keser, 2011) ve “Mega Köy” (Bağlı ve Binici, 2005) gibi tanımlanan kentin en yoğun göç alan bölgesi Bağlar ilçesi olmuştur. 1985-2005 yılları arasında 300 bin üzerinde nüfus artışı yaşanan (Bağlı ve Binici 2005) kentte, göçle gelenlerin acil barınma ihtiyacı nedeniyle Bağlar bölgesi gecekondular ve apartkondu yapılarıyla giderek büyümüştür. 119321 adet konuttan yaklaşık 50.000 konut imar mevzuatına aykırı yapılaşmıştır ve 300.000 kişiyi barındırmaktadır (Sevinç, 2001). Buna karşılık Yenişehir ilçesi, kent yerleşiklerinin bulunduğu daha kontrollü gelişimin yaşandığı bölge olmuştur (Şekil 3). 1980’lerden sonra konut yapılaşması ivme kazanmış, 1960 yılı için 293,24 ha olarak belirlenen konut alanları 1985’e gelindiğinde 1277,23 ha, 2005 yılında ise 3078,27 ha olarak belirlenmiştir (Gölcük, 2010). 2000’li yıllara doğru ise Kayapınar ilçesi gelişim göstermeye başlamış, kent yerleşikleri bu bölgeye doğru kayma eğilimi göstermiş ve günümüzde nüfusu 400 bini aşarak en büyük ilçe konumuna gelmiştir.

2000’den sonra AB müzakere süreci ile kentte güven ortamı oluşmuş ve sosyal değişim yaşanmıştır (Keyman ve Lorasdağı, 2010; Samur, 2011; Yanmış, 2015). Bu değişimle birlikte 2004-2006 yılları arasında yapılan imar çalışmaları kent ve konut yapılaşma sürecini farklılığa uğratmıştır.

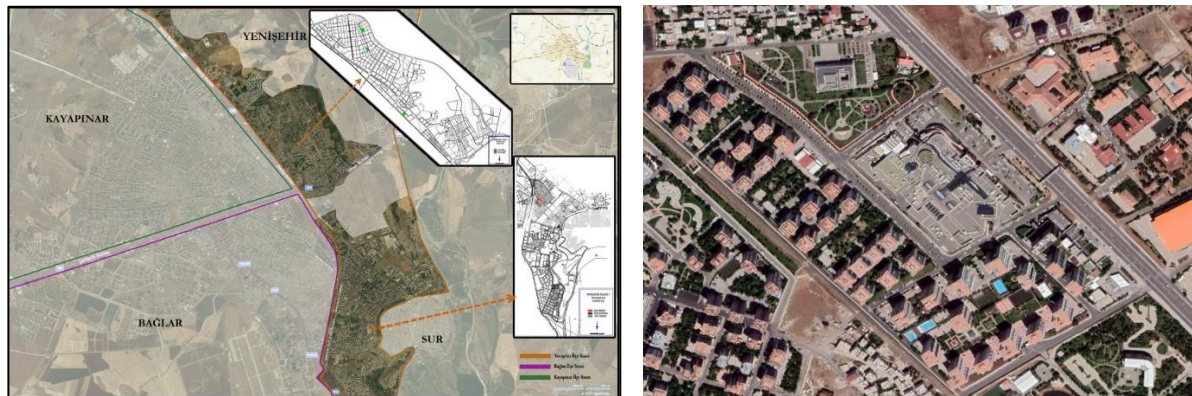
Uygulanamayan önceki planlamaların aksine 2001 onaylı Kayapınar bölgesinin imar planları ile Bağlar ve Yenişehir ilçelerinin gelişme alanları da eklenerek 2005 yılında revize edilmiş; plan, bölgenin yoğunlukları arttırılarak uygulanmıştır (Şekil 4,5,6 ve 7).

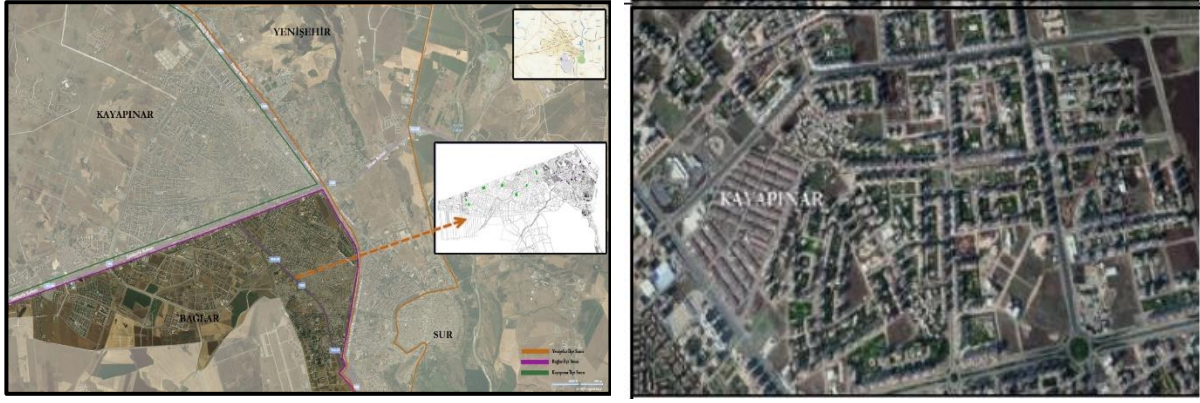
Şekil 4. 2006 1/25000 Nazım İmar Planı gelişim bölgeleri (Diyarbakır BŞB, 2016)

Şekil 5. 2005 sonrası Kayapınar ilçesi ve yerleşim dokusu (Biçen, 2020; Google Earth 2018)

Şekil 6. 2005 sonrası Yenişehir ilçesi ve yerleşim dokusu (Biçen, 2020; Google Earth 2018)

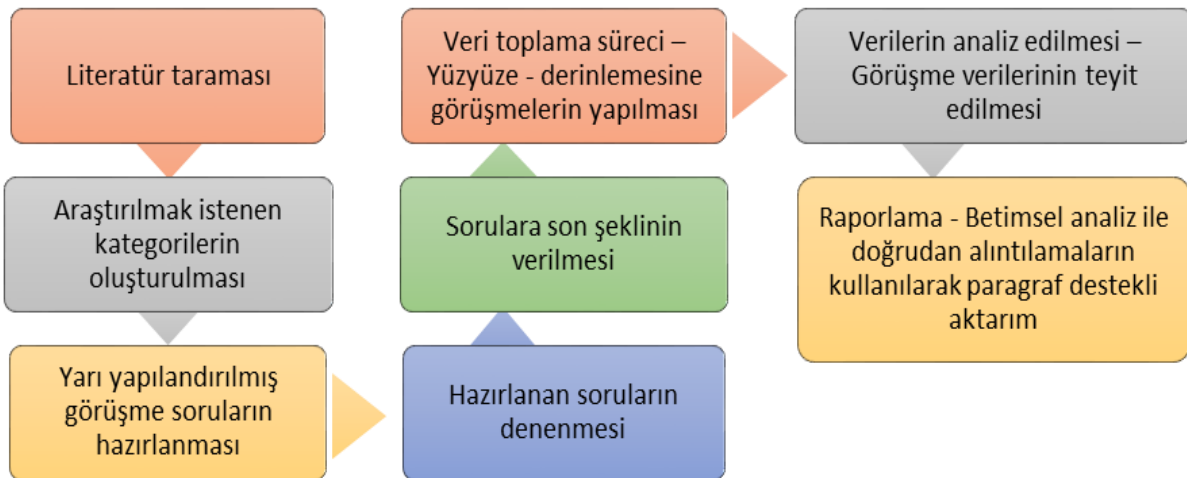

Şekil 7. 2005 sonrası Bağlar ilçesi ve yerleşim dokusu (Biçen, 2020; Google Earth 2018)

2. Diyarbakır Kentinin Betimsel Analizi ve Yöntem

Nitel araştırmalar; sosyal sorunlarda, kişi veya kişi grupları üzerinden algı/olay/olgu ve durumların keşfedilmesine yönelik gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama teknikleri ile elde edilen sonuçların analizi / yorumlanması gibi birbiriyle sarmal ilişkili süreçleri kapsayan, tümevarımsal ve bütüncül bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (Berg ve Lune, 2015; Creswell, 2016; Şimşek ve Yıldırım, 2016). Nitel araştırma yöntemlerinin düzeylerine göre türleri betimsel (tarama, etnografi, tarihi), ilişkisel (korelasyonel, nedensel karşılaştırma) ve müdahaleli (deneysel, tek denekli, eylem) olarak sınıflandırılmaktadır (Büyüköztürk ve ark., 2008).

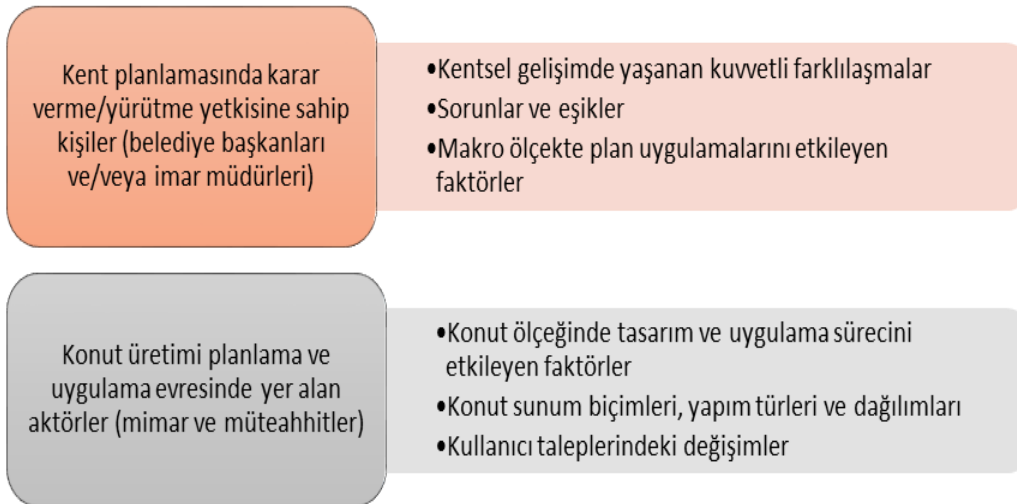
Diyarbakır kentinin ve kent içinde önemli bir orana sahip konut alanlarının gelişiminin detaylı olarak ortaya koyulmasını ve bu gelişim sürecinin konut organizasyonuna etkisini açıklamayı hedefleyen bu çalışmada; süreci etkileyen durumların detaylı, tümevarımsal ve bütüncül olarak tanımlanmasına olanak vermesi nedeniyle nitel araştırma yaklaşımı ve betimsel analiz yöntemi tercih edilmiştir. Betimsel araştırmalar sıklıkla başvurulan bir nitel araştırma türü olup; kişilerin, grupların ya da fiziksel ortamların niteliklerinin detaylı araştırılarak özetlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Yapısı bakımından tarihi ve etnografik çalışmalar da betimsel araştırmalar ile benzerlik göstermektedir (Büyüköztürk ve ark., 2008). Betimsel bir araştırma olan bu çalışmada da amaç bir sürecin keşfedilmesi ve bütüncül olarak analiz edilmesi olduğu için veri toplama tekniği olarak yüz yüze görüşme, verilerin analizi için betimleme, rapor yazımı için de doğrudan alıntılar kullanılmıştır. Bu bağlamda çalışma adımları Şekil 8’de aktarılmaktadır. Rapor yazımı belirlenen kategorilere göre düzenlenerek yapılmıştır.

Şekil 8. Çalışmanın adımları

Çalışma adımlarında;

- Detaylı literatür incelemesi yapılmış ve araştırılmak istenen kategoriler belirlenmiştir (Şekil 9).
- Hedef kitleden amaçlı örnekleme ile seçilen görüşmecilere yönelik anlaşılır, açık uçlu ve yönlendirici olmayan yarı-yapılandırılmış görüşme sorularından oluşan görüşme formu hazırlanmıştır.
- Hazırlanan sorular denenerek sorulara son şekli verilmiştir.
- Aktörlerden görüşmeyi kabul edenler ile 45-120 dk süren derinlemesine görüşmeler uygun ortam ve şartlarda yapılmıştır.
- Çalışma veri doygunluğu sağlanıncaya kadar görüşme sayısı artırılarak devam etmiştir.
- İzin alınarak yapılan ses kayıtları deşifre edilerek ham veriler elde edilmiştir.
- Elde edilen ham veriler anlamlı ve sıralı şekilde elenerek, kategorilere göre ayrıştırılmıştır.
- Betimsel analiz için verilerle anlamlı olacak şekilde bağlamı içerisinde raporlama yapılmıştır.
- Analizler; doğrudan alıntılarla paragraf destekli aktarım yapılmıştır.

Şekil 9. Hedef grup için belirlenen kategoriler

Çalışma sürecinde uzman görüşü ve teyidi alınması, amaçlı örnekleme yapılması ve doğrudan alıntılarla yer verilmesi, aynı sürecin takip edilmiş olması, verilerin elde edildiği çalışma/görüşme sürecinin detaylı şekilde açıklanması, çalışmanın aktarılabilir/test edilebilir olması çalışmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini artırmaktadır.

Görüşmeler günümüzden kronolojik olarak geriye doğru hayatta olan ve ulaşılabilen aktörler ile yapılmıştır. Bu aktörlerin resmi kurum ve kuruluşlarda en az 5 yıl, özel sektörde en az 10 yıl yönetici, yetkili ve/veya uygulayıcı olarak çalışmış ve kentte uzun süre ikamet etmiş olmaları verilerin detaylı olarak elde edilmesine katkı sağlamıştır.

Görüşmecilerin kimlik bilgilerine yönelik alınan cevaplar kodlanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Görüşmecilere yönelik bilgiler

Kod	Meslek	Unvan	Çalışma Yeri	Eğitim Durumu	İkamet Durumu	Aktif Dönem
B1	Avukat	Belediye Başkanı	Bağlar Bel.	Lisans	1962-2016	1999-2004
B2	Avukat	Belediye Başkanı	Diyarbakır Büyükşehir Bel.	Lisans	1978-halen	1999-2004
B3	Avukat	Belediye Başkanı	Yenişehir Bel.	Lisans	1976-halen	2009-2014
B4	İş İnsanı	Belediye Başkanı	Kayapınar Bel.	Lise	1990- halen	1999-2004
B5	Avukat	Belediye Başkanı	Diyarbakır Bel.	Doktora	1949-1965 1989-1994	1989-1994
B6	Avukat	Belediye Başkanı	Diyarbakır Büyükşehir Bel.	Doktora	1953-1970 1982-1983 1994-1999	1994-1999
B7	Öğretmen	Belediye Başkan Yrd.	Kayapınar Bel.	Lisans	1977-halen	2004-2009
İ1	Şehir ve Bölge Plancı	İmar ve Şehircilik Daire Başkanı	Diyarbakır Büyükşehir Bel.	Lisans	1993-halen	1995-2017
İ2	Mimar	Mimar/ İmar Daire Başkanı	Diyarbakır Büyükşehir Bel.	Lisans	1989-2001 2005-halen	1999-2001 2008-2016
M1	Mimar	Mimar/ İmar Müdürü	Diyarbakır Mimarlar Odası Şube Proje Ofisi Kayapınar Belediyesi İmar Müdürü	Lisans	1975-2010 2011-halen	1999-2009 2011-2014 2014-2016
M2	Mimar	Mimar/ Öğretim Görevlisi	Dicle Üniversitesi	Doktora	1972-halen	1994-halen
M3	İnşaat Müh.	Müteahhit	Mühendislik Ofisi	Lisans	1959-halen	1982-halen
M4	İnşaat Müh.	Müteahhit	Mühendislik Ofisi	Lisans	1972-halen	1994-halen
M5	Mimar	Mimar/ Müteahhit	Mimarlık Ofisi	Lisans	1995-halen	1999-halen
M6	Mimar	Mimar/ Mimarlar Odası Şube Başkanı	Diyarbakır Mimarlar Odası / Mimarlık Ofisi / Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi	Lisans	1991-halen	1999-halen
M7	İnşaat Müh.	İnşaat Mühendisi Müteahhit	Mühendislik Ofisi- Yapı Denetim	Lisans	1975-halen	2000-halen
M8	Mimar	Mimar	Mimarlık Ofisi - Yapı Denetim	Lisans	1992-halen	2000-halen

3. Diyarbakır Kentinde Yerleşim ve Konut Ölçeğinde Yaşanan Değişim Bulguları

Çalışma kapsamında derinlemesine yüz yüze görüşmeler sonucu elde edilen veriler ile betimsel analiz yapılmıştır. Yapılan raporlamada verilen cevaplar kategorilere göre ayrıştırılarak seçilmiştir. Betimlemelerin yapıldığı kategoriler yerleşim ölçeğinde ve konut ölçeğinde olmak üzere iki grupta sınıflandırılmıştır:

3.1. Yerleşim Ölçeğinde Betimlemeler

Yerleşim ölçeğinde yürütülen çalışmalar ve çalışmaları etkileyen faktörlerin betimlenmesinde kentsel gelişim sürecini etkileyen/şekillendiren imar planlamaları/uygulamaları ve alınan planlama kararları, makro ölçekte yürütülen çalışmalar aktarılmaktadır. Görüşmeciler bu çalışmaları;

- "...94'te...Diyarbakır'da hesap edin hiç imar planı uygulanmamış..." (B6).
- "96 ila 2000 yılları arasında, Kayapınar belde sınırları dışında kalan Talaytepe ve çevresinde bölgesel çalışma yapılmış. Bağcılar bölgesinde ayrı çalışma yapılmış. Kopuk çalışmalar. Makro çalışmalar 2000'li yıllardan sonra başladı." (İ1).
- "2009 itibari ile ilçe belediyemize 1/1000'lik yapıyoruz ..." (B3).
- Bir diğer makro ölçekli çalışmalarda yol ve şebeke hatlarının yapılması olarak ifade edilmektedir. "Toplam Diyarbakır'da 120 tane bulvar açtık. Diyarbakır'da bulvar diye bir şey yoktu bir tek İstasyon Bulvarı vardı. Kamu kurumlarından yer aldık. Ermeni Mezarlığı gibi mezarlıklar yola dönüştürüldü." (B6).
- "Önemli iki tane makro ölçekte. Biri yeraltı çalışmaları, kanalizasyon ve su projelerini hayata geçirmek oldu, diğeri Diyarbakır'ın tarihi Surları'nın çevre düzenlemesi söz konusuydu." (B2) şeklinde ifade etmektedir.

Yapılan görüşmelerde 2000'li yıllar öncesinde imar planı çalışmalarının uygulamada karşılık bulamadığı ve parçalı çözümlerin üretildiği ancak sonrasında makro düzeyde çalışmaların yapıldığı belirtilmiştir. Altyapı projelerini ve parçalı imar değişikliklerinin yapıldığı bu süreci yerel dinamikler etkilemiştir. Bu çalışmalar yürütülürken uygulamaları etkileyen faktörler;

- "...Kayapınar şehir geliyor yeni alan lazım ve önünde şahıs mülkiyeti var. Bir de arsa rantı... Kritik cümle; siz şahsın mülkiyetini planlıyorsunuz, ona değer katarsınız, o değeri kamu adına siz almazsanız, karşı taraf alırsa sizi yönetmeye başlar. Onun mal sahipliği etrafında çözüyorsunuz çerçeveyi. Pek çok sıkıntının sebeplerinden bir tanesi budur. Şimdi mevzuatta bedelsiz %40'larda düzenleme ortaklık payı var. ...Mevzuatta kişi başı şu kadar yeşil alan, sağlık, dini tesis, resmi kurum alanı... Hepsini çıkartıyorsun %40'a tekabül etmiyor. Yüzde 60'a tekabül ediyor...(İ2)",
- "Kanalizasyon ve içme suyunun yetersiz oluşu sıkıntılıydı. Kenti kaydırmak istedik ancak bunlar engeldi...(B1)",
- "Baktığınız zaman planlama yapıyorsunuz, geleceğe yönelik bir strateji, 5 yıllık imar programı hazırlıyorsunuz ama hayata geçirecek kaynakları oluşturmanız gerekiyor. Dolayısıyla yerelde kaynak bulma sorunuz başlıyor...(İ1)" olarak vurgulanmaktadır.

Planlama çalışma yürütülürken altyapı oluşturma veya yenileme çalışmaları için ekonomik kaynakların kısıtlı olması kentte uygulama çalışmalarını etkilemiştir. 2005 sonrası yapılan planlama çalışmalarında yoğunluklu yapı düzenine geçilmesi ve 18. Madde uygulaması ile parsellerin düzenlendiği görülmektedir. Parsellerin düzenlenmesi ve yeni alanların imara açılması ile arsa rantının ortaya çıkması yürütülen çalışmalarını etkileyen bir diğer faktördür. Bununla beraber kamusal alanların yerleşim dokusu içinde nüfusa oranla yeterli olmadığı görülmektedir. Kentsel gelişimin kamusal ve özel alan gereksinimlerini karşılayacak şekilde kontrollü olarak sağlanabilmesi için yürütülen

çalışmaların 2005 yılına kadar etkili olmadığı görülmektedir. Bu durum kentin planlı ve plansız gelişim gösteren bölgelerini oluşturmuştur. Bu bölgelerde kamusal alanlar yeterli olmamakla beraber konut yerleşimi artarak devam etmiştir. Dolayısıyla konut yapılaşma süreci değişim göstermiştir. Bu süreci Türkiye’de ve yerelde yaşanan dinamik etkenler farklı tarihlendirilebilecek dönüm noktaları şekillendirmiştir. Görüşmeciler bu kentsel gelişim ve konut yapılaşma sürecini;

- “Diyarbakır’ın gelişimine baktığınızda 1950’lere kadar Suriçi’nde yaşam devam ediyor. 1970’lere kadar Yenişehir bölgesi oluşuyor. 80 sonrası zorunlu göçün olduğu dönemlerde bakıyorsunuz, Şehitlik ve Bağlar’da büyüme başlıyor. 90’lara geldikten sonra Huzurevleri bölgesine doğru gelişim başlıyor. Bu arada Aziziye ve Şilbe bölgesinde gecekondulaşma başlıyor. (İ1)”,
- “Sur’da yaşayanlar Yenişehir’deki alanlara taşınmışken göçle gelenlerse Sur’da terkedilen bölgelere yerleşmişler.1950-60’larda dışarıdan gelen insanlar Sur içinde yer seçti. Ofis semti düzgün bir yer haline geldi. 80’lerde de yoğun göç yaşanıyordu. İnsanlar merkezde yer bulamayınca çeperlerde yer seçiyorlar. Fatih mahallesi, Körhat, öbür tarafta Benusen, Ferit Köşk, Dicle Mahallesi, Cumhuriyet mahallesi, Aziziye... 1990 Diyarbakır için kritik bir tarih.”, “Tabii Diyarbakır hem bölgeden, göç alan bir yer hem de ülke dışından. O dönemde Kuzey Irak’ta Saddam dönemi, dolayısıyla Kürt Peşmergeleri geldi, ciddi göç baskısı altındaydı. (B5)”,
- “...Peşmerge göçü de yaşandı, Afganlardan sonra onlarda Dört Yüz Evler’e getirildiler. (B7)”,
- “2000’li yıllara doğru kentin yeni gelişme aksları açılıyor. Özellikle Kayapınar bölgesinde 75 diye tabir edilen yola kadar olan bölüm ve daha sonra da 2010 sonrası 75 üstü... Diğer tarafa bakıyorsunuz Urfa yolunun alt tarafında Bağcılar bölgesi büyük bir alan ve şu an neredeyse dolmak üzere. (İ1)” olarak betimlemektedirler.

Elde edilen verilere göre kentsel gelişim/konut yapılaşma süreci yurtiçi ve yurtdışından alınan doğal ya da zorunlu göçler ile makro ölçekte yapılan uygulamalara göre periyodik olarak betimlenmektedir. Kentsel gelişim sürecinde belli eşiklerin olduğunu ifade eden katılımcıların yanıtlarına göre bu süreç; 1950-1980, 1980-2005, 2005 ve sonrası olmak üzere üç farklı dönemi işaret etmektedir. Bu gelişim kentin tarihi sur yerleşiminden çıkarak modern bir kent kurulabilmesi için surların dışına doğru kaymasıyla başlamıştır. 1950’li yıllarda kırsaldan alınan göçler ve kentin büyümesi ile hizmet sektörünün gelişmesi sonucu yeni konut alanlarına duyulan ihtiyaç artış göstermiştir. Sur dışına doğru yerleşimin ilerlemesi ile Yenişehir ilçesi oluşmuştur. Ancak 1960’lı yıllardaki kat mülkiyeti düzenlemelerinden sonra; 1980’li yıllarda yaşanan zorunlu göç ile ortaya çıkan acil konut ihtiyacı ve 1980 Ocak kararları ile serbest piyasa ekonomisinin betonarme yapım tekniğinde yaygınlaşmaya olanak vermesi, Yenişehir ilçesinde birkaç yeni mahalleyi ve Bağlar ilçesini mevcut yapılara kat atarak veya yeni inşa ile çok katlı konutlarla kontrolsüz olarak şekillendirmiştir. 2005 sonrasında 18. Madde uygulamasıyla revize edilen imar planları ve nazım imar planı ise yeni gelişim alanlarını sosyal donatılara sahip parsellerin birleştirilmesiyle oluşmuş yerleşim üniteleri ile şekillendirmiştir. Bu nedenle kent betimlerken işaretler periyotlar aralığında tanımlanabilir. Bu durumu; değişime neden olan faktörlerin yarattığı konut ihtiyacı ve üretim şekillerinin ifadesi de desteklemektedir. Dolayısıyla görüşmecilere sorulan sorular sonucunda 80’li yıllardan 2000’li yıllara kadar geçen süreçte konut ihtiyacı/üretimi ve nedenlerini;

- “O dönemde konut ihtiyacı çoktu. Çünkü köyler boşaltılıyordu. Göç dalgasından en büyük nasibini alan Diyarbakır idi... Diyarbakır ilk istasyondur. Önce köyünden kentinden gelen Diyarbakır’a geliyordu, oradan yolunu bulanlar Anadolu’nun diğer şehirlerine gidiyordu... Diyarbakır nüfusu bir anda 380 binden 1 buçuk milyona ulaşmıştı. O bakımdan trajik bir durum vardı. İhtiyaca kısmen cevap olsun diye TOKİ’yi getirdik. Bağlar, Benusen, Dicle, Feritköşk ve Şehitlik hepsi göçle gelenlerin yerleriydi.” (B6).
- “Onbinlerce insan köyünü terk edip gelmişti. Konut ihtiyacı ve can güvenliği problemi vardı... Aynı köylüler aynı mahallede kalıyordu. Bu anlamıyla böyle yerlere yönelik konut ihtiyacımız vardı.” (B1).

- “O dönemde yılda 5000 konut tükeniyordu. Her yıl 20-25 bin civarında nüfus Kayapınar’da artıyordu. Bugün Kayapınar’ın nüfusu 400 binlere dayanmış. O dönem hanehalkı büyüklüğü 4.7’di. 1990’larda daha büyüktü, sonrasında çekirdek aileye dönüştü. Ekonomik durumu iyi aileler kopmaya başlayıp, kendilerine ev kurmaya başlamışlardı.” (M1)

olarak ifade etmektedirler. Konut ihtiyacının göç dışında var olan nedenlerini ise;

- “90’lı yıllardan sonra çekirdek aileye doğru dönüşmeye başlıyor. 2000’li yıllardan sonra süreç hızlanıyor daha çok herkes kendi evinde oturmaya çalışıyor.” (İ1).
- “...göçün dışında hızlı popülasyon artışı var, yüksek çocuk sayısı ailelerde... Şimdi çok çocuk yapmıyor aile ama o dönemlerde doğrusu 5, 8, 10 çocuklu aileleri gördük. Bu durumda barınma ihtiyacı öne çıktı.” (B5)

olarak anlatılmaktadır. Konut alanlarının yıllar içerisindeki gelişimi; nüfusa ve konut üretimi yapanlara (müteahhit, kooperatif ve devlet eli) göre, semtlere dağılımda değişkenlik göstermektedir. Bu durum göstermektedir ki; 80’li yıllarla beraber kentsel gelişimi ve konut yapılaşmasını (gerek yayılımı gerek üretim biçimini) zorunlu göç ve hane halkı büyüklüğü etkilemiştir. Doğum oranlarının yüksek olduğu kentte öncesinde kalabalık aile nüfusu sonrasında çekirdek aileye geçişte zorunlu göç gibi konut ihtiyacını arttırmıştır. Bu durum konut alanlarının hızla büyümesine neden olmuştur. Zorunlu göç sonrası ekonomik olarak alt gelire sahip olanlar için Devlet eliyle üretilen toplu konutlar, yaşanan sosyo-kültürel ayrışmadan dolayı orta veya orta-üst gelir grubunu oluşturan yerel halkın kooperatifler aracılığı ile ürettiği konutlar yerleşim dokusunun nispeten planlı olarak gelişen kısmını oluşturmuştur. Yerli kent sakinlerinin kentin çeperlerine kayma eğilimi bu dönemde belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Kontrolsüz gelişim gösteren bölgelerde üzerinde durulması gereken bir diğer husus zorunlu göçle gelenlerin daha önce doğal göçlerle gelmiş hemköylü veya akrabalarının bulunduğu semtleri tercih etmesi ve/veya aynı köylülerin/akrabaların bir arada belli bölgelerde yoğunlaşarak konut ihtiyaçlarını kendi imkânları ile plansız olarak gidermeye çalışmaları oluşturmaktadır. Kentin genel görünümünü ve gelişimini etkileyen bu değişimi görüşmeciler;

- “Diyarbakır’da iki türlü konut üretiliyordu. Bir gecekondular olarak kendi konutunu kendi yapanlar bir de müteahhitlerin yaptığı konutlar. Daha sonra üçüncü bir aktör girdi. TOKİ aktörü. Diyarbakır’ın ilk kooperatifleşmede Batıkent Sitesi örneği var. Daha sonra Diclekent semti var. Bir de OHAL döneminde yapılan 500 evler var Valilik tarafından.” (İ1).
- “...o dönemde yapı kooperatifleri kurmak aklımıza geldi. Diyarbakır’da değişik meslek gruplarına, mesela doktorlar, esnafın değişik kesimleri, kasaplar berberler, kahveciler ne varsa değişik meslek gruplarına yönelik kooperatifler oluşturdum, üyeler kaydettik...” (B5).
- “1980’lerin sonunda 1990’larda yoğunluklu olarak kooperatiflerdi ve ilk imara açılan yerler Gaziler semtiydi zaten, Cezaevi bölgesi yoğundu...2 katlı bahçeli evler ve gecekondular tarzında yapıların tümü 90’ların yoğun göç döneminde yıkıldı. Onların yerine 8-10 katlı binalar dikildi. Bunların neredeyse tamamı 90’lar döneminde kaçak olarak inşa edildi. Belki 90’dan sonra 98’e kadar.” (M3).
- “Kooperatifler yoğundu. Yoğun olduğu yerler Nevroz Alanı ve TOKİ bölgesi... Yap-Sat üretimi de yoğundu. O zamanın para birimiyle cebinde 3-4 milyonu olan herkes müteahhit oldu...” (M7).
- 2000’li yıllarla beraber “...En yoğun yapılaşma Kayapınar’da oldu. Diyarbakır’ın en pahalı caddesi orası 75. Caddesi...” (B6),
- “2000’li yıllardan sonra... Barış süreci ile birlikte daha çok insanlar yaşamda daha çok sosyal alan, daha iyi bir evde oturmak, çatışmanın olmadığı dönemlerde tabii ihtiyaçlar daha da fazlalaşıyor...”

- (İ1), “Kayapınar ciddi atılım yaptı gelişim açısından. Akabinde Bağlar Bağcılar bölgesi ve Yenişehir bölgesinde Üçkuyu civarı. Sur bölgesinde bir miktar villa siteleri gelişti...” (İ2)
- “Diyarbakır geneli Yap-Sat olarak yoğunlaşmıştı. Şimdi büyük arazilerin büyük yapıların yapılması mevzudur... Benim 1994 ile 2002 arasında gördüğüm yüz yapının %50'sinde kooperatif varsa 2002'den sonra ancak %13'ünde vardır.” (M4)

şeklinde ifade etmektedirler.

Kentsel gelişim sürecinde semtler arası sosyo-ekonomik, kültürel, yapılaşma türü gibi farklılaşmaların olduğu, kırsal alışkanlıkların devam ettirilmesiyle mekânsal ayrışmanın olduğu ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber kırsal üretim alışkanlıklarının sürdürülmeye çalışılması ve yoksulluk bu ayrışmanın nedenleri arasında yer almaktadır. Görüşmecilerin;

- “90'lı yıllarda bizim belediye başkanlığımız döneminde hızla toprağından kopan köylüler hazırlıksız gelmişlerdi. Alışkanlıklarını değiştirmemişlerdi. Hayvancılıkla ilgilenenler apartmanının dibindeki bodrum katlarda hayvan besliyorlardı. Tandırlarıyla gelmişler. Tandır alanlarımız yoktu ama apartmanların damlarında tandırlar vardı... Örneğin Körhat mahallemizde Mardin Mazıdağı'ndan gelen insanlar, 5 Nisan'da Silvanlılar, Mevlâna Halit'te Kulplular ağırlıktaydı. Neden gelmiş; arkadaşları, akrabası orada, dayanışma...” (B1).
- “90'lı dönemlerde Diyarbakır'ın merkez noktası Yenişehir'deki Ofis Bölgesi idi. Diyarbakır'ın yerlileri burada oturuyordu. Ofis Semti'nde oturmak ayrıcalıktı. Bağlar'da ekonomik durumları kötü ve eğitim seviyesi düşük kitle oturuyor. Gelen nüfusun yoğunluklu ve hareketli olduğu bölge ise Şehitlik, Suriçi, Bağlar'dı. 2000'lere kadar Kayapınar henüz tam oluşmamıştı. Kayapınar'ın o dönem nüfusu 80.000 civarındaydı. Gaziler oluşmuştu. Diclekent'in oluşmasıyla Gaziler'de yaşayanlar oraya kaymaya başladılar.” (M1)

olarak betimlenmesi bu durumu desteklemektedir. Bununla beraber mekânsal ve sosyal ayrışmanın derinleşmesi birçok sorunu ortaya çıkararak uygulamaların sekteye uğramasına neden olmuştur. Dolayısıyla görüşmeciler kentsel ölçekte karşılaşılan sorunları 2000'li yıllar öncesi ve sonrası olarak değerlendirmektedirler. 2000'li yıllara kadar karşılaşılan kentsel ölçekteki sorunları;

- “92'den sonra göç başladı. Göç ayrı felaketti. Ama göçten önce tahrip görmüştü Bağlar semti. Cadde, sokak, imar planı yok. Tuğla duvarlarla örülmüş 8 katlı binalar tam bir keşmekeş durum... Her bir sorunun en katmerleşmiş, şiddetlisi Diyarbakır'da yaşanıyordu...” (B6).
- “Kentte birçok altyapı sorunu, su, çöp sorunu vardı. Göçler Diyarbakır'ı büyük bir köye çevirdi.” (B7).
- “Özellikle 80 yılında göç alan mahallelerde en büyük sorun altyapı idi. Bağlar'da birçok yerde su yoktu, birçok evde sondaj açmışlardı.” (İ1).
- “Su... Kadınlar omuzlarında bidonları taşıyarak devlet kurumlarının kuyularından getiriyorlardı suyu... Batıkent'te taşkın su kanalı vardı ama tamamıyla pislik akan bir kanaldı. Diyarbakır'da bir çöp toplama alanı yoktu.” (B6). “Ruhsatsız yapılaşma büyük sorundu. Bazı caddeler o denli işgal edilmişti ki cadde olmaktan çıkmıştı.” (B6).
- “Büyük aileler anlaşılmayınca ister istemez parselleri daha küçük hale getiriyordunuz. Herkes müstakil binasını yapmaya başlayınca.... Şu an oturduğunuz bölgeler tarlaydı, hepsi değer kazanmaya başladı. Bu rantın da kente dönme olasılığı kalmadı...” (M1).
- “...İsteğe göre kat atma yani statifi karşılıyor mu kaygısı gözetilmeden.” (B7).
- “300-400 bin nüfuslu yerde üç sağlık ocağı vardı. Yani 120 bin kişiye bir sağlık ocağı düşüyordu. Çok sıkıntı yaşanıyordu.” (B1). “Özellikle kültürel, sosyal faaliyetler açısından kent savaştan çıkmış gibiydi.

Bu dönemde böylesi talepler çoktu. Kültürel ve sanatsal alanda faaliyetler, sosyal alanların genişletilmesi..." (B2).

- "bence 99'a kadar Diyarbakır için bir kayıp. Yanlış olmasam 99'da 700.000 nüfus vardı, Diyarbakır'da ama bir çocuğun gidip oynayacağı bir park yoktu." (B4).
- "En büyük sorun göç... Onlar ne kentli oldular ne köylü oldular. Sonraki nesil sağcı, solcu veya hiçbir düşüncesi olmasa da şiddete meyilli oldu. Oraya sokak lambası yapıyorsunuz, o faydalansın diye ama onu kırıyor. Çöp bidonu bırakıyorsunuz darmadağın ediyor. Öfkesi var. Göç edilmiş, ailesinden ölenler olmuş, yoksulluk içinde. Kendi köy yaşamı içinde hatırı sayılır bir adam geliyor, Bağlar'da sıfır oluyor, pazarda yumurta, maydanoz, limon satıyor. Bu gençlikte tepkiselliğe neden oluyor." (B1).
- "Yoksulluk... Suriçi'nde bizim kurduğumuz çamaşırhane ve tandır evleri vardı. İhtiyaçların karşılanması kendileri için önemli fırsat oldu. Tabii işsizlik had safhadaydı..." (B2).
- "Diyarbakır'da göçün getirisi olarak suç oranlarında artış ve bunun kent planlaması üzerinde etkisi oldu. Bir kentte diyelim yoksulluk varsa konutlarda sokaklarda hırsızlık, kapkaççılık da olacaktır, yerleşimde bundan etkileniyor." (B5). "...göç etkisiyle yaşanan geçiş süreciydi." (İ2).
- "...köylerden gelen büyük kesim için entegrasyon problemi vardı. Yani yaşam tarzları, temizlik anlayışları, ekonomik durumları çok farklıydı. Biraz böyle işte dediğim gibi işte ticaret anlayışları yaklaşımları garipsenen bir şeydi. Seyyar satıcılık, taze köy yumurtası falan, onlara özgü şeyler... Nasıl söyleyeyim örneğin vatandaş evinde, çocuğu çöp topluyor..." (B7)

şeklinde ifade etmektedirler. 2000'li yıllardan sonra karşılaşılan kentsel ölçekteki sorunları ise;

- "Bir stokta olan yapılarımızın yenilenmesi sorunu var. Riskli yapılar dediğimiz yapılar, Bağlar ve Şehitlik bölgesindeki yapılar. İkincisi yeni alanlar açmak çünkü oralara yeni altyapılar götürmenin maliyetleri çok yükseliyor... 2000'li yılların başından sonra park alanları düzenlenmesi ciddi bir maliyet." (İ1).
- "2000'lerden sonraki en büyük sorunlardan biri yaşamayan kent... Dokusu olan, her sitenin kendi parkı olan... Ama park daha kamusal olmalıydı... Sosyalleşmeyi ortadan kaldırdı." (M1).
- "...Yerelde oluşan kaynaklardan yeterli şekilde faydalanılamadı. Ben göreve başladığımda ruhsat diye bir şey yoktu. 2000'li yıllara kadar ruhsat harcı bile alınmıyordu. 10 katlı bina yapılıyor, yol, hizmet götürüyorsun ve bunun karşılığı yok." (İ2).
- "Genel olarak Kayapınar'da ciddi yapılaşma gerçekleşti. Sonra durdurmaya Bağlar'a doğru kaydırmaya çalıştık. Müteahhitler Bağlar'a yönelmediler. Belediyelerin hizmet sunabilmesi içinde kendi bütçelerini oluşturmaları gerekiyor." (B4)

olarak ifade etmektedirler. Kentte sağlanamayan entegrasyon, yetersiz hijyen ve altyapı, marjinal meslek gruplarının oluşması ile kamusal alanların yetersiz kalması konut gelişiminin çift yönde ilerlediğini desteklemektedir. Semtlere göre değişkenlik gösteren yapılaşmaların eşiklerini görüşmeciler zorunlu göç sonrası ve imar uygulamaları sonrası şeklinde ifade ederken hâkim yapı kültürü haline gelen çok katlı konutların da bu eksende değerlendirmektedir. Diğer taraftan 2005 sonrası imar uygulamalarının sonucu olarak çok katlı konut yapılaşması kapalı güvenli siteler olarak yaygınlaşması mekânsal ayrışmanın bir diğer yansıması olarak değerlendirilebilir. Diyarbakır kentinin gelişim sürecinde önemli eşikler olduğunu ifade eden görüşmeciler, bu eşikleri;

- "...göç... Özellikle 80'li yıllardan sonra gelenlerin entegre olmaları çok zordu çünkü bu şehirde onları entegre edecek araçlar yoktu..." (İ1). "Kentleşme adına çok ciddi eşiklerden geçti. Diyarbakır'ın hem siyasal, sosyal ve kültürel anlamda yeni bir evreye girmesini getirdi bu göç." (B2).
- "1980'lerin sonunu bir kırılma noktası olarak algılayabiliriz zorunlu göçün getirdiği barınma yükü ve entegrasyon problemleri..." (B7).

- “Belli başlı en önemli kırılma noktasını 2004’teki imar politikasıyla başladığına inanıyorum. Kayapınar’da gördüğünüz kentleşmede 18 uygulamasının ortaya çıkardığı sonuçtur...” (B7)

şeklinde ifade etmektedirler. Konut alanlarının kontrollü ve kontrolsüz olarak semtlere göre değiştiğini ve genellikle çok katlı konut uygulamaları şeklinde yapılaşmanın olduğunu ifade eden görüşmeciler dağılımı;

- “99’da geldiğimizde kontrolsüz yapılaşma çoktu. Halen bile diyebilirim ki Diyarbakır’ın %60’ı ruhsatsız yapılmış yapılarla dolu.” (B2).
- “Kooperatifçilik revaçtaydı. En başta Gaziler ile Batıkent örneği en önemlileridir. Belediyelerin yaptığı bazı kooperatifler Bağlar’da. Bağlar’ın tümüne baktığımızda yapsatçılar eliyle hisseli arazilere yapılmış konutlar. Diğerleri kayıt dışı yapılmış sayı olarak daha çok ama kayıtsız...” (İ1).
- “Gelenlerin başını sokacak yere ihtiyaçları vardı. Kaliteli olmasına gerek yoktu. Ofiste ruhsatlı yapılar vardı, biraz Bağların çeperlerinde Güneydoğu Yapı, Bayramoğlu, Batıkent, Öğretmenler Kooperatifi gibi kooperatifler vardı. 90’lar çoğunlukla müteahhitlerin yaptığı, mühendislik hizmeti olmayan kaçak yapıları.” (İ2).
- “Krediler ruhsatlı yapılara verilince korsan firmalar yok oldu. 5 Nisan, Kaynartepe, Muradiye, Körhat civarında yoktu. Biraz Mevlâna Halit bölgesinde... Memurlar Kooperatifi, Öğretmenler Kooperatifi, Güneydoğu Yapı Kooperatifi, Batıkent, Migros’un (Mega Center) olduğu yerde kooperatifler vardı. Ama onlar bizden önceydi. Geldiğimizde kooperatifçilik bitmek üzereydi.” (B1).
- “Dolayısıyla konut üretimi noktasında baktığımızda daha çok müteahhitler eliyle üretilen konutlar var, özellikle son dönemde Kayapınar ve Bağcılar bölgesinde yeni Diyarbakır’ın gelişim alanlarına daha çok ruhsatlı şekilde yapıldığını görüyorsunuz. Tabii söylediğim 2005 sonrası için.” (İ1)

olarak tanımlamaktadırlar.

3.2. Konut Ölçeğinde Betimlemeler

Konut ölçeğinde tasarım sürecini etkileyen faktörler ve yaşanan değişimlerin betimlemesine yönelik sorular yöneltilmiştir. Konut tasarımının 2000’li yıllar öncesi tasarım sürecinin coğrafik koşullardan çok, parselin durumuna ve sermaye sahibinin talebine göre ilerlediği görüşmeciler tarafından;

- “3 - 3 - 5 çekerekten 4 daire üzeri parseli göre bina apartman kültürü hâkimdi. ... 3-5 m çektiğin zaman zaten bir şekil ortaya çıkıyordu. Artık yatırımcının talebine göre 3 oda mı, 2 oda mı ister, artı salon, içeriği çözmeye başlardın.... (M1)”
- “Bizde şöyle bir sistem var parsel bazında... Çekme mesafelerimiz, parsel sınırlarımıza yaklaşımlarımız hesap edip ortaya çıkaracak tasarımın kaç m² olacağını müteahhide bilgi veriyorduk. (M8)” “Ama yine programlar bellidir, arsanın eni boyu bellidir. Fazla müdahale edemiyorsunuz, 4 daire üzeri yapıyorsunuz. İster istemez biri kuzeye gelirken diğeri güneye geliyor...(M2)”
- Konut içi çözümlerinde “gece-gündüz holü paylaşımının Müteahhitlere uçuk geldiği (M8)” tasarımcının kısıtlandığı ve amacın “acil konut ihtiyacını gidermek (M2)” olduğu durumlar vurgulanmaktadır.
- Bu dönemde tasarım sürecinde mimarın pozisyonu “İşin gerçeği mimar olarak, 94 yılı için söyleyeyim, çok fazla tasarımda katkımız olamıyordu. Arsalar belli, sınırları belli. Biraz daha teknik aslında mimarlığımız biraz daha teknik ressam boyutunda (M2)-” kaldığı,
- “Genel olarak Müteahhit satış portföyünde bulunan müşterilerin istek ve taleplerini bize bildiriyordu. Bizim için uygun olmayan şeyleri de kabul etmek zorunda kalıyorduk (M5)”

- “Burada bir kalite aramaya gerek yoktu sadece iç çözümlene gerekirdi. Cephe tasarımı söz konusu değildi (M1)” “Fakat 2000’ler ile ülkede gelişen neo-liberal akımlar kente etki etmeye başladı. Farklı yapı mantığı ortaya çıktı. Eskiden sadece bir dam olmasından, bina mantığından sosyal donatıları olan yapılara doğru evirildi. (M1)”

şeklinde betimlenmektedir. Teknik bilgiye sahip meslek gruplarının tasarımcı rolünden ziyade çizim yapabilme özelliğinin ön planda olduğu dolayısıyla konut tasarımında özgünlük veya tasarım kriterleri yerine parselin büyüklüğüne göre sıkıştırılmış estetik kaygılardan ve/veya işlevsellikten uzak konut planlarının ortaya çıktığı görülmektedir. Amacın acil konut talebini karşılamak olduğu 80’li yılların sosyal donatıları olmayan çok katlı konut yerleşimleri emlak kredi destekleri ile kooperatif yapılarında sınırlandırılmış alan büyüklüklerine sahip konut uygulamalarıyla farklılık göstermekle beraber en kuvvetli farklılaşma imar uygulamaları ile 2000’li yıllarda ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle Kayapınar bölgesinin imara açılması ve Yenişehir-Bağlar ilçelerinde yeni gelişim alanlarının oluşturulması ile tasarım sürecinde kuvvetli farklılaşmalar olmuştur. Çok katlı bloklar sosyal donatılara sahip, yeterli altyapı imkânlarının sağlandığı ve özgün/işlevsel/estetik değeri olan tasarımların ortaya konulduğu kat planlarını içeren yapılar olarak inşa edilmiştir. Bu süreçte oluşan farklılıkları görüşmeciler;

- “2003-2004 yıllarında Kayapınar bölgesi imara açıldıktan sonra değişti. İnsanların ekonomik durumu ve beklenti seviyesi de yükseldi (M2)”,
- “2000’lerden sonra biraz daha lüks biraz daha büyük... 2 daire üzeri tasarımlara başladık. Bölgenin iklimine paralel olarak daha teras balkonlar... 170 metrekare üstü hatta 250 metrekareye varan konut mantığı...(M1)”, “Artık insanlar penceresinden karşı binayı izlemek istemiyordu. Parka bakan, geniş alana bakan yerler talep etmeye başladılar...(M2)”,
- “Yola bakan gündüz mekânları bahçeye bakar hale geldi. 2004-2005’ten sonra konut ile ilgili tasarım arayışlarımız her defasında kendimizi aşmayla ilgili...(M8)” şeklinde olmuştur.
- Ayrıca denetimlerinde süreci etkilediği “...birebir mühendisi mimarı sahada görerek belki önce tasarlama süreci, arkasından uygulama süreci beraber dönüştü. 2000’lerde imara veya tasarıma aykırı bir durum için karşılıklı ikna etmeye çalışıyorduk. Şu an tasarımı daha rahat kabul ettirebiliyoruz. Tabii belediyenin etkisi büyük. Son on yılda beş santim için bile geri dönen projelerimiz oldu. Denetim çok iyiydi...M8”
- Bir diğer unsur da bilgisayarlı teknolojilerin gelişmesi ile ilgili olup “...teknolojik anlamda çok geriydik elle çizimler yapıyorduk aydıngelelere... Planlama sürecimiz uzun sürüyordu. Sonra bilgisayarda çizimler yaygınlaştı... Tasarım sürecinde rahat olduk...(M8)” şeklinde ifade etmektedirler.

Birleştirilmiş parsellerde çok katlı bloklardan oluşan kapalı güvenli siteler yeni gelişim bölgelerini şekillendirirken bu yerleşim ünitelerinin artmasına sebep olan bir diğer temel değişim orta ölçekli inşaat firmalarının arzını arttıran konut kullanıcılarının talepleridir. Kullanıcılar kontrolsüz gelişim gösteren bölgelerden uzaklaşma eğilimi göstermektedir. Ayrıca inşaat yapım ve malzeme teknolojilerini gelişmesi, malzeme çeşitliliğinin ve ulaşılabilirliğin artması, teknik meslek grubuna sahip hizmet ofislerinin artması, görsel sunumların değişmesi ve tüketicilerin hedonik tüketim alışkanlıkları [neoliberal ekonomik politikaların etkisiyle ihtiyaçtan hedonizme evrilen alışkanlıklar (Odabaşı,2013) ve konutun yalıtılması, metalaşması, statü göstergesi, markalaşma eğilimi (Süer ve Yılmaz Sayar 2002; Koca, 2015)] ile güvenlik ihtiyacı kapalı güvenli sitelerin artışında etkili olmuştur. Bu durum yöneltilen sorular neticesinde elde edilen verilerle doğrulanmaktadır. Görüşmeciler konut planlamasında ve kullanıcı taleplerinde önemli değişimlerin olduğunu belirtmektedirler. Sitelere oluşan bu talep konutun mekânsal organizasyonunda da etkilemiştir. Bununla beraber yerli kent sakinlerinin geleneksel alışkanlıkları da birleştirilmiş parsellerde üretilen konutların büyüklüğünü ve sahip olduğu sosyal imkânları da yönlendirmiştir. Kültürel kodların yansımaları konut içi mekân düzenlemelerinden

anlaşılmaktadır. Görüşmecilere taleplerde oluşan değişim, planlama ve uygulama aşamasında karşılaşılan güçlükler ve teknik hizmetlere erişim ile ilgili yönetilen sorulardan elde edilen veriler bu durumu desteklemektedir. Görüşmeciler konut planlamasında yaşanan önemli değişimlerden biri oda sayısı ve konut alanında artış ve ek fonksiyon yüklenen alanların olduğu vurgulanmaktadır. Bu değişimi;

- “90’lı yılların ortalarında başta standart olarak 3+1 yani bütün daireler 110-120 metrekare arasında, küçük de olsa ikinci bir balkon istenmiyordu. (M2)”
- “Şimdi kooperatif yönetiminin talepleri oluyordu. Metrekare sınırlandırması vardı kredi çekmek için. 140 metrekarenin üzerinde yapmayın diye. Kooperatif onun üzerine çıktığında belli bir KDV’si vardı. 3+1 evlerdi (M3).”
- Ancak 2000’li yıllarda “... 4+1 dönemi başladı. Sonra büyümeye gitti, daha da büyüttüler. Son dönemde 6+1 ve 5+1’lerde yapılmaya başlandı. Gittikçe büyüyelim, büyüyelim...(M2)”,
- “250-300 metrekareye kadar oluşan daireler yapıldı. (M5)”,
- “... Konutlarda 3+1’den 4+1’e geçildi. (M8)” şeklinde ifade edilmektedir.
- 2015 sonrasında ise farklı taleplerin ortaya çıktığı söylenmektedir. “...sonra birden baktık küçük dairelere talep oluşmaya başladı... İşte yeni evliler olsun, bir tane çocuğu vardır, buna benzer insanlara yönelik konut ihtiyacının olduğu fark edildi. 1+1’ler, 2+1’ler geri döndü. (M2)”,
- “...Dairelerde şu andaki ekonomik süreçle birlikte metrekareler gerilemeye başladı...(M5)”

olarak belirtmektedirler. Konut içi mekânsal düzenlemelerde yerleşim, erişim ve boyutlandırmada kullanıcı taleplerine paralel olarak mekân kurgusunun değiştiği söylenebilir. Bu değişim;

- “Salon/oturma odası gibi büyük alana soba kurulur. Evin tümünü ısıtmak amacıyla kapılar salona açılırdı... (M3)” şeklinde tanımlanan salon/oturma odaları ile ilgili talep farklılaşması “Yani genel talep bu şekilde sonra o dönem için söylüyorum, bizim Diyarbakır’ın kültürü için söyleyeceğim taziye evleri fazla yoktu, taziye olur, nişan olur, evlerde yapılıyordu, odalar çok küçük ve sıkıntılıydı. İlk salonun büyütülmesi talebi gelmeye başladı. (M2)”
- “Mesela lavabo, banyo, mutfak aynı koridorda oluyordu. Tesisatla ilgili problemi gidermek için bütün ıslak hacimler toplanırdı... Mutfak daha çok yatak odaları kısmındaydı...(M3)”, “Sonra mutfaklarda ayrı yemek odası oluşturulmaya başladı ya da yemek bölümü diyelim. (M2)”, “Mutfaklar yaşam alanı haline döndü... Oturma grubu koyabilecek büyük mutfaklar istendi, masa sandalye koyup TV üniteleri atarak...(M5)”,
- “Herkes mutfakta oturmaya başladı oturma odası, salonda kimse oturmuyor, mutfak birden Amerikan tipi salona dönüştü. Mutfak herkesin misafirlerin bile ağırlandığı mekâna dönüştü. Konutlarda salonun büyüklüğü değil mutfağın büyüklüğü önem taşıdı, özel mutfak tasarlanmaya başladı. (M6)”.
- “Ebeveynlere duşlar tasarlayıp, çamaşır makinesini banyodan çıkardık, yükler, hamamlar ekledik. (M8)”, “Bir ebeveyn odasına duş olması yeterliydi. 2000’lerden sonra ebeveyn banyosunun yanına giyinme soyunma odası eklendi. Metrekare uygunsa kiler, ütü-çamaşır odası yapıldı... (M5)”, “Yatak odalarında daha çok duş varken giyinme odalarının eklenmesi 2000’li yıllarla beraber gelişti... (M1)”, “150 m²’yi geçince çocuk odaları, yatak odaları büyümeye başladı. Sonra talep şöyle oldu: çocuk odalarını ikiye çıkarabilir miyiz, kız çocuklarımızı ayrı erkekleri ayrı yatıralım çünkü sıkıntı çıkıyor, kavgaya gürültü... (M2)”.
- “...iki balkonun da büyük olması talep edilmeye başlandı.” (M2). “Diyarbakır’da eskiden beri büyük balkonlar isteniyor. Bu havada olmazsa olmaz. Balkonları yazın yaşam alanı olarak kullanıyoruz. Özellikle akşamları... Eskiden damların üstünde tahtlarda yaşanırdı, şu anda balkonlara taşınmış o kültür.” (M5).

- “Önceden balkon kulak gibi açık çıkmaydı, bir buçuk metre çıkıyordu. Şu anda bütün balkonlarda en lüks konutlarda bile yatılıyor. Kullanıcı balkonda yatar çünkü sürekli damda yatmış, zengin olduğu zamanda Suriçi’nde. Kentin zenginleri damda yatmanın keyfini yaşıyor...” (M6).
- “İşte damda uyuma diye bir alışkanlıkları var buradaki insanların. Cephenin üçte ikisini kullanabiliyorduk uzun balkonlar yapardık. Sonra kare, daha dikdörtgen hemen hemen oturma odasının ya da salonun bir parçası gibi ama daha geniş balkonlara dönüştü. ...Misafirlerimde gelip balkonda oturuyor sıcak bir ortam oluşuyor... Neden balkonları o kadar uzun istiyorlar? Ama bakıyorsun insanlar kurutmalıklarını, salçalarını yapıyorlar, halılarını orda yıkıyorlar...” (M8)

olarak ifade edilmektedir.

Konut içi organizasyon ve yerleşim ünitelerinde aranan talepler planlama ve uygulama süreçlerini etkilemekle beraber bir diğer vurgulanması gereken unsur ise; kent içinde semtler arası kullanıcı talepleri sosyo-ekonomik parametrelere göre farklılık göstermekte olduğudur. Bununla beraber her ne kadar orta gelir grubuna dâhil olsa da kent çeperlerine doğru kayma eğilimi devam ederken yeni oluşan Kayapınar ilçesi ile mevcut ilçelerin yeni mahalleleri arasında kullanıcıların taleplerinde farklılıklar bulunmaktadır. Mevcut ilçelere yakın mahallelerde oluşan siteler çoğunlukla zorunlu göç öncesi doğal göçlerle kente gelen ve entegre olan nüfus tarafından tercih edilmektedir. Bu nedenle bu bölgeler arasında da farklılık bulunmaktadır. Genel olarak zorunlu göç edenlerin ve alt gelir grubuna mensup olanlar ile orta ve orta-üst gelir grubuna mensup olanların tercih ettiği semtlerin/konut yerleşimlerinin farklılıkları görüşmeciler tarafından;

- “90’lı yıllarda böyle bir lüks tüketim çok istisna yerler de vardı. Lüks tüketim ürünleri bu son dönemde Türkiye’deki özellikle faizlerin düşük olup kredilerin kullanıldığı dönemlerde insanlar daha yüksek meblağlarda daire alabilecek pozisyona geldikleri zaman, bu son 10 yılı kapsayan bir süreç. 2005’ten sonra başlayan bir süreç...(M5)”,
- “2000’de başladığımızda... Bağlar bölgesi orta ve alt gelirli insanların oturma yerleriydi. Oralarda insanlar temel ihtiyaçları uyuma, yeme mekânları tasarlama yapıyorduk. Ebeveyn banyosu tasarlamıyorduk. Alıcının talebi bu değildi. Yapacağı konutu ucuza mal etme derdi vardı. Kayapınar’ın yeni yerleşim alanlarının yürürlüğe girmesiyle beraber işverende, algıda farklılaşma oldu. (M8)”,
- “Sosyal kültürel bağlamda Ofis farklıydı üst tabakaydı. Ancak Şehitlik Huzurevleri ve Bağlar bunlar birbirine daha yakın. ... göç alan yerlerde binaların yıkılıp, üzerlerine kat çıkılıp, 8-9 katlı imara uygun olmayan yapılaşmalar... Ofis, Gaziler sonra Diclekent ve 75 burada sosyo-ekonomik durum ilerledikçe değişim başlıyor, dışarıdan göç edenler direkt sosyo-ekonomik, kültürel düşük bölgelere özellikle Suriçi sonra Bağlar’a geçiş başlıyor. Taleplerde değişiyor...” (M3)

betimlenmektedir.

Konut üretiminde etkili olan bir diğer değişken teknolojik gelişmelerdir. Üretim ve sunum teknolojilerinin gelişmesinin de kullanıcı algısını etkilediği, arza sunan işverenlerin de marka olma gayesiyle taleplerin değiştiği görülmektedir. Bu değişim;

- “...Bilinçlendi insanlar. Kaliteyi talep ediyorlar artık. Mesela bir dönem müteahhit istediği gibi yapıyordu. Şimdi Müteahhit önceden mimarisini çizdiriyor, iç mimarisini yapıyor, görsellerini hazırlıyor, dekorasyonu her şeyini hazırlıyor. Kataloglarda basılıyor, üç boyutlu olarak müşterilerine arz ediyor. Kullanacağı malzemenin markalarına kadar belirliyor, ben bunu size vereceğim diyor. İnsanlar ne aldıklarını biliyorlar...(M2)”,
- “İstanbul’daki gibi oturup bilgisayarında ya da cep telefonunda inceleyebiliyor, 360 derece içinde gezebiliyorlar. İnsanların bu şekilde talep etmesi biz tasarımcıları geliştiriyor...(M5)”,

- “...Eskiden sadece mimar getiriyordu ona proje veriyordu. Müteahhit mimarin bürosunda oturuyor ve mimari yönlendirmeye başlıyor, çünkü takip eden müşterileri var. Markalaşma var. (M6)” şeklindedir.

Yasal-yönetmelik düzenlemelerin konut ve konut yapılaşmasında etkili olduğu tespit edilmiştir. Yapılan görüşmelerde 90’lı yılların sonundan itibaren ülke genelinde deprem yönetmeliği gibi mevzuat değişiklikleri, kent ölçeğinde yapılan imar çalışmaları, meslek odaları ve yapı denetim firmalarının uygulamaları yerleşim ve konut ölçeğinde planlama sürecine etkisi;

- “1997 yılında Afet Yönetmeliği Türkiye genelinde ilk kez değişti. Bu değişim rüzgârıyla birlikte yeni yapılaşmalarda 1999 yılında ciddi yapı denetimi hizmeti uygulandı. Yapılarda yapı denetim hizmetiyle birlikte iyileşme sağladı. Belediye çalışanları yapının daha kaliteli yapılabilmesi için her tür çalışmayı gösterdiler.” (M4).
- “90’ların sonundan itibaren projelerin kontrolünde en başta Mühendisler Odası’nın çok büyük katkısı var. En ufak hata kesinlikle geri gider. Mimarlar Odası ’da aynı, imara ve dokuya uygunluk bağlamında ciddi denetimleri vardır. Şantiyede de uygulama aşamasında vardı. İyi ki ileri gittiler. Beton numuneleri almaya başladılar. Laboratuvarlar kurdular (M3)” olarak tanımlamaktadırlar.

Konut dokusunun gelişiminde belli bir dönem yaşanan güçlüklerin de etkili olduğu görülmektedir. Konut tasarımı ve üretimi sürecinde karşılaşılan zorlukların teknik, iletişim ve ulaşım temelli olduğu söylenebilir. Bu zorluklar görüşmeciler tarafından;

- “...kalifiye mimarı arayacağız, kalifiye işvereni de bulmamız lazım. Orada ciddi problemler var. Maalesef şapka kafasına geçiren Müteahhit oluyor. Artı imar planlarını yaparken maalesef iklimsel şartlar, şuna buna kâğıt üzerinde bakabiliyoruz, projeyi oluştururken pek bakmıyoruz... Güneşlenme açısı, rüzgâr yönü, sokak dokusu demek isterdim ama ilgili mevzuat hükümleri bu şansı vermiyor...(M1)”,
- “En büyük sıkıntılarımız imar durumları... Parsel büyüklükleri, yönlendirmeler, yol aksları çoğu zaman sınırlandırıyor... Müteahhitlerin talepleri de sıkıntıya sokuyor, teknik olarak anlatmakta zorluk çekiyoruz. (M2)”,
- “Müşteriyi iyi anlamamız lazım. Bazen bir şeyler anlatıyor, anladığımızı zannediyoruz, kâğıda döktüğümüz zaman öyle olmadığını söylüyor... Müteahhitler özellikle taşeronlar baskısıyla projeye de müdahale etmek istiyorlar...(M5)”

şeklinde ifade edilmektedir. Kentte konut üretim sürecinde; 2004-2005 yılları öncesi ve sonrasında farklı olduğunu görülmektedir. Görüşmeciler 2004-2005 öncesini;

- “90’lı yılların sonuna doğru binalar intihar ediyor... Mimarın, mühendisin imzası olmadan kalıpcıların rastgele yaptığı, çoğu odaların güneş görmediği mekânlar. ... Mutfak, yatak odası hepsi küçücük havalandırma boşluğuna bakıyordu, orada yaşam sürdürüyordu kadın. Özgürlüğüne düşkün, köyde dağ bayır açık olan yerden gelen insanlar oralara yerleştiğinde; psikolojik olarak ciddi travmaların yaşandığı, sokağa çıkamaz olan kadının intihara karıştığı da görülür...M6”,
- “Göçlerle beraber daha fazla inşaat yapılmaya başlandı. ...yapı tip projesi 1980’lere kadar 6-7 veya 8 katlı yağma yapıldı. Suriçi zaten yağma yapıldı. Bağlar’da benzer...(M3)”

olarak ifade etmektedirler. 2004 ve sonrasında ise;

- “Kayapınar bölgesinin özellikle imar durumu emsale dönmesinden sonra Diyarbakır’a göre projelerin farklılaşması, insanların konfor seviyesini yükseltecek tasarım örneklerinin ortaya çıkması, insanların bunu talep etmeye başlaması önemli dönüm noktalarının başında geliyor. (M2)”, “2004’ten sonra dönüm noktası oldu... Konutu alan tüketicilerin kabulleri değişti. (M6)”, “2004-2005 kırılma noktasıdır. Planlamaya açılan alanlarla ilgilidir diyebilirim. (M8)”

betimlenmektedir. Konut üretim biçiminde yaşanan değişim ise;

- “90’lardan 2005’lere kadar kooperatifçilik vardı. Parsellerin büyümesi, arsa paylarının artmasıyla kooperatifçilik gittikçe Yapsatçılığa dönmeye başladı. Mal sahipleri kooperatiflere arsalarını vermemeye başladılar. (M1)”,
- “Biz 2000’li yıllarda başladığımızda kooperatifler daha ağırlıktaydı. Süreçleri uzundu... Yap-sat yapan müteahhitler daha kolay satış yapmaya başladılar. Daha sonra orta ölçekli firmalara kaydı ve bu firma sahiplerinin çoğu ya kalıpcıdır ya duvarcıdır ya demircidir ya malzeme satan ve bu insanlar markaları oluşturdular...(M8)”

tanımlanmaktadır. Mimarlık hizmetine erişimin 2000’li yıllar öncesinde kısıtlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumu görüşmeciler;

- “2000’lerde 12’ydi... Fakat üreten sayısı 7-8 taneydi. Yasal mevzuattan kaynaklı 2000 yılı itibari ile büro sayısı arttı. Bu şekilde sayı 60’a kadar çıktı...(M1)”, “95’ten sonra Büro tescil belgesi olan 30-40 tane vardı ama aktif çalışan çok fazla yoktu. Büro sayısı 5-10’u geçmezdi. (M2)”,
- “80’li yıllarda 4-5 tane firma vardı. Mimarlık ve mühendislik ayrı değildi. Benim bildiğim o zaman 1-2 mimar, 3-4 tane de mühendis vardı. (M3)”

şeklinde ifade etmektedirler.

SONUÇ:

Diyarbakır kenti için yapılan bu çalışmada elde edilen betimsel analiz verileri “Yerleşim Ölçeğinde” ve “Konut Ölçeğinde” olmak üzere iki başlıkta değerlendirilmiştir.

Yerleşim Ölçeğinde Değerlendirmeler

Diyarbakır kenti yurtiçi ve yurtdışından alınan doğal ya da zorunlu göçler ile makro ölçekte yapılan imar uygulamalarına göre periyodik olarak betimlenmektedir. 1980’li ve 2000’li yıllar sonrası ortaya çıkan dinamiklerin kentin gelişimini farklı şekillerde etkilediğine işaret edilmektedir. Buna paralel olarak Diyarbakır’da kentsel gelişim ve konut yapılaşması süreci ile çok katlı konutun mekânsal kurgusunun; 1980’li ve 2000’li yıllar sonrasında kuvvetli değişim gösterdiği, kent ve konut üzerine kuvvetli mekânsal ayrışmaların olduğu söylenebilir.

Kentsel gelişim sürecinde; 2000’li yıllar öncesi oluşan iki yerleşim bölgesi (Bağlar ve Yenişehir) arası konut yapılaşmasında farklılaşmalar bulunmaktadır. Nüfus artışının konut alanlarının oluşumunda ve kontrollü/kontROLSÜZ biçimlenişinde etkisi bulunmaktadır. Nüfus artışı yüksek doğum oranları, yurtiçinden ve yurtdışından gelen doğal ve zorunlu göçler sebebiyle hızlanmıştır.

Diyarbakır’da 2000’li yıllara kadar; kırsal üretim/tüketim alışkanlıklarına sahip göç ile gelen nüfusun, kentsel üretim/tüketim alışkanlıklarına sahip yerleşikler ile sosyokültürel farklılıkları, istihdam sorunu, gelenlerin “dayanışma” için önceden yerleşen tanıdık/akrabalarının yanına geçici veya kalıcı olarak yerleşmeleri ve hemköylüçülük/hemşehricilik ile semtleri tercih etmelerinin ekonomik ve mekânsal ayrışmayı derinleştirdiği söylenebilir. “Köyünde hatırı sayılır insan statüsünden Bağlar’da sıfır olma” aşamasına gelenlerin yoksullukla mücadeleleri ve belediyelerin de “çamaşirevi ve tandirevi” gibi kamusal alanları yoksullukla mücadelede ortak kullanıma sunması farklılıkların bir diğer göstergesidir.

Yaşanan nüfus hareketliliğinin acil ve ekonomik konut ihtiyacını ortaya çıkardığı, kontROLSÜZ gelişmenin arttığı mahallerin oluştuğu ve mekânsal ayrışmanın yoğun yaşandığı dönem 1980 sonrası olarak vurgulanmaktadır. Artan nüfusun acil barınma ihtiyacına karşılık TOKİ ve OHAL Valiliği tarafından yaptırılan konut üretimi yetersiz kalmıştır. Bu dönem oluşan Yapı Kooperatif Birliklerinin, orta sınıf

tarafından talep görerek yaygınlaştığı, konut üretiminde etkin olduğu, verilen kredi destekleriyle ivme kazandığı belirtilmektedir. Betonarme yapım tekniğinin ülke genelinde yaygınlaşması ile 5-6 katlı yığma yapıların olduğu Yenişehir bölgesi ve Bağlar'da betonarme apartmanlar yayılmaya başlamıştır. Kent yerleşikleri ve orta sınıf kooperatifler ile gelir seviyesi düşük sınıf ise bireysel girişimlerle veya az katlı konutlarının üzerine kat çıkarak çok katlı konutlar inşa etmiştir.

2000'li yıllarda ise Kayapınar ve Bağcılar (Yeni Bağlar) yeni gelişim alanlarının açılması ve “emsal oranı düzenlemesi” ile yoğunlukların arttırılması, kent içi hareketliliğe hız kazandırmış, sosyal mekânsal ayrışmalar derinleşmiş, “geniş bulvarlar etrafında lüks güvenli siteler” bu bölgede yaygınlaşmaya başlamıştır. Yerleşiklerin ilk olarak Yenişehir'den Kayapınar ve Bağcılar/Bağlar'ın yeni gelişim bölgelerine doğru sirkülasyonunda, yaşanan konutu ve/veya semti değiştirme hız kazanırken, siteleşme/markalaşma yaygınlaşmıştır. Bu haliyle kentin bir yüzü çarpık diğer yüzü “modern” yapılaşma ile gelişim göstermiştir. 1980'li yıllardan itibaren oluşan zorunlu göçün barınma dışında da kentte ciddi sorunlara yol açtığı görülmektedir. Bu sorunlar “entegrasyon, kültürel, sosyo-ekonomik ve kentsel ayrışma, altyapı, ulaşım ağı, katı atık, salgın hastalıklar ve hizmet yükünü karşılayacak yerel ve merkezi kaynakların yetersiz kalması” olarak ifade edilirken 2000 sonrası güncel sorunlar yeni gelişim bölgelerinde arsa rantı, ilçe belediyelerinin yerel kaynak sağlama sıkıntısı, 80'lerle beraber inşası hızla artan gecekondulu/apartkondulu yerleşimlerinin afet riski taşıyan bölgelere dönmesi, mekânsal ayrışma ve yabancılaşma olarak belirtilmektedir.

Konut Ölçeğinde Değerlendirmeler

Konut ölçeğinde bakıldığında konutun planlama ve uygulama sürecinin 2000'li yıllar öncesi ve sonrası olarak değerlendirilmesi gerektiği ve çok katlı konut yapılaşmasının hâkim yapı kültürü haline geldiği ortaya çıkmaktadır.

1980'li yıllar sonrası zorunlu göç ile açığa çıkan konut ihtiyacını karşılamak üzere; fiziksel, psikolojik ve sosyal konfor şartlarını sağlamayan, “kalitenin aranmasına gerek olmadığı (İ2,M1,İ4)” düşüncesiyle “intihara meyilli kadınların intihar eden binaları (M6)” olarak tanımlanan çok katlı konutlar yaygınlaşmıştır. Çok katlı konutların; parselin tamamı yapı oturma alanı olarak kullanılan, mümkün olduğunca her kata 2'den fazla genelde 4 daire sığdırılmaya çalışılan binalar şeklinde inşa edildiği belirtilmiştir. Ancak 2000'li yıllar sonrası güncel imar düzenlemeleriyle beraber birleştirilmiş parseller üzerinde, 2 daire üzeri konutların olduğu, sosyal donatılara sahip çok katlı sitelerin yaygınlaştığı ifade edilmektedir. Ayrıca “villa” yapılarının da 90'lardan itibaren yapıldığı ancak son on yıl içerisinde “Dicle Vadisi Projesi” ile Sur ilçesinde yaygınlaştığı belirtilmektedir.

Çok katlı konutlar 2000'li yıllar sonrası yeni gelişim alanlarında, “daha lüks ve büyük” tasarlanarak inşa edilmiştir. Blok ve kat sayıları artan yerleşim ünitelerinde parsel durumu ve işveren talepleri gibi kısıtlamalarla şekillenen mekân kurgusunun, 2000'li yıllara doğru, mevsimsel koşullar (sıcaklık-teraz balkonlar), yönelme, yönlendirmeye dair sosyal ve estetik kaygılar gözetilerek tasarlandığı ortaya çıkmaktadır.

2000'li yıllarla beraber daha önce tesisat kolaylığı sağlaması açısından gece veya gündüz holünde yer alan mutfak; gündüz holüne kaydırılması ve “konutta salon yerine mutfak büyüklüğünün önem kazanması” ile alanı artmıştır.

Balkonların taşıyıcı sisteme göre, parsel bazlı üretimde konsol ile uzatılan sınırlı döşeme alanlarının planlandığı ancak 2000 sonrasında betonarme taşıyıcı sistemin geniş açıklıklara elvermesiyle alanı arttırılarak inşa edildiği görülmektedir. Diyarbakır geleneksel konutlarında bulunan tahtlarda gece yatma alışkanlığı “kentin zenginlerinin damda yatma keyfini yaşama” talebi olarak değişerek alan çözümlemesinde etkin olmuştur. Bununla birlikte mevsimsel tüketilebilir ihtiyaçların ve temizliğe dair

halı yıkama gibi birtakım gereksinimlerin olması ve yaşayanlar/ziyaretçiler için sosyal alan olma özelliği taşımasının balkon mekânının sayısının ve alanının artışında etkili olduğu ifade edilmiştir.

Konut içi organizasyonda ebeveyn yatak odaları için ek birimler çözümlenmiştir. 90'lı yılların sonunda duş alanı olarak planlanan birime daha lüks olanın talep edilmesiyle banyo ve giyinme odası eklenmiştir. Banyo mekânına dâhil olan çamaşır makinesinin banyodan çıkarılarak "yükçük" içerisine alınması ve çamaşır-ütü odası gibi ek bir alanın değerlendirildiği tasarımlar da görülmektedir.

Yapım, malzeme, ulaşım, iklimlendirme teknolojilerinin gelişimi ile inşa, bilgisayar teknolojilerinin gelişimiyle ise tasarım aşamalarında kolaylık ve çeşitlilik sağlanmıştır. Farklı alternatiflerin sunulabilmesi ile tasarımcı ve uygulayıcı arasında daha kolay ve etkin iletişim kurulmaktadır. Bununla beraber "bilinçlenen kullanıcıların", "kaliteyi talep etmesi" neticesinde müteahhitlerin markalaşma eğilimi, mimarın süreci daha aktif yönlendirmesi ile geleneksel alışkanlıklar elemine edilerek konut içi organizasyonda ve konut dışı yakın çevresinde nitelik ve gereksinimlerin ön plana çıktığı ancak bir yandan da "daha lüks olana" doğru hedonik arayışın benimsendiği görülmektedir.

Bu süreçte gerek kentsel imar uygulamaları ve ülke ölçeğinde yasal-yönetmelik mevzuatın iyileştirilmesi, disiplinler arası koordinasyonun sağlanması, laboratuvar hizmetlerinin genişletilmesi, denetimlerin ve işgücünde kalifiye elamanların artması ile çok katlı konut yapılaşmasının daha "düzenli ve statik açıdan kaliteli" bir gelişim gösterdiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Yapılan tüm değerlendirmelerin doğrultusunda bu çalışma ile nitel araştırma yaklaşımlarının kullanılmasının kent ve konut betimlemelerine katkı sunduğu ve literatüre zenginleştirilmesi için veri eldesi sağladığı görülmektedir. Yakın geçmişe yönelik yapılan bu çalışmada kullanılan betimsel analiz yöntemi ile kent ve konuta dair açıklayıcı, keşfedici ve tanımlayıcı bulgulara ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular ile Diyarbakır kenti ve konut yapıları için genel bir çerçeve oluşturulmuştur. Buna göre 1982'den günümüze kent; zorunlu göç ve doğum oranlarının yüksek olmasından kaynaklı yaşanan hızlı nüfus artışına paralel gelişen acil barınma gereksinimiyle şekillenmeye başlamıştır. Kentte yaşanan nüfus hareketliliği, sosyo-ekonomik ve mekânsal ayrışmalara neden olmuştur. Kentsel gelişimde dönüm noktaları olarak kabul edilebilecek nüfus ve yer değiştirme hareketliliği; merkez ilçeleri kontrolsüz/plansız ve kontrollü/planlı şekilde iki kutuplu olarak biçimlendirmiştir. Bununla beraber teknolojik ve ekonomik gelişmeler ile kullanıcı/işveren talepleri çok katlı konutun yapılaşmasını yaygınlaştırmış ve konutun mekânsal biçimlenişini de etkilemiştir. Eski yerleşim bölgelerinde acil barınma ihtiyacı ile şekillenen tek bloklu çok katlı konutlar, yeni gelişim alanlarında ise lüks talebi ile şekillenen güvenli siteler yaygın olarak inşa edilmiştir. Konut alanının daha tasarruflu kullanıldığı konut organizasyonları 2000'li yıllarla beraber yerini çekirdek aile bireylerinin özel alanlarına göre ayrılmış, sosyal ek işlev üstlenen mekânların tasarlandığı daha büyük/lüks olma gibi özelliklere sahip konut organizasyonlarına bırakmıştır. Çok katlı konutun kentte hâkim yapı türü haline geldiği ve konut için mekânsal biçimlenişin geleneksel alışkanlıkların da kısmi etkisiyle değişim gösterdiği tespit edilmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma ile Diyarbakır kentinde 1980'li yıllar sonrası yaşanan sosyo-kültürel, ekonomik, yasal yönetmelik ve siyasal değişimlerin kuvvetli değişimleri meydana getirdiği; bu değişimlerin kent ve konutu ne şekilde etkilediği betimsel analiz çalışması ile ortaya konulmuştur. 1982'den günümüze kent, spesifik olan zorunlu göç dinamiği ile kaotik, 2000'li yıllar sonrası imar uygulamaları ile planlı fiziki gelişim gösterdiği şekilde, konut planlaması için ise "arza göre şekillenen, zaruri, kısıtlamalara tabi" bir dönemden "talebe göre şekillenen, farklı ve lüks arayışında, düzenli-modern" bir döneme geçtiği şeklinde betimlenebilir.

Yapılan çalışma, sosyal araştırmalarda sıklıkla başvuru nitel araştırma yaklaşımlarının; mimarlık ve şehir bölge planlama alanında kullanıldığında kültür, etkileşim ve tarihsel oluşum/değişim üzerine çıkarım yapılabilmesine olanak tanıdığını göstermektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul İzni: Etik kurul izni vardır.

Finansal Destek: Yoktur.

Teşekkür: Katılımcılara teşekkür edilmektedir.

KAYNAKÇA:

- Aksoy, R. (2016). *Diyarbakır'da güncel kentsel mekân üretim sürecinde rol oynayan aktörler*, Mardin Artuklu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Arslan, R. (1999). "Diyarbakır kentinin tarihi ve bugünkü konumu", Diyarbakır Müze Şehir (Der: Ş. Beysanoğlu, M. S. Koz, E. N. İşli), Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 80-107.
- Atlı, M. (2014). "Herkesin bildiği kimsenin bilmediği: Hepsi Diyarbakır", İletişim, İstanbul 2014.
- Bağlı, M. ve Binici, A. (2005). "Kentleşme tarihi ve Diyarbakır kentsel gelişimi", Bilimadamı Yayınları, Ankara.
- Biçen, V. S. (2020). *1960'lardan günümüze çok katlı konut/konutlaşma süreci Diyarbakır kenti*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Berg, B. L. & Lune, H. (2015). "Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri", Çev.: 8. Baskı (A. Arı), Eğitim Yayınevi, Konya 2015.
- Beysanoğlu, Ş. (2001). "Anıtları ve kitabeleri ile Diyarbakır tarihi cumhuriyet dönemi (cilt 3)", Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, Diyarbakır.
- Boratav, K. (2012). "Türkiye iktisat tarihi", İmge Kitabevi, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). "Bilimsel araştırma yöntemleri", Pegem Akademi, Ankara.
- Büyükşehir Belediyesi Planlama Raporu (2016).
- Creswell, J. W. (2016). "Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları", Eğiten Kitap, Ankara.
- Çevik, S. (1991). *Mekan-kimlik-kimliklendirme: Trabzon sokakları örneği*, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Demir, H. ve Kakdaş Ateş, D. (2020). "Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesinin ticaret mekânları üzerindeki etkisi: Diyarbakır İzzetpaşa caddesi", Mimarlık Bilimlerinde: Akademik Çalışmalar, (Ed. H. H. Kozlu), Livre de Lyon, 195-210.
- Demir Kayan, H. (2023). Kentsel gelişim sürecinde Diyarbakır ofis binaları, *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 6 (2), 249-265.
- Ekmekçiler, Ü. S. (2014). Türkiye'de kırdan kente göç: Diyarbakır üzerine bir alan araştırması, *Journal of Social Policy Conferences*, 159-197.

- Gölcük, A. (2010). *Kentsel planlama sürecinde kent formundaki değişimlerin Diyarbakır kenti örneğinde araştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Halifeoğlu, F. M. ve Dalkılıç, N. (2011). Diyarbakır'da 1950-1970 döneminde inşa edilen idari yapılar, *Mimarlık*, 361, 43-50.
- Kejanlı, D. T. ve Dinçer, İ. (2011). Diyarbakır Kale Kenti'nde koruma ve planlama sorunları, *Megaron*, 6, 95-108.
- Keser, İ. (2011). *"Göç ve zor: Diyarbakır örneğinde göç ve zorunlu göç"*, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Keyman, F. E. ve Koyuncu Lorasdağı, B. (2010). *"Kentler: Anadolu'nun dönüşümü, Türkiye'nin geleceği"*, Doğan Kitap, İstanbul.
- Koca, D. (2015). 2000 Sonrası Konut Üretim Sürecindeki Değişimler ve Kentleşme Üzerine Etkisi, I. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi, Nisan, Eskişehir, 590-605.
- Odabaşı, Y. (2013). *"Tüketim kültürü: yetinen toplumdaki tüketen topluma"*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 288 s
- Özer, A. (2010). *"Göç ve kentleşme kışkırtıcılığı bir kent: Diyarbakır"*, Tüm yönleriyle Diyarbakır 2. Sempozyumu (Der.: N. Adabağ), Efil, Ankara, 271-288.
- Rapor, (2010). *"Zorunlu göç ve Diyarbakır"*, Kalkınma Merkezi Derneği, Diyarbakır.
- Rapor, (2016). Gecekondu Bölgeleri Eski Köy Yerleşim Yerleri ve Afet Riski Altındaki Alanlar, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi.
- Samur, H. (2011). *"Avrupalılaştırma süreci ve köyler: Diyarbakır özelinde 2000'lerin analizi"*, Nobel Kitabevi, Adana.
- Şahin, D., Demir, H., Halifeoğlu, F. M., Işık, N. (2019). Diyarbakır'ın kentsel gelişiminde kent sinemalarının rolü, *Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8, 1-7.
- Sevinç, A. (2001). *"GAP'ta imar uygulamaları ve Diyarbakır örneği"*, Habitat II Beşinci Yılında GAP'ta Yerleşim ve Konut Sorunları, Diyarbakır, 43-56. Şengül, H. T. (2009). *"Kentsel çelişki ve siyaset kapitalist kentleşme süreçlerinin eleştirisi"*, İmge, Ankara 2009.
- Süer, D., ve Yılmaz Sayar, Y. (2002). *"Küresel sermayenin yeni tüketim mekânları: lüks konut siteleri, mimarlık ve tüketim"*, Boyut Yayın Grubu, 39-66.
- Şimşek, H., Yıldırım, A. (2016). *"Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri"*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016.
- Tekin, A. (1964). *"Fotoğraflarla Diyarbakır"*, Modern Ofset, Diyarbakır.
- Tekin, A. (1971). *"Diyarbakır"*, Diyarbakır Tanıtma Ve Turizm Derneği, İstanbul.
- Türkmen Yılmaz, S. (2015), *Yerel bir gazetede kadim bir mesele: Diyarbakır gazetesinde mesken buhranı [1940-1954]*, Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi.
- Yanmış, M. (2015). *"1980 sonrasında Diyarbakır kent kimliğinin değişimi (Sosyal, Siyasal, Dini)"*, (Der.: M. Karakuyu; A. Keçeli; Ş. Çelikoğlu) Kent çalışmaları II, Pegem Akademi, Ankara, 133-150.
- Yanmış, M. (2015). *"1980 sonrasında Diyarbakır kent kimliğinin değişimi (Sosyal, Siyasal, Dini)"*, (Der.: M. Karakuyu; A. Keçeli; Ş. Çelikoğlu) Kent çalışmaları II, Pegem Akademi, Ankara, 133-150.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The aim of this study is to reveal the known and unknown aspects of the city of Diyarbakır, its housing construction and other information that is not included in the literature. The study intends to describe the socio-economic, cultural, demographic, political and legal-administrative factors as well as the development of the historical city of Diyarbakır through the settlement of Suriçi. Thus, it is aimed to convey a general perspective on the city and to depict the basic features of urban and housing construction including the historical background and the factors affecting the development.

Research Questions:

Books, articles, written and visual sources related to the city of Diyarbakır were reviewed and descriptive analysis was conducted.

Literature Review:

The research questions are as follows: “What do the actors experience in the process of urban planning and housing practices?”, “what influences the decision-making and implementation processes?”, “how does socio-economic and cultural values shape urban development and housing construction?”, “how does technological developments are reflected in the housing construction process?”, “what are the effects of legal and administrative changes in terms of the city and housing?”

Methodology

The study aims to provide a detailed account of the development of the city of Diyarbakır and its residential areas, which constitute a significant proportion of the city, and to explain the impact of this development process on the organization of housing. In this study, qualitative research method and descriptive analysis method were preferred because they allow for a detailed, inductive and holistic description of the factors affecting the process. In-depth interviews lasting 45-120 minutes were conducted with the actors who agreed to be interviewed under appropriate circumstances and conditions.

Results and Conclusions:

The city of Diyarbakır is periodically described in terms of natural or forced migration from within and outside the country, as well as macro-scale zoning practices. It is pointed out that the dynamics that emerged after the 1980s and 2000s affected the development of the city in different ways. Accordingly, it can be asserted that the process of urban development and housing construction in Diyarbakır and the spatial construction of multi-storey housing have changed significantly after the 1980s and 2000s, and that there are significant spatial segregations for the city and housing.

In the urban development process, there are differences in terms of residential structuring between two residential areas (Bağlar and Yenişehir) which were formed before the 2000s. Population growth has an impact on the emergence and controlled/uncontrolled formation of residential areas. Population growth has accelerated due to high birth rates, natural and forced migration from within and outside the country. It can be argued that until the 2000s in Diyarbakır, the sociocultural differences between the migrant population with rural production/consumption habits and the residents with urban production/consumption habits, the employment problem, the temporary or permanent settlement of the migrants with acquaintances/relatives who had previously settled in Diyarbakır for “solidarity”, and their tendency to prefer districts on the basis of fellow villagers/fellow townsmen deepened the economic and spatial segregation.

In the 2000s, the establishment of new development areas in Kayapınar and Bağcılar (Yeni Bağlar) and the increase in population densities with the “precedent rate regulation” accelerated intra-city mobility, social spatial segregation deepened, and “luxury gated communities around wide boulevards” became widespread in this region. In the first circulation of residents from Yenişehir to the new development areas of Kayapınar and Bağcılar/Bağlar, while relocation from the residence and/or neighbourhood accelerated, housing estate/branding became widespread. As such, one part of the city has been developed with distorted and the other part with “modern” construction.

At the residential scale, it is evident that the planning and implementation process of housing should be evaluated before and after the 2000s, and that multi-storey housing construction has become the dominant construction culture.

The development of building, material, transportation and air conditioning technologies has facilitated construction, and the development of computer technologies has facilitated as well as diversified the stages of design. By offering different alternatives, easier and more effective communication is established between the designer and the constructor.

In conclusion, this study reveals that the socio-cultural, economic, legal, administrative and political changes in the city of Diyarbakır after the 1980s have resulted in substantial changes and how these changes have affected the city and residential areas through a descriptive analysis. From 1982 to the present day, the city can be described as chaotic with the specific dynamic of forced migration, and as a planned physical development with zoning practices after the 2000s, and for residential planning, it can be described as shifting from a period “shaped according to supply, compulsory, subject to restrictions” to a period “shaped according to demand, in search of difference and luxury, orderly-modern”.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET⁴

Çalışmanın Amacı:

Araştırmamanın problemi Diyarbakır kentinin ve konut yapılaşmasının, literatürde yer almayan bilginin, bilinen ve bilinmeyen yönlerini ortaya çıkarmaktır. Çalışmada; tarihi Diyarbakır kentinin sosyo-ekonomik, kültürel, demografik, siyasal ve yasal-yönetimsel etmenlerle Suriçi yerleşiminden çıkarak gelişiminin betimlenmesi amaçlanmıştır. Böylece kente dair genel bir bakış açısının aktarılması ve tarihsel arka planı içeren kent ve konut yapılaşmasına dair temel özellikler ile gelişimi etkileyen faktörlerin tasvir edilmesi hedeflenmiştir.

Araştırma Soruları:

Kent planlaması ve konut uygulamaları sürecinde aktörlerin ne deneyimlediği, karar verme ve uygulama süreçlerini neyin etkilediği, sosyo-ekonomik ve kültürel değerlerin kentsel gelişime ve konut yapılaşmasını nasıl biçimlendirdiği, teknolojik gelişmelerin konut inşa sürecine nasıl yansıtıldığı, yasal yönetimsel değişimlerin kent ve konut ölçeğinde etkilerinin ne olduğu araştırmanın sorularıdır.

Literatür Araştırması:

Diyarbakır kenti ve betimsel analiz ile ilgili kitap, makale yazılı ve görsel kaynaklardan faydalanılmıştır.

Yöntem:

Diyarbakır kentinin ve kent içinde önemli bir orana sahip konut alanlarının gelişiminin detaylı olarak ortaya koyulmasını ve bu gelişim sürecinin konut organizasyonuna etkisini açıklamayı hedefleyen bu çalışmada; süreci etkileyen durumların detaylı, tümevarımsal ve bütüncül olarak tanımlanmasına olanak vermesi nedeniyle nitel

⁴ Önder, K. (2018). The Market Power Of Turkey's Imported Tobacco Market, MAKU IIBFD 5(2), 341-350.

araştırma yaklaşımı ve betimsel analiz yöntemi tercih edilmiştir. Aktörlerden görüşmeyi kabul edenler ile 45-120 dk süren derinlemesine görüşmeler uygun ortam ve şartlarda yapılmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme:

Diyarbakır kenti yurtiçi ve yurtdışından alınan doğal ya da zorunlu göçler ile makro ölçekte yapılan imar uygulamalarına göre periyodik olarak betimlenmektedir. 1980’li ve 2000’li yıllar sonrası ortaya çıkan dinamiklerin kentin gelişimini farklı şekillerde etkilediğine işaret edilmektedir. Buna paralel olarak Diyarbakır’da kentsel gelişim ve konut yapılaşması süreci ile çok katlı konutun mekânsal kurgusunun; 1980’li ve 2000’li yıllar sonrasında kuvvetli değişim gösterdiği, kent ve konut üzerine kuvvetli mekânsal ayrışmaların olduğu söylenebilir.

Kentsel gelişim sürecinde; 2000’li yıllar öncesi oluşan iki yerleşim bölgesi (Bağlar ve Yenişehir) arası konut yapılaşmasında farklılaşmalar bulunmaktadır. Nüfus artışının konut alanlarının oluşumunda ve kontrollü/kontrolsüz biçimlenişinde etkisi bulunmaktadır. Nüfus artışı yüksek doğum oranları, yurtiçinden ve yurtdışından gelen doğal ve zorunlu göçler sebebiyle hızlanmıştır.

Diyarbakır’da 2000’li yıllara kadar; kırsal üretim/tüketim alışkanlıklarına sahip göç ile gelen nüfusun, kentsel üretim/tüketim alışkanlıklarına sahip yerleşikler ile sosyokültürel farklılıkları, istihdam sorunu, gelenlerin “dayanışma” için önceden yerleşen tanıdık/akrabalarının yanına geçici veya kalıcı olarak yerleşmeleri ve hemköylüçülük/hemşehricilik ile semtleri tercih etmelerinin ekonomik ve mekânsal ayrışmayı derinleştirdiği söylenebilir.

2000’li yıllarda ise Kayapınar ve Bağcılar (Yeni Bağlar) yeni gelişim alanlarının açılması ve “emsal oranı düzenlemesi” ile yoğunlukların arttırılması, kent içi hareketliliğe hız kazandırmış, sosyal mekânsal ayrışmalar derinleşmiş, “geniş bulvarlar etrafında lüks güvenli siteler” bu bölgede yaygınlaşmaya başlamıştır. Yerleşiklerin ilk olarak Yenişehir’den Kayapınar ve Bağcılar/Bağlar’ın yeni gelişim bölgelerine doğru sirkülasyonunda, yaşanan konutu ve/veya semti değiştirme hız kazanırken, siteleşme/markalaşma yaygınlaşmıştır. Bu haliyle kentin bir yüzü çarpık diğer yüzü “modern” yapılaşma ile gelişim göstermiştir.

Konut ölçeğinde bakıldığında konutun planlama ve uygulama sürecinin 2000’li yıllar öncesi ve sonrası olarak değerlendirilmesi gerektiği ve çok katlı konut yapılaşmasının hâkim yapı kültürü haline geldiği ortaya çıkmaktadır.

Yapım, malzeme, ulaşım, iklimlendirme teknolojilerinin gelişimi ile inşaa, bilgisayar teknolojilerinin gelişimiyle ise tasarım aşamalarında kolaylık ve çeşitlilik sağlanmıştır. Farklı alternatiflerin sunulabilmesi ile tasarımcı ve uygulayıcı arasında daha kolay ve etkin iletişim kurulmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma ile Diyarbakır kentinde 1980’li yıllar sonrası yaşanan sosyo-kültürel, ekonomik, yasal yönetsel ve siyasal değişimlerin kuvvetli değişimleri meydana getirdiği; bu değişimlerin kent ve konutu ne şekilde etkilediği betimsel analiz çalışması ile ortaya konulmuştur. 1982’den günümüze kent, spesifik olan zorunlu göç dinamiği ile kaotik, 2000’li yıllar sonrası imar uygulamaları ile planlı fiziki gelişim gösterdiği şekilde, konut planlaması için ise “arza göre şekillenen, zaruri, kısıtlamalara tabi” bir dönemden “talebe göre şekillenen, farklı ve lüks arayışında, düzenli-modern” bir döneme geçtiği şeklinde betimlenebilir.

Spatial Strategies in Reducing Anthropogenic Urban Heat Island Impacts: The Case of Bolu City Center

Antropojen Kaynaklı Kentsel Isı Adası Etkisini Azaltmada Mekânsal Stratejiler; Bolu Kent Merkezi Örneği

Kıymet Pınar Kırkık Aydemir¹ , Gamze Kazancı Altınok² , Ömer Ünsal³

Öz

Dünyada ve Türkiye’de kentlerin büyümesi ve kentleşme hareketleri ile mikro iklim yapısında değişimler yaşanmakta ve kentler ısınmaktadır. Özellikle antropojenik aktivitelerin yoğunlaşmasıyla kentsel alanlarda, iklim değişikliğinin etkilerinden biri olan "kentsel ısı adası" (KIA) etkisi ortaya çıkmaktadır. KIA etkisi; sıcaklık, nem, güneş ışınımı, rüzgar gibi meteorolojik faktörlere ek olarak morfo-tipolojik faktörleri oluşturan; bina yükseklikleri, bina tipolojisi, coğrafi konum, kent geometrisi, yüzey ve döşeme malzemesi seçimi vb. antropojen etkiler sonucunda meydana gelmektedir. Bu çalışmada, Türkiye’de yer alan Bolu kentinde kontrolsüz kentsel gelişme sebebiyle meydana gelen KIA etkisi tanımlanarak mevcut durum ortaya koyulmakta ve mekânsal öneriler geliştirilmektedir. Araştırma yöntemi olarak öncelikle literatür değerlendirmesi yapılmış ve KIA’yı etkileyen faktörler irdelenmiştir. Literatürden çıkarılan ana başlıklar çerçevesinde CBS (GIS) kullanılarak kentteki mevcut durum ve KIA etkisi tartışılmaktadır. Son olarak, KIA etkisini azaltmaya yönelik mekansal stratejiler, kentsel tasarım önerisi olarak şematik çerçevede verilmekte ve kentin gelecek yıllardaki gelişim eğilimini yönlendirecek bir yol haritası oluşturmaktadır. Ayrıca, bu çalışma Bolu kent merkezi planlanma ve tasarımında akademi, meslek odaları, yerel yönetimler ve yerel halkın katılımıyla bütüncül, çevreye duyarlı stratejiler üretilmesine ve yeşil altyapı önerileriyle kentteki KIA etkisinin azaltılmasına rehberlik etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Isı Adası (KIA), İklim Değişikliği, Bolu, Mekansal Strateji, Kentsel Tasarım

ABSTRACT

The growth and urbanization of cities in the world and in Turkey have resulted in changes in the micro-climate structure, and cities are heating up. The "urban heat island" (UHI) effect, which is one of the effects of climate change in urban areas, is emerging especially with the concentration of anthropogenic activities. UHI effect, in addition to meteorological factors such as temperature, humidity, solar radiation, wind, morphological factors like building heights, building typology, geographic location, urban geometry, surface material selection, etc. is caused by anthropogenic effects. In this study, UHI effect which is caused by uncontrolled urban development in Bolu/ Turkey is identified and spatial strategies are developed. As a research method, the literature assessment was first taken and the factors affecting the UHI were investigated. Finally, the spatial strategies for reducing the UHI impact are given in the conceptual framework as a proposal for urban design and a roadmap that will guide the city's development trend in the coming years. In addition, this study guides the development of holistic, environmental-conscious strategies and the reduction of the UHI impact in the Bolu city center with green infrastructure proposals with academic, non-governmental organizations (NGOs), local governments and the participation of local people.

Keywords: Urban Heat Island (UHI), Climate Change, Bolu, Spatial Strategy, Urban Design

¹ **Corresponding Author:** Faculty of Architecture, Bolu Abant İzzet Baysal University, Bolu, Türkiye, kıymetpinar.aydemir@ibu.edu.tr, 0000-0002-1331-1655

² Faculty of Architecture, Istanbul Technical University, Istanbul, Türkiye, kazancig17@itu.edu.tr, 0000-0002-6344-523X

³ Social Sciences Institute, Istanbul University, Istanbul, Türkiye, oemer.unsal@gmail.com, 0000-0002-4500-2021

INTRODUCTION:

Starting from the 20th century, contemporary urban areas have been constructed by focusing on technological progress while neglecting the limitations of the natural surroundings. In recent times, a shared global challenge has emerged, characterized by adverse environmental conditions resulting from haphazard urban expansion and rising temperatures. These conditions lead to heightened energy consumption, excessive utilization of resources, pollution, and increased waste generation (Zupancic et al., 2015; Bhargava et al., 2017; Wang & Banzhaf, 2018). Therefore, the process of urban development is causing changes in the micro-climate structure, which is warm up cities (Kuşçu Şimşek, 2013). The "Urban Heat Island" (UHI) effect, which is a climatic environmental problem in urban areas, is emerging especially with the concentration of anthropogenic activities (Shahmohamadi et al., 2011). UHI effect in cities can occur due to meteorological factors (temperature, humidity, solar radiation, wind, cloudy days, etc.) and anthropogenic factors like building heights, building typology, geographical location, urban geometry, surface material selection, surface water insulation, ventilation, etc. Especially, anthropogenic factors include many structural components that form micro-conditioning spatial solutions such as structural elements, quality of the structure, material, surface and color selection (Makvandi, 2016; Li et al., 2020).

Oke stated that (1981) the spread of anthropogenic heat is related to the increase in population and the energy consumption per capita. According to Oke (1981), urban areas are high carbon dioxide emission areas where many complex systems are seen, from burning fossil fuels for heating and cooling processes to industry and transport. Therefore, uncontrollable human activities in the urban environment are damaging the natural environment unless appropriate infrastructure is formed, which negatively affects the urban climate (Makvandi, 2016; Shahmohamadi et al., 2011). The holistic structure of the city shows a strong relationship between anthropogenic heat, structural factors and UHI. Construction plays an active role in the density and formation of the urban micro-climate. UHI effect is linked to the surface-atmosphere relationship like radiation in short and long branches, evaporation, heat storage, anthropogenic heat, conventional heat, etc. Especially, the albedo effect denotes the capacity of a surface or entity to reflect solar radiation back into the atmosphere. It serves as a quantitative gauge of surface reflectivity, conventionally represented as a percentage. Surfaces exhibiting high albedo properties exhibit a greater propensity to reflect incoming solar radiation, whereas surfaces characterized by low albedo values tend to absorb a larger portion of solar energy (Xu et al., 2015; Yao et al., 2022). In short, dark surfaces increase the UHI effect due to low reflective or low albedo effect. Therefore, structures and land covers with dark and dry surfaces are known to directly absorb sunlight, creating an environment for the warmer surface (Mobaraki, 2012). The albedo effect is between in asphalt, etc. 0.05-0.20, on light white surfaces is 0.50-0.90, brown emulsion (on roof materials) is 0.10-0.35, on grass surfaces 0.25-0.30, on shrub and trees 0.15 and 0.18 (Donner et al., 2015).

The UHI effect which has a dynamic structure will also change temporal and spatial (Alvarez, 2013). Today, it is known that most urban areas are 2°C hotter than the countryside/periphery, while in high-density residential areas there is a 5-6°C temperature difference (Kuşçu Şimşek, 2013; Bhargava et al., 2017; Li et al., 2020). Similarly, it is emphasized that the night temperature in high building density city center is 4°C in higher than in the open/green areas (Bayraktar & Truth, 2014). Therefore, the effect of morphological construction on the UHI density is considerable (International Bank for Reconstruction and Development, 2020). The variables in the morphology and UHI relationship can be listed as carbon density for heating, compact urban form, energy usage demand, external shell heat performance of the structure (Živković, 2020). Nichol (2005) observed that by the GIS method in Hong Kong, on the differences in neighborhood temperatures was less than 10 °C in windy areas and 8 °C in urban parking areas (Kuscu Simsek, 2013). Urban climate is affected by the physical structure of city (building layout

geometry, material selection, building orientation, structure openness - closed etc.) and the UHI has changed the intensity of its influence (Pacheco-Torgal, 2015).

The main reason for the UHI formation is the heat imprisoned by city geometry, the characteristic of the city surface, and the fact that the surface of the structure is replaced by vegetation (Shishegar, 2013). More than ¼ of the urban areas are made up of streets stressing that the aspect ratio of the street width and height of the buildings creating the canyon effect has changed the city's microclimate due to urban ventilation and thermal comfort. Shishegar (2013) emphasized the importance of the urban shaded layer and the urban boundary layer as the main layers of air on urban areas. The urban shadow layer forms the top layer of rooftop in places between structures, and the structure changes with the drop of solar energy on the foreads and floors. The urban boundary layer affects the temperature of the air by factors such as heat transfer, polluted emissions, evaporation, sweating, etc. in relation to the average heights of buildings. According to Oke (1987), the structure creates radiation on the road and building surfaces that form the canyon creating an environment for eliminating long wave emissions from the internal change between canyon geometry and sky vision. At this point, the increase of green surfaces in urban patterns is one of the radiation reduction solutions in the surrounding area, which is made by shadow and evapotranspiration effect (Mobaraki, 2012).

Oke (1981-1992) addresses increasing UHI impact and issues with urbanization in the following 5 headings (Table 1).

- Anthropogenic heat
- Air pollution
- Surface permeability
- Structure thermal quality
- Surface geometry

Table 1: Factors affecting the UHI (Mobaraki, 2012; Shahmohamadi et al., 2011; Santamouris, 2014)

Anthropogenic heat	Air pollution	Surface permeability	Structure thermal quality	Surface geometry
- It is caused by high energy demand uses in the city center such as anthropogenic activities, industrial growth, and vehicle density. - Dependence on fossil fuels increases due to the need for heating in the winter months and cooling in the summer months. Pollution caused by energy emissions increases the absorption of radiation in the boundary layer, which prepares the situation for the inversion layer to arrive. The inversion layer prevents the cooling of the rising air and slows the dispersion of pollutants. With the increase of ozone in the air and the increase in the temperature felt, the quality of the air deteriorates.	It is the phenomenon of increasing emissions of particulates such as carbon dioxide from domestic, industrial and automobile use. As a result of this; - Infrared (electromagnetic) waves accumulate on the surface and increase the temperature felt. - The long-wave radiation absorbed on the urban surface increases the air temperature. - Depending on the urban population, rural-urban temperature differences occur as a result of 10% long wave radiation.	- Evaporation effect of asphalt and concrete covered surfaces decreases. - Latent heat is reduced as a result of increased sensitive heat transfer with urban surface cover. - In areas with dense vegetation, latent heat increases and the felt temperature decreases.	- It is the thermal feature of the urban structure. - It is the phenomenon that impermeable materials such as asphalt surface and concrete increase the thermal heat effect. - The albedo effect in cities is 5-10% less than in rural areas. While the surface of a high albedo (light colored) object reflects 80% of the incident light, the reflection rate is around 10% on dark colored surfaces.	- A rough urban surface with a high friction effect reduces the horizontal air flow compared to the rural area. For this reason, the annual average wind speed in cities is lower than in rural areas. - In urban canyons, the hot air becomes stagnant unless it is ventilated by the cold rural air effect.

According to Oke (1992), antropogenic heat release is related to energy consumed per person and per population. Therefore, the main cause of antropogenic heat generation is the release of carbon dioxide (Aksay et al., 2005; Büyükşahin, 2018). Anthropogenic factors are the main cause of the increase in global temperatures from 1951 to 2010 (WWF, 2013), especially it has been defined in the last years

human activities are primarily responsible for the observed rise in average global temperatures (IPCC, 2021). The most important issue about anthropogenic factors is that global climate change on a macro scale is the rise in temperature that can reach the threaten human health on a microscale. The transportation modals of cities, geographical location, building density, population, urban geometry, surface material, vegetation status, field use, carbon emissions, etc. are the basis factors for antropogenic-induced warming (Shahmohamadi et al., 2011).

The environmental and societal ramifications of UHI phenomenon have been extensively documented (EPA, 2003; Xu et al., 2015; Bhargava et al., 2017; Li et al., 2020). Among these repercussions, the impact of elevated greenhouse gas concentrations within the atmosphere, culminating in the warming of the Earth's biosphere (i.e., global warming), holds paramount importance due to its consequential influence on ecosystem equilibrium. In addition, the CO₂-source greenhouse gas effect in the cities is reported to have caused 0.7°C heating at earth temperature over the past 100 years (Akkurt et al., 2019; IPCC, 2021; UN, 2020). In our country (Turkey), emissions have increased 2.25 times as much as in 1990. This is particularly an indication of the UHI effect in city centers and how the perceived air temperature has an effect (Akkurt et al., 2019). For this reason, it is necessary to take measures to minimize the effects of anthropogenic influences on the climate and to develop strategic planning-design proposals. Extensive literature is available on current strategies to reduce the UHI impact (Aflaki et al., 2017; Rosenfeld et al., 1998; Azevedo & Leal, 2017; Wang et al., 2016; Orhan, 2021). The UHI effect-mitigating strategies called urban green systems (UGS), use of different scales of vegetation (Gago et al., 2013; Selim et al., 2023), presence of wetlands (Daniel et al., 2018) and use of materials with a high albedo ratio for pavements, roads and other ground surfaces (Pacheco-Torgal, 2015). Extensive research on green infrastructure in related literature is emphasized like small local parks (Aram et al., 2019), large urban parks (Buyadi et al., 2015), urban forests (Brandt et al., 2016), urban gardens (Mazhar et al., 2015 2015), green roofs (Besir & Cuce, 2018), green/permeable surfaces (Manso & Castro - Gomes, 2015), trees in different shapes and scales (Wang & Banzhaf, 2018). For example, in the study conducted in 2010, it was observed that large parks called urban green systems (UGI) and urban forests have reduced the daytime temperature by up to 0.94 0C (Bowler et al., 2010). For this reason, the thermal and aerodynamic properties of the surface change when green areas are placed instead of urban uses, buildings and roads, and the UHI effect can be reduced by creating a cooling effect in the area (GLA, 2016).

Much more than esthetically or luxurious appearance in urban green systems is an important part of spatial planning (James et al., 2009). An example is the goal of increasing the shadowing by road-side trees in London to reduce the surface temperature between 5 and 20°C (GLA, 2016). Green systems emphasize the significance of carefully selecting tree canopies as a preventive measure to hinder the dispersal of pollutants from residential areas and thoroughfares. In other words, the choice of tree species and vegetation in urban environments plays a crucial role in mitigating the movement of pollutants, thus helping to maintain cleaner and healthier neighborhoods and streets (Zupancic et al., 2015; Yao et al., 2022). There are studies on the creation of permeable facades, green walls and green roofs to help reduce the UHI effect by affecting building insulation (Bianco et al., 2017; Bass et al., 2002). In many studies, it is expressed that the urban temperature is reduced by areas or permeated pavements that will store high solar reflectance materials and rainwater (Leal Filho et al., 2018). Green walls and roofs to develop urban green systems are constructed in some cities such as Birmingham and Manchester. These strategies are important for improving microclimate and are aimed at reducing the impact of the UHI by establishing a green infrastructure system in cities.

Another important point in mitigating the UHI effect is to reduce carbon emissions by creating the green infrastructure. The green belt (parks, overhead trees, shrubs, etc.), created in urban centers/busy areas is intended to reduce greenhouse gas emissions, called carbon zero or low carbon

zones (He, 2019). In addition to sustainable transport strategies (Demirtürk, 2021), green building systems are very important (building isolation) in addition to green road network, intelligent transportation systems, renewable energy-driven vehicles, energy-generating roads, traffic calming, personal vehicle use prevention, etc. It is emphasized that factors that have an impact on the UHI such as energy use must be controlled. The objective of carbon emissions reduction is to establish areas characterized by low emission levels, thereby inhibiting the accumulation of greenhouse gases and the subsequent warming of the atmosphere (He, 2019; Lehmann, 2014).

In this study, factors specified by the Oke (1981) and causing the UHI are covered in two main indicators and the current situation in the Bolu city center is examined. While under the title of **physical/natural properties** in the city, the **population, topography and climate** are evaluated as the first indicator, under the title of **artificial properties; transportation, land use change, surface permeability, blue-green infrastructure, surface geometry and air pollution** are examined. The effects of both indicators on climate change and UHI are studied in the city, especially in the context with the construction of the Bolu province in the last 25 years (1994-2019). Finally, urban design proposals and interventions associated with green infrastructure are developed in a conceptual way.

1. Material, Method & Limitations

1.1. Material

The Bolu city is 262 km from Istanbul on the D-100 highway and 191 km from Ankara. There are Zonguldak and Karabük in the north of Bolu, in the east of Çankırı, in the Southeast and in the south, Ankara, in the southwest, Eskisehir and Bilecik, in the west are the provinces of Düzce and Sakarya. It is located in the West Black Sea region of Turkey and is located between the 30° 32"-32° 36" and the 40° 06"-41° 01" north latitudes. It consists of 9 districts including central district (Dörtdivan, Gerede, Göynük, Kıbrısık, Mengen, Mudurnu, Seben, Yeniçağ (ÇŞB, 2021). There are one national park (Yedigöller), three nature conservation areas (Kökez-Gökmar Forest, Akdoğan-Ebe Protection Area, Bolu Castle Protection Area) and nine nature parks (Abant, Gölcük, Sünnet Lake, Sülüklü Lake, Beşpinarlar, Göksu, Karagöl, Ayıkayası, Kargalı). The scope of the study is based on the limits set out in the Bolu Urban Development Sub-region, the Bolu City Center, Karacasu Municipality, where the UHI effect in the city center of Bolu is determined and the areas that are clearly visible in 1/25,000-scale Development Plan (Figure 1).

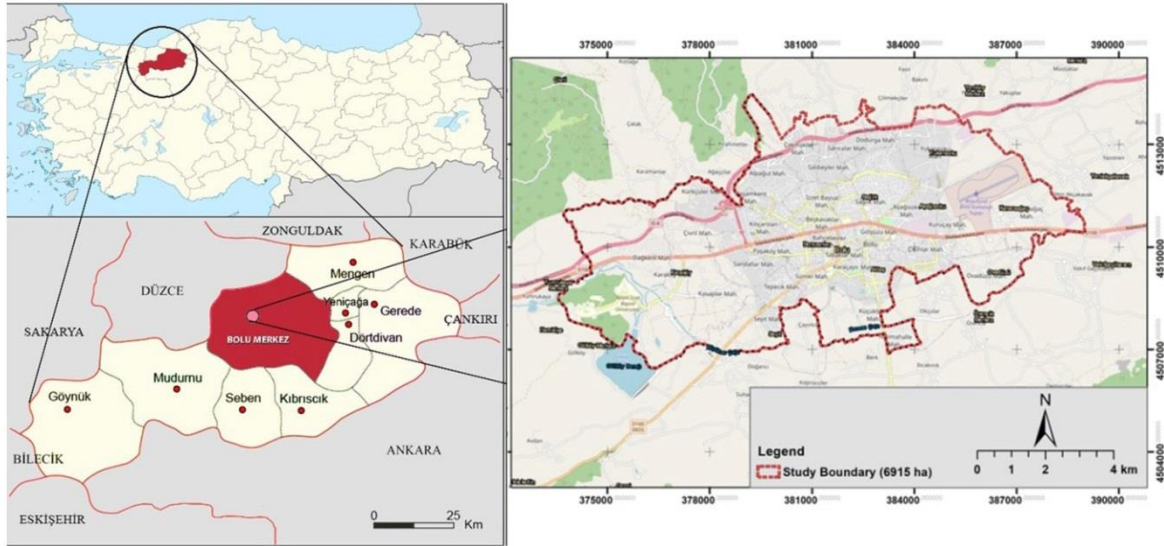

Figure 1: Geographical location and borders of Bolu city (indicated at 1/25.000 scale)

Urban growth which began in the historic city center continued with particular expansion in the north and west direction after the 1999 earthquake (Taner, 2014). Büyükcami, Gölyüzü, Akpınar, Semerkant, Karamanlı, Karaçayır, Tabaklar, İhsaniye and Aktaş neighborhoods form the historic core of the city. With a 1955 Development Plan, Akpınar, İhsaniye, Karamanlı, Karaçayır, Gölyüzü, Büyükcami, Aktaş, Semerkant and Tabaklar neighborhoods have been added to the city. In 1959, the city grew southwest and the neighborhoods of Sümer, Çıkınlar, Borazanlar and Aşağısoku Neighborhoods developed. From 1970 onwards, Beşkavaklar, Kültür and Sağlık neighborhoods, which formed the north of E-5, developed and spread in the northwest direction of the city due to an earthquake in 1999 (Yaşamkent, Umutkent Karaköy, Dağkent, Kürkçüler neighborhoods). In 2004, the Kuruçay neighborhood and Karacağaç, Çakmaklar, Alpağut, Dodurga, Kasaplar, Kılıçarslan, Küçükberk, Çivril, Ovadüzü, Paşaköy, Salıbeyler, Sandallar, Sarıcalar, Seyit and Yukarısoku have become a neighborhood status (Taner, 2014; Bayar & Doğandor, 2017). While Bolu has seen a growth movement from center to periphery, the D100 road connection has created a driving force in the development of the city.

1.2. Methodology

The UHI effect is evaluated in the Bolu city center in terms of quantitative and qualitative. The study follows the urban development process through orthophotos of 1994 (28.07.1994) and 2019 (10.08.2019). Literature review, data collection (current population data, active green area information, Bolu Municipality Park and Garden Directorate, etc.) to develop dissolution-oriented spatial strategies in the city center by researching the factors that have caused UHI impacts analysis, evaluation and synthesis has been conducted. The work is covered in a wide range of tools and programs, such as GIS, Photoshop, Google Maps. The methods followed in this context are as follows.

- I. A differential map of the constructed parcels has been manually detected using orthophoto images in 1994 and 2019.
- II. Address neighborhoods are printed on the layers of parcels created by the year of construction with the Spatial Join tool. This allows the construction of the parcel areas of the neighborhood to be removed. In addition, building base areas have been removed in closed space geometry using 1/1000 scale current maps from the Bolu Municipality. The floor heights are then printed

from the font to the building layer with the Spatial Join tool, and the urban topography and floor heights are visualized in 3-dimensions in ArcGIS Pro software.

- III. In order to map the presence of blue and green infrastructure in the city, streams and channels from 1/25000 scale maps produced by the General Directorate of Maps were used. Species were selected to represent water surfaces and open and green areas in the Urban Atlas (2019) data created by the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change in order to determine the urban land cover, the mentioned urban atlas data has been generalized into 4 classes.
- IV. The plots (red spots) that were not built according to the 1994 orthophoto image and were built according to the 2019 orthophoto image were mapped. In addition, buildings (turquoise spots) in areas of increasing land surface temperature were shown. Landsat 5 TM images from 1994 (28.07.1994) and Landsat 7 ETM+ images from 2019 (10.08.2019) were downloaded from USGS (URL-1). Land Surface Temperature (LST) maps for both years were produced. Then, the differences between 2019 and 1994 were removed and it was classified into 10 classes according to the raster Natural Breaks (Jenks) method, which includes LST differences. The raster was reclassified and converted to vector data in closed area geometry. Indoor areas with a temperature between 3.7-12.8 degrees Celsius, which is the highest class, and structures (black spots) at a distance of 100 m from the bird's flight were detected (Figure 5). Buildings are mapped with the LST map. While these buildings correspond to 8.7% of the total buildings, they correspond to 12% when proportioned as floor area. In addition, the 2019 LST map and the map showing the floor heights produced from the current map were also prepared.
- V. The construction in the city center of Bolu has been shown with a collage work to show the surface materials.

1.3. Limitations

The limitations and difficulties encountered within the scope of the study are stated below.

- I. Since the last orthophoto of Bolu city center made available in the General Directorate of Maps of the Ministry of National Defense belongs to 2019, the study was limited to 2019.
- II. The absence of 1/1000 scaled map and Urban Atlas data for the year 1994, the absence of demolished and newly constructed buildings (such as active-passive) according to the construction times of the buildings, the fact that the current map is older than 2019 and there are deficiencies in the number of floors and building information.
- III. The extraction of automatically structured areas is prevented due to the coordinate system inconsistencies of the provided data, the unknown in which system it was produced, the relative shift in the 1994 orthophoto image and its single band.
- IV. The plan changes until 2019 are not included in the current master plan, accordingly, the blue infrastructure is drawn at the upper scale (1/25000) and there is no underground line data.
- V. Since the orthophoto image of the year 1994 is smaller than today's adjacent area border, the southern part is not included in the study border.
- VI. Limiting making various inferences in terms of wind and temperature due to the lack of meteorology station in the city center of Bolu.

- VII. Inability to access the number of vehicles registered to traffic at district and neighborhood level and energy consumption data from the Turkish Statistical Institute (TURKSTAT) and the Energy Market Regulatory Authority (EPDK).
- VIII. Inability to obtain long-term, seasonal averages for air quality monitoring and the limited number of stations.
- IX. The lack of address neighborhoods belonging to 1994, the state of construction and the construction and green areas per capita were followed one by one.,

2. Findings

There are many problems with anthropogenic sources that result in lack of green infrastructure due to unplanned urbanization movements in the cities (Mobaraki, 2012). In particular, the thermal properties of building materials during the day in urban centers where construction is dense store more energy than green space and vegetation-covered areas, spreading high levels of heat energy to the city's surface, and at night it oscillates to urban areas. Therefore, anthropogenic activity creates thermal changes in the surface energy balance, creating a sense of heat balance instead of hidden heat (Stone & Rodgers, 2001). As mentioned above, the UHI effect in Bolu city center is considered as firstly; physical/natural properties of the city (population, topography and climate), and secondly; for land use-change; transportation, construction, blue-green infrastructure, the structure-thermal relationship, air pollution, energy consumption, surface permeability, surface geometry, etc. are examined under the title of artificial properties. Both indicators coming from literature review are investigated for the effects of UHI and climate change in the city, and urban design proposals with the spatial strategies is highlighted.

2.1. Physical/Natural Properties Affecting UHI

2.1.1. Population

The ratio of the population living in the city center of Bolu to the total population is 72%. The ratio of the population living in rural areas to the total population is 28% (MEU, 2020). It is known that the population of Bolu, which decreased after the 1999 earthquake increased after 2015. While the population in 1994 was 270,654 in the last 25 years, it increased to 291,095 people in 2015 and it was determined as 314,802 people in 2019 (Şahin & Taşlıgil, 2019).

2.1.2. Topography

In the rural area of Bolu, the elevation is 1460 m and it decreases to 690 m in the city center. The city stays between the mountain masses in the north and south, and develops on a plain between narrow straits that can be expressed as the threshold in the east and west. Since this situation makes it difficult to form wind corridors, it has an increasing effect on the UHI effect.

2.1.3. Climate

There are temperature differences between the city and the periphery in Bolu. In the average of the data obtained from 17070 Bolu Central Meteorology Station and 17637 Bolu Mountain Meteorology Station between 2009-2019 the temperature felt in the city is 30 °C in August, the hottest month of summer, while the temperature felt in the countryside is 19 °C, and the temperature differences between urban and rural areas are 11 °C. was measured. In winter, the coldest months are January and February, and the temperature difference between the city and the countryside is 6°C. Considering the 2010-2019 data, the average relative humidity was 73.4% and the annual total precipitation was

549.8 mm (Çağlak et al., 2021). Since the average wind speed at these two stations is 1.3 m/s it is understood that the wind speed is low. The highest wind speed was measured as 1.5 m/sec in July and the lowest as 1 m/s in November (Figure 2).

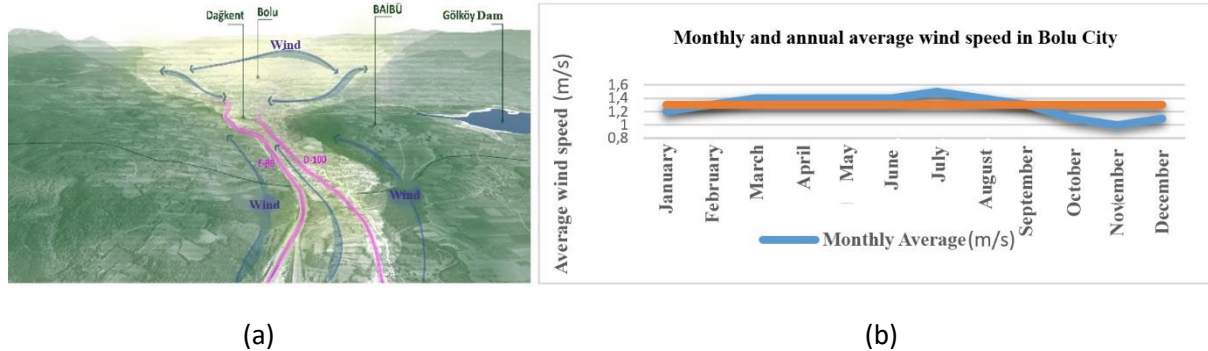

Figure 2: Wind direction (a) and average wind speed (b) in Bolu city

2.2. Artificial Properties Affecting UHI

2.2.1. Transportation

It is seen that there is a linear growth along the D-100 highway in the city center of Bolu. Boulevards and avenues developing from the city center to the peripheries and connection axes have developed. While the street widths are 50 m in the main artery (D-100), it varies between 25-30 m in the connecting axes with boulevard characteristics, and 10-15 m in the intermediate arteries. There is a 520 ha road network in the city. Traffic density in the city is at 08.30 in the morning and 18.30 in the evening at Hürriyet Avenue, Ali Rıza Tekmen Avenue, Atatürk Boulevard, Şemşi Paşa, İzzet Baysal, Cumhuriyet and İsmet Paşa Streets in the city center (URL-2).

2.2.2. Land-use Change

The expanding road transportation system in Bolu has also caused structural growth from the center to the peripheries. The first master development plan was made in 1985 and an unplanned urban texture is observed with the effect of urbanization in the city. When the 1994-2019 dates are compared, among the neighborhoods that make up the historical city center due to its proximity to Aktaş (17ha) and Karaçayır (15ha) neighborhoods and the city center, it is seen that the impermeable surfaces have increased due to the increase in the built areas in the Borazanlar (22ha) neighborhood. The highest increase in impermeable surface in 1994-2019 orthophoto changes, Sağlık (67ha), Karaköy (53ha), Karaağaç (49ha), Küçükberk (42ha), Kültür (23ha), Kılıarslan (27ha), Aşağısoku (30ha), Dağkent (26ha), Kürkçüler (26ha), Çivril (30ha), Çıkınlar (46ha), Ovadüzü (32ha), Kuruçay (30ha), Yaşamkent (22ha), Dağkent (26ha), Kürkçüler (26ha), Alpagut (35ha), Yukarısoku (36ha), Borazanlar (22ha) neighborhoods (Figure 3). A structural increase of 80% has been observed in approximately 25 years.

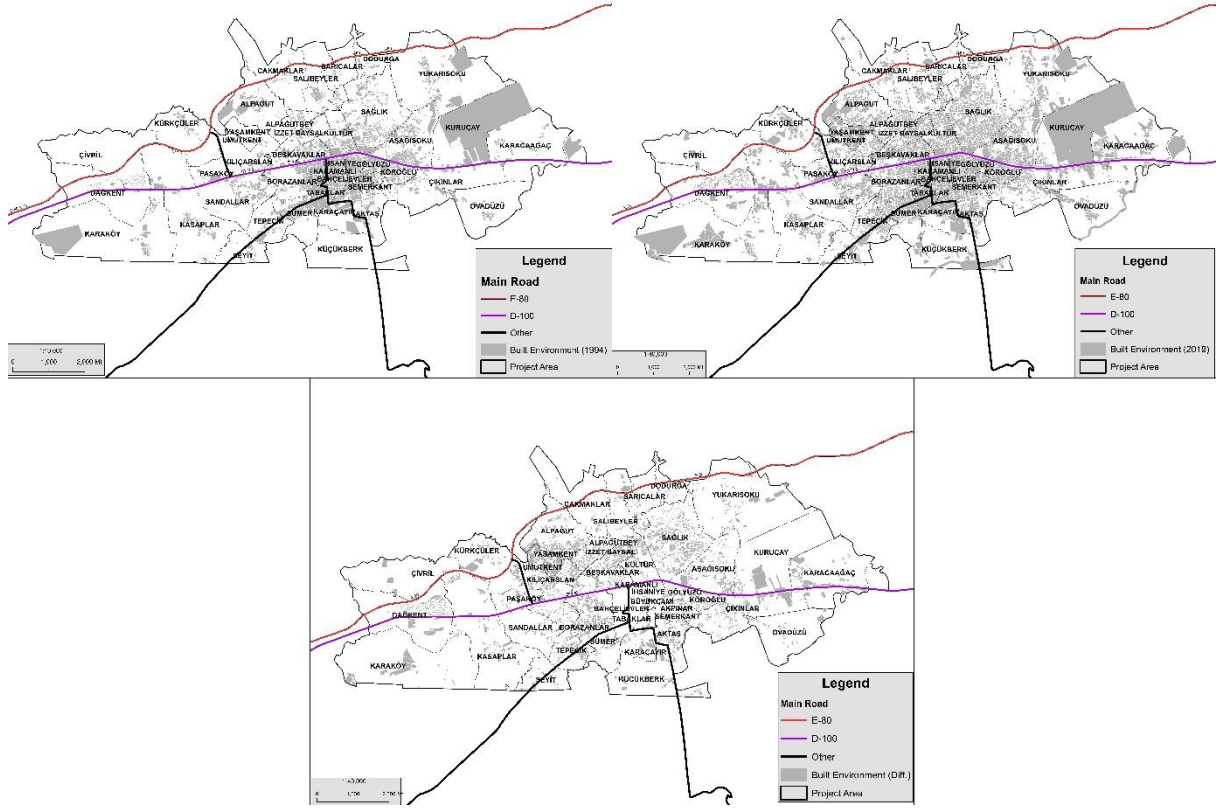

Figure 3: Development of built up environment between 1994-2019 years

In the LST temperature map for the years 2019-1994, the number of buildings (indicated by black spots) remaining in the hottest region and at a distance of 100 meters from this region by a bird's flight is 1789 (Figure 4). These structures constitute approximately 9% of the buildings in the city center. It has been determined that the temperatures in the city center increase in the summer months due to the building density and population growth in 25 years. In the orthophoto images of 2019, it is seen that the surface temperature differences are more in the neighborhoods with low housing rates and less in neighborhoods with high housing rates (such as Borazanlar, İhsaniye, Bahçelievler).

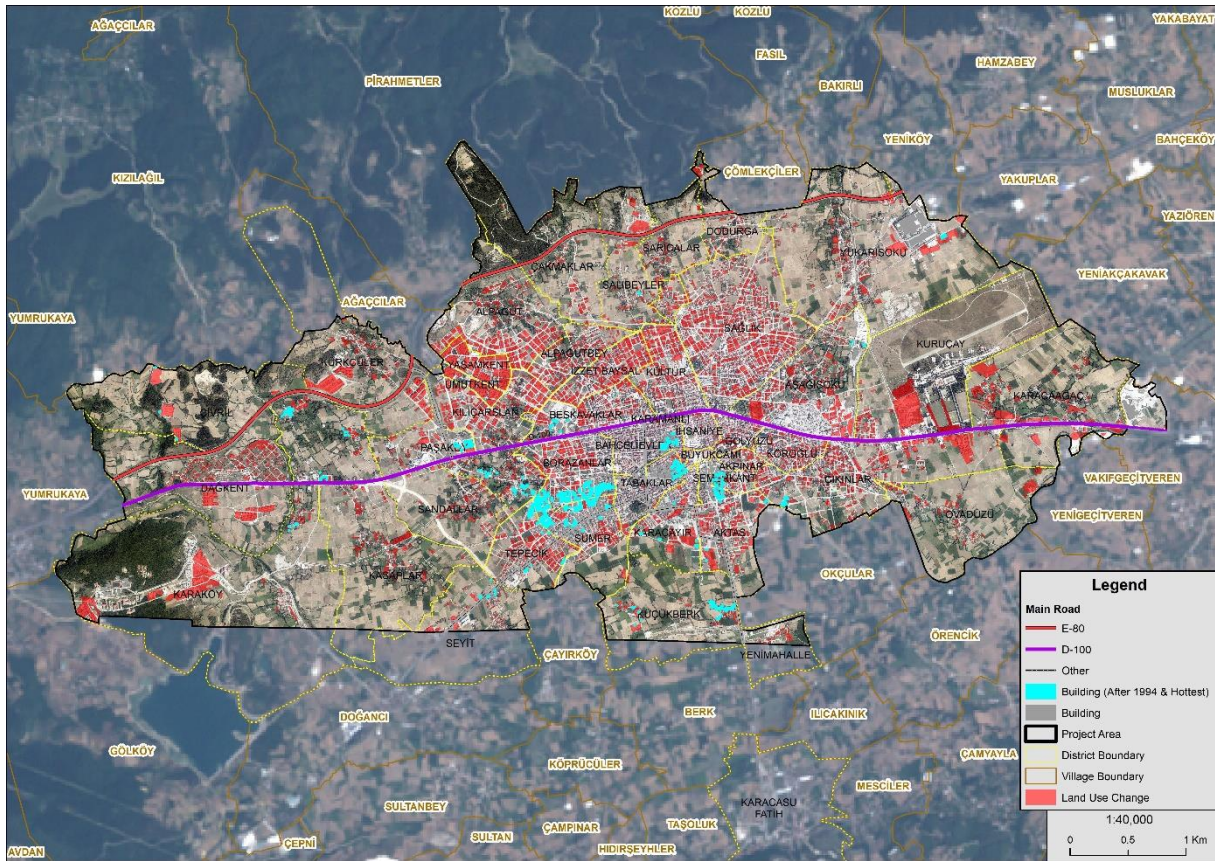

Figure 4: Areas with increasing building density in the city center in 2019

When the parcels (red spots) built after 1994 are examined, it is seen that the city has generally developed towards the north and west. 549 of the buildings seen in Figure 5 were built after 1994. It has been revealed that the structures built after 1994 and remaining in the warmest region in the 2019-1994 LST difference map (the clusters indicated in turquoise color) are concentrated in the urban core and in the westernized areas (Tabaklar, Borazanlar and Sümer neighborhoods) (Figure 5). The reason why the turquoise clusters are in this part of the city is that the D-100 highway is relatively flat (between O-4 and D-100 has a slight slope from north to south), and is mostly located between high and medium density residential and commercial areas. The northern development zone, on the other hand, is more sloping, closer to the mountainous and forested area, and contains relatively less dense residential areas and public buildings with open space.

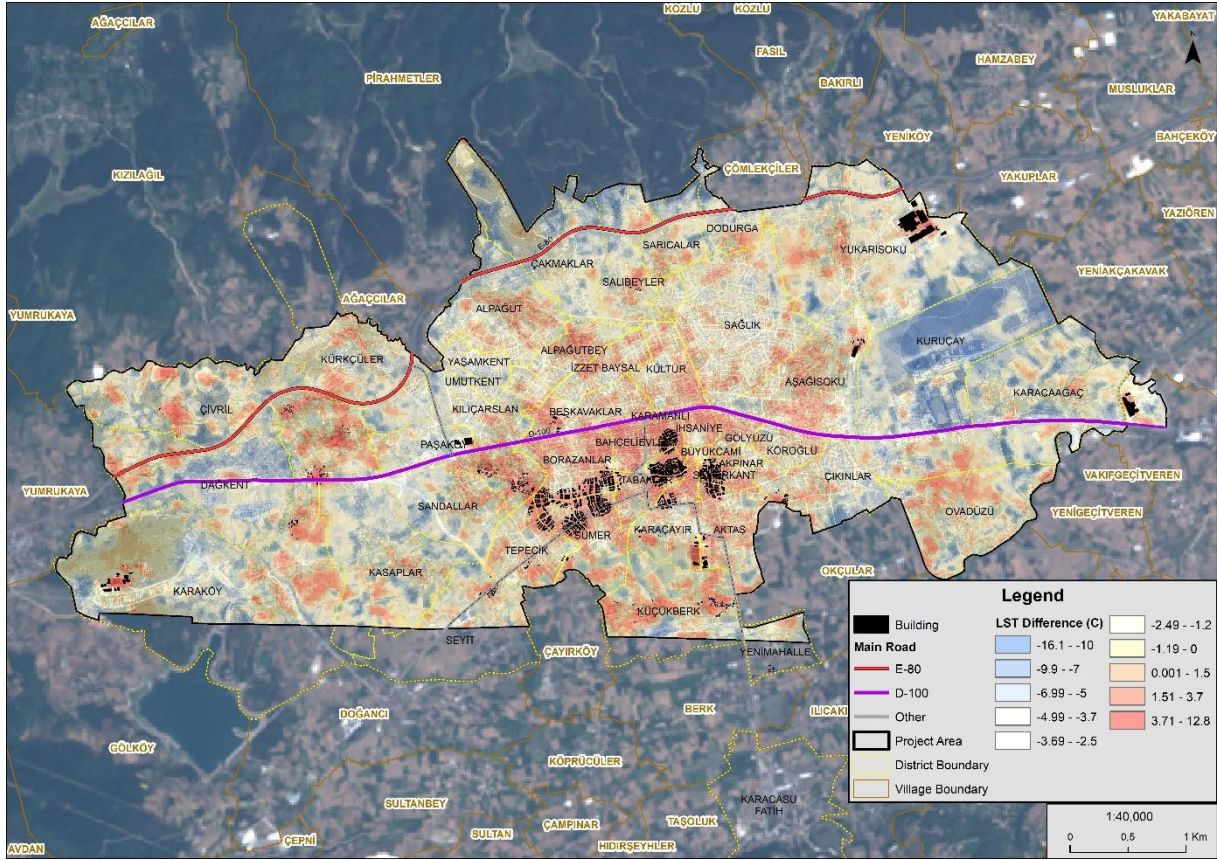

Figure 5: Buildings with increasing land surface temperature differences

In the 25-year period, the most construction is in Dağkent neighborhood. The neighborhoods where the impermeable surface is tried to be reduced are Bahçelievler and Büyükcamii Neighborhoods. In addition, the built-up parcel area was 1074 hectares in 1994, while it was 1938 hectares in 2019. It is seen that the floor heights vary between 4-6 floors in the city and in some regions it reaches up to 7-9 floors (Taner, 2014) (Figure 6). When the building density in the whole city and the LST of 2019 are correlated, it is understood that the surface temperature effect, which varies between 25 and 32 °C, is 32-43 °C in some regions. It is noteworthy that the floor heights of the buildings vary between 5-6 floors and the surface temperature is above 30 °C (Figure 6).

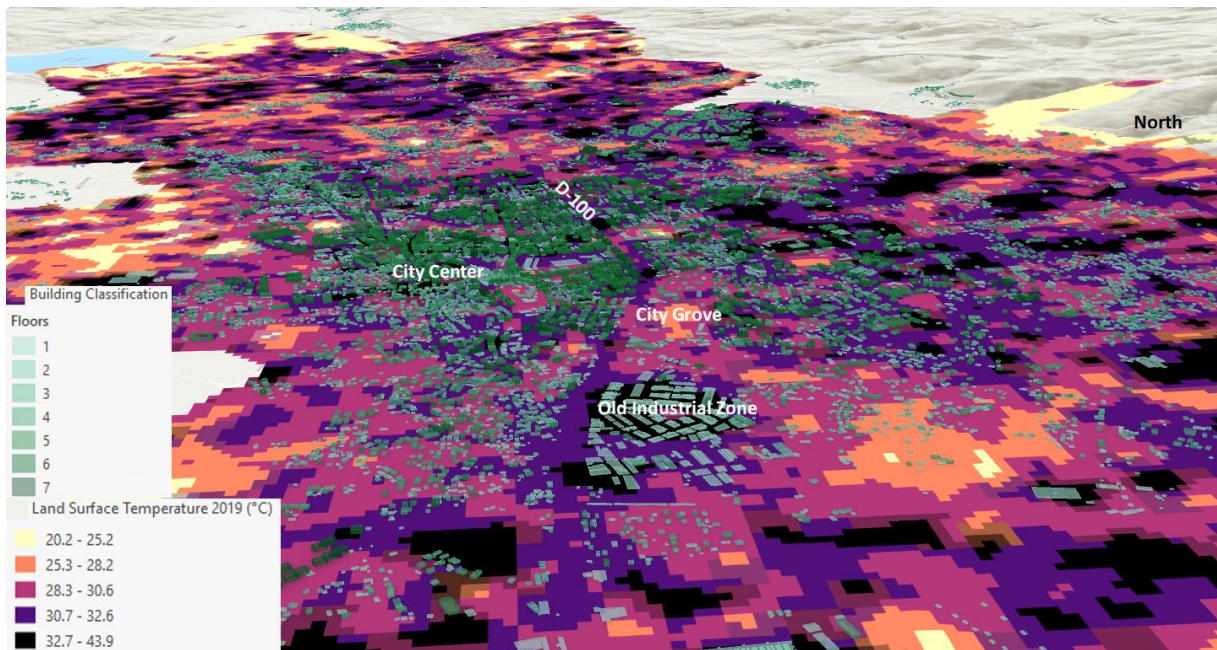

Figure 6: Effect of building heights and surface temperature in Bolu city

On the other hand, there is an Organized Industrial Zone in the east of the city. There are 56 factories-manufacturing shops in it, engaged in food (white meat), woodworking and forestry products, hardware and metal industry, heat glass and tempered glass industry, electrical equipment production, weaving, clothing and leather manufacturing (MEU, 2020). Poultry and some food companies are located in the northwest of the city. In the districts of Aşağısoku and Çıkinlar located in the Bolu city center, there is the Old Industrial Site, which is described as small industry. Metal production, auto maintenance, auto electricity, marble, machinery, steel, iron-jointing, cement etc. production units are located in small industrial site, located close to the center, creates an impermeable and detached surface from its surroundings, and has a surface temperature effect of 32 °C and above.

2.2.3. Surface Permeability

The use of artificial materials such as concrete and asphalt is high with the increase in the parcel area and floor heights built in the city center. The thermal inertia of these materials is greater than the vegetation and natural materials in rural environments. Therefore, more solar radiation eclipse takes place (Figure 7). For this reason, the albedo effect of surface materials in cities is lower than in rural areas. According to the Bolu Municipality Parks and Gardens Directorate Report (2019) (was taken in 2021) there are 96 ha of active green areas (park + recreation area). There are only some partial afforestations on the D-100 highway with high connectivity, Hospital Street, Hürriyet Street, Calligrapher Emin Barın Street in the city.

As is known, trees and plants help cooling through evaporation. Plants take the water from the soil with their roots and give some of this water out from their leaves and stems in the form of dripping and transpiration (Alexandri & Jones, 2010). Meanwhile, evaporation takes place, so the air temperature decreases. In addition, since the surface materials show reflective properties the temperature effect varies according to the type and location of tree area, grass area, artificial area and wetland. It is emphasized that increasing green areas in urban areas reduces the temperature in many studies (Cao et al., 2010, Maimaitiyiming et al., 2014, Li et al., 2017, Zhang et al., 2016; Şentürk et al., 2022). In Bolu city center, the increase in construction in the last 25 years the use of artificial materials and the effect of impermeable surface absorbs the sun's rays more than the vegetation and soil, and

the energy stored on the surface is released at night. Therefore, there is a decrease in evaporation and cooling on the surfaces in the city center compared to the rural areas.

Figure 7: Structural silhouette view of Bolu city center

2.2.4. Blue-Green Infrastructure

The total size of the wetlands which are important in terms of blue and green infrastructure, which will reduce the albedo effect in the city is 11 ha. Bolu city center is also rich in terms of underground water resources. Wetlands provide a carbon storage function, increase the humidity of the environment, and provide a healing effect on the microclimate such as precipitation and temperature (WWF, 2008). In this context, Büyüksu Stream and Gökoy Dam are important in the formation of the microclimatic climate structure (MEU, 2020). In the study, it has been determined that there are studies for bicycle paths on some canal edges where several canals and streams are covered and joined to the road connection in the city.

While the sum of active (parks, children's playgrounds, recreation areas, etc.) and passive green (cemeteries, maquis and grassland, grassland, pasture, greenhouse, forest) areas in the city is 1105 ha (Figure 8), arable agricultural areas in the city center are 2568 ha (MEU, 2020). However, since there are no trees and vegetation around the agricultural areas, it is among the areas with the highest surface temperature effect (Yılmaz, 2015; Alkan et al., 2017; Oke, 1992). The surface temperature in the agricultural areas of the city is 32 °C. Considering the spatial distribution in the city, the agricultural area is 40%, the built area is 37%, the active and passive green area is 17%, the wetland is 0.1% and the undefined area is 5.7% (Figure 8).

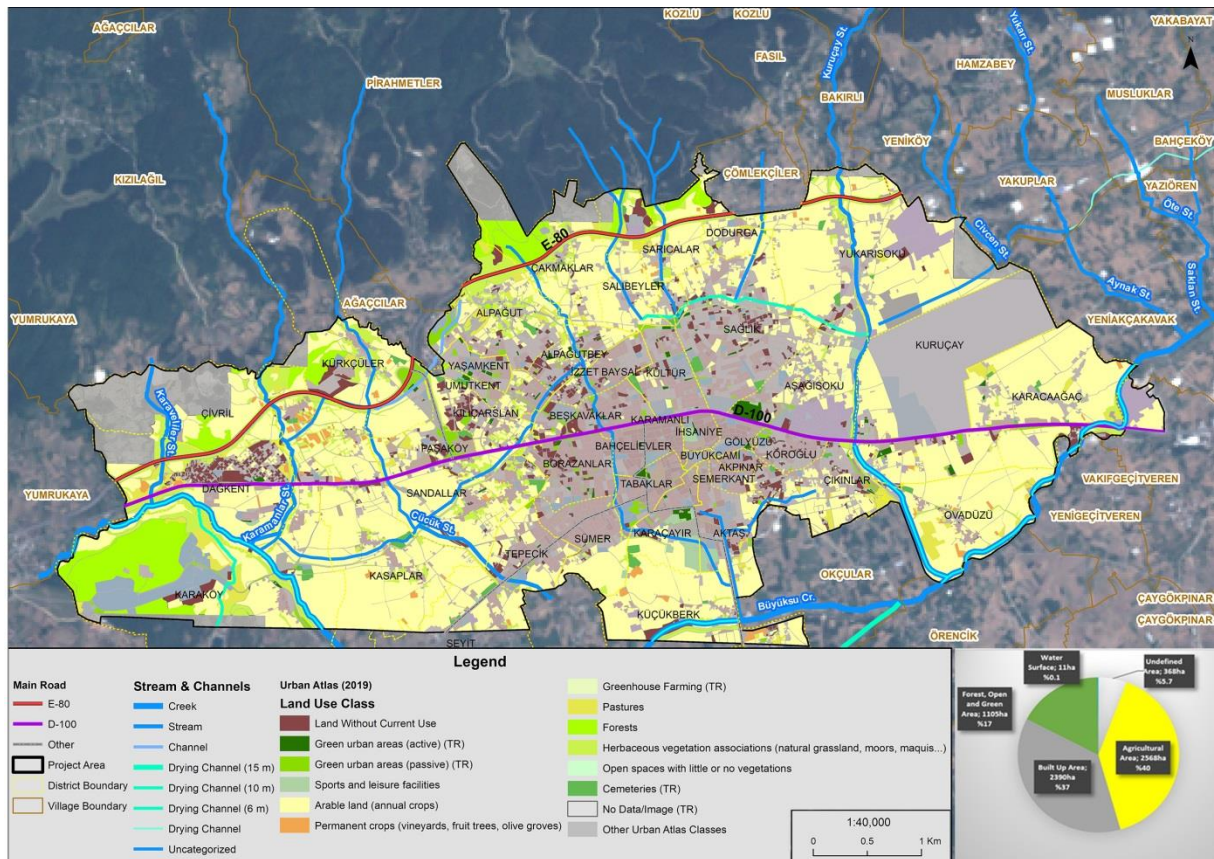

Figure 8: Presence of blue and green infrastructure in the city and distribution of land cover

2.2.5. Surface Geometry

One of the factors that cause the UHI effect in terms of urban space organization is street canyons and wind activity. Street canyons (h/w) known as the ratio of building heights to road width are characterized as narrow and wide. The orientation and geometry of the street canyon is related to many factors such as access to the sun inside and outside the buildings, urban ventilation, air flow, permeability, urban temperature, cooling and evaporation. Therefore, the built environment and especially the street canyon is a key factor in the formation of the urban airflow style. In wide canyons, the wind speed slows down in winter and summer. It is stated that narrow and winding streets reduce cold and hot winds, while straight and parallel streets increase air movement in urban areas (Chan et al., 2001; Shishegar, 2013).

Due to the low wind speed in the city the warm air in the street canyons becomes stagnant, which increases the surface temperature in Bolu (The ratio is between $h/w:1$ or $h/w:2$). Although the parallel position of the streets facilitated the air movement, the wind speed is slow due to the bowl-shaped topographic structure of the city. Street afforestation in the city is insufficient in terms of providing shade and cooling effect, especially in summer months. For this reason, afforestation of street canyons is important. For example, Medellin Municipality in Colombia has reduced the temperature by 2 °C in the city with its forestation works on 18 different streets (Ramboll, 2015).

2.2.6. Air Pollution

Air quality standards are concentration units determined by the World Health Organization (WHO) in order to prevent the negative effects of common air pollutants (particulate matter (PM), nitrogen dioxide (NO₂), ozone (O₃) and sulfur dioxide (SO₂) in the atmosphere and to protect human health. There are three stations to measure air quality in Bolu, one of them is Bolu-Abant outside the study area, the other two are the station in Karaçayır park and Atatürk Boulevard-Kızılay Park station in the

city center (ÇŞB, 2020). Air pollution is seen in winter due to traffic and domestic heating. According to the data of the Turkish Statistical Institute (TURKSTAT), the number of vehicles registered to traffic in Bolu for March 2021 has been determined as 119,162 (TUIK, 2021). the number of vehicles is 49,602 (MEU, 2020) Exhaust control is important in terms of controlling carbon emissions originating from motor vehicles.

2.2.7. Energy Consumption

Anthropogenic heating is important in terms of energy consumption. Data on input and output variables related to electricity consumption and number of consumers on the basis of consumer type for 2016 in Turkey are available in Bolu (EMRA, 2017; Koçak & Boran, 2019) total consumption is 996.357.60 mwh, with 448.793.60 mwh in industry, 172.724.36 mwh in businesses, and 172,754.36 mwh in residential (housing) areas. It is emphasized that the energy consumption of Bolu for 2016 is higher than the neighboring provinces of Karabük and Çankırı. This situation can be associated with population and industrialization. It is seen that consumption is less than Düzce, Bilecik, Eskişehir, Sakarya and Zonguldak provinces (EMRA, 2017; Koçak & Boran, 2019).

RESULTS AND SUGGESTIONS:

The UHI effect is observed due to settlement density and agricultural areas in Bolu city center. It is evaluated that the temperature increases between 25 - 32 °C in the city reach 32-43 °C in some regions. In the eastern part of the city, the LST effect is higher due to agricultural lands, industrialization and urbanization, while the lower LST effect is detected due to the forests in the northern part of the city. The total forest area, green and open areas in the city constitutes 17% of the entire area. In addition, the total size of wetlands (excluding Gölcük, Abant, Seben dam) is 11ha. However, the trapping of infrared rays, which must be sent to the atmosphere from buildings and various reflective surfaces in densely populated areas, slows down the cooling of urban surfaces. Where rural-urban temperature differences are observed in the city energy consumption due to heating and construction is also high (EPDK, 2017; Koçak & Boran, 2019).

Moreover, while the surface temperature values are low in areas covered with green vegetation, it is observed that the surface temperature increases on pavement surfaces with insufficient green vegetation (street-boulevard, wide asphalt) and in high-density residential areas. This situation negatively affects the health conditions of people living in the city center by reducing their comfort levels. Generally measured in urban areas covered with impermeable surfaces, albedo tar-covered or asphalt surfaces accumulate more heat than natural ground. In this context, many studies have found that urban parks reduce the temperature by 4 °C in dense residential areas (Tonyaloğlu, 2019; McDonald et al. 2016; Santamouris, 2014). It is also known that green roof applications reduce the temperature effect between 0.3-3°C (Santamouris, 2014). The study conducting by Erell et al. (2011) is stated that urban design proposals that reduce the compressed hot air by increasing the natural wind flow reduce the temperature in Singapore by 2°C. For this reason, solution proposals should be developed by considering the UHI impact as multidimensional parameters that affect the climatic comfort, life quality and even the economy in the city.

Green infrastructure applications are important as the sustainable and environmentally friendly approach in establishing a link between the green areas that provide the ecological cycle of the city and the built environment according to their usage areas and purposes. Policies that support green infrastructure in the restructuring and improvement of cities by creating a buffer in the development of the focal points in the important axes and peripheries of the city constitute a great share in ensuring the sustainability of the cities. Prevention of urban sprawl, selection of ecological materials,

walkability, widespread use of bicycles, creation of wind corridors, green roof and green building applications, effective use of technology, taking precautions for extra consumed resources (such as water and energy) are mitigation and adaptation measures that are needed in Bolu city center. Similarly, in the creation of a healthy/sustainable city as stated in many studies, it is necessary to control resource consumption, identify sensitive areas, ensure their continuity, and minimize the effects of climate change with the formation of blue-green infrastructure (Katz, 1994; Coşkun Hepcan, 2019). In addition to the issues specified in the Green Certificate Regulation for Buildings and Settlements, the principles that can be developed for Bolu city center are grouped as management and governance, transportation, spatial and environmental. Prevention of urban sprawl, selection of ecological materials, walkability, widespread use of bicycles, creation of wind corridors, green roof and green building applications, effective use of technology can be some of the precautions. The impacts of UHI may be decreased risks with these precautions, which mitigates climate change risks.

In the **transportation system**; it is important to reduce the use of automobiles by increasing green transportation opportunities, to expand bicycle, pedestrian and public transportation-oriented transportation types, and to increase pedestrian access in organic urban textures. In the **spatial context**; creating mixed-use areas in neighborhood centers, providing compact settlement, controlling all kinds of low-density and vehicle-dependent urban sprawl, transforming public buildings into green buildings, building-street related that take into account the sky view factor in the presence of building-green space, giving importance to the prevailing wind direction/wind corridors/ speed, recalculating the building distances depending on the height of the building are among the spatial measures to reduce the UHI effect. Establishing green infrastructure in the city in terms of **environmental aspects**, creating planted car parks, roadside afforestation and vertical gardens, creating a data entry system network for the species to be used by preparing an inventory of road trees and monitoring them at regular intervals, creating a biodiversity inventory, improving river corridors and water channels and making them green corridors (green streets project), preventing the drying up of wetlands, using permeable surfaces in the city center, creating rain gardens, switching to clean energy and carbon zero policies to reduce air pollution, transforming idle areas into green areas for the establishment of an urban green system and ensuring its continuity, renewable energy sources (solar, wind, geothermal, etc.) should be expanded and restoration should be made in ecosystems that have lost their function. Finally, for the implementation of these principles and suggestions creating a participatory environment at the local level in terms of **management/governance** ensure that local people and experts come together with the politicians, integrating spatial analyzes of UHI areas into the spatial planning process and developing solutions, creating climate change risk maps throughout the city. It is important to create a site-specific settlement scheme by local governments in new development areas, to improve solution proposals in the spatial planning process, to create a rainfall water management plan, to make it available on an open data portal if it has been created.

In order to reduce the UHI effect, while designing urban streets in Bolu, it is necessary to transform concrete and asphalt floors into a sustainable drainage system with rain water-permeable material selections. Wetland assets in the city should be determined and added to the urban drainage. In this way, the effect of absorbing and spreading the heat of the floor will be reduced. In addition, it is important to bring wetlands to the city in the form of landscape design and bicycle application along the canal. Another important point is that plant designs that meet the economic, aesthetic and physiological characteristics that will adapt to the locality in the Bolu city center and take into account the relationship of roads (main, intermediate and secondary road), structure and infrastructure should be proposed. In addition, the ratio of the building heights to the street width (h/w) and the orientation of the buildings (canyon areas) to the sun should be taken into account in the zoning activities of the city. Within the scope of all these mentioned above, an urban design proposal at 1/5000 scale has been

developed for the city center of Bolu. A proposal project that supports green infrastructure has been put forward in the design-plan diagram that supports green infrastructure and shows environmental and spatial decisions (Figure 9).

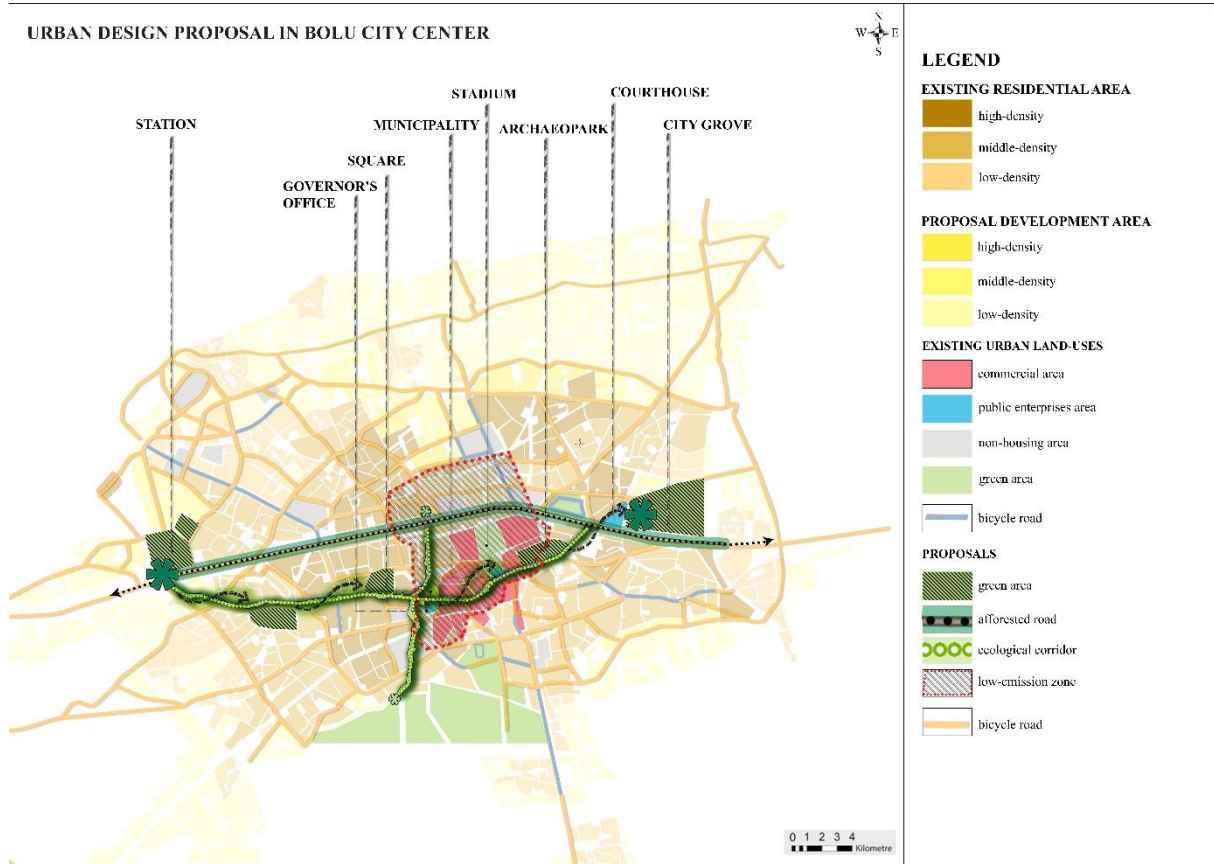

Figure 9: Urban design proposal to reduce the UHI effect in Bolu city center

The urban design proposal in Figure 9 was prepared by taking into account the studies and strategies of Bolu Municipality Directorate of Reconstruction and Urbanization, Park and Garden Directorate and Bolu Governorship, in addition to the findings in the study and literature research. Accordingly, spatial arrangement was envisaged by increasing green areas in existing public areas such as the governor's office, terminal, square and municipality in the city center, which is denser than rural areas and the periphery of Bolu. In addition, proposed bicycle paths have been added for studies on increasing bicycle lanes (the plan is ongoing) in order to support green transportation in the city center, which is one of the goals of Bolu Municipality. In addition, the small industrial site in the east of the city was removed and replaced with a city grove. An ecological corridor proposal has been developed to increase walkability and pedestrian circulation between the terminal entrance in the west of the city and the small industrial site in the east. Old Istanbul Street and Hürriyet Street are planned to be developed as ecological corridors. Moreover, it is proposed that two parcels within the borders of Borazanlar and Bahçelievler Neighborhoods, which were used as a former prison on Hürriyet Street and are now idle, will be used as urban green areas. For the street that starts with the Governor's Office (Ali Rıza Tekemen Street) and reaches the Siteler Mosque in the city center, it is offered to transform into a green/pedestrian priority road. On the other hand, it is envisaged that the central region, where commercial uses are intense, will be a low emission zone and policies aimed at calming traffic will be implemented. The main purpose in the area designated as the low emission zone is to provide controlled slowdown at the vehicle entrance and to support the reduction of greenhouse gas emissions in city center. In addition, it has been suggested that the area determined by the Bolu

Municipality as the 2nd Degree Archaeological Site, where the historical remains of the city (which is still in progress), and which is currently used as an education area, should be an Archeopark. With the proposed area, it is envisaged that 108ha more active green areas will be added to the city.

It has been concluded that the UHI effect due to anthropogenic impacts is high due to the insufficient green space in the Bolu city center, the pressure of urbanization, the excess of agricultural areas with low albedo value and the industrialization effect. It is aimed to reduce the UHI effects in future urban development plans with the developed project and green infrastructure proposals. It is emphasized that there is a need for collaborative work with local government, local people, academia and Non-Governmental Organizations to ensure sustainable development in future.

Compliance with Ethical Standart

Conflict of Interest: *There is no conflict of interest between the authors or any third party individuals or institutions.*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

REFERENCES:

- Aflaki, A., Mirnezhad, M., Ghaffarianhoseini, A., Omrany, H., Wang, Z. H., & Akbari, H. (2017). Urban heat island mitigation strategies: A state-of-the-art review on Kuala Lumpur, Singapore and Hong Kong. *Cities*, 62, 131-145.
- Aksay, C. S., Ketenoğlu, O. & Kurt, L. (2005). Küresel Isınma ve İklim Değişikliği. *Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Fen Dergisi*, 1(25), 29-42.
- Akkurt, G.G., Turhan, C. & Velibeyoğlu, K. (2019). Doğa esaslı çözümler ile enerji tüketimini azaltmak ve kentlerimizi soğutmak, Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği, Retrieved 7 January 2020 from <https://www.skb.gov.tr/doga-esasli-cozumler-ile-enerji-tuketimini-azaltmak-ve-kentlerimizi-soгутmak-s31770k/>.
- Alexandri, E., & Jones, P. (2006). *Sustainable urban future in southern Europe – what about the heat island effect?* European Regional Science Association Conference Papers, Vienna, Austria.
- Alkan, A., Adıgüzel, F., & Kaya, E. (2017). Batman Kentinde Kentsel Isınmanın Azaltılmasında Yeşil Alanların Önemi (The Importance of Green Places in Decreasing the Urban Temperature in Batman), *Coğrafya Dergisi*, 34, 62-76.
- Álvarez, J. R. (2013, September). *Heat Island and Urban Morphology: Observations and analysis from six European cities*. In PLEA2013-29th Conference, Sustainable Architecture for a Renewable Future, Munich, Germany.
- Aram, F., Solgi, E., & Holden, G. (2019). The role of green spaces in increasing social interactions in neighborhoods with periodic markets. *Habitat International*, 84, 24-32.
- Azevedo, I., & Leal, V. M. (2017). Methodologies for the evaluation of local climate change mitigation actions: A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 79, 681-690.
- Bass, B., Krayenhoff, S., Martilli, A., & Stull, R. (2002). *Mitigating the urban heat island with green roof infrastructure*. Urban Heat Island Summit: Toronto.
- Battista, G., Carnielo, E., & Vollaro, R. D. L. (2016). Thermal impact of a redeveloped area on localized urban microclimate: A case study in Rome. *Energy and Buildings*, 133, 446-454.

- Bayar, R., & Doğandor, E. (2017). *Arazi Örtüsü İçerisinde Bolu Kentsel Değişiminin İzlenmesi(1987-2016) (Monitoring of Bolu Urban Change in a Land Cover (1987-2016))*. International Congress on the 75th Anniversary of TGS, 494-504. Retrieved September 9, 2021 from https://www.researchgate.net/profile/Rueya-Bayar/publication/323185623_Arazi_Ortusu_Icerisinde_Bolu_Kentsel_Degisiminin_Izlenmesi1987-2016/links/5a852d0aa6fdcc201b9f1ed2/Arazi-Oertuesue-Icerisinde-Bolu-Kentsel-Degisiminin-Izlenmesi1987-2016.pdf
- Bayraktar, T., & Gerçek, D. (2014). *Kentsel Isı Adası Etkisinin Uzaktan Algılama İle Tespiti ve Değerlendirilmesi: İzmit Kenti Örneği*, 5. Uzaktan Algılama Sempozyumu. İstanbul.
- Besir, A. B., & Cuce, E. (2018). Green roofs and facades: A comprehensive review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 82, 915-939.
- Bhargava, A., Lakmini, S., & Bhargava, S. (2017). Urban Heat Island Effect: It's relevance in urban planning. *J. Biodivers. Endanger. Species*, 5(187), 2020.
- Bianco, L., Serra, V., Larcher, F., & Perino, M. (2017). Thermal behaviour assessment of a novel vertical greenery module system: first results of a long-term monitoring campaign in an outdoor test cell. *Energy Efficiency*, 10(3), 625-638.
- Bolu Municipality Park and Garden Directorate. (2019). Urban Green Areas Report
- Bowler, D. E., Buyung-Ali, L., Knight, T. M., & Pullin, A. S. (2010). Urban greening to cool towns and cities: A systematic review of the empirical evidence. *Landscape and urban planning*, 97(3), 147-155.
- Brandt, L., Lewis, A. D., Fahey, R., Scott, L., Darling, L., & Swanston, C. (2016). A framework for adapting urban forests to climate change. *Environmental Science & Policy*, 66, 393-402.
- Buyadi, S. N. A., Mohd, W. M. N. W., & Misni, A. (2015). Vegetation's role on modifying microclimate of urban resident. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 202, 400-407.
- Büyükaşahin, F. (2018). Antropojenik Etkiler İle Havanın Kirletilmesi ve İklim Değişikliği. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 14-26.
- Cao, X., Onishi, A., Chen, J., & Imura, H. (2010). Quantifying the cool island intensity of urban parks using ASTER and IKONOS data. *Landscape and Urban Planning*, 96, 224-231.
- Coşkun Hepcan, Ç. (2019). Kentlerde İklim Değişikliği ile Mücadele için Yeşil Altyapı Çözümleri. *İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi, İklim Değişikliği Alanında Ortak Çabaların Desteklenmesi Projesi (İklinIN), Ankara*.
- Çağlak, S., Aydemir, K.P.K., & Kazancı, G. (2021). Effects of urbanization on bioclimatic comfort conditions; Bolu example. *City Health Journal*, 2(2), 47-55.
- Çubukçu, K. M., & Şentürk, Y. (2022). Kentsel Soğuk Alan Soğutma Kapasitesinin Araştırılması, İzmir Örneği. *Çevre Şehir ve İklim Dergisi*, 1(1), 106-126.
- Daniel, M., Lemonsu, A., & Viguie, V. (2018). Role of watering practices in large-scale urban planning strategies to face the heat-wave risk in future climate. *Urban Climate*, 23, 287-308.
- Demirtürk, D. (2021). Sürdürülebilir Ulaşımında Sera Gazı Etkisini Azaltmaya Yönelik Çalışmalar. *Mühendislik Bilimleri Ve Tasarım Dergisi*, 9(4), 1080-1092.

- Donner, J., Müller, J and Köppel, J. (2015). Urban heat: Towards adapted German cities? *Journal of Environmental Assessment Policy and Management*, 17(2), 1550020.
- Ekici, B. (2016). Kentsel Alanlarda Oluşan Isı Adası Etkisinin Kentsel Tasarım Yöntemleri ile Azaltılması: Aksaray Meydanı Örneği (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) (2017). 2016 Yılına İlişkin İl Bazında Tüketici Sayısı, Ankara.
- Erell, E., Pearlmutter, D., & Williamson, T. (2012). *Urban microclimate: designing the spaces between buildings*. Routledge.
- Gago, E. J., Roldan, J., Pacheco-Torres, R., & Ordóñez, J. (2013). The city and urban heat islands: A review of strategies to mitigate adverse effects. *Renewable and sustainable energy reviews*, 25, 749-758.
- Giridharan, R., & Emmanuel, R. (2018). The impact of urban compactness, comfort strategies and energy consumption on tropical urban heat island intensity: A review. *Sustainable cities and society*, 40, 677-687.
- GLA. (2016). London's Urban Heat Island: A Summary for Decision Makers. Retrieved from https://www.puc.state.pa.us/electric/pdf/dsr/dswrg_sub_ECA-London.pdf
- He, B. J. (2019). Towards the next generation of green building for urban heat island mitigation: Zero UHI impact building. *Sustainable Cities and Society*, 50, 101647.
- International Bank for Reconstruction and Development (The World Bank) (2020). Primer for Cool Cities: Reducing Excessive Urban Heat. Retrieved from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/605601595393390081/pdf/Primer-for-Cool-Cities-Reducing-Excessive-Urban-Heat-with-a-Focus-on-Passive-Measures.pdf>
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2021). Summary for policymakers. V. Masson-Delmotte ve diğerleri (Ed.), *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change içinde*. Cambridge University Press. In Press. Retrieved 13 July 2023 from https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SPM_final.pdf
- James, P., Tzoulas, K., Adams, M. D., Barber, A., Box, J., Breuste, J., ... & Thompson, C. W. (2009). Towards an integrated understanding of green space in the European built environment. *Urban Forestry & Urban Greening*, 8(2), 65-75.
- Katz, P. (1994). *The New Urbanism. Toward an architecture of community*.
- Klemm, W., Heusinkveld, B. G., Lenzholzer, S., & van Hove, B. (2015). Street greenery and its physical and psychological impact on thermal comfort. *Landscape and urban planning*, 138, 87-98.
- Koçak, İ., & Boran, K. (2019). Türkiye'deki illerin elektrik tüketim etkinliklerinin veri zarflama analizi ile değerlendirilmesi. *Politeknik Dergisi*, 22(2), 351-365.
- Kuşçu Şimşek, Ç. (2013). İstanbul'da Kentsel İklim Üzerine Antropojenik Etkiler: Kent Isı Adalarının İncelenmesi (Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Leal Filho, W., Icaza, L. E., Neht, A., Klavins, M., & Morgan, E. A. (2018). Coping with the impacts of urban heat islands. A literature based study on understanding urban heat vulnerability and the

- need for resilience in cities in a global climate change context. *Journal of Cleaner Production*, 171, 1140-1149.
- Lehmann, S. (2014). Low carbon districts: Mitigating the urban heat island with green roof infrastructure. *City, Culture and Society*, 5(1), 1-8.
- Li, W., Cao, Q., Lang, K., & Wu, J. (2017). Linking potential heat source and sink to urban heat island: Heterogeneous effects of landscape pattern on land surface temperature. *Science of the Total Environment*, 586, 457-465.
- Li, Y., Sun, Y., Li, J., & Gao, C. (2020). Socioeconomic drivers of urban heat island effect: Empirical evidence from major Chinese cities. *Sustainable Cities and Society*, 63, 102425.
- Maimaitiyiming, M., Ghulam, A., Tiyp, T., Pla, F., Carmona, P., Halik, Ü., Sawut, M., & Caetano, M. (2014). Effects of green Space Spatial Pattern On Land Surface Temperature: Implications for sustainable Urban Planning and Climate Change Adaptation. *ISPRS Journal of Photogrammetry and Remote Sensing*, 89, 59-66.
- Makvandi, M., & Li, B. (2016). *The Relation Between Urban Morphology and Local Climate Towards the Urban Form to Reach a Reasonable and Sustainable Urban Design*, 3rd International Conferences of Research in Engineering, Science and Technology, Georgia.
- Manso, M., & Castro-Gomes, J. (2015). Green wall systems: A review of their characteristics. *Renewable and sustainable energy reviews*, 41, 863-871.
- McDonald, R., Kroeger, T., Boucher, T., Wang, L., & Salem, R. (2016). Planting healthy air: a global analysis of the role of urban trees in addressing particulate matter pollution and extreme heat. *Planting healthy air: a global analysis of the role of urban trees in addressing particulate matter pollution and extreme heat*, 128-139.
- Mirzaei, P. A. (2015). Recent challenges in modeling of urban heat island. *Sustainable cities and society*, 19, 200-206.
- Mobaraki, A. (2012). Strategies for Mitigating Urban Heat Island Effects in Cities: Case of Shiraz City Center (Doctoral dissertation). Eastern Mediterranean University.
- Nichol, J. (2005). Remote sensing of urban heat islands by day and night. *Photogrammetric Engineering & Remote Sensing*, 71(5), 613-621.
- Oke, T. R. (1981). Canyon geometry and the nocturnal urban heat island: comparison of scale model and field observations. *Journal of climatology*, 1(3), 237-254.
- Oke, T.R. (1992). *Boundary Layer Climates*. Routledge: London, UK.
- O'Malley, C., Piroozfar, P., Farr, E. R., & Pomponi, F. (2015). Urban Heat Island (UHI) mitigating strategies: A case-based comparative analysis. *Sustainable cities and society*, 19, 222-235.
- Orhan, O. (2021). Mersin ilindeki kentsel büyümenin yer yüzey sıcaklığı üzerine etkisinin araştırılması. *Geomatik*, 6(1), 69-76.
- Pacheco-Torgal, F. (2015). Introduction to eco-efficient materials to mitigate building cooling needs. *Eco-Efficient Materials for Mitigating Building Cooling Needs*, 1-9.

- Ramboll (2015). Heat Resilient Cities, Measuring Benefits of Urban Heat Adaptation, Retrieved from (<https://ramboll.com/-/media/files/rm/c40---heat-resilience/c40-case-studie-medellin.pdf?la=en>)
- Rosenfeld, A. H., Akbari, H., Romm, J. J., & Pomerantz, M. (1998). Cool communities: strategies for heat island mitigation and smog reduction. *Energy and buildings*, 28(1), 51-62.
- Santamouris, M. (2014). Cooling the cities—a review of reflective and green roof mitigation technologies to fight heat island and improve comfort in urban environments, *Solar Energy* 103, 682–703.
- Selim, S., Eyileten, B. & Karakuş, N. (2023). *Investigation of Green Space Cooling Potential on Land Surface Temperature in Antalya City of Turkey*. 39th International Symposium on Remote Sensing of Environment (ISRSE-39) “From Human Needs to SDGs”, 24–28 April 2023, Antalya, Türkiye.
- Shahmohamadi, P., Che-Ani, A. I., Maulud, K. N. A., Sairi, A., & Mohd-Nor, M. F. I. (2010). The framework to mitigate the urban heat island effect for improving environment and protecting human health. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 5(4), 351-366.
- Shishegar, N. (2013). Street design and urban microclimate: analyzing the effects of street geometry and orientation on airflow and solar access in urban canyons. *Journal of clean energy technologies*, 1(1), 52-56.
- Stone Jr, B., & Rodgers, M. O. (2001). Urban form and thermal efficiency: how the design of cities influences the urban heat island effect. *American Planning Association. Journal of the American Planning Association*, 67(2), 186.
- Şahin, G., & Taşlıgil, N. (2019). Bolu İlinde Nüfusun Gelişimi Ve Nüfus Hareketleri. *Social Sciences*, 14(5), 2515-2545.
- Taner, İ. (2014). Bolu Kentinin Mekansal Gelişimi (Spatial development of Bolu City). *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 377-411.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇŞB) (2021). Bolu İli 2020 Yılı Çevre Durum Raporu. Retrieved from (<https://webdosya.csb.gov.tr/db/bolu/icerikler/bolu-il--2020-yili-cevre-durum-raporu-20210611103943.pdf>).
- T.C. Bolu Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü (2020). Bolu İli Temiz Hava Eylem Planı (THEP) (2020-2024). Retrieved 4 February 2022 from <https://webdosya.csb.gov.tr/db/bolu/icerikler/bolu-ili-temiz-hava-eylem-planı-2020-2024-20200604084533.pdf>
- Tonyaloğlu, E. E. (2019). Kentleşmenin kentsel termal çevre üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi, efeler ve İncirliova (Aydın) örneği. *Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-13.
- TUİK (2021). Motorlu Kara Taşıtları İstatistiği, Retrieved 10 December 2021 from <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Motorlu-Kara-Tasitlari-Aralik-2021-45703>
- United Nations (UN) (2020). Conference of the parties (COP). Retrieved 19 February 2022 from <https://unfccc.int/process/bodies/supreme-bodies/conference-of-the-parties-cop>
- Wang, J., & Banzhaf, E. (2018). Towards a better understanding of Green Infrastructure: A critical review. *Ecological Indicators*, 85, 758-772.

- WHO (2006). Air quality guidelines for particulate matter, ozone, nitrogen dioxide and sulphur dioxide. Global update, *Summary of Risk Assessment Report*.
- Wong, N. H., & Yu, C. (2005). Study of green areas and urban heat island in a tropical city. *Habitat international*, 29(3), 547-558.
- WWF (2008). Türkiye'deki Ramsar Alanları Değerlendirme Raporu, Retrieved from http://awsassets.wwftr.panda.org/downloads/wwf_turkiye_ramsar_alanlari_degerlendirme_raporu.pdf
- Xi, T., Li, Q., Mochida, A., & Meng, Q. (2012). Study on the outdoor thermal environment and thermal comfort around campus clusters in subtropical urban areas. *Building and Environment*, 52, 162-170.
- Xu, X., Gregory, J., & Kirchain, R. (2015). The impact of surface albedo on climate and building energy consumption: review and comparative analysis.
- Yao, X., Yu, K., Zeng, X., Lin, Y., Ye, B., Shen, X., & Liu, J. (2022). How can urban parks be planned to mitigate urban heat island effect in "Furnace cities"? An accumulation perspective. *Journal of Cleaner Production*, 330, 129852.
- Yılmaz, E. (2016). Landsat görüntüleri ile Adana yüzey ısı adası. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 13(2), 115-138.
- Živković, J. (2020). Urban form and function. *Climate action*, 862-871.
- Zhang, W., Zhu, Y., & Jiang, J. (2016). Effect of the urbanization of wetlands on microclimate: A case study of Xixi Wetland, Hangzhou, China. *Sustainability*, 8(9), 885.
- Zupancic T, Westmacott C., & Bulthuis M. (2015). The impact of green space on heat and air pollution in urban communities : *A meta-narrative systematic review*, 1–68.
- URL-1: <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/agaclar-sehirlerin-sicakligini-nasil-etkiler>
- URL-2: <https://www.e-sehir.com/turkiye-haritasi/bolu-trafik-yol-durumu-yogunluk-haritasi.htm>

Amaç Dışı Kullanılan Tarım Arazilerinin Tarımsal Sürdürülebilirliğe Etkisi Üzerine Bir Araştırma

A Study on the Effect of Misused Agricultural Lands on Agricultural Sustainability

Abdullah Karataş¹

Öz

Tarım, ülkelerin geleceği için vazgeçilemeyecek derecede önemli bir sektördür. Beslenmeden ekonomik gelişmeye, istihdamdan sanayi için gerekli olan hammadde ihtiyacının karşılanmasına, ihracattan ulusal gelire sağladığı katkılara tüm alanlarda başat faktör olarak tarım ön plana çıkmaktadır. Hayatın hemen her alanını etkileyen böylesine önemli bir sektör, ne yazık ki tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı sonucu sürdürülebilirliğini yitirmektedir. Tarım arazilerinin amaç dışı kullanımının tarımsal sürdürülebilirliğe etkilerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, Niğde ili Kemerhisar beldesindeki mevcut durum hakkında bilgi verilmiştir. Bu çalışmada öncelikle konunun teorik temelleri ele alındıktan sonra somut bir örnek olarak uydu görüntüleri ve yerinde çekilen fotoğraflarla tarım arazilerinin amaç dışı kullanımının etkileri vurgulanmış, amaç dışı tarım arazilerinin tarımsal sürdürülebilirliğe etkileri Kemerhisar örneğinde değerlendirilmiştir. Sonuç olarak; aksaklıklar ve eksiklikler tespit edilerek bunlara karşı gerekli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tarım, Tarımsal Sürdürülebilirlik, Kentleşme, Kemerhisar

ABSTRACT

Agriculture is an indispensable sector for the future of countries. Agriculture comes to the forefront as the dominant factor in all areas from nutrition to economic development, from employment to meeting the raw material need for industry, from exports to the contribution it provides to national income. Such an important sector, which affects almost every aspect of life, unfortunately loses its sustainability as a result of the misuse of agricultural lands. In this study, which aims to reveal the effects of misuse of agricultural lands on agricultural sustainability, the current situation in Kemerhisar town of Niğde province was discussed. In this study, first of all, the theoretical foundations of the subject were discussed, then the effects of misuse of agricultural lands were investigated with satellite images and on-site photographs as a concrete example, and the effects of misuse of agricultural lands on agricultural sustainability were evaluated in Kemerhisar example. In conclusion, deficiencies and shortcomings were identified and necessary suggestions were made against them.

Keywords: Agriculture, Agricultural Sustainability, Urbanization, Kemerhisar

GİRİŞ:

Gıda, sadece insanların değil, diğer canlıların da yaşamını devam ettirebilmesinde en temel unsurlardan biridir. Böyle olmasına rağmen, gıda güvencesi sorunu özellikle son yıllarda tüm ülkeler

¹ **Corresponding Author:** Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde Sosyal Bilimler MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, akaratas@ohu.edu.tr 0000-0002-5120-1203

için giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu sorun başta sağlık olmak üzere, sosyal ve ekonomik yönden de ulusların geleceğini tehdit eden boyutlara ulaşmaktadır. Tarım alanlarının amaç dışı kullanımının bunda önemli bir katkısının olduğu unutulmamalıdır. Hızlı kentleşmenin baskısı altındaki tarım arazileri kentsel kullanıma dönüştürülmekte veya kentsel gelişmenin tehdidi altında bulunmaktadır. Ya da imar geçeceği ümidiyle satılıp değerlendirilmek istenen yatırım aracına dönüştürülerek asıl işlevini yitirmektedir.

“Tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı ile, bu toprakların insan veya hayvan beslenmesi için gereken tarımsal etkinlik dışında kullanılması ifade edilmektedir. Türkiye’de tarım alanlarının amaç dışı kullanımı genellikle, kentleşme, sanayi tesislerinin kurulması, turizm tesisleri yapılması, kamu yatırımları, tuğla, kiremit, kil, kum ocaklarının işletilmesi gibi farklı yapılaşmaları içermektedir.” (Yiğitbaşıoğlu, 2000: 7).

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin batı kesiminde hızlı kentleşmenin tarım arazileri üzerindeki olumsuz etkisini, bu konuda yapılan bir araştırma (Li, Endter-Wada & Li, 2019: 66) açıkça göstermektedir. ABD'nin batı eyaletlerinden Utah'da yapılan ve 1986-2015 yılları arasında kapsayan araştırma bulguları, hızlı kentleşme faaliyetlerinin tarım arazilerinin kullanım modelini etkileyerek tarım arazilerinde ciddi kayıplara neden olduğunu, yeni kentsel gelişimin yaklaşık yarısının tarım arazilerinden dönüştürülerek gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır (Li, Endter-Wada & Li, 2019: 66-67). ABD’de yapılan bir başka araştırma ile de benzer şekilde hızlı kentleşmenin tarım arazileri üzerindeki olumsuz etkileri görülmektedir. 1970-1990 yılları arasında kapsayan dönemde, ABD'nin Wisconsin eyaletinin güneydoğusunda yer alan 47 küçük nehir ve çevresinde, arazi kullanımı ve balık topluluğu verilerinin karşılaştırıldığı bir araştırma ile ağırlıklı olarak tarım yapılan bir bölgede artan kentleşmenin akarsu balıkları üzerindeki etkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonuçları; 1970 ile 1990 arasında balık türü sayısında % 15, balık yoğunluğunda % 41 azalmayı; tarımsal arazilerde %54'ten %43'e gerilemeyi, kentsel arazilerde ise % 24'ten %31'e artışı ortaya koymaktadır. Birim alan bazında, kentleşmenin akarsu ekosistemlerine tarım uygulamalarından daha fazla zarar verdiği de yapılan araştırmanın bir başka önemli bulgusu arasında yer almaktadır (Wang vd., 2000: 1173). Türkiye’de Çanakkale ilinde “*uydudan uzaktan algılama ile kent alanlarındaki genişlemenin tarım alanları üzerindeki etkisi*”nin incelendiği bir araştırma ise kentleşme arttıkça tarım alanlarının azaldığını ortaya koymaktadır (Özelkan vd., 2018: 123). Türkiye’nin en büyük şehri İstanbul için de aynı durumun söz konusu olduğu söylenebilir. Çünkü plansız kentleşmenin somut bir örneği olan İstanbul’da aşırı nüfus yoğunluğu kentleşmeyi hem daha da sorunlu hale getirmekte, hem de ormanlar ve tarım alanları gibi doğal alanlara ciddi şekilde zarar vermektedir (Erdoğan, 2022: 366). Başkent Ankara için de durum farklı değildir. Cumhuriyet tarihi boyunca 90 yıllık bir süreçte Ankara sadece verimli tarım topraklarını değil, vadileriyle birlikte derelerini, bağlarını, tarihi çevresini de kaybetmiştir (Tunçer, 2019: 124). İngiltere’de yapılan araştırma bulguları kentsel ekonominin doğasını yansıtan endüstriyel sektörün devasa yapılarının ve kentleşmenin kırsal alanlarda değişikliklere neden olduğunu, kentsel gelişmeyle birlikte, şehirler/bölgelerin kademeli olarak tarım ağırlıklı toplumlardan hizmet ağırlıklı toplumlara doğru değiştiğini ortaya koymaktadır (Tong & Kang, 2021: 1635). Kentleşmenin tarım alanları üzerindeki olumsuz etkisi Vietnam’da yapılan bir başka araştırma (Thi, Kappas & Faust, 2021: 1-2) ile de vurgulanmaktadır. Vietnam'da Thua Thien Hue ili Huong Thuy beldesinde pirinç tarım arazilerine sahip 50 hane halkı ile yapılan görüşme, gözlem ve uygulanan anketten edinilen bilgiler, kentleşmenin etkisiyle pirinç ekim alanlarının son 20 yılda %50 azaldığını, hayvancılığın neredeyse yok olduğunu, kırsal alanların kentsel alana dönüştüğünü ve insanların geçim kaynaklarının yavaş yavaş tarım dışı sektöre kaydığını göstermektedir (Thi, Kappas & Faust, 2021: 1-2). Dünyanın farklı ülkelerindeki örneklerden de görüldüğü üzere, kontrolsüz hızlı kentleşme sonucu tarım arazileri zarar görmekte, pek çok verimli toprak asıl işlevi olan gıda üretimi yerine kentsel kullanıma açılmaktadır. Nüfus artışının da hızlandırdığı bu süreç ne yazık ki

durdurulamazsa ya da yavaşlatılamazsa, gelecekte insanların yeterli gıdaya ulaşması daha fazla tehlike altına girecektir. Günümüzde bile yeterli gıdaya ulaşamadığı için gıda sıkıntısı çeken ülkelerin ve açlıktan ölen çocukların var olduğu düşünülürse, diğer ülkelerin ortak politikalar çerçevesinde hareket ederek öncelikle bu konuda ihtiyacı olan ülkelere yardım etmelerinin ve tarımsal sürdürülebilirliği dünyanın her yerinde destekleyerek gıda güvencesini garanti altına almalarının artık bir gereklilikten çok zorunluluk olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu destek, ülkelerin özellikle Pandemi süreci ile daha da belirginleşip derinleşen gıda stokçuluğu ve milliyetçiliği çerçevesinde bireysel olarak değil, birlikte hareket edildiğinde asıl amacına ulaşacaktır. Literatür taraması ve konuya ilişkin örnek çerçevesinde yürütülen bu çalışma, tarım arazilerinin amaç dışı kullanımının tarımsal sürdürülebilirliğe etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kemerhisar beldesine ait uydu görüntüleri ve yerinde çekilmiş fotoğraflarla birlikte; örneğe ilişkin bilimsel çalışmalardan elde edilen veriler doğrultusunda hızlı kentleşme faaliyetlerinin tarımsal sürdürülebilirliği olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve ve Tarımsal Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik, sosyal refahın uzun ya da belirsiz bir süre boyunca devam ettirilebilmesi, gelecek nesiller için doğal ve yapay tüm kaynakların toplamının korunması durumunu ifade etmektedir (Khulman & Farrington, 2010: 3441-3442). Sürdürülebilirlik ilk kez “sürdürülebilir kalkınma” kavramı içinde ifadesini bulmuş ve 1987 yılında, Brundtland Raporu olarak da bilinen Ortak Geleceğimiz Raporu ile dünya kamuoyuna duyurulmuştur. Bu rapor, Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland liderliğinde birkaç yıllık çalışmanın ardından, 18 ülkenin 19 delegesinden oluşan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanmıştır. Bu rapora göre, sürdürülebilir kalkınma “bugünün gereksinimlerini gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak” olarak tanımlanmıştır (Klarin, 2018: 74). Tarım bu gereksinimler içinde en temel unsurlar arasında yer almaktadır. Ancak hem bitkisel hem de hayvansal üretimin yapıldığı tarıma ülkelerin bakış açılarının artık stratejik ya da ekonomik olmaktan çıkarak, bunun bir güvenlik meselesi haline geldiği söylenebilir. Günümüzde tarım arazilerinin bütünlüğünün korunması ve sürdürülebilirliği artık gıda güvencesi bağlamında ele alınmaktadır (Mariani & Vastola, 2015: 37).

Dünyada tarımsal sektörü yönlendiren uluslararası organizasyonlardan Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) 2001 yılı raporuna göre gıda güvencesi “tüm insanların, her zaman aktif ve sağlıklı yaşam sürdürebilmeleri için beslenme ihtiyaçlarını ve gıda tercihlerini karşılayan yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya fiziksel, sosyal ve ekonomik olarak erişebildiği bir durum” olarak tanımlanmıştır (FAO, 2002). Gıda güvencesinin garanti altına alınabilmesi için tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliği hayati derecede önem taşımaktadır. Tarımsal sürdürülebilirlik ise tarımın; kârlılığı, çevre sağlığını ve sosyoekonomik eşitliği desteklerken, mevcut ve gelecek nesillerin ürün ve hizmetlere yönelik ihtiyaçlarını da karşılayabilmesi anlamına gelmektedir. Tarımsal sürdürülebilirlik ile gıda güvencesi sağlanırken toprak, su ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi de desteklenebilecek, kaynak kullanımının verimliliğinde, çevre korumada ve sistemin devamlılığında büyük iyileştirmeler gerçekleştirilebilecektir (Mariani & Vastola, 2015: 37).

Gıdaya ulaşma ve temin etme, insanların ortak uğraşısı olarak geçmişte olduğu gibi gelecekte de var olmaya devam edecektir. Çünkü gıda olmadan yaşamın var olabileceği söylenemez. O halde gıda güvencesinin teminatı olan tarımsal sürdürülebilirliğin sağlanmasının yapılması gerekenlerin en başında yer alması gerekmektedir. Ancak gıda güvencesi, artan kentleşme faaliyetlerine bağlı olarak gittikçe azalan tarım alanlarının baskı ve tehdidi altında bulunmaktadır. Bu baskı ve tehdidin ortadan kaldırılması ise tarımda verimlilik ve kalite adına ciddi tedbirler alınmasını gerektirmektedir.

2. Hızlı Kentleşmenin Tarımsal Sürdürülebilirlik Üzerine Etkileri

Tarım alanlarının yerleşim yeri ve sanayi alanlarına dönüştürülmesi, doğal dengeyi bozmakta, çevre üzerinde geri dönüşümü mümkün olmayan zararlar meydana getirmektedir (Orçun, 1977: 10). Ancak tarım alanlarının yok olması, gelecekte gıda güvencesi sorunu gibi daha büyük bir sıkıntının varlığına işaret etmektedir. Gıda güvencesinin tüm dünyada tehlike ve tehdit altında bulunmasının en önemli nedenlerinden biri, sınırlı tarım arazilerine rağmen nüfus baskısı ile artan kentleşme faaliyetleridir (Wang, 2019: 1). Sanayi Devrimi, tarihsel süreç çerçevesinde gelişen bu durum için bir milat olarak kabul edilebilir. Sanayi Devriminden bu yana sanayileşme tarımın, kentleşme ise kırsalın önüne konumlandırılmış, kırsalın ve tarımın kalkındırılması yerini kentlerin ve sanayileşmenin kalkındırılmasına bırakmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde kalkınma, sadece ekonomik büyümeye odaklanan organize ve tutarlı bir girişim olarak tasarlanmış ve genellikle bu büyüme için doğa da dahil olmak üzere tüm çevresel unsurlar yararlanılacak kaynak deposuna indirgenmiştir (Adams, 2001: 41). Kentleşmenin baskısıyla en değerli doğal kaynaklardan biri olan toprak da olumsuz yönde etkilenmiş ve imar geçeceği ümidiyle satılıp değerlendirilmek istenen verimli tarım arazileri amaç dışı kullanılarak yatırım aracına dönüştürülmüştür. Türkiye için de durumun aynı olduğu söylenebilir (Öztürk Saka & Erdoğan, 2022: 234).

Türkiye’de tarım alanları ile ilgili yapılan çalışmalar, yapılaşma faaliyetleri nedeniyle tarım alanlarının giderek azaldığını göstermektedir (Karadağ, Cengiz & Demiroğlu, 2022: 127). Tarım arazilerinde büyük kayıplara neden olan böyle bir uygulama gelecek nesilleri de ilgilendiren önemli bir sorundur. Çünkü verimli toprakların parsellere ayrılarak bütünlüğünü kaybetmesi tarımsal sürdürülebilirliğin önündeki en büyük engellerden biri olarak varlığını korumaktadır. Kentlerin giderek artan nüfusunu besleyecek tarım alanlarının gelecekte olmaması bugünden ciddi tedbirler alınmasını gerektirmektedir. Oysa Türkiye sahip olduğu coğrafyası ve iklimsel özelliklerine bağlı olarak bitki çeşidi bağlamında oldukça zengin bir tarım ülkesi konumunda yer almaktadır (İkincikarakaya, Beyaz & Rezaei, 2013: 104). Türkiye’nin tarım alanında sahip olduğu bu potansiyelini stratejik bir güç olarak değerlendirmesinin önünde tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı büyük bir engel teşkil etmektedir. Hızla gelişen ekonomi, kırsal alanlardan kentlere göç ile birlikte kentleşmenin de artmasına neden olmakta, göç eden nüfus barınmak için daha fazla arazi talep etmektedir. Bu nedenle artan arazi talebini karşılamak için şehir gelişimi, verimli tarım arazilerinin bulunduğu alanlara doğru yayılmaktadır. Böyle bir gelişme ise kentsel alanlarda yoğun arazi dönüşümüne yol açmaktadır. Kentleşme bu nedenle tarım arazileri için ciddi bir tehdit olarak belirmektedir (Sönmez, 2011: 56). Karadağ, Cengiz & Demiroğlu (2022: 127) tarafından yapılmış olan bir araştırmaya göre; özellikle 2000’li yıllarda bu yana nüfus ciddi bir şekilde artmış (%24,89); buna rağmen tarım alanları azalmıştır (%7,09).

Tablo 1. Türkiye’de Tarım Alanlarının Kademeli Azalışı

Yıllar	Toplam Tarım Alanı Miktarı
1980	28.182.000 Hektar
2000	26.379.000 Hektar
2019	23.763.000 Hektar

Kaynak: Akar, 2021: 14

Türkiye’de, 1980 yılında 28.182.000 hektar büyüklüğünde olan toplam tarım alanlarının, 2000’de 26.379.000 hektara, 2019’da ise 23.763.000 hektara gerilemesi, tarım alanlarının zaman içinde değişimini en çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır (Akar, 2021: 14). Tarım alanlarındaki bu kademeli azalma, gelecek kuşaklar açısından endişe verici bir duruma neden olmaktadır. Türkiye’de tarım alanları ile ilgili değişim, kentleşmenin özellikle kent çeperlerinde yer alan tarım alanlarına doğru hızla ilerlemesi sonucu olumsuz yönde bir seyir izlemektedir. Elde bulunan tarım arazilerinin amaç dışı kullanımından kaçınılarak gıda güvenliği açısından çok iyi değerlendirilmesi gerekmektedir (Bayar, 2018: 199). Türkiye’deki kentleşme oranı %93,18 ile dünyadaki ortalamanın oldukça üstünde olup, bu durum özellikle tarım alanları için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Tarım alanlarının azalmasının en büyük nedenlerinden biri olan yoğun kentleşme faaliyetleri karşısında gerekli tedbirlerin acilen

alınması büyük önem taşımaktadır (Karadağ, Cengiz & Demiroğlu, 2022: 127). Verimli tarım alanlarına yapı izni verilmesinin önlenmesi ve bunun için günlük gelip geçici değil ama tarım alanlarını koruyan, geliştiren, canlandıran daha sıkı politikalarla hareket edilmesi gerekmektedir (Keleş, 2005: 17). Aksi halde gelecek nesilleri bugünküne kıyasla daha ciddi sorunlar beklemektedir.

3. Gıda Güvencesinin Sağlanmasında Tarımsal Sürdürülebilirliğin Önemi

Tarım alanlarının hızlı kentleşmeyle birlikte giderek yok olması, gelecekte daha büyük sorunlara neden olabilecektir. Bu sorunların başında ise gıda güvencesi sorunlarına bağlı olarak tüm dünyada gelişebilecek açlık sorunu gelmektedir. Tarım alanları ise gıda güvencesinin sağlanmasında hayati derecede önem taşımaktadır. Tarım alanları olmadan gıda güvencesinin teminat altına alınabilmesi mümkün görünmemektedir. Gıda güvencesinin önemi ise tüm dünyayı etkileyen Pandemi sürecinde bazı ülkelerin yaşamış olduğu acı deneyimlerle daha iyi anlaşılmıştır.

Bilindiği üzere, Pandemi sürecinde başta Rusya gibi buğday üretiminde dünya liderleri arasında yer alan bir ülke olmak üzere, pek çok ülke öncelikle kendi gıda rezervlerini korumak amacıyla bazı tedbirler almışlardır. Bu ülkeler sınırlarını ihtiyacı olan diğer ülkelere kapatarak gıda ihracatını durdurmuş; sonuçta ihtiyacı olan ülkelerde bu durum büyük sıkıntılara yol açarak, gıda güvencesi sorununu ortaya çıkarmıştır. Yine bu süreçte Kazakistan, Sırbistan ve Vietnam gibi ülkeler de başta un, şeker, patates ve ayçiçeği olmak üzere bazı temel gıdaların ihracatına kısıtlamalar getirmiştir (Akin vd., 2020: 908). Bu durum Avrupa'da da benzer gıda milliyetçiliği akımına neden olmuş, Fransa Tarım Bakanı gıda ve tarımda vatanseverlik çağrılarını yaparak, pahalı olsalar bile vatandaşları yabancı yerine Fransız peyniri, çileği ve domatesi almaya teşvik etmiştir. Birleşik Krallık Kırsal Ekonomi Genel Sekreteri ise İskoçya'da olan herkesi yerel çiftçiliğe ve gıda üretimine teşvik ederek İskoç hükümetinin mandıra çiftçiliğini destekleme kampanyasını onaylamıştır (Wang, 2021: 26).

Ülkeler gıda güvencesi sorunu karşısında kendi ülkelerinin menfaatini ön plana çıkararak gerektiğinde her türlü tedbiri alabilmektedirler. Gıda güvencesinin, tarımsal faaliyetler ve tarıma elverişli topraklar olmadan sağlanabilmesi mümkün görünmemektedir. Bunun için gıda güvencesi sorununun merkezi ve yerel yönetimlerin desteği ile geleceğe dönük bir ulusal strateji olarak planlanarak öncelikle verimli tarım arazilerin bütünlüğünün korunması ve bu planlamada hem kentsel hem de kırsal toplulukların geleceğe ilişkin karar alma süreçlerine dahil edilmesi önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda devlet destekli uygun tarım politikalarıyla öncelikli olarak verimli tarım arazilerini koruyarak tarımsal sürdürülebilirliğin sağlanması ve yeni teknolojilerle tarımsal faaliyetlerin desteklenmesinin büyük yararlar getireceği açıktır (Millar & Roots, 2012: 36-37). Hollanda bu bağlamda örnek bir ülke olarak ele alınabilir.

Hollanda, tarımsal üretimin her aşamasında bilim ve teknolojiye faydalanan, tarımsal sürdürülebilirlik bağlamında tüm dünyaya örnek olabilecek bir ülkedir. Yılın sadece oldukça kısıtlı bir zaman diliminde güneşten faydalanabilen ve Konya büyüklüğünde bir ülke olan Hollanda'nın tarım arazileri Türkiye ile karşılaştırıldığında oldukça küçüktür. 2005 yılı verilerine göre, Türkiye'de 23.830.000 hektar; Hollanda'da ise 908.000 hektar tarım arazisi bulunmaktadır. Yani Hollanda, Türkiye'nin toplam tarım arazisinin yirmi beşte birinden daha azına sahiptir. Buna rağmen, Hollanda Türkiye'den 5-6 kat fazla tarım ihracatı yapan bir ülke olarak tüm dünyada Amerika'dan sonra tarım ihracatında ikinci sırada yer almaktadır (Çetiner, 2018). Hollanda'nın tarımsal üretimdeki bu başarısında eğitimin payı büyüktür. Tarım kooperatiflerinin girişimiyle açılan tarım eğitim merkezlerinin ardından, XVIII. yüzyıl sonlarında dünyadaki ilk tarım üniversitesi olan Wageningen Üniversitesi kurulmuştur. Bu üniversite çiftçilere destek olmuş, onların ihtiyaçlarını karşılayarak ve tarımı bilimselleştirerek, tarımda büyük başarılar elde etmelerine önemli katkılarda bulunmuştur. Daha sonraki yıllarda kamu, özel sektör ve üniversitelerin ortak girişimleriyle yapılan Ar-Ge çalışmalarının da bir sonucu olarak üretimde verimlilik daha da artmış, tarımsal ürün ihracatında Hollanda dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olmuştur. Mekanik tarımdan sonra teknolojik tarıma geçilmiş, artık tarımda bilgisayarların kullanılmaya başlamasıyla tarımsal ürünlerin gelişiminin her

evresi izlenmeye başlamıştır. Hollanda'nın bu başarısında ticari ataşelerinin de önemli bir rolü ve payı vardır. 2015 yılından bu yana Hollanda, 40'dan fazla ülkeye tarım ataşelerini görevlendirmiştir. Tarım ataşelerinden bilgi alarak ihtiyaçlara uygun ürünler ihraç etmekte, ayrıca dünyadaki tarımsal gelişmeleri yakından izleyebilmektedir (Özer, 2021: 70-79).

Hollanda tarımsal sürdürülebilirliğini sadece eğitim, teknoloji ve iş birliği çerçevesinde yapmış olduğu başarıları ile değil, çevre ile uyumlu politikaları ile de gerçekleştirmiştir. Bu konuda "Relatienota Politikası" örnek olarak gösterilebilir. 1975 yılında yayınlanan bir hükümet raporu olan "Relatienota", 1983-1988 yılları arasında kapsamaktadır ve bu yıllar arasında yönetmelikle uygulanan bir çevre politikasının uygulanmasının yolunu açmıştır. Bu politika gereğince "Relatienota Alanları" yani yönetim alanları ve rezervleri belirlenerek, yoğun tarımsal faaliyetlerin tehdit ettiği savunmasız, doğal yaşam alanlarının ve peyzajların korunması amaçlanmıştır. Bunun için öncelikle hassas doğal alanlar koruma alanı olarak belirlenmiş ve özel yönetim için araziler satın alınmıştır. Devlet desteğiyle satın alınan yönetim bölgelerinde, çiftçiler ile yönetim anlaşmaları yapılmış, bu anlaşmalar ile çiftçiler, tarımsal üretimlerini doğa ve peyzaj korumasına göre uyarlamayı gönüllü olarak taahhüt etmişlerdir. Yapılan yönetim anlaşmaları çerçevesinde çiftçilere mevcut doğal koşulları koruyan faaliyetleri için ödeme yapılarak, teşvik sağlanmıştır. Çiftçiler tarımsal arazilerle birlikte değerli bitki ve hayvan türlerini, doğayı ve kültürel peyzajları korumaya yönelik olağanüstü çabalar göstermişlerdir. Sonuç olarak "Relatienota Politikası" Hollanda'da savunmasız ve çok değerli doğal alanları koruma ve muhafaza etme çabalarının önemli bir bileşeni olarak başarıya ulaşmıştır (Grossman, 1989: 101). Tarımsal sürdürülebilirlik ile sağlanabilecek gıda güvenliğine ancak bu şekilde akılcı tarım politikalarıyla ulaşılabilecektir. Hollanda bu konuda başarılarıyla örnek alınması gereken bir ülke olarak nitelendirilebilir. Hollanda örneğinde tarımsal sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için yasaların da büyük rolü ve önemi vardır. Tarım arazilerinin daha sıkı yasalarla güvence altına alınması ile desteklenen akılcı tarım politikaları daha güvenli yarımların teminatı olabilecektir.

4. Tarım Arazilerinin Korunmasına İlişkin Yasal Yükümlülükler

Tarım arazilerinin özellikle kentleşme faaliyetleri çerçevesinde amaç dışı kullanılması sonucu kullanılamaz duruma getirilmesi, ekolojik çevrede ciddi sorunlara yol açmaktadır. Verimli tarım arazilerine rant amaçlı imar izni verilmesi, ciddi toprak kaybına neden olmaktadır. Oysa toprak sınırlı ve oluşumu uzun yıllar süren çok değerli bir doğal kaynaktır (Gümüş & Durduran, 2020: 896). 5403 sayılı "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu" bu sorunların önlenmesini hedeflemektedir. 2005 yılında yürürlüğe giren ilgili Kanun, tarım arazilerinin kullanımına ilişkin mevzuatın temelini oluşturmaktadır (Albayrak, 2019: 224). Bu Kanun'un asıl amacının; tarımsal arazilerin sürdürülebilirliğini sağlamak olduğu söylenebilir (5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu/md.1). İlgili Kanun'un 13. maddesinde belirtilen "Mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri, dikili tarım arazileri ile sulu tarım arazileri tarımsal üretim amacı dışında kullanılamaz." hükmü gereğince de tarım arazilerinin amaç dışı kullanılmayacağı açık bir şekilde ifade edilmektedir (5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu/md.13).

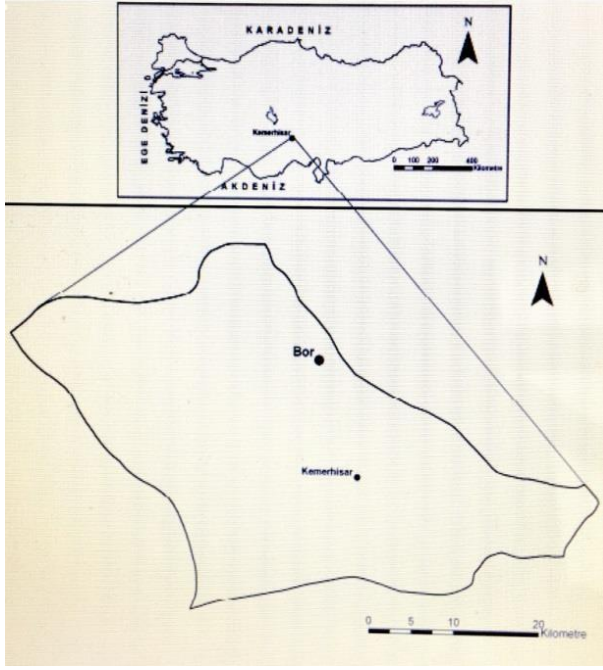
Anayasamızın 45. maddesi devlete "tarım arazileri ile çayır ve mer'aların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek" görevini yüklemiştir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası/md.15). O halde hızlı kentleşme faaliyetleri neticesinde yerleşme amaçlı olarak kullanılan verimli tarım arazilerinin arsaya dönüştürülerek bundan rant elde edebilme ihtimalinin dahi yasal anlamda uygun olmadığı söylenebilir. Aksi halde Uzun ve Demir (2016)'in de çalışmalarında vurguladıkları üzere, verimli tarım arazilerinin kentleşme uğruna amacı dışında kullanılmasıyla hem gıda güvenliğinin temeli olan tarım toprakları kaybedilecek, hem de yerleşilen geniş tarım arazileri ova düzlüğü olduğu için halkın deprem ya da sel gibi ciddi doğal afetler neticesinde can ve mal kaybı yaşama riski artacaktır (Uzun ve Demir, 2016: 414). Özellikle 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan ve geniş bir alanı etkileyen ülkemizin deprem gerçekliği de göz önünde bulundurularak, öncelikle köylünün ve kırsal kesimde yaşayan halkın topraklarını koruma konusunda bilinçlendirilmesi, sıkı denetimler ve yasal düzenlemelerle tarım topraklarını bekleyen her türlü tehlikenin şimdiden önünün alınması gerekmektedir. Aksi halde

gelecek nesilleri açlık da dahil olmak üzere daha büyük tehlikeler beklemektedir. *“Tarım topraklarının amaç dışı kullanımı, gıda güvenliği üstündeki en büyük tehdittir.”* (Kaypak, 2014: 582).

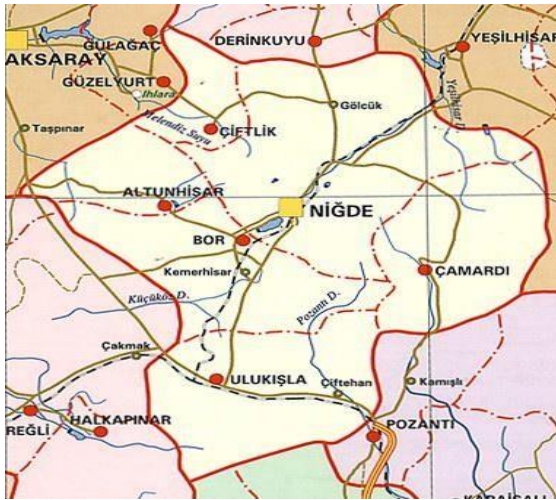
Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda tarım arazilerinin korunması ile ilişkili olarak *“Tarım arazilerin kabiliyetlerine uygun olarak planlı ve dengeli kullanımını sağlamak için toprak etüd ve haritalama işleri ulusal bir program dahilinde ele alınacak, 1., 2. ve 3. sınıf tarım arazilerinin toprak sanayi, alt yapı, İskan ve turizm amacıyla kullanılması önlenecektir.”* ifadeleri yer almaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı,1989: 312). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere tarım arazilerinin amaç dışı kullanılması kalkınma planlarında bile vurgulanarak gerekli tedbirlerin alınması öngörülmüştür. Tedbirlerin alınması konusunda 5403 Sayılı Kanun her ne kadar önemli bir gelişme olarak nitelendirilse de ilgili kanununun 13. Maddesi, *“Alternatif alan bulunmaması ve Kurulun uygun görmesi şartıyla;”* hükmü gereğince; savunma, doğal afet sonrası geçici yerleşim yeri ihtiyacı, petrol ve doğal gaz arama, madencilik, kamu yararına plan ve yatırımlar, yenilenebilir enerji kaynak alanlarının kullanımı ve jeotermal kaynaklı teknolojik sera yatırımları gibi gerekçelere dayanarak tarım arazilerinin amaç dışı kullanımına *“toprak koruma projelerine uyulması kaydı ile Bakanlık tarafından izin verilebilir. Bakanlık bu yetkisini valiliklere devredebilir.”* ifadeleriyle izin vermektedir (5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu/md.13). 5403 Sayılı Kanun ile tarımsal arazilerin amaç dışı kullanımı sınırlandırılmış olsa da geçerli ve uygulanması gereken istisnalarla amaçları dışında kullanımının yolu da açılmış olmaktadır. Ancak bu istisnaların belirlenmesinde, Kanunda da belirtildiği üzere Kurul'un görüşü büyük önem taşımaktadır. Bu Kurul'un oluşturulmasında üniversiteler, yerel yönetimler, uzmanlar, sivil toplum kuruluşları ve halkın temsilcilerine de yer verilmesi ve katılım sağlanarak görüşler alındıktan sonra uygun bir karar verilmesi, tarım arazilerinin sürdürülebilirliği açısından daha yararlı sonuçlar alınmasına katkı sağlayabilecektir.

5. Hızlı Kentleşmenin Tarımsal Sürdürülebilirliğe Etkileri: Kemerhisar Örneği

İçinde birçok uygarlığın izlerini taşıyan Tyana antik kentinin de yer aldığı tarihi Kemerhisar beldesi (Korkaç, 2019: 26) tarımsal üretimin yapıldığı bir yerleşim yeri olmakla birlikte, son yıllarda kamuoyunda hobi bahçeleri olarak da bilinen; hafta sonları piknik yapmak, hoş vakit geçirmek ve doğayla bütünleşmek amacıyla villa tarzı evlerin çoğunlukta olduğu yoğun bir yapılaşma sürecine de ev sahipliği yapmaktadır. Bu sürecin özellikle Pandemi ve sonrasında meydana gelen deprem fırtınası ile birlikte daha da hız kazandığı söylenebilir. Böyle bir gelişim yüzeysel olarak bakıldığında, doğayla bütünleşmek, hoş vakit geçirmek adına olumlu bir izlenim uyandırır da aslında tarım arazilerinin amaç dışı kullanımını beraberinde getirdiği için gelecek açısından endişe verici bir tablo çizmektedir. Çünkü tarım arazilerinin amaç dışı kullanılmasıyla kaybedilen topraklar ne yazık ki asıl işlevini yitirerek başka bir doğrultuda kullanılmakta ve bu durum ise gelecek nesillerin beslenmesi ile ilgili problemleri beraberinde getirmektedir.

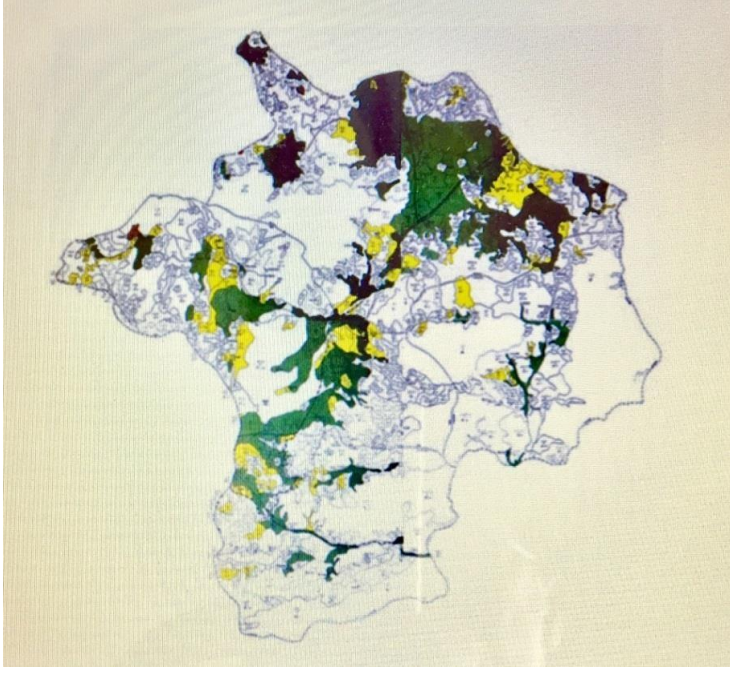

Şekil 1. Kemerhisar beldesinin lokasyonu (Öcal, 2010: 390).

Şekil 2. Niğde'nin ilçeleri ve Bor İlçesine bağlı Kemerhisar beldesi (Coğrafya Dünyası).

Şekil 2'de görüldüğü üzere, Niğde'nin Merkez İlçe, Altunhisar, Bor, Camardı, Çiftlik, Ulukışla olmak üzere altı ilçesi vardır (Saygılı & Şen, 2022: 34). Kemerhisar beldesi, Niğde ilinin güneybatısında ve Niğde'nin ilçesi olan Bor'un 5 km güneydoğusunda yer almaktadır. Bor ilçesine bağlı olan bu belde; Cami, Cumhuriyet, Han, Kemer, Tepe ve Çayır adlı mahallelere sahiptir (Öcal, 2010: 390-402). Aşağıda Şekil 3, Kemerhisar ve çevresinin tarım alanları yönünden zenginliğini ortaya koymaktadır.

Şekil 3. Niğde İli Arazi Dokusu (Sak, Gönen ve Kara, 2019: 329).

Şekil 3’de yeşil ve koyu yeşil renkli alanlar 1. sınıf tarım alanlarını gösterirken, sarı renkli alanlar 2. sınıf tarım alanlarını, beyaz olanlar ise diğer tür alanları göstermektedir (Sak, Gönen ve Kara, 2019: 329). 1. ve 2. sınıf araziler tarım için en elverişli sınıfı oluşturmaktadır (Güner, 2020: 146). Bu sınıf içerisinde yer alan Kemerhisar da tarım kaynakları bakımından zengin bir beldedir (Öcal, 2010: 391). Bu nedenle topraklarının yerleşimden ziyade tarım için elverişli olduğu söylenebilir. *“Toprağın yetenek sınıflarına uygun şekilde kullanılması gereklidir. Fakat ülkemizde kârlılık kriteri gözetilerek, diğer sektörlerin (sanayi, konut, altyapı, enerji, turizm) ihtiyaç duyduğu yerleşim yeri ya da toprak kullanımlarında, toprak yetenek sınıfları gözetilmeden hareket edildiği gözlenmektedir.”* (Akci, Demirel & Şen Becu, 2016: 373). Tablo 2 ‘de arazi yetenek sınıflarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 2. Arazi Yetenek Sınıfları

Tarıma Uygun Olup/Olmama Durumu	Kullanım Biçimi	Arazi Yetenek Sınıfı	Özellikleri
Tarıma Uygun Araziler	İşlemeli Tarıma Uygun Araziler	I	Düz veya düze yakın, derin, verimli, kolayca işlenebilen araziler
		II	Hafif eğimli, verimli, kolayca işlenebilen araziler
		III	Orta derece eğimli, verimli, orta derece işlenebilen araziler
	Kısıtlı İşlemeye Uygun Olan Araziler	IV	Fazla derecede eğimli, kısıtlı olarak işlenebilen araziler
	İşlemeye Uygun Olmayan Araziler	V	Çayır ve orman gibi uzun ömürlü bitki yetişmesine olanak veren araziler
		VI	Fazla eğimli ve şiddetli erozyona maruz kalabilen araziler
		VII	Fazla eğimli, taşlı yapıya sahip, bataklık veya diğer elverişsiz toprakları da içeren araziler
Tarıma Uygun Olmayan Araziler		VIII	Bataklık, çöl, çok derin oyuntuları içeren topraklar, dağlık ve taşlık araziler

Kaynak: Akci, Demirel & Şen Becu, 2016: 373.

Tablo 2'ye göre (Akci, Demirel & Şen Becu, 2016: 373): “Yeryüzündeki araziler, kullanma kabiliyet sınıflarına göre sekiz sınıfa ayrılmaktadır. Bu sınıflamada I., II., III. ve IV. sınıf araziler sürülerek tarım yapmaya elverişli arazilerdir. V., VI., VII. ve VIII. sınıf arazilerde sürüm yapılması doğru değildir.”

Hızlı kentleşme faaliyetleri çerçevesinde, tarıma uygun olmayan taşlık ve dağlık araziler yerine; verimli, düz tarıma elverişli arazilerin kullanılması tarımsal sürdürülebilirlik önündeki en büyük engellerden biri olarak belirtilebilir. Bu durumun, gelecekte gıda güvencesi sorununu beraberinde getirme ihtimalinin olduğu gerçeğinin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Ekili ve verimli tarım arazileri ile ekonomik değeri yüksek parselli arsaların iç içe olduğu uydu görüntüleri, hızlı kentleşme ve yapılaşma faaliyetleri hakkında detaylı olmasa da bir ipucu sunabilmektedir. Şekil 4’de Google Earth’den alınan Niğde ili Bor ilçesine bağlı Kemerhisar beldesine ait bir uydu görüntüsü görülmektedir.

Şekil 4. Niğde ili Bor ilçesine bağlı Kemerhisar beldesi uydu görüntüsü (Google Earth).

Şekil 5. Niğde ili Bor ilçesine bağlı Kemerhisar beldesi Çayır mahallesi uydu görüntüsü (Google Earth).

Şekil 4 ve 5’de, tarım arazileri çevresinde halihazırda devam etmekte olan kentleşme faaliyetleri ile yerleşim yerlerinin tarım arazilerine doğru ilerlediği görülebilmektedir. Kentleşme faaliyetlerinin doğayla birlikte tarım arazileri ve peyzaj alanlarına da ciddi zararları bulunmaktadır. Tarım arazilerinin yok olması ise beraberinde tarım ürünlerinin azalmasını getirmektedir (Cengiz, Çavuş & Koç, 2014: 70). Hızla gelişen bir yerleşim yerine birkaç metre ötede verimli tarım arazilerinin olması, bu arazilerin gelecekte yok olabileceğinin sinyalini vermektedir. Böyle bir tehlike karşısında yerel yöneticilerin öncelikle yasal güvenceye dayanarak imar planlarında tarım arazilerini koruyucu tedbirleri derhal

almaları ve bu doğrultuda yapılan imar planlarında bir tadilat ya da değişikliğe gitmeden tarımsal arazilerin sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaları gerekmektedir.

5. 1. Hızlı Kentleşmenin Çevre Kirliliğine Etkileri

Hızlı kentleşme, tarımsal alanlarda kirlilik gibi bir başka önemli soruna neden olmaktadır. İnşaat atıkları ve duyarsızca atılan çöpler çevreyi kirletmekte, alt yapı sorunu çözülmeden yapılan yerleşim yerleri çevre açısından önemli bir sorun oluşturmaktadır. Üzerinde tarım yapılan toprakların gerek evsel gerekse inşaat hafriyat atıklarıyla kirlenmesi, toprağın verimliliğini olumsuz yönde etkilemesi de gelecek açısından gıda güvenliği gibi bir başka önemli soruna işaret etmektedir. Zira gıda güvenliğinin sağlanabilmesi tarımsal faaliyetlere bağlı olmakla birlikte, tarımsal faaliyetler ise sağlıklı, temiz bir çevrenin varlığını gerektirmektedir. Çimento, boya kutuları, inşaat molozları, plastik ve çöplerle kullanılamaz duruma getirilen topraklarda tarım değil, yaşamak bile mümkün görünmemektedir. Bu konuda yerel yönetimlerin acil olarak duruma müdahale etmesi; gerek caydırıcı cezalar ve sıkı denetimlerle halkı uyararak, gerekse eğitici çabalarla bilinçlendirerek önlem alması gerekmektedir. Aksi halde çevre ve gıda güvenliğine ilişkin sorunlar katlanarak büyümeye devam edecektir. Aşağıda Şekil 6 ve Şekil 7’de çevre kirliliğine ilişkin görseller yer almaktadır.

Şekil 6. Kemerhisar Beldesi Çayır mahallesinde çevre kirliliğine neden olan evsel atıklar.

Şekil 7. Kemerhisar Beldesi Çayır mahallesinde çevre kirliliğine neden olan inşaat atıkları.

Şekil 6 ve 7’de de görüldüğü üzere gerek evsel atıklar gerekse hızla süren yapılaşma faaliyetleri sonucu çevreye saçılan molozlar, tuğla ve beton kırıntıları, boya, metal, kâğıt, fayans, seramik, sıva, alçı ve benzeri gibi inşaat malzemeleri çevre kirliliği sorununu ciddi oranda artırmaktadır. Ayrıca çevreye saçılan atıklar arazinin niteliğini değiştirerek kullanılmaz bir duruma getirmektedir. Tüm

dünyada olduğu gibi, aşırı yapılaşma faaliyetlerinin tarım alanlarının bütünlüğünü bozarak bir değişimi beraberinde getirmesi de önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu değişim genellikle tarım topraklarının azalması yönünde olmaktadır.

SONUÇ:

Nesiller boyu ülke halklarının kültürlerinde yaşayan, nüfusları besleyen, milli gelire, istihdama, sosyoekonomik gelişmeye katkı sağlayan çok önemli bir sektör olan tarımın sürdürülebilirliğinin korunması hayati derecede önem taşımaktadır. İhmal edilen ve amaç dışı kullanım sonucunda verimliliğini yitiren çok değerli tarım arazilerinin ne yazık ki yerine yenisi getirilememektedir.

Çalışma kapsamında ele alınan Kemerhisar örneğinden de görüldüğü üzere, hızlı kentleşme faaliyetleri ile amaç dışı kullanılan tarım arazileri nihayetinde sürdürülebilirliğini yitirmektedir. Ayrıca hızlı kentleşmeden kaynaklanan kirlilik de yine Kemerhisar örneğinde görüldüğü üzere bir başka önemli sorun olarak çevreyi tehdit etmektedir. Önlemler alınmadığı takdirde tarım arazileri ve kentleşme arasındaki bu olumsuz etkileşimin gelecekte de devam edeceği açıktır. Tarımsal üretime uygun arazilerin sınırlı olduğu ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılması ve korunması gerektiği unutulmamalıdır. Hızlı kentleşme faaliyetleri neticesinde tarıma elverişli arazilerin imara açılması yerine daha çorak ve verimsiz araziler değerlendirilmelidir. Yukarıda Tablo 2’de yer alan arazi yetenek sınıfları ile bu durum daha net bir şekilde ifade edilmektedir.

Ülkemizin yakın bir geçmişte yaşamış olduğu büyük deprem felaketinde sağlam ve kayalık zeminlerin nispeten daha güvenli olduğu gerçeğinden hareketle tarım arazilerini imara açılması karşısında daha sıkı ve caydırıcı yasalar hayata geçirilmelidir. Gelecekte açlık gibi çok önemli bir problem karşısında bugünden alınacak sert ve sıkı tedbirler, tarım sektöründe uzun vadeli politikalarla daha da güçlenerek, gıda güvenliği sorununa kalıcı çözümler üretebilecektir. Kalkınma kırsaldan başlarsa kentlerin de kalkınacağı gerçeği göz ardı edilmeden, tüm kalkınma planlarında öncelikli olarak kırsal alanların kalkındırılması hedeflenerek, gıda güvenliği tüm eylem ve stratejik planlarda birincil hedef olarak ele alınmalıdır. Çünkü tarımsal sürdürülebilirlik olmadan gıda güvenliğinin sağlanabilmesi mümkün görünmemektedir. Boş ve verimli tarım arazilerinin işlenmesi konusunda çiftçilerin desteklenerek üretimin teşvik edilmesi, hem gıda güvenliği açısından olumlu sonuçlar alınmasına katkıda bulunabilecek, hem de zaten artık taşıma kapasitesini çoktan aşmış olan kent merkezlerine kırsal alanlardan yapılacak göç dalgalarını durdurmaya yardımcı olabilecektir. Tüm bunların hayata geçirilebilmesi için ülkenin milli gelirine katkı sağlayacak tutarlı ve kalıcı tarım politikalarıyla köyler ve köy halkının desteklenerek gıda sanayisi ve üretimin canlandırılması ve tarımsal sürdürülebilirlik önündeki engellerin kaldırılması gerekmektedir. Bu konuda sadece merkezi yönetimin değil, yerel yönetimlerin desteği de büyük yararlar sağlayacaktır. Yerel yönetimler ve tüm paydaşlar arasında sağlanacak işbirliği ile arzu edilen sonuçlara ulaşılması kolaylaşacaktır (Gümüş & Durduran, 2020: 896). Böyle bir mekanizmanın geliştirilmesinde katılım anahtar bir kavramdır. Katılım sağlanarak halkın görüşleri çerçevesinde uygun adımlar atılabilir. Bunun için yerel yönetimlerin iletişim kanallarını daima açık tutarak halkın görüş ve önerilerine değer vermesi ve karar alma süreçlerine halk katılımını desteklemesi gerekmektedir (Seçkiner Bingöl, 2021: 1271). Hizmette halka en yakın kuruluşlar olarak yerel yönetimler; katılımı destekleyerek, halkın bilinçlendirilmesinde etkin rol oynayarak halkı kendi tarım arazilerine sahip çıkmaları ve topraklarını korumaları konusunda teşvik edebilir, alınması gereken önlemler ile ilgili uyarabilirler. Yerel yönetimler, halk ile iletişim kanallarını daima açık tutarak ve gelecekte açlık tehlikesine karşı tarım arazilerinin korunmasının önemi hususunda sivil toplum kuruluşları ve eğitim kurumlarının da desteğini alarak alanında yetkili uzmanlar eşliğinde halkın eğitim almasını ve bilinçlenmesini sağlayabilirler. Aynı zamanda kırsal alanlarda verimli tarım arazileri üzerindeki inşaat atıkları ve molozların etkin denetimini yaparak bunların önlenmesi ve bu alanların yeniden tarım arazilerine kazandırılmasına yardımcı olabilirler. Bu

atıklar zemin dolgusu olarak da kullanılabilir. Ancak genellikle çevre kirliliğine neden oldukları için gelecek nesillerin daha sağlıklı bir çevrede yaşama şansını tehdit etmektedir (Yarımçam & Parlak Biçer, 2020: 114). Merkezi yönetimin desteği ile inşaat atıkları için geri dönüşüm tesisleri kurulabilir. Hepsinden önemlisi, kentleşme ve tarımı birbirinin karşısına konumlandırma yanlısına düşmeden, ikisinin de rasyonel ve bilinçli bir şekilde gelişmesinin önü açılarak yarınlara daha güvenli adımlarla ilerlenmelidir. Verimli bir tarım arazisi üzerine inşa edilen çok katlı bir konuttan elde edilecek gelir, o toprağın sağlayacağı tarımsal gelirden daha fazla gibi görünse de oluşumu çok uzun yıllar alan toprağın bir daha geri gelmemesi, maddi ve manevi açıdan çok daha büyük kayıplara neden olacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

- Adams, W. M. (2001). Green development: Environment and sustainability in the third world. Routledge.
- Akar, M. (2021). Samsun'da tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı. Tarım ve Mühendislik, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayını, Ekim-Aralık, 131, 13-19.
- Akci, A., Demirel, M. K. & Şen Becu, H. (2016). Tarım Arazilerindeki Yapılaşma Baskısının Azaltılmasında Köy Gelişme Alanı ve İmar Uygulamaları: İç Anadolu Bölgesi Örneği. Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi, Cilt: 5, 372-384.
- Akın, Y., Çelen, B., Çelen, M.F. & Karagöz, A. (2020). Tarım ve Pandemi: Covid-19 sonrası Türk tarımı nasıl değişmeli? International Journal on Mathematic, Engineering and Natural Sciences, 4 (16), 904-914.
- Albayrak, H. (2019). Türkiye'nin tarım arazileri politikası: Bir kamu politikası süreç analizi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 29 (2): 211-231.
- Cengiz, A. E. Ö., Çavuş, C. Z. & Koç, T. (2014). Çanakkale ve Kepez yerleşmelerinde sulu tarım alanları kentleşme ilişkisi. Coğrafi Bilimler Dergisi, 12 (1): 69-88.
- Coğrafya Dünyası. <https://www.cografya.gen.tr/tr/nigde/>
- Çetiner, S. (2018). Hollanda'nın tarımsal üretimi nasıl fazla veriyor? <https://www.tarlasera.com/makale-9852-hollanda%E2%80%99nin-tarimsal-uretimi-nasil-fazla-veriyor?>
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1989). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ankara.
- Erdoğan, B. E. (2022). İçme suyu havzalarında arazi kullanım değişimi ve kentleşme baskısının zamansal analizi: Büyükçekmece Gölü Havzası örneği. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 24(2), 36-375.

- FAO-Food and Agricultural Organization. (2002). Chapter 2. Food security: concepts and measurement. <https://www.fao.org/3/y4671e/y4671e06.htm#fnB25>
- Google Earth. <https://earth.google.com/web/@37.82360309,34.56153941,1093.90549016a,5940.36494388d,35y,0h,0t,0r>
- Google Earth. <https://earth.google.com/web/@37.81215153,34.58763348,1108.57943815a,1397.74367147d,35y,0h,0t,0r>
- Grossman, M. R. (1989). Farmland and the environment: Protection of vulnerable agricultural areas in the Netherlands. *Agriculture and Human Values*, 6, 101-109.
- Gümüş, M. G. & Durduran, S. S. (2020). Sürdürülebilir arazi yönetiminde optimal tarım arazilerinin belirlenebilmesi için çok kriterli karar destek sistemlerinin kullanımı: Beyşehir-Kaşaklı alt havzası örneği. *NÖHÜ Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 9 (2), 883-897.
- Güner, B. (2020). Tunceli İli'nde organik tarım; gelişimi ve sorunları. *Social Sciences Research Journal*, 9 (1), 142-151.
- İkincikarakaya, S. Ü., Beyaz K. B. & Rezaei, F. (2013). Doğal Kaynaklar ve Tarım. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 6 (1), 104-109.
- Karadağ, A. A., Cengiz, A. E. & Demiroğlu, D. (2022). Türkiye'de Tarım Alanları Yönetimine İlişkin Mevzuatın Sürdürülebilirlik Temelinde İncelenmesi. *Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormanlık Dergisi*, 18 (1), 125-143.
- Kaypak, Ş. (2014). Çevresel güvenlikte yeni bir boyut; gıda güvenliği. 2. Uluslararası Davraz Kongresi Bildiriler Kitabı, Küresel Sorunlar ve Çözüm Arayışları 29 -31 Mayıs, Ed. Selim Kanat, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, s. 581-608.
- Keleş, R. (2005). Kent ve Kültür Üzerine. *Mülkiye Dergisi*, 29 (246), 9-18.
- Khulman, T. & Farrington, J. (2010). What is sustainability? *Sustainability*, 2, 3436-3448.
- Klarin, T. (2018). The Concept of Sustainable Development: From its Beginning to the Contemporary Issues. *Zagreb International Review of Economics & Business*, 21 (1), 67-94.
- Korkanç, M. (2019). Tyana Su Kemerleri ve Taşları. *Mavi Gezegen*, Sayı: 26, 49-53.
- Li, E., Endter-Wada, J. & Li, S. (2019). Dynamics of Utah's agricultural landscapes in response to urbanization: A comparison between irrigated and non-irrigated agricultural lands. *Applied Geography*, 105, 58-72.
- Mariani, A. & Vastola, A. (2015). Sustainable winegrowing: current perspectives. *International Journal of Wine Research*, 7, 37-48.
- Millar, J. & Roots, J. (2012). Changes in Australian agriculture and land use: implications for future food security. *International Journal of Agricultural Sustainability*, 10 (1), 25-39.
- Orçun, E. (1977). İnsan-doğa ilişkileri ve büyük kentlerde çevre sorunları. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları*, 334, İzmir.
- Öcal, T. (2010). Antik Tyana şehrinden günümüz Kemerhisar'a kadar olan yerleşmenin tarihsel süreci. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 22, 388-408.

- Özelkan E., Sağlık A., Sümer S.K., Bedir M. & Kelkit A. (2018). Kentleşmenin tarım alanları üzerine etkisinin uzaktan algılama ile incelenmesi–Çanakkale örneği. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 6 (1), 123-135.
- Özer, G. (2021). Hollanda'nın tarımdaki yapısal dönüşümü ve bu dönüşümün uluslararası ticaretine yansımaları. Journal of Life Economics, 1: 69-79.
- Öztürk Saka, M. & Erdoğan, A. (2022). Tarım alanları üzerindeki planlama baskısı: Trabzon-Çukurçayır örneği. Coğrafya Dergisi, 45, 229-246.
- Sak, T., Gönen, Ç. & Kara, E. E. (2019). Niğde ilinde güneş enerjisi santrallerinin yaygınlaştırılması ve sera gazı emisyonlarının azaltılmasının potansiyeli. Fırat Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 31(2), 327-335.
- Saygılı, Y. S. & Şen, B. (2022). Niğde ili ve ilçelerinde tarımsal üretimde kullanılan traktörlerin incelenmesi. Biyosistem Mühendisliği Dergisi, 3 (1), 32-49.
- Seçkiner Bingöl, E. (2021). Akıllı şehir projelerine vatandaş katılımı: İstanbul Büyükşehir Belediyesi örneği. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(4), 1251-1275.
- Sönmez, M. E. (2011). Adana şehrinin alansal gelişimi ve yakın çevresinin arazi kullanımında meydana gelen değişimler. Türk Coğrafya Dergisi, 57, 55-69.
- Thi, P. N., Kappas, M. & Faust, H. (2021). Impacts of agricultural land acquisition for urbanization on agricultural activities of affected households: A case study in Huong Thuy Town, Thua Thien Hue Province, Vietnam. Sustainability, 13 (15), 8559, 1-20.
- Tong, H. & Kang, J. (2021). Relationship between urban development patterns and noise complaints in England. EPB: Urban Analytics and City Science, 48 (6), 1632-1649.
- Tunçer, M. (2019). Ankara'nın kaybolan doğal ve kültürel değerleri. Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi, 2 (2): 108-138.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/illeridaresi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasa.pdf>
- Uzun, A. & Demir, Y. (2016). Kentsel saçaklanmanın tarım alanlarına yayılımının uydu görüntüleri yardımıyla belirlenmesi: Samsun örneği. Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi, 31, 408-416.
- Wang, L., Lyons, J., Kanehi, P., Bannerman, R. & Emmons, E. (2000). Watershed urbanization and changes in fish communities in southeastern Wisconsin streams. Journal of the American Water Resources Association, 36 (5), 1173–1189.
- Wang, Y. (2019). The Challenges and Strategies of Food Security under Rapid Urbanization in China. Sustainability, 11 (542), 1-12.
- Wang, Z. (2021). From Crisis to Nationalism? The Conditioned Effects of the COVID-19 Crisis on Neo-nationalism in Europe. Chinese Political Science Review, 6:20-39.
- Yarımçam, Ş. & Parlak Biçer, Z. Ö. (2020). Kentsel dönüşümle oluşan inşaat atıklarının maliyet analizi: "Kayseri Küçükali Mahallesi Örneği". Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 36 (1): 102-118.

Yiğitbaşıoğlu, H. (2000). Türkiye'de tarım topraklarının kullanımında yapılan başlıca yanlışlıklar ve bunlara bir örnek: Eskişehir. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 40 (3-4), 3-12.

5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5403&MevzuatTur=1&MevzuatTertip>

EXTENDED SUMMARY²

Research Problem:

Food is one of the most basic elements for the survival of not only humans but also all other living things. Despite this, the problem of food security has gained more and more importance for all countries, especially in recent years. This problem reaches dimensions that threaten the future of nations in terms of health, social and economic aspects. It should not be forgotten that the misuse of agricultural lands has an important contribution to this. Under the pressure of rapid urbanization, agricultural lands are being converted to urban use or are under the threat of urban development.

Research Questions:

“How does misused agricultural land affect agricultural sustainability?”, “What should be done for agricultural sustainability?”, “What is the impact of rapid urbanization on agricultural sustainability?”, “How is Kemerhisar town, which is discussed within the scope of the study, affected by rapid urbanization? are the main questions of the study?”

Literature Review:

Misuse of agricultural lands is one of the biggest obstacles to agricultural sustainability. “With the misuse of agricultural lands, it is meant that these lands are used outside of the agricultural activity required for human or animal nutrition.” (Yiğitbaşıoğlu, 2000: 7). Rapid urbanization activities cause misuse of agricultural lands. A study on this subject (Li, Endter-Wada & Li, 2019: 66) clearly shows the negative impact of rapid urbanization on agricultural lands in the western part of the United States (USA). Research findings conducted in Utah, one of the western states of the USA, covering the years 1986-2015, reveal that rapid urbanization activities affect the use of agricultural land and cause serious losses in agricultural lands, and that about half of the new urban development has been realized by converting from agricultural lands (Li, Endter-Wada & Li, 2019: 66-67). Another study conducted in the USA also shows the negative effects of rapid urbanization on agricultural lands. Land use and fish community data were compared for 47 small rivers and their surrounding areas located in the southeast of Wisconsin, USA, between 1970 and 1990. With this research, it was aimed to determine the effect of increasing urbanization on river fish in a predominantly agricultural region. Research results: between 1970 and 1990, It reveals that the number of fish species decreased by 15% and the density of fish by 41%; agricultural lands decreased from 54% to 43%, while urban lands increased from 24% to 31%. Another important finding of the research is that urbanization damages river ecosystems more than agricultural practices (Wang et al., 2000: 1173). A study conducted in Çanakkale province in Turkey reveals that as urbanization increases, agricultural areas decrease (Özelkan et al., 2018: 123). It can be said that the same is true for Istanbul, Turkey's largest city. Because the overpopulation in Istanbul, which is a concrete example of unplanned urbanization, both makes urbanization more problematic and seriously damages natural areas such as forests and agricultural areas (Erdoğan, 2022: 366). Research findings in England reveal that the gigantic structures of the industrial sector and urbanization, which reflect the nature of the urban economy, cause changes in rural areas, and that with urban development, cities/regions gradually change from agriculture-

² Karataş, A. (2023). Amaç Dışı Kullanılan Tarım Arazilerinin Tarımsal Sürdürülebilirliğe Etkisi Üzerine Bir Araştırma. Kent Akademisi Dergisi, 16(3):00-00.

oriented societies to service-oriented societies (Tong & Kang, 2021: 1635). The negative impact of urbanization on agricultural areas was also highlighted by another study conducted in Vietnam (Thi, Kappas & Faust, 2021: 1-2). The information obtained from the interviews, observations, and surveys conducted with 50 households owning rice farmlands in Huong Thuy district of Thua Thien Hue province in Vietnam shows that rice cultivation areas have decreased by 50% in the last 20 years due to the effect of urbanization, livestock has almost disappeared, rural areas have turned into urban areas and people's livelihoods have gradually shifted to the non-agricultural sector (Thi, Kappas & Faust, 2021: 1-2). As can be seen from the examples in different countries of the world, agricultural lands are damaged as a result of uncontrolled rapid urbanization, and many fertile lands are opened to urban use instead of their main function of food production. If this process, which is also accelerated by population growth, cannot be stopped or slowed down, it will be more dangerous for people to reach sufficient food in the future.

Methodology:

In this study, the effect of misused agricultural lands on agricultural sustainability was discussed. For this purpose, Kemerhisar town of Niğde province was examined as an example of the subject together with the literature review of previously published scientific studies. First of all, the theoretical foundations of the subject were discussed, then the effects of the misuse of agricultural lands were investigated with satellite images and on-site photographs as a concrete example, and the effects of misuses agricultural lands on agricultural sustainability were evaluated in Kemerhisar example.

Results and Conclusions:

As can be seen from the Kemerhisar example discussed within the scope of the study, agricultural lands that are used out of purpose due to rapid urbanization activities eventually lose their sustainability. In addition, pollution caused by rapid urbanization threatens the environment as another important problem, as seen in the Kemerhisar example. It is clear that this negative interaction between agricultural lands and urbanization will continue in the future unless precautions are taken. However, lands suitable for agricultural production are limited and it should not be forgotten that they should be used and protected in a sustainable way. Rather than opening up arable lands to urbanization, more barren and unproductive lands should be evaluated. In this regard, local administrators can provide the public with education and awareness by getting the support of non-governmental organizations and educational institutions on the protection of agricultural lands. Local authorities can also take effective control of construction waste and debris on fertile farmland in rural areas and help turn these areas back into farmland.

Distopya Mimarlığının Potansiyelleri: Mekân Ölçeğinde Umut ve Trajedi

The Potentials of Dystopian Architecture: Hope and Tragedy at the Spatial Scale

Gençay Çubuk¹

Öz

Çalışma, "Distopya mimarlığının yakın gelecekteki tasarım potansiyelleri nelerdir?" sorusuna cevap arar ve bu potansiyeller arasındaki bağların ilişkilerine ait bir döküm sunmayı hedefler. Bu bağlamda, literatür taraması yoluyla, ütopya ve distopya kavramları arasındaki benzerlikler ve farklar ile kavramların birbirlerinin tanımlarını ve çalışma alanlarını besledikleri noktalar irdelenir. Öncü figürlerin mekân bağlamında öne çıkan öneri ve vurguları tartışılır, örtük ilişkiler değerlendirilir. Çalışma, distopya mimarlığının mekân ölçeğinde umut ve trajedinin izini sürerek, geleceğe ilişkin özgün bir mekânsal kavrayış geliştirilebilmesine odaklanır. Greene ütopya ve distopya kavramlarının anlamsal benzerlik ve farklılıklarına, Zahrani ütopyanın sonuna, Pereira mimarlığın distopik kurgu yazımındaki rolüne, MacLeod ve Ward çağdaş şehirlerdeki distopik öğelerin ilişkilene biçimlerine, Was, bilimkurgudaki mimari detaylara, Knutz tasarım kurgusundaki yeni tipolojik arayışlara, Coleman mimarlıkta ütopyanın kronikleşen sorunlarına, Crosbie ütopya ve distopyadaki ana figür arayışına, Schneekloth dünyayı yeniden üreten ve bozan temalara, Kraftl konut bağlamında umut ve hazzı, Sprecher ve Leblanc atopyaya, Scott tekno-ütopyaya, Mihailescu distopik kurguya, Miller feminist ideolojideki post-apokaliptik umut etme biçimlerinin distopik yanına ve Picon, şehir üzerinden yakın geleceğin temalarının okunma biçimlerine değinir. Bu doğrultuda, distopik kolajların, geçmiş ve şimdiki zamandan yoğun biçimde beslenen ve yüzeyssel önyargıların aksine, gerçekliğe büsbütün bağlı temalar üzerinden geliştirilebildiği sonucuna varılır. Distopya mimarlığı, ütopya mimarlığının bir karşıtı değil, bir ardılı olarak varlığını sürdürmekte ve fütüristik temaları, mevcut değişkenler üzerinden yorumladığı ölçüde mekânsal bir devingenlik kazanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Distopya Mimarlığı, Fütüristik Mimarlık, Distopik Mekân, Atopya, Tekno-Ütopya

ABSTRACT

The study seeks an answer to the question of "What are the design potentials of dystopian architecture in the near future?" and aims to present a breakdown of the relations between the related potentials. In this context, the similarities and differences between the concepts of utopia and dystopia and the points where the concepts feed each other's definition and fields of study are examined through literature review. The prominent suggestions and emphases of the leading figures in the context of space are discussed, and implicit relationships are evaluated. The study focuses on developing an original spatial understanding of the future by tracing hope and tragedy at the spatial scale of dystopian architecture. Greene, on the semantic similarities and differences of the concepts of utopia and dystopia, Zahrani on the end of utopia, Pereira on the role of architecture in dystopian fiction writing, MacLeod and Ward on the way dystopian elements in contemporary cities are associated, Was on architectural details in science fiction, Knutz on new typological searches in design fiction, Coleman on the role of architecture in dystopian fiction writing. problems, Crosbie to utopia and the search for the main figure in dystopia, Schneekloth to the themes that reproduce and distort the world, Kraftl to hope and pleasure in the context of housing, Sprecher and Leblanc to atopia, Scott to techno-utopia, Mihailescu to dystopian fiction, Miller to the dystopian side of post-apocalyptic hope forms in feminist ideology and Picon refer to the ways in which the themes of the near future are read through the city. In this direction, it is concluded that dystopian collages can be developed over themes that are completely dependent on reality, as opposed to superficial prejudices that are heavily fed from the past and present. Dystopian architecture continues to exist as a successor rather than an opposite of utopia architecture, and gains spatial mobility to the extent that it interprets futuristic themes through existing variables.

Keywords: Dystopian Architecture, Futuristic Architecture, Dystopian Space, Atopia, Techno-Utopia

¹ Corresponding Author: Trakya University, gencaycubuk@trakya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7908-976X

GİRİŞ:

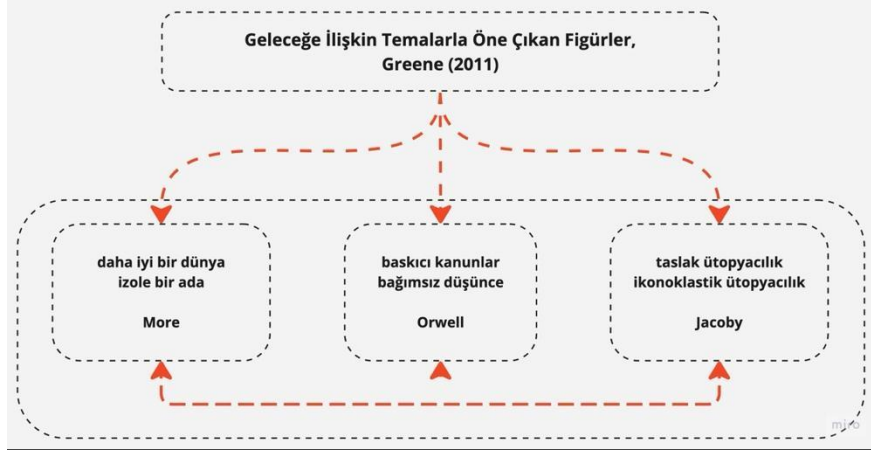
Distopya mimarlığı, çağdaş kuramcılar tarafından yakın gelecekteki tasarım potansiyelleri açısından sıklıkla irdelenen bir tema olarak öne çıkmaktadır. Çalışma, distopya mimarlığının potansiyellerinin irdelenebilmesi için mekan ölçeğinde umut ve trajedinin sözlük anlamlarının izinin sürülmesine odaklanırken geleceğe ilişkin özgün bir mekânsal kavrayış geliştirilebilmesine değinen çalışmalar arasındaki kavramsal bağları inceler. Ütopya ile distopyanın, birbirlerinin çağdaş tanımlarını şekillendiren özerki sebebiyle, öncelikli olarak, “distopya için ütopya” bağlamının irdelenmesi gerektiği görülür. Bu bağlamda, mekân ölçeğinde distopik kompozisyonun tutarlı biçimde izini sürebilmenin, distopya mimarlığının ütopya odaklı üretim alanlarından beslenmekle ve distopik temaların yakın gelecek potansiyellerini irdelemekle doğrudan ilişkili olduğu sonucuna ulaşılır.

1. Distopya için Ütopya

Distopyanın çağdaş mimarlık kuramcıları tarafından hala sıklıkla tartışmaya açılan bir kavram olması, geleceğe ilişkin sunduğu kavramsal palette, geçmişten ve ütopyanın sağladığı esneme alanlarından beslenmesiyle ilişkilendirilmektedir (Vidler, 2019). Çağdaş mimarlıkta distopyanın yerinin sorgulanmasına yoğunlaşan kuramsal çalışmalarda öncü bir figür olarak öne çıkan Vidler’in (2019), Archigram, Superstudio, Archizoom gibi ütopyacıların özel teknoloji markalarını mimarlıkla bütünleştirmek ve pazarlamak için pop mekânizmalarını kullanmalarına ilişkin eleştirileri, Savorra’nın (2019) mega strüktürlerin yeni tatil habitatları olarak kullanılmasının tuhaflığı hakkındaki yorumları, Sadler’in (2019) çevreyi dönüştüren mekânsal oyunların postmodernist gücüne ve modernizmin karşısındaki anarşist etkisine dair vurguları ve Biraghi’nin (2019) yakın geleceğin kamusal mekânlarında distopyanın bir kurgu olarak değil açıkça yaşanan bir gerçeklik olarak görüleceğine dair hatırlatmaları bu bağlamda verilebilecek güçlü örnekler arasındadır.

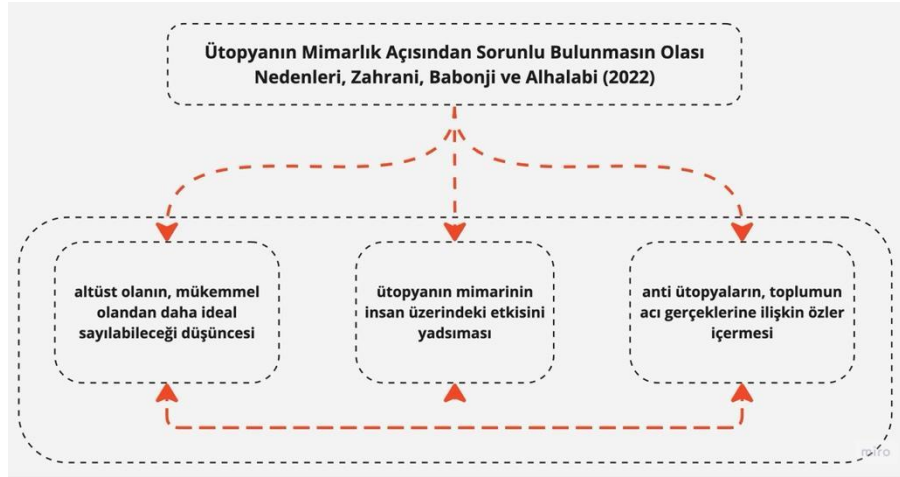
Ütopyanın şekillendirilebilir ve esnek bir kavram olduğuna değinen Greene (2011), terimin ideal bir topluma atıfta bulunabileceğini, ancak bu toplumu neyin oluşturduğu konusunda her zaman bir anlaşmazlık noktasının bulunacağını hatırlatır. Gerçek bir ütopyanın var olup olmadığı ve özellikle de kalıcı olup olmadığı, özellikle komünizmin çöküşünden sonraki dönemde sıklıkla tartışılmıştır. Bu noktada Greene, Jacoby’nin “taslak ütopyacılık” ve “ikonoklastik ütopyacılık” olarak ayırdığı iki yaklaşımı yerine göre kullanmanın anlamlı olacağını varsayar. Taslak ütopyacılık politikacıların zihninde geçici bir süreliğine var olurken, ikonoklastik ütopyacılık toplulukları oluşturan bireylerin zihninde uzun vadeli açılımlarıyla türeyen bir kavram olarak öne çıkar. Ütopyanın, Yunanca “yok yer” anlamına gelmesinden hareketle, bu kavramın kısa ömürlü mayalanma alanlarını temsil ettiğini düşünen Greene, ütopyaların tarihsel anlatılar içinde, çoğunlukla, yeniden inşa edilmiş bir geçmişe veya uzak bir yere ilişkin nostaljik projeksiyonlar olduğunu hatırlatır. Şimdiki zaman ve gerçek yerine, uzak bir yerde icat edilmiş bir şimdiki ya da geleceği temsil eden ütopyalar, distopik temalarla iç içe geçtikçe trajikleşir ve bu zıtlık, gerçeklik algısını artırır. Greene, More’un Ütopya’sının daha iyi bir dünya tasvir etmek için izole bir ada yarattığını, Orwell’in 1984’ünün ise baskıcı kanunlar ve bağımsız düşüncenin boğulmasıyla karakterize edildiğini vurgular (2011) (Resim 1).

Resim 1. Greene'in (2011) tanımına göre geleceğe ilişkin temalarla öne çıkan figürler. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Zahrani, Babonji ve Alhalabi (2022), yıllar boyunca "ütopya" kavramının mimarlık açısından problemlili bulunmasının temel sebebinin, herhangi bir hayali ideal toplum tahayyülünün ancak "alt üst olmuş bir dünya" olarak ifade edilebileceği görüşüne bağlandığına değinir. İlişkili olarak, 1. Dünya Savaşı'ndan sonra planlı ve mimarların halk üzerinde tehlikeli deneyler yapma gücüne sahip uygulayıcılar gibi davrandıkları evrede, "ütopya" kavramının abartılı, hırslı, ayrıntıları önemsemeyen ve mimarın insan üzerindeki etkisini tamamen göz ardı eden bir yaklaşımla kurgulanması da dikkat çekicidir (Zahrani, Babonji ve Alhalabi, 2022). Distopya kelimesi ise eski Yunancadan gelmekte, "kötü manzara" ifadesini karşılamakta ve Anti-Ütopya olarak da adlandırılmaktadır. Bir distopya örneğinin, belirli bir topluluğun veya toplumun parçası olmanın acısını içerdiği söylenebilir (Resim 2).

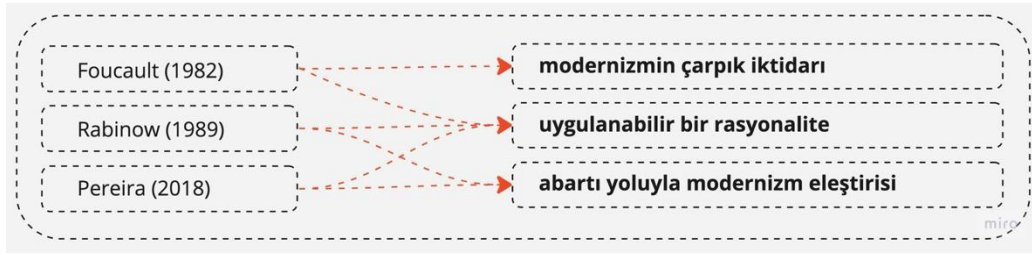

Resim 2. Zahrani, Babonji ve Alhalabi'nin (2011) tanımına göre ütopyanın mimarlık açısından sorunlu bulunmasının olası nedenleri. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2. Mekân Ölçeğinde Distopik Kompozisyon

Mekân ölçeğinde distopik kompozisyon, Pereira'ya göre (2018) eylem alanına ilişkin her hamlenin birbiriyle ilişkili olduğu bir modernizm sorgulaması olarak görünürlük kazanır. Pereira (2018), mimarlık tarihinin özünde politik olduğunu ancak bunun partizan bir eğilimle karşılaştırılmaması gerektiğini vurgular. Marksizme duyulan sempatinin, geçmişi reddetme güdüsünden beslenen bir modernizm sempatisiyle ilişkili olduğunu belirtir. Öte yandan modernizmin kendi dilini ve kavramsal havuzunu yaratarak geleneksel kavrayış biçimlerinden farklılaşması, onun başka yeni problemleri doğurduğu

anlamına da gelmektedir. Pereira'ya göre, sıradan vatandaşların temel sorunlarını göz ardı etmesiyle de anılan 20. yüzyıl modernizminin ilk çeyreğindeki problemleri abartılı varyasyonlar yoluyla görünür kılmak, distopik bir kompozisyonun temel amacı olabilir. Bu yaklaşım, Rabinow'un (1989) French Modern'de vurguladığı, bilim ve rasyonalite ile sıradan yaşam arasında bir orta yol bulunabileceğine ilişkin görüşten ayrışır ve yeni bir toplumsal düzenlemeyi mümkün kılan belirli rasyonalite biçimlerinin analiz edilmesinin, sıradan vatandaşların sorunlarının çözülmesinde yetersiz kalabileceğine dair ifadeler sunar. Foucault'nun Rabinow ile röportajında, modernizmin kısıtlayıcı ve sorunlu yanına mekân tasarımı üzerinden değindiği kısım, özgürlüğün bir pratik olması sebebiyle, bir tasarım ürününün özgürleştiriciliği hakkında konuşulamayacağına dair görüşlerle çerçevesizdir. Bu görüşe göre, mimarlık da modernizm gibi yüzeysel bir iktidar tanımlayarak geçici bir bilgi üretimini teşvik etmekten fazlasını yapmamaktadır (Foucault, 1982) (Resim 3).

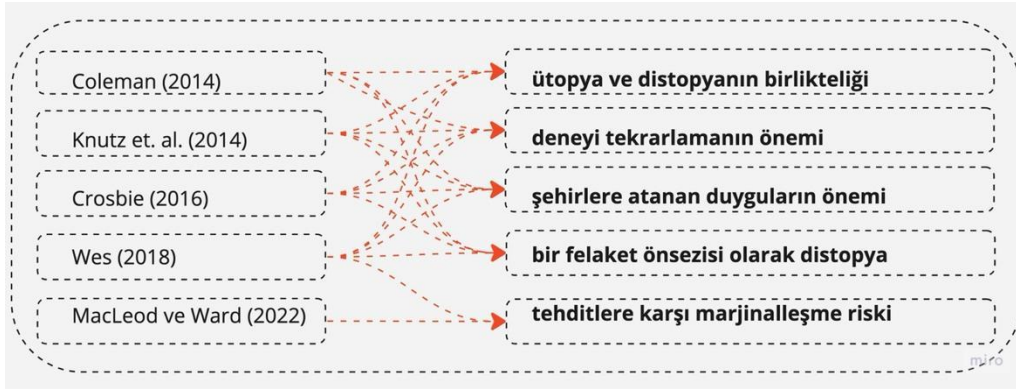
Resim 3. Foucault, Rabinow ve Pereira'nın ütopya/distopya tartışmalarıyla ilişkili olarak odaklandığı temalar arası ilişkiler. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu konuya, medyanın geleceğe ilişkin temsilleri üzerinden yaklaşan Was (2018), filmlerdeki ütopyik ve distopik yaklaşımların ele alınmasının, geleceği tahmin etme açısından şaşırtıcı derecede verimsiz sonuçlar sunduğunu belirtir. Mevcut sorunların ve fırsatların vasat birer yansıması olarak resmedilen bu kurgularda, Batı uygarlığının ve kültürünün, sanki herhangi bir alternatifleri yokmuş gibi bir anlayışla izletildiğine değinir. Was'a göre (2018) benzer çalışmalar, bu tür ütopyalar ve distopyaların geleceği tahmin etme veya yönetme konusundaki beceri eksikliğini, bilimsel ve teknik uygarlığın ıstırabı karşısında yavaş yavaş yayılan bir felaket önsevisini temsil ederek kapatmaya çalışmaktadır. Crosbie (2016) ise, New Harmony, Indiana gibi ütopyik toplulukların ve Frank Lloyd Wright'ın Broadacre Şehri gibi ütopyaların, mimarının insan davranışını şekillendirmedeki rolüne odaklandığını vurgular. Bu tür alanların mimarisi, adaletin, özgürlüğün, mahremiyetin, maneviyatın, uyumun ve mutluluğun elde edilebileceği mekânlar sunabileceği gibi, endişe, korku, baskı, yabancılaşma, gözetleme, manevi baskı, uyumsuzluk ve devletin veya şirketin ezici gücünün hissedilmesi gibi duyguları da tetikleyebilir. Orwell'in 1984'ü ve Huxley'in Cesur Yeni Dünya'sı bu bağlamda en bilinen örnekler arasındadır. Bunlar, aynı zamanda çağdaş birer mekânsal deney olarak öne çıkan çalışmalardır. İlişkili olarak, Knutz, Markussen ve Kristensen (2014) ise, deneyin gerçeklikle ilgili imgelerimizi ve dünyanın oluşumuyla ilgili bilimsel teorilerin geçerliliğini anlamak için yararlı olan temel bir insan becerisi olduğunu vurgularken, deneylerdeki kurgunun rolü hakkında çok az bilgi sahibi olunduğuna değinir. Deneyleri destekleyen metaforları oluşturan ve geliştiren kurgu süreçlerinin amacı mimarideki kurgu süreçlerinden farklı olabilir (Knutz ve diğ., 2014).

Mimarlığın konfor ve eğlenceyi ön plana alarak sunduğu ütopyik kompozisyonlar kadar, gerilim ve endişeyi çarpıştırarak vurguladığı distopik kurgular da yanıltıcıdır. Burada doğrudan çalışma alanının dinamiklerini sorgulamak yerine, onun ilişkileneceği zeminini genişletmek akılcı bir hamle olabilir. Bu noktada, ilk akla gelen ilişkili alanlardan biri şehircilik olacaktır. Coleman (2014), ütopyik ve distopik kurguların inşası için şehirciliğin en az mimarlık kadar gerekli olduğuna değinir. Ütopyanın geçmişten beslenen yanı, şimdiyle ne kadar ilgili olursa olsun, onun sürekli olarak arşivci vasfını sergilemek için nokteler ve çıkarımlar sunmasına yol açmaktadır. Geleceğin biçimi üzerine defalarca, devingen bir

sistem üzerinden düşünebilmek ütopyanın başlıca kaygısı olarak görünürken, insan hayatındaki örtük dram biçimleri ise, tasarımcıları ütopyanın temsil etmekte yetersiz kaldığı bulanık alanların ancak distopya ile temsil edilebileceği sonucuna götürür. Hem ütopyanın hem de distopyanın, geçmişle yoğun biçimde ilgilenen bağlarına ek olarak şimdiden ve gelecekte bahsetmeleri, onları çift değerli kılmaktadır. Bu ikilik, geleceğin ancak geçmişin dramı ve sevinci üzerinden okunabileceği anlamına gelir. Bu da tüm yenilikçi sahne ve karakterlerin, modernize edilmiş birer fosil olduğunu anlatır. Çok katmanlılık bir seçenek değil, zorunlu bir sonuçtur (Coleman, 2014).

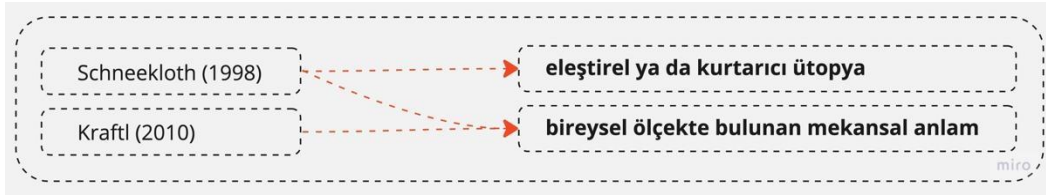
Katmanlaşmayı ve melezliği gözardı eden tasarım yaklaşımlarının insana yabancılaşma riski taşıdığına ilişkin görüşler, bu yabancılaşmanın fiziksel yakınlıkla ilişkili olmadığı fikri ekseninde şekillenir. MacLeod ve Ward (2002), kent araştırmaları alanındaki güncel literatürün önemli bir kısmının, çağdaş kentin artık insana fiziksel olarak yakın ancak kurumsal olarak yabancılaşmış, ütopyik ve distopyik alanlardan oluşan düzensiz bir yama sunduğuna değinir. Bu bağlamda, bakımlı şehir köyleri, güvenli malikaneler ve moda uyumlu şekilde soylulaştırılmış şehir içi yerleşim bölgeleri, çeşitli yaşam tarzı fantezilerini sağlamak için agresif satış politikaları yoluyla, pastoral manzaralar olarak pazarlanmaktadır. Benzer biçimde, birçok şehir merkezindeki siteler, şehir kullanıcılarına genellikle kentsel sivil yaşamla ilişkilendirilebilecek sahte özgürlükler sağlama vaadiyle satışa sunulur. Kamusal alanların distopyik tehditlerden açıkça nasıl ayrıştırıldığına dair güvenceler verilir. Fakirlerin, evsizlerin ve suçluların giderek çoğaldığı bir şehirde, artan sosyal ve politik huzursuzlukla karakterize edilen ve marjinal boşluklarla işaretlenmiş alanlar, terk edilmiş sanayi siteleri, gettolar ve gecekondu mahalleleri olarak tanımlanır ve bu tanımlar zamanla kökleşir (MacLeod ve Ward, 2022) (Resim 4).

Resim 4. Coleman, Knutz ve diğ., Crosbie, Wes ile MacLeod ve Ward'ın ütopya/distopya tartışmalarıyla ilişkili olarak odaklandığı temalar arası ilişkiler. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Schneekloth (1998), Coleman'ın yaklaşımındaki distopyik kurguların yanıltıcılığına ilişkin vurgunun aksine, ütopyik yaklaşımların yanıltıcılığına değinen bir perspektif sunar. Bir yapıtın kamuoyunda tartışılmasına imkan verecek bir diyalog zemininin inşa edilmesinin, mekânsal bağlamda ütopyanın vadettiği çarpıcı resimlerden daha anlamlı bir sonuç üretebileceğini vurgular. Bu bağlamda, tasarım alanlarında "eleştirel" ve "kurtarıcı" olarak iki farklı ütopyacı çalışma türünden söz eder. Bir eleştirinin birincil amacının, görünmeyen bir şeyi görünür kılmak olduğunu; görsel imgeyi ve temsil biçimlerini kullanarak izleyiciye dünya hakkında görmediği ya da belki de çoğu zaman görmek istemediği bir şeyi "göstermek" için gündemi deşmek olduğuna değinir. Kurtarıcı çalışma ise, eleştiriyi aşmaya ve yeni bir şeyin gündeme gelmesine odaklanmaktadır ki bu yaklaşım, mekânların nasıl farklı olabileceğini göstermek, insanlarla dünyanın hangi alternatif şekillerde ilişki içinde olabileceğini irdelemek ve insanlarla yer arasındaki ilişkiyi iyileştirmek için çalışmakla ilgilidir. İki durumda da geçerliliğini koruyan temel tehlike ise, bir kişiye veya kuruma ait ütopyik bir vizyonun dayatılması yoluyla o mikro dünyanın gerçekliğinin dar bir perspektif üzerinden inşa edilmesidir. Schneekloth, bu tehlikeyi bertaraf etmenin en etkili yolu olarak yapıtın kamuoyunda tartışılmasına imkan veren bir diyalog zemininin inşa edilmesi

olduğunu belirtir. Öte yandan ilgili toplulukların yeni bir dünyayı yapma ve bozmaya katılımı kadar, hayali düşünme ve metaforlaştırmaya karşı olan tutumu da bu süreçlerin işlerliğinde belirleyici olmaktadır. Mimarideki ütöpik jest ise, yıkıcı ve totaliter olmakla eleştirilen rasyonalist ütopyacılıkla birebir aynı olmamakla birlikte, görüntülere bağlıdır. İmgeler metinlere dönüşür ve çalışmaya başlar. Bu yolla izleyici duyularına güvenir ve onlardan gelen çıktılara inanır. Gerçeklik ve gerçektışıklık, duylara hitap eden ütöpik ve distöpik temsiller aracılığıyla artık içiçe geçebilmektedir. Alternatif hayali geçmişler ve olası gelecekle bir içgörü yaratma sürecine katkıda bulunabilmektedir. Schneekloth, bir yapının kamuoyunda tartışılmasına imkan verecek bir diyalog zemininin inşa edilmesinin önemine odaklanırken Kraftl (2010), ütöpik ve distöpik mekânların yoğunlaştırılmış anlam ve bağlamının ancak bireysel ölçekte en üst derecede yaşanabileceği düşüncesini vurgular. Viyana'daki konut bloğu olan Hundertwasser-Haus üzerinden mimarlık ve ütopya ilişkisini inceleyen Kraftl, çağdaş coğrafyaların mimariye, zayıf ilişkilere ve teşhire yer bırakmadığı bir çağda, hareketlerin analitik motifini kullanan çağdaş konut yapılarının ütöpik umutlarla, ütöpik dürtülerle, öfori ve neşe ile ya da tam aksine, belirgin bir duygu tarafından kuşatılmamış özel anlarla örülü zaman dilimlerini en yoğun biçimde sunabildiğine değinir (Resim 5).

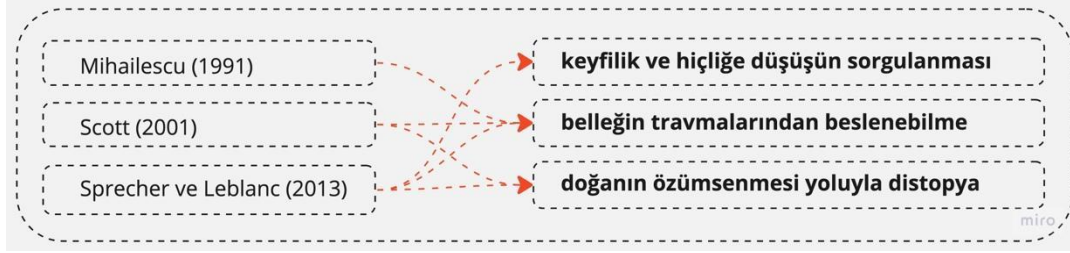
Resim 5. Schneekloth ve Kraftl'in ütopya/distopya tartışmalarıyla ilişkili olarak odaklandığı temalar arası ilişkiler. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3. Distopya Mimarlığının Yakın Gelecek Potansiyelleri

Ütopya ve distopyanın birbirlerini beslemeye imkan veren ve çeşitli ikilikler içeren temsilleri, bireysel ve toplumsal ölçekte, "atopya" ve "tekno-ütopya" gibi türevlerin daha sık gözlemlenmesine de yol açar (Sprecher ve Leblanc, 2013). Bu yaklaşıma göre enformasyon, fiziksel mekândan daha hızlı akan ve ondan daha çabuk şekil değiştiren bir kavram olarak yeni bir mekânsallık kavrayışının kapısını aralar. Bilgi teknolojilerinin geçirdiği mutasyonlar aracılığıyla mimarların kültür ve doğa arasındaki ilişkiye dair algımızı yavaş yavaş dönüştürdüklerini vurgulayan Sprecher ve Leblanc (2013), Hannes Meyer, Ludwig Hilberseimer ve Archizoom üzerinden, doğal varlıklardan yararlanmaya yönelik ütöpik inancın distöpik bir yaklaşıma dönüştüğüne değinir. Ütopya ve distopya ikiliğinin iki asrı aşmayan bir çalışma ve tartışma alanına işaret ettiğini hatırlatan Scott (2001), bu ikiliği kentler üzerinden okumanın, alt ölçekteki mekânsal çıkarımlardan daha anlamlı sonuçlar üretebildiğine değinir. Scott'a göre, New York'un geçmişte yaşadığı ve halen yaşamakta olduğu kentsel krizi avangart motiflerle ve geçici sayısız bellek kaybıyla unutturmaya çalışması buna iyi bir örnektir. Scott, bu yaklaşımın Amerikan kültürel emperyalizminin, hemen her üretimi için benzer bir yanıltıcı korelasyonla uyguladığı sunum stratejilerinin bir sonucu olduğunu vurgular. Bu yaklaşıma göre, modern bir mimari ifade tarzının işlevsel ve ekonomik özellikleri kullanıcıya sunulurken, kapitalizmin en gelişkin formunun gereklerine de uygun olarak, rüyaları, hırsları ve hazları besleyen bir dil geliştirmek gereklilik olarak görülmektedir. Ütopya ve distopya, belleği reddeder gibi görünüp yüzlerini geleceğe dönerken, belleği en çok kullanan ve onun yarattığı travmalardan en çok beslenen iki yaklaşım olarak öne çıkmaktadır (Scott, 2011). Mihailescu (1991), gerçek ile kurguyu ayırt edememenin, bu göstergelerin kullanıcılarını artık dünyanın tüm verilerini onları birer sinyal olarak kullanmaya ittiğine değinir ve distopyaların birer "hiçliğe düşüş" vakası olduğunu belirtir. Anlam, bireyselliklerini yitirmiş bireylerden oluşan bir nüfusa verilen emirlerin tepkileri üzerinden inşa edilirken özgürlük yeniden sınanır ve özgürlüğün bireyin mutluluğundaki rolüne ilişkin çıkarımlar her geçen gün dönüşmüş olur. Keyfi olanı olmayandan ayırt etme yeteneği

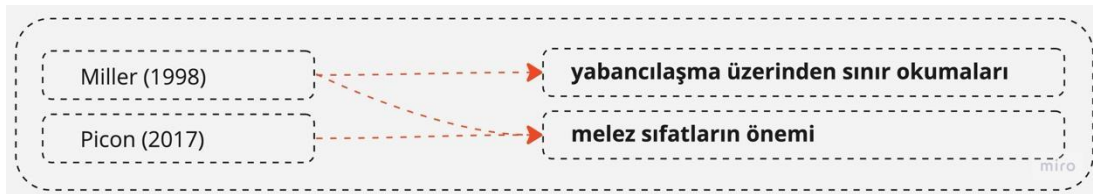

ortadan kalktığında totaliterliğin çok daha geniş bir yayılma alanı bulacağını hatırlamak, yakın geleceğin distopik temsillerinin alacağı biçimler konusunda fikir verici olabilir. Distopik bir dünyanın mükemmelliğinden söz etmek, içindeyken kavranamayacak, ancak o evreye ulaşılan kadar aşılacak adımlar irdelendiğinde kavranabilecek bir olasılık olarak varlığını korur (Resim 6).

Resim 6. Mihalescu, Scott, Sprecher ve Leblanc'ın ütopya/distopya tartışmalarıyla ilişkili olarak odaklandığı temalar arası ilişkiler. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Miller'ın (1998) feminist ütopya/distopyacı tür hakkındaki söylemleri ise bu iki bakışın sosyolojik hassasiyetleri temsil etmekteki rolü üzerine fikir vererek, distopyanın mekânsal potansiyellerinde kimliğin rolüne ilişkin tartışmaları derinleştirir. Miller'a göre (1998) feminizm, bilimkurgu, ütopyik ve distopik düşüncenin kesiştiği bir "kesişim" alanında, kimliklerin hiyerarşik tanımları ve yabancılaşmanın tartışılması, tasarımda sınırların sorgulandığı çalışma alanlarının desteklenmesi ile örtüşmektedir. Örnek olarak, Lost in Space'te Barr'ın düşüncenin melezliğine de dikkat çekişini ve Butler'ın çoğulcu bakışını ele alan Miller, sınıf bilinci gibi ağır hassasiyetlerin ütopyik ve distopik düşünceyle içiçe geçtiğinde, ezberlenmiş karamsarlıkların yapıcı adımlara dönüşebileceğine dair vurgusuyla öne çıkar. Miller'a göre, postmodern kültürün distopik unsurları, birer sosyolojik derinlik kazanabildikleri ölçüde değerlidir. Picon (2017), modern mimarinin ve şehirciliğin gündelik hayatın pratikliklerini hiçe sayması gibi eksikliklerin, salt ütopyik veya distopik bir kavrayışla tamamlanamayacağını belirtir. Herhangi bir mimariyi "ütopyik" olarak adlandırma fikrinin, ancak on dokuzuncu yüzyıl ütopyik düşüncesinin mirası ile yirminci yüzyıl modernist şehircilik ve mimarlık projeleri arasındaki bağlantı yeniden düşünüldüğünde anlam kazanabileceğine değinir (Resim 7).

Resim 7. Miller ve Picon'un ütopya/distopya tartışmalarıyla ilişkili olarak odaklandığı temalar arası ilişkiler. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ:

Distopya mimarlığı ve distopik mekân üzerine çalışan eleştirmen, kuramcı ve mimarların çalışmalarında, ütopyanın, distopyanın bir öncülü olarak ele alındığı görülür. Bu yaklaşım, ütopyanın sosyolojik perspektifindeki iyimser özleri sorunsallaştırarak insan-mekân ilişkisindeki trajedinin daha görünür kılınmasına aracılık eder. Ütopyanın kavramsal paletinde büyük bir yer işgal eden umut, haz ve hırs temaları, inceldikçe sivrilir, kırılmalı ve yeni, yer yer tartışmalı trajik biçimlere bürünür. Bu bağlamda, mekân ölçeğinde distopik kompozisyonun sunacağı potansiyellere ilişkin aşağıdaki sonuçlara ulaşılır:

- Ütopyalar ve distopyalar, geleceği tahmin etme veya yönetme görevini üstlenmek yerine, bir felaket önsezisini temsil eden kolajlar sunduklarını kabul ettikleri ölçüde, gerçeğin birer yansıması olabilmektedir. Bu bağlamda uygarlığın, salt yıkıcı ve çarpık öğelerden oluşmayan, insanın mekândaki varlığını anlamlandırma gayesi de taşıyan özlerden oluştuğunu dikkate almak önem kazanır.

- Gelişkin bir distopik kurgu, adalet, özgürlük, mahremiyet, maneviyat, uyum ve mutluluk temalarını, endişe, korku, baskı, yabancılaşma, gözetleme, manevi baskı, uyumsuzluk ve erklerin eziciliği temalarının büsbütün karşısında olarak konumlandırmak yerine, şimdiki zamanı resmetme hassasiyeti taşıyan bir birlikteliğin temsiline eğilir.

- Ütopyanın ve distopyanın çift değerli olma durumu, geçmişe dair nostaljik çıkarımların yanıltıcı ağırlığını hafifletebilir. Geleceğin mekânlarına ilişkin tasarım süreçlerinde gerçeği temsil etmeye yaklaşmanın bir yolu olarak, geçmişin trajedisi ve sevincinin birlikte okunması etkili bir adımdır. Modernize edilmiş mekân fosilleri, geleceğin çok katmanlılığını temsil etmekte yetersiz kalabilir.

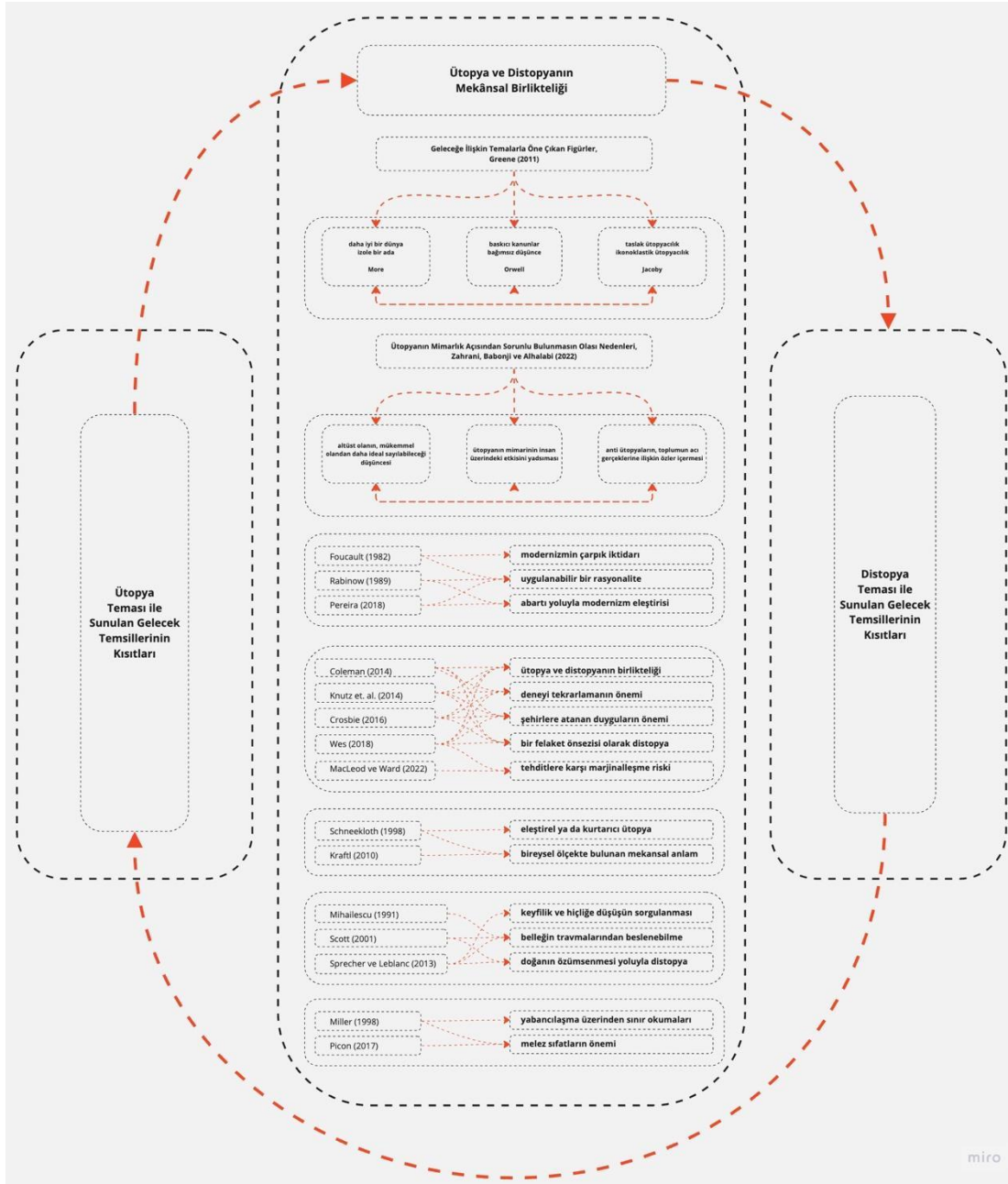
- Distopik mekânlara ilişkin potansiyel temsillerin canlı öncülleri, teknolojik değişkenlerden önce ekonomik değişkenlerin yarattığı dengesizlikler ve çarpıklıklar üzerinden okunabilmektedir. Bunun en somut örneği, kamusal alanlarda ve güvenli sitelerde görülebilir. Bu mekânlardaki görünür ve görünmez sınırlar, duvarlar, çitler, turnikeler, emniyet şeritleri aracılığıyla çizilirken, dışarıda bir düşman olduğu ve ancak korunaklı sınırlar dahilinde güvenli olunabileceği algısını pekiştirir.

- Şimdiki zamanda yaşanan ütopyik ve distopik ikilikler, pazarlama araçları yardımıyla, her seferinde daha ilgi çekici imgeler ve vaatler içerecek biçimde yeniden sunulur. Güvenlikli ve tekinsiz, özgür ve bağımlı, ferah ve sıkıştırılmış arasındaki zıtlık, daha “estetik” biçimde hem artırılır hem de silikleştirilir.

- “Kurtarıcı” ütopyik çalışmanın, “eleştirel” ütopyik çalışmayı aşmaya odaklanması, “insan için mekân” odaklı tasarım süreçlerine yardımcı olabilir.

- Rüyaları, hırsları ve hazları besleyen bir dil geliştirmek bir çağ hastalığı olarak görülmeden önce, distopik kompozisyonların umut, dürtü, öfori ve neşe arayışına dayalı mekânsal kaygıların irdelenmesine aracılık eden birer fon olarak çalışabileceği vurgusu, tasarım inisiyatifleri yardımıyla kitlelere aktarılabilir. Distopik bir dünyanın barındırdığı zıtlıklardaki mekânsal besleyicilik, çoğulcu sanat etkinlikleri ile mekân kullanımına yönelik çözümlerde somutlaştırılabilir. On dokuzuncu yüzyılın ütopya düşüncesinin mirası ile yirminci yüzyıl modernist şehircilik ve mimarlık projeleri arasındaki bağlantı, tasarım yarışmaları, mekân sorunlarına odaklanan kent forumları, yerel yönetimlerin ve sivil inisiyatiflerin ortaklaşa çalışmaları yardımıyla irdelendikçe, distopik kompozisyonların kamusal mekân kullanımına sosyolojik bir derinlik sağlayabileceği alanlar oluşturulabilir (Resim 8).

Resim 8. Distopyanın mekânsal geleceğinin tartışılabilmesi için ütopya ve distopya teması ile sunulan gelecek temsillerinin kısıtlarının incelenmesi ve bütüncül bakış. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

[EN] There is no conflict of interest between the authors or any third party individuals or institutions.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA:

- Biraghi, M. (2019). "Reality as Utopia: Urban Contemporary Visions" in Dario Donetti, ed., *Architecture and Dystopia Florence: Kunsthistorisches Institut*
- Coleman., N. (2014). The Problematic of Architecture and Utopia. *Utopian Studies*, 25(1), 1–22. <https://doi.org/10.5325/utopianstudies.25.1.0001> s.20
- Crosbie, M.J. (2016). *Playing the Starring Role of Utopia/Dystopia: Architecture in Film*. s.1
- Foucault, M. (1982). *Space, Power, and Knowledge*, Paul Rabinow'la söyleşi, çev. Christian Hubert, Skyline, 245.
- Greene, V. (2011). Utopia/Dystopia. *American Art*, 25(2), 2–7. <https://doi.org/10.1086/661960> s. 2
- Knutz, E., Markussen, T., Christensen, P. (2014). The Role of Fiction in Experiments within Design, *Art & Architecture - Towards a New Typology of Design Fiction*. *Artifact*. III. 8.1. - 8.13. [10.114434/artifact.v3i2.4045](https://doi.org/10.114434/artifact.v3i2.4045).
- Kraftl, P. (2010). Architectural Movements, Utopian Moments: (In) Coherent Renderings Of The Hundertwasser-Haus, Vienna. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, 92(4), 327–345. <http://www.jstor.org/stable/40981002>
- MacLeod, G., & Ward, K. (2002). Spaces of Utopia and Dystopia: Landscaping the Contemporary City. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, 84(3/4), 153–170. <http://www.jstor.org/stable/3554313>
- Mihailescu, C. A. (1991). Mind the Gap: Dystopia as Fiction. *Style*, 25(2), 211–222. <http://www.jstor.org/stable/42945903> s. 218
- Miller, J. (1998). Post-Apocalyptic Hoping: Octavia Butler's Dystopian/Utopian Vision. *Science Fiction Studies*, 25(2), 336–360. <http://www.jstor.org/stable/4240705>
- Pereira, V. (2018). Does architecture play a significant role in modern utopian/dystopian writing?. [10.13140/RG.2.2.13041.12644](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.13041.12644). s. 330
- Picon, A. (2017). Notes on Utopia, the City, and Architecture. *Grey Room*. 68. 94-105. [10.1162/GREY_a_00222](https://doi.org/10.1162/GREY_a_00222).
- Rabinow, Paul. (1989). *French modern : norms and forms of the social environment*. Cambridge, Mass : MIT Press
- Sadler, S. (2019). "Games without Frontiers" in Dario Donetti, ed., *Architecture and Dystopia Florence: Kunsthistorisches Institut*
- Savorra, M. (2019). "Leisure in a Time of Utopia," in Dario Donetti, ed., *Architecture and Dystopia Florence: Kunsthistorisches Institut*
- Scott, F. D. (2001). Architecture or Techno-Utopia. *Grey Room*, 3, 113–126. <http://www.jstor.org/stable/1262568> s. 111
- Sprecher, A., & Leblanc, F. (2013). Dissipative Architecture: The Informed Nature of Atopia. *Journal of Architectural Education (1984-)*, 67(1), 27–30. <http://www.jstor.org/stable/42569996> s.1

- Schneekloth, L. H. (1998). Uredeemably Utopian: Architecture and Making/Unmaking the World. *Utopian Studies*, 9(1), 1–25. <http://www.jstor.org/stable/20719740> s. 21-23
- Vidler, A. (2019). "Utopia Rediviva,1960-1972," in Dario Donetti, ed., *Architecture and Dystopia* Florence: Kunsthistorisches Institut, s. 25-42.
- Was, C. (2018). The Tannhäuser Gate. Architecture in science fiction films of the second half of the 20th and the beginning of the 21st century as a component of utopian and dystopian projections of the future. 49. 83-109. 10.11588/quart.2018.3.67954. s. 107
- Zahrani, Sara & Babonji, Reaal & Alhalabi, Heba & Taylor, George. (2022). End of Utopia: Dystopian Architecture. *Civil Engineering and Architecture*. 10. 93-101. 10.13189/cea.2022.101312. s. 93

EXTENDED SUMMARY

The study seeks an answer to the question of "What are the design potentials of dystopian architecture in the near future?" and aims to present a breakdown of the relations between the related potentials. Dystopian architecture stands out as a theme that is frequently examined by contemporary theorists in terms of design potentials in the near future. While focusing on tracing the lexical meanings of hope and tragedy at the spatial scale in order to explore the potentials of dystopian architecture, the study examines the conceptual links between studies that address the development of a unique spatial understanding of the future. In this context, the similarities and differences between the concepts of utopia and dystopia and the points where the concepts feed each other's definition and fields of study are examined through literature review. The prominent suggestions and emphases of the leading figures in the context of space are discussed, and implicit relationships are evaluated. The study focuses on developing an original spatial of the future by tracing hope and tragedy at the spatial scale of dystopian architecture. Greene, on the semantic similarities and differences of the concepts of utopia and dystopia, Zahrani on the end of utopia, Pereira on the role of architecture in dystopian fiction writing, MacLeod and Ward on the way dystopian elements in contemporary cities are associated, Was on architectural details in science fiction, Knutz on new typological searches in design fiction, Coleman on the role of architecture in dystopian fiction writing. problems, Crosbie to utopia and the search for the main figure in dystopia, Schneekloth to the themes that reproduce and distort the world, Kraftl to hope and pleasure in the context of housing, Sprecher and Leblanc to utopia, Scott to techno-utopia, Mihailescu to dystopian fiction, Miller to the dystopian side of post-apocalyptic hope forms in feminist ideology and Picon refer to the ways in which the themes of the near future are read through the city. Due to the essences of utopia and dystopia that shape the contemporary definitions of each other, it is seen that the context of "utopia for dystopia" should be examined first. In this context, it is concluded that being able to consistently trace the dystopian composition at the spatial scale is directly related to feeding the utopia-oriented production areas of dystopian architecture and examining the near-future potentials of dystopian themes. In the works of critics, theorists and architects working on dystopian architecture and dystopian space, it is seen that utopia is considered as a precursor to dystopia. This approach, by problematizing the optimistic essences in the sociological perspective of utopia, mediates to make the tragedy in the human-space relationship more visible. The themes of hope, pleasure and ambition, which occupy a great place in the conceptual palette of utopia, become more prominent, fragile and take on new, sometimes controversial, tragic forms. In this context, the conclusions are reached regarding the potentials that dystopian composition will offer at the spatial scale. Before developing a language that feeds dreams, ambitions and pleasures is seen as a disease of the age, the emphasis that dystopian compositions can work as a backdrop for the

examination of spatial concerns based on the search for hope, impulse, euphoria and joy can be conveyed to the masses with the help of design initiatives. Spatial nurturing in the contrasts of a dystopian world can be embodied in solutions for the use of space with pluralistic art activities. As the connection between the legacy of the utopian idea of the nineteenth century and the modernist urbanism and architectural projects of the twentieth century is examined with the help of design competitions, city forums focusing on space problems, joint work of local governments and civil initiatives, spaces where dystopian compositions can provide a sociological depth to the use of public space can be created. In this direction, it is concluded that dystopian collages can be developed over themes that are completely dependent on reality, as opposed to superficial prejudices that are heavily fed from the past and present. Dystopian architecture continues to exist as a successor rather than an opposite of utopia architecture, and gains spatial mobility to the extent that it interprets futuristic themes through existing variables.

Keywords: Dystopian Architecture, Futuristic Architecture, Dystopian Space, Atopia, Techno-Utopia

Afet Riski Altındaki Kırılgan Bölgelerde Kentsel Dönüşümü Amasya Kenti Üzerinden Yeniden Düşünmek

Rethinking Urban Transformation in Vulnerable Regions at Disaster Risk Through the City of Amasya

Merve Özkaynak Yolcu¹ , Zeynep Özdemir²

Öz

Sanayileşmenin ardından yapım teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler ve 1950'li yıllardan itibaren başlayan kırdan kente göç sonucunda tarihi kent merkezlerinde dönüşümün başlamasına ve az katlı konutların yerine bitişik nizamda yüksek katlı apartmanların inşa edilmesine neden olmuştur. Bu uygulamalar tarihi kent merkezlerinde kamusal alanların yok olmasına ve nüfus yoğunluğunun artmasına yol açmıştır. Tarihsel süreç içinde kent merkezleri canlılığını yitirmiş, yaşam kalitesi düşük çöküntü bölgesi haline dönüşmüştür. Yapı stoğu kapsamında ise yaşanan bu köhnemenin bu alanları herhangi bir afet durumunda afete dirençsiz daha kırılgan hale getirdiği görülmüştür. Sonuç olarak bu alanların yenilenmesi, tarihi alanların korunması ve kent merkezlerinde kaybedilen canlılığın yeniden kazandırılması söz konusu olmuştur. Kentlerin çöküntü alanlarında yaşam kalitesinin artırılması, kentsel refahın yükseltilmesi ve yapı stoğunun iyileştirilmesi gibi amaçlarla kentsel dönüşüm kapsamında stratejiler üretilmekte ve yasalar çıkarılmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'de 1999 yılında Gölcük Depremi, 2011 yılında Van Depremi ve 2023 yılında Kahramanmaraş merkezli meydana gelen Hatay, Adıyaman, Gaziantep ve Malatya'da ciddi hasarlar oluşturan deprem; afet riski altındaki kırılgan bölgelerde kentsel dönüşümün önemini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda I. derece deprem bölgesinde bulunan Amasya'da 1960 yılı öncesi ve 1966 yılı sonrasında inşa edilen bitişik nizam konutların çekiçleme etkisi yaratacağı düşüncesi ile yola çıkılarak yapı çevrenin analiz edilmesi ve analizlerden elde edilen bulguların dönüşüm projelerine katkı sağlaması hedeflenmektedir. Çalışmada bitişik nizam yapıların yer aldığı iki aks ele alınarak yapı kat yüksekliği, arazi kullanımı, yapı kalitesi ve yapı türü analizleri ile alanda görsel analizler yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar kentsel dönüşüm kapsamında değerlendirilerek, alandaki olası bir deprem durumundaki kırılganlığı en aza indirmek amacıyla planlama ve tasarım uygulamalarına yönelik öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğal Afet, Bitişik Nizam Yapılaşma, Deprem Riski, Kentsel Dönüşüm, Kentsel Yenileme

ABSTRACT

After industrialization, advancements in construction technologies and the rural-to-urban migration that began in the 1950s have led to the transformation of historical city centers. This transformation resulted in the construction of high-rise apartment buildings in proximity, replacing low-rise residential areas. These practices have caused the disappearance of public spaces and increased population density in historical city centers. Over time, the vitality of city centers has diminished, turning them into low-quality, declining areas. Within the scope of building stock, this decay has made these areas more vulnerable and less resistant to disasters. As a result, projects have been prepared for the renewal of these areas, the protection of historical areas and the restoration of the lost vitality in the city centers. Strategies are produced and generally enacted within the scope of sustaining the life span of cities on the slums, increasing welfare, and acquiring building blocks. These places are the Gölcük Earthquake in 1999, the Van Earthquake in 2011 and the earthquake that occurred in the Kahramanmaraş in 2023 with serious damage in Hatay, Adıyaman, Gaziantep, and Malatya; demonstrates the importance of overcoming the vulnerability of disaster risk. It is aimed to analyse the built environment and to contribute to the disposal of the evacuations obtained from the analysis, based on the idea that the houses built before 1960 and after 1966 in Amasya, where there is an earthquake in the 1st degree region in this region. The two axes of the order buildings in the working environment, the building floor structure, land use, building quality and construction type analyses and field visuals were made. By evaluating the results obtained within the scope of wear performance, suggestions were made for planning and design practices to minimize the vulnerable in the event of a limited earthquake.

Keywords: Natural Disaster, Adjacent Construction, Earthquake Risk, Urban Transformation, Urban Renewal

¹ Corresponding Author: Amasya Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, merveozkaynak Yolcu@amasya.edu.tr, 0000-0002-1423-6749

² Amasya Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, zeynep.ozdemir@amasya.edu.tr, 0000-0001-8412-9044

GİRİŞ:

Kentsel dönüşüm olgusu toplumsal dışlanmanın olduğu bölgelerin kentin diğer kısımlarına entegre edilmesi, yaşam kalitesinin artırılması, ekonomik canlılık kazanması ve kalkındırılmasını amaçlamaktadır (Roberts, 2000:4). Kentsel dönüşüm kalıcı, kapsamlı, çok paydaşların katılımının sağlandığı ve uzlaşmacı öneriler üretme-uygulama sürecidir (Saraç, 2015). Göksu (2003b:59) kentsel dönüşümün mahalleler arası fiziki, sosyal ve ekonomik farklılıkların azaltılması, yapı yoğunluğunun azaltılması, deprem zarar riskinin azaltılması, kentsel standartların yeniden ele alınması, iş potansiyellerinin yaratılması vb. sebepler için sürdürülebilir mahalle yenileşme stratejileri oluşturulması gerektiğini belirtmektedir.

Sanayi devriminin ardından kentlerin nüfusunun hızla artması sonucu oluşan sağlıksız ve plansız kentleşmenin olduğu yerleşimlerde, jeolojik yapıdaki kırılganlık deprem ve sel gibi çeşitli afetlere karşı dirençsizlik oluşturmaktadır. Afetlerin kentsel risk yarattığı alanlarda afetlere karşı dirençli kentler oluşturulması zorunlu hale gelmektedir. Orhan (2016:48), doğal tehlikelerin karşısında kentlerin sosyal, ekonomik ve fiziksel yapı kırılganlıklarının kentsel riskleri oluşturduğunu ifade etmektedir (Orhan, 2016:48). Bu kapsamda kentsel riskleri azaltıcı ve kayıpları önleyici olarak kentsel yenileme ve dönüşüm bir seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Çöküntü alanlarında başlayan dönüşüm çalışmalarıyla kentsel mekanın kalitesini artırmak, dolayısıyla bireyin yaşam kalitesini belirlemek amaçlanmaktadır.

Yaşam kalitesinin sağlanması ve sağlıklı bir kent yapısının oluşturulması amacıyla, ekonomik, kültürel, çevresel, toplumsal ve siyasal ihtiyaçların karşılanması ve çağdaş kent ve çevresel standartların sağlanması gereklidir (Kabadayı, 2006:26). Bu kapsamda kentsel yaşam kalitesinin artırılması için yerel yönetimler; planlama ve imar uygulamaları, altyapının geliştirilmesi, donatı alanlarının zenginleştirilmesi, kentsel yapı stoğunun iyileştirilmesi, sosyal ve toplumsal yapının iyileştirilmesi, kültürel mirasın korunması, sürdürülebilir kentleşmenin sağlanması, kent güvenliğinin artırılması, kentlilik bilincinin yükseltilmesi ve ekonomi ağlarının kurulmasına dair stratejiler oluşturmalıdır (Koçak, 2008: 41-47).

1.1. Çalışmanın Problemi ve Amacı

Sanayileşme ile kırdan kente göçlerin hızlanması ve yapım teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler sonucunda kentlerde apartmanlaşma hız kazanmıştır. Bununla birlikte kent merkezlerinde yüksek katlı yapıların bitişik nizam şeklinde inşa edilmesiyle kent merkezlerinin yoğunluğu artmıştır. Tarihsel süreç içinde kent merkezlerinde inşa edilen apartman yapıları yaşam ömürlerini tamamlayarak, mekansal kalitesi düşük alanlara dönüşmüşlerdir. Özellikle tarihi kent merkezlerinin çöküntü alanlarına dönüşmesi, yapı yoğunluğunun ve bu alanların hizmet ettiği nüfusun yüksek olması ve kalitesi düşük alanların yoğun sirkülasyon ağının merkezinde yer alması gibi nedenlerden dolayı kentsel dönüşüm projeleri başlamıştır. Bu kapsamda kent merkezlerinde yer alan yaşam kalitesi düşük ve kentten ayrılan afet riski altındaki bölgeler ile çöküntü alanları kentsel dönüşüm projelerinin uygulama öncesinde incelenmesi çalışmanın üst problemini oluşturmaktadır. Bu kapsamda I. derece deprem bölgesinde bulunan Amasya tarihi kent merkezinde yer alan yaşam ömrünü tamamlayan, rantın düşük olduğu ve işlev değişiminden dolayı ticaret alanı olarak kullanılan bitişik nizam konutların kentsel dönüşüm projeleri yapılmadan önce araştırılması hedeflenmiştir. Çalışma kapsamında deprem riski altındaki alanda köhnemiş konut alanlarının yer alması, bir turizm alanı olan tarihi kent merkezinin günümüz yaşam standartlarına uygun olmaması, yaşam kalitesi düşük olan konutların ticaret alanlarına dönüştürülmesi, alanın nehir kıyısına yakın bir bölge olması nedeniyle taşkın alanı ya da

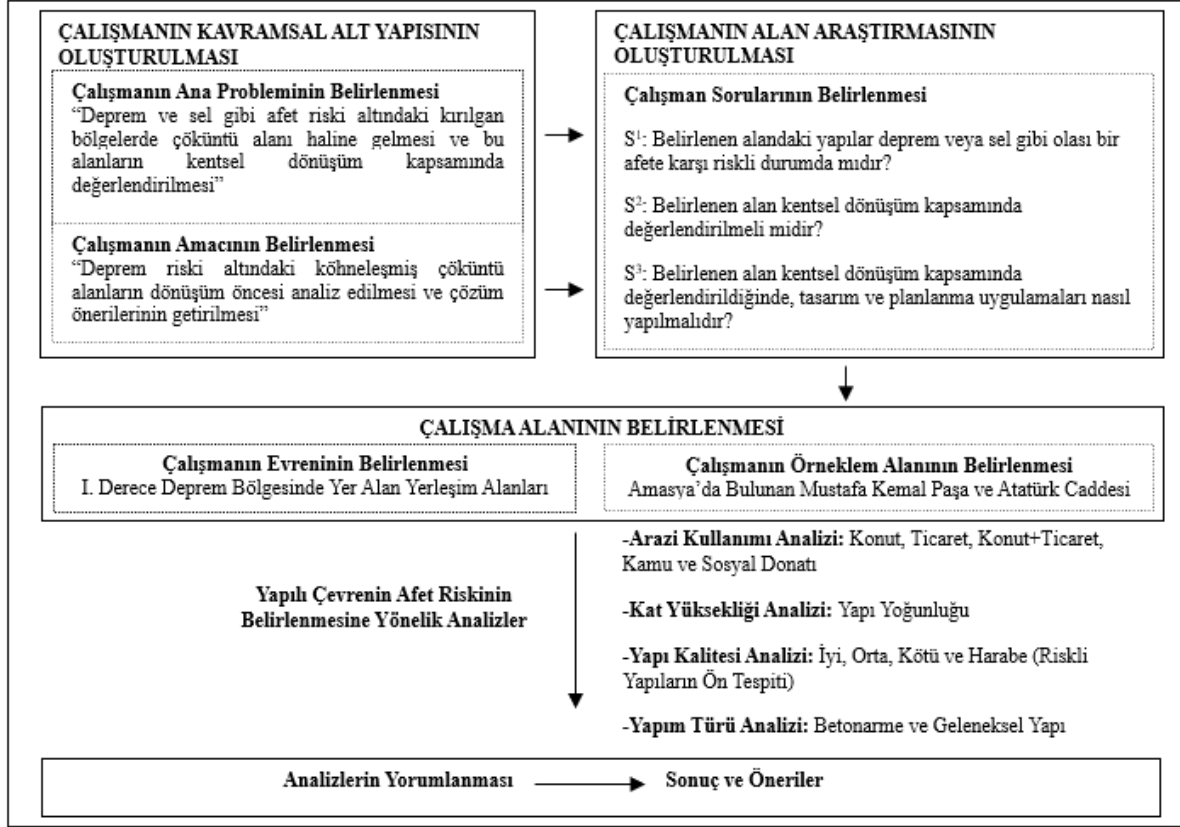
zemin sıvılaşmasına yatkın bölgede yer alması nedenlerinden dolayı iki aks belirlenmiştir. Çalışmada bitişik nizam konutların yer aldığı Mustafa Kemal Paşa ve Atatürk Caddesi olmak üzere iki cadde ele alınarak, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, sürdürülebilir bir kentsel dönüşüm projesinin yürütülmesi için analizlerin yapılması ve çözüm önerilerinin sunulması amaçlanmıştır. Bu çalışmada belirtilen problem ve amaç doğrultusunda cevap aranan sorular şunlardır:

- Belirlenen alandaki yapılar deprem veya sel gibi olası bir afete karşı riskli durumda mıdır?
- Belirlenen alan kentsel dönüşüm kapsamında değerlendirilmeli midir?
- Belirlenen alan kentsel dönüşüm kapsamında değerlendirildiğinde, tasarım ve planlama uygulamaları nasıl yapılmalıdır?

1.2. Çalışmanın Yöntemi

2023 yılı şubat ayında yaşanan merkez üssü Kahramanmaraş Pazarcık ve Elbistan ilçeleri ile merkez üssü Hatay Defne ilçesi olan iki büyük depremlerden sonra, I. Derece deprem bölgesi olan Amasya kentinin risk altında olması nedeniyle tarihi kent merkezinde bulunan yapıların incelenmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda çalışma kavramsal araştırma ve alan çalışması olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Çalışmanın ilk aşamasında kentsel dönüşüme yönelik literatür araştırması yapılarak, kavramsal çerçevesi ve yasal çerçevesi incelenmiştir. Bu kapsamda kentsel dönüşümün uygulama nedenleri ve afet riski olan alanlarda dönüşümün yapılmasının yasal çerçevesi araştırılmıştır.

Çalışmanın ikinci aşamasında ise; I. derece deprem riski altında olan Amasya'nın tarihi merkezinde yer alan caddelerin analizleri yapılmıştır. Bu kapsamda analizlerden elde edilen bulguların deprem riski altındaki bölgeye yönelik ön veriler oluşturması ve olası bir afetin meydana gelmeden önce riski en aza indireyecek uygulamaların faaliyete geçirilmesi hedeflenmiştir. İlk olarak Amasya ile ilgili genel bilgiler ile deprem risk durumu ve fiziksel gelişim süreci ile ilgili bilgiler literatür araştırması ile elde edilerek alanın gelişim süreci hakkında bilgi sağlanmıştır. İkinci aşamada Amasya Belediyesi'nden temin edilmiş halihazır harita güncellenmiş ve kentin ticaret merkezindeki Mustafa Kemal Paşa Caddesi ve Atatürk Caddesi'nde bulunan bitişik nizam yapılar analiz edilmiştir. Yapılı çevrenin belirlenmesi ve alandaki yapıların mevcut durumlarının ön tespitinin yapılması amacıyla dört analiz yapılmıştır. Parsellerin konut, ticaret ya da karma kullanıma sahip olduklarının belirlenmesi amacıyla arazi kullanımı analizi, yapıların yoğunluğunun belirlenmesi amacıyla yapı kat yüksekliği analizi, yapıların iyi ya da kötü durumda olduğunun tespit edilmesi amacıyla yapı kalitesi analizi ve yapıların yapım malzemelerinin belirlenmesi amacıyla yapım türü analizi yapılmıştır. Bu analizlerle afete karşı riskli yapıların tespit edilmesi hedeflenmiştir. Kat yüksekliği analiziyle yapı yoğunluğu incelenerek, alanın afete dirençli olması durumu belirlenmeye çalışılmıştır. Yapı kalitesi analiziyle alandaki köhnemiş yapılar tespit edilmiştir. Arazi kullanım analiziyle ise alandaki yapıların işlevlerinde meydana gelen değişiklik saptanmıştır. Afet riskli bölgede yapılan analizlerden elde edilen bulgular ise sonuç bölümünde kentsel dönüşüm kapsamında değerlendirilerek, alanın kırılğanlığını en aza indirmek amacıyla, planlama ve tasarım uygulamalarına dair öneriler getirilmiştir. Çalışmada izlenen yöntem şeması Şekil 1.'de verilmiştir.

Şekil 1. Çalışmanın yöntem akış diyagramı

1.3. Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma Amasya kentinde bitişik nizam konutların yer aldığı Mustafa Kemal Paşa ve Atatürk Caddesi olmak üzere iki aks ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca çalışmada mimari ve planlama ölçeğinde analizler yapılmış olup, sosyo-kültürel yapı ele alınmamıştır. Bu çalışmanın deprem ve planlama çalışmaları ile başta seçilen örneklem alanının dönüşümü kapsamında yapılan analizler doğrultusunda sunulan önerilerin yerel yönetim, mimar ve şehir plancılarına fikir oluşturacağı ve konu ile ilgili gelecekteki araştırmalara altlık oluşturması düşünülmektedir.

2. Kentsel Dönüşüme Yönelik Literatür Araştırması

2.1. Kentsel Dönüşümün Kavramsal Çerçevesi

Literatürde kentsel dönüşüm küresel kentler sistemi içerisinde yeniden tanımlanan kentlerin fiziksel mekânda yeniden yapılandırılmasının bir gerekliliği olarak tanımlanmaktadır (Hall ve Hubbard, 1998). Thomas (2003) ise kentsel dönüşümü; değişime uğrayan bir alanın fiziksel, ekonomik, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm sağlamaya çalışan ve kentsel sorunları çözmeye çalışan kapsamlı bir vizyon ve eylem olarak açıklamaktadır (Thomas, 2003). Kentsel dönüşüm olgusu sanayinin gelişerek dönüştürdüğü kentlerde bir planlama aracı olarak ortaya çıkmış ve ilk olarak sosyo-ekonomik açıdan çöküntü haline gelmiş, sosyal yapının bozulduğu işlevini yitiren konut alanları ile düşük gelir gruplarının yaşadıkları alanların fiziksel şartlarını iyileştirme amaçlı yeniden canlandırılmasına yönelik müdahale çalışmalarıyla başlamıştır. Bu uygulamalara eski liman ve sanayi alanlarının terkedilmesiyle kentin sosyo-ekonomik gelişimine katkıda bulunacak kalkındırma projeleriyle devam etmiştir (Balamir, 2002).

Türkiye'deki dönüşüm uygulamalarının müdahale alanları incelendiğinde; imara uygun olmayan kaçak yapılar, gecekondu alanları, köhnemiş konut bölgeleri, tarihi alanlar, doğal afetler açısından riskli alanlar olarak sıralanabilir (Bektaş, 2014; Türkün, 2015). Dönüşüm uygulamaları kentsel yenileme, sağlıklaştırma, koruma ve soylulaştırma olmak üzere dört kategoride sınıflandırılmaktadır (Tekeli, 2003:276). Bu uygulamalardan birincisi olan kentsel yenileme; eski olanın yıkılarak, günümüzdeki fiziksel, sosyal ve ekonomik koşullara göre yeniden inşa edilmesini ifade etmektedir (Özden, 2001:2). Sağlıklaştırma uygulamaları; sağlıklaştırma, imar-ıslah ve yeniden canlandırma olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Tekeli, 2003:276-277). Çeşitli sebeplerle çöküntü alanları haline gelen kentsel alanlarda mevcut durumun iyileştirilerek, yaşanabilir bir çevre oluşturulmasını ifade eden çalışmalar sağlıklaştırma projeleri (Yolcu, 2021); bu alanlarda yaşam kalitesinin artırılması amacıyla güvencenin devlet eliyle sağlanması imar-ıslah çalışmaları (Tekeli, 2003); çöküntü sürecine neden olan faktörleri belirleyip ortadan kaldırarak ya da değiştirerek kalkındırma çalışmaları ise yeniden canlandırma (McDaniel, 2010:45) olarak tanımlanmaktadır. Tarihi, kültürel ve doğal değerlere sahip olan yerleşimlerdeki kültürel mirası korumak amacıyla yasal düzenlemeler yapılması koruma uygulamalarıdır (Kösten, 2016). Sosyo-kültürel açıdan bozulmaya başlayan yerleşimlerde sosyal yapının ıslah edilmesi ise soylulaştırma olarak adlandırılmaktadır (Özden, 2001:257).

Kentsel dönüşüm giderek artan içsel ve dışsal tehditlere karşı kentlerin yenilenmesi ve bu türden çevresel, ekonomik ve sosyal riskler ile baş edilebilir hale gelebilmesi adına önemli bir uygulama aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (Ulubaş Hamurcu, 2022:105). Bugün kentsel dönüşüm, parsel bazlı yık-yap süreçleri ile denk tutulmakta ve çoğunlukla kent içerisinde noktasal çözüm üretimi için kullanılmaktadır. Fakat kentsel dönüşüm tanımı ve hedefleri gereği sadece yık-yap süreçleri ile sınırlandırılmamalıdır. Dönüşüm hem fiziksel, fonksiyonel ve ekonomik eskime sebebiyle yapı stokunun yenilenmesini hem de alt yapı, üst yapı gibi çevresel faktörlerin yeniden planlanması ve inşasını kapsamaktadır (Ulubaş Hamurcu, 2022:106). Roberts (2000) kentsel dönüşüm projesinin hedeflerini beş maddede toplamıştır:

1. Kentin fiziksel koşulları ile toplumsal sorunlar arasındaki ilişki araştırılarak, sosyal yapıdaki bozulmaları önleyecek düzenlemeler yapılmalıdır.
2. Kentin hızla büyüyen ve değişen dokusu fiziksel, toplumsal ve ekonomik ihtiyaçlara göre, kentin çöküntü alanları yeniden üretilmelidir.
3. Kentsel refahı artırıcı, yaşam kalitesini yükseltecek mekanların üretilmesi gereklidir.
4. Kentsel alanların etkin bir biçimde kullanılması ve gereksiz yayılımdan kaçınmaya yönelik stratejiler üretilmeli, mevcut çöküntü alanlarının düzenlenmesi amaçlanmalıdır.
5. Çöküntü alanları haline gelen kentsel alanların canlandırılması amacıyla refah seviyesini artırıcı stratejiler geliştirilmelidir.

2.2. Kentsel Dönüşümün Yasal Çerçevesi

Türkiye'de 2000'li yıllara kadar olan süreçte, kentsel yenileme, iyileştirme ve koruma amaçlı müdahaleler yapılarak, gecekondu ve ruhsatı olmayan konut alanlarına yönelik dönüşüm projeleri yürütülmüştür. 1999 yılında gerçekleşen Marmara Depremi'nden sonra ise eskiyi yıkıp yeniden inşa etme modeli olan kentsel yenileme projeleri başlamıştır (Göksu, 2003a). Türkiye'nin bulunduğu coğrafya nedeniyle depremler can ve mal kayıplarına neden

olmaktadırlar. TMMOB'a göre (2017:14); Gölcük merkezli meydana gelen Marmara Depremi'nde bölgedeki yapıların dörtte biri yıkılmış, ağır hasar görmüş veya orta ölçekte hasar alarak kullanılamaz bir hale gelmiştir. Balamir'in (2001) belirttiğine göre; Marmara Depremi sonucunda resmi rakamlarda yaklaşık 18 bin kişinin hayatını kaybetmesi, 48 bin civarında kişinin yaralanması ve 113 bin yapının hasar görmesi veya yıkılması önemli bir kırılma noktasıdır (Balamir, 2001).

Bu depremden sonra ilk kentsel dönüşüm yasası 12.03.2004 tarihli 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Yasası'dır. Bu kanun ile Ankara'nın kuzey girişinde yer alan gecekondu alanlarının yıkılarak, yeniden inşa edilmesi kapsamında Ankara Büyükşehir Belediyesi ve TOKİ'nin ortaklığı ile kentsel dönüşümü gerçekleştirilmiştir (Yenice, 2014:82). 13.07.2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73. maddesinde kentsel dönüşümün yürütülmesinde yerel yönetimler yetkilendirilerek;

"Belediye, belediye meclisi kararıyla; konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir." ifadesine yer verilmiştir.

2011 yılında meydana gelen Van Depremi'nin ardından, yirmi milyon yapı stokunun üçte birinin yani 7 milyon yapının deprem güvenli olmadığı ve dönüşüm kapsamında yenilenmeleri gerekliliği gündeme gelmiştir (TMMOB, 2017:15). Mevcut yasal düzenlemelerin başarılı olmaması gerekçesiyle, 2012 yılında 6306 sayılı Afet Riski Taşıyan Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun çıkarılarak, deprem riski başta olmak üzere afet alanlarında riskli bölgelerde can ve mal kayıplarının önlenmesi amacıyla dönüşüm projelerinin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.

Bu yasa ile dönüşüm uygulamalarında yerel yönetimler geri planda bırakılarak, yetkiler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nda toplanmış ve merkeziyet kazanmıştır (Keleş, 2016: 425). Bu kanunun 6/A maddesinde;

"Yıkılacak derecede riskli olan yapıların bulunduğu alanlar ile kendiliğinden çöken veya zeminin kayması, heyelan, su baskını, kaya düşmesi, yangın, patlama gibi sebeplerle ağır hasar gören veya ağır hasar görme riski bulunan yapıların bulunduğu alanlarda dönüşüm uygulamaları maliklerin ve ilgililerin muvafakati aranmaksızın Bakanlıkça resen yapılabilir veya yaptırılabilir"

olarak belirtilmiştir. Bu kapsamda afet riski olan alanlarda tüm yetki Bakanlığa bırakılmış ve mülk sahiplerine söz hakkı tanınmamıştır. Bu uygulama ile yüksek riskli alanların dönüşüm uygulamalarında kolaylık sağlanmıştır. Aynı kanunun uygulama yönetmeliğinde;

"Bir alanın riskli alan olarak tespit edilebilmesi için alanın büyüklüğünün asgarî 15.000 m2 olması gerekir; ancak, Bakanlıkça uygulama bütünlüğü bakımından gerekli görülmesi halinde, parsel veya parsellerin büyüklüğüne bakılmaksızın ve 15.000 m2 şartı aranmaksızın riskli alan tespiti yapılabilir"

olarak ifade edilmiştir. Ayrıca bu kanunla riskli alan, rezerv yapı veya taşınmazların bulunduğu herhangi bir riskli alanlarda tüm ölçekteki planları iptal etme ve reddetme hakkı ve yeni planların yürütülmesi ve uygulanması hususunda Çevre ve Şehircilik Bakanlığına yetkili olmuştur. Bu yasadaki önce kentsel dönüşüm projeleri kapsamında yerel yönetim yetkili iken,

bu kanunun yürürlüğe konmasıyla birlikte Çevre ve Şehirlik Bakanlığına aktarılan geniş yetkiler sonucunda haklar merkezi yönetime devredilmiştir (Yenice, 2014:85).

Kentsel dönüşüm kapsamında yeni planlarda dönüşüme teşvik amaçlı başvuru olan “bonus imar hakkı” yani kentsel dönüşüme konu parsellerin birleştirilmesi karşılığında verilen emsal artış hakkı uygulamalarının, bölgede nüfus baskısını arttırarak kamusal mekanlar ve sosyal donatı alanları konusunda yeni ihtiyaçlar doğuracağı düşünülmektedir (Okumuş ve Eyüpoğlu, 2015:94). Mekansal kalitenin kriterlerinden biri olan kamusal açık mekanlara yer verilmemesi ve açık/kapalı mekân arasında dengesizlik oluşturmada ve bu durum toplumsal yapıda psikolojik bozulmalara neden olmaktadır. Yaşanan depremlerin ardından toplanma alanlarının bulunmaması ve Covid 19 gibi yaşanan pandemi dönemlerinde kamusal alanların toplum sağlığı ve yaşam kalitesindeki önemi ortaya çıkmıştır.

Son olarak ise 2018 yılında 7143 sayılı Kanunla birlikte 3194 sayılı İmar Kanuna Geçici 16. Madde eklenmiştir. Bu madde;

“Afet risklerine hazırlık kapsamında ruhsatsız veya ruhsat ve eklerine aykırı yapıların kayıt altına alınması ve imar barışının sağlanması amacıyla, 31/12/2017 tarihinden önce yapılmış yapılar için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve yetkilendireceği kurum ve kuruluşlara 31/10/2018 tarihine kadar başvurulması, bu maddedeki şartların yerine getirilmesi ve 31/12/2018 tarihine kadar kayıt bedelinin ödenmesi halinde Yapı Kayıt Belgesi verilebilir.....Yapı Kayıt Belgesi, yapının yeniden yapılmasına veya kentsel dönüşüm uygulamasına kadar geçerlidir. Yapı Kayıt Belgesi düzenlenen yapıların yenilenmesi durumunda yürürlükte olan imar mevzuatı hükümleri uygulanır. Yapının depreme dayanıklılığı hususu malikin sorumluluğundadır.”

şeklindedir. 6306 sayılı yasayla afet riski taşıdığı tespit edilen yapılara ilişkin yıkım kararı verilmesi gündeme gelmesine rağmen, yapı kayıt belgesi başvuru ve taleplerinde afete karşı dayanıklılığa ilişkin bir tespit yapılması beklenmemektedir (Balamir, 2019). Bu madde ile “Kentsel dönüşüme girilmesine kadar” ifadesiyle belirlenen zaman kavramı, riskli yapının yıkım sürecini belirsizleştirmekte ve özellikle taşkın sahası, fay hatları, heyelan bölgeleri, kıyı, havza, sulak alanlar ile tarım sahaları gibi riskli alanlarda yer alan yapıların İmar Barışı kapsamına alınması çevresel sorunlara yol açabilecektir (Orhan, 2022:54). 6 Şubat 2023 yılında Kahramanmaraş merkezli meydana gelen deprem, Kahramanmaraş’ın yanı sıra Hatay, Adıyaman, Gaziantep, Osmaniye ve Malatya olmak üzere altı kente ciddi hasar vermiştir. İTÜ (2023:62) tarafından hazırlanan ön raporda Hatay’da 1760, Adıyaman’da 546, Kahramanmaraş’ta 806, Gaziantep’te 362, Osmaniye’de 64 ve Malatya’da 510 olmak üzere toplam 3958 binanın yıkıldığı belirtilmiştir. Günümüzde meydana gelen bu depremin verdiği hasarın boyutu, kullanım ömrünü tamamlamış yapıların yıkılması veya depreme dayanıklı hale getirilmesi gerekliliğini açıkça göstermektedir. Özellikle çok katmanlı tarihi kent merkezlerinde bulunan yapıların yıkılması veya otuz yılı aşkın olan yapıların analizlerinin yapılması ve dönüşüm projelerine altlık oluşturulması önem taşımaktadır.

3. Amasya Örneğinde Alan Araştırması

3.1. Amasya’nın Konumu ve Demografik Yapısı

Amasya ili; Orta Karadeniz Bölgesinde yer almaktadır. Doğuda Tokat, güneyde Tokat ve Yozgat, batıda Çorum, kuzeyde ise Samsun illeri ile çevrilidir. Ankara’ya 336 km, İstanbul’a 671 km uzaklıkta yer almaktadır (Amasya Valiliği, 2023a). 2022 Adrese dayalı nüfus kayıt

sistemine (ADNKS) göre, Amasya merkez nüfusu 149.592 kişidir (TÜİK, 2023; Amasya Valiliği, 2023). Hane halkı büyüklüğü ise TÜİK'ten alınan 2021 yılı verilerine göre 2,81 -3,10 olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2021) (Şekil 2).

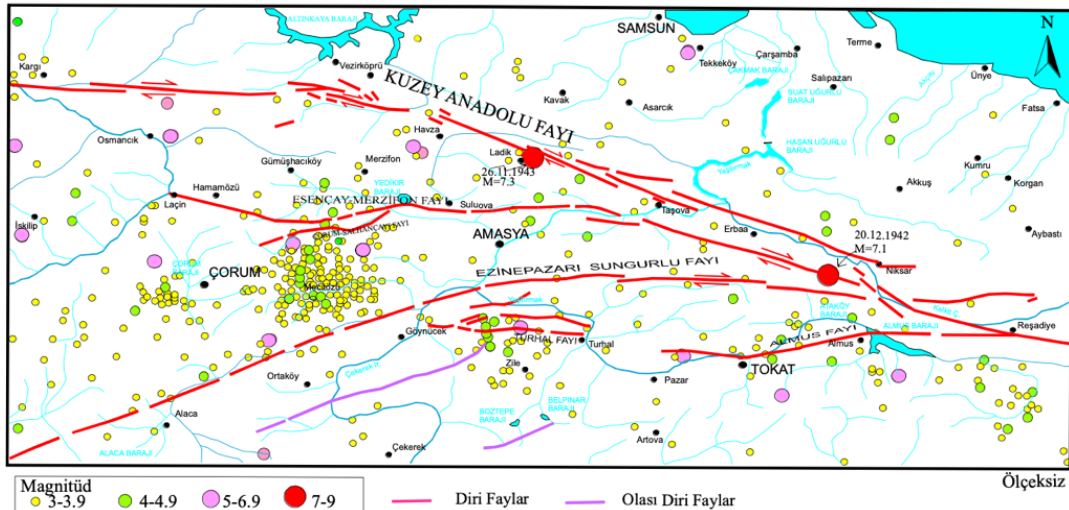

Şekil 2. Amasya'nın konumu (Yazarlar tarafından düzenlenmiştir).

Amasya kenti içinden akarsu geçen kentlerden biridir. Harşena Dağı'nın güneyinde Yeşilirmak Nehri'nin oluşturduğu vadiye kurulmuştur. Dört tarafı dik kayalıklardan oluşmasından dolayı yerleşim için elverişsiz bir konuma sahiptir. Bu sebeple kent geliştikçe vadi yamaçlarına doğru ilerlemiştir fakat topografik eşiklerinden dolayı yamaçlardan fazla yükselememiş Yeşilirmak vadisi boyunca doğu-batı doğrultusunda doğrusal bir gelişme göstermiştir. Böylece kentin tarihi çekirdeği günümüze kadar kısmen de olsa korunarak gelmiştir (Özdemir ve Özkaynak, 2023:277; Urak, 1994).

3.2. Amasya'nın Depremsellik ve Afet Risk Durumu

Amasya ve çevresinde aktif olarak potansiyel deprem oluşumuna sebep verebilecek önemli fay hatları mevcuttur. Bu fay hatları arasında en önemlilerinden olan Kuzey Anadolu Fayı, Anadolu'nun sismolojik ve tektonik yapılarının ana hatlarından birini oluşturmaktadır. Diğer fay hatları (Esençay-Merzifon Fayı, Ezinepazar-Sungurlu Fayı, Turhal Fayı, Almus Fayı ve Çorum-Salhançayı fayları) ise genellikle güneybatı yönünde uzanan ve Kuzey Anadolu Fayı'ndan batıya doğru ayrılan kollar halinde yer almaktadır (AFAD, 2021:26). Bu faylardan bazıları Amasya il sınırları içerisinde yer almaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. Amasya İli ve çevresindeki diri faylar ve 1900-2006 yılları arasında olan depremlerin episantır dağılımı (AFAD, 2021).

Amasya kentinde doğal afetler arasında konutlar üzerinde en fazla etkili olanların depremler olduğu bilinmektedir. Amasya ve yakın çevresi, tarihsel ve modern dönemlerde aktif fay hatları nedeniyle büyük yıkıcı depremlere maruz kalmıştır. Bu depremler arasında 1939 Erzincan, 1942 Niksar-Erbaa ve 1943 Ladik-Tosya depremleri önemlidir. Ayrıca, tarihsel dönemde MS 109-1900 yılları arasında, Amasya-Çorum illeri çevresinde şiddetleri V-IX arasında değişen 17 deprem meydana gelmiştir. 1668 yılında gerçekleşen depremde, Amasya'da tarihi yapıların ciddi hasar görmesine ve can kaybına neden olmuştur (AFAD, 2021:27-28). Ayrıca 1996 ve 1997 yıllarında orta büyüklükte meydana gelen iki depremde, toplamda 1375 konutun hasar gördüğü saptanmıştır (AFAD, 202:61). Bu veriler, Amasya'nın ve çevresinin jeolojik yapısı nedeniyle ciddi bir deprem riski taşıdığını ortaya koymaktadır.

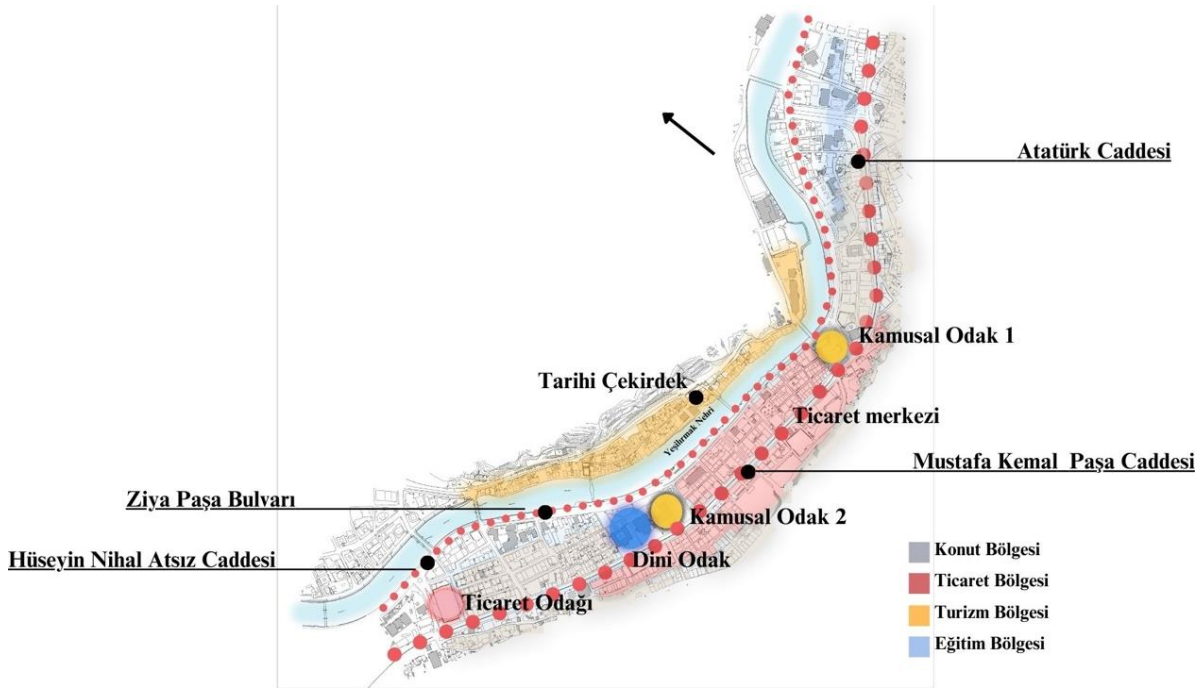
Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın 2018-2023 yıllarına yönelik Amasya için hazırlamış olduğu Çevre ve Altyapı Sektörel Eylem Planı raporunda, "6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun" doğrultusunda Kirazlıdere ve Hızırpaşa Mahallesi'nde bulunan afet riskli alanların yer aldığını ve bu alanların dönüştürülmesi gereken alanlar olduğu belirtilmiştir. Amasya'nın Kirazlıdere Mahallesi'nde çöküntü bölgelerinden biri olan ve eski küçük sanayi alanı olarak kullanılan bölgede yapılan araştırmalar sonucunda, 4.2 hektarlık bölgede 190 riskli binanın bulunduğu belirlenmiştir. 2013 yılında ise bu yapıların afete kırılğan binalar olduğu onaylanmıştır. Buna ek olarak Amasya'nın gecekondu mahallelerinden olan Dere, Üçler ve Fethiye mahallelerinde 6200 kişilik bir nüfusu etkileyen, yaklaşık olarak 26.5 hektarlık alanda depreme karşı riskli binalar tespit edilmiştir. Bu alanda ise 1060 yapı riskli alan kapsamında değerlendirilmiştir. Rapor kapsamında (OKA, 2017:42), bu çalışmanın konusunu oluşturan Amasya kentinin ticaret alanlarının bulunduğu ve yoğun yapılaşmaya sahip olan Dere, Üçler, Fethiye ve Kirazlıdere mahallelerinin çöküntü alanlarına dönüşmeye başlaması nedeniyle, kentsel dönüşüm kararı kapsamında ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu alanların dönüştürülerek yaşam kalitesinin yükseltilmesi, mekansal standartlara uygun yeniden tasarlanması ve kırılğan alanların ortadan kaldırılarak yaşanabilirliğin yükseltilmesi; olası bir afet durumunda riskin en aza indirgenmesine, estetik ve kaliteli mekanlar oluşturulmasına, kentin ekonomik açıdan kalkınmasına ve turizm gelişiminin sağlanmasına katkıda bulunacaktır.

3.3. Çalışma Alanının Özellikleri

Çalışma kapsamında deprem riski altındaki kırılğan yerleşimlerin incelenmesi amaçlanmıştır. 2023 yılında Kahramanmaraş ve Hata'y'da ardı ardına meydana gelen depremler bir nehir kıyısı yerleşimi olan Antakya yerleşimini harap etmiştir. Asi Nehri kıyısında yer alan Antakya yerleşimi, Yeşilirmak Nehri kıyısında yer alan Amasya yerleşimi ile morfolojik açıdan benzerlik göstermektedir. İki kentte binaların akarsu ile ilişkisi, yapım yılı, inşa edilen yapıların nizam şekilleri ve kat yükseklikleri yakın özellikler taşımaktadır. Bu kapsamda depremde yıkılan bitişik nizam konutların bulunduğu, tarih olarak eskimeye yüz tutan Amasya tarihi kent merkezinin I. deprem bölgesinde yer alması ve Antakya ile benzerliklerin olması nedeniyle olası bir deprem durumuna yönelik riski azaltıcı kentsel dönüşüm uygulamalarının yapılması gerekliliği önem taşımaktadır.

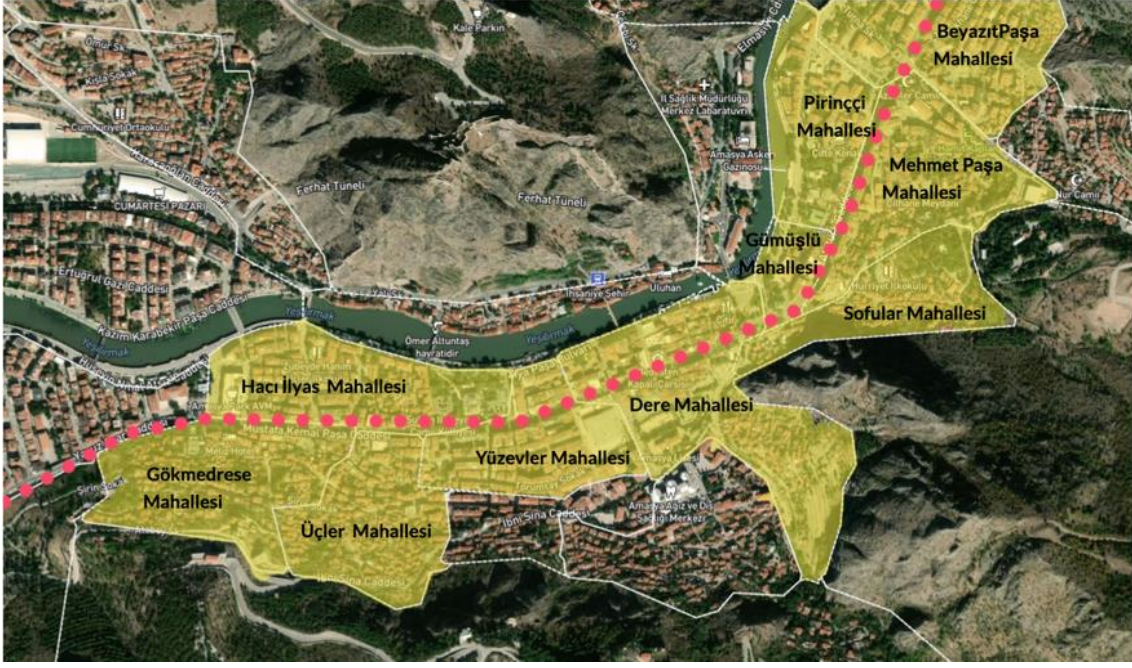
Amasya Çevre, Şehircilik ve İklim İl Müdürlüğü'nden (2023) elde edilen verilere göre günümüze kadar uygulanmış herhangi bir kentsel dönüşüm projesi bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra yapılan dönüşüm uygulamaları tek yapı ölçeğinde olup, müteahhitler tarafından

yürütülmektedir. Amasya Merkez ilçesi kapsamında yerel veya merkezi yönetime bağlı dönüşüm projelerini yürüten Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) tarafından uygulanmış veya uygulamaya konulan herhangi bir proje bulunmamaktadır. Fakat halihazırda proje aşamasında olan eski sanayi bölgesinin kentsel dönüşümü söz konusu olmasına rağmen, Amasya kentinin deprem kuşağında olması nedeniyle yapısal boyutta riskli alanlar ve köhnemiş bölgeler önemli bir taşımaktadır. Bu kapsamda Amasya kentinin ticaret merkezinde yer alan Mustafa Kemal Paşa Caddesi ile Atatürk Caddesi'nin oluşturduğu iki aks üzerinde inceleme yapılmıştır. Yeşilirmak Nehri'ne paralel olan bu caddeler önemli tarihi yapılarıyla ve odaklarıyla kentin ana omurgasını oluşturmaktadır. Şekil 4'te görüldüğü üzere Mustafa Kemal Paşa caddesi üzerinde ticaret odağı olarak nitelendirilen AmasyaPark AVM, dini odak olarak nitelendirilen II. Sultan Bayazıt Camisi, Kamusal odak 2 olarak gösterilen Yeşilkent meydanı ve Amasya'nın ana ticaret merkezi olarak nitelendirilen Kocacık çarşısını da kapsayan bölge ile kamusal odak 1 olarak gösterilen Cumhuriyet Meydanı bulunmaktadır. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa caddesinde olduğu gibi Atatürk caddesi üzerinde de konut altı ticaret binalarından oluşan ve kuzey doğuya doğru lineer doğrultuda ilerleyen bitişik nizam yapılar bulunmaktadır (Şekil 4).

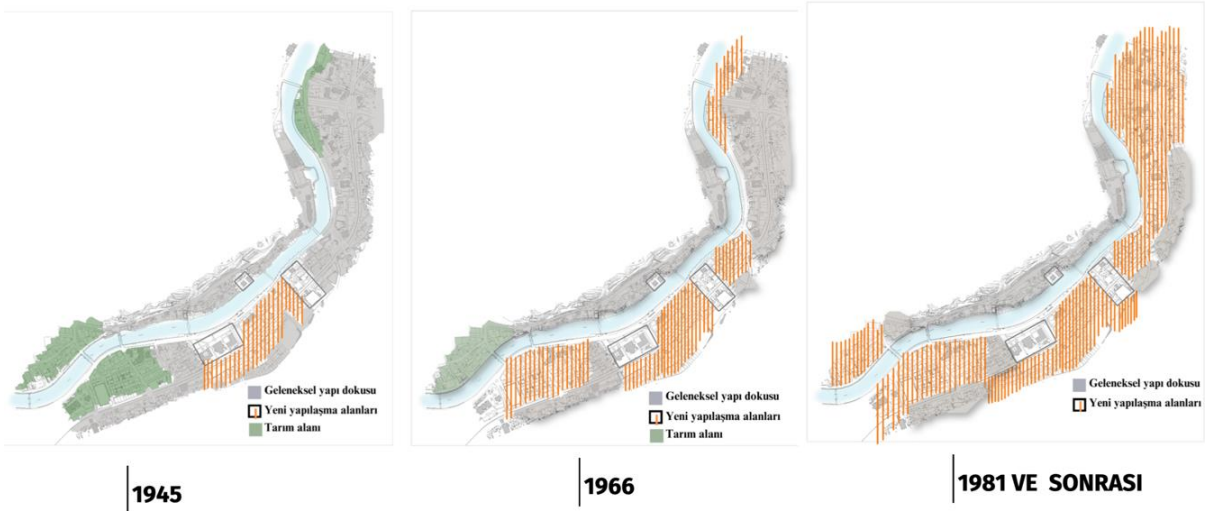
Şekil 4. Çalışma alanı özellikleri (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur).

Bu bağlamda çalışma kapsamında I. derece deprem bölgesinde bulunan Amasya'da tarihi kent merkezinde yer alan yaşam ömrünü tamamlayan, rantın düşük olduğu ve işlev değişiminden dolayı ticaret alanı olarak kullanılan bitişik nizam konutlar çalışmanın problemini oluşturmaktadır. Bu problemten hareketle bitişik nizam konutların yer aldığı Mustafa Kemal Paşa ve Atatürk Caddesi olmak üzere iki aks ele alınarak, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, sürdürülebilir bir kentsel dönüşüm projesinin yürütülmesi için analizlerin yapılması ve çözüm önerilerinin sunulması amaçlanmıştır. Çalışma alanında seçilen iki aksın geçtiği mahalleler Şekil 5'te gösterilmiştir. Bu mahalleler Gökmedrese, Hacı İlyas, Üçler, Yüzevler, Dere, Sofular, Gümüslü, Pirinççi, Mehmet Paşa ve Beyazıt Paşa mahalleleridir (Şekil 5).

Şekil 5. Çalışma alanı sınırları içerisinde bulunan mahalleler (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur).

Çalışma alanının fiziksel dönüşümüne bakılacak olursa; Şekil 4’te ana ticaret merkezi olarak gösterilen Dere Mahallesi’nde bulunan Kocacık çarşısı ve Mustafa Kemal Paşa caddesi üzerinde bulunan yapıların 1945 sonrasında yeni yapılaşmaya başladığı görülmektedir. Gökmedrese Üçler ve Yüzevler mahallelerindeki aks üzerinde ise 1966 yılından sonra yeni yapılaşmanın başladığı görülmektedir. Atatürk caddesi üzerinde bulunan yeni yapılaşmanın ise 1981 ve sonrasında geliştiği görülmektedir (Şekil 6). Buradan anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal Paşa Caddesi ile Atatürk Caddesi üzerinde bulunan bitişik nizam yapıların 30 yıl üstü yapılar olduğu söylenebilir. Yapım zamanları göz önüne alındığında, bu yapılarda yıpranmalar olması ve yapım tekniği açısından teknolojinin gerisinde kaldığının göstergesidir. Ayrıca bu cadde üzerinde bulunan yapılar Yeşilirmak Nehri’ne oldukça yakın konumda olduğundan, akarsu yatağına yakınlığından dolayı zemin olarak da depreme dayanıklı olmadığı görülmektedir.

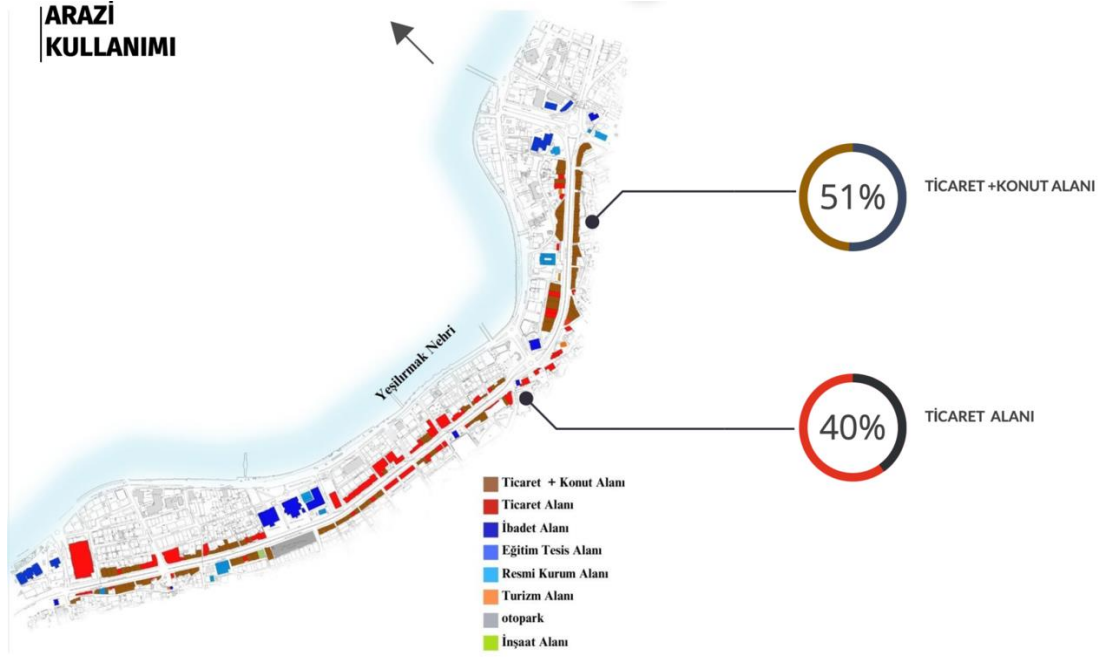
Şekil 6. Çalışma alanının fiziksel gelişim süreci (Gabriel, 1934'ten aktaran Karakul, 2022)
(Yazarlar tarafından uyarlanmıştır).

3.4. Bulgular

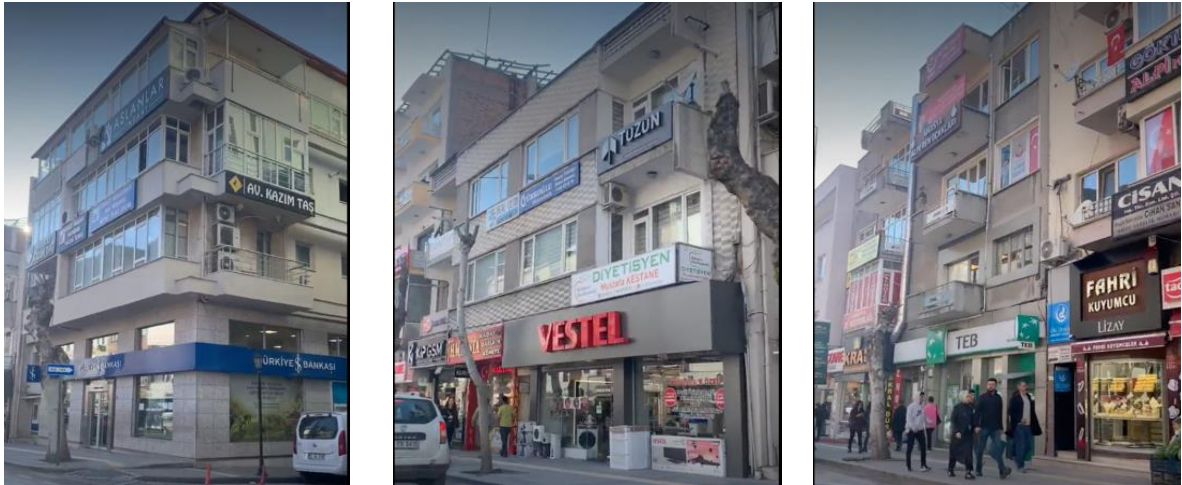
Çalışma kapsamında yapılı çevrenin kimlik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla, alanın mevcut durumu dört adet analiz üzerinden incelenmiştir. Seçilen alanlarda yapılı çevrede bulunan parsellerin kullanımlarının belirlenmesi amacıyla arazi kullanım analizi yapılarak, konut, ticaret, kamu ya da karma (konut+ticaret) kullanım alanlarının varlığı veya işlev değişiklikleri belirlenmiştir. Yapılı çevredeki afet riskli alanların tespiti ve yapıların iyi ya da kötü durumda olduğunun belirlenmesi amacıyla yapı kalitesi analizi yapılmıştır. Yapılı çevrenin yapı yoğunluğunun belirlenmesi için alandaki kat yüksekliği analizi yapılarak, yapı kalitesi kötü durumda olan yapıların yüksek katlı olup olmadığı ve yıkılma riski olup olmadığı araştırılmıştır. Son olarak yapı türü analiziyle geleneksel ve betonarme yapıların tespiti ve yapıların inşa yılının belirlenmesiyle riskli yapı ön tespiti yapılmıştır. Bu analizlere ek olarak alanda yapılan görsel analizler fotoğraflarla desteklenmiş ve elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir:

3.4.1. Arazi Kullanımı Analizi

Çalışma alanında yapılan arazi kullanımı analizinden elde edilen bulgulara göre; alanın %40'ında ticaret işlevli yapılar ve %51'inde ise ticaret+konut olarak adlandırılan konut altı ticaret işlevli karma yapıların olduğu tespit edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa Caddesi ve Atatürk Caddesi, Amasya'nın ticaret merkezinde bulunan iki önemli aksı oluşturmaktadır. Amasya Yeşilirmak Nehri sebebiyle nehir boyunca lineer doğrultuda gelişmiş bir kent olmasından dolayı, bu akslar nehre paralel bir şekilde uzanmaktadır. İlk işlevi konut olan ve bitişik nizam olarak inşa edilen, 5 ve 7 katlı olan apartmanlar zaman içerisinde kentin gelişimiyle birlikte konut altı ticaret alanlarına dönüşmüştür. Merkezde bulunan bazı yapıların ise konut olarak inşa edilmesine rağmen, zamanla salt ticaret yapılarına dönüştüğü görülmektedir (Şekil 7 ve Şekil 8). Ayrıca 2020 yılında yapımı tamamlanarak ulaşımaya açılan çevre yolundan önce, Amasya kentinin Tokat-Erzincan güzergahı üzerinde olmasından dolayı bu akslar şehirlerarası karayolu olarak kullanılmaktaydı. Bu durum belirtilen akslar üzerinde yoğun trafik akışına sebep olmasından dolayı, şehrin dışından geçen bir çevre yolu inşa edildi. Fakat halen yoğun trafik akışının devam ettiği ve kent merkezindeki alanın yaşam kalitesini olumsuz etkilediği görülmektedir.

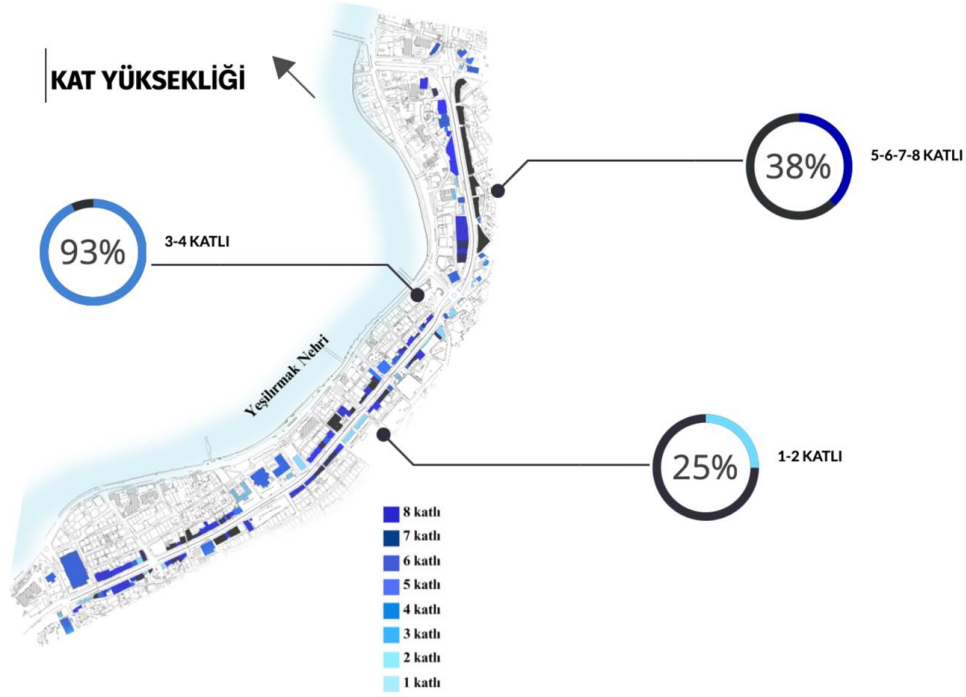
Şekil 7. Arazi kullanımı analizi (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur).

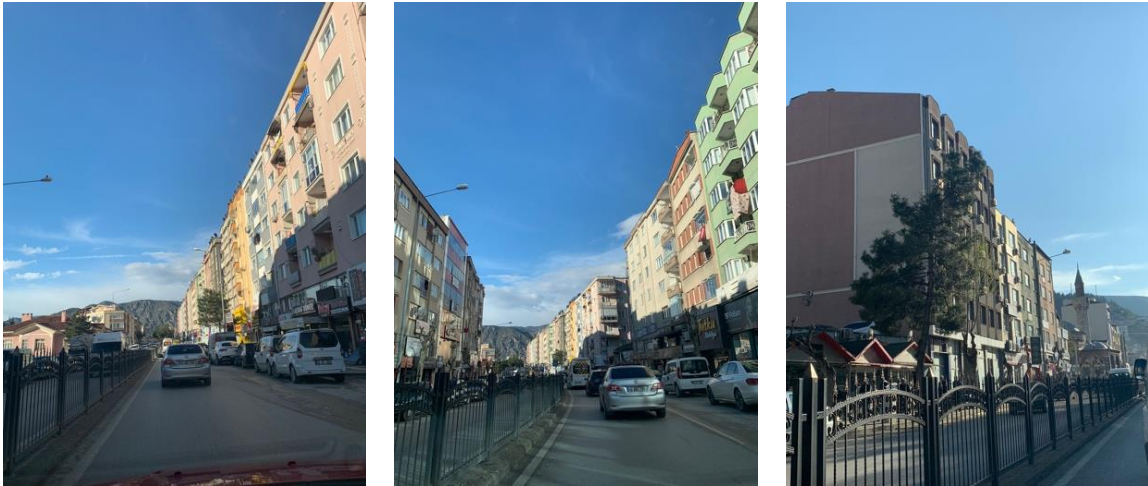
Şekil 8. Ticaret merkezindeki konut olarak inşa edilip sonradan ticaret işlevine dönüşmüş yapılar (Yazarlar arşivi, 13.04.2023).

3.4.2. Kat Yüksekliği Analizi

Çalışma alanında yapılan kat yüksekliği analizinden elde edilen bulgulara göre; çalışma alanındaki 220 yapının %93'ünün 3 ile 4 katlı, %38'inin 5 ve üstü katlı ve %25'inin ise 1 ve 2 katlı yapılardan oluştuğu tespit edilmiştir. Özellikle çalışma alanının kuzey doğusunda kalan Atatürk Caddesi üzerindeki bitişik nizam yapıların 6 veya 7 katlı olduğu görülmektedir. Gökmedrese ile II. Sultan Bayazıt Camisi arasında kalan bölgede ise, 5-6 ve 7 katlı yapıların yoğunlaştığı görülmektedir (Şekil 8). Kat yükseklikleri arttıkça yapının periyod artışının yanı sıra etki eden deprem yükünün de arttığı bilinmektedir (Şahin, 2023:349). Bu sebeple Amasya kentinin 1. Derece deprem bölgesi olması nedeniyle, 1960 yılı öncesi ve 1966 yılı sonrasında yapılmış binalarda kat yüksekliğinin de fazla olması çekiçleme etkisi yaratarak önemli boyutta bir hasara yol açabileceği belirlenmiştir (Şekil 9 ve Şekil 10).

Şekil 9. Kat yüksekliği analizi (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur).

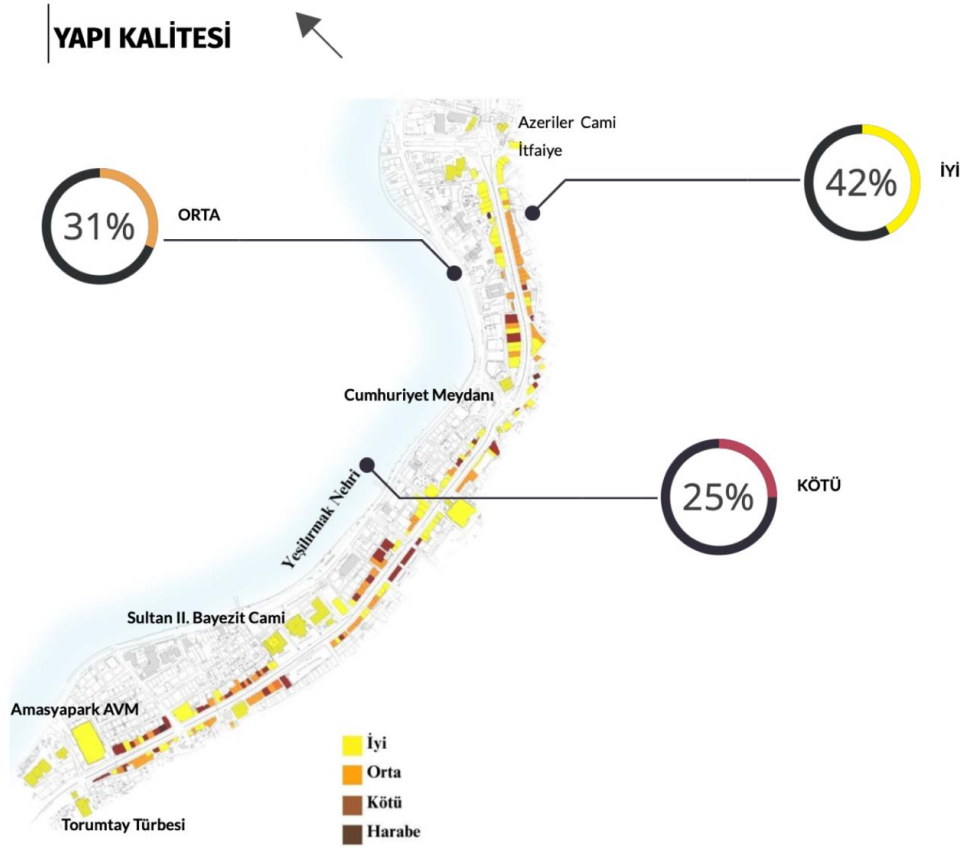

Şekil 10. Cadde boyunca karşılıklı uzanan 7 katlı bitişik nizam yapılar (yazar arşivi, 13.04.2023).

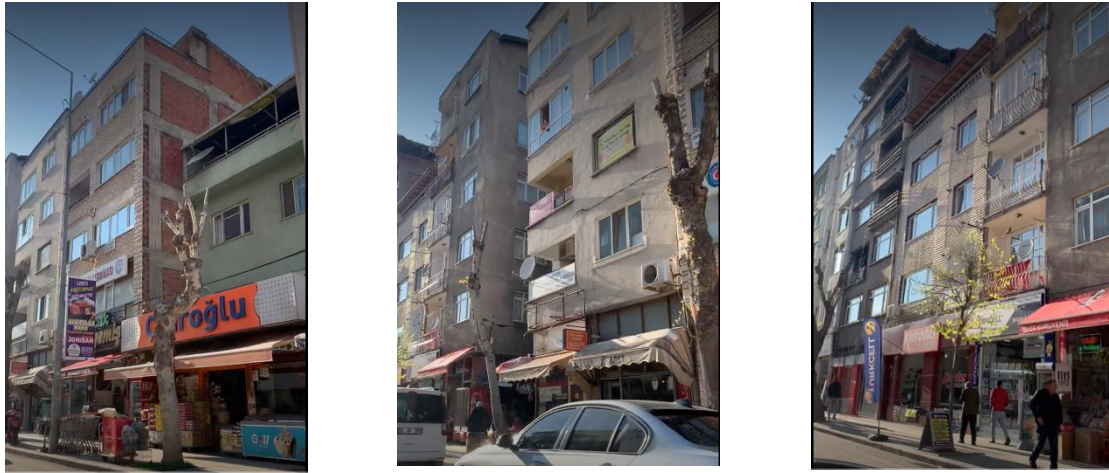
3.4.3. Yapı Kalitesi Analizi

Çalışma alanında yapılan yapı kalitesi analizinden elde edilen bulgulara göre; Torumtay Türbesi'nden itibaren Mustafa Kemal Paşa Caddesi ve Atatürk Caddesi'nin Azariler Cami ve itfaiyenin olduğu kavşağa kadar olan kısmında bulunan 220 yapının %42'si iyi olarak nitelendirilmiş, %25'i ise kötü durumda olduğu tespit edilmiştir. Özellikle Atatürk Caddesi boyunca bitişik nizam olarak inşa edilmiş olan yapıların orta ve iyi durumda olduğu görülürken; AmasyaPark AVM ile Sultan II. Beyazıt Camisi arasında kalan kesimdeki yapıların köhnemiş durumda oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca tek katlı dükkanlardan oluşan eski Amasya Lisesi'nin caddeye bakan kısmında yer alan ticaret binalarının yapı kalitesi kötü durumda olarak belirlenmiştir. Kötü durumda olan binaların 1966 yılı gelişme planında belirtilen yeni yapılaşma alanları olduğu görülmektedir. Buna göre, bölgedeki yapıların

ömrünü doldurduğu ve depreme karşı kırılgan oldukları görülmektedir. Olası bir depremde oldukça risk taşıması sebebiyle, özellikle Hacı İlyas Mahallesi, Üçler Mahallesi ve Pirinçi Mahallesi ile Yüzevler Mahallesi ve Dere Mahallesi'nde cadde boyunca uzanan bitişik nizam yapıların kentsel dönüşüm uygulamaları ile yenilenmesi gerekmektedir (Şekil 11 ve Şekil 12).

Şekil 11. Yapı kalitesi analizi (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur).

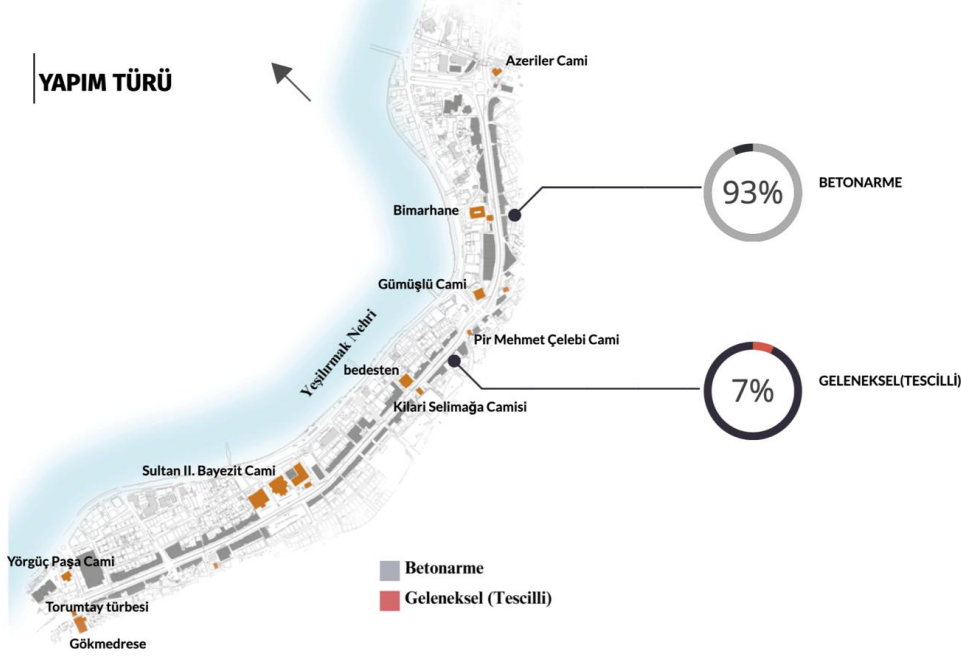

Şekil 12. Yapı kalitesi kötü durumda olan köhnemiş yapılar (Yazarlar arşivi, 13.04.2023).

3.4.4. Yapım Türü Analizi

Çalışma alanında yapılan yapım türü analizinden elde edilen bulgulara göre; %93 oranında betonarme yapıların olduğu %7 oranında ise geleneksel yapıların olduğu görülmektedir. Mustafa Kemal Paşa Caddesi ve Atatürk Caddesi üzerinde bulunan geleneksel yapılar Yörgüç

Paşa Camii, Gök Medrese, Sultan II. Bayezit Camii, Bedesten Kapalı Çarşı, Kiları Selimağa Camisi, Pir Mehmet Çelebi Camii, Amasya Cumhuriyet Meydanı'nı çevreleyen Gümüşlü Camii, Bimarhane, Azeriler Camii ve geleneksel sivil mimari örnekleri olarak sıralanabilir. Alanın çoğunluğunun betonarme yapılardan oluşuyor olması ve özellikle 1966-1981 yıllarından sonra yeni yapılaşma alanlarının olduğu zaman diliminde inşa edilmesinden dolayı betonarme yapıların köhnemiş olduğu görülmektedir (Şekil 13).

Şekil 13. Yapım türü analizi (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur).

SONUÇ:

HABITAT III (2015) Dünya nüfusunun yaklaşık olarak %50'den fazlası kentlerde yaşamakta ve bu nedenle kentlerin hızla büyümeye ve çeperlerindeki kırsal ve doğal alanları tahrip etmeye devam etmekte olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, kentlerin yenilenmesinde araç haline gelen kentsel dönüşümün sürdürülebilirlik hedeflerini hayata geçirmede ne denli önemli olduğu bir kere daha gözler önüne serilmektedir. Bu nedenle mevcut kanun afet riskine vurgu yapıyor olsa da kentlerin yenilenmesinin gereklilikleri sadece afet riski ile sınırlı kalmamalıdır. Süreç daha geniş bir bakış açısı ile ele alınmalı, kentlerin geleceği bağlamında; sürdürülebilirlik bileşenlerinin ekoloji, ekonomi ve sosyal bileşenler üzerinden yeniden değerlendirilmelidir (Ulubaş Hamurcu, 2022:106). Afet riski altındaki alanlarda dönüşümün düşünülmesi kapsamında yapılan bu çalışma Amasya kenti örneğinde yapılmıştır.

Yapılan alan araştırması kapsamında elde edilen sonuçlara göre; bitişik nizam yapılarda çekişme etkisinin görülebilmesi dolayısıyla olası bir yıkıcı büyüklüğe sahip depremde çökme riski yüksek olması sebebiyle I. Derece deprem bölgesinde bulunan Amasya kentinde kat yüksekliklerine dikkat edilmesi 4 katın üstünde plan kararı alınmaması kaçak katlara imar barışı gibi uygulamalarla izin verilmemesi ve imar planları yapılırken yapı adalarında bitişik nizam yapıların tercih edilmemesi gerekmektedir.

Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremlerde görülmüştür ki özellikle Diyarbakır'da bulunan Galeria Sitesi'nde olduğu gibi konut altı ticaret olarak yapılmış binalarda sonradan yapılan değişikliklerle bina taşıma yükünün arttırılmasından kaynaklanan sebeplerden dolayı

binaların depreme dayanamayıp yıkıldığı görülmüştür (Habertürk, 2023). Aynı durum ve Hatay ve Adıyaman ve Kahramanmaraş illerinde de konut altı ticaret yapılarında ticaret işlevinden dolayı yapıda yapılan değişiklikler sebebiyle çökmeler olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı da deprem bölgelerinde yeni yapılacak yapıların zemin katlarında ticaret işlevi olmayacağına dair yaptıkları açıklamalarda imar planlarında yeni bir döneme gireceğini belirtmiştir (Namdar, 2023). Bu sebeple deprem riskini önlemek adına kentsel dönüşüm uygulaması yapılacak olan alanlarda yeni yapılar yapılırken işlevine uygun olarak sadece konut veya sadece ticaret yapıları olarak projelendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca Mustafa Kemal Paşa Caddesi ile Atatürk Caddesi üzerinde bulunan bitişik nizam yapıların 30 yıl üstü yapılar olmasından dolayı zaman içinde bu yapılarda yıpranmalar olmasından ve yapım tekniği açısından teknolojinin gerisinde kalmasından dolayı olası bir deprem durumunda risk teşkil ettiği görülmektedir. Çalışma alanında bulunan 220 binanın 121'i konut altı ticaret olarak tespit edilmiştir. Çoğunluğu 5 veya 7 katlı olan bu binaların olası bir depremde yıkılması sonucunda yaklaşık 4000 kişinin üstünde bir nüfusun etkilenebileceği ön görülmektedir. Dolayısıyla bu iki aks üzerinde bulunan yapıların kentsel dönüşüm uygulaması ile yenilenmesi gerektiği açıktır.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular doğrultusundaki öneriler şunlardır:

- Belirlenen afet riskli iki caddede yapı stoğunun iyileştirilmesi, sağlam yapılar inşa edilmesi ve güvenliğin sağlanması gereklidir. Bu nedenle yapıların kentsel dönüşüm kapsamında değerlendirilmesi toplum sağlığı açısından yaşam kalitesi yüksek mekanlara dönüştürülmesi gerekli görülmektedir. Bu kapsamda afet riskine karşı dirençliliği artırmak için önlem alınması ve nüfusun azaltılması gereklidir.
- Çalışma alanının Yeşilirmak Nehri kıyısına yakınlığı nedeniyle diğer nehir kıyısı yerleşimlerinde olduğu gibi, altyapı çalışmaları yapılmalıdır. Yeni yapı çalışmalarına başlamadan önce zemin etütleri yapılarak ve jeolojik yapının incelenerek deprem riski altındaki alanda hasarın minimuma indirgenmesine yönelik projeler yapılmalıdır.
- Belirlenen alanda 220 adet yapı tespit edilmiştir. Bu binaların parsel bazlı tek yapı ölçeğinde dönüşümleri düşük maliyetli, hızlı ve pratik olmasına rağmen; bu uygulamalardan kaçınılmalıdır. Kentsel dönüşüm kapsamında belirlenen Atatürk ve Mustafa Kemal Paşa gibi kentin önemli akslarında kentsel ölçekte tasarımlar planlanması, parsel ölçeğinde dönüşümün önüne geçilmesi gereklidir. Bu uygulamalar kısa vadede daha maliyette olsa da orta ve uzun vadedeki daha kalıcı, kaliteli ve yaşanabilir mekanlar haline getirilecektir.
- Kentsel dönüşüm projeleri kısa vade için düşünülmemeli, aksine farklı dönemleri kapsayan uzun süreli stratejik planlar yönetilmelidir. Amasya özelinde tarihi kent merkezinde bulunan alan araştırmasına konu olan alanın kentsel ölçekte sürdürülebilirlik kriterleri bağlamında düşünülmelidir. Enerji tüketimi açısından verimlilik sağlayan projeler yürütülmelidir. Yapıların dönüşümünde çevresel etkileri en az zararlı ve çevre dostu yapım malzemeleri kullanılmalıdır.
- Örneklem alanda incelenen konutlar, bitişik nizam şeklinde inşa edilmişlerdir. Arazi kullanım analizinden elde edilen verilere göre, çok katlı apartman yapıları olarak inşa edilen yapıların konut olan ilk işlevleri zaman içinde değişerek ticaret alanlarına

dönüştüğü görülmektedir. Mevcut arazi kullanımı kentsel dönüşüm kapsamında inşa edilecek yeni yapılarda, karma kullanım alanları oluşturulması gerekli olduğuna ortaya koymaktadır.

- Kentsel dönüşümün hedeflerinden biri olan dönüşecek alanlarda yaşam kalitesi artırılmasıdır. Amasya özelinde kentin tamamına ve dönüşecek alandaki kullanıcılara yönelik sosyal donatı alanları eklenerek ve kamusal alanlar oluşturularak yerel halkın ihtiyaçları doğrultusunda yaşam standartları artırılmalıdır.
- Çalışma alanının kent merkezinde olması ve belirlenen aksların Amasya'nın eski çevre yolu olması nedeniyle yoğun trafik akışına sahiptir. Bu aks üzerindeki yolların iki şeritli olarak inşa edilmesine rağmen, tek şeridin kısa sürelide olsa araç park alanı olarak kullanılması aks üzerindeki trafik yoğunluğunu artırmaktadır. Bu nedenle çevre dostu toplu taşımaya yönelik çalışmalar yapılmalı, kentin önemli akslarıyla bağlantıların kurulması ve yol üzerindeki otopark sorunu çözümlenmelidir. Bu otoparkların yeşil otoparklar olmasına önem verilmeli ve kent bütününe hizmet edecek boyutta tasarlanması gerekmektedir.
- Örneklem aksların tasarımında yalnızca araç ulaşımı değil, aynı zamanda yayaya yönelik alanlarında artırılması gereklidir.
- Çalışma alanının kent merkezinde yer almasından dolayı yürütülecek dönüşüm projesi sürecinde alanda tüm kentin hakkı söz konusudur. Bu nedenle projenin paydaşları olan mimarlar, mühendisler, şehir plancıları, yerel yönetim, müteahhitler ve yerel halk sürece dahil edilmesi önem taşımaktadır.
- Çalışma alanının tarihi kent merkezinde yer alması nedeniyle, çok katmanlı olan Amasya kentinde kültürel miras alanlarının projede göz önüne alınması ve tarihi çevreye duyarlı yeni yapıların inşa edilerek entegre edilmesi gereklidir.

Sonuç olarak özellikle afet riskine sahip olan kırılğan alanların dirençli hale gelmesi deprem ülkesi olan Türkiye'deki kentlerde önem taşımaktadır. Bu çalışmada olduğu gibi çok katmanlı kent yerleşimlerinde tarihi kent merkezleri bitişik nizam konutlardan oluşmaktadır. Binaların analizleri yapılarak, dönüşüm kapsamında değerlendirilmelidir. Planlama ve tasarım ölçeğinde sınırlandırılan bu araştırma yerel yönetimlere ve gelecek çalışmalara altlık oluşturulması açısından önem taşımaktadır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

[EN] There is no conflict of interest between the authors or any third party individuals or institutions.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

KAYNAKÇA:

AFAD (2021) İl afet Risk Azaltma Planı Raporu, ss.26-28.

Amasya Çevre, Şehircilik ve İklim İl Müdürlüğü (2023).

- Amasya Valiliği (2023a). Amasya ili coğrafi konumu. <http://www.amasya.gov.tr/cografikonum> (E.T. 03.05.2023).
- Amasya Valiliği (2023b) 2022 yılı ADNKS Nüfus Bilgileri. http://www.amasya.gov.tr/kurumlar/amasya.gov.tr/il_planlama_mudurlugu/dosyalar/2023-Subat/2022-YILI-ADNKS-AMASYA-NUFUS-BILGILERI13.pdf (E.T. 03.05.2023).
- Balamir, M. (2002). Türkiye’de Kentsel İyileştirme Girişimlerinin Gündeme Alınması ve Planlama Sisteminde Gereken Değişiklikler, *Yapı Dergisi*, 253: 66-70.
- Balamir, M. (2019). Plancının Cassandra Yazgısı: Afetler, Kentler, Yasal ve Kurumsal Yapılanma, Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları.
- Bektaş, Y. (2014). Bir Kentleşme Stratejisi Olarak Yasanın Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Etkisi: Ankara Örneği. *Planlama*, 24(3): 157-172.
- Göksu, F. (2003a). Kentsel Dönüşüm Projelerine Yenilikçi Yaklaşımlar, *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Kitabı*, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, ss.270-279.
- Göksu, F. (2003b). Kentsel Dönüşüm Süreci ve Proje Ortaklıkları, *Planlama Dergisi*, 3:58-64.
- HABITAT III (2015), <https://habitat3.org/wp-content/uploads/Habitat-III-Issue-Papers-report.pdf> (Erişim Tarihi: 3.05.2023)
- Habertürk (2023) Diyarbakır'da depremde yıkılan Galeria Sitesi'ne ilişkin bilirkişi raporu hazırlandı <https://www.haberturk.com/diyarbakir-haberleri/30967612-diyarbakirda-depremde-yikilan-galeria-sitesine-iliskin-bilirkisi-raporu-hazirlandi> (E.T: 05.05.2023).
- Hall, T. ve Hubbard, P. (1998). *The Entrepreneurial City and the New Urban Politics. The Entrepreneurial City*, West Sussex: John Wiley and Sons, 1-26.
- Kabadayı, H. (2006). Yaşam Kalitesi ve Kullanıcı Memnuniyetinin Kentsel Tasarımdaki Etkisine Çok Boyutlu Yaklaşım, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karakul, Ö. (2002), *New Buildings in Old Settings: Riverfront Buildings in Amasya, Azeriler Cami*, ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Keleş, R. (2016). *Kentleşme Politikası* (15. baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Koçak, H. (2008), *Kentsel Yaşam Kalitesinin Geliştirilmesi için Stratejik Çalışma Alanları*, *Yerel Siyaset*, 31: 41-47.
- Kösten, Y. Ö. (2016). Kentsel Dönüşümün Tek Alternatifi mi var? *YİK-YAP. Mimarlık Dergisi*, 387: 1.
- Mcdaniel, G. (2010). *Kentsel Dönüşüm Politikalarının Küreselleşme Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Sulukule Örneği*, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Namdar S. (2023). Bakan Kurum Duyurdu: Altı Dükkan, Üstü Daire Dönemi Bitti. <https://paratic.com/bakan-kurum-duyurdu-alti-dukkan-ustu-daire-donemi-bitti/> (E.T: 05.04.2023).

- OKA (2017). Amasya İli Çevre ve Altyapı Sektörel Eylem Planı (2018-2023), s.42
- Okumuş, D. E., Eyüboğlu, E. E. (2015). Kentsel Dönüşüm Öncesi Kentsel Yaşam Kalitesi Araştırmasına Yönelik Yöntem Önerisi ve Ataşehir Barbaros Mahallesi Örnekleme, Planlama Dergisi, 25(2): 93-106.
- Orhan, E. (2016). Reading urban vulnerabilities through urban planning history: An earthquake prone city case from Turkey, METU Journal of Faculty of Architecture, 33(2): 139-159.
- Özdemir, Z. ve Özkaynak, M. (2023). Kentsel Yeşil Alanları Sürdürülebilir Kentleşme Üzerinden Okumak: Amasya Kenti Örneği. Çevre Şehir ve İklim Dergisi , 2 (3) , 270-292.
- Özden, P. P. (2001). Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. 23-24: 255-269.
- Roberts, P. (2000). The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration, Urban Regeneration (ed.) Peter Roberts, Hugh Sykes, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Saraç, M. (2015). Kentsel Dönüşüm ve Gelişimi, Sosyal Boyutu. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Şahin, A. Y. (2023). Deprem Derzleri ve Çekişleme Etkisinin Kentsel Dönüşüm Projeleri ile Yapı Stokları Kapsamında Değerlendirilmesi. 1st International Conference on Frontiers in Academic ss. 346–350.
- Tekeli, İ. (2003). Kentleri Dönüşüm Mekânı Olarak Düşünmek, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, ss.2-7.
- Thomas, S. (2003). A Glossary of Regeneration and Local Economic Development, Manchester: Local Economy Strategy Center.
- TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası (2017). Kentsel Dönüşüm Nedir? Ankara: TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası Yayınları.
- TÜİK (2021). İstatistiklerle Aile. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Aile-2021-45632#:~:text=ADNKS%20sonuçlarına%20göre%2C%202021%20yılında%20Türkiye%27de%20toplam%2022%20milyon,4%20bin%20451%20olduğu%20görüldü.> (E.T. 02.05.2023).
- TÜİK (2023) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, Amasya. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> (E.T. 03.05.2023).
- Türkün, A. (2015). Kentsel Dönüşümü Yeniden Düşünmek: Mevcut Uygulamalar ve Hâkim Söylem Üzerinden Bir Değerlendirme. Neden Nasıl ve Kim İçin, Kentsel Dönüşüm, (ed.) Betül Duman ve İsmail Coşkun, (1. Baskı) içinde (s.285-332). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Ulubaş Hamurcu, A. (2022). Sürdürülebilir Kentsel Dönüşüm, Mekana ve İnsana Dair (ed.) Melis Oğuz, (1. Baskı) içinde (103-118). Ankara: İdealkent Yayınları.

Urak, G. (1994), Amasya'nın Türk Devri Şehir Dokusu Yapılarının Analizi ve Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yenice, S. (2014). Türkiye'nin Kentsel Dönüşüm Deneyiminin Tarihsel Analizi, BAÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 16(1): 76-88.

Yolcu, F. (2021). Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Yasalar ve Aktörler Üzerinden Dönemsel Olarak Değerlendirilmesi, Planlama Dergisi, 31(3): 393-401.

3194 sayılı İmar Kanuna Geçici 16. Madde (2018). https://webdosya.csb.gov.tr/db/afyon/menu/3194-degisiklik-gecici-16_20180607081602.pdf (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

5393 sayılı Belediye Kanunu (2005). Resmi Gazete (Sayı:25874). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf> (Erişim Tarihi: 25.04.2023)

6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun (2012). Resmi Gazete (Sayı:28309). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6306.pdf> (Erişim Tarihi: 25.04.2023)

EXPANDED SUMMARY

Research Problem:

With industrialization, the density of city centers increased as high-rise buildings were built adjacent to each other. Throughout the historical process, apartment buildings built in city centers have completed their lifespan and turned into areas with low spatial quality. Urban transformation projects have started to be implemented due to reasons such as the transformation of historical city centers into collapsed areas, the high density of buildings and the population served by these areas, and the fact that low-quality areas are at the center of a dense circulation network. In this context, the problem of the study is to examine areas with low quality of life, segregation from the city, areas at risk of disaster and collapsed areas in city centers before urban transformation projects. In this context, it is aimed to investigate the adjacent houses located in the historical city center of Amasya, located in the first-degree earthquake zone, which have completed their lifespan, have low rent and are used as commercial areas due to the change of function, before urban transformation projects are carried out. Within the scope of the study, there are dilapidated residential areas in the area under earthquake risk, the historical city center, which is a tourism area, is not suitable for today's living standards, the residences with low quality of life are converted into commercial areas, the area is in a flood zone or prone to ground liquefaction due to the area being close to the riverbank. Due to its location, two axes were determined. In the study, two streets, namely Mustafa Kemal Pasa and Atatürk Street, where adjacent residences are located, were discussed and it was aimed to improve the quality of life, to make analyzes and to present solution suggestions for the execution of a sustainable urban transformation project.

Research Questions:

The questions to be answered in line with the problem and purpose stated in this study are as follows: Are the buildings in the determined area at risk against a possible disaster such as earthquake or flood? Should the determined area be evaluated within the scope of urban transformation? When the determined area is evaluated within the scope of urban transformation, how should design and planning practices be done?

Literature Review:

Urban transformation is defined as a necessity of reconfiguring cities in physical space, which are redefined within the global city system (Hall and Hubbard, 1998). Thomas (2003) on the other hand, urban transformation; It is a comprehensive vision and action that tries to provide a permanent solution to the physical, economic, social and environmental conditions of a changing area and tries to solve urban problems (Thomas, 2003). The phenomenon of urban transformation emerged as a planning tool in the cities that the industry developed and transformed and first started with the intervention studies aimed at improving the physical conditions of the residential areas that have become socio-economically depressed, the social

structure deteriorated, and the areas where the low-income groups live. These practices continued with development projects that would contribute to the socio-economic development of the city by abandoning the old port and industrial areas (Balamir, 2002). When the intervention areas of transformation practices in Turkey are examined; Illegal structures that are not suitable for zoning, slum areas, run-down residential areas, historical areas, risky areas in terms of natural disasters can be listed as (Bektaş, 2014; Türkün, 2015). Transformation applications are classified in four categories as urban renewal, rehabilitation, protection and gentrification (Tekeli, 2003: 276).

Methodology:

After two major earthquakes in February 2023, the epicenter of which was Kahramanmaraş Pazarcık and Elbistan districts and Hatay Defne district's epicenter, it was aimed to examine the structures in the historical city center because the city of Amasya, which is a 1st degree earthquake zone, is at risk. In this context, the study consists of two stages: conceptual research and field study. In the first stage of the study, literature research on urban transformation was conducted and its conceptual framework and legal framework were examined. In this context, the reasons for the implementation of urban transformation and the legal framework of transformation in areas with disaster risk were investigated. In the second stage of the study, the analyzes of the streets located in the historical center of Amasya, which is under the risk of 1st degree earthquake, were made. In this context, it is aimed that the findings obtained from the analyzes will create preliminary data for the region under earthquake risk and that the practices that will minimize the risk before a possible disaster occurs will be put into action. First of all, general information about Amasya, information about the earthquake risk situation and physical development process were obtained through literature research, and information about the development process of the area was provided. In the second stage, the current map obtained from Amasya Municipality was updated and the adjacent structures on Mustafa Kemal Paşa Street and Atatürk Street in the commercial center of the city were analyzed. Four analyzes were conducted in order to determine the built environment and to pre-determine the current status of the buildings in the area. Land use analysis was carried out to determine whether the parcels have residential, commercial or mixed use, building floor height analysis to determine the density of the buildings, building quality analysis to determine whether the buildings are in good or bad condition, and construction type analysis to determine the construction materials of the buildings. With these analyzes, it is aimed to identify structures that are risky against disasters.

Results and Conclusions:

According to the results obtained within the scope of the field research; Due to the fact that the hammering effect can be seen in adjacent structures, due to the high risk of collapse in an earthquake with a possible destructive magnitude, in the city of Amasya, which is located in the 1st degree earthquake zone, paying attention to floor heights, not making a plan decision above 4 floors, not allowing illegal floors with practices such as zoning peace, and in the building blocks when zoning plans are being made. adjacent structures should not be preferred. In addition, it is seen that the adjacent structures on Mustafa Kemal Paşa Street and Atatürk Street pose a risk in the event of a possible earthquake, since they are structures over 30 years old, wear out over time and fall behind technology in terms of construction technique. Of the 220 buildings in the study area, 121 were identified as under-residential trade. It is predicted that as a result of the collapse of these buildings, most of which have 5 or 7 floors, in a possible earthquake, a population of over 4000 people may be affected. Therefore, the buildings on these two axes should be renewed with the urban transformation application. It is necessary to improve the building stock, build solid structures and ensure security in the two identified disaster-risk streets. For this reason, it is considered necessary to evaluate the buildings within the scope of urban transformation and to transform them into spaces with high quality of life in terms of public health. In this context, it is necessary to take measures and reduce the population in order to increase resilience against disaster risk. 220 structures were identified in the determined area. Although the conversion of these buildings on a parcel-based single structure scale is low cost, fast and practical; These practices should be avoided. It is necessary to plan designs on an urban scale in important axes of the city, such as Atatürk and Mustafa Kemal Paşa, determined within the scope of urban transformation, and to prevent parcel-scale transformation. Although these applications are more costly in the short term, they will be turned into more permanent, quality and livable spaces in the medium and long term.

Atık Malzemelerin İşlevsel Ürüne Dönüştürülme Süreci: İç Mimarlık Stüdyo Deneyimi

The Process of Transforming Waste Materials into Functional Products: Interior Architecture Studio Experience

Büşra ONAY¹ , Şerife Ebru OKUYUCU² , Gamze Çoban³

öz

Sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için bireylerin, sıfır atık ve geri dönüşüm konusunda farkındalığa sahip olmaları önemlidir. Bu bağlamda, çalışmada; Afyon Kocatepe Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü öğrencilerinin “ekolojik tasarım” dersi kapsamında, atık malzeme ve geri dönüşüm konusunda bilgi düzeylerini ölçmek ve öğrencileri atık malzemelerin geri dönüşümü, yeniden kullanımı konusunda bilinçlendirmek amaçlanmaktadır. Bu kapsamda öğrencilere 13 sorudan oluşan bir anket uygulanmıştır. Anket kapsamında, kişisel bilgilerin yanı sıra atık malzeme, sıfır atık, geri dönüşüm ve çevre kirliliğine ilişkin sorular yer almıştır. Öğrencilerin sorulara verdiği cevaplar değerlendirilmiştir ve anket sonrası öğrencilerde geri dönüşüm bilincini oluşturmak ve teorik bilgiyi pratiğe dönüştürmek amacıyla istedikleri bir atık malzemeden veya evlerinde kullanmadıkları bir eşyadan işlevsel bir ürün ve yine atık malzemelerden kuşlar için suluk ve yemlik tasarımı yapmaları istenmiştir. Öğrenciler tarafından tasarlanan işlevsel ürünler, 10 adet uzman jüri tarafından, tasarım, işlevsellik, geri dönüşüme uygunluk, atık malzeme kullanımı ve estetik kriterlerine göre değerlendirilmiş ve yüksek puan alan ürünler sergilenmiştir. Öğrenciler tarafından kuşlar için tasarlanan suluklar ve yemlikler ise AKÜ ANS yerleşkesinde uygun yerlere asılmıştır. Öğrenciler tarafından tasarlanan ürünlerin hayata geçirilmesi ve atık malzemelerin işlevsel ürünlere dönüştürülmesi, öğrencilerin geri dönüşüm konusunda bilgi düzeylerinin artmasını sağlamış, “ekolojik tasarım” dersinin öğrenme çıktılarının hedefine ulaşılmış ve sürece aktif katılım imkânı sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Atık Malzeme, Geri Dönüşüm, Suluk-Yemlik, İşlevsel Ürün, Stüdyo Deneyimi, Afyon Kocatepe Üniversitesi

ABSTRACT

In order to ensure sustainability, it is important for individuals to be aware of zero waste and recycling. In this context, the study aims to measure the level of knowledge of third-year students of the Department of Interior Architecture and Environmental Design of Afyon Kocatepe University about waste materials and recycling within the scope of the “ecological design” course and to raise awareness of recycling and reuse of waste materials among students. In this context, a questionnaire consisting of 13 questions was applied to the students. In addition to personal information, the survey included questions about waste materials, zero waste, recycling and environmental pollution. The answers given by the students to the questions were evaluated, and after the survey, the students were asked to design a functional product from a waste material they wanted or an item they did not use in their homes, and a drinker and feeder for birds from waste materials in order to create recycling awareness and turn theoretical knowledge into practice. Functional products designed by students were evaluated by 10 expert juries according to the criteria of design, functionality, recyclability, use of waste materials and aesthetics, and products with high scores were exhibited. Drinkers and feeders designed by students for birds are hung in appropriate places in the AKU ANS campus. The realization of the products designed by the students and the transformation of waste materials into functional products enabled the students to increase the level of knowledge about recycling, the target of the learning outcomes of the “ecological design” course was achieved and offered the opportunity to actively participate in the process.

Keywords: Waste Material, Recycling, Drinker-Feeder, Functional Product, Studio Experience, Afyon Kocatepe University

¹ **Corresponding Author:** Afyon Kocatepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, bonay@aku.edu.tr, 0000-0003-3126-2276

² Afyon Kocatepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, ebruokuyucu@hotmail.com, 0000-0001-9507-5467

³ Afyon Kocatepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, gamzecoban@aku.edu.tr, 0000-0001-6524-3861

GİRİŞ

Dünya nüfusundaki hızlı artış, kentleşme, sanayileşme ve teknolojik gelişmeler doğayı ve canlıları olumsuz yönde etkileyen çeşitli çevre sorunlarına yol açmaktadır. Bu çevre sorunları arasında sayılan çeşitli tüketimler sonucu ortaya çıkan atıklar da doğayı ve canlıları tehdit eden önemli sorunlar haline gelmiştir.

Hagerty (1973)'e göre; dünya üzerinde su ve hava kirliliğinden sonra gelen en önemli sorun, atık sorunudur. Atık, insan ve endüstriyel faaliyetler sonucu oluşan herhangi bir kalıntı ve maddi değeri olmayan ürün olarak tanımlanmaktadır (Tam ve Tam, 2006). Katiyar'a göre (2016), atıklar kaynağına göre evsel, endüstriyel, ticari, inşaat veya kurumsal; içeriğine göre organik madde, cam, metal, plastik kâğıt vb. veya tehlike potansiyeline göre zehirli, zehirli olmayan, yanıcı, radyoaktif, bulaşıcı vb. şeklinde sınıflandırılmaktadır. Ülkemizde atığı oluşturan bileşenlerin; %68'i organik atık, %13'ü değerlendirilebilir atık, %19'u ise diğer atıklardır. Bu atıkların bir bölümü geri kazanılabilir özelliktedir.

Atıkların geri dönüştürülmesi, geri kazanılması atık yönetimi kavramını ortaya çıkarmıştır. Atık yönetimi, herhangi bir ürünün; üretimi, tüketimi, üründen atık oluşumu, oluşan atığın geri dönüştürülmesi ya da bertarafının sağlanması aşamalarını kapsayan bir disiplindir (URL-1). Bu disiplinde temel ilke, atıkların kaynağında azaltılması ve oluşan atıkların da mümkün olduğunca en yüksek seviyede geri kazanılması bununda yeniden kullanılması olmalıdır (URL-2). Bu yöntemlerin kullanılmasından elde edilebilecek birçok çevresel fayda vardır. Sera gazı emisyonlarını azaltır veya önlerler, kirleticilerin salınımını azaltırlar, kaynakları korurlar, enerji tasarrufu sağlarlar ve atık arıtma teknolojisi ve düzenli depolama alanına olan talebi azaltırlar (Katiyar, 2016).

Akyol (2011) atık malzemelerin yeniden kullanılmasının faydalarını şöyle sıralamıştır (Gülüm ve Dilmaç, 2016):

- ✓ Tüketilen maddelerin tekrar geri dönüşüm döngüsü içine katılabilmesi ile öncelikle hammadde talebi azalır.
- ✓ Var olan doğal dengenin bozulması engellenerek doğaya verilen zarar en alt seviyelere indirilir.
- ✓ Kullanılmış kâğıdın yeniden kullanılıyor olması %35 su kirliliğinde, %74-94 oranında hava kirliliğinde, %45 su kullanımında azalma sağladığından çevre kirliliğinin önlenmesine de katkı sağlar.
- ✓ Enerji tasarrufuna önemli katkı sağlar.
- ✓ Doğal kaynakların korunmasını sağlar.
- ✓ Bu konuda yeni kurulacak sektörlerde iş imkânları ortaya çıkar.

Bu nedenle, Katiyar, (2016), bu yöntemlerin benimsenmesini ve atık yönetimi planının bir parçası olarak dahil edilmesinin tavsiye edildiğini ifade etmektedir.

Atıkların çöp değil, yeniden kullanılabilen bir malzeme olduğu bilincinin insanlara aktarılmasında izlenecek yollardan birisinin sanat olduğunu ifade eden Gülüm ve Dilmaç, (2016), sanat aracılığıyla insanların kolayca erişebileceği ortamlarda yapılan atık malzeme uygulamalarının mekâna yeni anlamlar katacağını ve farkındalık oluşturulacağını vurgulamaktadır. İnsanlara ve insanların yaşadıkları mekanlara dokunmak için atık malzemeler, sanat ve tasarım aracılığıyla işlevsel ürünlere dönüştürülmekte ve bu bağlamda sürdürülebilirlik sağlanmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, Afyon Kocatepe Üniversitesinde Güzel Sanatlar Fakültesi içerisinde yer alan İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı öğrencilerinin sıfır atık ve geri dönüşüm hakkında farkındalıklarını ölçmek amacıyla bir anket uygulanmıştır ve elde edilen sonuçlar çerçevesinde öğrencilerin atık malzemeleri işlevsel ürünlere dönüştürme süreci değerlendirilmiştir. Bu süreci değerlendirmeye yönelik geri

dönüşüm odaklı iki farklı proje Afyon Kocatepe Üniversitesi Akurem (Yaban Hayatını Kurtarma Rehabilitasyon Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi) ve Afyon Kocatepe Üniversitesi Çevre Komisyonu öncülüğünde gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda ilk proje, hem atık malzeme konusunda farkındalık oluşturmak hem de doğada bulunan kuşların ihtiyacını karşılamak amacıyla; öğrenciler tarafından Afyon Kocatepe Üniversitesi Ahmet Necdet Sezer Yerleşkesinde kullanılmak üzere sulukların ve yemliklerin tasarlandığı bir etkinliktir. Diğer proje ise, hem atık malzeme konusunda farkındalık oluşturmak hem de iç mekânda kullanılabilir ürün ihtiyacını karşılamak amacıyla; öğrenciler tarafından iç mekanlarda kullanılabilir işlevsel ürünlerin tasarlandığı ve sergilendiği Geri-İleri Dönüşüm İşlevsel Ürün Tasarım yarışmasıdır.

1. Geri Dönüşüm Kavramı

UNEP kullanıcının istemediği, gereksinim duymadıkları, kullanmadığı veya kullanmadıkları, uzaklaştırılması ve arıtılması gerekli olan ürünleri atık malzeme olarak tanımlamaktadır. Yeniden kazanım ya da geri dönüşüm ise doğa üzerinde atık olarak isimlendirilen materyallerin yeniden üretilerek yeni malzeme elde edilmesidir. Diğer bir tanıma göre ise herhangi bir şekilde kullanılmış olan ya da kullanım dışı kalan malzemelerin farklı geri dönüşüm metodlarıyla ile yeniden hammadde olarak üretime dahil edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Ilgar, 2020).

Sürdürülebilirlik ve çevreyi koruma hususunda önemli olan davranışlardan biri olarak nitelendirilen geri dönüşüm, atık malzemelerin kimyasal ve fiziksel işlem süreçlerinden geçirilmesinden sonra yeni bir hammadde olarak üretime katılmasıdır (MEB, 2012). Ilgar, (2020), atıkların yok olma sürecinin uzunluğunun, kirletici fonksiyonun, doğal kaynakların yetersizliğinin, dünya üzerinde oluşan baskıların tekrardan kullanımı bir diğer ifadeyle geri dönüşümü ön plan çıkardığını ifade etmektedir. Bazı atık maddeler için yeniden kullanımın herhangi bir işlem yapmadan doğrudan olabileceğini belirten Ilgar (2020), örnek olarak; ahşap atıkları, bazı ambalajlar, kumaş parçalarını, organik atıkları işaret etmektedir. Ilgar, (2020), yeniden kullanım için oldukça avantajlı olarak gördüğü birtakım atıkların ise (kağıt, cam, plastik, alüminyum, akümülatör, pil, motor yağı, elektronik atıklar, beton ve çeşitli organik atıklar vb.) kimyasal ve/veya fiziksel işlemlerden geçirilerek doğaya katkı sağlayabildiğini vurgulamaktadır.

Gamba ve Oskamp (1994) çalışmalarında geri dönüşüm konusunda bilgi sahibi olmanın geri dönüşümün yararlarını anlayabilmek için bir ihtiyaç olduğunu ifade ederken, Vining ve Ebreveo (1992) yürüttükleri çalışmada geri dönüşüm konusunda bilgi sahibi olan kişilerin genel çevre bilgilerinin de yüksek seviyede olduğunu ortaya koymuşlardır. Schultz (1998) yürüttüğü çalışmada geri dönüşüm davranışının sosyal ve kişisel normlara bağlı olarak ortaya çıktığı sonucuna varmış ve kişilerin geri dönüşüm ve işlemleri hususunda bilgi sahibi olduklarında bu davranışı gösterme eğiliminde olduğunu belirtmiştir. Goldsmith ve Goldsmith (2011), bilgi verme ve eğitim amaçlı olan programlar ile geri dönüşüm bunun gibi sürdürülebilir çevresel davranışların geliştirilmesinde başarılı olunabileceğini ifade etmiştir. Geri dönüşüm hakkında eğitime sahip olmanın, geri dönüşümün yararlarını kavramının geri dönüşüme dair olumlu davranış ve tutumların sergilenmesinde en önemli işaret olduğunu ve olumlu davranışların gösterilmesinde artışa neden olacağını Flanagan, (2017); Schultz, Oskamp ve Mainieri, (1995) vurgulamıştır (Öztaş ve Bartan, 2019).

1.1. Atık Malzemelerin İşlevsel Ürünlere Dönüştürülmesi

Shekdar, (2009), sürdürülebilir bir çevre oluşturabilmek için, doğal kaynakların korunması ve güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamış ve bu nedenle yenilenemeyen malzemelerin ve enerjinin küresel ölçekte hızla tüketimine karşı, kaynakların kullanımında yeni bir yaklaşım modeli oluşturulduğunu ifade etmiştir. Günümüzde sürdürülebilirlik stratejileri olarak ifade edilen sürdürülebilirliğin 3R'si; yeniden kullanım (reuse), azaltma (reduction) ve geri dönüşümdür (recycling). Wheeler, (2004), azaltmanın temelinde malzeme kullanımının, ürün imalatıyla ilgili endüstri atıklarının, paketlemeyi aza indirmek ve

var olan ürünler üzerinde koruma sağlayarak ömürlerini uzatmak gibi faaliyetler olduğunu ve yeniden kullanım stratejisinin ise bir ürünün aynı döngü içinde tekrar kullanımının sağlanması olduğunu belirtmektedir. Geri dönüşümün amacı, ürünlerin atık malzemelerden yeniden üretilmesinin sağlanmasıdır. Örneğin cam şişelerin toplanarak içecekler için yeniden kullanılması, atık kâğıtların toplanarak tekrardan kâğıt ürünlere dönüştürülmesi geri dönüşüm hareketi olarak gösterilebilir. Haron vd. (2005) tarafından hazırlanan çalışmada, sürdürülebilir tüketim davranışının çevre bilgisi veya kişinin, bu davranışının ekosisteme olan etkilerini değerlendirebilme becerisi ile ilişkisi ölçülmüştür. Buna göre kişinin davranışlarının bilgisiyile doğru orantılı olduğu ve insanların geri dönüşüm gibi sürdürülebilir tutumlara uzak kalabilmelerinin sebebinin, geri dönüşümün kendileri ve çevreleri için yararlarını bilmemeleri olduğu tespit edilmiştir. Haldeman ve Turner, (2009), Jesson, (2009), McKenzie-Mohr, (2000) ise özellikle gelişmiş ülkelerin geri dönüşümün hem ekonomik hem de çevresel faydalarını göz önüne alarak sivil toplum kuruluşları ve hükümetlerce yapılan çalışmalarda insanların sürdürülebilir tüketim davranışın ve geri dönüşümü geliştirmeye yönelik uygulamalar geliştirdiğini ifade etmişlerdir. (Umut vd. 2015).

Plastik, cam, kâğıt, alüminyum, elektronik atıklar, pil, beton, organik atıklar, ahşap, tekstil atıkları vb. yeniden kullanılabilen atık malzemeler, çok farklı ürünlerde ham madde olarak kullanılmaktadır. Atık malzemeleri kullanılarak yapılan farklı ürünlerin olduğu, pek çok literatür çalışmasında ifade edilmiştir. Sevim ve Yeşilmen (2014), atık seramikten yapılan takı tasarımı sürecine dair bilgileri, çalışmasında aktarmıştır. Tandoğan (2018), atık malzemelerin mimaride kullanımı konusunda çalışma yapmıştır. Tunç ve Yalçın, (2022), ise atık malzeme ile asamblaj yapımı konusunu çalışmışlardır. Geri dönüştürülebilir malzemelerden çocuk oyun alanlarının yapılmasını ele alan (URL-3), atık malzeme kullanılarak yapılan parkları ele alan (Gül ve Yaman, 2020; Demirkol ve Özlü, 2021; Kuş Şahin vd., 2022) kamusal alanlara yönelik çalışmalar da mevcuttur. Gülüm ve Dilmaç, (2016) tarafından gerçekleştirilen kamusal alanlarda atık malzemedan yapılan sanatsal objeler içerikli bir çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların dışında, Çelik, (2018), tarafından yeşil alanlarda ortaya çıkan organik atıklardan kompost yapımı ve mimar Michael Reynolds tarafından atık malzemelerden yapılan “earthship” olarak adlandırılan doğa dostu evlerin yapımı ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Sevcen ve Vaizoğlu (2007), geri kazanılmış PET’lerden; uyku tulumları, halı tabanları, yorgan, yastık, giysilerdeki yalıtım maddesi, kayışlar, cankurtaran yastıkları, boya fırçası, posta kutuları, torba, lazer toner kartuşu, piknik masaları, çift bölmeli kovalar, çitler, yürüyüş botları ve oto parçaları gibi malzemelerin üretildiğini ve kalite ile sağlık açısından da farklılık yaratmadığını ifade etmektedir.

Tasarım ve mimarlık eğitimi kapsamında; öğrencilerde atık malzeme bilincinin oluşturulması amacıyla birçok çalışma bulunmaktadır. Yılmaz ve Tüfekçioğlu (2018), çalışmasında, atık yönetiminin ve atık malzeme ile tasarımın Türkiye’de tasarım eğitimi ölçeğinde tartışılması amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışma Hacettepe Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı bölümünde Sürdürülebilir Tasarım dersi kapsamında, ele alınmış, çalışma kapsamında öğrencilerden atık malzemeler ile 1/1 ölçekli iç mekân donatısı tasarımları istenmiştir. Öğrenci çalışmaları; üretim atıklarının kullanıldığı çalışmalar, atık eşyaların olduğu gibi kullanıldığı çalışmalar, atık malzemelerin şekil değiştirerek kullanıldığı çalışmalar, bağlayıcı olarak atık malzemenin kullanıldığı çalışmalar, atık malzemelerin yeni malzeme üretiminde kullanıldığı çalışmalar olarak beş kategoriye ayrılmıştır. Yapılan uygulamayla, atık malzemelerin yeni malzeme ve donatı üretimine imkân tanırken yapısal bağlayıcı olarak kullanılabilirdiği öğrenciler tarafından keşfedilmiştir. Çalışma sonucunda öğrencilerde atık ile ilgili önyargının yok olmasının yanı sıra, öğrenciler tasarımcı olarak sıfırdan yapma zorunluluğunun olmadığını, atık malzemelerle de temiz, yeni, işlevsel, yaratıcı, çevreci tasarımlar yapılabileceğinin farkına varmıştır.

Dağ (2020) görsel sanatlar dersinde atık nesnelerin tasarım ürünlerinde kullanımının, öğrencilerin geri dönüşüm ve çevre duyarlılığı üzerindeki etkilerini araştırmak amacıyla bir çalışma yürütmüş, çalışmada orta öğretim öğrencileriyle oyuncak tasarımı başlığı altında atık malzemelerle bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Uygulama öncesinde yapılan ön test ve uygulama sonrasında yapılan son testlerle öğrencilerin uygulama sonrasında, atıkları nasıl değerlendirecekleri hakkında fikir sahibi oldukları, geri dönüşümün öneminin farkına vardıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Radwan ve Morsi (2018), çalışmasında, Helwan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde bulunan Mimarlık, İç Mimarlık, Heykel, Grafik Tasarım ve Resim bölümlerinin atık malzemelerin kullanımı konusunda eğitimler verdiğini, Heykel Bölümü ile Grafik Tasarım Bölümü'nün iş birliğiyle bir çalışma gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. Çalışmada Grafik Tasarım bölümü öğrencilerinin atıklarının Heykel Bölümü öğrencileri tarafından üç boyutlu sanat eserlerine dönüştürüldüğü bir stüdyo çalışması anlatılmıştır. Çalışma sonucunda öğrencilerin farkındalıklarının artırılması için, eğitim müfredatına atık malzeme kullanımıyla ilgili derslerin eklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte çalışmada, Güzel Sanatlar Fakültesi Mimarlık Bölümü ve Berlin Teknik Üniversitesi'nin yaptıkları bir atölye çalışması ele alınmıştır. Bu çalışmada, Mimarlık Bölümü öğrencilerinden ahşap paletler ve eski araba lastikleriyle bir ürün tasarımları istenmiş, uygulama öğrencilerin tasarım fikirlerini yansıttıkları eskizlerle başlamıştır. Çalışma sonucunda öğrencilerin, daha önce kullanılmış olan malzemelerin yeni faydalı tasarımlar için kullanılabilir bir araç olduğunun farkına vardığı, özellikle 1. Sınıf eğitiminde öğrencilerin atık malzeme konusunda bilinçlendirilmesi için, bu şekilde atölyelerin gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Lee ve Buck (2020), tüketicilerin atık malzemedan üretilmiş ürünler hakkında görüşlerini ortaya koymak ve tasarımcıların tasarımda atık malzeme kullanımı konusunda teşvik etmek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Buckinghamshare New Üniversitesi, Sanat ve Tasarım yüksek lisans öğrencileriyle atık malzemelerden ürün tasarımı yapmış ve bu ürünleri sergileyerek tüketicinin atık malzeme ile oluşturulmuş ürünler hakkında algısını ölçmüştür. Ürünler beyaz bir tahta üzerinde sergilenerek tüketicilerin ürünleri puanlaması istenmiş, tüketicilerin atık malzemelerle yapılmış ürünleri ticari olarak gerçekçi bir fiyattan satın alıp almayacakları ve nedenleri sorgulanmıştır. Çalışma sonucunda, atık malzemelerden elde edilen ürünlerin sürdürülebilir bir yaklaşım çerçevesinde tasarlanmasının tüketicide ürünü alma isteği oluşturmasının yanı sıra, tüketicinin estetik ve işlevsel düzeyde çekici olanı almayı istediği sonucuna ulaşılmıştır.

Mansour ve Mohie El Din (2016), atık yönetimi ve geri dönüşüm kavramlarının tasarım eğitiminin bir parçası olması gerektiğini, yeni eğitim metotlarının geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiş, bu amaçla Effat Üniversitesi Tasarım Bölümü'nde bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada öğrencilerden atık malzemeler ile oluşturulmuş üç boyutlu bir nesne tasarımları istenmiş, çalışma üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada; atık malzemeler, insan ölçüleri ve standartlar hakkında araştırma yapılmış, ikinci aşamada; ilk tasarım fikirleri için eskizler yapmak, kullanılacak malzemeler hakkında araştırma yapmak, üçüncü aşamada; tasarlanacak olan ürün için uygun atık malzemelere karar vererek üç boyutlu bir model ortaya koymak. Çalışmada öğrenciler farklı atık ürünlerle, duvar rafı, aydınlatma elemanı, depolama elemanı, ayna gibi işlevsel ürünler ortaya koymuştur. Çalışma sonucunda, tasarım eğitiminde farklı eğitim yaklaşımlarına yer verilmesi gerektiği, değişen ihtiyaç ve talepler doğrultusunda eğitim müfredatının güncellenmesi gerektiği ve geri dönüşüm konularının ele alındığı derslere yer verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte, öğrencilerin tasarım eğitiminin temel amacına uygun olarak, geri dönüşüm konusuna duyarlı olmaya ve yaratıcı olmaya teşvik edildiği ifade edilmiştir.

Geri dönüştürülebilen atıklar sayesinde enerjiden tasarruf sağlanmakta, ham madde kaynaklarımız tükenmemekte ve yeni ürünlere dönüştürülerek yeniden kullanılan atıkların çevreye zarar vermeleri önlenmektedir. Kışoğlu ve Yıldırım (2015), gelecek nesillere yaşanılabilir ve temiz bir çevre bırakmak

için öncelikli olarak her atığın çöp olmadığını ve geri dönüştürülebilecek olduğunu bilmek gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda toplumda geri dönüşüm bilincinin ve farkındalığının oluşturulması çevreye verilen zararın minimuma indirilmesi açısından oldukça önemlidir. O'Connor, (1989); Çimen ve Yılmaz'a, (2012), göre; geri dönüşüm konusunun öğrenciler tarafından algılanması ve öğrencilere geri dönüşümlü ürünlerin kullanılması gibi çevreci davranışların kazandırılmasında eğitimcilerle önemli görevler düşmektedir.

Literatür taraması sonucunda oluşturulan kavramsal çerçevede, enerji kaynaklarının etkin kullanımı, geri dönüşümün önemi, atık malzemelerin işlevsel ürünlere dönüştürülmesi gibi önemli konulara vurgu yapılmıştır. Atık malzemelerin işlevsel ürünlere dönüştürülmesi bağlamında farkındalık oluşturmak ve adına öğrencilere verilen eğitimler ve bu çerçevede gerçekleştirilen sosyal sorumluluk projeleri, bu çalışmaya yön vermiştir. Çevrenin korunmasına ve sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik verilen eğitimlerin ilkökul düzeyinde başlaması gerektiği savlarından yola çıkarak; çalışma kapsamında lisans düzeyindeki İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü öğrencilerinin almış oldukları "Ekolojik Tasarım" dersinin çıktılarına uygun olarak bir stüdyo çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda tasarım eğitiminin ana çatkısını oluşturan, ürün tasarlama ilkesi ve sürdürülebilirlik kavramı sentezlenerek; öğrencilerden atık malzemeleri, işlevsel ürüne dönüştürmeyi hedefleyen bir geri dönüşüm projesi istenmiştir. Gerçekleştirilen bu geri dönüşüm projesi sayesinde, tasarım eğitimi çerçevesinde önemi büyük olan "Ekolojik Tasarım" dersi ön plana çıkarılmış, atık malzemeler toplanarak öğrencilerin, çevre bilinci artırılmış ve atık malzemeler, işlevsel ürünlere, kuş yemliklerine ve suluklarına, dönüştürülerek doğadaki yaşama katkı sunulmuştur. Stüdyo kapsamında atık malzemelerin işlevsel ürünlere dönüştürülme projesinin başlangıç, gelişim ve sonuç sürecinin değerlendirilmesi ve bu sürecin öğrenciler üzerindeki pozitif etkilerinin ölçülmesi, çalışmanın ana çerçevesini oluşturmuştur.

2. Materyal ve Metot

Çalışma, her ne kadar tasarım eğitim formasyonunun gerekliliklerinden biri olan Ekolojik Tasarım dersinin hedefleri doğrultusunda gerçekleştirilen atık malzemelerin işlevsel ürünlere dönüştürme projesinin değerlendirilmesi olsa da; geri dönüşüm konusunda bilinç düzeyini arttırmak gibi toplumsal bir stratejiyi de kapsamaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Geri dönüşüm sorun alanları (T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, "Ulusal Geri Donuşum Strateji Belgesi ve Eylem Planı", 2014-2017)

GERİ DÖNÜŞÜM SEKTÖRÜNÜN SORUN ALANLARI	
Bilinç Düzeyi ve Farkındalık Sorunu	Endüstricilerin çevre konularını ikinci plana atması
	Atık malzemelerin ekonomiye sağlayacağı değer hakkında bilinç eksikliği
	İnsanların ve endüstricilerin geri dönüşüme dair çevre bilincinin ve farkındalığının eksik olması
	Atık yönetimine yönelik düzenlenen eğitimlerin yetersiz olması
	Farkındalık ve bilinç oluşturma konusunda yerel yönetimler-kamu kurumları-STK'ların yeterince iş birliği içerisinde olamaması

Kelly vd., (2006) Ulusal Geri Dönüşüm Stratejisi ve Eylem Planı' nın hedeflerinden birisi olarak, toplumda geri dönüşüm ve oluşturduğu katkılar hususunda farkındalık düzeyini geliştirmek, atık algısını değiştirmek ve gönüllü olarak katılımı artırarak farkındalık oluşturmak olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda çalışmamızda, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü öğrencilerinin atık malzemeleri işlevsel ürünlere dönüştürme sürecinin hem çevre bağlamında hem sosyal sorumluluk bağlamında hem doğa yaşamına katkı bağlamında pozitif etkileri saptanarak geri dönüşüm konusunda bir bilinç oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışma, öğrencilerin, atık malzemelerden işlevsel ürün (aydınlatma elemanı, kuşlar için yemlik ve suluk) tasarımları ve tasarım yaparken geri dönüşüm konusundaki bilinç düzeylerinin ölçülmesi üzere iki ana eksenden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında öğrencilerin atık malzemelerden işlevsel ürün tasarımları "Ekolojik Tasarım" dersi bağlamında istenmiştir ve tasarladıkları işlevsel ürünler jüri tarafından nicel bir puanlama sistemine dayanarak analitik bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Öğrencilerin atık malzemeleri kullanarak ürün tasarımları bağlamında çevre korumaya yönelik davranış eğilimleri ve bilinç düzeyi nicel ve nitel veri toplama yöntemleri kullanılarak ölçülmüştür.

Çalışma kapsamında anket soruları hazırlanırken, Yıldırım ve Şimşek (2013)'in de ortaya koyduğu üzere soruların; odaklı, kolay anlaşılabilir, açık uçlu ve ankete katılanları yönlendirmeyecek şekilde hazırlanmasına özen gösterilmiş, veri toplama esnasında herhangi bir anlaşılmaz soruya karşılık olarak alternatif sorular hazırlanmıştır. Bu kapsamda Kelly vd. (2006) ile Cole (2007)'nin çalışmalarında kullandıkları atık algısının değişimi, geri dönüşüm ve yarattığı katkıların bilinç düzeyine etkisi, toplum temelli sosyal projelere gönüllü katılım gibi ölçeklerden faydalanılarak geliştirilen aşağıdaki derinlemesine mülakat sorularına yanıt aranmaya çalışılmıştır:

- Yaşadıkları yerde çevre kirliliği var mıdır ve varsa ne tip bir çevre kirliliğidir?
- Atık yönetimi konusunda bilgi düzeyi ne seviyededir?
- Geri dönüşüm konusunda farkındalık düzeyi nedir?
- Atık malzemeleri geri dönüştürmek için bir çabası var mıdır?
- Atıkları sıfır atık projesine göre ayrıştırma bilinci oluşmuş mudur?

Çalışmanın örneklemini, AKÜ Güzel Sanatlar Fakültesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü'nde öğrenim gören lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü'nde yürütülen "ekolojik tasarım" dersinin öğrenme çıktıları çerçevesinde programlanmıştır ve tüm bölüm öğrencilerine yönelik bir stüdyo deneyimine dönüştürülmüştür. Çalışmanın amaçlarına göre basit tesadüfi örnekleme kullanılmış; zamanın sınırlandırıcı faktör olarak kabul edilmiş ve örneklem büyüklüğü ortaya çıkmıştır. Anket; 1-30 Ekim 2022 tarihleri arasında İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü öğrencilerine uygulanmış ve 102 öğrenciden geri dönüş olmuştur. Çalışmada, sürenin etkin kullanılması amacıyla öğrencilere sosyal medya üzerinden ulaşılmıştır. Belirtilen ölçekler (atık algısı, geri dönüşümde farkındalık, atık malzemelerin geri dönüştürülmesi, çevre koruma konusundaki bilinç düzeyi gibi) çerçevesinde, elde edilen sorular arasından 13 soru seçilerek hazırlanan anket, 2 kısımdan oluşmaktadır. 1. kısımda demografik özelliklere ilişkin sorular yer almaktadır. 2. kısımda ise çevre kirliliği, atık ve geri dönüşüm konularında öğrencilerin farkındalık düzeylerini algılamaya yönelik sorular yer almıştır. Çalışmada öğrencilerin kişisel bilgilerinin belirlenmesine yönelik kapalı uçlu anket sorularının yanı sıra açık uçlu sorulara da yer verilmiştir. Hazırlanan anket formunun güvenilirliğini ve anlaşılabilirliğini test etmek için ön uygulama yapılmış ve öğrenciler tarafından anlaşılmadığı ifade edilen sorular, geri bildirimler doğrultusunda ankette çıkarılmıştır. Daha anlaşılır bir düzeye getirilerek hazırlanan ankette, sorular için "evet-hayır" cevapları yer almaktadır. Yapılan anket çalışmasının sonuçları excel programına aktararak analiz edilmiş ve elde edilen sayısal veriler, grafikler halinde sunulmuştur. Anket çalışmasının sonuçları değerlendirildikten sonra, Afyon Kocatepe Üniversitesi Akurem (Yaban Hayatını Kurtarma Rehabilitasyon Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi) ve Afyon Kocatepe Üniversitesi Çevre Komisyonu öncülüğünde gerçekleştirilen bir etkinlik ve bir yarışmadan

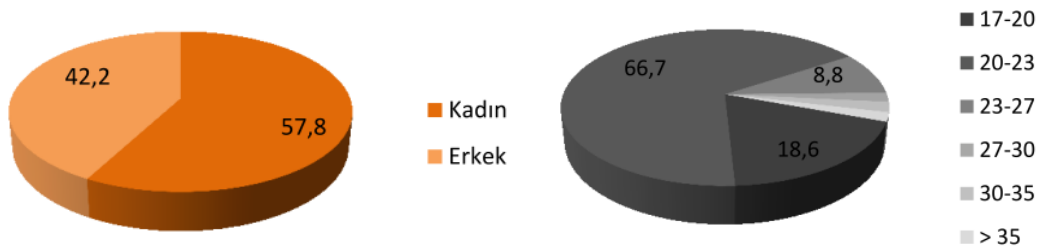
oluşan geri dönüşüm odaklı iki farklı projeye, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü öğrencileri katılım sağlamıştır. Bu geri dönüşüm odaklı projeler kapsamında, atık malzemeyi geri dönüştürmek veya yeniden kullanmak amacıyla hem öğrencilerde farkındalık oluşturmaya hem de Afyon Kocatepe Üniversitesi ANS Yerleşkesinde ve iç mekanlarda bir ihtiyacı karşılamaya yönelik tasarımlar yapılmıştır. Etkinlik kapsamında, kuşlar için tasarlanan suluk ve yemlikler, ANS yerleşkesinde uygun yerlere asılmıştır. Geri-İleri Dönüşüm İşlevsel Ürün Tasarım Yarışması kapsamında ise iç mekanlarda kullanılmak üzere atık malzemelerden aydınlatma armatürleri, dekoratif objeler, kalemlikler, kitaplıklar, kedi evleri ve sehpa gibi işlevsel ürünler yapılmıştır. Öğrenciler tarafından tasarlanan ürünler, farklı alanlarda uzman olan on jüri üyesi tarafından; tasarım ilkeleri, atık malzeme kullanımı, geri dönüşüme uygunluk ve estetik kriterlerine göre puanlanarak değerlendirilmiştir. Yüksek puan alan ürünler, sergilenmiştir.

3. Bulgular

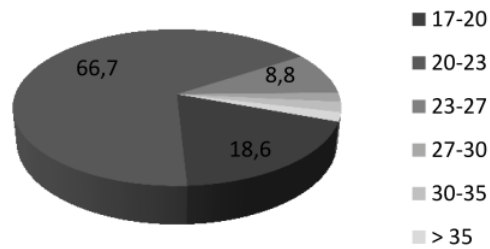
AKÜ Güzel Sanatlar Fakültesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü'nde eğitim-öğretime devam eden ve anket sorularını cevaplandıran 102 öğrenciye ait sayısal veriler, excel programına aktarılarak analiz edilmiştir. Analiz kapsamında, öncelikle öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin veriler, yüzdelik oranlarla ifade edilmiş ve grafiklere aktarılmıştır. İkinci aşamada; sorulara verilen "evet veya hayır" cevaplarının yüzdelik oranları grafiklerle ifade edilmiştir. Çalışmanın sonuçları, ankete katılanların cinsiyet, yaş, eğitim gibi demografik özelliklerinin belirlenmesi ve öğrencilerin atık malzeme, geri dönüşüm ile ilgili farkındalık düzeylerini ortaya koyan ifadelerin frekans tablolarını içermektedir.

3.1. Öğrencilerin Demografik Özelliklerine Yönelik Anket Soruları

Aşağıdaki grafiklerde katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitime devam ettikleri sınıf yer almaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %57,8'i kadın, %42,2'si erkek öğrencilerden oluşmaktadır (Şekil 1). Bu öğrencilerin yaş dağılımlarına bakıldığında, (%66,7) 68 kişinin 20-23 yaş arasında olduğu görülmektedir (Şekil 2).

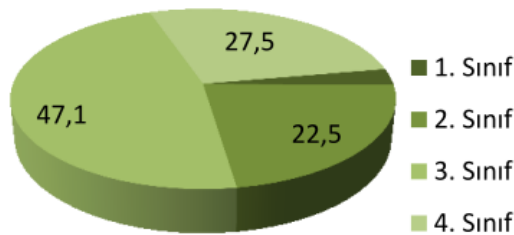

Şekil 1. Cinsiyet dağılımı

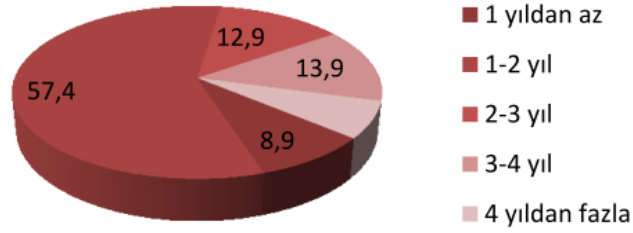
Şekil 2. Yaş dağılımı

Ankete katılan deneklerin %47,1'i (48 kişi) 3. sınıf öğrencilerden %27,5'i (28 kişi) 2. sınıf öğrencilerden oluşmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. Devam ettikleri sınıf

Katılımcıların ne kadar süredir Afyon'da yaşadıkları ve Afyon'da yaşadıkları mahalle ile ilgili bilgiler sorulmuştur. Öğrencilerden (%57,4) 58'i 1-2 yıl arasında Afyon'da yaşadığını belirtmiştir (Şekil 4). Yaşanılan mahalleler değerlendirildiğinde öğrencilerden 77 kişi Erenler Mahallesi'nde ikamet ettiklerini ifade etmişlerdir (Tablo 1).

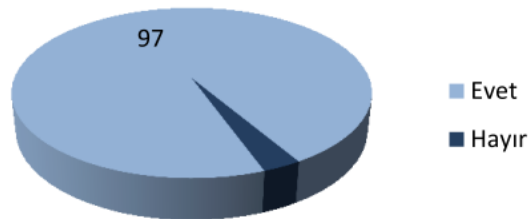
Şekil 4. Afyon'da yaşadıkları süre

Tablo 1. Afyon'da yaşadıkları mahalle

Yaşanılan mahalle	Kişi
Erenler Mahallesi	77
Battalgazi Mahallesi	7
Selçuklu Mahallesi	6
Mecidiye Mahallesi	4
Dervişpaşa Mahallesi	3
Dört Yol Mahallesi	2
Eşrefpaşa Mahallesi	2
Karaman Mahallesi	1

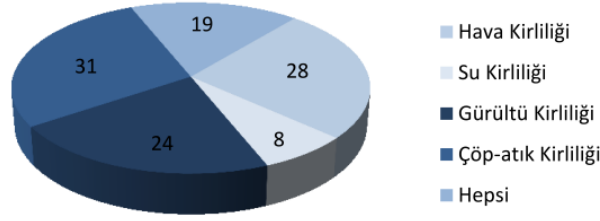
3.2. Atık Malzeme ve Geri Dönüşüme İlişkin Anket Soruları

Anketin 2. kısmında öğrencilere yaşadıkları yerde çevre kirliliği olup olmadığı sorulmuştur ve öğrencilerden %97'si (98 kişi) evet yanıtını vermiştir (Şekil 5).

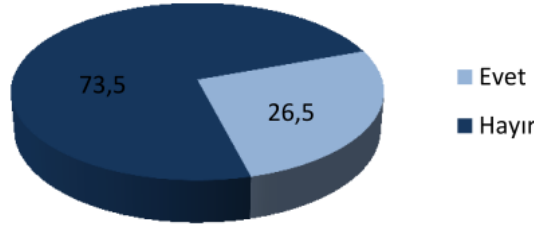
Şekil 5. Yaşadıkları yerde çevre kirliliği

Bu soruya istinaden ne tür bir kirlilik olduğu sorusuna ise 100 kişi yanıt vermiştir. Deneklerden 62 kişi çöp-atık kirliliği olduğu, 56 kişi hava kirliliği olduğu yanıtını vermiştir (Şekil 6).

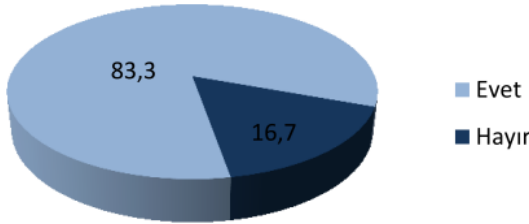
Şekil 6. Mevcut olan kirlilik türleri

Öğrencilere atık, atık yönetimi konusunda eğitim, seminer vb. alıp almadıkları sorulduğunda %73,5'i (75 kişi) eğitim seminer vb. almadığı yanıtını vermiştir (Şekil 7).

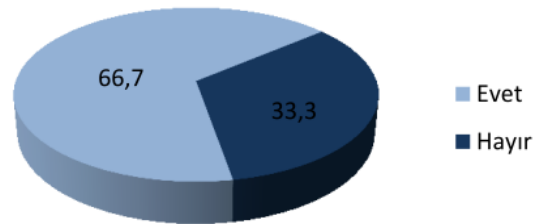

Şekil 7. Atık, atık yönetimi hakkında bilgi

Öğrencilere geri dönüşüm konusunda bilgilerinin olup olmadığı sorulduğunda %83,3'ü (85 kişi) evet yanıtını vermiştir (Şekil 8). Öğrencilere kullanım amacını yitirmiş bir ürün veya malzemeyi geri dönüştürüp dönüştürmedikleri sorulduğunda ise 68 kişinin (%66,7) evet yanıtını verdiği görülmüştür (Şekil 9).

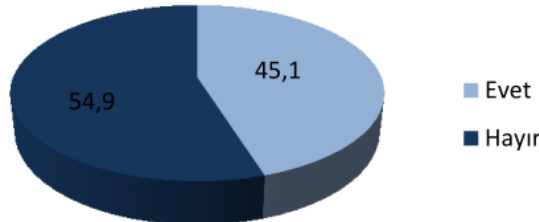

Şekil 8. Geri dönüşüm hakkında bilgi

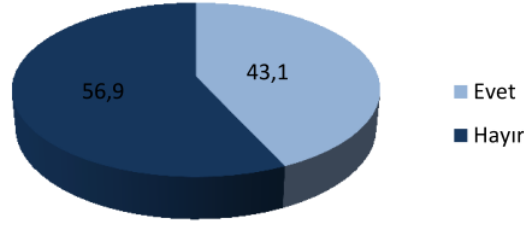
Şekil 9. Geri dönüşüme katkı

Öğrencilere çevrelerinde, evlerinin yakınlarında sıfır atık projesine uygun kumbaraların olup olmadığı sorulmuştur ve %54,9'u bu soruya hayır yanıtını verirken, %45,1'i evet yanıtını vermiştir (Şekil 10).

Şekil 10 Sıfır atık kumbaraları mevcudu

Evlerinde oluşan katı atıkları sıfır atık projesine uygun ayrıştırıp ayrıştırmadıkları sorulduğunda ise %56,9'u evet yanıtını vermiştir (Şekil 11).

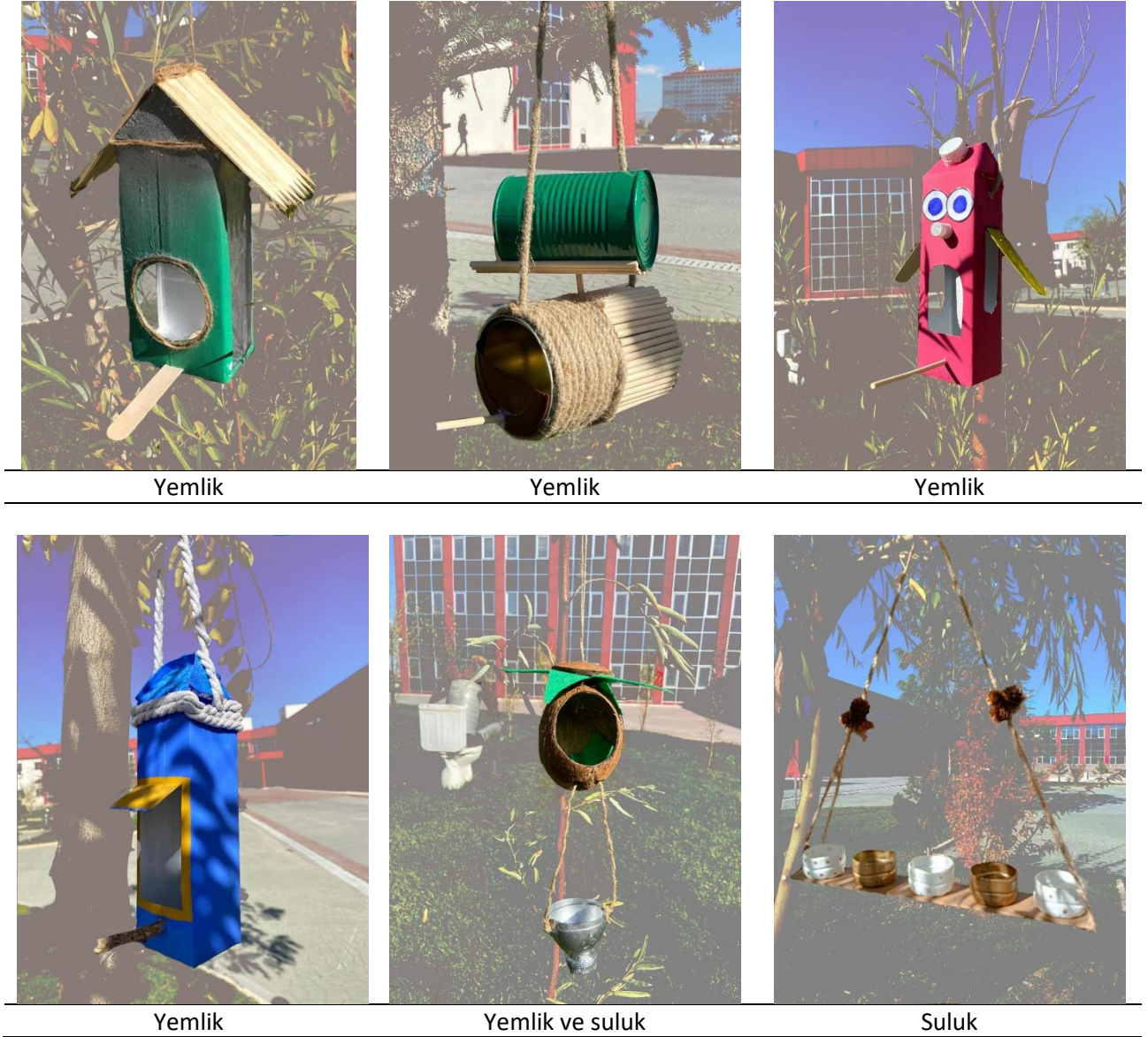

Şekil 11 Atıklarının ayrıştırılması

Anket sonuçlarına göre elde edilen veriler değerlendirildiğinde; ankete katılım sağlayan kız öğrencilerle erkek öğrencilerin sayılarının birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir. Yaş ortalamasına bakıldığında, katılım sağlayanlarının büyük oranının 20-23 yaş aralığında olduğu görülmüştür. Ankete katılım sağlayanlar arasında en çok öğrenci sayısının 3. Sınıf düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. 2. Sınıf ve 4. Sınıf düzeyindeki öğrenci sayıları birbirine eşittir. Ankete katılan öğrencilerin yaşlarının 20-23 yaş aralığında olması, çoğunlukla 3. Sınıf ve 4. Sınıf öğrencilerinden oluşması ve 3 yıl boyunca aldıkları İç Mimarlık eğitimi bağlamında; sürdürülebilirlik, sıfır atık, geri dönüşüm gibi kavramlar konusunda öğrencilerin daha bilinçli bir düzeyde olmaları beklenmektedir. Ankete katılan öğrencilerin çoğunun Afyon'da ve özellikle öğrenci popülasyonunun fazla olduğu Erenler Bölgesi'nde 2-3 yıldır yaşıyor olmaları; mevcut bölgeye ilişkin geri dönüşüm faaliyetlerini düzenli bir biçimde takip etmelerine olanak sağlamıştır. Bu bağlamda, ankete katılan öğrencilerin tamamına yakını, yaşadıkları bölgede çevre kirliliğinin olduğunu ve çöp-atık kirliliğinin ve hava kirliliğinin yoğun olarak görüldüğünü ifade etmişlerdir. Çevre kirliliğinin hissedilecek ve görülecek düzeyde olması ve öğrencilerin bu durumdan şikayetçi olduklarını ifade etmişlerdir. Ancak atık yönetimi konusunda hiçbir eğitim almamaları, bu konuya ilişkin bilgilendirmeleri gerektiğinin göstergesidir. Geri dönüşüm hakkında yeterli düzeyde bilgiye sahip olduklarını belirten öğrenci sayısının oranının çok fazla olmasına rağmen, geri dönüşüme katkı sağlayan öğrenci sayısının oranının daha düşük olması, bu konuda öğrencilerin farkındalık düzeyinin artırılması gerektiğini göstermektedir. Öğrencilerin yaşadıkları bölgede sıfır atık projesine uygun kumbaraların olmadığını belirten öğrenci sayısı, kumbaranın olduğunu belirten öğrenci sayısından daha fazladır. Bu da kumbaraların sayısının artırılması gerektiğinin göstergesidir. Atıkları ayrıştırdığını belirten öğrenci sayısı, ayrıştırmayan öğrenci sayısından daha fazladır ancak atıkların ayrıştırılmasına ilişkin katkı sağlayan öğrenci sayısının artırılması gerekmektedir.

Anket sonucunda elde edilen veriler analiz edilmiş ve öğrencilerin geri dönüşüm, sıfır atık, çevre kirliliği gibi konularına ilişkin farkındalık düzeyi ve katkı oranı tespit edilmiştir. Tüm bu veriler ışığında, öğrencilerden iki farklı geri dönüşüm projesine katkı sunmaları istenmiştir. Birinci projenin amacı, evde bulunan atık malzemelerle, kuşlar için suluk ve yemlik tasarımları ve bu bağlamda atık malzemelerin geri dönüşüm sürecini deneyimleyerek doğaya ve çevreye yararlı bir ürün sunmalarıdır. Öğrencilerin bu proje kapsamında, kuşlar için suluk ve yemlik üretirken; genellikle süt, meyve suyu gibi kutuları, pet şişeleri, konserve atıkları, ip, balsa, hindistan cevizi kabuğu gibi atık malzemeleri kullandığı tespit edilmiştir. Birinci proje kapsamında, öğrencilerin kuşlar için tasarladıkları suluklar ve yemlikler, ANS yerleşkesinde uygun yerlere asılarak, öğrenciler tarafından atık malzemelerin kullanımına yönelik bir farkındalık oluşturulmuş ve geri dönüşüm bağlamında, doğaya yarar sağlayan bir eylemde yer alma deneyimini kazanmışlardır (Tablo 2).

Tablo 2. Atık malzeme kullanılarak kuşlar için tasarlanan suluk ve yemlikler

Diğer projenin amacı, yine evde bulunan atık malzemelerle, iç mekanlarda kullanılacak işlevsel ürünler tasarlamaları ve bu bağlamda geri dönüştürülebilen atık malzemelerin tekrar kullanılmasının önemini algılamalarıdır. Öğrencilerin proje kapsamında; iç mekânda kullanılacak işlevsel ürün üretirken, plastik kaşık, pipet, yumurta viyolü, valiz, ahşap kasa, gazete kağıdı gibi malzemeleri kullandığı tespit edilmiştir. Bu proje kapsamında, öğrenciler atık malzemeleri işlevsel ürünlere dönüştürme sürecini yöneterek; geri dönüşüm konusundaki farkındalıkları artmış ve bir yarışma deneyimi kazanmışlardır (Tablo 3).

Tablo 3. Atık malzeme kullanılarak tasarlanan işlevsel ürünler

		
Sehpa	Dekoratif saksı	Şişe kapağı toplayıcı
		
Kalemlik	Kuş yemliği	Dekoratif saksı
		
Masa organizeri	Aydınlatma elemanı	Aydınlatma elemanı

SONUÇ:

Afyon Kocatepe Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü'nde yürütülen "Ekolojik Tasarım" dersinin öğrenme çıktılarına karşılık gelmek amacıyla gerçekleştirilen geri dönüşüm projesi kapsamında, öğrenciler, atık malzemelerin işlevsel ürünlere dönüştürüldüğü bir stüdyo deneyimi yaşamışlardır. Öğrenciler, yürütülen bu stüdyo kapsamında; tasarım problemini çözmeye, atık malzemeyi kullanmaya, tasarım sürecini yönetmeye, geri dönüşüm kavramına ilişkin bilinç düzeyini arttırmaya, işlevsel bir ürün tasarlamaya ve ürünü ortaya koymaya, tasarladığı ürünü bir mekânda kullanabilmeye yönelik deneyim kazanmışlardır. Öğrencilerin kazanmış olduğu bu deneyim, öğrencilere çevre bilinci, geri dönüşüm ve sosyal bağlamda pozitif bir katkı sunarken, aynı zamanda tasarladıkları ürünlerin, uzman bir jüri tarafından nicel bir yaklaşımla değerlendirilmesi, ürünün niteliğini ölçebilmek bağlamında önemli bir veri sunmuştur.

Öğrencilerin atık malzeme ve geri dönüşüme yönelik sorulara verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde; katılımcıların büyük bir çoğunluğunun Afyonkarahisar ilinde Erenler Mahallesiinde ikamet ettiği görülmüştür. Genel olarak tüm katılımcılar yaşadıkları yerde çevre kirliliği olduğunu ve bu çevre kirliliğini en fazla çöp-atık kirliliği ile hava kirliliğinin oluşturduğunu belirtmişlerdir. Organize sanayi bölgesinin yerleşim alanlarına yakın olması hava kirliliği sebeplerinden biri olarak görülmektedir. Öğrencilerin, geri dönüşüme ilişkin bilgi sahibi olduğu görülse de atık ayrıştırma konusunda yeterli düzeye ulaşmadıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin yaşadıkları çevrede, sıfır atık projesini destekleyen kumbaraların yeterli sayıda olmadığı anlaşılmıştır.

Atık malzemelerin yeniden kullanımına ilişkin gerçekleştirilen geri dönüşüm odaklı iki sosyal içerikli proje gerçekleştirilmiştir. İlk proje bir etkinlik olup, etkinlik kapsamında ANS yerleşkesinde kullanılmak üzere kuşlar için suluk ve yemlik tasarımları yapılmış ve yerleşkede uygun yerlere asılmıştır. Bu tasarımlar yapılırken; meyve suyu, süt vb. kutuları, pet şişeler, kavanozlar, salça kutuları, hindistan cevizi kabuğu gibi atık malzemelerle yeniden bir ürün ortaya çıkarılmıştır. İkinci proje bir yarışma olup, yarışma kapsamında; öğrencilerden evlerinde atık halde olan ya da kullanmadıkları bir malzemenen işlevsel bir ürün yapmaları istenmiş ve stüdyo ortamında bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Farklı amaçlarla kullanılacak aydınlatma, masa üstü düzenleyicileri, oturma birimleri, sehpa, askılık gibi pek çok ürün ortaya çıkmış ve sergilenmiştir.

Atık malzemelerin yeniden kullanımına ilişkin gerçekleştirilen geri dönüşüm odaklı iki sosyal içerikli proje sonrasında, öğrencilerin farkındalık düzeylerinde değişim olmuş ve öğrencilerin evde kullandıkları kâğıt, plastik, metal ve atık malzemeleri çöpe atmadıkları geri dönüştürdükleri veya geri dönüşüm kutusuna attıkları görülmüştür. Öğrencilerden alınan geri dönütlerden çıkarılacak sonuçlarda ise evlerinde olan ya da doğaya atacakları pek çok atık malzeme ile yeniden bir ürün oluşturmanın onlarda yeni bir farkındalık oluşturduğu ve her şeyin yenisini satın almak yerine bu şekilde yeniden kullanıma önem verilmesi gerektiği bilincinin oluştuğu sonucuna varılmıştır.

Yapılan bu çalışmada, bu tür etkinliklerin yapılmasıyla öğrenciler üzerinde geri dönüşüm farkındalığının sağlandığı görülmüştür. Öğrenciler geri dönüşüme, çevre kirliliğine ilişkin edindikleri bilgilerin çoğunu, teorik dersler kapsamında öğrenmektedir. Ancak derslerde öğrenilen bilgiler, genellikle uygulamadan yoksun teori ile sınırlı kalmaktadır. Bu bağlamda, öğrencilerin deneyim kazanabileceği ve geri dönüşüm sürecini kendilerinin yönetebileceği projelerin ve etkinliklerin sayısının artması gerekmektedir. Bu tür etkinliklerin, sosyal içerikli projelerin, öğrencilerin geri dönüşüm davranışlarını arttırdığı ve öğrencileri geri dönüşümle yapılan ürünleri kullanmaya yönelik motive ettiği görülmüştür. Sonuç olarak; geri dönüşüm kutularının ve atık toplama merkezlerinin sayılarının artırılması, geri dönüşüme ilişkin yarışmaların düzenlenmesi ve derslerin müfredatlarına geri dönüşümle ilgili konuların eklenmesi tavsiye edilebilir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, kendileri ve/veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için anket araştırması yapıldığından etik kurul iznine gerek vardır. Gerekli belge ek dosyalar da yüklenmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Çalışma kapsamında gerçekleştirilen projeye öncülük etmesinden ve katkılarından dolayı Afyon Kocatepe Üniversitesi Çevre Komisyon Başkanı, Akurem (Yaban Hayatını Kurtarma Rehabilitasyon Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi) Müdürü Prof. Dr. Emine Hesna KANDIR'a teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA:

- Akyol, Ç, V. (2011). Geri Kazanın, Ülke Kazansın, Geri Dönüşüm. *Bilim, Kültür ve Sanat Dergisi*, 3, 26-27.
- Cole, E. J. (2007), *A Community-Based Social Marketing Campaign To Green The Offices At Pasific University: Recycling, Paper Reduction And Environmentally Preferable Purchasing*, Ph.D. in Leadership and Change Program of Antioch University.
- Çelik, F. (2018). Recycling model suggestion for sustainable urban green areas in Konya. (Turkish, Abstract in English). *Turkish Journal of Agriculture- Food Science and Technology*, 6(10), 1402-1411.
- Çimen, O. ve Yılmaz, M. (2012). İlköğretim öğrencilerinin geri dönüşümle ilgili bilgileri ve geri dönüşüm davranışları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 63-74.
- Dağ, M. (2020). Görsel Sanatlar Dersinde Atık Nesnelere İşlevselliği Olan Tasarım Çalışmaları Uygulama Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Demirkol, N. ve Özlü, Y. (2021). The use of ceramic and glass waste in the public area and Başiskele municipality zero waste park, Int. *Ceramic Glass Porcelain Enamel Glaze and Pigment Congress (SERES'21)*, 13-15 October, Eskişehir.Türkiye.
- Flanagan, S. (2017). *How can education improve the recycling behaviors and Attitudes of middle school students*. Master Thesis, Hamline University.
- Gamba R.J. and Oskamp S. (1994). Factors influencing community residents` participation in Commingled curbside recycling programs. *Environment and Behavior*, 26, 587-612.
- Goldsmith, Elizabeth B. ve Goldsmith, Ronald E. (2011). Social Influence and Sustainability in Households. *International Journal of Consumer Studies*, 35, 117–121.
- Gül, M. ve Yaman, K. (2020). Evaluation of waste management and zero waste project in Turkey: Case of Ankara, (Turkish, Abstract in English), *Atatürk University Journal of Economics and Administrative Sciences*, 35(4), 1267- 1296.
- Gülüm, B. ve Dilmaç, O. (2016). Kamusal Alanda Atık Malzemelerle Yapılan Sanatsal Çalışmaların Sürdürülebilir Kent Hayatına Katkıları. *STD*, 77-95.
- Haldeman, T. ve Turner, Jeanine, W. (2009). Implementing a Community-Based Social Marketing Program to Increase Recycling. *Social Marketing Quarterly*, 15(3), 115-127.
- Haron, Sharifah A., Palm L. ve Yahaya N. (2005). Towards Sustainable Consumption:An Examination of Environmental KnowledgeAmong Malaysians. *International Journal Of Consumer Studies*, 29/5, 426-436.
- Ilgar, R. (2020). Geri dönüşüm olgusu ve 5.,6.,7. Ve 8. Sınıf öğrencilerinin geri dönüşüme yönelik duyarlılıkları. Çanakkale ili örneği, *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5(4).
- Jesson, J. (2009), Household Waste Recycling Behavior: A Market Segmentation Model, *Social Marketing Quarterly*, 15(2), 25-38.
- Katiyar, M. (2016). Solid Waste Management. *Journal of Construction and Building Materials Engineering*, 3(2).

- Kelly, T.C., I.G. Mason, M.W. Leiss ve S. Ganesh (2006), University Community Responses to On-campus Resource Recycling, *Resources, Conservation and Recycling*, 47, 42-55.
- Kıçoğlu, M. ve Yıldırım, T. (2015). İlkokul ve ortaokullarda çevre eğitimi verecek olan öğretmen adaylarının katı atıklar ve geri dönüşüme yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *International Journal of Human Sciences*, 12(1), 1518-1536.
- Kuş Şahin, C., Bayazıt Solak, E., Sava, B. ve Onay, B., (2022). A Case Study of Egirdir Zero Waste Park for Living and Learning. *European Journal of Applied Sciences*, 4(10), 591-603.
- Lee, S. ve Buck, L. (2020) Sustainable Design Approaches Using Waste Furniture Materials For Design Students . *International Conference On Engineering And Product Design Education*. Danimarka.
- Mansour, H. Ve Mohie El din, H. (2016). The Recycling Concept In The Design Education. *23rd International Academic Conference*, İtalya.
- Mckenzie-Mohr, D. (2000), Promoting Sustainable Behavior: An Introduction to Community-Based Social Marketing, *Journal of Social Issues*, 56(3), 543–554.
- MEB (2012). *Kimya teknolojisi, bakım atıklarını temizleme-*
http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Bak%C4%B1m%20At%C4%B1klar%C4%B1n%C4%B1%20Temizleme.pdf adresinden alınmıştır.
- O'Connor, J. (1989). Uneven and combined development and ecological crisis: a theoretical introduction. *Race & Class*, 30(3), 1-11.
- Özbakır, Umut, M. Topuz, Y.,V. ve Nurtanış, Velioğlu, M. (2015). Çöpten geri dönüşüme giden yolda sürdürülebilir tüketiciler. *C.B.Ü Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2).
- Öztap, R. ve Bartan, M. (2019). Okul öncesi eğitimde artık materyaller ile yapılan sanat etkinliklerinin çocukların geri dönüşüm farkındalık düzeylerine etkisinin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 64-87.
- Radwan, A. ve Morsi, A.A.G. (2018). Integration Of Reusing Materials As A Tool In Sustainable Design Education. *12th International Technology, Education and Development Conference*. İspanya.
- Schultz, P. W., Oskamp, S., ve Mainieri, T. (1995). Who recycles and when? A review of personal and situational factors. *Journal of Environmental Psychology*, 15(2), 105-121. doi:10.1016/0272-4944(95)90019-5
- Schultz, P.Wesley (1998). Changing Behavior With Normative Feedback Interventions: A Field Experiment on Curbside Recycling. *Basic and Applied Social Psychology*, 2/1, 25-36.
- Sevencan, F. ve Vaizoğlu, S. A. (2007). PET ve Geri Dönüşümü. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6(4), 307-312.
- Sevim, S. ve Yeşilmen, N. (2014). Atık Seramiklerin Takı Tasarımında Kullanılması. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 33, 90-107.
- Shekdar, Ashok V. (2009). Sustainable Solid Waste Management: An Integrated Approach For Asian Countries. *Waste Management*, 29, 1438-1448.
- T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2017). "Ulusal Geri Donuşum Strateji Belgesi ve Eylem Planı", 2014-2017.

Tam, V.W.Y. ve Tam, C.M. (2006). A Review on the Viable Technology for Construction Waste Recycling. Resources, *Conservation and Recycling*, 47(3).

Tandoğan, O. (2018). Atık Malzemelerin Mimaride Kullanımı. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1(4):189-202.

Tunç, M. ve Yalçın, Ş.(2022). Sıfır Atık ile Asamblaj Yapımının Öğrenci Günlüklerine Yansımaları. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 27-37.

Umut, Özbakır, M., Topuz, Y., V., Velioglu, Nurtanış, M., (2015), Çöpten Geri Dönüşüme Giden Yolda Sürdürülebilir Tüketiciler, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 264-288.

URL-1: Atık yönetimi, www.wikipedia.org, Erişim Tarihi: 12.02.2023

URL-2: Atık yönetimi, <http://bahcivanlikrehberi.blogspot.com/2015/04/atik-nedir>, Erişim Tarihi: 12.02.2023.

URL-3: Self-Made Playgrounds from Recycled Materials, Basurama – Playscapes, play-scapes.com, Erişim Tarihi: 12.02.2023

Vining, J. ve Ebreo, A. (1992). Predicting recycling behavior from global and specific environmental attitudes and changes in recycling opportunities. *Journal of Applied Social Psychology*, 22, 1580-1607.

Wheeler, Stephen M. (2004). *Planning for Sustainability: Toward Livable, Equitable, and Ecological Communities*. Routledge, New York.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem: The rapid increase in the world population, urbanization, industrialization and technological developments lead to various environmental problems that negatively affect nature and living things. The most important problem that comes after air and water pollution in the world is the waste problem. Of the components that make up the waste in our country; 68% are organic waste, 13% are evaluable waste, and 19% are other wastes. Some of these wastes are recoverable. One of the ways to transfer the awareness that waste is not garbage, but a reusable material to people is art. He emphasizes that waste material applications made in environments where people can easily access through art will add new meanings to the space and create awareness.

Research Questions: How can it be explained to students that waste is not garbage, but reusable materials? What can be designed as an artistic product related to the reuse of waste? How can waste be evaluated? Can competitions be organized to support students in the process of creating functional products with waste materials?

Literature Review: In the conceptual framework created as a result of the literature review, emphasis was placed on important issues such as the effective use of energy resources, the importance of recycling, the conversion of waste materials into functional products. Creating awareness in the context of converting waste materials into functional products and the training given to students on behalf of it and the social responsibility projects carried out within this framework have given direction to this study. Based on the arguments that the trainings given for the protection of the environment and ensuring sustainability should start at the primary school level; within the scope of the study, a studio study was carried out in accordance with the results of the “ecological design” course taken by undergraduate students of the Department of Interior Architecture and Environmental Design. In this context, the principle of product design and the concept of sustainability, which constitute the main

framework of design education, were synthesized and a recycling project aimed at converting waste materials into functional products was requested from the students. Thanks to this recycling project, the “ecological design” course, which is of great importance within the framework of design education, was brought to the fore, students' environmental awareness was increased by collecting waste materials, and waste materials were transformed into functional products, bird feeders and watering cans, contributing to life in nature. Evaluation of the initial, development and final process of the project of converting waste materials into functional products within the scope of the studio and measuring the positive effects of this process on students formed the main framework of the study.

Methodology: The sample of the study consists of undergraduate students studying at the Department of Interior Architecture and Environmental Design of the Faculty of Fine Arts of AKU. The study has been programmed within the framework of the learning outcomes of the “ecological design” course conducted at the Department of Interior Architecture and Environmental Design and has been transformed into a studio experience for all department students. October 1-30 December 2022, a survey was conducted among the students of the Department of Interior Architecture and Environmental Design and there was a response from 102 students. The questionnaire, prepared by selecting 13 questions, consists of 2 parts. 1. there are questions about demographic characteristics in the section. 2. in the section, there were questions aimed at perceiving the students' awareness levels on environmental pollution, waste and recycling issues. After evaluating the results of the survey study, students of the Department of Interior Architecture and Environmental Design participated in two different recycling-oriented projects consisting of an event and a competition organized by Afyon Kocatepe University Akurem (Wildlife Rescue Rehabilitation Education Application and Research Center) and Afyon Kocatepe University Environmental Commission. Within the scope of these recycling-oriented projects, designs have been made for both raising awareness among students and meeting a need in Afyon Kocatepe University ANS Campus and indoor spaces in order to recycle or reuse waste material. The products designed by the students were evaluated by ten jury members who are experts in different fields by scoring according to the design principles, waste material usage, recyclability and aesthetic criteria. High-rated products were exhibited.

Results and Conclusions: Within the scope of the recycling project carried out in order to meet the learning outcomes of the “ecological design” course conducted at the Department of Interior Architecture and Environmental Design of Afyon Kocatepe University, students had a studio experience in which waste materials were converted into functional products. Students, conducted within the scope of this studio; they have gained experience in solving the design problem, using the waste material, managing the design process, increasing the level of awareness about the concept of recycling, designing a functional product and putting the product out, being able to use the product they have designed in a space. While this experience gained by the students offers a positive contribution to environmental awareness, recycling and social context, at the same time, the evaluation of the products they have designed with a quantitative approach by an expert jury has provided important data in the context of measuring the quality of the product. In this study, it has been seen that recycling awareness is provided on students by carrying out such activities. Students provide most of the information they have acquired about recycling and environmental pollution within the scope of theoretical courses. However, the acquired knowledge is mostly limited to theory, devoid of practice. In this context, the number of projects and activities where students can gain experience and manage the recycling process themselves should increase. It has been seen that such activities and projects with social content increase students' recycling behaviors and motivate students to use recycling products. As a result, it may be recommended to increase the number of recycling bins and waste collection centers, organize recycling competitions, and add recycling-related topics to the curricula of the courses.

Kentsel Mekân ve Pandemi Sürecinde Değişen Hareketlilik: İstanbul - Büyükada Örneği ile Bir Değerlendirme

Urban Space and Changing Mobility in the Pandemic Process: An Evaluation with the Example of İstanbul - Büyükada

Bilge ULUSAY ALPAY ¹

öz

İklim değişikliği ve enerji güvenliği, 21. yüzyılda metropoliten kentlerdeki ulaşım sektörü için kilit konulardır. Kentler, küresel enerji tüketiminin dörtte üçünden sorumludur ve enerji talepleri özellikle artan trafik üretimi tarafından yönlendirilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde bireysel motorlu araç kullanımı sürekli artmakta, kentleşme eğilimi ve metropol kentlerin büyümesi büyük sorunlar yaratmaktadır. Dünya örneklerindeki gibi Türkiye’de de uzun yıllar boyunca kentsel hareketlilikte motorlu araç ön planda tutulmuş, dolayısıyla kent ve ulaşım planlaması çalışmalarında, artan araç hareketliliğinin getirdiği sorunlara çözüm arayışı temel oluşturmuştur. Bu modelin yerini yeni kentsel hareketlilik kavramları almış ve dünya çapında hareketlilik odaklı yeniden bir kentsel gelişim ile kamusal alanın araç trafiğinden kurtarılması, kent sakinleri için yaşam alanları yaratmak amaçlanmıştır. Diğer taraftan, Covid-19 pandemisi süreciyle de kentlerde hareketlilik biçimleri açısından insan ilişkileri, çalışma ve eğitim alanında önemli değişiklikler ortaya çıkmış, toplu ulaşımı esas alan kararlar ile bisiklet ve yaya yolları için düzenlemeler yapılması hedeflenmiştir. Bununla birlikte; pandemi sonrasında sürdürülebilir kentsel hareketliliği teşvik için kent içi motorlu araç trafiği, egzoz gazı salınımı, trafik gürültüsü vb. olumsuzluklardan uzak bir erişilebilirlik ve yaya yürüme mekânlarının fiziki koşullarının iyileştirilmesi önemli önlemler haline gelmiştir. Salgın esnasında, otonom araçlara yönelik tercihlerde artış, özellikle sosyal mesafenin sağlanamaması korkusu nedeniyle toplu taşıma araçlarının kullanımında ise düşüş görülmüş, ancak sürdürülebilir hareketlilik, yaya ulaşımı ve mahalle ölçeğinde erişilebilirliğin önemi anlaşılmıştır. Bu çalışmada; kentsel mekân, hareketlilik, hareketlilikte değişim ve kentsel mekâna etkisi, önemi tekrar vurgulanan sürdürülebilirlik yaklaşımında kalıcı kent içi ulaşım çözümleri ile ilgili literatür araştırılmış, pandemi sürecinde değişen hareketlilik biçimleri, sokakların önemi ve alınan önlemlere ilişkin dünyanın farklı kentlerinden örnekler incelenmiştir. Ayrıca, Büyükada’daki hareketlilik irdelenmiş, kentsel sürdürülebilirlik ilkelerine dayalı kalıcı ve kriz durumlarında dirençli düzenleme önerileri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Mekân, Hareketlilik, Covid-19 Süreci, Sokak, Büyükada’da Hareketlilik

ABSTRACT

Climate change and energy security are key issues for the transport sector in metropolitan cities in the 21st century. Cities are responsible for three quarters of global energy consumption and energy demands are driven by increased traffic generation. In developing countries, the use of individual motor vehicles is constantly increasing, the trend of urbanization and the growth of metropolitan cities create major problems. Motor vehicles have been at the forefront of urban mobility for many years in Turkey, as in the world examples, so urban and transportation planning studies have been based on the search for solutions to the problems brought about by increasing vehicle mobility. This model has been replaced by new urban mobility concepts and it is aimed to free the public space from vehicle traffic and to create living spaces for urban residents with a worldwide mobility-oriented urban development. On the other hand, with the Covid-19 pandemic process, important changes have emerged in the fields of human relations, work, and education in terms of mobility in cities, and it is aimed to decide for bicycle and pedestrian routes with decisions based on public transportation. With this, to promote sustainable urban mobility after the pandemic, urban

¹ **Corresponding Author:** Mimar Sinan Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul, bilge.alpay@msgsu.edu.tr, 0000-0002-5852-6086.

motor vehicle traffic, exhaust gas emissions, traffic noise, etc. Accessibility away from negativities and improving the physical conditions of pedestrian walking areas have become important measures. During the epidemic, there was an increase in the preferences for autonomous vehicles, and a decrease in the use of public transportation vehicles, especially due to the fear of not providing social distance, but the importance of sustainable mobility, pedestrian transportation and accessibility at the neighborhood scale was understood. In this study; urban space, mobility, change in mobility and its effect on urban space, the importance of sustainability approach and the literature on permanent urban transportation solutions has been researched. Examples from different cities of the world were given regarding the changing forms of mobility with the pandemic process, the importance of street spaces and precautions.. In this study, In the sustainability approach, the importance of urban space, mobility, change in mobility and its effect on urban space, which is emphasized again, the literature on permanent urban transportation solutions has been researched, and examples from different cities of the world regarding the changing forms of mobility with the pandemic process, the importance of street spaces and the precautions taken. In addition to this, mobility in Büyükada was researched, permanent and resilient regulation proposals based on urban sustainability principles were discussed.

Keywords: Urban Space, Mobility, Covid-19 Process, Street Spaces, Accessibility in Büyükada.

GİRİŞ

Bireysel ulaşım odaklı model, uzun yıllar boyunca modern kent planlamasının temelini oluşturmuş, kent mekânlarını ve imajını şekillendirmiştir. Nitekim, gelişmekte olan ülke kentleri halen, otomobil ağırlıklı planlandığı için çevre sorunları katlanarak büyümeye devam etmektedir. Çevre sorunlarına sebep olan sera gazı emisyonlarının dörtte biri, trafik kaynaklı olup yaşam kalitesini ve iklim koşullarını tehdit etmektedir. Diğer taraftan teknolojinin gelişmesiyle dünya kentlerinde artan hareketlilik, kentsel mekân açısından elverişli, güvenli ve konforlu değildir. Bu gelişme, sadece ulaşım altyapısının daha da genişletilmesi değil, yeşil alan tüketimi ve insan ölçeğinin yok olması nedeniyle sosyal yaşamın zedelenmesi ve kentsel mekân kalitesinin daha fazla yitirilmesi sonuçlarını doğurmaktadır.

Kentsel mekânda daha iyi yaşam kalitesi sağlamak amacıyla sürdürülebilir gelişme; çevreci hareketlilik (mobilité), daha verimli ve sessiz çalışan (emisyon salınımı az) motorlu araç, yaya-bisiklet ulaşımı, araç paylaşımı, kamusal ulaşım teşviklerinin artırılmasına yönelik paradigma değişikliğine ve otomobil trafiği tarafından şekillenen yerleşim strüktürlerinin yeniden tanımlanmasına olanak sağlar. Bu yeni tanım, şimdiye kadar sadece sektörel planlama konusu olan ulaşım olarak görülmüş, kentsel gelişme ve kentsel tasarım konularına entegrasyonu yeterince başarılı olmamıştır. Karayolu bazlı kentte uyuşmazlık, sadece ekolojik veya ekonomik değil, aynı zamanda sosyal boyuttur yani araba dostu kentin asosyal olduğu kanıtlanmıştır (Bodenschatz ve diğerleri, 2013:17). Zamanla kalite kaybına uğrayan kentsel mekân, yerleşim alanlarındaki tüm boşluklar yani dış mekânlar, boşluğun yan ürünü olup genel kullanıma yönelik kamusal alandır (Curdes, 1997, s.116). İyi bir yaşam kalitesi için sürdürülebilir hareketlilik ile; “kent sakinlerine alternatif ulaşım seçenekleri sağlamak, ulaşım güvenliğini arttırmak, sera gazı emisyonlarını, enerji tüketimini, hava ve gürültü kirliliğini azaltmak, ulaşım verimliliğini, kentsel çevre ve peyzaj kalitesini, ekonomi ve toplum yararına artırmak” hedeflenmiştir (Korkmaz yürek ve Polat, 2019:232). O halde, geleceğe ilişkin; mesafelerin kısaltılması ve kentsel mekânların kişisel ihtiyaçlara göre uyarlanabilirliği ile daha güvenli ve konforlu hareketliliğin ilke edinilmesi söz konusudur. Ayrıca, geçmişte kent mekânının günlük yaşam ortamı iken, motorlaşmanın etkisiyle kaybolan mekânsal kaliteyi arttırmak amacıyla sokaklarda, otomobil trafiğinin sınırlandırılması ve yaya alanlarının geri kazanımı tekrar gündeme gelmiştir.

Tüm bunların yanı sıra, Covid-19 pandemisi dünya çapında hareketlilik biçimini ve günlük hayatın dinamiğini değiştirmiş, sınırların kapanması ve durdurulan uçuş bağlantıları ile uzun mesafe hareketliliği kısıtlanmıştır. Pandemi süresince dünyada kentsel (çalışma, eğitim ve barınma vb. gibi) işlevlerin konut içerisinde gerçekleşmesi yaşamı etkilemiş ve hareketlilik mahalle ölçeği ile sınırlanmıştır. Değişen yaşam biçimleri; alınan güvenlik önlemleri, bulaş riskini azaltmak amacıyla hareket kabiliyetinin azaltılmasını ve kısıtlanmasını içeren bu süreçte, sürdürülebilir hareketliliğin önemi daha çok ön plana çıkmış, özellikle kentsel alanlardaki gerekliliği gözler önüne serilmiştir (Frey

ve diğerleri, 2020:2, 7). Böylece, ulaşım (özellikle hava ve kara taşımacılığı) Covid-19 salgınından olumsuz etkilenen sektörler içinde yer almıştır (Öz vd., 2020). Dünya kentlerinde daha güvenli hareketlilik için kaldırım genişliklerini ve yaya yollarını artırma eğilimleri, mahalle ve sokak ölçeğinde kriz durumlarına karşı dayanıklı mekân tasarımları yeniden gündemdedir (Bliss, 2020).

Çalışma kapsamında; herkes için erişilebilir ve binalar arasındaki dış mekânlar olarak kentsel mekân, farklı ulaşım biçimlerinin ortak bir hedefe yönlendiği bakımından hareketlilik kavramları araştırılmıştır. Ayrıca, bu çalışmada yeni kentsel hareketlilik yaklaşımlarına değinilmiş, pandemi sürecinde değişen hareketlilik biçimlerinin kentsel mekânda yansımaları ve yaşam alanı olarak sokaklarda alınan uluslararası önlemler incelenmiştir. Çalışmada; dünyanın farklı kentlerinde bu süreçte önemi tekrar vurgulanan sürdürülebilirlik yaklaşımıyla kalıcı kent içi ulaşım çözümlerine dayalı deneyimlerden yararlanmak ve alınan dersler çerçevesinde, Büyükada'daki kentsel mekân düzenlemeleri için öneriler geliştirmek amaçlanmıştır.

Prens Adaları'ndan Büyükada'nın örnek alan seçilmesinde;

- Adanın hem İstanbul kent sınırları içinde konumlanması, hem de izole durumda, kendine özgü bir yapılaşmaya, kimliğe, yaşam ve hareketlilik biçimine sahip olması,
- Ana karadan adaya ulaşımın ağırlıklı biçimde deniz yolu toplu taşıma araçlarıyla sağlanması,
- Adanın motorlu özel araç trafiği, egzoz gazı salınımı, trafik gürültüsü vb. olumsuzluklardan uzak bir hareketlilik modeli barındırması,
- Adadaki kamusal mekânlarda, yaya ağırlıklı olarak ve çevreci alternatif araçlarla ulaşılabilirliğin sağlanması etkili olmuştur.

Dolayısıyla, bu araştırma ile sürdürülebilir hareketliliğin, sadece ulaşım ile ilişkilendirilecek bir eylem değil, kentsel yaşamı oluşturan önemli bir etken olduğuna işaret edilmekte olup, Covid-19'un kentsel mekân tasarım alanında da değişiklikler yapılmasını zorunlu kıldığı görülmüştür. Büyükada'daki hareketlilik modeli, kentlerimiz bütününde belirlenecek uygun alanlar için sürdürülebilir gelişme ilkelerinin kalıcı kılınması ve kriz durumlarına karşı dayanıklı mekân tasarımları kapsamında bir çerçeve örnek olarak değerlendirilmiştir.

1. Hareketlilik Biçimlerinde Değişim ve Kentsel Mekâna Etkisi

Kent mekânlarını ve imajını biçimlendiren, karayolu temelli modelin yerini sürdürülebilir hareketlilik yaklaşımları almaktadır. Covid-19 pandemisi sürecinde de, dünya kentlerinde daha güvenli yaya hareketliliğini amaçlayan düzenlemeler, mahalle ve sokak ölçeğinde mekânsal iyileştirme çalışmaları yeniden gündeme gelmiştir. Bu bağlamda, kentsel mekân ve hareketlilik kavramlarının incelenmesi çevre, insan sağlığı ve ekonomik açıdan önemlidir.

• *Kentsel Mekân*

Kentsel mekân, yerleşim alanlarındaki boşluklar olup, binalar boşlukların kabuğunu oluşturur yani kentsel mekân kentsel açık alan ile eşdeğerdir (Curdes, 1997:116). Kentsel mekânı; Madanipour, "fiziksel ve herkes tarafından erişilebilir olan bir yer", Rob Krier ise; tüm binalar arasındaki dış mekânlar olarak belirtmiştir (İnceoğlu vd. 2009:132). Dolayısıyla, dış mekân açık havada, kamusal ve engelsiz bir hareket alanıdır (Krier, 1979:15). Kentsel dış mekânlar (sokak, cadde ve meydanlar) insan-çevre etkileşiminde önemli, zaman kadar temel bir gereklilik ve toplumsal faaliyet ürünüdür (Bakan ve Konuk, 1987:11-12, Curdes, 1997:116). O halde, her üretim tarzı kendi özgün mekânını yaratır ya da önceden var olan mekânı kendi amaçlarına göre şekillendirir (İskenderoğlu ve Gögebakan, 2022:516). Diğer bir ifadeyle; insanın birey ve sosyal bir varlık olarak gelişebilmesi için mekânsal ve sosyal çevreye ihtiyacı

vardır, çevresiyle bütünleşebilen insan, mekânı kendisi ve etrafındakiler için biçimlendirebilir (Gerd, 1998:13, 15-17).

Mekân sınırlarının geçen yüzyılda daralması (demiryolu ve otomobilin, uçak ve roketlerin icadından beri mesafelerin kısalması nedeniyle), hızlı ulaşım ve hareketlilik ile insanın mekânla, mekânsal çevredeki diğer canlılarla olan somut ilişkisi kaybolmaya yüz tutmuştur.

- **Hareketlilik**

Ulaşım biçimleri (modları) ve araçlarının (bireysel motorlu, toplu taşıma, bisiklet, e-scooter vb.nin) ortak bir hedefe yönelik bütüncül incelenmesi olan hareketlilik (Kölz, 2010:229), hem kısa vadeli (trafik), hem uzun vadeli (göç), hem sosyal hem de mekânsal boyutları ifade eder. Bu çalışma kapsamında üzerinde durulan mekânsal hareketlilik; işlevlere yani çalışma, ticaret, eğitim veya rekreasyon alanlarına ulaşımı içerir (Beckmann vd., 2006:18-20). Dolayısıyla, kentsel hareketlilik günlük gerçekleşen yolculukların tamamı ve bu yolculuklar ile ilgili yöntem ve koşullar diğer bir ifadeyle seçilen ulaşım türleri, yolculuğun uzunluğu, yolculuk boyunca harcanan zaman vs. şeklinde tanımlanmaktadır (Costa vd., 2017:3649-3659).

- **Hareketlilikte Değişim, Sürdürülebilir Hareketlilik**

Kentsel yaşamın temellerinden biri, belirli bir yaşam tarzı ve toplumların kendilerine özgü hareketlilik biçimleridir. Zamanla kent içi hareketliliğin artması, kamusal mekânın kaybolmasına neden olmuş, sokak ve meydanlar motorlu taşıtların egemenliği altına girmiştir (Anders, 1998:149). Bunun yanı sıra, bireysel yaşam tarzının değişimiyle desteklenen boş zaman alışkanlıkları, insanları kamusal alanlarda kalmaya ve tüketime teşvik etmiş, dolayısıyla değişen hareketlilik ile sokakların da değişimi söz konusu olmuş, bu değişikliğin sürdürülebilir olması için kamu sektörünün yeni kararlar alması gerekliliği doğmuştur (Bodensschatz vd.,2013:36). Dolayısıyla, 21. yüzyılda metropoliten kentlerdeki ulaşım sektörünün kilit konularından iklim değişikliği ve enerji güvenliği (Arndt vd., 2014:12) ile insan davranışları değişmiş, bireysel motorlu aracın yanı sıra bisiklet gibi alternatif ulaşım araçları da tercih edilmiştir. Aynı zamanda, otomobil üretiminde de değişim ile daha sessiz, daha az enerji tüketimi ve çevreye daha az zararlı gaz salınımı sağlanmaktadır (Bodensschatz vd.,2013:36). Nitekim sürdürülebilir hareketlilik için; ekolojik ve sosyal açıdan adil tasarım, çalışanların evlerine yakın iş yerleri veya evden çalışma, eğitim, alışveriş, kültürel etkinlik, ziyaret amaçlı mesafeleri yürümek, bisiklet ve toplu taşıma araçlarıyla kolay, konforlu ulaşım, semt içi kargo bisikletleri, yerel hizmetler için elektrikli araç ile taşımacılık önerilmektedir (Rammler, 2015:75, 236).

Geçmiş yıllarda, 1988'de Avrupa Parlamentosu tarafından Avrupa Yaya Hakları Bildirgesi kabul edilmiş, yaya ulaşımının bir ulaşım ve kent hakkı olduğu belirtilmiştir (Avcı, 2018). Böylece, yoğun kentsel çevrede insanların günlük davranışlarının kentsel açık mekânda önemli rol oynadığı anlaşılmış ve kamusal alanın bir bileşeni olarak toplu taşıma sistemlerinin yaya bölgeleri ile birbirlerini tamamlaması, kent sakinlerinin de mahalle tasarım sürecine dahil edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Anders, 1998:161-162). Bu konuda dünyadan özel bir örnek Venedik; turistik olsa da aynı zamanda yerleşik nüfusun ikamet ettiği, çalıştığı, yaya ve deniz ulaşımı ağırlıklı, yıllardır araç trafiğine kapalı sürekli bir yaya kentidir. Burada, kent dışından gelen motorlu bireysel ulaşımın sonlandırıldığı noktada, yerel su yolu toplu taşıma sistemine iyi bir entegrasyon ile terminal istasyonu ilkesi uygulanmıştır ve iskeleler yaya yürüme mesafesindedir (Grund, 1997:209). O halde, yüzyıllar boyunca yaya trafiğine göre tasarlanmış ve uyarlanmış Venedik kenti, araba ile erişimin engellendiği dar sokakları ile insan ölçeğini algılamak için özel bir modeldir (Gehl, 2019:12,13).

Ülkemizde ise, yıllarca kentsel hareketlilikte motorlu araç ön planda olmuş, kent mekânlarını ve imajını şekillendirmiş, planlama ve ulaşım çalışmalarında artan araç hareketliliğinin getirdiği sorunlara çözüm arayışı baz alınmıştır (Korkmazzyürek, Polat, 2019:226). Kent içi ulaşımında, yeni yolların açılması ve yeni

ulaşım araçlarının belirlenmesi, yaygınlaşması 18. yüzyıldan başlayarak 19. yüzyıl boyunca devam etmiştir. İstanbul kent içi ilk raylı toplu taşıma hattı olarak 1871’de tünel yapılmış, ilk otobüs de 1926’da hizmete girmiştir. Zamanla kent içi yollar araçlar tarafından işgal edilmiş, yayalar için hareket zorlaşmış ve daha sonra çözüm amaçlı yayalara özel dolaşım alanları tasarlanmaya başlanmıştır. Beyazıt Yayalar Bölgesi, meydanın taşıt trafiğinden arındırılması ile Türkiye’de yayalaştırma çalışmalarında ilk örneklerden biri olarak gösterilmektedir (Aru, 1965). 1990 yılında Beyoğlu-İstiklal Caddesi yayalaştırılarak bu aksta tramvay yeniden işletilmeye başlanmış (Türkün A., 2022, s.16), sonrasında Nuruosmaniye Caddesi, 1992’de Bahariye Caddesi yaya yolu olmuştur. 2002 yılından itibaren genelde, İstanbul’un her ilçesinde en az bir cadde veya sokağın yayalaştırıldığı, günümüzde özellikle İstanbul metropolünde yapılan yayalaştırma projeleri ve uygulamalarının sayıca arttığı görülmektedir (Gültiken, 2010:74-80), ancak kent genelinde motorlu bireysel araç trafiği hakimdir.

O halde, kentler sürekli değişmekte olup, yeni olan hız ve ölçektir. Kentin dönüşümüne; kentsel hareketlilik, altyapı, konut yerleşimleri, yaşam tarzları, istihdam ve bunların mekânsal boyutlarındaki köklü değişiklikler eşlik etmektedir. Tüm bunlar, yeni aktörlerin ve katılım biçimlerinin gelişimi ile ilişkili olup, sürdürülebilir kalkınmanın küresel hedefleri olan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) yönünde de hareketlilik söz konusudur. Ayrıca, bunlara “büyük dijital dönüşüm” ya da önümüzdeki 20 yıl içinde kentsel arazi kullanımını olumlu ya da olumsuz etkileyebilecek (kaynak verimliliği hareketliliği, çevreci üretim veya bilgiye şeffaf erişim gibi fırsatlarla ilişkili) geniş kapsamlı değişiklikler eklenebilir.

Gehl’e göre geleceğın kenti için hareketlilik; toplumun ihtiyaçlarına göre daha fazla odaklanmalı, tasarımda yaşayanların etkisi ve insan boyutu belirleyici olmalıdır. Çünkü yaşayanlarla kent yaşanabilir, canlı hale gelebilir. Bu yaklaşım; kentsel mekânlardaki hareketlilik yavaşlatılarak, mümkün olduğunca emisjonsuz alternatif araçlarla desteklenerek hayata geçirilebilir. “İnsan ölçeğinde-sosyal-dayanıklı” kent vizyonu için; yere özel yöntemlerin benimsenmesi, güvenli kamusal alanlar (meydanlar, toplanma yerleri, caddeler, sokaklar) yaratılması, kentsel mekânın yayaya geri verilmesi esas alınmalıdır (Dosch vd., 2017:1-2).

Dolayısıyla, eski model geçerliliğini yitirmiş olup, yerini yeni kentsel hareketlilik yaklaşımları almakta, dünya çapında bir paradigma kayması yaşanmaktadır. Hareketlilik odaklı, bu yeniden kentsel gelişme ile araç trafiğinden kurtarılan (Rudder, 2021) kamusal alana ilişkin tartışmalarda, sokak geçmişteki gibi kentin yaşam alanı haline gelmiştir. Dolayısıyla, 1970’lerden bu yana Avrupa kentlerinde; tarihi açık alan, meydan, sokak ve caddeleri yeniden canlandırma girişimlerinde bulunulmuş, terk edilen tarihi kent merkezlerini yayalar ve yayaları cezbeden ilave kullanımlar ile yeniden yaşamla doldurma hedeflenmiştir (Anders, 1998:150). Bu çerçevede; geçmişte günlük yaşam mekânı iken motorlaşmanın etkisiyle kaybolan kalite unsurunun, kent mekânının bağlantı elemanı – hareket kanalı olarak sokakta da, yeniden kazanılması önemli hale gelmiştir.

- **Kentsel Mekânda Hareket Kanalı - Sokak**

Kentin çehresi ve toplumsal değişimin aynası olarak nitelendirilen kamusal mekân türleri; meydan, sokak, cadde, kavşak, köprü ve alt geçit, toplu taşıma durağı, halka açık otopark, çok işlevli park ve yeşil alandır (Stadt Zürich, 2006:4, 13). 1960’larda K. Lynch, “şehir imajı” adlı eserinde; sokakları, çevrenin imajı üzerinde özellikle güçlü bir etkiye sahip hareket kanalları olarak betimlemiştir. Lynch, trafik yoğunluğunun, kültürel veya tüketime dayalı işlevlerin, mekânsal genişlik veya darlığın, karakteristik cephelerin kentin baskın öğeleri olarak cadde ve sokaklara kimlik kazandırdığını ifade etmiştir (Lynch, 1965: 60, 63-68). Sokaklar biçim, ölçek ve işlevlerine göre; yapısal (ana ve tali yol, çıkmaz sokak, merdivenli sokak), işlevsel (alışveriş caddesi, konut sokağı, yaya yolu, bisiklet yolu),

biçimsel (bulvar, dar-geniş, uzun-kısa), topografik konum (dağ yolu, vadi yolu, ön, arka sokak) vb.ne göre farklılaşırlar (Curdes, 1997: 63, 123).

1990'ların ikinci yarısında, A. Feldtkeller, bir kentin sokak olmadan varlığını sürdüremeyeceği ya da kent ve yaşam kalitesinin sokaklara bağlı olduğunu ileri sürmüştü, sokağı çeşitlilik ve karşılıkların görünür hale geldiği kentsel mekân olarak tanımlamıştır (Geschke, 2009: 11-13). J. Rykwert için sokak; kentte erişim aracı, toplumun yaşam çizgisidir. O halde, sokaklar; hem ağ sistemi içinde bir kentsel mekân, hem de bir altyapı şeridi olup çok işlevlidir; insan ve malların taşınmasını yönlendirir, bina ve parsellere cephe açma görevini yerine getirir, aynı zamanda dinlenme ve etkinlik alanlarıdır. Mekânsal ve işlevsel öğelerin etkileşimi ile sokaklar; özel bir atmosfer yaratır ve içinde konumlandığı yerleşim alanının (mahallenin) künyesini oluştururlar (Pesch ve Werrer, 2010: 208). Kent içi trafikte ve özellikle otomobil sayısındaki hızlı artış nedeniyle yayaya geri dönüş ve sokakları kurtarma amaçlı çözüm olarak; yaya bölgesi veya alışveriş sokakları geliştirilmiştir. (Danielewski, 1976:7) Dolayısıyla, sokaklar, araç taşımacılığının yanı sıra başka amaçlara da hizmet eden kentsel mekânın temel öğesidir (Jacobs, 2017:49). Bu bağlamda, cadde ve sokaklardaki güvenli hareketlilik türlerine ilişkin mekânsal düzenleme ve tasarım çalışmaları, Covid-19 pandemisinden önce de gündemde iken aciliyeti ve uygulanabilirliği, pandemi sırasındaki deneyimlerle pekiştirilmiştir.

2. Pandemi Süreci ile Değişen Hareketlilik Biçimleri ve Sokakların Önemi

Aralık 2019'un sonlarına doğru Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan koronavirüs salgını kentlerdeki yaşamı büyük ölçüde değiştirmiş ve alınan güvenlik önlemleri nedeniyle hareket kabiliyeti azalmıştır. Bu değişim, yerel hareketliliğin önemini ortaya çıkarmış ve yaşam ortamı fiziksel egzersizin insan için temel ihtiyaç haline gelmesiyle kamusal alan olmuştur (Frey vd., 2020:2). Enfeksiyon riski ve pandeminin farklı etkileri dünya çapında görülmüş, bu süreçte hareketlilik biçimlerine göre farklı deneyimler yaşanmış ve çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.

2.1. Deneyimler ve Uluslararası Önlemler

Koronavirüs salgını sürecinde evden eğitim ve çalışma ile motorlu özel araç, aynı zamanda toplu taşıma araçlarının kullanımı düşmüştür. Bu durum, daha az fiziksel temas amacıyla özel araç, bisiklet ve scooter kullanımından ya da genellikle yaya erişiminin tercih edilmesinden kaynaklanmıştır (Adiang vd., 2020:2). Kent içi kamusal mekânlarda yayalara yeterli alan ayrılması amacıyla, Covid-19 öncesi ve sonrası minimum fiziki mesafe (1-1,5-2 m) kuralı ile "geçici bisiklet yollarının açılması", "kaldırımların genişletilmesi", "hafif bireysel hareketlilik" altyapısı olarak adlandırılan "toplanma yerleri" düzenlenmiştir.

İlk olarak Berlin, Bogota, Meksika ve New York gibi şehirlerde (Frey vd., 2020:24), ardından dünya çapında; (trafik konileri ve çıkarılabilir bariyerler ile oluşturulan) hızlı, düşük maliyetli, mevcut kaynakların kullanıldığı, taktiksel şehircilik (Tactical Urbanism) yöntemiyle yaya alanları ve bisiklet yollarını geri kazanmaya yönelik çeşitli uygulamalar görülmüştür. Sevilla ve New York City'de geçici (pop-up) bisiklet şeritleri ve kapsamlı bisiklet yolu ağları oluşturulmuştur. Bir süredir, dünyada benzer gelişmeler uygulanmakta iken, uzun vadede istikrarı sağlamak amacıyla Covid-19 krizi, genellikle iklim değişikliğine karşı ve sürdürülebilirlik hedefli harekete geçmek için bir fırsat olarak gösterilmektedir. Bu fırsat, bazı kentlerde sokakların yürüme alanları ve bisiklet yolları olarak yeniden kamu kullanımına açılmasıdır. Aynı zamanda, "daha iyi inşa etme", kriz sonrası mevcut sistemi yeniden yapılandırma ve daha sürdürülebilir hale getirme düşüncesi için de dönüm noktasıdır.

Ulaşım modlarındaki değişikliğe ilişkin yapılan bir analize göre; İspanya'daki Santander kenti için en önemli düşüşlerin toplu taşıma için kaydedildiği, özel araba kullanımının arttığı tespit edilmiştir. Bu gelişmenin dünyadaki pek çok kent için geçerli olduğu görülmüş, bu dönemde bisiklet kullanımının

daha az olması da dikkat çekmiştir. Pandemi sürecinde dünya çapında gerçekleştirilen değişiklikler; toplu ulaşımı temel alan ve bu doğrultuda kararların getirildiği yaklaşımlar olup bisiklet ve yaya yolları için düzenlemelerin ve planlama çalışmalarının da yapılması hedeflenmiştir. Bununla birlikte; salgın sonrasında, kentsel sürdürülebilir hareketliliği teşvik edici değişiklikler, bisiklet yollarının yapımının artırılması, yaya kaldırımlarının genişletilmesi ve kaldırım bulunmayan yerlere eklenmesi önemle vurgulanmıştır.

Bu çerçevede; motorlu bireysel trafiği sınırlandırmak amaçlı, yaya ve bisikletliler lehine sokaklarda yeniden dağıtımına yönelik büyük ölçekli girişimlere sahip altı örnek şehir olarak Bogota, Brüksel, Il de France, Milano, Lima, Oackland'daki uygulamalar:

- Bogota'da bir gecede yaratılan talebe duyarlı acil durum bisiklet yolları,
- Brüksel'de yürüme, bisiklet, scooter ve ek şeritler için şehir merkezinde yeniden yaratılan öncelikli alanlar,
- Il de France'de toplu taşımadaki yolcu kaybını telafi etmeye destek için yapımı hızlandırılan 650 km'lik bölgesel bisiklet ağı,
- Milano'da acil durum şeritleri, hız bölgeleri ve yayalaştırılmış meydanlar ile Covid-19 sonrası hareketlilik planı,
- Lima'da acil durum şeritleri olarak konuşlandırılması ilk olarak planlanan 301 km'lik yol ağı,
- Oackland'da bisiklet kullanıcıları ve scooter'lar için sosyal alan sağlamak amacıyla "yavaş sokaklar", San Fransisco'da yürüyüş ve bisiklet öncelikli bir dizi cadde düzenlemesi, olarak görülmektedir (Şekil 1) (Frey vd., 2020:26).

Şekil 1. Pandemi Sürecine İlişkin Sokakların Yeniden Düzenleme Girişimleri (Frey vd., 2020:26)

Covid-19 sürecinde, öncelikle hareketlilik türlerinin değiştirilmesi, tüm insanlar için adil, sürdürülebilir, güvenli yer değiştirme hedeflenmiştir. Bu hedeflere yönelik; mesafeye dayalı, rota bazlı, ulaşım modu tabanlı ve kentsel nüfusun hareketliliği olmak üzere dört farklı yaklaşım belirlenmiştir. Sürdürülebilir hareketliliğin teşviki için de; kentsel toplu taşıma için güvenlik, bisiklet kullanımı ve yaya yollarının yaygınlaştırılması, mikro mobilite ve otonom (sürücüsüz) ulaşım araçlarının kullanımı gibi önlemler bilinmektedir. Ayrıca güvenli, ekonomik, erişilebilir ve çevresel açıdan sürdürülebilir bir ulaşım sistemi toplumun tüm grupları için geçerli olmalıdır. Bu faktörler aynı zamanda, Sürdürülebilir Kalkınma İlkeleri'nin "Sürdürülebilir Kentler ve Topluluklar" başlıklı on birinci hedefinde; "Kentleri ve insan yerleşim yerlerini, herkesi kucaklayan, güvenli, güçlü ve sürdürülebilir kılmak" şeklinde yer almaktadır (United Nations, 2015).

● **Pandemi Öncesi Sürdürülebilir Kent Yaklaşımı**

Sürdürülebilir kent bağlamında; kısa mesafeli kompakt kent yani karma işlevlerle nispeten yüksek yerleşim yoğunluğunu destekleyen bir tasarım geliştirilmiştir. Bu konsept ile; kentin, günlük ihtiyaçlara en kısa mesafede ulaşılabilir şekilde yeniden inşa edilmesi, karma işlevlerle araba sayısında önemli bir eksiltme ve açık kamusal mekânlar yaratılması hedeflenmiştir. Diğer taraftan pandemi sürecinde; “15 dakikalık şehir” konsepti ile Paris’in her bölgesinde günlük temel gereksinimlere ve hatta iş yerlerine sadece yürüyerek veya bisikletle erişim, daha fazla kendi kendine yeten toplulukları teşvik yaklaşımı “ekolojik dönüşüm” amaçlanmıştır. Bu şekilde, çevre sakinleri için sokaklarda yaşam kalitesini artırmak, hava kirliliğini azaltmak yani “yeşil, kısa mesafelerde, daha az otopark yeri ve daha az arabanın olduğu bir kent” hedeflenmiştir.

“Kısa mesafeli kent modeli” mahalle ölçeğinde hâkim olunabilir, güvenli ortam anlamına gelmekte olup, Oslo’da 2015 yılından beri adım adım uygulanmakta, diğer İskandinav kentleri, Londra ve Barcelona’da da bu şekilde, kademeli bir kent merkezi dönüşümü planlanmaktadır (Tolksdorf, 2021).

Benzer yaklaşım, mekânsal strateji bağlamında Melbourne kenti için 2017-2050 yılları arasına tarihlendirilmiş bir pilot proje olarak yürütülmektedir. Plan Melbourne, 20 dakikalık mahalleler prensibini desteklemekte; “yerel olarak yaşamak” ilkesinden hareketle, insanların günlük ihtiyaç duydukları hizmetlerin çoğuna 20-30 dakikalık bir yürüyüş mesafesinde, güvenli bisiklet ya da yerel toplu ulaşım araçları olanağı sunmaktadır. Kurulan ağ sistemi ile sosyal açıdan kapsayıcı, ekonomik, eşitlikçi, erişilebilir, sağlıklı, güvenli ve iklim değişiklikleri etkilerine karşı dirençli yaşanabilir kent yaratılması hedeflenmiştir (Whitzman, 2017).

Salgın döneminde hız kazanan “Slow Streets” yani “Yavaş Sokaklar” yaklaşımında da; kentlerin belirli sokaklarındaki trafiği sınırlandırarak araç trafiğini en aza indirmek, yürümeye ve bisiklete binmeye öncelik vermek, sokakları daha paylaşımlı kullanabilmek amaçlanmıştır. Bu program ile otomobil ve toplu taşıma güzergahlarında, yaya ve bisikletli için alternatif yollar oluşturulmaktadır. San Francisco’da 30’dan fazla koridorda bu program uygulanmış ve devam edilmekte, Şikago’da da benzer çalışmalar yürütülmektedir (Öztaş, 2020).

Böylece, pandemi öncesinde ortaya çıkarılan ve salgın sürecinde de benimsenen bu konseptler ile otomobil bağımlılığını azaltan, küçük yerleşimlerdeki hareketlilik biçimi benzerini, hakim olunabilir ölçekte üst seviyeye çıkararak kriz durumlarında da, sürdürülebilir kentsel dayanıklılığı sağlamak anlayışı gündeme getirilmiştir.

2.2. Pandemi Sürecinde Dünya Kentlerinde Sürdürülebilir Hareketlilik Önlemleri

Covid-19 pandemisi sürecinde, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin on birincisine uygun olarak; güvenli ve tüm insanlar için erişilebilir hareketlilik biçimlerini gerçekleştirme amacına sokakta bisikletli ve yaya için daha fazla alan bırakılarak, örneğin; Berlin, Milano, Bogota, Barselona’da yeni bisiklet yolları inşa ederek ve örneğin; Montreal, Dublin, Sidney, Brüksel’de yaya yollarını genişletilerek ulaşılmıştır.

Ayrıca, sürdürülebilir hareketliliği teşvik için bisiklet altyapısının ve yaya dolaşım zonlarının genişletilmesi, toplu taşımada güvenlik, mikro mobilite iş birliğinin desteklenmesi ve otonom ulaşım araçlarının kullanımı amaçlanmıştır (Tablo 1).

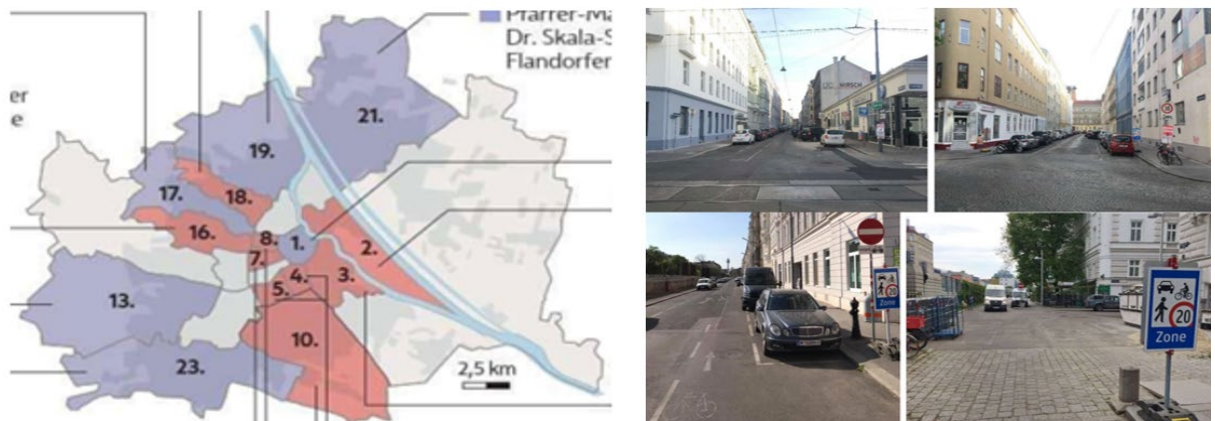

Kategori	Amaçlar
Bisiklet Altyapısının Genişletilmesi	- Çevre dostu ulaşımı desteklemek - Aktif ulaşımı desteklemek - Bireysel motorlu araç trafiğini azaltmak - Güvenliği artırmak (bulaş riskini azaltmak, riskli grupları korumak) - Bisikletin güvenliğini ve erişilebilirliğini artırmak
Yaya Dolaşım Zonlarının Genişletilmesi	- Çevre dostu ulaşımı desteklemek - Aktif ulaşımı desteklemek - Özel araç trafiğini azaltmak - Güvenliği artırmak - Yeşil alan ve açık alanlara erişilebilirliği artırmak
Toplu Taşıma İçin Güvenlik Önlemleri	- Güvenliği ve güvenlik duygusunu güçlendirmek - Özel araç trafiğini azaltmak
Mikro Mobilité İçin Destekçilerle İş birliği	- Güvenliğin artırılması - Erişilebilirliği artırmak
Otonom Araçların Kullanımı	-Güvenliğin artırılması

Tablo 1. Sürdürülebilir Hareketlilik için Öncelikli Hedefler (Adiang vd., 2020:14-15)

Söz konusu kategorilere ilişkin farklı kentlerden bazı önlemler şöyle sıralanabilir:

- Peru'nun başkenti Lima'da bisiklet ulaşımı öncelikli kararlar ile 142 km'lik geçici, uzun vadede ise 301 km'lik yeni ve kalıcı bisiklet yollarının hayata geçirilmesi planlanmıştır,
 - Pandemi öncesi Viyana'da sokak kesişim alanlarında, bisiklet ve yayalar için paylaşımlı düzenlemeler yapılmış, motorlu taşıt girişinde kısıtlamalar ile trafik sakinleştirilmiş ve güvenlik artırılmıştır.
- Covid-19 salgını sürecinde ise, kamusal alanı arttırmak için 25 ayrı yerde geçici toplanma alanları ve bisiklet yolları oluşturulmuş, böylece kent halkının temiz havada hareket etme, kent mekânlarının keyfini çıkarma fırsatı yaratılmış, bireyler arasında sosyal mesafe bırakılmasına da önem verilmiştir (Adiang vd., 2020:14-15). Federal Hükümet, mevcuttaki 19 taşıt yolunun, yaya kullanımına açılmasını gerçekleştirmiştir (Frey vd., 2020:31) (Şekil 2).

Şekil 2. Nisan 2020 itibarıyla Viyana Kentinde Trafiğe Kapalı, Yaya ve Bisiklet Kullanımına Açık Sokaklar - Geçici Toplanma Bölgeleri (Frey vd., 2020:31, 38)

- Berlin'de Covid-19 krizi sırasında, yoğun yerlerde toplam 21,5 km.'lik "geçici bisiklet yolları" açılmış ve bir kısmının kalıcı olarak uygulanmasına karar verilmiştir. Bisiklet altyapısı için düzenli planlama ve hızlı uygulamaya yönelik bir rehber hazırlanmıştır (Kallgren, 2021) (Şekil 3).

Şekil 3. Berlin'de Planlanan Geçici Bisiklet Yolları Haritası ve Geçici Bir Bisiklet Yolu (Frey vd., 2020:28)

- Brüksel kent merkezinde yaya ve bisikletlerde öncelik geçerli olup, konut yerleşim bölgelerindeki toplanma alanlarında ve bağlantı yollarında kalıcı hız kontrol şartı ile izin verilmiştir. Paris'te ise, artan sayıda bisikletçiye en kısa sürede yer açmak için bisiklet yolu projeleri uygulanmaya başlamıştır. Bu girişim, Paris'te 150 km'lik bisiklet yollarını içermiş, ayrıca yol üstü araç park şeritlerinin gastronomi alanları olarak kullanılmasına izin verilmiştir (Frey vd., 2020:30) (Şekil 4).

Şekil 4. Solda:Paris-Rue De Rivoli'de Yeni Bisiklet Altyapısı, Sağda:Paris'te Park Şeritinin Gastronomi Alanı Olarak Kullanımı (Frey vd., 2020:30)

Bu örneklerde, genel olarak kamusal açık alan kullanımını arttırmaya yönelik; nüfus yoğunluğu yüksek alanlar, küçük yerleşim birimleri, yeşil ve açık alan oranı düşük yerler, geçici toplanma bölgeleri, fiziki mesafenin korunmasını gerektirecek kaldırımları dar ve kullanım sıklığı fazla olan sokaklar tercih edilmiştir. Bangladeş'in Singra kentinde; pandemi sırasında toplu taşımının tamamen durdurulması, araba veya bisiklet ile erişim zorluğu nedeniyle, temel hizmetlerde günlük ihtiyaçların sağlanmasında elektrikli çekçekler yoğun kullanılmıştır ve gelecekte de devam ettirilmesi düşünülmektedir (Adiang vd., 2020:17). Portland, Minneapolis ve Calgary dahil olmak üzere en az yedi Amerika ve Kanada kentinde, sosyal mesafe kurallarına uygun yürüyüş, bisiklete binme ve açık havada dinlenme eylemlerine destek amaçlı, belirli koridorlardaki araçlarla ulaşım geçici olarak durdurulmuş veya sınırlandırılmıştır.

Dolayısıyla, bir kentin yaya ve bisiklet ulaşımının desteklenmesi çalışmalarında hangi aşamada olursa da, yapılacak eylemler vardır (Laker, 2020). Pandemi sürecinde dünya kentlerinde daha güvenli yaya yollarını arttırma eğilimleri (Bliss,2020), tasarım ve planlama alanındaki ulaşım düzenlemeleri

bağlamında sokak ölçeğinde değişiklikler yapılması, yaya hareketliliğinin fazla olduğu sokaklarda sosyal mesafenin korunmasına yönelik düzenlemeler önem kazanmıştır. Mahalle ve sokak ölçeğinde hareketliliğin iyileştirilmesi, kriz durumlarına karşı dayanıklı kentsel mekân tasarımları tekrar gündeme gelmiştir (Balci ve Türk, 2020:3397, Özcan ve Hamamcıoğlu, 2021:1110).

O halde, incelenen kentlerde Covid-19 salgını sürecinde kriz durumlarına karşı dayanıklı mekân tasarımları ile kontrol seçeneklerinin verilmesi söz konusudur. Bu aynı zamanda, ileriye dönük mesafe kuralları ve ulaşım politikası hedeflerinin yenilenmesini de içermektedir. Kamusal mekânın yaya ve bisikletli lehine daha geniş kaldırımlar, bisiklet yolları, araçsız yollar ile yeniden düzenlenmesi, kriz sırasında ve sonrasında sürdürülebilirlik yönündeki hareketlilik davranışını ve iklim korumasını etkilemektedir. Ayrıca, işlevsel - geçici toplanma bölgeleri oluşturmak için kullanıcı isteklerine yönelik çok daha güçlü kriterlerin belirlenmesi gereklidir. Bu nedenle, geçici önlemlerin değerlendirilmesi hem genel sistem içinde, hem de yere özeldir ve geleceğe yönelik kalıcı önlemlerde sadece motorlu araç trafiğine yönelik değil, kamusal alanların kalitesini arttıracak tanımlamalar önem kazanmaktadır.

2.3. Pandemi Sürecinde, İstanbul'da Ulaşım Önlemleri

İstanbul'da ise pandemi ile, altı güzergâhta 25 km'lik pop-up (geçici) bisiklet yolu planlanmış ve Kadıköy ilçesinde Bağdat Caddesi boyunca Göztepe Parkı ile Kızıltoprak arasında kısmen uygulanmış (İBB, 2020), mevcut durumda yaklaşık 250 km olan bisiklet yol ağının genişletilmesi amaçlanmıştır (Öztaş, 2020). Aynı zamanda, tehlike yaratsa da temassız yolculuğa olanak sağlayan elektrikli scooter kullanımı tüm dünyada olduğu gibi artmıştır (Gültiken, 2010:74-80). Tüm bu düzenlemelerin kentsel ölçekli projeler süreci olarak, paydaşların (yerel yönetimler, bölge sakinleri ve işletme sahipleri, turistler, toplu taşıma işletmeleri, taksi şirketleri vb.) iş birliğine dayalı, fizibilite aşamasından uygulama aşamasına kadar bütüncül ele alınması halinde uzun vadede uygulanabileceği belirtilmiştir.

Ayrıca, çalışmanın bu kısmında pandemi öncesinden beri sürdürülebilir hareketlilik yaklaşımına benzer bir çerçeve model olarak İstanbul'un ilçesi Büyükada örneği irdelenecektir. Hem kentsel yerleşime nispeten yakın, hem de ayrı bir yerleşim yapısına sahip Büyükada'da; ana kara ile bağlantı, ağırlıklı biçimde deniz yolu toplu taşımacılığıyla sağlanmakta, ada içi hareketlilik ise çevreci araçlarla gerçekleştirilmektedir.

3. Büyükada'da Mekânsal Gelişim, Hareketlilik ve Pandemi Sürecinde Durum

İstanbul metropol alanında Prens Adaları (dokuz takımada) içerisinde 5,4 km² ile coğrafi bakımdan en büyük yüzölçümüne sahip, Türkiye İstatistik Kurumu 2020 yılı verilerine göre 8.262 kişi nüfusuyla en kalabalık ilçedir ve yaz aylarında artan nüfus yoğunluğu beraberinde hareketlilik getirmektedir (Kavaz, Akpolat, 2022:58). Bizans Dönemi'nde diğer adalar gibi sürgün yeri olarak kullanılan Büyükada'dan, siyasi ve askeri hareketlerin yansımalarının görüldüğü, halkın genel olarak balıkçılık, bağcılık, şarapçılık gibi uğraşlarla geçimlerini sağladıkları, ayrıca madencilik de yapıldığı yer olarak söz edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise; Adalar genel olarak korunma ihtiyacı olan askerlerin ve savaştan kaçan soyluların barınma ihtiyaçlarını karşıladıkları yer iken, günümüzde ise daha çok ikinci konut, turistik ve rekreatif amaçlarla kullanılmaktadır.

Cumhuriyetin ilanıyla İstanbul'a ilişkin daha çok sanayileşme ve kentleşmeyi artırma eğilimli planlama çalışmalarında, Adalar geri planda kalmıştır. 1980'li dönemlerden itibaren planlı döneme girilmiş, İstanbul genelinde yapılaşmanın artmaya başladığı dönemle birlikte Adalar için, ilk olarak belirli aralıklarla imar adası bazında planlar yapılmıştır (İBB, 1980). 1984 yılında Adalar'ın tamamı sit alanı olarak belirlenmiş, 1990'lı yıllarda Adalar ilçe bütününe ilişkin kararlar verilmiştir. 2009 onanlı İstanbul

Çevre Düzeni Planı'nda; İstanbul 2023 Vizyon, Hedef ve Stratejiler konusunda Adalar'a ilişkin "yerleşmelerin tarihsel ve kültürel değerlerine sahip çıkmak" hedeflenmiştir (İBB, 2009). Bu çerçevede; "Büyükada, Adalar'ın merkezi konumunda olması, tarihi yapısı, imar durumu doğal ve beşeri faktörlerin etkisi ile planlamanın en önemli alanını oluşturmaktadır" (Garipağaoğlu ve Özcan, 2016). Ayrıca, 2011 tarihli İstanbul Metropolitan Kentsel Ulaşım Ana Planı'nda Toplu Taşım Master Planı'nda, Adalar deniz ulaşımına ilişkin; mevcut denizyolu filosu kapasitesinin arttırılarak modernize edilmesi gerektiğine değinilmiştir (İBB, 2011). İstanbul Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan, 2014-2023 İstanbul Bölge Planı'nda; İstanbul kent hayatının önemli bir parçası haline gelen Adalar Bölgesi için, farklılaşan mimari eser yoğunluğu ve doğal güzellikleriyle çevre mekân kalitesini artırmak ve sürdürülebilirliğini sağlamak hedeflenmiştir (İBB, 1995).

Diğer taraftan, Adalı Sivil Toplum Kuruluşları tarafından Adaların sit alanı özelliği dikkate alınarak ulaşım sorununun temelde bütünsel yaklaşımla çözüme kavuşturulması vurgulanmıştır (Adalı Dergisi, 2020:175). 2017 yılında mahkeme kararı ile 1/5000 ölçekli Adalar Koruma Amaçlı İmar Planı iptal edilmiş ve yeni plan çalışmaları başlatılmış, ilk katılım toplantısı 18.02.2020 tarihinde Büyükada'da gerçekleştirilmiştir. İstanbul'da denizyolu taşımacılığının kapasitesinin ve toplu taşım içindeki payının arttırılması amaçlı 4. Çalıştay'da, Adalar Hattı ile ilgili olarak; sefer saatlerinin yaz tarifelerine yakın düzenlenmesi, Maltepe'den de yapılacak seferlerle eğitim, sağlık ve çalışma hedefli ulaşımın kolaylaştırılması, denizyolu, lastik tekerlekli ve raylı sistem ile entegrasyonun çok önemli olduğu, deniz taşımacılığında kurumsal ve bütüncül ele alış yönteminin eksikliği, özel taşımacılığın sorun oluşturduğu ve çok fazla iskele sayısının karmaşa yarattığı vurgulanmıştır (Adalı Dergisi, 2020:176-177).

Adalar için şu an yürürlükte bir plan olmasa da oluşturulan "Adalar İlçesi Stratejik Belgesi"nde; koruma, dayanıklılık ve yenilik üzerinden ilkeler belirlenmiş, "Sürdürülebilir Ulaşım ve Altyapı Sistemleri" başlığı altında "...ulaşım modlarının yaya odaklı planlanması, altyapı sistemlerinin afete dayanıklı, ada ekolojisine uygun, çevreci ve yenilikçi modernize edilmesi" ana hedef olarak ifade edilmiştir (İBB, 2021). Ayrıca, genelde planlama çalışmalarında; faytonlar, araç sorunu, pahalılık, hizmet ve donatı alanlarının yetersizliği, sokak hayvanları gibi konular ve ulaşım ile ilgili mevcut deniz filosunun güçlendirilmesi üzerinde durulmuştur (İBB, 2010). Söz konusu belgede, Adalar'ın gelişiminin kentle entegre hale getirilememesi de en önemli yetersizlik olarak vurgulanmıştır. Tüm bunlarla birlikte, Adalar içerisinde 2019 yılında faytonlar yerine getirilen elektrikli otobüs, taksi ve bireysel araçların, ada halkı ve ziyaretçiler tarafından olumlu karşılandığı, ancak yetki karmaşası ve plan kararlarındaki eksikliklerin (İBB, 2017) bulunduğu söz konusudur. Üst ölçekli plan kararlarında da, Adalar'ın kent bütünü ile değerlendirilmemesi ve her bir adanın taşımış olduğu özgün özelliklerinin göz ardı edilerek ağırlıklı biçimde turistik ve rekreatif amaçlı kararlar verilmesi, Büyükada sokaklarındaki hareketlilikte sorun yaratmaktadır (Akpınar, 1984).

3.1. Büyükada'da Sokak

Kentsel bağlantı ögesi olan sokak; kent kimliğine önemli katkı ile manzaraya ya da yerleşim alanlarına açılım sağlar, üzerinde yürüyenlere deneyimleme ve geniş bir algı olanağı yaratır (Beckmann vd., 2006:264). Aynı zamanda kent içinde sokak - cadde ağ sisteminin oluşumu önemlidir ve bu ağ sistemini doğal sınırlar ile topoğrafya etkiler. Büyükada'da ise, kuzeyde konumlanan iskelelere yakın çevrede; arazinin eğimi azdır. Büyükada iskelesinin doğu ve güney tarafında; çarşı ve idari tesislerin yoğunlaştığı karma kullanımlı (konut+ticaret) bir merkez oluşumu görülmektedir. Bu kesim, genelde bitişik düzende yapılaşma ve dar sokaklardan oluşur, yürüme ve bisikletle hareketlilik etkindir. Etkin yaya aksları ve iskele alanının çevresindeki bazı meydanlar, özellikle Büyükada İskele Meydanı, iskeleye dik konumda Büyük İskele Caddesi ve Saat Meydanı, adaya giriş niteliğinde olup rahat algılanabilmektedir.

İskelenin doğu tarafında; sahile paralel Gülistan ve 23 Nisan-Şehit Recep Koç Caddeleri ile bunlara dik sokaklardan oluşan ızgara doku, güneye doğru ise gerek dikey, gerekse eğik sokaklarla hem ızgara hem de organik olmak üzere karma doku hâkimdir. İskele ve çevresindeki merkezi alan dışında ise, güneye doğru gidildikçe yerleşme yapısında değişim söz konusu olup, bahçeli konutlar ile bina ve insan yoğunluğunda azalma görülmektedir. Merkezi alan ve çevresinin güney kesimine doğru konumlanan Çınar Caddesi ve doğu yönü devamında Malül Gazi-Yılmaz Türk Caddesi ve güney-batı tarafında ise Kadiyoran-Çankaya-Nizam Caddeleri ana aks ve sokakların bağlandığı omurga özelliğindedir (Harita 1).

Harita 1. Büyükkada Kent Dokusu, cadde-sokak ağı ve ana akslar (Adalar Belediyesi, 2021)

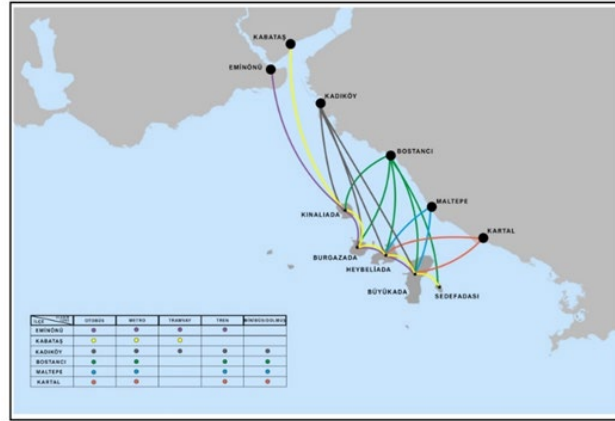
Ayrıca, Büyükkada'nın tamamı kamusal mekân niteliğindedir. "Bütünleşik mekânlar, bir yerde yaşayan ya da orada herhangi bir nedenle bulunan tüm insanları bir araya getirme potansiyeli taşıyor ve başka bir yere gitmek için içinden geçme olasılığı bulundurur" (Gündoğdu, Özkök, 2017:65). Bu bağlamda, üzerinde ticari, idari ve konaklama işlevlerinin bir arada bulunduğu ve içinden geçerek yönlenme özelliği bakımından Çınar Caddesi, iskele meydanının yakın çevresindeki merkezi alan ile güney yönünde konumlanan yerleşim alanlarını bütünleştirici mekân özelliğindedir. Bunun yanı sıra Çınar Caddesi, dört ayrı elektrikli otobüs hattının her birinin içinden geçtiği toplu taşıma güzergâhıdır (Harita 2).

Harita 2. Çınar Caddesi ve Çevresi Arazi Kullanımı (makale kapsamında üretilmiştir)

3.2. Büyükada'da Hareketlilik, Pandemi Süreci ve Öneriler

1800'lü dönemlerde Adalar'a ulaşım bağlantıları çok sık olmayıp sayfiye amaçlı ulaşım, Fransızlar tarafından gerçekleştiriliyordu. Adalar'da yaşayan nüfus da fazla değildi ve ulaşım, Tophane iskelesinden kalkan, bütün adalara uğrayıp Büyükada'ya 3 saatte ulaşan pazar kayıkları ile sağlanıyordu. "Adaların Tanzimat'tan sonra önem kazanmasıyla birlikte ilk buharlı vapur seferi 1846 yılında, İstanbul-Kadıköy-Adalar arasında gerçekleştirilmiş, yolculuk süresi 1,5 saate inmiştir. 15.06.1988 tarihinden itibaren Kabataş-Büyükada ve Bostancı-Büyükada arasında deniz otobüsü seferleri başlamıştır" (Tuğlacı, 1989:113, 121). Günümüzde ana kara ile bağlantı Eminönü, Kabataş, Kadıköy, Beşiktaş, Bostancı, Maltepe ve Kartal iskelelerinden Büyükada ve diğer adalara (Büyükşehir Belediyesi ve özel şirketlere ait tekneler aracılığıyla) daha hızlı ve sık düzenli seferler ile gerçekleştirilmektedir (Harita 3), ulaşım süresi ortalama yarım saate kadar düşürülmüştür. Ana karadaki iskelelere yakın mesafede metro, tramvay istasyon noktaları ve otobüs, minibüs, dolmuş durakları bulunmaktadır. Böylece deniz ulaşımı entegrasyonu kentin iç kesimlerine raylı, lastik tekerlekli sistemler ve ara toplu taşıma araçlarıyla sağlanmaktadır.

Harita 3. Adalar'a Ana Kara İskelelerinden Deniz Yolu İle Bağlantı (makale kapsamında üretilmiştir)

Büyükada içerisinde ise; iskeleler çevresindeki merkezi alan dışında; bahçeli konaklar, köşkler, villalar yer almaktadır ve genelde üst gelir grubundan insanların yaşadığı bir yerleşim yapısına sahiptir. Bu bölgede, hareketlilik ve erişim gereksinimlerini sağlayan geçmişte ada kimliği ile bütünleşmiş fayton taşımacılığı, (çevre kirliliği, kaza riski, hayvan hakları vb.) yaşanan sıkıntılar nedeniyle kaldırılmıştır. Temmuz 2020'den itibaren ada içi hareketlilik; toplu taşıma hizmeti veren elektrikli otobüs ve taksilerin yanı sıra bireysel elektrikli araçlar, pedallı bisikletler ile gerçekleştirilmektedir.

O halde, motorlu bireysel ulaşımın, Venedik kenti örneğindeki gibi ana karada sonlanması yani terminal istasyon ilkesine benzerlik göstermesi, yaya, bisiklet ve alternatif çevreci ulaşım türlerinin etkin kullanımı açısından, pandemi öncesinde de Büyükada hareketlilik biçiminin sürdürülebilirlik ilkelerine uygun olduğu söylenebilir. Adaya turistik amaçlı gelen ziyaretçilerin yaya hareketliliğinin yanı sıra alternatif olarak bisiklet kiralama uygulaması, İstanbul ana karadan bisikletle deniz yolu kombinasyonunun bulunması, ada içinde geçmişten beri bisiklet ile hareketlilik için tercih sebebidir, ancak arazinin eğimli olması, bisikletle erişim zorluğu yaratmakta, kontrolsüz bisiklet sürücüleri sorun oluşturmakta, özel elektrikli bisiklet ve mobil araç kullanımları açısından da yeterince denetim bulunmamaktadır. Ayrıca, diğer üç adada olduğu gibi Büyükada içinde kamu kurum ve kuruluşlarının hizmet araçları dışında motorlu taşıt girişinin yasak olması, iskeleler çevresindeki merkezi alanda yaya ağırlıklı hareketliliğin etkin olması olumlu görülse de, yol mekân kalitesi düşüktür, yaya kaldırımlarının

genişliği ve kentsel donatı elemanları yetersiz kalmakta, ayrıca ticari işletmelerin mal temini ve dağıtım araçları sıklıkla yaratmaktadır (Harita 4).

Harita 4. Büyükada, İskeleler Çevresindeki Yaya Yürüme Alanları (Adalar Belediyesi, 2021)

Covid-19 sürecindeki durum incelendiğinde; hava ulaşımı kesilmiş, turistik hareketlilik durmuş, Büyükada yaşantısı da bu durumdan etkilenmiş ve eski günlerine dönmüştür (Dreskeneli, 2020). Ülke genelinde sokağa çıkma kısıtlaması nedeniyle adaya deniz ulaşım seferleri geçici olarak durdurulmuş, normalleşme sürecinde vapur ve iskelelerde düzenli periyotlarda dezenfekte ve hijyen çalışmaları uygulanmıştır (Şehir Hatları). Salgın sonrası, adalarda bilgi-haberleşme ve dayanışma ağı kurma amaçlı Adalılar ve uzmanlardan oluşan bir sivil girişim hareketi başlatılmış, yerel yönetim, sağlık ve sivil toplum örgütlerinin yer alacağı Adalar Pandemi Kurulu oluşturulması talep edilmiştir. Buna paralel olarak üç adada (Büyükada, Heybeli ve Burgaz'da) mahalle ve sokak bazlı dayanışma-bilgilenme grupları oluşturulmuş ve temel hizmetler için çağrı yapılmıştır (Adalı Dergisi, 2020:178).

Pandemi öncesi ve sürecinde Adalar'ın doğası, tarihi ve kültürel değerleri ile kültür, sanat, turizm merkezi konumuna getirilmesine yönelik yoğun kitle baskısından kurtarılarak daha sürdürülebilir hale getirilmesi hedeflenmiş olup yerel ve merkezi yönetim tarafından yaya bölgesi ilan edilmiş ve elektrikli küçük araçlarla erişim desteklenmiştir. Pandemi öncesi Büyükada içinde birincil ulaşım aracı fayton iken, sürdürülebilir olmaktan çıktığına karar verilerek kaldırılmasına ilişkin kamuoyu sonuçlarına göre; bazı ada sakinleri tarafından (%71.11 oranında) elektrikli araçların gelmesiyle adanın daha temiz olduğu, %26,34'lük kısım ise faytonların sembolik olarak turistik amaçlı işletilmesini istedikleri belirtilmiştir (İBB, 2021:42). Bu konunun nasıl değerlendirileceğine ilişkin üzerinde çalışıldığı, her düzeyde katılım ve iş birliği hedefli çözümün esas alındığı ilgili yönetim mekanizmaları tarafından vurgulanmıştır (Adalı Dergisi, 2020:180). Ayrıca, Büyükada'da yaz aylarıyla başlayan insan ve araç trafiği yoğunluğunun yaşandığı dönemlerde; kamusal mekânlar yetersiz kalmakta, sokaklarda hareket etme güçlüğü yaşanmakta, yabancıların adadaki yaşama kattıkları ekonomik etkenlerin dışında, çevre ve gürültü kirliliği gibi bazı olumsuz etkiler oluşmaktadır. Bu durumda, bisiklet kullanımı teşvik edilmekte, ancak adada çevre kirliliği sebebi olarak kiralık bisikletlerin değil; kullanıcılarının gösterildiği saptanmıştır. Özellikle ziyaretçi sayısındaki artış, bisikletler aracılığıyla herkesin yerleşim alanlarında istediği şekilde dolaşması ve duyarsız davranışlar sebebiyle adadaki sakin yaşam için bir tehdit unsuru oluşturmaktadır (Kavaz ve Akpolat, 2022:66,70).

Nitekim, Büyükada özelinde motorlu araç girişine izin verilmemesi, yaya odaklı hareketlilik, bisiklet ve elektrikli araç kullanımı ile sürdürülebilirlik ilkelerini yansıtır niteliktedir. Ancak, çevreci nitelendirilse de söz konusu hareket modlarına yönelik, Büyükada kentsel mekânında farklı kullanım biçimlerinin yolları birbiriyle uyumlu paylaşımı açısından engel bulunmaktadır. Bazı dünya kentlerindeki Covid-19'un etkisiyle sokakların önemi ve alınan önlemlere ilişkin dünyanın farklı kentlerindeki düzenlemelerden çıkan sonuçlara göre; Montreal, Dublin, Sidney ve Brüksel'deki yaya yollarının genişletilmesi, Bogota, Brüksel, Il de France, Milano, Lima ve Oackland örneklerindeki yaya ve

bisikletliler lehine yeniden düzenleme girişimlerine benzer şekilde Büyükada sokaklarında, farklı hareketlilik biçimlerinin dengeli dağıtımı önemli gereksinimlerden biri haline gelmiştir.

Bu kapsamda, yaya odaklı ağ sistemi içinde kademelenme ile sokaklar; elektrikli otobüs ana güzergahları, Çınar Caddesi, konut sokakları ve yayalaştırılan sokaklar olmak üzere tanımlı hale getirilerek;

- Otobüs ana güzergahlarında; elektrikli araçlar, bisiklet ve yaya için üç ayrı iz oluşumu ile konfor ve kazalara karşı güvenlik,
- Çınar Caddesi üzerinde; toplu taşıma, bisiklet ve yaya izleri, park yerleri, oturma, dinlenme yerleri, kentsel mobilya donatıları,
- Konut sokaklarında; herkes için erişim amaçlı hem yaya ve bisikletle, hem de akülü araç girişlerine uygun düzenlemeler, gizli kalmış potansiyellerin yeniden keşfedilmesi ile (Viyana örneğindeki gibi) toplanma alanları ve yaratılacak oyun alanlarının yaşam ortamına katılımı,
- Yayalaştırılan sokakların merkezi bölgede bulunması, bu kesime acil durumlar ya da ticari birimler için belirlenmiş zaman aralıklarındaki servis amacı dışında araç girişinin yasaklanması, önem taşımaktadır.

önem taşımaktadır.

Ayrıca, ada içi yaya, bisiklet ve alternatif araçların kullanımının; tanımlı, düzenli, konforlu, güvenli, engelsiz, kontrollü ve denetimli olması ile kalıcı hale getirilmesi hedeflenmelidir. Büyükada bütününde; pek çok dünya kentlerindeki gibi Sevilla, New York City, Berlin, Milano, Barcelona, Brüksel ve Paris'te inşa edilen yeni bisiklet yolları örneklerine benzer özellikte bisiklet yol ağı oluşturulmalıdır. Berlin'deki gibi bisiklet altyapısı için düzenli planlama ve hızlı uygulama amaçlı bir rehber hazırlanabilir. Diğer taraftan bazı ada sakinleri istekleri doğrultusunda, ada hafızasının bir parçası olarak az sayıda faytonun New York, Viyana, Barcelona, Samsun, Çanakkale vb. pek çok kentte olduğu gibi sembolik ve turistik amaçlı işletilmesi gerçekleştirilebilir.

SONUÇ:

Motorlu bireysel araç trafiğindeki artışın kentsel mekânlar üzerindeki etkisi 1970'li yıllara dayanmakta olup, motorlu araç hareketliliğine ilişkin alan gereksinimi kentsel mekâna yük getirmiş, insan faktörü arka planda kalmıştır. Günümüzde, modern kent planlamasının temelini oluşturan, kent mekânlarını ve imajını şekillendiren araba dostu model yerine, sürdürülebilir kentsel hareketlilik yani çevreci, iklim dostu, daha verimli ve emisyon salınımı az motorlu araç trafiği, yaya - bisiklet ulaşımı, kamusal ulaşım teşvik, araç paylaşımı gibi öneriler gündemdedir. Covid-19 pandemi süreci ile de hareketlilik biçimi, dünya çapında güçlü hale gelmiş ve günlük hayatın dinamikleri değişmiştir. Bu süreçteki önlemlerde; mahalle ve sokak ölçeğinde mekân tasarımları tekrar gündeme gelmiş, bisiklet altyapısının ve yaya bölgelerinin genişletilmesi, toplu taşıma araçlarında güvenliğin artırılması, özel otomobil kullanımının önlenmesi ve mikro mobilitenin desteklenmesi amaçlanmıştır.

Çalışma kapsamında seçilen örnek alan, Büyükada özelindeki hareketlilik biçimine benzer çerçevede, önemi tekrar vurgulanan sürdürülebilir hareketlilik ilkeleri yaklaşımıyla;

- merkezi alanlarda; özellikle bireysel ulaşımın sınırlandırılması, motorlu taşıt girişinin kısıtlanması politikaları ile ulaşım modlarının dengeli dağılımı, mikro hareketlilikte denetim ve güvenliğin artırılması (Kılınçaslan, 2012:282),
- mahalle ve sokak ölçeğinde; cadde - sokak ağ sistemi içinde kademelenme, motorlu araç transit trafiğinin yerleşim alanları dışından geçen ana akslarda tutulması, bu akslar üzerinde yaya, bisiklet toplu taşıma ve bireysel araçlar için dengeli mekânsal dağılım, kaldırım genişliklerinin ve yaya yollarının artırılması,

- toplu taşıma durak yerlerinin yaya yürüme mesafesinde olması, yaya yürüme mesafesini aşan uzaklıklarda çevre ve insan sağlığı için önemli, ekonomik (bisiklet, elektrikli kamusal ve denetimli bireysel) araç türleri ile desteklenecek hareketlilik,
- su kenarı yerleşimlerinde raylı sistemler ile deniz yolu iskeleleri arasındaki bağlantı eksikliklerinin giderilmesi ve iyi bir yaya entegrasyonu,
- mahalle içi sokaklar boyunca gizli kalmış potansiyellerin yeniden keşfedilmesi, toplanma alanlarının yaşam ortamına katılması, oturma, dinlenme, yaratıcı oyun amaçlı kullanımlara yönelik nişler yaratılması,
- bisiklet yol ağı planlanırken, eğimin düşük olduğu alanlar dışındaki daha dik kesimlerde toplu taşıma ağlarına (füniküler, tünel, otobüs veya metro ile) entegre biçimde engellerin aşılması, tespit edilecek eğimli yerlerde erişimin elektrikli bisikletlerle desteklenmesi,
- çeşitli hareketlilik türlerine uygun mekânsal düzenlemelerde; kent plancısı, ulaşım uzmanı, kent tasarımcısı ve mimar ile sadece plan - tasarım değil, düşünce birliğinin oluşturulması, teknik çözümlerin yanı sıra davranış bilimleri, sanatçı, tarihçi, peyzaj mimarları, endüstriyel tasarımcı vb. farklı disiplinlerin birlikteliğinin tekrar vurgulanarak kalıcı olması hedeflenmelidir (Anders, 1998:161,162).

Dolayısıyla, üst ölçekte mekânsal gelişim planlama stratejileri ve mikro yani mahalle - sokak ölçeğindeki gelişmeler sürecinde, kullanıcı davranışlarının değerlendirilmesi önceliklidir. Bu kapsamda bütüncül bir yaklaşımla sorunun tanımlanması, yere özel detaylı mekânsal analiz ve tasarım yöntemleri, insan öncelikli çözümler yeniden gündeme taşınmalıdır. Özellikle, kentsel hareketliliğin iyileştirilmesine ilişkin eylemler, yalnızca sürdürülebilirlik yönüne odaklanmayan, aynı zamanda dayanıklılık kapsamında esnek tasarım yaklaşımı, kentsel mekân planlama ve tasarım sürecine önemli katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla, Covid-19 pandemi endişesi dünyada atlatılırken, sonraki dönemlerde ülkemiz kentlerinde yeni kriz durumlarında da dayanıklılık sağlayacak bir altyapı oluşturulması gereklidir. Bunun için bu araştırmada söz konusu edilen çabalar, karar mekanizmaları tarafından daha fazla gündeme alınmasını onaylar niteliktedir.

Yapılan çalışmanın sonucu olarak; farklı hareketlilik türleri ağının oluşturulması, kullanıcılara uygun hareketlilik biçiminin ortaya çıkması için temel oluşturur. Bireysel motorlu hareketlilik türüne alternatiflerin yaratılması yoluyla; çevre ve insan sağlığına zararların azaltılmasının, insan öncelikli, esnek tasarımlara yönelmenin, böylece kentsel mekân ve yaşam kalitesini artırma deneyiminin mümkün olduğu tespit edilmiştir. İlâveten, bu tür çalışmalar ve elde edilen sonuçların irdelenmesi; kriz yönetimine ilişkin katkı sağlanması ve çıkması olası krizler sırasında daha dirençli, kent bütününde kalıcı, tüm insanlar ve özellikle sosyal açıdan dezavantajlı gruplar için daha özgür, ekonomik, güvenli ve engelsiz hareketlilik biçiminin benimsenmesine ilişkin fikir verebilir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar, kendisi ve/veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Çalışmanın "seçilen örnek alan" kısmının veri toplama aşamasındaki katkılarından dolayı Sayın Şehir Plancısı Yağmur ATILGAN'a teşekkür ederim.

KAYNAKÇA:

Adalı Dergisi, 2020. Sayı:175, 176, 177, 178, 180.

Adiang, A., Blechner, C., Brell, M., Brunner, D., Burghardt, F.G., Drews, F., Exner, M., Lindner, R., Lüttger, M.-S. Miehle, L., Oltersdorf, N., Schwab, A., Winter, T. M., 2020. Mobilität und Gesundheit in Zeiten von COVID-19, Perspektiven auf Veränderungen der Mobilität in Berlin und weltweit, Berlin.

Akpınar, S., 1984. Adaların Tarihi ve Arkeolojisi, Adaların Türk Turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi, İstanbul.

Anders, G., 1998, Stadt der Öffentlichkeit-Zum Stadtbau, Frankfurt.

Arndt W-H, 2014. Mobility and Transportation, Berlin.

Avcan A.R. 2018, Yaya hakları mücadelesinde “beklemek” yerine “talep etmek”... (<https://kentstratejileri.com/tag/avrupa-yaya-haklari-bildirgesi/>)

Bakan, K., Konuk, G. 1987. Türkiye’de Kentsel Dış Mekânların Düzenlenmesi, Ankara: Tübitak Yapı Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Balcı, D., Türk, A., 2020. Covid-19 Sonrası Kent Planlamasında Yaşanacak Olası Değişimler Üzerine, Turkish Studies, 15(8), s.3397.

Beckmann, K.J., Hesse, M., Holz-Rau, C., Hunecke, M., 2006. Stadtleben-Wohnen, Mobilität und Lebensstil Neue Perspektiven für Raum.

Bliss, L., 2020. Mapping How Cities Are Reclaiming Street Space. Bloomberg Citylab. (<https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-04-03/how-coronavirus-is-reshaping-city-street>)

Bodensschatz, H., Hofmann A., Polinna C., Radialer Städtebau Abschied von der autogerechten Stadtregion, 2013. Berlin.

Costa P., B., Morais Neto G.C. ve Bertolde A.I., 2017. Urban mobility indexes: A brief review of the literatüre. Transportation Research Procedia, 25, 3649-3659).

Curdes, G., 1997. Stadtstruktur und Stadtgestaltung, Stuttgart, Berlin, Köln.

Çalışlar, H., 2019. Bir Kent Hafızası Sorunu, Arkitera, 30. Aralık. (<https://www.arkitera.com/gorus/bir-kent-hafizasi-sorunu-adalar-ve-fayton/>)

Danielewski, G., 1976. Wo der Fussgaenger König ist, Düsseldorf.

Dreskeneli H., 2020. Adalı dergisi, Sayı 184.

Dosch, F., Ahlers, H., Becker, L., Försterling, T., Möhlendick, B., Schulten, G., Schüle, R., Wanner, M., 2017. “Stadträume mit menschlichem Mass -Boden Mobilität Grün”, Wuppertal Institut für Klima, Umwelt, Energie.

- Frey H., Laa B., Leth U., Kratochwil F., Schober P., 2020. Mobilität in Wien unter COVID19 Begleituntersuchung Temporäre Begegnungszonen und Pop-Up Radinfrastruktur, TU Wien.
- Garipağaoğlu, N., Özcan, S., 2016. İstanbul Adaları'nın Mekân-Kıyı Yönetimi Ve Sürdürülebilirlik Kapsamında Planlanması. Marmara Coğrafya Dergisi, (33), 215-240.
- Gehl J., 2019. İnsan İçin Kentler, İstanbul.
- Gündoğdu, H.M., Özkök, M.K., 2017. Antik Kentlerde Fonksiyonel Yapılanma Özellikleri İle Mekânın Biçimlenme Özellikleri Arasındaki İlişki: Pompeii Kenti Örneği. Art-Sanat Dergisi, (8),51-72.
- Grund, E., 1997. Venice:A Model of a Car-free City?, Making Cites Livable, California.
- Holz-Rau, C., Scheiner, J., 2015. Mobilitätsbiografien und Mobilitätssozialisation: Neue Zugänge zu einem alten Thema, Springer V.
- İnceoğlu, M., Aytuğ, A., 2009. Kentsel Mekânda Kalite Kavramı, Megaron, Cilt Vol. 4, Sayı No. 3.
- İskenderoğlu, L., Gögebakan, Y., 2022. Sanat, Mekân ve Bellek, Electronic Turkish Studies, Vol. 17 Issue 3, p511-521.
- Jacobs J., 2017. Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı, Çev.: B. Doğan, İstanbul.
- Kabaoğlu, P., 2012. Kültür ve Kentsel Mekân Bağlamında Ada Yerleşmelerinin İncelenmesi: İstanbul Prens Adaları Örneği, İTÜ Fen Bilimleri Enst.
- Kallgren, J., 2021. Pop-up bike lanes in Berlin are here to stay, (<https://www.euronews.com/next/2021/09/02/berlin-s-pop-up-bike-lanes-made-permanent>).
- Kavaz, İ., Akpolat, Y., 2022. Trafik Sosyolojisi Bağlamında Bir İnceleme: Büyükada'da Yaşayanlar Gözünden Günübürlük Ziyaretçiler ve Kiralık Bisikletler. DEÜ Ed. Fak. Derg. Cilt: 9, Sayı: 1, 52-89.
- Kılınçaslan, T., 2012. Kentsel Ulaşım, İstanbul.
- Korkmazürek, B., Polat, E., 2019. Kentsel Ulaşımında Esnek, Akıllı ve Yeni Bir Planlama Yaklaşımı: Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planları, Kent Akademisi, Volume, 12 (36), Issue 1, Pages, 225-240.
- Kölz, G., 2010. "Städtischer Verkehr", Lehrbausteine Städtebau-Basiswissen für Entwurf und Planung", Stuttgart.
- Krier R., 1979, Urban Space, London.
- Lynch K., 2011. Kent İmgesi, İstanbul.
- Laker, L., 2020. World cities turn their streets over to walkers and cyclists, The Guardian, April 11. (<https://www.theguardian.com/world/2020/apr/11/world-cities-turn-their-streets-over-to-walkers-and-cyclists>).
- Öz, S., Celayır, D., Onursal, F. S., 2020. Pandemi Sonrası Yeni Dünya Düzeninde Teknoloji Yönetimi ve İnsani Dijitalasyon, İstanbul.

Özcan, Ş., Hamamcıoğlu, C., 2021. "COVID-19 Pandemi Sürecinde Kentsel Hareketlilik: Dünya Örnekleri ve Ankara Deneyimleri", İdealkent, Sayı 34, Cilt 12, 2021-3.

Öztaş, Çörek, Ç., 2020. Sürdürülebilir ulaşım ve COVID-19 sonrası yeni ulaşım perspektifleri. The City Fix Türkiye (<https://thecityfixturkiye.com/surdurulebilir-ulasim-ve-covid-19-sonrasi-yeni-ulasim-perspektifleri/>)

Pesch, F., Werrer, S., 2010. Der Öffentliche Raum, Lehrbausteine Städtebau, Stuttgart.

Rammler, S., 2015. Schubumkehr Die Zukunft der Mobilität, Frankfurt.

Rudder, S., 2021. Stadtraum und Mobilität - Nach der autogerechten Stadt (<https://www.uni-weimar.de/de/architektur-und-urbanistik/professuren/staedtebau-1/mobilitaet>)

Stadt Zürich, 2006. Stadträume 2010, Strategie für die Gestaltung von Zürichs öffentlichem Raum.

Tolksdorf B., 2021. Zurück in die Zukunft? Die 15-Minuten-Stadt, mobility.talk. (<https://mobility-talk.com/zurueck-in-die-zukunft-die-15-minuten-stadt/>)

Tuğlacı, P. 1989. Tarih Boyunca İstanbul Adaları, İstanbul.

Türkün, A., 2022. Beyoğlu Bölgesinin Büyük Altyapı Projeleri ve Öncü (Flagship) Projelerle İmtihani, mimar•ist 2022/2.

Tolksdorf, B., 2021. Zurück in die Zukunft? Die 15-Minuten-Stadt, mobility.talk. (<https://mobility-talk.com/zurueck-in-die-zukunft-die-15-minuten-stadt/>).

United Nations, 2015. The Sustainable Development Goals (SDGs) 2030. (<https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/>).

Whitzman, C., 2017. A 20-minute city sounds good, but becoming one is a huge challenge, The Conversation. (<https://theconversation.com/a-20-minute-city-sounds-good-but-becoming-one-is-a-huge-challenge-80082>).

İBB, 2020. "İstanbul'un İlk Pop-Up Bisiklet Yolu Projesi Tamamlandı" (<https://bisiklet.ibb.istanbul/istanbulun-ilk-pop-up-bisiklet-yolu-projesi-tamamlandi>).

İBB, 1980, 1995, 2009. 1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Nazım Planı Raporu (<https://sehirplanlama.ibb.istanbul/arsiv>).

İBB, 2010. 1/5000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu (http://www.adalar.bel.tr/dosyalar/PlanRapor_Cilt1_2_kurul).

İBB, 2011. İstanbul Metropoliten Alanı Kentsel Ulaşım Ana Planı (İUAP) (http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/kurumsal/Birimler/ulasimPlanlama/Documents/%C4%B0UAP_Ana_Raporu).

İBB, 2017. Adalar 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı UİP (<https://sehirplanlama.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2020/07/Savunma1000PlanNotlari>).

İBB, 2021. Adalar İlçesi Strateji Belgesi (<https://sehirplanlama.ibb.istanbul/adalarkanip>).

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

In cities, which are planned with an individual (motor) gasoline vehicle focus, environmental problems increase and adversely affect the quality of life and climatic conditions. Increasing mobility in the world also causes green space consumption, (damage to) impact on social life and a decrease in the quality of urban space. The aim of this study; To examine and understand urban mobility, the changing forms of mobility during the pandemic process, international precautionary examples, and to put forward suggestions for a resilient infrastructure in urban space in new crisis situations after the pandemic.

Research Questions:

The questions of the study are "How does sustainable mobility affect urban spaces and its image? What are the regulations aimed at safer pedestrian mobility in world cities during the Covid-19 Pandemic process?"

Literature Review:

Urban space is the spaces in the residential areas, and the buildings form the shell of the spaces, that is, the urban space is equivalent to the urban open space (Curdes, 1997). Rob Krier defined urban space as the exterior spaces between all buildings (Inceoğlu vd. 2009). Spatial mobility, which is emphasized in this study; includes access to functions (work, trade, education, or recreation). Over time, the increase in urban mobility caused the loss of public space, and streets and squares came under the dominance of motor vehicles. In the 21st century, climate change and energy security, which are key issues of the transportation sector in metropolitan cities, have changed human behavior, and alternative transportation vehicles such as bicycles have been preferred in addition to individual motor vehicles (Bodenschatz vd.,2013). Sustainable mobility is achieved through ecologically and socially fair design. For this, it is recommended to work close to home or working - education - shopping - cultural events from home, pedestrian - bicycle - public transport, cargo bikes for local services, electric vehicle transportation (Rammler, 2015).

Therefore, the old model has lost its validity, new urban mobility approaches are taking its place, and there is a worldwide paradigm shift. The street has become the living space of the city, as it was in the past, in the mobility-oriented public space discussions that are freed from vehicle traffic (Rudder, 2021). Streets are the basic element of urban space, which serves other purposes besides vehicle transportation (Jacobs, 2017). In this context, while the spatial arrangement and design studies on safe mobility types on streets and streets were on the agenda before the corona (Covid-19) pandemic, their urgency and applicability were reinforced by the experiences during the pandemic. In the Covid-19 process, it is primarily aimed that the types of mobility are fair, sustainable, and safe for all people. These factors are also in the eleventh objective of the Sustainable Development Principles titled "Sustainable Cities and Communities" (United Nations, 2015).

During the Covid-19 pandemic, the priority targets are expanding the bicycle infrastructure and pedestrian circulation zones to promote sustainable mobility, safety in public transportation, supporting micro-mobility cooperation and the use of autonomous transportation vehicles (Adiang et al., 2020). In summary, the examples in the literature reveal the necessity of establishing an infrastructure that will provide resilience in new crisis situations after the Covid-19 pandemic.

Methodology:

In this study, change in mobility and its effect on urban space, permanent urban transportation solutions are discussed in the sustainability approach, the importance of which was emphasized again during the Covid-19 pandemic process. For this purpose, the study is a literature research conducted by examining previously published works and data. In addition, it is an observation and examination study aiming to estimate how evenly the mobility types in Büyükada are distributed in spatial use, which is an example that reflects the characteristics of sustainable mobility.

Results and Conclusions:

By creating alternatives to individual motorized mobility, it is possible to reduce the damage to the environment and human health, to turn to human-oriented, flexible designs, and thus to increase the urban space and quality of life. With the covid-19 pandemic process, the form of mobility has become strong around the world and the dynamics of daily life has changed. In the measures in this process, Neighborhood and street scale space designs have come to the fore again.

The mobility model in Büyükada, which is the sample area selected within the scope of the study, coincides with the principles of sustainable mobility. In a similar framework, holistic solutions, site-specific detailed spatial analyses, problem identification, evaluation, staging and human-oriented arrangements are required.

Actions to improve urban mobility will contribute significantly to the planning and design process of urban spaces, not only focusing on sustainability, but also within the scope of resilience. Such studies and the results obtained; It can give an idea about crisis management and the adoption of a more resilient, permanent, freer, economic, safe, unhindered form of mobility for all people and especially socially disadvantaged groups during possible post-pandemic crises.

Analysing the Role of the State in the Transformation of Industrial Parks to Eco-industrial Parks

Endüstriyel Parkların Eko-Endüstriyel Parklara Dönüşümünde Devletin Rolünün Analizi

Yılmaz Kaplan¹

öz

Bu çalışma, endüstri parklarının eko-endüstriyel parklara dönüşümünü yeni kurumsalcı teorik bir bakış açısıyla incelemektedir. Kötüleşen iklim krizi, mevcut Linear Ekonomik (LE) sistemi işlevsiz hale getirdiğinden dünya genelinde sistemik bir değişim ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacın bir sonucu olarak Döngüsel Ekonomi (DE) fikri popülerlik kazanmıştır. DE, özellikle LE'nin "al-yap-kullan-at" mantığından kaynaklanan ekonomik eylemlerdeki doğrusallığı, "geri dönüştür-yeniden kullan-azalt" mantığı üzerine inşa edilen döngüsel ekonomik eylemler ile değiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu noktada endüstri parklarının DE ilkeleri doğrultusunda eko-endüstriyel parklara dönüştürülmesi DE fikrinin nasıl kurumsallaştırılabileceğini görmek için yararlı bir örnek oluşturmaktadır. Çalışma, piyasa aktörlerinin kısa vadeli çıkar hesapları ve mevcut LE sistemine olan yapısal patika bağımlılıkları nedeniyle bu dönüşümü etkin bir şekilde başlatamadıklarını iddia etmektedir. Öte yandan, etkin kurumsal gücü ile devlet, bu dönüşüm sürecini hızlandıran bir katalizör rolü oynayabilir. Özellikle devlet, LE sistemine bağımlılıklarının üstesinden gelmeleri için piyasa aktörlerine yasal, finansal, teknolojik ve toplumsal ağ desteği sağlayabilir. Ancak devlet bu süreçte girişimci olmalı ama müdahaleci olmamalıdır. Yatay bir yönetim yaklaşımına sahip olmalı ve bu yaklaşımın merkezine altyapısal yardım, iletişim, sosyal ağlar ve öğrenmeyi koymalıdır. Bu, devletin söz konusu dönüşüm sürecinde hükmeden değil patika açıcı olması gerektiği anlamına gelmektedir. Bu nedenle, devlet mi yoksa piyasa mı sorusuna takılmış saplantılı ideolojik tartışmalardan ziyade, kötüleşen iklim krizi ile etkili bir mücadele için gerekli sürdürülebilir döngüsel bir sistemin geliştirilmesinde odak noktası devlet ve piyasaya uygun işlevselliğin kazandırılması olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: İklim Krizi, Döngüsel Ekonomi, Eko-endüstriyel Parklar, Girişimci Devlet, Piyasa, Yeni Kurumsalcılık

ABSTRACT

This study analyses the transformation of industrial parks to eco-industrial parks from a new institutionalist theoretical perspective. The worsening climate crisis has made the existing Linear Economic (LE) system dysfunctional; thus, a need for systemic change has emerged across the globe. As a result of this need, the idea of Circular Economy (CE) has gained popularity. The CE particularly aims to replace the linearity in economic actions originating from the LE's "take-make-use-dispose" logic with the circularity of economic actions constructed through a "recycle-reuse-reduce" logic. At this point, the transformation of industrial parks to eco-industrial parks in line with the CE principles constitutes a useful case to see how the idea of the CE can be institutionalized. The study argues that the market actors cannot effectively initiate this transformation due to their short-run interest calculations and path-dependence on the existing LE system. On the other hand, the state with its strong institutional power could play a catalyst role accelerating this transformation process. In particular, the state could provide regulative, financial, technological, and societal network support to the market actors to deal with their dependence on the LE system. However, the state should become entrepreneurial, but not interventionist in this process. It should have a horizontal governance approach and put infrastructural help, communication, networks and learning at the centre. This means that the state should become a path-opener but not the dominator of the mentioned transformation process. Therefore, rather than obsessive ideological debates over the state versus the market, the focal point should be the proper functionality of the state and market in the establishment of a sustainable circular system to cope with the worsening climate crisis.

Keywords: Climate Crisis, Circular Economy, Eco-industrial Parks, Entrepreneurial State, Market, New Institutionalism

¹ **Corresponding Author:** Erzurum Technical University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, yilmaz.kaplan@erzurum.edu.tr, 0000-0002-0959-5384

INTRODUCTION:

The Linear Economic (LE) system institutionalized after the industrial revolution has gradually brought about the climate crisis, and this crisis convincingly shows the dysfunctionality of the LE system. In particular, the LE system has a “take-make-use-dispose” logic, which causes the exploitation of natural resources in an unsustainable way. Here, the main problem is the disconnect between production and consumption in the LE system. The resources are extracted from the Earth, used in production, consumed, and disposed of. More importantly, this linear process continuously needs further exploitation of the natural resources and produces more waste and emission. However, the Earth with its limited resources has started not to tolerate the increasing mass production and consumption actions after the 1970s (Meadows et al., 1972). As a response to the dysfunctionality of the LE system due to the worsening climate crisis, the idea of the Circular Economy (CE) has increasingly gained the attention of people (Nobre & Tavares, 2017). The CE simply suggests connecting production and consumption actions as much as possible. According to this understanding, if the circularity of resources between production and consumption is increased, the leakage of natural resources from the economic system will be prevented. This means less pollution and less exploitation of the natural resources, and the establishment of a more sustainable system. In other words, the CE aims to develop a circularity between “take-make-use” oriented actions, and in this way, the disposal of natural resources from the economic system will significantly be decreased if not eliminated (Andrews, 2015). Therefore, the CE aims to develop a “recycle-reuse-reduce” logic behind economic actions to prevent the resource leakage from the system as much as possible (see: Ellen MacArthur Foundation, 2013; Geissdoerfer et al., 2017; Ghosh, 2020; Kaplan, 2022a; Kirchherr et al., 2017). Even though the CE makes an effective critique of the LE and a more sustainable suggestion, there is not any clear blueprint showing how to achieve an institutional change from the LE system to a circular one.

This study has been devoted to providing an analytical answer to this question. To this end, the study has developed a theoretical framework by benefiting from the New Institutionalism (NI) (see: Peters, 1999). From this theoretical point of view, an analysis on the role of actors in an institutional change process could provide new insights; therefore, the study has focused on the state as a key actor who could play an entrepreneurial role in the mentioned institutional change process. To empirically analyse the entrepreneurial role of the state in this process, the study has been designed as a case study and has focused on the role of the state in the transformation of industrial parks to eco-industrial parks (see: Eckstein, 2000; George & Bennett, 2005; Yin, 2003). The industrial park is a meso-level institutional structure in which numerous enterprises are clustered to gain a comparative advantage through this agglomeration; thus, it has a transformative power over the existing socio-economic structure. As a result, a case study on the aforementioned transformation process will also provide a new insight to the discussions on sustainability. The study also benefited from the secondary data derived from several empirical research conducted in different countries to establish a holistic framework for its analyses.

As a result, the study has firstly concentrated on developing a theoretical framework to analyse the potential role of state in an institutional change from an NI perspective. This analysis mainly argues that the state could play an institutional entrepreneurial role to change the course of the linear history even though the main NI approaches prevail continuity over change as the possible future for an institutional setting. In the following section, the study argues that the path-dependence might limit the market dynamics to trigger the transformation of industrial parks to eco-industrial parks in line with the CE principles, but alternatively, the entrepreneurial state could become a catalyst accelerating this transformation.

1. The Theoretical Framework: Institutional Change and the State

The New Institutionalism (NI) prioritises structure over agent while explaining the social world. They mainly lean on the idea that a structure is far beyond the accumulation of agents, and it shapes agents' way of thinking and behavioural patterns. Therefore, actors perform actions appropriate to the institutional setting where they live, and in this way, the continuity of this institutional setting is guaranteed. On the other hand, change as a potential future of an institutional setting emerges as a rarely witnessed phenomenon which could only be possible through exogenous shocks (DiMaggio, 1998). To illustrate, Rational Choice Institutionalism (RCI) reckons on the concept: "punctuated equilibrium" while explaining why stability is a more expected feature of an institutional structure than change (Krasner, 1988). This perspective argues that once an institutional setting is formed, actors tend to follow its rules as this behavioural pattern is more rational. For example, North (1994) argues that if an institution is considered as a game, actors represents the players of it, and their rationality urges them to play the game according to its rules. In the same vein, Historical Institutionalism (HI) also benefits from the same concept while explaining why institutional change is a rarely experienced phenomenon, and how path-dependence tendency in actors' actions makes continuity much more possible than change in terms of the future of an institutional setting (Pierson, 2004; Streeck & Thelen, 2005). Sociological Institutionalism (SI) also assumes that an institution actually provides a cultural and cognitive setting in which actors develop a collective logic appropriate to this setting and behave accordingly (i.e. the logic of appropriateness). Therefore, the logic of appropriateness developed by the members of an institution maintains the continuity of this institution. However, despite the mainstream approaches in the NI which explain institutional change through exogenous shocks, endogenous factors should also play an important role in an institutional change process as it is a complex social phenomenon which cannot be explained through only one parameter (see also: Pollack, 1996).

In this regard, institutional entrepreneurship could be given as an important endogenous factor which might profoundly shape an institutional change process even if this process was triggered by an exogenous shock. At this point, an institutional entrepreneur should have enough allocative and authoritative resources to achieve its institutional change ambition (Walgenbach & Meyer, 2008). Therefore, the state emerges as a promising actor who could effectively perform this entrepreneurship role because it has both authoritative resources (it can coordinate human actions) and allocative resources (it can control material products) (see: Giddens, 1984). Particularly, its historical bureaucratization gives the state an institutional capacity through which it could make rational decisions about the developments happening around it and put these decisions into practices. Furthermore, this bureaucratic power makes any institutional change legitimate in the eyes of other actors (Giddens, 1985). In other words, with its rational bureaucracy, the state has a transformative power over its society (Evans, 1995), and it could foster long-term transformations through deliberative investments and decreasing related risks (Evans, 1989). This is the reason why Polanyi puts a great emphasis on the state while explaining the transformation as a social phenomenon (Block, 2003). Moreover, an innovative institutional change is a systemic phenomenon which cannot be carried out by firms in the market because it requires complex institutional measures such as new legal frameworks, new research and development infrastructure, and new norms. Therefore, the formation and governance of an effective network between actors in a societal system is a prerequisite for an institutional change, and this network formation and governance processes need leadership (Freeman, 1987). Here, as a result of the above-mentioned reasons, the state arises as the only actor who can play this leadership role over different segments of a society in an institutional change process. For example, the state's leadership was the key in the developmental success of the East Asian countries (e.g. see: Aoki et al., 1997; Ebner, 2007; Wade, 1990).

However, how the state will carry out this leadership is under discussion. In general, the cooperation with the market, but not the domination of the market, could be given as a necessary condition for a successful institutional change (see: Chang & Kozul-Wright, 1994). Therefore, instead of being

regulatory or developmental, the state should become entrepreneurial in a successful institutional change process. The neoliberal understanding conceptualizes the state as a regulatory agent within the market mechanism, and according to this understanding, it should guarantee the implementation of free market rules by every actor in the market (Walter, 2006). From this point of view, a regulatory state could maintain the functionality of the existing liberal system, but cannot initiate a structural change since firms are considered as the main entrepreneurs for innovation/change. Contrarily, a developmental state plays the main role in planning key developmental strategies to benefit from the comparative advantage of its national economy in the globalized world economy. Therefore, the developmental state has a hierarchical governance rationale, and so it is highly interventionist (Jayasuriya, 2005). Alternatively, from a Schumpeterian perspective, the entrepreneurial state serves “the entrepreneurial function of introducing novelty in an economic system”. While doing this, the state could use interventionary policies, and more importantly “its conditioning through institutional and physical infrastructures” (Ebner, 2009). In a more concrete manner, the entrepreneurial state has a horizontal governance understanding (less hierarchical), which puts communication, networks and learning at the centre of its policy making process. This entrepreneurial governance mode initially prioritizes experimentation in an institutional change process; thus, the initial experiences help to deal with the uncertainty problem as a side-effect of an institutional change process. Furthermore, the need for the good governance of the uncertainty problem might encourage other market actors to implement expected institutional changes. In a simple manner, the state might develop intermediary institutions in line with new ideas as a hub through which communication/networks between actors could increase, and actors could gain experience on the question how to achieve a proper institutional change (Ebner, 2015; Rodrik, 2004).

Moreover, an exogenous shock might make an institutional structure dysfunctional and put pressure on actors to change it. Despite this pressure, it is hardly possible for actors to initiate an immediate institutional change process without a new idea due to the uncertainty problem. New ideas particularly help actors to understand the dysfunctionality of an institutional structure and how to change it. To put it succinctly, new ideas allow actors to develop solutions to the dysfunctionality of an existing institutional system, and this might pave the way for an institutional change process (Blyth, 2002). In the same vein, Tang (2011, p. 2) conceptualizes institutional change as “a process of selecting a few ideas out of many and solidifying them into institutions”. From this theoretical point of view, as noted above, the climate crisis has made the linear system dysfunctional and forced the global actors to look for alternatives. However, the dependence of the market actors on the existing linear system is a challenging structural barrier on the institutionalization of the idea of CE as an alternative to the LE system, but the state emerges as a strategic actor which could open a new path for the circular institutionalization. To put it another way, the implementation of the idea of the CE requires good entrepreneurial skills, and the state as the leading game changer needs to perform these skills to change the unsustainable LE system with a more sustainable circular one. In this regard, industrial parks emerge as a strategic intermediary institution through which the state might experience the implementation of a new idea (the CE) at the meso-level and trigger new networks/connections between firms in the name of developing new collective circular actions in the market. In a more concrete manner, once a circular path is opened by the entrepreneurial state in an industrial park, the increasing returns might lock firms into the new circular path, and the accumulation of circular actions of firms might gradually solidify the new circular path (Sydow et al., 2009). The diffusion of the positive experiences/feedback developed within an eco-industrial park might also increase the transformative power of it at regional and national levels.

The following section analyses how the entrepreneurial state could play a catalyst role accelerating the transformation of industrial parks to eco-industrial parks by benefiting from the secondary data derived from several empirical studies from different countries.

2. From Industrial Parks to Eco-industrial Parks: The Problem of Path Dependence and the State

The idea of the industrial park firstly emerged in the UK in the wake the industrial revolution. The foundation of Trafford Park as the first industrial park accelerated the industrialization of the Manchester metropolitan area in the early years of the 1900s as it provided necessary infrastructure, a skilled labour pool, and new networks for entrepreneurial partnerships, trade, and market services. Thanks to this positive experience, the idea of industrial park as a means of industrialization swiftly spread across the world (Kozak-Holland & Procter, 2020). In a similar way to economies of scales, industrial parks have a capacity to produce the agglomeration effects (e.g. low costs, new opportunities originating from geographical proximity, labour pooling, and knowledge spillover), and this gives the firms in an industrial park considerable competitive advantages (Porter, 1998). Therefore, it could be argued that industrial parks as meso-level institutional structures have a significant transformative power on a national economy towards industrialization. This is the reasons why the foundation of industrial parks became a strategic priority in development policies in the 20th century (e.g. see: Kim, 1992; Lin, 1992; Lin, 2010). Moreover, thanks to its transformative power, industrial parks have become more apparent in the discussions on how to deal with the climate crisis after the 1990s (e.g. see: Côté & Cohen-Rosenthal, 1998; Lowe, 1997; Martin et al., 1998). In this regard, the general assumption is that if the industrial parks are converted into eco-industrial parks according to the CE principles, this might constitute the core of a systemic change from the LE to the CE.

Industrial parks are historically institutionalized to increase companies' competition, and increasing competitive power is conceived as the main sign of the sustainability of an economy. However, after the realization of the climate crisis, sustainability started to be considered as the symbiotic institutionalization of economic actions embedded in the ecological system. Therefore, eco-industrial parks represent the re-institutionalization of conventional industrial parks according to this newly emerging sustainability understanding, which puts the environment at the centre, instead of competition. At this point, it is hardly possible for the market actors to make a paradigm shift and put the environment at the centre of their actions due to their short-run interest calculations and the zero-sum logic of LE system (i.e. economy versus the environment) (see: Tsekourads, 2009). In other words, the firms which do not play the game according to its rules (i.e. the lower-cost competition in the LE system) would be eliminated from the game. Therefore, the actions performed by the market actors could maintain the functionality of the linear market system (the continuity of the existing system), but hardly trigger a paradigm shift towards a CE system (Kaplan, 2022b). Moreover, the mentioned paradigm shift also necessitates a structural change in the way of network formation from narrow industrial symbiosis to broader social networks (de Abreu & Ceglia, 2018). This implies that an eco-industrial park needs to extend its previously formed industrial networks to its surrounding socio-economic ecosystem. Put differently, beyond aggregating industrial entrepreneurs in a particular place, an eco-industrial park tends to extend its ecology centred actions further away. Here, in addition to economic actors, it tries to develop new connections with different segments of the society. For instance, to improve labour force in line with new ecological priorities, it could trigger educational reforms in the local schools, or it could play an active role in the urban planning of the city where it is located by expanding the symbiotic relationship beyond its industrial location. However, despite this need, the market dynamics do not have the capacity to make this structural change without having governmental support due to their dependence on the existing structure. As discussed in the previous section, enterprises are the rule follower of the existing linear market mechanism, and their performing rule breaker role is hardly possible (Martin & Sunley, 2006). In particular, the linear paradigm deeply shapes the market actors' way of thinking (cognitive abilities); thus, it might be hard for the conventional enterprises which were institutionalized in the linear paradigm to fully comprehend the CE principles and perform proper circular actions. Additionally, the increasing returns historically developed in an industrial park might produce organisational inertia towards the circular ideas as the performance of the existing habits might be considered more profitable in the short-run (Arthur, 1989; Simboli et al., 2014). To illustrate, there are several studies which point out this path-dependence phenomenon as a significant structural barrier against the transformation of industrial

parks to eco-industrial parks (or foundation of new eco-industrial parks) through the market dynamics (Guo, 2012; Hu et al., 2021; Roberts, 2004; Wang et al., 2022). This is also the reason why there emerged an implementation gap between companies' actual actions and the necessary actions appropriate to the CE principles (Gibbs & Deutz, 2007).

More specifically, the path-dependence-related structural barriers could be grouped into four categories: regulative, financial, technological, and social (e.g. see: Heeres et al., 2004; LeBlanc et al., 2016; Li et al., 2015; Park et al., 2016; Sellitto et al., 2021; Veleva et al., 2015; Zhu et al., 2015). These barriers clearly show that the transformation of industrial parks to eco-industrial parks requires a proper institutional capacity building, and the state could deliberately govern this capacity building process (Healey, 1998). First of all, the transformation to eco-industrial parks needs necessary regulatory frameworks, and only the state bureaucracy could develop these frameworks. The state is particularly needed to replace linear regulatory framework with a circular one in a holistic way. In particular, the firms which intend to implement circular actions might be marginalized by the existing linear regulatory framework. For example, Yedla and Park (2017) argue that the waste management regulations adopted in the linear paradigm limit the reuse of by-product as feedstocks, and this dilutes further development of symbiosis between companies. In addition to this, the laws on intellectual property rights make knowledge spillover among companies harder, but easy knowledge spillover is an important trait of a circular relationship (Li et al., 2015). Thus, the state should take necessary measures to make knowledge spillover easier in eco-industrial parks. In this regard, a new circular framework should provide clear standards of circular actions and guidelines/indicators showing how to achieve these standards (Piatkowski et al., 2019; Stucki et al., 2019). Moreover, the start-up companies founded in accordance with the CE principles might be considered as the main building blocks of eco-industrial parks as they could perform the CE actions much better than the conventional companies (they do not have a path-dependence problem compared to the existing companies), but they also need encouraging regulative measures to flourish in eco-industrial parks. For example, Henry et al. (2020) found that regulatory barriers (e.g. taxes and the directives preventing the usage of waste as resource in production) play an inhibitor role in the formation of new circular start-ups after analysing 128 different circular business models; thus, according to them, the state is the pivotal actor who could eliminate these barriers.

Secondly, the financial support mechanisms are also necessary for a successful transformation to eco-industrial parks, and the state again appears as the critical actor who could provide necessary financial mechanisms. According to Daddi et al. (2016), the state should complete its regulations on eco-industrial parks with economic instruments. At this point, the state could provide direct or indirect (e.g. subsidies, taxes or procurements) financial supports. For instance, Chen et al. (2017) found that direct financial support is a significant factor which drives enterprises towards eco-industrial parks. As noted above, an initial cost originating from a behavioural change towards the CE might discourage enterprises to participate in an eco-industrial park symbiosis, but Chin et al. (2021) argue that subsidies compensating for this cost could accelerate the development of symbiotic behavioural patterns among enterprises. By comparing the industrial symbiosis developments in China, Denmark, USA, Germany, and Japan, Yu et al. (2015) also came up with the idea that financial incentives such as tax exemptions and subsidies are more favourable than regulatory policies in the formation of the industrial symbiosis. Moreover, the state should also take necessary measures for the establishment of a well-functioning circular financial market. As an example to this argument, Abu-Qdais and Kurbatova (2022) maintain that the formation of a circular financial market will be a better strategy for China beyond direct financial support. In the same vein, Sakr et al. (2011) also found that local financial mechanisms could make eco-industrial parks more sustainable by carrying out a case study in Egypt.

Thirdly, the transformation of industrial parks to eco-industrial parks requires innovative technological infrastructure, and the state has an ability to provide this necessary infrastructure. In fact, industrial parks are designed as a technology hub providing crucial infrastructural services to industrial clusters. However, an eco-industrial park might need more sophisticated technology to transform previously

discarded by-products or waste into resource (Maqbool et al., 2018). The technological infrastructure of an eco-industrial park should also support energy saving and pollution prevention sufficiently. Therefore, the rationale behind the institutionalization of an eco-industrial park is green technology, but green technology needs smart investment in research and development. Regarding this point, every socio-economic ecosystem where an eco-industrial park is embedded is unique, and as a result of this uniqueness, every eco-industrial park needs its own specific research and development infrastructure. However, the establishment of this technological infrastructure has the dire need of governmental support as it requires sophisticated organizational skills and financial source. In other words, green technology is one of the most important parts of the institutional capacity building of an eco-industrial park, and the state emerges as the main actor who could initiate necessary technological infrastructure. To illustrate, Li et al. (2015) give green technology as a necessary condition for the development of circularity in eco-industrial parks, but the initial investment in green technology has high costs and this discourages enterprises from making this investment (Zeng et al., 2021).

Additionally, eco-industrial parks require new societal relationships, and the state could open a new path for the formation of these relationships. In particular, the existing network relations which are shaped according to the competition-oriented clustering in industrial parks might itself constitute a structural barrier in front of developing new circular networks appropriate to their surrounding socio-economic ecosystem. To put it another way, an industrial park tries to create competitiveness advantages by developing geographical proximity in the LE paradigm, but the circular logic behind the eco-industrial park aims to create an ecosystem by developing new institutional, social and cognitive proximity in addition to the geographical one (Velenturf & Jensen, 2016). Here, the cognitive proximity means the homogenization of companies' decision-making processes, the institutional proximity means the acquisition of same circular visions by companies, and the social proximity means the embeddedness of companies' economic actions within their surrounding socio-economic ecosystem, and these new contributions are required to achieve the coordination, mutual-learning, knowledge transfer, and innovation between companies (ibid.). However, triggering willingness and trust between companies to initiate the circular transformation of an industrial park is difficult (Maqbool et al., 2018). For instance, Veiga and Magrini (2009) underlined this trust problem while analysing eco-industrial park development in Rio de Janeiro (Brazil). As a solution to this problem, Hartley et al. (2020) suggested that governments could play a catalyst role in forming new circular networks by investigating the situation in the EU. In line with this suggestion, de Abreu and Ceglia (2018) also observed that the governmental agencies highly improved new networks among companies in the UK, and Wang et al. (2017) also made a similar observation in China.

All in all, it could be argued that the state intervention is a dire need for the transformation of industrial parks to eco-industrial parks. However, the nature of the state intervention is crucially important. As noted in the theoretical discussion section, the entrepreneurial state could be strategically helpful in an institutional change process. The entrepreneurial state deploys itself as an initiator/catalyst in the market to open a new path and encourage the market actors to follow this new path, but does not attempt to hierarchically govern the market. For instance, de Abreu and Ceglia (2018) argue that the state might be initially needed for the institutional capacity building of eco-industrial parks, but the healthy functioning of these parks requires the implementation of market rules under the domination of the market actors. In the same way, Korhonen et al. (2004) emphasize the proactive actions of enterprises in addition to governmental policies as another important requirement for the good governance of eco-industrial parks. Zhu et al. (2015) also maintain that a more sustainable eco-industrial park requires more stakeholders in its governance in addition to governmental agents.

CONCLUSION:

This study is devoted to analysing the role of the state in the transformation of industrial parks to eco-industrial parks from an NI perspective. The worsening climate crisis has clearly showed that the linear economic system institutionalized after the industrial revolution is no longer sustainable. As a response to this crisis, the idea of CE gains popularity as it proposes the circularity of resources in-between

economic actions to prevent the resource leakage. The CE particularly aims to replace the LE's "take-make-use-dispose" logic with the "recycle-reuse-reduce" logic in economic actions to prevent the resource leakage from the economic system. By preventing the resource leakage, the CE promises sustainable economic growth and environmental protection. Despite this promise, how the CE can be institutionalized in practice is not clear. Therefore, this study has focused on the transformation of industrial parks to eco-industrial parks as a case to release important parameters in a possible CE oriented institutional change process. Furthermore, industrial parks have a transformative power on the rest of an economic system, and a successful analysis on their transformation to eco-industrial parks in line with the CE principles might pave the way for a broader systemic change towards the CE. At this point, the study argues that the state is a strategic actor which could play a catalyst role in the transformation of industrial parks to eco-industrial parks. It has been found that the path-dependence on the existing linear economic system limits the market dynamics/actors in initiating a transformation process from industrial parks to eco-industrial parks. In particular, the short-run interest calculations of enterprises actually strengthen the functionality of the existing LE system. Moreover, there are important structural barriers which the market actors cannot handle alone. Here, the state emerges as a catalyst which could accelerate the transformation of industrial parks to eco-industrial parks according to the CE principles. The study has found that the state could provide regulative, financial, technological and societal support for the market actors. Firstly, the circular economic actions cannot be taken within the linear regulative system; thus, the circular regulative measures are necessary to accelerate the circular actions among the enterprises in industrial parks. For example, the waste management regulations designed within the linear paradigm restrict the usage of by-products in new production processes, or the regulations on intellectual property rights limit knowledge spillover in industrial parks even though knowledge spillover is a sine qua non for an industrial symbiosis. Secondly, the market actors need efficient financial mechanisms to replace their linear economic behaviours with circular ones, and again, the establishment of these mechanism needs the state support. Thirdly, the green technology is an essential ingredient of an eco-industrial park, and the private investment cannot establish this technological infrastructure without the help of the state. Last but not least, the circularity in eco-industrial parks could be achieved through deepened socio-economic networks within an eco-industrial park and with other stakeholders from its surrounding socio-economic ecosystem. These deepened networks need mutual trust between stakeholders and the state could establish this trust environment much better than the competition-oriented market.

However, while giving this support, the state should be in an entrepreneurial mode rather than being interventionist. To do this, the state needs to follow a horizontal governance strategy. With regard to this point, industrial parks automatically constitute intermediary institutions for states, and they could use these institutions in an experimental way to acquire knowledge on how to institutionalize the idea of the CE. For instance, the state can convert an industrial park into an appropriate environment through strategic infrastructural investments, and this appropriate environment might help the embeddedness of the idea of the CE by the market actors. This appropriate environment is generally labelled as an industrial symbiosis in which enterprises themselves could deepen their networks with each other and learn the implementation of the CE in an effective way. As noted above, this symbiotic relationship could result in the development of institutional, social and cognitive proximity in addition to the geographical one that industrial parks already have. The institutional and cognitive proximity will help companies in an eco-industrial park to develop identical way of thinking and behavioural patterns; thus, an eco-industrial park could perform like an organic body. In this way, for example, knowledge transfer between the organs of an eco-industrial parks will be much easier. Additionally, the social proximity will enable this organic body to fully integrate itself into its socio-economic ecosystem, and this means easy diffusion of knowledge and experiences into its surrounding socio-economic structure (see also: Boschma, 2005; Prosman et al., 2017; Velenturf, 2016; Velenturf & Jensen, 2016).

These findings suggest that an ideological debate over the market versus the state is not useful in dealing with the climate crisis. Rather than being obsessed with this debate, the functionality of the

state and the market should be re-conceptualized in order to establish a more sustainable system to cope with this devastating crisis (e.g. see: Adami & Schiavon, 2021; Cameli, 2022; Lane, 2019). In this regard, the idea of the CE is a chance to re-arrange the functionality of these key actors in a complementary way. Otherwise, neither the state nor the market has the sole power to overcome this problem. As this case study clearly shows, the transformation to a more sustainable circular system needs both the state and market participation. Therefore, following studies could focus on the possible ways which enable the complementarity of the state and market while developing efficient policies against the climate change.

Compliance with Ethical Standards

Conflict of Interests: There is no conflict of interest between the author or any third party individuals or institutions.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding Disclosure: No financial support was required in this study.

Acknowledgement: We have no thanks.

REFERENCES:

- Abu-Qdais, H. A., & Kurbatova, A. I. (2022). The role of eco-industrial parks in promoting circular economy in Russia: A life cycle approach. *Sustainability*, 14(7), 3893. <https://doi.org/10.3390/su14073893>
- Adami, L., & Schiavon, M. (2021). From circular economy to circular ecology: A review on the solution of environmental problems through circular waste management approaches. *Sustainability*, 13(2), 925. <https://doi.org/10.3390/su13020925>
- Andrews, D. (2015). The circular economy, design thinking and education for sustainability. *Local Economy*, 30(3), 305-315. <https://doi.org/10.1177/0269094215578226>
- Aoki, M., Kim, H. K., & Okuno-Fujiwara, M. (1997). *The role of government in East Asian economic development: comparative institutional analysis*. Clarendon Press.
- Arthur, W. B. (1989). Competing technologies, increasing returns, and lock-in by historical events. *The Economic Journal*, 99(394), 116-131. <https://www.jstor.org/stable/2234208>
- Block, F. (2003). Karl Polanyi and the writing of the Great Transformation. *Theory and Society*, 32(3), 275-306. <https://doi.org/10.1023/A:1024420102334>
- Blyth, M. (2002). *Great transformations: Economic ideas and institutional change in the twentieth century*. Cambridge University Press.
- Boschma, R. (2005). Proximity and innovation: a critical assessment. *Regional Studies*, 39(1), 61-74. <https://doi.org/10.1080/0034340052000320887>
- Cameli, S. A. (2022). A complexity economics framework for 21st-century industrial policy. *Structural Change and Economic Dynamics*, 64, 168-178. <https://doi.org/10.1016/j.strueco.2022.11.007>
- Chang, H. J., & Kozul-Wright, R. (1994). Organising development: comparing the national systems of entrepreneurship in Sweden and South Korea. *The Journal of Development Studies*, 30(4), 859-891. <https://doi.org/10.1080/00220389408422341>

- Chen, L., Zhou, Y., Zhou, D., & Xue, L. (2017). Clustering enterprises into eco-industrial parks: Can interfirm alliances help small and medium-sized enterprises? *Journal of Cleaner Production*, 168, 1070-1079. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.09.104>
- Chin, H. H., Varbanov, P. S., Klemeš, J. J., & Bandyopadhyay, S. (2021). Subsidised water symbiosis of eco-industrial parks: A multi-stage game theory approach. *Computers & Chemical Engineering*, 155, 107539. <https://doi.org/10.1016/j.compchemeng.2021.107539>
- Côté, R. P., & Cohen-Rosenthal, E. (1998). Designing eco-industrial parks: a synthesis of some experiences. *Journal of Cleaner Production*, 6(3-4), 181-188. [https://doi.org/10.1016/S0959-6526\(98\)00029-8](https://doi.org/10.1016/S0959-6526(98)00029-8)
- Daddi, T., Iraldo, F., Frey, M., Gallo, P., & Gianfrate, V. (2016). Regional policies and eco-industrial development: the voluntary environmental certification scheme of the eco-industrial parks in Tuscany (Italy). *Journal of Cleaner Production*, 114, 62-70. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.04.060>
- de Abreu, M. C. S., & Ceglia, D. (2018). On the implementation of a circular economy: The role of institutional capacity-building through industrial symbiosis. *Resources, Conservation and Recycling*, 138, 99-109. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2018.07.001>
- DiMaggio, P. (1998). The new institutionalisms: avenues of collaboration. *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)/Zeitschrift für die Gesamte Staatswissenschaft*, 154(4), 696-705. <https://www.jstor.org/stable/40752104>
- Ebner, A. (2007). Public policy, governance and innovation: entrepreneurial states in East Asian economic development. *International Journal of Technology and Globalisation*, 3(1), 103-124.
- Ebner, A. (2009). Entrepreneurial state: The schumpeterian theory of industrial policy and the East Asian. In U. Cantner, J. L. Gaffard, & L. Nesta (Eds.), *Schumpeterian perspectives on innovation, competition and growth*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-540-93777-7_20
- Ebner, A. (2015). Institutional transformations of technology policy in East Asia: the rise of the entrepreneurial state In U. Hilpert (Ed.), *Routledge Handbook of Politics and Technology* (pp. 367-379). Routledge.
- Eckstein, H. (2000). Case Study and Theory in Political Science. In R. Gomm & Hammersley (Eds.), *Case study method: Key issues, key texts* (pp. 119-164). Sage Publications.
- Ellen MacArthur Foundation. (2013). Towards the circular economy: Economic and business rationale for an accelerated transition. <https://ellenmacarthurfoundation.org/towards-the-circular-economy-vol-1-an-economic-and-business-rationale-for-an>
- Evans, P. (1989). Predatory, developmental, and other apparatuses: A comparative political economy perspective on the third world state. *Sociological Forum*, 4(4), 561-587. <https://doi.org/10.1007/BF01115064>
- Evans, P. (1995). *Embedded autonomy: states and industrial transformation*. Princeton University Press.
- Freeman, C. (1987). *Technology and economic performance: lessons from Japan*. Pinter.

- Geissdoerfer, M., Savaget, P., Bocken, N. M., & Hultink, E. J. (2017). The Circular Economy—A new sustainability paradigm? *Journal of Cleaner Production*, 143, 757-768. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.12.048>
- George, A. L., & Bennett, A. (2005). *Case Studies and theory development in the social sciences*. The MIT Press.
- Ghosh, S. K. (2020). *Circular economy: Global perspective*. Springer.
- Gibbs, D., & Deutz, P. (2007). Reflections on implementing industrial ecology through eco-industrial park development. *Journal of Cleaner Production*, 15(17), 1683-1695. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2007.02.003>
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Polity Press.
- Giddens, A. (1985). *The nation-state and violence: Volume two of a contemporary critique of historical materialism*. Polity Press.
- Guo, L. (2012). The Diffusion of Green Technological Innovations and Stimulus: The Case of LUBEI Eco-Industrial Park in China. In D. A. Vazquez-Brust & Sarkis J. (Eds.), *Green Growth: Managing the transition to a sustainable economy* (pp. 245-263). Springer.
- Hartley, K., van Santen, R., & Kirchherr, J. (2020). Policies for transitioning towards a circular economy: Expectations from the European Union (EU). *Resources, Conservation and Recycling*, 155, 104634. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2019.104634>
- Healey, P. (1998). Building institutional capacity through collaborative approaches to urban planning. *Environment and Planning A*, 30(9), 1531-1546. <https://doi.org/10.1068/a301531>
- Heeres, R., Vermeulen, W. J., & De Walle, F. (2004). Eco-industrial park initiatives in the USA and the Netherlands: first lessons. *Journal of Cleaner Production*, 12(8-10), 985-995. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2004.02.014>
- Henry, M., Bauwens, T., Hekkert, M., & Kirchherr, J. (2020). A typology of circular start-ups: An Analysis of 128 circular business models. *Journal of Cleaner Production*, 245, 118528. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.118528>
- Hu, W., Tian, J., & Chen, L. (2021). An industrial structure adjustment model to facilitate high-quality development of an eco-industrial park. *Science of The Total Environment*, 766, 142502. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.142502>
- Jayasuriya, K. (2005). Beyond institutional fetishism: From the developmental to the regulatory state. *New Political Economy*, 10(3), 381-387. <https://doi.org/10.1080/13563460500204290>
- Kaplan, Y. (2022a). How to achieve an institutional change towards circular economy? A comparative case study on the EU and China. *Globalizations*, 1-18. <https://doi.org/10.1080/14747731.2022.2068235>
- Kaplan, Y. (2022b). A structural analysis on the global actors' adaptive change tendencies towards the Circular Economy. *BİLTÜRK Journal of Economics and Related Studies*, 4(4), 193-212. <https://doi.org/10.47103/bilturk.1170116>
- Kim, K. S. (1992). Industrial park development policy and planning in Korea. *Asian Geographer*, 11(1-2), 23-39. <https://doi.org/10.1080/10225706.1992.9683973>

- Kirchherr, J., Reike, D., & Hekkert, M. (2017). Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions. *Resources, Conservation and Recycling*, 127, 221-232. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2017.09.005>
- Korhonen, J., Von Malmborg, F., Strachan, P. A., & Ehrenfeld, J. R. (2004). Management and policy aspects of industrial ecology: an emerging research agenda. *Business Strategy and the Environment*, 13(5), 289-305. <https://doi.org/10.1002/bse.415>
- Kozak-Holland, M., & Procter, C. (Eds.) (2020). *Managing transformation projects tracing lessons from the industrial to the digital revolution*. Springer.
- Krasner, S. D. (1988). Sovereignty: An institutional perspective. *Comparative Political Studies*, 21(1), 66-94. <https://doi.org/10.1177/0010414088021001004>
- Lane, R. (2019). Decarbonisation. In A. Kalfagianni, D. Fuchs, & A. Hayden (Eds.), *Routledge handbook of global sustainability governance* (pp. 348-360). Routledge.
- LeBlanc, R., Tranchant, C., Gagnon, Y., & Côté, R. (2016). Potential for eco-industrial park development in Moncton, New Brunswick (Canada): A comparative analysis. *Sustainability*, 8(5), 472. <https://doi.org/10.3390/su8050472>
- Li, J., Pan, S.-Y., Kim, H., Linn, J. H., & Chiang, P. C. (2015). Building green supply chains in eco-industrial parks towards a green economy: Barriers and strategies. *Journal of Environmental Management*, 162, 158-170. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2015.07.030>
- Lin, C. Y. (1992). Policy analysis of industrial park development in Taiwan. *Asian Geographer*, 11(1-2), 41-57. <https://doi.org/10.1080/10225706.1992.9683974>
- Lin, J. Y. (2010). Six steps for strategic government intervention. *Global Policy*, 1(3), 330-331. <https://doi.org/10.1111/j.1758-5899.2010.00046.x>
- Lowe, E. A. (1997). Creating by-product resource exchanges: strategies for eco-industrial parks. *Journal of Cleaner Production*, 5(1-2), 57-65. [https://doi.org/10.1016/S0959-6526\(97\)00017-6](https://doi.org/10.1016/S0959-6526(97)00017-6)
- Maqbool, A. S., Mendez Alva, F., & Van Eetvelde, G. (2018). An assessment of European information technology tools to support industrial symbiosis. *Sustainability*, 11(1), 131. <https://doi.org/10.3390/su11010131>
- Martin, R., & Sunley, P. (2006). Path dependence and regional economic evolution. *Journal of Economic Geography*, 6(4), 395-437. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbl012>
- Martin, S. A., Cushman, R. A., Weitz, K. A., Sharma, A., & Lindrooth, R. C. (1998). Applying industrial ecology to industrial parks: an economic and environmental analysis. *Economic Development Quarterly*, 12(3), 218-237. <https://doi.org/10.1177/089124249801200304>
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., & Behrens, W. W. (1972). *The Limits to growth: A report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind*. Universe Books.
- Nobre, G. C., & Tavares, E. (2017). Scientific literature analysis on big data and internet of things applications on circular economy: a bibliometric study. *Scientometrics*, 111(1), 463-492. <https://doi.org/10.1007/s11192-017-2281-6>
- North, D. C. (1994). Economic performance through time. *The American Economic Review*, 84(3), 359-368. <https://www.jstor.org/stable/2118057>

- Park, J. M., Park, J. Y., & Park, H.-S. (2016). A review of the National Eco-Industrial Park Development Program in Korea: Progress and achievements in the first phase, 2005–2010. *Journal of Cleaner Production*, 114, 33-44. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.08.115>
- Peters, B. G. (1999). *Institutional theory in political science: the new institutionalism* (3rd ed.). The Continuum International Publishing.
- Piatkowski, M. M., Coste, A., Shi, L., Du, Y., Cai, Z., Asia, E., & Pacific, D. D. (2019). Enhancing China's Regulatory Framework for Eco-Industrial Parks: Comparative Analysis of Chinese and International Green Standards. The World Bank. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/458791554814569401/executive-summary>
- Pierson, P. (2004). *Politics in time: history, institutions, and social analysis*. Princeton University Press.
- Pollack, M. A. (1996). The new institutionalism and EC governance: the promise and limits of institutional analysis. *Governance*, 9(4), 429-458. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0491.1996.tb00251.x>
- Porter, M. E. (1998). *Competitive advantage of nations: creating and sustaining superior performance*. The Free Press.
- Prosman, E. J., Wæhrens, B. V., & Liotta, G. (2017). Closing global material loops: Initial insights into firm-level challenges. *Journal of Industrial Ecology*, 21(3), 641-650. <https://doi.org/10.1111/jiec.12535>
- Roberts, B. H. (2004). The application of industrial ecology principles and planning guidelines for the development of eco-industrial parks: an Australian case study. *Journal of Cleaner Production*, 12(8-10), 997-1010. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2004.02.037>
- Rodrik, D. (2004). *Industrial policy for the twenty-first century*. <https://ssrn.com/abstract=666808>
- Sakr, D., Baas, L., El-Haggag, S., & Huisingh, D. (2011). Critical success and limiting factors for eco-industrial parks: global trends and Egyptian context. *Journal of Cleaner Production*, 19(11), 1158-1169. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2011.01.001>
- Sellitto, M. A., Murakami, F. K., Butturi, M. A., Marinelli, S., Kadel Jr, N., & Rimini, B. (2021). Barriers, drivers, and relationships in industrial symbiosis of a network of Brazilian manufacturing companies. *Sustainable Production and Consumption*, 26, 443-454. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2020.09.016>
- Simboli, A., Taddeo, R., & Morgante, A. (2014). Analysing the development of industrial symbiosis in a motorcycle local industrial network: The role of contextual factors. *Journal of Cleaner Production*, 66, 372-383. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.11.045>
- Streeck, W., & Thelen, K. (2005). Introduction: institutional change in advanced political economies. In W. Streeck & K. Thelen (Eds.), *Beyond continuity: institutional change in advanced political economies* (pp. 1 - 39). Oxford University Press.
- Stucki, J., Flammini, A., van Beers, D., Phuong, T. T., Tram Anh, N., Dong, T. D., . . . Hieu, V. T. M. (2019). Eco-industrial park (EIP) development in Viet Nam: Results and key insights from UNIDO's EIP project (2014–2019). *Sustainability*, 11(17), 4667. <https://doi.org/10.3390/su11174667>

- Sydow, J., Schreyögg, G., & Koch, J. (2009). Organizational path dependence: Opening the black box. *Academy of Management Review*, 34(4), 689-709. <https://doi.org/10.5465/amr.34.4.zok689>
- Tang, S. (2011). *A general theory of institutional change*. Routledge.
- Tsekourads, Y. (2009). Market functionalities and institutional reforms. *South-Eastern Europe Journal of Economics*, 7(2), 143-160.
- Veiga, L. B. E., & Magrini, A. (2009). Eco-industrial park development in Rio de Janeiro, Brazil: a tool for sustainable development. *Journal of Cleaner Production*, 17(7), 653-661. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2008.11.009>
- Velenturf, A. P. (2016). Promoting industrial symbiosis: empirical observations of low-carbon innovations in the Humber region, UK. *Journal of Cleaner Production*, 128, 116-130. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.06.027>
- Velenturf, A. P., & Jensen, P. D. (2016). Promoting industrial symbiosis: Using the concept of proximity to explore social network development. *Journal of Industrial Ecology*, 20(4), 700-709. <https://doi.org/10.1111/jiec.12315>
- Veleva, V., Todorova, S., Lowitt, P., Angus, N., & Neely, D. (2015). Understanding and addressing business needs and sustainability challenges: lessons from Devens eco-industrial park. *Journal of Cleaner Production*, 87, 375-384. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.09.014>
- Wade, R. (1990). *Governing the market: economic theory and the role of government in East Asian industrialization*. Princeton University Press.
- Walgenbach, P., & Meyer, R. E. (2008). Institutional entrepreneurship and the structuring of organizations and markets. In A. Ebner & N. Beck (Eds.), *The Institutions of the market: Organizations, social systems, and governance* (pp. 180-201). Oxford University Press.
- Walter, A. (2006). From developmental to regulatory state? Japan's new financial regulatory system. *The Pacific Review*, 19(4), 405-428. <https://doi.org/10.1080/09512740600984507>
- Wang, H., Masi, D., Dhamotharan, L., Day, S., Kumar, A., Li, T., & Singh, G. (2022). Unconventional path dependence: How adopting product take-back and recycling systems contributes to future eco-innovations. *Journal of Business Research*, 142, 707-717. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.12.057>
- Wang, Q., Deutz, P., & Chen, Y. (2017). Building institutional capacity for industrial symbiosis development: A case study of an industrial symbiosis coordination network in China. *Journal of Cleaner Production*, 142, 1571-1582. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.11.146>
- Yedla, S., & Park, H.-S. (2017). Eco-industrial networking for sustainable development: review of issues and development strategies. *Clean Technologies and Environmental Policy*, 19(2), 391-402. <https://doi.org/10.1007/s10098-016-1224-x>
- Yin, R. K. (2003). *Case Study Research: Design and Methods* (3 ed.). Sage Publications.
- Yu, F., Han, F., & Cui, Z. (2015). Evolution of industrial symbiosis in an eco-industrial park in China. *Journal of Cleaner Production*, 87, 339-347. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.10.058>

- Zeng, D. Z., Cheng, L., Shi, L., & Luetkenhorst, W. (2021). China's green transformation through eco-industrial parks. *World Development*, 140, 105249. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105249>
- Zhu, Q., Geng, Y., Sarkis, J., & Lai, K. H. (2015). Barriers to promoting eco-industrial parks development in China: Perspectives from senior officials at national industrial parks. *Journal of Industrial Ecology*, 19(3), 457-467. <https://doi.org/10.1111/jiec.12176>

The Search for an Effective Climate Change Public Policy: Can the G-20 Countries Guide the Rest of the World?

Etkili İklim Değişikliği Kamu Politikası Arayışı: G-20 Ülkeleri Dünyanın Geri Kalanına Yol Gösterici Olabilir mi?

Emreca ERDOGAN¹ , Uğur SADIÖĞLU²

öz

İklim değişikliği tartışmaları ve buna yönelik kamu politikası oluşturma çabaları son dönemde hükümetler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve uluslararası kuruluşlar gibi birçok politika aktörünün gündeminde yer almaktadır. Bu aktörler içerisinde G20 üyeleri, ekonomik ve beşeri sermaye açısından güçlü yapıları nedeniyle dünyanın geri kalanına örnek olacak bir politika üretimi merkezi olarak ele alınabilir. Bu bağlamda, G-20 ülkelerinin iklim politikası çıktıları, bu araştırma kapsamında oluşturulan politika odakları çerçevesinde içerik analizine tabii tutulmuş, ayrıca çoklu kriter analizi sonucu iklim alanında başarılı politikalar ürettiği tespit edilen ülkelerin politika odakları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş ve başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere diğer ülkelere yönelik politika transferi imkanları tartışılmıştır. Buna göre, uyum politikalarında özellikle dirençliliği artırması üzerinde çalışması gerektiği, azaltım politikalarında ise karbon bütçelerinin oluşturulması, kapsamlı bir enerji dönüşümünün planlanması, ulaştırma politikalarının enerji sektörüyle buluşturulması, kamu yararı ve şeffaflık gibi ilkelerin ön planda tutulması ve iklim değişikliğiyle mücadelede piyasa araçları ve finansal enstrümanlarının etkin kullanılması gibi unsurların önemi ortaya çıkmıştır.³

Anahtar Kelimeler: iklim değişikliği, iklim yasaları, iklim stratejileri, politika odakları, uyum politikaları, azaltım politikaları, karşılaştırmalı kamu politikası analizi, politika transferi, çoklu kriter analizi, çevre politikaları.

ABSTRACT

Climate change debates and policy making efforts -despite criticism of being inadequate- have recently covered the agenda of many policy actors including governments, non-governmental organizations, private sector and international organizations. Among these actors, G20 members can serve as a policy R&D center that sets an example for the rest of the world due to their strong economic and human capital. In this context, the climate policy outputs of the G20 countries were analyzed using the content analysis methodology, based on the policy orientations created within the scope of the research. The benchmark countries in the field of climate change were determined as a result of the multi-criteria analysis, and the policy patterns of these countries were comparatively analyzed. The policy transfer opportunity for other countries, especially developing countries, was discussed. Accordingly, the necessity of developing resilience in adaptation policies and the importance of establishing carbon budgets, planning a comprehensive energy transformation, integrating transportation policies with the energy sector, prioritizing principles such as public interest and transparency, and utilizing market and financial instruments effectively in mitigation policies have emerged.

Keywords: climate change, climate laws, climate strategies, policy orientations, adaptation policies, mitigation policies, comparative public policy analysis, policy transfer, multi-criteria analysis, environmental policies.

¹ **Corresponding Author:** Hacettepe University, Department of Political Science and Public Administration, emrecanerdoğan06@gmail.com, 0000-0002-7927-499X

² Author address, Hacettepe University, Department of Political Science and Public Administration, ugursadi@hacettepe.edu.tr, 0000-0002-2454-4163

³ Makale, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi anabilim dalında "Politika Transferi Bağlamında İklim Değişikliğine Yönelik Kamu Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi" konulu Doktora tezinden türetilmiştir.

INTRODUCTION

Climate Change is a global phenomenon that concerns states, supra-national organizations, international organizations, local governments and civil society. Although the concept of climate change, the causes and possible consequences of it have been discussed in scientific circles for a while, it is relatively new concept that has come to the agenda of the public recently.

Due to the lack of abundant public policy development of climate change and the cross-border nature of the problem, public policy development in this area is quite open to countries' cooperation, analysis of each other's policies, and various policy transfer methods through comparative public administration practices.

Within the scope of this research, the public policy outputs (climate laws and other climate related policy documents) of the G-20 countries were examined comparatively. Thus, the lessons that can be drawn from the policy outputs of relatively successful countries, the concepts that countries can take as an example from each other and the combined use of key concepts have been determined.

In this context, a total of 501 documents consisting of laws and policy documents (executive decisions and strategies) developed by G20 countries regarding climate change were analyzed with the help of determined climate policy orientation framework. The climate change policy orientations, whose framework was drawn with the help of key concepts, were evaluated under two main policy areas as climate change adaptation and mitigation. Additionally, mitigation policies divided into five policy pillars: (1) administrative/public oriented, (2) inclusive/social oriented, (3) economic/market oriented, (4) international cooperation oriented, and (5) energy-oriented policies.

Determining which countries developed more successful policies in the field of climate change is an extremely difficult issue. In this context, a multi-criteria analysis (MCA) method was developed in the research in order to identify benchmark countries. Within the framework of MCA developed for this research, criteria have been established that include (1) the progress made by countries in terms of greenhouse gas emissions, (2) sustainable energy use, (3) the contribution to the international climate change cooperation efforts, (4) steps taken in the field of environmental protection, and (5) measures to increase the adaptation capacity for climate change. These criteria are weighted differently according to the degree of importance and the countries are scored according to these criteria.

As a result of MCA; United Kingdom, Germany, Italy and Mexico determined as the relatively successful countries in the climate change policy developments and the results obtained from the policy documents of these countries were analyzed comparatively.

In this context, a policy transfer method based on comparative public policy analysis and lesson-drawing has been adopted in order to contribute to the development of public policy in the field of climate change.

By adopting this method as a guide, the policy documents of the successful G20 member states were examined, concrete explanations were sought for specific problems, institutional/structural strengths and weaknesses were determined, and in the final analysis, practical suggestions were produced to improve the decision-making process in climate change policy development.

1. The Nature of the Climate Change

Climate is the atmospheric conditions in a given place over a long period of time. The long-term collection of the atmospheric elements (and their variations) that constitutes the weather in certain time periods forms the phenomenon called climate. These atmospheric elements can be listed as solar radiation, temperature, humidity, precipitation (type, frequency and amount), atmospheric pressure and wind (speed and direction).⁴

Climate should not be oversimplified and defined just as an "average weather". Climate should include not only the average values of the atmospheric elements prevailing at different times, but also the intervals of extreme weather events, the variability of weather events and the frequency of various occurrences.

Just as one year is different from another, decades and centuries can differ significantly from one another. Climate can be considered of as the changing weather patterns for a given place and time frame, generally more than thirty years. For instance, the rise in temperature averages over many years is an indicator of climate change. (Armstrong, Krasny, & Schuldt, 2018).

In fact, our planet does not have a common "climate". Climate is a conceptualization created to intellectually describe the combined conditions of temperature and precipitation in a specific region. Climate is not something "real" that people can experience physically and cannot be sensed and measured in real time. In short, climate is not a concrete phenomenon, but an inference that can be known through statistical analysis or inductive methods (Tiefenbacher, 2020).

After the industrial revolution, the climate on a global scale has entered into change apart from the usual natural processes. There is undeniable evidence that temperatures today are 0.8-1.1 °C above pre-industrial levels and that sea levels are rising by 3 mm per year. The world is currently witnessing frequent and severe natural disasters such as droughts, floods, hurricanes, wildfires and landslides. Scientists warn that if temperatures rise by 5 °C above pre-industrial levels, 50% of animal and plant species will disappear and 30% of coastal wetlands will be flooded (Srivastav, 2019).

Over the past 100-150 years, the earth's average surface temperature has risen by about 1.1 °C (2.0 °F). The existing rate of increase that we observed today in this period was approximately ten times greater than the average increase in temperature after the ice age. (NASA, 2016). In the last 100 years, when we divide global average surface temperatures into ten-year time periods, the average temperature of one period has always been higher than the previous. (Melillo, Richmond, & Yohe, 214).

In 2022, the global average level of carbon dioxide in the atmosphere increased to 417 ppm. Actually, this amount is rising by 2-3 ppm per year. The last time the amount of carbon dioxide accumulated in the atmosphere crossed the 400 ppm limit was a few million years ago, when the average temperature was 2° to 3°C and the sea level was ten to twenty meters higher than today (Gillespie, 2022).

On the other hand, there are also opinions suggesting that climate change may be the consequence of natural cycles in the climate regime of the planet.

Indeed, a series of natural activities can lead the climate change gradually. Changing in the planet's tilt and orbit around the sun, called Milankovitch cycles, affect how far solar radiation reaches the earth, changing the earth's climate over tens or hundreds of thousands of years. (Lee, 2010). Additionally, El Niño and La Niña ocean stream cycles affect temperatures and precipitation around the world (Lindsey, 2016).

⁴ <https://www.britannica.com/science/climate-meteorology>

These patterns can affect the earth's climate for decades or even centuries, but their effects are much smaller than the rates of change currently measured. In a nutshell, these natural patterns do not explicate the dramatic climate change the world has faced after the beginning of the Industrial Revolution.

2. Emergence of the Climate Change Public Policies and the Policy Transfer Concept

The changing climate and how to deal with it have different answers and perspectives. Climate change policies include both reducing greenhouse gases emissions and adapting to climate-related extreme natural events. Adaptation is vital for coping with the devastating effects of climate change in the first place. However, for the survival of human civilization after 2050, mitigation policies will be equally critical to the adaptation policies implemented today.

Awareness of climate change, one of the most important problems facing the future of humanity, and the policies developed to address it are relatively new phenomena.

It was only in the late 1970s that climate change concerns were expressed by the World Meteorological Organization (WMO) that human activities - especially carbon dioxide emissions - could cause the significant warming in the atmosphere.⁵

Afterwards, in 1988, WMO and the United Nations Environment Program (UNEP) established the International Panel on Climate Change (IPCC) to research and report on scientific evidence for climate change. Since then, the regularly published IPCC reports have become an important source in international climate change negotiations and policy making. The first assessment report (IPCC, 1990) published by the IPCC drafted the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) in 1991.

The UNFCCC entered into force on 21 March 1994 and the attempts to conduct climate change mitigation policies in the international arena reached its peak at the Conference of the Parties held in Kyoto, Japan in 1997. The Kyoto Protocol makes the United Nations Framework Convention on Climate Change operational by ensuring that developed countries commit to limiting their greenhouse gas (GHG) emissions. However, some countries (especially the USA and Australia) later be reluctant to ratify the Kyoto agreement, arguing that developing countries should also limit their emissions.

On the other hand, since the second half of the 2000s, the reality of climate change and its threat to humanity has increasingly been acknowledged by the public.

Widespread scientific evidence of climate change and its effects, increased media representation, growing public awareness and concern about unusual weather events and politic changes played an important role for the enhanced consciousness regarding the climate change.

However, despite widespread recognition that significant emission reductions are needed, national governments have been hesitating to accept their share of reductions in global greenhouse gas emissions.

Governments (and most importantly, their voters) are not willing to bear the cost of mitigation policies such as rising energy costs, investment in new technology and infrastructure, and lifestyle changes.

Since the human activities have been causing the climate change, social sciences play an important role in mitigating its harmful effects. As Stehr observes (Stehr, 2016), "climate change should be seen primarily not as an environmental or economic problem, but as a problem of the political manageability of modern societies".

⁵ <https://public.wmo.int/en/our-mandate/climate>

However, the range of political options for states in addressing global climate change is more complex than anticipated by many futurists. Solutions are not limited to finding new technologies (such as cleaner energy sources) to replace old technologies or seeking new ways to balance or mitigate the effects of global climate change.

Instead, it is necessary to delve into the matter, find new political visions and structures to support new economic systems and production patterns that are less harmful to the environment (Stern, 2009).

These visions and structures must be established collectively. This is very difficult to achieve because consensus must be based on agreements among hundreds of different stakeholders. Additionally, actions need to be consistent with the needs of rapid economic development (Beth & Stuart, 2013).

The effects of global climate change are a reality that very few political actors are ready to accept. Inadequate reactions to climate change impacts are often related to a lack of political will and different risk assessments by policy makers.

While governments avoid imposing binding climate change regulations on their citizens, there is a need for governments to apply more unconventional methodologies than expected to cope with the adverse effects of climate change.

Non-state actors, on the other hand, have the ability to act more flexibly, but these institutions can only develop a policy compatible with the political community, and most of their actions depend on the approval of sovereign states (Hoffman, 1997).

On the other hand, ecological interdependence among states in the 21st century represents an even more important development than collective security. States cannot protect only their own country's interests independently. Modern ecological interdependence binds even the largest, most powerful nations together (Biermann & Dingwerth, 2004, p. 6).

Thus, climate change policies developed by states do not only affect their own territories. In accordance with the principle of ecological interdependence, the political output developed by each state also affects other states on a global scale as well.

In particular, states with strong governance and high human and economic capacity can be considered as a policy laboratory in the field of climate change. Considering the differences between countries, the policy outputs produced by developed states and the policy concepts they build up can be transferred to other countries, mainly to the developing world.

Every country has problems, and each thinks their problems are unique. However, problems specific to a single country are actually anomalies. Countries normally face common problems. To address these common problems, local, regional and national policy makers monitor how their colleagues in other countries are responding to them (Rose R. , 1991).

Given the complexity of optimal public policy formulation and policy makers' tendency to avoid risk, policy transfer is increasingly becoming a "rational choice" for policy makers (Davies, Nutley, & Smith, 2000).

Within this framework, various forms of policy transfer methods, such as grouping (Ikenberry J. , 1990), convergence (Bennett, 1991) diffusion (Majone, 1991) emulation (Howlett, 2000), policy learning (May, 1992), social learning (Hall, 1993), and lesson drawing (Rose R. , 2005) have been described in a large interdisciplinary literature.

Although many concepts have been put forward in the literature regarding the policy transfer, the most accepted (Evans & Davies, 1999) is the "policy diffusion", "policy convergence" and "lesson drawing" concepts. While the policy diffusion is defined as the adaptation of successful policies by other

actors one by one; policy convergence is defined as a tendency to create similarities in structures, processes and performances in the policy development.

The effect of institutional theory, which is an organization theory, on the processes of “policy diffusion” and “policy convergence” are important. The action or policy sets carried out by various actors to create a concrete external reality outside themselves through mutual interaction, can be defined as a process Isomorphism (Berger & Luckmann, 1967).

Another major policy transfer concept -and the one that is adopted in this research- is the lesson-drawing process. In this methodology, the question is about in which circumstances a successful policy that implement in one place can be also implemented in somewhere else (Sobaci, 2009).

In this context, it will be a meaningful effort to discover certain policy concepts -patterns- by analyzing the policy outputs of developed countries on climate change in order to create a lesson-drawing policy transfer opportunity for developing world. For the very reason, the G-20 countries, which have an important impact on the global political economy and have advanced economic, financial and human capital, have been selected for this research.

3. Climate Change Policy Laboratory: G-20 countries

It is a widespread belief in the literature that climate change will have more severe and earlier direct impacts on the environment and welfare in the developing countries, namely tropical and subtropical regions.

However, developed countries are affected by climate change as well. Europe, Australia, South America, Asia and the United States are recently experiencing the negative impact of climate change such as heat waves and several water issues.

The costs of managing climate change are not expected to be particularly difficult for developed countries over the next three decades. However, negative effects of climate change on the low-income groups in the developed countries will eventually raise social problems such as welfare and fair economic distribution (Walker & Burningham, 2011).

The situation is different for the poorer developing countries. In the words of Desmond Tutu, “Rich countries can use vast financial and technological resources to protect themselves against climate change, at least in the short term. But as climate change is destroying livelihoods, displacing people and undermining entire social and economic systems, a country - no matter how rich or powerful - will not be immune to the consequences of climate change forever. In the long run, the problems of the poor will come to the door of the rich” (Tutu, 2019).

In this context, G20 countries have a historical responsibility to play a leading role in policy making for climate change with their advanced human and economic capital. As an illustration, this responsibility was also reflected in the Kyoto Protocol, which separates developing and developed countries in different lists, and put developed countries under the obligation to reduce their greenhouse gas emissions.

Climate change is not a problem that has emerged in recent years. On the contrary, it is a phenomenon that emerged much earlier as a result of the wrong development policies implemented by Western countries during periods of industrial growth.

Developed countries owe their rapid economic growth to their reckless consumption of world resources. The negative environmental externalities caused by these countries have not only impacted to their domestic environment but also have led to consequences that threaten the global environmental balance, such as the depletion of the ozone layer, the accumulation of greenhouse gases in the atmosphere, and finally, the increase in global temperature.

For this reason, it would be unfair that the developed countries will be responsible only within their own borders for the elimination of environmental problems and the negative effects of climate change. The responsibilities of these countries on the environment should be on a global scale.

This understanding finds a response “at least discursively” in the G20 platform. G20 countries recognize that climate change is one of the greatest threats to both the world economy and the humanity. Therefore, the issue of climate change has been on the agenda of the G20 since its first high-level meeting in 2008.

The G20 has proven to be a constructive forum for international dialogue, and this platform uniquely has a strong composition of members representing 85% of the world economy, enabling effective climate diplomacy. On the other hand, G20 countries, which are responsible for 80% of total greenhouse gas emissions, are also the usual suspects responsible for climate changing.

The analyzes show that the net zero commitment of all G20 states will be the most important determinant in the Paris alignment that limit the maximum temperature increase to 2 degrees, and the success of the G20 members is the only way the world can meet the target (Fyson, Geiges, Gidden, Srouji, & Schumer, 2021).

Considering that the G20 has positioned itself as the "steering committee" of the global economy in the last decade, it can be stated that G20 has a comparative advantage over other institutions in addressing the "tragedy of public goods" in the climate change policy development (Cooper, 2010).

In practice, energy policies were the first step taken by the G20 in developing institutional climate change policies. When the G20 proposed phasing out the inefficient fossil fuel subsidies at the 2009 Pittsburgh Summit, this approach was interpreted as a relatively early interest and leadership in global climate change governance (G20, 2009).

However, although some states have taken positive steps, this initiative has not been successful, and no concrete change has been achieved in the fossil fuel subsidies of the G20 countries (IISD; ODI; Oil Change, 2020) In contrast, the G20's fossil fuel subsidies are estimated to have reached US\$3.3 trillion in total since the signing of the Paris Agreement in 2015 (BloombergNEF, 2021).

In addition, the United Nations Environment Program (UNEP) reports that nearly all G20 members were off course in achieving their emission reduction targets, despite having the technological and economic capacity to do so (UNEP, 2009).

Despite recognizing the importance of mitigation and adaption policies of climate change, the G20 has often failed to link climate policies to financial circles and the domestic policies of member states (Johnstone, 2021). However, the failure of the G-20 to develop global climate governance does not diminish the importance of the climate change policies developed internally by these countries..

During this research, the public policies of each of the G-20 countries regarding climate change were analyzed, common points and differences were determined, and relatively successful policy areas were revealed in order to increase the quality of policies to be developed on a global scale.

Table 1: Climate Change Related Policy Documents of the G20 Countries

Country	Law	Policy Paper/Executive Order	NDC	Total
Argentina	9	5	1	15
Australia	11	13	1	25
Brazil	17	29	1	47
Canada	7	14	1	22
China	7	21	1	29
France	14	36	1	51
Germany	20	19	1	40
India	7	13	1	21
Italy	12	13	1	26
Japan	19	15	1	35
Mexico	9	10	1	20
Russia	2	10	1	13
South Africa	9	10	1	20
South Korea	26	5	1	32
Saudi Arabia	0	2	1	3
Turkey	10	10	1	21
United Kingdom	18	32	1	51
USA	14	15	1	30
TOTAL	211	272	18	501

Source: LSE Grantham Research Institute on Climate Change

In this framework, a total of 501 policy documents of G20 countries were examined, including 211 climate-related laws, 272 executive decisions or strategy documents, and 18 NDC documents.

A total of eighteen, G20 member countries were included in the research, with the exception of the European Union, which is a member of the G-20, but a supranational organization, and Indonesia, whose policy documents are not available in the right format.

The policy documents included in the study were collected from the climate laws database⁶, a joint work of LSE and Grantham Research Institute, and all directly climate-related laws, executive decisions

⁶ (<https://climate-laws.org/>)

and strategy documents are included in the research. General laws and strategies such as budget laws or development plans (even if they include climate-related issues) are excluded.

Some of the policy documents analyzed within the scope of the research include climate strategies, environmental laws, renewable energy and energy efficiency laws, disaster management laws, public transportation strategies.

Accordingly, the policy documents developed by the public authorities in the G20 countries were comparatively assessed, the policy patterns that emerged in benchmark countries were determined, and the possibilities of policy transfer and policy advises on these patterns were discussed.

Within the framework of the research, content analysis was used as a methodology to analyze the policy documents of the G20 countries as a methodology, and Multi Criteria Analysis (MCA) was used to identify the benchmark countries. Policy orientations were designed by grouping the climate change concepts and practices in the literature in order to create a framework to analyze the policy documents of G20 countries.

In this framework, the laws and policy documents created by the G20 countries were collected in a database and content analysis was carried out using keywords representing different policy approaches.

During the research, climate policy orientations, determined with the help of key words, were evaluated under two main focuses as “mitigation” and “adaptation” policies. Afterwards, the mitigation policies, conducted by the G20 countries, has been evaluated under a total of five policy orientations: (1) administrative/public oriented policies, (2) inclusive/social oriented policies, (3) economic/market-oriented policies (4) international cooperation oriented policies and (5) energy oriented policies.

These policy orientations were identified as the main climate change policy areas and 20 keywords were chosen to describe each of these policy orientations. The keywords have been selected through a diligent review of the literature, and include the key climate-related components, as well as the inherent elements of the policy itself.

Some keywords that serve the similar goal were grouped and coded as a single keyword. For example, sustainable development, green development, sustainable growth and green growth are coded under a single keyword.

Table 2: Keywords of Climate Change Policy Orientations

ADAPTATION POLICIES	
	risk management/risk assessment/risk analysis - land use planning - proactive - adaptive capacity - adaptation strategy - capacity building - strategic planning - early warning systems - impact assessment - transformation - resilience - projection - scenario - climate impact - green transition - environmental monitoring - climate adaptation - waste management - water management - disaster management
MITIGATION POLICIES	
<i>Administrative / Public Oriented</i>	governance - transparency - accountability - local government/municipality - prohibit/ban/not allowed - reform - restrict - human resource - public policy - regulate-public administration - audit/supervision - public interest - carbon footprint - climate law/environmental law - greenhouse gas removal - net zero emissions - decarbonization-carbon neutrality/climate neutrality/carbon neutral/climate neutral - protected area/reserve area/nature reserve/ biosphere reserve/wildlife refuge/ conservation area/nature preserve

<p>Inclusive/Social Oriented</p>	<p>indigenous people /community /group - civil society/activist - human rights - gender - poverty - democracy - wellbeing - social inclusion - prosperity / wealth- Ethnic/Minorities/Racial/Discrimination/Disadvantaged - Equality/inequality- Public/Equal/Active/Broad/Ensuring/Increasing Participation - Public awareness - Labour - Climate/environmental justice - Green society/community/Low carbon society - green skill/job - socio-environmental - affected/Vulnerable people/community/population/group- food security - displacement</p>
<p>Economic/Market Oriented</p>	<p>Green/Low carbon/Decarbonized economy - sustainable finance/green finance - bioeconomy/circular economy - sustainable/Green growth sustainable development/Green development - green industries/infrastructure/business - agribusiness - technology transfer- feasible/feasibility - competitiveness - subsidy - commodity - entrepreneur - private sector - carbon budget/emission budget/emission quota -carbon offset - Emission trading system ETS , Carbon pricing, CO2 pricing, cap and trade (CAT) carbon/emission trade - climate fund/green fund/environment fund - green bond/climate bond - carbon tax / carbon levy / climate change levy - carbon market/ carbon credit</p>
<p>International Cooperation Oriented</p>	<p>Development bank/International Financial Institutions - G20 - diplomacy - treaty - summit - seminar - conference - United Nations - International organizations - International community/partners - International collaboration/cooperation - Memorandum - Donor - COP - UNFCCC - Kyoto - IPCC - NDC - Paris Agreement - International Energy Agency, OECD, C40</p>
<p>Energy Oriented</p>	<p>biomass/biofuels - green building - energy transition - renewable energy - energy efficiency energy security - wind - solar - public transport - bicycle/cycling - electric car/vehicle - hydrocarbon/fossil fuels/natural gas/oil - aviation - insulation - phase out -geothermal - hydrogen - nuclear - tidal - carbon capture</p>

Source: Erdogan, E. (2023)

Additionally, determining which countries have more successful climate change policies is an extremely difficult issue. At this point, considering the economic and human capacities of developed economies, it may be unfair to claim that the most developed countries have implemented more successful climate policies based solely on some absolute values and stats.

In this study, the concept of relative improvement was taken into account while determining the successful performances. In order to measure the effectiveness of policies in addressing the climate change, it would be a more reasonable to observe change rates rather than absolute values in order to detect performance improvements.

In this framework, a multi-criteria analysis (MCA) methodology has been developed to evaluate countries in the field of climate change performance.

When scoring the countries based on the different performance criteria, a scoring scale ranging from 1 to 6 has been determined to enable comparison. Accordingly, a score of 1 represents the worst performance, while a score of 6 represents the best performance. Within each criterion and its sub-criteria, countries are scored based on their levels of success using data obtained from quantitative sources.

The MCA framework includes the following criteria: (1) Greenhouse Gas Emissions, (2) Sustainable Energy Usage, (3) Contribution to International Climate Change Efforts, (4) Environmental Protection and (5) Climate Change Adaptation Capacity Building.

While France ranks fourth among the top 5 countries, including the three most successful countries from Europe was considered sufficient. In addition, it was more meaningful to examine Mexico, the 5th most successful in G20 and the best performance outside of Europe, as an example that especially

developing countries can emulate more. Therefore, the benchmark countries identified as a result of MCA are the United Kingdom, Germany, Italy and Mexico.

Table 3: Multi Criteria Analysis (MCA) Results

Summary Analysis	Weighting	ARG	AUS	BRA	CAN	CHN	FRA	GER	IND	ITA	JAP	MEX	RUS	S.AFR	S. KOR	S.ARA	TUR	UK	USA
Greenhouse Gas Emissions	40%	3.15	4.08	2.30	3.53	1.80	4.93	5.33	1.58	5.78	3.88	5.00	1.93	4.13	2.93	1.65	1.58	5.98	3.50
Contributions to International Climate Change Efforts	15%	4.38	4.00	4.08	3.83	3.63	3.50	3.50	4.50	3.58	3.83	4.79	1.88	3.79	3.04	2.33	2.63	4.54	3.38
Sustainable Energy Usage	25%	1.50	3.73	2.43	2.90	3.40	4.80	5.33	2.53	4.77	4.47	3.50	2.20	3.30	3.70	1.90	2.83	5.87	4.30
Climate Change Adaptation Capacity Building	10%	3.57	3.67	3.77	4.17	4.07	4.67	4.90	3.30	4.70	3.87	4.57	3.40	4.60	2.97	3.77	3.20	5.23	4.90
Environmental Protection	10%	3.25	4.60	4.00	4.00	2.80	5.40	3.80	1.40	4.40	3.20	3.50	3.20	3.60	3.20	3.75	2.80	4.40	3.20
	100%	2.97	3.99	2.92	3.53	2.80	4.70	4.86	2.41	4.95	3.95	4.40	2.26	3.86	3.17	2.24	2.33	5.50	3.79

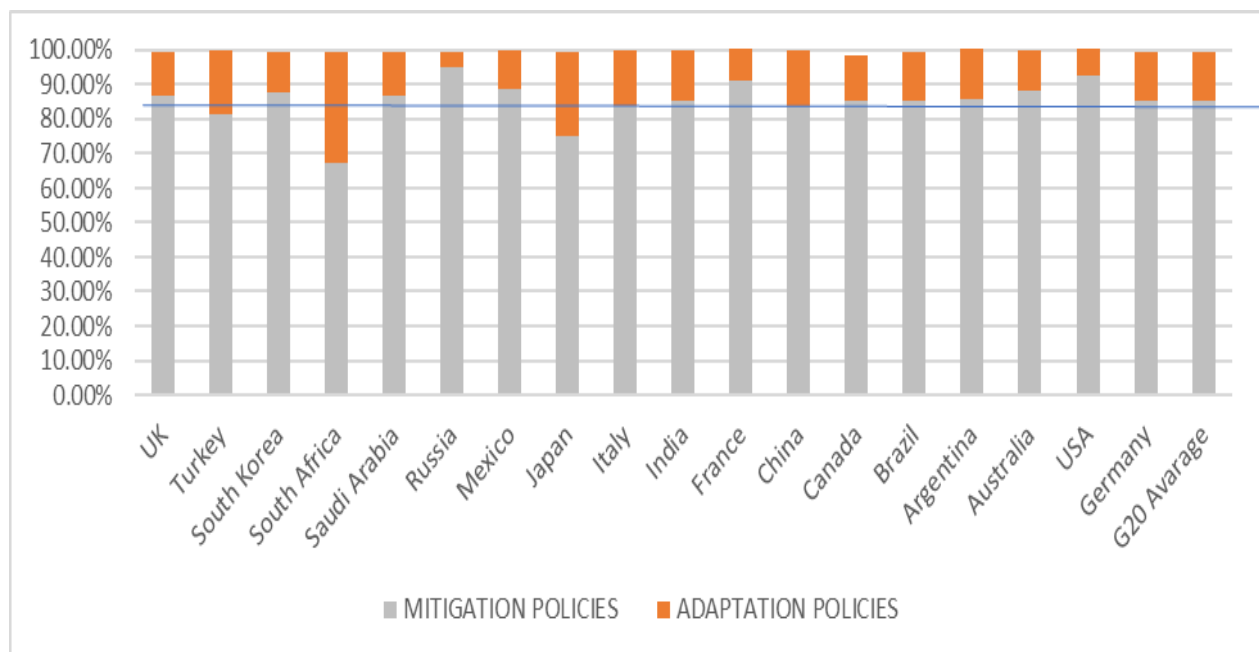
Source: Erdogan, E. (2023)

4. Where There's a Will, There's a Way

The content analysis of the policy documents of the G20 countries based on policy orientation is summarized below.

Accordingly, G20 countries attach relatively different importance to their adaptation policies. However, the main reason that adaptation policies being generally lower than mitigation policies within the framework of the research is related to the overall design of the research.

Figure 1 : Adaptation and Mitigation Policies

In the research, 20 keywords were coded for adaptation policies, while 5 sub-headings were determined for mitigation policies, resulting in a total of 100 selected keywords.

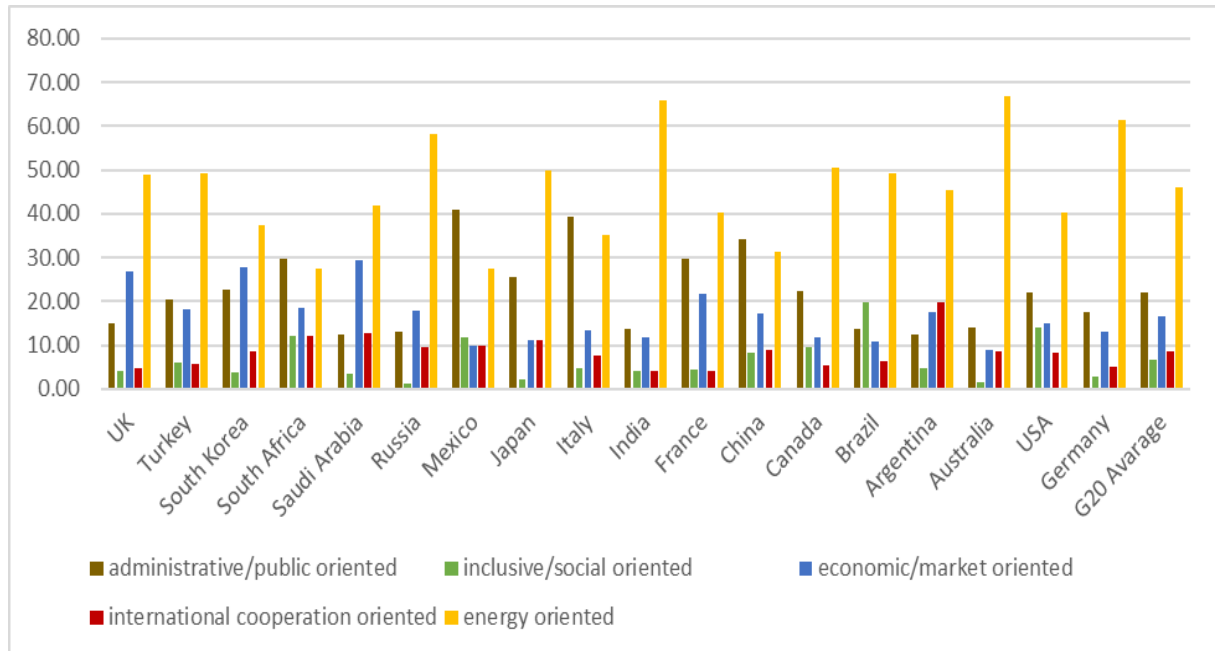
In other words, if any country has more than 16% of the total keywords coded in the adaptation policies, it means that this country focuses more on the adaptation policy rather than mitigation in the climate change policies.

Herein, among the coded areas, South Africa (32%), Japan (24%) come to the fore as the countries that prioritize adaptation policies within their climate change documents. “Disaster management” and “resilience” terms stand out in adaptation policies of South Africa and Japan.

The important nuance here is that the common feature of these two countries is being among the countries most vulnerable to natural disasters and extreme weather events as a result of climate change.

The USA and Russia, which are also among the countries where natural disasters are most experienced, have very limited policy-making practices in the field of adaptation despite their economic capacities

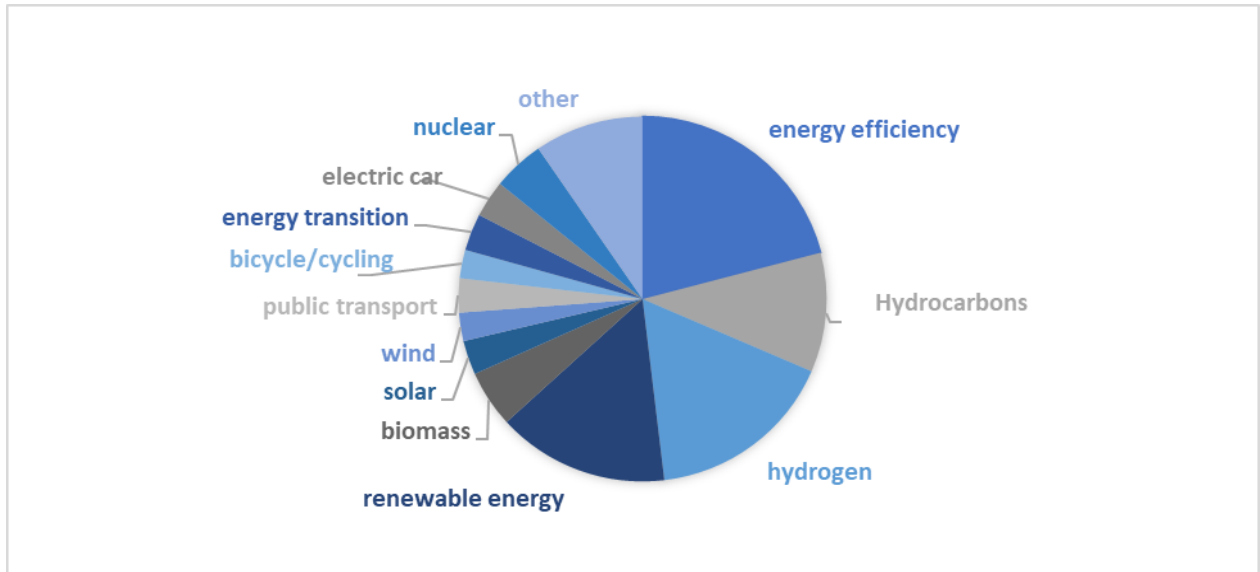
Figure 2: Mitigation Policies

When we elaborate on the climate change mitigation policies of the G-20 countries, we observe the overwhelming superiority of the energy-oriented policy concept. For the G20 countries, as for the rest of the world, the actions to be taken in energy policies are considered to be the front line of the climate change mitigation policies. The ratio of the keywords coded under the energy-oriented mitigation policy was 39%.

Russia, India, Australia and Germany give more weight to the energy field than other G20 members. Renewable energy and energy efficiency policies constitute the majority of energy policies of G20 countries. While energy efficiency ranks first with a weight of 32% for Russia, a more balanced energy policy is observed in Germany.

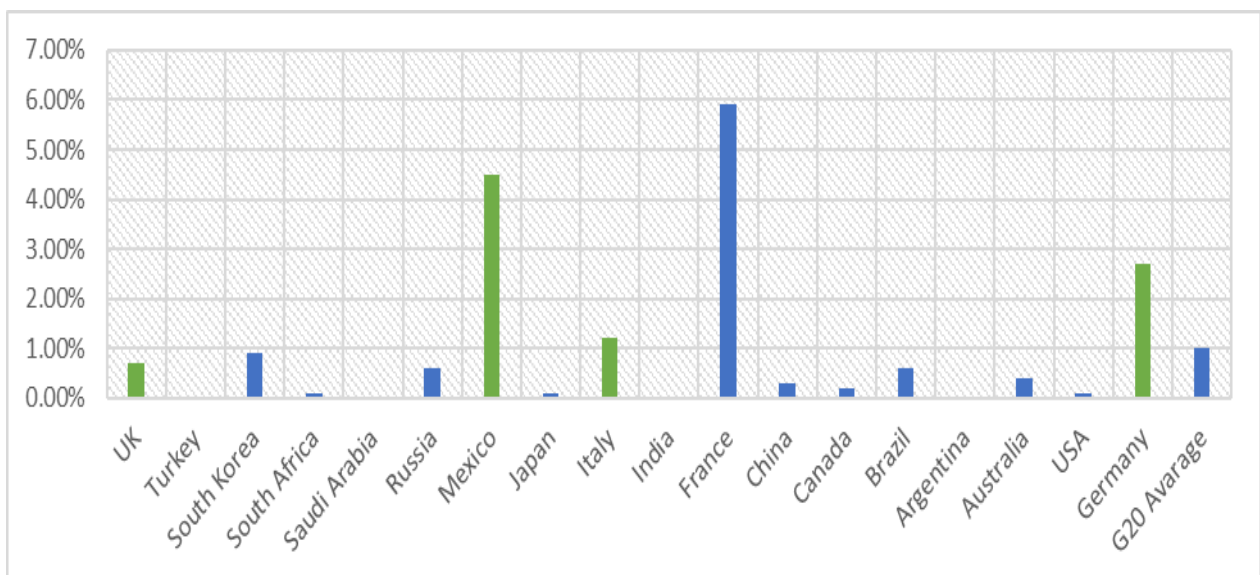
Figure 3: Keywords of Energy Oriented Mitigation Policies of G20 Members Policy Documents

In Germany, the energy efficiency keyword ranks first with 12%, followed by renewable energy with 9%. In India, on the other hand, renewable energy ranked first with 16.80%. Interestingly, Australia cited hydrogen most in energy-oriented policies with 18%.

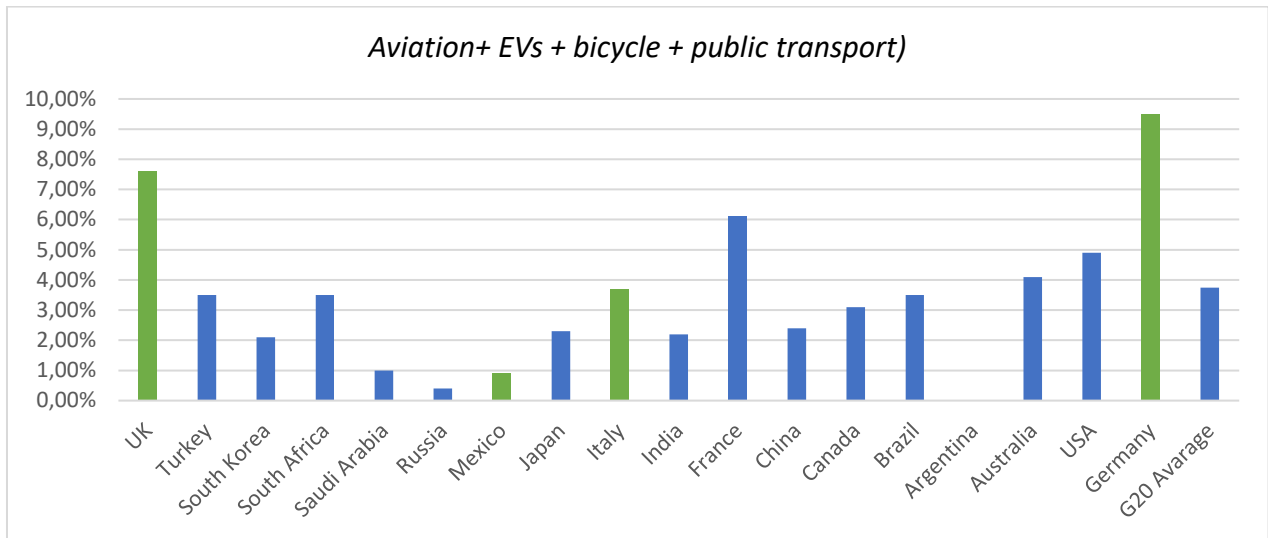
The energy-oriented mitigation policies of benchmark countries have two distinctive features. The first is that benchmark countries (particularly Mexico and Germany) heavily refer to the concept of "energy transition", which reflects a more holistic energy policy rather than just renewable energy investments, in policy documents.

Figure 4: Energy Transition Keyword

Secondly, the combination of energy policies with transport issues has a successful effect on the climate policy performance of these countries. Therefore, transport related keywords (aviation, electric vehicles, bicycle and public transport) in energy-oriented mitigation policies highly referred in the policy documents of benchmark countries.

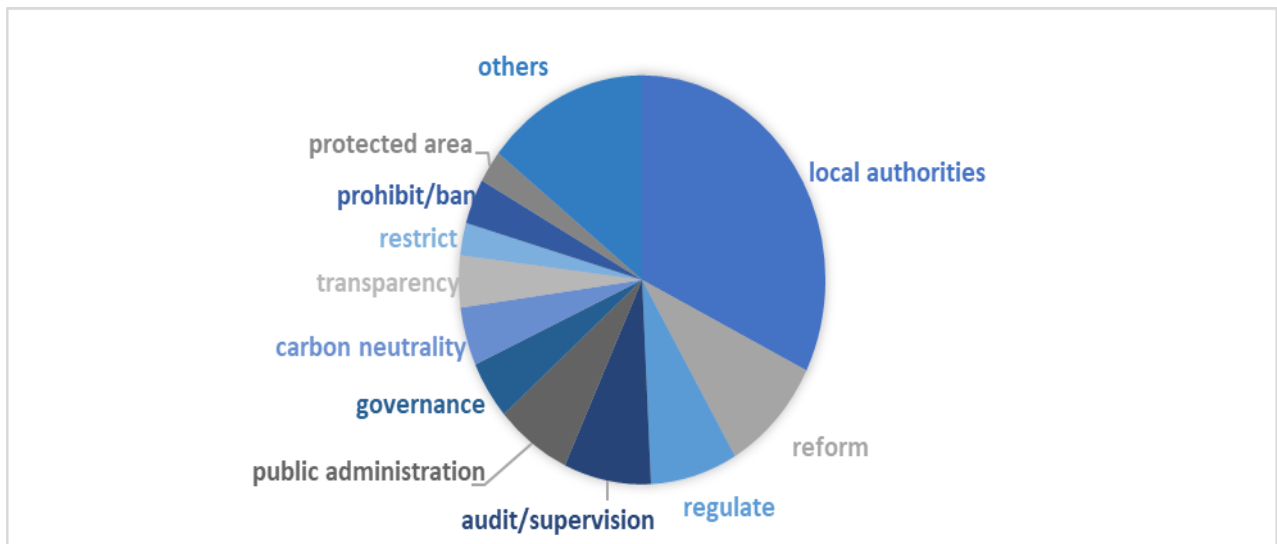
Figure 5 : Transport related keywords in energy-oriented climate policies (aviation, EVs, bicycle, public transport)

The second most emphasized policy in the G20 climate documents is the administrative/public oriented climate policies. The weight of the administrative/public oriented mitigation policy is 19.50% among the total coded areas.

In the South Africa, Mexico, Italy and China, administrative/public oriented mitigation policies are ranked first ahead of energy-oriented policies. Thus, the main mitigation policy concept for these countries is in administrative/public.

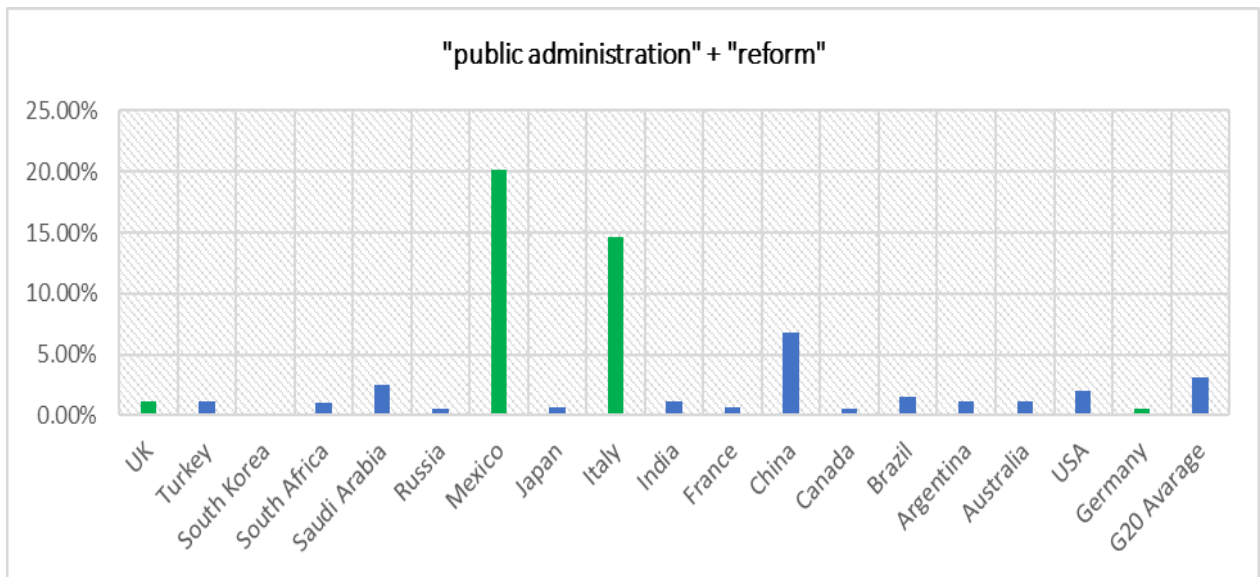
Figure 6: Keywords of Administrative/Public Oriented Mitigation Policies of G20 Members

In administrative/public oriented policies, “local governments” in South Africa, “public administration” and “reform” in Mexico and Italy, and the “audit” keyword in China come to the fore.

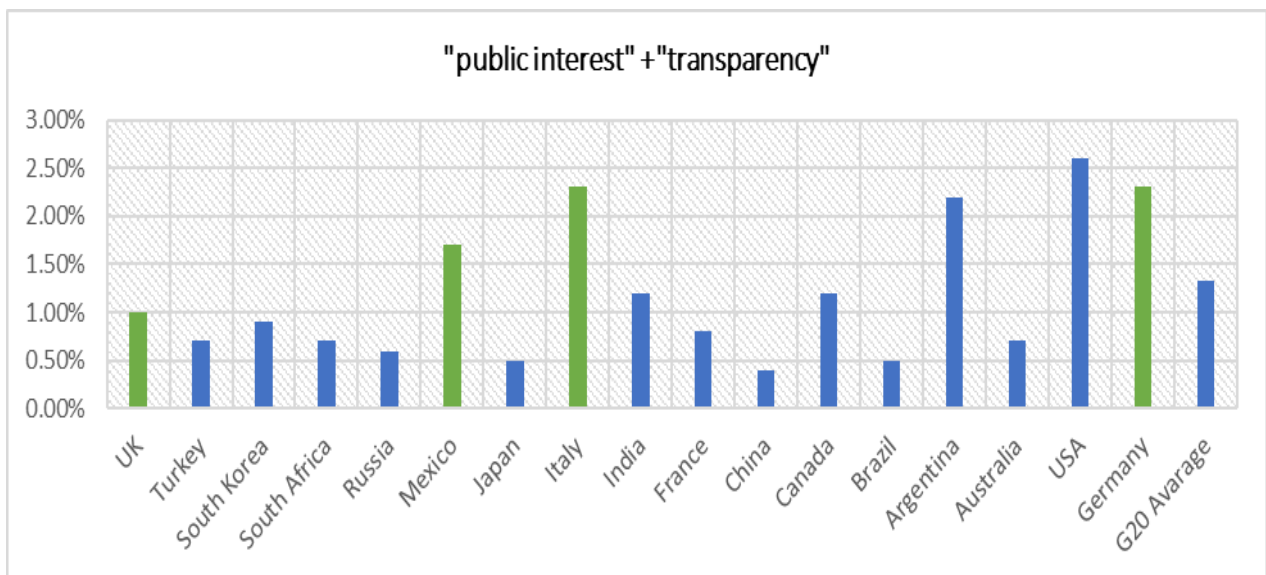
What is interesting at this point is that when we analyze the concepts of public administration and reform together, Italy and Mexico have an overwhelming superiority among the G20 countries. Considering that both countries are among the benchmark countries, it can be said that reformist approach in public administration can have a positive effect on the success in climate policies.

Figure 7: "Public Administration" and "Reform" Keywords Together

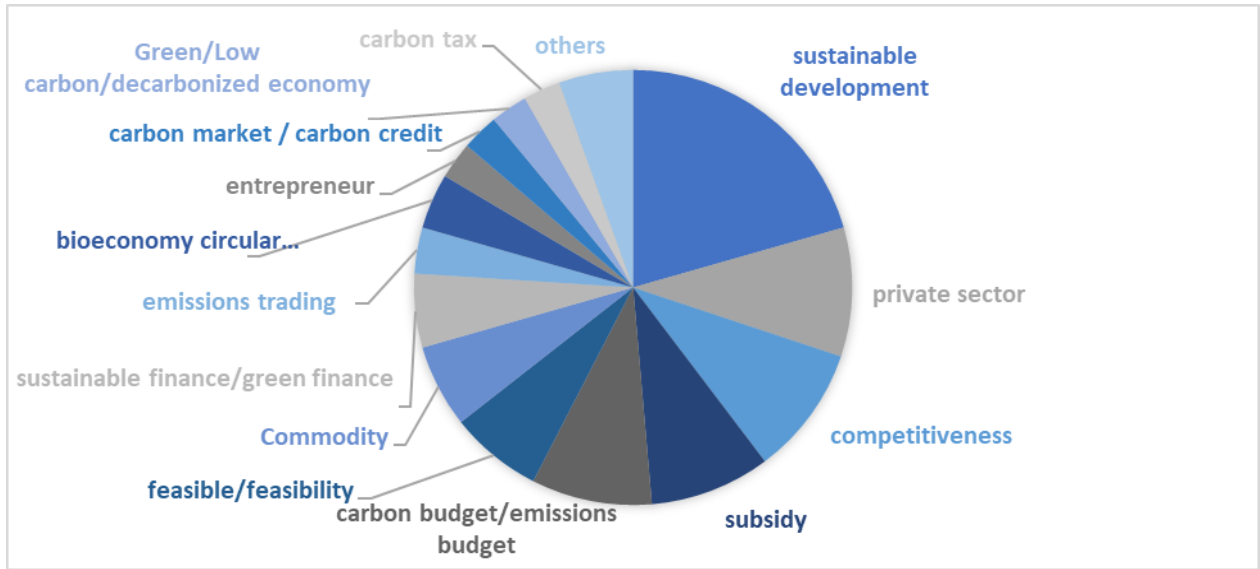
In addition, as an important concepts of the new public administration approach, "public interest" and "transparency" keywords are detected as a common feature of benchmark countries' administrative/public oriented climate policies as well.

Figure 8: "public interest" and "transparency" keywords together

In the analysis of climate change policy documents, economy/market-oriented policies are ranked third with 14.60%. The prominent countries in this policy concept are France, the United Kingdom and South Korea. Only in South Korea and the United Kingdom economy/market-oriented mitigation policies rank second after energy-oriented policies.

Figure 9: Keywords of Economy/Market Oriented Mitigation Policies of G20 Countries

The fact that these countries give more weight to economic/market-oriented policies rather than administrative/public oriented policies can be interpreted as their tendency of finding flexible market-based solutions for the climate issues rather than being stuck in the complex bureaucratic cycles in the policy development processes.

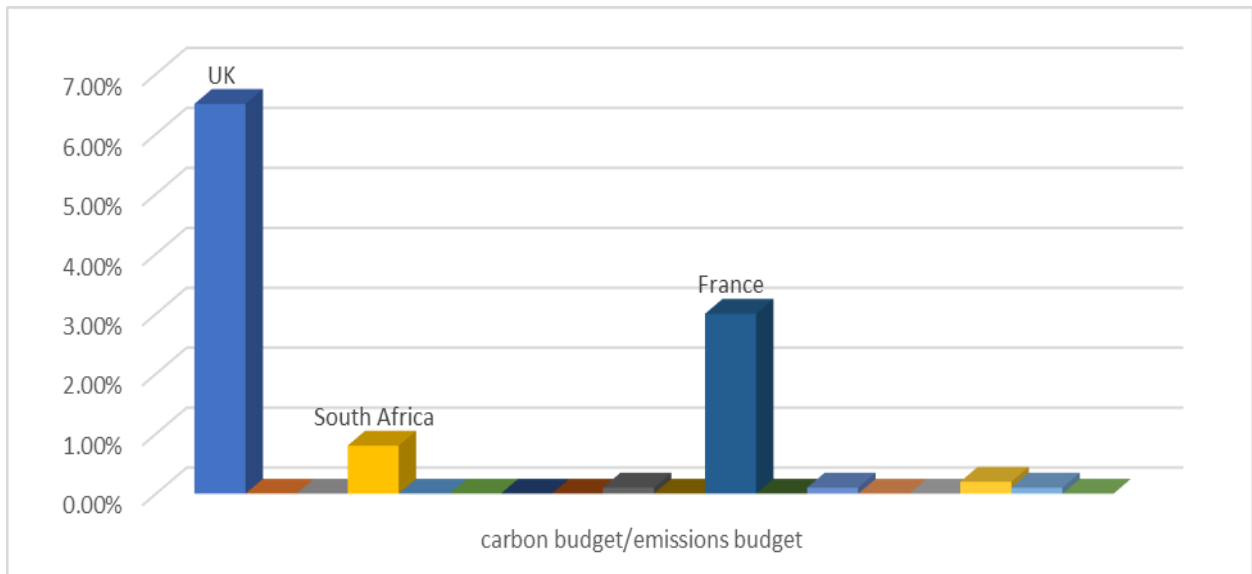
Adopting a market-based approach rather than bureaucratic practices for the UK is a policy that is compatible with the historical background of British public administration. However, in France, where the bureaucracy is historically dominant power in the public policies, the higher usage of market-oriented climate policies shows that France follows a different attitude from its own traditional public administration approach in the field of climate change.

On the other hand, the fact that the United Kingdom and France have implemented relatively successful climate policies compared to other G-20 countries enhance the argument that the market-oriented policy approach is more functional option in the climate change policies.

In this policy concept, "carbon/emission budget" is the prominent term in the UK, while the concept of "green development" has been coded numerous times in the policy documents of France. The concept of carbon budget is almost never mentioned in the economy/market-oriented mitigation policies of other G20 countries.

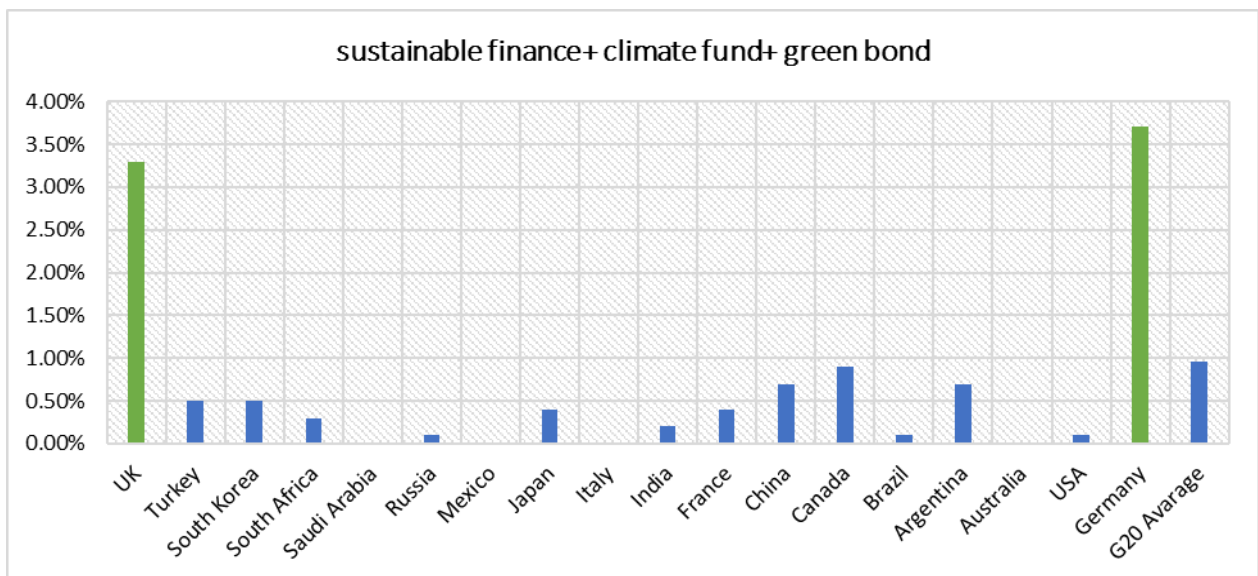
The exception to this is the United Kingdom and France, and to some extent, South Africa. The fact that the United Kingdom and France are among the successful countries reveals the importance of determining carbon budgets in climate change policy development.

Figure 10 : Carbon Budget/Emission Budget Keyword

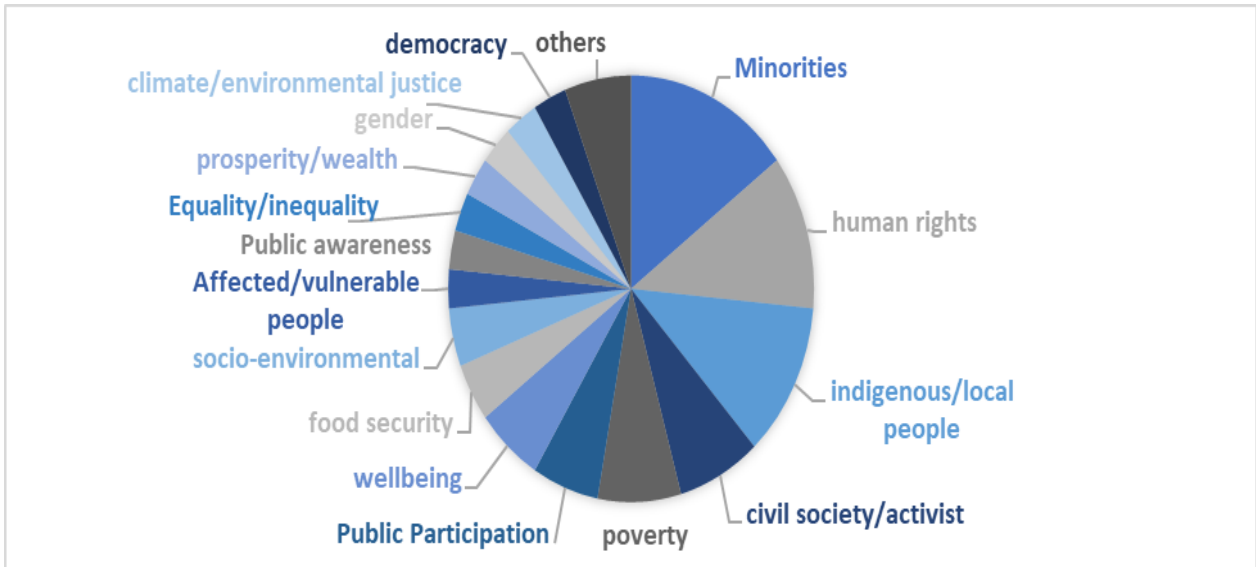
In economic/market-oriented mitigation policies, financial tools identified an important effect on success. Germany and United Kingdom have extensively used green finance related keywords such as sustainable finance, climate fund, green bond in their policy documents which can be evaluated a part of their success.

Figure 11: `Sustainable finance`, `climate fund`, `green bond` keywords together

Inclusive/social oriented mitigation policies represent one of the least coded areas in G20 climate policies with 6.80%. The exceptions to this tendency are Mexico, Brazil, the USA, Canada and South Africa. American continent is more successful in creating social policies for climate change. The leftist view, which is active in the political arena for a long-term in Latin American countries, and the democracy concepts, one of the founding principles of the USA, can be driven factor for this result.

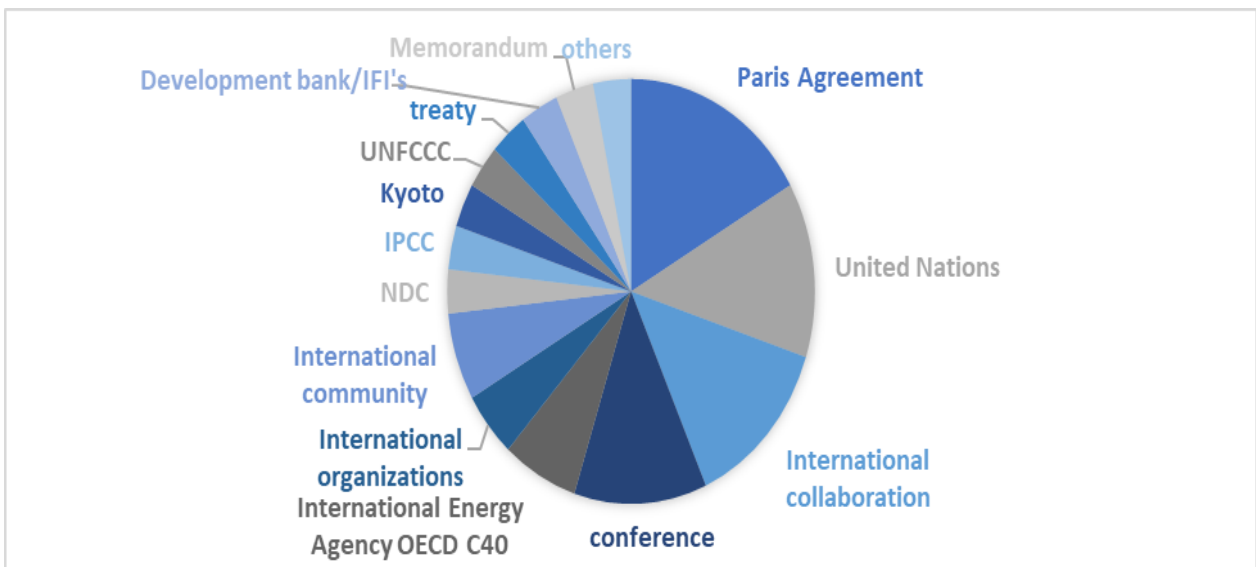
Figure 12: Keywords of Inclusive/Social Oriented Mitigation Policies of G20 Countries

The prominent keywords in the inclusive/social oriented mitigation policies of these countries are “wellbeing” for Mexico, “human rights” for Brazil, “discrimination” for the USA and “gender” for Canada. Although countries such as South Africa, Canada, Brazil and the USA have focused in inclusive/social oriented policies, along with Mexico, administrative/public policies in other countries have not been included as much as in Mexico. This suggests that social/inclusive policies will only yield positive results when they are used together with administrative/public policies.

Although many initiatives and platforms operate effectively in the climate change policy development in international arena, this is not the case for the countries domestic policy development processes. The international cooperation-oriented mitigation policy is another area that lags behind in the climate policies of the G20 countries, such as inclusive/social policies, and it has a weight of only 6 % in the total coded areas. Argentina stands out as exceptions to this trend.

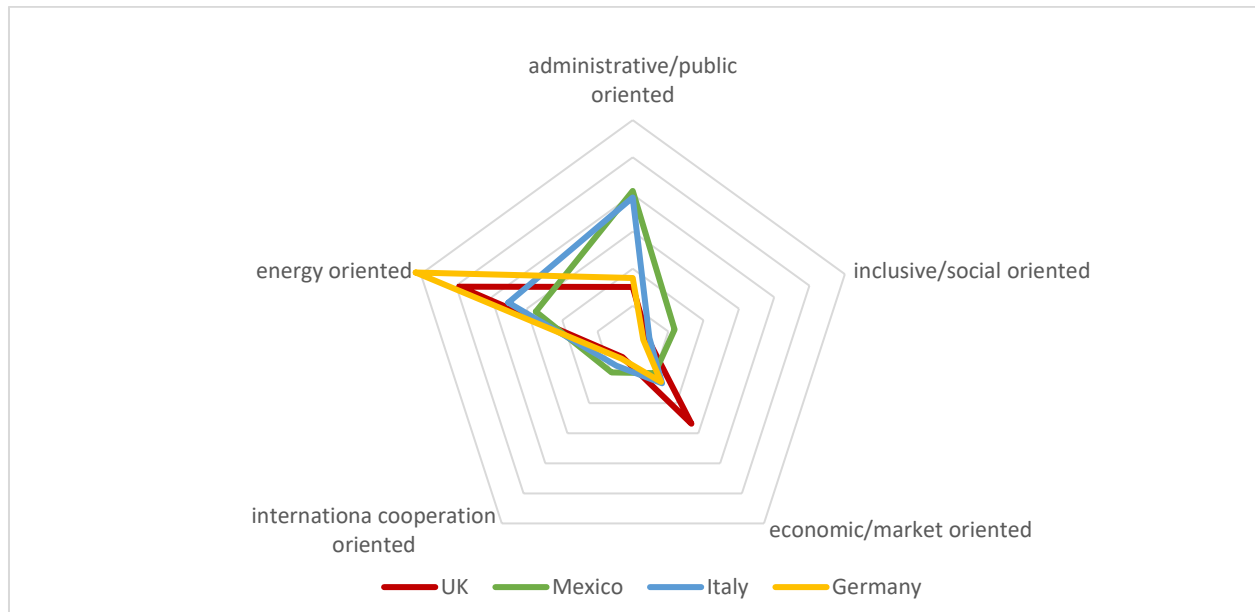
Figure 13:Keywords of International Cooperation Oriented Mitigation Policies of G20 Countries

Argentina is the only country that international cooperation-oriented mitigation policies are ranked second after the energy-oriented mitigation policies. The most emphasized keywords in the international oriented mitigation policies of Argentina are the “Paris Agreement” “the United Nations”, “IPCC” and “International Cooperation”.

When we delve into the benchmark countries among the G20 members, two main patterns in mitigation policy compositions, which are shaped according to the needs of the country, draw attention

Figure 14 : Climate Change Mitigation Policy Patterns of Successful G20 Countries

At this point, the examples of the United Kingdom and Germany, which resemble a triangle extending from one end to energy-oriented mitigation policies and the other to economy/market-oriented policies, draw attention in the chart. These countries preferred to create a mitigation policy composition that is more result-oriented and focused practical solutions, rather than concentrating on tangled administrative, inclusive/social or international cooperation concepts in their climate change mitigation policies.

The economic power, effective private sector structure and human capacity of the United Kingdom and Germany are at a level to implement ambitious climate policies that can rapidly transform traditional structures.

Among these countries, Germany focuses more on energy-oriented mitigation policies, while the United Kingdom tends towards more economy/market-oriented policies.

The fact that a climate policy structure that encourages the private sector, not the public, to take the lead in climate change mitigation policies in the United Kingdom and Germany is a common feature.

On the other hand, the way of the UK and Germany is not the only path that leads to the success in the field of climate change policy development. Another successful pattern is a more balanced mitigation policy composition put forward by Italy and Mexico.

The most important point of this pattern, which resembles a pentagon rather than a triangle formation, is the administrative/public oriented mitigation policies. In these countries mitigation policies have been designed with the resources and regulatory power of the public administration rather than the private sector.

On the other hand, a remarkable point is that Mexico, unlike all these successful country examples, has significantly involve social content in its mitigation policy documents.

Herein, the socio-economic structure of Mexico, which differs from other successful European counterparts, can be emphasized. While Mexico's economic and human capacity lags behind European

examples, its large population and the vulnerable social structure have urged the country to focus more on the social effects of climate change.

With these socio-economic characteristics, Mexico's success story can be inspiring for the developing countries. Social terms such as "wellbeing" "local people" "human rights" "gender" "poverty" "equality" took an important place in Mexico's inclusive/social oriented climate policies.

CONCLUSION

Successful country examples cannot provide a single policy map for the rest of the world. Commonly accepted ready-made recipes will not coincide with the different political, economic and social realities of different countries. However, a policy transfer opportunity can still be derived from benchmark countries. The policy outputs of the benchmark countries of the G-20 in the climate change provide some clues for the rest of the world, especially for the developing countries.

The clues for the developing countries obtained from the policy laboratory of the G20 countries can be summarized as;

- Decision makers of developing countries should consider more adaptation policies directly effective on the climate change. Keywords such as "resilience", "adaptation to climate change", "climate impact" and "green transformation" are vital for the policy development. In this regard, lesson can be drawn from the outputs of Italy's adaptation policies, especially in the field of resilience.
- The UK is the top country in our MCA analysis, which means that the country is following relatively the best policies in the field of climate change. We identify the concept of "Carbon Budgets" as the biggest reason behind this success. Carbon budgets are determined by the UK public authority and include all sectors of the economy for certain periods, along with various market mechanisms that support the implementation of this policy.

In addition, the United Kingdom established an independent audit mechanism to control the implementation of government actions regarding the carbon budgets and provide recommendations for the necessary steps in this regard.

- Another lesson-drawing point that can be emphasized is to ensure that the concepts of public administration and reform are adequately included in climate-related policy documents. It has been seen in the examples of Italy and Mexico that a reformist public administration approach has yielded effective results in climate change policies.
- Energy oriented mitigation policy is one of the most important pillars of climate change public policies. However, taking steps without planning a comprehensive transformation in this area will not yield sufficient results.

The key concept of "energy transformation," which is highly emphasized in the policy documents of successful countries such as Germany, Mexico, and Italy, is an extremely important and overlooked issue in terms of energy policies. In nutshell, only a comprehensive transformation in the energy policies could bring success to the developing countries.

In addition, key concepts in the field of transportation have been used extensively in the energy policies of benchmark countries. This means that policies produced at the intersection of the transportation and energy fields will yield positive results in terms of climate performance

- The intensity of regulations in the field of green finance is another outcome reflected in the climate policy documents of successful countries. Particularly, the role of financial instruments such as "carbon fund", "sustainable finance", "climate bond" in mitigation policies has been evaluated as a factor that contribute to success.
- In the Germany, Italy and Mexico, the prominent keywords of new public administration approach such as "public interest" and "transparency" are referenced many times in the policy documents. The benefit of this approach should not be ignored in the policy documents that will be produced by developing countries in the field of climate change.
- Mexico impressed in inclusive/socially oriented climate policies. The major lesson-drawing point that Mexico offers in this area is that "Inclusive/Social" oriented mitigation policies only yield successful results when used together with "administrative/public" oriented mitigation policies. This clearly demonstrates the importance of the regulatory power of the public authorities for inclusive/social oriented mitigation policies.
- Last but not the least, we identified two different paths for the successful mitigation policies. One is represented by Germany and the UK, where economic/market-oriented and energy-oriented policies dominate. The other is represented by Mexico and Italy, where administrative/public policies are crucial for the success of mitigation policies. Developing countries should consider the structure of their public and private sectors and the capacity of the country in order to replicate policies from these different paths.

In the end, it is a fact that successful G20 countries cannot provide a single map to find the "best climate policy" that will eliminate all the negative effects of climate change policy development on economic growth in the developing world. However, for each country to create its own policy map, there are some worthwhile clues to be obtained from the policy outputs of the successful G20 countries, and this is valuable enough for the rest of the world to closely follow G20 members' climate policies in the future.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interests: There is no conflict of interest between the authors or any third party individuals or institutions.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

References

- Armstrong, A. K., Krasny, M. E., & Schuldt, J. P. (2018). *Communicating Climate Change*. Cornell University Press; Comstock Publishing Associates.
- Bennett, C. (1991). What is policy convergence and what causes it? *British journal of political science*, 21(2), 215-233.
- Berger, P., & Luckmann, T. (1967). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Garden City, NY: Doubleday.
- Beth, E., & Stuart, L. (2013). Climate Change and Order, The End of Prosperity and Democracy. In David Elliott, *Energy, Climate and the Environment*. New York: Palgrave Mcmillan.
- Biermann, F., & Dingwerth, K. (2004). 'Global Environmental Change and the Nation State. *Global Environmental Politics*, 4(1), 1-22.
- BloombergNEF. (2021). *Climate Policy Factbook: Three priority areas for climate action*.
- Burroughs, W. J. (2010). *Climate Change: A Multidisciplinary Approach*. Cambridge University Press.
- Cooper, A. F. (2010). The G20 as an improvised crisis committee and/or a contested steering committee for the world. *International Affairs*, 86(3), 741-757.
- David F. (ed.), C. S. (2009). *Legal Aspects of Carbon Trading: Kyoto, Copenhagen, and beyond*. Oxford: Oxford University Press.
- Davies, H., Nutley, S., & Smith, P. (2000). *What works? Evidence-based policy and practice*. Bristol: Policy Press.
- Lisa, E., Schipper F., (2008). *The Earthscan Reader on Adaptation to Climate Change*. Routledge.
- Erdogan, E. (2023), *Politika Transferi Bağlamında İklim Değişikliğine Yönelik Kamu Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi*, Unpublished doctoral dissertation, Hacettepe University
- Erkkilä, T., & Piironen, O. (2014, 50 2). Shifting fundamentals of European higher education governance: Competition, ranking, autonomy and accountability. *Comparative Education* .
- Evans, M., & Davies, J. (1999). Understanding Policy Transfer: A Multi-Level, Multi Disciplinary Perspective. *Public Administration*, 77(2), 362-385.
- Fyson, C., Geiges, A., Gidden, M., Srouji, J., & Schumer, C. (2021). *2021: Closing the gap: the impact of G20 climate commitments on limiting global temperature rise to 1.5°C*. Climate Analytics, World Resources Institute.
- G20. (2009). *G20 Leaders Statement: The Pittsburgh Summit*. Retrieved from G20 Information Centre: <http://www.g20.utoronto.ca/2009/2009communique0925.html>
- Gillespie, A. (2022, 11 14). *Global atmospheric carbon dioxide levels continue to rise*. Retrieved from NOAA Research News.

- Gough, I. (2011). *Climate Change and Public Policy Futures*. London: The British Academy.
- Hall, P. (1993). Policy paradigms, social learning and the state: the case of economic policy making in Britain. *Comparative politics*, 25, 275-296.
- Hoffman, S. (1997). *State Sovereignty, Change and Persistence in International Relations*. Pennsylvania.: Pennsylvania State University Press,.
- Howlett, M. (2000). Beyond legalism? Policy ideas, implementation styles and emulation-based convergence in Canadian and US environmental policy. *Journal of public policy*, 20(3), 305-329.
- International Institute for Sustainable Development (IISD); ODI Global Advisory; Oil Change. (2020). *Doubling Back and Doubling Down: G20 scorecard on fossil fuel funding*. International Institute for Sustainable Development.
- Ikenberry, J. (1990). The international spread of privatisation policies: inducements, learning and policy bandwaggoning. In E. S. Waterbury, *The political economy of public sector reform*. Boulder: Westview Press.
- Ikenberry, J. (1990). The International spread of privatisation policies: inducements, learning and policy bandwaggoning. *The Political economy of public sector reform*, Routledge.
- Johnstone, I. (2021). The G20, climate change and COVID-19: critical juncture or critical wound. *Fulbright Review of Economics and Policy*, 1(2), 227-245.
- Lasswell, H. (1970, 1). The emerging conception of the policy sciences. *Policy sciences*, 1, 3-14.
- Lee, J. (2010, July 7). *milankovitch cycles*. Retrieved from www.eoearth.org.
- Lindsey, R. (2016, February 9). *Global Impacts of El Nino and La Nina*. Retrieved from www.climate.gov.
- Luterbacher, U., & Sprinz, D. F. (2018). *Global Climate Policy: Actors, Concepts, and Enduring Challenges*. The MIT Press.
- Majone, G. (1991). Cross-national sources of regulatory policy-making in Europe and the United States. *Journal of public policy*, 11(1), 19-106.
- May, P. (1992). Policy learning and failure. *Journal of public policy*, 12(4), 331-354.
- Melillo, J., Richmond, T., & Yohe, G. (214). *Climate Change Impacts in the United States: The Third National Climate Assessment*. U.S. Global Change Research Program.
- The National Aeronautics and Space Administration (NASA). (2016). *earthobservatory.nasa.gov*. Retrieved from [earthobservatory sites: https://earthobservatory.nasa.gov/images/89469/global-temperature-record-broken-for-third-consecutive-year](https://earthobservatory.nasa.gov/images/89469/global-temperature-record-broken-for-third-consecutive-year)
- Premfors, R. (1998). Reshaping the Democratic State: Swedish Experiences in a Comparative Perspective. *Public Administration*, 76(1), 141-159.
- Rose, R. (1991). What is lesson drawing? *Journal of public policy*, 11(1), 3-30.
- Rose, R. (2005). *Learning from comparative public policy: a practical guide*. London; New York: Routledge.
- Schneider, S. H., Rosencranz, A., Mastrandrea, M. D., & Kuntz-Duriseti, K. (2009). *Climate Change Science and Policy*. Washington: Island Press.

- Sargut, Ş. Ö. (2020). *Örgüt Kuramları*. Ankara: İmge.
- Sobacı, M. Z. (2009). *İdari Reform ve Politika Transferi: Yeni Kamu İşletmeciliğinin Yayılışı*. . Ankara: Turhan Kitapevi.
- Srivastav, A. (2019). *The Science and Impact of Climate Change*. Springer .
- Stehr, N. (2016). Exceptional Circumstances: Does Climate Change Trump Democracy?'. *Issues in Science and Technology*, 32(2).
- Stern, H. (2009). *Prosperity., A Blueprint for a Safer Planet: How to Manage Climate Change and Create a New Era of Progress and*. London: The Bodley Head.
- Tiefenbacher, J. P. (2020). *Global Warming and Climate Change*. IntechOpen.
- Tutu, D. (2019, October 3). *Climate change is the apartheid of our times*. Retrieved from financial times: <https://www.ft.com/content/9e4befae-e083-11e9-b8e0-026e07cbe5b4>
- United Nations Environment Programme (UNEP). (2009). *Global green new deal: policy brief march 2009*. Retrieved from <https://www.unep.org>: <https://www.unep.org/resources/report/global-green-new-deal-policy-brief-march-2009>
- Walker, G., & Burningham, K. (2011). Flood risk, vulnerability and environmental justice: Evidence and evaluation of inequality in a UK context. *Critical Social Policy*, 31(2), 216–240.

Türk Mutfağında Yer Alan Coğrafi İşaret Tescil Belgesine Sahip Çorbalar Üzerine Bir Araştırma

A Research on Soups with Geographical Indication Registration Certificate in Turkish Cuisine

Nazlı Kardeş Çolakoğlu¹ , Mehmet Sarıışık²

Öz

Bir ürünü diğerlerinden ayırmaya yarayan ve o ürünün farklı yanını vurgulayan coğrafi işaret kavramı, aynı zamanda tüketicinin seyahat motivasyonlarını, destinasyon tercihlerini ve satın alma niyetlerini etkilemektedir. Bu kavrama sahip olan ülkeler, bölgeler ve şehirler daha görünür hale gelmektedir. Bu araştırma Türkiye’de gerçekleştirilen coğrafi işaret tescil işlemlerinin mevcut durumunu “yemekler ve çorbalar” kategorisinde yer alan çorbalar bağlamında ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmanın bir diğer amacı ise coğrafi işaretin önemine dikkat çekmektir. Bu amaç doğrultusunda yapılan araştırmada “Türkiye’nin coğrafi işaret belgesine sahip çorba varlığının bölgelere ve illere göre gösterdiği dağılım nasıldır?”, “Coğrafi işaret belgesine sahip çorbaların tescil tarihlerine ve tüzel kişiliklere göre gösterdiği dağılım nasıldır?” ve “Tescil başvurusu yapılmış çorbaların başvuru tarihlerine ve bölgelere göre gösterdiği dağılım nasıldır?” sorularına cevap aranmıştır. Çalışmada Türk Patent ve Marka Kurumu’nda yer alan bilgilerden faydalanılmıştır. Türkiye’de gastronomi unsuru olarak kabul edilebilecek coğrafi işaretli çorbaların özellikleri (menşe-mahreç-geleneksel ürün) ile tescil sahipleri, il, bölge ve yıl bazındaki dağılımları tablolatırılmıştır. Çalışmanın neticesinde çorba tescil sayısı en yüksek bölge İç Anadolu Bölgesi’dir. Marmara Bölgesi’nde ise tescil belgesine sahip çorbaya rastlanmamıştır. Aynı zamanda çalışma sonuçları çorba tescillerinin daha ziyade belediyeler tarafından gerçekleştirildiğini ve başvuruların geçmişten bugüne artış gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çorbalar, Türk Mutfağı, Coğrafi İşaretli Ürünler, Coğrafi İşaret, Gastronomi Turizmi

ABSTRACT

The concept of geographical indication, which serves to distinguish a product from others and emphasizes the different side of that product, also affects the travel motivations, destination preferences and purchase intentions of the consumer. Countries, regions, and cities that have this concept are becoming more visible. This research purpose to reveal the existing situation of geographical indication patent processes carried out in Turkey in the context of soups in the category of "dishes and soups". The research conducted for this purpose, "How is the distribution of geographically indicated soups in Turkey according to regions and provinces?", "How is the distribution of geographically indicated soups according to registration dates and legal entities?" and "How is the distribution of the soups for which the registration application has been made, according to the application dates and regions?" answers to the questions were sought. The research, the information in the Turkish Patent and Trademark Office was used. The characteristics (origin-origin-traditional product) of soups with geographical indications, which can be considered as a gastronomic element in Turkey, and their distribution because of registration holders, province, region and year are tabulated. As a result of the study, the region with the highest number of soup registrations is the Central Anatolia Region. No soup with a registration certificate was found in the Marmara Region. At the same time, the results of reveal that soup registrations are mostly carried out by municipalities and applications have increased from past to present.

¹ Corresponding Author: İstanbul Beykent Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, nazlikardes@beykent.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7259-8281

² Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Turizm Fakültesi, msariisik@subu.edu.tr, ORCID ID, 0000-0002-0681-6137

Keywords: Soups, Turkish Cuisine, Geographical Indication Products, Geographical Indication, Gastronomy Tourism

GİRİŞ:

Yöre kültürünün önemli bir parçası olan yöresel ürünler, üretimin gerçekleştiği bölge ile kuvvetli bir bağa sahiptir. Ülkelerin çoğu sahip oldukları bu ürünleri taklitlerinden korumak amacıyla çeşitli yasal önlemler almışlardır. Ürünün özelliklerini, menşeyini ve coğrafi bölge ile ilişkisini gösteren ve tüketici için bir kalite işareti olan coğrafi işaret kavramı bu yasal önlemlerden birisidir. Alınan yasal önlemler çerçevesinde yöresel yemekler, alkolü içecekler, tarım ürünleri, süt ürünleri, dokumacılık, maden ürünleri ve çeşitli el sanatlarına coğrafi işaretler verilmiştir (Nizam, 2012). Son zamanlarda önemi giderek artan coğrafi işaret kavramı ürünlerin birbirlerinden farklı özelliklerini ortaya çıkararak kendine has özellikleri sayesinde bulunduğu bölgenin farklılaşmasına neden olmaktadır. Öyle ki coğrafi işaretli ürünlere sahip bölgelerin rakiplerine karşı avantajlı bir durumda olduğu düşünülmektedir. Coğrafi işaret kavramı günümüzde daha önemli hale gelmiş ve ülkeler bu konuya daha fazla ilgi göstermeye başlamıştır. Bununla birlikte önemli gelir kaynaklarından biri olan turizmin coğrafi işaretli ürünler ile desteklendiğinde daha çekici bir hale bürünerek bulunduğu bölgeye önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Gastronomi turizminde de önemli bir role sahip olan coğrafi işaretli ürünler kaliteli, güvenilir ve menşe yerinin belli olmasından dolayı üreticiler için tanıtım kolaylığı, tüketiciler içinse satın alma isteği oluşturmaktadır (Ercelep ve Akdemir, 220). Örneğin, Erzurum'a seyahat eden turistler, coğrafi işaret tescil belgesine sahip olan çağ kebabını deneyimlemek amacıyla yöresel restoranlara rağbet etmektedirler. Hatta yalnızca çağ kebabını tatmak için İstanbul'dan günübirlik seyahatler gerçekleştirilmektedir (Zaman ve Kayserili, 2015).

Gastronomi turizmine katılan ziyaretçilerin seyahat motivasyonları; bir bölgeye has tarım ürünlerini ve/veya yemeği deneyimlemek, bu ürünlerin yetiştirilmesini veya yemeklerin hazırlanışlarını görmek, yemek temalı festivallere katılmaktır. Coğrafi işaret sistemiyle bir yöreye ait yemeklerin ve ürünlerin korunması ve tüm üretim basamaklarının kayıt altına alınmasından dolayı turistler kolaylıkla o bölgeye özgü ürünleri deneyimleyebilecek ve üretim basamaklarını öğrenebileceklerdir. Bu açıdan bakıldığında coğrafi işaretler, sürdürülebilir bir gastronomi turizminin sağlanabilmesi açısından önemlidir. Türk mutfağının zenginlik, çeşitlik ve özgünlük bakımından dünyanın en iyi mutfaklarından birisi olduğu düşünüldüğünde Türk mutfağına yönelik yapılan araştırmaların artırılması gerektiği düşünülmektedir. Türk mutfak kültüründe yer alan özgün ürünlerin tespit edilip, bu ürünlere coğrafi işaret kazandırıldığı takdirde çekicilik unsuru oluşturacağı ve o ziyaretçilerde bölgeye dair bir merak uyandıracacağı açıktır. Bu nedenle Türk mutfak kültüründe coğrafi işarete sahip ürünleri belirlemek ve coğrafi işaretleme çalışmalarının mevcut durumunu tespit etmek tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesi, bölgeye dair bir çekicilik oluşturulması ve turizm rotalarının oluşturulması açısından önem arz etmektedir. Kargıoğlu ve Erkol Bayram (2029), çalışmalarında coğrafi işaretli ürünlerin gastronomi turizmi açısından önemine değinerek bu tür yiyecek ve içecek ürünlerinin kullanılarak turizm rotaları oluşturulması gerekliliğine vurgu yapmışlardır.

Türk mutfak kültüründe çorbalar, hamur işleri, tatlılar, et yemekleri vs. olmak üzere çok çeşitli yemek türleri bulunmaktadır. Bu çalışmada çorba kategorisinin tercih edilmesinin nedeni, çorbaların geçmişten bugüne en temel ürün olarak her zaman sofralarda bulunmasıdır. Coğrafi işaretli ürünlerin gastronomi turizmindeki önemine değinen bu çalışma Türkiye'nin mevcut coğrafi işaretleme çalışmalarının durumunu irdelemeyi ve sahip olduğu coğrafi işaretli çorbalarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada amaca yönelik olarak;

- Türkiye'nin coğrafi işaret belgesine sahip çorba varlığının bölgelere ve illere göre gösterdiği dağılım nasıldır?
- Coğrafi işaret belgesine sahip çorbaların tescil tarihlerine ve tüzel kişiliklere göre gösterdiği dağılım nasıldır?
- Tescil başvurusu yapılmış çorbaların başvuru tarihlerine ve bölgelere göre gösterdiği dağılım nasıldır? sorularına cevap aranmıştır.

Bu bağlamda gerçekleştirilen çalışma Türkiye'nin yöresel çorba varlığına yönelik faaliyetlerini çeşitli parametrelerle ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Bu araştırmada Türkiye'nin coğrafi işaretli çorbalarının tespit edilerek gruplandırmasının çorbaların bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesi bakımından da literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Türk Mutfağında Çorba

Yiyecek içecek çeşitliliği ve zenginliği ile bilinen Türk mutfağında tahılların, çorbaların, hamur işlerinin, sebze ve meyvelerin önemli bir yeri vardır (Solmaz ve Dülger Altınar, 2018). Türk mutfak kültürü öğle yemeği ve akşam yemeği açısından ele alındığında çorba, ana yemek, salata veya tatlı olmak üzere üç yemek grubu bulunmaktadır (Güler, 2010). Batı mutfak kültüründe iştah açıcı olarak adlandırılan çorbalar, Türk mutfak kültüründe ana yemek olarak ve hatta kahvaltılarda bile tüketilmektedir. Çorba: sebze/meyve, et, tahıl ve su ürünleri gibi çeşitli malzemeler katılarak hazırlanan ve içerisindeki su miktarı daha fazla olan bir yemek türüdür (Arlı ve Gümüş, 2007). TDK' ya göre ise çorba "Et, tahıl ve sebze ürünleri ile elde edilen, sıcak ve sulu olan bir içecek türüdür" (Türk Dil Kurumu, 2022).

İnsanın anne sütünden hemen sonra tanıştığı ilk ürün olan çorbanın çok zahmetli bir yemek olmaması, ekonomik ve basit malzemelerle de hızlıca hazırlanıp servis edilebiliyor olması çorbayı geçmişten bugüne sofraların vazgeçilmezleri arasında kılmıştır (Özdemir Yaman, 2022). Orta Asya Türk mutfağında tüketilen toyga çorbasının günümüz mutfak kültüründe de tüketiliyor olması Türk mutfağında çorbaların köklü bir geçmişe sahip olduğunun bir göstergesidir (Gümüş, 2011). Buna ek olarak Şavkay (2004), Orta Asya döneminde mercimeğin sıklıkla mutfakta yer aldığını ve buna bağlı olarak mercimek çorbasının çok eski dönemlerden bugüne değil geldiğini savunmaktadır. Bununla birlikte diğer yiyeceklerden farklı olarak, çorbalar sınıfsal bir ayırım göstermemektedir. Montaigne'nin "çorba denilince, kral da, dilenci de aynı iştahla acıkırlar" sözü, çorbaların tüm herkes için ulaşılabilir bir yemek olduğunu ifade etmektedir (Yaman, 2022).

Çorbanın bir diğer önemli özelliği de kolay sindirilebilir olması nedeniyle hastaların sıklıkla tükettiği bir yemek olmasıdır. Öyle ki Osmanlı Döneminde yazılmış bir tıp kitabında çorbadan bahsedilirken "Tavuk suyu çorbası: durak otu, tarçın ve nohut suyu ile pişirilirse epilepsi hastalığına; badem yağı ve tatlı ile pişerse kolik hastalığına; marul yaprağı ve azıcık kişniş ile pişerse sinir ve melankoliye iyi gelir". İfadelerine yer verilmiştir. Hatta günümüz restoranlarının ilk ortaya çıkışı sağlıklı ve besleyici olduğu bilinen çorbaların dükkânlarda satılmaya başlamasıyla birlikte ortaya çıkmıştır (Gümüş, 2011: 56). XV. Louis zamanında (1760) Boulaunger Fransa'da sağlığa iyi geldiğini düşündüğü çorbaları satmak için bir dükkân açmış ve daha sonra bu dükkâna dinçlik veren ve tazelik anlamlarını taşıyan "restaurers" adını vermiştir. Gürsoy (2007), çorbanın koruyucu hekimlik için önemli olduğunu ve kan şekerinin hızlı yükselişini engellediğinden dolayı yemeklere çorba ile başlanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Türk mutfağında çorbaların kahvaltı ya da ana yemek olarak tüketiliyor olmasından hareketle çorbanın bu mutfakta kendine daha fazla yer edindiği söylemek mümkündür. Türk mutfağındaki çorbalar Avrupa mutfağındaki yer alan çorbalara nazaran taneli ürünler, sebzeler ve et ürünleri içerdiğinden dolayı daha sulu olarak hazırlanmakta ve servis edilmektedir. Bunun bir sonucu olarak Avrupa mutfağında yapılan çorbalar için "yeme" terimi kullanılırken Türk mutfağında yapılan çorbalar için "içme" terimi kullanılmaktadır. Özellikle tarihsel süreç içerisinde her zaman Türk mutfağında hazırlanan çorbalara ayrı bir önem verilmiştir (Özdemir, 2014). Orta Asya'da genellikle un ve buğday kullanılarak yapılan basit lapalar günümüz çorbalarının ilk temsilcileridir. Türkler, Anadolu'ya gerçekleştirdikleri göçün ardından sürdürdükleri çorba kültürlerini yeni, çeşitli malzeme ve tekniklerle zenginleştirmişlerdir (Yerasimos, 2010). Osmanlı Dönemi'nde ise çorbalar günümüzdeki kıvamına kavuşmuş ve sofraların başyemeği olmuştur. Türk mutfak tarihi incelendiğinde geçmişten bu yana çorbaların değişmeden geldiği söylenebilir. Ancak bazı yörelere has çorbaların reçetelerinin kayıt altına alınmaması nedeniyle unutulma tehlikesiyle karşı karşıyadır (Köşker ve Özbey, 2021). Bu nedenle Türk mutfağında yer alan çorbaların coğrafi işaret sistemi ile koruma altına alınması önem arz etmektedir.

1.2. Gastronomi Destinasyonları Açısından Coğrafi İşaret Kavramı

Coğrafi işaret, bir ürünün kaynaklarını ve o ürüne ait karakteristik özellikleri coğrafi alan ile birbirine bağlayan, bu bağlantıyı gösteren ve garanti veren bir kalite işaretidir. Bir ürünün coğrafi işarete sahip olması o ürünün gelenekselliğine ve yerel niteliklerine bağlı olarak kavuştuğu ünü korumasına yardımcı olmaktadır (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2022). Addor ve Grazioli (2002), çalışmalarında coğrafi işaretlerin, ticari markalarda olduğu gibi piyasada bulunan ürünlerin tanımlanmasına yardımcı olan ayırt edici işaretler olduğuna dikkat çekmişlerdir. Coğrafi işaretler, ürünlerin ayırt edici niteliklerine göre “menşe” veya “mahreç işareti” şeklinde tescillenmektedir (Resmi Gazete, 2022). Ürünün esas ve tüm özellikleri belirli bir coğrafi alana özgü unsurlardan geliyorsa söz konusu ürüne “menşe adı” işareti verilmektedir. Bu işarete sahip ürünlerde üretim ve diğer işlemlerinin tamamının o bölge sınırları içerisinde gerçekleşmesi şarttır. Bundan dolayı “menşe adı” ile tescillenen ürünlerinin yöre ile bağları oldukça kuvvetlidir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2022). Bordeaux üzümü, parmesan peyniri, Anamur muzunu ve Antalya piyazı menşe adı ile işaretlenmiş ürünlere örnektir (Seçuk ve Tugay, 2021: 837). “Belirgin bir özelliği, ünü veya diğer özellikleri bakımından belirli bir coğrafi alan ile özdeşleşmiş olan; üretim, işleme ya da diğer işlemlerden en az birinin belirlenmiş coğrafi alan içinde gerçekleşmesi gereken ürünlere verilen coğrafi işaretlere ise “mahreç işareti” denir. Mahreç işareti veya Menşe adı kapsamında yer almayan ancak bir ürünü tanımlamak için geleneksel olarak otuz seneden az olmayacak şekilde kullanılmış olduğu kanıtlanan adlara “geleneksel ürün adı” verilmektedir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2022). Çakallı menemeni ve Ezogelin çorbası geleneksel ürün işaretine sahip ürünlerdir (Seçuk ve Tugay, 2021: 837). Türkiye’de coğrafi işaretleme Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından gerçekleştirilmektedir. Coğrafi işaret tescili için gerekli başvuruyu belediyeler, dernekler ve sanayi odaları gibi kamu kurum ve kuruluşları yapmaktadır. Domaç Yaşar (2022) ve Arslan’ın (2022) coğrafi işaret üzerine yapmış oldukları çalışmalarda en çok coğrafi işaret tescili yaptıran kurumlar Belediyeler ile Ticaret ve Sanayi Odaları olarak ortaya çıkmıştır.

Günümüzde kalite, doğal ve güvenilir gibi kavramlara doğru değişen tüketici algıları ve davranışları “coğrafi işaret” kavramının her geçen gün değer kazanmasına sebebiyet vermiştir. Öyle ki coğrafi işaret bir kalite işaretidir. Aynı zamanda yerel ürünleri taklitlerinden sakınan, diğer ürünlerden farklı yönlerini ortaya çıkaran (Rangnekar, 2003) ve ticari değerinin artmasına yardımcı olan coğrafi işaret kavramı pazarlama faaliyetlerinin de önemli bir unsurudur (Yenipınar, Köşker ve Karacaoğlu, 2014: 14; Taşdan, Albayrak ve Albayrak, 2014). Ek olarak coğrafi işaretler aracılığı ile koruma altına alınmış olan ve soyut mirasın bir dışı vurumu olan yerel ürünler, destinasyonlar için marka imajı yaratmak, destinasyonlara turist çekmek ve (Okumuş, Okumus ve Mckercherc, 2007) gastronomi turizminin gelişmesini sağlamak amacıyla tanıtım faaliyetlerinin içerisine de eklenmektedir (Kan ve Gülçubuk, 2008; Yenipınar vd., 2014). Coğrafi işaret kavramını önemli kılan diğer unsur destinasyonların tercihinde önemli bir role sahip olmasıdır (Saatçi, 2019: 361). Öyle ki son dönemlerde gerçekleştirilen turizm hareketlerine bakıldığında geleneksel ve kültürel değerlerin artan bir ivmeye sahip olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak da ziyaretçiler özünü koruyan ve değerlerine sahip çıkmış yerleri tercih etmektedir. Bu doğrultuda yerel ürünlerin ön plana çıkarılması ve koruma altına alınması önemli bir husustur (Mercan ve Üzülmöz, 2014). Bu noktada devreye giren coğrafi işaret sistemi, geleneksel miras ile yerel değerleri koruma altına alarak hem bölgenin tanıtımına yarar sağlamakta hem de o bölgede gerçekleştirilen tarımsal faaliyetleri desteklemektedir (Şentürk, 2011). Yönet Eren ve Ceyhun Sezgin (2022), turistlerin coğrafi işarete sahip ürünleri bilme durumlarının gastronomi destinasyon algısı üzerine yapmış oldukları çalışmada turistlerin coğrafi işaretli ürünleri bilme durumları ve gastronomi destinasyon algıları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ceylan ve Samırkaş Komşu (2020), çalışmada coğrafi işarete sahip ürünlerin çeşitli turizm türleri ile (gastronomi, kültür, inanç vb.) bütünleştirilerek bir çalışma yapıldığında destinasyon tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinde başarı sağlanabileceği sonucuna ulaşmışlardır. Jay ve Taylor’a (2012) göre Fransa’da üretilen ve coğrafi işaret belgesi alan “Champagne köpüklü şarabı” turistlerin bölgeyi tercih etmesinde ve şehrin markalaşmasında önemli bir yere sahiptir. Benzer şekilde Bowen ve Zapata (2009)’da, Meksika’da üretilen ve coğrafi işarete sahip olan tekila ürününe bağlı olarak bölgenin tanınırlığının arttığını ve bu ürünün bölge gelişimine önemli katkılarda bulunduğunu belirtmişlerdir. Palı (2020) ise Giresun’un coğrafi işaretli ürünleri üzerine yapmış olduğu çalışmada coğrafi işaretli ürünlerin tanıtım ve pazarlama

çalışmalarının yapılması sonucunda ilin ürün ile marka bağı oluşturacağı ve bununda turizm faaliyetlerini geliştireceği sonucuna ulaşmıştır. Toklu ve arkadaşları (2016), tüketicilerin coğrafi işaretli ürün algıları üzerine yaptıkları çalışmada kalite, güvenilirlik ve gelenek kavramlarının tüketicilerin coğrafi işaretli ürünlere olan algıları üzerinde olumlu bir etki yarattığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuçlar doğrultusunda coğrafi işaret ile tescillenen ürünlerin, tüketicide güven algısı yaratarak diğer benzer ürünlere kıyasla daha fazla tercih edilmesi sağlayabileceği söylenebilir. Öyle ki Doğukan ve Yurduseven (2021), coğrafi işaretli ürünlerin destinasyon tanıtımındaki önemini araştırdıkları çalışmada katılımcıların çoğunun coğrafi işaretleme sonrası Hayrabolu tatlısını öğrendiklerini ve tatlıyı ait olduğu yerde yemek için seyahat ettikleri sonucuna ulaşmışlardır. Nitekim yerel ürünlerin buldukları bölgenin adıyla özdeşleştirilerek bu şekilde anıldığında daha fazla tercih edildiği aşikârdır (Toprak ve Oğuz, 2017). Bu sonuçlar doğrultusunda mutfak kültürü açısından zenginliğe sahip olan bölgeler kendilerine has ürettikleri gıda ürünleri sayesinde bölgenin bilinirliğini artırarak çekicilik oluşturmada, rekabet avantajı yaratmakta ve gastronominin sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır (Çekiç ve Aksoy, 2021). Bu nedenle coğrafi işaretli ürünlerin mevcut durumlarının belirlenmesi, sayısının artırılması ve ürünlerin koruma altına alınarak farklılaşma unsuru olarak kullanılması önem arz etmektedir.

2. Yöntem

Bu araştırma, coğrafi işaretin önemini vurgulayarak Türkiye'nin sahip olduğu coğrafi işaretli çorba varlığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda coğrafi işaretli çorbalar çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Türk marka ve patent kurumundan erişilen bilgiler de bu çalışmanın veri tabanı oluşturmaktadır. Bahsi geçen evren dinamik olduğundan dolayı bulgular kısmını oluşturan analizler 20 Ekim 2022 tarihinde elde edilen verilerle kısıtlı kalmıştır. Bununla beraber veri tabanında bulunan çorba varlığının belirlenmesinde "yemekler ve çorbalar" kategorisinde bulunan ürünler temel alınmıştır. Bu kategoride yer alan ürünlerin tür konusunda ihtilafa düşülen durumlarda ürünlerin tescil belgelerinde yer alan açıklamalar ve ibareler dikkate alınmıştır. Verilerin toplanmasında nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan doküman analizi tekniği kullanılmış ve ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Doküman analizi tekniği, belli bir hedef doğrultusunda kaynaklara ulaşma, inceleme ve değerlendirme işlemleri olarak tanımlanabilir (Karasar, 2005). Doküman analizinde veriler var olan belge ve kayıtların incelenmesi ile elde edilmektedir.

3. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'nin coğrafi işaret tescil belgesine sahip çorbalarına ait veriler, bölgeler temelinde sınıflandırılmış ve bu verilere yönelik tablolar oluşturulmuştur.

Tablo 1: Akdeniz Bölgesi'nde yer alan coğrafi işaretle sahip çorbalar

Sıra	İller	Coğrafi İşaretli Ürün Adı	Coğrafi İşaret Türü	Tescil No	Coğrafi İşaret Tescil Tarihi
1	Adana	Adana Analıkızlı	Mahreç	576	26.10.2020
2	Antalya	Alanya Hülüklü Çorba	Mahreç	459	26.09.2019
3	Antalya	Antalya Paça Çorbası	Mahreç	1200	24.08.2022
4	Kahramanmaraş	Maraş Kelle Paçası	Mahreç	945	05.11.2021
5	Kahramanmaraş	Maraş Tarhanası	Mahreç	154	23.02.2012

Tablo 1'de Akdeniz Bölgesi'nin coğrafi işaret belgesine sahip çorbalarına ait bilgiler yer almaktadır. Tabloya göre Akdeniz Bölgesi'nde yer alan üç ilin (Adana, Kahramanmaraş ve Antalya) toplamda beş ürününü tescil ettirdiği; Isparta, Burdur, Hatay, Osmaniye ve Mersin'in tescillenmiş çorbasının bulunmadığı görülmektedir. Bölgenin coğrafi işaret belgesine sahip çorba sayısı en çok olan illeri Antalya (n=2) ve Kahramanmaraş'tır (n=2). Maraş tarhanası bölgenin ilk coğrafi işaret alan çorbasıdır (Tescil Tarihi: 23.02.2012).

Tablo 2: İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan coğrafi işaretle sahip çorbalar

Sıra	İller	Coğrafi İşaretli Ürün Adı	Coğrafi İşaret Türü	Tescil No	Coğrafi İşaret Tescil Tarihi
1	Ankara	Akyurt Fıtır Çorbası	Mahreç	957	24.11.2021
2	Ankara	Akyurt Soğuk Çorbası	Mahreç	1039	02.03.2022
3	Ankara	Akyurt Toyga Çorbası	Mahreç	1094	26.04.2022
4	Ankara	Akyurt Tutmaç Çorbası	Mahreç	1038	02.03.2022
5	Çankırı	Cimcik Hamuru Çorbası	Mahreç	1128	27.05.2022
6	Çankırı	Çankırı Tutmaç Çorbası	Mahreç	778	01.06.2021
7	Eskişehir	Sivrihisar Arabaşı	Mahreç	1033	03.08.2021
8	Konya	Konya Bamyacı Çorbası	Mahreç	677	18.02.2021
9	Konya	Kikirdekli Kesme Çorbası	Mahreç	863	20.08.2021
10	Konya	Konya Ovmaç Çorbası	Mahreç	913	04.10.2021
11	Konya	Konya Tandır Çorbası	Mahreç	1112	18.05.2022
12	Konya	Konya Tarhun Çorbası	Mahreç	1114	18.05.2022
13	Konya	Konya Tutmaç Çorbası	Mahreç	934	27.10.2021
14	Kayseri	Kayseri Kurşun Aşı Çorbası	Mahreç	950	22.11.2021
15	Yozgat	Yozgat Arabaşısı	Mahreç	178	27.12.2013

Tablo 2'de İç Anadolu Bölgesi'nin coğrafi işaretli çorbalarına ait veriler sunulmuştur. Bu veriler incelendiğinde İç Anadolu Bölgesi'nde bulunan altı şehrin (Kayseri, Eskişehir, Ankara, Çankırı, Yozgat ve Konya) çorba kategorisinde yer alan toplam on beş ürünü tescil ettirdiği, Nevşehir, Niğde, Kırşehir, Karaman, Aksaray, Kırıkkale, Sivas illerinin ise tescillenmiş bir çorbasının bulunmadığı görülmektedir. Bölgenin sayıca en fazla coğrafi işaretli çorbaya sahip şehri Konya'dır (n=6). Bu sayı bölgenin coğrafi işaretli çorba varlığının %40'ına denk gelmektedir. Ayrıca bu verilerden hareketle, Yozgat arabaşısı çorbası İç Anadolu Bölgesi'nin tescil belgesine sahip ilk çorbasıdır (Tescil Tarihi: 27.12.2013).

Tablo 3: Ege Bölgesi'nde yer alan coğrafi işarete sahip çorbalar

Sıra	İller	Coğrafi İşaretli Ürün Adı	Coğrafi İşaret Türü	Tescil Numarası	Coğrafi İşaret Tescil Tarihi
1	Kütahya	Gediz Tarhanası	Mahreç	1108	13.05.2022
2	Kütahya	Kütahya Kızılıcık Tarhanası	Mahreç	659	26.01.2021
3	Uşak	Uşak Tarhanası	Menşe	209	21.03.2017

Tablo 3'te Ege Bölgesi'nin coğrafi işaret belgesine sahip çorbalarına ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler değerlendirildiğinde Ege Bölgesi'ndeki iki ilin (Kütahya ve Uşak) toplamda üç çorbayı tescil ettirdiği görülmektedir. İzmir, Aydın, Muğla, Denizli, Manisa ve Afyonkarahisar illerinde herhangi bir coğrafi işarete sahip çorbaya rastlanmamıştır. Uşak tarhanası Ege Bölgesi'nde coğrafi tescil belgesi alan ilk çorbadır (Tescil Tarihi: 21.03.2017).

Tablo 4: Karadeniz Bölgesi'nde yer alan coğrafi işarete sahip çorbalar

Sıra	İller	Coğrafi İşaretli Ürün Adı	Coğrafi İşaret Türü	Tescil Numarası	Coğrafi İşaret Tescil Tarihi
1	Amasya	Amasya Toyga Çorbası	Mahreç	960	01.12.2021
2	Bolu	Bolu Kızılıcık Tarhanası	Mahreç	252	01.12.2017
3	Bayburt	Kavut Çorbası	Mahreç	499	08.06.2020
4	Kastamonu	Araç Akdene Çorbası	Mahreç	1153	22.06.2022
5	Kastamonu	Pınarbaşı Kara Çorba	Mahreç	319	29.12.2017

Yukarıdaki tabloda Karadeniz Bölgesi'ne ait coğrafi işaretli çorbalar ve bu çorbalara ait bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler değerlendirildiğinde Karadeniz Bölgesi'nde bulunan dört ilin (Amasya, Bolu, Bayburt ve Kastamonu) toplamda beş ürünü tescil ettirdiği; Trabzon, Zonguldak, Tokat, Giresun, Karabük, Gümüşhane, Çorum, Düzce, Bartın, Artvin, Sinop, Samsun, Ordu ve Rize'nin ise coğrafi işarete

sahip çorbasının bulunmadığı görülmektedir. Karadeniz Bölgesi'nin coğrafi işaretli çorba sayısı en fazla olan ili Kastamonu'dur. Ayrıca Karadeniz Bölgesi'nin coğrafi işaret tescil belgesine sahip olan ilk çorbası Bolu kızılıklık tarhanasıdır.

Tablo 5: Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan coğrafi işarete sahip çorbalar

Sıra	İller	Coğrafi İşaretli Ürün Adı	Coğrafi İşaret Türü	Tescil Numarası	Coğrafi İşaret Tescil Tarihi
1	Erzurum	Erzurum Ayran Aşı Çorbası	Mahreç	1074	13.04.2022
2	Erzurum	Erzurum Kesme Aşı Çorbası	Mahreç	1075	13.04.2022
3	İğdır	İğdır Omaç Aşı Çorbası	Mahreç	876	26.08.2021
4	Malatya	Malatya Tarhanası	Mahreç	1174	23.07.2022
5	Tunceli	Tunceli Şorbik Çorbası	Mahreç	285	18.12.2017
6	Van	Van Ayran Aşı Çorbası	Mahreç	1107	11.05.2022

Yukarıda yer alan tabloda Doğu Anadolu Bölgesi'nin coğrafi işaretli çorbalarına ait bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan beş ilin (İğdır, Erzurum, Malatya, Tunceli, Van) toplamda altı çorba ürününü tescil ettirdiğini; Ardahan, Ağrı, Bitlis, Elazığ, Bingöl, Erzincan, Muş, Kars ve Hakkâri illerinin ise tescillenmiş çorbalarının bulunmadığını göstermektedir. Coğrafi işaretli çorba sayısı en fazla olan il ise Erzurum'dur (n=2). Tunceli mutfağında yer alan "Tunceli şorbik çorbası" bölgenin coğrafi işarete sahip ilk çorbasıdır (Tescil Tarihi: 18.12.2017).

Tablo 6: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan coğrafi işaretle sahip çorbalar

Sıra	İller	Coğrafi İşaretli Ürün Adı	Coğrafi İşaret Türü	Tescil Numarası	Coğrafi İşaret Tescil Tarihi
1	Diyarbakır	Diyarbakır Simindirik Çorbası	Mahreç	864	20.08.2021
2	Diyarbakır	Diyarbakır Hebenisk Çorbası	Mahreç	1104	11.05.2022
3	Diyarbakır	Diyarbakır Kürt Mustafa Çorbası	Mahreç	1159	28.06.2022
4	Diyarbakır	Diyarbakır Meyir Çorbası	Mahreç	918	11.10.2021
5	Diyarbakır	Diyarbakır Kulak çorbası	Mahreç	1141	07.06.2022
6	Gaziantep	Antep Börek Çorbası	Mahreç	793	02.07.2021
7	Gaziantep	Antep Lebniye Çorbası	Mahreç	756	15.05.2021
8	Gaziantep	Antep Öz Çorba	Mahreç	666	09.02.2021
9	Gaziantep	Antep Alaca Çorba	Mahreç	781	09.06.2021
10	Gaziantep	Antep Maş Çorbası	Mahreç	1041	07.03.2022
11	Diyarbakır	Diyarbakır Simindirik Çorbası	Mahreç	864	20.08.2021
11	Şanlıurfa	Urfa Lebenisi	Mahreç	320	29.12.2017

Tablo 6'da Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin coğrafi işaret belgesine sahip çorbaları ve söz konusu çorbalara ait veriler yer almaktadır. Bu veriler değerlendirildiğinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki üç ilin (Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa) on bir çorbayı tescil ettirdiği; Adıyaman, Batman, Şırnak, Mardin, Kilis ve Siirt illerinin ise tescil belgesine sahip çorbasının bulunmadığı görülmektedir. Bölgenin sayıca en fazla coğrafi işaretli çorbaya sahip olan şehirleri Gaziantep (n=6) ve Diyarbakır'dır (n=5). Bu da bölgede bulunan tescilli çorbaların %91'ine eş değerdir. Ayrıca bölgede coğrafi işarete sahip ilk çorba "Urfa Lebenisi" dir (Tescil Tarihi: 29.12.2017). Çalışmada Marmara Bölgesi sınırları içerisinde bulunan illerin hiçbirinde (İstanbul, Kocaeli, Yalova, Balıkesir, Bursa, Tekirdağ, Çanakkale, Kırklareli, Edirne, Bilecik ve Sakarya) coğrafi işaretli çorbaya rastlanmamıştır.

Tablo 7: Coğrafi İşaretli Çorbaların Tescil Sahiplerine Göre Dağılımı

Bölgeler	Kurum ve Kuruluşlar				n	%
	Ticaret Borsası	Belediyeler	Ticaret ve Sanayi Odaları	Diğer		
Marmara	-	-	-	-	0	0
Akdeniz	1	2	1	1	5	11,1
D. Anadolu	2	1	2	1	6	13,3
G. Anadolu	0	4	6	1	11	24,4
Karadeniz	-	2	1	2	5	11,1
İç Anadolu	-	14	1	-	15	33,3
Ege	1	-	1	1	3	6,60
Toplam	4	23	12	6	45	-
%	8,88	51,11	26,66	13,33	-	100

Tablo 7’ de coğrafi işaret belgesine sahip çorbaların tescil sahiplerine göre dağılımı bölgeler temelinde gösterilmiştir. Coğrafi işaret belgesine sahip olmak için başvuruda bulunan kurum ve kuruluşlar şehirlere göre farklılık göstermektedir. Çorbaların tescil sahipleri incelendiğinde veri tabanında “Yemekler ve Çorbalar” kategorisinde bulunan ve coğrafi işaret belgesi bulunan ürünlerden 45’inin çorba olduğu görülmektedir. İç Anadolu Bölgesi (n=15) ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi (n=11) coğrafi işaretli çorba sayısı en fazla olan bölgelerdir. Coğrafi işarete sahip çorba sayısı en az olan bölge ise Ege bölgesidir (n=3). Marmara Bölgesi’nde coğrafi işarete sahip çorbaya rastlanmamıştır. Aynı zamanda tabloda yer alan verilere göre coğrafi işaret bilgi sistemine en fazla çorbayı Belediyeler (n=23, %51,11) kaydettirmiştir.

Tablo 8: Coğrafi İşaretli Çorbaların Tescil Tarihlerine Göre Dağılımı

Bölgeler	Tarihler							Toplam
	2012	2013	2017	2019	2020	2021	2022	
Marmara	-	-	-	-	-	-	-	-
Akdeniz	1	-	-	1	1	1	1	5
D. Anadolu	-	-	1	-	-	1	4	6
G. Anadolu	-	-	1	-	-	6	4	11
Karadeniz	-	-	2	-	1	1	1	5
İç Anadolu	-	1	-	-	-	8	6	15
Ege	-	-	1	-	1	1	-	3
Toplam	1	1	5	1	3	18	16	45
%	2,22	2,22	11,11	2,22	6,66	40,0	35,55	

Tablo 8’de coğrafi işaretli çorbaların tescil yıllarına ait veriler yer almaktadır. Bu verilerden hareketle çorba kategorisinde ilk coğrafi işaret tescilinin 2012 yılında (Maraş tarhanası) yapıldığı; 2014, 2015, 2016 ve 2018 tarihlerinde herhangi bir çorbanın tescil belgesi almadığı ve coğrafi işaret sahibi olan çorbaların %40’ının 2021 yılında tescillendiği ve %35,55’inin de 2022 yılında tescillendiği görülmektedir. Bu veriler coğrafi işaretlemeyle ilişkin algılanan fayda ve ilgi seviyesinin 2020 yılından sonra artış gösterdiği şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 9: Tescil Başvurusu Yapılmış Çorbaların Bölgelere ve Yıllara Göre Dağılımı

Bölgeler	Yıllar		n	%
	2021	2022		
Marmara	-	-	0	0
Akdeniz	-	-	0	0
D. Anadolu	4	-	4	21,05
G. Anadolu	-	-	0	0
Karadeniz	2	4	6	31,57
İç Anadolu	2	4	6	31,57
Ege	2	1	3	15,78
Toplam	10	9	19	-
%	52,63	47,36	-	100

Tablo 9’da coğrafi işaret tescil başvurusu yapılmış çorbalara ait veriler bulunmaktadır. Bu veriler bölgeler temelinde incelendiğinde İç Anadolu Bölgesi (n=6) ve Karadeniz Bölgesi (n=6) çorba kategorisinde coğrafi işaret başvuru sayısı en çok olan bölgelerdir. Marmara, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde ise tescil başvurusu yapılmış çorbalara rastlanmamıştır. Başvuru tescil başvurularının yapıldığı bölgelerde coğrafi işaret kavramına ilişkin bilgi ve fayda düzeyinin arttığını söylemek mümkündür.

SONUÇ

Coğrafi işaret, bir ürünün kaynaklarını ve o ürüne ait karakteristik özellikleri coğrafi alan ile birbirine bağlayan, bu bağlantıyı gösteren ve garanti veren bir kalite işaretidir. Ürünlerin ait oldukları bölge ile arasındaki bağı vurgulayan bu işaret, tüketici üzerinde oluşturduğu pozitif algıdan dolayı pazarlamanın ana bileşenlerinden birisi olmuştur. Bu durum başta belediyeler olmak üzere çok sayıda kurum ve kuruluşun coğrafi işaretleme sistemine olan ilgisini artırmış, bu da coğrafi işaret tescil belgesi başvurularında önemli bir artışa neden olmuştur.

Bu araştırma, Türkiye’de coğrafi işaret tescil işlemlerinin mevcut durumunu çorbalar temelinde ortaya koymak ve coğrafi işaret sisteminin gastronomi turizmindeki önemine dikkat çekmek amacıyla yapılmıştır. Söz konusu amaç doğrultusunda öncelikle Türk Patent ve Marka Kurumu’nun 20 Ekim 2022 tarihli veri tabanı esas alınarak “Yemekler ve Çorbalar” kategori başlığında bulunan çorbalar tespit edilmiş ve bölgeler temelinde dağılımları incelenmiştir. Akabinde coğrafi işarete sahip çorbaların tescillenme yılları ile tescil sahipleri baz alınarak bir değerlendirme yapılmıştır. Yapılan araştırma, başvuru sürecinde olan çorbalara ait verilerin incelenmesiyle sonlandırılmıştır. Bu bağlamda coğrafi işaretleme sistemi içerisinde yer alan çorbaların dağılımları bölgeler temelinde incelendiğinde İç Anadolu Bölgesi’nin (n=15) tescil belgesine sahip çorba sayısı en fazla olan bölge olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İç Anadolu Bölgesi’nden sonra tescile sahip çorba sayısı en fazla olan diğer bölge Karadeniz (n=11) Bölgesi’dir. Bununla birlikte çalışmanın sonucunda Marmara Bölgesi’nde coğrafi işaret tescilli bir çorbaya rastlanmamıştır. Ayrıca elde edilen bulgular, en fazla tescil belgesine sahip çorbası olan illerin Konya (n=6), Gaziantep (n=5) ve Diyarbakır (n=5) olduğunu da göstermektedir. Bu sonuçlardan hareketle Karadeniz, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin tescil belgesi alma süreçlerini daha başarılı bir şekilde yürüttüklerini ve coğrafi işaret kavramına önem verdiklerini göstermektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde bulunan Gaziantep yapılan diğer çalışmalarda en çok tescil ürününe sahip şehir olarak ortaya çıkmaktadır. Usta ve Şengül (2022), çalışmalarında Gaziantep’in 69 tescilli ürün ile Türkiye’nin en çok tescilli yiyecek ve içecek ürününe sahip şehri olarak belirlenmiştir. Benzer şekilde Yılmaz ve Yılmaz (2022), 8 tescilli köfte ile Gaziantep’i coğrafi işaretli köfte sayısı en fazla olan il olarak belirlemiştir. Arslan (2022) ise çalışmasında Gaziantep’i en çok coğrafi işaretli ürüne sahip il olarak tanımlamıştır. Bu sonuçlar Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde tescil süreçlerinin başarılı bir şekilde

yürütüldüğünü destekler niteliktedir. Ege, Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgeleri çorba varlıklarına coğrafi işaret kazandırma gayreti içerisinde. Marmara Bölgesi'nde ise böyle bir gayret olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Coğrafi işaretleme sistemi içerisinde yer alan çorbalar tescil sahipleri çerçevesinde incelemeye tabi tutulduğunda Belediyeler (n=23, %51,11) ile Ticaret ve Sanayi Odaları (n=12, %26,66) olmak üzere iki kurumun öne çıktığı anlaşılmaktadır. Belediyelerin coğrafi işaretleme konusunda en aktif rol aldığı bölge İç Anadolu (n=14) Bölgesi'dir. Domaç Yaşar (2022) ve Arslan'ın (2022) coğrafi işaret üzerine yapmış oldukları çalışmalarda en çok tescil yaptıran kurumları Belediyeler ile Ticaret ve Sanayi Odaları olarak belirlemişlerdir. Bu sonuçlar mevcut çalışmanın sonucu ile benzerdir. Bu durum tescilleme sürecinde Belediyelerin diğer kurumlara oranla daha çok inisiyatif aldığı şeklinde yorumlanabilir. Coğrafi işarete sahip çorbaların tescillenme tarihleri göz önüne alınarak yapılan değerlendirmeler sonucunda ilk tescillerin 2012 (Maraş tarhanası) yılında yapıldığı, en fazla tescil işleminin ise 2021 (n=18; %40), 2022 (n=16, %35,55) yıllarında olduğu görülmektedir. 2014, 2015, 2016 ve 2018 yıllarında tescilleme yapılmamıştır. Tescil alan çorba sayısı 2020 yılından itibaren artış göstermeye başlamıştır. Benzer şekilde Köşker ve Yavuz (2021), çalışmalarında 2020'den itibaren coğrafi işaret başvurusu devam eden ve tescillenmiş çorba sayısında artış olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Türkiye'nin gastronomi ürünleri açısından zengin olması, her geçen gün coğrafi işaretli ürün sayısının artmasına neden olmaktadır. Köşker ve Özbey (2021) tescillenmiş 18, başvuru süreci devam eden 35 çorbanın olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgularda ise Ekim 2022 tarihlerinde tescillenmiş 45, başvuru süreci devam eden 19 çorba olduğu belirlenmiştir. Bu da coğrafi işaretli ürün sayısının her geçen gün arttığını desteklemektedir. Bu sonuçlar yöre halklarının ve yerel yönetimlerin coğrafi işarete olan ilgilerinin arttığı şeklinde yorumlanabilir. Tescil başvuru tarihlerine göre değerlendirme aşaması devam eden (n=19) çorbaların % 52,63'ünün (n=10) 2021 ve %47,36'sının (n=9) 2022 yıllarında başvuru işleminin yapıldığı görülmektedir. Elde edilen bu veriler başvuru oranlarının son yıllarda arttığını göstermektedir. Başvuru süreci devam eden çorbaların % 31,57'si (n=6) İç Anadolu ve %31,57'si Karadeniz Bölgesi'nde bulunmaktadır. Marmara, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde coğrafi işaret başvurusuna sahip çorba varlığına rastlanmamıştır.

Türkiye'nin çorba varlığı yalnızca Türk Patent Enstitüsü tarafından tescillenmiş çorbalardan oluşmamaktadır. Türk mutfağının zengin ve çeşitli yapısı ile coğrafi işarete sahip ürünlerin marka değeri yaratmadaki etkisi göz önüne alındığı takdirde çeşitli sivil toplum örgütleri, kamu kurumları ve tüzel kişiliklere sorumluluklar düşmektedir. Örneğin Marmara Bölgesi tescilli çorba varlığı bulunmayan ve tescil başvurusuna da sahip olmayan bir bölgedir. Bu noktada özellikle coğrafi işaretli ürüne sahip olmayan ya da ürün sayısı az olan şehirlerde çeşitli bilgilendirme ve eğitim çalışmalarının yürütülmesi ürünlerin tespiti ve tescil işlemlerine yönelik farkındalığın geliştirilmesi açısından yararlı olacaktır. Ek olarak tescil sahibi ürünlerin, destinasyon tanıtım araçlarında kullanılması destinasyonları daha görünür kılacaktır. Coğrafi işaretlerin gastronomi turizmine olan katkısı göz önüne alındığında bu alanda yapılan çalışmaların varlığı önem arz etmektedir. Yapılan literatür taramasında Türk mutfağının en temel ürünlerinden birisi olan ve geçmişten günümüze ulaşan çorbalar hakkında çok az çalışmaya rastlanmıştır. Mevcut çalışmanın bu boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Bu çalışmada Türkiye'nin coğrafi işaretli çorbalarının tespit edilerek gruplandırmasının çorbaların bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesi bakımından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin tescilleme işlemlerini çorbalar bazında ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın, gelecek çalışmalara yol gösterici olacağı öngörülmektedir. Bu çalışmada elde edilen bulgular "Yemekler ve Çorbalar" kategorisinde geçerlidir. Tüm bunlara ek olarak gelecek çalışmaların farklı ürün kategorileri üzerinden tasarlanması, karşılaştırmalı sonuçlar alınması açısından önem arz etmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul İzni: Bu araştırma etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Teşekkür: Teşekkürümüz yoktur.

KAYNAKÇA:

- Addor, F. & Grazioli, A. (2002). Geographical indications beyond wines and spirits: A roadmap for a better protection for geographical indications in the WTO/TRIPS agreement. *J. World Intell. Prop.*, 5, 865.
- Arılı, M. ve Gümüş, H. (2007). Türk Mutfak Kültüründe Çorbalar. 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi). Ankara/Türkiye Bildiriler Maddi Kültür, 143-158.
- Arslan, M. (2022). Türkiye’de Belediyelerde Örnek Gastronomi ve El Sanatları Turizmi Faaliyetleri. *Türk Kamu Yönetimi Dergisi*, 3(1), 14-31.
- Bowen, S. & Zapata, A.V. (2009). Geographical Indications, Terroir, and Socio Economic and Ecological Sustainability: The Case of Tequila. *Journal of Rural Studies*. 25 (1), 108-119.
- Ceylan, Y. ve Samırkaş Komşu, M. (2020). Coğrafi işaretli ürünlerin bölgesel turizmin gelişimi açısından değerlendirilmesi: Siirt ili örneği. *Journal of Humanities and Tourism Research*, (Special Issue 5): 59-75.
- Çekiç, İ. (2022). Türkiye’nin Coğrafi İşaretli Tatlılarının Mevcut Durumu Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 5(2), 620-630.
- Doğukan, K. ve Yurduseven, S. (2021). Coğrafi İşaretli Ürünlerin Destinasyon Tanıtımındaki Yeri: Hayrabolu Tatlısı Örneği. V. Uluslararası Gastronomi Turizmi Araştırmaları Kongresi. 220-229.
- Domaç Yaşar, Y. (2022). Türkiye’de Coğrafi İşaret Sistemi: Iğdır Kayısı Örneği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (31), 220-242.
- Ercelep, B. ve Akdemir, N. (2022). Tescilli Coğrafi İşaretli Gıda Ürünleri: Türk Tatlıları Örneği. *Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research*, 6(3), 550-563.
- Gümüş, H. (2011). *Türk mutfak kültüründe çorba (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Sakarya Üniversitesi.
- Gürsoy, D. (2007). *Midenin Cilasası Çorba*. Oğlak Yayıncılık: İstanbul.
- <https://www.turkpatent.gov.tr/cografisiaret> Erişim Tarihi 10.11.2022.
- Jay, T., and Taylor, M. (2012). A Case of Champagne: A Study of Geographical Indications. *Corporate Governance Journal*, 7 (15), 1-32.
- Kan, M. ve Gülçubuk, B. (2008). Coğrafi İşaretlerin Kırsal Turizmde Kullanılma Olanakları, *U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22(2), 57-66.

- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kargılioğlu, Ş. , Erkol Bayram, G. & Çetin, Y. (2019). Gastronomi Turlarının Coğrafi İşaretli Ürünler Aracılığı ile Oluşturulması: Batı Karadeniz Turları Örneği. *Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research*, 6(3), 624-639.
- Köşker, H. ve Özbey, Z. (2021). Türk Mutfak Kültüründe Çorba ve Coğrafi İşaretli Çorbalar Üzerine Bir Değerlendirme, *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 5 (3), 471-489.
- Mercan, G.O., Üzülmmez, M. (2014). Coğrafi İşaretlerin Bölgesel Turizm Gelişimindeki Önemi: Çanakkale İli Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(2), 67-94.
- Nizam, D. (2011). Coğrafi İşaretler ve Küresel Piyasalarda Yerleşen Tarım Ürünleri: Ege Pamuğu Logosu Üzerine Bir Saha Çalışması. *Ekolojik Krize Yanıtlar Dergisi*, 25, 87-117.
- Okumus, B., Okumus. F., ve McKercher, B. (2007). Incorporating Local and International Cuisines in The Marketing of Tourism Destinations: The Cases of Hong Kong and Turkey. *Tourism Management*, 28(1), 253-26.
- Özdemir, Z. (2014). Simyanın Lezzeti; Çorba!. <https://www.gidahatti.com/haber/11524256/simyanin-lezzeti-corba> Erişim Tarihi 26.10.2022.
- Özdemir Yaman, Z. (2022). Türk Mutfak Tarihinde Çorba Kültürü. Y. Oğan (Ed.), *Gastronomi Alanında Tematik Araştırmalar (s. 20-30)*. Çizgi Kitabevi: İstanbul.
- Paslı M. M. (2021). Coğrafi İşaretli Gastronomi Ürünleri Üzerine Bir Araştırma: Giresun İli Örneği, *Tourism and Recreation*, 3 (1) 93-9.
- Rangnekar, D. (2003). *Geographical indications. A Review of Proposals at the Trips*.
- Saatçi, G. (2019). Coğrafi İşaretli Yiyeceklerin Tanıtım Unsuru Olarak Yöresel Yemekler Kapsamında Değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7 (1), 358-374.
- Secuk, B. ve Tugay, O (2021). Coğrafi İşaretli Gastronomik Ürünlerin Web Siteleri Aracılığıyla Bölgesel Tanıtımda Kullanımı: Akdeniz Bölgesi, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 9 (2), 835-854.
- Solmaz, Y. ve Altınar, D. D. (2018). Türk Mutfak Kültürü Ve Beslenme Alışkanlıkları Üzerine Bir Değerlendirme. *Safran Kültür Ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 108-124.
- Şentürk, B. (2011). *Coğrafi işaretlerin ekonomik etkileri: mikro ve makro açıdan bir değerlendirme* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Şevkay, T. (2004). *Osmanlı Mutfağı*. Şekerbank: İstanbul.
- Toklu, İ. T., Ustaahmetoğlu, E., ve Öztürk Küçük, H. (2016). Tüketicilerin Coğrafi İşaretli Ürün Algısı Ve Daha Fazla Fiyat Ödeme İsteği: Yapısal Eşitlik Modellemesi Yaklaşımı. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23(1), 145- 161.
- Usta, S. ve Şengül, S. (2022). Türkiye'deki Coğrafi İşaretli Yiyecek-İçecek Ürünlerinin Analizi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6 (2) , 604-634.
- Yenipınar, U. Köşker, H., ve Karacaoğlu, S. (2014). Turizmde Yerel Yiyeceklerin Önemi ve Coğrafi İşaretleme: Van Otlu Peyniri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2 (2), 13-23.

Yerasimos, M. (2010). *500 yıllık Osmanlı mutfağı (5. Basım)*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.

Yönet Eren, F. ve Ceyhun Sezgin, A. (2022). Kapadokya Bölgesine Gelen Ziyaretçilerin Coğrafi İşaretli Ürünleri Bilme Durumlarının Gastronomik Destinasyon Algısı Üzerindeki Etkisi, *Aydın Gastronomy*, 6 (2), 201-217.

Zaman, S. ve Kayserili, A. (2015). The Role of Geographical Signs in Gastronomy Tourism: A Case Study of Erzurum Cag Kebab. *International Journal of Academic Research in Environment and Geography*, 2 (1), 40-45.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

The concept of geographical indication, which serves to distinguish a product from others and emphasizes the different side of that product, also affects the travel motivations, destination preferences and purchase intentions of the consumer. Countries, regions and cities that have this concept are becoming more visible. This research aims to reveal the current status of geographical indication registration processes carried out in Turkey in the context of soups in the category of "dishes and soups". Another aim of the research is to draw attention to the importance of geographical indication.

Research Questions

What is the distribution of soup assets with geographical indication certificate in Turkey according to regions and provinces? What is the distribution of soups with geographical indication certificate according to registration dates and legal entities? How is the distribution of the soups for which the registration application has been made, according to the application dates and regions?

Literature Review

In the literature review part of the research, firstly, the soups that form the basis of the study are mentioned. Then, the concept of geographical indication is mentioned and the effects of this concept on tourism and the studies carried out in this field are given.

Methodology

This research aims to reveal the geographical indication soup existence of Turkey by emphasizing the importance of geographical indication. In line with this goal, soups with geographical indications constitute the universe of the study. The information obtained from the Turkish trademark and patent institution also constitutes the database of this study. Since the aforementioned universe is dynamic, the analyzes that make up the findings part are limited to the data obtained on October 20, 2022. In addition, the products in the category of "dishes and soups" were taken as a basis in determining the presence of soup in the database. In cases where there is a dispute about the type of the products in this category, the explanations and phrases in the registration documents of the products have been taken into account. Document analysis technique, which is one of the qualitative research methods, was used to collect data and secondary sources were used.

Results

As a result of the research, when the distribution of soups in the geographical indication system is examined on the basis of regions, it has been concluded that the Central Anatolia Region (n=15) is the region with the highest number of soups with registration certificate. After the Central Anatolia Region, the other region with the highest number of registered soups is the Black Sea Region (n=11). However, as a result of the study, no soup with a geographical indication registered was found in the Marmara Region. In addition, the findings show that the provinces with the highest number of registered soups are Konya (n=6), Gaziantep (n=5) and Diyarbakır (n=5). Based on these results, it shows that the Black Sea, Central Anatolia and Southeastern Anatolia regions carry out the registration certificate process more successfully and give importance to the concept of geographical indication. Aegean, Mediterranean and Eastern Anatolian Regions are in an effort to give geographical indication to soup assets. It was concluded that there was no such effort in the Marmara Region. When the soups included in the geographical indication system are examined within the framework of the registration owners, it is understood that two institutions stand out, namely the Municipalities (n=23, 51.11) and

the Chambers of Commerce and Industry (n=12, 26.66%). The region in which the municipalities play the most active role in geographical marking is the Central Anatolian Region (n=14). This situation can be interpreted as the municipalities take more initiative than other institutions in the registration process. As a result of the evaluations made considering the registration dates of soups with geographical indications, the first registrations were made in 2012 (Maraş tarhana), and the highest number of registrations was in 2021 (n=18; 40%), 2022 (n=16, 35.55%). is seen. No registration was made in 2014, 2015, 2016 and 2018. The number of registered soups has started to increase since 2020. These results can be interpreted as the increasing interest of local people and local governments in geographical indication. According to the registration application dates, it is seen that 52.63% (n=10) of the soups whose evaluation phase continues (n=19) were made in 2021 and 47.36% (n=9) in 2022. These data show that application rates have increased in recent years. 31.57% (n=6) of the soups whose application process continues are found in Central Anatolia and 31.57% in the Black Sea Region. No soups with geographical indication application were found in the Marmara, Mediterranean and Southeastern Anatolia Regions.

Turkey's soup existence does not only consist of soups registered by the Turkish Patent Institute. Considering the rich and diverse structure of Turkish cuisine and the effect of geographical indication products on creating brand value, various non-governmental organizations, public institutions and legal entities have responsibilities. For example, the Marmara Region is a region that does not have any registered soup assets and does not have a registration application. At this point, it will be useful to carry out various information and training activities especially in cities that do not have geographically marked products or have a low number of products, in terms of raising awareness about the detection and registration of products. In addition, the use of registered products in destination promotion tools will make destinations more visible. Considering the contribution of geographical indications to gastronomic tourism, the existence of studies in this field is important. In the literature review, very few studies were found about soups, which are one of the most basic products of Turkish cuisine and have survived from the past to the present. It is thought that the present study will fill this gap. In this study, it is thought that identifying and grouping Turkey's geographically indicated soups will contribute to the literature in terms of evaluating soups from a holistic perspective. At the same time, it is predicted that this study, which aims to reveal Turkey's registration processes on the basis of soups, will guide future studies. The findings obtained in this study are valid in the "Dishes and Soups" category. In addition to all these, it is important to design future studies on different product categories and to obtain comparative results.

Müze Olarak İşlevlendirilen Ergani Hükümet Konağı'nın Mimari Analizi ve Mevcut Durumunun Değerlendirilmesi

Architectural Analysis and Evaluation of the Current Situation of Ergani Government House Functioned as a Museum

Oktay Ekici¹ , Nursen Işık²

Öz

Tarihi yapılar, geçmiş nesillerden günümüze aktarılan en önemli kültürel miraslar arasında yer almaktadır. Toplumun kültürel yapısını ve inşa edildiği döneme ait mimari ve kentsel üslubunu yansıtan bu yapılar, korunması gereken belge niteliği taşımakta olup evrensel nitelikteki eserlerdir. Gelişen kentler ve farklılaşan ihtiyaçlar, tarihi yapıların korunmasında bir yöntem olarak kullanılan yeniden işlevlendirmeye ilgiyi artırmıştır. Yeniden işlevlendirme, günümüz konfor ihtiyaçlarını karşılayamayan ve özgün haliyle kullanımının mümkün olmadığı yapılara farklı bir işlev kazandırılarak kullanımına devam edilmesini sağlayan bir koruma yöntemidir. Yeniden işlevlendirilen tarihi yapıların bakım onarımları, sürekli hale getirilerek yok olmaları engellenmekte ve gelecek kuşaklara aktarımı sağlanmaktadır. Bununla birlikte bu yapılar, kentlerin ekonomileri, kültürel turizmle ve tanıtımları açısından önemli katkılar sağlamaktadır.

Tanzimat Dönemi'nde başlayan batılılaşma etkisindeki imar ve kent düzenlemeleri ile Osmanlı Devleti'nde birçok kamu yapısı inşa edilmeye başlanmıştır. Sultan II. Abdülhamid'in 1876-1909 yılları arasındaki saltanat döneminde, birçok kentte yapılan kamu yapıları devletin gücünü ve otoritesini yansıtan önemli yapılardır. Sosyal ve ekonomik gelişmelerin etkisiyle, kentte kamu yapıları ile birçok anıtsal ve tarihi yapıların inşa süreci ile kentin gelişim süreci başlamıştır. Hükümet konakları, 19. yüzyılın sonlarına doğru farklı vilayet ve taşralarda inşa edilen, devletin gücünün ve otoritesinin gösterildiği kamu yapılarından en önemlisidir. Hükümet konaklarının çevresinde diğer kamu yapılarının eklenmesi ile meydanlar oluşturulmuştur. Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen hükümet konakları ile diğer kamu yapılarında, Batı (İtalyan) mimarisi etkisi altında kaldığı bilinmektedir. Günümüzde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin önemli merkezlerinden biri olan Diyarbakır Vilayeti'nde kamu yapıları yapılarak, kentin tarihi yapı çeşitliliği artırılmıştır. Ergani, Diyarbakır kentinin büyük ilçelerinden biridir. Ergani Hükümet Konağı, Tanzimat Dönemi'nde inşa edilen hükümet konaklarının mimari üslubuna uygun inşa edilmiştir. Dikdörtgen plan düzeninde ve iki katlı olarak inşa edilen Ergani Hükümet Konağı'nda, hükümet konaklarının mimari öğelerinden biri olan hitabet balkonu ve geleneksel plan düzeni korunmuştur. Ergani Hükümet Konağı'nda restorasyon çalışması yapılmış (2010) ve yeni işlev verilerek müze olarak düzenlenmiştir. Bu çalışmada, müze olarak işlevlendirilen Ergani Hükümet Konağı kapsamında, yapılan yeniden işlevlendirme çalışmasına ait mimari analiz ile işlevlendirme sonrası mevcut durumun değerlendirilmesi ve yapının sürdürülebilirliği ile ilgili önerilerin sunulması amaçlanmıştır. Alan çalışmasında yerinde çekilen fotoğraflar ile görsel analizler yapılarak tespitlerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ergani Hükümet Konağı, Yeniden İşlevlendirme, Müze, Mimari Analiz, Sezai Karakoç

ABSTRACT

Historical buildings are among the most important cultural heritages transferred from past generations to the present. These structures, which reflect the cultural structure of the society and the architectural and urban style of the period in which they were built, are documents that need to be preserved and are works of universal quality. Developing cities and differentiating needs have increased the interest in refunctioning, which is used as a method for the preservation of historical buildings. Re-functioning is a protection method that provides a different function to buildings that cannot meet today's comfort needs and cannot be used in their original form, allowing them to continue to be used. The maintenance and repair of historical buildings that have been re-functioned are prevented from disappearing by making them

¹ Corresponding Author: Dicle Üniversitesi FBE Mimarlık Ana Bilim Dalı, ekiciokty23@gmail.com, 0000-0002-4737-0581

² Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yapı Ana Bilim Dalı, isikcn@gmail.com, 0000-0002-6125-1896

permanent and transferring them to future generations is ensured. However, these structures provide important contributions to the economies of cities, cultural tourism and promotion.

With the zoning and city regulations under the influence of westernization that started in the Tanzimat Period, many public buildings began to be built in the Ottoman Empire. Sultan II. During the reign of Abdulhamid between 1876-1909, public buildings built in many cities are important structures that reflect the power and authority of the state. With the effect of social and economic developments, the development process of the city started with the construction of public buildings and many monumental and historical buildings in the city. Government mansions are the most important of the public structures built in different provinces and provinces towards the end of the 19th century, where the power and authority of the state are shown. Squares were created around the government mansions with the addition of other public buildings. It is known that the government mansions and other public buildings built during the Ottoman Period were under the influence of Western (Italian) architecture. Today, public buildings have been built in Diyarbakır Province, which is one of the important centers of the Southeastern Anatolia Region, and the historical building diversity of the city has been increased. Ergani is one of the big districts of Diyarbakır city. Ergani Government Mansion was built in accordance with the architectural style of the government mansions built during the Tanzimat Period. In the Ergani Government House, which was built in a rectangular plan and two storeys, the oratory balcony, which is one of the architectural elements of the government mansions, and the traditional plan order have been preserved. Restoration work was carried out in Ergani Government House (2010) and it was organized as a museum by giving it a new function. In this study, it is aimed to evaluate the current situation after the functionalization with the architectural analysis of the re-functionalization work carried out within the scope of Ergani Government House, which is functioned as a museum, and to present suggestions about the sustainability of the building. In the field study, visual analyzes were made with photographs taken on site and determinations were made.

Keywords: Ergani Government House, Refunctioning, Museum, Architectural Analysis, Sezai Karakoç

GİRİŞ:

Koruma olgusu, geçmiş uygarlıklardan kalan kültürel mirasın gelecek nesillere aktarımının sağlanmasında gereken en önemli kavramlardandır. Kültürel mirasın yok olmasını engellemek ve devamlılığını sağlayarak sürdürülebilir hale getirmek için koruma gerekmektedir. Kültürel miras içerisinde yer alan tarihi yapılar, korunması gereken eserlerin başında yer almaktadır.

Gelişen kentleşme ile artan barınma ihtiyacı ile tarihi yapılar etrafında bilinçsiz yapılaşmalar meydana gelmiş ve bunun sonucunda tarihi yapılarda meydana gelen bozulmalar artmıştır. Bununla birlikte, günümüz ihtiyaçlarına cevap veremeyen tarihi yapıların bir kısmı bilinçsizce ve özgüne aykırı müdahaleler görmüş, bir kısmı da kullanıcıları tarafından terk edilerek atıl hale gelmiştir. Bu da tarihi yapılardaki yapısal hasarların oluşmasına ve ilerlemesine neden olmuştur. Zamanla artan yapısal sorunlar sonucunda bu yapıların yok olması kaçınılmaz bir hal almaktadır. Bu durumun engellenmesi koruma çalışmaları ile mümkün olmaktadır.

Bir yapının işlevselliği korunması için tek başına yeterli bir neden değildir. Bir yapının korunmasındaki amaç, yapıya ait fiziksel nitelikleri ile simgesel ve sanatsal niteliklerinin de gelecek nesillere aktarmaktır. Yapının korunması için bu değerlerden en az birine sahip olması gerekmektedir. Ayrıca yapının korunmaya değer görülebilmesi için yapıya ait bir kültürel konumun da mevcut olması gerekmektedir. Çünkü yapının kültürel konumu toplumun ya da insanlığın kolektif tarih veya hafızasında önemli bir yer tutar ya da estetik açıdan bir değere sahiptir (Kuban, 2000).

Koruma kapsamına alınan tarihi yapıların mevcut durum analizleri yapılarak gerekli müdahaleler kararlaştırılmaktadır. Yeniden işlevlendirme, tarihi yapıların korunmasında kullanılan ve ulusal alanda kabul görmüş bir koruma yöntemidir. Günümüz koşullarında özgün işleviyle kullanımının mümkün olmadığı yapılara yeni bir işlev kazandırılarak kullanımına devam edilmesi ile bakım onarım çalışmaları düzenli hale getirilerek bu yapıların korunması sağlanabilmektedir.

Hükümet konakları, inşa süreçleri Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Dönemi'ne uzanan ve devletin temsil ve hâkimiyetini yansıtan en önemli kamu yapılarındandır. Bu yapılar yer aldıkları kentlerde prestij simgeleri olup şehrin yönetici kadroları tarafından kullanılmıştır.

Hükümet konakları, Tanzimat Dönemi sonrasında yapılan imar faaliyetlerinin, modern ve yenileşme hareketinin önemli simgesi olmuştur (Koca, 2017 S.59; Vardar, 2012 S.28). XIX. yüzyılın sonlarına doğru

II. Abdülhamid Dönemi'nde öne çıkan hükümet konakları büyük ve gösterişli olarak inşa edilmişlerdir. Tanzimat Dönemi sonrasında inşa edilen hükümet konaklarının çevresinde halka devletin gücünün ve idari merkezin temsilinin gösterilmesi amacıyla hükümet meydanları oluşturulmuştur. İstanbul'da ve diğer vilayet ve taşra merkezlerinde bu meydanlara mülki idarenin bulunduğu diğer kamu yapıları da (belediye, adliye, banka, nafia, ticaret vb.) eklenerek meydanlar genişletilmiştir. Hükümet konakları olarak yapılan binalar, genellikle dikdörtgen plan kurgusunda iki ya da üç katlı mimari düzenindedir (Metin, 2019 s. 31).

Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. yüzyılın ortalarında bakır maden işletmesinin faaliyete geçmesiyle Osmanlı'nın sancak merkezi olan Ergani'de yüzyılın sonlarına doğru inşa edilen hükümet konağının 1860'lı yıllarda mevcut olduğu ve konağın tamir edilmesi gerektiği ilgili yazışmalarda belirtilmiştir (BOA, A.MKT.MVL, 1860:114/93, Metin, 2019 s. 72).

Kaynaklara göre, 1880 yılında Ergani Hükümet Konağı'nın tamir edilmesi gerektiği belirtilmiş, daha sonra tamir edilmesinin mümkün olamayacağı ve 1891 yılında yeniden inşa sürecinin başlatıldığı ifade edilmiştir (BOA, DH.MKT, 1891.162).

Ergani Hükümet Konağı, kent merkezinde yer almakta olup, ana yapım malzemesi taştır. Dikdörtgen plan düzenindeki yapı, iki katlıdır. Giriş cephesinde çift sıralı dört adet sütunun taşıdığı portik³ üzerinde makam odası dışı çıkmalı olarak tasarlanmıştır. Sütunların üzerinde yer alan makam odasından ulaşılabilen bir "Hitabet Balkon" bulunmaktadır. Geleneksel malzeme kullanılarak inşa edilen, cephe ve plan bakımından çevresindeki yapılardan ayrılan Ergani Hükümet Konağı bir kamu yapısı olarak uzun süre hizmet vermiştir.

İlçede yeni hükümet konağının yapılması ile yıllarca boş kalan yapı 2010 yılında restore edilmiş ve sonrasında yeniden işlevlendirilmiştir. Günümüzde Sezai Karakoç Müzesi ve Kültür Merkezi olarak hizmet sunmaktadır.

1. Hükümet Konaklarının Tarihsel Gelişimi

Osmanlı Devleti'nde yönetim merkezi, padişahın içerisinde yaşamını sürdürdüğü saraylardır. Osmanlı'nın son yüzyılında Tanzimat Dönemi'ne girilmiş ve bu dönemde merkezden ayrı yönetim yapılarının inşası ve kullanımıyla ilgili ilk adımlar atılmıştır. Merkezden taşradaki temsili denebilecek bu uygulama, Osmanlı Devleti'nin yönetim mekanizması içerisinde tanımlanabilir bir konumdur. Tanzimat Dönemi'ne kadar eyaletlerde görevlendirilen valiler, şahıslarına ayrılan veya kiralanan konaklarda ikamet etmişlerdir (Çadırcı, 1997 s. 17). Valiler, kapı halkından bir kesimin de yer aldığı bu konaklarda yaşamlarını sürdürürken devlet işlerini de yine bu konaklarda yürütmüşlerdir. Bazı örneklerde ise, konak yapılarının satın alınarak, vali veya şehrin yönetiminden sorumlu kadının kullanımına sunulduğu gözlemlenmektedir. Osmanlı'da merkezden ayrı kamu yapılarının bulunmaması ve idari kadrolarda yer alan kişilerin, yaşamlarını sürdürdükleri konaklarda resmi görevlerini yaptıklarının bilinmesi; günümüzde çeşitli illerde "Kadı Konağı" isminin verildiği yerlerin aslında kadının yaşadığı ve idari işleri yürüttüğü yerler olduklarını ortaya koymaktadır. Bazı yerlerde ve Tanzimat Dönemi'nden önce yapılan yazışmalarda "Vali Konağı" isimli yapılar, yaşam ve yönetimin beraber sürdürüldüğü yapıları ifade etmektedir. Vali konaklarıyla bağlantılı "Harem Dairesi" ibaresi, çift fonksiyonu yerine getiren idareci "Evleri"nin mekân tanımlamasına uyum göstermektedir (Metin, 2019 s. 30).

³ Bitişik ön bahçesiz nizamda imar planında belirtilen yerlerde kamu kullanımına açık, yaya daha geniş kaldırım sağlamak amacıyla, bina kitlesinden zemin kat yüksekliğinde ve ön cephe boyunca, bina taşıyıcı elemanları bırakılarak yapılan üç tarafı açık bina altı yaya geçidi (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/yonetmelik/7.5.23722.pdf>)

Osmanlı Devleti'nde son iki asırda birçok alanda meydana gelen yeniliklerle birlikte taşra alanlarındaki yönetimlerde de bazı yenilikler getirilmiştir. Taşralarda meydana gelen yönetsel değişiklikler sonucunda merkezden görevlendirilen memurlar için idari yapı ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacın karşılanması amacıyla Osmanlı'da daha önce karşılaşılmayan yeni bir yapı türünü ortaya çıkarmıştır (Toptaş, 2016 s. 411).

Osmanlı'da 19. yüzyıl mimari alanda kayda değer gelişim ve değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde yeni yapım teknolojileri ve yapı tipleri ile yasal düzenlemeler meydana getirilmiştir. Reformlar ile birlikte oluşturulan yeni yapılaşma mimaride etkisini göstermiştir. Farklı ihtiyaçlar dolayısıyla ortaya çıkan yeni kamu hizmetleri için yapılar yapılmıştır. Batılılaşma etkisiyle şekillenen ilk yapı örneklerine 18. yüzyıl sonlarında zamanın başkenti olan İstanbul'da rastlanmaktadır (Topcubaşı, Eyüpgiller, 2010 s. 110).

19. yüzyılda Tanzimat'ın ilanı ile birlikte yeniden yapılanma sürecine girilmiştir. Bu süreçte bağımsız kamu yapılarının inşa edildiği gözlemlenmektedir (Metin, 2019 s. 30). Bu yüzyılın ikinci yarısında kent planına dâhil edilen ve idari yapıdaki değişimi gösteren en önemli öge hükümet konağıdır. Hükümet konakları özellikle 19. yüzyıl son çeyreğinde artan sayıları ile ülkenin her tarafında yayılım göstermiştir. Küçük kasabalarda dahi önemli yapılar haline gelmiştir (Avcı, 2004 s. 241).

İlk zamanlarda bu yapılar hızlıca yapılamadıklarından dolayı hazırda var olan yapılar kullanılmış; büyük konaklar kiralanmış, hükümet konağı olarak işlevlendirilmek üzere mevcut binalar ve çeşitli amaçlarla kullanılan yapılar satın alınmıştır. Tanzimat'ın modernizme uygun olarak getirdiği kent düzenlemeleri kapsamında hükümet meydanları ortaya çıkarılmıştır. Hükümet meydanları, eğer elverişli ise kentin tarihi dokusu içerisinde mevcut olan meydanın planlanması şeklinde ya da ilgili amaca uygun geniş alana sahip, tarihi kent dokusundan ayrı başka bir bölgenin dönüştürülmesi sonucunda oluşturulmuştur. Hükümet meydanlarında yer alan en değerli mimari nesne hükümet konağı binalarıdır (Metin, 2019 s. 31).

Tanzimat sonrasında Anadolu kentlerindeki en belirgin özellik yeni yapılan hükümet konağı benzeri yapılar ile yeni bir idare merkezinin meydana getirilmesidir. Tanzimat sonrasında oluşturulan bu idari merkez, genellikle Osmanlı kentlerinin eski dokusu ve etrafında yer alan surların dışında bulunan mahallelerde inşa edilerek modern bir mahalle oluşturulması sağlanmıştır (Güntan, 2007 s. 35-36).

Hükümet konakları içerisinde adliye, maarif, zaptiye, ziraat, nafia ve ticaret benzeri birçok idari bölüm yer almaktadır. Bu bölümlerin yanında banka ve mescit gibi o tarihlerde gereksinim duyulan bazı birimler de yer almaktadır. Hükümet konağı yapıları çoğunlukla yatayda gelişen dikdörtgen plan tipinde, iki ya da üç katlı olarak yapılmışlardır. Bahsedilen bu genel tanımlamanın plan kurgulanmasına farklı biçimlerde uyarlandığı gözlemlenmektedir. Döneminin mimari beğenisini gösteren bu yapılar, vurgu ve süslemelerin cephede toplandığı, giriş kısmının öne çekilerek belirgin hale getirildiği sade yapılarıdır. Genellikle inşa edildikleri dönemdeki hâkim mimari beğeniyle inşa edilen hükümet konaklarında bazen farklı uygulamalar gözlemlenebilmektedir. Plan ve cephe tipleri, hastane, kışla, okul gibi aynı tarihte yer alan başka kamu yapılarına benzerlik göstermekle birlikte; pek çok mimari elemanıyla da dönemindeki yeni yapılardan farklılaşarak belirgin hale gelmektedir. Hükümet konakları, Osmanlı Devleti sınırlarının en uzak kısımları dâhil, eyalet/vilayet, sancak/liva ile kazalarda yapılmıştır. Eyalet ve sancaklarda yer alan konakların daha büyük ebatlarda ve ihtişamlı oldukları gözlemlenmektedir. Tanzimat düşüncesinde merkezîyetçiliğin belirginleştirilmesi ve devletin tüm hâkimiyet alanına erişiminin olduğunu yansıtmak için aynı zamanda ideolojik bir tutum da barındıran hükümet konaklarının bazıları günümüzde de aynı işlevini sürdürmektedir (Metin, 2019 s. 30,31).

Hükümet konakları işlevselliği dışında simgesel bir nitelik taşımaktadır. Sık sık onarılan konaklar merkezi otoritenin kentler üzerindeki en somut göstergesidir. Devlet bu onarımlar için bütçe tahsis ederek

gereken ilgiyi göstermiştir. Bu da Osmanlı Devleti'nin gücünü yansıtan hükümet konaklarına verilen değerin bir göstergesidir (Avcı, 2004 s. 245).

Tanzimat Dönemi'ndeki yönetsel düzenlemelerin Osmanlı kentlerindeki uygulama örneklerinden olan hükümet konağı binalarının inşası 1850'li yıllarda başlamıştır. Eyaletlerde, sancaklarda ve kaza merkezlerinin çoğunda, ilk başlarda mevcut konaklara işlev kazandırılarak meydana getirilen daire-i hükümet yapılarının inşası Sultan Abdülaziz devrinde çoğalmaya başlamış ve Sultan Abdülhamid devrinde bu uygulama daha fazla hız kazanmıştır. Osmanlı zamanından günümüze kadar gelebilmiş birçok hükümet konağı binası II. Abdülhamid devrinde yapılmıştır. II. Abdülhamid'in 25. cülus yıl dönümü aracılığıyla hazırlanan ve tahtta kaldığı süre içerisinde yapmış olduğu hayır işlerinin kayıt altına alındığı "Tebrik-name-i Milli" isimli eserde bu konuda belge niteliğindedir. Belgede yeniden inşa edilen ve onarılan hükümet konaklarının açılış merasimleri ile ilgili yazıtlar yer almaktadır. İnşa edilen hükümet konaklarının açılışları, Osmanlı Devri'nde II. Abdülhamid'in cülus yıl dönümlerinde; Cumhuriyet'ten sonraki devirde ise 29 Ekim'de yapılmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet'ten sonraki ilk 10 yıl boyunca imar işlerinde tamiratların yaygın olduğu gözlemlenmektedir. II. Dünya Savaşı sebebiyle yavaşlayan inşa faaliyetleri hükümet konağı yapılarında da etkili olmuştur. 1940-1950'li yıllarda inşaat işleri tekrardan ivme kazanmış ve küçük yerleşim yerlerinde de hükümet konakları yapılmıştır. 1944 yılında savaş dönemini atlatan devlet, imar faaliyetleri üzerinde durmuş, vilayetlerde ve kazalarda bulunan mevcut idari yapıların gereken ihtiyaçlara cevap veremediği belirtilmiştir. Vilayetlerde ve kazalarda yapılması gereken öncelikli resmi binaların hükümet konakları olması gerektiği bildirilmiş, "devlet otoritesini devletin her köşesinde temsil eden, halka saygı ve bağlılık telkin etmesi icap eden bu binaların vakarlı ve ciddi ifadeli olmaları" arzulanmıştır. 1947'de yayınlanan bir habere göre 1946 senesinde "muhtelif yerlerde 29 hükümet konağı" yapıldığı ifade edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında devlet nüfuzunun temsili olan hükümet konakları taşıdığı bu anlamı Cumhuriyet Dönemi boyunca da yansıtmaya devam etmiştir (Metin, 2019 s. 32, 33).

2. Yeniden Kullanım Kavramı ve Tarihi Hükümet Konaklarının Yeniden Kullanımı

Koruma, bozulmanın önüne geçmek ve değişimin etkin bir şekilde yönetilmesidir. Kültürel ve doğal miraslarımızın devamlılığının sağlanması için gerekli her türlü eylemleri kapsar. Korumanın amacı, tarihi yapıları kullananlar ve ona hayranlıkla bakanlara bu yapılarda var olan sanatsal ve insani mesajları sunmaktır. Korumada en az müdahale her zaman en iyisidir. Hatta mümkünse yapılan müdahaleler geri alınabilir olmalı ve yapıya gelecekte yapılması gerekli eylemler için engel teşkil etmemelidir (Feilden, 1982 s.1). Bu nedenle korunması kararlaştırılan yapılara uygulanacak restorasyon müdahaleleri kararlaştırılırken uzmanlar görüşleri alınmalı ve yapı analizleri doğrultusunda uygun yöntem ve teknikler seçilmelidir. Tarihi yapılarda uygulanan birçok restorasyon tekniği mevcuttur.

Bu teknikler: sağlamaştırma, bütünleme (reintegrasyon), yenileme, yeniden işlevlendirme (renovasyon-rehabilitasyon), yeniden yapım (rekonstrüksiyon), temizleme ve taşıma şeklinde sınıflandırılabilir (Ahunbay, 2009 s.90). Bu tekniklerden birisi olan yeniden işlevlendirme, günümüzde özgün işleviyle kullanılmayan yapıların devamlılığının sağlanması açısından önemli bir yöntemdir.

Strüktürel olarak yaşamını sürdüren bir yapının fonksiyonel, çevresel ve ekonomik nedenlerden dolayı, özgün işleviyle kullanımının mümkün olmadığı durumlarda farklı bir işlev kazandırılarak yeniden kullanımı gereklilik arz etmektedir. Bu gereklilik sonucunda yeniden işlevlendirme ile mevcut yapılar değerlendirilerek doğaya verilen zarar azaltılmakta, ekonomik yarar sağlanmakta, kültürel ve tarihsel devamlılık sağlanmaktadır (Aydın ve Yıldız, 2010 s. 1-2).

Geçmişte, genellikle bir yapının sahip olduğu işlevsel değer, yapının devamlı olarak bakım onarımlarının yapılması ve yaşamını devam ettirebilmesi açısından gereklilik olarak görülmüş ve bir araç halini almıştır. Günümüzde bu değerlendirmenin geçerliliği devam etmekle birlikte özgün işleviyle kullanılmayan yapılar da korunmaktadır. Zaman geçtikçe değişim gösteren yaşam biçimi ve buna bağlı olan arzular sebebiyle tarihi yapıların birçoğu özgün işlevini kaybetmekte, ilk yapılış gayesinden farklı

olarak bir işleve hizmet amacıyla dönüştürülmektedir. Manastır ve hamam benzeri yapılar, yalnız özel durumlarda işlevlerini devam ettirebildikleri için bu yapılara farklı işlevler kazandırmak güç olmaktadır. Günümüzde de işlevi geçerliliğini koruyan otel ve konut benzeri yapılar ise, konfor şartları bakımıyla yeni yapılan benzerlerinden geride kaldığı için standartlara uyum sağlayamamaktadır. Gerekli güncelleştirmeler yapılmayan bu yapılar zaman içerisinde terk edilmekte ve âtil hale gelmektedir. Yeniden işlevlendirme eski yapıların yıkımdan kurtarılmasında bir araçtır (Ahunbay, 2009 s.97).

Yeniden işlevlendirme ile bir binanın yeni şartlara uymasını sağlar. Bu süreçte orijinal binanın somutlaşmış enerjisi ve kalitesinin faydaları sürdürülebilir bir hale getirilmektedir (Bullen, P. A., & Love, P. E, 2011 s. 41)

Tarihi yapıların gelecek nesillere aktarımı ve kültürel devamlılığın sağlanabilmesi açısından günümüz şartlarına uygun olarak yeniden işlevlendirilmesi, dünya genelinde kabul gören bir yaklaşımdır. Bu yapılar yeniden işlevlendirilirken bazı müdahaleler gerekebilmektedir. Bu müdahaleler sırasında yapıya zarar verilmemeli ve uygun teknikler kullanılmalıdır. Ulusal alanda tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesinde dikkat edilmesi gereken hususlar tüzükler ile belirlenmiştir.

Yeniden işlevlendirme kavramı ilk kez 1964 yılında yayımlanan Venedik Tüzüğü'nde kuram niteliğinde yer almış ve tarihi yapıların korunmasında kullanılabilecek metotlardan biri olarak kabul edilmiştir. Yeniden işlevlendirme kapsamında uygulanacak fiziki müdahaleler tüzük içerisinde tanımlanmaya çalışılmıştır. Avrupa Konseyi Venedik Tüzüğü sonrasında toplantılar düzenleyerek yeniden işlevlendirme ile ilgili çalışmalar yapmaya başlamıştır. Yapılan toplantılarda koruma ile tarihi ve kültürel değerleri içeren alan kavramları yeniden tanımlanmaya çalışılmıştır. Belgeleme saptama ve programlama metotları tekrar tartışılmış, hâlihazırda kullanılan koruma yöntemlerinin etkisiz olma sebepleri ortaya konmuştur (Uğursal, 2011 s. 16).

Osmanlı Devleti'nde inşa edilmeye başlanan hükümet konakları, dönemin en önemli kamu yapıları olmuş ve devlet otoritesini yansıtan bir simge halini almıştır. Birçok vilayette inşa edilen bu yapıların bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Dönemine ait süsleme ve plan şemasıyla diğer yapılardan ayrılan ve dikkatleri üzerine çeken bu yapılar, korunması gereken önemli tarihi yapılardır. Günümüze ulaşan tarihi hükümet konağı örneklerinin birçoğu, gelişen kentlerin değişen ihtiyaçlarını karşılayamamış ve kentlerin başka yerlerinde modern kamu yapıları inşa edilmiştir. Yeni kamu yapılarına geçilmesiyle beraber tarihi hükümet konakları işlevselliğini kaybetmiştir. Kullanımına son verilen bu yapıların birçoğu atıl halde bırakılmış ve bakımsızlık nedeniyle yok olmaya yüz tutmuşlardır.

Geçmişten bizlere miras kalan tarihi hükümet konaklarının sürekliliğinin sağlanarak yok olmalarını engellemek noktasında, yeniden işlevlendirilme metodu önemli bir yer tutmaktadır. Bu yapılara günümüz ihtiyaçları doğrultusunda yeni işlevler kazandırılarak kullanımlarına devam edilmesi ile gerekli koruma ve gelecek nesillere aktarım sağlanabilmektedir. Aynı zamanda yeniden işlevlendirilen tarihi hükümet konakları, buldukları bölgelere turizm ve ekonomi açısından yarar sağlamakta, yıkım maliyetlerini de ortadan kaldırılmaktadır. Ülkemizde yeniden işlevlendirilerek kullanılan bazı tarihi hükümet konakları yer almaktadır. Müze ve kafe gibi çeşitli işlevlerle yeniden kullanılan bu yapılar kentlerin ilgi odakları haline gelmişlerdir. Kısacası yeniden işlevlendirme ile tarihi hükümet konaklarının geri kazanılması mümkün olabilmektedir.

3. Ergani Hükümet Konağı ve Yeniden Kullanımı

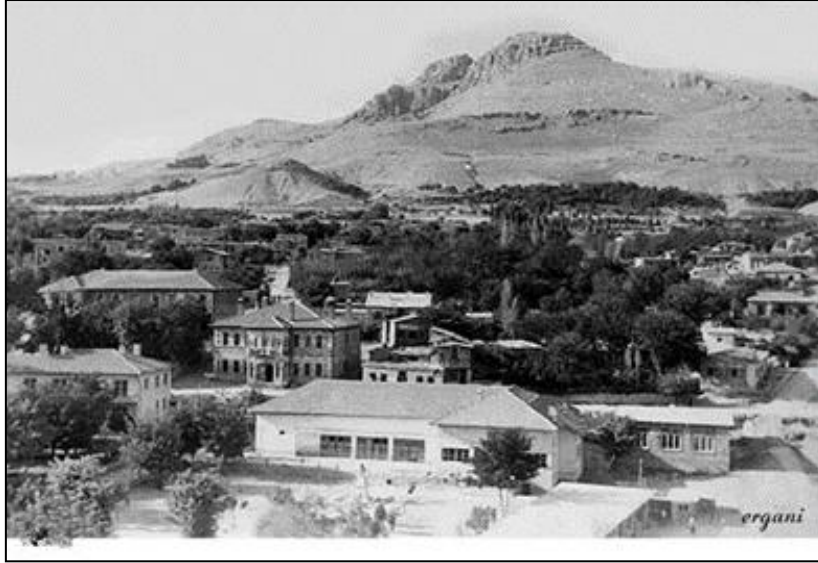
3.1. Ergani İlçesi Tarihçesi

Elâzığ-Diyarbakır yolu üzerinde bulunan ve günümüzde Diyarbakır ilinin bir ilçesi olan Ergani, Diyarbakır merkeze olan uzaklığı 56 km'dir (Şekil 1). Tarihsel süreç içerisinde Arsania, Argana, Arkanayn, Ar-gani, Arkni, Ergani ve Osmaniye gibi adlar alan ilçe son olarak tekrar Ergani adıyla anılmaktadır (Erpolat, 1993 s. 1).

Şekil 1. Ergani ilçesi konumu (Earth, 2022; Ditav, 2022)

İslamiyet Devri'nde sırasıyla Ergani'nin dâhil olduğu Diyarbakir bölgesine İslami Dönem'de sırasıyla Emevi ve Abbasiler, Şeyhoğulları, Hamdaniler, Büveyhoğulları, Mervaniler, Selçuklular, Suriye Selçukluları, Anadolu Selçuklu Devleti'ne tabii olarak İnaloğulları, Nisanoğulları, Hisni-Keyfa Artukluları, Eyyubiler, Anadolu Selçukluları, İlhanlı, Mardin Artukluları, Timur Devleti, Akkoyunlu, Safeviler ve Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet altına aldığı Diyarbakir, Ergani'yi de içeren bir bölgedir (Göyünç, 1999 s. 464-469; Yınanç, 1977 s. 601-626).

Şekil 2. Ergani ilçesine ait eski fotoğraf (Ergani Makam Tv)

Yavuz Sultan Selim devrinde Diyarbakir Eyaleti'ne bağlı bir sancak olan Ergani ilçesi, bu süreç sonrasında Diyarbakir vilayetindeki değerini muhafaza etmiştir (Şekil 2). Mamuratülaziz Vilayeti'nin kurulmasıyla beraber bir müddet bu vilayete bağlı kalmıştır. 19. yüzyılda Ergani ile Maden kazası bir araya getirilerek yeni bir sancak oluşturulmuştur. Cumhuriyet kurulduktan sonra Ergani Osmaniye kazası Diyarbakir'a bırakılırken, Ergani Maden kazası Elaziz Vilayeti'ne bağlanmıştır. 1937 yılına gelindiğinde ise Ergani Osmaniye adı Adana'nın Cebel Bereket Osmaniye'si ile karıştırıldığından dolayı Ergani olarak değiştirilmiştir (Darkot, 1977 s. 310-311).

3.2. Ergani'deki Kamu Yapıları

Ergani'de cumhuriyetin kurulmasından günümüze kadar çeşitli zamanlarda inşa edilmiş birçok kamu yapısı yer almaktadır. İdare yapıları olarak belediye ve hükümet konağı binası mevcuttur. Sağlık yapısı olarak devlet hastanesi bulunmaktadır. Eğitim yapıları olarak cumhuriyetin başlarında yalnızca bir adet okul bulunmaktayken, 1943 yılında Dicle Köy Enstitüsü'nün kurulmasıyla birlikte eğitim alanında büyük ilerleme kaydedilmiştir. Enstitü binası günümüzde Anadolu Öğretmen Lisesi olarak kullanılmaktadır. İlçede bir adet müftülük binası bulunmaktadır. İlçede 1967 senesinde hizmete başlayan; bir memur, bir hizmetli ve bir geçici işçi olmak üzere üç personele sahip bir kütüphane mevcuttur (Güzel, Haspolat, 2014 s. 23-28).

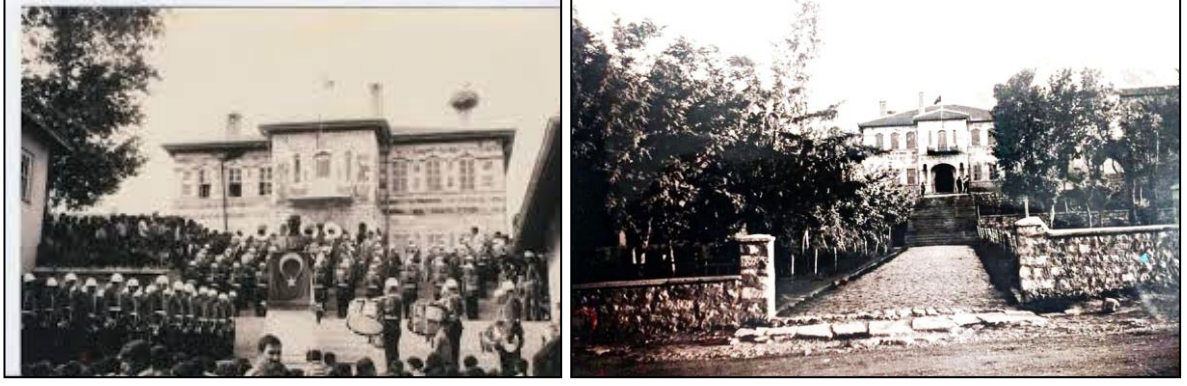
3.3. Ergani Hükümet Konağı Tarihi

XIX. yüzyıl sonunda Ergani İlçesi'nde Belediye Konağı haricinde üç camii, on mescit, üç Ermeni kilisesi, bir Protestan mabedi, üç han, üç hamam, otuz adet çeşme yer almaktaydı. Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen bu yapılardan hükümet konağı yapısı 1891 senesinde yapılmıştır (Ergani.gov.tr).

Şekil 3. Ergani Hükümet Konağı (Sezal Karakoç Müzesi) konumu (Earth, 2022)

Ergani ilçesi Saray mahallesinde yer alan yapı, 1990 yılına kadar hükümet konağı binası olarak hizmet vermiştir (Şekil 3). Yapıya ait eski fotoğraflardan çıkarımla yapı önünde eğimli bir meydan oluşturulduğu ve tören benzeri faaliyetlerin bu meydanda yapıldığı sonucuna varılabilmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Ergani Hükümet Konağı'na ait eski fotoğraflar (Ağca, 2011: 50; Ergani Makam Tv)

Şekil 5. Ergani Hükümet Konağı restorasyon çalışması (Tanrikulu, Aksoy: 2012)

Hükümet konağının farklı binada hizmet vermesi ile bir süreliğine Ergani Kız Meslek Lisesi olarak kullanılan yapı, lisenin taşınmasıyla beraber atıl duruma düşmüş ve ilgisizliğe terk edilmiştir. Daha sonra Karacadağ Kalkınma Ajansı ve Ergani Kaymakamlığı iş birliği ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 2010 yılında vermiş olduğu karar ile restorasyonu yapılan yapı (Şekil 5); 2013 yılında Sezai Karakoç Evi ve Müzesi adıyla hizmet vermeye başlamıştır (Tanrikulu, Aksoy, 2012; Ağca, 2011).

3.4. Ergani Hükümet Konağı Yapım Tekniği ve Mimari Özellikleri

1891 yılında inşa edilen Ergani Hükümet Konağı, zemin ve birinci kat olmak üzere iki katlıdır. Yapının bulunduğu alanda belirgin bir eğim mevcuttur. Yığma yapı tekniğiyle inşa edilen yapıda kesme taş ve bazalt malzeme kullanılmıştır. Yapının bodrum katı bulunmamaktadır. Dikdörtgen şeklindeki plana sahip olan yapıda, bir orta koridor ile koridorun sağ ve sol taraflarına mekânların yerleştirildiği ve büyük ölçüde simetrinin hâkim olduğu gözlemlenmektedir (Metin, 2019 s. 114). Yapının ön ve arka cepheleri dışa çıkmalı olarak düzenlenmiştir (Şekil 6).

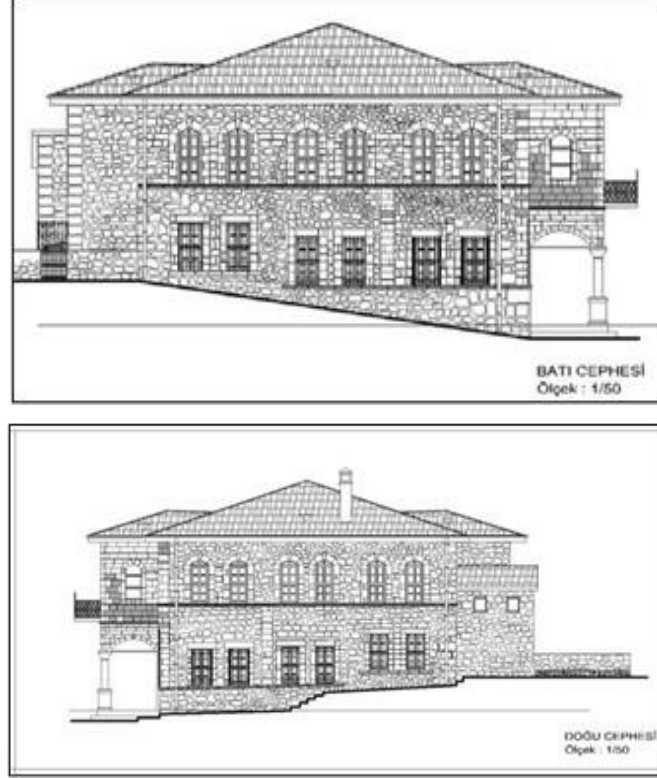
Şekil 6. Ergani Hükümet Konağı kat planları (Ağca, 2011) ve cephe fotoğrafları (2022)

Ergani Hükümet Konağı giriş cephesi yapının diğer cephelerine nazaran daha gösterişli olarak ele alınmıştır. Bu durum dönemin Neo-Klasik üsluplu yapılarında görülen bir özelliktir, bu bakımdan yapının dönemine işaret eden bir uygulamadır. Ana giriş kapısının hemen önünde, revak şeklinde düzenlenmiş ve iki adet sütunun taşıdığı bir ön bölüm yer almaktadır (Şekil 7). Bu kısım dışa çıkmalı olarak tasarlanmış ve üzerinde makam odası bulunmaktadır. Makam odasından geçişi bulunan, konsol şeklinde bir hitabet balkonu yer almaktadır.

Şekil 7. Ergani Hükümet Konağı güney cephesi (Ağca, 2011) ve dışa çıkmalı kısım fotoğrafı (2022)

Yapı cephelerinde simetrinin hâkim olduğu gözlemlenmektedir. Yapının ön cephesinde zemin kat hizasında yer alan pencerelerin üzerinde kaş kemer şeklinde süslemeler yer alırken, birinci kat pencerelerinde basık kemer ve yuvarlak kemer kullanılmıştır. Cephelerin kat ayrımları taş silme kullanılarak belirgin hale getirilmiştir. Bölge civarında yoğun olarak bulunan siyah renkli bazalt taşlar ile yer yer cephe dolguları yapılarak renklendirmeler sağlanmıştır. Yapının batı ve doğu cepheleri ön cepheye kıyasla daha sade tutulmuştur (Şekil 8).

Şekil 8. Ergani Hükümet Konağı doğu ile batı cepheleri (Ağca, 2011)

Yapıya zemin kattan giriş sağlandıktan sonra bir koridor etrafında simetrik bir şekilde yerleştirilmiş olan odalar ile karşılaşılır. Sofa sonunda üst kata ulaşımı sağlamakta kullanılan çift kollu bir merdiven bulunmaktadır. Birinci kat, zemin kata benzer şekilde simetrik plan düzenine sahiptir.

3.5. Ergani Hükümet Konağı'nın Yeniden İşlevlendirilmesi

Ergani Hükümet Konağı yapısı, 2013 yılında restore edilerek Sezai Karakoç Müzesi ve Kültür Evi adı altında yeni bir işlev kazanmıştır. İlçeye gelen ziyaretçilerin yoğun ilgisini çeken yapının zemin katı bölgenin yetiştirdiği önemli isimlerden birisi olan Sezai Karakoç Müzesi olarak düzenlenmiştir. Yapının birinci katında ise ilçe halkına açık çeşitli enstrüman kursları verilmektedir. Restorasyon çalışmasıyla genel olarak yapıda zarar gören ahşap kısımlar yenileriyle değiştirilmiş, çatı tamamen kaldırılarak yeniden inşa edilmiş ve yığma duvarlarda güçlendirmeler yapılmıştır. Isıtma ve aydınlatmalar için gerekli tesisatlar yapıya eklenmiştir.

Planda 1 numaralı kısımdan giriş sağlanmaktadır. Bu kısımda yer alan kemer ve duvarlardaki bağlayıcı harçların yenilediği gözlemlenmektedir. Giriş kapısı günümüze kadar ulaşamamış ve yerine ahşap malzemeden yapılmış çift kanatlı bir kapı yerleştirilmiştir. Giriş kısmının tavanı ahşap malzeme ile kaplanmıştır. Makam odasını taşıyan üç adet kemerin iç tarafları sıvanarak boyanmıştır ve bağlayıcı harçlar yenilenmiştir (Şekil 9).

Şekil 9. Ergani Hükümet Konağı zemin kat planı (Ağca, 2011) ve giriş kısmı fotoğrafları (2022)

Kemerli dış kapıdan yapıya giriş sağlandıktan hemen sonra, alüminyum doğrama kullanılarak rüzgârlık benzeri ikinci bir giriş bölümü oluşturulmuştur. Bu bölümde Sezai Karakoç hakkında kısa tanıtım yazıları yer almaktadır. Bir basamak ile yapının koridor kısmına çıkılmaktadır. Planda 2 numaralı olarak belirtilen bu kısımda orta sofanın etrafında simetrik bir şekilde yerleştirilmiş altı adet oda yer almaktadır. Sofanın zemini yörede kullanımı yaygın olan bazalt malzeme ile kaplanırken tavan kısmında ahşap malzeme kullanılmıştır.

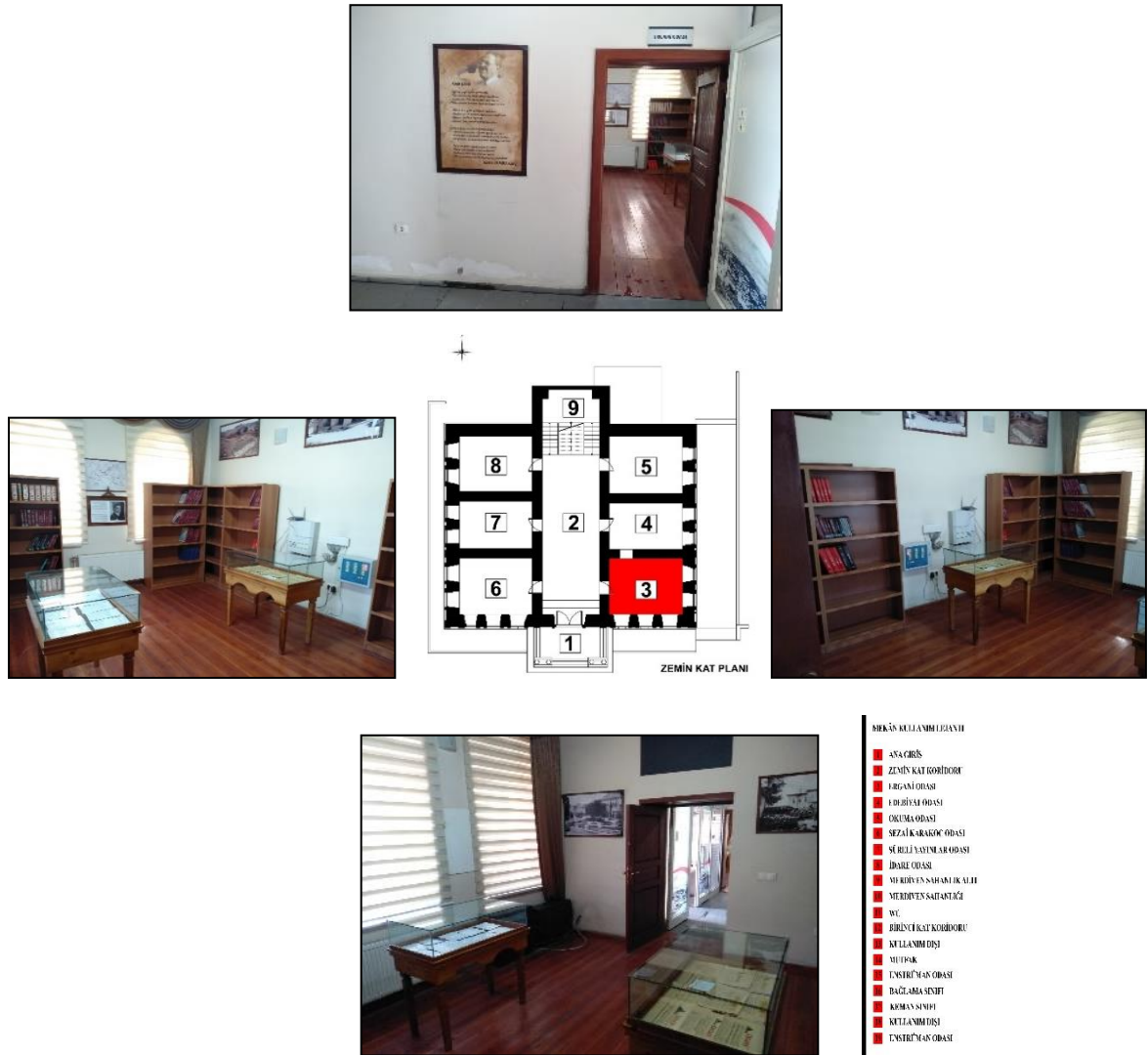
Odaların taban ve tavan döşemelerinde ahşap kaplamaların kullanıldığı görülmektedir. Benzer şekilde kapı ve pencere doğramalarının ahşap malzeme kullanılarak yenilenmiştir. Sofanın doğu batı duvarında ısıtma teçhizatına ait radyatörler ve duvar aydınlatma elemanları yer almaktadır. Duvarlar içerisine yerleştirilmiş elektrik tesisatına ait priz ve anahtarlar eklenmiştir. Ayrıca sofanın batı duvarında yangın alarm sistemi bulunmaktadır. Bu alan duvarları sıvanarak boyanmıştır (Şekil 10).

Şekil 10. Ergani Hükümet Konağı zemin kat planı (Ağca, 2011) ve koridor (2022)

Yapı girişinde doğu tarafında yer alan ve planda 3 numara ile belirtilen ilk odaya “Ergani Odası” adı verilmiştir. Müze yetkililerden edinilen bilgilere göre yapı, hükümet konağı işlevini sürdürürken bu oda vali odası olarak kullanılmıştır.

Zemin ve tavan döşemelerinde ahşap parke kaplamalar mevcuttur. Odanın güney kenarında üç adet doğu kenarında ise, iki adet olmak üzere toplam beş adet pencere boşluğu yer almaktadır. Oda içerisinde duvar kenarlarına bitişik olarak ahşap raflar konumlandırılmış ve bu raflarda Ergani ilçe tarihi ile ilgili kaynaklara yer verilmiştir. Ayrıca üzerleri camla kapatılan ve içerisinde tarihi belgelerin sergilendiği iki adet sehpa bulunmaktadır. Odanın kuzey duvarında internet tesisatına ait elemanlar yerleştirilmiştir. Elektrik ve ısıtma ve aydınlatma sistemlerine ait elemanlar oda duvarlarında konumlandırılmıştır (Şekil 11).

Şekil 11. Ergani Hükümet Konağı zemin kat planı (Ağca, 2011) ve Ergani Odası fotoğrafları (2022)

Planda 4 numaralı oda “Edebiyat Odası” olarak işlevlendirilmiştir. Oda, yapının doğu kısmından açılan iki adet pencereye sahiptir. Zemin ve tavan kısımlarında ahşap kaplamalar kullanılmıştır.

Güney duvarında Ergani odasına açılan, fakat kullanılmayan bir ahşap kapı yer almaktadır. Kapının boyutları yapıda bulunan diğer kapılara göre daha küçüktür. Oda duvarlarına bitişik şekilde ahşap raflar yerleştirilmiş ve oda ortasına ahşap bir masa ile sandalyeler konumlandırılmıştır. Elektrik, ısıtma ve aydınlatma elemanlarına yer verilmiştir (Şekil 12).

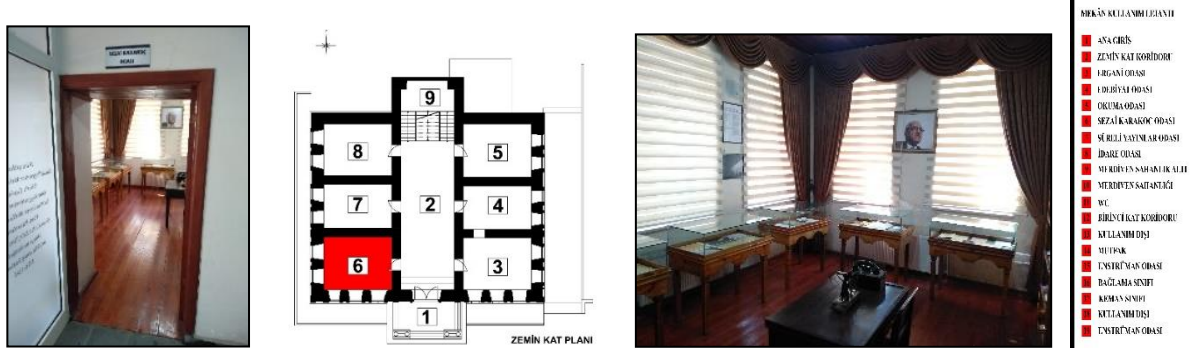
Şekil 12. Ergani Hükümet Konağı zemin kat planı (Ağca, 2011) ve Edebiyat Odası fotoğrafları (2022)

Planda 5 numara ile belirtilen oda "Okuma Odası" olarak kullanılmaktadır. Odanın tavan ve taban kısımlarında ahşap kaplamalar kullanılmıştır. Doğu duvarında iki adet pencere açıklığı yer almaktadır. Oda içerisinde ahşap raflar, masa ve dolap gibi donatılar yer almaktadır. Elektrik, ısıtma ve aydınlatma elemanları oda duvarlarına ve tavan kısmına yerleştirilmiştir (Şekil 13).

Şekil 13. Ergani Hükümet Konağı zemin kat planı (Ağca, 2011) ve Okuma Odası fotoğrafları (2022)

Planda 6 numaralı kısım “Sezai Karakoç Odası” olarak düzenlenmiştir. Güney kısmında üç, batı kısmında iki adet pencere yer alan odanın tavan ve taban kısımları ahşaptır. Oda içerisinde Sezai Karakoç’a ait eserlerin sergilendiği masa şeklindeki donatı elemanları ile ahşap raflar bulunmaktadır. Oda duvarlarında ve tavanında elektrik, ısıtma ve aydınlatma elemanları yer almaktadır (Şekil 14).

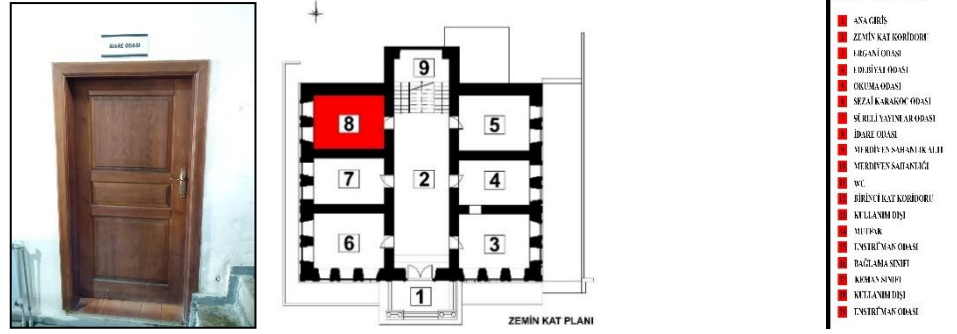
Şekil 14. Ergani Hükümet Konağı zemin kat planı (Ağca, 2011) ve S. Karakoç Odası fotoğrafları (2022)

Planda 7 numara ile belirtilen kısım “Sürelî Yayın Odası” olarak düzenlenmiştir. Bu kısımda ilçe ile ilgili dergi ve gazete benzeri kaynaklar yer almaktadır. Odanın batı duvarından açılan iki adet pencere bulunmaktadır. Zemin ve tavan kısımlarında ahşap kullanılmıştır. Odanın kuzey duvarı ahşap raflar ile donatılmış ve oda içerisine masa ile sandalyeler yerleştirilmiştir. Elektrik, ısıtma ve aydınlatma elemanları duvar ve tavanda konumlandırılmıştır (Şekil 15).

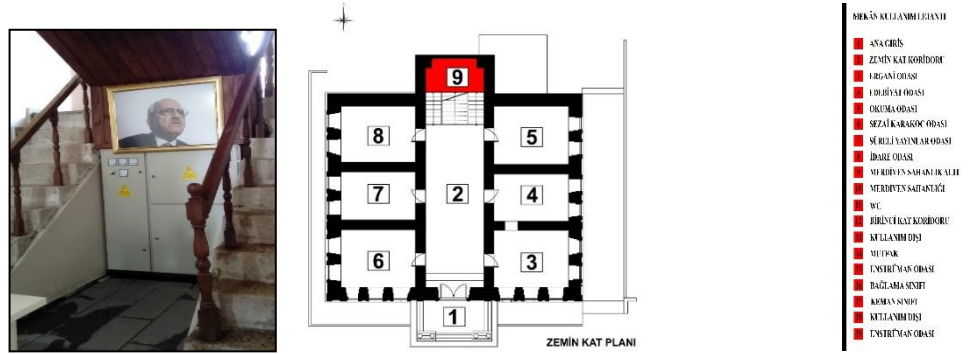
Şekil 15. Ergani Hükümet Konağı zemin kat planı (Ağca, 2011) ve Sürelî Yayın Odası fotoğrafları (2022)

Planda 8 numara ile belirtilen kısım "İdare Odası" olarak işlevlendirilmiştir. Bu odaya giriş sağlanamamıştır (Şekil 16).

Şekil 16. Ergani Hükümet Konağı zemin kat planı (Ağca, 2011) ve İdare Odası fotoğrafları (2022)

Planda 9 numaralı kısım merdiven sahanlığının alt kısmında yer alan ve iki merdiven kolu arasında yapılan bölümü belirtmektedir. Yapıda bu alan elektrik panosu yerleştirilerek kapatılmıştır (Şekil 17).

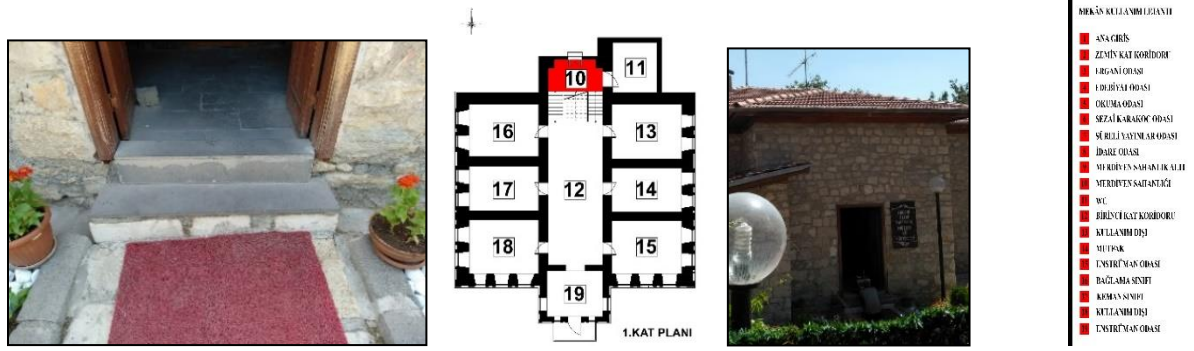
Şekil 17. Ergani Hükümet Konağı zemin kat planı (Ağca, 2011) ve merdiven altı fotoğrafları (2022)

Yapının zemin kat koridorunun sonunda iki kol ile ara sahanlığa ulaşılan bir merdiven yer almaktadır. Ara sahanlığa ulaşan bu kollar 8 basamaktan oluşmaktadır. Basamaklarda taş malzeme kullanılmıştır. Sahanlıktan sonra tek kol ile birinci kata ulaşılmaktadır. Bu kolun basamakları ise ahşap malzemenle yapılmıştır. Merdiven korkulukları ve küpeşterleri benzer şekilde ahşaptan oluşmaktadır (Şekil 18).

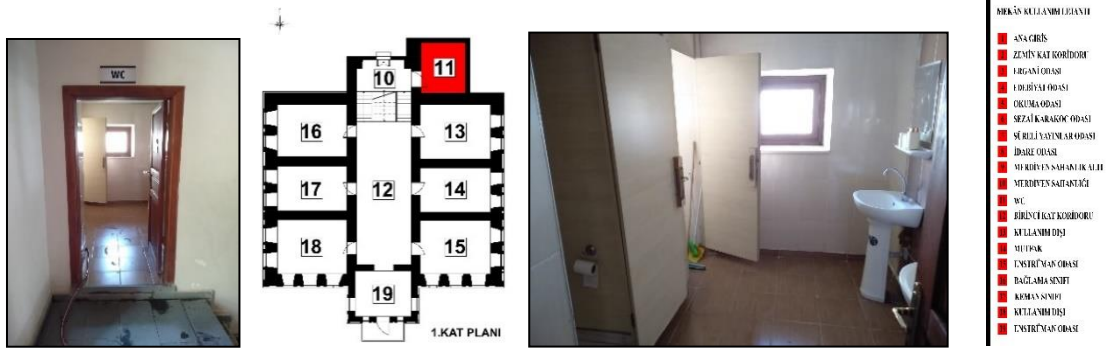
Şekil 18. Merdiven bölümü fotoğrafları (2022)

Planda 10 numara ile belirtilen kısım merdiven sahanlığıdır. Bu kısmın tabanı zemin kat koridoruyla aynı şekilde bazalt malzeme ile kaplanmıştır. Sahanlıktan ahşap bir kapı ile yapının kuzey tarafında oluşturulan arka bahçeye ulaşım sağlanmaktadır. Ahşap kapının hemen önünde yer alan ve bahçe kotuna inilmesini sağlayan, bazalt kaplı taş malzeme ile oluşturulmuş iki basamak mevcuttur (Şekil 19).

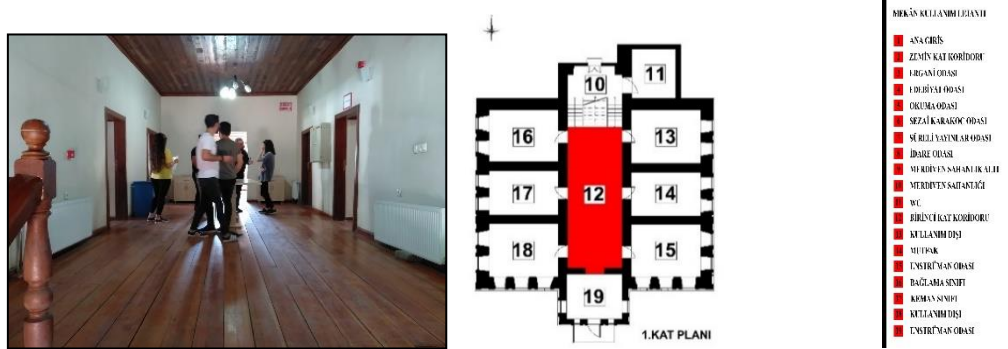
Şekil 19. Ergani Hükümet Konağı birinci kat planı (Ağca, 2011), sahanlık, basamak ve arka bahçe fotoğrafları (2022)

Planda 11 numara ile belirtilen kısımda “WC” bulunmaktadır. Bu kısma sahanlıktan ahşap bir kapı ile ulaşılmaktadır. Sahanlık kotundan yaklaşık 15 cm yükseltilen WC mekânının zemini ve duvarları seramik malzeme ile kaplanmıştır. Doğu duvarında yer alan bir pencere bulunmaktadır. Ahşap malzeme kullanılarak iç kısımda kabinler oluşturulmuştur. Güney duvarında ayaklı lavabolar ve aynalar yerleştirilmiştir (Şekil 20).

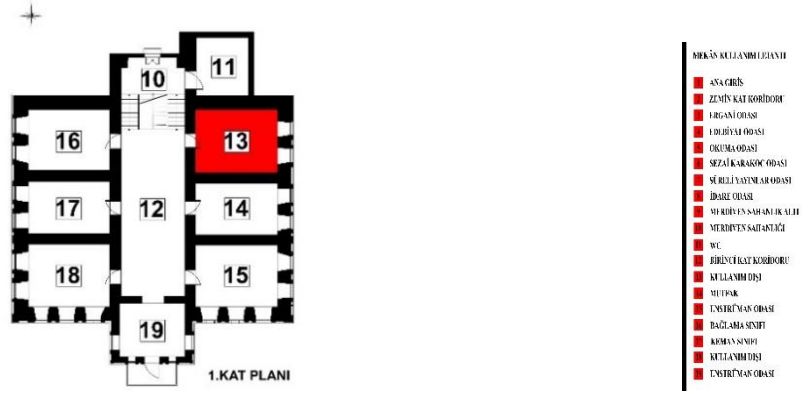
Şekil 20. Ergani Hükümet Konağı birinci kat planı (Ağca, 2011) ve WC bölümü fotoğrafları (2022)

Planda 12 numaralı kısım birinci kat sofasını belirtmektedir. Zemin katla aynı şekilde bu sofa'nın sağ ve sol taraflarına 6 adet oda dizilmiştir. Zemin kattan farklı olarak sofa sonunda bir oda daha bulunmaktadır. Sofa zemini ve tavan kısımları ahşap malzeme ile kaplanmıştır. Duvarlarda elektrik, ısıtma ve aydınlatma elemanları konumlandırılmış ve yangın alarm sistemi yerleştirilmiştir. Güney duvarında ahşap dolaplara yer verilmiştir (Şekil 21).

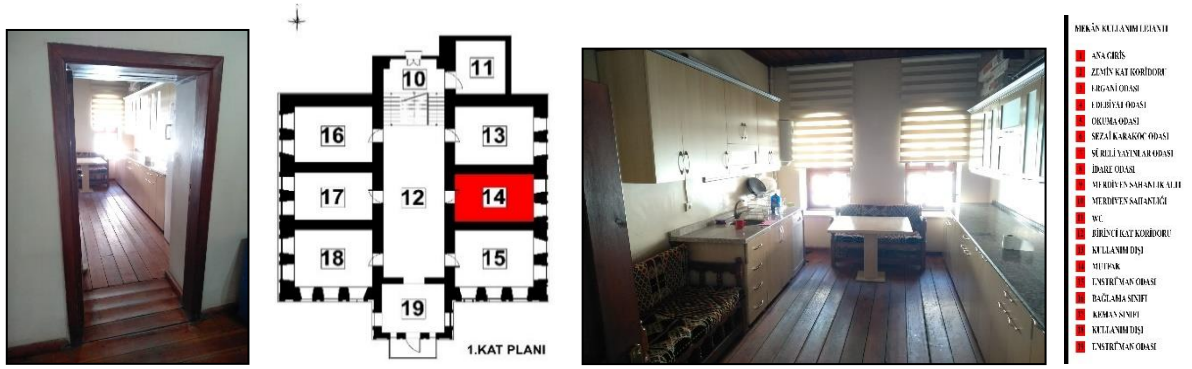
Şekil 21. Ergani Hükümet Konağı birinci kat planı (Ağca, 2011) ve birinci kat koridor bölümü fotoğrafı (2022)

Planda belirtilen 13 numaralı odaya giriş sağlanamamıştır (Şekil 22).

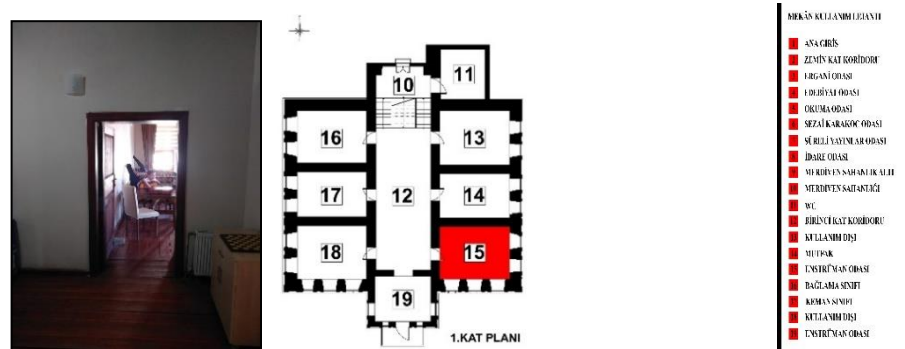
Şekil 22. Ergani Hükümet Konağı birinci kat planı (Ağca, 2011)

Planda belirtilen 14 numaralı kısım mutfak olarak düzenlenmiştir. Bu kısmın tavanı ve zemini ahşap malzeme ile kaplanmıştır. Doğu duvarında yer alan iki adet pencere bulunmaktadır. Odanın kuzey ve güney duvarlarına tezgâh ve dolaplar eklenmiştir. Ahşap masa ve oturaklar yerleştirilmiştir. Oda duvarlarında elektrik, ısıtma ve aydınlatma elemanlarına yer verilmiştir (Şekil 23).

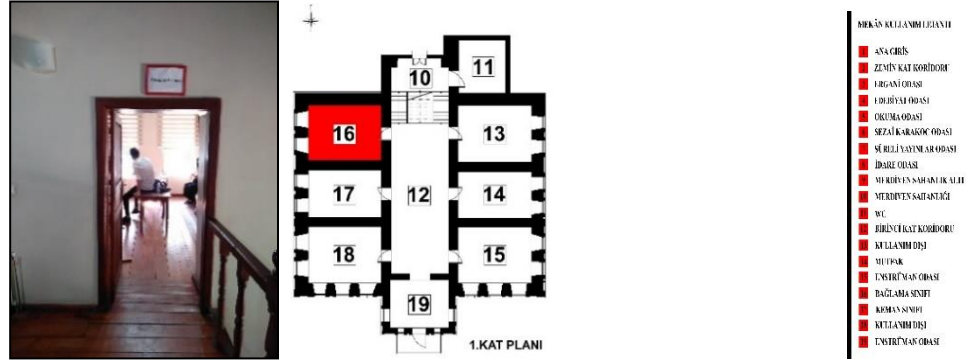
Şekil 23. Ergani Hükümet Konağı birinci kat planı (Ağca, 2011) ve mutfak bölümü fotoğrafları (2022)

Planda belirtilen 15 numaralı odada müzik enstrümanları dersleri verilmektedir. Odanın doğu ve güney duvarlarında beş adet pencere yer almaktadır. Zemin ve tavan kısımları ahşap ile kaplanmıştır. Oda duvar ve tavan kısımlarında elektrik, ısıtma ve aydınlatma elemanları yerleştirilmiştir (Şekil 24).

Şekil 24. Ergani Hükümet Konağı birinci kat planı (Ağca, 2011) ve enstrüman kurs odası fotoğrafı (2022)

Planda 16 numaralı kısım “Bağlama Sınıfı” olarak düzenlenmiştir. Yine bu kısımda müzik enstrüman kursları verilmektedir. Odanın batı duvarında iki adet pencere yer almaktadır. Zemin ve tavan kısımlarında ahşap kullanılmıştır. Odanın duvar ve tavan kısımlarında elektrik, ısıtma ve aydınlatma elemanları yerleştirilmiştir (Şekil 25).

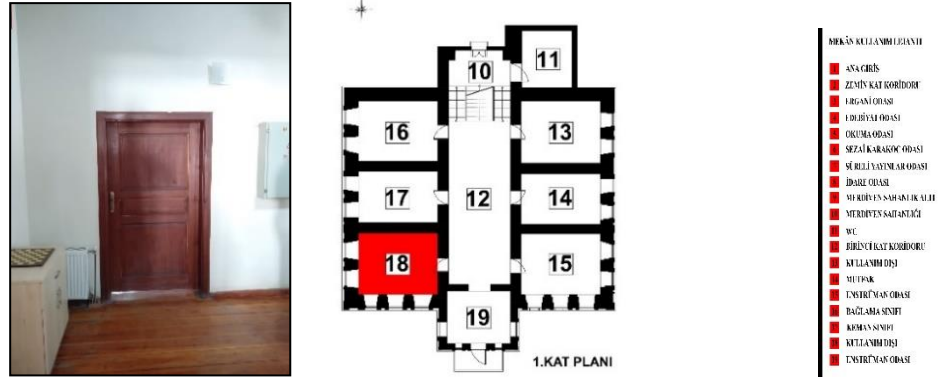
Şekil 25. Ergani Hükümet Konağı birinci kat planı (Ağca, 2011) ve Bağlama Sınıfı fotoğrafı (2022)

Planda yer alan 17 numaralı oda “Keman Sınıfı” olarak düzenlenmiştir. Bu kısımda da benzer şekilde enstrüman kursları verilmektedir. Batı duvarında iki adet pencere bulunan odanın zemin ve tavan kısımlarında ahşap kaplamalara yer verilmiştir. Elektrik, ısıtma ve aydınlatma elemanları oda içerisine yerleştirilmiştir (Şekil 26).

Şekil 26. Ergani Hükümet Konağı birinci kat planı (Ağca, 2011) ve Keman Sınıfı fotoğrafları (2022)

Planda belirtilen 18 numaralı odaya giriş sağlanamamıştır (Şekil 27).

Şekil 27. Ergani Hükümet Konağı birinci kat planı (Ağca, 2011) ve 18 numaralı oda kapısı (2022)

Planda belirtilen 19 numaralı kısımda da enstrüman kursları verilmektedir. Bu odanın girişinde kapı bulunmamaktadır. Zemin ve tavan kısımlarının ahşap malzeme ile kaplandığı oda, zemin kat giriş kısmında yer alan 4 adet sütun üzerinde bulunmaktadır. Plandan öne doğru çıkıntı yapan odanın doğu ve batı duvarlarında birer adet pencere yer almaktadır. Oda duvarlarında elektrik, ısıtma ve aydınlatma elemanları yerleştirilmiştir. Güney duvarında daha küçük boyutlarda iki adet pencere ve ortasında balkon kısmına geçişi sağlayan bir kapı mevcuttur. Yapı, hükümet konağı işlevini sürdürürken idareciler "Hitabet Balkon" adı verilen balkondan halka seslenmişlerdir. Balkon konsol şeklinde tasarlanmıştır. Korkuluklarda metal malzeme kullanılırken küpeşte kısımlarında ahşap kullanılmıştır (Şekil 28).

Şekil 28. Ergani Hükümet Konağı birinci kat planı (Ağca, 2011) ve 19 numaralı oda fotoğrafı (2022)

Tablo 1. Ergani Hükümet Konağı Kat Planları (Ağca, 2011), Kullanım Durumları ve Fotoğraflar (2022) Tablosu

		Yapı Adı: Ergani Hükümet Konağı			
		İl/İlçe: Diyarbakır/Ergani			
		Özgün İşlev: Hükümet Konağı			
Mekân No	Plandaki Konumu	Kullanım Durumu	Fotoğraflar		
Zemin Kat	1	1 numaralı bölüm yapının ana giriş kısmıdır. Makam odasını taşıyan 3 adet kemer ve 4 adet sütun bu kısmı çevreler.			
	2	2 numaralı bölüm zemin kat koridorudur. Bu bölüm çevresinde 6 oda ve kat merdiveni bulunmaktadır.			
	3	3 numaralı bölüm 'Ergani Odası' olarak kullanılmaktadır. Burada Ergani ile ilgili kaynaklar yer almaktadır.			
	4	4 numaralı bölüm 'Edebiyat Odası' olarak kullanılmaktadır. Burada Edebiyat kaynaklarına yer verilmiştir.			
	5	5 numaralı bölüm 'Okuma Odası' olarak kullanılmaktadır. Burada çeşitli türde eserler yer almaktadır.			
	6	6 numaralı bölüm 'Sezai Karakoç Odası' olarak kullanılmaktadır. Burada Sezai Karakoç eserleri yer almaktadır.			
	7	7 numaralı bölüm 'Sürelî Yayınlar Odası' olarak kullanılmaktadır. Burada ilçe ile ilgili dergi ve gazete benzeri kaynaklar bulunmaktadır.			
	8	8 numaralı bölüm 'İdare Odası' olarak kullanılmaktadır. Bu bölüme giriş sağlanamamıştır.			
	9	9 numaralı bölüm merdiven sahanlığının altında yer almaktadır. Bu bölümde elektrik panosu yer almaktadır.			
Sahanlık Kottu	10	10 numaralı bölüm merdiven sahanlığıdır. Bu bölümden arka bahçeye geçiş sağlanmaktadır.			
	11	11 numaralı bölüm WC olarak kullanılmaktadır.			
1. Kat	12	12 numaralı bölüm 1. kat koridorudur. Bu alan çevresine 7 adet oda yerleştirilmiştir.			
	13	13 numaralı bölüm aktif olarak kullanılmamakta olup bu kısma giriş sağlanamamıştır.			
	14	14 numaralı bölüm mutfak olarak kullanılmaktadır.			
	15	15 numaralı bölümde müzik enstrüman kurslarının verilmektedir.			
	16	16 numaralı bölüm 'Bağlama Sınıfı' olarak kullanılmaktadır. Bu bölümde de müzik enstrüman kursları verilmektedir.			
	17	17 numaralı bölüm 'Keman Sınıfı' olarak kullanılmaktadır. Bu bölümde de müzik enstrüman kursları verilmektedir.			
	18	18 numaralı bölüm aktif olarak kullanılmamakta olup bu kısma giriş sağlanamamıştır.			
	19	19 numaralı bölümde enstrüman kursları verilmektedir.			

SONUÇ:

Tarihi yapılar, geçmişten kalan en değerli kültürel miraslardır. Bu mirasın korunarak gelecek nesillere aktarılması ve kültürel devamlılığın sağlanması büyük önem arz etmektedir. Fakat günümüzde, çağdaş yapılaşma ve hızla büyüyen kentler tarihi yapıları gölgeleri altında bırakmıştır. Bu durum, tarihi yapıların korunmasını ve günümüze adaptasyon sağlamasını zorlaştırmıştır.

Hükümet konakları yapıldıkları dönemlerde devlet otoritesi ve temsiliyetini yansıtan en önemli devlet kurumları olmuştur. Özellikle hükümet konaklarının artan nüfusun ihtiyacını karşılayamaması ve günümüz konfor şartlarını sağlayamaması nedeniyle mevcut yerlerinden taşınarak Cumhuriyet Dönemi sonrasında inşa edilen modern yapılarda hizmet vermeye başlamışlardır. Böylece boşaltılan ya da kendi hallerine terk edilen bu yapılar atıl duruma düşmüşlerdir. Zaman içerisinde bakımsızlık ve dış etkiler ile bu yapılarda bozulmalar ve kısmi tahribatlar meydana gelmiştir.

Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilerek kullanımının sağlanması, bakım ve onarımlarının düzenli periyodlar ile yapılarak ömürlerinin uzatılmasına katkı sağlayan bir faaliyettir. Yeniden işlevlendirilen yapılar, strüktürel ve mimari bütünlüğü bozmayacak şekilde eklenen sistemler ile günümüz şartlarında kullanılabilir hale getirilmektedir.

Gelişen teknoloji, koruma bilinci ile artan nüfusun etkisiyle bazı kamu kurumlarının hizmet vermekte yetersiz kalması, farklı işlevlendirilmesine neden olmuş ve kullanımlarını yeni işlevleri ile sürdürmüşlerdir. Kamu kurumlarının yeniden işlevlendirilmesi aşamasında genellikle müze, sergi salonu gibi tercihlerle değişim ve dönüşüm süreçleri başlatılmıştır. İşlevlendirme süreçlerinde yapı genelinde herhangi bir müdahalenin olmadığı ve iç mekân düzenlemelerinin ön planda olduğu görülmüştür. Yapı strüktürü ve plan düzeninde değişimin olmaması yeni işlevlendirme ile yapıda oluşacak tahribat ve bozulmaları önlemiştir. Bu durum yapının mevcut haliyle korunması ve geleceğe aktarılması ile sürdürülebilirliği açısından oldukça önemlidir.

Tanzimat Dönemi'nde inşa edilmiş ve günümüze kadar ulaşmış Ergani Hükümet Konağı, dönemin temsiliyetini ve otoritesini yansıtan ve günümüzde koruyan önemli bir yapıdır. Müze olarak işlevlendirilmiş Ergani Hükümet Konağı'nın genel strüktür, mimari üslubu ile günümüze bozulmadan ulaşması kent kimliği ve kültürel mirasın korunabilirliği açısından önemli bir örnek olmuştur. Bu nedenle, geçmişten günümüze ulaşan ve kent hafızasında önemli yeri bulunan bu tür yapıların özgün işlevi dışında, yine kamu tarafından kullanılabilir olması korunması ve yaşatılmasında önemli bir etken olmuştur.

Ergani Hükümet Konağı, zaman içerisinde büyüyen ve gelişen ilçenin ihtiyaçlarına cevap veremeyerek bir süre boş kalmıştır. Uzun süre kullanılmayan yapı, 2010 yılında yapılan restorasyon sonrasında yeni işlevi olan Sezai Karakoç Müzesi ve Kültür Evi konseptine kavuşturulmuştur. Yapının zemin katı müze olarak işlevlendirilirken birinci kat bölge halkının yararlanabileceği müzik kurslarının verildiği bir kültür evi olarak düzenlenmiştir. Yapının günümüz ilçe ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde işlev kazandırılarak kullanımına devam edilmektedir. Özgün işlevleriyle kullanımlarının mümkün olmadığı tarihi yapılara yeni biri işlev kazandırılarak, bu yapıların korunması ve sürdürülebilir bir hale kavuşması sağlanabilmektedir. Kültürel ve kent kimliğiyle geçmişte kullanılmış ve günümüze ulaşan Ergani Hükümet Konağı gibi yapıların kimliklerini koruyarak geleceğe ulaştırılması için zaman içinde yapılacak tüm müdahalelerde (restorasyon, onarım vb.) koruma ile ilgili tüzük ve kanunların göz önünde bulundurulması önemli ve gereklidir. Bu bağlamda, Venedik Tüzüğü (1964) 5. maddesinde belirtilen, "Anıtların korunması, toplumsal amaçla kullanılması ile sağlanabilir." ifadesinde olduğu gibi, kentte geçmişten günümüze, halk ve devlet arasında önemli görev üstlenen ve devlet temsiliyetinin sembolü olan hükümet konaklarının özgün mimarisi ile korunarak yaşatılması, bu tür yapıların sürdürülebilirlik özelliği kazanması açısından önemli katkı sağlayacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma kapsamında herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Çalışmanın yapıldığı Ergani Sezai Karakoç Müzesi ve Kültür Evi çalışanlarına teşekkür ederim.

KAYNAKÇA:

- Ağca, V. (2011). Ergani Hükümet Konağı. Diyarç Mimarlık Bülteni, 45-52.
- Ahunbay, Z. (2009). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. Yem Yayınları, İstanbul.
- Avcı, Y. (2004). *Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890–1914)*. Phoneix Yayıncılık, Ankara.
- Aydın, D., Yıldız, E. (2010). Yeniden Kullanıma adaptasyonda bina performansının kullanıcılar üzerinden değerlendirilmesi. METU JFA, 27(1), 1-22.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A.MKT, MVL., 114/93 15 Şaban 1276, 8 Mart 1960.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH, MKT., 1807/162, 1 Recep 1308, 10 Şubat 1891.
- Bullen, P., Love, P. (2011). A new future for the past: a model for adaptive reuse decision-making. *Built Environment Project and Asset Management*, 1:1, 32-44.
- Çadırcı, M. (1997). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. TTK Yayını, Ankara.
- Darkot, B. (1977). *Ergani*. MEB. İslam Ansiklopedisi, C. IV, 310-311.
- Deniz, M. (2019). *51 Numaralı Tapu Tahrir Defterine Göre Ergani Sancağı*. Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- DİTAV. Diyarbakır Tanıtma Vakfı İnternet Sitesi. <https://www.ditav.org/index.php/diyarbakir/ilceleri/ergani> , (E.T.02.09.2022)
- Ergani Kaymakamlığı resmî sitesi <http://www.ergani.gov.tr/> ,(E.T.20.10.2022)
- Ergani Makam TV. <https://facebook.com/erganimakamtv/photos>, (E.T.02.09.2022)
- Erpolat, M. S. (1993). *XVI. Yüzyılda Ergani Sancağı*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Feilden, B. M. (1982). *Conservation of Historic Buildings*. Butterworth Scientific, London.
- Google Earth. <https://earth.google.com/web/search/Ergani,+Diyarbak%C4%B1r/>, (E.T.02.09.2022)
- Göyünç, N. (1999). *Diyarbakır*. Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. IX, 464-469.
- Güntan, Ç. (2007). *II. Abdülhamit Döneminde İmparatorluk İmajının Kamu Yapıları Aracılığı İle Osmanlı Kentine Yansıtılması*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Güzel, C., Haspolat, Y. K. (2014). *Tüm yönleriyle Ergani ilçesi ve turizm*. Ergani Kaymakamlığı, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.

- Koca, F. (2017). *Muğla'da Osmanlıdan Cumhuriyete İdari Merkezin Sembolü: Hükümet Konakları*. Dicle Üniversitesi Mimarlık Dergisi, 389, 59-65.
- Kuban, D. (2000). *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu: Kuram ve Uygulama*. YEM Yayın, İstanbul.
- Metin, N. Y. (2019). *Devlet Kapısı: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Hükümet Konaklarının İnşa Süreci ve Mimarisini*. Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Tanrıkulu, A., Aksoy, M. A. (2012). Diyarbakır Kültür ve Turizm Projeleri Raporu.
- Toptaş, R. (2016). Bergama Hükümet Konağı Örneğinde II. Abdülhamit Dönemi Hükümet Konakları. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9/47, 411.
- Topçubaşı, M., Eyüpgiller, K.K. (2010). 19. Yüzyılda Kastamonu Eyaletinde Hükümet Daireleri. İTÜ Dergisi/A Mimarlık, Planlama, Tasarım, 2564-7474, 9, 2, 108- 120.
- Uğursal, S. (2011). Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: İzmir Sümerbank Basma Sanayi yerleşkesi Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Venedik Tüzüğü (1964). Tarihi Anıtların ve Yerleşmenin Korunması Onarımı için Uluslararası Tüzük" II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi.
- Vardar, B. (2012). Üsküp Vilayet Konağı. Bursa'da Zaman, 4, 28-29.
- Yınanç, M.H. (1977). *Diyarbakır*. MEB. İslam Ansiklopedisi, C. III, 601-626.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The aim of this study is to evaluate the current situation after the functional analysis and to present suggestions about the sustainability of the building, with the architectural analysis of the re-functioning of the historical Ergani Government Office building in the Ergani District of Diyarbakır and functioned as a museum.

Research Questions:

What is refunctioning, which is one of the protection methods? What is the place and function of government mansions among the public buildings built in the Ottoman Period? How is the development of government building structures in the historical process? Why and how should historical government mansions be re-functionalized? How was Ergani District formed and what are the public structures in the district? What is the architecture and construction technique of the Ergani Government House? What interventions were implemented when the Ergani Government House was re-functioned as a museum?

Literature Review:

With the developing urbanization and the increasing need for shelter, unconscious constructions have occurred around historical buildings and as a result, the deterioration of historical buildings has increased. However, some of the historical structures that cannot meet today's needs have been unconsciously and contrary to the original interventions, and some of them have been abandoned by their users and become idle. This has led to the formation and progression of structural damage in historical buildings. As a result of increasing structural problems over time, the destruction of these structures is inevitable. Prevention of this situation is possible with conservation studies.

Government mansions have been an important symbol of the reconstruction activities, modern and innovation movement after the Tanzimat period (Koca, 2017 P.59; Vardar, 2012 P.28). With the proclamation of the Tanzimat in the 19th century, the process of restructuring was entered. It is observed that independent public buildings were built in this process (Metin, 2019 p. 30). In the second half of this century, the most important element included in the city plan and showing the change in the administrative structure is the government house. Government mansions spread all over the country, especially in the last quarter of the 19th century, with their increasing numbers. They have become important structures even in small towns (Avcı, 2004 p. 241). In cases where it is not possible to use a building with its original function due to functional, environmental, and economic reasons, it is necessary to reuse it by gaining a different function. As a result of this necessity, the existing structures are evaluated by re-functioning, reducing the damage to nature, providing economic benefits, and providing cultural and historical continuity (Aydın and Yaldız, 2010 p. 1-2). The building, which was used as Ergani Girl's Vocational High School for a while with the government office serving in a different building, became idle with the relocation of the high school and was left to indifference. The building, which was restored with the cooperation of Karacadağ Development Agency and Ergani District Governorship and the decision of the Regional Directorate of Cultural and Natural Heritage Conservation in 2010; It started to serve under the name of Sezai Karakoç House and Museum in 2013 (Tanrikulu, Aksoy, 2012; Ağca, 2011). Ergani Government House, built in 1891, has two floors, the ground floor and the first floor. There is a clear slope in the area where the building is located. Cut stone and basalt materials were used in the building, which was built with the masonry technique. The building does not have a basement. In the building, which has a rectangular plan, it is observed that spaces are placed on the right and left sides of the corridor with a middle corridor, and symmetry is dominant to a large extent (Metin, 2019 p. 114).

Methodology:

In the study, a conceptual framework was created by compiling the resources related to the Ottoman Period government houses and protection methods. The historical development of the government mansions and their importance in the public buildings of the period are explained. The place of re-functioning studies in the concept of conservation is explained and its necessity is emphasized. The Ergani Government House structure, which was re-functioned as a museum, was photographed on site and a field study was carried out. Interventions made with re-functioning were determined and architectural analyzes were made. The building was evaluated on its current condition and necessary suggestions were presented to ensure its continuity.

Results and Conclusions:

Historical buildings are important and must be preserved heritages bearing the traces of past civilizations. The changing needs with the developing urbanization have made it difficult to use and protect these structures today. Government mansions, one of the most important public buildings of the Ottoman Period, are also among these buildings. In today's conditions, the historical government mansions, which are inadequate for their original functions, have been replaced by the modern buildings of the Republican Period. The historical government mansions, which were ceased to be used, deteriorated over time, and became vulnerable to damage. By giving a new function to historical buildings, which cannot be used with their original functions, it can be ensured that these structures are protected and become sustainable. In this context, re-functionalizing unused historical government mansions makes it possible to transfer them to future generations by extending the life of the building. Ergani Government Office has become unable to meet the needs of the district where it is located, therefore it has been replaced by a modern structure and is out of use. The building, which remained in this state for a long time, was restored in 2010 and put into use as the Sezai Karakoç Museum and Culture House. The ground floor of the building is used as a museum, and the first floor is arranged as a culture house where public music courses are given. The building is still used today by making it functional for the needs of the district. The use of Ergani Government Office and similar historical structures in line with the laws determined in the international arena is of great importance in preserving the original architecture and ensuring sustainability.

Kentsel Dönüşüm, Yoksulluk ve Yaşam Kalitesi Üzerine Düşünceler: Sulukule Örneği

Reflections on Urban Transformation, Poverty and Quality of Life: The Case of Sulukule

Pelin Pınar Giritlioğlu¹

öz

Yoksulluk, kentsel dönüşüm ihtiyacını ortaya çıkaran temel bileşenlerin en başında yer alır. Ülkemizde de, kentsel alanların dönüşümü, özellikle yoksul mahallelerinde gerçekleşmektedir. Yapılan uygulamalarda temel söylem, yoksul mahallelerin “düşük yaşam kalitesi” ve “insanca yaşam hakkı”dır. Oysaki, dünyada da çok zaman olduğu gibi, ülkemizde de uygulama sonuçları, bizlere kentsel dönüşümün, yoksul mahallelerin yaşam kalitesini değil, mekânın “göreceli” kalitesini yükselttiğini göstermektedir. Bu durum ise, göstermektedir ki, mekânın kalitesi “görece” yükselirken, kent yoksulları açısından iki davranış biçimi ortaya çıkmaktadır: Birinci durumda, yoksullar kamu gücü ile yerlerinden edilerek, yaşam alanlarından başka bir yere yerleşmeye ve borçlanmaya zorlanmaktadır. İkinci durumda, yoksullar değişen mekânın bedelini karşılayabilecek güçleri olmadığından başka bir yerde ya yeni yoksulluk alanları yaratmakta, ya da mevcut yoksulluk alanlarına dahil olmaktadır. Ancak her iki durumda da sonuç aynıdır: Yoksullar, kentsel dönüşüm sonrası, artık eski mahallelerinde yaşamamakta ve yoksulluk, kent içinde sıçrayarak, yer değiştirerek yayılmaktadır. Çoğu kez süreç, yoksullar açısından mülksüzleşme ile sonuçlanmaktadır. Bu sonuç, kentsel dönüşüm uygulamalarının yaşam kalitesini yükselttiğine dair temel iddiasını ve hedefini çürütmektedir. Kentsel dönüşüm alanında yaşayan yoksulların yaşam kalitesi yükselmemekte; aksine yerlerinden edilmeleri ve hatta mülksüzleşmeleri gibi nedenlerle daha olumsuz yönde etkilenmektedir. Değişen yalnızca onların yaşam alanları değil, aynı zamanda sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamlarıdır. Sosyal çevrelerinden uzaklaşmaları nedeniyle kentle bütünleşme sorunları çoğalmakta ve bu durum birçok başka sosyo-ekonomik problemi beraberinde getirmektedir.

Bu çalışma, kentsel dönüşüm alanında bir yandan yaşam kalitesi artırılırken, bir yandan da yoksulların nasıl yerinde kalabileceği sorusuna odaklanmaktadır. Bu sorunsala, kentsel dönüşüm yaklaşımlarına farklı bir bakış açısı getirerek bir çözüm arayacaktır. Mekânın göreceli kalitesi, yaşam kalitesi, yerel toplum perspektifinden tartışılacak ve Fatih Belediyesi tarafından 2006 yılında alanda gerçekleştirilen anketin sonuçları bu bakış açısıyla okunarak yorumlanacaktır. Bölgede ekonomik koşulların değişimini gözlemlemek üzere, emlak danışmanlarıyla da görüşmeler yapılmıştır.

Çalışma, konuyu, yalnızca birkaç yıl önce yaşanan ve telifsi imkânsız sonuçların ortaya çıktığı Sulukule deneyimi üzerinden anlatmayı ve bundan sonraki benzer projelerin kabul edilecek ilkelerine kapsamlı bir çerçeve oluşturmayı hedeflemektedir. Bugün artık Sulukule yerinde değildir. Yeni Sulukule’de ağırlıklı olarak yabancı uyruklular mal sahibi ya da kiracı statüsünde yaşamaktadır. Sulukule’nin gerçek sakinleri ise, önce Taşoluk bölgesine gönderilmiş de, burada yaşayamamaya, bir daha geri dönemeyeceği Sulukule’nin yakınlarında yeniden yerleşmişlerdir. Bu durum, bölgede yapılan dönüşümün, bölge halkına yarar sağlamadığını, onların yaşam kalitesini yükseltmediğini açıkça göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, yaşam kalitesi, kentsel dönüşüm, Sulukule

¹ **Corresponding Author:** İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, pinozden@istanbul.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-5695-9091

ABSTRACT

Poverty is at the forefront of the basic components that reveal the need for urban transformation. In our country, the transformation of urban areas takes place especially in poor neighborhoods. The basic discourse in the implementations is the "low quality of life" and "the right to live humanely" of the poor neighborhoods. However, the results of the implementation in our country, as in many other times in the world, show us that urban transformation does not increase the quality of life of poor neighborhoods, but the "relative" quality of the space. This situation shows that while the quality of the space increases "relatively", two forms of behavior emerge for the urban poor: In the first case, the poor are displaced by public power and forced to settle elsewhere and borrow money. In the second case, the poor either create new areas of poverty or are included in existing areas of poverty, as they cannot afford the cost of the changed space. However, the result is the same in both cases: After the urban transformation, the poor can no longer live in their old neighborhoods and poverty spreads through the city by leaps and bounds. Often the process results in dispossession for the poor. This result refutes the basic claim and aim of urban transformation practices that increase the quality of life. The quality of life of the poor living in the urban transformation area does not increase; on the contrary, they are affected more negatively by reasons such as their displacement and even their dispossession. What has changed is not only their living spaces, but also their socio-cultural and economic lives. Due to their alienation from their social environment, the problems of integration with the city increase and this situation brings along many other socio-economic problems. This study focuses on the problem of how the poor can stay in place while improving the quality of life in the field of urban transformation. It will seek a solution to this problem by bringing a different perspective to urban transformation approaches. The relative quality of the place, the quality of life will be discussed from the perspective of the local community and the results of the survey conducted by Fatih Municipality in 2006 in the area will be read and interpreted from this perspective. Interviews were also held with real estate consultants to observe the change in economic conditions in the region. The study aims to explain the subject through the Sulukule experience, which was experienced only a few years ago and in which irreparable results emerged, and to create a comprehensive framework for the principles to be adopted for similar projects in the future. Today, Sulukule is no longer in place. In New Sulukule, mostly foreign nationals live as owners or tenants. The real inhabitants of Sulukule, on the other hand, were first sent to the Tasoluk region, but they could not live here and settled again near Sulukule, where they could not return. This situation clearly shows that the transformation made in the region does not benefit the people of the region and does not improve their quality of life.

Keywords: Poverty, quality of life, urban transformation, Sulukule

GİRİŞ:

Aristoteles, "eudamonia"yı, yani mutluluğu, insan yaşamının ve eyleminin amacı olarak görmektedir (aktaran: Işık, Meriç, 2010). Maslow (1970)'un ihtiyaçlar hiyerarşisi incelendiğinde, insanların temel gereksinimlerinin, önceliklerine göre 1. Fiziksel koşulların öngördüğü gereksinimler (gıda, su, barınma, vb) 2. Güvenliğe ilişkin gereksinimler (emniyet duygusu, korunma güdüsü, sağlık, vb) 3. Sosyal koşulların öngördüğü gereksinimler (bir grup ya da topluluğa ait hissetme duygusu, vb) 4. Saygı ve değer görme gereksinimi (toplum içerisinde sayılıp, değer görme, toplum içindeki sosyal durum, vb) 5. Kişisel ilgiyi/düşünceyi/geleceğe ilişkin idealleri ifade etme gereksinimi olmak üzere beş konu başlığı altında sıralandığı görülmektedir.

Kentsel dönüşümden esas olarak yaşam kalitesini yükseltmek suretiyle insanların ve toplumların mutlu olması beklenmelidir. Kalağan ve Çiftçi (2012) de "kentsel dönüşüm projelerinin odak noktasında kente yönelik yaşam kalitesinin artırılması bulunur" diyerek bu görüşü destekler. Benzer şekilde, Özden (2008, 2016), Kara ve Görün (2010) de bilimsel yöntemlerle, akılcı bir vizyon ile gerçekleştirilen kentsel dönüşümü, yaşam kalitesinin artırılmasında önemli unsurlardan birisi olarak görmektedir. Burada sözü edilen akılcı ve vizyoner yaklaşımın önemi büyüktür. Forohuar ve Hasankhani (2018) de bunu destekleyecek şekilde, kentsel dönüşüm projelerinde kapsamlı bir perspektifin yokluğunun, özellikle de gelenekse kentsel dokular üzerinde istenmeyen fiziksel, sosyokültürel ve ekonomik sonuçlara neden olabileceğine dikkat çekmişlerdir. Teorik bir okuma yapmak gerekirse, kentsel dönüşümün temel hedefleri arasında yoksul mekânlarını iyileştirmenin ve yoksul ailelerin yaşam kalitesini yükseltmenin ilk sıralarda bulunduğu görülmektedir. Kentsel dönüşümde öncelikli alanların yoksul mekânları olmasının da arkasında bu hedefler yatar.

Bununla birlikte, söylemde hedefini yoksul topluluklara yönlendiren ve yaşam kalitesini ardına alarak adeta “meşrulaştırılan” kentsel dönüşüm, uygulamada çok daha farklı hedeflerle yol almaktadır. Crisp ve diğerleri (2015) de, bu görüşü destekleyecek şekilde, yoksulluğun azaltılmasının, yenileme programlarının nadiren açık bir amacı olduğuna dikkat çekmektedir. Yine Cheung ve Leung (2008), kentsel dönüşümün çevre kalitesini iyileştirmeyi vadetmesi ve bu kalitenin orada yaşayanlar için “sözde” yararlı olması nedeniyle, konut sakinlerinin öznel yaşam kalitesini artıracığının yaygın bir inanç olduğunu, bununla birlikte, (Rampichini ve D'Andrea, 1998)'e atıfla, bu inancın, nesnel veya ekonomik yaşam kalitesinin kişinin öznel yaşam kalitesini mutlaka yükseltmediği gerçeğini gözden kaçırdığını ifade etmektedirler. Onlara göre, öznel yaşam kalitesi aynı zamanda kentsel dönüşüm sırasında çevresel kalitenin etkisine duyarlı olduğundan, çevresel kalitedeki iyileştirme tek başına öznel yaşam kalitesinin teşvik edilmesini sağlamak için yeterli değildir.

Bugüne değin yürütülmekte olan uygulamalar göstermektedir ki, ülkemizde belirlenen kentsel dönüşüm alanları, yoksulluk mekânlarına odaklı olarak değil, rant alanlarına odaklı olarak seçilmektedir. Yoksulluğun yüksek olduğu alanlar, çoğu kez arazi rantının da yüksek olduğu alanlardır. Bunun nedeni, yoksulların geçmişte yerleştiği kentlerin çeper bölgelerinin, zaman içinde kentlerin genişleyip yayılması sonucu kentlerin içinde, potansiyel arsa değeri yüksek, üst yapı değeri ise düşük alanlar olarak kalmış olmalarıdır. Üstelik bu alanlar çoğu kez örgütsüz, kıyıda kalmış, unutulmuş ya da damgalanmış toplulukların yaşadığı yerler ya da doğrudan suç(lu) mekânları olarak tanımlanmaktadır. Bu yüzden de bu alanlarda dönüşümü sermaye lehine yönlendirmek çok daha kolay olabilmektedir. Ancak, yapılan uygulamalarda önemli olan, hedefe ulaşmaktır. Tüm bu uygulamalar, görünürde, yoksul mahallelerini iyileştirme ve yoksul ailelerin yaşam kalitesini yükseltme hedefini benimsemiş olsa da, sonuç bunun tam aksini göstermektedir. Mekân değişmekte, mekânsal kalite çoğu kez yükselmekte, ancak bu mekânlar artık eski sakinlerin yaşamadığı ya da yaşayamadığı yerler olarak yeniden şekillendirilmektedir. Dönüşen mekân ve mekânın kalitesi çoğu durumda o topluluğun ihtiyaçlarına göre tasarlanmamaktadır. Sonuçta, kent mekânı eski yoksulluk alanları için değişirken, kentin içinde yeni yoksulluk alanları ortaya çıkmakta, yoksulluk, kent içinde bazen zorla, bazen de zorunlu bir kabullenişle yer değiştirerek var olmaya devam etmektedir. Bu çalışmanın temel iddiası da ülkemizde sürdürülmekte olan kentsel dönüşüm uygulamalarının yalnızca dönüşüm sonrası kullanıcılar için mekânsal bir kaliteyi hedeflediği, buna karşılık eski kullanıcıların yaşam kalitesini iyileştiremediğidir. Bu iddia çalışmada Sulukule örneği üzerinden ortaya konacak ve tartışılacaktır.

Alana yönelik, yaşam kalitesini ele alan erken çalışmalardan biri, 2008 yılında yazarın danışmanlığında Bahçeşehir Üniversitesi'nde hazırlanan bir yüksek lisans tezidir (Atik, 2008). Mehmet Atik tarafından Neslişah ve Hatice Sultan mahallelerini ele alarak hazırlanan tez çalışmasında, bölgede yürütülen kentsel dönüşüm odaklı projelerin, bu yerleşmelerin kentsel yaşam kalitesi ile özgün kimliği üzerindeki etkileri ortaya konmuştur. Çalışmanın sonucu, fiziksel çevreye ilişkin nesnel verilerin yükseltilmesi ile yüksek bir yaşam kalitesine ulaşamayacağını açık bir şekilde göstermiştir. Sosyal sürdürülebilirlik meselesine odaklanan benzer bir çalışma da İstanbul Teknik Üniversitesi'nde, 2018 yılında Prof. Dr. Azime Tezer danışmanlığında gerçekleştirilmiştir (Durand, 2018). Çalışmanın temel iddiası, mevcut sosyal ve kültürel alanların korunmasını öncelikleleyen çalışmaların sosyal ve kültürel açıdan tahribata neden olduğu, kentsel dönüşümün de bu kapsamda fiziksel tahribatın ortadan kaldırılması şeklinde algılandığıdır. Çalışmada bu anlayışın Sulukule'de bu şekilde karşılık bulduğunun altı çizilmektedir. Bu kapsamda çalışmada, projenin yerinden etme ve sosyal dışlanmaya neden olduğu, yerel sakinlerin yararını içermediği, tasarım kriterleri itibarıyla ayrımcılığa ve yıkıma sebep olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Fatih Pınar'ın 2009 yılında Perşembe Pazarı, Süleymaniye ve Tarlabası röportajlarının ardından, Sulukule'nin, geleneksel sakinlerini yerinden ederek "soylulaştırılması" sürecine tanıklık eden dördüncü çalışması da konuya ilişkin bir perspektif ortaya koymaktadır.

1. Nitelikli mekân.. Yüksek yaşam kalitesi.. Ama kim için?

Sapancalı (2009), kalite kavramını, “bir insan ve/veya toplumun, nesnenin ve/veya bir yaşantının nasıl olduğunu ya da nasıl algılandığını açıklayan, onun diğerlerinden farklı olarak üstünlük ya da eksikliğini ölçerek ortaya koyabilen özellik” olarak tanımlar. Yaşanan deneyimler, kentsel dönüşümle hedeflenen yüksek yaşam kalitesinin, iyileştirilen ya da çoğu kez yeniden üretilen mekân üzerinden ölçüldüğünü ortaya koymaktadır. Sonuç olarak topluma sunulan somut ürün, yaşam değil, mekândır. Uygulamanın başarısı, dönüşen mekâna bakarak, tartışılmaktadır. Ancak, kentsel dönüşüm uygulamalarının başarısı, esasen yaşam kalitesini dönüşen mekân üzerinden okuyarak değerlendirilebilir. Dönüşen mekânın, kapsamlı ve çok boyutlu bir kentsel dönüşüm politikası süzgecinden geçirilerek yerel topluma sunduğu yeni fırsatlar ve katkılar, bu değerlendirmenin temel göstergeleridir. Yerel toplumdan beslenerek üretilen mekân, dönüşüm uygulamasını başarıya taşıyarak sürdürülebilir kılacak unsurların başında yer alır.

Mekânın “yüksek nitelikli yeniden üretimi” her zaman yerel toplumun sorunlarını çözmeye muktedir olamamaktadır. Aksine, yüksek niteliğe kavuşan mekânlar, çoğu kere yerel toplumun niteliği değişen mekândan başka yerlere ötelenmesine neden olmaktadır. Üstelik bu durum, yalnızca alt sınıflar için öngörülen bir durum değildir; aynı şekilde alt-orta ve orta sınıflar da bu değişimden olumsuz etkilenirler. Sınıflar arasında değişen sadece, daha üst sınıfların bölgede ya da bölgeye yakın yerde tutunma çabasının artması halidir. Alt sınıflar ise hızla yerlerini terk ederek, yeni yoksulluk alanlarına hareket etmekte ya da kentin başka bir bölgesinde kendi yoksul mekânlarını yaratmaktadırlar (Cengiz,2018). Değişimden etkilenmeden yerinde kalabilen, yalnızca üst gelir gruplarıdır.

Sonuç olarak mekân, yapı niteliği artarak dönüşürken, yerel toplum, dönüşümün hedeflerinin sadece bir kısmında kalır ve değişim, çoğu kez yeni bir toplumsal sınıfı mekâna davet eder. Yani, dönüşümün hedefi olan yüksek yaşam kalitesi sağlanmıştır; ancak bu, yerel toplum için değil, yeni bir sınıf için üretilen, onlara bu niteliği ile servis edilen “yapay bir yüksek yaşam kalitesi”dir. Diğerleri ise en “iyi ihtimalle” eski koşullarında ya da bazen çok daha olumsuz koşullarda yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedirler. Öyle ise, iki temel kavramın, mekân kalitesi ve yaşam kalitesi kavramlarının iyi tanımlanması ve bu kavramların kentsel dönüşüm ile ilişkisinin doğru kurulması gereklidir.

Bu noktada, Sulukule dönüşüm projesinin başlangıcını hatırlatarak başlamak yerinde olacaktır:

“Geçmiş zamanlarda beyefendilerin yaşadığı bu yerleşmede bugün işgalciler yaşıyor.”

“Biz bugün bu mahallelerde yaşayan herkesi bölgeye yakışmayan insanlar olarak görüyoruz, beyefendileri yeniden bu alanlara çekmeye çalışacağız.” Mustafa Demir’in (dönemin Fatih Belediye Başkanı), 12 Aralık 2007 tarihinde MSGSÜ Mimarlık Fakültesi bünyesinde düzenlenen “Kentsel Dönüşüm ve Sulukule Atölyesi” kapsamında yaptığı konuşmasında yer alan bu ifadeler, Sulukule Projesi’nin yerel yönetim gözünden nasıl bir perspektifle ele alındığını açıkça ortaya koymaktadır.

1.1.Mekân Kalitesi

Mekân kalitesi, toplumun her kesimi için aynı unsurları taşımaz. Buna karşılık, her kesim için ortak paydaları vardır. Bir yerel topluluğa özel tasarlanmış mekânın unsurları, bu ortak paydaların üzerine, o kesimin yerel ihtiyaçlarını ekleyerek ortaya konulabilir. Farklılık işte bu noktada başlar. Ünverdi, fiziksel çevre kalitesine işaret ettiği çalışmasında, fizik-mekânsal erişebilirlik, toplu taşımaya ilişkin seçenek ve olanaklar, altyapıya yönelik belediye hizmetleri, iletişim fırsat ve imkanları, sosyal ve kültürel faaliyetler, doğal ve tarihi varlıkların korunmasına yönelik eylemler, açık ve yeşil alanların erişilebilirliği ve yeterli standartlara sahip oluşu, konut tipolojisi ve niteliği, konut ve çevresindeki yaşam nitelikleri gibi kriterlerden söz eder.

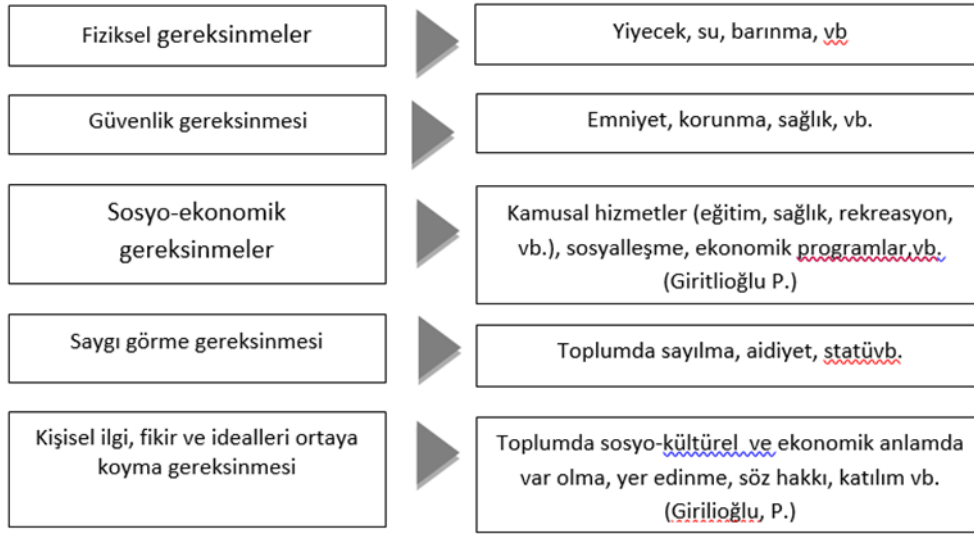
Bunlara ek olarak afetlere dayanıklılık, sakatlar için uygun mekânsal tasarım, aile yapısına, çalışma koşullarına ve ekonomik yapıya uygun tasarlanmış konutlar ve çalışma mekânları (iç ve dış tasarım), yeterli sosyal donatı alanları ve hizmetlere erişilebilirlik kriterleri eklenebilir. Mekân kalitesi bir çok unsurun bileşiminden oluşan bir bütündür; yalnızca nitelikli yapıların toplam kalitesi ile ölçülemez.

Bu ortak paydalar, mekânsal anlamda çok yüksek bir nitelikte ya da maliyetle tanımlanan unsurlar içermemekle birlikte, bunların her biri, yüksek yaşam kalitesinin zeminini hazırlayan bir mekân kalitesine işaret etmektedir. Bir örnek vermek gerekirse, son derece ileri teknoloji ile donatılmış, yüksek maliyetli bir yapı, orada yaşayacak olan yerel toplumun yaşam kalitesine beklenen katkıyı yapmayabilir.

1.2. Yaşam Kalitesi

Bir yerleşmede asgari refah koşullarını temin eden bir toplumsal ve mekânsal çevre, oradaki yaşam kalitesinin varlığını işaret etmektedir. Yaşam kalitesi, bu anlamda öncelikle temel gereksinimlerle ilişkilendirilebilir. Maslow bu gereksinimleri, fiziki gereksinimler (gıda, su, temel barınma ihtiyacı, vb), güvenliğe ihtiyacı (emniyete yönelik koşullar, korunmanın düzeyi, sağlığa ilişkin gereksinimler, vb.), sosyal yapının ortaya çıkardığı gereksinimler (bir topluluğun parçası olma ve sevilme duygusu ...), başkalarından saygı görme gereksinmesi (toplum içerisinde sayılma, sosyal statüye yönelik durumu), kişisel ilgi ve ideallerini, düşüncelerini ifade edebilme gereksinmesi şeklinde sınıflandırarak bir gereksinimler hiyerarşisi oluşturur (aktaran: Boylu A., Terzioğlu G., 2007). Buna kamusal hizmetlere eşit erişim, yerel sosyo-ekonomik programlar, toplum içinde sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda var olma gibi kriterleri de eklemek gerekir (Şekil 1).

Şekil 1. Yaşam kalitesi göstergeleri

Kaynak: (akt: Boylu A., Terzioğlu G., 2007)

Montgomery ve Hewett (2005) ise, yaşam kalitesini kentsel refah ile ilişkilendirir. Onlara göre kentsel refah birçok farklı unsuru içermektedir ve bu unsurların varlığının toplamı, kentsel refahı ortaya koyar (Tablo 1).

Özel mal ve hizmetler	Boş zaman	Barınma	Sağlıkla ilgili kamusal hizmetler	Şiddet ve suçtan uzak durma, güvenlik	Kişisel yarar	Toplumsal yarar ve politik ses
Yiyecek ve bunun dışındaki perakende malların tüketimi Fiyat, ücret ve talepte çeşitlilik Tüketim ve üretim mallarının varlığı Birikim ve krediye erişim	Gidiş gelişin zamansal maliyeti	Kiracı güvenliği Çevresel risklere açıklık Havalandırma	Özel ve kamusal sağlık hizmetlerinin maliyeti ve niteliği Yeterli temiz su temini Kanalizasyon düzenlemesi Drenaj Katı atık imhası	Polise ve yargı sistemine ulaşım Yaya yolları, cadde ve otobüs duraklarının aydınlatılması Güvenli mekânlar Eş şiddetine karşı danışma ve müdahale Trafik kontrolü, acil durum ulaşımı, kirliliği kontrolü vb çevresel risklere karşı beledi müdahale	Bireysel sosyal ilişki ağları Kentsel eşitsizliği anlama ve yorumlama	Yerel, sosyal ve politik kuruluşlar(sefalet mahallesi derneklerini de içine alan) Politik ve kurumsal hesap verebilirlik Katılımcı planlama Sosyal dışlanma ile mücadele

(Kaynak: Montgomery M. R. Hewett P. C., 2005.)

Söz konusu tablodaki barınma başlığı, güvenli konutlar, aile özelliklerine uygun tasarımlar, sağlıklı altyapı gibi alt başlıklarla çeşitlendirilebilir; böylelikle yaşam kalitesi açısından daha fazla gösterge ortaya konmuş olacaktır.

Yaşam kalitesi birçok farklı kaynakta ele alınıp, farklı perspektiflerden tanımlansa da Dünya Sağlık Örgütü'nün yaşam kalitesi tanımı evrensel bir içeriğe sahip olarak kabul edilebilir. Buna göre yaşam kalitesi, "kişinin kendi amaçları, beklentileri, standartları ve çıkarları bağlamında bir kültür ve değer sisteminde kendi yaşamını algılaması" şeklinde ifade edilmiştir (WHO, 2012).

Musschengha (1997) yaşam kalitesi yerine "iyi bir yaşam" ifadesi kullanarak, bu iyi yaşamı, zevkin (pozitif mental koşullar), memnuniyet (kişinin yaşama ilişkin planlarını gerçekleştirmeye ortaya çıkan başarının ölçülmesi veya kişisel açıdan iyi/nitelikli yaşam anlayışı) ve mükemmelliğin (bir şeyin erdemliliği veya değeri) bir birleşimi olarak ifade etmektedir. Kamp ve diğerleri (2003) ise yaşam kalitesinin bileşenleri olarak kişinin özellikleri, sağlık, ekonomi, hizmetler, erişilebilirlik, yapılı çevre, doğal kaynaklar, doğal çevre, güvenlik ve güvenlik, toplum yapısı, kültür ve yaşam tarzından söz etmişlerdir. Lee (2008)'nin tanımında ise kamusal hizmetler, mahalleden memnuniyet, toplumun

durumu, mahalledeki çevresel koşullara ilişkin değerlendirmeler ve yerel eklenti gibi unsurlar yaşam kalitesinin bileşenleri arasında sayılmaktadır.

Konutun koşullarının yanı sıra, “konutun konumu ve çevresi, yani yerel çevre” de insanların konfor ve memnuniyetleri açısından yaşamsal bir rol oynamaktadır. Yerel ortamdaki eksiklikler, yaşayanların refahı ve sağlığı üzerinde olumsuz bir etki yapabilir Domanski ve diğerleri (2006, aktaran: Orhan E., Kahraman Z. E., 2017). Bu durum aynı zamanda, yaşam kalitesi standartlarının düştüğünü göstermektedir.

Işık K. ve Meriç M. (2010), yaşam kalitesinin objektif parametreleri arasında kişinin sağlık koşulları (somatik durumu), ekonomik yapısı, barınmaya yönelik koşulları, oturduğu yer ve ailevi durumu gibi parametreleri sıralarlar. Yaşam kalitesi kriterlerinin yalnızca objektif parametrelerle sınırlı olmadığından yola çıkarak, subjektif parametreler olan kişinin değişimini ve dışsal koşulları, kişinin duygularını ve hayata bakışını da kavramın içerisine yerleştirirler. Özellikle de bu subjektif parametrelerin kentsel dönüşüm uygulamalarında dikkate alınmıyor oluşu, uygulamaları başarısızlığa mahkûm etmektedir. 1998 yılında Devlet Planlama Teşkilatı ve Çevre Bakanlığı arasında imzalanan protokol doğrultusunda hazırlanan Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP) incelendiğinde, yaşam kalitesinin, “bedensel, ruhsal, zihinsel ve kültürel gelişim üzerinde olumlu etkileri olan etmenlerin niteliği ve niceliği ve bu etmenlerden faydalanma biçim ve düzeyi” olarak tanımlandığı görülmektedir (DPT, 1999).

Geray (1998) ise yaşam kalitesini dar ve geniş kapsamlı bir kavram olarak ele alır. Ona göre kentsel yaşam kalitesi, dar anlamıyla, toplumsal, ekonomik ve mekânsal öğeler perspektifinden kent kapsamına giren yerlerde, kentin altyapısı iletişim, ulaşım, konut vb hizmetlerin sunum düzeyinin, önceden saptanmış olan ölçülerin üzerinde olması” durumudur. Geniş anlamıyla, “Toplumsal, kültürel, siyasal öğe ve süreçleri de içeren bir kavramdır. Kentin sunduğu olanak ve fırsatlardan, örgüt ve katmanlar içinde yaşayan bireylerin eşit, dengeli, gereksinimleri ile doğru orantılı olarak faydalanması, eğitsel, sanatsal, ekinsel, siyasal etkinliklere, süreçlere etkin biçimde katılabilme olanaklarına sahip olabilmesi” gibi koşulları içerir. Öyle ise, toplumun kültürel, eğitsel ve siyasal katılımının ve katılıma erişiminin güçlü olması da yaşam kalitesinin parametreleri arasında yer almaktadır.

“İçişleri Bakanlığına bağlı İller İdaresi Genel Müdürlüğü” yaptığı çalışma ile öncelikli yaşam kalitesi göstergelerini tanımlamıştır². Bu göstergeleri şöyle sıralamaktadır: “Sağlık personeli yardımı ile yapılan doğumların toplam doğum sayısına oranı, rutin aşılama oranları, sağlık sistemi içinde doktor ve yatak başına düşen hasta sayısı, düşük doğum sayısı yüksek bebek oranı, bebek ölüm hızı (0-1 yaş) ve 5 yaş altındaki ölüm hızı, gebeliği önleyici modern yöntemlerin kullanım oranı, intihar hızı, ilköğretimde 8. sınıfa erişim oranı, evsiz (barınma yeri ve koşulları olmayan) insan sayısı ve oranı, sağlıklı suya erişemeyen hane oranı, kanalizasyona hiç ulaşmamış hane oranı, ortaöğretimdeki net okullaşma oranı, okul öncesi eğitimden yararlanan çocuk oranı (48-72 ay grubu anaokulu / anasınıfı), ilköğretimde net okullaşma oranı, okur-yazarlık oranı, meslek edindirme amaçlı yaygın eğitim programlarından yararlananların sayısı ve oranı, sivil toplum örgütlerinin sayısı, üye sayısı, yasal bildirim süresinden sonra nüfusa kaydolun çocukların oranı, istismara uğramış çocukların sayısı ve oranı, suça sürüklenmiş çocuk oranı, şahsa ve mala karşı işlenmiş suçlarda davalı, davacı, sanık sayısı ve oranı, korunma ve bakım altında bulunan kişi sayısı (çocuk, yaşlı, özürlü) ve oranı, korunma ve bakım için sırada bekleyen kişi sayısı (çocuk, yaşlı ve özürlü) ve oranı, sosyal güvenlik kapsamındaki insan sayısı ve oranı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma vakıflarından ve 2022 sayılı kanundan yararlananların sayısı ve oranı”.

10. Kalkınma Planı komisyon raporlarında yaşam kalitesi, ekoloji, arazi kullanımı, kamusal alanlar, ulaşım, sağlık, güvenlik, tasarım, eğitim, kültür ve kalkınma ile ilişkilendirilerek tarif edilmektedir. 11.

² <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/-ncelikli-yasam-kalitesi-gostergeleri>

Kalkınma Planında da “Türkiye’de insan odaklı, doğal hayata ve tarihi mirasa saygılı, temel kentsel hizmetlerin adil ve erişilebilir şekilde sağlandığı, yerel hizmetlerin yerindelik ilkesiyle yürütüldüğü, yaşam kalitesi yüksek ve dayanıklı yerleşimler oluşturulmasına yönelik politikalara ağırlık verilmektedir”, “İnsan odaklı, doğal hayata ve tarihi mirasa saygılı, temel kentsel hizmetlerin adil ve erişilebilir bir şekilde sağlandığı, yaşam kalitesi yüksek ve değer üreten şehirler ve yerleşimler oluşturmak temel amaçtır”... “Yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan kesimlerin fırsatlara erişiminin kolaylaştırılması yoluyla ekonomik ve sosyal hayata katılımının artırılması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması temel amaçtır” denmektedir. Bu planda bir yandan da “Kentsel dönüşüm; yatay mimari anlayışı doğrultusunda, yaşam kalitesini yükseltme ve kentlilik bilincini geliştirme amacı ekseninde tarihi merkezlerin yenilenmesini içerecek şekilde yürütülecektir” denerek, yaşam kalitesini iyileştirmede kentsel dönüşümün fiziksel bir eyleme indirgenmesi de dikkat çekmektedir.

Bu tanımların yanı sıra, yaşam kalitesini, iklim, suç, kent estetiği (Stoven ve Leven, 1992), konut standardı, doğum başına ölüm oranı (Sufian 1993) ve cahil / eğitilmiş oranı (The Independent Commission on Population and Quality of Life, 2005), altyapı ve belediye hizmetleri, yaşam maliyeti (Uluengin vd, 1998) gibi kavramlarla tanımlayanlar da bulunmaktadır (aktaran: Torlak, Yavuzçehre, 2008). Ng, Pong, KamandHo (2004) beş ayrı bölgede yaptıkları yaşam kalitesi araştırmasını; “Yapısal sorunlar (Boya dökümleri gibi küçük sorunlar, çatlaklar, su sızıntıları, su ve drenaj borularında tıkanıklıklar, yetersiz yangın güvenliği algısı, sağlıksız yaşam çevresi, vb), Konuta yönelik gereksinimler (Konutun toplam büyüklüğü, uyuma, oturma, çalışma, tuvalet, mutfak alanı büyüklüğü, havalandırma, hijyen, doğal ışıklandırma), Toplumdan ve komşulardan hoşnutluk, Yaşamdan tatmin olma durumları” kriterleri üzerinden analiz etmişlerdir.

Avrupa Komisyonu bünyesinde çalışmalarını sürdüren “Avrupa İstatistik Merkezi (EUROSTAT)” tarafından ortaya konan yaşam kalitesine yönelik göstergeler, topluma ilişkin gerçeklik algısı, iklimsel değişim ve kirlenme, belediyelerin yaptığı harcamalar ve kamuya sunulan hizmetler, kentsel altyapıdan hoşnut olma durumu, toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyet olmak üzere 5 temel sınıfta toplanmıştır (www.eurostat.org).Türkiye Bilimler Akademisi TÜBA yaşam kalitesi göstergelerini nesnel ve öznel, toplum (Nesnel; Çevre, beşeri kaynaklar sağlığı ve eğitime ilişkin durum, ekonomik sürece ilişkin performans, sosyal bütünleşme, siyasal yapıya ilişkin nitelik, ikamet alanlarının kalitesi, Öznel: Risk içermeyen / düşük risk içeren yaşam çevresi, yüksek yaşam kalitesine sahip toplumsal yapı üretimi açısından elverişli nicelik ve niteliği haiz beşeri kaynakların mevcudiyeti, emniyetli ve sağlığa erişim ve kalite açısından elverişli yaşam çevreleri temin eden kamu idareleri, nitelikli eğitim imkanları ve fırsatları, kamunun aracı olduğu ekonomik seçenek ve fırsatların algılanabilirliği, topluma yabancılaşma, sosyal çevreden dışlanmışlık hissi, toplumun kararlar süreçlerine katılıma açıklık düzeyi, hoşnutluk ve aidiyet hissi oluşturan bir yaşam) ve birey düzeyinde (Nesnel: doğal çevreyle arasında ilişki kurma şekilleri, sağlığı, eğitime yönelik imkanlar ve gelir düzeyi, sanat ve bilim yönlerinden başarı düzeyi, sosyal açıdan farklılaşma durumu ve katmanlar içindeki konumu, politik eylem ve aktivitelere katılım düzeyi, rekreatif faaliyetlere ayırdığı zaman düzeyi, yaşamına ilişkin memnuniyet düzeyi, Öznel: Doğaya uyumlu yaşamsal faaliyetler, tam iyilik duygusu, eğitime ilişkin başarı ve evrensel bilgiye ulaşabilme duygusu, gelirinden hoşnutluk duygusu, sanatsal veya bilimsel faaliyetlere yönelik başarı duygusu, toplum içinde saygı görme duygusu, haklarının korunmasına yönelik tatmin ve bir sosyal özne olmasına ilişkin güven duygusu, iş dışı yaşamını anlamlı kılacak aktiviteleri seçebilme özgürlüğü, yaşam alanından ve o alan içinde kurabildiği sosyal ilişkilere yönelik yeterlilik duygusu) kapsamında tanımlamıştır (www.tuba, org).

Avrupa Birliği bünyesinde çalışmalarını sürdüren “EUROFOUNDİSE”, yaşam kalitesi kavramını sosyal yaşamı özne kabul eden, toplumsal yapının genel iyilik hali şeklinde ortaya koymuştur (www.eurofound.org). Yaşam kalitesi göstergeleri arasında konut edinme türü ve konutun niteliği,

ortalama konut maliyeti, kira yardımları, fiziksel çevre koşulları, kamusal alandan hoşnutluk, erişilebilirlik, kirlilik, genel yaşam memnuniyeti, ulaşım kalitesi, iş koşulları ve doyumu, boş zaman ve zaman programlama, yaşam doyumu, aile ve sosyal ilişkiler, güvenlik sayılabilir.

Bu tanımlardan yola çıkarak, yaşam kalitesini, bireysel ve dolaylı olarak da toplumsal refahı temin edecek ekonomik, siyasal, kültürel ve fiziksel tedbirler olarak tanımlamak mümkün olacaktır. Görüldüğü üzere, mekânsal kalite, yaşam kalitesinin öğelerinden ve onu iyileştirmede gerekli unsurlardan biridir. Ancak tek başına bu hedefe ulaşmak için yeterli değildir. Unutulmaması gereken bir konu da, yaşam kalitesinin de, mekân kalitesi gibi, toplumdan topluma, yöreden yöreye farklı unsurlarla tanımlanabilecek bir kavram olduğudur.

2. Sulukule: Değişen yaşam mı, mekân mı?

Kentsel dönüşüm, yaşam ve mekân kalitesini yükselterek, toplumsal kapasiteyi güçlendirecek, eşitsizlikleri azaltacak ve kentsel yapıyı çevrede adil bir yaşam ortamını yeniden kurgulayacak bir araçtır. Nitekim, 2021 yılında İspanya Bilbao'da UN-Habitat ve the Basque Devleti iş birliği ile düzenlenen uzman grup toplantısının açılış oturumunda Shipra Narang Suri, kentsel dönüşümü, hedef alınan topluluklar ve mekânlar için geniş kapsamlı sosyo-ekonomik ve çevresel faydalar sağlayan ve sosyal mekânsal eşitsizlikleri azaltma aracı olan bir anahtar olarak sunmuştur³.

Ülkemizde yaşanan deneyimler göstermiştir ki, kentsel dönüşümün tutunduğu en temel kavram olan yaşam kalitesi, yerel halk için dönüşüm vasıtasıyla yükseltilememiştir. Ekici ve Çelik (2022), bu duruma, yaşam kalitesi vurgusunun adeta bir "sebebe", kentsel dönüşüm kapsamında yapılan uygulamaların ise "sonuç" haline geldiğine dikkat çekerek itiraz etmektedirler. Bu durumun en çarpıcı örneklerinden biri, geleneksel Roman topluluğunu yerinden eden ve yeni bir mekânsal dönüşümü hedefleyip gerçekleştiren Sulukule Kentsel Yenileme Projesi uygulamasıdır.

2.1. Tarihi bir Roman mahallesi olarak Sulukule

İstanbul'un geleneksel merkezi olan Tarihi Yarımada'da, Fatih İlçesi sınırları içinde yer alan Sulukule, Hatice Sultan ve Neslişah Sultan Mahalleleri'nden oluşmaktadır. Sulukule, geçmişten 2010 yılına kadar etnik özelliklerini koruyan Roman toplumunun yaşam alanı olmaya devam etmiştir. Alanın fiziksel yapısını da bu etnik kültür biçimlendirmiştir (Özden, 2008). Söz konusu alan, zaman içinde bir yandan fiziksel bir çöküntü sürecine maruz kalmış, diğer yandan da sosyal sorunların odağı haline gelmiştir. Yoksulluk, sosyal dışlanma, yüksek suç oranı ve düşük yaşam kalitesi, mahallenin temel sorunları olarak tanımlanabilmektedir. Bu özellikleriyle, toplumun içinde damgalanmış bir mekân olarak tanınmaktadır. Ancak Sulukule, özellikle geçmiş yıllarda bir başka özelliği ile tanınan bir alandır. Geleneksel Roman kültürünü sürdüren sakinleri ile İstanbul'un eğlence sektörüne yıllarca hizmet etmiştir. Bu özelliği ile bir "marka" değeri bulunan Sulukule'nin, Roman aileleri tarafından işletilen eğlence evleri ile turizme yerel ölçekte katkı sunduğu bilinmektedir. Eğlence evleri yaklaşık 3500 kişiye istihdam sağlamaktadır (www.mimarizm.com, 2014). Alan, suç, kentsel yoksunluk, dışlanma, fiziksel eskime ve köhneleşme, Roman kültürü ve çok sayıda eğlence evinin bir arada bulunmasıyla oluşan bir tür "patina"ya sahiptir ve bu patinayı oluşturan kültür ve turizm, alana yönelik temel değeri var eden öğelerdir (Özden, 2008).

³ https://unhabitat.org/sites/default/files/2022/05/report_egm_urban_regeneration.pdf

2.2. Sulukule Kentsel Yenileme Projesi

2005 yılında yürürlüğe giren ve sit alanında kentsel yenileme koşullarını belirleyen 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun'un hemen ardından İstanbul'da Beyoğlu'nda Tarlabası bölgesi, Fatih'te ise İstanbul'un tarihi kara surlarının yanı başında yer alan Hatice Sultan ve Neslişah Mahalleri'nden oluşan Sulukule bölgesi kentsel yenileme alanları olarak ilan edildi. 2005 yılının Eylül ayında başlayan ve Fatih Belediyesi'nin İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ile iş birliği içinde yürütüp tamamladığı proje, sözde, bu iki sur içi mahallesinin tarihi kent dokusuyla uyum sağlayan, Tarihi Yarımada'nın kentsel ve mimari mirası ile bütünlük teşkil eden sağlıklı binalarla ve altyapıyla yenilenmesini amaçlamaktaydı (www.fatih.bel.tr).

Bölgede 620 hak sahibi bulunduğu bölgede, projeye yönelik olarak belirlenen yaklaşımlar, hedef ve politikalar incelendiğinde, katılım, kimlik, karakteristik, koruma, sürdürülebilirlik ve yaşam kalitesi gibi anahtar kelimelerin sıkça tekrar edildiği görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Sulukule Kentsel Yenileme Projesi Politikaları (proje raporundan faydalanılarak hazırlanmıştır)

Projenin hedefleri	Alana Yönelik Politikalar	Temel Yaklaşımlar
<p>-Alanın kültürel ve mimari öz değerlerinin korunması</p> <p>- Tarihi Yarımada'nın özgün dokusuna aykırı yapılaşmanın, Tarihi Yarımada'nın kimlik ve karakteriyle uyumlaştırılması</p> <p>-Alanın sakinlerinin ve kullanıcılarının çevreye ve birbirlerine yabancılaşmasını engelleyecek koşulların sağlanması</p> <p>-Yüksek düzeyde halk katılımı sağlanması, talep ve önerilerin dikkate alınması</p> <p>-Alanda kültürel iletişime imkan verecek turistik fonksiyonlar oluşturulması, proje kapsamında gelir getirici faaliyetler tanımlanması.....</p>	<p>-Alanda geçmişten bugüne dek süregelen sosyo-kültürel unsurların korunup geliştirilmesi, böylece bu unsurların sürdürülebilir kılınması</p> <p>-Fiziksel ve ekonomik yönden çöküntü bölgeleri oluşmasına ilişkin nedenlerin ortadan kaldırılması niteliksiz yapılaşmaların kaldırılarak, alanın özgün karakteristiğine uygun işlev ve yapılaşmanın sağlanması</p> <p>-Alana özgü, yaşam kalitesini yükseltecek mekânsal stratejiler belirlenmesi</p> <p>-Alana özgü geliştirilecek farklı işlevler ile bölgenin çekiciliğinin güçlendirilmesi....</p>	<p>-Çevrenin sosyo-kültürel kimliğinin ve "suriçi mahallesi" niteliğinin korunup geliştirilmesi,</p> <p>-Bu hedefe yönelik fonksiyonel ve mekânsal çözümler ortay konulması,</p> <p>-Az katlı (2-4 katlı) yapılarla, orta yoğunluk içeren bir mekânsal kurgu oluşturulması,</p> <p>-Malzemede çeşitlilik sağlayarak mekânın zenginleştirilmesi,</p> <p>-Çevreye ilişkin kentsel niteliği ve dış mekân yaşantısını güçlü kılabilecek konaklama ve ticaret-kültür tesisleri birimlerinin tasarlanması</p> <p>-Sosyo-kültürel kimliği güçlü kılacak kararların benimsenmesi.....</p>

Kaynak: (www.fatih.bel.tr).

Sivil toplum ve üniversitelerden gelen eleştiriler ve alternatif proje arama çabaları ile geçen süreç, başından sonuna dek katılıma kapalı bir şekilde yürütülmüştür. İlçe Belediyesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yapılan başvurunun sonuçları beklenmeden yıkım ve yeniden inşa çalışmalarını

başlatmıştır. Neticede, Mahkeme projenin reddine karar vermiş, ancak bu süre içinde bazıları tescilli (registered) olmak üzere alanın bütün dokusu ortadan kaldırılmıştır.

2.3. Dönüşüm öncesi ve sonrasında yaşam kalitesi üzerine bir değerlendirme

Uygulama kapsamında Taşoluk'a yerleşen 383 aileden 334'ü ilk etapta geri dönmüş, çoğunluğu Karagümrük bölgesine yerleşmiştir. Kayaşehir'e yerleşenler hakkında sağlıklı bir veri elde edilememiştir. Daha sonra geri kalan aileler de bu yeni yaşam alanlarında barınamayarak geri dönmüşlerdir. Çalışmanın amacı doğrultusunda, proje öncesine yönelik veriler derlenmiş, ardından proje sonrasında alanın eski sakinlerinin izi sürülmüştür. Taşoluk'a gittikten sonra geri dönüp eski yaşam alanlarının çevresine yerleşen 38 kişiye ulaşılmış, bunlar içinden 32 kişi ile görüşme temin edilebilmiştir.

Çalışmada incelenen EUROSTAT ve EUROFOUND Yaşam Kalitesi göstergeleri arasından alana özgü değişkenler seçilmiştir. Soru içerikleri gereği, girdilerin bir kısmı, TÜİK, Fatih Belediyesi Yenileme Avan Projesi Açıklama Raporu, TOKİ yenileme proje raporu gibi resmi raporlardan, yerel emlak ofislerinden elde edilmiş, bir kısmı ise Sulukule'de kalan, bir kısmı Taşoluk'a gidip geri dönen sakinlerle yapılan sözlü görüşmelerden derlenmiştir. Sözlü görüşmeler somut sayısal verilere dayanmamaktadır ve kuşkusuz öznelidir. Bununla birlikte, alınan yanıtların birbirine yakınlığı, verilerin tabloya girişine olanak tanımıştır. Sözlü görüşmelerde alınan yanıtların, Sulukule'de oturmaya devam eden veya yakın çevresine geri dönenler açısından belirgin farklılıklar içermemesi dikkat çekicidir.

2.3.1. Dönüşüm öncesinde Sulukule'de yaşam kalitesi

Fatih belediyesi'nin proje kapsamında 2006 yılında gerçekleştirdiği anket çalışması, alanda yaşayanlar arasında çalışma oranının oldukça düşük olduğunu, ailelerin % 17'sinde hiç çalışan olmadığını, ailelerin % 13'ünde eve gelir getirenin sadece çocuklar olduğunu, ailelerin % 23'ünde çocukların evin gelirine destek olduğunu ve ekonomik yapının enformel sektöre dayalı olduğunu göstermektedir. Alanda yaşayanların büyük bir kısmı sosyal güvenceden yoksundur, sosyal güvence oranı % 16 civarındadır. Ankete katılanların % 86.3'ü İstanbul doğumludur. Okuma yazma bilmeyen oranı % 31.0 ile Türkiye (% 7.67) ve İstanbul (% 4.05) ortalamalarının çok üzerindedir.

Mekânsal yapıya bakıldığında, 42 sivil mimarlık örneği ve 15 adet anıt eserin bulunduğu alanın karakteristik yapısı, dar sokaklar ve sokak boyunca sıralanmış, iki ila beş ailenin birarada yaşadığı iki katlı, avlulu konutlardan oluşmaktadır. Belediyece 2006 yılında yapılan tespit çalışmalarına göre yapıların % 76'sı yığmadır. Özel mülkiyet, % 61 gibi oldukça yüksek bir orana sahiptir. Bölgede yer alan 571 adet yapının % 71'i bakımsız ve kötü durumdadır. Bunların % 8'i, boş, metruk yapılardır. Konut fonksiyonunun oranı % 73'tür. Konutlar oldukça küçüktür; yaklaşık üçte biri 70 m²'nin altındadır.

Proje sürecinde alanda yapılan akademik çalışmalar, bölge halkının buradan ayrılmak istemediğini söylemiş, evlerinin onarılmasını ya da finansal destek verilmek suretiyle kendilerinin onarılmasını istemişlerdir (Tuna, Şatıroğlu, Çağlayandereli, 2006). Bölgenin yakın çevresi ve kent geneli ile ulaşım ağlarının gelişkin olması, alandan hoşnutluğu artıran önemli nedenler arasındadır. Alanda müstakil konutlarda yaşama oranı oldukça yüksektir ve mahalle halkının yaklaşık % 59'u, bu alışkanlığını devam ettirmek istediklerini beyan etmişlerdir.

2.3.2. Dönüşüm sonrasında Sulukule'de yaşam kalitesinde değişimin göstergeleri

Hiç kuşkusuz, dönüşüm sonrası alanın mekânsal kalitesinde kapsamlı bir değişiklik meydana gelmiştir. 519 hak sahibine konut, 53 hak sahibine dükkân verilmiştir. Kiracı ve işgalci durumunda olanların 164'üne Kayaşehir'den, 383'üne Taşoluk'tan daire verilmiştir (ÇŞB verileri). Bölgede konut büyüklükleri 75-100 m²'ye çıkartılmış, altyapı sorunları çözülmüş, yapı adaları içinde ortak kullanıma yönelik alanlar

oluşturulmuştur. Konutlarda el değiştirme hareketliliği başlamış, emlak fiyatları ve kiralarda belirgin artışlar meydana gelmiştir. Çalışma kapsamında bölge emlakçılarıyla yapılan görüşmelere göre, 15- 45 bin TL'lik daireler projenin tamamlandığı 2011 yılından hemen sonra 400.000-1.250.000 TL gibi rakamlara yükselmiş, aynı dönemde kiralar da 200-500 TL oranlarından 1000-2500 TL gibi değerlere ulaşmıştır. Haziran 2023 tarihinde büyük ve yerel emlak sitelerinde yapılan araştırma, alandaki satılık ve kiralık konut fiyatlarındaki dramatik değişimi göz önüne sermektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Haziran 2023 itibariyle emlak sitelerindeki bölgeye yönelik güncel satılık ilanları

Sahibinden.com	33	3.700.000 (2+1)	10.500.000 (5+1)
Hepsiemlak.com	2	6.500.000 (3+1)	8.000.000 (3+1)
Trovit.com	2	6.500.000 (3+1)	15.000.000 (6+2)
Sulukule Emlak	6	3.900.000 (2+1)	8.500.000 (2+1)

Sulukule'nin sakinlerinin, Sulukule'ye 35 km uzaklıktaki Taşoluk'taki TOKİ konutlarına ve Kayaşehir'e yerleştirilmesi, Sulukule halkının sosyal ve ekonomik ilişki ağlarını ve kent ile ilişkilerini zayıflatmıştır. Özellikle gece eğlence sektöründe çalışan Romanlar, iş dönüşü büyük ulaşım problemleri yaşamaya başlamıştır. Bunun yanı sıra, Taşoluk bölgesinin aidatları, fazladan ekonomik bir külfet ortaya çıkartmıştır. Yeni yaşam çevreleri sosyal ilişkileri ve davranış biçimlerini de etkilemiştir (Tablo 4).

Göstergeler	Alt Göstergeler	Dönüşüm Öncesi	Dönüşüm Sonrası
Maddi yaşam gereksinimleri	Gelir		
	Ortalama gelir (TL)	300-500 (% 81.2)	Değişmedi (% 81.2)
	Hanenin maddi durum memnuniyeti	Memnun değil (% 93.7)	Değişmedi (% 93.7)
	Tüketim	Günlük kazanç üzerinden	Arttı (Düzenli tüketim: aidat, ulaşım, vb) (% 93.7)
İş durumu	İş sağlığı ve güvenliği	Sigortalı çalışan oranı (% 37.5)	Belirgin değişiklik yok % 40.6
	İş tatmini	Düşük (% 21.8)	Değişmedi (% 21.8)
Sağlık	Sağlığa erişim	Kolay (% 84.3)	Belirgin değişiklik yok (% 81.2)
Eğitim	Eğitim düzeyi	% 31 okur yazar değil	Değişmedi
	Değerlendirilen beceriler	Yok (% 93.7)	Alandaki kırkbeş kadına iş garantisi ile birlikte dikiş kursları verilmiş, günde 8 Euro ödeme yapılmıştır. Onaltı erkek kursiyer içinse ahşap eğitimi düzenlenmiş ve gün başına 16 Euro ödeme yapılmıştır.
Eğlence ve Sosyal Etkileşimler	İnsanlarla olan iletişim, etkinlikler	Yoğun (% 93.7)	Taşoluk'ta azaldı (% 90.6)

			Geri dönüşte arttı
	Sosyal uyum	Uyuumsuzluk (% 84.3)	Değişmedi (% 84.3)
Ekonomik ve Fiziksel Güvenlik	Sahip olunan mal varlığı	% 61'i mülk sahibi	Belirgin değişiklik yok
	Borç	Cüzi miktarda (% 78.1)	Arttı - Konut kredileri, ilave proje bedelleri(% 93.7)
Yönetim ve Temel Haklar	Kamu kurumlarına duyulan güven ve hoşnutluk	Düşük (% 78.1)	Belirgin değişiklik yok (% 81.2)
	Ayrımcılığa ve fırsat eşitliğine yönelik duygu	Yüksek (% 87.5)	Belirgin değişiklik yok (% 90.6)
	Aktif vatandaşlık	Düşük (% 12.5)	Yükseldi (% 87.5)
Yaşam Ortamı	Fiziksel sorunlar (kirlilik, gürültü, vb)	Yüksek (% 90.6)	Taşuluk'ta Düştü (% 90.6)- Konut kalitesi, büyüklüğü, çevre düzeni, temizliği, hijyen- geri dönüşte arttı
	Yeşile ve rekreasyon alanlarına erişim	Düşük (% 62.5)	Taşuluk'ta Yükseldi (% 90.6)
Genel yaşam değerlendirmesi	Yaşam doyumu	Yüksek (% 84.3)	Düştü (% 71.8)

Tablo 4. Fatih Belediyesi Anketinden yola çıkarak hazırlanmıştır

Tablo 4, kentsel dönüşüm öncesi ve sonrası açısından değerlendirildiğinde, ortaya çıkan en çarpıcı sonuç, mekân kalitesinin iyileşmesinin, yaşam kalitesinin toplamına bütüncül bir etki ya da katkı yapmadığı olmuştur. Yenileme projesi, istihdam yaratmayı amaçlayan birkaç çaba dışında, Sulukuleli'nin yaşam kalitesini iyileştirecek hedefleri temin edememiştir. Değişen, Sulukule'nin yeni fiziksel dokusu ve sosyal profilidir. Bu durum, projenin olması gereken hedefine ulaşamadığını ortaya koymaktadır ve kamunun bu projedeki performansı tekrar tekrar tartışılmayı hak etmektedir.

3. Sonuç yerine: Yoksulluk, yaşam ve mekân kalitesi üzerinden bir tartışma

Deneyimler, yalnızca mekânsal yenileme ile kentsel dönüşümün hedefine ulaşamadığını, sadece yoksulluğu bir mekândan diğerine sürüklediğini çok sayıda örnek ile ortaya koymuştur. Daha önce de belirtildiği üzere, kentsel dönüşümün en temel hedefi, yoksulluk düzeyini azaltarak, yaşam kalitesini yükseltmektir. Bu hedefe ulaşmak, yalnızca mekânı dönüştürmekle mümkün olamamaktadır. Mekânın dönüşümünün hiç kuşkusuz bir maliyeti vardır ve bu maliyet, çoğu kez, alanın mevcut sakinlerinin altından kalkamayacağı düzeylere ulaşmakta, farklı tedbirler alınmadığı sürece sakinler eski çevrelerinden uzaklaşmaya mahkûm olmaktadır.

Yalnızca mekân üzerinden dönüşüme odaklanan bir uygulama, sonuçta başarısız olmaya mahkumdur. Toplumu iyi tanımak, yaşam alışkanlıklarını, çalışma koşullarını iyi analiz etmek, doğrudan o topluluğa fayda sağlayacak mekânsal, sosyal ve ekonomik eylemleri içeren bir program yapmak ve dönüşümün maliyetini o topluluğun yerinde barınmasına uygun bir düzeyde tutmak, dönüşüm uygulamasının sürdürülebilirliğini sağlar.

Sulukule projesi ise bunun olumsuz örneklerinden biri olmuştur. Alan, baştan sonra yeni bir üst yapı ile radikal bir dönüşüme maruz kalmış, üstelik bu süreçte alanın geleneksel fiziksel dokusunun bir parçası olan tescilli yapıların bazıları da yıkılmış, bir kimlik kaybı ortaya çıkmıştır. Mahallede yüzlerce yıldır yaşayan geleneksel Roman topluluğu kentin çeper yerleşmeleri olan Taşoluk'a ve Kayabaşı'na yollanmış, alanın tarihi kimliği tamamen tahrip edilmiştir. Üstelik tüm bunlar, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti sürecinde gerçekleşmiştir. Yani her ne kadar projeyi üstlenen firma 2008 yılında Sulukule Projesi'nin İstanbul için bir fırsat olduğunu, çünkü projenin insani ve romantik bir içeriği olduğunu söylemiş ise de sonuçlar, projenin ne insani, nede romantik olduğunu, Sulukule'nin ortaya çıkan sonuç itibarıyla, 2008 yılında belirttiğimiz üzere (Özden, 2008) yalnızca "kaçırılan bir fırsat" olarak kaldığını ortaya koymaktadır.

Bu noktada, Sulukule için yaşam kalitesini Sulukule sakinleri açısından dikkate alan bir dönüşüm politikasının nasıl kurgulanması gerektiğini tekrar tartışmak gerekir. Elbette ki, Sulukule için çok geç kalınmış bir süreç söz konusu olmakla birlikte, bundan sonra yapılacak kentsel dönüşüm projeleri için bu tartışmanın bir ipucu verebileceği ümit edilmektedir.

Dönüşümün anahtar kelimeleri: Her bir kentsel dönüşüm uygulaması, birbirinden farklı stratejilere ihtiyaç duyar. Tek bir ortak reçete bütün dönüşüm alanlarında geçerli olamaz ve olmamalıdır. Bu durumda, bir alana özel dönüşüm stratejilerini belirlemek için, o alanı en iyi tanımlayan anahtar kelimeleri ortaya koymak gerekir. Önceki bölümlerde tanımlanan özelliklerinden yola çıkarak, Sulukule'lilere özgü bir dönüşümün anahtar kelimeleri, özgünlük, kimlik, kültür, turizm, olmalıdır. Alanda dönüşüm yalnızca mekânsal yenilenmeyi ya da yalnızca yatırımcılarına ve yeni kullanıcılarına fayda sağlamayı hedeflememeli, alanın gerçek sahipleri olan Romanların sosyo-ekonomik koşullarını iyileştirecek bir yaklaşımı, bu üç temel anahtar kelime ile besleyerek benimsemelidir.

Dönüşümde Doğru Ortaklık Modeli: Kentsel dönüşüm alanının sosyo-ekonomik ve mekânsal özellikleri, o alanda dönüşümün nasıl bir ortaklık modeli ile yürütülmesi gerektiğini belirlemelidir. Kamu-özel sektör dengesi, alanın özelliğine bağlı olarak doğru bir şekilde kurgulanmalıdır. Kentsel yoksulluğun yüksek olduğu alanlarda, dönüşüm projelerinin uygulanmasında özel sektörün yer almaması, merkezi ve yerel idarelerin kâr amacı gütmeyen, hatta Sulukule örneğinde olduğu gibi, geleneksel bir kimliğin var olduğu alanlarda, gerekirse zarar etme pahasına uygulamayı üstlenmeleri gerekmektedir. İdareler, burada ortaya çıkan maliyeti zarar değil, kamusal bir yatırım olarak göreceği yeni bir bakış açısına sahip olmalıdırlar.

Dönüşümün maliyeti: Dönüşümün maliyeti hiç kuşkusuz alanın özelliklerine ve ihtiyaçlarına bağlı olarak farklılıklar içerir. Kentsel yoksulluk alanlarında özel sektörün sürecin içinde yer alması maliyetlerin yükselmesine neden olacaktır. Ancak sadece özel sektör değil, bazı durumlarda kamu sektörüncü yapılan uygulamalar da maliyetlerin beklenenden yüksek olmasına yol açabilir. Oysaki, yoksulluk alanları, en az maliyetle, o alanın yaşam kalitesini belirli bir standarda yükseltebilen bir dönüşüm stratejisine ihtiyaç duymaktadırlar. Öyleyse bu tür alanlarda bir üçüncü yola daha ihtiyaç bulunmaktadır: Tabandan ivmelenen elbirliği ile dönüşüm...

Eğer kamunun aceleciliği devreye girmemiş olsaydı, Sulukule, bu modelle dönüşüm için en uygun alanlardan biri olabilirdi. AB fonları ve bağışlar yardımıyla, dönüşüm, bu alanın gerçek sahipleri olan Romanlar eliyle gerçekleştirilebilirdi. Yapılacak olan, alanın kimliğine zarar veren ve bu nedenle alandan ayıklanması gereken yapıların temizlenmesi, alanın altyapısının ilgili belediye tarafından iyileştirilmesi, fiziksel olarak tahrip olmuş yapılara özel sektör tarafından, sosyal sorumluluk projesi kapsamında malzeme desteği sağlanması (çatı, kapı, pencere, wc, mutfak, vb), dış cephelerin yenilenmesi için boya ve diğer koruyucu malzemelerin temin edilmesi, ancak renk seçiminin alanın sakinlerine bırakılması ve yerel istihdamı sağlamak üzere, Sulukule'nin geçmişte en önemli geçim kapısı olan eğlence evlerinin

vergi ve hijyen denetimli olarak yeniden hayata geçirilerek turizme açılması, bu amaçla AB fonları destekli eğitimler verilmesi olmalıydı. Bu yolla, yaşam kalitesinin önemli bileşenlerinden biri olan dirençli bir toplum yaratma hedefi gerçekleştirilebilirdi.

Bu durumda, benzer örnekler için, kamunun finanse ettiği, özel sektörün sosyal sorumluluk projeleri ile destek verdiği, uluslararası fonlarla güçlendirilen, alana özgü kentsel dönüşüm modelleri geliştirilmesi gerektiğini vurgulamak gerekir.

Tasarımda çeşitlilik ve özgünlük: Kentsel dönüşüm çalışmaları başladığından bu yana yapılan uygulamalara bakıldığında, en temel somut sorunlardan birinin de tasarım olduğu gözlenmektedir. Dönüştürülen alanlar, tek tip ve mimari anlamda bir özgünlük arayışının olmadığı açıkça izlenen bir tasarımla yeniden üretilmektedir. Sulukule’de bu durum açık bir şekilde görülmüştür. Bir yanda tescilli yapılar, diğer yanda rengi ve dokusu ile çeşitlilik içeren yapılarla özgünleşen Sulukule, kentsel yenileme uygulaması sonucu tek tip bir tasarıma mahkûm edilmiştir. Böylelikle, Sulukule, mekânsal anlamda bir kez dönüşüp tüketilmek yerine, eskisi gibi canlı, eğlenceli, hareketli, kent ve kültür turizmi açısından cazip, sosyo-kültürel, yerel ekonomik ve fizik mekânsal açıdan sürdürülebilir bir alan olacaktır. Mahallede süregelen yoksulluk, büyük oranda ortadan kalkacak, alan sadece kullanıcılarına değil, ilgili belediyesine de kaynak yaratan bir alan haline gelecekti. Kaldı ki yapılanların maliyeti, son derece düşük olacak, projenin kamuya maliyeti hemen hemen altyapı maliyeti ile sınırlı olacaktır. Üstelik de böyle bir dönüşüm, geçmişten bugüne Romanlar tarafından şekillendirilen mahallenin, yine Romanlar eliyle yenilenecek özgün karakterini korumasına olanak tanıyabilirdi. Dönüşüm uygulamalarına getirilen en keskin eleştirilerden olan tektiplikten uzak ve son derece düşük maliyetli bir dönüşümün temel aktörleri, sadece alanın kimliğini oluşturan kullanıcılar olabilirdi. Yerel idareler, teknik destek (altyapı ve peyzaj) ile projeye katılabilir, geri kalan maliyet AB fonları ve bağışlar vasıtasıyla tamamlanabilirdi. En önemlisi, tüm bunlar, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti sürecine çok büyük katkı sağlayacak bir proje haline gelebilirdi.

Yine kaybedilen bu fırsatlardan yola çıkarak, kentsel dönüşüm projelerinde tasarımın, özgünlüğün ve kimliğin sürdürülebilir kılınmasını ilke edinecek bir yaklaşımla ele alınması gerektiğine işaret edilmelidir. Doğru bir tasarımın, sosyo-kültürel ve ekonomik sürdürülebilirliğin bütünleşik bir bileşeni olduğu hatırlanmalıdır.

Hiç kuşkusuz, Sulukule için getirilen bu –geç kalmış- öneriler, başka bir dönüşüm ve yoksulluk alanında başka özgün koşullar çerçevesinde hala hayata geçirilebilir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur

KAYNAKÇA:

- AARTı Planlama, Sulukule Projesi İstanbul için bir fırsattır, çünkü bu insani ve romantik bir projedir, https://www.mimarizm.com/makale/aarti-planlama-sulukule-projesi-istanbul-icin-bir-firsattir-cunku-bu-insani-ve-romantik-bir-projedir_113461 15 Mart 2023 tarihinde erişildi.
- Atik M., (2008). Kentsel Yaşam Kalitesi Ve Kent Kimliği Bağlamında İstanbul'daki Yenileme Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme; Sulukule Örneği, Bahçeşehir Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Boylu A., A., Terzioğlu G., (2007). Ailelerin Yaşam Kalitelerini Etkileyen Bazı Objektif ve Subjektif Göstergelerin İncelenmesi, Ankara.
- Cengiz E., (2018). Mega Etkinlikler ve Yerinden Edilme Olimpiyat Oyunları Etkisi, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Cheung C. ve Leung K., (2008). Retrospective And Prospective Evaluations Of Environmental Quality Under Urban Renewal As Determinants Of Residents' Subjective Quality Of Life, Soc Indic Res 85, 223–241
- Crisp, R., Pearson, S., Gore, T., (2015). Rethinking the impact of regeneration on poverty : a (partial) defence of a 'failed' policy. Journal of Poverty and Social Justice, 23 (3), 167-187.
- DPT, (1999). Türkiye Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı, DPT Yay., Ankara.
- Domanski, H., Ostrowska, A., Przybysz, D., Romaniuk, A., Krieger, H., (2006). First European Quality of Life Survey 2003, European Foundation for the improvement of living and working conditions, Dublin (aktaran: Orhan E., Kahraman Z. E., (2017)., Quality of Life in Regeneration Areas: Empirical Findings from the Akpınar Neighbourhood, Ankara, Turkey, Planlama;27(3), 314-328)
- Ergun, C., (2008). "Kentsel Dönüşüm ve Sulukule Atölyesi", Toplum ve Demokrasi, 2 (3), Mayıs-Ağustos, 255–260.
- Ekici Y. E., Çelik H. Z., (2022). Yaşam Kalitesi Yaklaşımlarının Çevre, Kent Ve Planlama Ekseninde Değerlendirilmesi, Eksen, Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi, 3(2), 19-37.
- Fatih Belediyesi, Fatih İlçesi 1. Grup 2 No' lu Yenileme Alanları Proje Uygulamalarına İlişkin Yenileme Avan Projesi Açıklama Raporu (2008). Yayına Hazırlayan: Suver H., Kara B., Kara A., Bir Çingene Yolculuğu, Fatih Belediye Başkanlığı Yay, İstanbul.
- Forohuar A. ve Hasankhani M., (2018). Urban Renewal Mega Projects and Residents' Quality of Life: Evidence from Historical Religious Center of Mashhad Metropolis, J Urban Health (2018) 95., 232–244
- Geray C., (1998). "Kentsel Yaşam Kalitesi ve Belediyeler", Türk İdare Dergisi, (Yıl 70, Aralık, Sayı 421), 326-341.
- Görün M., (2010). Kara M., Kentsel Dönüşüm Ve Sosyal Girişimcilik Bağlamında Türkiye'de Kentsel Yaşam Kalitesinin Artırılması, Yönetim Bilimleri Dergisi (8:2) Journal of Administrative Sciences,136-164.
- Güzey, Ö., (2009). Sulukule'de Kentsel Dönüşüm: Devlet Eliyle Soylulaştırma. Mimarlık Dergisi, (346), <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=360&RecID=2022> 15 Ekim 2013 tarihinde erişildi.

- Işık A., Meriç M., (2010). Hayatın Kalitesi (Quality of Life) Kavramının Felsefik Temelleri; Aristo, Bentham, ve Nordenfelt, Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review 10 (1), 421-434.
- Kalağan G., Çiftçi S.,(2012). Kamu-Özel Sektör İşbirliğinin Kentsel Mekâna Yansıması: Kentsel Dönüşüm Örneği Ve Yeni Aktörler, Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 4, No 2, ISSN: 1309-8012
10. Kalkınma Planı Yaşanabilir Kentler Ve Kentsel Dönüşüm Özel İhtisas Komisyonu Ön Raporu, TC Kalkınma Bakanlığı
- Kamp I., Leidelmeijer K., Marsman G., Hollander A., (2003)., Urban environmental quality and human well-being towards a conceptual framework and demarcation of concepts: a literature study. Landsc Urban Plan.;65(1), 5–18
- Lee YJ. (2008). Subjective quality of life measurement in Taipei. Build Environ.;43(7), 1205–1215
- Montgomery M. R. Hewett P. C., (2005) “Urban Poverty and Health in Developing Countries: Household and Neighborhood Effects,” Demography 42, No. 3, 397-425.
- Musschenga AW., (1997). The relation between concepts of quality of life, health and happiness. J Med Philos. 22(1), 11– 28.
- NgS. H.,Pong R.W., KamP. K. And Ho C., (2004). TheQuality of Life of Residents in Five Urban RenewalDistricts,City University of Hong Kong Press, HKSAR.
- Özden P.,P. (2008). Sulukule: An Opportunity Missed In The Tourism-Led Regeneration, Sustainable Tourism III, (eds: F.D. Pineda, C.A. Brebbia), WITPress, Boston 141-152.
- Özden P. P. (2008). Kentsel Yenileme, İmge Kitabevi, Ankara.
- Özden P. P. (2016). Kentsel Yenileme, 2. Bsk. İmge Kitabevi, Ankara.
- Pınar F., (2009). <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/115273-sulukule-de-kentsel-donusume-yakalanan-hayatlar>, 10 Ocak 2023 tarihinde erişildi.
- Sapancalı F., (2009).Toplumsal Açından Kentsel Yaşam Kalitesi, Altın Nokta Bas. Yay., İzmir.
- Torlak S. E.,Yavuzçehre P. S.,Denizli (2008). Kent Yoksullarının Yaşam Kalitesi Üzerine Bir Araştırma,Çağdaş Yerel Yönetimler, C: 17, Sa: 2, 23-44.
- Urban Regeneration As A Tool For Inclusive And Sustainable Recovery, Report on the Expert Group Meeting, 1-2 Decembre, 2021, https://unhabitat.org/sites/default/files/2022/05/report_egm_urban_regeneration.pdf
- Ünverdi H., Yeniden Yapılanan Yoksulluk Alanlarının Yaşam Kalitesi Göstergeleri Açısından Değerlendirilmesi: Kayseri Kenti Örneğinde Bir İnceleme <http://www.mimarizm.com/kentintozu/Makale.aspx?id=338&sid=328>,Mimarizm, Mimarlık ve Tasarım Yayın Platformu, 15 Şubat 2014 tarihinde erişildi.
- WHO / HIS / HSI Rev., (2012). Programme of Mental Health, Division Of Mental Health And Prevention Of Substance Abuse World Health Organization.

Extended Summary

Research Problem *Poverty is among the fundamental components arising the need for urban transformation. In our country, transformation of urban spaces occurs especially in poor neighbourhoods. The main argument in practice is the “low life quality” and “right to a humane life” of poor neighbourhoods. That being the case, as common all around the world, the results of the practices implemented in our country indicate that urban transformation increases the “relative” quality of space rather than the life quality in poor neighbourhoods. This situation shows that, while the quality of space relatively increases, two ways of behaviour originate in respect of urban the poor: In the first case, the poor are forced to reside somewhere else than their living spaces and become indebted by way of displacement by public force. In the second case, as the poor have no monetary power to afford the prices of the transformed space, they either create new poverty spaces in somewhere else or become engaged in existing poverty spaces. However, the result is the same in both cases: the poor cannot live in their former neighbourhoods after urban transformation, and poverty spreads by relocating and leaping inside the city. Most often, the process ends up in expropriation in respect of the poor. This consequence simply refutes the fundamental argument and aim of urban transformation practices to increase the life quality. Life quality of the poor living in urban transformation spaces does not increase; on the contrary, it is affected rather negatively due to displacement and even expropriation. It is not only their living space that is changed, but also their social, cultural and economic life. Distancing from their social circles augments the integration problems with the city, which brings along several other social and economic problems.*

This study focuses on how urban transformation can increase the life quality as well as ensuring that the poor continue staying in their residence. The study aims to discuss the matter over Sulukule experience which took place only a couple of years ago and led to irrecoverable consequences, and to set a comprehensive framework for the principles to be adopted in similar projects in the future. It seeks a solution for this problem by introducing a different perspective to urban transformation approaches.

Research Questions This study focuses on how the poor can continue staying in their residence while urban transformation practices cause the local residents to be displaced with a claim to increase life quality. In this regard, this study discusses ideas on how a sustainable on-site urban transformation model can be constructed for the poor local residents.

Literature Review In this article, literature research was conducted by examining various publications, internet and printed sources and books related to the concept of place attachment. Although there is a large literature on urban transformation and displacement, the research on sustainable on-site transformation is still limited and site-specific. Therefore, with a focus on the fundamental literature on urban transformation and displacement, the study reached conclusions on displacement occurred in Sulukule and brought forward suggestions.

Methodology The study will discuss *the relative quality of space and life quality over Sulukule example from a local society perspective and the results of poll conducted at the site by Fatih Municipality in 2006 will be evaluated and interpreted with this perspective. Local real estate consultants have been interviewed in Sulukule where the urban transformation took place in order to observe the change of the economic conditions.*

Results and Conclusions *The study aims to discuss the matter over Sulukule experience which took place only a couple of years ago and led to irrecoverable consequences, and to set a comprehensive framework for the principles to be adopted in similar projects in the future. Today, Sulukule is not in its*

place anymore. The new Sulukule mainly hosts foreigners as property owners or tenants. The actual residents of Sulukule have been sent to Taşoluk region at first, but later they settled near Sulukule, which they would not be able to return again. This situation clearly shows that the transformation at the site provided no benefit to the local residents nor that it increased their life quality. This study set forth the fact that urban transformation merely based on spatial renewal could not reach its goal, and it only transferred poverty from one space to another, over Sulukule example. Therefore, structuring a correct partnership model in urban transformation, following a transformation method in collaboration with a momentum of locals to reduce the transformation costs and ensure the locals adopt the transformation, and adopting a design model focusing on identity and authenticity as integrated components of social, cultural and economic sustainability must be acknowledged as the main requirements of an on-site transformation.

Kadınların Siyasal Katılımı Konulu Çalışmalar Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz

A Bibliometric Analysis on Studies on Women's Political Participation

Özlem İngün Karkış¹ , Aslı Telseren Ömeroğlu²

öz

"Kadınların siyasal katılımları" konusu, teorik ve pratik uygulamalar ekseninde tartışılan ve araştırılan bir konudur. Kadınların siyasette yer alma şekilleri, siyasetteki yoklukları ve siyasal katılım kanalları ve araçları patriarkal sistemler temelinde farklı yansımalar bulmaktadır. Bu çalışma, Web of Science veri tabanından seçilen yayınların bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak kadınların siyasal katılımları ile ilgili yayınları çeşitli kriterler bağlamında haritalandırmayı amaçlamaktadır. Çalışmada, nicel bir yöntem olarak öne çıkan bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Dünyada etkin bir veri tabanı olan WoS veri tabanında, 12 Nisan 2023 tarihinde "kadınların siyasal katılımları" anahtar kelimeleri seçilerek yapılan arama sonucunda, ilgili veri tabanında yayınlanan toplam 254 çalışma belirlenmiştir. Bu çalışmalar içerisinde, sadece yayın dili sınırlaması uygulanarak İngilizce dilinde yayınlar seçilmiş ve analize toplam 220 çalışma dahil edilmiştir. Belirlenen çalışmalar WoS veri tabanı ve VOSviewer yazılımı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın bulguları, kadınların siyasal katılımı konulu çalışmaların 2020 tarihinden itibaren önceki yıllara göre azaldığını göstermektedir. Ayrıca çalışmada, ilgili konuda yayın yapan ülkeler içerisinde Türkiye'nin alt sıralarda olduğunun tespiti bir diğer önemli ve sorgulanmaya muhtaç bulgu olarak belirlenmiştir. Bu çalışma araştırmacılara, siyasetçilere ve sivil toplum kuruluşlarına kadınların siyasal katılımı konusunun teorik ve pratik uygulamalarını içerecek şekilde tüm ayrıntılarını bilerek, eksiklikleri ve zenginlikleri belirleme konusunda önemli bir veri sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Siyasal Katılım, Toplumsal Cinsiyet, Kadın Mücadelesi, Bibliyometrik Analiz

ABSTRACT

The subject of "women's political participation" is discussed and researched in the axis of theoretical and practical applications. Women's participation in politics, their absence in politics, and political participation channels and tools find different reflections based on patriarchal systems. This study aims to map the publications on women's political participation in the context of various criteria by using the bibliometric analysis method of the studies selected from the Web of Science database. In the WoS database, which is an effective database in the world, a total of 254 studies published because of the search made on April 12, 2023, by selecting the keywords "women's political participation" were determined. Only the language of studies was restricted among these studies, and 220 studies were included in the analysis. Identified studies were analyzed using the WoS database and VOSviewer software. The study's findings show that studies on women's political participation have decreased since 2020 compared to previous years. In addition, the study determined that Turkey is in the lower ranks among the countries that publish on the relevant subject, as another essential finding that needs to be questioned. This study will provide researchers, politicians, and non-governmental organizations with critical data to identify the deficiencies and riches by knowing all the details, including the theoretical and practical applications of women's political participation.

Keywords: Women, Political Participation, Gender, Women's Struggle, Bibliometric Analysis

¹ Corresponding Author: Doğu Üniversitesi, İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, oungun@dogus.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9915-8398/>

² FEF Sosyoloji Bölümü, atelseren@dogus.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3697-9858/>

GİRİŞ:

Kadınların kamusal alanda var olabilmek için verdikleri mücadelenin tarihi, toplumsal hayatlarımızı şekillendiren siyasetin ortaya çıkması kadar eskiye gitmektedir. Patriarkal sistemler tarafından, sürekli çeşitli söylem ve araçlarla meşrulaştırılmaya çalışılan özel alan-kamusal alan dikotomisi, kadınları kamusal alanlardan dışlamaya çalışmaktadır. Kadın hareketinin gücü ve bu mücadelenin kadınların bilinçlenme düzeylerini yükseltmesi ile kadınlar siyasette, çalışma hayatında, sokakta eşitlik taleplerini daha yüksek sesle ve kararlılıkla sahip çıkmaya devam etmektedirler. Kadınlar, mahrem olarak nitelendirilen evlerin en politik alanlar olduğu argümanından ve gerçekliğinden hareketle farklı güçlenme pratikleri geliştirmektedirler. Kadın ve siyaset konuları, seçme ve seçilme hakkı ile sınırlandırılacak dar bir çerçeve değildir, aksine siyasal katılımın katılımcı demokrasi bağlamında daha geniş bir çerçeveden tartışılması gerekmektedir. Kadınların siyasette yer alması, siyasal katılımın tüm kanallarını kullanabilmesi öncelikli olarak bir insan hakkıdır ve bu hakkın toplumsal, siyasal ve hukuksal tüm zeminlerde teslim edilmesi gerekmektedir.

Patriarkal toplumsal yapılarda kadınlar, tarihsel olarak hiçbir zaman erkeklerle eşit bir şekilde yaşamamışlar, ancak bu eşitlik için mücadele etmişlerdir. Kadınların eşit hak mücadelesi ise bu tarihsel süreç içerisinde etki alanını genişleterek büyümüştür. Kamusal alan ve özel alan üzerinden yapılan ayrımlar, kadınların siyasal hayattan ve iş hayatından dışlanmalarını beraberinde getirmiştir. Kadınların siyasetteki yeri ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, çoğunlukla kadınların resmi siyasete katılımlarının ele alındığı görülmektedir. Dar bir demokrasi algısı çerçevesinde salt bir oy verme davranışı olarak tanımlanan ve meşrulaştırılmaya çalışılan siyasal katılım, son yıllarda çok daha geniş bir perspektifle katılımcı demokrasinin gerekleri bağlamında tartışılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, kadınların siyasal katılımı konulu çalışmaların süreç içerisinde nasıl bir seyir izlediğini belirleyerek araştırmacıları bilgilendirmektir.

Konuyla ilgili verili literatürün geniş bir perspektif dahilinde sunulması, araştırmacılara konu ile ilgili alandaki boşlukları ve yeni çalışma odaklarını gösterecek ve farklı metodolojileri, soruları bir bütün halinde sunacaktır (Khoo vd., 2010, s. 255). Bu bağlamda kadınların siyasal katılımları konusunun bibliyometrik analiz yöntemi ile araştırılarak; yıllara göre kaç makalenin yayınlandığı, yayınların türü, hangi ülkelerin katkı yaptığı, çalışmaları ve odaklanılan alanı belirleyen anahtar kelimeler, yazarların atıf oranları belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma ile hem ilgili alanda çalışan araştırmacılara hem de politika yapıcılara ve sivil toplum örgütlerine, farklı ülkelerde yapılan çalışmalar sayesinde farklı deneyimlerin belirlenmesi ve kadınların siyasal katılımının artırılması yönünde atılacak adımlar, alınacak önlemler ve uygulamalarla ilgili zengin bir veri seti sağlanması amaçlanmaktadır. Çünkü, kadın hakları mücadelesinde teori ve pratiğin bir aradalığının güçlü olması, hakların kazanımı açısından büyük önem taşımaktadır.

Çalışmada bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak, WoS veri tabanında “kadınların siyasal katılımı” anahtar kelimesi ile yayınlanan çalışmalar tespit edilmiştir. İlgili veri tabanında ulaşılan 254 çalışma, belirlenen İngilizce dilde yayın kriteri doğrultusunda elenerek, toplam 220 çalışma analize dahil edilmiştir. Literatür incelendiğinde kadınların siyasal katılımı konusunda yapılmış bir bibliyometrik çalışmaya rastlanmamıştır. Literatürdeki bu boşluğu doldurabilmek ve araştırmacılara ilgili konuya dair gelişmelerin ve değişimlerin bir dökümünü sunabilmek için kadınların siyasal katılımları ile ilgili yapılmış çalışmaların bibliyometrik analizi yapılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünün ardından ilk bölümde, kavramsal çerçeveyi oluşturan kadınların siyasal katılımı konusu açıklanarak, ilgili literatür özetlenmiştir. İkinci bölümde, araştırmanın yöntemi olan bibliyometrik analiz yöntemi kısaca açıklanmaktadır. Son bölümde, araştırmanın bulguları değerlendirilerek sonuçlar paylaşılmıştır.

1. Kadınların Siyasal Katılımı Üzerine Bir Literatür Taraması

Siyasal katılım kavramına dair literatürde çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Bu çalışmada, siyasal katılımın çok daha geniş bir çerçeveden katılımcı ve çoğulcu bir demokrasi bağlamında ele alınması ve tanımlanması gerektiği savunulmaktadır. Diyaloğa dayalı demokrasilerde siyasal katılım, salt bir oy verme davranışı olarak görülmez, tüm farklılıkları ve ötekileştirilen grupları kapsayan çok daha geniş katılım kanallarını sunar. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşları, siyasal partiler, gösteri ve yürüyüşler gibi katılım araçlarını kullanarak, hak talep eden tüm kesimler siyasal ve kamusal otoriteleri etkileme gücüne sahip olurlar. Kalaycıoğlu'na göre siyasal katılım, siyasal iktidarların kararlarını etkileyebilmek için bireylerin özgür iradeleriyle gerçekleştirdikleri tüm davranışları kapsamaktadır (2013). Bu çerçevede, siyasal katılımın boyutları ve siyasal katılımı etkileyen etmenler önem kazanmaktadır.

Siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisi literatüründe siyasal katılımın boyutları genel olarak ilgi, önemseme, bilgi ve eylem olarak sınıflandırılmaktadır. Bu bağlamda ilgi boyutu; siyasetle ilişkili tüm alanlara karşı duyulan merak ve izlemeyi içerir. Siyasal olayları izlemek, beraberinde siyasal olayları ve konuları dikkate almak anlamına gelen önemseme boyutunu getirmektedir. İzleme ve önemseme boyutu beraberinde doğal olarak bilgi boyutunu getirecektir; artık birey, siyasal olay ve konulara dair bilgiye sahip olma arayışı içine girmektedir. Son olarak bilgiye de sahip olan birey, artık son aşama olan eylem boyutuna geçer ve siyasal alanda, siyasal kararları etkilemek için siyasal bir aktör haline gelir (Dahl, 1976, s. 56-57). Dahl'ın ortaya koyduğu siyasal katılımın boyutlarına, bir de etkinlik duygusu eklenmektedir. Buna göre, ilgi ve etkinlik duygusu birlikte bireyin eyleme geçmesini kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte, eylem de tek başına bazı durumlarda ilgi ve etkinliği artırabilmektedir (Brady, Verba vd., 1995, s. 271).

Siyasal katılımı etkileyen faktörler bağlamında literatür incelendiğinde, genelde beş grup altında toplanan bir sınıflandırmaya gidildiği görülmektedir. Bu faktörler; sosyoekonomik etmenler, psikolojik etmenler, sosyal bağlılık, grup kimliği veya bilinci ve grup çatışmalarıdır. Verba ve Nie (1972) sosyoekonomik faktörleri öne çıkararak; eğitim, gelir ve statü gibi kaynaklara sahip bireylerin, siyasal katılım düzeylerinin daha yüksek olduğunu belirtir. Bu bağlamda bu kişilerin oy verme oranları, örgütlenme düzeyleri ve sivil toplum faaliyetleri içerisinde yer alma düzeyleri daha fazladır. Abramson ve Aldrich (1982, s. 511) ise siyasal katılımı psikolojik etmenleri öne çıkararak, siyasal olarak kendini etkili hissedenden bireylerin oy kullanmada daha istekli olduklarını belirtir. Ayrıca bireylerdeki siyasal etkinlik duygusu, siyasal katılımı her düzeyde artırabilirken, siyasetten bunalan, siyasi etkinlik düzeyi düşen kişilerin siyasetten uzaklaşacaklarını belirtmektedirler. Siyasal katılımı etkileyen diğer etmenler olan grup bağlılığı ve ilişki olarak grup kimliği, siyasal davranışı etkileyen diğer önemli etmenlerdir ve sosyal bilimler disiplinleri içerisinde siyasal katılımı etkileyen önemli etmenler olarak gösterilmektedir. Bu bağlamda cinsiyet, ırk, toplumsal sınıflar, kimlikler temelindeki sosyal bağların bireylerin bağlı oldukları gruplara göre değişebileceği savunulmaktadır (Miller, 1981; Tate, 1991; Huntington & Nelson, 1976). Bireylerin aidiyet geliştirdikleri gruplar ve kimlikleri onların bilince vararak siyasal davranışlarını ve kararlarını ait oldukları gruplara göre belirlemelerini sağlayabilir. Sosyal çatışma boyutunda ise farklı grupların birbirleriyle olan çıkar ve değer farklılıkları öne çıkmaktadır. Bireylerin ve grupların siyasal katılımları ve siyasal davranışları rekabet, düşmanlık, ötekileştirme gibi pratikler temelinde şekillenerek, sosyal, politik ve ekonomik alanlarda yansımaları bulmaktadır (Leighley & Vedlitz, 1999, s. 1096).

Siyasal katılım konusu, akademik çerçevede sıklıkla tartışılan bir konu olmasına rağmen, katılımı etkileyen boyutlar toplumsal cinsiyet sorunsalı çerçevesinde hak ettiği düzeyde ele alınmamış bir alan olarak durmaktadır. Son yıllarda özellikle kadın hareketinin güçlenmesiyle birlikte kadınların siyasal katılım şekilleri, boyutları ve niceliği farklı ülkeler nezdinde ilgi duyulmaya başlanmış konular arasında yer almaktadır. Kadınların siyasal katılımı konulu çalışmalara bakıldığında, literatürde ağırlıklı olarak oy

verme davranışı, kampanyaları yürütme ve liderlik etme, toplumsal hareketlere katılma gibi pratik dışı durumlar yanında, kadınların siyaset teorisindeki yeri, kadınların siyasal bilgisi gibi teorik düzlemler etrafında tartışmaların ve araştırmaların genişlediği görülmektedir (Paxton vd., 2008; Broockman, D. E., 2014; Schuster, 2014; Al-Ali, 2012; Abdellatif, 2023, Hanley-Smith, 2023).

Kadınların siyasal katılım ve temsiliyetlerinin artırılması yönünde uygulanan en önemli yöntem olarak, siyasette cinsiyet kotaları öne çıkmaktadır. Günümüze kadar olan süreçte siyasette kadın kotası uygulayan 130 ülke, kadınların siyasetteki temsiliyetini artırmaya çalışmaktadır. Ülkeler arasında farklılıklar gösterse de cinsiyet kotası uygulamaları genelde üç başlıkta uygulama bulmaktadır; siyasi parti kotaları, aday kotaları, mecliste sandalye kotaları (Yadav, 2023; Berry vd., 2020; Krook vd., 2009). Yine, cinsiyet kota oranı uygulamaları da ülkeler arasında farklılıklar göstermektedir. Borchorst ve Siim'in de vurguladığı gibi kamusal alan-özel alan üzerinden kurgulanan cinsiyetçi söylem ve uygulamalar ülkeden ülkeye değişmektedir ve cinsiyet kotası, kadınların işgücü piyasasına katılımları gibi kendi içerisinde de farklı tartışmalara sebep olmaktadır (2008, s. 215).

Kadınları siyasal katılımlarının artması için öncelikle katılımcı demokrasinin, insan haklarının, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması gerekmektedir. Patriarkal sistem, kadınların önüne her türlü kısıtlamaları getirerek kadınların siyasal alanda aktif özneler olarak yer almalarını engellemektedir. Özellikle kadınlara ve kadın siyasetçilere yönelik uygulanan her türlü şiddet, kadınların siyasetten uzaklaşmalarına yol açan önemli etmenlerden bir tanesidir (Krook & Sanin, 2019, s. 752). Krook ve Sanin (2019)'e göre siyasette kadınların uğradıkları şiddetin ve istismarın, siyaset yapmanın maliyeti olarak kabul edilmesi ve normalleştirilmesi, demokrasinin de sorgulanmasını beraberinde getirmektedir. Yine, eşitlik kaygısı dahi güdülmeden kadınların seçim kampanyalarına müdahale edilmesi, görevlerini yerine getirmelerinin engellenmesi kadın adayların siyasi haklarının da ihlali anlamına gelmektedir. Son olarak da kadınların siyasal katılım kanallarından dışlanmaları ve bunun normalleştirilmesi, kadınların ikinci sınıf vatandaşlığa itilerek toplumsal cinsiyet eşitliği ilkelerini zayıflatmaktadır.

Farklı ülkelerde yapılan araştırmalar göstermektedir ki siyasette kadına yönelik şiddet sıklıkla görülmektedir. Bu bağlamda Parlamentolar Arası Birlik'in raporuna göre, neredeyse dünyadaki tüm kadın milletvekilleri parlamento çalışmaları sırasında sıklıkla psikolojik şiddete maruz kalmaktadırlar. Ayrıca kadınların yaklaşık üçte biri ekonomik şiddete, dörtte biri farklı türlerde fiziksel şiddete, beşte biri ise cinsel şiddete maruz kalmıştır (IPU, 2016, s. 3).

Siyasal sistemlerde gerçek bir meşruluk için bireylerin seçme ve seçilme hakkına sahip olması gerekmektedir ve karar alınan mercilerde toplum eşit ve dengeli bir şekilde temsil edilmelidir. Türkiye'de kadınlar, 1934 yılında seçme ve seçilme hakkına sahip olmuş olsalar da aradan geçen 89 yılda temsil oranları düşük kalmıştır. Kadınların yer almadığı temsil mekanizmalarında kadınların sorunları ile ilgili etkin çözümlere ulaşmak zorlaşmaktadır. Türkiye'de kadınlar, meclise ilk kez 1935 yılında %4,5'lük bir oranla girmiştir. 2023 seçimlerinde ise bu oran %20'nin (Yüksek Seçim Kurulu Kararı, 2023) biraz üstüne çıkmış olmakla birlikte hala yeterli düzeyde değildir. Birleşmiş Milletler'in yayınladığı 2023 Siyasette Kadın Haritası'na göre, kadınlar siyasete katılımında eşitlikten çok uzakta bulunmaktalar. Harita, 1 Ocak 2023 itibari ile kadınların ulusal parlamentoda yönetici pozisyonlarında ne düzeyde ve sayıda yer aldığını içeren güncel oranlar ve verilere göre hazırlanmıştır. Bu haritaya göre Türkiye, kadınların siyasete katılımı sıralamasında toplam 190 ülke arasında %5,9'lük oranla 173. sırada yer almaktadır. Yine bu haritaya göre sadece 31 ülkede kadınlar devlet ya da hükümet başkanı olarak görev yapmaktadır. Kadın bakanların oranı ise haritaya dahil edilen tüm ülkelerde %22,8 oranındadır. Bakanlık kabinesinde en çok kadın bakana sahip olan ilk beş ülke arasında sırayla Arnavutluk (%66,7), Finlandiya (%64,3), İspanya (63,6), Nikaragua (%62,5) ve Lihtenştayn (%60) yer almaktadır (UN Women-IPU, "Women in Politics: 2023 Map", 2023).

Kadınların siyasete katılımları yönünde karşılarına çıkan engeller ve kısıtlamaların, ilgili politikalarla ve sivil toplum kuruluşlarının katkılarıyla çözülmesi gerekmektedir. Bunun için de akademik çalışmaların içereceği güncel sorunlar ve çözüm önerileri büyük bir önem taşımaktadır.

Kadınların siyasal katılımları, Türkiye’de de araştırmacılar tarafından çokça araştırılan bir konudur. Yapılan çalışmalara bakıldığında, ağırlıklı olarak kadınların parlamento ve yerel siyasete katılımları konularına yoğunlaştığı ve alanda yetkin çalışmalar ortaya konulduğu görülmektedir (Sancar, 2008; Gökçimen, 2008; Çakır, 2014; Üste, 2017; Yumlu & Belkıs, 2017; Deniz, 2017; Şimşek, 2022,). Katılımcı demokrasinin önemli kanalları olan sivil toplum ve toplumsal hareketler konuları ise nispeten çok daha az ilgi gösterilen konular arasında yer almaktadır. Siyasette uygulanan kotalar, kadınların siyasal temsil düzeylerinin yeterli seviyede olmayışı, seçmen olarak kadınların oy verme durumu gibi konular, alanda yapılan çalışmaların yoğunlaştığı konulardır. Kadınlara yönelik politik şiddet çeşitleri ise alanda eksik bırakılan konular içinde yer almaktadır.

Kadınların resmi olarak siyasete katılımları genel olarak kabul edilmiş de olsa -oy vermek, aday olabilmek vs.- diğer siyasal alanlarda ve genel siyaset içerisindeki seçilmiş ve atanmış pozisyonlara dair mücadeleleri hala devam etmekte (Paxton vd., s. 265) ve siyasal alandaki cinsiyet eşitsizliği hala büyük bir sorun olarak durmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada, bibliyometrik verilerin elde edilmesiyle kadınların siyasal katılımları konusunun araştırmalarda nasıl ele alındığı ve tarihsel süreç içerisindeki dinamiklerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, kadınların siyasal katılımlarını konu alan literatürdeki çalışmaların incelenerek bir dökümünün yapılması, bu alandaki gelişim ve gelinen son durum ile ilgili araştırmacılara bir yol haritası sunulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, yayınlanan çalışmaların nicel analizine dayalı bibliyometrik analiz yöntemi uygulanmıştır. Araştırma kapsamında, bilim dünyasında etki değeri yüksek bilimsel yayınları içeren Web of Science veri tabanı kullanılmıştır. Doğu Üniversitesi Bilgi Merkezi kullanılarak, ilgili veri tabanının çevrimiçi versiyonundan “women’s political participation” anahtar kelimesi ile 12 Nisan 2023 tarihinde toplam 254 çalışmaya ulaşılmıştır. Çalışma dahilinde veri setinde uygulanan tek kısıtlama, yayın yapılan dil seçeneğinde uygulanarak, sadece İngilizce yayın yapılan eserler çalışmaya dahil edilmiştir. Türkçe yayınlanan bir çalışmaya rastlanmadığı için analize dahil edilememiştir. Elde edilen veriler, WoS menüsündeki arama sonucu analizi ve VOSviewer yazılımı kullanılarak analiz edilmiştir. İlgili konuda yapılan çalışmaların tarihsel gelişimini ortaya çıkarabilmek adına herhangi bir tarih ya da yayın türü, yayın kategorisi kısıtlaması yapılmamıştır. Bu çalışmada izlenen literatür tarama sürecinin özeti Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Literatür Taraması Süreci

Kriter	Adet
Wos veri tabanından elde edilen toplam yayın	254
İngilizce olmayan yayınlar	34
Analiz edilen nihai makale sayısı	220

İlgili alandaki durumu analiz etmek amacıyla çalışmada yanıt aranan sorular aşağıda sunulmuştur.

- Kadınların siyasal katılımları konusunda ilgili Web of Science veri tabanında indekslenen çalışmaların yıllara ve ülkelere göre dağılımı nedir?
- Kadınların siyasal katılımları konusunda ilgili Web of Science veri tabanında indekslenen çalışmaların dergilere göre dağılımı nedir?
- Kadınların siyasal katılımları konusunda ilgili Web of Science veri tabanında indekslenen çalışmaların yayın türleri ve yayın dilleri nelerdir?
- Kadınların siyasal katılımları konusunda ilgili Web of Science veri tabanında indekslenen çalışmaların WoS kategorilerine göre dağılımı nedir?
- Kadınların siyasal katılımları konusunda ilgili Web of Science veri tabanında indekslenen çalışmaların araştırma alanları nelerdir?
- Kadınların siyasal katılımları konusunda ilgili Web of Science veri tabanında indekslenen çalışmaların ortak yazar analizi nasıldır?
- Kadınların siyasal katılımları konusunda ilgili Web of Science veri tabanında indekslenen çalışmaların yazar ve ülke atıfları ne düzeydedir?
- Kadınların siyasal katılımları konusunda ilgili Web of Science veri tabanında indekslenen çalışmalarını belirleyen anahtar kelimeler nelerdir?
- Kadınların siyasal katılımları konusunda ilgili Web of Science veri tabanında indekslenen çalışmaların kaynak ve yazar eş atıf analizleri nasıldır?
- Kadınların siyasal katılımları konusunda ilgili Web of Science veri tabanında indekslenen çalışmaların bibliyografik eşleşme durumları nedir?

Bibliyometrik analiz, son yıllarda akademik araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Araştırmacılar bibliyometrik analizi dergi ve yayınların trendini belirlemek, yazarların ortaklaştığı alanları görmek, araştırmaların içeriklerinin dökümünü yapmak gibi çeşitli nedenlerle kullanmaktadır (Donthu vd., 2021, s. 286). Bibliyometrik analiz yöntemi, ilgili alana dair bilimsel verilerin elde edilerek ölçülmesini sağlamaktadır; alıntı, yazar, yayın, ülke, kurum, anahtar kelime, yazarlar arası ortaklıklar gibi. Bu sayede ilgili alanda ortaya konan çalışmaların odaklandığı konular, en üretken yazarlar, en çok atıf alan yazarlar sistematik bir şekilde haritalanır. Bibliyometrik analiz, literatürün nicel olarak değerlendirilmesini sağlayan bir metot olduğu için elde edilen veriler arasında nicel bağlar ağ analizleri ile görselleştirilir ve literatürün gelişimi hakkında araştırmacılara önemli çıktılar sağlar. Bibliyometrik analiz yönteminin yeni bir metodoloji değildir, ilk olarak 1950'lerde kullanılmaya başlanmış, fakat sosyal bilimler alanında kullanımı son yıllarda artış göstermiştir (Kumar vd., 2021; Bamel vd., 2022, Donthu vd., 2020; Broadus, 1987; Pritchard, 1969, Wallin, 2005). Ramos-Rodrigue ve Ruiz-Navaroo (2004), bibliyometrik analiz yöntemini kullanan yayınların son on yılda ortalama 1021 yayınlı yıllar içinde arttığını belirtmektedirler.

Bibliyometrik analiz yönteminin bilimsel araştırmalarda artmasının önemli sebeplerinden birisi Scopus, Web of Science gibi veri tabanları ile büyük boyutlu bibliyometrik verilerin elde edilmesinin kolaylaşmasıdır. Bununla birlikte, VOSviewer gibi bibliyometrik yazılımların elde edilen bu nicel verilerin analiz edilmesini, haritalandırılmasını sağlaması da bibliyometrik yöntemin tüm bilim alanlarında kullanımını artırmıştır. Bilimsel araştırmalarda bibliyometrik yöntem iki kategori altında

sınıflandırılmaktadır. Bunlar, performans analizi ve bilimsel haritalamadır. Buna göre performans analizi, araştırma bileşenlerinin katkılarını açıklar, bilimsel haritalama ise araştırmanın bileşenleri arasındaki ilişkilere, bağlara odaklanır. (Donthu vd., 2021: 286-287). Bilimsel haritalandırma analizi, veriler arasındaki entelektüel etkileşimler ve yapısal bağlantılarla ilişkilidir ve alıntı analizi, ortak alıntı analizi, bibliyografik eşleştirme, ortak yazarlık analizi ve ortak kelime analizi gibi analizleri içerir. Bilimsel haritalandırma ağ analizi ile kullanıldığında, araştırma alanının bibliyometrik ve entelektüel yapısını sunmada etkili olmaktadır (Donthu vd., 2021; Baker vd., 2020; Tunger & Eulerich, 2018).

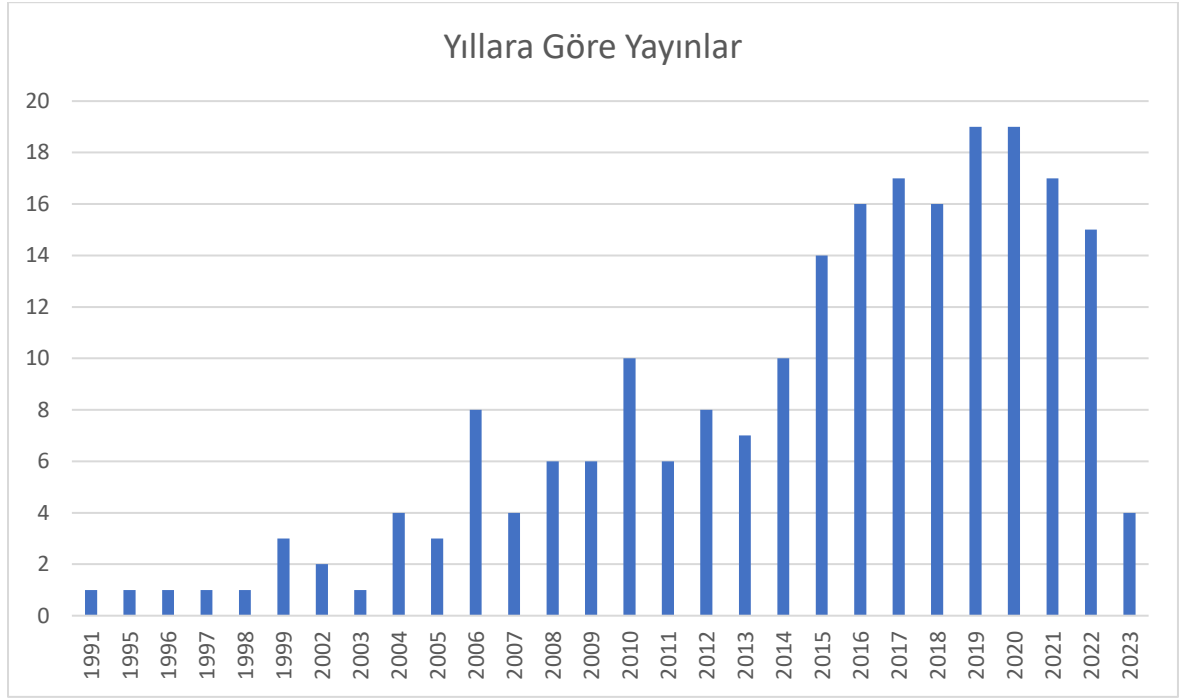
Bu çalışmada, kadınların siyasal katılımı konusu ile WoS veri tabanında yayınlanan yayınlardan elde edilen verilere bilimsel haritalandırma tekniği uygulanmıştır. Bilimsel haritalandırma tekniği, bir konuda, çalışma alanında ortaya konulan tüm çalışmaların analizinde ve bunların görselleştirilmesinde başvurulan bir yazılım ya da program temelli analiz tekniğidir. Bu teknik sayesinde, ilgili çalışma alanının tüm gelişim süreci görsel çıktılarla sunulabilmektedir (Gupta & Chakravarty, 2021). Bilimsel haritalar için farklı teknikler ve yazılımlar kullanılmaktadır. Bunlardan öne çıkan teknikler, VOS, VxOrd, Kopcsa-Schiebel gibi tekniklerdir (Artsın, 2020, s. 346). Bu çalışmada kullanılan VOSviewer yazılımı, belirlenen alanda literatürde yer alan çalışmaların bibliyografik, ağ ve metin verilerine göre haritalandırılması ve görselleştirilmesini sağlayan bir yazılımdır. VOSviewer yazılımı Nees Jan van Eck ve Ludo Waltman tarafından geliştirilen ücretsiz, açık erişimli bir bibliyometrik haritalandırma yazılımıdır. VOSviewer yazılımı kullanılarak belirli bir alandaki çalışmalar, yazarlar, araştırma kuruluşları, ülkeler, anahtar kelimelerden oluşan ağlar kullanılarak; ortak yazarlık, birlikte oluşma, atıf, bibliyografik eşleşme, ortak atıflar üzerinden ilişki ağları oluşturulmaktadır (Arslan, 2022, s. 36).

Bu çalışmada, 13.04.2023 tarihinde, "women's political participation" anahtar sözcükleriyle "tüm alanlar" seçilerek yapılan çalışmada toplam 254 sonuca ulaşılmıştır. Yıllara göre en eski 1991 ve en yeni 2023 olmak üzere 42 farklı disiplinden 196 makale, 22 bildiri, 10 kitap bölümü, 7 erken erişim, 3 kitap, 2 derleme makale, 1 editoryal yazı ve 1 toplantı özetine ulaşılmıştır. Ulaşılan data, yazar-atıf-ülke-kurum-anahtar sözcük ve özet analizleri üzerinden incelenmiştir. Veri tabanı olarak Web of Science'da endekslenen içerikler kriter olarak alınmıştır. Bu verilerden sadece dil seçiminde limit uygulanmıştır, seçilen makaleler sadece İngilizce dilinde yazılan makaleler olarak belirlenmiştir. Toplam 220 makale incelemeye alınmıştır. Elde edilen verilerin toplanarak görselleştirilmesinde VOSviewer yazılımı kullanılmıştır.

3. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

3.1. Yayın Yılları

Kadınların siyasal katılımları anahtar kelimesi kullanılarak Web of Science veri tabanında yapılan araştırma sonucunda ulaşılan makalelerin yıllara göre dağılımı Grafik 1'de gösterilmektedir.

Grafik 1. Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı

Grafik 1’de görüldüğü üzere, kadınların siyasal katılımı konulu makaleler son 32 yıldır yayınlanmaktadır. İlk yayın tarihi 1991 olmakla beraber 1995’e kadar, yani aradaki 4 sene içerisinde konu ile ilgili bir yayın olmadığı dikkat çekmektedir. 1991-1998 arasında yayınlanan çalışmaların sayısının 1 olduğu görülmektedir. Genel olarak 1991-2009 yılları arasında, kadınların siyasal katılımını konu alan çalışmaların çok az yapıldığı ortaya çıkmaktadır. 2010 senesinde ise 10 çalışma ile yeterli düzeyde olmamakla birlikte büyük bir artış gözlenmektedir. Grafikte de görüleceği gibi takip eden yıllarda çalışmalar tekrar azalmış, 2014 senesinde yeniden artışa geçmiştir. İlgili konu ile çalışmaların en çok yapıldığı yıllar ise 19 çalışma ile 2019 ve 2020 olarak görülmektedir. 2021’de 17 çalışma ve 2022’de ise 15 çalışma yapılmıştır. 2023’ün 13 Nisan itibari ile çekilen verilere göre ilk dört ayda 5 çalışmanın yapılmış olduğu görülmektedir.

3.2. Dergilere Göre Yayınların Dağılımı

Siyasette kadın konulu çalışmaların yayınlandığı dergileri belirlemek amacıyla yapılan analiz Tablo 2’de sunulmaktadır. Kadınların siyasal katılımı konulu çalışmalar, WoS veri tabanında sadece İngilizce dilinde yayınlanan eserler seçildikten sonra toplam 220 tane olarak listelenmiştir. Tablo 2’de bu konuda en çok yayın yapan kuruluşlar görülmektedir. Toplam 172 yayın kuruluşundan en çok yayının yapıldığı 20 yayın kuruluşu listelenmiştir. International Feminist Journal of Politics, 8 yayın ile ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada ise 7 yayın ile Women’s Studies International Forum dergisi gelmektedir. Genel olarak incelendiğinde, ağırlıklı olarak kadın çalışmaları yayınlayan kuruluşların, ilgili konuda daha fazla yayına sahip oldukları dikkat çekmektedir.

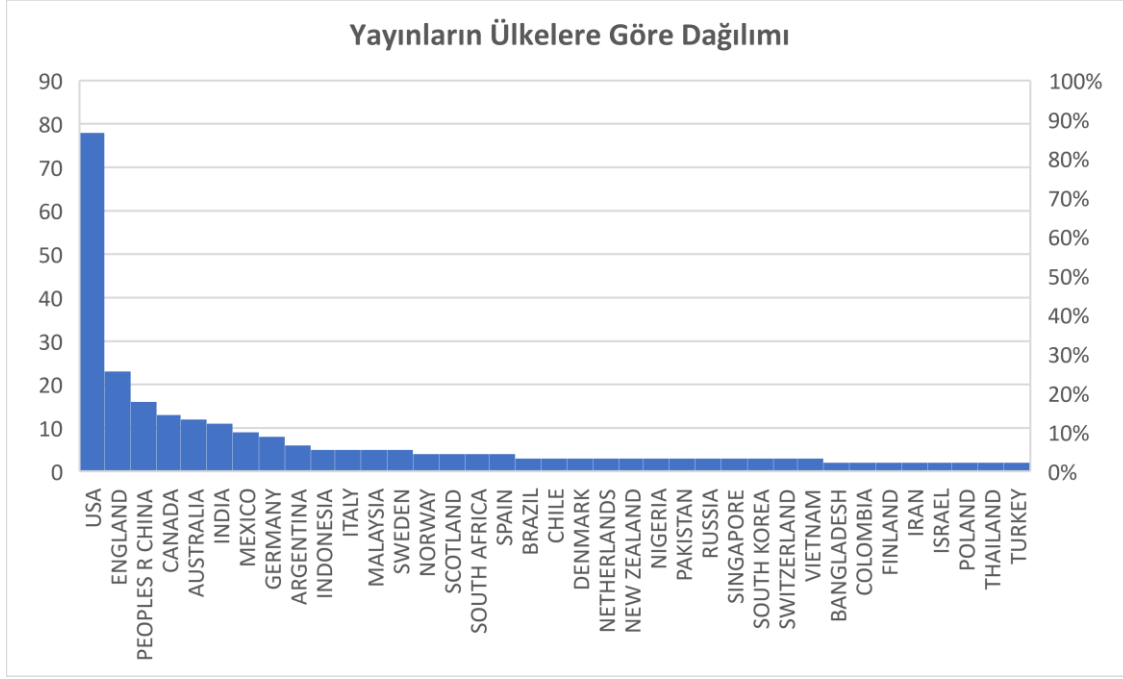
Tablo 2. Dergilere Göre Yayınların Dağılımı

DERGİLER	YAYIN SAYISI	YÜZDE
INTERNATIONAL FEMINIST JOURNAL OF POLITICS	8	3.137
WOMENS STUDIES INTERNATIONAL FORUM	7	2.745
SOCIAL SCIENCE MEDICINE	6	2.353
ADVANCES IN SOCIAL SCIENCE EDUCATION AND HUMANITIES RESEARCH	5	1.961
POLITICS GENDER	5	1.961
ASIAN JOURNAL OF WOMENS STUDIES	4	1.569
AGENDA EMPOWERING WOMEN FOR GENDER EQUITY	3	1.176
CHINA QUARTERLY	3	1.176
IDS BULLETIN INSTITUTE OF DEVELOPMENT STUDIES	3	1.176
INTERNATIONAL JOURNAL OF PUBLIC ADMINISTRATION	3	1.176
INTERNATIONAL POLITICAL SCIENCE REVIEW	3	1.176
JOURNAL OF ASIAN AND AFRICAN STUDIES	3	1.176
OSTEUROPA	3	1.176
PACIFIC AFFAIRS	3	1.176
POLITICS GROUPS AND IDENTITIES	3	1.176
REVISTA MEXICANA DE CIENCIAS POLITICAS Y SOCIALES	3	1.176
WORLD DEVELOPMENT	3	1.176
AKADEMIKA	2	0.784
ASIAN WOMEN 2	2	0.784
CONTEMPORARY SOUTH ASIA	2	0.784

Kaynak: Yazarların Değerlendirmesi (Yazar tarafından hesaplanmıştır).

3.3. Yayınların Ülkelere Göre Dağılımı

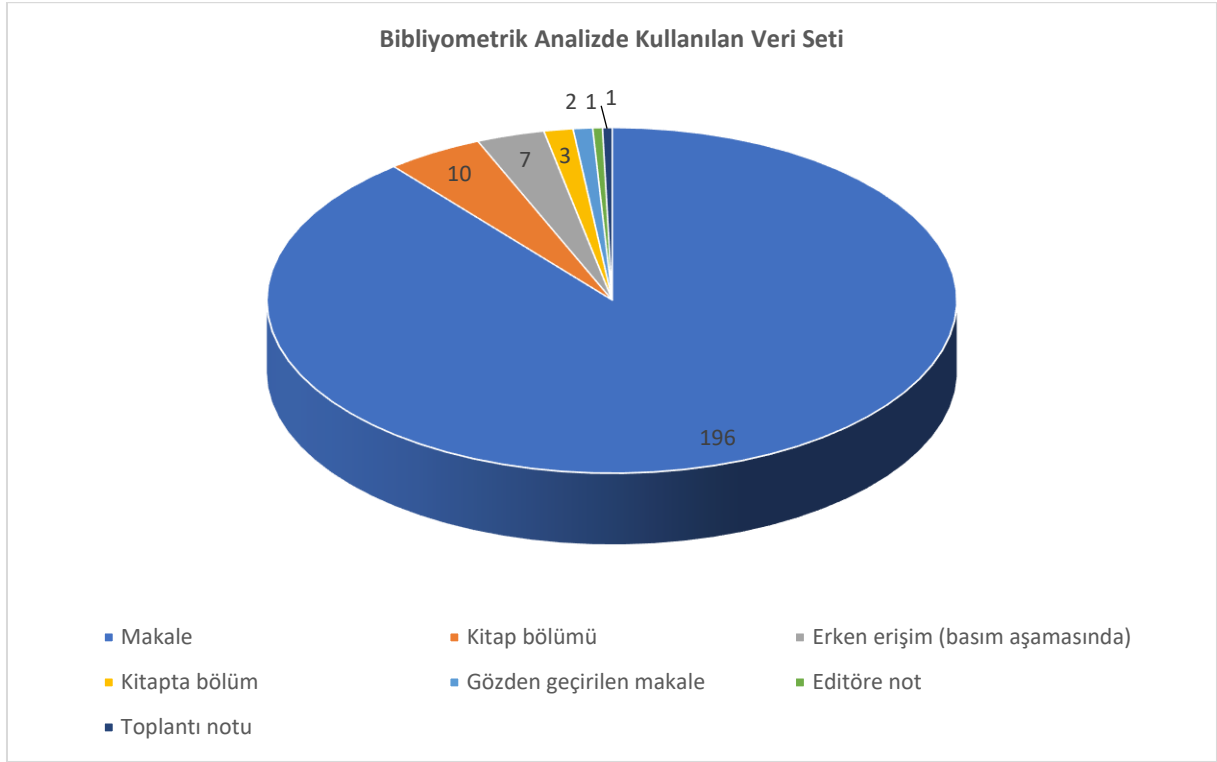
Grafik 2'de yayınların üretildiği ülkelere göre dağılımını göstermektedir. Kadınların siyasal katılımı konulu çalışmalar toplam 61 ülkede yayınlanmıştır. Kadınların siyasal katılımı konulu çalışmaların yoğunlaştığı ülkelerin, 78 yayınlı Amerika ve 23 yayınlı İngiltere olduğu görülmektedir. Üçüncü sırada, 16 yayınlı Çin'in yer alması dikkat çekmektedir. Kadınların siyasal katılımı konulu çalışmalar özellikle Amerika ve İngiltere'de yoğunlaştığı görülmektedir. Türkiye ise bu sıralamada 1 yayınlı toplam 61 ülke içerisinde 37. sırada yer almaktadır. Grafik 2'de, Türkiye'den sonra sıralamada yer alan ülkeler gösterilmemiştir. Görüleceği üzere konu ile ilgili yayın yapan toplam 61 ülke içerisinde Türkiye'nin sıralaması, 1 yayınlı 37'dir. Türkiye'de bu konuya akademik ilginin oranı yüksek olmakla birlikte, WoS veri tabanında taranan dergilerde yayınlanan çalışmaların sayısının az olması, Türkiye'de yayınlanan çalışmaların uluslararası okuyucuya ulaşamaması adına alandaki önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Grafik 2. Ülke Grafiği

3.4. Yayın Türleri

WoS veri tabanından elde edilen tüm çalışmalar özet, anahtar kelimeler ve içerik açısından incelenmiştir. Grafik 3'te görüleceği üzere toplam 254 çalışmaya ulaşılmıştır. Yapılan çalışmalardan sadece İngilizce dilinde yapılmış çalışmalar seçilmiştir. Bu çalışmalardan 220 tanesi İngilizce dilinde yayınlanmıştır. Türkçe dilinde yapılan bir çalışma olmadığı dikkat çekmektedir. Çalışmaya makale, kitap, kitapta bölüm, editöre not, konferans notları gibi elde edilen tüm çalışmalar dahil edilmiştir. Çalışmada bildiriler (23) WoS veri tabanında yayınlanmadığından analiz dışındadır. Grafik 3'te görüleceği gibi toplam 220 makale incelemeye konu olmuştur. Bibliyometrik analizde kullanılan veri setine ait bilgiler Grafik 3'te sunulmuştur.

Grafik 3. Bibliyometrik Analizde Kullanılan Veri Seti

3.5. WoS Kategorilerine Göre Yayınlar

Kadınların siyasal katılımları konulu yayınların WoS Kategorilerine göre dağılımı Tablo 3'te gösterilmiştir. Tablo 3'te WoS Kategorilerinde yer alan yayınlar en az 5 yayına göre gösterilmiştir, 5'in altında olan yayınlar tabloda gösterilmemiştir. Konunun farklı bilim dalları ile ilişkisinin olduğu ve multidisipliner bir araştırma konusu olduğu tespiti önemlidir. Tablodan da görüleceği üzere en çok yayın yapılan kategoriler, 66 yayımla Alan Çalışmaları, 59 yayımla Disiplinlerarası Sosyal Bilimler, 36 yayımla Sosyoloji, 22 yayımla Tarih, 22 yayımla Kalkınma Çalışmaları ve 17 yayımla Ekonomi gibi kategorilerdir. Görüleceği gibi matematiksel yöntemlerle öne çıkan kategorilerin alt düzeyde yer almaktadır. Tablo 3'te gösterilen araştırma alanları, kategoriler ilgili yayınların bulunduğu WoS veri tabanının web sitesinden alınmıştır.

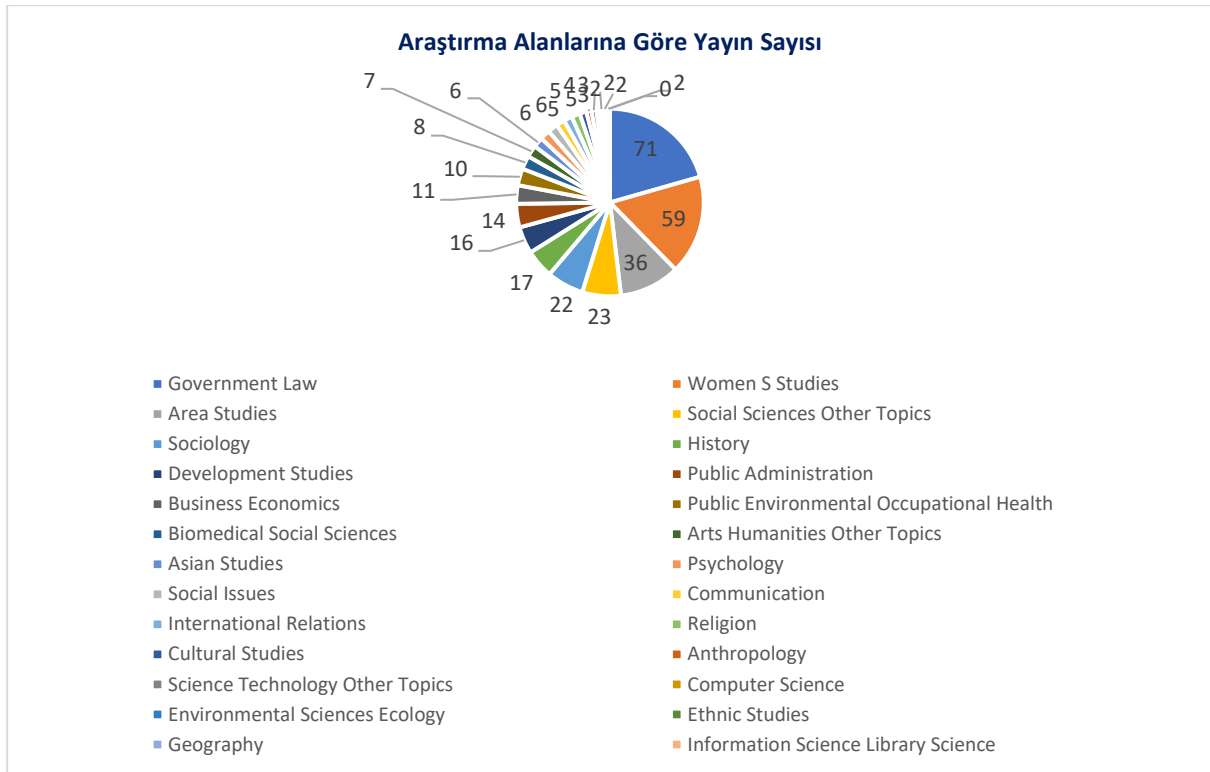
Tablo 3: Wos Kategorileri ve Yayın Sayıları (n> 10)

Women S Studies	Yayın Sayısı
Area Studies	66
Social Sciences Interdisciplinary	59
Sociology	36
History	22
Development Studies	22
Economics	17
Public Environmental Occupational Health	16
Public Administration	10
Social Sciences Biomedical	10
Humanities Multidisciplinary	9
Asian Studies	8
Law	7
Social Issues	6
Communication	6
International Relations	6
Regional Urban Planning	5
Religion	5
Cultural Studies	5
Anthropology	5

Kaynak: Yazarların Değerlendirmesi (Yazar tarafından hesaplanmıştır).

3.6. Araştırma Alanlarına Göre Yayın Sayıları

Wos' veri tabanında yer alan kadınların siyasal katılımı konulu yayınların Grafik 4'te de görüldüğü üzere ağırlıklı olarak 71 yayınlı Kamu Hukuku, 59 yayınlı Kadın Çalışmaları, 36 yayınlı Alan Çalışmaları, 23 yayınlı Sosyal Bilimler'in Diğer Dalları, 22 yayınlı Sosyoloji ve 16 yayınlı Tarih gibi araştırma alanlarında yoğunluk kazandığı görülmektedir. Siyaset Bilimi alanının ayrı bir alan olarak bu sıralamada yer almaması dikkat çekicidir. Zira kadınların siyasal katılımı konulu çalışmalarının siyaset bilimi alanının temel konularından biri olduğu düşünülmektedir. Grafik 4'te yayın sayısı 1 olan araştırma alanları gösterilmemiştir.

Grafik 4. Araştırma Alanları ve Yayın Sayıları (n > 10)

3.7. Yayın Yapılan Diller

WoS'da kadınların siyasal katılımı konulu yayınların yayın dilini gösteren bilgiler Tablo 4'te sunulmuştur. Buna göre yayınların çoğunluğu İngilizce olmak üzere toplam 9 farklı dilde yayınlandığı görülmektedir. En çok yayın yapılan ikinci dil ise 23 yayınlı İspanyolca'dır. Dikkat çekici noktalardan biri Türkçe bir yayının bu listede olmamasıdır.

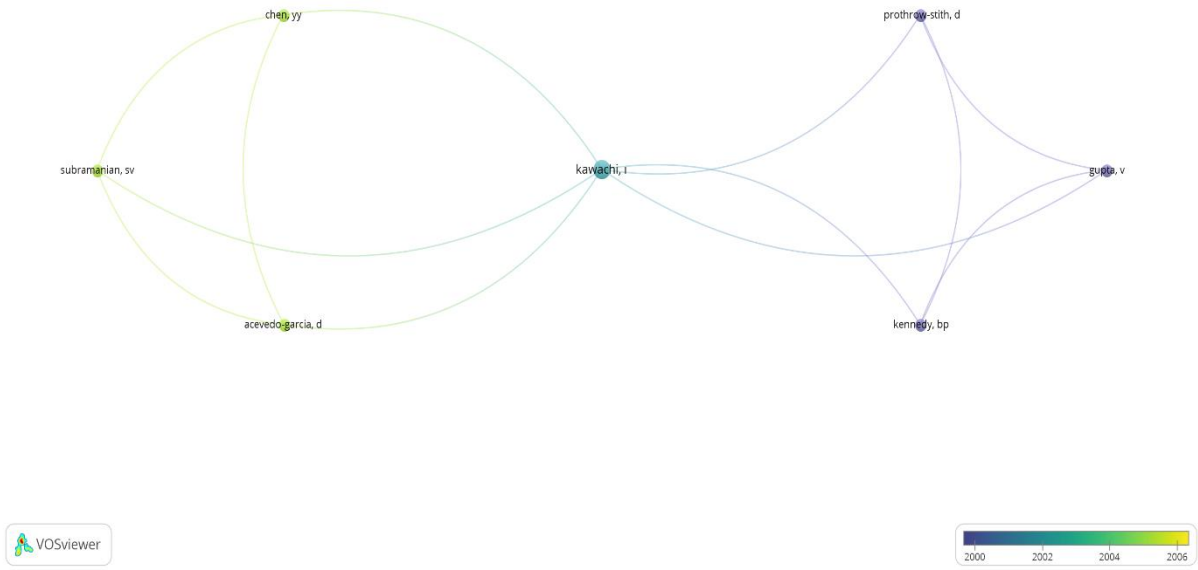
Tablo 4. Yayın Yapılan Diller

Dil	Yayın Sayısı	Yüzde
English	221	86.667
Spanish	23	9.020
German	3	1.176
Italian	2	0.784
Russian	2	0.784
French	1	0.392
Malay	1	0.392
Portuguese	1	0.392
Swedish	1	0.392

3.8. Ortak Yazar Analizi (Co-authorship of authors)

Şekil 1'de kadınların siyasal katılımı konusu ile ilgili WoS veri tabanında yayınlanan çalışmaların en az 1 yayını ve 1 atfı olan yazarlar kısıtına gidilerek yapılan analizde ortak yazarların dağılımı

gösterilmektedir. Toplam 356 yazar içerisinde 258 yazar eşik değeri karşılamıştır. Analiz sonucunda yazarlar 2 kümede toplanarak birbirleriyle ilişkili 12 bağ tespit edilmiştir. Konu ile ilişkili olarak ortak yazar dağılımı yıllara göre Şekil 3'te görülmektedir. Buna göre konuya ilişkin en çok yayın yapan ilk on yazar; G. Bardall (3), M. Ciotti (3) ve S. J. Liu (3), I. Kawachi (2), P.S. Christoff (2), J. M. Piscopo (2), J. M. Sommer (2), Z. Azmi (2), L. Iyer (2) ve K. Heger (2)' dir. En çok atıf alan yazar ise I. Kawachi (265)'dir. Sırasıyla en çok atıf alan diğer yazarlar M. M. Hughes (198), S. Kunovich (198), P. Paxton (198), V. Gupta (164), B. Kennedy (164), D. Prothrow-Stith (164), A. Borchorst (134), B. Siim (134) ve D. Acevedo-Garcia (101) olarak öne çıkmaktadırlar.

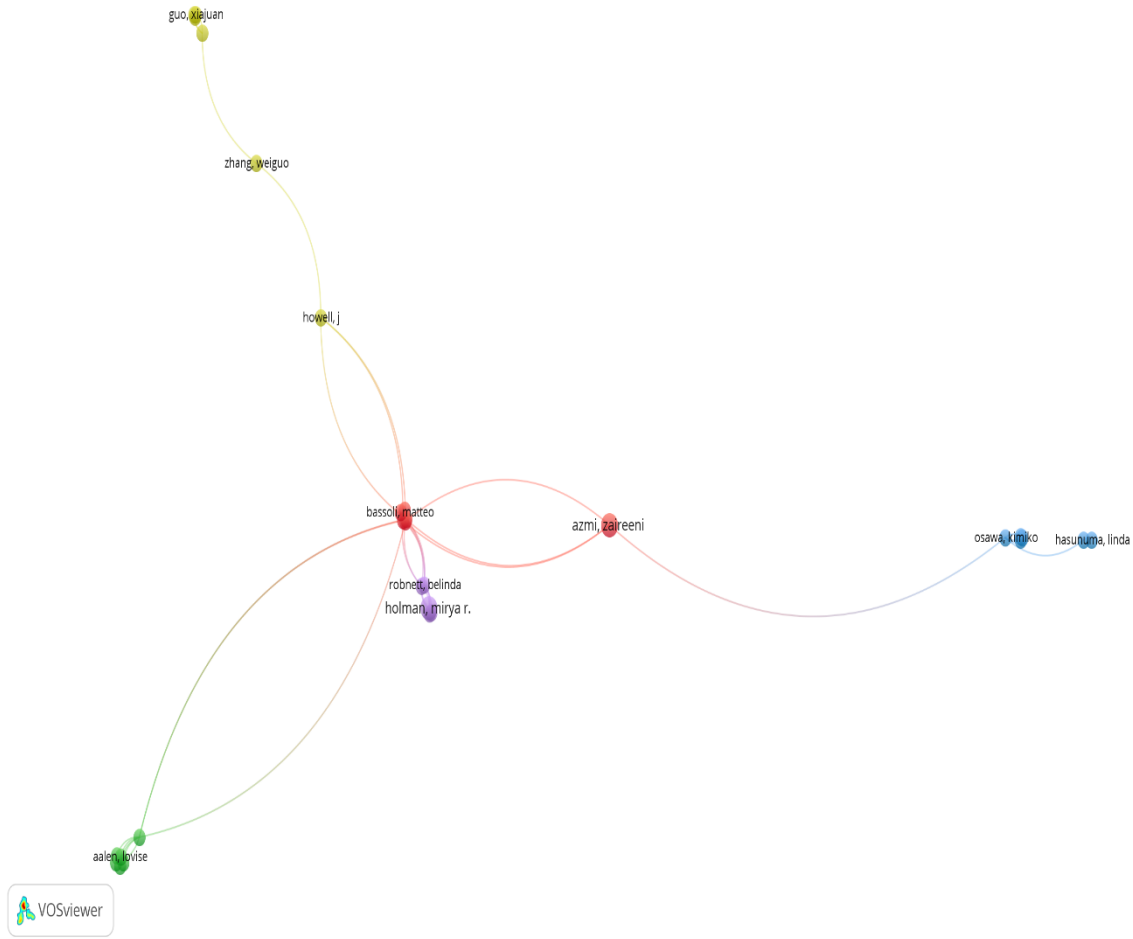

Şekil 1. Ortak Yazar Analizi

3.9. Yazar Atıf Analizi (Citation of authors)

Bibliyometrik analizde atıf analizi yayınlar arasındaki ilişkilerin, etki değeri en yüksek yayınların haritalandırılmasını sağlamaktadır.

Kadınların siyasal katılımı konulu çalışmaların yazar atıf analizi Şekil 2'de görülmektedir. En az 1 yayını ve 1 atıfı olan yazarlar kısıtına gidilerek yapılan analizde yazar atıf dağılımı gösterilmektedir. Toplam 356 yazar içerisinde 258 yazar eşik değeri karşılamıştır. Analiz sonucunda yazarlar 5 kümede toplanarak birbirleriyle ilişkili 46 bağ tespit edilmiştir. En çok yayın yapan yazarlar S. J. Liu (3), M. Ciotti (3) ve G. Bardall (2)' dir. En çok atıf alan yazarlar ise I. Kawachi (265), M. M. Hughes (198), M. M. Hughes (198), S. Kunovich (198), P. Paxton (198)'dur. Şekil 2'de görüleceği üzere toplam 5 küme içerisinde en çok atıf alarak kümeler içerisinde öne çıkan yazarlar sırasıyla pembe kümede Z. Azmi, yeşil kümede L. Aalen, mavi kümede L. Hasunuma, sarı kümede X. Guo ve mor kümede ise J. A. Bany'dir.

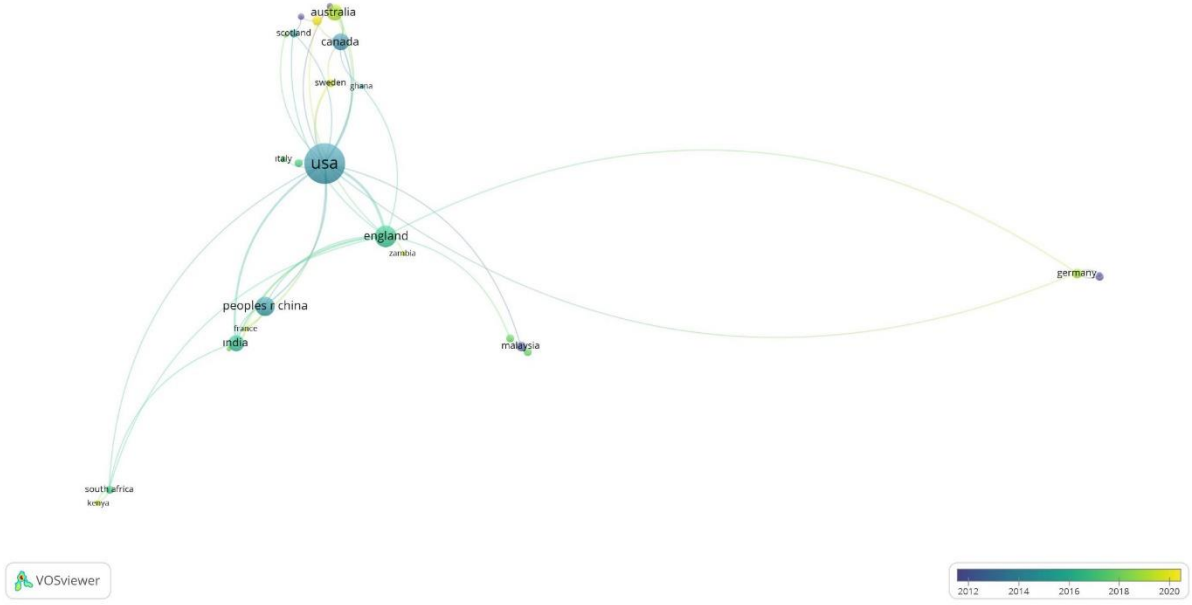

Şekil 2. Yazar Atıf Analizi

3.10. Ülke Atıf Analizi (Citation of Countries)

Kadınların siyasal katılımı konulu çalışmalar içerisinde en çok atıf alan yayınların ülke analizi için en az 1 yayını ve 1 atıfı olan yazarlar kısıtına gidilmiştir. Toplam 56 ülke içerisinde 49 ülke eşik değeri karşılamıştır. Elde edilen veriler Şekil 3'te görülmektedir. Analiz sonucunda ülkeler 8 kümede toplanarak birbirleriyle ilişkili 49 bağ tespit edilmiştir.

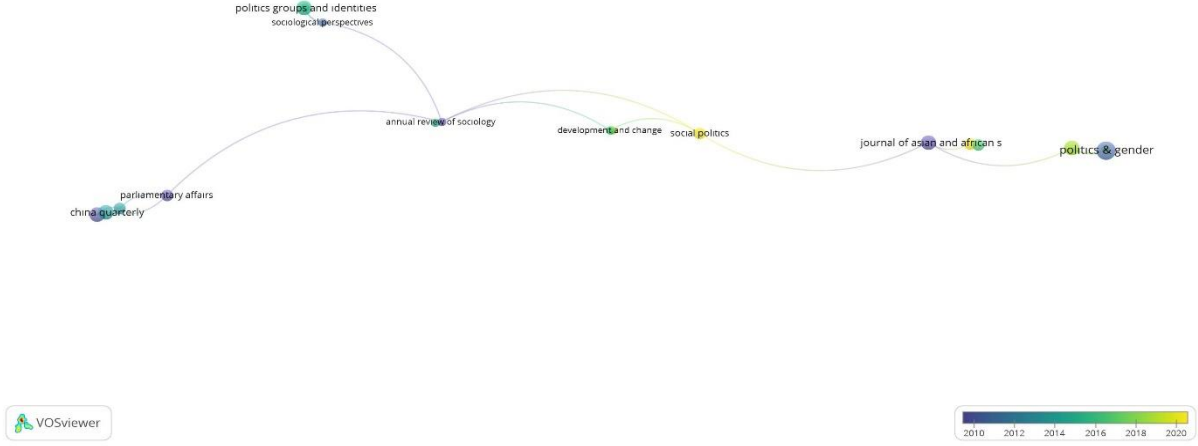
En çok yayın yapan yazarların ülkelerine bakıldığında Şekil 3'te de görüleceği üzere ilk sırada Amerika (73) gelmektedir. En çok yayın yapan ülke sıralamasında ilk 5'te yer alan ülkeler İngiltere (21), Çin (16), Kanada (13) ve Hindistan (11)'dir. Türkiye bu sıralama içerisinde 2 yayınlı 26. sırada yer almaktadır. En çok atıf alan yayınların ülke sıralaması incelendiğinde ilk sırada yine Amerika (1148) öne çıkmaktadır. Diğer ilk beş en çok atıf alan yayınların ülkeleri içerisinde İngiltere (215), Kanada (161), Danimarka (159) ve Çin (63) gelmektedir. Türkiye'nin konu ile ilgili sadece 2 yayını olmasına rağmen, toplam 18 atıfı 15. sırada yer alması dikkat çekicidir.

Şekil 3. Ülke Atıf Analizi

3.11. Anahtar Kelime Analizi (co-occurrence-all keywords)

Şekil 4’te kadınların siyasal katılımı konusu ile ilgili WoS veri tabanında yayınlanan çalışmaların en az 2 kere kullanılan anahtar kelimelerin dağılımı gösterilmektedir. Toplam 776 anahtar kelime içerisinde 152 kelime eşik değeri karşılamıştır. Analiz sonucunda anahtar kelimeler 11 kümede toplanarak birbirleriyle ilişkili 1208 bağ tespit edilmiştir. Konu ile ilişkili olarak en sık kullanılan anahtar kelimeler ve yıllara göre dağılımı Şekil 4’te görülmektedir. Buna göre daha önceki yıllarda siyaset, aday, seçim, rol model gibi anahtar kelimeler yoğunluk kazanırken, 2016’dan itibaren siyasal katılım, kadın, cinsiyet, cinsiyet eşitliği, kadın hakları, güçlenme ve toplumsal kimlik gibi anahtar kelimelerin sıklıkla kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Özellikle 2020’den itibaren ise ideoloji, toplumsal cinsiyet, demokratikleşme, demokrasi, cinsiyet kotası, çatışma, temsil, siyasal deneyim gibi anahtar kelimelerin daha sık kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Anahtar kelimelerin kullanımındaki bu değişim genel itibari ile kadınların demokrasi taleplerinin yükselmesi ile açıklanabilir. Çünkü özellikle katılımcı demokrasinin uygulama araçlarının artmasıyla, ayrımcılığa uğrayan tüm kesimlerin hak ve eşitlik taleplerini kamuoyuna ve politika yapıcılara yüksek sesle duyurabilme şansı da artacaktır. En sık kullanılan ilk anahtar kelime gender (52), ikinci en sık kullanılan anahtar kelime ise women (51) olarak öne çıkmaktadır. Kadının siyasal katılımı konulu çalışmalarda sıklıkla kullanılan diğer anahtar kelimeler political participation (38), women’s political participation (26), representation (21) ve participation (13) kelimeleridir.

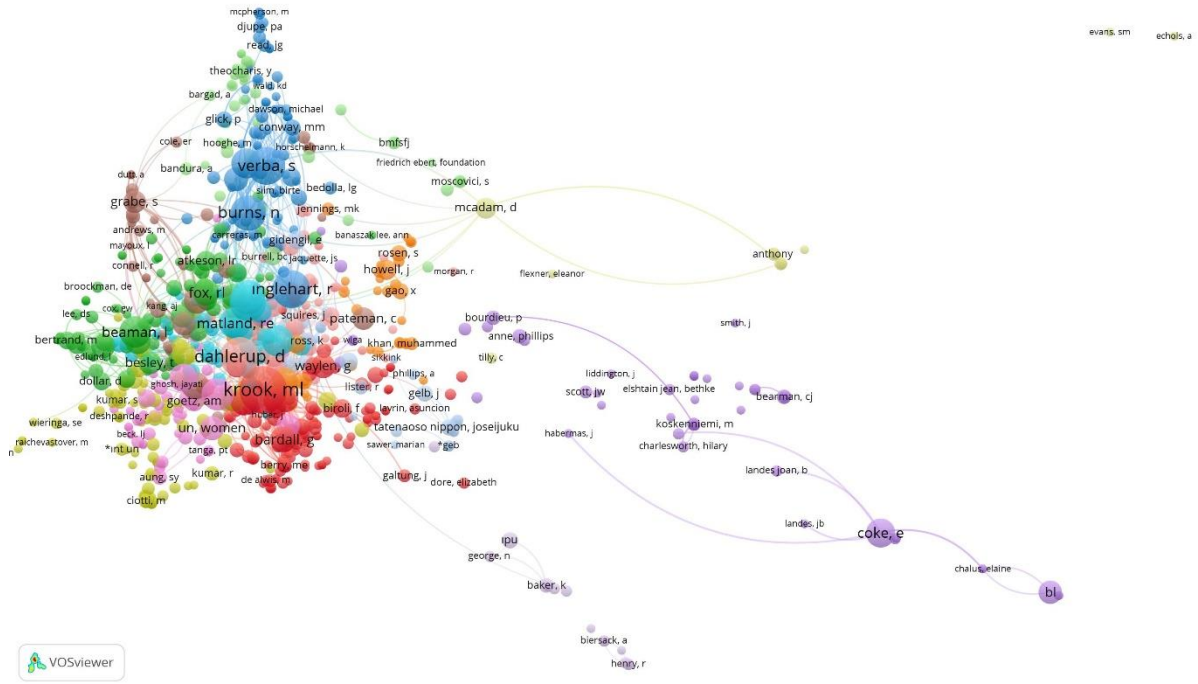

Şekil 5. Kaynak Atıf Analizi

3.13. Yazar Eş atıf Analizi (Citation-authors)

Bibliyometrik yöntemle elde edilen verilerin eş atıf analizine göre haritalandırılması, atıf yapılan yayınlar arasındaki ilişkilerin ve temel alanların, temaların belirlenerek haritalandırılmasını sağlamaktadır.

Şekil 6’da yazarların eş atıf analizi gösterilmiştir. Analizde bir yazar en az 2 atıfla sınırlandırılarak toplam 6656 yazar içerisinde 1146’sı eşik değerini karşılamıştır. Yazarların eş atıf analizi, 2 farklı bağımsız yazarın aynı anda başka kaç çalışmada birden alıntılındığını göstermektedir. Buna göre en çok eş atıf alan yazar M. Krook (50)’tur. En çok eş atıf alan ilk beş yazar içerisinde D. Dahlerup (34), R. Inglehart (32), S. Verba (31) ve P. Paxton (29) yer almaktadır. Analiz sonucunda yazar eş atıf sonuçları 17 kümede toplanarak birbirleriyle ilişkili 31152 bağ tespit edilmiştir.

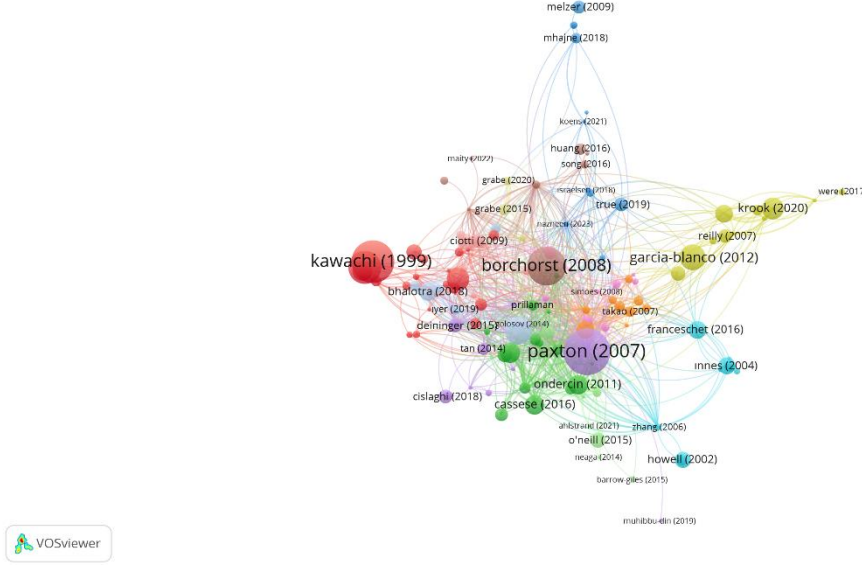

Şekil 6. Yazar Eş atıf Atıf Analizi

3.14. Metinlerin Bibliyografik Eşleşme Analizi (Bibliographic coupling of documents)

Metinlerin bibliyografik eşleşme analizi atıf yapılan yayınlar arasındaki ilişkinin ve öne çıkan temaların tarihsel ve güncel veri haritalandırmasını sağlamaktadır.

Şekil 7'de metinlerin bibliyografik eşleşme analizi gösterilmektedir. Metinlerin bibliyografik analizinin amacı iki farklı makalenin referans olarak bir başka makaleyi göstermesi durumunda aralarındaki bağlantıyı göstermektir (Kessler, 1963). Özetlenecek olursa iki farklı bilimsel yayının (A ve B) birlikte, farklı bir üçüncü çalışmaya (C) atıf yaptığı durumda bibliyografik eşleşme gerçekleşmektedir ve ortaya çıkan eşleşmenin, A ve B yayınları arasında örtük bir ilişkinin olduğunu göstermektedir (Merigo vd., 2016). Analizde bir yayının en az bir atıf alma zorunluluğu ile sınırlandırılmıştır. Bu sınırlamadan sonra toplam 220 yazarın 160'ı eşik değeri karşılamıştır. Şekil 8'de görüldüğü gibi analiz sonucunda 13 küme ortaya çıkmıştır. Paxton (2007) 198 atıfı ile ilk sırada yer alırken onu 164 atıfı ile Kawachi (1999), 134 atıfı ile Borchorst (2008), 101 atıfı ile Chen (2005) ve 68 atıfı ile Broockman (2014) izlemektedir. Analiz sonucunda yazarlar 13 kümede toplanarak birbirleriyle ilişkili 908 bağ tespit edilmiştir.

Şekil 7. Metinlerin Bibliyografik Eşleşme Analizi

SONUÇ:

Kadınların siyasette yer almaları, siyasal katılımları ve siyasal davranışları, ülkelerin toplumsal ve siyasal gündeminde tartışılan ve çözüm üretilmeye çalışılan konulardır. Tarihsel olarak kadınların bu alanda verdikleri mücadeleler neticesinde, önemli kazanımlar elde edilmiş olsa da maalesef hala kadınların siyasette görünürlükleri olması gerektiği düzeyde değildir. Bu bağlamda hem pratikte hem de teoride ilgili alana dair deneyimler ve bilgi birikiminin artması ve paylaşılması önem kazanmaktadır. Bilimsel yayınlarda bu anlamda önemli bir artışın hakkını teslim etmekle birlikte, bilinç ve farkındalığı yükseltecek, mücadele pratiklerinin paylaşıldığı bir akademik alanın yeterli düzeyde olmadığı da önemli bir eksiklik olarak ortadadır. Bu çalışmada, kadınların siyasal katılımı konusunda üretilmiş çalışmaların haritalandırılması amaçlanmıştır. Söz konusu literatürde yer alan eksiklikleri ve boşlukları araştırmacıların bilgisine sunmak için bu çalışmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada, kadınların siyasal katılımı konusu bibliyometrik analiz yöntemi ve VOSviewer bibliyometrik haritalama yazılımı kullanılarak, haritalandırmaya çalışılmıştır. Bibliyometrik analiz yöntemi, sosyal bilimler alanında sıklıkla kullanılan bir yöntem olmakla birlikte, literatürde “kadınların siyasal katılımı” konulu bir çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda çalışmamızın, ilgili alanda çalışma yapan araştırmacılara detaylı bir veri seti sağlayacağı düşünülmektedir. Kadınların siyasal katılımı konusu çalışmalar, Web of Science veri tabanında 12 Nisan 2023 tarihinde listelenerek toplam 254 yayına ulaşılmıştır. Elde edilen yayınlara getirilen tek sınırlama, yayın dilinin İngilizce olması şartıdır. Yayın dili kısıtlaması sonucunda toplam 220 yayına ulaşılmış ve WoS veri tabanı ve VOSviewer yazılımı kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen verilerin haritalandırılması için VOSviewer yazılımı kullanılmış; ortak yazar ağı, yazar ve ülke atıf ağı, anahtar kelime ağı, kaynak ağı, yazar eş atıf ağı ve bibliyografik eşleşme ağı analiz edilmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre kadınların siyasal katılımı konusunda yapılan çalışmaların, 1991-2023 yılları arasında kapsadığı tespit edilmiştir. 1991’de sadece 1 yayın olduğu, 1995’e kadar aradaki yıllarda bir yayının olmadığı görülmüştür. İlgili konudaki 1991 tarihli en eski yayın D. Hirschmann’ın “Women and Political-Participation in Africa-Broadening The Scope of Research” adlı makalesidir. Makale toplam 16 atıf almıştır. 1995-1998 arası yıllarda ise üretilen yayın sayısı sadece 1’dir. İlgili

yayınların 2000'li yıllarla birlikte artmaya başladığı fakat asıl artışın 2010'dan sonra gerçekleştiği belirlenmiştir. En çok çalışmanın yapıldığı yılların, 2019 ve 2020 olduğu tespit edilmiştir. 2021'de ve 2022'de çalışmalar azalarak devam etmiştir. Bu azalmada, 2020'de ortaya çıkan Covid-19 pandemisinin de etkisi olduğu düşünülmektedir. Pandemi sınırlamaları nedeniyle kamusal alanlara çıkış yasaklanmış, kadınlar daha çok evlerde kalmaya mecbur bırakılmışlardır. Bu kısıtlar en çok toplumsal ve siyasal katılım ve mücadele pratiklerini olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca dünyada ağırlık kazanan otoriter yönetimlerin de ilgili alandaki kamusal mücadelelerin ve yayınların azalmasını etkilediği düşünülmektedir.

Kadınların siyasal katılımı konulu en çok yayın yapan dergilerin analizi sonucunda en çok yayın yapan dergilerin; %3,13 ile International Feminist Journal of Politics ve %2,74 Women's Studies International Forum dergileri olduğu tespit edilmiştir. Kaynak atıf analizinde de Feminist Journal of Politics'in (8) ilk sırada yer aldığı görülmüştür. Yine onu Women's Studies International Forum (7) takip etmektedir. En çok atıf alan yazarlar ise I. Kawachi (265), M. M. Hughes (198), M. M. Hughes (198), S. Kunovich (198), P. Paxton (198)'dur. Yazarların eş atıf analizleri incelendiğinde ise en çok eş atıf alan yazarın 50 atıfı M. Krook olduğu belirlenmiştir. O'nu, 34 atıfı D. Dahlerup, 32 atıfı R. Inglehart, 31 atıfı S. Verba ve 29 atıfı P. Paxton izlemektedir. İki farklı makalenin referans olarak bir başka makaleyi göstermesi durumunda aralarındaki bağlantıyı gösteren bibliyografik eşleşme analizine göre ise 198 atıfı Paxton'ın ilk sırada olduğu tespit edilmiştir. Paxton'ı, 164 atıfı Kawachi ve 134 atıfı Borchorst'un izlediği belirlenmiştir.

Kadınların siyasal katılımı konulu en çok yayın yapan dergilerin alanının, 71 yayınlı Kamu Hukuku ve 59 yayınlı Kadın Çalışmaları olduğu dikkat çekmektedir. Konu ile ilgili en çok yayın yapan ülkelerin analizinde, ilk sırada 78 yayınlı Amerika ve 23 yayınlı İngiltere olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'nin, toplam 2 yayınlı 61 ülke içerisinde 37'nci sırada yer alması dikkat çekmiştir. Türkiye kaynaklı çalışmaların ikisi de ortak yazarlı makalelerdir ve ortak yazarların hepsi farklı ülkelerden yazarlardır. Bu makalelerden ilki S. Niner, D. Cummins, S.B. Şahin vd. lerinin yazdığı "Women's Political Participation in Post-conflict Settings: The Case of Timor-Leste" adlı makaledir. Makale 2021'de Asian Studies Review dergisinde yayınlamış ve toplam 2 atıf almıştır. Türkiye kaynaklı ikinci yayın ise A. Wesfall, Ö. Çelik, Russell vd. lerinin yazdığı "Islamic Headcovering and Political Engagement: The Power of Social Networks" adlı makaledir. Makale 2017 yılında Politics and Religion dergisinde yayınlamış ve toplam 16 atıf almıştır. Türkiye'deki araştırmacıların, etki değeri yüksek bilimsel yayınlar üretmesi, akademik ilerleme açısından önemli görünmektedir. Kadın çalışmalarının nitelikli artışı, aynı zamanda pratikteki uygulamaları da olumlu yönde destekleyerek, kadınların siyasal ve toplumsal görünürlüklerini de artıracığı düşünülmektedir.

Konu ile ilgili kullanılan anahtar kelimelerin analizi sonucunda öne çıkan kelimelerin; toplumsal cinsiyet (gender-52), kadın (women-51), siyasal katılım (political participation-38), kadınların siyasal katılımı (women's political participation-26), temsil (representation-21) ve katılım (participation-13) kelimeleri olduğu tespit edilmiştir. 2016'dan itibaren siyasal katılım, kadın, cinsiyet, cinsiyet eşitliği, kadın hakları, güçlenme ve toplumsal kimlik gibi anahtar kelimelerin sıklıkla kullanılmaya başlandığı dikkat çekmektedir 2020'den itibaren ise daha çok kullanılan anahtar kelimelerin; ideoloji, toplumsal cinsiyet, demokratikleşme, demokrasi, cinsiyet kotası, çatışma, temsil, siyasal olduğu belirlenmiştir. Bu alanda yapılan çalışmaların artması; daha fazla demokrasi talebi, çalışma konularının güncel ve ilgi çekici olması gibi birçok değişkene bağlı olabilir. Kadınların siyasal mücadelelerinin özellikle demokrasi ile kurulan ilişkisi, farklı kimliklerin, ayrımcılık politikalarının kadınların önünde önemli birer engel olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu bağlamda katılımcı demokrasinin tüm ülkelerde bir gereklilik olduğu ve ancak bu sayede kadınların sosyal ve siyasal hayatta güçlenebileceği, eşit bireyler olarak yer alabileceği düşünülmektedir.

Birleşmiş Milletler'in yayınladığı 2023 Siyasette Kadın haritasına (UN Women-IPU, "Women in Politics: 2023 Map") göre bibliyometrik çalışmada elde edilen verilerden birisi olan en çok yayın yapan ülkelerle, kadınların siyasal katılımlarının yüksekliği ve demokrasi arasında bir bağlantının net olarak kurulamayacağı görülmektedir. Kadınların siyasal katılımı konusunda WoS veri tabanında yer alan dergilerde en çok yayın yapan ülke sıralamasında ilk sırada yer alana Amerika, bu haritada 190 ülke arasında %33,3'lük oranla 52. sırada yer alırken, en çok yayın yapan ikinci ülke olan İngiltere ise yine %33,3'lük oran ile 51. Sırada yer almaktadır. En çok yayın yapan üçüncü ülke olan Çin ise %4,2 gibi bir oranla listenin 181. sırasında yer almaktadır.

Çalışmada belirli kısıtlılıklar bulunmaktadır. Web of Science veri tabanında listelenen çalışmalar üzerinden yapılan analizlere, Türkiye'de TÜBİTAK Ulakbim, YÖK Tez Arşivi; uluslararası alanda ise Scopus vd. gibi veri tabanlarında yer alan çalışmalar dahil edilmemiştir. Ayrıca halihazırda çevrimiçi olarak erişimi olmayan kaynaklar da analiz dışı bırakılmıştır. Buralardaki verilerin çalışmaya dahil edilmemiş olması çalışmanın en önemli kısıtlılığıdır. Ayrıca WoS veri tabanında çalışma konumuz ile ilgili yayınların belirlenmesinde uygulanan İngilizce dil kısıtı da çalışmanın bir diğer kısıtlılığını oluşturmaktadır. Çalışmanın bir diğer kısıtlılığı ise, çalışmanın "kadınların siyasal katılımı" anahtar kelimesi ile sınırlandırılmış olmasıdır. Alanla ilgili farklı anahtar kelimeler dahil edilerek yapılacak bir çalışmadan elde edilecek veriler daha farklı ve geniş olabilecektir.

Bu çalışmada, kadınların siyasal katılımı konusu hakkında uygulanan bibliyometrik analiz yöntemi ile araştırmacılar, alanın gelişimini ve ilgili literatürdeki boşlukları, eksiklikleri görebileceklerdir. Bu sayede, kendi araştırmaları için gerekli verileri bir bütün olarak bu çalışmada bulabilecek ve ilgili alanda yayın yapılan araştırmacılarla ortaklıklar geliştirerek networklerini genişletebileceklerdir.

Bibliyometrik analiz yöntemi, alandaki eksikliklerin tespit edilerek araştırmacılara yeni çalışma konuları hakkında bilgi sağlamaktadır. Bu sayede bibliyometrik bir çalışmanın ortaya koyduğu veriler, ilgili alanın akademik gelişimi ve politika yapıcıların kararlarında etkili olacaktır. Bibliyometrik çalışmalar nicel verilere dayandığından, araştırmacılara nesnel bilgiler sunmaktadır. Bu bağlamda araştırmacıları, çalıştıkları konuları farklı açılardan değerlendirmeye yönlendirirken, farklı bağlamlarla ilişkiler ortaya çıkartır. Bununla birlikte, alanda var olan boşlukların doldurulması için alana dair yeni ve farklı araştırma konuları bulmada katkı sağlar. Bu sayede araştırmacıların ortaya koydukları çalışmalar, ilgili konunun muhatabı politika yapıcılara, sivil toplum kuruluşlarına, özel sektöre ve kamu sektörüne vs., eksikliklerin fark edilerek ilgili düzenlemelerin ve faaliyetlerin yapılması için yol gösterir.

Kadınların siyasal katılımlarının bibliyometrik analizle incelendiği bu çalışmanın da alanda eksik bırakılan konuların tespitinde araştırmacılara ve politika yapıcılara, sivil toplum örgütlerine önemli nesnel veriler sağlayacağı düşünülmektedir. Kadınların demokratik yollarla siyasal katılım kanallarının genişletilmesi, kadınların maruz bırakıldıkları ayrımcılık pratikleri ve uygulamalarının belirlenerek, çözüm yollarının bulunmasında yeni ve farklı siyasaların belirlenmesi için önemli veriler sağlayacaktır. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının geliştirecekleri projeler ve faaliyetler konusunda, bu çalışmanın katkısının olacağı düşünülmektedir. Bibliyometrik analizle ilgili alanın eksiklerinin belirlenmesi, araştırmacılara yeni çalışma konuları hakkında farkındalık sağlarken, teori ve pratiğin bir aradalığının kadın mücadelesini güçlendireceği kabulüyle, yansımaları karar alıcıların politikalarında ve sivil toplum kuruluşlarının geliştireceği projelerde ve faaliyetlerde bulacağı düşünülmektedir. Bu sayede kadınların daha aktif olarak siyasal katılımlarının sağlanması yönünde etkin öneriler ve çözümler geliştirilebilecektir.

Çalışmanın ortaya koyduğu verilerin, ilgili konuda çalışan araştırmacılara alandaki güncel konuların tespiti ve bu güncel çalışmalarda kullanılan yöntemler ve içerikler sayesinde kendi çalışmalarını için zengin bir kaynak sağlaması hedeflenmektedir. Çalışmanın ortaya koyduğu farklı ülkelerin kadınların siyasal katılımları konusunda yaşadıkları farklı deneyimler ve süreçler, araştırmacılara yeni ufuklar

açarak kendi ülkeleri için politika ve çözüm öneriler geliştirmede katkı sağlayacaktır. Böylece sosyal bilimler literatürü daha yetkin çalışmalarla zenginleşecektir. Ayrıca uygulayıcılar, zenginleşen ve güncellenen bu literatür sayesinde, kadınların daha etkin bir şekilde siyasete katılmaları konusunda yeni fikirler ve çözüm yolları elde edebilecektir. Sosyal bilimlerin pratik uygulamalarla birleşmesi ve kadınların güçlenmesi yönünde önemli kazanımlar elde edilebilecektir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Finansal destek kullanılmamıştır.

KAYNAKÇA:

Abdellatif, S. (2023). Women's citizenship in Tunisia: The May 2018 municipal elections and gender gap. *Social Sciences-Basel*, 12(150). DOI: 10.3390/socsci12030150.

Abramson, Paul R. and Aldrich, J.H. (1982). The decline of electoral participation in America. *The American Political Science Review*, 76(3), 502-521.

Al-Ali, N. (2012). Gendering the Arab spring. *Middle East Journal of Culture and Communication*, 5(1), 26-31. DOI: 10.1163/187398612X624346.

Arslan, E. (2022). Sosyal bilim araştırmalarında VOSviewer ile bibliyometrik haritalama ve örnek bir uygulama. *AÜSBD-Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (Özel Sayı: 2), 33-56.

Artsın, M. (2020). Bir metin madenciliği uygulaması: VOSviewer. *Eskişehir Teknik Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 8(2), 344-354.

Baker, H. K., Pandey, N., Kumar, S., and Haldar, A. (2020). A bibliometric analysis of board diversity: Current status, development, and future research directions. *Journal of Business Research*, 108 (January), 232–246.

Bamel, N., Kumar, S. vd. (2023). International journal of sociology and social policy: A retrospective overview. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 43 (½), 247-271. DOI: 10.1108/IJSSP-01-2022-0031.

Berry, M.E., Bouka, Y. and Kamuru, M.M. (2020). Implementing inclusion: Gender quotas, inequality, and backlash in Kenya. *Politics & Gender*, 17(4), 640–64.

Borchorst, A. and Siim, B. (2008). Woman-friendly policies and state feminism: Theorizing Scandinavian gender equality. *Feminist Theory*, 9(2), 207-224. DOI: 10.1177/1464700108090411.

Brady, H. E., Verba, S. and Schlozman, K. L. (1995). Beyond SES: A resource model of political participation. *The American Political Science Review*. 89(2), 271-294.

Broadus, R. N. (1987). Toward a definition of bibliometrics. *Scientometrics*. 12(5–6), 373–379.

Broockman, D. E. (2014). Do female politicians empower women to vote or run for office? A regression discontinuity approach. *Electoral Studies*, 34, 190-204. DOI: 10.1016/j.electstud.2013.10.002.

Çakır, S. (2014). *Erkek Kulübünde Siyaset-Kadın Parlamenterlerle Sözlü Tarih*. Versus Yayınları.

- Dahl, R. (1976). *Modern political analysis*. Prentice Press.
- Deniz, Ş. (2019). *Türkiye’de Kadın ve Siyaset*. Detay Yayıncılık.
- Donthu, N., Kumar, S. and Pattnaik, D. (2020). Forty-five years of journal of business research: A bibliometric analysis. *Journal of Business Research*, 109(3), 1-14.
- Donthu, N., Kumar, S., vd. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: an overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285-296.
- Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi. *Yasama Dergisi*, Sayı: 10, 5-59.
- Gupta, N. and Chakravarty, R. (2021). Trends in IoT research: A bibliometric and science mapping analysis of internet of things. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, 1-20. Erişim Adresi: <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/5269>.
- Hanley-Smith, N. (2023). The political mistress: Intimacy, emotion, and parliamentary politics in the late 18th century. *Parliamentary History*. 42(1), 32-50. DOI: 10.1111/1750-0206.12669.
- Hirschmann, D. (1991). Women and political-participation in Africa-broadening the scope of research. *World Development*, 19(12), 1679-1694.
- Huntington, S. P. ve Nelson, J. M. (1976). *No easy choice political participation in developing countries*. Harvard University Press.
- Inter-Parliamentary Union (2016). Sexism, harassment, and violence against women parliamentarians. Geneva: *Inter-Parliamentary Union*. Erişim Adresi: <https://www.ipu.org/resources/publications/issue-briefs/2016-10/sexism-harassment-and-violence-against-women-parliamentarians>.
- Kalaycıoğlu, E. (2013). Siyasal Katılmanın Anatomisi. [Online Dergi]. *Bilim Akademisi Derneği*, 34-179/148. Erişim adresi: <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2013/08/Siyasal-Katilmanin-Anatomisi.pdf>.
- Khoo, C. S. G., Na, J. & Jaidka, K. (2010) Analysis of the macro-level discourse structure of literature reviews. *Online Information Review*, 35(2), 255–271. DOI: 10.1108/14684521111128032.
- Krook, M. L. and Sanin, JR. (2020). The cost of doing politics? Analyzing violence and harassment against female politicians. *Perspective on Politics*, 18(3), 740-755.
- Krook, M.L., Lovenduski, J. and Squires, J. (2009) Gender quotas and models of political citizenship. *British Journal of Political Science*, 39(4), 781–803. DOI: 10.1017/S0007123409990123.
- Kumar, S., Xiao, J.J., Pattnaik, vd. (2021), Past, present, and future of bank marketing: A bibliometric analysis of international journal of bank marketing (1983-2020). *International Journal of Bank Marketing*. 40(2), 341-383.
- Leighley, J. E. and Vedlitz, A. (1999). Race, ethnicity, and political participation: Competing models and contrasting explanations. *The Journal of Politics*, 61(4), 1092-1114.
- Miller, A. H., Patricia, Gerald, G. vd. (1981). Group consciousness and political participation. *American Journal of Political Science*, 25(3), 494-511.
- Niner, S., Cummins, D., Şahin, S.B. vd. (2021). Women’s political participation in post-conflict settings: The case of Timor-Leste. *Asian Studies Review*, 46(2), 293-311.

- Paxton, P., Hughes, M.M. and Kunovich, S. (2007). Gender in politics. *Annual Review of Sociology*, 33, 263-284. DOI: 10.1146/annurev.soc.33.040406.131651.
- Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics? *Journal of Documentation*, 25(4), 348-349.
- Ramos-Rodríguez, A. R., & Ruíz-Navarro, J. (2004). Changes in the intellectual structure of strategic management research: A bibliometric study of the strategic management journal, 1980-2000, *Strategic Management Journal*, 25(10), 981-1004.
- Sancar, S. (2008). Türkiye’de Kadınlar Siyasal Kararlara Ne Kadar Eşit Katılabiliyor? *Toplum ve Demokrasi*, 2(4), 173-184.
- Schuster, J. (2013). Invisible feminists? Social media and young women’s political participation. *Political Science*. 65(1), 8-24. DOI: 10.1177/0032318713486474.
- Şimşek-Çini, D. (2022). Parlamentoda Türk Kadının Siyasal Temsil Tarihi (1935-1980). *Motif Akademi Halkbilim Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 38, 613-631.
- Tate, Katherine. 1991. Black political participation in the 1984 and 1988 presidential elections. *American Political Science Review*, 85(4), 1159-76.
- Tunger, D., & Eulerich, M. (2018). Bibliometric analysis of corporate governance research in German-speaking countries: Applying bibliometrics to business research using a custom-made database. *Scientometrics*, 117(3), 2041-2059.
- UN Women-IPU (2023). *Women in Politics: 2023 Map*, <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/03/women-in-politics-map-2023>.
- Üste, R. B. (2017). Yerel Seçimlerinin Cinsiyeti: Seçimler ve Kadın Temsili, *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı:1, 101-131.
- Verba, Sidney, and Norman H. N. (1972). *Participation in America: Political democracy and social equality*. Harper and Row.
- Wallin, J. A. (2005). Bibliometric methods: Pitfalls and possibilities. *Basic and Clinical Pharmacology and Toxicology*, 97(5), 261-275.
- Westfall, A., Russell, O.C. vd. (2017). Islamic headcovering and political engagement: The power of social networks, *Politics and Religion*, 10(1), 3-30.
- Yadav, P. (2023). Do political quotas work? Gender quotas and women’s political participation in Nepal. *European Journal of Politics and Gender*, 20(20), 1-19.
- Yumlu, K. ve Belkıs, Ö. (2017). *Kadın ve Siyaset*. İmge Kitabevi.
- Yüksek Seçim Kurulu Kararı. (23.05.2023). *Resmî Gazete* (Sayı: 32206- Mükerrer). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/05/20230530M1-1.pdf>.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The aim of this study is to inform researchers by determining how the studies on women's political participation have progressed in the process.

Research Questions:

What is the distribution of studies on women's political participation indexed in the Web of Science database, according to journals?

What are the publication types and publication languages of the studies on women's political participation indexed in the Web of Science database?

What is the distribution of the studies on women's political participation indexed in the Web of Science database according to WoS categories?

What are the research areas of the studies indexed in the Web of Science database on women's political participation?

What is the co-author analysis of the studies indexed in the Web of Science database on women's political participation?

What is the level of author and country citations of the studies indexed in the Web of Science database on women's political participation?

What are the keywords that identify the studies indexed in the Web of Science database on women's political participation?

What is the source and author citation analysis of the studies indexed in the Web of Science database on women's political participation?

What is the bibliographic matching status of the studies indexed in the Web of Science database about women's political participation?

Literature Review:

The literature usually discusses women's political participation in the context of national and local politics. However, this study takes a much broader approach by examining political participation within a participatory and pluralistic democracy. The study also analyzes the relevant literature. The conceptual framework for women's political participation is explained within this context and the relevant literature is summarized.

Methodology:

The aim of this study is to examine and analyze literature on women's political participation and provide a roadmap for researchers on the development and current state of this field. To this end, the bibliometric analysis method, based on the quantitative analysis of published studies, was applied. Within the scope of the research, the Web of Science database, which includes scientific publications with high impact value in the scientific world, was utilized. On April 12, 2023, a total of 254 studies were accessed from the online version of the database using the keyword "women's political participation" through the Doğuş University Information Center. The only restriction applied to the dataset was the language of publication, with only studies published in English included in the analysis. No study published in Turkish was found and thus could not be included in the analysis. The data were analyzed using search result analysis in the WoS menu and VOSviewer software. Historical development of the studies on the subject was revealed without any restriction on the date or type of publication or publication category.

Results and Conclusions:

According to the findings of the study, it is determined that the studies on women's political participation cover the period between 1991 and 2023. It is observed that there is only one publication in 1991 and no publication in the intervening years until 1995. The oldest publication dated 1991 is D. Hirschmann's article titled "Women and Political-Participation in Africa-Broadening the Scope of Research". The article received a total of 16 citations. In the years between 1995 and 1998, only 1 publication was produced. It is determined that the number of relevant publications has started to increase in the 2000s, but the main increase has occurred after 2010. It is determined that the years with the highest number of studies are 2019 and 2020. Studies has continued to decrease in 2021 and 2022.

As a result of the analysis of the journals with the highest number of publications on women's political participation, it is determined that the journals with the highest number of publications are International Feminist Journal of Politics with 3.13% and Women's Studies International Forum with 2.74%. In the source citation analysis, it is seen that Feminist Journal of Politics (8) ranked first. It is followed by Women's Studies International Forum (7). The most cited authors are I. Kawachi (265), M. M. Hughes (198), M. M. Hughes (198), S. Kunovich (198), P. Paxton (198). When the co-attribution analysis of the authors is analyzed, it is determined that the most cited author is M. Krook with 50 citations. He is followed by D. Dahlerup with 34 citations, R. Inglehart with 32 citations, S. Verba with 31 citations and P. Paxton with 29 citations. According to the bibliographic match analysis, which shows the connection between two different articles when they cite another article as a reference, Paxton ranks first with 198 citations. Paxton is followed by Kawachi with 164 citations and Borchorst with 134 citations.

It is noteworthy that the journals with the highest number of publications on women's political participation are Public Law with 71 publications and Women's Studies with 59 publications. In the analysis of the countries with the highest number of publications on the subject, it is found that the USA with 78 publications and the UK with 23 publications ranked first. It is noteworthy that Turkey ranks 37th among 61 countries with a total of 2 publications. Both studies originating from Turkey are co-authored articles and all the co-authors are from different countries. The first of these articles is "Women's Political Participation in Post-conflict Settings: The Case of Timor-Leste". The article was published in Asian Studies Review in 2021 and received a total of 2 citations. The second publication from Turkey is "Islamic Headcovering and Political Engagement: The Power of Social Networks" by A. Wesfall, Ö. Çelik, Russell et al. The article was published in Politics and Religion in 2017 and received a total of 16 citations.

Destinasyonlara Yönelik Sosyal Medya Paylaşımlarının Duygu Analizi

Sentiment Analysis of Social Media Posts for Destinations

Mustafa ÇEVİRİMKAYA¹

öz

Küresel dünyada turizm endüstrisine katılım gün geçtikçe artış göstermektedir. Endüstri içerisindeki en önemli olgulardan biri ise destinasyonlardır. Destinasyonun bir marka haline gelmesi veya destinasyon imajının ne kadar iyi olduğu turizmde payı ile paralellik gösterebilmektedir. Bu kapsamda devreye turizme katılan turistler girmekte ve turistlerin destinasyonlar hakkındaki düşünceleri destinasyonların geleceğini şekillendirebilmektedir. Destinasyonların geleceğinin olumlu açıdan şekillenebilmesi için deneyimlerini ve duygularını paylaşan turistlerin düşüncelerine değer vermek önemlidir. Turistler, kendilerini daha rahat hissettikleri için bu düşüncelerini genellikle sosyal medya üzerinden paylaşmayı uygun görmektedir. Bu çalışmada turistlerin bu paylaşımlarının incelenmesi için duygu analizinden faydalanılmıştır. Paylaşılan tweet sayısının çok, verilerin manuel analiz edilmesinin ise zor olması duygu analizinin tercih edilmesinin en önemli nedenlerindedir. Zira duygu analizi verilerin otomatik analiz edilebilmesinde tercih edilen en önemli tekniklerden biridir. Bu sebeple bu çalışmanın amacı turistler tarafından paylaşılan tweetlerde zaman ve duyguların nasıl bir rol oynadığının belirlenmesidir. Çalışma bu yönüyle literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Ayrıca çalışma, negatif duyguların, pozitif çevrilmesi veya pozitif duyguların daha da geliştirilmesi için öneriler sunduğundan dolayı destinasyon paydaşları için önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Destinasyon, Duygu Analizi, Sosyal Medya, Twitter

ABSTRACT

In the global world, participation in the tourism industry is increasing day by day. One of the most important phenomena in the industry is destinations. The destination's becoming a brand or how good the destination image is can show parallelism with its share from tourism. In this context, tourists who participate in tourism come into play and their thoughts about destinations can shape the future of destinations. It is important to value the opinions of tourists who share their experiences and feelings so that the future of destinations can be positively shaped. Tourists generally find it appropriate to share their thoughts on social media as they feel more comfortable. In this study, sentiment analysis was used to examine these shares of tourists. The fact that the number of shared tweets are high and the data are difficult to analyze manually is one of the most important reasons for preferring sentiment analysis. Because sentiment analysis is one of the most important techniques preferred for automatic analysis of data. For this reason, the aim of this study is to determine how time and emotions play a role in tweets shared by tourists. In this respect, the study fills an important gap in the literature. In addition, the study is thought to be important for the destination stakeholders, as it offers suggestions for converting negative emotions into positive ones or developing positive emotions further.

Keywords: Destination, Sentiment Analysis, Social Media, Twitter

¹ **Corresponding Author:** Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, mustafacevrinkaya@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3845-2670

GİRİŞ:

Modern seyahat endüstrisi, müşterilerinin tutkulu gereksinimlerini tanımaya ve karşılamaya dayanan kapsamlı bir küresel endüstridir. Turistlerin tepkileri, turizmin refahını ve gelişimini ölçmede önemli bir parça haline gelen memnuniyet ve bağlılıklarının önemli belirteçleridir (Neuhofer vd., 2015). Çevrimiçi medya platformlarının çok fazla ortaya çıkması ve hayatın bütününe entegre olmasıyla her geçen gün önemi artmaktadır. Twitter gibi platformlar, gezginlerin günümüz duygu ve düşüncelerini tanımada önemli platformlar haline gelmekte ve turizm hakkında önemli bilgiler sağlamaya devam etmektedir (Zeng ve Gerritsen, 2014). Spesifik olarak, çok sayıda kullanıcı tarafından oluşturulan duyarlılık verileri üretme yetenekleri hafife alınmamalıdır. Bu nedenle insanların sosyal medya platformları vasıtasıyla paylaştığı duyguları turizm endüstrisi için değerli bilgiler sağlamaktadır. Böylelikle gezginlerin ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılamak ve memnuniyeti en üst düzeye çıkarmak için turist duyarlılığının inceliklerini anlamının önemi vurgulanmalıdır.

Turizm araştırması söz konusu olduğunda dijital çağ, yenilikçi bir şekilde çığır açan değişim getirmiştir. Teknolojiyi takip eden araştırmacıların keşfin ön saflarında yer almasıyla birlikte, turist eğilimlerini ve davranışlarını sosyal medya kavramı aracılığıyla anlamak artık olağan hale gelmiştir (Munar ve Jacobsen, 2014). Bilgi tabanının ilerlemesine rağmen, turistlerin duygularının zamansal değişkenliği açısından büyük bir boşluk hala doldurulmayı beklemektedir. Böylelikle bu çalışma turistler tarafından paylaşılan tweetlerin ayrıntılı bir zamansal ve duygusal analizini gerçekleştirerek araştırma ve kavranan anlayış arasındaki boşluğu kapatmayı planlamaktadır. Ayrıca çalışma belirli zaman dilimleri ve günlerle ilişkili karmaşık ve değişen duyguları araştırmasıyla da ön plana çıkmaktadır.

21. yüzyıl içerisinde, turizm endüstrisinin paradigması yeniden tanımlanmaktadır. Günümüz turistleri, benzersiz ve kişiselleştirilmiş deneyimler talep etmektedir. Ayrıca gerçek zamanlı olarak verilen ve genellikle duygusal içerikle zengin olan çevrimiçi geri bildirimler, endüstri trendlerini şekillendirmede çok önemli bir belirleyici haline gelmiştir (Wang vd., 2013). Anketler ve röportajlar gibi geleneksel araştırma yöntemleri, halen geçerli olmakla birlikte, sosyal medya platformlarından elde edilen bir veri bütünlüğü ile giderek daha fazla desteklenmektedir. Twitter gibi platformlar, turizm araştırmalarına yaklaşımında önemli değişiklikler oluşturarak, turistlerin duygusal durumlarının ve bakış açılarının neredeyse anlık bir görüntüsünü sağlama gücüne sahiptir (Leung vd., 2013).

Sosyal medya platformlarının yükselişi, turizm endüstrisi için yeni bir yol açarak e-turizm kavramını ortaya çıkarmıştır. Turistler deneyimlerini, duygularını ve bakış açılarını gerçek zamanlı olarak paylaşmak için dijital platformlara yönelmektedir (Buhalis ve Foerste, 2015). Bu durum, turizm endüstrisi için müşteri tercihleri ve duygularının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktan eylem ve araştırma için dinamik bir geri bildirim mekanizması olarak hizmet etmeye kadar bir dizi olasılık meydana getirmiştir. Sosyal medya yoluyla elde edilen benzersiz veriler, araştırmacıların turist davranışı, duyguları ve tepkileri hakkında daha derin bir öngörü kazanmalarına olanak sağlamıştır (Wang vd., 2013). Bu durum, tutumları ve tercihleri her zamankinden daha iyi anlamak için önemli bir fırsat sunmaktadır. Ek olarak, sosyal medya uygulayıcılara müşteri ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde yanıt vermek ve daha iyi çözümler tasarlamak için güçlü bir araç da sunabilmektedir. Sosyal medya, hem uygulayıcılara hem de akademik araştırmacılara önemli öngörü ve veriler sağlayarak turizm endüstrisinde büyük değişim yaratmıştır. Müşteri tepkilerini ve duygularını daha iyi anlama kapasitesi, dijital platformlar gelişmeye devam ettikçe ve insanlar duygularını daha çok paylaştıkça artabilecektir.

Yapılan değerlendirmeler doğrultusunda bu çalışma, turistlerin paylaştığı tweetlerin zamansal ve duygusal analizini birleştirerek sosyal medya verileri açısından incelemektedir. Bu türden girişimci bir yaklaşım, araştırmacıları ve turizm endüstrisi içerisindeki diğer paydaşları benzer şekilde bilgilendirerek turizm davranışının şimdiye kadar görülmemiş ilginç yönlerini ortaya çıkarmayı planlamaktadır.

Böylelikle bu çalışma birkaç bileşenden oluşmaktadır; ilk olarak, mevcut literatüre kısa bir genel bakış; ikincisi, kullanılan araştırma metodolojisinin bir analizi, üçüncüsü, bu bulguların halihazırda var olan literatürün sınırları içinde tartışılması ve yorumlanması ve son olarak, devam eden araştırmalar için çıkarımlar, potansiyel kusurlar ve önerileri içeren bilgilerin sağlanması amaçlanmaktadır. Ayrıca bu çalışma, turistlerin tweetlerinin zamansal ve duygusal analizine önemli bir yaklaşım sunarak mevcut literatüre anlamlı bir katkı sağlamaktadır.

1. Kavramsal Çerçeve

Modern turizmi anlamak, gezginlerin deneyimlerinin psikolojik durumlarını anlamayı gerektirmektedir (Bigné vd., 2008). Geçmişte, bu duyguları keşfetmek için kullanılan araştırma metodolojileri, seyahat sonrası değerlendirmeye dayalı anketler ve görüşmelere odaklanmıştır (Prayag vd., 2017). Ancak son zamanlarda, sosyal medyanın yükselişi ve hızla yaygınlaşması, turistlerin duygusal durumlarına yeni ve gerçek zamanlı bir bakış açısı getirmektedir. Bu durum, yeni ve heyecan verici fırsatların ortaya çıktığı mevcut verilerde önemli bir değişiklik yaratarak keşfedici ve ayrıntılı turizm araştırması seçeneklerini genişletmektedir.

Twitter, görüş paylaşımı kolaylığı, basitliği ve rahatlığı nedeniyle en çok tercih edilen sosyal medya platformlarından biri haline gelmiştir (Zeng ve Gerritsen, 2014). Twitter'ın etkileri üzerine yapılan araştırmalar, gezginlerin seçtikleri destinasyonlar ve genel tatil deneyimleriyle ilgili duygu ve düşüncelerine ilişkin derinlemesine bir algı sağlamada önemli olduğu kanıtlanmıştır (Marine-Roig ve Ferrer-Rosell, 2018; Xiang vd., 2017). Bu tür öngörüler, turizm endüstrisinde destinasyon pazarlama girişimlerine ve kriz yönetiminde uzmanlığa olanak tanımaktadır (Galloway vd., 2008). Bu duyguları anlamak ve bu duygulardan yararlanmak turizm endüstrisinde başarıyı sağlamak için son derece önemlidir.

Turistlerin duygularının anlaşılması ve incelenmesindeki kayda değer ilerlemeye rağmen, mevcut literatürde önemli bir boşluk bulunduğu düşünülmektedir. Turistlerin sosyal medya aracılığıyla deneyimlerini paylaşması ve bu paylaşılan içeriklerin duygusal ve zamansal olarak birleştirilmesi önemlidir. Yapılan çalışmalar genellikle turist deneyimlerindeki zamansal kalıpları incelemektedir. Ancak gelişen literatürle birlikte bunlar sadece duygulara veya sosyal medya bilgilerine odaklanmadan daha geniş açıdan bakmaya çalışılmıştır (Li vd., 2015; Zeng ve Gerritsen, 2014). Li ve diğ. (2015), turist deneyimlerini duygular açısından değerlendirmiş ve zamansal örneklerine dair bir bakış açısı sağlamıştır. Zeng ve Gerritsen'de (2014) turistlerin Twitter paylaşımlarındaki zamansal kalıplarını analiz ettiklerinde karşılaştırılabilir sonuçlar bulmuştur. Ancak duygular bu incelemenin temel yoğunlaşma noktası değildir. Bu nedenle, hem zamansal hem de duygusal analizi pekiştiren, daha yoğun bir yaklaşım giderek daha da ihtiyaç haline gelmiştir.

Çeşitli seyahat aşamalarındaki duygusal durumlardaki dinamik değişimlere dayalı kalıplar ve dalgalanmaları akıllıca açıklayan araştırmalar, bireysel bir turist deneyiminin derinlemesine anlaşılmasını sağlar (Xiang vd., 2017; Li vd., 2015). Böyle bütünleştirici bir çerçeve, turistlerin duygusal durumlarının araştırılmasına izin vererek, başarılı seyahat için gerekli olan olay ve olgulara ilişkin derin öngörülere yol açmaktadır.

Turistlerin duyguları ve deneyimleri dijital çağda gelişmekte ve şekillenmektedir (Munar ve Jacobsen, 2014). Buna paralel olarak, Twitter gibi sosyal medya platformlarının turizm araştırmalarına son derece değerli ve anlayışlı veriler sunabileceği giderek daha fazla kabul görmektedir (Leung vd., 2013). Bu sebeple dijital araçların turistlerin tutumları, davranışları ve refahı üzerindeki etkilerine yönelik araştırmaların literatürle ilgili olmasıyla bu alandaki araştırmalar hızla gelişmektedir (Wang vd., 2013). Bu nedenle, değişikliklerin nasıl ve neden meydana gelebileceğini anlamak, sundukları fırsatlardan yararlanmak için oldukça önemlidir.

Yakın tarihli literatür, duyguların bir turizm deneyiminde oynadığı temel rolü, bunların zamansal oluşum modellerini ve turizm araştırmalarında sosyal medyanın önemli rolünü vurgulamaktadır. Yine de bu yönlerin birleşmesi yeterince sorgulanmamıştır. Bu nedenle, çalışma akademik ve pratik alan için anlamlı sonuçlar sağlamak amacıyla turistlerin tweetlerini hem zamansal yerleşimi hem de duygusal içerik açısından keşfederek bütünleştirici bir bakış açısı sağlamaktadır. Mevcut araştırma, turistler tarafından paylaşılan tweetlerde zaman ve duyguların nasıl bir rol oynadığının analizi ile mevcut literatür arasındaki boşluğu kapatmayı amaçlamaktadır. Böyle bir yaklaşım, sosyal medyada paylaşılan tweetleri ve bunun hem akademi hem de endüstri üzerindeki etkisini anlamak için son derece önemli olabilir.

2. Yöntem

Yöntem içerisinde Twitter özelinde sosyal medyanın çalışmadaki önemine genel bir perspektif sunulmaktadır. Tweetlerin çekilmesi ve bunların duygusal analiz yöntemiyle incelenmesi ile ilgili detaylı bilgiler verilmektedir. Ayrıca yapılan bu işlemlerin çalışma içerisinde nasıl değerlendirildiği ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Twitter, sosyal medya platformları arasında en eski ve en köklü platformlardan biridir. Gün içerisinde 500 milyondan fazla tweet atan ve aylık ortalama 330 milyon aktif kullanıcıya sahiptir. Twitter, kayıtlı kullanıcıların tweet adını verdikleri mesajları içerir ve insanlar bu mesajlarla duygu ve düşüncelerini dünyanın farklı bölgelerindeki kişilerle paylaşabilmektedirler (Dixon, 2022). Böyle büyük bir kitleye sahip olan platform olduğu için verilerin Twitter üzerinden çekilmesi tercih edilmiştir. Bu sebeple destinasyonları ziyaret eden insanların tweet atarken kendilerini özgür hissetmeleri sebebiyle duygularını daha rahat paylaşabildikleri düşünüldüğünden duygu analizi için uygun olacağı düşünülmüştür. Ayrıca Paylaşılan tweet sayısının çok, verilerin manuel analiz edilmesinin ise zor olması duygu analizinin tercih edilmesinin en önemli nedenlerindedir. Zira duygu analizi verilerin otomatik analiz edilebilmesinde tercih edilen en önemli tekniklerden biridir.

Twitter sosyal medya platformundan çekilen veriler MAXQDA 2022 yazılımının Twitter API uygulaması kullanılarak içe aktarılmıştır. Bu program, yapılandırılmış metinleri uygun bir şekilde içe aktarma ve analiz imkânı sunması açısından veri toplamak için tercih edilmiştir (Rädiker ve Kuckartz, 2019). Twitter üzerinden çekilen veriler destinasyonlarla ilgili düşünceleri barındırmaktadır. Bu kapsamda çalışmada odak noktası olan destinasyonlar belirlenirken MasterCard'ın Küresel Destinasyon Şehir İndeksi'nden (Global Destination Cities Index) yararlanılmıştır (Mastercard Global Destination Cities Index, 2019). Bu indeksin seçilme sebebi ise insanların alışveriş vb. verilerini derleyerek destinasyon ziyaretçi sayıları gibi verilere ulaşılabilmesine imkân vermesinden kaynaklanmaktadır. Tablo 1'de de görülebileceği üzere bu raporda en çok uluslararası ziyaretçi sayıları ve ülkelerin kaçınıcı sırada yer aldığı bilgisi bulunmaktadır. Rapor içerisinde ilk 20 destinasyon bilgisi yer almaktadır. Ancak çalışma kapsamında ilk 10 destinasyon seçilmiş ve Twitter üzerinden çekilen veriler bu destinasyonlarla ilgili olmuştur. Tweetler 1 Eylül 2022 ile 1 Ekim 2022 tarihleri arasında çekilerek 1 aylık süreyi kapsamaktadır. Bu kapsamda tweetler İngilizce dilinde çekilmiş ve her destinasyon için farklı sayıda veriler elde edilmiştir.

Tablo 1: MasterCard'ın Küresel Destinasyon Şehir İndeksi (2019)

Sıra	Destinasyon	Toplam Uluslararası Ziyaretçi Sayısı
1	Bangkok	22.78 Milyon
2	Paris	19.10 Milyon
3	Londra	19.09 Milyon
4	Dubai	15.93 Milyon
5	Singapur	14.67 Milyon
6	Kuala Lumpur	13.79 Milyon
7	New York	13.60 Milyon
8	İstanbul	13.40 Milyon
9	Tokyo	12.93 Milyon

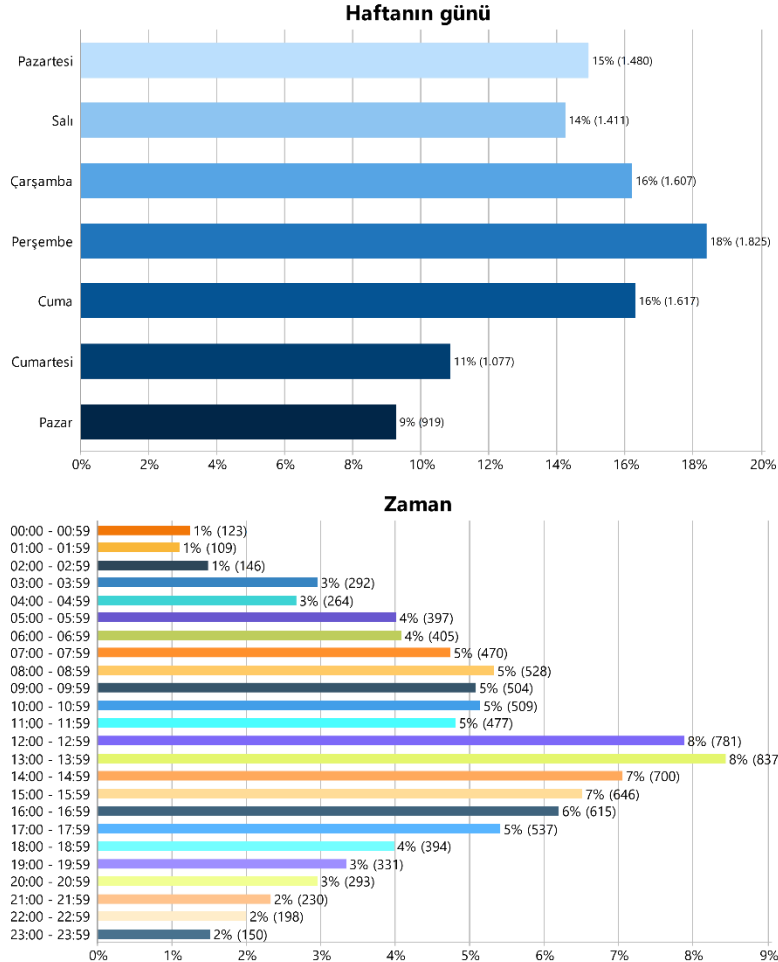
3. Bulgular

Bulgular başlığı altında duygu analizi yapılan destinasyonlar ile ilgili sonuçlar ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Twitter ve duygu analizi sonuçları birlikte verilerek, tweetlerin daha çok hangi günlerde ve hangi zamanlarda paylaşıldığı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ayrıca duygu analizleri şekiller yardımı ile yorumlanmış ve bu duygular içerisinde en çok hangi kelimelerin vurgulandığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

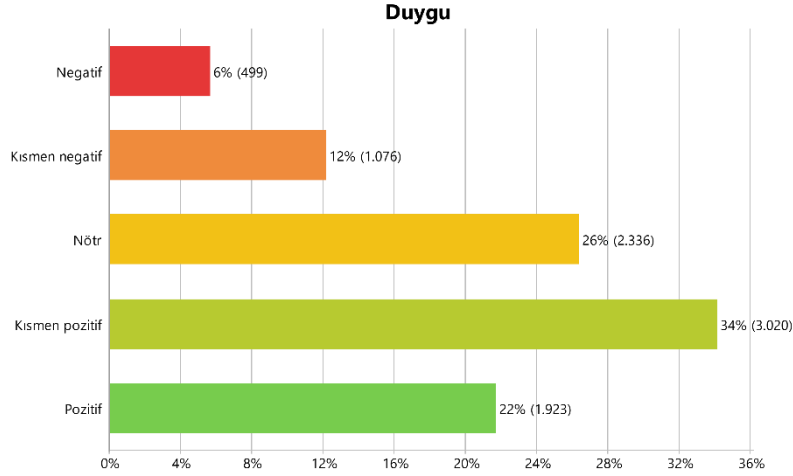
Bangkok

Bangkok destinasyonu kapsamında toplam 9936 tweet çekilmiştir. Ancak bu tweetlere duygu analizi yapıldığında 1082 tweette herhangi bir duygu olmadığı için bunlar devre dışı bırakılmıştır. Böylelikle duygu analizi 8854 tweet ile tamamlanmıştır. Bangkok ile ilgili tweetlerin daha çok hangi gün ve saatlerde paylaşıldığı Şekil 1'de gösterilmektedir. Bu kapsamda tweet paylaşımlarının sırasıyla Perşembe, Cuma ve Çarşamba günlerinde yoğunluk gösterdiği görülmektedir. Paylaşımlar, Cumartesi ve Pazar günlerinde ise azalma göstermektedir. Ayrıca paylaşımların genellikle öğlen saatleri olan 12:00, 13:00 ve 14:00 saatlerinde fazlaştığı tespit edilmiştir.

Şekil 1: Bangkok destinasyonu ile ilgili tweetlerin atıldığı gün ve saatlerin frekans dağılımları

Bangkok destinasyonu ile ilgili duygu analizi sonuçları Şekil 2'de gösterilmektedir. Duygu analizi kapsamında beş farklı derecelendirme bulunmaktadır. Bu derecelendirme düşükten yükseğe doğru; negatif, kısmen negatif, nötr, kısmen pozitif ve pozitif şeklindedir.

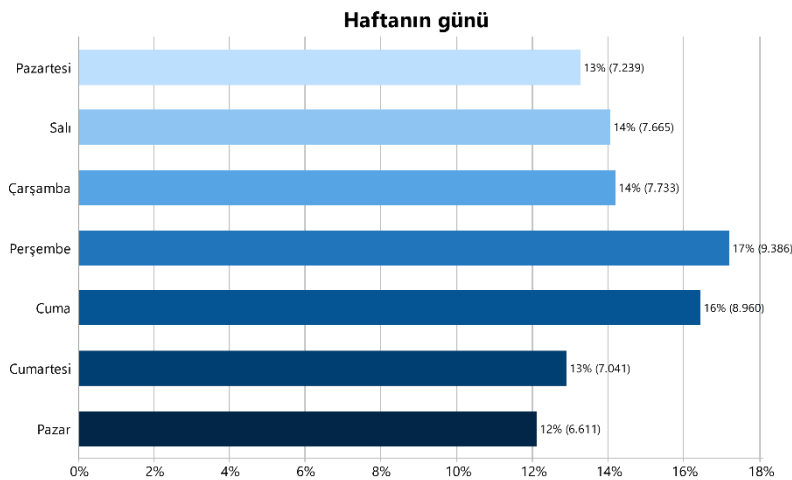
Şekil 2: Bangkok destinasyonu ile ilgili tweetlerin duygu analizi

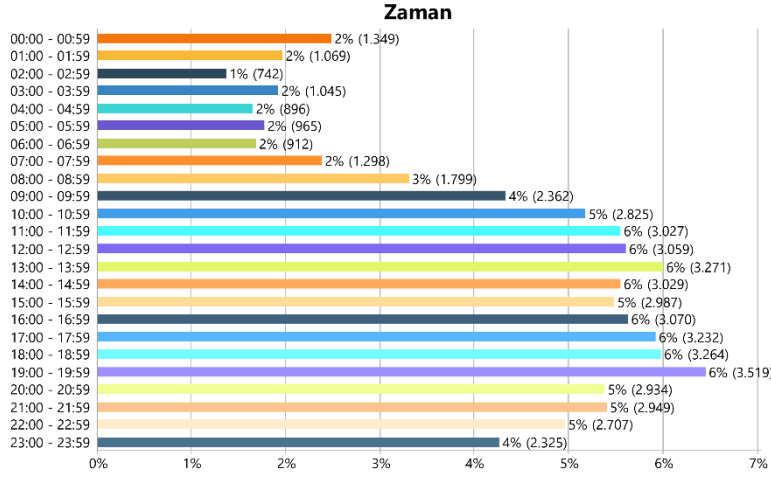
Kısmen pozitif ve pozitif duygular beraber değerlendirilmiş ve genelde insanların “Bangkok”, “Tayland” kelimelerini yoğun olarak kullandığı görülmektedir. Ayrıca “Restoran” kelimesi de çok fazla kullanılmıştır. Bu doğrultuda insanların Bangkok restoranlarından memnun olduğu sonucuna varılabilir. Bangkok’ta yer alan “Sukhumvit” bölgesi yine tweetlerde çok fazla kullanılmıştır. Bu bölge eğlence mekanları ile ünlüdür. “Khlong Toei” liman bölgesi tweetler içerisinde çok fazla kullanılan diğer bir kelimedir. “Phrom Phong” lüks alışveriş merkezlerinin yer aldığı bölge insanları tarafından tweetlerinde çok fazla bahsedilen bölge olmuştur.

Kısmen Negatif ve Negatif duygular beraber değerlendirilmiş ve genelde insanların “Nem” ve “Sıcaklık” gibi durumlardan çok fazla şikayetçi olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca bunları takiben “Bulutlar” ve “Rüzgâr” sözcükleri çok fazla kullanılarak genelde Bangkok’a giden insanların Bangkok’un havasından şikayetçi olduğu tespit edilmiştir.

Paris

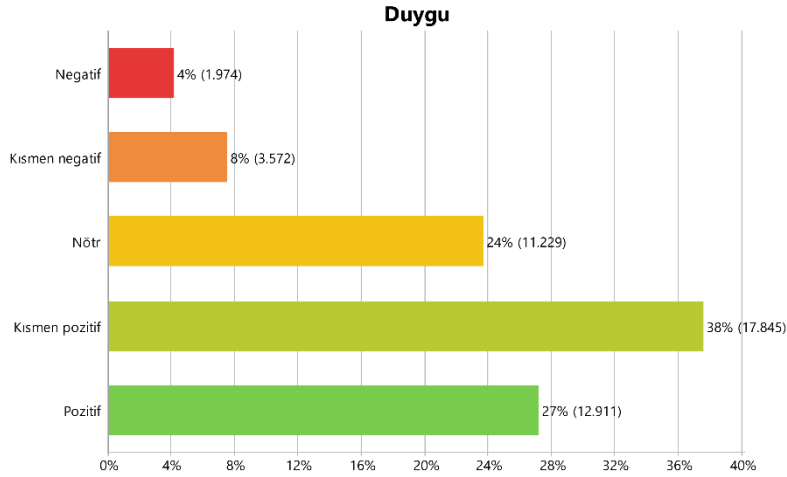
Paris destinasyonu kapsamında toplam 54635 tweet çekilmiştir. Ancak bu tweetlere duygu analizi yapıldığında 8228 tweette herhangi bir duygu olmadığı için bunlar devre dışı bırakılmıştır. Böylelikle duygu analizi 46407 tweet ile tamamlanmıştır. Paris ile ilgili tweetlerin daha çok hangi gün ve saatlerde paylaşıldığı Şekil 3’te gösterilmektedir. Bu kapsamda Tweet paylaşımlarının sırasıyla Perşembe, Cuma ve Çarşamba günlerinde yoğunluk gösterdiği görülmektedir. Paylaşımlar, Cumartesi ve Pazar günlerinde ise azalma göstermektedir. Ayrıca paylaşımların genellikle 11:00 ile 15:00 arasında arttığı, daha sonra azaldığı ve tekrar 16:00 ile 20:00 saatleri arasında yükselişe geçtiği görülmektedir.

Şekil 3: Paris destinasyonu ile ilgili tweetlerin atıldığı gün ve saatlerin frekans dağılımları

Paris destinasyonu ile ilgili duygu analizi sonuçları Şekil 4'te gösterilmektedir. Duygu analizi kapsamında beş farklı derecelendirme bulunmaktadır. Bu derecelendirme düşükten yükseğe doğru; negatif, kısmen negatif, nötr, kısmen pozitif ve pozitif şeklindedir.

Şekil 4: Paris destinasyonu ile ilgili tweetlerin duygu analizi

Kısmen pozitif ve pozitif duygular beraber değerlendirilmiş ve Paris destinasyonu kapsamında atılan tweetlerde en çok kullanılan kelimeler "Moda", "Sanat", "Aşk" ve "Dans" şeklinde olduğu görülmektedir. Paris'in turistler için sanat ve romantizm içeren bir destinasyon olduğu bu tweetlerle de kanıtlanmaktadır. Ayrıca Paris'in en ünlü çekiciliklerinden biri olan Eyfel Kulesi tweetler içerisinde çok fazla vurgulanan bir kelime olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kelimeleri takiben ziyaretçiler tweetlerinde "Disneyland" kelimesini de çok fazla kullanmışlardır. Bir tema park olan Disneyland Paris'in ayrı bir eğlence merkezi olarak ziyaretçileri kendine çekmektedir.

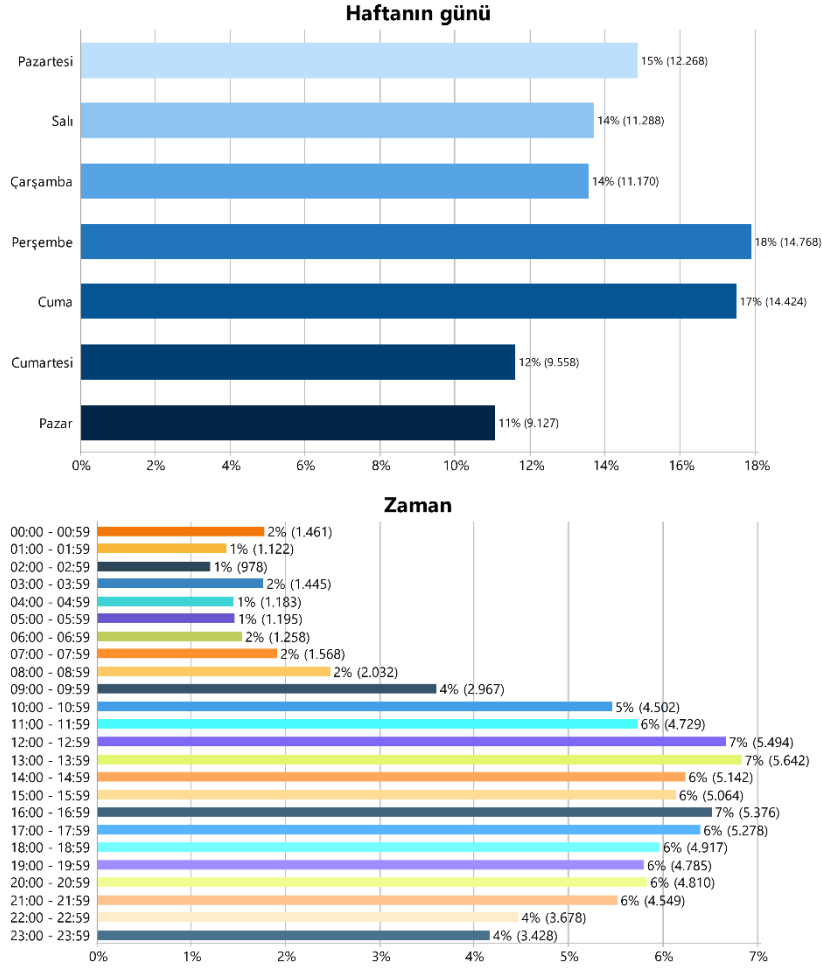
Kısmen negatif ve negatif duygular beraber değerlendirilmiş ve Paris destinasyonu kapsamında insanların daha çok nelerden rahatsızlık duyduğu ile ilgili tespitler yapılmıştır. Bu kapsamda ziyaretçilerin tweetlerinde daha çok "Sıra", "Uzun" ve "Kuyruk" gibi kelimeleri kullandıkları görülmektedir. Ziyaretçiler tweetlerinde Paris'in kalabalığından şikâyet etmektedirler.

Londra

Londra destinasyonu kapsamında toplam 82603 Tweet çekilmiştir. Ancak bu tweetlere duygu analizi yapıldığında 6818 tweette herhangi bir duygu olmadığı için bunlar devre dışı bırakılmıştır. Böylelikle duygu analizi 75785 tweet ile tamamlanmıştır. Londra ile ilgili tweetlerin daha çok hangi gün ve saatlerde paylaşıldığı Şekil 5'te gösterilmektedir. Bu kapsamda tweet paylaşımlarının sırasıyla Perşembe, Cuma ve Pazartesi günlerinde yoğunluk gösterdiği görülmektedir. Paylaşımlar, Cumartesi

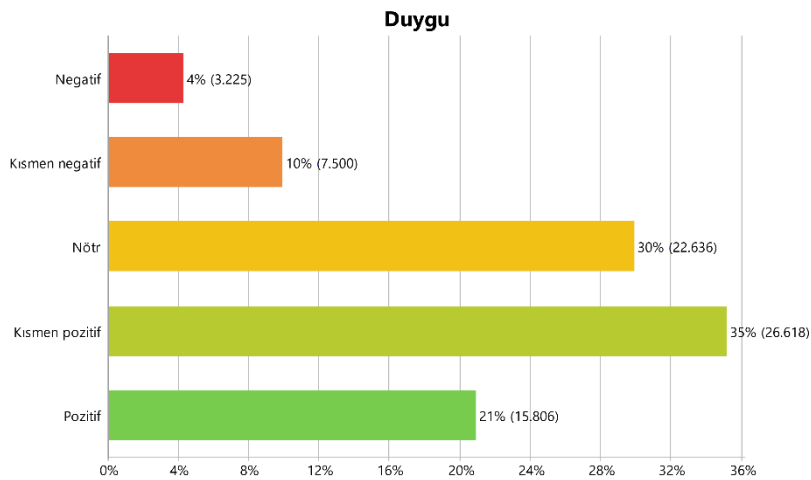
ve Pazar günlerinde ise azalma göstermektedir. Ayrıca paylaşımların genellikle 12:00 ile 14:00 arasında arttığı, daha sonra azaldığı ve tekrar 16:00 ile 17:00 saatleri arasında yükselişe geçtiği görülmektedir.

Şekil 5: Londra destinasyonu ile ilgili tweetlerin atıldığı gün ve saatlerin frekans dağılımları

Londra destinasyonu ile ilgili duygu analizi sonuçları Şekil 6'da gösterilmektedir. Duygu analizi kapsamında beş farklı derecelendirme bulunmaktadır. Bu derecelendirme düşükten yükseğe doğru; negatif, kısmen negatif, nötr, kısmen pozitif ve pozitif şeklindedir.

Şekil 6: Londra destinasyonu ile ilgili tweetlerin duygu analizi

Kısmen pozitif ve pozitif duygular beraber değerlendirilmiş ve Londra destinasyonu kapsamında atılan tweetlerde en çok kullanılan kelimeler "Müzik" ve "Seyahat" şeklinde olduğu görülmektedir. Bu

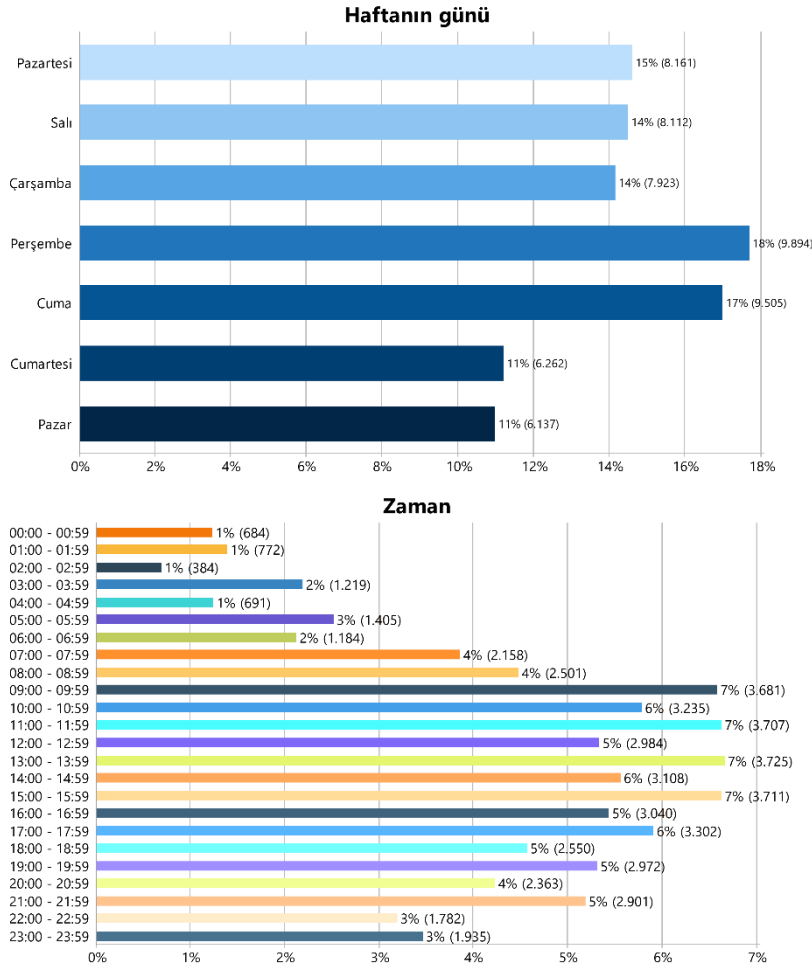
kelimeleri takiben ziyaretçiler tweetlerinde “Manzara” ve “Mimari” kelimelerini kullanmışlardır. Böylelikle ziyaretçilerin Londra’nın şehir yapısından hoşlandıkları söylenebilir.

Kısmen negatif ve negatif duygular beraber değerlendirilmiş ve Londra destinasyonu kapsamında insanların daha çok nelerden rahatsızlık duyduğu ile ilgili tespitler yapılmıştır. Bu kapsamda ziyaretçilerin tweetlerinde daha çok “Havalimanı” ve “Uçuş” gibi kelimeleri kullandıkları görülmektedir. Bunun sebebinin Avrupa’da yaşanan çalışan eksikliğinden kaynaklı havayolu aksamalarından olduğu düşünülmektedir.

Dubai

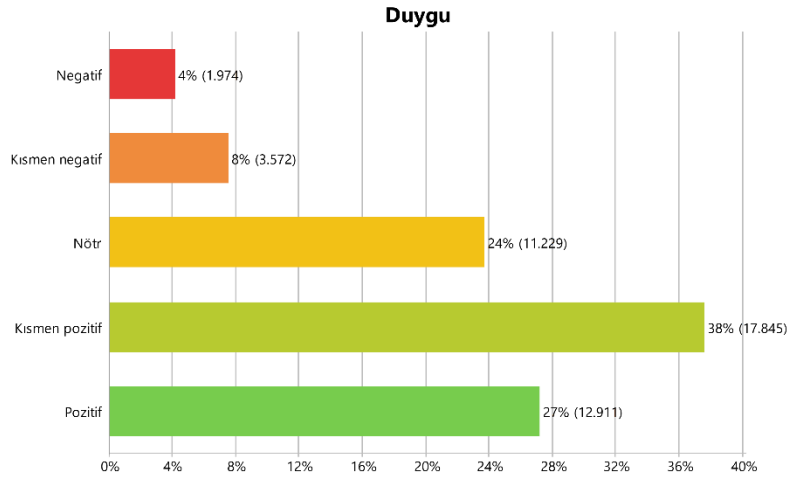
Dubai destinasyonu kapsamında toplam 55994 tweet çekilmiştir. Ancak bu tweetlere duygu analizi yapıldığında 8463 tweette herhangi bir duygu olmadığı için bunlar devre dışı bırakılmıştır. Böylelikle duygu analizi 47531 tweet ile tamamlanmıştır. Dubai ile ilgili tweetlerin daha çok hangi gün ve saatlerde paylaşıldığı Şekil 7’de gösterilmektedir. Bu kapsamda tweet paylaşımlarının sırasıyla Perşembe, Cuma ve Pazartesi günlerinde yoğunluk gösterdiği görülmektedir. Paylaşımlar, Cumartesi ve Pazar günlerinde ise azalma göstermektedir. Ayrıca paylaşımların 09:00 ile 10:00 arasında arttığı, daha sonra azaldığı ve tekrar 16:00’a kadar aynı şekilde dalgalanmaların olduğu görülmektedir.

Şekil 7: Dubai destinasyonu ile ilgili tweetlerin atıldığı gün ve saatlerin frekans dağılımları

Dubai destinasyonu ile ilgili duygu analizi sonuçları Şekil 8’de gösterilmektedir. Duygu analizi kapsamında beş farklı derecelendirme bulunmaktadır. Bu derecelendirme düşükten yükseğe doğru; negatif, kısmen negatif, nötr, kısmen pozitif ve pozitif şeklindedir.

Şekil 8: Dubai destinasyonu ile ilgili tweetlerin duygu analizi

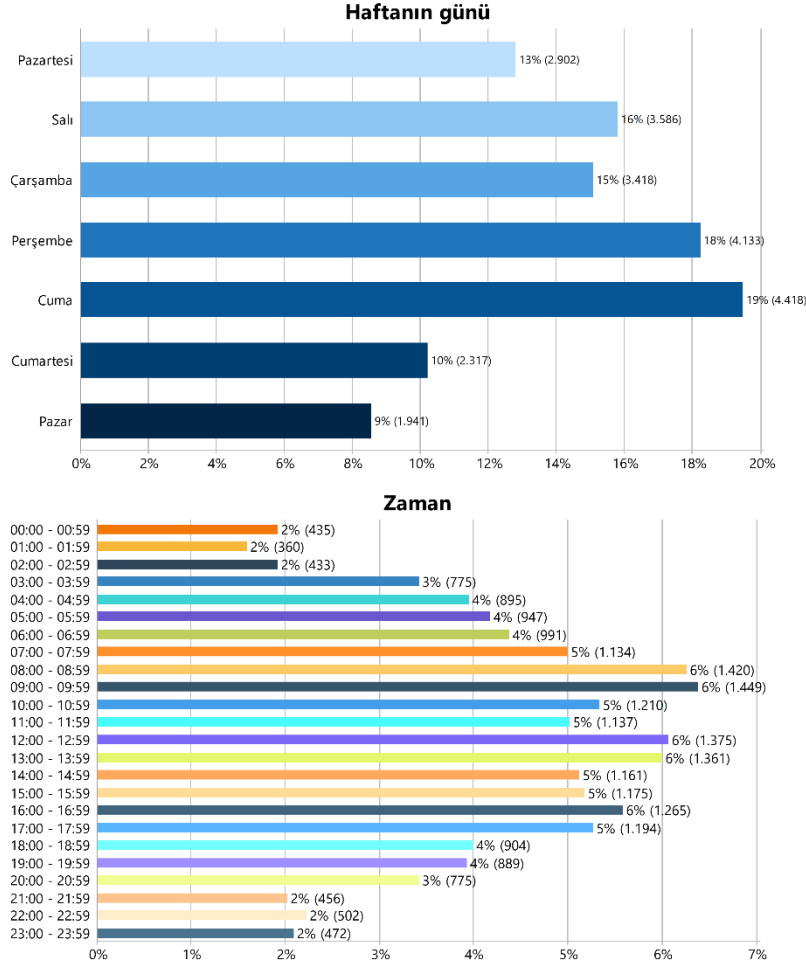

Kısmen pozitif ve pozitif duygular beraber değerlendirilmiş ve Dubai destinasyonu kapsamında atılan tweetlerde en çok kullanılan kelimeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Dubai ile ilgili atılan tweetler incelendiğinde birbirinden çok farklı kelimelerin öne çıktığı görülmektedir. Bu kelimelerin başında “İş” ve “Kongre” kelimeleri gelmektedir. Bu kelimeleri takiben “Aşk”, “Lüks”, “Moda” ve “Restoran” gibi farklı kelimeler ortaya çıkmıştır. İnsanlar tarafından lüks bir destinasyon olarak görülen Dubai, birçok açıdan turistlerin tercih merkezinde yer almaktadır. Bunlara örnek olarak alışveriş, balayı veya kongreler verilebilir.

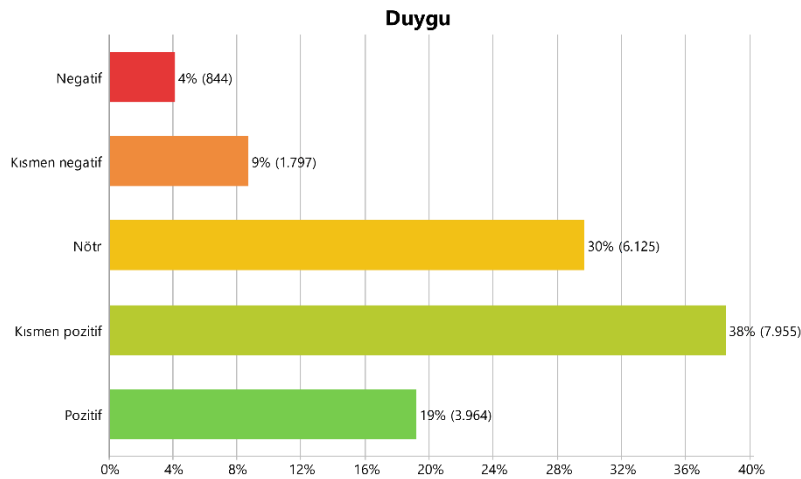
Kısmen negatif ve negatif duygular beraber değerlendirilmiş ve Dubai destinasyonu kapsamında insanların daha çok nelerden rahatsızlık duyduğu ile ilgili tespitler yapılmıştır. Dubai destinasyonunda negatif duyguları içeren tweet sayılarının az olduğu görülmektedir. Bu negatif tweetler ise daha çok “Rezervasyon” ve “Ücret” kelimelerini barındırmaktadır. “Rezervasyon” kelimesi hem otellerin doluluğundan şikâyet edildiği için kullanılmakta hem de ücretlerin yüksek olduğunu vurgulanmak için kullanıldığı görülmektedir. “Ücret” kelimesi ise genel olarak hizmetlerin pahalılığından bahsedilmek için tweetlerde geçen bir kelimedir.

Singapur

Singapur destinasyonu kapsamında toplam 22715 tweet çekilmiştir. Ancak bu tweetlere duygu analizi yapıldığında 2030 tweette herhangi bir duygu olmadığı için bunlar devre dışı bırakılmıştır. Böylelikle duygu analizi 20685 tweet ile tamamlanmıştır. Singapur ile ilgili tweetlerin daha çok hangi gün ve saatlerde paylaşıldığı Şekil 9’da gösterilmektedir. Bu kapsamda Tweet paylaşımlarının sırasıyla Cuma, Perşembe ve Salı günlerinde yoğunluk gösterdiği görülmektedir. Paylaşımlar, Cumartesi ve Pazar günlerinde ise azalma göstermektedir. Ayrıca paylaşımların 08:00 ile 10:00 arasında arttığı, daha sonra azaldığı ve tekrar 12:00 ile 14:00 saatleri arasında yükselişe geçtiği görülmektedir.

Şekil 9: Singapur destinasyonu ile ilgili tweetlerin atıldığı gün ve saatlerin frekans dağılımları

Singapur destinasyonu ile ilgili duygu analizi sonuçları Şekil 10'da gösterilmektedir. Duygu analizi kapsamında beş farklı derecelendirme bulunmaktadır. Bu derecelendirme düşükten yükseğe doğru; negatif, kısmen negatif, nötr, kısmen pozitif ve pozitif şeklindedir.

Şekil 10: Singapur destinasyonu ile ilgili tweetlerin duygu analizi

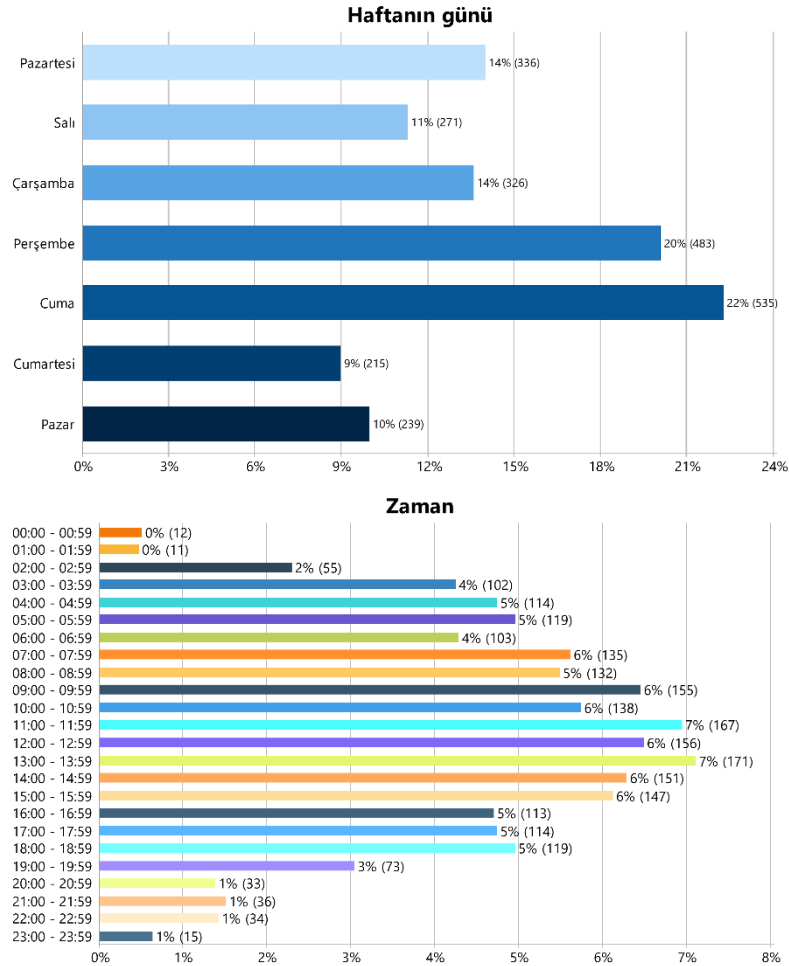
Kısmen pozitif ve pozitif duygular beraber değerlendirilmiş ve Singapur destinasyonu kapsamında atılan tweetlerde en çok kullanılan kelimeler "Yardım" ve "Seyahat" şeklinde olduğu görülmektedir. Tweetlerin bazılarında yerli halkın yardım sever olduğu vurgulanmaktadır. Seyahatlerini gerçekleştiren kişiler Singapur halkının bu özelliğinden etkilendikleri görülmektedir.

Kısmen negatif ve negatif duygular beraber değerlendirilmiş ve Singapur destinasyonu kapsamında insanların daha çok nelerden rahatsızlık duyduğu ile ilgili tespitler yapılmıştır. Bu kapsamda ziyaretçilerin tweetlerinde daha çok “Nem”, “Yağış”, “Yağmur” ve “Hava” gibi kelimeleri kullandıkları görülmektedir. Destinasyondaki havanın çok fazla yağışlı olması, turistler tarafından negatif duygular olarak ortaya çıkmıştır.

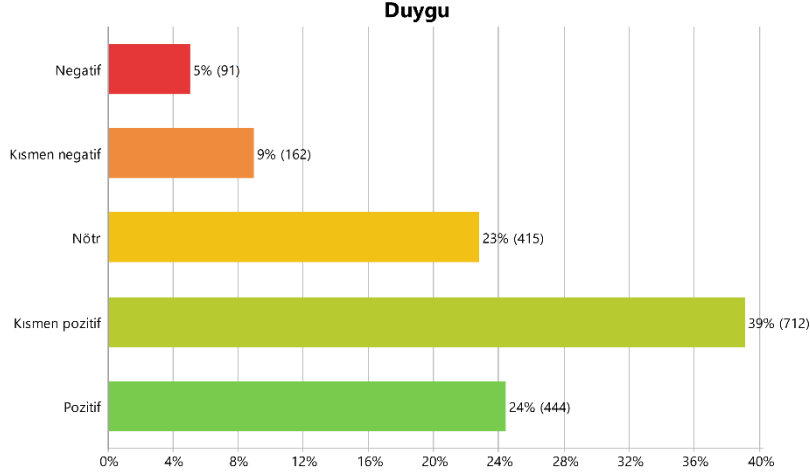
Kuala Lumpur

Kuala Lumpur destinasyonu kapsamında toplam 2405 tweet çekilmiştir. Ancak bu tweetlere duygu analizi yapıldığında 581 tweette herhangi bir duygu olmadığı için bunlar devre dışı bırakılmıştır. Böylelikle duygu analizi 1824 tweet ile tamamlanmıştır. Kuala Lumpur ile ilgili tweetlerin daha çok hangi gün ve saatlerde paylaşıldığı Şekil 11’de gösterilmektedir. Bu kapsamda tweet paylaşımlarının sırasıyla Cuma, Perşembe ve Pazartesi günlerinde yoğunluk gösterdiği görülmektedir. Paylaşımlar, Cumartesi ve Pazar günlerinde ise azalma göstermektedir. Ayrıca paylaşımların 11:00 ile 12:00 arasında arttığı, daha sonra azaldığı ve tekrar 13:00 ile 14:00 saatleri arasında yükselişe geçtiği görülmektedir.

Şekil 11: Kuala Lumpur destinasyonu ile ilgili tweetlerin atıldığı gün ve saatlerin frekans dağılımları

Kuala Lumpur destinasyonu ile ilgili duygu analizi sonuçları Şekil 12’de gösterilmektedir. Duygu analizi kapsamında beş farklı derecelendirme bulunmaktadır. Bu derecelendirme düşükten yükseğe doğru; negatif, kısmen negatif, nötr, kısmen pozitif ve pozitif şeklindedir.

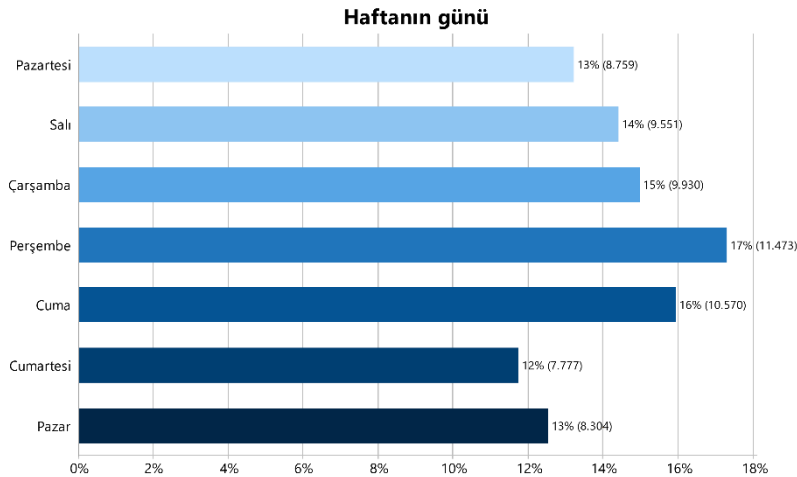
Şekil 12: Kuala Lumpur destinasyonu ile ilgili tweetlerin duygu analizi

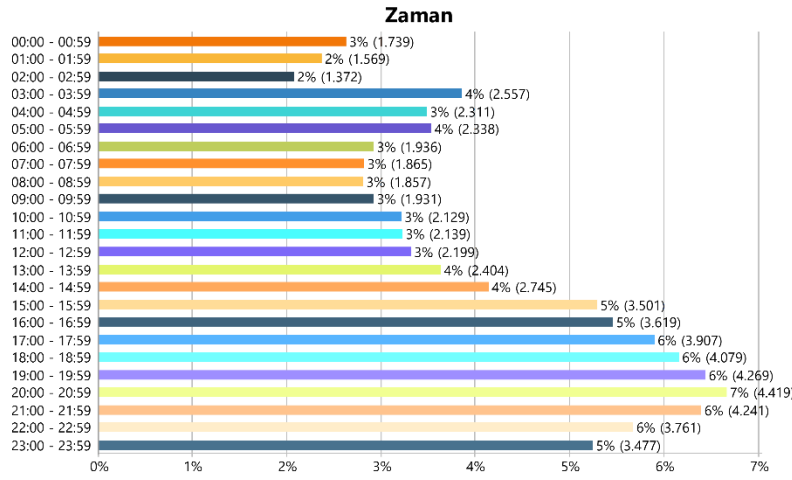
Kısmen pozitif ve pozitif duygular beraber değerlendirilmiş ve Kuala Lumpur destinasyonu kapsamında atılan tweetlerde en çok kullanılan kelimeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Kuala Lumpur ile ilgili atılan tweetler incelendiğinde daha çok “Selangor” kelimesinin geçtiği görülmektedir. Kuala Lumpur destinasyonunu ziyaret eden birçok turist Selangor destinasyonunu da ziyaret ettikleri tweetlerinde vurgulanmıştır. Ayrıca “Yemek” ve “Mutfak” kelimelerinin çokça kullanıldığı tespit edilmiştir. Böylelikle turistlerin Kuala Lumpur mutfağına kısmen pozitif duygular beslediği söylenebilir.

Kısmen negatif ve negatif duygular beraber değerlendirilmiş ve Kuala Lumpur destinasyonu kapsamında insanların daha çok nelerden rahatsızlık duyduğu ile ilgili tespitler yapılmıştır. Diğer destinasyonlara kıyasla Kuala Lumpur hakkında oldukça az tweet atıldığı görülmektedir. Bu kapsamda ziyaretçilerin negatif duygularının daha az olduğu söylenebilir. Tweetlerde daha çok “Hava” kelimesi kullanılmış ve ziyaretçilerin destinasyonun havasına kısmen negatif duygu beslediği söylenebilir.

New York

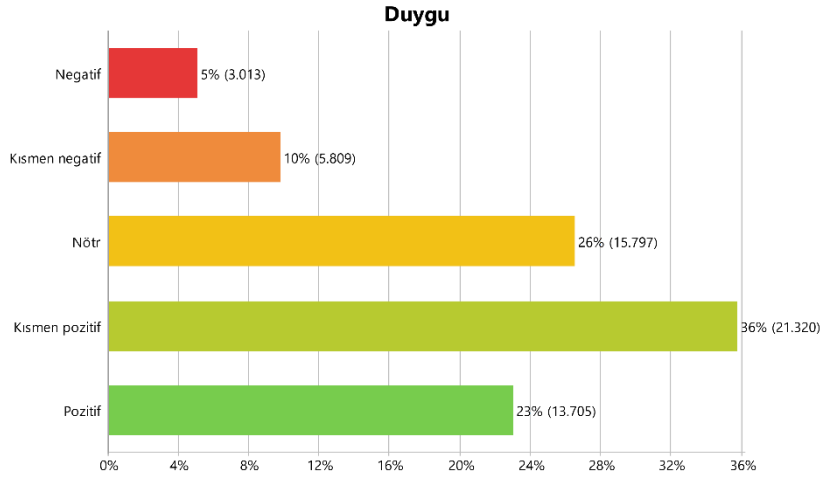
New York destinasyonu kapsamında toplam 66364 tweet çekilmiştir. Ancak bu tweetlere duygu analizi yapıldığında 6720 tweette herhangi bir duygu olmadığı için bunlar devre dışı bırakılmıştır. Böylelikle duygu analizi 59644 tweet ile tamamlanmıştır. New York ile ilgili tweetlerin daha çok hangi gün ve saatlerde paylaşıldığı Şekil 13'te gösterilmektedir. Bu kapsamda tweet paylaşımlarının sırasıyla Perşembe, Cuma ve Çarşamba günlerinde yoğunluk gösterdiği görülmektedir. Paylaşımlar, Cumartesi ve Pazar günlerinde ise azalma göstermektedir. Ayrıca paylaşımların 15:00 ile 21:00 saatleri arasında düzenli bir artış seyrettiği ve ardından düşüşe geçtiği görülmektedir.

Şekil 13: New York destinasyonu ile ilgili tweetlerin atıldığı gün ve saatlerin frekans dağılımları

New York destinasyonu ile ilgili duygu analizi sonuçları Şekil 14'te gösterilmektedir. Duygu analizi kapsamında beş farklı derecelendirme bulunmaktadır. Bu derecelendirme düşükten yükseğe doğru; negatif, kısmen negatif, nötr, kısmen pozitif ve pozitif şeklindedir.

Şekil 14: New York destinasyonu ile ilgili tweetlerin duygu analizi

Kısmen pozitif ve pozitif duygular beraber değerlendirilmiş ve New York destinasyonu kapsamında atılan tweetlerde en çok kullanılan kelimeler tespit edilmeye çalışılmıştır. New York ile ilgili atılan tweetler incelendiğinde daha çok alışveriş ile ilgili kelimelerin öne çıktığı görülmektedir. Bu kapsamda "Alışveriş", "Satın Alma", "Moda" ve "Sanat" gibi kelimeler daha çok kullanılmıştır. Moda ve sanatı takip eden ziyaretçilerin çok fazla alışveriş yaptığı tweetler aracılığıyla tespit edilmiştir.

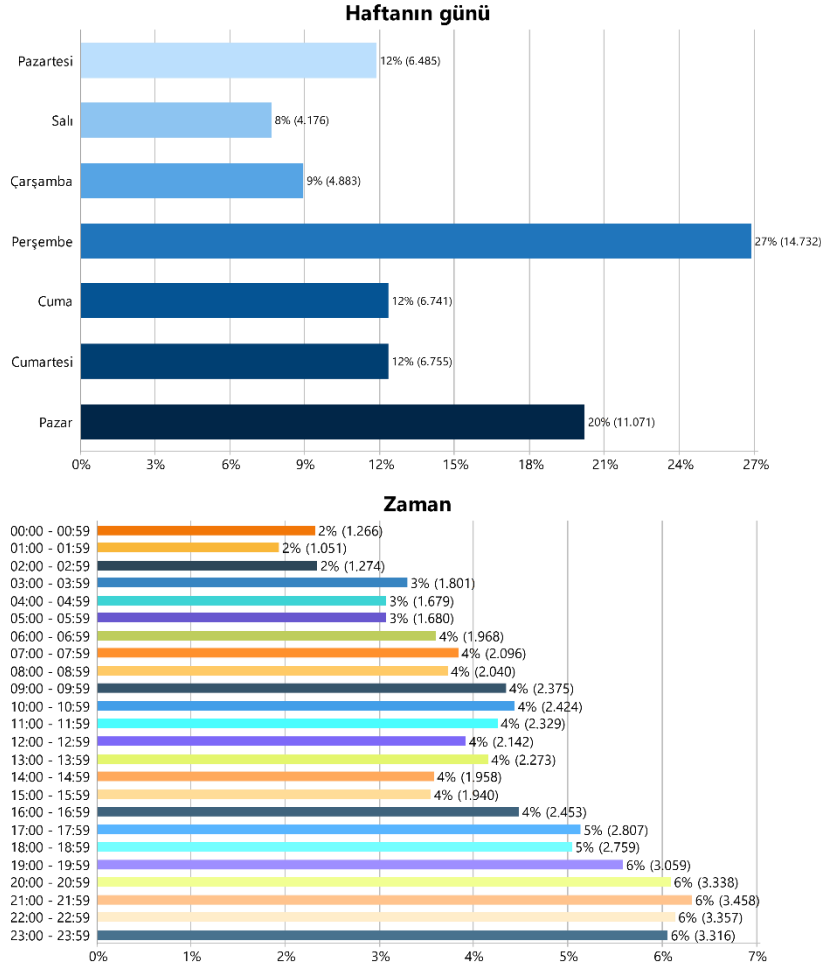
Kısmen negatif ve negatif duygular beraber değerlendirilmiş ve New York destinasyonu kapsamında insanların daha çok nelerden rahatsızlık duyduğu ile ilgili tespitler yapılmıştır. Bu kapsamda ziyaretçilerin tweetlerinde daha çok "Tepki" ve "Suç" gibi kelimeleri kullandıkları görülmektedir. Tweetlerin bazılarında destinasyonu ziyaret eden turistlerin yerel halk tarafından olumsuz tepkilerle karşılaştığından bahsedilmektedir. Ayrıca bölgenin bazı yerlerinde suç oranının yüksek olabileceği ile ilgili tweetler atılmıştır.

İstanbul

İstanbul destinasyonu kapsamında toplam 54843 Tweet çekilmiştir. Ancak bu tweetlere duygu analizi yapıldığında 37837 tweette herhangi bir duygu olmadığı için bunlar devre dışı bırakılmıştır. Böylelikle duygu analizi 17006 tweet ile tamamlanmıştır. İstanbul ile ilgili tweetlerin daha çok hangi gün ve saatlerde paylaşıldığı Şekil 15'te gösterilmektedir. Bu kapsamda tweet paylaşımlarının Perşembe gününde çok yoğunluk gösterdiği bunu takiben Pazar gününün geldiği görülmektedir. Bu durum diğer

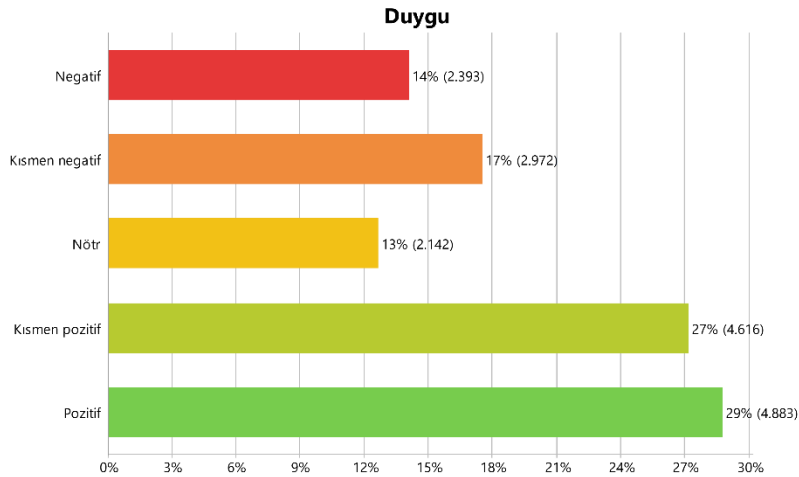
destinasyonlara kıyasla farklılık göstermektedir. Paylaşımlar, Salı ve Çarşamba günlerinde ise azalma olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca paylaşımların 19:00 ile 23:00 saatleri arasında düzenli bir artış seyrettiği ve ardından düşüşe geçtiği görülmektedir.

Şekil 15: İstanbul destinasyonu ile ilgili tweetlerin atıldığı gün ve saatlerin frekans dağılımları

İstanbul destinasyonu ile ilgili duygu analizi sonuçları Şekil 16'da gösterilmektedir. Duygu analizi kapsamında beş farklı derecelendirme bulunmaktadır. Bu derecelendirme düşükten yükseğe doğru; negatif, kısmen negatif, nötr, kısmen pozitif ve pozitif şeklindedir.

Şekil 16: İstanbul destinasyonu ile ilgili tweetlerin duygu analizi

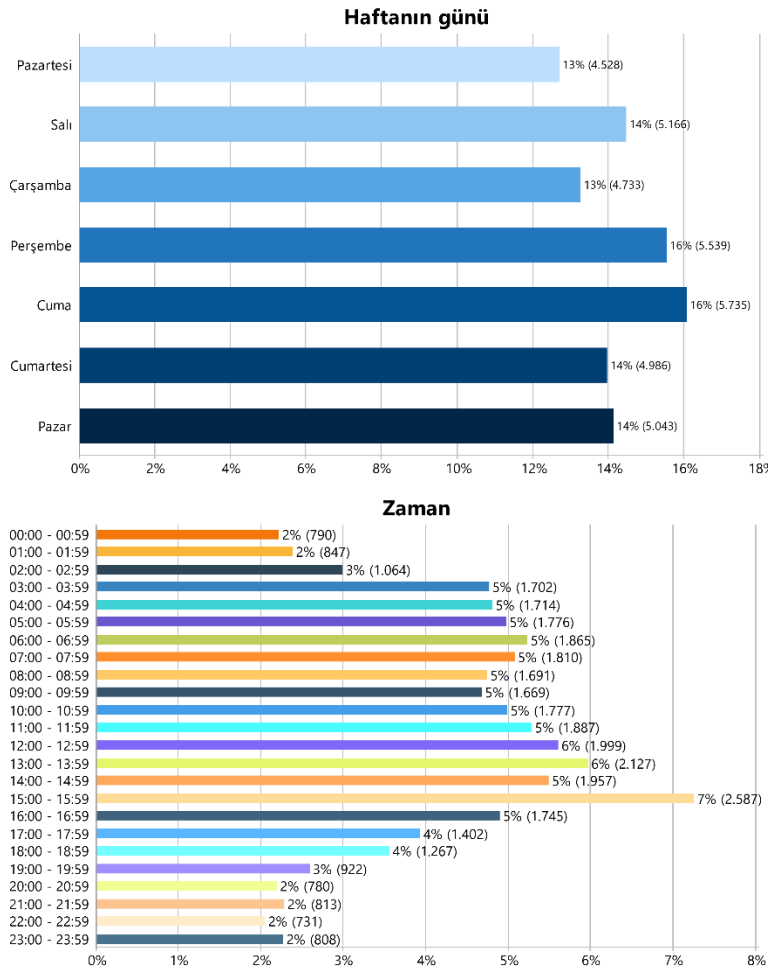
Kısmen pozitif ve pozitif duygular beraber değerlendirilmiş ve İstanbul destinasyonu kapsamında atılan tweetlerde en çok kullanılan kelimeler tespit edilmeye çalışılmıştır. İstanbul ile ilgili atılan tweetler incelendiğinde daha çok “Taksim”, “İstiklal” ve “Kadıköy” kelimelerinin geçtiği görülmektedir. İstanbul destinasyonunu ziyaret eden birçok turistin daha çok bu bölgeleri gezdiği söylenebilir. Ayrıca “Ayasofya”, “Sultanahmet” ve “Galata Kulesi” gibi kelimeler de çok fazla kullanılmıştır. Böylelikle turistlerin bu çekiciliklere pozitif duygular besledikleri söylenebilir.

Kısmen negatif ve negatif duygular beraber değerlendirilmiş ve İstanbul destinasyonu kapsamında insanların daha çok nelerden rahatsızlık duyduğu ile ilgili tespitler yapılmıştır. Bu kapsamda ziyaretçilerin tweetlerinde daha çok “Kalabalık” ve “Trafik” gibi kelimeleri kullandıkları görülmektedir. Tweetlerin bazılarında destinasyonu ziyaret eden turistlerin İstanbul’un kalabalığından şikâyet ettikleri tespit edilmiştir. Bu şikâyetlerin birçok kişi tarafından tweet olarak atılması üzerine negatif duyguların daha yoğun çıktığı söylenebilir.

Tokyo

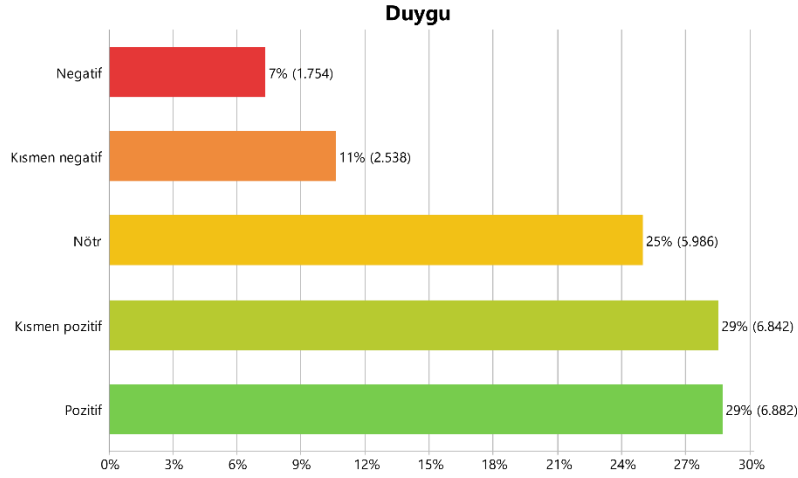
Tokyo destinasyonu kapsamında toplam 35730 tweet çekilmiştir. Ancak bu tweetlere duygu analizi yapıldığında 11728 tweette herhangi bir duygu olmadığı için bunlar devre dışı bırakılmıştır. Böylelikle duygu analizi 24002 tweet ile tamamlanmıştır. Tokyo ile ilgili tweetlerin daha çok hangi gün ve saatlerde paylaşıldığı Şekil 17’de gösterilmektedir. Bu kapsamda tweet paylaşımlarının sırasıyla Cuma, Perşembe ve Salı günlerinde yoğunluk gösterdiği görülmektedir. Paylaşımlar, Pazartesi ve Çarşamba günlerinde ise azalma göstermektedir. Ayrıca paylaşımların 15:00 ile 16:00 saatleri arasında çok fazla arttığı ve ardından düşüşe geçtiği görülmektedir.

Şekil 17: Tokyo destinasyonu ile ilgili tweetlerin atıldığı gün ve saatlerin frekans dağılımları

Tokyo destinasyonu ile ilgili duygu analizi sonuçları Şekil 18’de gösterilmektedir. Duygu analizi kapsamında beş farklı derecelendirme bulunmaktadır. Bu derecelendirme düşükten yükseğe doğru; negatif, kısmen negatif, nötr, kısmen pozitif ve pozitif şeklindedir.

Şekil 18: Tokyo destinasyonu ile ilgili tweetlerin duygu analizi

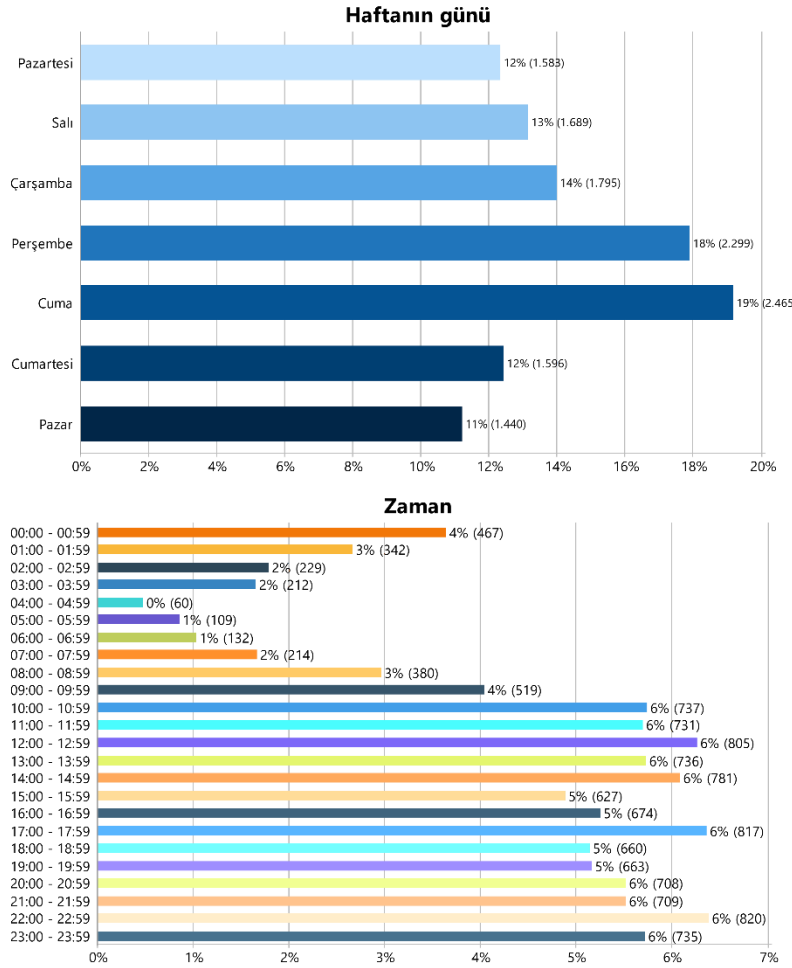

Kısmen pozitif ve pozitif duygular beraber değerlendirilmiş ve Tokyo destinasyonu kapsamında atılan tweetlerde en çok kullanılan kelimeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Tokyo ile ilgili atılan tweetler incelendiğinde daha çok “Şibuya” kelimesinin geçtiği görülmektedir. Tokyo destinasyonunu ziyaret eden birçok turistin daha çok bu bölgeyi gezdiği söylenebilir. Daha çok eğlence ve alışveriş merkezi olarak görülen bu bölgeye birçok turist ilgi duymaktadır. Bunu takiben “Odaiba” kelimesi ziyaretçilerin tweetlerinde çok fazla kullanılmıştır. Yapay bir ada olan Odaiba’yı ziyaret eden turistlerin, bu bölgeye pozitif duygular besledikleri söylenebilir. “Yürüyüş” ve “Fotoğraf” gibi kelimeler de bazı kullanıcılar tarafından yoğun olarak kullanılmış ve insanlar pozitif deneyimlerini kalıcı hale getirmeye çalışmışlardır.

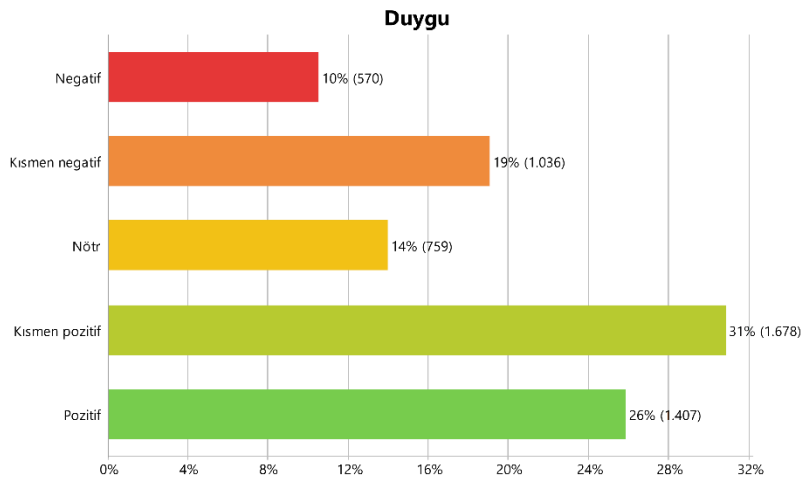
Kısmen negatif ve negatif duygular beraber değerlendirilmiş ve Tokyo destinasyonu kapsamında insanların daha çok nelerden rahatsızlık duyduğu ile ilgili tespitler yapılmıştır. Bu kapsamda ziyaretçilerin tweetlerinde daha çok “Tren”, “Metro” ve “Kalabalık” gibi kelimeleri kullandıkları görülmektedir. Tweetlerin bazılarında destinasyonu ziyaret eden turistlerin Tokyo’da toplu taşıma kullanırken genellikle kalabalık bir ortam olduğu vurgusu yapılmaktadır.

Antalya

Antalya destinasyonu kapsamında toplam 12867 tweet çekilmiştir. Ancak bu tweetlere duygu analizi yapıldığında 7417 tweette herhangi bir duygu olmadığı için bunlar devre dışı bırakılmıştır. Böylelikle duygu analizi 5450 tweet ile tamamlanmıştır. Antalya ile ilgili tweetlerin daha çok hangi gün ve saatlerde paylaşıldığı Şekil 19’da gösterilmektedir. Bu kapsamda tweet paylaşımlarının sırasıyla Cuma, Perşembe ve Çarşamba günlerinde yoğunluk gösterdiği görülmektedir. Paylaşımlar, Pazar ve Pazartesi günlerinde ise azalma göstermektedir. Ayrıca paylaşımların 12:00 ile 13:00 saatleri arasında arttığı, daha sonra azaldığı ve tekrar 23:00’e kadar aynı şekilde dalgalanmaların olduğu görülmektedir.

Şekil 19: Antalya destinasyonu ile ilgili tweetlerin atıldığı gün ve saatlerin frekans dağılımları

Antalya destinasyonu ile ilgili duygu analizi sonuçları Şekil 20’de gösterilmektedir. Duygu analizi kapsamında beş farklı derecelendirme bulunmaktadır. Bu derecelendirme düşükten yükseğe doğru; negatif, kısmen negatif, nötr, kısmen pozitif ve pozitif şeklindedir.

Şekil 20: Antalya destinasyonu ile ilgili tweetlerin duygu analizi

Kısmen pozitif ve pozitif duygular beraber değerlendirilmiş ve Antalya destinasyonu kapsamında atılan tweetlerde en çok kullanılan kelimeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Antalya ile ilgili atılan tweetler incelendiğinde daha çok “Alanya” kelimesinin geçtiği görülmektedir. Antalya destinasyonunu ziyaret eden birçok turistin daha çok bu bölgeyi gezdiği söylenebilir. Bunu takiben “Kemer”, “Belek” ve “Lara”

kelimeleri ziyaretçilerin tweetlerinde çok fazla kullanılmıştır. Bu bölgeler Antalya'nın ayrı tatil beldeleri olduğu için turistler tarafından pozitif duygular ile benimsenmişlerdir. Ayrıca "Tatil" ve "Lüks" kelimeleri turistlerin tatillerinden memnun olduğunu vurgulamak için kullandığı farklı kelimeler olarak ortaya çıkmıştır.

Kısmen negatif ve negatif duygular beraber değerlendirilmiş ve Antalya destinasyonu kapsamında insanların daha çok nelerden rahatsızlık duyduğu ile ilgili tespitler yapılmıştır. Bu kapsamda ziyaretçilerin tweetlerinde daha çok "Deniz" ve "Tuzlu" gibi kelimeleri kullandıkları görülmektedir. Tweetlerin bazılarında destinasyonu ziyaret eden turistlerin Antalya'daki denizin çok tuzlu olduğu vurgusunu yapmaktadırlar.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal medya kullanımının giderek arttığı küresel dünyada destinasyon paydaşlarının bu platformlarda daha aktif olması beklenmektedir. Bu yüzden Twitter gibi platformlarda paylaşımların artırılmasının destinasyonlar için önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışma sonuçları doğrultusunda da bu konu üzerinde çok fazla durulmakta, gerekli iyileştirmelerin ve geliştirilmelerin nasıl yapılabileceğine dair öneriler verilmektedir.

MasterCard'ın Global Destination Cities Index'indeki (2019) destinasyonlarla ilgili yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak Başarangil'in (2021) yaptığı çalışmada olduğu gibi, bu çalışmalar genellikle destinasyonların web sayfalarını incelemeleri ile sınırlıdır. Bu kapsamda destinasyonların yalnızca web sayfaları ile sınırlı kalmaması için Twitter üzerinden yapılan duygu analizinin literatüre katkı sağlaması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Aynı şekilde Cervi ve diğ. (2023) yaptığı çalışmada web sayfalarının incelenmesi ile sınırlı kalmıştır. Ayrıca çalışmada sosyal medyanın önemine vurgu yapılarak Twitter ile ilgili bir çalışmanın literatür açısından önemli olabileceğine dair tespitler yapılmıştır.

Listenin en başında yer alan Bangkok destinasyonu her ne kadar çok fazla ziyaretçi ağırlasa da tweet paylaşımının ziyaret sayısına oranla düşük olduğu görülmektedir. Pechpakdee ve diğ. (2022) yaptığı çalışmada bu konuyla ilgili öneriler vermiştir. Bangkok destinasyonun daha teknoloji ile uyumlu olması ve böylelikle turistlerin teknolojiye ulaşılabilirliğinin artabileceğine vurgu yapmıştır. Ayrıca duygu analizi kapsamında negatif duyguların düşük çıktığı destinasyonlar arasında yer alan Bangkok'ta sosyal medyanın daha fazla kullanılmasının, destinasyon imajının artırılması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Twitter üzerinden elde edilen veriler sayısal olarak incelendiğinde, bir ay boyunca en az tweet paylaşımının Kuala Lumpur destinasyonunda gerçekleştiği tespit edilmiştir. Kuala Lumpur'u takiben Bangkok ve Antalya destinasyonları gelmektedir. Paylaşımların çok olduğu destinasyonlar ise sırasıyla Londra, New York ve Dubai olduğu söylenebilir. Paylaşılan tweetler gün ve zaman olarak değerlendirildiğinde Perşembe gününde yoğun olduğu görülmektedir. Bunu takiben Cuma gününde çok fazla tweet paylaşılmıştır. Paylaşımlar genellikle Cumartesi ve Pazar günleri düşük kalmıştır. Saat açısından değerlendirildiğinde ise paylaşımların bir saatte toplandığını söylemek mümkün değildir. Ancak genellikle paylaşım yoğunluğunun 12:00 ile 23:00 saatleri arasında olduğu söylenebilir. Paylaşımların düşük kaldığı zaman aralığı ise genellikle 00:00 ile 03:00 saatleri arasında olduğu tespit edilmiştir.

Duygu analizi sonuçları incelendiğinde negatif ve kısmen negatif duyguların en az olduğu destinasyon Dubai olarak tespit edilmiştir. Dubai'yi takiben Singapur ve Londra destinasyonları gelmektedir. Negatif duyguların çok fazla olduğu destinasyon ise İstanbul'dur. Bu doğrultuda nötr duygular incelendiğinde en az orana sahip destinasyon yine İstanbul olarak ortaya çıkmıştır. İstanbul destinasyonunda net bir ayırım söz konusudur. Nötr duygular az olmakla birlikte negatif veya pozitif duygular daha belirgin

olarak ortaya çıkmıştır. Nötr duyguların en fazla olduğu destinasyon ise Kuala Lumpur'dur. Bu destinasyonda ayırım net değildir, o yüzden nötr duyguların çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Kısmen pozitif ve pozitif duygular değerlendirildiğinde en fazla bu duygulara sahip destinasyonun Dubai olduğu görülmektedir. Dubai destinasyonunu takiben Kuala Lumpur ve Tokyo destinasyonları gelmektedir. Ayrıca Tokyo destinasyonu kısmen pozitif ve pozitif duygular açısından diğer destinasyonlardan farklılaşmaktadır. Diğer dokuz destinasyonda kısmen pozitif duygular, pozitif duygulardan fazlayken, Tokyo destinasyonunda bu durum farklılık göstermekte ve pozitif duygular, kısmen pozitif duygulardan fazla olarak ortaya çıkmaktadır.

Ortaya çıkan sonuçlar doğrultusunda negatif duyguların fazla olduğu destinasyonlar bu duyguları pozitive çıkarabilmek için daha yoğun çalışmaları gerekmektedir. Çalışmanın bulgularında da yer aldığı gibi negatif duyguların nelerden kaynaklandığına vurgu yapılmıştır. Özellikle yoğun nüfusa sahip destinasyonlar, aşırı turizmle de birleşince ortaya kaos ortamı çıkmaktadır. Bu yüzden negatif duyguların yoğun olduğu destinasyonlar bu kalabalık ve trafik şikayetlerini dikkate almalı ve bunlara yönelik iyileştirmeler yapmalıdır. Özellikle bu destinasyonların başında İstanbul gelmektedir. İstanbul destinasyonu kapsamında ortaya çıkan negatif duygular genellikle yoğunluk ve trafikle ilgilidir. Bu kapsamda yoğun nüfusa sahip destinasyonlar örnek alınarak, o destinasyonların izledikleri yollar İstanbul'da uygulanabilir. Diğer taraftan pozitif duyguların yoğun olduğu destinasyonlar kısmen pozitif olan duyguları pozitive çevirmeye çalışmalıdır. Bunun için insanların hoşlandığı hizmetleri artırmalı ve rahatsız oldukları durumları ise en aza indirmeleri gerekmektedir. Negatif duyguların iyileştirilmesi veya pozitif duyguların geliştirilmesi için çalışma içerisinde verilen öneriler dikkate alınabilir.

Destinasyonların özellikle turistik çekiciliklerini aşırı turizmden iyi korumaları ve bu çekicilikleri daha agresif şekilde tanıtılmaları hem destinasyonun markasını artırabilir hem de turistlerin duygu yoğunluğunda pozitif yönde iyileşmeler ortaya çıkarabilir. Negatif duygular arasında yer alan uzun kuyrukların oluşması ile ilgili şikayetlerin giderilebilmesi için rezervasyon sistemine geçilmesi ve bu sistemin iyi bir şekilde yönetilmesi sayesinde bu konu ile ilgili şikayetlerin ortadan kaldırılması mümkün olabilir. Bazı destinasyonlarda ortaya çıkan ırkçılık veya buna benzer tepkilerin en aza indirilebilmesi için yerel halkın bilinçlendirilmesi uygun olabilir. Bu kapsamda yerel halka yönelik kurs veya seminerlerin organize edilmesi hem yerel halkın bilinçlendirilmesini sağlayabilir hem de halkın daha sosyal kişiliğe büründürülmesine teşvik edebilir. Diğer yandan suç oranlarının daha da azaltılabilmesi için turistlerin yoğun olduğu bölgelerde turizm polislerinin artırılması veya turistleri korumaya yönelik farklı uygulamaların geliştirilmesi suç oranlarının azaltılmasına yardımcı olabilir.

Dünyada halen turizm eğitime gereken önemin verilmemesi, birçok sorunun ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Londra gibi bazı destinasyonlarda personel eksikliği veya personelin nitelik eksikliğinden kaynaklı sorunlar meydana gelebilmekte ve bu sorunların sonucunda ise ortaya negatif duygular çıkabilmektedir. Bu sebeple dünya genelinde turizm eğitime daha fazla önem verilmesi gerekmektedir. Turizm bölümleri ve turizm endüstrisinde yer alan işletmelerle ilgili uluslararası akreditasyon kuruluşları kurulması sayesinde personel niteliğinin artırılması sağlanabilir. Böylelikle negatif duygulara sebebiyet veren birçok durumun ortadan kaldırılmasına yardımcı olunabilir. Gelecekte bu konuda farklı çalışmaların yapılması ve literatüre kazandırılması önemlidir. Bu sebeple araştırmacılar turistlerin sosyal medyada paylaştıkları deneyimleri üzerine farklı çalışmalar yapabilir ve literatürün zenginleşmesine katkıda bulunabilirler.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar, diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

KAYNAKÇA:

- Başarangil, İ. (2021). Examining the Recreational Opportunities, Main City Attractions and Complementary Areas Offered by Brand Cities in Terms of E-Marketing. *Tourism Studies and Social Sciences*, 2.
- Buhalis, D., & Foerste, M. (2015). SoCoMo marketing for travel and tourism: Empowering co-creation of value. *Journal of destination marketing & management*, 4(3), 151-161.
- Cervi, L., Calvo, S. T., & Robledo-Dioses, K. (2023). Digital communication and the city. Analysis of the websites of the most visited cities in the world in the COVID-19 era. *Revista Latina de Comunicación Social*, (81), 81-106.
- Dixon, S. (2022). <https://www.statista.com/statistics/282087/number-of-monthly-active-twitter-users/>
- Enrique Bigné, J., Mattila, A. S., & Andreu, L. (2008). The impact of experiential consumption cognitions and emotions on behavioral intentions. *Journal of Services Marketing*, 22(4), 303-315.
- Galloway, G., Mitchell, R., Getz, D., Crouch, G., & Ong, B. (2008). Sensation seeking and the prediction of attitudes and behaviours of wine tourists. *Tourism management*, 29(5), 950-966.
- Leung, D., Law, R., Van Hoof, H., & Buhalis, D. (2013). Social media in tourism and hospitality: A literature review. *Journal of travel & tourism marketing*, 30(1-2), 3-22.
- Li, S., Scott, N., & Walters, G. (2015). Current and potential methods for measuring emotion in tourism experiences: A review. *Current Issues in Tourism*, 18(9), 805-827.
- Marine-Roig, E., & Clavé, S. A. (2016). Perceived image specialisation in multiscale tourism destinations. *Journal of Destination Marketing & Management*, 5(3), 202-213.
- Marine-Roig, E., & Ferrer-Rosell, B. (2018). Measuring the gap between projected and perceived destination images of Catalonia using compositional analysis. *Tourism Management*, 68, 236-249.
- Mastercard Global Destination Cities Index (2019) <https://www.mastercard.com/news/media/wexffu4b/gdci-global-report-final-1.pdf>
- Munar, A. M., & Jacobsen, J. K. S. (2014). Motivations for sharing tourism experiences through social media. *Tourism management*, 43, 46-54.
- Neuhofer, B., Buhalis, D., & Ladkin, A. (2015). Technology as a catalyst of change: Enablers and barriers of the tourist experience and their consequences. In *Information and Communication Technologies in Tourism 2015: Proceedings of the International Conference in Lugano, Switzerland, February 3-6, 2015* (pp. 789-802). Springer International Publishing.
- Pechpakdee, P., Muangyai, N., Turnbull, N., Nghiep, L. K., & Tudpor, K. (2022). The challenges of urban tourism, Liveable city, and urban environment in Bangkok. *International Journal of Health Sciences*, 6(S6), 11094–11106. <https://doi.org/10.53730/ijhs.v6nS6.13043>
- Prayag, G., Hosany, S., Muskat, B., & Del Chiappa, G. (2017). Understanding the relationships between tourists' emotional experiences, perceived overall image, satisfaction, and intention to recommend. *Journal of travel research*, 56(1), 41-54.
- Rädiker, S., & Kuckartz, U. (2019). Analyzing Qualitative Data with MAXQDA Text, Audio, and Video.
- Wang, D., Li, X. R., & Li, Y. (2013). China's "smart tourism destination" initiative: A taste of the service-dominant logic. *Journal of Destination Marketing & Management*, 2(2), 59-61.
- Xiang, Z., Du, Q., Ma, Y., & Fan, W. (2017). A comparative analysis of major online review platforms: Implications for social media analytics in hospitality and tourism. *Tourism Management*, 58, 51-65.

Zeng, B., & Gerritsen, R. (2014). What do we know about social media in tourism? A review. *Tourism management perspectives, 10*, 27-36.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

In line with the evaluations, this study combines the temporal and emotional analysis of tweets shared by tourists in terms of social media data. Such an entrepreneurial approach plans to uncover hitherto interesting aspects of tourism behavior by informing researchers and other stakeholders within the tourism industry alike.

Research Question

Does social media play an important role in the branding of destinations? Which emotions do people express more while freely sharing their thoughts?

Literature Review

Research that cleverly explains patterns and fluctuations in emotional states at various travel stages provides a deep understanding of an individual tourist experience (Xiang et al., 2017; Li et al., 2015). Such an integrative framework allows the exploration of tourists' emotional states, leading to profound insights into the events and phenomena necessary for successful travel.

The emotions and experiences of tourists are developing and shaped in the digital age (Munar & Jacobsen, 2014). In parallel, it is increasingly recognized that social media platforms such as Twitter can provide highly valuable and insightful data to tourism research (Leung et al., 2013). For this reason, research on the effects of digital tools on tourists' attitudes, behaviors and well-being is related to the literature, and research in this area is developing rapidly (Wang et al., 2013). Therefore, understanding how and why changes can occur is essential to capitalize on the opportunities they present.

Recent literature highlights the essential role that emotions play in a tourism experience, their temporal patterns of formation, and the important role of social media in tourism research. Yet the convergence of these aspects has not been adequately questioned. Therefore, the study provides an integrative perspective by exploring tourists' tweets in terms of both temporal location and emotional content in order to provide meaningful results for the academic and practical field. The current research aims to bridge the gap between the available literature and the analysis of how time and emotions play a role in tweets shared by tourists. Such an approach can be extremely important for understanding tweets shared on social media and its impact on both academia and industry.

Methodology

The data pulled from the Twitter social media platform were imported using the Twitter API application of the MAXQDA 2022 software. This program was chosen for data collection as it provides the opportunity to import and analyze structured texts appropriately (Rädiker & Kuckartz, 2019). The data taken from Twitter contains thoughts about destinations. In this context, MasterCard's Global Destination Cities Index was used while determining the focal points of the study (Mastercard Global Destination Cities Index, 2019). The reason for choosing this index is that people like shopping etc. It is due to the fact that it allows us to access data such as the number of destination visitors by compiling the data. As can be seen in Table 1, this report contains the highest number of international visitors and the rank of the countries. The report includes information on the first 20 destinations. However, within the scope of the study, the top 10 destinations were selected, and the data taken from Twitter was related to these destinations. Tweets are taken between September 1, 2022, and October 1, 2022 and cover a period of 1 month. In this context, tweets were shot in English and different numbers of data were obtained for each destination.

Findings and Conclusion

Although the Bangkok destination, which is at the top of the list, hosts many visitors, it is seen that tweet sharing is low compared to the number of visits. Pechpakdee et al. (2022) gave suggestions on this subject in his study. He emphasized that the destination of Bangkok should be more compatible with technology and thus the accessibility of technology to tourists can increase. In addition, it is thought that the use of social media more in Bangkok, which is among the destinations where negative emotions are low within the scope of sentiment analysis, is important in terms of increasing the image of the destination.

When the data obtained from Twitter are analyzed numerically, it has been determined that the least tweet sharing occurred in Kuala Lumpur destination for a month. Bangkok and Antalya destinations follow Kuala Lumpur. It can be said that the destinations with a lot of shares are London, New York and Dubai, respectively. When the tweets shared are evaluated in terms of day and time, it is seen that it is intense on Thursday. Following this, many tweets were shared on Friday. Shares generally remained low on Saturday and Sunday. When evaluated in terms of hours, it is not possible to say that the shares were collected in an hour. However, it can be said that the intensity of sharing is usually between 12:00 and 23:00. It has been determined that the time period when the shares are low is usually between 00:00 and 03:00.

When the sentiment analysis results were examined, it was determined that the destination with the least negative and partially negative emotions was Dubai. Singapore and London destinations follow Dubai. The destination with a lot of negative emotions is Istanbul. In this direction, when neutral emotions are examined, the destination with the lowest rate has emerged as Istanbul. There is a clear distinction in Istanbul destination. Neutral emotions were less, but negative or positive emotions were more pronounced. The destination with the most neutral feelings is Kuala Lumpur. In this destination, the distinction is not clear, so it has been determined that neutral feelings are in the majority. When partially positive and positive emotions are evaluated, it is seen that the destination with the highest number of these emotions is Dubai. Kuala Lumpur and Tokyo destinations follow Dubai destination. In addition, Tokyo destination differs from other destinations in terms of partially positive and positive emotions. While partially positive emotions are more than positive emotions in the other nine destinations, this situation differs in Tokyo destination and positive emotions appear partially more than positive emotions.

The City Diplomacy and Istanbul's Capacity for City Diplomacy

Kent Diplomasisi ve İstanbul'un Kent Diplomasisi Kapasitesi

Berna Aksoy OZCAN¹

Öz

Günümüzde kentlerin ulus-devletlerin alt aktörleri olarak uluslararası sistemde yer aldıkları görülmektedir. Bu göçün 1970'lerde başlayan hem kentleşme hem de sanayileşme süreçlerinin istenmeyen bir sonucu olduğunu söylemek haksız olmayacaktır. Ancak sanayileşme süreci yarım kaldığı için özellikle yerel ve ulusal yönetimler arasında çeşitli yönetim sorunları yaratmıştır. Sürekli göç, İstanbul da dâhil olmak üzere Türkiye'de önemli sayıda şehri etkilemiştir. 2000 yılından itibaren İstanbul, dış göç nedeniyle kent kültürünü ve kent kimliğini giderek kaybetmektedir. Böylece kentleşme süreci hem iktisadi hem sosyal olarak İstanbul için tamamlanamayan bir süreç olmaktadır. Bu çerçevede, bu makale, İstanbul'un kentleşmeden kaynaklanan ekonomik ve siyasi sorunların çözümü açısından kent diplomasisi kapasitesini keşfetmeyi amaçlamaktadır. Bunu yaparken, bu makale yerel ve merkezi yönetim arasındaki gerilimi diplomasinin kullanımı açısından önemli bir neden olarak örnek almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent Diplomasisi, Küreselleşme, İstanbul, Kentleşme, Kent Yönetimi

ABSTRACT

Today, cities are considered the sub-actors of nation-states in the international system. The disruption of public services stemming from continuous migration emerged as a new problem during the early 2000s. It would not be unjustified to argue that this migration is an undesired result of the processes of both urbanization and industrialization, which began in the 1970s. However, industrialization remained incomplete, creating various governance issues, especially between the local and national governments. This migration flux has influenced many cities in Türkiye, including İstanbul. From 2000 onwards, İstanbul has gradually been losing its urban culture and identity cause of emigration. Therefore, urbanization could not be completed both economically and socially in İstanbul. Within this framework, this article aims to explore the city diplomacy capacity of İstanbul in terms of solving economic and political problems arising from urbanization. This article takes the tension between local and central governments in terms of diplomacy as an example.

Keywords: City Diplomacy, Globalization, İstanbul, Urbanization, Urban Governance

¹ **Corresponding Author:** İstanbul Nisantasi University, Department of International Relations, aksoy.berna@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-2448-6282>

Introduction

Today, many people are living in urban areas. Approximately 56% of the world's population – 4.4 billion people – live in cities (United Nations, 2018). This trend is expected to continue as the urban population doubles by 2050. At this point, about 7 out of 10 people will live in cities. Thus, it will create some problems for urban governance, the reason for the mass population in the cities. The growing population is a critical factor in tackling several issues for the mayors of the megacities. Consequently, global changes affect local stability due to the speed of population growth in cities.

After the Industrial Revolution in the 18th century, migration from the countryside to the city and urbanization brought many problems. As the population in cities has increased, the issues have also grown. These problems are local problems such as sanitation, infectious diseases, accommodation, waste management, transportation, etc. In the 2000s, many concepts such as globalization, localization, centralization, and decentralization were intertwined. Especially in cities, where the speed of life exceeds the rate of nature, many problems affect human life.

Richard V. Knight, an economist and expert on urban affairs, argued that rapid globalization had created a new global society characterized by "a global consciousness and a global ethic" (Knight, 1989); the Bulletin itself adopted this position as an early theoretical justification for the social forces guiding the municipal foreign policy movement. Other academics later began to agree, particularly as the legitimacy of the nation-state was increasingly endangered by globalization, that the development of a global consciousness impacted the municipal foreign policy movement.

City diplomacy emerged in the 1980s with the reactions of U.S. cities against Reagan's policies. For the first time, the mayors of U.S. cities, Reagan's "new federalism" placed greater responsibilities on state and local authorities, including managing growing numbers of Southeast Asian refugees, building footholds in overseas markets, and the problems posed by oil (Leffel, 2018). Prices and oil shortages, often without any federal policy, combined with Reagan's involvement in Central America and other foreign relations concerns, such as the nuclear arms race with the Soviet Union, U.S. cities' participation in foreign affairs accelerated significantly. Consequently, there are many protests against the U.S. Government to stand by human rights and legislation norms. Although Reagan's governance put pressure by cutting federal aid to municipalities, the mayors insisted on their protests even if it would decrease these cities' incomes. The cities located in states with democratic regimes can manage municipal foreign policy or city diplomacy with the help of norms and legislation for the best welfare of residents.

In academic literature, the studies on city diplomacy have not utilized quantitative methods. A qualitative analytical approach is most appropriate without measurable data in city diplomacy research. Many studies have used either case studies or comparison methods furthermore discuss the practical dimensions of city diplomacy beyond urban governance. Van Der Plujim and Melissen (2007) acknowledge the growing significance of local governments in public diplomacy, as some towns are establishing unified "municipal foreign policies." Musch and Sizoo (2009) prepared a working paper sponsored by the municipality of Hague in the Netherlands about urban governance in conflict prevention, peacebuilding, and post-conflict reconstruction. Acuto (2021) primarily examines governance issues between US central and state governments and global governance issues of local governments. Another researcher, Kosovac (2021), examines city diplomacy as a new foreign affair among the local authorities and argues that cities have a prominent role on the global policy stage with the help of city diplomacy. Most of them discussed the relative facts of city diplomacy on urban

governance in international locations. However, acting in city diplomacy is hard for developing countries or countries on the democratization process in local and national governments. Another issue for these states is that they dominate cities and hobble their political and economic independence according to centralized governmental politics. The forms focus on harnessing the developing or developed cities as economic growth engines.

This study will discuss the capacity of local governments to act in city diplomacy to solve the political and economic problems arising from globalization at the regional level. On the other hand, the city diplomacy capacity of the city of Istanbul, known as a diplomacy center in the past, will be investigated at the international level, and its problems in establishing diplomatic relations will be discussed.

1. What is City Diplomacy?

Diplomacy is a critical factor in problem-solving among states. In ancient times, city diplomacy was a diplomatic activity between the cities. In ancient Greece, city-states like Athens and Macedon started to get into relations by acting in diplomacy. They were regularly sending and receiving embassies of ad-hoc diplomacy. During Renaissance times, Italian city-states Venice and Milan permanently established diplomatic missions abroad after the Treaty of Westphalia in 1648 led to the development of a state-centered vision of international relations. Modern diplomacy became the mass measurement of states for national interests.

With the formation of contemporary states and international order through the introduction of the Westphalia Agreement, the conditions were the main actors of the diplomacy. Between the 17th and 18th centuries, the negotiations and diplomatic processes were part of closed systems mainly regulated by powerful states (England, France). In addition, diplomatic language was changing through the powerful States' language. Meanwhile, the state with the primary diplomatic language is the dominant actor in managing the international environment or community. The 19th century was the century of the empires, and the 20th century was the century of the nation-state. However, the shape of international actors has changed considerably to sub-actors like local organizations and authorities. The 21st century is the age of cities and local authorities' representatives on a global scale.

Today, globalization has settled on multilayered diplomacy to handle the many issues that extend beyond the global stage. Many international actors have occurred, except states. However, the states' sovereignty and territorial borders are the primary factors of political issues. However, the other international actors are keen to integrate themselves as an actor to tackle the many problems linked to their political sphere or global issues by using diplomacy. Therefore, the states use diplomacy not only as a dialogue tool with other states but also as a negotiation tool with other international actors like sub-state actors (NGOs, transnational cooperation, regions, cities). Many concepts are compared to traditional diplomacy in negotiating with other international actors.

Early studies defined the Netherlands Institute of International Relations. Clingendael defines city diplomacy as "the institutions and processes by which cities engage in relations with actors on an international political stage to represent themselves and their interest to one another" (Pluijm, 2007). Cities have a significant role to play, similar to state diplomacy, in solving the problems of a globalized world. Many researchers define alternative diplomatic relations in different terms like "sub-state diplomacy," "multilayered diplomacy," or "Para diplomacy," which are the most commonly used ones to realize city diplomacy.

The most accepted definition is "city diplomacy is the tool of local governments and their associations in promoting social cohesion, conflict prevention, conflict resolution, and post-conflict reconstruction to create a stable environment in which the citizens can live together in peace, democracy, and

prosperity" (Sizoo, 2007). Another definition is from Demirtas that "city diplomacy is the policy applied by cities to represent themselves in global politics, and to realize their interests" (Demirtas, 2016). However, it is hard to give the correct meaning to the definition of city diplomacy in a narrow way for understanding the activities of municipalities in international relations. City diplomacy is still used as a new diplomacy concept in progress between the mayors of capital cities and their central governments in the global sphere.

The effectiveness of city diplomacy relies on the coordination of local and central governments. Even if a global problem occurs as a local problem, it is limited to local governance. It does not affect other regions of the country. The central government should tackle the issue on the job. Many foreign organizations and municipalities explore the city's cultural assets and comparable aims to reap the most profit from the preparations for the success of city diplomacy. Conversely, cities operate as global hubs that perform economic and political functions to offer a sustainable habitat for their citizens. Three parts stemming from globalization have caused tension between central and local governments. One is global migration, and the others are international trade and climate change. Trade is a factor that most megacities involve in a great line of transportation and banking instruments. There is no way to refuse these regulations; they are carrying all the facilities and giving many opportunities to residents in their areas. There is competition among megacities to receive some funding from international organizations to repair cities' locations and develop economic and political instruments. In addition, the mayors can do their responsibilities as a president to their voters.

After the 2000s, the mayors and their representatives have worked harder than ever to face global issues. For instance, climate change has been central to the C40 World Mayor Summit Initiative since its inception in 2005. In terms of democracy and the rule of law, the "Little Visegrad Group," which was founded in 2019 by the mayors of Budapest, Prague, Warsaw, and Bratislava, has bypassed their national governments by promoting pro-EU legislation (Dalibon, 2022). With foreign representation, local administrators taking on the role of ambassador, applying to international initiatives for their regions, and sister city agreements, the conflict between the central and local administrations grows (Acuto, Kosovac, & Hartley, 2021). During the summer of 2022, a flurry of unnoticed worldwide declarations from around the world revealed a long-awaited announcement of cities' diplomatic activity. In the aftermath of the war, eight mayors from the Eurozone cities network (Florence, Helsinki, Lyon, Marseille, Oslo, Riga, and Tirana) sent delegations to Kyiv on August 19, 2022 (Dalibon, 2022). A deal was negotiated built on three pillars: sustainable urban development, accountability, financial transparency, and local democracy. The agreement sets the stage for Ukraine's journey toward the Copenhagen criteria as part of the EU's Rebuild Ukraine Initiative. The EU Commission was expected to announce that initiative in May 2022. This agreement exemplifies how cross-border city interactions can align with national-level foreign policy objectives. These European cities in the Global North have economic and diplomatic supremacy. The Global North is increasing its influence on global governance. Indeed, it stems from local democracy, openness, accountability in local and central government finances, and sustainable urban development. Moreover, many European cities are mandated to act on international policy issues often overlooked by central governments (Kosovac, Hartley, Acuto, & Gunning, 2021). Both in the Global North and South, Such examples can be seen in countries where national and local administrations are dominated by inward-looking political parties that promote opposing narratives about the urgency of climate change, migration, and socioeconomic inequality.

2. Urban Governance and International Relations

Historically, cities have been centers of trade, culture, education, and economic opportunity. Despite this, urban population growth has not always been consistent. Indeed, urbanization is a relatively new concept. For instance, in 1800, more than 90% of the global population resided in rural areas.

According to the United States Census Bureau, more than 94 percent of the U.S. population lived in rural areas in 1800; by 1900, this proportion had reduced to 60 percent appropriately (Ritchie and Roser, 2018). The growing factors of cities are the industrial revolution and sustainable development of economic structure. The Industrial Revolution contributed to the development of the city capital at the beginning of the 1900s. In addition, the worker population increased in the 20th century for the welfare of the society. Many people living in the center of London became more urban than rural at the end of the 20th century. A new metropolis, known as a megacity with a population of at least 10 million, has emerged due to urbanization in recent years.

Globalization and urbanization have spread the prominence of urban governance. However, it is vital for the local government to have some instruments or to achieve some goals for their residents for the city's welfare. According to Ndreu (2016), urban governance must occur when people live in a community and have enough intimate interaction to address their problems as a group to attain the desired results.

2.1. The Definition and Characteristics of Urban Governance

In the 2000s, the central governments' authority decreased during the current global problems and will appear in the future. In the past, starting with the Industrial Revolution, cities became the new social settlements. In the sociological aspect, the society is classified as urban and rural people. The municipalities needed to construct many services for the people working in factories with their families. Meanwhile, there were many factories and dormitories in cities. Every city in Europe had different styles to be settled according to the culture of societies. For instance, English people liked to settle around the city center in rural areas. But French people wanted to pay in the center of cities. In the 1700s, less than 2% of people worldwide lived in cities (Tekeli, 2021). The increasing population with industrialization has also led to the development of cities, which are manufacturing areas. However, in the world, many cities are pulling the mass migration movements towards the frontiers; most are on the edge of the migration road, while the others are well-developed cities attracting immigrants for a better life.

Hedley Marshall's book 'Stamp Memorial Lectures' provides a positive definition of the local authority. He defines it as having three main characteristics: it must have a restricted geographical area in operation within a state or a nation, a democratized election process, and the hegemony of fiscal instruments, including city capital and power of taxation (Sharpe, 1970). Humes and Martin (1961) argue that local government should have essential features. These are a particular population, a specific surface area, legal status, and ability to sign contracts with other actors (NGOs, municipalities, states, etc.), which can collect taxes, and determine its financial freedom, have a stable and well-formed organization elected by residents of the city, and effective political participation.

In the 2000s, Wilson and Game (2006) claimed that urban governance is a multi-functional, geographical organization focused on achieving social, economic, or political goals using funds provided from above or those generated by its revenues and that it oversees and regulates all public services provided to the local community. Considering all the definitions provided above, it will seem that the relationship between the central and local governments and the interaction between local governments and the local population serves as the common denominators. However, there is tension between national and urban governance on the division of power in the city area. Welfare, public service-providing, and the liberty of the residents' participation in the election are the characteristics of the city's autonomy. In contrast, local government is also a part of the central government on the restricted areas of the city in national borders.

All these definitions overlap urban governance, which has contemporarily a broad role and responsibilities in international affairs. From a global perspective, most megacities have the budget of small states, and they can control their budget. Approximately 300 cities are called "global cities" worldwide (Sassen, 2012). For instance, New York, Tokyo, Sidney, Paris, and London are notably most mentioned cities in the same way. A city that acts as the primary node in the world economic network is called a global city, also known as a power city, world city, alpha city, or world center. The theory behind the idea, which has its roots in geography and urban studies, is that globalization has led to a hierarchy of strategically important places with varied degrees of global influence over trade, finance, and culture.

The megacities have complex systems; however, they are incomplete systems. Nevertheless, the population growth is due to the increasing capacity of city development and new trends reconfiguring the social order. By the way, many cities should have integral characteristics to regulate public services. These are (Nydreu, 2016);

- 1) Local area: Each local government unit functions in a defined territory. Depending on the territorial configuration of the state, this area could be a city, town, region, or anything else. Surface and its boundaries are established by special legislation enacted by the central government or parliament.
- 2) Local authority: a well-developed organization in a public area is responsible for all the public services. It requires reforming the general issues of globalization, including global problems.
- 3) Local finance and free budget: The local unit must have finances to deliver services and perform functions successfully. Because the services it provides residents should be financially supported, these funds might come from local taxes and state subsidies.
- 4) Local autonomy: The local government can develop and operate in legally recognized activities and functions. It also involves the legal right of local citizens to elect representatives to administer the region by the established laws. It should be highlighted that autonomy does not imply sovereignty over these bodies, which are legally and structurally dependent on state structures.
- 5) Local participation: The local government can develop and operate in legally recognized activities and functions. It also involves the legal right of local citizens to elect representatives to administer the region by the established laws. It should be highlighted that autonomy does not imply sovereignty over these bodies, which are legally and structurally dependent on state structures.
- 6) Local development: The city's growth will meet the community's needs. The benefit of local government is primarily the development of economic opportunities based on *equality for all the residents*.

A city's functions require a particular population, a specific surface area, a foresighted leader, and continuous organization. However, population growth has been increasing rapidly in the last decades in megacities worldwide. The megacities are facing many global problems, mainly including migration flux. Therefore, the first thing to recover the city's situation is to arrange a stable population increase rate. As a result, urban population stabilization will ensure that requirements such as housing, food, and beverage are less in demand and social services are provided to a smaller population. This suggests that the needs of a specific region are proportional to its borders and people. Besides, it is a fact that the functions of the city are similar to the parts of a state, as stated in the 6th article above. Procedures such as the dominant region, autonomy, political participation, autonomous budget, and economic income, as the standard functions of the city and the state, cause mayors and presidents to conflict

against each other in the field of governance (Pejic, 2022). City diplomacy is especially significant regarding capacity building of the actors conducting diplomatic relations, directing foreign relations, maintaining ties and cooperation, and creating mutual benefits.

Globalization focuses on development, welfare, and marketization for the states. However, there are main issues related to global issues that occur in local areas facing the local population and need to be solved by local authorities. However, there are fundamental issues with global concerns that develop in regional areas and are met by the local population and must be addressed by the local government. Some elements, such as the local authority's economic strength, the variety of income items, or the existence of an autonomous administration, directly impact these issues.

2.2. The Importance of Urban Governance in Global Issues

It is clear today that local authority plays a crucial role in maintaining peace, which is separated in many ways from the state. A sociologist, Johan Galtung, pointed out the local leads as peace factors, actors or workers capable of tackling the global issues that limit society's welfare in urban life (Galtung, 2000). Local authorities have some motivations for problem-solving and peace-making roles. In addition, local authorities can tackle global issues with the help of the central government. Local authorities do not possess military power. Only the states have arms, and also, the states have ideologies and national goals based on geographical aspects and historical heritages. Consequently, the municipalities are less pathological than states. Towns and cities have a vision of sociological and economic issues in societies' daily lives. Many small municipalities are the mirrors of society on a large scale. Residents of the cities have the role of establishing the city's culture and identity and even forming the city's architecture. However, globalization forced the cities to be a complicated system failure. The developed cities and undeveloped towns are exposed to global problems. The structure of the city population is changing, and the planned urbanization is surrounded by suburban neighborhoods. This situation affects even the election promises of the mayors, and serving the more multilayered social classes also disrupts the city's public services.

To adapt to the changing world, modern cities have a global vision. These cities are divided into the Global North and South beyond the financial opportunities (Kosovac, Hartley, Acuto, & Gunning, 2021). All the towns in the north and south are under the effect of globalization and decentralization. Wealth and income inequality continue to deepen disparities in well-being, education, and other facets of society in the Global North's affluent cities. At the same time, rising property values hastened gentrification and pushed lower-income households to the outskirts of cities (Wellen & Van Hulst, 2012). Additionally, with the influx of migrants displaced by economic crises and many problems related to municipal services, the mayor can be stressed due to the growing population and face fiscal problems. Thus, several policy issues, including socio-political division and environmental deterioration, can be linked to underlying global economic pressures formed by structural change, modernization and hyper-flexibility of production systems, and capital mobility (Kosovac, Hartley, Acuto, & Gunning, 2021). Local governments have been looking outside their borders for possibilities to work together as they try to relate these and other regional issues to the global scale and look for forums to exchange expertise. This is what has sparked a growth in city diplomacy.

3. Diplomatic Capacity of İstanbul in City Diplomacy

Istanbul is the megacity of Türkiye and has approximately 60 % economic share of the Turkish economy. A successful governance in Istanbul is akin to effective resource management for the Turkish

economy. Various qualities have a global impact on Istanbul's urban governance. However, these qualities can affect the capacity of city diplomacy in the international system.

3.1. City Diplomacy of Istanbul in Ancient and Modern Times

Istanbul is a historical city that has been the scene of various forms of diplomacy for centuries. Soon after Constantine the Great transformed Byzantine, the little Greek colony founded by Byzas, into Constantinopolis, the metropolis of Constantine, Roman power in the West crumbled, leaving Constantinople as the hub of the civilized world. Constantinople became a destination for traders, visitors, pilgrims, ambassadors, and go-betweens as the capital of what Western historians would eventually call the Byzantine Empire (Lutwak, 2009). The Nea Rome, a religious as well as governmental hub and the most fantastic city in the Mediterranean basin, gained significantly from the respect placed upon it by the imperial court. The New Rome was also the new caput mundi (head of the world). Its imperial magnificence enchanted outsiders who gazed at its buildings, such as Hagia Sophia, the Basilica of St. John Lateran, and the Pantheon. It was called the "Great City" among the Europeans cause of its beautiful landscape, significant monuments, disciplined soldiers, well-qualified merchants (called Levantines), and well-ordered society (Gurkan, 2019). In the 1500s, when the Ottoman Empire was raised at the center of diplomacy, Istanbul was the center of diplomacy and espionage. Ambassadors had a significant role in shaping the image of Turkish people and Turkish culture in Europe. According to the writing of European ambassadors, they served and informed much knowledge about the Ottoman Empire's political and economic structures, the structure of Turkish society, etc. So, these reports were used to understand the Turkish community for policymaking by the other states. Diplomacy was then used not only to discuss political and economic issues but also for inter-communal, cultural, and social interaction. Ambassadors worked as historians, archaeologists, anthropologists, and cultural ambassadors in addition to solving the problems of their citizens in the Ottoman Empire, supporting their commercial activities, and solving legislation issues. On the other hand, Tanzimat-era Levantines (settled merchants of Italian, French, English, and Slavic origin from the western Mediterranean and engaged in commercial activities) played an important role in diplomatic relations to contribute to the commercial activities of the city (Cakicioglu, 2007). Besides, Levantines contributed to the urban identity of Istanbul with elements such as music, theater, fashion, and architecture from European civilization and the commercial activities of Istanbul's urban culture. The city's culture and identity are dependent on residents and their cultures.

In modern times, extending the borders of economic opportunities, the states enforced their management capacities in domestic policy. However, the national governance especially could not manage the whole part of megacities to give the same order in all fields of public services. There are many obstacles to this type of governance beyond the inequalities of the regions. Globalization has caused problems like man, many types of governments, and many kinds of diplomacy. Globalization has been identified as the cause of global governance and urban governance and is also caused by decentralization. The definition of global urban governance mentions the significance of the governance of cities in the worldwide system with a trans-state governance understanding.

In the 21st century, a new governance trend is realized by the policy-making institutions called 'decentralization.' It is a new definition that occurred by the global system regarding global problems and their solving. Decentralization can be used to refer to urban governance, especially if decentralized governments are in charge of controlling cities rather than villages or communities (Obem-Odoom, 2012). Decentralization is not only a new form of urban governance but also a new trend of governance to be stable in the regions dependent on the central government. However, decentralization requires democratization and liberal economic management for the society and the state (Pejic, 2022). National and urban governance can manage and harmonize the public services for the growing and multi-

cultured population in megacities. Nevertheless, some global issues affect local and central government on behalf of decentralization. These are like migration flux and climate change effects in regional areas.

Local issues, like migration, are increasingly impacted by national or worldwide policy concerns. This is a global interaction between regional and international problems. In European cities, the mayors rely on political decisions and funds provided by the federal, state, and European Union (EU) levels due to a lack of legal authority and financial resources (Heimann, Stürner, Bendel, & Schammann, 2021). Cities must have access to EU forums that address migration and integration issues so they can learn about the laws, political choices, and financing options. In EU Policy progress, mayors must follow a channel from urban governance to the EU supranational system. Therefore, the mayors cannot locally manage city diplomacy in the EU zone without the national and supranational levels. The capital cities have more problems than the other cities. We know that megacities' issues are more complicated than other small cities. Managing capital cities requires more expertise. At the same time, it is difficult to solve these problems without the central government's support in matters such as projecting and budgeting. Therefore, mayors who will conduct city diplomacy do not have the potential to act independently.

While international migration features a high potential for both migrants and their new city of residence, it also generates a series of challenges whose management falls mainly in the hands of mayors (Curtis, 2014). Nevertheless, migration flow from undeveloped countries can decrease the number of qualified workers. It can intensively cause the wave of the labor market in the wage profile for the residents of the cities. As a result, it could cause damage to municipal services and prevent them from expanding the services all around the city residents equally. In Istanbul, since the 2000s, the city population has increased yearly. In 2007, for the first time in human history, more people began to live in urban than rural areas. In addition, on a global scale 100, 000 people a day move to other cities (Pluijm, 2007). So, it is clear that cities have a more prominent role in the world than ever in the era of globalization.

3.2. Tension between local and central governments in solving global problems

The mayor of Istanbul governs as a small state or a large municipality. For large populations, tackling global issues such as mass migration, sanitation, the water system, climate change, and waste management is difficult for the mayor. Today, 16.1 million people are living in Istanbul, and one out of five people living in Istanbul is a migrant. These people have several problems related to climate change, global effects like mass migration movements, air pollution, and urban heat on the speed of urbanization. Urbanization speed increases day by day in uncontrolled settlements like an urban sprawl. On the other hand, Istanbul faces mass migration from 2011-2023; still, the migrants come and settle anywhere they want. The architectural identity and city culture that historical cities have built on past experiences also form the basis for the city's people to create an urban identity. Therefore, Istanbul is a world heritage city due to its importance, the multi-layered structures of its cultural identity, and the fact that it has historically hosted many cultures.

A broad level of democratization is linked to the growth of local communities. In essence, democratic values like liberty, participation, and effectiveness form the foundation of local governments (Sharpe, 1970). Local governments serve as crucial examples of how the interests of the people are represented politically because they are the level of government closest to the average person. Therefore, from the perspective of total democratic growth and the maintenance of human rights in society, local government development is crucial (Keles, 2012). Providing standard services for residents who cannot

offer them individually is a significant activity of most local government systems, demonstrating the strong relationship between democracy and local government (Sharpe, 1970).

The existence of the middle class, probably skilled workers, at the scale of urbanization in the world supports efficient and quality production at the global level and increases the capital of cities. Capital widening in cities increases the diversity and richness of urban identity in social areas. However, today in Istanbul, there is an obstacle to the city's identity that uncontrolled migration flux from neighboring countries has lost the development as a smart city of the world in the last decades. In addition, population growth can affect many city development issues. Spending a large part of Istanbul's city revenues to meet the needs of the growing population is a significant problem for the development and culture of the city (Pluijm, 2007). In addition, foreign migration from neighboring countries can worsen the city's security, development, economy, and urban identity. Also, controlling the migration growth is a way to protect the city's identity and culture. A city like Istanbul, whose urban identity and culture have a historical richness parallel to world history, needs to control immigration to preserve its urban identity (Tekeli, 2021). As a result, to engage in global city diplomacy in the glocal forum, a controlled economy, orderly population, limited city territory, and a briefly well-developed city, similar to superpowers in classical diplomacy, are required. However, Istanbul has a deep problem controlling foreign migration from the neighborhoods, and it has gone to unrestricted ways to tackle serving the public services equally to its residents.

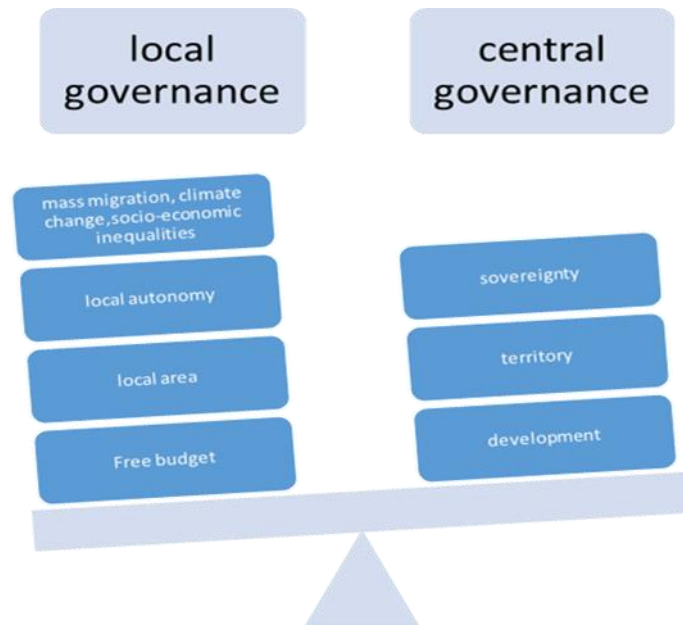

Table 1: The global issues affecting the tension between local and central governance

According to this viewpoint, migration, socio-economic inequalities, and climate change, which are the most significant issues that cause tension between local and central governments, are the factors that can devour a large portion of the local government's revenues. On the other hand, the power of the local government to define the city's territorial limits, regulate its budget, and enforce a population

restriction provides respite in resolving these issues. However, Istanbul's constant extension of the provincial border, revisions to the zoning plan, increasing immigration, and growing city population make it difficult to receive an equal and fair share of public services. The fact that two elements are being affected by migration and climate change is shown in this table. The first is in the region or city, a local area designated city, which is the subnational governance of the region. The other type of governance is parallel governance, defined as a state more significant than a region or city or as the entire state controlled by the state is central or national.

Global issues primarily affect local areas like cities, regions, etc., rather than the whole state. Subnational and local foreign policies encompass all units under the central government's worldwide contacts. Municipal foreign policy, on the other hand, contains local governments' interactions with global actors, particularly at the municipal level (Demirtas, 2023). Cities are vital in the worldwide economy and can network in this field. However, the cities' role in the global system has increased, and global issues pushed urban governance to break the national level policy by strengthening global peer-to-peer political, economic, and social networks (Acuto & Rayner, 2016). The cities in the world which have similar properties mainly connect. They are population size, development level, and geographic proximity. Some cities named "world cities" have these properties and networking to review with the other cities to reshape their capacities to tackle the following global issues. These cities have an international strategy, a dedicated international office, and well-qualified representative officers. Only a few cities can effectively manage networking, relationships, and responsibilities to conduct city diplomacy (Acuto et al., 2018).

In 2015, U.S. President Donald Trump declared that 'The Paris Climate Agreement is another agreement to the detriment of America, Trump said. 'The Paris Climate Accord is simply the latest example of Washington entering into an agreement that disadvantages the United States to the exclusive benefit of other countries, leaving American workers and taxpayers to absorb the cost in terms of lost jobs, lower wages, shuttered factories, and vastly diminished economic production ... I was elected to represent the citizens of Pittsburgh, not Paris.' (Voice of America, 2017). However, the representatives of the U.S. States and senators pointed out that this problem is for everyone's situation, which is settled in U.S. territories. For instance, some mayors of U.S. cities promised to reduce carbon emissions in all fields of public services. In addition, some state and city officials in the U.S. state that they declared to promote clean energy sources, even without support from Washington. U.S. city mayors showed their capabilities of being unruled from the central government policy to supply the residents of the cities.

Another example of the tension of local and central governance is from Ukraine. After the election of Ukraine's new President, the first open clash between significant and local government representatives occurred around the end of the summer of 2019. The reason for the conflict was an appeal made in July 2019 to Prime Minister Volodymyr Groysman by the Head of the President's Office of Ukraine, Andriy Bohdan, to suspend funding for projects and programs implemented by the State Fund for Regional Development, as well as subventions for the implementation of social, and economic development activities in certain areas. The Ministry of Finance continued to fund relevant projects and activities. However, with the change of government in early September, the transfer of money was halted by hundreds of notable social projects (CENSS, 2020). Social projects are a significant issue for the local governments to handle their authority through winning the next election. Therefore, harmony between local and central governments is essential for the success of public services and urban governance, even if they are from different parties or political views. This situation also affects the international city diplomacy capacity of the cities.

Acting effective city diplomacy, mayors and the city's international relations officer or representatives must take some following steps. It includes developing clear global strategies and better deploying central government resources. Cities need to prioritize which issues they will engage with and to what extent and measure some impacts on the methods for identifying which urban networks in the coming years will benefit their cities the most and influence international agendas (Acuto, Decramer, Kerr, Klaus, Tabory & Toly, 2018). According to these steps, there must be a stable population, clear budget autonomy, well-qualified representatives of the municipality, and a good relationship with the central government to not be limited to extending global networking.

For a mayor in a megacity like Istanbul, being a city leader is a significant issue in tackling the city's problems. In addition, to understand the dominant dynamics of international policymaking, mayors must also have a sound vision of some emerging themes that will likely shape the world's political debate over the next few decades. For instance, in 2006, Istanbul Mayor Kadir Topbas gathered 1,000 cities across more than fifty-six countries in the Istanbul Water Consensus. Local leaders have expressed their awareness of water and sanitation in this Declaration, calling national governments to create more effective sustainability partnerships (Acuto, 2013). A comprehensive assessment and inventory of water policies is part of the Istanbul Water Consensus, which advocates urban solutions with central governments. This is given potential policy exchange.

Türkiye is also a republic, and the government centralizes all the municipalities by controlling their budgets and not giving a certain autonomy to any other mayor. The central government does not tend to leave its will to govern to the local government. Furthermore, there are some dynamics of local governments in Türkiye. However, even if there is an authority at the local level, it does not have the will to determine the budget and plan the provincial borders and residences. Therefore, the areas where local authority intervenes in governance are limited. In this regard, limiting the population and dominance in the city budget are the areas that determine the provincial government's policies and provide the supply of public services in line with the needs. In this respect, decentralization allows urban governance to solve the problems arising from globalization at the local level. Eventually, mayors are the actors of urban governance, which can produce policies that are compatible with the center but separate from the center and can make the voices of the local people heard in the international system. The implementation of a regional foreign policy by Istanbul should be considered within the context of Turkish foreign policy. Turkish state administrations have a central administration-based structure, with locals repeating the center's message (Demirtas, 2016). If the central and local governments are from different parties, there may be a conflict of discourse, disruptions in public services, budget restrictions from the center, and restrictions on the movement of the city administration, such as intervention in urban planning. There are many tensions between local and central governance in developed countries, such as the relationship between the US States and the White House.

Istanbul is the most-popular city among the European cities and the 15th largest city in the world. For Istanbul, there is a rough way to act in city diplomacy on the global stage. However, the city has a significant problem tackling irregular migration from the Middle East and African countries. 2023, from January to July, the Turkish presidency of migration management announced that 348,097 migrants arrived in Türkiye as irregular migrants. From 2010 to 2022, approximately 628,562 people applied for international protection (The Republic of Turkey Ministry of Interior Presidency of Migration Management, 2022). The migration issue is a significant impediment to urban development plans and the provision of public services. A metropolis like Istanbul, with a population of about 16 million, cannot achieve its strategic worldwide goals due to ongoing immigration. In addition, Istanbul faces many problems like migration flux, climate change problems, sanitation, increasing population, insufficient public services, extending the city size from Tuzla to Silivri, socio-economic inequalities

among residents, etc. As an example of Istanbul, in the world, many international organizations are funding the cities to solve their mass problems by giving some grants or credits. Also, in most American cities, there is inadequate revenue to finance issues primarily affecting the residents. Financial officers can use fiscal policy, public-private partnerships (PPPs), and performance-based revenue models to catalyze economically impactful capital investments that create long-term value for the city, citizens, and businesses (Hamilton & Zhu, 2017). In contrast, Istanbul does not have an exact local authority because of the Turkish legislative system. However, Istanbul's size and problems are growing day by day. The local authority cannot solve these problems in a way that is consistent with global issues in Istanbul. On the other hand, city leadership increased with megacities' mass capabilities during globalization. Globalization has accelerated economic growth and civilization through consumption. Globalization also promoted population growth by increasing consumption. At the beginning of establishing a city in modern times, numerous groups and those responsible for establishing the city's cultural identity were concerned with financial issues. City means capital and culture. Both are significant issues to improve the city's identity. In addition, the middle class is improving cultural identity. However, in Istanbul, a mass immigration flux has corrupted the city's cultural identity. In addition, it has caused an imbalance in the city's economic resources, widening the gap between the rich and the poor. This has caused intercultural clashes, leading to diminishing cultural identity. The city must preserve its cultural identity while welcoming and integrating immigrants into its culture. Cultural identity means that to tackle global problems, residents feel responsible for improving the city.

Istanbul has 41 Sister Cities, 20 Cooperation Protocols, and 28 Memorandum of Understanding /Goodwill Protocols. A proposal to become a sister city is typically made through diplomatic channels. It is transmitted to municipalities via the Ministry of Foreign Affairs, or mutual contacts are formed. To become a sister city with any city worldwide, the Municipal Council must vote, and the Ministry of Environment, Urbanization, and Climate Change must approve. It is the second most potent sort of partnership that the two cities have established. The project might be as short-term as a collaboration or as long-term as a sister-city relationship. When establishing a relationship with a second city in countries having a sister city, Türkiye prefers the cooperation protocol. Memorandum of understanding/goodwill protocols represent the city manager's wishes. It is the first step toward improving relationships. The primary goal is to put intention into action. Between 1980 and 2000, sister city proposals were submitted. The European Union has had a considerable influence (Battal & Topcu, 2019). It all started with cultural collaboration activities. Following the collapse of the USSR, a rise in migration to surrounding cities, the need for new urban settlements, and an increase in the supply of public services raised the need for EU assistance for these towns. 2017, the Turkish Municipalities Cooperation assembled in Antalya for a local diplomacy workshop. Some problems in acting city diplomacy, representatives of many municipalities agreed on deficiencies of municipalities to get in a relationship with global cities, financial organizations, and initiatives. These are deficiencies in well-qualified officers, the deficit in city leadership, adapting the institutions to the worldwide level, inadequate coordination among the municipal institutions, and financial problems. In addition, another problem for networking with the other cities is that the relationship is up to the central government's foreign policy outputs. The Dutch authorities again blocked the attempt to come from Germany, and the minister was deported. Turkish citizens were detained in the events that took place during this time. In addition, in his press conference, Rotterdam Mayor Ahmed Ebutalib declared Minister Kaya an "undesirable foreigner" and took a state of emergency in the city. It caused political tension between the Netherlands and Türkiye; the relations between the two countries were affected, and the ambassadors were mutually withdrawn. Diplomatic relations, which were started to be kept at the level of charge affairs, were restored to their former level with ambassadorial appointments in September 2018 due to the negotiations. Unfortunately, the sister city agreement between Istanbul

and Rotterdam was canceled due to the tension between the two countries, Türkiye and the Netherlands. The key to diplomacy is to promote their interests in peacekeeping and cooperation or persuade the other side to cooperate. City diplomacy aims mainly to keep peace and solve the local problems similarly.

Consequently, Istanbul's urban governance is up to the central government's foreign policy outputs in city diplomacy. However, global issues affect Istanbul, forcing residents to leave or settle in the city's outer land. In addition, economic and social problems drive immigration employment in labor markets. It causes social tension among Istanbul residents.

Conclusion

Although city diplomacy is a growing subject in international relations, it is a valuable type of diplomacy regarding peaceful initiatives, inter-city coordination, and practical projects that local governments need regarding gains. Unsurprisingly, the cities that use city diplomacy effectively are mostly the cities of EU member states and large metropolises in the USA. Four factors enabling these cities to use city diplomacy effectively are local area, local autonomy, free budget, and political participation. These factors hinder local authorities from using their resources effectively. A free budget allows them to cooperate with other cities and coordinate upcoming projects; local autonomy enables them to develop semi-independent international relations with the central government, and there is concern about the mayor's re-election. It is an effort to maintain all the residents to serve the public services equally and efficiently and to solve the city's problems through efficient projects.

In Istanbul, local governments should be able to include national and inner-city actors in the international relations management process. However, there is currently insufficient joint research that can serve as a model for this circumstance. In their foreign inter-city relations, local governments within Istanbul's borders, for example, are not sufficiently aware of one another, and they conduct similar studies regularly; local people and non-governmental organizations expressed as city stakeholders, universities, chambers of commerce, and other organizations should not be left out of the process while establishing and executing all of these relationships. To address the issue, our local government entities must provide effective data exchange and process management unity.

At the global level, it is clear that city diplomacy is more feasible in governments that democratize and respect local government autonomy. Istanbul's ever-increasing population, the instability of provincial borders, and the lack of fiscal freedom make it impossible to symbolize its independence at the international level, which it has not earned internally. Furthermore, the requirement of an external communication application that meets the country's foreign policy standards, even in the sister city implementation, limits the city's foreign relations capacity regarding governance.

As a result, the local administration, which is unable to take measures to halt population growth because of extending Istanbul's size, is unable to give equal access to public services to inhabitants. On the other hand, it cannot act freely on the municipal budget and is forced to conduct internal and foreign policy parallel with the central government. Thus, it will bring a different form to the megacities. Some of them will pass the evolution of the global city process towards the changing issues(migration, climate change, socio-economic inequalities); others will not pass the process, and wealthier residents will stay in a protected castle, and the poor residents will face imbalances and insecurity issues. This type of city will also abolish the departure of the middle class, which is the driving force behind the creation of the urban structure, and will transform cities into huge villages.

Compliance with Ethical Standards

Conflict of Interests: There is no conflict of interest between the authors or any third-party individuals or institutions.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

References

- Acuto M. (2013). City Leadership in Global Governance. *Global Governance*, (19), 481-498. <https://jstor.org/stable/24526208>
- Acuto, M., & Rayner, S. (2016). City Networks: breaking gridlocks or forging (new) lock-ins? *International Affairs*, 92(5), 1147-1166. <https://doi:10.1111/1468-2346.12700>
- Acuto, M., Decramer, H., Kerr, J., Klaus, I., Tabor, S., & Toly, N. (2018, February). Toward city diplomacy: assessing capacity in a selected global city. *Global Affairs*, [https:// globalaffairs.org/sites/default/files/2022-05/toward_city_diplomacy_report_180207.pdf](https://globalaffairs.org/sites/default/files/2022-05/toward_city_diplomacy_report_180207.pdf)
- Acuto, M., Kosovac, A., & Hartley, K. (2021). City Diplomacy: Another Generational Shift? *Diplomatica: A Journal of Diplomacy and Society*, 3(1), 137-146. https://brill.com/view/journals/dipl/3/1/article-p137_137.xml
- Battal, S., & Topcu, V. (2019). Yerel Yönetimlerde Uluslararası İlişkiler Faaliyetleri: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Üzerine Bir İnceleme' *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(19), 341-374.
- Cakicioglu, R.O., (2007), Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme, *Selcuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 337-356.
- CENSS. (2020, July 1). Conflicts between central and local authorities: What are the consequences for the state? Center for Security Studies (CENSS): <https://censs.org/conflicts-between-central-and-local-authorities-what-are-the-consequences-for-the-state/?lang=en>
- Curtis, S. (2014). The Meaning of Global Cities Rethinking the Relationship between Cities, States and International Order. In S. Curtis, *The Power of Cities in International Relations*. 16-32.
- Dalibon, J. D. (2022, November 27). Local diplomacy: An Undervalued Asset in Foreign Policy. *Open Diplomacy*: <https://www.open-diplomacy.eu/blog/dalibon-joseph-diplomacie-locale>
- Demirtas, B. (2016). Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Dış İlişkilerinin Analizi: Merkez-Çevre Etkileşimini Yeniden Düşünmek. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12(52), 151-173.
- Demirtas, B. (2023). Analysis of the Globalisation of City Diplomacy. In M. C. Arslan, & B. Sener, *Local Diplomacy: Policies, Practices and Tools*, 25-49. İstanbul: Marmara Municipalities Union Publications
- Galtung, J. (2000). Local Authorities as Peace Factors, Actors, Workers. *Journal of World System Research-Festschrift for Immanuel Wallerstein Special Issue*, 861.
- Gurkan E.S. Early Modern İstanbul as a Center of Diplomacy. M.A. Aydın.(Ed.) In *History of İstanbul* <https://istanbultarihi.ist/429-early-modern-istanbul-as-a-center-of-diplomacy>
- Hamilton, S., & Zhu, X. (2017). 'Funding and Financing Smart Cities'. *The Journal of Government Financial Management: Alexandria*, 66(1), 26-33.
- Heimann, C., Stürner, J., Bendel, P., & Schammann, H. (2021). When mayors make migration policy: The Future of City Diplomacy. *European Policy Center*.
- Humes, S., & Martin, E. (1961). *The structure of local government throughout the world*. Springer.
- Keles, R. (2012). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*. Cem Yayınevi.

- Knight, R. & Gappert G. (Ed.). (1989). *The Emergent Global Society. Cities in a Global Society* (p. 25). SAGE.
- Kosovac, A. Hartley, K. Acuto, M., & Gunning, D. (2021). *City Leaders Go Abroad: A Survey of City Diplomacy in 47 Cities. Urban Policy and Research*, 1-16. <https://doi:10.1080/08111146.2021.1886071>
- Leffel, B. (2018). *Animus of the Underling: Theorizing City Diplomacy in a World Society. The Hague Journal of Diplomacy*, 504.
- Lutwak, E. N. (2009). *The great strategy of Byzantium*. Harvard University Press.
- Nydreru, A. (2016). *The Definition and Importance of Local Governance. The Journal of Social and Natural Sciences*, 10(1), 5-8.
- Obem-Odoom, F. (2012). *On the origin, meaning, and evaluation of urban governance. Norwegian Journal of Geography*, 66(4), 204-212.
- Pejic, D. (2022). *City Diplomacy Back Home: Central-Local Tensions In a Time of Global Urban Governance. Journal of International Affairs*, 74(1), 23-39.
- Pluijm, R. v. (2007). *City diplomacy: the expanding role of cities in international politics. Netherlands Institute of International Relations*. https://www.uclg.org/sites/default/files/20070400_cdsp_paper_pluijm.pdf
- Ritchie H. & Roser M. (2018). *Urbanization*. <https://ourworldindata.org/urbanization>
- Sassen, S. (2012). *Cities: A Window into a Larger and Smaller World. European Educational Research Journal*, 11(1), 1-10. <https://dx.doi.org/10.2304/eeerj.2012.11.1.1>
- Sharpe, L. (1970). *Theories and Values of Local Government. Political Studies*, 18(2), 153-174. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1970.tb00867.x>
- Sizoo, A. (2007, October). *Concept paper on City Diplomacy. UCLG*: https://www.uclg.org/sites/default/files/EN_405_conceptpaperoncitydiplomacy_0.pdf
- Tekeli, İ. (2021). *Kent ve Kent Planlama Tarihi -1*. <https://www.youtube.com/watch?v=yCjKbYOP5Xs>
- The Republic of Turkiye Ministry of Interior Presidency of Migration Management. (2022). *Ministry of Interior Presidency. International protection. Turkish Presidency of Migration Management*: <https://en.goc.gov.tr/international-protection17>
- United Nations. (2018, May 16). *UN says 68% of the world population will live in urban areas by 2050*. <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html>
- Voice of America. (2017, September 24). *Amerika'da bazı şehirler ve eyaletler iklim değişikliği ile mücadelede kararlı. VOA America*: <https://www.voaturkce.com/a/amerikada-bazi-eyalet-ve-sehirler-iklim-degisikligiyle-mucadelede-kararli/4042145.html>
- W.Wilson, & Game, C. (2006). *Local government in The U.K*. Palgrave MacMillan.
- Wellen, S., & Van Hulten, A. (2012). *Gentrification and displacement: the effects of a housing crisis on Melbourne's low-income residents. Urban Policy and Research*, 30(1), 25-42. <https://10.1080/08111146.2011.635410>

An Activist Artist in the Face of Refugee Crisis: Ai Weiwei

Mülteci Krizi Karşısında Aktivist Bir Sanatçı: Ai Weiwei

Saime Uyar¹

ÖZ

Bu makale, günümüz dünyasında yaşanan mülteci krizi karşısında sanatçı ve aktivist Ai Weiwei'nin sanatıyla verdiği mücadeleyi araştırıyor. Siyasi ağırlıklı mesajlar içeren eleştirel ve düşündürücü çalışmalarıyla çağdaş dünyanın mülteci krizi karşısındaki duyarsızlığı ve gündelik politik amaçlarla sınırlarına kurdukları barikatlara meydan okuyan uluslararası sanat çalışmalarıyla ele almaktadır. Çağımızın önemli problemlerinden biri olan mülteci krizleri, iç savaşlar, doğal afetler veya siyasi baskılar nedeniyle milyonlarca insanın evlerini, yurtlarını terk etmek zorunda kaldıkları ciddi insani olaylardır. Etkileri ulusal ve uluslararası olan bu küresel sorun, beraberinde birçok yeni probleme neden olabilmektedir. Farklı kurum ve kuruluşlarca ele alınan bu sorun sanatın da odak noktasını oluşturmaktadır. Bu çerçevede sanatın toplumsal rolü oldukça önemli ve değerlidir. Çok yönlü olan mülteci krizini çağdaş sanat ekseninde değerlendiren Ai Weiwei, sanatın objektifliği ve evrenselliğini kanıtlayıcı işleriyle toplumsal hafızada sanatsal reformlar bırakmaktadır. Son 10 yılda yaşanan Suriye iç savaşıyla zirve noktasına ulaşan mülteci krizi, sanatçı ve kendisi de göçmen olan Çinli sanatçı Ai Weiwei'nin sanatının ana teması haline gelmiştir. Uluslararası platformda gerçekleştirdiği sanatsal aktiviteleriyle insani politikaların geliştirilmesine ve insani amaçlara ulaştırılmasındaki etkin rolünü gösteren güçlü sanatsal formlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ai Weiwei, mülteci krizi, sanat, eleştirel sanat

ABSTRACT

This article explores the struggle of artist and activist Ai Weiwei in the face of the refugee crisis in today's world. With its critical and thought-provoking works containing politically weighted messages, he addresses the insensitivity of the contemporary world to the refugee crisis and the international artworks that challenge the barricades it has been established on the borders for everyday political purposes. Refugee crises, one of the major problems of our time, are serious humanitarian events in which millions of people are forced to leave their homes and homelands due to civil wars, natural disasters or political pressures. This global problem, whose effects are national and international, can cause many new problems. This problem, which is addressed by different institutions and organizations, is also the focus of art. In this context, the social role of art is very important and valuable. Evaluating the multifaceted refugee crisis on the axis of contemporary art, Ai Weiwei leaves artistic reforms in social memory with works that prove the objectivity and universality of art. The refugee crisis, which reached its peak with the Syrian civil war in the last 10 years, has become the main theme of the works of Chinese artist Ai Weiwei, who is also an immigrant. He offers strong artistic forms that show his active role in developing human policies and achieving humanitarian goals with his artistic activities on the international platform.

Keywords: Ai Weiwei, Refugee Crisis, Art, Critical Art

¹ Corresponding Author: Malatya-Turkey, saime44uyar@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8665-8038

INTRODUCTION:

Recent Challenges in Migration and Refugee Crisis

Migration and refugee problem, which is one of the important problems of today, is a serious global problem that affects almost the whole world. This problem, which affects society deeply, and the various problems it creates and the possible solutions that can be taken against these problems have been the reason for this study.

Rapidly intensifying globalization, migration and colonialism have also deeply shaken the backbone of the traditional understanding of belonging. Especially on September 11, 2001, after the terrorist attacks that took place as a result of the collision of four passenger planes to the skyscrapers of the World Trade Center in New York, an involuntary and uncontrolled defense mechanism against “foreigners” began to be established worldwide. The framework of international politics has been redrawn upon this never-forgotten terrorist attack.

The marginalization policy for migrants and refugees from the past has been strengthened even more with this terrorist attack in 2001. After the Syrian civil war of 2011, when the migration and refugee problem experienced after 2001 peaked, racial discrimination, marginalization, and anger against foreigners can be described as inhuman defense mechanisms where nations justify themselves.

However, ideological tensions, ethnic and racial conflicts in the world have created new racism problems for nation-states.

When we look at today's world, immigrants, refugees, and borders cause a great sense of non-belonging. During these intersectional crises, thousands of people without identity, whose existence is unknown, are quietly disappearing for various reasons such as war, conflict, human trafficking, and illegal sea crossing.

The refugee problem we are witnessing today is a serious problem that is being experienced with the history of humanity. The famous political theorist Hannah Arendt has done many studies on the situation of people who immigrated from their countries between 1918-1945. She stated that in the ongoing process after the First World War, minorities and undocumented immigrants were equal in terms of legal rights, and that there was no improvement. Making radical statements about refugee rights, Arendt stated that people lost all their human rights rights from the moment they became refugees. Arendt, who argues that human rights are of no importance for stateless people, states that the past time has not impacted any positive improvement on refugee rights, and that the statelessness problem of individuals who become refugees has not been resolved, on the contrary, they have become normalized and today's order. Making statements about the lives of refugees, Arendt states that human rights are of no use to stateless people. She stated that it is now very difficult for these people to obtain their old rights (Wessel, 2016).

The Artistic Perspective of Ai Weiwei in Tackling the Refugee Crisis

The refugee crisis, which affects societies/nations in many respects such as social, cultural, political, geographical, and economic, which is one of the main issues of politics, has also become one of the focal points of art.

In this article, the refugee-themed works of Chinese artist and activist Ai Weiwei, who also came from a migrant family, were examined and the effects of art on the social structure were investigated.

In today's art, which hosts the refugee tragedy, Ai Weiwei has carried out many artistic projects inspired by refugee lives.

To document the international refugee crisis, Chinese artist Ai Weiwei created works in different categories such as sculpture, video, photo, installation, documentary film. He tried to raise public awareness in the face of inhumane events (Amirkhani, 2016).

Especially in response to the attitude of Europe, which closed its doors after more than 1 million refugees entered Europe by land and sea in 2015, Ai was on the Lesbos Island of Greece to closely witness the violence on the coast and to support various humanitarian efforts. He called on the European Union to account for "shameful and immoral" refugee policies in the face of the atrocities. After the Syrian crisis, he mentioned the mistake of burdening the refugee burden only on the border countries (Amirkhani, 2016).

Born in Beijing, China in 1957, Ai has come to the forefront with its art in the international arena and attracted attention in international media with its political-artistic projects with its artist and activist identity that produces versatile creative work. Resisting the negativities around the world, Ai performs his art as an active advocate of human rights (Britannica, n.d.).

Ai, a freethinker, had a great interest in art in his youth and invested in art life between China and the USA. In 1978, he founded an avant-garde group named "Stars", then moved to New York to attend the "Parsons School of Design" and started focusing on painting, followed by sculpturing (The Famous People, n.d.).

The artist, whose works are similar to the works of the French painter Marcel Duchamp and the German sculptor Joseph Beuys, has seriously focused on the problems of his age and has signed many works that are influential around the world about this topic. Coming from an immigrant family, the artist pioneered the production of solution-oriented works with the feeling and experience of knowing the problems experienced by immigrants closely (The Famous People, n.d.).

As a child, due to the right-wing politics of his father, who was a poet, he was forced to leave Beijing, where he was born with his family, and started to live in exile. He openly criticized the Chinese government's stance on democracy and human rights. The artist, who gained fame with political art creations defending human rights and freedom of expression in China, was detained in 2011 and his passport was canceled. The artist, whose travel documents were delivered to him in 2015, moved to Berlin, Germany, and started to focus on the refugee problem, one of the critical problems of the period, in a studio he established there (Tang Contemporary).

In addition to the human rights violations created by the closed borders, the fact that the brutality experienced in the border regions where they took refuge is being pushed behind the scenes in the face of the potential threat posed by refugees in today's world, has increasingly resulted in negative consequences for refugees. Serious problems such as the breakdown of families, rape of women and children, attacks on refugee camps, and human smuggling are among the main problems faced by refugees (Field, 2010).

The fact that European countries, as well as Arab countries, abstain from regulations aimed at refugees plays an important role in transferring the refugee problem from generation to generation. Palestinian refugees are the most concrete indicator of this. Most of the countries in the Arab League did not sign the 1951 Refugee Convention. Only 9 out of 22 members stated that they were party to the 1951 Refugee Convention (Akram, 2018).

Rather than the fact that they are not parties to the 1951 Convention on the Status of Refugees, it is possible to say that it is a document that has lost its effectiveness today and is only left on paper when the applicability of the Convention is examined (Crisp, 2018).

If we look at the point of art, which is far from all these political and sociological concepts but cannot remain independent from these, it is possible to understand the level of social corruption. It shouldn't have been a photo of a refugee child who washed ashore while trying to escape the war and reviving his death. Of course, it is important to have such reactions that perform their art in response to this inhuman crisis and act with their humanitarian identity before their artist identity. However, when it is examined not only from an artistic perspective but also from many perspectives that constitute social values, it is a painful indicator that the attitude of all world nations towards the possible crises that are and might be experienced has gone to decay in all aspects.

When evaluated from an artistic perspective, we can say that art fulfills the role of social responsibility. Many people who do not even know the concept of refugee in different geographies of the world have become aware of the existence of many refugee lives that have been devastated on earth after the news of Alan Kurdi's lifeless body washed ashore. Here, it is of great importance that the photograph reaches as large audience as possible thanks to today's technology without any addition (Image 2). It is far beyond an artistic production that the activist artist wants to draw attention to the seriousness of the problem by reviving this case with his artistic performance (Image 1). This is an act of rebellion, a cry, a protest. It is an uncomfortable impulse that leads people to think and question and especially conscientious questioning. It is not only a work of art for those who are interested in art but also a political action involving political anxiety.

In the face of this public insensitivity, which the world remained deaf and ignored, the artist, who revived the tragedy of the baby named Alan, also emphasizes the role of aesthetics of pain, persecution, and tragedy in art. In today's world, where reality and art are intertwined, it is possible to see that reality gets ahead of aesthetic anxiety.

If we evaluate the performance of this role-play of the artist, it is possible to reach important details. It is possible to describe the fainted face of a dead person surrounded by a lens as a cry to the whole world.

The revitalization of the death tragedy of an innocent baby, which causes this extraordinary disturbing image between the human body and the landscape in the viral and black and white frame all over the world, brings with it the danger of people falling for what they see in parallel to show the dimensions of the refugee crisis. It poses an accommodation hazard in which the meaning is lost in the face of visual focus.

Image 1. Source: <https://www.dw.com/en/essential-or-impudent-the-debate-about-art-and-refugees/a-39177781>

The refugee crisis is one of today's most serious questions. However, vital problems such as uprisings in Arab countries, violent conflicts in the East and North Africa region, the endless Palestinian-Israeli war, ever-shifting geopolitical changes as a result of all these, and climate change have gained global character in the process, although these didn't exist at the first place.

While all this was going on, the pandemic of Covid-19, which was effective around the world and caused the deaths of millions of people, emerged in Wuhan, China in January 2020 and painfully revealed the situation of world states in the face of possibilities and impossibilities within a year.

Human beings, who have been helpless in the face of natural disasters throughout history, should seek solution-seeking doors when they encounter possible problems. Otherwise, as a result of the ignored and remained-deaf attitudes, the current problem turns into a huge crisis in the process and turns into a giant that crosses the borders and that problem who's only a group of people has now reached the feature of being everyone. The refugee problem, which emerged especially in the last 10 years, has become a crisis that concerns not only Syria but also the whole world as a result of the world states' perspectives on the problem and the effect of the years-long Syrian civil war.

In the face of all this, it is impossible to expect art to remain stagnant and unchanged in a turbulent atmosphere. As a part of what is happening in the world, art has its share. It exhibits an original resistance that leads to thought, questioning, and criticism in the radical life adventure (Dhillon, 2016).

Creative imagination is not limited to rules or education but is provided by the tools and a foundation on which it can work (Bullen, 2010).

Image 2. Source: <https://www.yenisafak.com/hayat/aylan-bebek-yilin-fotografi-secildi-2440543>

The image of the washed ashore corpse of the baby named Kurdi has become a symbol of the international refugee crisis.

Here, a mutually silent, ethical, and empathetic emotional relationship has actually been created between the audience and the subject. There is no mediator between the audience and the subject, only the depth of the tragedy experienced and a state of evoking humanitarian emotion.

When addressing the refugee problem, space and time must be chosen well. An artistic action carried out in a devastated region of Syria will be an interpreter of the feelings of the local people and will allow them to make their voices heard. However, if there is a message concern that these should be conveyed to certain authorities, it should be conveyed to as many masses as possible not only in that geography but also in various ways. When they address serious problems such as the refugee crisis, international artists like Ai Weiwei plan the concept of space and time well. Ai Weiwei directly confronts the refugee crisis by taking the refugee crisis to New York, the center of America.

The artist's installation named "Gilded Cage", which makes a metaphorical reference not only to refugees but also to the racist and discriminatory policies of the Americans towards the blacks for centuries demonstrates in a very concrete way that the humanitarian policies of the developed and rich countries towards foreigners are not only differentiated on iron bars.

Image 3. Ai Weiwei, Gilded Cage, 2017. Ai Weiwei Studio / Courtesy of Frahm & Frahm. Ai Weiwei Studio, Photo: Courtesy of Public Art Fund

The artist called out to the press from the Doris C. Freedman Plaza, where there is a high circular fence that resembles a giant golden birdcage, and said, "Fences or areas are always about our identity, as well as our understanding of ourselves and our attitude towards others."

Stating that we live in unpleasant times, Ai expressed that they separate people according to colors, race, religion, and nationality.

Ai, who argued that the attitude of people in the face of events is effective in positively shaping the events, explained that for his public exhibition "Good Fences Make Good Neighbors", although it does not have instant emotional effects on people, it can make them stop and think.

Image 4. Ai Weiwei, Circle Fence, 2017. Courtesy of the artist. Photo Timothy Schneck, Courtesy of Public Art Fund

The artist, who paid attention to the choice of space, placed his two installations at the main points of the city such as public transportation routes and parks, which can be seen by a wide range of New Yorkers.

Image 5. Ai Weiwei, Arch, 2017. Ai Weiwei Studio / Courtesy of Frahm & Frahm. Photo: Jason Wyche, Courtesy Public Art Fund, NY

Designed to draw attention to the refugee crisis around the world, he exhibited these works in about 300 places in and around New York. Stating that discrimination is a coup against freedom and humanity, the artist stated at press conferences that human values should be rebuilt (Lesser, 2017).

Chinese conceptual artist Ai Weiwei placed his 258-figure installation in Prague, the capital of the European Union, and said, "It is almost a crime to reject so many helpless people." Ai creates both the plastic boat and the figures in it in a way that is close to their real form and reveals this human drama, where the world remains silent, in a striking way. He has disturbingly demonstrated that this problem is a humanitarian crisis that concerns all of humanity.

While performing these artistic installations, the artist took care to create as close to their real form as possible. This plastic boat, which is produced from the same material as the plastic boats that carry to Greece over the Mediterranean and the Aegean Sea, where these people who have to leave their lands, go out to die with the hope of a new life, presents the real state of the boat symbolized by the death of thousands of refugees during their passage through the Aegean Sea and the size of the brutality in the black waters in a striking way.

The fact that Ai placed 258 passengers (made of the same material as the boat) in the 70-meter black plastic boat installation also clearly reveals the fact that the impossibility experienced and the insignificance of human life and the extent to which refugee lives are ignored (CBC, 2017).

Before creating the giant work called the "Law of the Journey", Ai visited many refugee regions, including the Greek island of Lesbos (VOANEWS, 2017).

He emphasizes that the human values lost in the face of human drama should be questioned again (VOANEWS, 2017).

Image 6. The view of the installation of Ai Weiwei's "Law of the Journey". The photo was used with the courtesy of the Prague National Gallery. (AP / Petr David Josek)

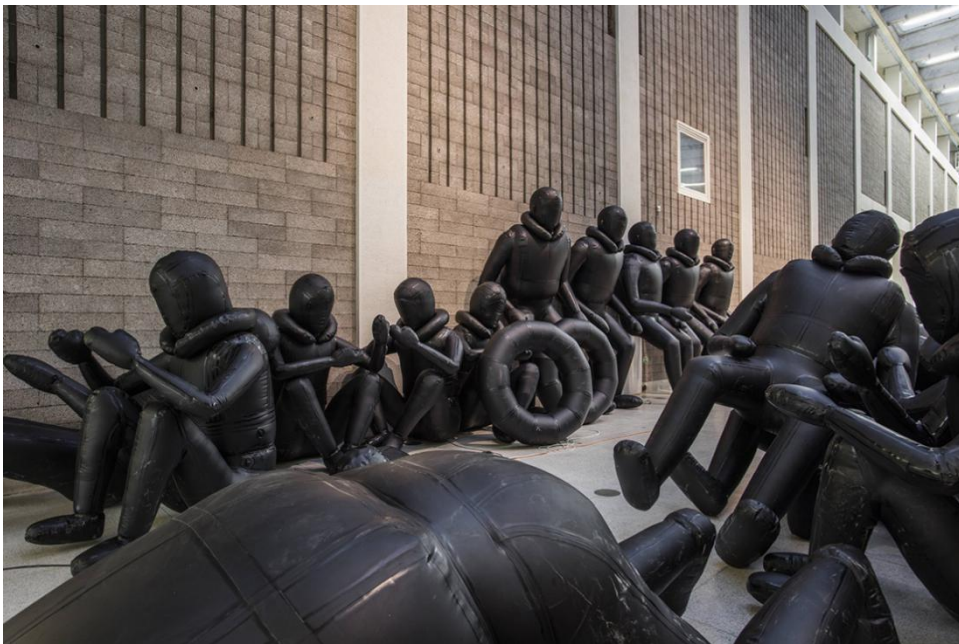

Image 7. The view of the installation of Ai Weiwei's "Law of the Journey". The photo was used with the courtesy of the Prague National Gallery.

Ai stated that in the face of all these events, humanity should be questioned again, that human values are being lost day by day, and that the most urgent problem to be questioned is not a refugee crisis, but a humanitarian crisis. He underlined that people need each other, tolerance, compassion and trust are needed. While looking away at the refugee problem with a grimace, he sadly expressed that the loss of our human values, which is even worse than this problem, has reached a serious level (Phaidon, n.d.).

Image 8. Ai Weiwei, Six Portraits of Refugees, 2018 Source: Courtesy Public Art Fund and eBay

Nicholas Baume, director and chief clerk of the Public Art Fund, said: “In many ways, this sale is a natural extension of Public Art Fund’s mission, (Ai’s) body of work, and eBay’s values. This sale enables a broad audience, including both serious longtime collectors and those who are just starting out, to bring a piece of this landmark exhibition by the most famous artist in the world into their homes.” (Leow, 2018).

Ai held an extraordinary celebration by presenting its works at a price lower than its value in order to support the organizations that benefit refugees on June 20 World Refugee Day.

These works of the artist consist of six portraits of refugees and migrants printed on laser-cut plates like a streetlamp banner. Each of these limited works has been produced as 500 pieces. All revenues of these works, which brought \$26.8 million, were donated to charities (McGrath, 2018).

The faces depicted in this poster-style work of the artist have not been chosen as random. It consists of portraits of immigrants living on Ellis Island by amateur photographer Augustus Sherman, clerk of the immigration bureau, official portraits taken by Ai Weiwei's studio, and famous migrants from history, and a few snapshots taken by the artist while visiting refugee camps in Kenya and Iraq (McGrath, 2018).

Looking at the portraits, it is possible to see classic and contemporary faces together. These portraits, which are designed to represent a wide history and universe, are a visual record that refugees date back to ancient times. Emotions such as worry, anxiety, uncertainty, despair, and sadness are reflected coldly as a common feeling of all times on the faces created with laser cutters (McGrath, 2018).

Image 9. Ai Weiwei, Installation, Konzerthaus, Berlin, 2016 Photo: Mehmet Kaman / Anadolu Agency/ Getty Images

Among the activists and artists who produce politically charged artworks, Ai Weiwei has been on an opposing line with his art in the face of current problems on a global basis.

Inspired by the life jacket symbolized by the lives of refugees in recent years, the activist artist has performed an activist masterpiece at Konzerthaus in Berlin. The materials used in the placement consist of life jackets left on the coasts of Greece while passing from Syria to European countries.

It publicly draws attention to the scale of the refugee crisis, representing the traumatic deaths of thousands of refugees the dangers faced by refugees, how their journey is made unsafe, and the line between life and death is connected with a simple life vest with 14,000 life jackets placed in the historical columns of the Berlin Konzerthaus Portico on February 14, 2016.

Ai, who also comes from an immigrant family, stayed in the camps where the refugees lived for a long time to closely witness their lives. Reflecting on his time in Lesbos, Weiwei said, "My moments with refugees in the past months have been intense. I saw thousands come daily, children, babies, pregnant women, old ladies, a young boy with one arm." (Werft, 2016).

Ai Weiwei reacted to societies that treat refugees inhumanly with only the following words: "They just want basic human dignity, no bombs, no fear...They come with nothing. They have to walk barefoot, in such cold, across the rocky beach." (Werft, 2016).

The artist, who has performed a dramatic artistic exhibition by placing numerous life jackets on the pillars of the famous concert hall in Berlin, Germany, which hosts more refugees than Western countries, reveals the reflections of the mass human migration crisis in the modern age (Werft, 2016).

Ai Weiwei addresses the refugee crisis with a sculptural iconic installation with its first museum exhibition “Life Cycle” in Los Angeles.

The exhibition of Life Cycle, which carries traces of the artist's own culture, has a surreal festive mood. He created figures inspired by a traditional Chinese text dating back to the 4th century BC.

Image 10. Source: <https://www.designboom.com/art/ai-weiwei-life-cycle-10-05-18/>

In this work, the artist discusses the refugee crisis from a very broad perspective. This work, which he designed in a mystical aura, makes his defense strong by including the thoughts of important names who have taken place in history.

With these surreal images pointing to the invisibility of refugees in society, there are references to many countries that reject the situation refugees are in. With the historical descriptions he used in this study, he also admits that the refugee crisis is not new. Possibly a reference to the Old Testament tale of baby Moses swimming in the Nile, the bamboo ship and the emptiness of all the souls in the ship, the shipwreck and the voyage, deepen this refugee problem in history and mythology, making it a masterpiece of French Romantic painter Théodore Géricault. It connects the raft of Medusa (1818–1819). It is possible to associate this study with the tragedies of immigrants that are taking place in the cold waters of the Mediterranean and Aegean today (Nimptsch, 2018).

As can be seen from Ai's work, the problem of the refugee crisis, which has been discussed in the past and today, is a humanitarian crisis that dates back to ancient times and is likely to continue in the future. This problem, whose only its causes and boundaries have changed, is a problem that continues to grow like a snowball as it moves away from its solution and can always remain up to date. It is a humanitarian crisis so important that the artistic community cannot remain insensitive as

it is reflected in the political, economic, sociological, and psychological aspects of the solution of the problem.

CONCLUSION:

Despite all the obstacles they face, artists and activists, who are oppressed in response to the emotional situations that countries try to pacify in their own interests and represent the images of quiet people, try to make these people's voices heard all over the world under the guidance of conscientious navigation.

Addressing the structures of statelessness and insecurity with its aesthetic responses to the refugee crisis, Ai Weiwei, who also comes from an immigrant family, criticizes the relative and hollow cultural freedom and security situations directed to stateless people in the face of unique cultural freedom in the West with visual creations.

He criticizes the silence of the world in the face of the traumas experienced by refugees and immigrants who have to travel illegally due to political conflicts and chaos, calls for the inner voice of the society through the art projects he has created in public spaces, and refers to political authorities. It is possible to see the critical, thought-provoking, questioning, constructive and solution-oriented holistic mechanism of art in the contemporary world through the refugee crisis in the art of Ai Weiwei.

This study once again reveals the importance of the active role of art and the artist in social events. Although there are social, economic and political solutions to the refugee problem, which is a global problem, the role of art in the face of social problems cannot be ignored. Art, raising awareness of the current problem, the problem; It is obvious that thanks to today's technology, it has made a strong contribution to making it known globally and being addressed on the international platform for necessary precautions and solutions.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

[EN] There is no conflict of interest between the authors or any third party individuals or institutions.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Teşekkür: Teşekkürümüz yoktur.

KAYNAKÇA:

Akram, S. M. (2018). The Search for Protection for Stateless Refugees in the Middle East: Palestinians and Kurds in Lebanon and Jordan. *International Journal of Refugee Law*, Volume 30, Issue 3, October 2018, Pages 407–443. DOI: 10.1093/ijrl/eey044

Amirkhani, J. (10 Kasım 2016). Between Citizenry and Privilege: Ai Weiwei and Bouchra Khalili. *Artpractical*. Access date: 11.05.2021. <https://www.artpractical.com/feature/between-citizenry-and-privilege>

Britannica. John M. Cunningham (Ed). Ai Weiwei. Access date: 26.05.2021. <https://www.britannica.com/biography/Ai-Weiwei>

- Bullen, R.** (2010). Refining the Past. *The British Journal of Aesthetics*, Volume 50, Issue 3, July 2010, Pages 243–254. DOI: 10.1093/aesthj/ayq019.
- CBC** (2017). Chinese artist Ai Weiwei brings new refugee-themed piece to Prague. Access date: 11.05.2021. <https://www.cbc.ca/news/entertainment/ai-weiwei-refugee-art-prague-1.4029979>
- Crisp, J.** (2018). A Global Academic Network on Refugees: Some Unanswered Questions. *International Journal of Refugee Law*, Volume 30, Issue 4, December 2018, Pages 640–642. DOI: 10.1093/ijrl/eey050
- Dhillon, N.** (2 February 2016). Ai Weiwei's Photo Reenacting a Child Refugee's Death Should Not Exist. *HyperAllergic*. Access date: 11.05.2021. <https://hyperallergic.com/272881/ai-weiweis-photo-reenacting-a-child-refugees-death-should-not-exist/>
- Field, J. R. C.** (2010). Bridging the Gap Between Refugee Rights and Reality: a Proposal for Developing International Duties in the Refugee Context. *International Journal of Refugee Law*, Volume 22, Issue 4, Pages 512–557. DOI: 10.1093/ijrl/eeq035
- Leow, P.** (20 June 2018). Ai Weiwei's Refugee Crisis Artworks Are Looking For a Home. *Surface*. Access date: 11.05.2021. <https://www.surface.com/articles/ai-weiwei-refugee-crisis-artworks-charity-ebay-sale/>
- Lesser, C.** (2017). Ai Weiwei Installs Fences across New York, Making Locals Face the Refugee Crisis. *Artsy*. Access date: 11.05.2021. <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-ai-weiwei-installs-fences-new-york-making-locals-face-refugee-crisis>
- McGrath, K.** (2018). Ai Weiwei Honors World Refugee Day by Making His Art More Accessible Than Ever Before. *Architectural Digest*. Access date: 11.05.2021. <https://www.architecturaldigest.com/story/ai-weiwei-honors-world-refugee-day-making-art-more-accessible>
- Nimptsch, E.** (22 October 2018). Ai Weiwei's Fraught and Folkloric Life Cycle. *Riot Material*. Access date: 11.05.2021. <https://www.riotmaterial.com/ai-weiwei-life-cycle/>
- Phaidon.** Where is Ai Weiwei showing his new migrant artwork? Access date: 11.05.2021. <https://www.phaidon.com/agenda/art/articles/2017/march/14/where-is-ai-weiwei-showing-his-new-migrant-artwork/>
- Tang Contemporary.** Refutation. Access date: 11.05.2021. <https://www.tangcontemporary.com/refutationen>
- The Famous People.** Ai Weiwei Biography. Access date: 26.05.2021. <https://www.thefamouspeople.com/profiles/ai-weiwei-41000.php>
- VOANEWS** (2017). Chinese Artist Ai Brings New Refugee-themed Piece to Prague. Access date: 11.05.2017. <https://www.voanews.com/arts-culture/chinese-artist-ai-brings-new-refugee-themed-piece-prague>
- Werft, M.** (15 February 2016). Artist Ai Weiwei Unveils Refugee-Inspired Installation in Berlin. *Global Citizen*. Access date: 11.05.2021. <https://www.globalcitizen.org/en/content/ai-weiwei-reflects-journey-of-refugees-with-14000/?template=next>

Wessel, J. S. (2015). On Border Subjects: Rethinking the Figure of the Refugee and the Undocumented Migrant. *Constellations*, 23 (1):46-57. DOI: 10.1111/1467-8675.12182

EXTENDED SUMMARY

Purpose of the Study:

The aim of this study is to investigate the struggle of artist and activist Ai Weiwei with his art on the refugee problem, which is one of the most important problems of today, which is international in nature and whose effects are increasing day by day, and to reveal the effects of the effort of art against social problems by supporting it with visual interpretations. The term "refugee" has become one of the most frequently encountered problem titles of today, as millions of people who have to leave their country of birth or residence for various reasons such as war, civil conflicts, natural disasters, seek refuge in other countries with the hope of a new life. The refugee crisis, which has reached its peak with the Syrian civil war in recent years, is one of the most protracted problems of our age. The refugee problem, which has gained an important place in today's contemporary art, has also directly concerned many artists. In this study, we focus on the art of Ai Weiwei, an artist and activist with a migrant identity. It is possible to see the reflections of refugee problems in Chinese artist Ai Weiwei's art in an intense and striking way. Through his artistic activities on the international platform, he presents powerful artistic works that show his active role in developing humanitarian policies and achieving humanitarian goals.

Research Questions:

What is the role of art in the face of social problems? In the face of the refugee crisis, what are the reflections of the artist and activist Ai Weiwei, who himself comes from an immigrant family, on his approach and attitude towards this problem? To what extent is art effective in raising social awareness? Which of Ai Weiwei's works can be evaluated in this context as examples of the way Ai Weiwei addresses the refugee problem?

Literature Research:

When the national and international literature is examined, it is seen that the refugee crisis is not a new problem, but a problem that has existed since ancient times. The refugee problem, which has a very long history, has emerged with the migrations experienced in every period of history and has been among the problems of every era. The refugee crisis, which directly or indirectly affects all areas of life such as social, economic, political and geographical, has become a global problem that has taken a direct place in life, especially after the Syrian civil war in recent years and recent natural disasters. In the face of this international scale crisis, art and artists have also been directly and indirectly affected and tried to influence it. In the analyzes made, it is seen that art has been the visual memory of the society since ancient times, has a direct connection with the current social problems and reflects the period and sheds light on the future with works in this direction. In many parts of the world, artists and activists have taken an active role in the face of the refugee problem. Especially for countries that are insensitive to the refugee crisis, artistic actions have played an effective role in this direction. Chinese artist and activist Ai Weiwei, who himself comes from an immigrant family, has left a different impact on the art world with his critical and thought-provoking works with politically charged messages, challenging the contemporary world's insensitivity to the refugee crisis and the barricades they set up on their borders for daily political purposes.

Methodology:

In this study, the migrations that took place in the past history and the refugee crises that emerged as a result of these migrations were examined in detail, and their social, economic and political dimensions and their effects on society were analyzed. The refugee crisis, which constitutes the focal point of different disciplines, has also been the focal point of art, which has witnessed the era in every period. In the researches conducted, it has been concluded that art exhibits a very questioning and responsible approach in the face of this refugee

crisis, which is a national and international problem, and that it applies for the necessary solutions. In this context, artistic actions and outputs realized in different geographies of the world in the past and present have been evaluated and the benefits of the problem-oriented solving role of art have been emphasized. Especially in recent years, the intensive migration and the refugee problems it brings with it have had a profound impact on today's art. Artists working in this direction in many parts of the world are trying to make their voices heard with their thoughts and works. Based on the idea that the effects of the refugee crisis on art and artists can be best expressed, the effects of the refugee crisis have been discussed in detail through the art of Chinese activist and artist Ai Weiwei, who himself comes from an immigrant family. With an interrogative and critical approach, the refugee crisis was re-evaluated through an artistic presentation.

Results and Conclusions:

In the light of the data obtained in this study, the necessity and effectiveness of the social responsibility role of art has been concluded. When the refugee crisis in the past and its artistic reflections are examined, it is possible to talk about an action-reaction situation that is intertwined with life. Art is affected by the problem existing in society and makes improvements regarding the solution of the problem in line with its universal principles. It tries to further strengthen its level of influence by reaching relevant institutions and organizations and social organizations. Especially, thanks to the developing technology, the level of reaching the goals that art has set for itself is concluded much earlier. It has been pointed out that social problems are not limited to related fields such as social-economic and political, but that art is also the focal point and the effectiveness of art in this direction. Artists and activists, who play an active role from individual to mass organization by considering social interests, exhibit solution-oriented performances by using art as a tool to raise awareness of the society. It is possible to read this through the art of activist and artist Ai Weiwei, who reveals this situation with various artistic performances and art forms. In this work, it is possible to see many works of the artist in this direction.

The artistic works of Ai Weiwei, who has an immigrant identity, have shown that art is not independent of social issues, art is affected by social problems and affects society. The art, which keeps up with the times, continues its development in this direction. The idea that art, which undertakes the task of serving the society with a free, questioning and critical approach, plays the role of a torch that illuminates the age in which it lives in every period, is once again revealed with this study.

Ekoloji Temalı Expoların Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışı Üzerine Bir İnceleme: Milano ve Antalya Expo

An Analysis on Sustainable Development Approach of Ecology-Themed Expos: Milan and Antalya Expo

Simge Hür¹ , Emel Birer²

öz

Expolar, dünyanın tüm ülkelerini ilgilendiren sorunlara yanıt aramaları sebebiyle küresel ölçekte önemli sayılan ortak kentsel platformlardır. Son yıllarda giderek artan çevre problemleri sebebiyle expolara tema olan ekoloji konusu, sergi ve etkinlik mekanlarının da sürdürülebilir mekanlar olmasını gündeme getirmiştir. 20.yüzyıl expolarında inşa edilen bu mekânların kentle ve ziyaretçiyle etkileşiminin expo sonrasında da devam ettiği ve kente miras kaldığı görülmektedir. Bu makalenin amacı; expoların sürdürülebilir bir bakış açısıyla tasarlanmasında belli kriterlerin oluşturulması ve yapılacak analizler çerçevesinde teorik bir kavramsal altlık oluşturularak söz konusu kentsel alanların planlanmasının önemini vurgulamaktır. Makale "ekoloji temelli expoların mimari yaklaşımı sürdürülebilir olmalıdır" hipotezine dayanmaktadır. Yöntem olarak ortak temaları ekoloji olan yurt içinde ve yurt dışında düzenlenen iki farklı exponun sürdürülebilir kalkınmaya dayalı tematik, mekânsal ve sosyal yaklaşımları içerik analizi yapılarak karşılaştırılmıştır. Milano Expo ve Antalya Expo örnek çalışma alanlarının betimsel analizlerinden elde edilen bulguların, benzer konularda yürütülecek kentsel mekân tasarımları için yol gösterici olması beklenmektedir. Sürdürülebilir expo tasarımlarının, mimari tasarımın nihai yaşamla örtüşmesi, kente atık değil simge yapılar bırakması, doğal çevrenin korunması, yeşilin artırılma çabalarının gerçekleştirilmesi, kentin gelecek projeksiyonuna uygun bir biçimde tasarlanmasına katkıda bulunması ile sağlanacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Expo, Ekoloji, Antalya Expo, Milano Expo, Sürdürülebilir Kalkınma.

ABSTRACT

Expos are common urban platforms that are considered globally important due to their search for answers to problems of the cities in the World. The ecology theme, which is the theme of the expos due to increasing environmental problems in recent years, brought the sustainability of these activity spaces to agenda. In 20th century expos, it is seen that the interaction of these architectural structures with the city, which was built for the expo, continued after expo and was inherited. The aim of this article is to create a theoretical conceptual basis within the framework of the analysis and design of certain criteria in the design of exhibition with a sustainable perspective. The article is based on the hypothesis that architecture should also be sustainable for eco-exhibitions. As a method, the thematic, spatial and social approaches of two different expos organized in Turkey and abroad, whose common themes are ecology, were compared on sustainable development approach by making content analysis. Findings from Milan Expo and Antalya Expo descriptive case studies are expected to guide urban designs on similar topics. It has been concluded that the expos will be more sustainable if the architectural design overlaps with the ultimate life, leaves the city with not waste but symbolic structures, protecting the natural environment, realizing the efforts to increase greenness, and contributing to the design of the city in accordance with future projection.

Keywords: Expo, Ecology, Antalya Expo, Milano Expo, Sustainable Development.

¹ İstanbul Kültür Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, smg_hur@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9281-5519>

² **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** İstanbul Kültür Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, emelbirer@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0152-3690>

GİRİŞ:

Sanayi Devrimi, teknolojinin gelişmesi ve beraberinde ekonomiye katkısıyla yeni dünya stratejileri oluşturarak, ticari pazar alanı olan fuarların içerik, işlev ve biçim olarak kökten değişikliğine sebep olmuştur. Cooper vd.'nin (1993) de dediği gibi, insanlığın geleceğe yönelik bakış açılarını içeren, toplumun isteklerini, umutlarını yansıtan ve kültürel birikimin kayıtları olan mimarlık ve kentsel tasarım hakkında dünya fuarları en zengin dokümanlardır. Bu tarihsel süreçte, kâr amacı gütmeyen; sosyo-kültürel, sanatsal ve eğitici faaliyetleri içeren, global dünyanın şartlarına uygun güncel temaları ele alan "EXPO" kavramının ortaya çıktığı görülmüştür. Expolar, bölgesel kullanım farklılıkları sonucu dünya literatüründe, "World's Fairs", "International Exposition", "International Exhibiton", "World Expo", "Universal Exhibition" gibi çeşitli isimlerle anılmıştır. "Expo" terimi 1967 Montreal Fuarı'ndan sonra daha fazla kullanılan "sergileme, teşhir, sergi" anlamlarına gelen "exposition" sözcüğünün kısaltılmış hali olarak benimsenmeye başlanmıştır (Heller, 1999: 32). Fransızcadan Türkçeye geçen fuar kelimesinin kökü "*foire*" olup Türk Dil Kurumu'na göre "*belli yer ve zamanda ticari malların sergilenmesi amacıyla düzenlenen büyük sergi*" anlamına gelmektedir (TDK, 2019). Uluslararası ölçekte düzenlenen fuarlar ise, Dünya Fuarı ya da Dünya Sergisi olarak da ifade edilen organizasyonlardır (Findling, 1990: 12). 19.yüzyılın ikinci yarısı itibariyle düzenlenmeye başlanan bu küresel etkinlikler, Dünya Fuarları çağı olarak anılmaktadır (Ergüney ve Nuran, 2015: 224). 1851 yılında düzenlenen Londra Evrensel Sergisi ise, küresel ölçekte ses getiren ilk etkinlik olmasıyla Dünya Fuar tarihinin başlangıcı sayılmaktadır. Fuarlar zamanla farklılaşarak ticari amacından uzaklaşmış, "yaşanabilir kentsel mekân arayışı ve teknolojinin getirdiği kolaylığın insanlık yararına kullanılması" mottosuyla evrilmiştir (Özkelle, 2006:120). Bugün Expo kavramı, "*ortalama üç-altı ay aralığında değişen önceden belirlenen kentsel alanlarda ürünlerin sergilendiği endüstri, bilim ve kültürel çeşitliliğin bulunduğu uluslararası büyük sergi*" şeklinde tanımlanmaktadır (Britannica Ansiklopedisi: 956). Expolar sayesinde yerel halk öğrenme ve iyi vakit geçirme platformuna; ev sahibi ülke ise görünür olma ve ekonomik gelişme şansına; katılımcılar ise uluslararası kalkınma fırsatlara kavuşmaktadır (BIE, 2017). Expo'nun yapıldığı kentte çevresel değişimle beraber, etkinliğin ardından kentteki yaşam kalitesi, gelecek beklentileri üzerinde pozitif etkiler gözlemlenmektedir (Loscertales, 2018).

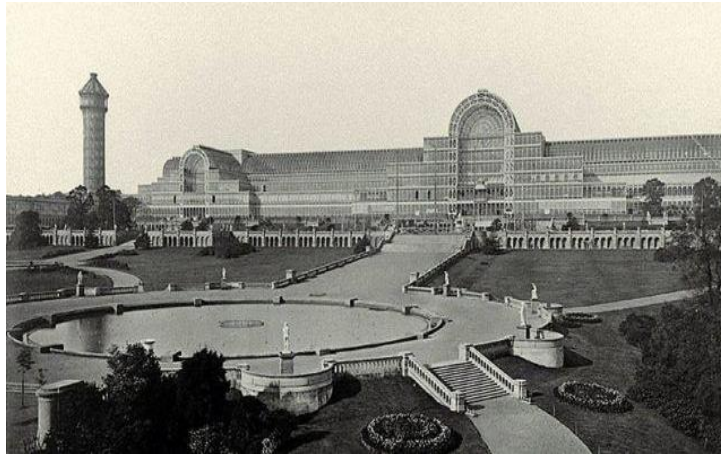
Sanayi Devrimi ile birlikte expoların konu edindiği temaların günümüze kadar değiştiği ve tarihsel dönüm noktalarında evrildiği göze çarpmaktadır. Deneysel bir mimari üretim olarak adlandırılabilir sergi yapıları sadece seçilen ana temanın yorumlanış biçiminin ve temsil edilen ülkenin dünyaya vermek istediği mesajın uzamsal bir aktarımı olarak kalmamış, aynı zamanda ilgi odağı oluşturması için tasarlanmış bir simgeye dönüşmeye başlamıştır (Onbay, 2020: 2). 20. yüzyıl başlarında artan çevre problemleri, tüm dünyada ekolojik kriz sorununu meydana getirmiştir. Bu evrensel soruna yanıt aramak ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarına cevap verecek bir çevrede yaşayabilmek amacıyla çeşitli çevre konferansları düzenlenerek konuya ilişkin koruma prensipleri ortaya çıkarılmış, expolarda ekoloji teması önem kazanmaya başlamıştır. Bu tarihte çevre bilincinin oluşturulmasına yönelik atılan adımlar, expolarda ekoloji ve sürdürülebilirlik gibi konuların işlenmesiyle paralellik göstermektedir.

2000'li yıllar itibariyle yurt dışında ve Türkiye'de ekolojiyi tema alan expoların çevresel, ekonomik ve sosyal özelliklerinin aynı olmadığı görülmektedir. Küresel krize çözüm niteliği taşıyan ekoloji temalı bu expolar aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma bağlamında da önemli kentsel mekanlara dönüşmüştür. Bu çalışmada "Ekoloji temelli expoların mimari yaklaşımları sürdürülebilir olmalıdır" savı tartışmaya açılmıştır. Çalışmada sürdürülebilir kriterlerin

karşılaştırılabilmesi için ekoloji temalarının ortak olması nedeniyle Avrupa'dan Milano Expo ve Türkiye'den Antalya Expo örnek olarak seçilmiş, master plan ölçeğinden başlayarak mimari yaklaşımlarını içeren sergi ve etkinlik mekanları betimsel içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

1. Expoların Kronolojisi

Avrupa'da 16. yüzyılda başlayan ve zamanla değişen dünya ekonomisi ile Karl Marx'ın deyimiyle kapitalizmin başlangıcı olan toprağa bağlı sistemden paraya dayalı bir ekonomiye geçilmiştir (Marx, 2011: 646-648). Bu sebeple Batıda sanayileşme ile beraber yeni teknolojilerin üretimi arttırması, çok sayıda çıktığı hızlı bir biçimde temin edilerek uluslararası alıcı ve satıcılarla bir noktada buluşturan ticari bir organizasyonun gerçekleştiği fuarları ön plana çıkarmıştır. Latince "bayram, alay, dini tören" olan "*feria*" sözcüğünün karşılığı olan fuar; sanayileşmenin sonucu ticari pazarda önemli bir yer edinmiştir (Akarpınar, 2004: 27). Akarpınar'a (2004) göre ulusal veya uluslararası ölçekteki fuarlar, yiyecek, makine teçhizat gibi pek çok malın yer aldığı geniş sergi mekânlarıdır. Bilişim çağındaki fuarların sergi nesnelere, ise, kitap ve teknolojik aletlerin yanında hobi sektöründen bahçecilik gibi bugünün çeşitli ihtiyaçlarına cevap arayan biçimde geliştiği zaman içinde görülmüştür (Akarpınar, 2004: 28). 1851'de Londra'da gerçekleştirilen Büyük Sergi (The Great Exhibition) ile dünyanın dört bir yanından gelen ziyaretçiler ilk defa uluslararası bir platformda bir araya gelmiştir. Hyde Park içerisinde özellikle bu etkinlik için tasarlanan Kristal Saray'da (Crystal Palace) bu fuar gerçekleştirilmiş (Görsel 1), "Tüm Ulusların Endüstrisi" teması ile sanayileşmenin getirdiği yenilik ve teknolojiler ilk defa sergilenmiştir. Bu proje, Britanya'da sanayileşmenin yıllar içerisinde sebep olduğu birçok farklı toplumsal ve ekonomik soruna çözüm niteliği taşımıştır. Ayrıca tüm dünyayı uluslararası bir sergide aynı platformda buluşturarak; endüstriyel çıktılarını, yeni fikirler ve teknolojilerin herkes tarafından paylaşılabilmesine imkân sağlamıştır. Bu yaklaşım birçok farklı ülkeyi bir araya getirerek endüstriyel üretimin yanında kültür, sanat ve ticari ilişkileriyle evrensel ölçekte kuvvetli bir birlikteliğe dönüştürmüştür (Berber, 2016: 174-181). Büyük Sergi, günümüzdeki adıyla expo, dünya fuarı organizasyonlarının ilki olarak literatüre geçmiştir (Findling, 1990: 28).

Görsel 1. 1851 Londra Dünya Fuarı, Crystal Palace 1851
(<https://www.arkitektuel.com/kristal-saray/>)

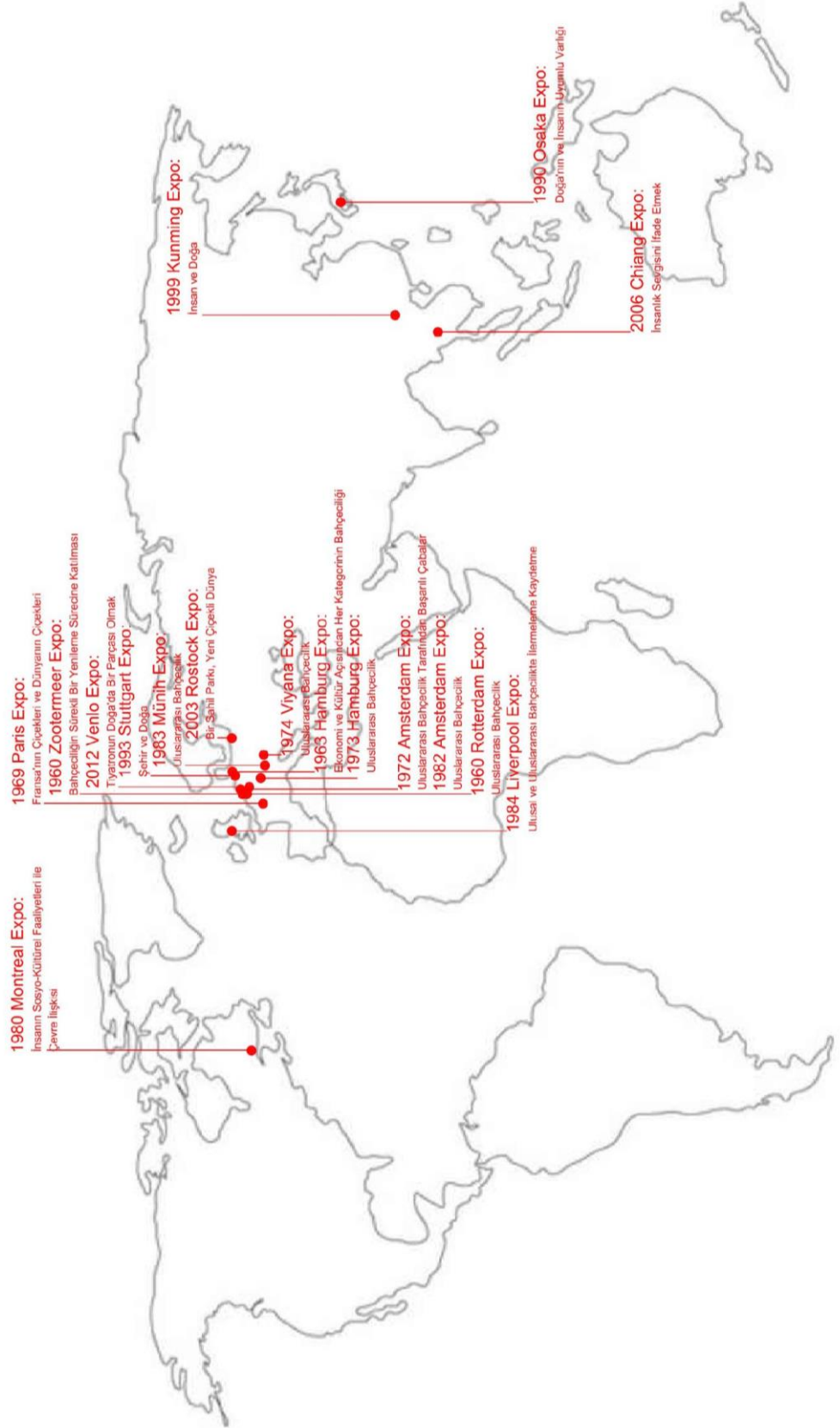
Endüstriyel ve teknolojik ürünlerin Büyük Sergi'de yer almasından sonra, 1867 yılında gerçekleştirilen Paris Evrensel Sergisi'nde "*Tarım, Endüstri ve Güzel Sanatlar*" teması ile ilk defa sanatsal, kültürel ve sosyal faaliyetlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu tarihten

itibaren sanayi, teknoloji, tarım gibi konular yerine sanat ve kültür temalarının da işlenmeye başlamasıyla expolar, insan ve çevre odaklı küresel sorunların çözümünde kitle iletişim aracı olarak kabul görmüştür (Madran, 2000: 56-66). 1889 yılında düzenlenen Paris Evrensel Sergisi'nde Fransız Devriminin 100. Yılına Kutlamak teması farklı çeşitlilikteki sergi mekânlarının kent ölçeğinde bir araya toplanmasını sağlamıştır. Champ de Mars'ın U şeklinde planlanmış, ziyaretçiyi karşılayan ve sergi alanına girişi temsil edecek devasa bir kapı olan Eiffel Kulesi, bu aksın sonuna konumlandırılmıştır. Fuar sonrasında kentle mekânsal bağı devam eden ve kentin markası olan Eiffel Kulesi günümüze kadar gelen anıtsal bir mimari yapı olarak kentte yerini almıştır. 1910 yılında düzenlenen Brüksel Sergisi'nde ise "*Sanat ve Bilim Eserleri, Tarım ve Endüstriyel Ürünler*" temasında endüstri, gıda, kültür ve teknoloji konulu sergiler bir arada toplanmıştır. Sergi alanı içerisinde; su kanalları, eğlence alanları, iç bahçeler ve Cambre ormanları ile sergi ve etkinlik mekânları bir arada tasarlanırken, 19. yüzyılın özellikle ikinci yarısından sonra sanayileşme etkileri ile sergi mekânları evrensel sergileme fikrine evrilmiştir (Artun, 2006, s. 206). 1929 Barcelona Uluslararası Sergisi'nde Ludwig Mies van der Rohe'nin eseri olan Almanya Sergi Pavyonu bu akımın öncülerinden sayılmaktadır. 1928 yılında Uluslararası Sergiler Bürosu (BIE)'nin kurulmasından sonra bu sergi, modernizm etkileri ile tasarlanan ilk expo olma özelliği taşımaktadır. 1958 yılında gerçekleştirilen Brüksel Expo'su, teknoloji ve yeniliklerin ortaya çıkmasının başlangıcı sayılan ve farklı bir expo olarak II. Dünya Savaşı'ndan sonra düzenlenen bir dünya fuarıdır. Bu expo "*Dünya Görüşü: Yeni Bir Hümanizm*" teması ile teknolojinin insanlığa etkisini anlatmak üzere düzenlenmiştir. Atomu temsil eden ana sergi pavyonu olan "*Atomium*" expo sonrasında kullanımı planlanmamasına rağmen, Brüksel şehri için sembol haline gelen bir mimari unsur olarak kente kalmıştır. 1967 Montreal Expo'su ise "*İnsan ve Dünya*" odağında gerçekleştirilen ve çeşitli alt temaları da içinde barındıran, 20. yüzyılın en başarılı sergi organizasyonlarından biridir. O zamana kadar olan expolar arasında 1967 Montreal Expo'su yenilikçi bir anlayış olarak ilk defa; tematik pavyonlar tasarlanmış ve sergileme mekânları temayla uyumlu formlarda tasarlanmıştır (Arü, 1970: 32-35).

1972 yılında yayınlanan Stockholm Bildirgesi uluslararası platformda ilk kez yerel ve küresel çevre sorunlarına karşı olan tutumun değişmesine ön ayak olmuş, expolarda işlenen temalar da bu doğrultuda değişmeye başlamıştır. 1992 Seville Expo'su "*Keşifler Çağı*" temasıyla düzenlenmiş, kentte farklı sergileme mekânlarının alt yapı ve bağlantı hatları oluşturulmuştur. 2000 yılında Hannover Expo'su "*İnsanlık, Doğa ve Teknoloji*" teması ile düzenlenmiştir. O zamana kadar genel temalar çevresel sorunlar üzerineyken, 21.yüzyıldaki farkındalık temaları, yaşadığımız çevreye duyarlı sürdürülebilir ilkelerin dikkate alınmasını hedeflemiştir (Çimen, 2000: 67-68). 2008 yılında gerçekleştirilen Zaragoza Expo'sunda "*Su ve Sürdürülebilir Kalkınma*" ve "*Daha İyi Bir Şehir, Daha İyi Bir Hayat*" temasıyla 2010 yılında Shangai Expo'sunda çevreye daha duyarlı olmayı esas alan sürdürülebilir kalkınma bakış açısı gündeme gelmiştir. Bu tarihten günümüze kadar artan çevre sorunlarına ilişkin geliştirilen koruma prensiplerine göre, ekoloji ve sürdürülebilirlik gibi kavramların yoğun bir şekilde expolarda işlenerek temalaşması, konunun küresel ölçekteki önemini ortaya çıkartmaktadır.

2. Tema Olarak Ekoloji

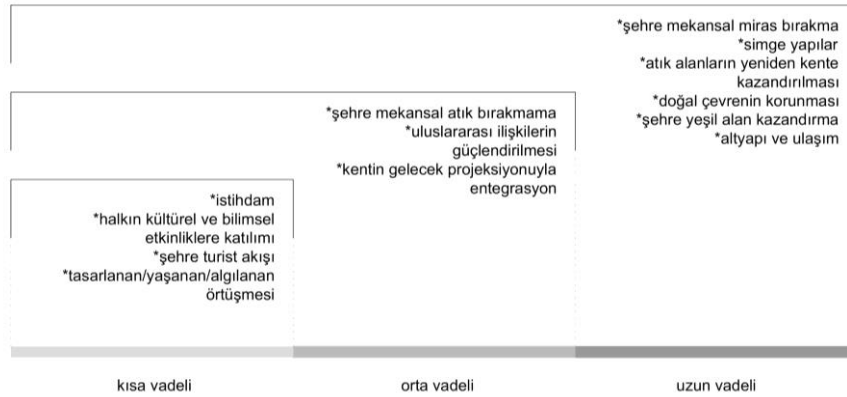
Bugün halen dünya sorunları hakkında kentsel farkındalık yaratma çabasında olan expolar, tüm ülkeleri uluslararası düzeyde buluşturan ortak platformlar olma özelliğini korumaktadır. Uluslararası Sergiler Bürosu (BIE) dört farklı türde expodan bahsetmektedir (www.aiph.org Erişim Tarihi: 15.05.2019). Bunlar; Dünya Fuarı, Uluslararası Özel Fuar, Bahçe ve Botanik Fuarı ve Triennale Sergisidir.

Görsel 2. 1960-2012 yılları arasında düzenlenen Botanik Expo'ları (<https://www.aiph.org>, 2016)

I. grupta yer alan ülkelerin, kendilerini tanıtmak amacıyla evrensel bir temaya uygun, mekânsal olarak ilgi çekici yenilikçi pavyonları 3-6 ay süresince dünya fuarında sergilenmektedir. Dünya Expo'ları bugün sadece endüstriyel alanda varlığını ve ulusal prestijini göstermek amaçlı değildir. 2010 Shanghai Exposu'nda mega kentler ya da 2015 Milano Exposu sağlıklı yaşam konuları gibi zamanın gündelik sorunlarına ilişkin karşılaşma platformlarına da ev sahipliği yapmıştır. Dünya Fuarları ortak temalı ve temaları fuara özgü olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Dünya Fuarlarının özel bir teması varsa, II. grup Uluslararası Özel Fuar adıyla sınıflandırılmıştır. BIE tarafından düzenlenen Milano Sergisi, çağdaş mimarlık anlayışıyla ve yere özgü tarihi özelliklere sahip olması ön koşuluyla 3 yılda bir düzenlenmektedir. Uluslararası Bahçe Bitkileri Üreticileri Birliği'ne (*International Association of Horticultural Producers-AIPH*) 1960 yılından itibaren ülkenin adaylık başvurusu kabul edilen III. Grup Bahçe ve Botanik Fuarı olan Bahçecilik Expo'su, rekreasyon ve tarım alanlarını yenilikçi yaklaşımlarla korumak amacıyla kurulmuştur (Çelik ve Aslantaş, 2018: 1061). Botanik Expo'ları bütünsel sağlık, teknoloji ve inovasyon gibi konularında bahçecilik ve tarım endüstrileri iş birliğiyle düzenlenmektedir. Uluslararası Bahçe Bitkileri Üreticileri Birliği (AIPH) tarafından onaylanan Bahçe ve Botanik Fuarları (*Horticultural Exhibition*) (Görsel 2) en az iki ya da on yıl olması koşuluyla, temalarına; sürdürülebilir bir çevre, sağlıklı yaşam, eğitim, teknoloji ve inovasyon konularını alarak sanayi-endüstriyle iş birliği yapılarak organize olmaktadır.

1960'lı yıllarda dünyanın gündeminde olan, çevre koruma konferansları sonrasında gelişen sürdürülebilirlik düşüncesi, kalkınmacı bir fikirle temellenmiş, 1970'li yıllar itibariyle gelişen çevre hareketleri ile de sorgulanmaya başlanmıştır (Tekeli, 1996: 26). Stockholm'de Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı'nda çevresel sorunlara ilk defa uluslararası düzeyde vurgu yapılarak dünya gündeminde önemli bir yere sahip oldukları gösterilmiştir (Larre, 1986: 26-29). Böylelikle expo tarihinde yeni bir dönem başlayarak temalar daha çok çevre ve ilgili konuların ele alınmasıyla dünya gündeminde tartışma konusu olmuştur. Özellikle 1960 yılı itibariyle gerçekleştirilen Botanik Expo'lar ve 1970'ler sonrası expoların temalarında insan ve doğa ilişkileri varken, 2000'lere gelindiğinde expoların temalarında ekoloji ve sürdürülebilirlik gibi konular yer almıştır (Altun, 2007: 7). Çevre bilincinin oluşturulmasında, expoların temalarında ekolojiyi ele alıyor olması, radikal olarak expo tarihinin köklü bir değişime uğradığının kanıtıdır. Dolayısıyla ekoloji kavramının expolarda temalaşması ile expoların tasarlanması sürecinde yeni bir dönem başlamıştır.

Görsel 3. Expo'ların kısa, orta ve uzun vadeli sürdürülebilirlik katkıları (Batuhan, 2020'ye dayandırılarak yazar tarafından oluşturulmuştur)

1987 yılında yayınlanan Brundtland Raporu ile ilk defa “Sürdürülebilir Kalkınma” (Sustainable Development) kavramı ele alınarak, sürdürülebilirliğin sağlanması “gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yetenek ve olanaklarını kısıtlamaksızın bugünkü ihtiyaçların karşılanması” şeklinde açıklanmıştır (Fisunoğlu, 1996: 118). Söz konusu raporda zaman içerisinde giderek artan çevre sorunlarına karşı, çevresel gelişim ve ekonomik kalkınma arasındaki bağın kurulmasında ve gelişmenin sürdürülebilir olmasında atılacak adımların gezegen için hayati önemi vurgulanarak kabul görmüştür (IULA-EMME, 1997: 3). Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınmanın başarılı olması için bu kavram uygulama ölçeğinde üç boyutuyla incelenmektedir. Çevresel, ekonomik ve sosyal olarak belirtilen bu üç boyutun birbirleriyle olan ilişkileri sürdürülebilir kalkınma için nitelikli bir zemin oluşturmaktadır (Haris, 2000: 5-6; Ergün ve Çobanoğlu, 2012: 101). Tarihi kırılma noktalarının temalara, expo tasarım kurgusuna, sergi ve etkinlik mekânlarına nasıl yansıdığına çözümlenmesi, expo-tema çatkısında temaların tarihsel süreçteki çeşitliliğinin ortaya konması bu çalışmanın zeminini oluşturmaktadır. Bu zeminde analiz edilen boyutlar kısa, orta ve uzun vade sürdürülebilir kazanımlar olarak gruplandırılmıştır (Batuhan, 2020: 294; Kompil ve Kompil, 2012: 32), (Görsel 3). Kısa vadeli katkılar istihdam, halkın kültürel ve bilimsel etkinliklere katılımı, şehre turist akışı (Batuhan, 2020: 294), tasarlanan/yaşanan/algılanan örtüşmesi (Basa, 2015); orta vadeli katkılar şehre mekânsal atık bırakmama, uluslararası ilişkilerin güçlendirilmesi (Batuhan, 2020: 294), şehrin gelecek projeksiyonu ile entegrasyon (Altun, 2007: 9); uzun vadeli katkılar şehre mekânsal miras bırakma, simge yapılar, doğal çevrenin korunması, şehre yeşil alan kazandırma, altyapı ve ulaşımın gelişmesi (Batuhan, 2020: 294) ve atık alanların da yeniden şehre kazandırılması olarak belirlenmiştir (Altun, 2007: 9).

3. Yöntem

Alan çalışmasında, ekoloji temasıyla düzenlenen ve küresel krize çözüm niteliği taşıyan Dünya fuarı Milano Expo ile Antalya A1 Grup Botanik Exposu master plan ölçeğinde içerik analizi yöntemi kullanılarak karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma bağlamında bu expoların çevresel, ekonomik ve sosyal özellikleri betimsel olarak açığa çıkartılarak, elde edilen bulgular ışığında kısa, orta ve uzun vadeli kazanımlar değerlendirilmiştir. Bu karşılaştırma, expoların hazırlık, sergi ve tasfiye sonrası süreçlerde, sürdürülebilirlik anlamında başarılı olabilmesi için alınması gerekli olan tasarım ve işletim kararlarına kılavuzluk etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma kısıtları; fuarlarda tasarlanan mekânların tekil sürdürülebilirlik kriterlerinden çok, expo kentsel plan ölçeğindeki yaklaşımlarının değerlendirilmeye alınmış olması çalışmanın birinci kısıtıdır. Ayrıca iki expo'nun benzer büyüklüklerde olmaması, henüz Türkiye'de ekoloji temalı Milano ölçeğinde dünya fuarının yapılmaması ise çalışmanın diğer kısıtlarıdır.

4. Milano Expo 2015

Milano Expo, 2015 yılında ekonomik krizin yol açtığı küresel ve iklim krizlerine çözüm bulmak amacıyla yedi yıllık planlama ve inşaa sürecinin ardından altı aylık periyotta açık kalacak şekilde düzenlenmiştir. Dünyada açlıkla mücadele etme ve doğal kaynakların korunmasına ilişkin “Feeding the Planet, Energy for Life” teması, expoda iki ana konu “Beslenme ve Enerji” konuları ile ele alınmıştır. Milano Expo'da sürdürülebilir üretim ve tüketim modellerinin, disiplinler arası bir yaklaşım benimsenerek; çevresel, tarihsel, ekonomik, teknolojik ve kültürel olarak toplumu ilgilendiren her alanda sürdürülebilirliği hedeflenmiştir (Sustainability Report, 2014: 10). Milano Expo'nun tasarımı dört ilkeye dayanmaktadır. Bu ilkeler temanın merkeziliği, katılımcıların eşit önemi, manzaraya vurgu ve sürdürülebilirliğe odaklanmaktır. Exponun amacı, içeriğinin çekiciliğini sağlamak, kaynakların rasyonel

kullanımını ve yenilikçi bir tasarımı dengeleyerek, sürekli ve tatminkâr bir deneyim sağlamaktır (Official Report, 2015: 199). Milano Expo beslenme ve enerji temaları ile birlikte diğer temaları olan; doğal kaynakların korunması, enerji, gıda üretimi ve güvenliği, biyolojik çeşitliliğin korunması gibi yeni üretim teknikleri ile teknolojik yeniliklerle gelişen kültürlerden, sağlıklı yaşam ve beslenme biçimlerinden de bahsetmektedir (Martini, 2015).

Görsel 4. Milano Expo 2015 – (Masterplan, Herzog & de Meuron Architects, 2009)

Milano Expo'nun genel master ve konsept vaziyet planı (Görsel 4); J. Herzog, M. Rylander, R. Burdett, S. Boeri ve W. McDonough içinde olduğu bir ekip çalışmasından oluşmuştur. Gezegenin ait botanik bir bahçe yaratma fikri, fuarın vaziyet planında ortogonal bir köprü tasarlanarak beslenme parkı ve su kanallarıyla alanın çerçevesiyle gerçekleştirilmiştir (Görsel 5a-b) (Herzog&de Meuron Architects, 2009: 138).

Görsel 5a-b. Milano Expo 2015 (Herzog& de Meuron Architects, 2009) - Yeşil Alanlar ve Su Kanalları

Sergi alanı, kentte bulunan üç havaalanına ortalama bir saat uzaklıkta olup şehir içi ulaşımında kullanılan toplu taşıma sistemleri; metro hattı, demiryolu bağlantılı hızlı tren ile kolay ulaşılabilir mesafededir (Sustainability Report, 2014: 30). Ana tasarım kurgusu antik Roma ızgara planından esinlenilerek Cardo ve Decumano caddelerinin birbiriyle kesişmesi referans alınarak bu akslar etrafında planlanmış (Görsel 6a), katılımcı ülke pavilyonları doğu-batı aksı olan Decumano boyunca karşılıklı konumlandırılmıştır (Görsel 6b). Ülkeleri temsil eden pavilyonlar (*self-built lots*) geleceğe yönelik bir tasarım anlayışıyla, yeşil alanların içinde var olabilen mekânlar şeklinde tasarlanmıştır. Bu alanda ekolojik bir deneyim sağlamak için geri dönüşümlü, enerji tasarruflu malzemeler ve etkinliğin bitiminde sökülüp taşınabilir kolay bir yapının kullanılması ve pavilyonlarda yarı açık alanların yeşilin ve diğer rekreasyon elemanlarının birlikte tasarlanması sağlanmıştır.

Görsel 6a-b. Milano Expo 2015 (Herzog& de Meuron Architects, 2009) - Ana Tasarım Kurgusu ve Ulusal Pavyonlar

Kuzey-güney doğrultusunda İtalya'nın sergi ve etkinlik mekânları yerleştirilmiştir (Görsel 7a). Bu iki aksın kesiştiği noktada kalıcı olarak inşa edilen; İtalya ve dünya arasında merkez olarak sembol niteliği taşıyan Piazza Italia bulunmaktadır. Ev sahibi ülke pavyonu olarak İtalya'yı temsil eden bu yapı hem sergi nesnesi hem de expo sonrası kentle etkileşimi devam etmesi için kalıcı bir şekilde tasarlanmıştır. Akdeniz Tepesi (*Medirerranean Hill*) ve Expo Kulesi de çerçeve içinde bulunan sembolik mimari unsurlardandır (Görsel 7b). "Tree of Life" adındaki kule 36 metre yüksekliğinde ve merkezi çelik bir çekirdeğe sahip, karaçam spirallerinden oluşan ağaç formundadır (Official Report, 2015: 325).

Görsel 7a-b. Milano Expo 2015 (Herzog& de Meuron Architects, 2009) - Semboller ve Ana Unsurlar

Görsel 7b'de gösterilen ana unsurlar Expo Merkezi, San Carlo Açık Hava Tiyatrosu, Expo Kulesi ve Gölü (Görsel 8a) ile Cascina Triulza'dır (Görsel 8b). Expo alanı güneyinde yer alan 11.000 seyirci kapasiteli tasarlanan San Carlo Açık Hava Tiyatrosu, expo sonrası kentte kalarak konser, oyun ve resmî törenler için kullanılmaya devam edilmektedir. Kamusal organizasyonlar için kullanılan bu alanda sahne çatısına güneş panelleri uygulanarak yenilenebilir enerji sağlanmıştır (Hoepli, 2015: 117-118).

Görsel 8a. Milano Expo 2015 (<https://arcspace.com/wp-content/uploads/EXPO-2015-Pavilion-Guide-Pt-1.jpg>) Erişim:15.05.2019

Görsel 8b. Expo Kulesi ile Göl Alanı, Cascina Triulza
(https://www.acri.it/_files/FondazioniOnline/CascinaTriulza_17022014_273kb.jpg)
Erişim:15.05.2019

Exponun bir diğer sürdürülebilir ve yenilikçi sergi mekânı Cascina Triulza, eski bir at çiftliğinin yeniden işlev kazandırılmasıyla günümüzde laboratuvar ve bilim merkezi olarak kullanılmaktadır. Bu yapı ayrıca ilk Sivil Toplum Pavyonu olarak kullanılması ile de expo tarihinde önemli bir yere sahiptir (Official Report, 2015: 86). Milano Expo alanında, temayla örtüşen beş pavyon ve dokuz temaya ait alt küme ile; Başlangıç Pavyonu (*Pavillion Zero*), Çocuk Parkı, Sanat ve Yiyecek Alanı, Gelecek ve Yemek Alanı, Biyoçeşitlilik Parkı yer almaktadır (Sustainability Report, 2014: 31-32). Başlangıç Pavyonu'nda, ziyaretçiyi expo alanında ilk karşılayan mekân olarak, gıda güvenliği ve beslenme konularında uygulamalar sunarak eş zamanlı bilgilendirme yapılmaktadır. Pavyon farklı boyutlarda sekiz büyük konik mimari öğeden oluşmakta ve etkinliğin sonunda sökülüp tekrar kullanılmak üzere geçici olarak tasarlanarak doğal ve yapayın birlikteliği fikrini sergilemektedir.

Gelecek ve Yemek Alanı, insan ve gıda arasındaki etkileşiminin yeni teknolojiler kullanılmasıyla uygulandığı deneysel bir alandır. Burada geçici olan bir interaktif süpermarket ile tüketim konusundaki farkındalığın oluşturulması amaçlanmıştır. Expo sitesi doğusundaki Biyoçeşitlilik Parkı çok fazla çeşitlilikte bitkilerden oluşan organik bir pavyondur. Tema konseptine odaklanan beş tematik pavyon dışında Milano Expo, dokuz tematik küme de gıda ile ilgili fikir alışverişine katkı sağlayan pavyonlardan oluşmaktadır. Gıda kümeleri, tema kavramının gelişiminde en karakteristik unsurlardandır. Kümelerde, ülkeler kendine ait olan alanlarda sergiye katkı sağlayacak şekilde temayla uyumlu; kültürel, müzikal performanslar ile organizasyonlar, tadımlar ve ilgili şovlar düzenlenmektedir. Tamamı geçici olan ancak takılıp sökülebilir imkânı olan bu yapılar yeniden kullanıma uygun olarak tasarlanmıştır.

5. Antalya Expo 2016

A1 grubunda olan Antalya Expo gelecek nesillere daha yaşanabilir bir çevre bırakmak için çevre ve sürdürülebilirlik alanına katkıda bulunmak üzere “Çiçek ve Çocuk” teması ile Botanik Expo olarak 2016'da Türkiye'de düzenlenen ilk dünya etkinliğidir (Polat, 2019: 37). Katılımcı her ülkenin kendi bahçesine ait yerel kültürünü dünya ölçeğinde paylaştığı bu Botanik Expo'da; bitki ve orman çeşitleri, kuraklık, iklim krizi ve yarattığı çevresel problemlere karşı çözümler ile alınması gereken önlemlere yönelik küresel bir karşılaşma platformu oluşturulmuştur.

Görsel 9. Antalya Expo 2016 – Masterplan (Artı Mimarlık, 2016)

Expo alanının genelinde çocuklar için doğayı tanıma ve benimseme imkânı yaratacak sergi ve etkinlik alanlarıyla birlikte organizasyonlar planlanmıştır (Görsel 9). Göl alanı tematik alan

olan “Çocuk Adası” çevresinde merkezileşerek expo temasına vurgu yapılmış ve bu alan etrafında kanallar kurgulanmıştır. Temanın temsili olan sergi ve etkinlik pavyonları ile tema bahçeleri dağınık olarak yerleşmiş, aralarında herhangi bir yönlendirici referans aksı bulunmamaktadır. Bu tema; Kaktüs, Endüstriyel ve Sucul Bitkiler, Alternatif Tıp Aromatikleri ve Geofitleri kapsamaktadır (Görsel 10a). Üniversite Bahçeleri, İç Mekân Bahçeleri de expo süresince alanda mevcut bulunmaktadır (Final Report, 2016: 13). Antalya Expo’ya katılan ulusal bahçeler ise Antik Roma dönemi izgara plan sistemi referans alınarak 86 parsele bölünmüştür (Görsel 10b). Her ülke kendine ayrılan alanda, temsil edeceği temaya ilişkin yarı açık ve kapalı pavyon ve bahçeler tasarlamış ancak çok azı geri dönüştürülebilir malzemeden tasarlanan ve sürdürülebilir olan mekânlar olmuştur.

Görsel 10a-b. Antalya Expo 2016 (Artı Mimarlık, 2016) – Tematik Pavyon ve Bahçeler ile Ulusal Bahçeler

Antalya Expo’da ana unsurlar olarak Çocuk Adası, amfityatrolar, Türkiye Bahçesi, Kongre Merkezi, Tropik Sera, Çocuk Bilim ve Teknoloji Merkezi, Tarım ve Biyoçeşitlilik Müzesi yer almaktadır (Görsel 11a). Expo sonrası bu yapılar expo alanında bırakılmış olsa da bugün faaliyet göstermemektedir. Antalya Expo’nun tematik alanları ise, expoda yer alan diğer temaları konu alan çeşitli kavramsal pavyonlar ve bahçeleri kapsamaktadır. Temaya ait alanlar expo yerleşiminin batısındaki Tropik Sera ve Çocuk Adası’nın kuzeyindeki köprüleri geçerek gelinen Türkiye Biyoçeşitlilik Müzesi’nden oluşmaktadır (Görsel 11b). Bu yapılar dışında tematik bahçeler ve köprüler yerleşim alanına dağılmıştır.

Görsel 11a-b. Antalya Expo 2016 (Artı Mimarlık, 2016) – Ana Unsurlar ve Tematik Alanlar

Antalya Expo, Tropik Sera bölgesi coğrafyasında yetişmeyen iki bine yakın çeşitlikte ve içinde yaz-kış muson iklimine uygun sıcaklık sabit tutularak yetişen bitki örtüsüne sahiptir. Ülkenin yöresel toprağına ait bölgelerde yetişen endemik bitki çeşitliliğini ortaya koymak amacıyla Türkiye'nin her bölgesinden toplanan doğal bitki örtüsü bu alanda bulunmaktadır (Final Report, 2016, 87). Biyoçeşitlilik Tema Parkuru (Görsel 12 a-b-c) ise 150 m uzunluğunda ve aktif olarak bitki üretimi yapılan bir yerdir. Genel temayla ilişkili alt temalar; geçmiş, biyolojik çeşitlilik ve yeşil sürdürülebilir yaşantılardır. Kentliyi bilinçlendirerek yenilikçi gelişmeye açık serginin temayla uyum sağlayan sloganı “Geleceği Yeşertmek” olup expo sembolü Şakayık çiçeğidir (Artı Mimarlık, 2016: 51-54). Çiçek formundaki bu Expo Kulesi expo girişindeki meydana yer almaktadır.

Görsel 12a. Antalya Expo 2016 – Tropik Sera, (Yazar, 2019)

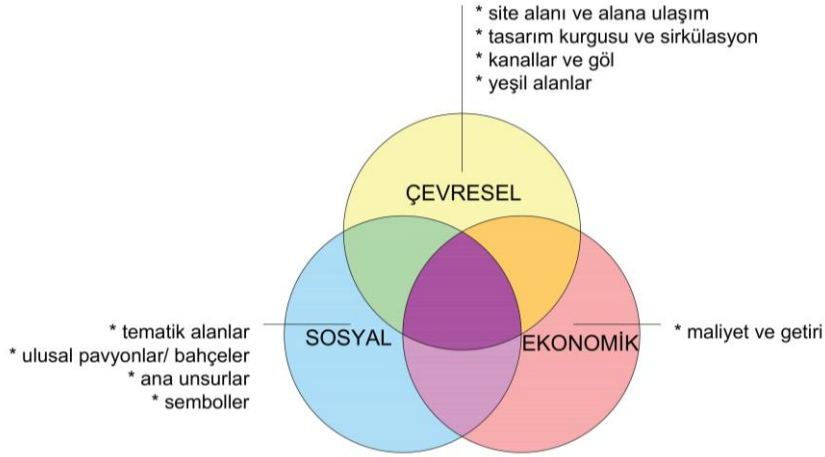
Görsel 12b. Biyoçeşitlilik Tema Parkuru (Yazar, 2019)

Görsel 12c. Expo Kulesi (NITA Architects, 2016)

Expo tepesi yamaçlarına konumlanan büyük amfityatro 3.200 kişi kapasiteli olup yılın belli günlerinde planlanan konser ve özel günler için planlanmıştır. Etkinlik boyunca Expo Tepesi dinlenme mekânı olarak kullanılmakta, küçük olan amfityatro ise 800 kişilik olup, Şakayık terası ile VIP alanı arasında yer almaktadır (Final Report, 2016: 12). Türkiye Bahçesi, Osmanlı döneminin karakteristik eserlerine öykülenerek tasarlanmış, çeşme, dikili taş, çini işlemler ve şadırvan gibi geleneksel elemanlar ile Türk bahçelerine ait karanfil, nergis, lale ve gül gibi çiçek motifleri pavyonu renklendirmektedir. Ancak ev sahibi bu ülke pavyonu, expo sonrası alanda kalıcı olmuş ancak Türkiye'yi temsilen sembol niteliği kazanamamıştır. Yaklaşık 5.000 kişi kapasiteli Kongre Merkezi oturma alanlarının çok amaçlı kullanımına uygun iki farklı kotta konumlandırılmıştır. Çocuk Bilim ve Teknoloji Merkezi'nde, çocuklara uzayı anlatmak üzere çeşitli simülasyonlar aracılığıyla eğitim verilmiş fakat yapı özelleştirme kapsamında olduğundan bugün boş ve işlevsiz bırakılmıştır. Tarım ve Biyoçeşitlilik Müzesi'nin ismi Zaman Tüneli şeklinde teması aynı kalacak biçimde değişmiştir. EXPO Antalya sonuç deklarasyonunda gelecek hedefleri "Tarih, Biyoçeşitlilik, Sürdürülebilirlik ve Yeşil Şehirler" başlıkları altında açıklanmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2016). Biyoçeşitlilik ve doğal çevrenin korunmasının tüm ülkeler için öncelikli hedef olması gerektiğini ifade eden deklarasyon; doğaya gösterilen saygının ve kentlerdeki yeşil alanların artırılması ilkelerini içermektedir.

6. Ekoloji Temalı Expoların Mekânsal Sürdürülebilirliği

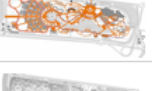

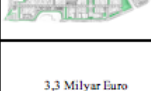

Sev'e göre (2009: 31) sürdürülebilir mimarlık; "içinde bulunduğu koşullarda ve varlığının her döneminde, gelecek nesilleri de dikkate alarak, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına öncelik veren, çevreye duyarlı, enerjiyi, suyu, malzemeyi ve bulunduğu alanı etkin şekilde kullanan, insanların sağlık ve konforunu koruyan yapılar ortaya koyma faaliyetlerinin tümüdür". Sürdürülebilirlik kavramı, Hart'a göre (1999) farklı bir açıdan ele alınmıştır. Toplum ekonomiyi kapsamakta, çevre ise toplum ile ekonomiyi içermektedir. Sonuç olarak, her iki expo yaklaşımda da sürdürülebilirliğe ulaşmak adına bu üç alan, çevre, toplum ve ekonomi, bütün olarak ele alındığı çözümler bulunmalıdır (Görsel 13).

Görsel 13. Sürdürülebilirlik Bileşenleri (Hart'a dayandırılarak yazar tarafından oluşturulmuştur)

Sürdürülebilirlik vizyonu gelecek nesiller için ekolojik bir altyapıyı sağlama ve sürdürme ihtiyacı ile ilgili endişeyi dile getirmekte, küresel ve yerel dünyada bir ilke olarak çevresel, ekonomik, sosyo-kültürel ve politik koşullara özgünlük, esneklik ve saygı çerçevesinde eylemlerde bulunmayı vurgulamaktadır (Wiersum, 1995: 321-329). 1990'lı yıllarda uluslararası platformda, dünya ülkelerinin tümü tarafından kabul gören antlaşmalar sonunda bu kavramın, çevresel, ekonomik ve sosyal gelişmelerle beraber ortak hedefi sürdürülebilirlik olarak tanımlamıştır. Çevre ve toplum arasındaki etkileşimin, expolar aracılığıyla anlaşılması için bir dizi sorunun çözümüne yönelik tasarımların kentsel ölçekte sergilenmesi önemlidir. Sürdürülebilirliği desteklemek adına bilgiyi eyleme dökebilmek için kullanılan sergileme eylemi ile bu sürecin daha iyi yönetilmesi desteklenmektedir (National Research Council, 1999: 10-11). Exponun düzenlenmesi sürecinde öncesinde olduğu gibi etkinlik sonrasında da çevresel, ekonomik ve sosyal yönden önemli etkileri olmaktadır. Buna göre expoların düzenlendiği kentte kentsel sürdürülebilirliğin sağlanmasında expo bir katalizör görevindedir (Tachouali, 2016: 16). Sürdürülebilir alanlar genel olarak ekonomik, sosyal ve çevresel yaşamın sürdürülebilir olması amacıyla oluşturulan mekânsal planlamalar tarifi ile düşünülmektedir (McDonald vd. 2009: 51). Kentsel gelişim ve planlama, bu bağlamda sürdürülebilirlik perspektifinden değerlendirilmeye uygun bir yaklaşım olarak görülmektedir (Akyıldız, 2020: 190). Sürdürülebilirliğin yanı sıra kentsel politikaları hedefleyen referanslardan bir diğeri, kentin kimi alanlarını bütünleşmiş bir yapı haline getirip insanları bu alanlarda birleştirirken istihdamı artırarak kamu ve diğer hizmetlere ulaşabilmeyi de amaçlamak olmuştur (Stren & Polese, 2000). Kentte mevcut bulunan “doğal elemanlar” bölgenin özgün fiziksel yapısına ait doğal çevresel öğeleri temsil ederken, “mimari elemanlar” ise bu doğal elemanlarla insan yapısı tasarımları birbiriyle uyum ve ahenk içinde bağlayan mekânsal ürünler olarak kabul edilmektedir (Salingaros 1998: 53).

Tablo 1. Milano Expo ve Antalya Expo Master Planlarının Çevresel, Ekonomik ve Sosyal Yönden Karşılaştırılmalı Analizi

	EXPOLAR				ÖZELLİKLER		
	MILANO EXPO 2015		ANTALYA EXPO 2016		BENZER	FARKLI	
ÇEVRESEL	Site Alanı ve Alana Ulaşım		Expo alanı Milano'nun kuzeybatısında 1,1 km'lik bir alanı kaplamakta ve üç havaalanının ortasında mekân bir konumdadır.		Expo alanı 1.100.000 m ² arazi üzerine ve Antalya havaalanına yakın Aksu ilçesinde konumlandırılmıştır.	Site alanı büyüklükleri eşittir.	Site alanlarına çeşitli ulaşım alternatifleri vardır.
	Tasarım Kurgusu ve Sirkülasyon		Antik Roma urban planından esinlenilerek, birbiri ile kesen "Cardo-Decumanus" caddeleri ana tasarım kurgusudur. Expo alanında sirkülasyon yoğunluğu bu akslarda.		Tasarım kurgusu Botanik Expo'ya uygun olarak dolaşım ve sirkülasyonu site alanında homojen olarak dağıtmıştır.		Milano'da ana tasarım kararı varken Antalya'da yoktur.
	Kanallar ve Göl		Temasına uygun sembolik bir unsur olan kanal, Expo alanı sınırlarını belirlemektedir.		"Çiçek ve Çocuk" teması kapsamında su ögesi Expo gölüyle birleşerek Çocuk Adası sınırlarını belirlemiştir.		Su ögesi site alanında temayla uyumlu tasarlanmıştır.
	Yeşil Alanlar		Toplam 80.000 m ² yeşil alan fonksiyonlar arası bariyer olup alan sınırlarını kanallarla birlikte çevrelemektedir.		Mevcut yeşil alan 656.562 m ² 'dir.	Yeşil alan yoğunluğu Expo kategorisine uygun planlanmıştır.	Antalya, Botanik Expo olduğundan yeşil alanlar daha fazladır.
EKONOMİK	Maaliyet & Gelir	3,3 Milyar Euro	4,1 Milyar Euro	3 Milyar TL	2 Milyon TL		Antalya Expo'da maaliyeti karşılayacak gelir elde edilememiştir.
	Tematik Alanlar		Başlangıç Pavilyonu Çocuk Parkı Sanat&Yiyecek Alanı Biyoeçeltilik Parkuru Gelecek ve Yemek Alanı Tematik Gıda Kümeleri		Tropik Sera Tematik Bahçeler	Tematik alanların bazıları Expo bittikten sonra alanda kalıcı tasarlanmıştır.	Milano Expo'da küme teması ilk defa uygulanmıştır.
SOSYAL	Ulusal Pavilyonlar / Bahçeler		150.00 m ² 'lik alanda kendi pavilyonunu inşa eden 54 katılımcı ülke vardır.		54 katılımcı ile oluşturulan ülke bahçeleri alanı toplamda 70.000 metrekare alanı kaplamaktadır.	Ulusal pavilyon ve bahçe sayıları birbirine eşittir.	Expo sonrası pavilyonlar geçici ancak yeniden kullanılabilir tasarlanmış, bahçeler ise kalıcıdır.
	Ana Unsurlar		Expo Merkezi Expo Gölü Açık Hava Tiyatrosu Sivil Toplum Pavilyonu		Expo Meydanı Expo Gölü Amfityatrolar Çocuk Adası Kongre Merkezi Müzeler	Expo gölü ve amfityatro yapıları mevcuttur.	Milano'da ilk Sivil Toplum Pavilyonu halen kullanılmaktadır.
	Semboller		İtalya Pavilyonu Expo Kulesi Akdeniz Tepesi		Türkiye Bahçesi Expo Kulesi Expo Tepesi	Kule yapıları Expo simgesi haline gelmemiştir.	Milano'da ilk defa ev sahibi pavilyonun kendisi bir sergi nesnesi ve Expo sembolü olmuştur.

Expo sona erdiğinde çevresel, sosyo-ekonomik ve kültürel gibi etkiler uzun vadede kent için devam etmektedir. Expoların sürdürülebilirliğinin sağlanması sergi ve etkinlik mekânlarının da sürdürülebilirliğinin sağlanmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle expo organizasyonları, insanların ortak yaşama alanlarında düzenlenen bir mikro kent olarak tasvir edilmelidir. Bu bağlamda son yıllarda düzenlenen ve ortak temaları ekoloji olan Milano ve Antalya Expo masterplanları çevresel, ekonomik ve sosyal yönden karşılaştırılarak incelenmiştir (Tablo 1). Bu karşılaştırma kapsamında expo alanlarının çevresel özellikleri, ulaşım, sirkülasyon, su ve yeşil alanlardır. Ekonomik özellikleri expoların maaliyeti ve expo süresince elde edilen gelirler ölçütünde değerlendirilmiştir. Sosyal sürdürülebilirliğin sağlanması yönünde mekânsal öğeler tematik alanlar, ulusal pavilyon/bahçeler, ana unsurlar ve semboller olarak kategorize edilmiştir.

Çevresel özelliklerden ilki; arazi kullanım kararı olarak tasarım kurgusu ve sirkülasyondur. Milano Expo ana tasarım konsepti Antik Roma Dönemi Cardo-Decumanus caddeleri referans alınarak planlanmış ancak Antalya'da herhangi bir tasarım kurgusu yoktur. Milano'da oluşturulan bu lineer hat üzerinde, karşılıklı konumlandırılan ulusal pavilyonlar ziyaretçi tarafından kolaylıkla gezilebilen ve sürekliliği olan bir aksı meydana getirmiştir. Milano'da su kanalları expo alanının en dış hattını çizerken, yeşil alanlar kanallara paralel yürüyüş yollarından oluşmaktadır. Expo alanını tanımlayan bu çevresel öğeler site alanının sınırlarını belirlemektedir. Expo sonrasında kente kalan bu yürüyüş yolları, kanal kenarında kentlinin burayı sürekli dolaşmasına imkân vermektedir. Antalya Botanik Expo olarak planlandığından

yeşil alanlar masterplan ölçeğinde site alanında daha yoğundur ancak etkinlik sonrasında pek çok bahçe kullanılmayan, işlevsiz ve verimsiz hale gelmiştir. Ekonomik özelliklerine göre Milano Expo'da maliyetin çok üstünde bir gelir elde etmek başarılı sayılırken, Antalya'da maliyetin %2'si ancak karşılanmıştır.

Tablo 2. Milano ve Antalya Expo'larının Sürdürülebilirlik Katkıları

	Milano Expo	Antalya Expo
istihdam	+	+
halkın kültürel ve bilimsel etkinliklere katılımı	+	-
kente turist akışı	+	+
tasarlanan/yaşanan/algılanan örtüşmesi	+	-
kente mekansal atık bırakmama	+	-
uluslararası ilişkilerin güçlendirilmesi	+	-
kentin gelecek projeksiyonu ile entegrasyon	+	-
kente mekansal miras bırakma	+	-
simge yapılar	+	-
atık alanların yeniden kente kazandırılması	+	-
doğal çevrenin korunması	+	-
kente yeşil alan kazandırma	+	-
altyapı ve ulaşım	+	+

Sosyal özelliklere göre mekânların sürdürülebilirliğinin sağlanması expolarda sergi ve etkinlik alanlarının analiziyle mümkün olmaktadır. Milano Expo'da Çocuk Parkı dışındaki tüm tematik alanlar geçici tasarlanmış, kalıcı tasarlanmış olan Çocuk Parkı da çocuklar tarafından kullanılan tanımlı bir alan olarak kente kalmıştır. Bu durum çevresel olarak kullanılan bir kamusal alanın, geçmişteki expoyu anımsatıcı olmasıyla sosyal olarak da sürdürülebilir olduğunun bir göstergesidir. Antalya Expo'da kalıcı tasarlanan tematik bahçeler işlevsiz ancak Tropik Sera ve Biyoçeşitlilik Tema Parkuru'nda bitki üretim faaliyetleri etkinlik sonrasında devam etmektedir. Milano'da tamamı geçici tasarlanan ulusal pavyonlar takılıp sökülebilmeye kolaylığı olan ve geri dönüşümlü malzemelerden yapılmıştır. Antalya'da kalıcı tasarlanmış olan ulusal bahçelerde etkinlik sonrasında hiçbir aktivite yapılmamaktadır. Çünkü farklı ülkelere ait bitkiler Antalya ikliminde uzun süre yaşamaya dayanıklı ve elverişli değildir. Milano Expo'da expo tarihine geçen ilk sivil toplum pavyonu Cascina Triulza'dır. Bu yapı eski bir at çiftliğinin yeniden işlevlendirilerek kente kazandırılmıştır ve mekânın sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önemlidir. Antalya Expo'da Kongre Merkezi, Çocuk Adası ve Müzeler kalıcı olarak tasarlanmış ancak aktif olarak alanda kullanılmayan boş ve işlevsiz yapılar olarak kalmıştır. Her iki expoda da ortak olarak Expo Gölü ve Kulesi mevcuttur. Ancak Milano'nun başarılı bir expo olmasından dolayı Tree of Life expo kulesi kent için bir sembol haline gelirken Antalya için aynı durum söz konusu değildir. Antalya'da bu kule yalnızca en üst katına çıkılarak fotoğraf çekilen bir yapı olarak alanda kalmıştır. Milano Expo'da tüm dünyada en çok ses getiren ev sahibi ülke pavyonu olan Palazzo Italia'dır. Ulusal pavyonlardan yalnızca kalıcı tasarlanan bu yapı, yeni keşfedilmiş ve doğaya zarar vermeyen

ekolojik bir malzemedan yapılmıştır. Etkinlik sonrasında ziyaretçinin gezmesine olanak veren aynı zamanda bir sergi binası olarak da kente miras kalmıştır.

Her iki Expo için istihdam, kente turist akışı ve alt yapının sağlanmış olduğu görülse de Milano Expo'nun sürdürülebilir ölçütleri daha fazla sağlıyor olması; halkın kültürel ve bilimsel etkinliklere katılmasının sağlanması, mimari tasarımın nihai yaşamla örtüşmesi, kente atık değil simge yapılar bırakması, doğal çevrenin korunması, yeşilin artırılma çabalarının gerçekleştirilmesi kentin gelecek projeksiyonuna uygun bir biçimde tasarlanmasına katkıda bulunması ile sağlandığı sonucuna varılmıştır (Tablo 2).

Auge'e (1997) göre mekânla kurulan bedensel ve tarihsel bağlar mekânı yer olarak tanımlarken, ilişkisel, tarihsel ve kimlikli olarak tanımlanamayan yeri Auge (1997) "yok-mekân" olarak adlandırmaktadır. Yok-mekânlarda mekânsal deneyim, neredeyse görsel materyallerle kurulan iletişime indirgenmiştir. Oysa kentin kullanıcısı, kentsel metni okurken, yeniden yazabilir (de Certeau, 1984) olması durumana bağlı olarak expolar, kente gelen bireylere yeni görevler yüklemeyen bireyin kenti sadece amacı doğrultusunda deneyimlemeyip, kente özgü diğer mekânsal ve kültürel unsurları da kavrayarak kent ile arasında sürdürülebilir bir ilişki doğmasına neden olacak şekilde tasarlanmalıdır.

7. Sonuç

Dünya Fuarları çevre ile uyum, teknoloji, yenilik gibi evrensel konuları odağına alarak ülkelerin ekonomi ve teknoloji alanlarında gösterdiği gelişimi sergilemenin yanı sıra, yerel ve kültürel değerlerin tanıtılmasına da aracılık etmektedirler. Bunlara ek olarak ülkelerin hem ulusal hem de uluslararası ölçekte ekonomilerini güçlendirmekle beraber ülkelerarası ticari ve kültürel ilişkilerin gelişimine de katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmada toplumsal birer karşılaşma platformu olan iki expo alanı Sürdürülebilir Kalkınma anlayışı çerçevesinde ele alınarak, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları ile değerlendirmiştir. Expo'ların başarılı sayılması için gerekli olan kısa, orta ve uzun vadeli katkılar için çalışmada yapılan karşılaştırma sonucunda iki etkinlik kent, mimari, tema ve ekoloji bağlamlarında aşağıdaki konuları tartışmaya açmıştır:

Expo-Kent ilişkisinde;

- Expo organizasyonunun yapılacağı kent ve exponun bu kentin neresinde tasarlanacağı sorusu önemli bir kriterdir. Çünkü bu alanın ileride kente miras kalacağı sonucundan yola çıkılarak ulaşım için geliştirilen alt yapı çalışmaları ve potansiyelleri düşünülerek tasarlanmalıdır.
- Expo alanının öncelikle master plan ölçeğinde planlanmasında; rekreasyon alanlarının expo sonrasında kentsel alanlara entegre olması düşünülmelidir. Bu sebeple expo alanının öncesi ve sonrasında projeksiyonunda yeşil kent mottosu kentin mevcut yeşil alanlarıyla birlikte ele alınmalıdır.

Expo-Mimari ilişkisinde;

- Alanda tasarlanan mimari yapıların expo sonrasında da kente miras kalması, expo sonrasında bu yapıların mimari sürdürülebilirliğinin sağlanması hedefine dayandırılmalıdır.

Expo-Ekoloji ilişkisinde;

- Expo sebebiyle seçilen temanın, expo sonrasında da kentsel hafızada kalma potansiyelinde küresel değişim ve krizlerin etkin bir rolü bulunmaktadır.
- Expo-mimari ilişkisinde iklim verilerinin temayla uyumlu olarak tasarlanması ziyaretçilerin konfor alanına uygun tasarımları içermelidir.
- Expo-ekoloji ilişkisinde, ekolojik expo temasıyla belirlenen karşılaşma mekânlarının malzemeleri ve tasarım süreçleri sürdürülebilir kriterler bağlamında değerlendirilmelidir. Bu mekanlar expo alanlarına miras kalmalarından çok takılıp sökülebileme imkanı ile kente zarar vermeyen bir nitelikte tasarlanmalıdır.

Sürdürülebilirlik kapsamındaki kentsel politikaların öncelikli hedefleri arasında; farklı sosyo-kültürel ve ekonomik katmanlardan insanların katılımının mümkün kılındığı buluşma alanları olan kamusal mekanlar yaratılmalıdır. Bu yüzden sürdürülebilir kentsel gelişim adına açık kamusal alanlar, ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel yaşamın sürdürülebilirliğini sağlamak üzere yaratılan mekânsal planlamalar olarak görülmelidir. İleriye yönelik expo tasarımlarını da içeren kentsel yaklaşım hedeflerinin kentin ve yakın çevresinin destinasyonlarının sahip olduğu doğal, tarihi, kültürel değerlere ilişkin bir envanter oluşturması, yaratıcı turizmi destekler bir yaklaşımla bilgi teknolojilerinden destek alması, bölgedeki turizm paydaşları ile iş birliği içerisinde coğrafi bilgi sistemi oluşturarak mimari yaklaşımlara destek olması beklenmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

- Auge, M. (1997). *Yer-Olmayanlar* (çev: Turhan Ilgaz). İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Akarpınar, R. B. (2004). "Tarım Toplumundan Sanayi Toplumuna Geçişte Panayıt-Serg-Fuar-Festivalin Durumu ve Türkiye Örneği", *Milli Folklor Dergisi*, Sayı 64, 27-28.
- Akyıldız, N. A. (2020). "Kentleşme ve Kentsel Gelişim Bağlamında Açık Kamusal Alanların Sürdürülebilir Kentler Açısından Değeri", *Milli Folklor Dergisi*, Sayı 125, 188-201.
- Altun, Akyol, T. D. (2007). Dönüştürücü Bir Güç Olarak Expolar: İzmir'in Expo 2015 Adaylığı Yolunda Dünya Fuarlarına Bir Bakış, *Ege Mimarlık*, 2007/2-61, 6-13.
- Artı Mimarlık (2016). *Masterplan Expo 2016 Antalya*, Antalya: 51, 54-95.
- Artun, A. (2006). *Sanat Müzeleri 1: Müze ve Modernlik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 206.
- Arü, K. A. (1970). "Expo 64-65 Newyork, Expo 67 Montreal, Expo 70 Osaka'nın Dünyanın Geleceği için Düşündürdükleri", *Mimarlık Dergisi*, Sayı 10, 32-35.
- Basa, İ. (2015). "Kentsel Hafızanın Sürdürülebilirliği: Bir Mimarlık Stüdyo Deneyimi", *STD*, Haziran, 27-42.

- Batuhan, T. (2020). "Antalya'nın Expo 2016 Tecrübesi ve Organizasyon Mirasının Değerlendirilmesi", *Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), Ekim 2020, 281-298.
- Berber, A. (2016). İşletmecilik Tarihi Bağlamında İlk Dünya Fuarı (Londra, 1851), *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 45 Özel Sayı, 174-181.
- BIE-Paris (2017). *Bureau International des Expositions*, Paris.
- Cooper C., Fletcher J., Gilbert D. and Wanhill S. (1993). *Tourism: Principles and Practice*, London: Pitman.
- Çimen, B. (2000). "EXPO 2000 Hannover Fuarı", *Ege Mimarlık*, 2000/ 3, 67-68.
- Çelik, F., Aslantaş, F. (2018). "Gelecek Nesiller İçin Yeşil Bir Dünya: Expo 2016 Antalya", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 56, Nisan, 1056-1071.
- De Certeau, M. (1984). *The Practice of Everyday Life*, University of California Press:Berkeley.
- Ergün, T. ve Çobanoğlu, N., (2012). "Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:3, Sayı:1, 101.
- Ergüney, Y.D& K.P, Nuran, (2015). "Ondokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti", *Megaron*, Sayı 10(2), 224.
- Expo 2016 Antalya (2016). *Final Report*, 12-13-87.
- Expo 2015 Milano (2015). *Official Report 2015*, 86-199-325.
- Expo 2015 Milano (2015). *Sustainability Report 2014*, 10-30-31-32.
- Findling, J. E. (1990). *Historical Dictionary of World's Fairs and Expositions 1851-1988*. New York: Greenwood Press, 12-28.
- Fisunoğlu, H. Mahir (1996). *Sustainable Development and a Need For New National Accounting System*, NATO&CCMS: Pilot Study, 118.
- Haris. J.M., (2000). *Basic Principles Of Sustainable Development, Global Development And Environment Institute*, Working Paper, 5-6.
- Hart, M. (1999). *The Guide to Sustainable Community Indicators* (2. Baskı), North Andover: Hart Environmental Data.
- Heller, A. (1999). *World's Fairs and the End of Progress: An Insider's View*, California: Worlds Fair Publisher.
- Herzog & De Meuron Architects (2009). *Expo 2015 Conceptual Masterplan*, Proyecto, Milano, 138.
- Hoepfli, M. M. (2015). *Milano Expo 2015 For Dummies*, (Trans: Leslie Thomas), Torino: Promedia, 117-118.
- Kompil, İ. E., Kompil, M. (2013). "Expo'92 Organizasyonunun Sevilla Kentine Kazandırdıkları", *ODA Eylül 2012*, Sayı 4, 32-37.

- IULA-EMME. (1997). *Yerel Gündem 21: Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Teşviki ve Geliştirilmesi Projesi*, İstanbul, Kasım, 1.
- Larre. D. (1986). Çevre Yönetimi Konulu Dünya Sanayi Konferansı’nın Sonuçları ve Tavsiye Kararları, *Sanayi ve Çevre Konferansı*, TÇSV, Ankara, 26-29.
- Loscertales, V. G. (2018). *Preface. Bureau International des Expositions (BIE) Bulletin*.
- Madran. B. (2000). “19. Yüzyılda Evrensel Sergiler”, *Yapı* (225), 56-66.
- Martini, M. (2015). Sustainability in the heart of Milan Expo 2015, Erişim Adresi: <http://www.futuresdiamond.com/casi2020/blog/posts/sustainability-in-the-heart-of-milan-expo-2015/> Erişim Tarihi: 20.12.2021
- Marx. K., (2011). *Kapital Cilt 1: Kapitalist Üretim Eleştirel Bir Tahlili*, Çev (Alaattin Bilgi), Eriş Yayınları, 646-648.
- McDonald, S. Malys, Naglis and M. Vida. (2009). “Urban Planning for Sustainable Communities: A Case Study, Technological and Economic Development of Economy”, *Baltic Journal on Sustainability*, 15 (1), 49-59.
- National Research Council. (1999). *Our Common Journey: A Transition Toward Sustainability*, USA: National Academy Press. 10-11.
- Onbay, E. (2020). “21. Yüzyıl Dünya Fuarlarında (Expo) Türkiye’nin Mimari Temsili”, *Aurum Mühendislik ve Mimarlık Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 135-152.
- Özkelle, D. (2006). Expoların Gelişim Süreci ve Kentle Etkileşimleri; İzmir Expo 2015 Örneğinde Bir İnceleme, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Polat, M. (2019). “Expo ve Türkiye”, *Ulusal İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, Yıl 4, Cilt 3, Sayı 1, 28-39.
- Salingaros, N. (1998). “Theory of Urban Web”, *Journal of Urban Design*, 3 (1).
- Sev, A. (2009). *Sürdürülebilir Mimarlık*, (1. Baskı). Basım Yeri: Yem Yayın.
- Stren, R. and Polese, M. (2000). *The Social Sustainability of Cities: Diversity and The Management of Change*, Toronto: University Press.
- Tekeli. İ. (1996). *Habitat II Konferansı Yazıları*, T.C. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara, s.26.
- Tachouali. D. (2016). Developing Strategies to Avoid Post-Expo Slump for Sustainable Urban Planning in Dubai, MSc Thesis, The British University in Dubai, s.16.
- The International Association of Horticultural Producers (AIPH), (www.aiph.org Erişim Tarihi: 15.05.2019)
- TDK, (2019). <https://sozluk.gov.tr>
- Wiersum. Freerk, K. (1995). “200 Years of Sustainability in Forestry: Lessons from History”, *Environmental Management*, 19(3), s.321-329.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Expos are common urban platforms that are considered globally important due to their search for answers to problems of the cities in the world. The ecology theme, which is the theme of the expos due to increasing environmental problems in recent years, brought the sustainability of these activity spaces to agenda. In 20th century expos, it is seen that the interaction of these architectural structures with city, which was built for the expo, continued after expo and was inherited. The purpose of the study was to create a theoretical conceptual basis within the framework of the analysis and design of certain criteria in the design of exhibition with a sustainable perspective.

Research Questions:

The study is based on the question of whether the architectural approach of ecology-based expos is also sustainable.

Literature Review:

The purpose of the literature review was to use a two-part framework to examine expos and their sustainable development approach. The theoretical background of the study is the history and features of expos and sustainability. In this context, the design processes and features of Milan and Antalya Expos, which serve as an example for the study, are explained.

Expos are common urban platforms that are considered globally important due to their search for answers to the problems of the world countries. Expos, which are designed within the framework of a certain theme, consist of exhibition and event spaces where knowledge and experience come together with innovation curiosity. A World Fair or Expo is an infrequent celebration that typically showcases the latest or future advances in arts, culture, and technology. The Expo's story starts, in fact, accurately in the middle of the 19th century, during which colonial nations like France, Belgium and Great Britain were in the fullness of their Industrial Revolution phase. The world exhibitions were primarily the product of the age of industrialization. The aim of the first World Expo was to show all sorts of produce, from all nations on the planet. Expo designs vary according to the category, theme and size of the expo area and the geographic and climate conditions of the city. In the history of Expo, as events that seek to respond the problems of its contemporary and future from different perspectives, exhibition and event spaces have undergone radical changes in the historical process. At the beginning of the 19th century, exhibitions were designed in or around single, large, voluminous and existing important buildings, and regardless of their content, the ecology theme, which has been thematized in the extend of expos due to the increasing environmental problems in recent years, included the sustainability of these exhibitions and activity spaces to the agenda. The beginning of the 20th century the Expo was a recognized event worldwide, and as is easy to imagine, the interests (political and economic) were manifold and varied to manage for nations and organizers. In the 20th century expos, it is seen that the interaction of these architectural structures, which are built for the expo, with the city and the visitor continued after the expo and was inherited. As a result of the literature review, it is seen that there is very limited academic knowledge about EXPOS.

Methodology:

The article is based on the hypothesis that architecture should also be sustainable for eco-exhibitions. As a method, the thematic, spatial and social approaches of two different expos organized in Turkey and abroad, whose common themes are ecology, were compared on sustainable development approach by making content analysis.

Results and Conclusions:

Findings from Milan Expo and Antalya Expo descriptive case studies are expected to guide urban designs on similar topics. It has been concluded that the expos will be more sustainable if the architectural design overlaps with the ultimate life, leaves the city with not waste but symbolic structures, protecting the natural environment, realizing the efforts to increase greenness, and contributing to the design of the city in accordance with future projection. The importance of the permanently designed exhibition and event spaces in ecology-themed fairs is emphasized by maintaining the functionality of the city and preserving its presence in the city and bringing new public spaces to the city. In this context, the continuation of the interaction of environmental, economic and social aspects of urban areas with the residents after the fair was seen as another indicator of sustainability. Expos have always reflected the society of a certain era. The exhibition introduces the world of the multinational culture of the country's history, art, agriculture, traditions and hospitality, as well as to increase the tourist attractiveness in the city. The expos perform adaptive, regulatory (normative), cognitive, informational, communicative, aesthetic, hedonistic, interactive features of culture.

Kentsel Bellek Unsurları Olarak Görsel İletişim Öğeleri¹

Visual Communication Elements As A Material Of Urban Memory

Cihangir Eker² , Özgür Aktaş³

öz

Kentler, toplumsal yaşamın sürdürüldüğü büyük ve kolektif yaşam alanlarıdır. Tarımsal olmayan üretimin yapıldığı, kontrol fonksiyonlarının toplandığı, belirli büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış bir mekan olan kent (Arslanoğlu, 2000, s. 13), toplumların bir arada yaşama gereksinimleri sonucu ortaya çıkmakta ve bu doğrultuda şekillenmektedir. Kentsel yaşamın sürdürülebilmesi adına kentte oluşturulan her türlü yapı, kentin bir parçası olarak mekana eklenmektedir. Mimari yapılar, peyzaj düzenlemeleri, yollar, meydanlar, parklar ve anıtlar gibi pek çok kentsel öğenin bir aradallığıyla kentin kendisi oluşmakta, ayrıca bu yapıların bir aradallığı da kentsel bir belleğin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu doğrultuda kent belleğini; kentlilerin belleğinde kente dair yer edinmiş görüntüler bütünü olarak tanımlamak mümkündür. Mimari ve çevresel düzenlemelerin yanında; kentliler tarafından oluşturulan ve kent mekanında sürekli olarak deneyimlenen tabela, yönlendirme ve bilgilendirme levhaları, giydirilmiş ulaşım araçları ve mekansal grafik düzenlemeleri gibi görsel iletişim öğeleri de, kent belleğini oluşturan önemli unsurlar olarak karşımıza çıkar.

Kent belleğine dahil olan görsel iletişim öğelerinin belirlenerek bu öğelerin doğru, anlaşılabilir ve bütünsel bir dille tasarlanmasının önemini vurgulamanın, kentli tarafından sahiplenilen ve kolay imgelelenebilen kentlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunacağı öngörülmektedir. Dolayısıyla araştırmanın amacı, kentsel belleği oluşturan unsurlardan olan görsel iletişim öğelerinin kent belleği içindeki yerinin vurgulanmasıdır. Araştırma literatür taramasına dayalı betimsel bir çalışmadır. Çalışmanın kentteki gündelik yaşamı kolaylaştıran görsel iletişim öğelerinin, kent belleğini oluşturan unsurlar arasındaki konumunun ve öneminin anlaşılabilmesi açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kent Belleği, Görsel İletişim, Grafik Tasarım.

ABSTRACT

Cities are large and collective living spaces where social life is pursued. The city, which is a place where non-agricultural production is made, control functions are gathered and reach certain levels of size, heterogeneity, and integration (Arslanoğlu, 2000, s. 13), emerges as a result of the need for societies to live together and shapes in this direction. All kinds of structures created in the city in order to maintain urban life are added to the city as part of the place. The city itself is formed by the combination of many urban elements such as architectural structures, landscaping, roads, squares, parks, and monuments, and the combination of these structures also paves the way for an urban memory. In this direction, it is possible to define urban memory as a group of images about the city that is in the citizen's mind. Besides the architectural and environmental regulations; visual communication elements such as signage, guidance, and information signs, wrapped transportation vehicles, and spatial graphic arrangements, which are created by the citizens of the city and constantly experienced in the city space, are also important elements that make up the urban memory.

It is foreseen that emphasizing the importance of designing the visual communication elements of the urban memory in the correct, understandable, and holistic way will contribute to the emergence of the cities that are owned by its citizens and easily imaginable.

¹ Bu çalışma, "Kent imgesinin kentsel bellekteki sürdürülebilirliği açısından illüstrasyon: Adana üzerine bir uygulama" adlı sanatta yeterlik tezinden üretilmiştir.

² **Corresponding Author:** Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim İş Öğretmenliği, cihangireker01@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5191-8469

³ **Author:** Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim İş Öğretmenliği, ozguraktas77@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5627-0363

Therefore, the research aims to emphasize the position of the visual communication elements which constitute the urban memory, within the memory of the city. The research is a descriptive study based on the literature review. It is thought that the study will be important in terms of understanding the position and importance of the visual communication elements that facilitate daily life in the city, among the elements that make up the memory of the city.

Keywords: Urban Memory, Visual Communication, Graphic Design.

GİRİŞ:

Kentler, tıpkı içinde yaşayan insanlar gibi canlı olan; doğan, büyüyen, gelişen ve değişen yapılardır. Sosyal bir varlık olan insanın bir arada yaşama arzusu sonucu ortaya çıkmış olan kentlerde, insanlar ortak amaçlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda bir araya gelerek kent toplumunu oluştururlar. Bireyle birlikte ortaya çıkan bu toplumun da kent mekanındaki yaşamsal ihtiyaçları çeşitlenir ve bu ihtiyaçların giderilmesi için kent durmadan büyür ve yeniden şekillenir. Bu açıdan bakıldığında kenti "nüfusun, üretim araçlarının, konutların ve öteki yapıların, teknik altyapı sistemlerinin, eğitim-kültür-sanat-yönetim örgütlerinin yoğunlaştığı yerleşme merkezleri" (Topal, 2004, s. 285) olarak tanımlamak mümkündür. Bir başka tanıma göre ise kent, "yaşamlarını tarım dışı faaliyetler etrafında örgütlenmiş insanların yoğunlaştığı mekan" (Weeks, 2010) olarak betimlenmektedir. Bu tanım tarımsal faaliyetler etrafında yoğunlaşan insaan gruplarını kent tanımının dışında bırakmakta, bunun haricindeki sanayi, turizm, yönetim gibi pek çok faaliyet sebebiyle bir arada bulunan insan topluluklarının yaşadığı mekanı kent olarak nitelendirmektedir. Ayrıca spor, kültür ve sanat faaliyetlerinin de bu tanım çatısı altında önemli unsurlar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bunlar, kent sakinleri için önemli yaşamsal faaliyetlerdir.

Kent sakinleri, yaşamsal faaliyetlerini karşılamak adına kent mekanında pek çok deneyim gerçekleştirirler, aynı zamanda doğdukları, okula gittikleri, sokaklarında oynadıkları, dolaştıkları, çalıştıkları kentin mekanıyla zamanla bir bağ geliştirmeye de başlarlar. Bütün bu deneyimlerle birlikte deneyimlerin gerçekleşmiş olduğu kent mekanları da bireylerin bağ kurduğu yerlere dönüşürler ve bireylerin belleğinde söz konusu deneyimlerle birlikte yer edinmeye başlarlar. Kentlinin belleğinde yer edinmiş olan kentle ilişkili her türlü yapı, kent belleği adı verilen bellek biçiminin ortaya çıkmasına katkıda bulunur. Kentsel yaşam faaliyetlerinin ve ortak deneyimlerin gerçekleştiği mekanda bulunan mimari yapılar, peyzaj, coğrafi unsurlar, görsel tasarım elemanları, caddeler, meydanlar; kısacası kent mekanındaki tüm fiziki oluşumlar, kent belleğinde yerini alarak kentin kimliğini ve imgesini oluşturur.

Kent belleğini oluşturan yapıların pek çoğu birer tasarım ürünü olarak var olmaktadır. Mimari yapılar, peyzaj düzenlemeleri, kent mobilyaları, ulaşım araçları ve yollar, bir tasarım sürecinin sonucu olarak kent mekanını, dolayısıyla kent belleğini şekillendirirler ve kentsel bellek unsuru olma niteliği taşırlar. Bireyin kent mekanındaki yaşamsal pratiklerinin çoğunda ona yol gösteren, bilgi veren, kentsel unsurları algılamasını sağlayan; kısacası kent mekanıyla iletişim kurmasını sağlayan görsel iletişim ürünlerinin de, bahsedilen bellek unsurları arasında bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. Söz konusu görsel iletişim unsurlarının kentsel bellek öğeleri olarak tanımlanması, olumlu yönde imgelenebilir bir kent belleğinden bahsedebilmek noktasında önem taşımaktadır. Bunun yanında bu tanımlamanın, kent mekanındaki çeşitli görsel sorunların çözülmesi noktasında faydalı bir hareket noktası da olabileceği düşünülmektedir.

1. Yöntem

Araştırmada, kentsel mekanda yoğun olarak karşılaşılan ve mekandaki önemli bir ihtiyacı karşılayan görsel iletişim öğelerinin, kentsel bellek için nasıl bir önem arz ettiği konusu problem edinilmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın amacının, kent mekanında yer alan yönlendirme ve bilgilendirme tasarımları ile tabelalar gibi görsel iletişim öğelerinin, kent belleği için öneminin vurgulanması ve irdelenmesi olduğu söylenilebilir.

Yapılan araştırma, açıklayıcı durum çalışması yaklaşımına dayalı nitel araştırmadır. Açıklayıcı/yorumlayıcı durum çalışmaları betimseldir ve bu çalışmalarda bir durumun hakkında bilgi vermek amacıyla bir ya da iki durum kullanılmaktadır (Davey'den akt. Aytaçlı, 2012, s. 3). Araştırmada, konuyu tartışabilmek ve kavramsal bir çerçeve oluşturabilmek için döküman incelemesi yönteminden yararlanılmıştır. "Döküman analizi, hem basılı hem de elektronik materyalleri gözden geçirmek veya değerlendirmek için kullanılan sistematik bir prosedürdür" (Bowen, 2009, s. 27). Bu prosedür bağlamında elektronik ve basılı kitaplar, makaleler, tezler ve dergilerden yararlanılmıştır.

2. Kent Belleğinin Tasarım Unsurları

Kentlerdeki toplumsal ihtiyaçları karşılamak üzere mekanda yapılandırılan her kentsel öge, kentte bırakılan bir iz olarak kentin parçası haline gelir ve aynı zamanla kent belleğinin de oluşmasında pay sahibi olur. Bireylerin kent mekanında yaşadıkları bütün deneyimler, bireylerin belleklerinde kendilerine bir yer edinir. Belleğe ilişkin yapılmış olan "özgün olaylar, olgu ve nesnelere, imge ve fikirler ortada olmadığı zaman, onlarla ilgili bilişi ya da bilgileri zihinde korumaktan meydana gelen fonksiyon" (Cevizcioğlu'ndan akt. Öymen Özak, 2008, s. 11) tanımından hareketle; kentte yaşanan deneyimlerle birlikte kentin mekanının ve bu mekanı oluşturan mekansal öğelerin de, bireyin belleğinde bir yer edindiğini söylemek mümkündür. Bu mekansal öğelerin imgelerinin bellekteki bir aradalığıyla, bireyin belleğinde kente dair bir imge bütünü meydana gelir. Ancak kente dair bir bellekten bahsedebilmek için yalnızca bireysel değil, toplumsal bellekten de söz etmek gerekir.

Maurice Halbwachs, "Kolektif Bellek" adlı çalışmasında belleği bireysel ve toplumsal bellek olarak ayrı ayrı ele alır (2018). Ancak Halbwachs, bu iki bellek türünün birbirinden ayrı olmadığını, sosyalizasyon süreciyle meydana geldiğini ve birbirini destekler nitelikte olduğunu söyler. Bireysel olarak sahip olduğumuz anıların kaynağının içinde yaşadığımız toplum olduğunu, yalnızken bile içine dahil olduğumuz toplumun ve mekanın bir parçasıymış gibi davrandığımızı, belleğimizin de mekanda gerçekleşen sosyal süreçler içerisinde oluştuğunu ifade eder. Toplumsal, yani kolektif bellek, içinde bireysel bellekte biriktirilenleri de barındırmaktadır ve bireysel belleği, içinde bulunduğu sosyal ve fiziksel çevreden bağımsız olarak tanımlamak olanaklı değildir (Halbwachs'dan akt. Ünlü, 2017, s. 79).

Kentsel bir bellek için, kent sakinlerinin kente dair kolektif bir hatıralar bütününe sahip olmaları gerekmektedir.

Belleğin toplumsal bir olgu olması ve bir çeşit kolektif eylemselliğe dayanarak kurulması onu; toplumdaki bireyler arasındaki iletişime ve buna dayalı yaşatılan ortak kültüre bağlı kılar. Bu noktada, bu iletişimin kurulduğu mekânlar, belleğin kurulması için bir tür aracılık yaparken, yaşanan an belleğe alındığında resmedilen imgede yer alır (Al, 2011, s. 30).

Kent mekanındaki etkileşimlerin bireylerin belleğinde mekanın imgesiyle birlikte kolektif olarak kodlanması, mekana dair ortak bir hafızaya işaret eder. Bu doğrultuda kent belleğini, "yerel bazda bir sosyal bağlantı ve zemin içerisinde, bir nevi süreklilik, devamlılığı sağlayan, herkesin sahiplenebileceği, toplumsal bir imge, temsil, tahayyül" olarak (Perouse'dan akt. Aktin, 2017, s. 25) tanımlamak mümkündür.

Görsel 1. Ankara Tren Gari. (http-1)

Kentsel belleğin oluşumunda toplumsal deneyimler kadar, kent mekanının kendisinin de büyük payı vardır. Bu mekanı oluşturan yapıların başında ise mimari yapılar gelmektedir. "Kenti oluşturan mimariler, mekanları üzerinden üretilen sosyal ilişkilerle kent belleğine dahil olmakta, bu iletişim kentin tarihi içinde akarak zamanla onu biçimlendirmekte, tekrar meydana getirmektedir" (Çağlar, 2018, s. 12). Birer tasarım ürünü olarak mimari yapılar, kentsel deneyimlerimizin çoğunun gerçekleştiği mekanlar olarak öne çıkarlar. Yönetim, eğitim, ulaşım, sağlık, ticaret, barınma gibi pek çok ihtiyaç; okul, hastane, metro istasyonu, belediye binası, üniversite, alışveriş merkezi ve konut gibi pek çok mimari yapı vasıtasıyla karşılandığından, bu yapılar söz konusu deneyimler dolayısıyla kentin ve kentsel belleğin önemli bir parçasını oluştururlar. Gamal Abdelmonem ve Selim, mimarinin sosyo-mekansal ilişkileri somutlaştıran ve farklı kuşaklar arasındaki deneyimlere aracılık eden zamanlararası bir iletişim aracı olarak geçmişe dair deneyimleri bugüne taşıyan ve gelecek nesillere rehberlik etmeye yardımcı olan bir süreklilik ajanı olarak çalıştığını söyler (2012, 185). Bu özelliği yanında mimari yapıların inşa edildiği dönemin sosyo-ekonomik, kültürel ve sanatsal niteliklerini de üzerinde taşıyor olması da, bu yapıları kent için önemli kılmakta ve onları birer miras yapı mertebesine yükseltebilmektedir (Acar Ata ve Başar, 2021, 90).

Ankara kentinde bulunan ve 1937 yılında yapımı tamamlanan Ankara Gari binası (Görsel 1), Ankara'nın kentsel belleğinde yer edinmiş olan önemli bir bina olarak sayılabilir. Binada Mustafa Kemal Atatürk'ün konutunun ve vagonunun bulunması, kent için uzun süre önemli bir sosyal merkez olarak hizmet vermiş olması, 10 Ekim Katliamı olarak da anılan ve 95 kişinin ölümüne sebep olan terör saldırısının bu yapının önünde gerçekleşmiş olması gibi pek çok sebepten dolayı, bu mimari yapı Ankara kentinin belleği için önemli bir yere sahiptir. Yapı, Erken Cumhuriyet Dönemi'nin mimari ideallerini taşıyan bir tasarıma sahip olması açısından da kent ve kent belleği için ayrıca bir önem de taşımaktadır (Cihangiroğlu, 2019). Bu açıdan bakıldığında, mimari yapıların sahip oldukları tasarımsal niteliklerin ve üslubunun da, kent belleğindeki kentsel imgeyi şekillendirdiği ve belirlediği söylenebilir.

Görsel 2. Taksim'e 2020 yılında yerleştirilen Kavuşma Durağı. (http-2)

Mimari yapılarla birlikte, kentsel mekanın şekillenmesinde önemli bir yere sahip diğer bir unsur olan kent mobilyaları da, birer tasarım ögesi olarak kentsel belleğin oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Kamusal mekandaki önemli unsurlardan olan bu mobilyalar, kent mekanındaki aydınlanma, temizlik, dinlenme, ayrıştırma, işaretleme gibi pek çok ihtiyacının karşılanmasında kentlilere yardımcı olur. Kent mobilyaları sadece işlevsel sebeplerden değil, aynı zamanda kentsel alanları tamamlayan ve tanımlayan görsel amaçlı mekansal öğeler olarak da kıymetlidirler (Aksu, 2012, s. 377). Bu yüzden kent mobilyası olarak sayılabilecek olan aydınlatma öğeleri, banklar, duraklar, kaldırım babaları, çöp kutuları gibi kentsel elemanların konumu ve tasarımı, şehir yaşamını kolaylaştırdığı gibi kentsel belleği de şekillendirebilmektedir. 2020 yılının Şubat ayı içerisinde İstanbul'un Taksim Meydanı'na yerleştirilen "Kavuşma Durağı" (Görsel 2), bu noktada önemli bir örnek oluşturmaktadır. 15 Şubat 2020 tarihinde açılışı gerçekleştirilen yapı; üst tarafı basamaklar halinde oturma alanlarından, alt tarafı ise sergileme alanlarından oluşan bir yapı olarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından şehrin büyük meydanlarına kimlik vermek ve yeni bir kültürel - sanatsal alan açmak (<https://www.artfulliving.com.tr/gundem/taksim-meydanina-kavusma-duragi-i-20555>) amaçlarıyla tasarlanmıştır. Ancak strüktür, birkaç gün sonra İstanbul 2 Numaralı Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'nun almış olduğu bir kararla (<http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/taksim-meydanindaki-kavusma-duragina-kaldirilma-karari-1721408>) geri kaldırılmıştır. Kısa süreli ömrüne rağmen gerek tasarımı, gerek kentli tarafından gösterilen ilgi, gerekse tamamlanır tamamlanmaz geri kaldırılmasına yönelik çıkan karar gibi sebeplerden dolayı Kavuşma Durağı'nın, kent mobilyalarının kentsel mekan ve bellek dahilinde önemli birer unsur olabileceğini gösteren bir örnek olduğu söylenebilir.

Görsel 3. İstanbul Şehir Hatları'na ait bir yolcu vapuru. (http-3)

Kentlinin belleğinde kente dair bir öge olarak yer edinen mimari yapılar ve kent mobilyalarının yanında, kentin hareketli unsurları olarak toplu taşıma araçlarının da, kent belleğinde önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Kent mekanında sürekli dolaşımda olan metro, tramvay, otobüs, vapur gibi toplu ulaşım araçları, gün boyu kentlinin kullandığı ve şehirde karşılaştığı önemli bir kentsel öge olarak karşımıza çıkar. Tasarımlarıyla, renk ve desenleriyle birlikte bu araçlar, kentin kimliğini yansıtmakta ve kent imgesinin bir parçası olmakta; dolayısıyla kentin belleğindeki unsurlardan birisi haline gelebilmektedir.

İstanbul boğazında 1851 yılından beri hizmet vermekte olan (<https://www.sehirhatlari.istanbul/tr/kurumsal/hakkimizda-215>) Şehir Hatları vapurları, kentin belleğinde yer edinmiş olan bir ulaşım unsuru olarak görülebilir. İstanbul kentinde deniz yoluyla bir yakadan diğerine geçişlerin sağlandığı bu vapurlar, kentlinin ortak hafızasında ayrı bir yere ve anlama sahiptir. Belirli bir 'nesne' ya da 'davranış'a aynı anlamın yüklenmesi, bunun 'geçmiş' ile bağının kurulması ve tekrar hatırlanma figürü olarak ortaya konulması topluluğun bir arada kalmasını sağlayan ortak kolektif bir belleğin de meydana gelmesini sağlamaktadır (Keskin, 2014, s. 29). Söz konusu vapurların (Görsel 3) uzun süredir kente hizmet ediyor olması, kentlinin bu vapurlarla ilgili deneyimlerinin olması, ayrıca bu vapurların görüntüleri ve tasarımları itibarıyla kente dair bir imge haline dönüşmüş olması dolayısıyla şehir hatları vapurları, kentin belleğinde yerini almış bir tasarım unsuruna dönüşmüştür.

Kent mekanında geçirdiğimiz zaman süresince mekanla karşılıklı olarak iletişim kurmamızı olanaklı hale getiren, bizimle görsel olarak "konuşan"; aradığımız yeri veya şeyi bulmamızı sağlayan, mekan hakkında bilgiler taşıyan pek çok kentsel elemanın, aynı zamanda kentin bellek unsurları haline dönüşebildiğini söylemek mümkündür. Zamanla kent mekanının kalıcı öğeleri haline gelebilme özellikleriyle kentte yer alan görsel iletişim öğeleri, tıpkı mimari yapılar, kent mobilyaları ve ulaşım araçları gibi; gerek görüntüleri, gerek kalıcı olabilme özellikleri, gerekse kentte pek çok noktada kentliyle iletişim kuran yapılar olmaları sebebiyle, kent mekanında yer alan önemli tasarım unsurları olarak kent belleğinin önemli bir parçası haline gelebilmektedir.

3. Kentsel Bellek Unsurları Olarak Görsel İletişim Öğeleri

Kent sakinlerinin kentsel mekanda dolaşım halindeyken mekanla iletişim kurma gereksinimleri vardır. Nereye gideceklerini, nerede olduklarını, buldukları yerin özelliklerini ve niteliklerini, mekan içindeki ihtiyaçlarını nasıl gidereceklerini, ancak kent mekanıyla iletişim kurarak gerçekleştirebilirler. Bu yüzden kentsel mekanda pek çok iletişim ögesi, bunlar gibi pek çok yaşamsal ihtiyacın giderilmesi adına

mekanda konumlanmaktadır. Görsel olarak bu iletişimin gerçekleşmesi adına kent mekanında karşılaştığımız tasarım unsurlarını, görsel iletişim öğeleri olarak nitelendirmek mümkündür. "Görsel iletişim; resmin yanında resim-fotoğraf, yazı yoğunluklu biçimlendirme olarak resim ve yazıdan oluşmaktadır. Görüntülerden oluşan bilgilerin alışverişidir" (Parlak, 2014, s. 138). İletişim ihtiyacını görsel olarak gidermek adına tasarlanmış olan, söz konusu biçimlendirilmiş-tasarlanmış öğeler; kimi zaman yalnızca yazıdan, kimi zaman piktogramlardan, kimi zaman ise görsel elemanlardan ve/veya bunların yazılar ve piktogramlar ile birlikteliğinden oluşmaktadır.

Kent mekanında konumlandırılmış olan görsel iletişim öğeleri, farklı ihtiyaçlara hitap ettiklerinden dolayı çeşitlilik göstermektedir. Bulunulan konumun bildirildiği, gidilmek istenilen konuma yönlendirmelerin sağlandığı, bulunulan konumla ilgili bilgilerin verildiği ya da bu konumların tanımlarının yapıldığı farklı çeşitlerde görsel iletişim öğeleri, kentsel yaşamın devamlılığı açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu öğeler ayrıca kent mekanında sürekli deneyimlenen ve sürekliliği olabilen öğeler oldukları için, kent ve kent sakinleri için de zaman içinde özel bir yeri olan imgelere dönüşebilmektedir.

Kent mekanında en sık karşılaştığımız görsel iletişim öğelerinin başında, birer bilgilendirme tasarımı ögesi olan yönlendirme tasarımları gelmektedir. "Bilgilendirme tasarımı; bilginin, insanlar tarafından etkin ve verimli olarak kullanılmasına olanak verecek şekilde hazırlanma sanatı ve bilimidir" (Horn, 2009, s. 30). Pek çok uygulama alanı olan bilgilendirme tasarımının, özellikle kent mekanında uygulanan öğelerinden olan yönlendirme tasarımları da, açık ve kapalı alanlarda farklı kültürlerden ve farklı dillerden bireylerin, ulaşmak istedikleri noktayı doğru bir biçimde bulabilmelerini amaçlayan görsel iletişim tasarımı öğeleridir (Koyun, 2015, s. 4). Kent sakinleri yönlendirme tasarımlarıyla gitmek istedikleri yere nasıl ulaşabileceklerini, işaretleme tasarımlarıyla ise o an buldukları noktayı bilebilmektedirler. Bu tasarımlarla sokaklardan otoyollara, ulaşım alanlarından kamusal binalara kadar, kent mekanındaki neredeyse her alanda karşılaşmamız mümkündür.

Görsel 4. İstanbul için tasarlanan görsel bildirişim tabelaları. (<http-4>)

Kent mekanında yönlendirme ve işaretleme üzerine yapılmış olan nitelikli çalışma örneklerinden bir tanesi, Bülent Erkmén ve Aykut Köksal tarafından İstanbul için yapılmış olan İstanbul Kentsel Bildirişim Tasarımı'dır (Görsel 4). Bu tasarımlar; kentteki yönlendirme ve işaretleme ihtiyacını gidermelerinin yanında, İstanbul kenti için birer kimlik, dolayısıyla bellek ögesine dönüşmüş durumdadırlar.

Kentin temel bildirişim öğeleri olan tabelalar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin talebi üzerine, Bülent Erkmen ve Aykut Köksal'ın belirlediği tasarım konseptiyle yeniden biçimlendirildi. Bütünsel bir sistem oluşturmak üzere tüm kent için programlandı ve yer bilgisinden mekansal örgütlenme bilgisine ulaşan okuma çizgisini taşıyacak biçimde yeni bir kapsamlı tanımlandı. (Oral, 2009, s. 47).

Bu tanımlama sonucunda; kendine ait bir tipografiye sahip, yazı boyutu ile sokak ismi-sokak türü-mahalle-ilçe hiyerarşisi kurgulanmış, ayrıca her ilçenin farklı bir renk koduyla tanımlandığı bildirişim tasarımları ortaya çıkmıştır. Kentin açık ve kapalı alanlarında kullanılan grafik tasarım ürünlerindeki tipografinin kentin kültürel ve toplumsal yapısını yansıtabildiği (Soğukkuyu ve Tunç, 2013, s. 189) düşünüldüğünde, iyi ve planlanarak tasarlanmış bir yönlendirme tasarımının kentin imgesinin bir parçasına dönüşmesinin kaçınılmaz olduğu düşünülebilir. İstanbul için yapılan tasarımların kent mekanındaki görsel iletişim problemlerine getirmiş olduğu başarılı çözümler ve tasarım nitelikleri ile, zaman içinde İstanbul kentinin kimlik, dolayısıyla bellek öğeleri haline geldiği de söylenebilir. Başarılı bu tasarım örneklerinin uygulanmasının ardından, zaman içinde diğer şehirlerde de bu tasarım dilini taklit eden benzer nitelikte tasarımların uygulandığı da görülebilir olmuştur.

Görsel 5. Malatya'da uygulanan sokak yönlendirme levhası. (<http-5>)

İstanbul'un yönlendirme ve işaretleme sistemlerine benzer tasarımları hayata geçiren şehirlerden bir tanesi Malatya'dır (Görsel 5). Malatya Büyükşehir Belediyesi, İstanbul ile benzeşme durumunun kalkması ve tasarımın Malatya ile özdeşleşmesi için, tasarımda renk değiştirme ve tasarıma kent arması ekleme gibi kimi değişikliklere gitmiştir. Ancak yine de bu çabalar, Burak'ın da aktardığı gibi "bu kentlerin, kimliğin o şehirde eğreti durduğunu kabul edip onu örtbas etme çabasına" (2018) dönüşmekten öteye gidememektedir. İstanbul kenti için tasarlanan, ilk olarak İstanbul kentinde uygulanan ve İstanbul kentinin kimlik ve bellek ögesine dönüşerek bu kentle özdeşleşen görsel iletişim öğeleri, başka kentlere uyarlandıklarında tam anlamıyla başarılı olamamaktadırlar. Bu yüzden ki işaretleme ve yönlendirme tasarımları kentlerde yalnızca görsel iletişim noktasında değil, kentin imgesel bir parçası olabilmeleri vasıtasıyla kentsel belleğin oluşması noktasında da önem taşımaktadırlar. Aynı zamanda mekanda uygulanacak her türlü bilgilendirme ve yönlendirme tasarımı ögesinin de, o kentin tarihi ve kültürü gibi özellikleri bağlamında tasarlanması ve uygulanması, bu tasarımlardan işlevsel ve belleksel açıdan daha başarılı sonuçlar elde edilebilmesini sağlayacaktır.

Yönlendirme ve işaretleme tasarımları gibi, yer imleri de, görsel bilgi alışverişini mümkün kılan görsel iletişim öğeleri olarak kent mekanında önemli bir yere sahiptirler. Birer bilgilendirme tasarımı ögesi olarak da kabul edilen yer imleri (placemaking), zaman zaman mimari öge olarak ele alınabilmektedir.

Ancak yer imleri, yapılmış olduğu çevrede kişilerle iletişim kurmaya ve bilgilendirmeye yarayan ve özellikleri ile mimari yapılardan ayrılan işaretleme elemanları olarak (Koyun, 2015, s. 25) kent mekanında var olurlar. Bu nedenle yer imlerini; bulunduğu yer ile "imlediği" nokta arasında görsel kod inşa eden (Güler, 2015, s. 137), yani bulunduğu yerin kolaylıkla tanımlanabilmesini sağlayan görsel tasarım unsurları olarak tanımlamak mümkündür. Kentlerin belirleyici bellek öğeleri olarak da kabul edebileceğimiz yer imleri, bulunduğu noktayı tanımlayabilme özelliğinin yanında, o noktaya bir kimlik sağlayabilen kentsel unsurlar olarak mekandaki görsel iletişimi düzenleyen önemli elemanlardan biri haline gelmiştir.

Kentlerde yerler için birer gösterge unsuru olarak kullanılan yer imlerinin farklı uygulama biçimleri bulunmaktadır. Yer imleri yalnızca yazıdan ve/veya rakam/lar/dan oluşabileceği gibi, 2 veya 3 boyutlu bir yüzey üzerinde yazı ve/veya görsel olarak da kent mekanında var olabilmektedirler. Konumlandırıldıkları noktaya göre yer imleri küçük bir alandan, bir meydandan, bir cadde boyundan veya kentin büyük bir kısmından görülebilmektedirler.

Görsel 6. Hollywood yer imi. (http-6)

Görsel 6'da yer alan yer imi, Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan ve sinema endüstrisi merkezi olarak da bilinen Hollywood'a ait yer imidir. Orijinali Hollywoodland olarak yazılan ve bir emlak şirketinin reklamı olan yazı, daha sonraları kısalarak günümüzdeki haline dönüşmüş ve günümüzde en çok bilinen yer imlerinden biri haline gelmiştir (Güler, 2009, s. 53). Söz konusu örnekte görülen, bir yer imi tasarımının kent mekanını tanımlama, onunla özdeşleşme, onu sembolize eden bir imge; dolayısıyla o kentin belleğine ait temel bir yapıtaşı haline dönüşme durumunun, pek çok kentin yer imi tasarımı yapma ve kent mekanında konumlandırma girişiminde bulunmasındaki temel gerekçeleri oluşturduğu söylenebilir. Bugün dünyada ve ülkemizdeki pek çok kentte, buna benzer yer imleri bulunmakta ve kentlerin en önemli yerlerine yerleştirilmektedir.

Görsel 7'deki örnek, Adana kentinin odak noktalarından biri sayılabilecek Atatürk Parkı'nda bulunan yer imini göstermektedir. Son yıllarda ülkemizin pek çok kentinde görmeye başladığımız yer imleri gibi Adana da bir yer imi tasarımını kentin çeşitli yerlerinde uygulamıştır. Adana kenti için tasarlanan yer iminde de harflerden biri (ortadaki A harfi) kalp sembolüyle değiştirilmiştir. Parkın meydan kısmına yerleştirilen im, kent sakinlerinin ve turistlerin rahatça fotoğraf çekilebileceği bir konumda bulunmaktadır. Ancak "Hollywood" örneği ile karşılaştırıldığında, Adana yer imi, daha dar bir alandan görülebilecek bir konumdadır. Duymuş, Altunkasa ve Ünal'ın (2018) Adana ilinde yaptığı yaptığı araştırmaya göre, araştırma katılımcıların yüzde 63'üne göre kentin odak noktası olarak görülen Atatürk Parkı; aynı araştırmada katılımcıların yüzde 93,4 ile en fazla odak noktası olarak nitelendirdiği

İstasyon Meydanı'na göre daha az kentsel odak niteliği taşımaktadır. Adana kenti için yapılmış olan yer iminin; tasarım açısından özgünlükten uzak ve konum itibari ile yeniden değerlendirilebilecek bir kent imi olmasının, bu imin güçlü bir kentsel imgeye dönüşmesini zorlaştırdığını söylemek mümkündür. Kent belleklerinin çoğunun kentin fiziksel yapısının etrafında saklı olduğu düşünüldüğünde (Öymen Özak, 2008, s. 42), tasarım açısından problemlili olan kentsel bir öge, kentin belleklerdeki imgesini de olumsuz etkileyecektir.

Görsel 7. Adana yer imi. (http-7)

Kentin görsel iletişim ihtiyaçlarını gidermek ve kente bir kimlik kazandırmak amacıyla tasarlanmış olan bilgilendirme tasarımları ve yer imleri gibi görsel iletişim öğelerinin yanında; kentte hizmet veren iş yerlerinin yerini belli etmek ve kurumsal yüzünü temsil etmek amacıyla kent mekanlarında yerleştirilmiş olan tabelalar da, kentsel imge öğeleri olarak kentin belleğine dahil olabilen görsel iletişim unsurlarına dönüşebilmektedir. Ticari tanıtım tabelaları olarak adlandırılan bu tasarım unsurları, "kamuya açık alanlarda bulunan ticari işletmelerin nitelikleri, logoları, ürünleri, kampanyaları ve duyuruları gibi konularda müşterileri bilgilendiren tabelalardır" (Yılmaz, Yazıcıoğlu ve Şavklı, 2012, s. 18). İşletmelerin yüzü olarak da nitelendirilebileceğimiz tanıtım tabelaları, özellikle kent mekanındaki bulvar, cadde, meydan gibi kabalalık lokasyon ve güzergahlarda sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Konumları, renkleri, tasarımlarıyla ticari tabelalar, kent mekanı içerisinde işletmelerle kent sakinleri arasında görsel iletişimin gerçekleştirildiği, bu yüzden kent için görsel bir tasarım unsuru olan bir yapı olma özelliği de taşımaktadır. Bu yüzden ticari tabelalar, bireyler için olduğu kadar kent mekanı için de bir tasarım problemi olarak ele alınmaktadır. Zira ticari tabelaların kent mekanındaki uygunsuz kullanımı; kentteki görsel iletişimin zarar görmesine sebep olmakta, daha da önemlisi görüntü kirliliği yaratarak kentin imgesel bütünlüğünü de zedeleyebilmektedir.

Görsel 8. Adana Turgut Özal Bulvarı'nda yer alan dükkanların tabelaları. (http-8)

Görsel 8'de, Adana ilinin Çukurova ilçesinde bulunan Turgut Özal Bulvarı üzerindeki işyerleri ve tabelaları görülmektedir. Turgut Özal Bulvarı; üzerinde pek çok işyeri, lokanta, cafe, bar ve eğlence mekanının bulunduğu işlek bir bulvardır. Bulvardaki dükkanların gerek bina cephelerinde, gerekse kaldırımlarda bulunan tabelaları ise kent mekanı üzerinde büyük bir görüntü kirliliğine sebep olmaktadır. Mekan tabelaları arasında tasarım açısından herhangi ortak bir dil birliği bulunmadığından, bu kirlilik, açılan her dükkanla birlikte giderek artmakta, Adana ilinin kentsel imgesini zedelemektedir.

Kimi zaman yerel yönetimler, bu görüntü kirliliğinin önüne geçmek adına çeşitli tasarım standartlarını şehrin belirli bölgelerindeki işletmeler için zorunlu hale getirmekte ve bölgesel de olsa tabelaların kentte görüntü kirliliği oluşturmasını engellemeye çalışmaktadırlar.

Görsel 9. Restorasyondan sonra Adana Ali Münif Yeğenağa Caddesi. (http-9)

Adana ilinin Seyhan ilçesinde bulunan Ali Münif Yeğenağa Caddesi, Adana'nın tarihi kent merkezindeki önemli bir ticaret lokasyonudur. Bu cadde üzerinde tarihi dükkanlar ve kentin simge yapılarından Büyük Saat bulunmaktadır. Caddede yapılan cephe sağıklaştırma projesinin ardından, mekandaki işyerlerinin tabelalarına tek tip tabela zorunluluğu getirilmiştir. Böylelikle cadde üzerindeki görüntü kirliliğinin en aza indirilmesi amaçlanmıştır. Çubukçu, Özcan ve Özkan'ın yaptığı araştırmaya göre, tek renk tabelaların olduğu sokaklar çok renkli tabelaların olduğu sokaklara göre daha uyumlu, karmaşadan uzak, daha beğenilen ve alışveriş için daha sık tercih edilen mekanlar olmaktadır (2014, s. 289). Bu sokaklar görsel kirliliğin olmadığı, görsel iletişim noktasında karmaşık ve başarısız tasarımların görülmediği mekanlar olarak kentin görüntüsünü olumlu etkileyen sokaklar olmaktadır. Bu ve bunun gibi sağıklaştırma çalışmasının yürütüldüğü pek çok örnekte, yerel yönetimler ticari levhalara boyut, yazıtipi, renk ve malzeme hususlarında belirli standartlar getirmekte ve kentlerin sokaklarındaki görüntü kirliliğini en aza indirme konusunda adımlar atmaktadır. Alınan önlemler neticesinde kent mekanındaki görsel kirlilik azalmakta, kentin görsel yapısı daha sağlıklı bir hale gelmekte ve bu sokakların imgesi de kentsel bellekte daha imgelenebilir⁴ bir hale dönüşmektedir.

⁴ İmgelenebilirlik, "herhangi bir gözlemcide güçlü bir imge yaratma olasılığı taşıyan fiziksel objenin niteliği" (Lynch, 2016, s. 10) anlamına gelmektedir.

SONUÇ:

"Kent, çok çeşitli sınıf ve karakterlere sahip milyonlarca insan tarafından algılanabilen ve hatta zevk alınan bir nesne olmanın ötesinde, yapısını kendilerince sebeplere göre sürekli geliştiren pek çok yaratıcının da ürünüdür" (Lynch, 2016, s. 2). Kent mekanında yer alan ve bir tasarım ürünü olan bütün yapılar, kent mekanı dolayısıyla kentin hafızasına da eklenir. Kentlinin çeşitli ihtiyaçlarına yönelik tasarlanmış olan mimari yapılar, kent mobilyaları, ulaşım araçlarının yanında; mekanda yer ve yön bulmak, bilgi edinmek gibi görsel iletişim ihtiyaçlarına cevap veren bilgilendirme ve yönlendirme tasarımları, yer imleri ve tabelalar gibi pek çok unsur da, kentin birer parçasına dönüşebildiği gibi kent imgesinin de bir unsuru olabilmektedir. Mekandaki çeşitli ihtiyaçlara cevap vermesi için tasarlanan ve uygulanan her türlü görsel iletişim ögesi, mekandaki kalıcılığı doğrultusunda mekanın önemli bir parçası haline dönüşebilmektedir.

Görsel iletişim öğeleri, kent mekanıyla iletişim kurmamızı sağlayan araçlar olduğundan, mekanda sık sık görmekte olduğumuz kentsel bir tasarım ögesidir. Bu görsel iletişim öğeleri mekandaki hareketlerimizi yönlendirir, mekan hakkında bilgi edinmemizi sağlar, dolayısıyla bir bütün olarak algıladığımız kentsel mekanın önemli birer parçasıdır. Bu öğelerin formu, rengi, malzemesi, tipografisi ve konumları noktasında tasarımcıların ve kentsel iradenin yapacağı tercihler ve getireceği çeşitli kısıtlamalar ile önlemler, kentteki görsel iletişimin daha da güçlenmesine sebep olacağı gibi, bu unsurların zamanla kentsel imgenin önemli birer parçası haline gelebilmesini de sağlayacaktır. Kent mekanında bulunan yönlendirme ve bilgilendirme grafikleri, yer imleri ve ticari tabelalar gibi görsel iletişim öğelerinin belirli standartlar olmaksızın tasarlanması ve uygulanması bireyin kent mekanıyla kuracağı iletişimi zedeleyeceği gibi, kentte görsel bir görüntü kirliliğinin oluşmasına da sebep olacaktır. Bunun yanında oluşması muhtemel görsel kirlilik, kentin imgelenebilirliğini de zedeleyerek kentsel bellek üzerinde olumsuz bir etki de bırakacaktır.

Aktarılanlar ışığında kentsel mekandaki görsel iletişim öğelerinin mekanla ve kentin dokusuyla uyumlu olmasının, bu öğelerin birbiriyle ortak bir tasarım diline sahip olmasının ve doğru yerlerde konumlandırılmış olmasının; bireyin mekanla sağlıklı bir iletişim kurması ve kent belleğinin bu durumdan olumsuz etkilenmemesi açısından önemli olduğu söylenebilir. Kent mekanında yer edinen her öge gibi görsel iletişim öğeleri de, mekanı tanımlayan, geçmişin izlerini taşıyabilen, kentin önemli bir imge unsuru olarak kentsel bellekte yer edilebilmesi mümkün olan tasarım ürünleridir. Kentte konumlandırılacak bütün görsel iletişim öğelerinin ortak bir bilinç doğrultusunda tasarlanması ve uygulanmasının, mekanın algılanabilirliği, imgelenebilirliği ve bu öğelerin bellek ögesine dönüşebilme potansiyeli taşımaları açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

[EN] There is no conflict of interest between the authors or any third party individuals or institutions.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Teşekkür: Teşekkürümüz yoktur.

KAYNAKÇA:

- Acar Ata, İ. ve Başar, M.E., (2021). Mimari Miras Yapılarına Önerilen Yeni İşlevlerin Kullanıcı Katılımlı Seçim Sonuçlarının Bellek Aktarımı Bağlamında Değerlendirilmesi: Uluğaç Rum Okulu Örneği. *Humanities Sciences*, 16(2):89-106.
- Aktin, S. (2017). Kent ve bellek: Antalya pamuklu dokuma fabrikası örneği. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Aksu, Ö.V. (2012). Kent mobilyaları tasarımında özgün yaklaşımlar [Elektronik versiyon]. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2 (6), 373-386.
- Al, M. (2011), Kentte Bellek Yıkımı ve Kimlik İnşası–Palimpsest: Ankara Atatürk Bulvarı Bağlamında Bir İnceleme, *idealkent*, 2(4), 22-36.
- Aslanoğlu, R. A. (2000). Kent, Kimlik ve Küreselleşme (2. Baskı), Asa.
- Aytaçlı, B. (2012). Durum çalışmasına ayrıntılı bir bakış. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (1), 1-9.
- Bowen, Glenn A., 2009, 'Document Analysis as a Qualitative Research Method', *Qualitative Research Journal*, 9 (2), 27-40.
- Burak, A. (2018, Ekim 14). Kent, kimlik, mobilya: İstanbul'un sokak tabelaları. <https://medium.com/aburakbal/kent-kimlik-mobilya-i-CC%87stanbulun-sokak-tabelalar%C4%B1-2382b7cc61ab> (Erişim: 04.02.2020).
- Cihangiroğlu, M.S. (2019). Bellek mekanlarının değer algısı ve değişimi üzerine bir inceleme: Ankara tren garı [Yayımlanmış sanatta yeterlik tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Çağlar, S. (2018). Kamusal yapıların toplumsal bellekteki yeri: Konya kent merkezi örneği (Alaeddin Mevlana aksı) [Yayımlanmış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Çubukçu, E., Özcan, N.S., Özkan, A. (2014). Ticari alanlarda sokak levhasına yönelik düzenlemeler ve sokak işgallerinin mekânsal estetik yargı üzerindeki etkileri: sanal mekânlarda deneysel bir çalışma [Elektronik versiyon]. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 30(4), 285-295.
- Duymuş, H., Ünal Çilek, M., Altunkasa, M.F. (2018). Çukurova Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü öğrencilerinin bakış açısı ile Adana'nın kent imgeleri [Elektronik versiyon]. *ISUEP2018 Uluslararası Kentleşme ve Çevre Sorunları Sempozyumu* içinde (s. 196-204). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Gamal Abdelmonem, M. & Selim, G. (2012). Architecture, memory and historical continuity in Old Cairo. *The Journal of Architecture*, 17:2, 163-189.
- Güler, T. (2009). Bilgilendirme tasarımının uygulama alanları. *Grafik Tasarım*, 28, 48-53.
- Güler, T. (2015). Büyük mekanların yönlendirme ve işaretleme tasarımında yer alan imlerin kullanıcı hareketlerine katkıları [Elektronik versiyon]. *Sanat Dergisi*, 28, 130-147.
- Halbwachs, M. (2018), Kolektif bellek (Çev: Zuhul Karagöz), Pinhan.

- Horn, R.E. (2009) Bilgilendirme tasarımı: yeni bir mesleğin doğuşu. *Grafik Tasarım*, 28, 30-39.
- Keskin, N. (2014), Kentlerde yeni bellek mekanları: kent müzeleri [Elektronik versiyon], *folklor/edebiyat*, 20 (79), 25-39.
- Koyun, T. (2015). Toplu taşıma alanında çevre grafiklerinin incelenmesi Lizbon İstanbul karşılaştırması [Yayımlanmış yüksek lisans tezi]. Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Lynch, K. (2016). Kent imgesi (Çev: İrem Başaran) (8. Basım). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Oral, G. (2009). Bilgi güçtür. *Grafik Tasarım*, 28, s. 46-47.
- Öymen Özak, N. (2008), Bellek ve mimarlık ilişkisi kalıcı bellekte mekansal ögeler [Yayımlanmış doktora tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Parlak, H. (2014). Temel grafik tasarım bilgisi (3. Basım). İzmir:Ege Üniversitesi Basımevi.
- Soğukkuyu, B., Tunç, A. Z. (2013). Kent kültürüne ve toplumsal yapıya bağlı olarak kentte tipografinin kullanımı (İzmir ve Milano örneği). Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi ART-E, 12, 153-172.
- Topal, A.K. (2004). Kavramsal olarak kent nedir ve Türkiye'de kent neresidir? [Elektronik versiyon] *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (1), 276-294.
- Ünlü, T.S. (2017), Kent kimliğinin oluşumunda kentsel bellek ve kentsel mekan ilişkisi: Mersin örneği [Elektronik versiyon], *Planlama*, 27 (1), 75 - 93.
- Weeks, J. R. (2010). Defining urban areas. T. Rashed ve C. Jürgens (Eds.), *Remote sensing of urban and suburban areas* (s. 33-46). Springer.
- Yılmaz, T., Yazıcıoğlu, I., Şavklı, F. (2012). Ticari tanıtım levhalarının alışveriş tercihleri ve cadde peyzajı algısı üzerine etkileri: Antalya Güllük Caddesi örneği [Elektronik versiyon]. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2 (4), 15-25.
- http-1:<https://modadekor.com/wp-content/uploads/2015/10/Ankara-resimleri-modadekor-6.jpg>. Erişim tarihi: 02.02.2020
- http-2:
https://www.artfulliving.com.tr//image_data/content/181603ff527ddd4aeb27cb534983a1e4.jpg. Erişim tarihi: 18.02.2020
- http-3:<https://i2.milimaj.com/i/milliyet/75/1200x675/5dc1e6cc55428216589d3133.jpg>. Erişim tarihi: 10.02.2020
- http-4:https://miro.medium.com/max/2962/1*PyzY0J2ZLHFWFQFRiO6jFA.png. Erişim tarihi: 04.02.2020
- http-5: <http://www.epidevisis.com/cadde-sokak-yonlendirme-tabelalari-14>. Erişim tarihi: 04.02.2020
- http-6: <https://www.blogteb.com/wp-content/uploads/2019/02/star.jpg>. Erişim tarihi: 06.02.2020
- http-7: https://fastly.4sqi.net/img/general/558x200/62159564_ENyfEKNssK88v-w3lWaFlwEAOkOMaCn2Vhe0Df7KGJ4.jpg. Erişim tarihi: 28.04.2023

http-8:

https://www.google.com/maps/@37.0453798,35.3080715,3a,39.7y,195.93h,92.06t/data=!3m6!1e1!3m4!1ssE_5jqJUaqxLEWaccpx1zA!2e0!7i13312!8i6656. Erişim tarihi: 12.02.2020

http-9: http://wowturkey.com/t.php?p=/tr707/murattekin_IMG_4074.jpg. Erişim tarihi: 12.02.2020

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The purpose of the study is to emphasize the importance and place of visual communication productions among the urban memory elements. By this, the main problem of the study is to understand and explain the importance of visual communication products in urban areas not only for their guidance function but also for its role as an urban memory element.

Research Questions:

How did visual communication products become one of the most important elements of the urban area, not only for directly affecting the individuals' movement in the city, but also have the potential to become a part of the urban memory? Which visual communication design elements in the urban space can also be considered as an element that is a part of the urban memory?

Literature Review:

The literature section of the research includes discussions on the concept of urban memory and the elements that make up this memory type. At first; architectural elements, urban furniture, and public vehicles are mentioned as the elements of the urban memory. Then, visual communication elements are defined as the fourth element that constitutes the urban memory. Lastly, it is explained what these visual communication design elements are and how these elements affect the memory of the city in terms of their designs and locations.

Methodology:

In this study, research has been carried out on how visual communication elements can be evaluated as an element of urban memory. Therefore, this research is qualitative research based on the explanatory case study approach. In the research, document analysis was carried out to discuss the subject and to create a conceptual framework. In this direction, electronic and printed books, articles, theses, and journals were scanned and examined.

Results and Conclusions:

Visual communication elements that are seen in the urban space vary as they address different needs. Different kinds of visual communication elements, which show the current location of the individuals, provide directions desire to go, give information about the place and promote the locations or places, have great importance for the continuity of urban life. Since these elements are the elements that are constantly experienced in the urban space and may have continuity, they can also turn into images that have special importance for the city and its inhabitants over time.

At the beginning of the visual communication elements that we encounter most frequently in the urban space, orientation designs, which are an element of information design, can be counted. Urban residents can know how to reach the place they want to go thanks to the routing designs, and the point where they are at that moment with the marking designs. Like routing and marking designs, bookmarks have an important place in urban space as visual communication elements that enable visual information exchange. Bookmarks, which we can accept as the defining memory elements of cities, have become one of the important elements that regulate visual communication in the space as urban elements that can provide an identity to that point, as well as their ability

to define the point where they are located. In addition to visual communication elements such as information designs and bookmarks; Commercial signboards, which are used to indicate the location of the workplaces serving in the city and to represent the corporate face, can also turn into visual communication elements that can be included in the memory of the city as urban image elements. These designs, which have the potential to become an element of the urban image, cause visual pollution in the urban space when they are designed inappropriately.

Since visual communication elements are the tools that enable us to communicate with the urban space, it is an urban design element that is much needed and frequently seen in the urban space. These visual communication elements direct our movements in the space, and enable us to obtain information about the space, so they are an important part of the urban space we perceive as a whole. The choices made by the designers and the urban officials in terms of the form, color, material, fonts, and locations of these elements will not only strengthen the visual communication in the city, but also these elements can become a memorable and important part of the urban image over time. It is of great importance that the visual communication elements in the urban space are in harmony with the urban space and the texture of the city, have a common design language with each other and are positioned in the right places, as these elements also have a place in the urban memory as an image element.

Pandemi Sonrası Kamusal Alanlar ve (Yeniden) Kolektivite

Public Spaces and (Re)collectivity After the Influence of Pandemic

Mehmet Ozan DEMİRÖZ¹ , Rengin BECEREN ÖZTÜRK² , Arzu ÇAHANTİMUR³

öz

Kentler, kolektif kültürün adaptasyon ortamlarıdır. Canlılık da bu davranışın yegane yaşamsal dışavurumudur. Süreç ve imkanların göstergesinde kolektif kültürün toplumsal sentezi, öngörülleri ve stratejileri aracılığıyla kentler uyumsal yaşam birimleri olmuşlardır. Geçilen her evre ile oluşan dönemsel normlar, kentlerde kendilerine yer bularak kolektif yapıya ulaşmış ve yönlendirilmişlerdir. Bu nedenledir ki kentler kolektif kültürün yaşamla buluştuğu ve kültüre ait olan sembolleri barındıran toplumsal ortamlar olmuştur. Sürece adaptif bir kimlik üretebilme karakteri ise kentlerin günümüz salgın koşullarında ne gibi oluşum ve dönüşümlere yol açtığı sorusunu ortaya koymuştur. Covid-19 ile kentler ve kültüre kazınan pandemi ortamı; kapalılık, sınırlılık ve izolasyon gibi alışıldık kolektif kültürle kesişmeyen yeni parametreleri doğurmuştur. Yeni kolektivite ve dolayısıyla yeni kültürel ortam, kentlerde sosyomekansal ortam üzerinde incelenmesi gereken konulardan olmuştur. Öte yandan, yeni kolektivite ortamı da küresel parametreler ile kamusal alanlarda kolektif yapının sadece bir kullanıcı haline geldiği sosyomekansal ortama paradoksal bir durum yaratmıştır. Yeni kolektivite, pandemi ile sosyomekansal ortamda karar mekanizması olarak tekrar etkin hale gelmiştir. Bundan dolayı, çalışma kapsamında kamusal alanlarda kolektif kültür ele alınmıştır. Geliştirilen aktarım şeması öncelikli olarak kamusal alanlarda kolektif kültürel ortamın yeniden yorumlamaları üzerine yoğunlaşmıştır. Sokak mobilyaları ve ticari kamusal mekanlara müdahaleler ele alınmış, ardından pandemi dönemi ile yapılan çalışmalarda ön plana çıkan pop-up yaklaşımlar aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adaptasyon, Kamusal Alanlar, Kolektivite, Kültür, Pandemi

ABSTRACT

Cities were the place of adaptation of collective culture. The ultimate expression of the living is vitality. So that, cities became the adaptive living units with the public synthesizes, predictions and strategies of collective culture with respect to the process and opportunities. Every process brought new normative, which examined by the collective culture and adapted to cities. Thus, cities became the place of collective cultural vitality and cultural places of public symbols. The potential of adapting to the process, today brought a new problematics about how cities adapt to the pandemic conditions. With the massive effects of Covid-19 that scraped to cities and cultures, closeness, boundedness, and isolation parameters started to exist new public conditions, which were not familiar in latest years. So, the significancy of this issue, and the new collectivity of public were become the new topics of new socio-spatial environment. Paradoxically, to the global public space, the pandemic process brought a new potential for collective culture to be decision maker in the public spaces. Because of that, the article tried to examine the new environment of public spaces through the collective culture and decision. In the schematic of discussion, article firstly concentrate on the new re-interpretations of public spaces via collective culture. Interpretations to public spaces by street furniture's and commercial uses mentioned, and in the final phase pop-up approaches, which became the major topic of pandemic urbanism discussed.

Keywords: Adaptation, Public Spaces, Collectivity, Culture, Pandemic

¹ Mimar, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık ABD Nilüfer/BURSA , m.ozandemiroz@gmail.com, 0000-0003-0020-193X

² **Corresponding Author:** Doç.Dr. Bursa Uludağ Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Böl. Nilüfer/BURSA, renginb@uludag.edu.tr, 0000-0001-6259-3364

³ Prof.Dr. Bursa Uludağ Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Böl. Nilüfer/BURSA, arzucahan@uludag.edu.tr, 0000-0002-5907-1773

GİRİŞ:

Kent, süreçsel bir üretimin ürünüdür ve canlılığı sürecin oluşturduğu imkanlar ile mümkün olabilir. İnsanoğlu; yerleşik hayat, din hegemonyası, endüstri, ticaret, teknoloji ya da küreselleşme gibi süreçsel evrelerin sunduğu imkanlar ile canlılık ilişkisi kurarak kentsel ortamları üretmiştir. Bireylerin kolektif bütünlüğü, yani beraber yaşama içgüdüğü ile ortaya koyulan ve ortak sentez süreçleri ile toplumsal anlamlar kazanan kentler bir aktarım, etkileşim ve süreklilik ortamı haline gelmiştir. Dolayısıyla kentler, zamansal ve toplumsal yaşamın dışavurumu olarak kültürel bir canlılık ortamı olmuşlardır.

Kentlerin kolektif ve toplumsal form bulma sürecine yönelik en güncel gözlemler, yakın geçmiş zamanda kentsel yaşamı derinden etkileyen, kentin canlılığı ve kolektif yapısı üzerinde çeşitli yeniden yorumlamalara neden olan pandemi sürecinde, büyük kentlerimizde gerçekleştirilmiştir. Günümüzde kısmen de olsa etkili olan pandemi süreci ve bu sürecin yarattığı yeni toplumsal gereklilikler, yoğun bir kentsel yaşamın süregeldiği kentlerdeki kamusal alanlarda kurgulanacak kolektif uyumsal canlılık ortamını tariflemiştir. Bundan dolayı pandemi ortamı, süreç ve canlılığın kurduğu yeni formal ve sosyal olguların keşfi için önem taşıyan gözlemlere sahne olmuş ve süreç içerisinde çeşitli soru işaretleri üretmiştir: “Kentler de tıpkı pandeminin biyolojik tesirinde kalmış bir canlı gibi kapanacak mı, yoksa kent farklı formal yapılarla pandemi sürecini öğretiler zinciri olarak katmansallaştıracak mı? Ya da, kolektif yapı pandemi döneminin kent algısını kültürel bir aktarım olarak ele alacak mı?” gibi sorular, pandemi sürecinin sorunsalları olmuştur. Bu sorunsalların kolektif olan kamusal alanlar üzerindeki izlerde ele alınması mümkündür. Sürecin yaratmış olduğu yeni algıda kamusal alanların sosyomekansal adaptasyonu ve dolaylı olarak üretilen yeniden kolektivite anlayışı bu çalışmada ele alınan temel konudur. Çalışmada, hızlı bir kentleşme sürecinin yaşandığı ülkemizin büyük kentlerinde üretilen kolektif kültürün canlılık ortamı olan açık kamusal alanlardaki kolektif sosyomekansal oluşumlar üzerinde yapılan gözlemler aktarılmıştır. Yapılan gözlemlerden yola çıkılarak, kamusal alanların yeniden kolektivitesinin oluşumunda pandemi sürecinin tetiklediği taktiksel yaklaşımlar ve pop-up sosyomekansal ortamların rolleri tartışılmıştır.

1. Uyumsallık ve kent

Süreç doğal ya da yapay, istemli veya istemsiz, yapıcı ya da yıkıcı özellikteki olguların yadsınamaz bir parametresidir. Bu oluşum zaman ve zamana bağlı parametreleri içinde barındırmaktadır. Geçmiş, şimdi ya da gelecek, oluşsal (fiziksel, sosyal, politik, sanatsal, vb.) bir yapının süreç ile kurduğu girift ilişkiler şemasının eseridir. Aslında, önemli olan oluşum ve oluşturma içgüdüünün yaşamsal yapısının direkt veya dolaylı olarak oluşturucusu olan canlılıktır. Canlılık süreçten beslenir ve aynı zamanda süreci tasvirler. Biyoloji, psikoloji, sosyoloji veya antropoloji gibi bilim dallarının evrim ile kurduğu bilimsel ilişki, yaşam ve süreç arasındaki bütünlüğün arayışıdır. İşte bu nokta, yaşamsal olan her oluşumu süreç ile sentezlenebilen uyumlu bir ortam haline getirmektedir. Bu perspektiften kentler de süreç ve yaşamsal olguların etkinliği ile uyumlu bir canlılık ortamına dönüşmektedirler. Duxburry ve diğerlerinin (2016) ifade ettiği üzere, kültürel canlılık, kent yaşamı için en temel gerekliliktir; çünkü özgürlüğün fikir alışverişinin sosyal zindeliğin sağlayıcısıdır.

Süreç ve yaşamsal etkinlik ile örgütlenen canlılık altyapısı, kentler için bir gereklilik aynı zamanda da yönlendirici bir faktör olmuştur. Kentler; kültürel oluşum, kültürlenme, kültürleşme ve kültürleme aşamaları aracılığıyla insan-çevre etkileşimine sahne olmuşlardır. Kültürel oluşum, süreç ve canlılığın etkileşimsel bütünlüğüne işaret ederek uyumsal aktivitelere imkan sunmuştur. Genel bir kültür tanımının ardından kent kültürü ve kolektif kültür kavramlarının bu çalışma kapsamında nasıl ele alındığının açıklanması, süreç ve canlılık parametreleri bağlamındaki bir bakış açısıyla kamusal alanların irdelenebilmesi için önemli ve gerekli görülmüştür.

Kültür, çeşitli disiplinlerin araştırmalarına konu olmuş bir kavram olarak, insan ile bütünleşen ve insani olan yaşamın ve canlılığın ifade oluş şeklidir. Yaşamsal olanın aktarılması ve iletişimselliği, öğrenimi ve öğretilmesi, ifade edilmesi veya edilmemesi gibi bireye ait karar mekanizmalarının kolektif uyumuna değinen kompleks bir üst kavramdır.

Tekeli (2020), insana dair olarak adaptasyon kavramını iki başlık altında toplayarak, biyolojik ve kültürel olduğuna değinmiştir ve kültürel olanın nesillerce aktarılabilir bir ürün olarak uyum sağlamada etkin olduğunu vurgulamıştır. Kültürel bir etkileşim ortamı olan kentler, bünyesinde çeşitli alt kültürleri barındırarak heterojen bir ortamın oluşmasını sağlamaktadır. Heterojen ortamın kentsel ortamda toplumsallaşması ve sentezlenmesi ise kent kültürü kavramını meydana getirmiştir. Kent kültürü, bir süreç olan kentleşmenin eseri olarak nüfus hareketlerinin, fiziksel ve sosyal yapılanmanın, karmaşık ilişkiler ve çeşitlenen uğraşlar ile birlikten bireyselliğe aktarılan kente has kültürel ortamın tasviridir (Yahyagil, 2011). Bu nedenle kent, kolektif bir üründür, iletişimdir, öğretici ve öğretidir. Dolayısıyla kent, kentlinin temel haklarından olan kültürel etkileşim ortamının kendisidir. Kentlerin bu etkileşimdeki rolü toplumsal arayüz oluşturan kolektif kültürün oluşmasına ortam oluşturmaktır. Kolektif kültür, kentin heterojen kültürel altyapısının homojenize olma biçimidir. Kolektif yapı doğrudan ve dolaylı bir şekilde kentin canlılığı ile ilişkilidir. Bu bağlamda, kentsel canlılık da kolektif yapının kültürel ortamının ifade olma biçimidir. Kolektif kültür, heterojen kültürel ortamın bir sentezi olarak, süreç ve imkanlarla uyumlu olan toplumsal yapının bir ürünüdür. Toplum, değişen koşullara, beklenmediklere, ani olana tepki ve uyum gösterme gayretini kültür aracılığı ile göstermektedir. Bundan dolayıdır ki, kentleşme ve kentin üretimi yine adaptasyona dair bir şemayı ortaya koymaktadır. Gehl (2011), kentlerin stratejik veya plana dair oluşumlar olmaktan ziyade, kapsamlı süreçlerin içinde fiziksel ortam ile kurulan devamlı düzenlemelerin ve uyumun sonucu olduğunu aktarmıştır ve kentin kendine öz bir hedeften ziyade, kullanıma bağlı işlevlenen bir araç olduğunu vurgulamıştır. Peki, kolektif kültür kentle hangi noktada buluşmaktadır? Hangi eylemlerde yansıması görülebilmektedir? Hangi mekanda kentle adaptasyon içinde olabilmektedir? Bu sorular ancak, kültür ve kültürel faaliyetler üzerine yapılan derin analizlerle açıklanabilir. Bu çalışma, kentin kolektif mekanı olan kamusal alanlar üzerine yoğunlaşarak bu soruları irdelemektedir.

2. Kamusal alan, kolektif kültür ve pandemi

Kent kültürdür veya kültürün dışavurumudur gibi çok kısa bir tanımlama yapabilmek, kent ve kültür arasındaki bağlamın birey ve toplum gibi ölçeksel demografik yapılara bağlı olduğunu da ortaya koymayı gerektirir. Çünkü kültür ölçeklidir (katmansaldır), bireyler kültüre katılım içindedirler ve kültürün ürünü olan kentte sosyomekansal canlılığın yadsınamaz elemanlarıdır. Fakat bireyler ve oluşturdukları alt kültürler ya da baskın olan kültürler, kent altyapısındaki heterojen yapıya da işaret etmektedir. Kamusal alanlar heterojen kültürel etkileşimin ifade edildiği alanlar olarak kentin canlılık alanlarıdır. Öte yandan, kamusal alanın, farklı kültürel olgular, farklı sosyomekansallık, farklı anlamlar veya farklı beklentiler anlamına da geldiği belirtilmelidir. İşte kamusal alanın önemli rollerinden biri de kentin kültürel ortamının bir bağlamı, bir araya getiricisi ve iletişim aracı oluşudur.

Bu bağlamda, kamusal alanların kolektif yapının homojenize olmuş bir ürünü olduğu söylenebilir. Malone (2002), kamusal alanlar üzerine yaptığı çalışmada sokakların çeşitli kültürler arasındaki bağlantı ve tanımlama noktaları olabileceğine değinmiş ve bu amaca ulaşmak için sokakların kolektif kültürel yapının mekanı, kolektif kültürün üretimi ve yeniden üretimi olarak yorumlanmasının mümkün olduğunu aktarmıştır. Amin (2008) de, benzer bir bakış açısıyla, kamusal alanların paylaşılan mekanlar olarak kolektif zindeliğin, refahın ve olasılığın simgesi olduklarını vurgulamıştır. Malone (2002) ve Amin (2008) tarafından yapılan tanımlamalarda, kolektif kültürün uyumsal yapısına, ve kolektif yaşayışın ürünü olan kamusal alanın uyumsal yapısına dair çıkarımlara değinilmiştir. Bu nedenle, kamusal alanların çalışmada ele alınacak uyumsal ortama sosyomekansal bir arayüz olduğu söylenmelidir.

Uyumsallık kavramı, bu noktada basit bir genelleme ile incelenebilir ve kamusal alanlar üzerine yoğunlaşmadan önce uyum sürecinin yapısına değinmek konuyu ele alabilmek için önemlidir. Uyumsallık, özellikle kentsel ölçekte, bir canlılık belirtisi olarak ele alınmalıdır ve süreç yine bu eylemin yadsınamaz elemanlarından. Bundan dolayıdır ki, süreç ve canlılığın oluşturmuş olduğu yaşamsal mekanizma yine uyumsallığın anahtarı olmalıdır. Diğer yandan, uyum gösterme çabası sürecin sonucunda yeni kimlikleri, anlamları veya eylemleri meydana getirebilir. Fakat bu noktada adaptasyon içerisinde olunacak olgu, bir bilgi ve öğreti zincirinin eylemselliğinin ortaya koyulması ile uyum ortamına dönüşecektir. Yani, uyumsal sürecin eseri olan çözümlerin yeniden organizasyonu, gözden geçirilmesi ve revizyonları ile mümkünlüğünden bahsedilebilir. Kentin ve kamusal alanların kolektif bir adaptasyon ortamı olarak ele alınabilirliğinin 2019 yılında hayatımıza, kentlerimize ve kültürümüze girmiş olan Covid-19 pandemisi ile kuracağı uyum ortamına dair soru işaretleri ve yeni yorumlamaları ürettiği söylenmelidir.

Pandemi, 2020 yılı başlarında ani bir yayılım göstermiş ve aylar içerisinde tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Dünya çapında kurumlar ve devletler çeşitli önlemlerin gerekliliğini vurgulamış ve kentleri farklı düzenlemelere tabii tutmuştur. Tekeli (2020), kurumsal yapılar tarafından pandemiye karşı ortaya çıkan yeni olguyu kamusal alanın tehlikeli alan olarak yorumlanması ve buluşmayı en aza indirerek sosyalin yok edilme çabası olarak özetlemiştir. Öte yandan Mir (2020), sürecin kentlerin merkezi yapısından dolayı salgının yayılma hızının artmasına karşı alınan önlemleri, sosyomekansal merkezsizleştirme çabası olarak yorumlamıştır. Fakat, ani bir olgu olarak hayata dahil olan yeni kentsel düzen, kolektif kültürün bu duruma uyumunda alışılmadık ölçekleri de meydana getirmiştir. Kamusal alanlarda, özellikle pandeminin başlarında analiz edilemeyecek seviyede bireysel sorumluluklar ön plana çıkmıştır. Bireyler geçmiş alışkanlıkları ve güncel çekimserlikleri arasındaki kararsızlıklar ikileminde kamusal alanları kullanmak durumunda kalmıştır. Berber (2021), pandemi dönemini kamusal ve özel olanın birbirlerine üstünlük kuramayacak çatışma ortamı ve sınırlılığın alışılmadık derecede keskin ve bir o kadar da geçirgen olduğu bir süreç olarak tanımlamıştır.

Bahsi geçen sınırlılık kavramı, kolektif yapının uyumsal ilerleyişine işaret eden yeni kolektivite ortamının varlığına işaret etmiş; fakat ölçekten bağımsız olması kentlerde aktif bakış açılarının alışık olmadığı bir durumu oluşturmuştur. Kamusal alanlarda çeşitli düzenlemelerle sınırlılık ortamları oluşturulsa da, bireylerin bu alanlara yönelik kişisel çözümleri daha etkin olmaya başlamıştır. Aslında bu sınırlılık ortamı içinde ortaya koyulan kişisel yaklaşımlar uyum ortamının öncelikli önlemleri ve dolayısıyla yeni toplumsal arayüzün başlangıç noktası olmuştur. Pandemi nedeniyle ortaya koyulan önlemler ve sınırlılık, Özden (2021), tarafından yoğunluk ve kalabalıklık gibi faktörleri barındırmayan yeni bir iletişim şekli ve yeni bir sosyal ilişkiler şeması üretme çabası olarak tanımlanmıştır. Keskin olan çizgilerden ziyade, mekansallaşan eşikler olarak bu sınırlılıkların nerede başlayıp nerede son bulduğu belirli değildir (Berber, 2021). Bu nedendir ki, sınırlılık ortamından doğacak yeni kolektif ortam, yönetsel stratejilerden bağımsız bir olgu olmaya başlamıştır. Bu da pandemi sürecinde karar mekanizmasının kurumsal organlar, mimar ya da kentsel tasarımcı gibi profesyonellerin bakış açılarından ziyade kolektif yapının önermeleri haline gelmesine neden olmuştur. Yeni sosyal sınırlılık ve bu sınırların belirsizliği kolektif yapının yeni kamusal alanlarını üretme veya varolanı yeniden yorumlama gerekliliklerini ortaya koymuştur. Sosyal mesafe, yarı zamanlılık, erişim kısıtlandırmaları, karantinalar, hijyen koşulları gibi parametreler yeni tip kolektif hayatta etkin faktörler haline gelmiştir.

3. Yeni kolektivite ve kamusal alan

Önlemlerin ve sınırlılıkların ortamında kent ve kamusal alanlar, kolektif kültür için önemli bir aktarım olmuştur. Kentler, pandemi öncesi döneme kadar alışık olunmayan kapalılık olgusuna maruz kalmış ve özellikle sosyomekansal yönden hazırlıksız konumda stratejiler geliştirmiştir. Bu durumla ortaya çıkan önemli sorulardan bazıları şöyle karşımıza çıkmaktadır: (1) Kentler tıpkı pandeminin biyolojik tesirinde kalmış bir canlı gibi karantina ortamına mı dönüşecek? (2) Kentler pandemi sürecini bir öğretiler zinciri

olarak değerlendirerek farklı formal yapılarla katmansallaşacak mı? (3) Kolektif yapı pandemi döneminin kent algısını kültürel bir aktarım olarak ele alabilecek midir? Bunlar ve benzeri sorular, yeni kolektivite anlayışının keşfini gerekli kılmıştır. Kentin kolektif ve kültürel uyumsallığı sürece bir uyum ortamı üretmiştir ve yeni kolektif ortamı yaratmıştır. Aslında adaptasyon, kentleşme sürecinin ana parametrelerinden biri olarak ele alındığında kentin bu süreci katmansallaştırdığı ve geleceğe aktaracağı varsayımında bulunmak mümkündür. Bu durum yine pandemi ortamı ile örneklenirse, Avrupa kıtasında ortaya çıkmış olan veba (kara ölüm) salgınında karantina ve bireysel izolasyon olgularının bugünkü gibi salgına karşı bir önlem olarak kullanıldığı hatırlanmalıdır (Mir, 2020). Bir diğer yandan, bu sürece karşın özellikle kolektif kültürel ortamda ortaya çıkan bireysel çözüm mekanizmaları da göstermektedir ki, uyumsal süreç sonucu öğrenilen sosyomekansal konseptler bu süreçte yeniden yorumlanmış ve kamusal ortamın yeni kolektivitesinde önemli roller oynamışlardır.

Bu noktada, çok uzak geçmişten gelmeyen ve pandemi döneminde yeniden yorumlanarak kamusal yapının çözüm mekanizmaları haline gelen sosyomekansal yaklaşımlara değinmek yerinde olacaktır. Candan (2020), pandemi sürecinde ıssızlaşmaya başlayan kamusal alanlara işlev açısından çeşitlenebilir, modüler ve kolay üretilebilir olan ve açık alanla iletişim kuran sosyomekansal araçların ortaya çıkmaya başladığını ifade etmektedir. Ortaya çıkan bu araçlar beklenmedik, işleve göre şekillenebilen sosyal ve dolayısıyla mekansal ortamları meydana getiren elemanlar olarak kamusal alanları işlevlendirmişlerdir. Kolektif kültür de bu araçların kullanımı ile kendi kamusal alanını kendisi üretir bir dışavurumla yeni kentsel uyumu tariflemiştir.

Yeniden düzenlenebilen, ihtiyaca göre mekanlaşabilen ve sosyal izolasyon gibi kavramları gözetebilecek modüler sosyomekansal ortamlar, pandemiden önceki süreçte de kamusal alanlarda gözlemlenmekteydi. Pop-up mekanlar olarak tanımlanan bu alanlar özellikle kamusal anlamda beklenmedik bir alanda, beklenmedik zamanlarda ve bir süreliğine ortaya çıkan, mekan içinde mekansallık sunan taktiksel ortamlar olarak tanımlanabilir. Cordan ve Karagöz (2014), pop-up mekanları, farklı işlevlere bürünebilen, farklı mekansal karakterlere uyum sağlayabilen, süreçten bağımsız deneysel etkileşim mekanları olarak tanımlamıştır. Erken uygulamalarında bu tip mekanların ticari ve sosyal amaçlarla kullanıcıya mekansal arayüzler sunarak onları mekana dahil etmeyi amaçladığı söylenebilir. Kullanıcı bu mekansal arayüzler aracılığı ile mekanda söz sahibi olmakta ve mekanla bağdaşarak mekansal algının bir parçası haline gelmektedir. Pop-up işlevlilik, pop-up kullanım, pop-up mekansallık gibi kavramlarda bu arayüzleri mekansal olan her şeyle (zaman, çevre, işlev, mobilya, kullanım gibi) örgütleyebilir (örneğin sokak içinde kurulan pop-up yeşil alan (Şekil 1) ve meydana kurulan pop-up işlevli sokak mobilya yerleşimi (Şekil 2)). Pop-up mekanlar, bu çalışma kapsamında pandemi sürecinin kolektif uyumunda gözlemlenen ve geleceğe yönelik aktarımlar sunabilecek taktiksel kent yaklaşımları olarak ele alınmıştır. Son yıllarda dünyanın her yerinde, özellikle kamusal alanlarda pop-up kentsel yaklaşımlar veya taktiksel kentleşme (tactical urbanism) yaklaşımlarıyla karşılaşmaktadır. Bireylerin kentsel kararlara ve stratejilere katılımını hedefleyen kendin yap (do-it your-self urbanism) ve kamusal alanlarda hızlı ve etkin işlevsel müdahaleleri hedefleyen gerilla kentleşme (guerilla urbanism) olarak da örneklendirilebilecek bu yaklaşımlar geçmiş pandemi sürecinde ve dolayısıyla günümüzde daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır. Bunlar, post-kentsel stratejiler olarak da bilinen Yeni Kentleşme (New Urbanism) ve Gündelik Şehircilik (Everyday Urbanism) gibi yaklaşımların bir aracı olarak, halk mimarisi ve halk kamusal alanları gibi ilham verici konseptlerle kolektif yapının kültürel anlamda dahil olduğu bir yapıyı tariflemiştir (Kelbaugh, 2000).

Bu yaklaşımların özellikle kamusal alan kullanıcısının katılımına ve müdahalesine imkan tanıyan kentsel birer araç oluşunun (yeniden) kolektivite ortamını zenginleştirdiği çıkarımında bulunulmuştur. Temel amacı bireylere, yani kullanıcıya deneysel imkanlar sunabilmek olan yeni tip kentsel müdahalelerden olan pop-up yaklaşımlar yeni kolektif canlılık ortamının belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Taktiksel yaklaşımlarsa benzer bir şekilde kullanıcının anlık gerekliliklerine yönelik çözümlerde öncelikli

başvurulan yöntemleri oluşturmuştur (örneğin kamusal alanlarda kurgulanan sosyal mesafe belirleyici grafiti düzenlemeleri). Gerilla yaklaşımlarda ise, yine modüler çözümler ile anlık ve hızlı ihtiyaçlara cevaplar sunmuştur. Kendin yap kentsel çözümlerde kullanıcı kararları nispeten daha etkin olmuştur. Ancak, bahsedilen çeşitli stratejiler kurumsal yorumlamalardan ziyade, daha küçük ölçekli kentsel çözüm mekanizmaları olarak kolektif ortamın uyumsal sentezleri olmuşlardır. Dolayısıyla bu çalışmada, bu küçük ölçekli stratejilerin uyumsal süreçte kullanıcıyı dahil etmesi gözlemlenebilir bulunmuş ve bu stratejiler taktiksel yaklaşımlar olarak ele alınmıştır. Geçirmiş olduğumuz pandemi sürecinde ise, bu yaklaşımlar yukarıda ele alınan kolektif kültürün uyumsal bir öğrenimi olarak özellikle kolektif yapının, yani halkın kamusal alanları şekillendirdiği bir araç haline gelmiştir (Şekil 1a ve 1b).

Şekil 1a. Amerika Birleşik Devletleri (Talen, 2015) **1b.** Beşiktaş, İstanbul (İtez, 2020)

Covid-19 salgını ile oluşan süreçte, özellikle pandeminin ilk etkileriyle başlayan kamusal alanın sınırlandırılması ve hatta kapatılması gibi durumlar, kolektif yapının kamusal alanlarını tekrar yorumlama ve şekillendirmesi ortamını yaratmıştır. İşte bu noktada, kolektif yapı ilk salgın dalgasının son bulması ile tekrar normalleşme döneminde yarı kapalı ve sınırlılık içinde bireysel sorumlulukları göz önünde bulundurarak kendi sınırlı kamusal alanlarını üretmiştir. Aslında, bu durum kolektif yapının sınırlılığa bir tepkisi olarak da ele alınabilir. Çünkü kentlinin kentliliğini icra etmesi, dolaylı olarak kamusal kullanımı, kolektif yapının tabii haklarından biridir. Kolektif yapı bir adaptasyon ortamı oluşturarak, modüler olan taktiksel yaklaşımlar üretmiş ve kültürel canlılığını devam ettirmiştir (Şekil 2a ve 2b).

Şekil 2a ve 2b. Pandemi süreci kamusal alanlarda kullanıcının gözettiği sınırlılıklar, sosyal mesafe ve fragmanlaşarak saçılan kamusal kullanım (Parcitypatory, 2020)

Pandemi döneminde ortaya çıkan yadsınamaz olgu ise, kurumsal düzenlemelerden ziyade, kolektif yapının halihazır kamusal alanlarda mekansal bileşenleri kullanarak ya da bu mekanlara eklentiler

yaparak sosyomekansal ortamı örgütlediğidir. Halk kamusal alanlarda halihazırda olan kent mobilyalarını yorumlamış, farklı kullanımlara karşı potansiyelleri değerlendirmiş ve hatta kişisel mobilyaları ile kamusal alanlara katılım göstermiştir. Bu sebeple, daha yönetsel ve profesyonel bir bakış açısı ile işlevlenen kent mobilyalarındansa işlevi çeşitlenebilen ve yorumlanabilen sokak mobilyaları kavramı, pandemi sürecinin kamusal alanlarında ön plana çıkmıştır ve bu gibi arayışlar ile taktiksel yaklaşımlar kolektif kültürel yapının kamusal alanlarda yeni arayışlarını oluşturmuştur. Daha sonra ise, kolektif kültürün üretmiş olduğu bu yeni sosyomekansal ortam, mimari ve kentsel ölçekte çeşitli profesyonel çalışmaları da ortaya koymuştur. Pandemi döneminde kolektif yapı, pop-up kullanımlar ile sokak mobilyaları, ticari mekanlar ve kentsel taktik yaklaşımlar gibi araçları tekrar yapılandırarak fiziksel izolasyon, sınırlılık ve merkezsizleşme gibi parametreler ile kamusal alanları yorumlamıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Sosyomekansal ortama taktiksel yaklaşımlar ve pandeminin etkisinde sosyomekansal ortam

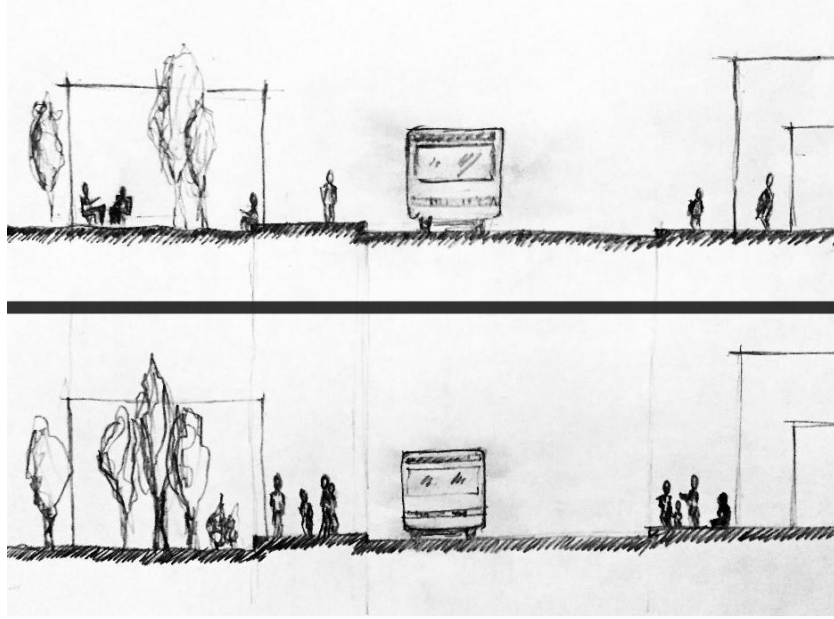
Sosyomekansal ortama taktiksel yaklaşımlar	Yeni kolektivite ve kamusal alan özellikleri
Sokak mobilyaları	Fiziksel izolasyon
Ticari mekanlar	Sınırlılık
Kentsel taktik yaklaşımlar	Merkezsizleştirme

Pandemi sürecinin plansızlığı ve kurumsal mekanizmaların yönetsel stratejilerdeki hazırlıksızlığı göz önünde bulundurulduğunda bireysel yaklaşımların öncelikle ön plana çıkmış olduğu söylenmelidir. Tabloda da aktarıldığı gibi öncelikle bireysel kullanıcılar halihazırda varolan veya eklenebilir mobilyalar ile kamusal alanlarla taktiksel yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Sosyal mesafe ve hijyen gözetimini kendi stratejileri ile kamusal alan kullanımlarına yansıtılmışlardır. Daha sonra, ticari mekanlarda da benzer taktiksel yaklaşımlar ile kamusal kullanımı düzenleme gayreti gözlemlenmiştir. Sürecin gelişiminde kent ölçeğinde taktiksel yaklaşımlar daha kurumsal stratejilere konu olmuştur. Yaşanan sürecin bu aşamalarla gözlemlenebilir olması nedeniyle, aşağıda her bir aşama sırayla ele alınmaktadır.

3.1. Sokak mobilyaları

Modüler olma, taktiksel müdahaleler ve pop-up sosyomekansallık pandemi döneminde ortaya çıkan sınırlılık, mesafe ve hijyen gibi faktörlerin ışığında kamusal alanlarda yeniden kolektivite için önemli parametrelerden olmuştur. Modülerliğin çeşitlenen koşullara uyum sağlayan yapısı mekan, işlev ya da zaman gibi sosyomekansal parametrelerden bağımsız olarak bu süreçte ilk çözümsel stratejileri üretmiştir. Modülerite, özellikle sokak mobilyaları bağlamında ele alınırsa, kamusal alanda sabit olmayan ve sağlık koşullarına göre konumlandırılabilir ya da şekillendirilebilecek imkanları kamusal alan kullanıcılarına sunmuştur. Aslında, kamusal alanın bu bağlamda kolektif kültürün ihtiyaç ve endişe duygularının ikileminde kendine yeni bir form aradığı söylenmelidir. Sokak mobilyaları kamusal kullanımın önemli bileşenlerinden olarak, bu ikilem ortamında hem çekinilen hem de arzu duyulan bir araç haline gelmiştir. Pandemi döneminde alışık olunmayan bir durum olarak kolektif kültürün kamusal alanı yeniden keşfettiği kullanımların ortaya çıktığından bahsedilmelidir. Kolektif yapı, pandemi koşullarına karşı yaratmış olduğu öz stratejilerini icra ederek sokak mobilyalarını kullanımlarına göre eklentilerle ya da konumlarını değiştirerek yeniden yorumlamıştır. İşte, taktiksel müdahaleler aracılığıyla örgütlenen pop-up mekanların gerekliliği ve icra olunması da bu noktada ortaya çıkmıştır. Çünkü oluşan kapalılık ve sınırlılık ortamı ne kadar evrensel bir olgu olarak dünyayı etkisi altına almış olsa da, salgınlar için hazırlıklı olma durumu, salgınlara karşı tecrübe ya da salgınlara mücadelenin birçok toplumsal kültür için farklı anlamlar ifade ettiği gözlemlenmiştir. Bu nedendir ki, bireysel karar mekanizmaları, yani kolektif yapının bireyleri kamusal alanları, kendi sınırlılıklarını, kendi yarattıkları bir ortam olarak tekrar ele almıştır. Fiziksel sınırlılık ortamında dahi kamusal kullanımlar icra edilerek kamusal alanda yeni kolektivite ortamları oluşturulmuştur. Bu durumun çeşitli şekillerde meydana

gelebileceği iki farklı gözlem ile aktarılabilir (Şekil 3). Bunlardan ilki, halihazır kamusal alanda bulunan sokak mobilyalarının kullanıma göre yeniden yerleştirilmesi iken alternatif durum ise, bireylerin kişisel çözümleri olarak kendi mobilyaları ile kamusal alana katılımları olarak gözlemlenmiştir. Gözlemler, yoğun ve dinamik kentsel desenlere sahip olan büyük kentlerimizde kullanıcının gündelik kamusal alan kullanımlarına yönelmiş ve bu günlük rutin aktiviteleri gereği kullanıcıların kamusal alanlara yaklaşımları ve müdahaleleri üzerine yoğunlaşmıştır. Pandemi sürecinin sınırlılığında kalabalık, yakınlık ve hijyen kaygıları sebepleriyle rağbet edilen mekanlar olarak öne çıkmayan kamusal alanlarda yine de sosyalleşme ihtiyacını gidermeye yönelik kentlinin tercih ettiği sokaklar, yeşil alanlar, oturma barındıran açık kamusal alanlar gözlemlenmiştir.

Şekil 3. Kamusal hayatın merkezsizleşmesi, ve fragmanlaşarak çevreye saçıldığına dair gözlemine dair eskiz kamusal çevrede pop-up kullanımların yoğunlaştığı ve hatta pandemi öncesi dönemde rastlanmayan kullanımların gözlemlendiğini aktarmaktadır. Üstte pandemi dönemi kullanım, altta pandemi öncesi kullanım.

Kolektif yapının kontrol mekanizması haline geldiği taktiksel kamusal alan müdahaleleri pandemi etkinliğindeki kolektif ortama ilk toplumsal müdahaleler olmuştur. Daha sonra kolektif etkinlikten kaynaklanan bu sosyomekansal kapasite çeşitli ölçeklerle ticari işlevlerde ve devamında daha büyük ölçekli kentsel çalışmalara da altlık oluşturmuştur. Sonuç olarak, kolektif kültürün bir karar mekanizması olarak dahil olduğu taktiksel yaklaşımlar ve pop-up mekanlar kamusal alanların pandemi sürecinde uyumsal etmenleri olarak yeni formal yapıya işaret etmiştir ve gelecek süreçlere veriler sunmuştur. Sokaklar, alışılmış kalabalık kamusal alanların aksine kullanıcının özellikle hijyen, mesafe, gibi arayışlarına cevap aradığı kamusal alanlar olarak ön plana çıkmıştır. Kullanıcılar, halihazır kent mobilyalarına müdahaleler ile kısa da olsa zaman geçirebilecekleri ve kamusal alan ihtiyaçlarını giderebilecekleri pop-up mekanlar yaratmışlardır (Şekil 4a ve 4b). Halihazır kent mobilyaları bu arayışta ön plana çıkarken, özellikle yeşil alanlara yönelik kullanımlarda gözlemlenebilen şahsi mobilyaların da kamusal alan kullanımlarında ön plana çıktığı söylenmelidir. Modüler kamp sandalyeleri bu süreçte kentlinin kalabalıktan uzaklaşarak yeşil alanlara yöneldiği kullanımlara da olanak sağlamıştır (Şekil 5a ve 5b). Oluşturulan bu yeni mekansal üretiler ve tercihler, kamusal alan içerisinde sınırlılıklar yaratan ve hijyeni gözetilen mekanlar olarak mesafe gibi parametrelerin kontrol edilebilirliğini kolaylaştırmıştır. Kimi zaman kaldırımlar, mobilya eklentileri ve müdahaleleri ile yollara taşmış, sokaklara yayılmış ve küçük kamusal alanları üretmiştir. Kimi zamansa tam tersine kentli kalabalıklardan uzakta kalabilmek amacıyla bir bina nişinde, refüjlerde ya da çok küçük bir yeşil alanda modüler mobilyalar ile kişisel kamusal mekanını organize etmiştir.

Şekil 4a. Pandemi dönemi kaldırım kullanımının kentsel mobilya müdahaleleri ile yollara taşması (Bereitschaft ve Scheller, 2020)

Şekil 4b. Sokakların kentli yorumlamaları ile tekrar kolektif organizasyonu (Bela, 2021)

Şekil 5a. Kullanıcıların şahsi mobilyaları ile dahil olduğu hijyenik ve güvenilir mekan tercihleri olarak parklar (Kaynak: Cumhuriyet Gazetesi, 2020)

Şekil 5b. Pandemi dönemimde ihtiyaç duyulan açık kamusal alan kullanımlarına yönelik sabit ve taşınabilir kent ve aynı zamanda kişisel mobilyaların (kamp sandalyelerinin) kullanımı (Kaynak: Doğan Haber Ajansı, 2020)

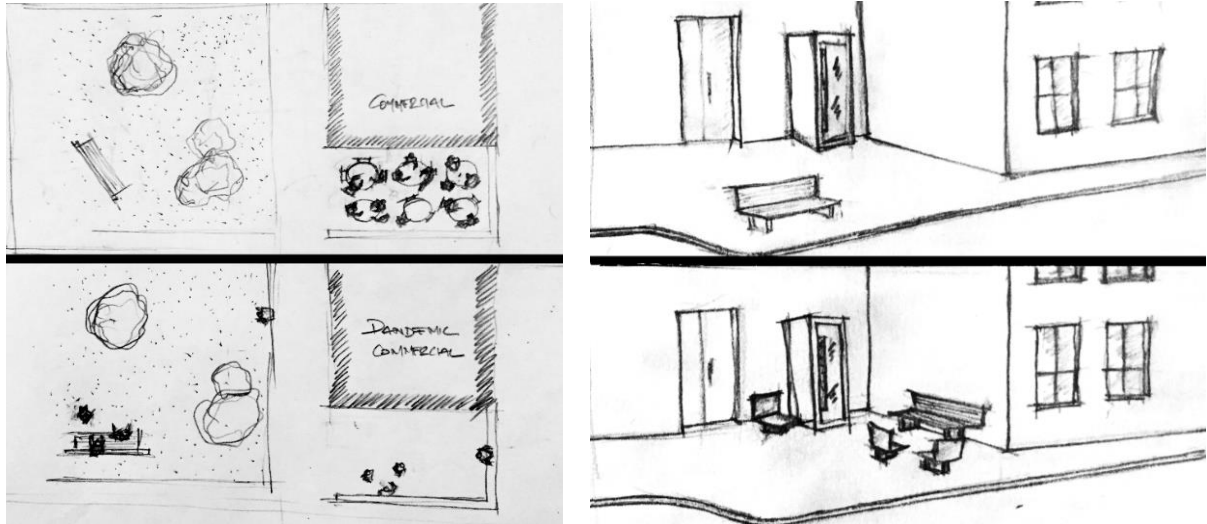
3.2. Ticari mekanlar

Ticari mekanlar küreselleşme anlayışı ile kamusal alanları örgütleyen sosyomekansal ortamlar olmuşlardır. Özellikle, ekonomik ve ticari faaliyetlerin baskın kurumsal ve kentsel politikalar haline gelmesiyle birlikte ticari faaliyetlerin mekanları kamusal ve kolektif yapının dışavurumunda etkin olmaya başlamıştır. Tüketim odaklı oluşan bu mekanlarda ölçek kavramının farklı sosyomekansal ortamlara olanak sağlaması kaçınılmazdır. Tüketicinin etkileşimi, yönlendirilmesi, ürünle bir araya gelmesi gibi farklı amaçlar, bu mekanlarda ölçek ve yoğunluk kavramında çeşitli sonuçlar üretmiştir. Fakat ticari mekanlardaki kaçınılmaz olgulardan biri de, özellikle kafeterya, lokanta ya da kıraathane gibi mekanlarda, tüketicinin ekonomik kapital yaratması gerekliliğidir. Bu nedenle, ticari mekanlar için tüketici ve kapital doğru orantılı kavramlar olarak, yoğunluk gibi kavramları bu mekanlarla özdeşleştirmiştir. Tüketici için ise, yoğunluğun aynı zamanda popülerite ve daha fazla etkileşim gibi anlamlara geldiği yadsınamazdır. Bu nedendir ki, bu mekanlar kamusal alanları alt ölçeklerde merkezileştirir hale gelmiştir.

Pandemi döneminde ise, kamusal alanlara karşı alınan önlemler, doğal olarak ticari mekanların kullanımlarında da sınırlılık ve kapanma gibi kısıtlamaları meydana getirmiştir. Merkezi hale gelmiş olan bu mekanların sınırlandırılması ticari faaliyetlerin farklı şekillerde icra edilmesini de beraberinde getirmiştir. Tüketim, mekandan koparak mekan çevresine saçılmış ticari mekan sadece ürüne ulaşılan bir ara mekan haline gelmiştir. Bu yeni olgularla işlevlenen ticari mekanlarda kolektif kültür, alışık

olunmayan kamusal alan kullanımlarını da meydana getirmiştir. Aslında, mekanlarda yaratılan yeni ortam bir yandan kolektif yapıya zarar verirken, diğer yandan da yakınlık algısının tekrar yorumlandığı ortamları yaratmıştır.

Genel olarak tüketime olanak veren iç mekan düzeni şemasında hizmet sunan ticari mekanlarda kasa önü, ödeme noktası ve bekleme alanı gibi noktalarda, pandemi dönemine paradoksal bir durum yaratarak yakınlık ortamları sunmuştur. Bu gibi ortamlarda özellikle mekanı çevreleyen parapet duvarların, dış mekanın işlevsel saçılmasına ve çevresel mekanda yarattığı modülerliğe elverişliliği ile çeşitli kolektif kullanımlara olanak sağladığı gözlemlenmiştir (Şekil 6). Diğer bahsedilmesi gereken durum ise şudur; teknoloji ile kamusal hayata kazandırılmış olan ve ticari hizmeti sunarken ürünün hazırlığında etkin olan insan kavramını minimize eden “otomatlar” pandemi döneminde tercih edilen ticari ortamlardan olmuşlardır. Bu mekanlar özellikle pandemide çekimserlik ortamı içinde olan ticari mekanlara alternatif olarak insani etkileşimin minimize edildiği ticari hizmet mekanları olmuşlardır. Fakat, yine de kolektif yapının kamusal kullanımında çeşitli pop-up kullanımları da beraberinde getirmiştir. Ticari mekanların kapalılığına rağmen yine koşullara paradoksal bir durum üreten bir araya gelme güdüsü, bu mekanlarda işlevsel modülerliğe imkan sağlayan elemanların tekrar ele alınmasına imkan sağlamıştır (Şekil 7).

Şekil 6. Ticari alan kullanımının sınırlılık ile ticari faaliyetlerin mekan çevresine ve açık alanlara saçılması, üstte pandemi öncesi kullanım, altta pandemi dönemi kullanımı

Şekil 7. Ticari otomat mekanları çevresinde taşınabilir mobilyalar ile kurulan pop-up sosyalleşme ortamı, üstte pandemi öncesi kullanım, altta pandemi dönemi kullanımı

Bütün bu çıkarımlar göz önüne alındığında kamusal alanda kolektif bir faaliyet olan alışverişin ticari mekanlar çevresinde çeşitli taktiksel yaklaşımları ve pop-up sosyomekanları ürettiği vurgulanmalıdır. Kolektif yapı otomat mekanlarıyla çevre sokak mobilyalarını, kaldırımları, izolasyona imkan verecek cephe nişlerini ve benzeri sosyomekansal elemanları bağdaştırarak tüketim faaliyetlerini icra etmiştir. Daha sonra, kullanıcı kaygılarının gözetilmesi ile ortaya konan taktiksel yaklaşımlar ticari mekanların da iç mekan ve işlevsel yorumlamalarına ön ayak olmuştur. Kamusal alanlarda ticari işlevler açık alanlara saçılmış, gerek vakit geçirme gerekse tüketim işlevleri için modüler eklentiler yapılmıştır (Şekil 8a ve 8b). Sınırlılıkları yaratan bu yeni kullanımlar hem kullanıcının hem de ticaret faaliyetini ortaya koyan bireylerin de gözettiği yeni uygulamaları üretmiştir (Şekil 9a ve 9b). Özellikle son yıllarda kamusal alanlarda etkin olan ticari işlevin pop-up mekansallığa elverişliliği pandemi döneminde kamusal alanı merkezleştirerek kolektif kültür ortamının yeni adaptasyon ortamını üretmiştir.

Şekil 8a ve 8b. Ticari mekanların pandemi sürecinde çevresi ile olan işlevselliğine taktiksel yaklaşımlar (Kaynak: Ground .52, Upfront)

Şekil 9a ve 9b. Pandemi dönemi sokak pazarları ve ticari faaliyetlerinde gözetilen sınırlılık ve fiziksel izolasyon, Myanmar (Parcitypatory, 2020)

3.3. Kentsel taktik yaklaşımlar

Son olarak değinilmesi önemli olan yaklaşımlardan biri de literatürde “Tactical Urbanism” olarak kavramsallaşan hızlı, işlevsel ve kolektif yapıyla iş birliğini hedefleyen taktik yaklaşımlardır. Graziano (2021) bu yaklaşımı, alışıldık proje-ürün sürecinden ziyade ürün-proje stratejisi ile düşük maliyetli, küçük ölçekli müdahalelerle ve geçici yollarla oluşturan kentsel müdahaleler olarak tanımlamaktadır. Standart tasarımsal üretim sürecinden farklılaşması, bu anlayışın özellikle bağlam ve kültür gibi kolektif araçlarla daha kuvvetli ilişkiler kurmasına neden olmuştur. Pandemi döneminde de kullanıcı ve ticari işlevli taktik yaklaşımların akabinde taktiksel kent stratejileri kurumsal politikaların kamusal alana yaklaşım biçimi olmuştur. Özellikle hayatımıza giren mesafe parametresi kamusal alanların yeniden organizasyonunu da beraberinde getirerek, “sosyal mesafe” kavramının gözetildiği çeşitli çalışmaları meydana getirmiştir. Çizgi, illüstrasyon, renk ve sokak sanatları da bunlarla birlikte ele alınırsa kamusal alanlar grafik aktarımlar ile kontrol edilen mekanlar haline gelmiştir. Bu çalışmaların genellikle düzenleyici bir ortam oluşturduğu belirtilmelidir. Ancak, bu uygulamalar literatürde, kentsel ve mimari çalışmalarda da tekrar yorumlanarak pandemi ve post-pandemi süreçlerinde kamusal alan için bir vizyon oluşturmuştur. Fakat burada önemli olan, benzeri salgın, ya da afet ortamlarında hızlı ve etkin bir çözüm olarak taktiksel yaklaşımların potansiyelinin anlaşılması olmalıdır.

Taktiksel yaklaşım kentlerin dirençliliği ve esnekliği açısından işlevsel modülerlik ortamı yaratabilme potansiyelini ortaya koymuştur. Bu potansiyel çeşitli fonksiyonel ihtiyaçlara elverişli olan

sosyomekansal ortamlar oluşturarak kamusal alanlarda pop-up mekansal kullanımlara imkan sağlamıştır. Yapılan tasarımlar göz önüne alındığında kamusal alanın parçalanarak saçıldığı, merkeziliğini kaybettiği ve fiziksel izolasyonu gözetebilecek çözümler ortaya koyabildiği çıkarılabilir. Örneğin pandemi döneminde kent mobilyaları üzerine yapılan çalışmalar, modüler işlevlenebilir potansiyeliyle pop-up sosyomekansal ortamlar oluşturmuştur (Şekil 10a ve 10b). Öte yandan, bu mekanların yarattığı bir diğer durum ise kolektif kültürel ortamın bu taktiksel ortama katılabilirlik faktörü olmuştur (Şekil 11). Üretilen yeni taktiksel kamusal mekan, işlev, kullanım ve artikülasyon bağlamlarında kolektif kültürün sentezleyebildiği, yorumlayabildiği ve müdahale edebildiği yeni ortamları yaratmıştır. Başka bir deyiş ile, pandemi süreci ile birlikte taktik kent yaklaşımları pop-up kullanımlara potansiyel üretebilecek yeni kamusal alan algısını üretmiştir.

Şekil 10a ve 10b. Pandemi dönemi sokak pazarları ve ticari faaliyetlerinde gözetilen sınırlılık ve fiziksel izolasyon, Myanmar (Rawlings, 2021)

Şekil 11. Kent mobilyası tasarımlarında pandemi döneminde öne çıkan taşınabilirlik, yer değiştirilebilirlik ve ön planda olan mesafe, hijyen ve izolasyon gibi koşullara adapte olabilirlilik özelliklerine dair örneklem, Amsterdam (Block, 2020)

Tartışma ve sonuç

Pandemi süreci ile ortaya çıkan yeni kolektif yapı ve kentsel ortam özellikle içinde bulunulan sürece ve geleceğe yönelik belirsiz bir durum yaratmıştır. Kamusal alanlar bu süreçte, özellikle büyük kentlerimizde, çekinilen fakat aynı zamanda ihtiyaç duyulan mekanlar haline gelmiştir. Çözüm mekanizmaları öncelikle sosyalliği sınırlandırmış ve yeni sosyalleşme ortamını üretmiştir. Devamında, mekansal kısıtlamalar ve sınırlılıklar ile hedeflenen fiziksel izolasyon yine kamusal alanları işlevsel açıdan sınırlandırmıştır. Bu sınırlılık ortamı da aynı şekilde kolektif yapının kültürel canlılığını sınırlandırmıştır.

Öte yandan kentlerin, özellikle kolektif kültürün uyumsal yapısı bu süreçte alınan önlemlerden farklı olarak sosyomekansal olan kamusal alanlarda öz karar mekanizmalarını üretmiştir. Kendi mekanını kendisi oluşturarak kamusal alanları mesafe, hijyen ve fiziksel çevre kalitesi parametrelerine göre ele almıştır. Taktik yaklaşımlar ile ortaya koyulan pop-up sosyomekansal ortamlar kamusal alanları örgütleyerek farklı kentsel bakış açılarının bu dönemde etkin hale gelmesine olanak sağlamıştır. İnsanın

kendi mekanını kendisi üretmesi aslında çok da yabancı bir olgu olmamasına rağmen, pandemi dönemine kadar kamusal alanlarda etkin stratejiler haline gelememiştir. Bu çalışma kapsamında taktik yaklaşımlar ve pop-up sosyomekansal üretimler gözlemsel bir kronolojinin aktarımı olarak ele alınmıştır. Öncelikle, kapalılık döneminde kamusal alanlar, gerek halihazır sokak mobilyalarının günlük rutinlere göre kolektif yapı tarafından yorumlanması, gerekse kişisel mobilyaların kamusal alanda kullanılması ile pop-up mekansal ortamlara dönüşmüştür. Bir diğer gözlem ise tüketim ve ticari mekanların, tasarımsal elemanlar aracılığıyla çeşitli taktik eklentilerle işlevlendirilmesi ve yorumlanması olmuştur. Devamında, taktik kent yaklaşımları olarak literatürde pandemi süreci ve sonrası ile özdeşleştirilen çalışmalar öne çıkmıştır.

Çalışmada ele alınan pandemi ortamı ve sınırlılığın etkisindeki kamusal alanlar, pandemi ve pandemi sonrası sürecin kentsel stratejileri için önem arz etmektedir. Kentlerin birer kültürel ortam olarak sürece vereceği tepkinin önemi, kültürel bir aktarım ortamı oluşturması ve gelecekteki kentsel yapıların kolektif kültürüne yön vereceği yadsınamazdır. Sonuç olarak bu çalışma, pandemi döneminin gözlemsel verilerinden beslenmiş ve gelecek süreçlerde etkin olabilecek kentsel bakış açıları, stratejileri ve potansiyelleri irdelemeye çalışmıştır. Kültürün ve dolayısıyla kentlerin uyumsal/adaptif yapısı ele alınarak pandemi sürecinde ortaya çıkan yeni kolektivite ortamının kültürel aktarım ve devamlılık yoluyla gelecek süreçler için oluşturduğu veriler tartışılmıştır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

KAYNAKÇA:

Amin, A. (2008). Collective culture and urban public space. *City*, 12(1), 5-24.

Berber, G. (2021). Pandemi, adaptasyon çabaları ve fragmanlaşan beden. *Birikim*. Erişim adresi: <https://birikimdergisi.com/guncel/10449/pandemi-adaptasyon-cabaları-ve-fragmanlaşan-beden>

Bereitschaft, B., Scheller, D. (2020). How Might the Covid-19 Pandemic Affect 21st Century Urban Design, Planning and Development?. *Urban Science*, 4 (4), 56.

Bela, J. (2021). Pandemic-era Street Spaces: Parklets, Patios and the Future of the Public Realm. Erişim adresi: <https://www.archdaily.com/968977/pandemic-era-street-spaces-parklets-patios-and-the-future-of-the-public-realm>

Block, I. (2020). Object Studio creates portable social-distancing bench for Amsterdam. *Dezeen*. Erişim adresi: <https://www.dezeen.com/2020/11/02/object-studio-portable-social-distancing-bench-amsterdam/>

Candan, T. K. (2020, 08 Mayıs). Pandemi, kent, mekan, yaşam ve gelecek. *Gazete duvaR*. Erişim adresi: <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2020/05/08/pandemi-kent-mekan-yasam-ve-gelecek>

Cordan, Ö., Karagöz, E. (2014). Pop-up mekan: tasarım ve ötesi. *Mimarlık* 379. Erişim adresi: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=393&RecID=3478>

- Cumhuriyet Gazetesi (2020, 28 Kasım). Caddebostan Sahili'ndeki kalabalık havadan görüntülendi. Cumhuriyet. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/galeri/caddebostan-sahilindeki-kalabalik-havadan-goruntulendi-1794601>
- Doğan Haber Ajansı (2020, 14 Haziran). Caddebostan Sahili ve Maçka Parkı'nda hafta sonu yoğunluğu. CNNTürk. Erişim adresi: <https://www.cnnturk.com/turkiye/caddebostan-sahili-ve-macka-parkinda-hafta-sonu-yogunlugu>
- Duxbury, N., Hosagrahar, J., Pascual, J. (2016). Why must culture be at the hearth of sustainable urban development? Culture 21. Agenda 21 for Culture (Barcelona).
- Gehl, J. (2011). Life Between Buildings: Using Public Space. Washington: Island Press.
- Graziano, T. (2021). Smart technologies, back-to-village rhetoric, and tactical urbanism: post-covid planning scenarios in Italy. International Journal of E-Planning Research, 10 (2), 80-93.
- İtez, Ö. (2020). Pop Up Park İstanbul. Arkitera. Erişim adresi: <https://www.arkitera.com/proje/pop-up-park-istanbul/>
- Kelbaugh, D. (2000). Three paradigms: new urbanism, everyday urbanism, post urbanism-an excerpt from the essential common place. Bulletin of Science, Technology & Society, 20(4), 285-289.
- Malone, K. (2002). Street life: youth, culture and competing uses of public space. Environment and Urbanization, 14 (2), 157-168.
- McDougal, C.W. Brown, C. Thomson, C. Hanley, N. Tully, M.A. Quilliam, R.S. Bartie, P.J. Gibson, L. Oliver, D.M. (2020). From one pandemic to another: emerging lessons from COVID-19 for tackling physical inactivity in cities, Cities & Health
- Mir, V. (2020). Post-pandemic city: historical context for new urban design. Transylvanian Review of Administrative Sciences, [S.I.], 94-108, Dec. 2020.
- Özden, A. T. (2021). Covid-19 sonrası mekanın değişimi üzerine spekülasyonlar. Mimarlık 417. Erişim adresi: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=432&RecID=5225>
- Parcitypatory (2020). When Your First Place is Also Your Second and Your Third – Reimagining Public Space During Covid-19. Erişim adresi: <https://parcitypatory.org/2020/05/29/public-space-covid19/>
- Rawlings, R. (2021). Tactical urbanism, parklets, and a post-COVID recovery. Erişim adresi: <https://www.openaccessgovernment.org/tactical-urbanism-parklets-and-a-post-covid-recovery/99834/>
- Talen, E. (2015). Do-it-yourself urbanism: a history. Journal of Planning and History, 14(2), 135-148.
- Tekeli, İ. (2020a). Dünyanın salgınlar ve kentler sarmalında geldiği nokta; Covid-19. Erişim adresi: <http://ilhantekelivakfi.org/salginlarvekentlersarmali/>
- Tekeli, İ. (2020b). COVID-19 krizi bizim yaşamımızı ve kentleri nasıl etkiliyor ve etkileyecek?. Erişim adresi: https://www.academia.edu/44126084/Covid_19_Krizi_Bizim_Ya%C5%9Fam%C4%B1m%C4%B1z%C4%B1_ve_Kentlerimizi_Nas%C4%B1l_Etkiliyor_ve_Etkileyecek_

Yahyagil, M. (2011). Kentlerin kültürün gelişmesindeki etkileri. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 0 (25), 105-120.

EXTENDED SUMMARY:

Research Problem:

The purpose of the study was to examine the problems experienced in the cities due to the situations brought by the pandemic and to discover the urban requirements and potentials of this topic for the future of cities.

Research Questions:

Did the pandemic change our way of life in cities? How did the pandemic affect our collective way of living in cities? What did the pandemic teach us to keep on healthy urban life? How did new urban criteria's change our urban routines during the pandemic times? What will be the future of urban thoughts of the pandemic and how will it affect future cities?

Literature Review:

The purpose of the literature review is, first, to examine how the pandemic, which we live in our recent past and even today, has and will affect our cities. How the collective life, which is a must for urban life, is affected by this situation is another subject of the literature review. Therefore, based on the study, culture, collective culture, and cities were examined and the concept of the city as an adaptive organization was investigated in the literature.

Methodology:

In the study, new urban concerns that emerged during the pandemic period were defined with the observation method. These observational data were supported by national and international samples obtained from the literature, and the general collective base of the cities was defined during the pandemic process. And new criteria, that cities are faced with are discussed. Afterward, the thoughts of the pandemic period and the collective city were examined and the implications of this new situation for the future were discussed.

Results and Conclusions:

The new collectivity and urban environment that emerged with the pandemic process has created an uncertain situation especially for the current process and the future. In pandemic times, public spaces have become places that are abstained but needed at the same time, especially in our big cities. Solutions, firstly limited sociability of public spaces and then produced new socialization environment. Subsequently, the physical isolation targeted by spatial restrictions and limitations again limited the public spaces functionally. This environment of limitation has also limited the cultural vitality of the collective structure.

On the other hand, the adaptive structure of cities, especially collective culture, produced self-decision mechanisms in socio-spatial public spaces, unlike the measures taken in this process. People created their own space and handled public spaces according to the parameters of distance, hygiene, and physical environment quality. Pop-up socio-spatial environments, which were put forward with tactical approaches, organized public spaces and enabled different urban perspectives to become active in this period. Although it is not a foreign phenomenon for people to produce their own space, they did not become effective strategies in public spaces until the pandemic period. Within the scope of this study, tactical approaches and pop-up socio-spatial productions are handled as the transfer of an observational chronology. First, during the closure period, public spaces have turned into pop-up spatial environments with the interpretation of the existing street furniture according to daily routines by the collective structure and the use of personal furniture in the public space. Another observation was the functionalization and interpretation of consumption and commercial spaces with various tactical additions through design elements. Subsequently, studies identified with the pandemic process and its aftermath in the literature as tactical urban approaches came to the fore.

The pandemic environment and public spaces under the influence of limitation are important for the urban strategies of the pandemic and post-pandemic process. It is undeniable that cities will respond to the process as a cultural environment, creating a cultural transmission environment and shaping the collective culture of future urban structures. As a result, this study, inspired by the observational data of the pandemic period, tried to examine the urban perspectives, strategies and potentials that could be effective in the future processes. By considering the adaptive structure of culture and therefore cities, it was determined how the data revealed by the new collectivity environment that emerged during the pandemic process could affect future cities.

Determining the Level of Knowledge of First Aid Among Construction Sector Employees in Turkey

Türkiye İnşaat Sektörü Çalışanlarının İlk Yardım Hakkında Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi

Turabi Karadağ¹

Öz

İş kazaları ve yaralanmalar, inşaat sektöründe oldukça yaygın bir sorundur ve bu nedenle çalışanların ilk yardım konusundaki bilgi düzeyleri büyük bir öneme sahiptir. Bu çalışma, inşaat sektöründeki çalışanların ilk yardım konusundaki bilgi düzeylerini belirlemek amacıyla kesitsel bir araştırma olarak planlanmıştır. Araştırma, Türkiye'nin İstanbul şehrindeki bir şantiyede çalışan 145 katılımcı üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veriler, ilk yardım konusundaki bilgi düzeylerini değerlendiren ve sosyodemografik özellikleri içeren 38 sorudan oluşan bir anket aracılığıyla toplanmıştır. İstatistiksel analizlerde yüzde, frekans, ortalama, standart sapma, Kruskal-Wallis testi ve Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Araştırma sonuçları, daha önce bir ilk yardım durumuna müdahalede bulunan bireylerin, dokuz saatten daha uzun süreli ilk yardım eğitimi alanların ve ilk yardım sertifikasına sahip olan bireylerin daha yüksek bir bilgi düzeyine sahip olduklarını göstermiştir ($p < 0.05$). Araştırma, inşaat sektöründeki çalışanların ilk yardım konusundaki bilgi düzeyinin genel olarak iyi olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: İlk Yardım, Bilgi Seviyesi, İnşaat, İşçi, Mesleki Kazalar

ABSTRACT

Occupational accidents and injuries are a widespread issue in the construction sector, highlighting the crucial importance of employees' knowledge level regarding first aid. This study was designed as a cross-sectional research to determine the level of first aid knowledge among workers in the construction industry. The study was conducted with 145 participants working at a construction site in Istanbul, Turkey. Data was collected through a questionnaire consisting of 38 questions, which assessed the participants' knowledge level of first aid and included socio-demographic characteristics. Percentages, frequencies, means, standard deviations, Kruskal-Wallis test, and Mann-Whitney U test were employed for statistical analysis. The study findings indicated that individuals who had previously intervened in a first aid situation, those who received first aid training for a duration of nine hours or more, and individuals possessing a first aid certification exhibited higher levels of knowledge ($p < 0.05$). The study revealed that workers in the construction sector generally possessed a good level of first aid knowledge. This can be attributed to their frequent exposure to first aid-requiring situations within the construction environment.

Keywords: First Aid, Knowledge Level, Construction, Worker, Occupational Accidents

¹ Corresponding Author | Yetkili Yazar: (Dr), Yıldız Technical University, Department of Occupational Health and Safety, turabikaradag@windowslive.com, <https://orcid.org/0000-0001-9481-5718>

INTRODUCTION:

The construction industry is known for its high prevalence of occupational accidents, injuries, and fatalities, making it a significant concern within the realm of occupational health and safety. In Turkey, occupational accidents and illnesses consistently remain at the forefront of the working life agenda, posing substantial challenges. Each year, numerous construction workers tragically lose their lives or sustain life-altering disabilities as a result of work accidents, leading to profound social, economic, and personal consequences. In fact, the construction sector has been identified as one of the sectors with the highest number of occupational accidents and fatalities, with construction-related incidents topping the list (Çavuş, 2015).

Examining the statistics further, it has been established that the mortality rate resulting from work accidents in the Turkish construction industry stands at 12.0 per 1000 individuals, with the Kocaali district reporting a rate of 6.4 per 1000 (Colak, Etiler, and Bicer, 2004). These figures reflect the severity of the situation, warranting urgent attention and action. Additionally, other countries have also grappled with alarming rates of construction accidents. For instance, Malaysia has experienced a staggering 231.9% increase in fatal accidents at construction sites over the past five years (Hamid et al., 2019). Meanwhile, in China, construction accidents and the associated fatalities were deemed excessively high according to data from 2004, but subsequent safety policies have resulted in a decline in such incidents (Zhang, Zhang, Xu, and Chen, 2019). A study conducted in Nigeria revealed a significant prevalence of accidents, particularly falls from heights, within construction sites (Ngwu, Alabere, and Douglas, 2019). The United States recorded a fatal accident rate of 11.4 per 100,000 individuals during construction activities in 2003, whereas Spain reported a rate of 20.1 per 100,000 individuals in the same year (López, Ritzel, Fontaneda, and Alcantara, 2008).

1.1. Aim and Importance of Research

In light of these distressing statistics, it becomes evident that knowledge and preparedness in the realm of first aid can make a life-or-death difference. First aid is a critical and potentially life-saving intervention in cases of injuries or unforeseen illnesses, and it is essential for individuals of all ages to possess a basic understanding of first aid principles. Startlingly, research indicates that 75% of deaths resulting from heart attacks and critical accidents, as well as 90% of complications and disabilities arising from these incidents, can be attributed to a lack of knowledge and skills in first aid (Celik, 2012). It is essential, therefore, to prioritize first aid training and ensure its regular renewal, as the information taught tends to fade over time. A study investigating this phenomenon found that individuals whose training certificates were periodically renewed demonstrated superior skills and knowledge compared to those who obtained a single first aid certificate (Anderson, Gaetz, and Masse, 2011). Furthermore, the provision of effective first aid requires individuals to undergo professional training, enabling them to respond appropriately in emergency situations (Rotich and Elliott, 2019).

Studies conducted between the 1970s and 1980s have shed light on the importance of first-aid training in preventing work-related injuries. These studies have revealed a correlation between a lower incidence of workplace injuries and the implementation of traditional first-aid practices. Furthermore, workers who have undergone first aid training exhibit a greater willingness to embrace safe behaviors and take personal responsibility for maintaining a safe working environment. As a result, it has been suggested that first aid training should be integrated into traditional occupational health and safety programs to enhance worker motivation and foster a positive safety culture (Lingard, 2017). Similar findings have been observed in studies conducted in Australia, specifically focusing on construction workers. These studies have consistently shown that first-aid training has a positive impact on the occupational health and safety of construction workers. Moreover, first aid training has been found to

increase workers' motivation to actively avoid work accidents and occupational diseases (Lingard, 2001, 2002a, 2002b; Lingard and Yesilyurt, 2003).

Given the high prevalence of work accidents and injuries in the construction industry, the level of knowledge regarding first aid among construction workers assumes paramount importance. However, to date, there has been a notable dearth of research evaluating the first aid knowledge levels specifically among workers in the construction sector. Consequently, there is a crucial need for comprehensive studies in this area to identify potential gaps in knowledge, assess the effectiveness of existing training programs, and implement targeted interventions to improve first-aid preparedness among construction workers. By enhancing their knowledge and skills in first aid, construction workers can contribute to creating safer work environments, reducing the incidence of accidents, and minimizing the devastating consequences associated with occupational injuries and fatalities.

2. Methodology

2.1. Research Model

This cross-sectional study aimed to assess the knowledge level of construction workers regarding first aid. The research population consisted of employees from eight construction sites selected through a randomized number table among 15 high-level residential construction sites in Istanbul, Turkey, between January 1, 2020, and March 30, 2020. The sample size was determined using a specific sample formula. The research population was estimated to be 490 individuals, with a minimum required sample size of 80 people. Inclusion criteria included individuals aged 18 and above, literate, without communication problems, and willing to voluntarily participate in the study. Those who voluntarily wished to withdraw from the study were excluded. The study was completed with a sample size of 145 individuals.

Data were collected using a demographic questionnaire comprising 20 questions related to age, education, years of employment, occupation, living arrangements, smoking/alcohol usage, first aid training, and a 38-item first aid knowledge level questionnaire developed by the authors.

2.2. Data Analysis

The first aid knowledge level questionnaire covered topics such as burns, drowning, fractures, trauma, syncope, bleeding, poisoning, basic first aid, and resuscitation. Participants were required to indicate whether each question was true or false. Knowledge level was categorized as poor if $\leq 50\%$ of the answers were correct, moderate if 50-69% were correct, and good if $\geq 70\%$ were correct. Data collection took place during the employees' break times. Descriptive statistics including percentages, frequencies, means, and standard deviations were used for data analysis. The Shapiro-Wilk test was employed to assess the normal distribution of variables. The Kruskal-Wallis test and Mann-Whitney U test were used to compare means between groups. The significance level was set at $p < 0.05$ for all tests.

Hypotheses:

H0: The knowledge level of construction workers regarding first aid is not good.

H1: The knowledge level of construction workers regarding first aid is good.

Variables:

Dependent variable: Knowledge level about first aid.

Independent variable: Socio-demographic characteristics.

Sample calculation was conducted using the following formulas and abbreviations (Sümbüloğlu and Sümbüloğlu, 2000):

$$n = Nt^2\sigma^2 / d^2(N-1) + t^2\sigma^2$$

$$490 \times 1.962 \times 52 / 12(490-1) + 1.962 \times 52 = 80$$

N: The number of individuals in the research population.

n: Number of individuals to be sampled.

σ : Population standard deviation. As it is mostly unknown, the standard deviation of the sample is used.

t: Theoretical value found in the t-table at a certain degree of freedom and desired error level.

d: Desired \pm deviation from the mean.

3. Results

Table 1 presents the sociodemographic characteristics of the construction workers participating in the study (n=145). The table provides information on various factors such as age, education level, years of employment, occupation, living arrangements, and smoking/alcohol usage. These characteristics provide a snapshot of the diverse composition of the sample, allowing for a comprehensive understanding of the participants' backgrounds within the construction sector.

Table 1. Sociodemographic Characteristics of Construction Workers (n:145)

Characteristics	n	%	
Gender	Female	14	9,7
	Male	131	90,3
Marital Status	Married	90	62,1
	Single	55	37,9
Age (Mean age: 35,903 \pm 11.375 Min-max:18-62)	18-27 years	46	31,7
	28-37	40	27,6
	38-47	31	21,4
	48 and above	28	19,3
Educational status	Literate	14	9,7
	primary school-secondary school	49	33,8
	High school	48	33,1
	University	34	23,4
Economic situation	Income and expense in balance	73	50,3
	Income more than expenses	9	6,2
	Income less than expenses	63	43,4
with whom she/he lives	Alone	7	4,8
	With family (spouse or child)	103	71,0
	With a friend or relative	16	11,0
	Construction site	19	13,1

Smoking	Never smoked	44	30,3
	Stopped smoking	22	15,2
	Active smoker	79	54,5
Alcohol	Never drank	76	52,4
	Stopped drinking	36	24,8
	Active drinker	33	22,8
Chronic Illnesses	Yes	15	10,3
	No	130	89,7
Total		145	100

Table 1. presents the sociodemographic characteristics of the employees in the study (n=145). It was found that 90.3% of the employees were male, and 62.1% were married. The mean age of the participants was 35.903 ± 11.375 , with 31.7% of them falling within the age range of 18-27. In terms of educational attainment, 33.8% of the employees were primary and secondary school graduates, 33.1% were high school graduates, and 23.4% were university graduates. Around 50.3% of the employees reported having a balanced income and expenses. The majority of the participants, 71%, lived with their families. Additionally, 54.5% of the employees were smokers, and 22.8% reported alcohol usage. Furthermore, 10.3% of the workers had at least one chronic disease.

Table 2. provides an overview of the professional and first aid characteristics of the employees in the study (n=145).

Table 2. Professional and First Aid Characteristics Of Employees (n:145)

Characteristics	n	%	
Position in your job	Worker	66	45,5
	Technician	5	3,4
	Expert	6	4,1
	Engineer	12	8,3
	Executive	7	4,8
	Master	35	24,1
	Apprentice	3	2,1
	journeyman	11	7,6
Working time in the profession Mean: 11,055±9,906 Min-max:1-45 years	10 years and below	98	67,6
	11-20years	26	17,9
	21-30 years	12	8,3
	31 years and above	9	6,2
Employment status	Full-time	128	88,3
	Part Time	14	9,7
	Part Time	3	2,1
Respond to first aid situation	Yes	32	22,1
	No	113	77,9
Previous first aid training	Yes	88	60,7
	No	57	39,3
Have you experienced any occupational accident	Yes	42	29,0
	No	103	71,0
How many times have you received first aid training	1-3 times	73	83,0
	4-6 times	10	11,4
	7 and above	5	5,7
When did you last receive first aid training	5 years ago	67	76,1
	6-10 years ago	12	13,6

	11 years and above	9	10,2
How many hours of training was the last first aid you received	8 hours and below	67	76,1
	9 hours and above	21	23,9
Do you have a first aid certificate	Yes	24	27,3
	No	64	72,7

Table 2 presents the professional and first aid characteristics of the employees (n=145) at the construction site. It was observed that 45.5% of the workers were regular employees, 24.1% were skilled workers, and 8.3% were engineers. Furthermore, 67.6% of the employees had less than 10 years of experience in their current job, and the majority, 88.3%, worked full-time. Additionally, it was determined that 22.1% of the employees had previously intervened in situations requiring first aid. Furthermore, 60.7% of the employees had received previous first aid training, and 29% had experienced a previous work accident. Among those who received first aid training, 83% had undergone training 1-3 times, and 76.1% had received their last training session five years ago. It was found that 76.1% of employees who received first aid training had completed a training program of 8 hours or less. Moreover, 27.3% of the employees possessed a first-aid certificate.

Table 3 displays the scores representing the employees' first aid knowledge level (n=145).

Table 3. First aid knowledge level scores of employees (n:145)

	Correct	Wrong	
Average	26,986±3,584	11,013±3,584	
Percentage Average	71,016±9,432	28,9837±9,432	
Min-Max	15-34	4-23	
		n	%
First Aid Knowledge Level	≤%50-Bad	8	5,5
	%51-69-Moderate	39	26,9
	≥%70-Good	98	67,6
	Total	145	100,0

The average number of correct answers in the first aid knowledge level among the employees was $26,986 \pm 3,584$, with a mean correct percentage of $71,016 \pm 9,432$. Analysis revealed that 5.5% of the employees exhibited a poor first-aid knowledge level, while 26.9% had a moderate level, and the majority, 67.6%, demonstrated a good level of knowledge (Table 3). These findings suggest that overall, the employees had a satisfactory level of first aid knowledge.

Table 4 provides a comparison between the sociodemographic characteristics of the employees and their average first-aid knowledge level (n=145).

Table 4. Comparison of the Sociodemographic Characteristics of the Employees and the Average of First Aid Knowledge Level (n:145)

General Characteristics		Correct	Wrong	Test value	p
Educational status	Literate	24,714±3,989	13,285±3,989	5,569 ¹	.062
	primary school-secondary school	25,979±4,460	12,020±4,460		
	High school	27,562±2,525	10,437±2,525		
	University	28,558±2,245	9,441±2,245		
Economic situation	Income and expense in balance	27,753±3,103	10,246±3,103	7,798 ¹	.020
	Income more than expenses	28,222±3,993	9,777±3,993		
	Income less than expenses	25,920±3,811	12,079±3,811		
Smoking	Never smoked	27,795±2,416	10,204±2,416	8,341 ¹	.015
	Stopped smoking	28,409±4,124	9,590±4,124		
	Active smoker	26,139±3,774	11,860±3,774		
Alcohol	Never drank	27,434±2,782	10,565±2,782	5,798 ¹	0.055
	Stopped drinking	27,361±3,877	10,638±3,877		
	Active drinker	25,545±4,521	12,454±4,521		
Respond to first aid situation	Yes	28,062±4,165	9,937±4,165	-2,086 ²	0,037
	No	26,681±3,360	11,318±3,360		
Previous first aid training	Yes	27,340±3,685	10,659±3,685	-1,722 ²	.085
	No	26,438±3,380	11,561±3,380		
Have you experienced any occupational accident	Yes	26,000±4,137	12,000±4,137	-2,343 ²	,019
	No	27,388±3,269	10,611±3,269		
When did you last receive first aid training	5 years ago	27,850±3,381	10,149±3,381	5,869 ¹	.053
	6-10 years ago	26,666±2,640	11,333±2,640		
	11 years and above	24,444±5,614	13,555±5,614		
How many hours of training was the last first aid you received	8 hours and below	26,820±3,596	11,179±3,596	-2,080 ²	,038
	9 hours and above	29,000±3,549	9,000±3,549		
Do you have a first-aid certificate?	Yes	28,750±3,233	9,250±3,233	-2,019 ²	0,044
	No	26,812±3,728	11,187±3,728		

¹ Kruskal Wallis Test

² Mann-Whitney U Test

In our investigation, we discovered that employees who had previously intervened in a first aid situation, those who had received their last first aid training session for nine hours or more, and those possessing a first aid certificate demonstrated higher levels of first aid knowledge (Qing et al., 2020). Moreover, childminders with undergraduate education exhibited significantly higher knowledge of first aid for minor burns in children as compared to childminders with other educational backgrounds (Qing et al., 2020). A cross-sectional study in the United Arab Emirates identified that factors such as age, higher education, and participation in first-aid courses significantly enhanced the population's first-aid knowledge levels (Midani et al., 2019). The study by Amro and Qtait noted that female teachers had superior first-aid knowledge, with no discernible differences based on marital status, age, or education level (Amro and Qtait, 2017). In concordance, another study on teachers identified no significant correlation between first-aid knowledge levels and demographic factors, apart from teachers who had received first-aid training within the last year displaying superior knowledge (Joseph et al., 2015). In a study involving university students in Jordan et al. (2015), the statistical comparison of factors such as the employees' education level, their alcohol consumption, their history of first aid training, the timing of their most recent first aid training, and their first aid proficiency did not yield any significant differences. Nevertheless, an observation was made that employees who maintained a balanced income-expenditure ratio or those whose income exceeded their expenditures demonstrated a higher accuracy in answering first aid-related questions ($p = .020$). Non-smokers, as well as those who had quit smoking, exhibited a higher average number of correct first-aid responses as compared to active smokers ($p = .015$). Additionally, employees who had prior experience intervening in first aid-requiring situations displayed significantly advanced knowledge of first aid ($p = .037$). Moreover, employees without any history of workplace accidents exhibited higher levels of first-aid knowledge ($p = .019$). A higher average of correct first-aid responses was identified among those who had participated in their most recent first-aid training session for nine hours or more ($p = .038$). Also, employees with a first aid certification demonstrated significantly higher levels of first aid knowledge ($p = .044$) (Table 4).

Our study identified the first aid knowledge of construction workers as satisfactory. A study conducted in Kuwait revealed that despite the public's solid awareness of first aid, the incidence of domestic injuries remained high (Taher et al., 2020). In research conducted in the United Arab Emirates, it was emphasized that over half the population lacked adequate knowledge of basic first aid, with only 33.8% of the population having attended first aid courses (Midani et al., 2019). Another study carried out in Grenada, uncovered that a substantial percentage of individuals held misconceptions about first aid, such as the administration of medication during an epileptic seizure and the erroneous belief that epilepsy as a contagious disease (Cofano et al., 2017). A study concerning primary and secondary school teachers in Poland established that teachers correctly answered an average of 56.19% of first aid questions, with a lower success rate for child resuscitation queries (Bakalarski, 2020). Comparable findings were observed in studies exploring different populations, such as childminders lacking knowledge about first aid for minor burns in children (Qing et al., 2020), university students with inadequate first aid knowledge (Kawale, 2007; Khatatbeh, 2016), and kindergarten teachers with deficient first aid knowledge levels (Lietal.,2012; Sönmez et al., 2014).

In our investigation, we discovered that employees who had previously intervened in a first aid situation, those who had received their last first aid training session for nine hours or more, and those possessing a first aid certificate demonstrated higher levels of first aid knowledge (Qing et al., 2020). Moreover, childminders with undergraduate education exhibited significantly higher knowledge of first aid for minor burns in children as compared to childminders with other educational backgrounds (Qing et al., 2020). A cross-sectional study in the United Arab Emirates identified that factors such as age, higher education, and participation in first-aid courses significantly enhanced the population's

first-aid knowledge levels (Midani et al., 2019). The study by Amro and Qtait noted that female teachers had superior first-aid knowledge, with no discernible differences based on marital status, age, or education level (Amro and Qtait, 2017). In concordance, another study on teachers identified no significant correlation between first-aid knowledge levels and demographic factors, apart from teachers who had received first-aid training within the last year displaying superior knowledge (Joseph et al., 2015). In a study involving university students in Jordan et al. (2015), the statistical comparison of factors such as the employees' education level, their alcohol consumption, their history of first aid training, the timing of their most recent first aid training, and their first aid proficiency did not yield any significant differences (Al-Samir et al., 2019). This supports our findings that those who had received their last first aid training session for nine hours or more and those possessing a first aid certificate demonstrated higher levels of first aid knowledge.

In conclusion, our study revealed that multiple factors contributed to the first aid knowledge level of construction workers. Key factors that resulted in higher first aid knowledge included having a balanced income-expenditure ratio or an income that exceeded expenditures, not being an active smoker, having prior experience in first aid situations, not having a history of workplace accidents, having attended a longer duration of first aid training, and having a first aid certification. This study emphasizes the importance of regular first aid training, particularly with longer sessions and certification, in increasing the first aid knowledge of workers. Such training could potentially reduce the incidence and severity of workplace accidents.

However, the study also highlighted that there were no significant differences in first-aid knowledge based on the education level of the employees, their alcohol consumption, and the timing of their last first-aid training. This finding may suggest that first aid knowledge is not solely determined by the workers' background or lifestyle habits but rather by their exposure to training and practical experiences in dealing with first aid situations.

As this study only focused on construction workers, further research involving workers from different industries may help to identify additional factors affecting first aid knowledge. Moreover, further studies should also explore the most effective methods for first aid training, considering different learning styles and environments, to improve first aid knowledge across all worker categories.

CONCLUSION:

In conclusion, the findings of our study provide important insights into the various factors that influence the level of first aid knowledge among construction workers. The study uncovered that several determinants contribute significantly to an individual's proficiency in first aid. These determinants include maintaining a balanced income or having an income that exceeds expenditures, abstaining from smoking or having quit smoking, possessing prior experience in situations that necessitated the provision of first aid, having no history of workplace accidents, participating in a relatively lengthy last first aid training session of nine hours or more, and having a valid first aid certificate.

The results serve to emphasize the critical role that consistent first aid training plays, particularly training sessions of extended duration and those resulting in certification, in improving workers' first aid knowledge. Enhanced knowledge of first aid can potentially mitigate the incidence and consequences of workplace accidents, thereby promoting a safer work environment.

Interestingly, our study found no significant correlation between first aid knowledge and several factors such as the employee's level of education, their alcohol consumption habits, and the timing of their last first aid training. This suggests that the understanding and application of first aid may not be

exclusively contingent upon an individual's educational background or lifestyle habits, but rather hinges on their exposure to comprehensive training and practical experiences that entail the provision of first aid.

Despite the enlightening results, our study has certain limitations as it primarily focused on construction workers. Future research might benefit from a more diverse sample that includes workers from various industries, to identify a broader range of factors that could impact first aid knowledge. Moreover, further investigations are also recommended to explore the most effective strategies for delivering first aid training, taking into account different learning styles and environments, with the aim of optimizing the acquisition and retention of first aid knowledge across all worker categories. This is crucial in fostering a universally safer and more responsive working environment.

Compliance with Ethical Standard

Ethics Committee Permission: *Ethics committee permission is not required for this study. Written permission was obtained from the authorized persons at the construction sites to carry out the study. Verbal and written consent was obtained from individuals who voluntarily participated in the study. Since individual rights must be protected throughout the research, the Helsinki Declaration of Human Rights was adhered to.*

Financial Support: *No financial support has been received for this study.*

Funding Disclosure: *No financial support was required in this study.*

Acknowledgment: *We would like to express our sincere gratitude to all the participants who dedicated their time and effort to contribute to this study.*

REFERENCES:

- Amro, N., and Qtait, M. (2017). General knowledge and attitude of first aid among schoolteacher's in Palestine. *International Journal of Innovative Research in Medical Science (IJIRMS)*, 2(04).
- Anderson, G. S., Gaetz, M., and Masse, J. (2011). First aid skill retention of first responders within the workplace. *Scandinavian Journal of Trauma, Resuscitation and Emergency Medicine*, 19(1), 11. doi:10.1186/1757-7241-19-11
- Bakalarski, P. (2020). Assessment of teachers' knowledge about first aid. *Critical Care Innovations*, 3(1), 18-23. doi:10.32114/CCI.2020.3.1.18.23
- Bildik, F., Kılıçaslan, İ., Doğru, C., Keleş, A., and Demircan, A. (2011). The need for first aid awareness among candidate teachers. *Turkish Journal of Emergency Medicine*, 11(4), 166-170.
- Celik, S. (2012). A media comparison study on first aid instruction. *Health Education Journal*, 72(1), 95-101. doi:10.1177/0017896911430762
- Cofano, S. C., Ojukwu, D., Mozumdar, N., Raza, Z., Saigal, S., Musku, S., Jalonen, T. O. (2017). Assessing knowledge of symptoms and first-aid care of epilepsy in Grenada, West Indies. *Epilepsy and Behavior*, 70, 232-237. doi:https://doi.org/10.1016/j.yebeh.2017.03.003
- Colak, B., Etiler, N., and Bicer, U. (2004). Fatal occupational injuries in the construction sector in Kocaeli, Turkey, 1990-2001. *Industrial Health*, 42(4), 424-430.

- Çavuş, A. (2015). Türkiye’de inşaat sektöründeki iş kazalarının sınıflandırılarak nedenlerinin incelenmesi. *Akademik Platform Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, 4(2).
- Emir, O., and Kuş, G. (2015). A Study into the Level of First Aid of Hotel Employees. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 174, 1036-1042. doi:<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.791>
- Hamid, A. R. A., Noor Azmi, M. R. A., Aminudin, E., Jaya, R. P., Zakaria, R., Zawawi, A. M. M., . . . Saar, C. C. (2019). Causes of fatal construction accidents in Malaysia. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 220, 012044. doi:10.1088/1755-1315/220/1/012044
- Joseph, N., Narayanan, T., bin Zakaria, S., Nair, A. V., Belayutham, L., Subramanian, A. M., and Gopakumar, K. (2015). Awareness, attitudes and practices of first aid among school teachers in Mangalore, south India. *Journal of primary health care*, 7(4), 274-281.
- Karyś, J., Rębak, D., Karyś, T., Kowalczyk-Sroka, B., and Maćkowski, M. (2015). Knowledge of first aid in road traffic accidents among drivers from the Staszów County. *Archives of Physiotherapy and Global Researches*, 19(1).
- Kawale, S. N., Shinde, M. A., and Shinde, P. (2020). A Cross-Sectional Study of Knowledge about First Aid in Undergraduate Medical Students of Maharashtra. *Indian Journal of Public Health Research and Development*, 11(9), 102-106.
- Khatatbeh, M. (2016). First Aid Knowledge Among University Students in Jordan. *International journal of preventive medicine*, 7, 24-24. doi:10.4103/2008-7802.174772
- Li, F., Jiang, F., Jin, X., Qiu, Y., and Shen, X. (2012). Pediatric first aid knowledge and attitudes among staff in the preschools of Shanghai, China. *BMC Pediatrics*, 12(1), 121. doi:10.1186/1471-2431-12-121
- Lingard, H. (2001). The effect of first aid training on objective safety behaviour in Australian small business construction firms. *Construction Management and Economics*, 19(6), 611-618. doi:10.1080/01446190110049820
- Lingard, H. (2002a). The effect of first aid training on Australian construction workers' occupational health and safety knowledge and motivation to avoid work-related injury or illness. *Construction Management and Economics*, 20(3), 263-273. doi:10.1080/01446190110117617
- Lingard, H. (2002b). The effect of first aid training on Australian construction workers' occupational health and safety motivation and risk control behavior. *Journal of Safety Research*, 33(2), 209-230. doi:[https://doi.org/10.1016/S0022-4375\(02\)00013-0](https://doi.org/10.1016/S0022-4375(02)00013-0)
- Lingard, H. (2017). First Aid and Occupational Health and Safety: the Case for an Integrated Training Approach. *Burns: Journal of the International Society for Burn Injuries*, 111-117.
- Lingard, H., and Yesilyurt, Z. (2003). The effect of attitudes on the occupational safety actions of Australian construction workers: the results of a field study. *Journal of Construction Research*, 4(01), 59-69.
- López, M. A. C., Ritzel, D. O., Fontaneda, I., and Alcantara, O. J. G. (2008). Construction industry accidents in Spain. *Journal of Safety Research*, 39(5), 497-507.
- Mayowi, O., Rahil, N. H., and Damayanti, S. (2020). Health Education Improve Knowledge and First Aid Attitude in Accidents. *Jurnal Gawat Darurat*, 2(1), 9-16.

- Midani, O., Tillawi, T., Saqer, A., Hammami, M. B., Taifour, H., and Mohammad, H. (2019). Knowledge and attitude toward first aid: A cross-sectional study in the United Arab Emirates. *Avicenna J Med*, 9(1), 1-7. doi:10.4103/ajm.AJM_140_18
- Ngwu, F., Alabere, I., and Douglas, K. (2019). Prevalence of Falls and Associated Factors among Construction Workers in Port Harcourt, Nigeria. *Asian Journal of Medicine and Health*, 1-16.
- Olumide, A. O., Asuzu, M. C., and Kale, O. O. (2015). Effect of First Aid Education on First Aid Knowledge and Skills of Commercial Drivers in South West Nigeria. *Prehospital and Disaster Medicine*, 30(6), 579-585. doi:10.1017/S1049023X15005282
- Qing, Y., Yongqiang, X., Xiaoming, F., Tuo, S., Xiaona, X., Yiheng, H., Zhaofan, X. (2020). First-aid knowledge regarding small area burns in children among 5814 caregivers: A questionnaire analysis. *Burns*, 46(2), 459-464. doi:https://doi.org/10.1016/j.burns.2019.08.006
- Rotich, J. P., and Elliott, G. (2019). Teaching First Aid, CPR, and AED Using Blended Learning in Academic Settings *Handbook of Research on Blended Learning Pedagogies and Professional Development in Higher Education* (pp. 325-339): IGI Global.
- Sönmez, Y., Uskun, E., and Pehlivan, A. (2014). Knowledge levels of pre-school teachers related with basic first-aid practices, Isparta sample. *Turk pediatri arsivi*, 49(3), 238-246. doi:10.5152/tpa.2014.1581
- Sümbüloğlu, K., and Sümbüloğlu, V. (2000). *Biyoistatistik* (9 ed.). Ankara: Hatipoğlu Yayınları.
- Taher, M. Q., Kamal, Z. N., Majed, H., Salmeen, A. A. M., Al-Qallaf, J. W., Al-Qallaf, M., Al-Otaibi, F. A. (2020). Prevalence of domestic injuries and awareness of first aid among Kuwaiti population. *International Journal of Medicine in Developing Countries*, 4(1), 213-217. doi:10.24911/IJMDC.51-1574931933
- Zhang, J., Zhang, W., Xu, P., and Chen, N. (2019). Applicability of accident analysis methods to Chinese construction accidents. *Journal of Safety Research*, 68, 187-196. doi:https://doi.org/10.1016/j.jsr.2018.11.006

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET²

Çalışmanın Amacı:

Bu çalışmanın başlıca hedefi, inşaat sektörü çalışanlarının ilk yardım bilgisini etkileyen farklı faktörlerin incelenmesidir. Araştırmamız, gelir-gider dengesi, sigara kullanımı, önceki ilk yardım durumlarına müdahale deneyimi ve ilk yardım eğitiminin kapsamı ve doğası gibi faktörlerin bir bireyin ilk yardım yetkinliğine nasıl etki ettiğini derinlemesine anlamaya yöneliktir.

Araştırma Soruları:

Araştırmayı yönlendiren temel sorular şunlardır:

1. Bir çalışanın gelir-gider oranı ile ilk yardım bilgisi arasında ne tür bir ilişki vardır?
2. Bir çalışanın sigara kullanma durumu ilk yardım becerisini nasıl etkilemektedir?
3. İlk yardım gerektiren bir durumda daha önce deneyim sahibi olmanın bir çalışanın ilk yardım bilgisi üzerindeki etkisi nedir?
4. İlk yardım eğitiminin yoğunluğu ve niteliği bir çalışanın ilk yardım bilgisini nasıl etkilemektedir?

Literatür Araştırması:

Bu çalışmada yapılan literatür incelemesi, ilk yardım bilgisi ve inşaat işçileri üzerindeki etkileri üzerine mevcut literatürün kapsamlı bir analizini sağlamaktadır. Bu, araştırmanın bağlamını belirleme ve ilgili araştırma sorularını tanımlama sürecine katkı sağlamıştır.

Yöntem:

Araştırmada, ilgili verileri toplamak için bir anket tasarlanmış ve uygulanmıştır. Anket, inşaat işçilerinin ilk yardım bilgisi ve eğitim durumları, alkol ve sigara kullanım alışkanlıkları ve iş yerindeki güvenlik deneyimleri hakkında ayrıntılı bilgi toplamıştır. Anket sonuçları, demografik ve kişisel faktörlerin ilk yardım bilgisini nasıl etkilediğini belirlemek üzere istatistiksel olarak analiz edilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme:

Elde edilen sonuçlar, gelir ve gider dengesi, sigara kullanımı, ilk yardım durumlarına önceki müdahale deneyimleri, son ilk yardım eğitiminin süresi ve ilk yardım sertifikasına sahip olma gibi bir dizi faktörün işçilerin ilk yardım bilgisini önemli ölçüde etkileyebileceğini göstermiştir. Diğer yandan, çalışanların eğitim seviyesi, alkol tüketimi ve son ilk yardım eğitimlerinin zamanlaması gibi faktörlerin ilk yardım bilgisi üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilmemiştir. Bu bulgular, ilk yardım bilgisinin, işçilerin eğitim geçmişi veya yaşam tarzı alışkanlıklarına değil, daha çok kapsamlı bir eğitime ve ilk yardım gerektiren durumlarla ilgili pratik deneyimlere dayandığını belirtmektedir.

² Önder, K. (2018). The Market Power Of Turkey's Imported Tobacco Market, MAKU IIBFD 5(2), 341-350.

Ankara'da Kent İçi Toplu Ulaşımında Kullanılan Finansman Kaynaklarının Dünya Örnekleri ile Karşılaştırılması; Ankara İçin Model Önerisi

Comparison of Financing Sources Used in Urban Public Transportation in Ankara with from World Examples: A Proposed Model for Ankara City

Sevilay Bostancı¹ , Yeşim Tanrıvermiş²

öz

Toplu ulaşımında kullanılan finansman kaynaklarının incelenmesi toplu ulaşım yolcularının ve hassas yolcu gruplarının okullara, kamu sağlık kuruluşlarına ve işyerlerine ulaşımını sağladığı düşünüldüğünde önemli görülmektedir. Öte yandan, toplu ulaşım kamu kurumlarının bütçeleri üzerinde mali yük oluşturmaktadır. Ek finansman kaynakları veya yeni finansman kaynaklarının araştırılması bu noktada önemlidir.

Çalışmada, toplu ulaşım sistemlerinin finansmanı ele alınarak, Ankara İli ile yurtdışında örnek olarak alınan ülke ve şehirler karşılaştırılmıştır. Yurt dışında hem geleneksel hem de geleneksel olmayan finansman yöntemleri incelenmiştir. Çalışmanın amacı, yurt dışındaki örnek olarak incelenen ülke ve şehirlerdeki toplu ulaşımın finansman kaynaklarından hangilerinin Ankara için uygulanabileceğini değerlendirerek bir model önerisinde bulunmaktır. Metodolojinin ana fikri, kamu hizmetlerinin sağlanmasından elde edilen kaynakların toplu ulaşımında kullanılmasıdır.

Çalışmada Londra, New York, Vancouver, Hong Kong, Singapur, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliğine (AB) üye ülkelerden bazıları incelenerek, Ankara İli ile karşılaştırılmıştır. Çalışmada öncelikle literatür taraması yapılmış olup Ankara İli toplu ulaşımı ile ilgili veriler EGO Genel Müdürlüğü'nden (EGO) alınmıştır. Çalışmada yöntem olarak niteliksel araştırma kullanılarak, görüşme ve doküman analizi kullanılmış, nitel veri toplama yöntemleri kullanılmıştır.

Toplu ulaşımın finansmanında yurt dışında kullanılan kaynaklar; belediyelerde iç ve dış borçlanma, belediye gelirleri, federal bütçe veya eyalet bütçe gelirleri, özel sektör yatırımları, KÖİ modelleri, belediyelerin veya merkezi yönetimin sübvansiyonları, bilet gelirleri, reklam gelirleri, değer alım vergileri, çalışan sayısı 9'u aşan işverenlerden alınan vergiler, trafik cezaları, ulusal kalkınma ajanslarının bütçesi, özel araçlardan alınan tıkanıklık ücreti, emlak vergileri, toplu ulaşım sisteminin yapımı ile oluşan arsa değerlerindeki artıştan sağlanan finansman ve tahviller şeklindedir. Türkiye'de ise, toplu ulaşımın finansmanında belediyelerce toplanan vergilerin bir kısmı, dış ve iç krediler, bilet gelirleri, KÖİ modelleri, özel sektör yatırımları, belediye ve bağlı idarelerin gelirleri gibi kaynaklar kullanılmaktadır. Yurt dışında kullanılan söz konusu bazı modelleri Türkiye'de uygulamak için yasal şartların oluşturulması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplu Ulaşım, Finansman, Ulaşım Hizmeti, Ankara, Toplu Ulaşımında Finansman Kaynakları

¹ **Corresponding Author:** Ankara Üniversitesi, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye, svlybstnc@gmail.com, ORCID:0000 0001 6930 4430

² Ankara Üniversitesi, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Ankara, Türkiye, aliefenoglu@ankara.edu.tr, ORCID:0000 0002 0859 7150

* Bu çalışma Ağustos - 2023 yılında savunulmuş olan "Kent içi raylı sistem yatırımlarının analizi ve yönetim modelleri: Ankara ili örneği" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

ABSTRACT

Examining the sources of finance used in public transport is important given that public transport enables passengers, and vulnerable groups of passengers to reach schools, public health facilities, and their jobs. On the other hand, public transport is a financial burden on the budgets of public institutions. Investigating additional sources of financing or new sources of finance is imperative at this point.

The study focuses on the financing of public transportation and compares Ankara Province with countries and cities outside of the country. The financing sources of public transportation overseas have been analyzed by looking at both traditional and non-traditional financing models. The study aims to propose a model by evaluating which ones of the financing resources of public transportation in the sampled countries and cities overseas can be applied to Ankara. The main idea of the methodology is to utilize resources derived from the provision of public services.

In this study, the financing of public transportation in London, New York, Vancouver, Hong Kong, Singapore, Germany, the United States of America (USA), European Union (Eu) have examined and compared with Ankara Province. In the study, a literature review has conducted and data on public transportation in Ankara have obtained from the General Directorate of EGO (Ankara Public Transportation Authority). Qualitative data collection methods such as interviews and document analysis have been deployed.

Sources used overseas to finance public transportation include domestic and external borrowing in municipalities, municipal revenues, federal or state budget revenues, private sector investments, partly PPP models, municipal or central government subsidies, ticket revenues, advertising, value purchase taxes, taxes levied on employers, traffic fines, the budget of national development agencies, central government revenues, congestion charge on private vehicles, property taxes, financing from the increase in land values resulting from the construction of public transportation system, bonds of institutions.

In Türkiye, public transportation is financed by using sources such as part of the taxes collected by municipalities, foreign and domestic loans, ticket revenues, PPP models, private sector investments, and revenues of municipalities and affiliated administrations. It may be possible to apply some of these models used abroad in Türkiye, but legal conditions need to be established.

Keywords: Public Transportation, Financing, Transportation Service, Ankara, Sources of Financing in Public Transportation

GİRİŞ:

Kent içi ulaşım, toplu taşıma ve bireysel ulaşım şeklinde ikiye ayrılmaktadır ve kentlerde yaşayan vatandaşlara sunulan kamusal hizmet niteliğindedir. Toplu taşıma sistemleri, ücret ödenmesi koşuluyla halkın tümüne açık olması, birçok yolculuğun aynı anda yapılabilmesi, belirlenmiş güzergahlarda hizmet verilmesi, durak noktalarının belirlenmiş olması, sefer saatlerinin ve sıklığının önceden belirlenmiş olması vb. özellikler içermektedir (Kılıçaslan vd.2012). Toplu taşıma sistemleri, güzergâh özelliklerine, teknolojiye ve hizmet özelliklerine göre sınıflandırılmaktadır (Vuchic 1981, Vukan ve Vuchic 2007).

Güzergâh özelliğine göre sınıflandırma; toplu taşıma sisteminin güzergahlarının, diğer taşıt trafiği alanlarından, yaya alanlarından ve güzergahı bulunduğu bölgeden ayrımını esas alan bir sınıflandırma olup, a, b, c kategorilerine ayrılmaktadır; A kategorisi; güzergahı çevreleyen bölgeden bütünüyle ayrılan, güzergahın sadece söz konusu toplu taşımaya ayrılan özel bir yol şeklinde tanımlanmaktadır. B kategorisi; sistemde kendine ayrılmış özel güzergâh bulunmakla birlikte, kavşak vb. kesişme bölgelerinde hemzeminle yaya trafiği ya da taşıt trafiği ile birlikte işletilen kategoridir. C kategorisi; diğer trafik türleri ile sistemin ortak şekilde, yaya ve taşıt yollarının üzerinde, öncelikli hat veya kendine ayrılmış bir yol tasarlanmadan işletilen sistemlerdir.

Teknolojik özelliklere göre sınıflandırma; yüzey ile sistemler arasındaki bağlantıyı motor özelliğini, otomatik olma özelliği veya sürücülü ve güç kaynağından araçlara enerji sağlama özelliklerini kapsamaktadır. Hizmet özelliklerine göre sınıflandırma; toplu taşıma sisteminin sunulduğu kentsel bölgeye göre, hizmetin hangi saatte ve hangi duraklarda verileceği duruma göre yapılan bir sınıflandırmadır.

Sistemin kapsama alanına göre; yapılan sınıflandırmada toplu taşıma şehir merkezinde sunulduğu gibi, yalnızca havalimanında veya yalnızca bir kampüs bölgesinde de sunulabilmektedir. Ayrıca tek bir bölge ile sınırlı olmayan çok geniş bir alana hizmet sunan toplu taşıma sistemi de olabilmektedir.

Durak yapısına göre; toplu taşıma istasyon ve durak sayısına göre hızlı servis şeklinde hizmet verebilmektedir. Ayrıca hızlandırılmış servis adı verilen sistemde, bazı duraklar atlanarak bazı saatlerde

daha hızlı hizmet verilmektedir. Yalnızca bir başlangıç durağından son varış durağına giden aradaki duraklarda durmayan sistemler de bulunmaktadır.

Hizmet sunulan zamanlara göre; yalnızca pik saatlerde hizmet sunan deniz otobüsü ya da banliyö vb. sistemler bulunmakta iken gün boyunca sabah 05:00'ten gece yarısı 01:00'e kadar çalışan sistemler de bulunmaktadır (Kılıçaslan vd.2012).

Toplu ulaşımda kalite ve sürdürülebilirlikte; ekonomiklik, hızlılık, güvenlik, konfor, çevreye duyarlılık, büyük ölçeklilik ve düzenlilik standart haline gelmiş altı ilkedir. Bu altı ilke kent içi ulaşımda temel ilkeler olarak ifade edilebilir (Fidan 2022).

Literatür araştırması sonucunda Ankara için toplu ulaşımın finansman kaynakları ile ilgili yayına rastlanmamıştır. Bu çalışma bu yönüyle diğer çalışmalardan farklıdır ve özgünlük içermektedir. Çalışma kapsamında; kent içi toplu taşımada kullanılan finansman kaynakları nelerdir?, Ankara'da kent içi toplu ulaşımda kullanılan finansman kaynakları nelerdir?, kent içi toplu taşımada kullanılan finansman kaynakları ülkelere göre farklılık göstermekte midir? şeklinde üç adet araştırma sorusu oluşturulmuştur.

2. Toplu Ulaşımın Finansmanı

Kent içi toplu taşımada tartışılan konulardan biri de ekonomi ve finans olup bu kapsamda en önemlisi altyapı ihtiyacının ve maliyetin karşılanmasına yönelik ek finansman kaynaklarının bulunmasıdır. Toplu taşıma sistemlerinde sermaye kaynakları; özel sektörcü sağlanan kaynaklar, kamu kredileri ve vergiler şeklindedir (Abelson 2008). Bu durum özel sektörün bu tür projelere yatırımlar yapabileceği, hükümetin kaynaklarını yerel yönetimlere aktarabileceği ve yerel yönetimlerin kredi alabileceği anlamını taşımaktadır. Hükümet tarafından yerel yönetimlere aktarılan kaynaklar "bina, arazi veya diğer varlıkların tahsisi, nakit ödemeler" şeklindedir. Türkiye'de merkezi yönetim, yerel yönetimler kendi sınırları içinde toplanan vergilerin bir kısmını yerel yönetimlere yıllık bütçeler şeklinde aktarmaktadır. Yurt dışı örneklerinde merkezi hükümetler ayrıca kent içi ulaşımda gelir kaynağı oluşturmak için ticari eşya ve araçların satın alınmasına ilişkin vergiler, yük taşımacılığına ilişkin vergiler, yakıt vergileri vb. ücret ve vergilerden gelir elde etmektedir (Tsay ve Herrmann 2013).

Avustralya'nın Sydney şehrinde olduğu gibi dünyanın birçok ülkesinde arazi geliştirme faaliyetlerini yapan şahıslardan alınan "değer alım vergileri" (value capture taxes) uygulaması da bulunmaktadır (Abelson 2008). Bölgesel değer alım vergileri yapılan faaliyetlerin sonrasında da uygulanabilmekte ve merkezi idare toplu ulaşımın oluşturulduğu bölgede gerçekleşen değerlerin bir bölümünü isteyebilmektedir. Ancak bunun için güçlü bir arazi kullanımı politikası ve yönetimi olması gerekmektedir (Tsay ve Herrmann 2013). Bu sebeple bu modelin Ankara'da uygulanamayacağı değerlendirilmektedir.

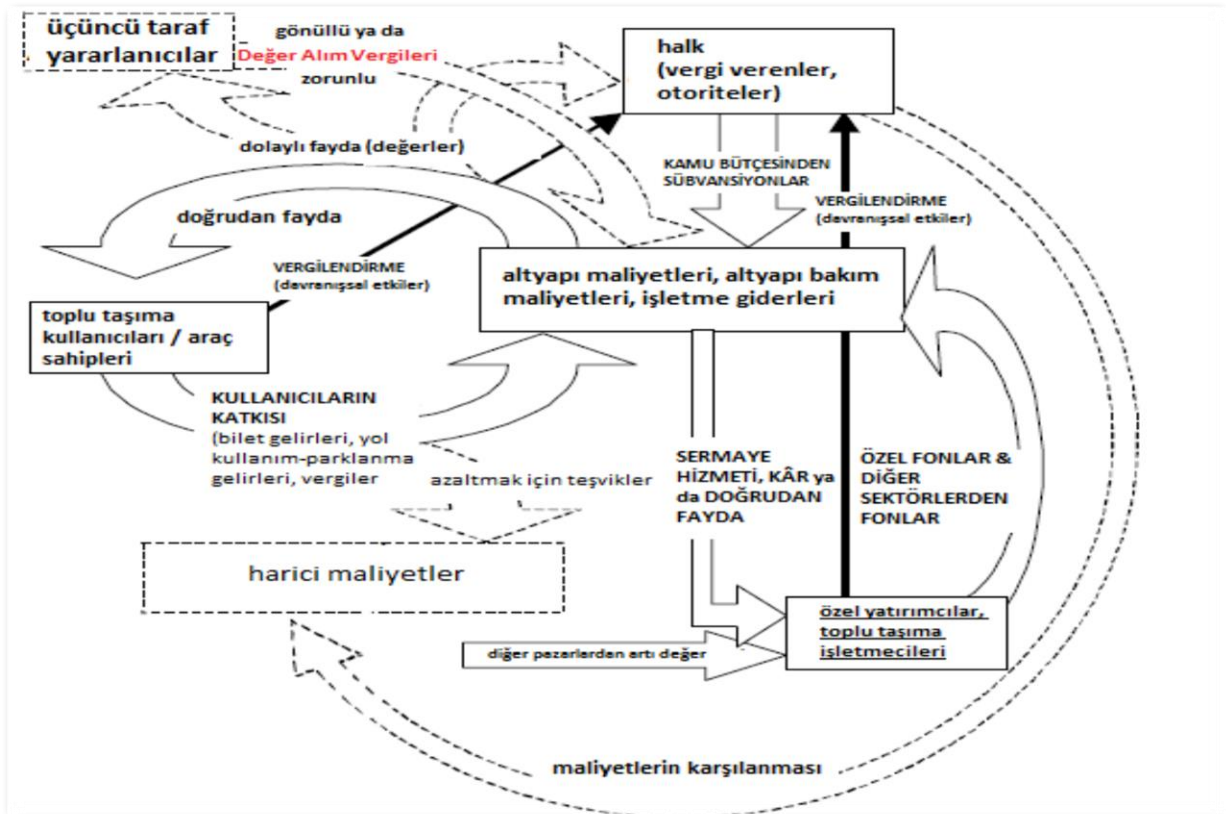
Kent içi ulaşım projelerinin finansmanı için özel sektörün ve hükümetin yatırımlarının yanı sıra, belediyeler kendi öz kaynaklarını veya farklı kaynaklardan sağladıkları kredileri kullanabilmektedir. Yerel yönetimlerin öz kaynakları yeterli olmadığından genellikle kredi kullanılmaktadır. Her ne kadar hükümetler ulaşım sistemlerine ilişkin yatırımların finansmanını sağlasa da ilave yerel kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır (Litman 2016). Toplu taşımada finansmanında reklam gelirleri, kira gelirleri ve ücretlerden yararlanmak mümkündür (Tsay ve Herrmann 2013). Bu duruma Taipei'de faaliyet gösteren Rapid Transit Corporation'ın gelirlerinin yüzde 10'luk bölümünü bu şekilde elde etmesi örnek olarak gösterilebilir.

Belediyeler söz konusu kaynakları elde edebilir fakat bu kaynaklar faaliyetleri gerçekleştirmek için yeterli olmamaktadır (Vasiljevic 2017). Toplu taşımada ana gelir kaynakları biletlerden elde edilen

gelirler olup bu gelirler çoğunlukla işletme ve sermaye giderlerini karşılayamamakta ve ulaşım hizmetlerinin sunulmasında sorunlar oluşabilmektedir (Wetzel 2006). Bu durum toplu taşıma projelerinde Kamu Özel İş Birliği (KÖİ) modeli gibi modellerin önem kazanmasına yol açmaktadır.

KÖİ modeli "devlet kurumu ve bir özel şirket arasında imzalanan, kamu kurumuna ait bir hizmet veya varlığın elde edilmesi amacı olan, özel işletme/şirketin büyük bir yönetim ve risk sorumluluğunu aldığı ve ücretlerin performansa dayandığı uzun dönemli anlaşma" şeklinde ifade edilmektedir (World Bank 2015). KÖİ'nin avantajları projeden projeye farklılık göstermekle birlikte risklerin özel sektöre paylaşılması, projenin uygulanmasının daha etkin olması, projenin daha hızlı tamamlanması gibi faydaları bulunmaktadır (Tsay ve Herrmann 2013). Özel işletmelerle iş birliği kapsamında, mahalli idarelerin toplu taşıma hizmetinde doğrudan bulunmak istemediği hallerde özel toplu taşıma işletmeleri ve bu idari kuruluşlar arasında yapılan anlaşma ve sözleşmeler yer almakta olup buna Londra şehri örnek verilebilir. Londra şehir yönetiminin otobüs filosu bulunmamakta ve yönetim, otobüs sistemlerinin işletilmesiyle ilgili faaliyetlerle ilgilenmemekte olup, hizmeti *performansa bağlı sözleşmeler yoluyla özel işletmelerden almaktadır*. KÖİ modelinin mahalli idarelerin maliyet yükünü azaltması nedeniyle gün geçtikçe kullanımı yaygınlaşmaktadır. Örnek olarak Çin'in Guangzhou şehrinde Hızlı Otobüs Sistemi (BRT)'nin yönetiminin performansa bağlı sözleşme ile yürütülmesi gösterilebilir (Tsay ve Herrmann 2013).

Toplu ulaşımın finansmanında kullanılan kaynaklar; toplu taşımayı kullanmayan vatandaşlardan vergiler vasıtasıyla (değer alım vergisi vb.) alınan fonlar, toplu taşımayı kullananlardan alınan ücretler, krediler, KÖİ modeli gibi özel sektörün sağladığı fonlar ve kamu kaynakları şeklindedir (Şekil 1).

Şekil 1. Kent İçi Ulaşımında Finansman Alternatifleri (Van de Velde 2004; Tuncer 2017)

Özel fonlar nakit sıkıntı sorununu çözmek için kullanılan yöntemlerdir. Ulaşım altyapılarının finansmanında kamu kaynaklarının veya özel sektör fonlarının kullanılması mümkün olup, kamunun önemli gelir kaynakları olan vergiler yoluyla sadece toplu ulaşımı kullanan vatandaşlardan değil aynı zamanda özel işletmeciler, yatırımcılar, özel araç sahiplerinden alınan vergiler ile doğrudan olmasa da dolaylı bir şekilde toplu ulaşımın finansmanında kullanılmaktadır. Türkiye’de toplu ulaşım, toplanan vergilerin bir kısmı, dış ve iç krediler, bilet gelirleri, KÖİ modelleri, özel sektör yatırımları gibi yöntemler kullanılarak finanse edilmektedir. Diğer bazı ülkelerde kullanılan değer alım vergileri (value capture taxes) yöntemi Türkiye’de kullanılmamaktadır.

Toplu ulaşımın finansmanında kullanılan kaynaklar ülkeden ülkeye farklılık göstermekte, bazı ülkelerde kamu kaynakları daha çok kullanılırken bazı ülkelerde ise özel sektör kaynakları daha fazla tercih edilmektedir (Tuncer 2017).

Genel olarak, toplu ulaşım sadece ücretlerden ve hizmet sunumu sırasında elde edilen reklam gibi diğer gelirlerden finanse edilmemelidir. Bu gerçek 1990 yılından önce yayınlanan Bly vd. (1980), Pucher ve Markstedt (1983), Bly ve Oldfield (1986) vb. çalışmalarda da ortaya konulmuştur. Ancak, Tscharaktschiew ve Hirte (2012), Poliak (2013), Drevs vd. (2014) tarafından belirtildiği gibi, koşullar günümüzde de değişmemiştir. Söz konusu çalışmalar ayrıca kamu fonlarından sağlanan mali desteğin ücret seviyesini düşürme ve toplu taşıma bağlantılarının sıklığını artırma eğiliminde olduğuna işaret etmektedir. Daha düşük ücretler toplu taşımayı düşük gelirli vatandaşlar, engelli ve yaşlılar gibi özel ihtiyaçları olan gruplar için daha erişilebilir kılmaktadır (Asensio vd., 2003; Tisato 1998).

Kamu fonlarından sağlanan daha yüksek mali destek, ulaşım hizmetlerinin sağlanmasında daha büyük kapasiteli araçların kullanılmasına da olanak tanımaktadır (Proost ve Dender 2008). Kamu fonlarından (devlet veya yerel yönetim bütçesi) sağlanan en yaygın mali destek, literatürde sübvansiyon olarak da adlandırılan sistemdir (Van de Velde 2008; Black 1995). Sübvansiyon, piyasa ekonomisinde mal veya hizmetlerin karşılıklı değişimini gerektirmeyen bir ödeme türünü temsil etmekte, belirli bir sosyal hedefe ya da amaçlanan belirli bir etkiye ulaşmak için kullanılmaktadır (Black 1995). Bu bir ödeme transferini temsil etmekle birlikte, toplu taşıma hizmetinde sübvansiyon sağlanması için uyulması gereken belirli kurallar da bulunmaktadır.

AB’ye üye ülkelerin çoğunda, toplu ulaşım geleneksel olarak genel vergilerden finanse edilmektedir (Ubbles ve Nijkamp 2002). Devlet ya da yerel yönetim, doğrudan ve dolaylı vergileri içeren çeşitli vergilerden gelir elde etmektedir (Poliakova 2010a). Verilen destekle birlikte, gelirlerin kaynağı ile bunların ulaşım hizmetlerinin finansmanın tahsisi arasında doğrudan bir bağlantı bulunmamaktadır. Bu finansman yapısındaki sorun ise, toplu ulaşımın kamu fonlarıyla sübvansiyon edilmesiyle, diğer toplumsal ihtiyaçlar arasında dikkate değer bir rekabet bulunmasıdır (Van de Velde 2008). Toplu ulaşım eğitim, sağlık vb. diğer kamu hizmetleri ile birlikte tek bir bütçeden desteklenmektedir (Storchmann 2001). Toplu ulaşımın finansmanında kullanılan kaynaklar; yol altyapısını kullanma ücretleri (Farrell 1999), (Storchmann 2001) ve (Small ve Gomez-Ibanez 1998), özel tüketim vergileri (Ubbels ve Nijkamp 2002), motorlu taşıtlar vergisi (MTV) (Poliakova 2010b), tüzel ve gerçek kişiler için gelir vergisi (Wallis vd., 2010) ve (Beck 2011), emlak vergisi (Ubbels ve Nijkamp 2002), park ücretleri (Predki ve Wilk 1999) şeklindedir.

Toplu ulaşımın finansmanında Londra, New York, Vancouver, Hong Kong, Singapur, ABD, Almanya ve AB ülkeleri incelenmiştir. Örnek olarak alınan şehir ve ülkeler yapı olarak farklılıklar içerdiği için örnek alınmıştır. Londra’da Transport for London (TfL), New York’da Metropolitan Transportation Authority (MTA), Vancouver’da TransLink, Singapur’da Land Transport Authority (LTA), Almanya’da Verkehrsverbund-VVR, ABD’de Federal Transit Administration (FTA) faaliyette bulunmakta ve bu kuruluşların yapıları birbirinden farklı olduğu için seçilmiştir.

2.1 Londra'da Toplu Ulaşımın Finansmanı

Londra'da toplu taşıma sistemleri olarak metro, otobüs, tramvay, banliyö kullanılmaktadır. Londra otobüs hizmetlerinin kamu mülkiyeti, 1933 yılında Londra Yolcu Taşımacılığı Kurulu 11 kentsel tramvay ve otobüs katılımının kontrolünü üstlendiği süreçte başlamış, 1933 yılından beri ise, Londra'daki ulaşım otoritesi değişiklik geçirmiştir. 1970'lerde büyükşehir yönetimi, Londra ulaştırma yönetimini de içermekte ve doğrudan olarak merkezi hükümetin sorumluluğuna geçirilmiş (Meakin 2004) ve 2002 yılında, kent içi ulaşımın yönetimi kent yönetimine, "Transport for London (TfL)" idaresine verilmiştir.

TfL'nin öncelikli sorumluluğu, Londra'da taşıma hizmetlerini yönetmek ve Londra Belediyesi'nin ulaşım stratejilerini uygulamaktır. TfL, hem belediyeye hem de Ulaştırma Bakanlığı aracılığı ile merkezi hükümete bağlıdır ve kendi şirketlerinden oluşmaktadır, trafik sıkışıklığı ücretlendirmesi (congestion charging), toplu ulaşım, trafik yönetimi, sinyalizasyon vb. ulaşım konularıyla ilgilenmektedir (Amaral vd. 2013; Uğur vd. 2021).

2019-2020 yıllarında TfL'nin %47'si ücretlerden gelen 10,3 milyar sterlinlik bir bütçesi bulunmaktadır. Geri kalan kısım, esas olarak Büyük Londra Otoritesinden (%33), borçlanmadan (%8), tıkanıklık ücretlerinden ve diğer gelirlerden (%12) gelen hibelerden oluşmaktadır. İşletmeler için doğrudan merkezi hükümet finansmanı 2018 yılında durdurulmuş, Birleşik Krallık'ta COVID-19 salgını esnasında TfL'nin, ücret gelirleri %90 oranında düştüğü için, acil hükümet desteği istenmiş ve sermaye harcamalarında %40 civarında kesintiler önerilmiştir (Anonymous 2021a).

London Underground, TfL'nin yönetiminde olup, özel şirketlerden hizmet almakta ve KÖİ modeli ile metro sistemlerinin işletimini yönetmektedir. Kentte metro hatları 3 gruba ayrılmış olup iki konsorsiyum tarafından işletilmektedir. Birleşik Krallık'ta toplu taşımada özelleştirme, liberalleşme ve yasal düzenleme sonrası farklı modeller ile özel sektör sürece dahil edilmeye çalışılmış; örneğin metro hatlarında altyapı ve ray sistemleri özel sektöre bırakılmış ancak kamu işletmeciliği devam etmekte olup otobüslerde özel sektörün ağırlığı daha fazla yer almaktadır.

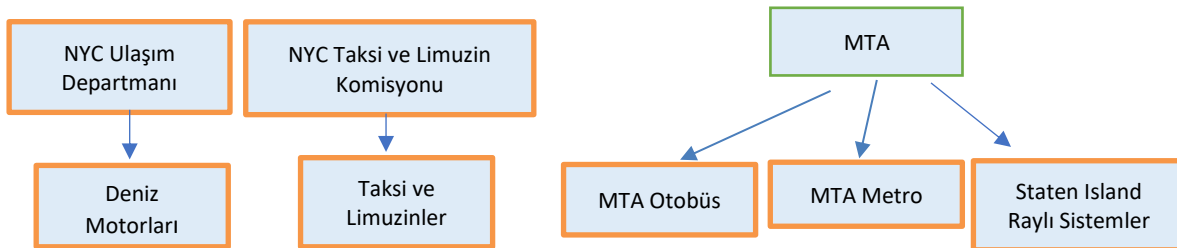
TfL'nin 2019 ve 2020 yıllarına ait bilançoları incelendiğinde, uzun vadeli varlıkların 2020 yılında arttığı, 2019 bilançosunda olmayan 2020 bilançosunda yer alan kullanım hakkı varlıklarının 2.309,6 İngiliz Sterlini olduğu görülmektedir. Cari borçların ise 2020 yılında düşüş gösterdiği, dönen varlıklarda, net aktiflerde ve uzun vadeli yükümlülüklerde 2020 yılında artış görülmektedir. Uzun vadeli varlıklarda; 2020 yılında maddi olmayan varlıklarda, gayrimenkul, tesis ve ekipmanda, yatırım amaçlı gayrimenkullerde, ortak girişimlerde hisse senetlerinde artış görülmekte iken uzun vadeli türev finansal araçlar, uzun vadeli finansal kiralama alacakları, uzun vadeli borçlularda azalış görülmektedir. Mevcut borçlar hesabında 2020 yılında; kısa vadeli borçlanma ve ödemelerde, kısa vadeli türev finansal araçlarda artış görülmekte iken kısa vadeli alacaklılarda, kısa vadeli cari vergi borçlarında, kısa vadeli diğer finansal kiralama yükümlülüklerinde, kısa vadeli PFI kiralama yükümlülüklerinde azalış görülmektedir. Uzun vadeli yükümlülükler hesaplarında 2020 yılında; uzun vadeli alacaklılarda, uzun vadeli borçlanmalarda, uzun süreli kullanım hakkı kiralama yükümlülüklerinde, uzun vadeli türev finansal araçlarda, uzun vadeli ertelenmiş vergi yükümlülüklerinde, uzun vadeli karşılıklarda artış görülmekte iken, uzun vadeli diğer finansal kiralama yükümlülüklerinde, uzun süreli PFI kiralama yükümlülüklerinde, diğer uzun vadeli finansman yükümlülüklerinde, emeklilik yardımı yükümlülüğünde azalış, net aktifler hesabında 2020 yılında kullanılabilir rezervler de azalış ve kullanılamaz rezervlerde ise artış olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Tfl'nin 2019 ve 2020 Yılları Bilançosu (Anonymous 2021e)

	31.03.2020	31.03.2019		31.03.2020	31.03.2019
	£m	£m		£m	£m
Uzun vadeli varlıklar			Mevcut Borçlar		
Maddi olmayan varlıklar	118,7	112,6	Kısa vadeli alacaklılar	(2.128,8)	(2.167,2)
Gayrimenkul, tesis ve ekipman	42.092,6	40.815,2	Kısa vadeli cari vergi borcu	-	(0,1)
Kullanım Hakkı Varlıkları	2.309,6		Kısa Vadeli Borçlanma ve Ödemeler	(936,5)	(745,9)
Yatırım amaçlı gayrimenkul	1.430,5	492,0	Kısa vadeli kullanım hakkı kiralama yükümlülükleri	(318,2)	-
Ortak girişimlerde hisse senedi hesaplamaları	7,2	-	Kısa vadeli diğer finansal kiralama yükümlülükleri	-	(16,1)
İlişkili teşebbüslere eşit muhasebeleştirilmiş yatırım	194,6	233,5	Kısa vadeli PFI kiralama yükümlülükleri	(13,9)	(54,2)
Uzun vadeli türev finansal araçlar	1,5	6,8	Diğer Kısa Vadeli Finansman Borçları	(3,5)	-
Uzun vadeli finansal kiralama alacakları	37,0	39,4	Kısa vadeli türev finansal araçlar	(26,3)	(3,0)
Uzun vadeli borçlular	97,4	112,6	Kısa vadeli yükümlülükler	(192,6)	(345,9)
Toplam	46.289,1	41.812,10	Toplam	(3.619,8)	(3.332,4)
Dönen Varlıklar			Uzun vadeli yükümlülükler		
Stoklar	58,9	61,0	Uzun vadeli alacaklılar	(61,6)	(61,5)
Kısa vadeli borçlular	512,8	697,0	Uzun vadeli borçlanma	(10.752,5)	(10.398,7)
Satış amaçlı elde tutulan varlıklar	113,4	122,4	Uzun süreli kullanım hakkı kiralama yükümlülükleri	(2.098,8)	-
Kısa vadeli türev finansal araçlar	3,4	11,8	Uzun vadeli diğer finansal kiralama yükümlülükleri	-	(222,7)
Kısa süreli finansal kiralama alacakları	15,7	12,8	Uzun süreli PFI kiralama yükümlülükleri	(111,6)	(125,5)
Kısa vadeli yatırımlar	642,4	215,9	Diğer uzun vadeli finansman yükümlülükleri	(132,5)	(132,7)
Nakit ve nakite eşdeğer	1.566,8	1.665,8	Uzun vadeli türev finansal araçlar	(63,1)	(46,5)
Toplam	2.913,4	2.786,7	Uzun vadeli ertelenmiş vergi yükümlülükleri	(242,5)	-
			Uzun vadeli karşılıklar	(58,0)	(54,6)
			Emeklilik Yardımı Yükümlülüğü	(4.100,6)	(5.370,6)
			Toplam	(17.621,2)	(16.412,8)
			Net aktifler	27.961,5	24.853,6
			Rezervler		
			Kullanılabilir rezervler	1.604,2	1.627,0
			Kullanılamaz Rezervler	26.357,3	23.226,6
			Toplam rezervler	27.961,5	24.853,6

2.2 New York'da Toplu Ulaşımın Finansmanı

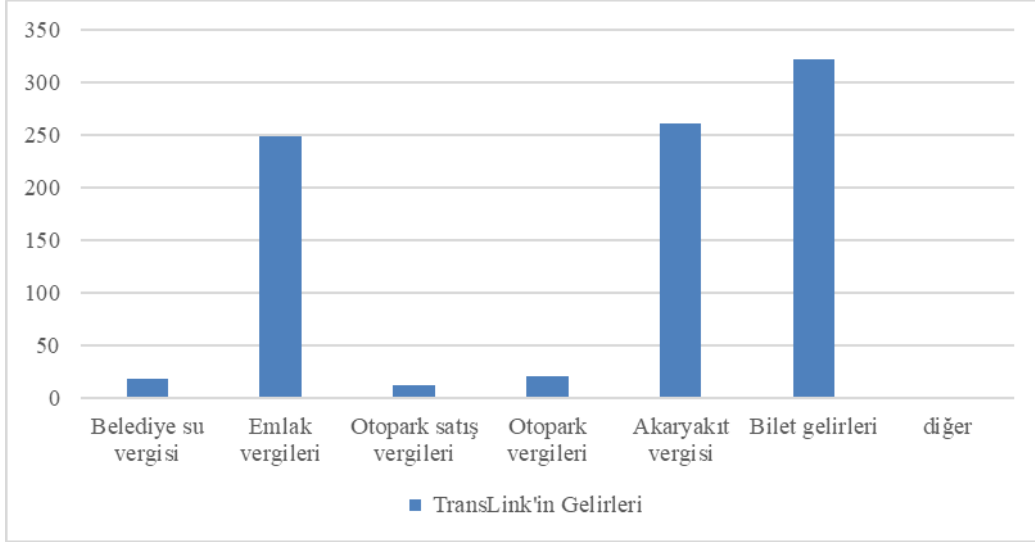
New York'ta belediyenin sahibi olduğu şirketler kent içi ulaşım hizmeti vermekte ve kent içi ulaşımın yönetimi bu firmalar tarafından sağlanmaktadır. New York'ta toplu ulaşım sisteminde kamunun daha etkin rol aldığı ve finansman bakımından incelendiğinde ise, ulaşım altyapı yatırımlarını (köprü, yol, cadde, otoyol, kaldırım, tünel (ücretli geçiş hariç) Metropolitan Transportation Authority (MTA) ve New York şehir idaresine bağlı ulaştırma departmanı "Department of Transportation" yerine getirmektedir (MTA 2016) (Şekil 2).

Şekil 2. New York'ta Toplu Ulaşımın Yönetim ve Finansmanındaki Kuruluşlar

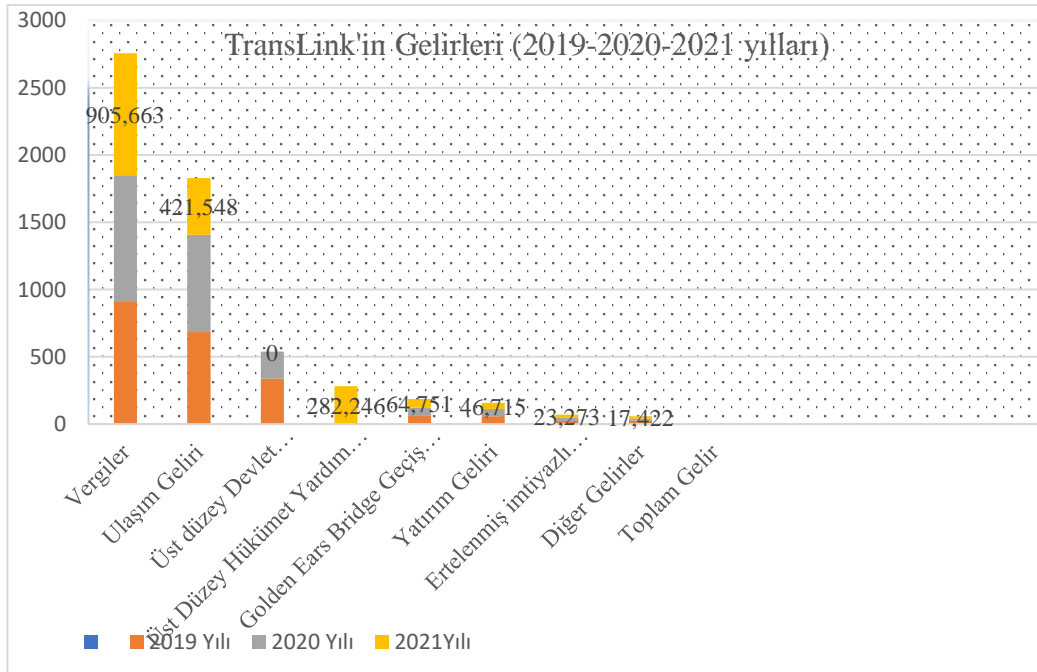
2.3 Vancouver'da Toplu Ulaşımın Finansmanı

Kanada Vancouver'da 21 küçük mahalli idarenin en üst kuruluşu "Büyük Vancouver Bölgesi (GVRD)" bulunmaktadır. Vancouver'da 1999 yılında TransLink adlı ulaşım otoritesi kurulmuş ve bu bölgenin toplu ulaşım yönetimi bu kuruluşa verilmiştir (Anonymous 2021b). Şekil 3'de TransLink'in 2007 yılı gelir kaynakları yer almaktadır. Emlak vergilerinin, akaryakıt vergisinin ve bilet gelirlerinin toplam gelir içindeki payı oldukça yüksek olup, bölgede özel araçlardan alınan park ücret gelirleri de bulunmaktadır. 2007 yılında TransLink'in elde ettiği gelir tutarı 879,7 milyon \$'dır, gelirlerinin %95'ni bilet ücret gelirleri ve vergiler oluşturmaktadır (Şekil 3) (Anonymous 2023a).

Şekil 3. TransLink'in Gelirleri (Milyon \$) (2007 yılı)

TransLink'in 2019 yılı, 2020 yılı ve 2021 yılı gelirleri incelendiğinde; en çok payın vergiler, ulaşım gelirleri ve devlet finansmanlarından oluştuğu dikkat çekmektedir. Yatırım gelirlerinin ve diğer gelirlerin oranı ise oldukça düşüktür (Şekil 4).

Şekil 4 TransLink'in Gelir Kalemleri (Milyon \$) (Anonymous 2021c)

2.4 Hong Kong'da Toplu Ulaşımın Finansmanı

Özel ve kamu ulaşımı arasındaki dengenin sağlanmasında başarılı örneklerden biri Hong Kong'dur. Hong Kong'ta geliştirilebilir alanların sınırlı olması seyahat ve ulaşımın yoğunluğunun toplu ulaşım ile gerçekleştirilmesini zorunlu kılmaktadır (Meakin 2004).

Hong Kong'da toplu taşıma sistemi doğrudan merkezi hükümetlerce düzenlenerek denetlenmektedir. Hong Kong'da toplu taşıma işletmeciliğinde devlet sübvansiyonlarına ihtiyaç olmaması önemli bir özelliktir. MTR işletme giderlerinin büyük bir kısmını kendi gelirleriyle karşılamakta, bunun en önemli sebebi olarak da MTR'nin arazi kullanım hakkının bulunmasıdır. MTR bununla raylı sistem istasyonlarının yakınına otobüs ve taksi durakları inşa etmekte ve toplu ulaşımın entegrasyonunu sağlamaktadır. Ayrıca MTR toplu taşımaya entegre olacak biçimde işyerleri, alışveriş merkezleri (AVM) ve konut alanları inşa etmektedir (ARA 2014).

2.5 Singapur'da Toplu Ulaşımın Finansmanı

Özel ve kamu ulaşımı arasındaki dengenin sağlanmasında başarılı örneklerden biri Singapur'dur. Singapur'da geliştirilebilir alanların sınırlı olması seyahat ve ulaşımın yoğunluğunun toplu ulaşım ile gerçekleştirilmesini zorunlu kılmaktadır (Meakin 2004).

Şehir devletlerden olan Singapur'da toplu taşıma sistemi doğrudan merkezi hükümetlerce düzenlenerek denetlenmektedir. Singapur'da bu otoritenin adı Land Transport Authority (LTA)'dır. Singapur'da toplu taşıma sisteminde toplu taşımada kullanılan araçların ve ulaşım altyapısının sahipliği kamu otoritesinde olup, işletilmesi ise performans dayalı sözleşmelerle özel sektördedir.

Singapur'da toplu taşıma sisteminin işletilmesi iki büyük özel şirket olan Singapore Bus Service (SBS), Singapore Mass Rapid Transit (SMRT) tarafından yapılmaktadır. Devletin mülkiyetindeki araç ve altyapının finansmanını sağlamada doğrudan devletin fonları kullanılmış ve bu yetersiz olursa dış ve iç borçlanma yoluna gidilmiştir. Toplu ulaşımın finansmanında kullanılan diğer yöntem ise, artan arsa değerleriyle bu sistemin finansmanıdır. Örneğin Singapur'da devlet Marina bölgesinde metro hattının öncesinde artan arsa değerleri ile metro hattı projesinin finansmanını sağlamayı planlamıştır (Anonymous 2021d).

2.6 Almanya'da Toplu Ulaşımın Finansmanı

Almanya'da kentsel bölgelerde toplu taşıma sistemleri için ortak ücret tarifesi ve yatırım programı yapısını katılımcı kentsel işletmeler adına koordinasyon sağlayan, plan hazırlayan, uygulayan toplu ulaşım federasyonları (*Verkehrsverbund-VVR*) bulunmaktadır. VVR modeli 1963 yılında başlamıştır.

Verkehrsverbund modelinde özel şirketler kendi teşebbüsü ile kentlerde toplu taşıma hizmetini sunmak için yerel idarelere başvurabilmekte ve mahalli idarelerden meydana gelen birliklerse bölgesel ulaşım planlarını onaylama işlemini yapmaktadır. Özel işletmeler de yoğunlukla mahalli idarelerin şirketleridir (Van de Velde 2004). Toplu ulaşım federasyonları, mahalli idareler ile işletmeciler arasındaki bir yapıdadır. Yetki alanında ilçeler ve eyaletler bulunabilmektedir. Toplu ulaşım sisteminin işletilmesinin finansmanında toplu ulaşım federasyonları aracı durumdadır. Özel işletmelerle brüt maliyet ve net maliyet sözleşmesi yapılmaktadır. Bilet gelirinin yetersiz olduğu hallerde federasyon içindeki ilçe ve eyaletler sübvansiyon sağlamaktadır. Örneğin 2009 yılında Brandenburg ve Berlin kentlerinde 1,85 milyar € toplu ulaşım işletme bütçesinin %55'ini bilet gelirleri, %40'ını eyalet sübvansiyonları ve %5'ini ilçe sübvansiyonları oluşturmaktadır (West 2010).

2.7 ABD'de Toplu Ulaşımın Finansmanı

ABD'de ülke genelinde toplu ulaşımın finansmanında vergi gelirleri (mortgage ve emlak vergilerinin bir kısmı), tünel ve köprü geçiş gelirleri, eyalet destekleri, yolcu gelirleri, borçlanma yöntemi ve KÖİ modelleri kullanılmaktadır (AICGS 2013).

ABD'de Federal Transit Administration (FTA) idaresi, otobüsler, metrolar, hafif raylı sistem, banliyö treni, tramvaylar ve feribotlar dahil olmak üzere yerel toplu taşıma sistemlerine hibeler sağlamaktadır. 1964 yılından beri FTA, toplu taşıma sistemlerini oluşturmak ve geliştirmek için eyalet ve yerel yönetimlerle ortaklık kurmuş ve toplu taşıma hizmetlerini desteklemek ve genişletmek için yılda 13 milyar dolardan fazla yatırım yapmıştır (Tuncer 2017).

FTA, ülke çapındaki taşıma acentelerine yıllık hibeler ve rekabetçi süreçlerde isteğe bağlı finansman sağlamaktadır. FTA'nın finansman kaynakları; toplu taşıma sistemlerinin inşası, işletimi ve bakımının finansmanı, federal ve federal olmayan hibeler, kooperatif anlaşmaları, krediler ve gelir kaynakları dahil olmak üzere birçok farklı türde finansman kaynağını içermektedir. Malzemelerin ve faaliyetlerin tedarikini finanse etmek için kiralama ve KÖİ gibi farklı finansman düzenlemeleri kullanılmıştır (Anonymous 2020 a). Toplu taşıma sistemleri çoğunlukla bölgesel ya da yerel düzeyde ve Fixing America's Surface Transportation (FAST) Yasası gibi federal girişimlerle desteklenmektedir (Anonymous 2020b; Anonymous 2020c). Los Angeles County; federal, eyalet ve yerel fonları kullanarak toplu taşıma sistemini geliştiren bölgelere örnek verilebilir (Anonymous 2020d; Anonymous 2020 e).

2.8 AB'ye Üye Olan Ülkelerde Toplu Ulaşımın Finansmanı

AB; Hırvatistan, İsveç, İspanya, Slovenya, Slovakya, Romanya, Portekiz, Polonya, Hollanda, Malta, Lüksemburg, Litvanya, Letonya, İtalya, İrlanda, Macaristan, Yunanistan, Almanya, Fransa, Finlandiya, Estonya, Danimarka, Çekya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Bulgaristan, Belçika ve Avusturya olmak üzere yirmi yedi üye ülkeden oluşmaktadır. Sırbistan, Karadağ, Kuzey Makedonya ve Türkiye aday ülke konumundadır (Anonim 2023). Bu ülkelerden dikkat çeken örnekler toplu ulaşımın finansmanı açısından incelenerek Tablo 3'de oluşturulmuştur.

Slovak Cumhuriyeti

Slovak Cumhuriyeti'nde ulaştırma hizmetlerinin finansmanı üç sözleşme makamı arasında paylaştırılmış olup, *belediyeler*, şehir bölgesindeki ulaşım hizmetleri için, şehir bütçesinden finanse edilen sözleşme makamlarıdır. Bölgesel otobüs hizmeti, bu amaca yönelik herhangi bir ödeneği olmayan *özerk bölge idaresi tarafından* sağlanmakta, ancak ulaşım hizmetlerini doğrudan bölge bütçesinden finanse etmektedir. Demiryolu taşımacılığı hizmeti, taşımacılık hizmetlerini devlet bütçesindeki kaynaklarından finanse eden *Slovak Cumhuriyeti Ulaştırma, İnşaat ve Bölgesel Kalkınma Bakanlığı* olan devlet idaresi tarafından sağlanmakta, Slovak Cumhuriyeti'nde ulaştırma hizmetlerinin finansman kaynağı olarak herhangi bir ücret ya da vergiyi tanımlayan bir model bulunmamaktadır (Poliak vd.2017).

Belçika

Belçika'da demiryolu taşımacılığında federal devlet sorumlu olup, bölgesel yönetimler otobüs, tramvay ve metro gibi diğer toplu taşıma araçlarından sorumludur. *Devlet* demiryolu taşımacılığını finanse etmektedir. Bölgesel yönetimlerin demiryolu taşımacılığında bazı yatırım projelerine ilgisinin artması ile bu projeleri ortak finanse edebilirken diğer toplu taşıma türleri *bölgesel ve yerel yönetimler* tarafından finanse edilmektedir. Hem devlet hem de özerklikler için ana finansman kaynağı *vergi gelirleridir*. Demiryolu taşımacılığında kaynaklar devlet bütçesindeki vergi gelirlerinden gelmektedir. Şehirlerdeki toplu taşıma, bölgesel taşımacılığın bir parçası konumundadır (Varjan 2017).

Çek Cumhuriyeti

2005 yılında Çek Cumhuriyeti'nde kamu hizmetlerine ilişkin sorumluluğun rasyonelleştirilmesi tamamlanmıştır. 2005 yılından bu yana, kamu hizmetleri üç aşamalı ihale makamı tarafından sağlanmaktadır;

i. Bölgeler veya bölgeler tarafından yetkilendirilen kamu hizmeti sağlayıcıları, kendi bölgelerinde ulaşım hizmetleri sağlamakla sorumludur. Bölgesel ekspres ve yolcu trenleri gibi bölgesel kamu demiryolu hizmetleri ve belediye otobüs hizmetlerini talep etmektedir.

ii. Kasabalar şehir içi ulaşım hatlarını talep etmektedir.

iii. Ulaştırma Bakanlığı, Çek Cumhuriyeti'nin ana şehirleri arasında bağlantı sağlamak için ulusal trenler, yani R trenleri, Ex trenleri ve EC trenleri (hızlı tren, Express ve EuroCity) talep etmektedir. Taşımacılık ve uzun mesafe demiryolu taşımacılığı çoğunlukla ticari olarak işletilmektedir.

Bölgelere demiryolu taşımacılığı ile toplu taşıma hizmetleri sağlamaları için taahhüt edilen sübvansiyonlar verilmektedir. Ulaştırma hizmetlerinin finansmanı temel olarak genel vergi gelirlerinden oluşan devlet bütçesinden sağlanmakta ve toplu taşımaya bağlı kamu kaynakları; sözleşme makamları, Ulaştırma Bakanlığı, özerk bölgeler ve kasabalar arasında belli bir yüzdeye göre paylaşılmaktadır (Poliak 2013).

Danimarka

Danimarka'daki demiryolu taşımacılığı Danimarka hükümet bütçesinden ve ücret gelirlerinden finanse edilmektedir. Otobüs hizmetleri de benzer şekilde devlet tarafından değil, yerel özerk bölgeler tarafından ve ücret gelirlerinden finanse edilmektedir. Genel olarak, ulaşım da devlet sübvansiyonlarının katkısı maliyetlerin yarısını karşılamakta, diğer yarısı ise yolcu gelirlerinden karşılanmaktadır. Şehir içi ulaşım esas olarak ilgili şehirler tarafından finanse edilen otobüs hizmetlerinden oluşmakta, toplu taşıma hizmetlerinin finansmanı için kaynaklar vergi gelirlerinden elde edilmektedir (Varjan 2017).

Estonya

Estonya'da hem bölgesel hem de uzun mesafeli demiryolu taşımacılığı, banliyö otobüs hizmetlerini de büyük ölçüde finanse eden devlet tarafından finanse edilmektedir. Demiryolu taşımacılığında maliyetlerin yaklaşık %70'i kamu fonlarından, bölgesel otobüs hizmetlerinde ise toplam maliyetin yaklaşık %60'ı devlet tarafından finanse edilmektedir. Tramvay ve trolleybüsler de dahil olmak üzere şehir içi ulaşım şehirler tarafından karşılanmaktadır. Uzun mesafe otobüs hizmetleri ve tüm uluslararası hizmetler ticari olarak işletilmekte, ücret gelirleri tarafından karşılanmayan finansman kaynakları genel vergi gelirlerinden elde edilmekte, şehir içi ulaşımın işletilmesi şehirler tarafından finanse edilmektedir. Devlet, tramvayların yenilenmesi ya da Tallinn'deki filonun modernizasyonu gibi önemli yatırım projeleri söz konusu olduğunda finansmana katkıda bulunabilmektedir (Poliak 2017a). Devlet bütçesi, yerel yönetimler ve yolcu ücretleri gibi kaynaklar toplu taşımının finansmanında kullanılmaktadır (Kebrowski vd. 2019).

İrlanda

İrlanda'da Ulusal Ulaşım Otoritesi toplu ulaşımı sübvansiyonla desteklemektedir. Devlet, ticari olarak tedarik edilemeyen günlük otobüs ve demiryolu operasyonlarını finanse etmektedir. Halk otobüsü işletmeciliği ve demiryolu taşımacılığı için kaynaklar temel olarak ücret gelirlerinden ve devlet sübvansiyonlarından oluşmaktadır (Poliak vd.2017b). İrlanda'da toplu ulaşım da kullanılan kaynaklar; kamu kaynakları, bilet ücretleri, özel sektör katkısı, AB fonları, çevre ücretleri şeklindedir (Anonymous 2023b; Anonymous 2023c).

İzlanda

İzlanda'daki otobüs hizmetleri kentsel ve banliyö olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Reykjavik'teki otobüs sistemi, İzlanda ulaşım planından kaynaklanan otomobiller için az gelişmiş altyapı nedeniyle *devlet sübvansiyonları* tarafından mali olarak desteklenmektedir. Bu miktar toplam maliyetin yaklaşık dörtte birini karşılamaktadır. Maliyetlerin diğer bir çeyreği *yolcu gelirleri* tarafından karşılanmakta ve kalan kısım ise *yerel yönetimlerden* gelen finansman ile oluşturulmaktadır. Banliyö bölgelerinde otobüs sistemi kısmen devlet sübvansiyonları ile finanse edilmektedir. Diğer kısmı ise yerel özerk bölgelerden gelmektedir. Çoğu ülkede olduğu gibi, devlet sübvansiyonları vergi gelirlerinden elde edilmekte, ancak İzlanda'da doğrudan yakıt vergilerinden elde edilmektedir. İzlanda'da demiryolu altyapısı olmadığı için demiryolu taşımacılığı bulunmamaktadır. Sonuç olarak, İzlanda'daki nüfus, AB'deki çoğu insanın 350 kilometrenin üzerindeki mesafeler için demiryolu hatlarını kullanmasına benzer bir şekilde iç hat uçuşlarını sıklıkla kullanmaktadır (Varjan 2017; Poliak 2017b).

Litvanya

Litvanya'da toplu ulaşım için kaynak sağlamanın iki yolu bulunmaktadır. Birincisi, devlet bütçesinden veya yerel özerk bölgelerden gelen fonlar, ikinci yol ise AB'nin yapısal fonlarıdır. Devlet ve AB'nin yapısal fonları demiryolu taşımacılığını desteklemektedir. Otobüs taşımacılığı ise yerel özerk bölgeler ve AB yapısal fonları tarafından finanse edilmektedir (Poliak 2017b). Litvanya'da toplu ulaşımda kullanılan kaynaklar; bilet ücretleri, devlet bütçesi, AB fonları, özel sektör katkısı, belediye gelirleri şeklindedir (Anonymous 2023d; Anonymous 2023e; Anonymous 2023f).

Avusturya

Yerel ve bölgesel toplu taşımacılık yasasına göre, toplu taşımacılığın yönetimi ve finansmanından iki kamu kurumu sorumludur; birincisi, federal büro, yerel ve bölgesel toplu demiryolu taşımacılığındaki temel hizmetlerden sorumludur ikincisi, talep odaklı hizmetlerin planlanmasından bölgesel veya yerel idari kurumlar sorumludur. Federal bürolar toplu ulaşımın finansmanı için vergi ücretlerinden oluşan federal bütçeden kaynak sağlamaktadır. İller ve ilçeler mümkün olduğu ölçüde kendi bütçelerinden toplu ulaşımı finanse etmektedir. Ayrıca eyaletler ve federal özerk bölgeler arasında federal hükümet ile karar verilen hizmetlerin ortak finansmanını amaçlayan sözleşmeler de bulunmaktadır. Belediye düzeyinde, toplu ulaşımın finansmanında bazı vergi ve harçlar bulunmaktadır. Avusturya'da şehir içi ulaşım, şehir bütçelerinden ve şehirlerin üye olmak zorunda olduğu ulaşım birliği kaynaklarından finanse edilmektedir sonra bölgesel ve fiyat seviyelerine uygun olarak hibe alınmaktadır (Poliak vd.2017b). Avusturya'da toplu ulaşımın finansman kaynakları; bilet ücretleri, devlet bütçesi, belediye gelirleri, AB fonları, özel sektör katkısıdır (Anonymous 2023g; Anonymous 2023h; Anonymous 2023i).

İsviçre

İsviçre'de ulaşımın finansmanı için kullanılan kaynaklar farklılık göstermektedir. Önemli gelir kaynakları; mineral yağlar vergisi (verginin %50'si ulaşım içindir), motor yakıtlarından alınan fazla vergi ve kaynağı belirtilmeyen spesifik olmayan sübvansiyonlar şeklindedir. Kaynaklar, toplu ulaşım fonu ya da altyapı fonu gibi farklı kurumlara sunulmakta ve bu kurumlar da kaynakları belirli bir amaç için tahsis etmektedir (toplu ulaşım harcamaları, demiryolu projeleri vb.) Şehir içi ulaşım çoğunlukla şehir bütçelerinden finanse edilmektedir (Poliak vd.2017b; Varjan 2017). İsviçre'de toplu ulaşımın finansman kaynakları; bilet ücretleri, devlet bütçesi, kanton bütçesi, belediye gelirleri, özel sektör katkısı, vergi gelirleri şeklindedir (Anonymous 2023i; Anonymous 2023k; Anonymous 2023l).

2.9 Toplu Ulaşım Hizmetlerinin Geleneksel Olmayan Finansman Yolları

Örnek alınan ülkelerdeki koşulların analizine dayanarak, toplu ulaşımın ulaşımdan elde edilen gelirler dışında başka kaynaklar ile finanse edilmesi gerekliliğini belirtmek mümkündür. Çoğunlukla ulaşım

hizmetleri kamu bütçelerinden finanse edilmekle birlikte birçok eyalette toplu ulaşımın finansmanı maliyetlidir. Geleneksel finansman kaynaklarının yanı sıra geleneksel olmayan finansman yolları da değerlendirilebilir. Aşağıda ulaşım hizmetleri için geleneksel olmayan finansman yolları açıklanmıştır.

Çalışan vergisi ve işveren vergisi; işveren vergileri ve yerel gelir vergileri genellikle dünya çapında ulusal ve yerel yönetimler tarafından toplanmaktadır. ABD (Portland, Eugene, Oregon) ve Avrupa'da yerel bordro vergileri toplu ulaşım için kullanılmaktadır Oregon, yerel ulaşım yetkililerinin gelir elde etmek için bordro vergilerini kullanmasına izin vermekte, Louisville ve Cincinnati ise, toplu ulaşımı sübvans etmek için yerel gelir vergilerini kullanmaktadır. Avrupa'da ulaşım hizmetlerinin finansman kaynağı olarak işveren vergileri Fransa'da uygulanmakta olup, ilk vergi 1971 yılında Paris'te toplanmış ve daha sonra küçük taşra kasabalarında da uygulanmıştır (Farrel 1999). Çalışanlar şirket bölgesinde ikamet etmiyorsa ya da şirketler bu kişilere kendi ulaşım araçlarını sağlamıyorsa vergi, dokuzdan fazla çalışanı olan şirketler tarafından ödenmek zorunda, Viyana'da da metro için benzer bir finansman yöntemi kullanılmaktadır (Ubbels ve Nijkamp 2002).

Gayrimenkulle bağlantılı vergiler; emlak vergisinin bir kısmı, gayrimenkul kullanıcılarına avantaj sağlayan (gayrimenkul değerinin artması) toplu ulaşımına finansman sağlamaktadır (Nedeliakova 2016). Bu yapı, yetkilileri şehirlerin ulaşım altyapısının geliştirilmesinden sorumlu kılan ve arazi geliştiricilerinden veya toplumdan mali faydaların bir kısmını elde etmelerini sağlayan bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Bu avantaj, daha iyi kullanılabilirlik ve iş fırsatlarının artması da dahil olmak üzere kalkınmanın oluşturduğu tüm avantajların karmaşık bir dizini olarak düşünülebilecek gayrimenkul değerinin artışına yansımaktadır. Bu "değerin geri kazanımı" süreci, vergiler ve tek veya düzensiz geliştirici ücretleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Kamu hizmetlerinin sağlanması için gayrimenkul veya arazi üzerinden ödeme yapılması dünyada yaygın bir uygulama olup, tüm Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'da uygulanmaktadır. Ancak, çoğu durumda, kaynaklar yetkililer tarafından toplanmakta ve daha sonra her bir sektöre gerçek politik amaçlara göre tahsis edilmektedir. Yine de Kuzey Amerika'da San Francisco, Los Angeles, Miami, Detroit, Denver, New York, Minneapolis ve Vancouver gibi şehirlerde toplu taşımayı finanse etmek için emlak vergilerinin tahsis edilmesi yaygın bir uygulamadır (Bushell 1994; Simpson 1994).

Geliştirme ücretleri; değere ulaşılması sadece emlak vergileriyle sınırlı olamamakla birlikte imar harçları da uygulanabilmektedir. Sims ve Berry (1999), belirli vergi ve harçlardan toplanan değer; i. Geliştirme ücretleri; ulaşım maliyetlerinin bir kısmı, genellikle bazı bölgelerde gayrimenkulün geliştirilmesi sırasında arazinin çeşitli kullanımları için alınan özel ücretlerle geri alınmaktadır. ii. Avantajların paylaşımı; kamu yatırımlarından kaynaklanan gayrimenkul değeri artışına bağlıdır. iii. Toplu taşıma istasyonlarının yakınında, bir programa katılımın gönüllü olduğu yoğunluk uygulamasıdır. Geliştiriciler katılıp katılmayı seçebilmektedir. Ekstra "yoğunluk" ya da inşaat yapmak için ekstra izinler alınabilmekte ancak bunlar için ödeme yapma zorunluluğu bulunmaktadır. iv. Gayrimenkul sahibinin bir ulaşım sistemine doğrudan bağlantı için belirli bir ücret ödediği bağlantı ücreti. Bu tür uygulama örnekleri dünya çapında bilinmektedir. Bunların birçoğu Kuzey Amerika'da, örneğin San Francisco, Washington ve Portland'da uygulanmaktadır. Avrupa'da, Almanya'nın Hamburg kentinde geliştirme ücretleri kullanılmaktadır. Hong Kong ve Japonya'da geliştirme ücretleri kullanılmaktadır (Ubbels ve Nijkamp 2002).

Park ücretleri ve para cezaları; otopark ücretleri günlük hayatın yaygın bir parçasıdır, yerel yönetimler tarafından faaliyetlerini finanse etmek için kullanılmaktadır (Kalasova vd. 2014; Lizbetin vd. 2015). Bu ücretler geleneksel olmayan bir yöntem değildir. Ancak, bu ücretler nadiren toplu ulaşımı desteklemek için veya planlı bir ulaşım finansman programının bir parçası olarak kullanılmaktadır. İngiltere'de Milton Keynes'te otopark ücretlerinden elde edilen gelirler, toplu ulaşımı desteklemek için tahsis edilmiştir. Bu örnek, çevre ve ulaşım planlama süreçleriyle bağlantılı bu ücretlerin potansiyeline işaret etmektedir. Heathrow, Stansted ve Gatwick havalimanlarında uygulanan bir başka programda ise toplu ulaşımı

desteklemek için yolculardan her park işleminden 0,31 ve Amsterdam'da merkezi otopark gelirleri yeni bir şehir otoparkı ve ulaşım hattının kısmi finansmanı için kullanılmaktadır. Aspen (Colorado), Miami (Florida), La Spezia, Verona ve İtalya'da Milano vb. yerlerde benzer uygulamalar da bulunmaktadır (Ubbels ve Nijkamp 2002).

Yol alanı kullanım ücretleri; yolları kullanmak için ücret toplama kavramı yeni bir fikir değildir. 17. yüzyılın sonunda ve 18. yüzyılın başında, ABD'deki yolların çoğu özel paralı yollar olarak inşa edilmiştir. Son zamanlarda, ücretli yol özellikle AB'de yeniden ilgi çekici hale gelmiştir. Daha geleneksel nedenlerden biri yeni yolların inşası için gelir elde etmektir. İkinci ve daha yeni neden ise trafik sıkışıklığını ve hava kirliliğini azaltmak ve gelirleri toplu ulaşımı desteklemek için kullanmaktır. Yolların ve trafik sıkışıklığının ücretlendirilmesi yaygın olarak uygulanmasa da gelirlerin toplu ulaşımı finanse etmek için aktarıldığı bazı uygulamalar bulunmaktadır. Avrupa'da şehir içi yolların ücretli olması İskandinav ülkelerine özgüdür (Farrel 1999). Araçlar (toplu taşıma araçları ücretsizdir) şehir merkezine giriş için ücret ödemekte ve bu yolla sağlanan gelirler yol yatırımlarının ve toplu ulaşım yatırımlarının finansmanı için kullanılmaktadır. Geçiş ücreti ABD'de de yaygın bir uygulama olup genellikle köprü ve tünellerin kullanımı ile ilişkilidir. Geçiş ücreti gelirlerinin bir kısmı toplu ulaşım tahsis edilmektedir. San Francisco'da Golden Gate Köprüsü geçiş ücretleri, otobüsler ve feribotlar dahil olmak üzere ilçeler arası ulaşım hizmetlerini desteklemek için kullanılmaktadır. New York ve Philadelphia'da da köprü geçiş ücreti ve tünel geçiş ücreti önemli mali kaynaklardır. Bu örnekler gelirlerin artırılmasına yönelik olup, sıkışıklıkların azaltılmasına yönelik programlar da uygulanmaktadır. Singapur'da 1975 yılından beri sıkışıklık ücretleri toplanmaktadır (Small vd, 1998). (Area License Scheme ALS) (ALS–Singapur'da sıkışıklık ücreti) elde edilen ücretlerin bir kısmı, özel taşıt kullanımının yerine toplu taşımacılığı geliştirmek için kullanılmaktadır.

Yerel MTV; toplu ulaşım gibi yerel amaçlar için yerel yargı yetkisi tarafından sürücülerden toplanan bir vergidir. Eyalet ve federal yakıt vergisine ek olarak toplanmakta olup, motorlu taşıtların vergilendirilmesi dünyada yaygın bir uygulamadır. Florida'da seçmenler tarafından onaylanan bir yakıt vergisi ve yetkililer tarafından onaylanan bir yakıt vergisi olmak üzere iki tür yerel yakıt vergisi bulunmaktadır. Washington'da yerel bir motorlu taşıt tüketim vergisi uygulanmaktadır. Bu vergi, aracın adil piyasa değeri üzerinden alınan yıllık bir tüketim vergisidir. Kasabalar ve ilçeler vergi gelirlerinin yarısını toplu ulaşım için kullanmaktadır. Clara'da (Kaliforniya), yakıt vergisi San Jose'deki hafif raylı sistemlere yerel katkıyı finanse etmek için kullanılmaktadır (Simpson 1994).

Tüketim vergisi; tüketim vergisi genel mallar, özel hizmetler ve lüks ürünler ve enerjiler (gaz) gibi tüketim mallarına uygulanan bir vergidir. Tüketim vergileri ulaşım idarelerine özel finansman kaynakları sağlamak ve bu vergilerin uygulanması yoluyla idareler işletme ve sermaye maliyetleri için gelir toplayabilmektedir. Ulaşım kuruluşları genellikle azalan devlet yardımlarını telafi etmek, önemli yatırım projeleri inşa etmek ya da işletme gelirlerini desteklemek için vergileri kullanmaktadır. Bu tür vergiler ABD'de yaygındır. ABD'deki çoğu eyalette tüketim vergisi, malların değerinden % 5 oranında alınmakta ve toplu ulaşımın finansmanında kullanılmaktadır. Bu tür vergiler San Francisco, Fort Worth, Austin, Reno, Atlanta, New Orleans ve Denver'de uygulanmaktadır (Black 1995). ABD dışında, bu sistem Hindistan'da uygulanmaktadır. ABD'de tüketim vergilerinin yanı sıra toplu ulaşımın finansmanı için kullanılan kumar vergileri de bulunmaktadır. Piyangolardan elde edilen gelirlerin bir kısmı toplu ulaşım için tahsis edilmekle birlikte, genel olarak piyangolar tartışmalı bir gelir kaynağı olarak algılanmaktadır. Eleştirmenler yolsuzluk ihtimali ve yoksul insanların yüksek katılım oranı gibi kumarın olumsuz yönlerine işaret etmektedir (Ubbels ve Nijkamp 2002).

Çapraz hizmet finansmanı; Avrupa, Kuzey Amerika ve diğer bölgelerde yaygın uygulandığından dolayı yeni bir uygulama değildir. Uygulamada iki tür çapraz hizmet finansmanı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, satış vergisi ve işveren vergisine benzer şekilde bir kamu hizmetinin kullanımı için alınan ücrettir. İkincisi ise zarar eden bir toplu taşıma kuruluşu, kar eden bir kamu hizmeti kuruluşu tarafından çapraz olarak

finanse edilmektedir. Gelir, ekonomik koşullar ve sosyal eğilimler gibi dış faktörlere bağlıdır. İlk tür Pullman, Washington'da uygulanmıştır. Pullman'da ulaşım hizmeti, telefon, su ve kanalizasyon, elektrik, gaz ve çöp ücreti üzerinden alınan %2'lik bir ücretle karşılanmaktadır. Bu hizmetleri sunan şirketler vergiyi toplamaktadır. Daha sonra vergi Pullman'a ve oradan da ulaştırma kuruluşuna aktarılmaktadır. Vergiler, on dört kasabanın araçlarının, yol hizmetlerinin ve para-transit hizmetlerinin işletme maliyetlerinin %40'ını karşılamaktadır.

3. Ankara'daki Kent İçi Toplu Ulaşım Finansmanının Diğer Ülke ve Şehir Örnekleriyle Karşılaştırılması

Bu çalışmada Ankara'da toplu ulaşımın finansmanı diğer yurt dışı örnekleri ile karşılaştırılmıştır. Toplu ulaşımı finanse etmek için kullanılan kaynaklar her ülkeye göre farklılık göstermektedir. Ulaşım altyapılarını finanse etmek için belediye bütçesi, eyalet bütçesi ve merkezi yönetim bütçesi kullanılmaktadır. Özel sektör ise, lastik tekerlekli ulaşımda kullanılan araçların temininde ön plana çıkmaktadır. Kamu bütçesi yeterli gelmediği hallerde dış ve iç borçlanmaya gidilmekte veya KÖİ modeli kullanılmaktadır. Ayrıca ulaşım ile ilgili altyapı yatırımlarında Paris'te işverenlerden alınan vergiler, New York'ta tahvil satış modeli, Singapur'da arsa değerindeki artışla toplu ulaşım altyapısının finansmanı, Hong Kong'da MTR'nin arazi kullanım hakkının bulunması vb. farklı modeller de bulunmaktadır.

Toplu ulaşım işletmelerinin finansman sağlamada merkezi ve yerel idarelerin sübvansiyonları dikkat çekmektedir. Sübvansiyon ihtiyacı olmayan şehirler ise Singapur ve Hong Kong'dur. Fransa'da trafik cezalarından toplanan gelirler toplu ulaşımı finanse etmek için aktarılmakta iken Türkiye'de trafik cezaları genel bütçe gelirlerine aktarılmaktadır. Kanada Vancouver'da su faturalarının içinde bir bedel alınmakta ve bu alınan bedel toplu ulaşımı finanse etmek için kullanılmaktadır (Tablo 2) (Tuncer 2017).

Tablo 2. Ankara'nın Toplu Ulaşımın Finansmanı Açısından Yurt Dışı Örnekleriyle Karşılaştırması

Şehir/ülke	Altyapı Yatırımları İçin Kaynaklar	İşletmecilik
Ankara	Ankara Büyükşehir Belediyesi (ABB)'ye "5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun"a göre merkezi hükümet tarafından aktarılan genel bütçe vergi gelirlerinden paylar, EGO'nun kendi öz gelirleri, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (UAB)'nin metro hatlarını inşaatını yapması ve yaptığı harcamayı ABB'nin genel bütçe vergi gelirleri payından tahsil etmesi, ABB'de tahsil edilen bu tutarları EGO'ya borç olarak göstererek, muhasebe hesaplarına almaktadır.	Bilet gelirleri, reklam vb. gelirler, durak katılım geliri, cezalar, ABB tarafından 2021 yılına kadar EGO'ya borç olarak finansman sağlamıştır, 2021 yılından sonra ABB EGO'yu yardım şeklinde desteklemektedir.
Almanya	Belediyelerde iç ve dış borçlanma, belediye bütçeleri, federal bütçe, özel sektör yatırımları, eyalet bütçeleri ve kısmen KÖİ modelleri	Belediyelerin sübvansiyonları, bilet gelirleri, kısmen eyalet sübvansiyonları reklam vb. gelirler
Paris	Değer alım vergileri, sınırlı KÖİ modeli, Versement Transport yasasıyla çalışan sayısı 9'u aşan bütün işverenlerden alınan vergiler, trafik cezaları, yerel borçlanma, ulusal kalkınma ajanslarının bütçeleri	Versement Transport yasasıyla işverenlerin işçilere sağladıkları ulaşım ücretleri, belediye sübvansiyonu, reklam ve bilet gelirleri
Londra	Özel işletme yatırımları, yerel yönetim gelirleri, merkezi idare gelirleri	Merkezi yönetim sübvansiyonu, özel araçlardan alınan tıkanıklık

		ücreti (congestion charge), emlak vergileri, bilet gelirleri
Singapur	Özel sektör yatırımları, toplu ulaşım sisteminin yapımı ile oluşan arsa değerlerindeki artıştan sağlanan finansman, dış ve iç borçlanma, devlet bütçesi	Gayrimenkul reklam gelirleri, bilet gelirleri
Hong Kong	Özel sektör yatırımları, MTR'nin gelirleri	Bilet gelirleri, MTR'nin AVM, ofis vb. gayrimenkul gelirleri
New York	Özel sektör yatırımları, belediye hibeleri, eyalet hibeleri, federal hibeler, MTA tahvilleri	Belediye ve eyalet sübvansiyonu, bilet gelirleri, MTA tahvilleri
Seul	Özel sektör yatırımları, yerel yönetimin kullandığı iç ve dış borçlar, yerel idare gelirleri, merkezi idare gelirleri	Yerel yönetim sübvansiyonları, bilet gelirleri
Vancouver	Özel sektör yatırımları, bilet gelirleri, eyalet bütçesi, federal bütçe	TransLink'in topladığı vergiler, bilet gelirleri

Ankara'da toplu ulaşım finansman kaynakları; bilet gelirleri, reklam vb. gelirler, durak katılım geliri, cezalardan oluşmaktadır. ABB tarafından 2021 yılına kadar EGO'ya borç olarak finansman sağlamış ve 2021 yılından sonra ABB EGO'yu yardım şeklinde desteklemektedir.

AB'ye üye devletler incelendiğinde toplu ulaşımın finansmanında sorumlu kuruluşlar; belediye, özerk bölge idaresi, Ulaştırma, İnşaat ve Bölgesel Kalkınma Bakanlığı, federal devlet, yerel özerk bölgeler, ulusal ulaşım otoriteleri ve devlet şeklindedir. Toplu ulaşımda kullanılan finansman kaynakları ise; vergi gelirleri, sübvansiyonlar, devlet bütçesi, yolcu ücret gelirleri, kamu fonları, yakıt vergileri, devlet bütçesinden veya yerel özerk bölgelerden gelen fonlar ve AB'nin yapısal fonları, mineral yağlar vergisi (verginin %50'si ulaşım içindir), motor yakıtlarından alınan fazla vergi ve kaynağı belirtilmeyen spesifik olmayan sübvansiyonlardan oluşmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. AB'ye Üye Devletlerde Toplu Ulaşımında Kullanılan Finansman Kaynakları

Ülke	Finansmanı sağlayan kuruluş ve finansman kaynağı
Slovak Cumhuriyeti	Belediyeler, özerk bölge idaresi, Ulaştırma, İnşaat ve Bölgesel Kalkınma Bakanlığı tarafından finansman sağlanmaktadır.
Belçika	Federal devlet, demiryolu taşımacılığında, bölgesel yönetimler otobüs, tramvay ve metro vb. toplu taşımada sorumludur. Devlet demiryolu taşımacılığını finansmanını sağlar, diğer toplu taşıma türleri bölgesel ve yerel yönetimler tarafından finanse edilmektedir. Ana finansman kaynağı vergi gelirleridir.
Çek Cumhuriyeti	Bölgelere demiryolu taşımacılığında toplu taşıma hizmetlerini sağlamaları için sübvansiyonlar verilmektedir. Finansman genel vergi gelirlerinden oluşan devlet bütçesinden sağlanmaktadır. Toplu taşımaya bağlı kamu kaynakları; sözleşme makamları, Ulaştırma Bakanlığı, özerk bölgeler ve kasabalar arasında belli bir yüzdeye göre paylaştırılmaktadır.
Danimarka	Demiryolu taşımacılığı, Danimarka hükümet bütçesinden ve ücret gelirlerinden finanse edilmekte, otobüs hizmetleri de yerel özerk bölgeler tarafından ve ücret gelirlerinden finanse edilmektedir. Ulaşımında devlet sübvansiyonlarının katkısı maliyetlerin yarısını karşılamakta, diğer yarısı ise yolcu gelirlerinden karşılanmaktadır. Toplu taşıma hizmetlerinin finansmanı için kaynaklar vergi gelirlerinden elde edilmektedir.

Estonya	Devlet finansman sağlamakta, demiryolu taşımacılığında maliyetlerin yaklaşık %70'i kamu fonlarından karşılanmaktadır. Bölgesel otobüs hizmetlerinde ise maliyetin yaklaşık %60'ı devlet tarafından finanse edilmektedir. Tramvay ve trolleybüsler de dahil olmak üzere şehir içi ulaşım şehirler tarafından finanse edilmektedir.
İrlanda	Ulusal Ulaşım Otoritesi toplu ulaşımı sübvansiyonla desteklemektedir. Devlet, günlük otobüs ve demiryolunu finanse etmektedir. Halk otobüsü işletmeciliği ve demiryolu taşımacılığı için kaynaklar ücret gelirlerinden ve devlet sübvansiyonlarından oluşmaktadır.
İzlanda	Devlet sübvansiyonları, yolcu gelirleri, yerel yönetimlerden gelen finansman ile oluşmaktadır. Birçok ülkede devlet sübvansiyonları vergi gelirlerinden elde edilir, ancak İzlanda'da doğrudan yakıt vergilerinden elde edilmektedir.
Litvanya	Finansman kaynakları; devlet bütçesinden veya yerel özerk bölgelerden gelen fonlar ve AB'nin yapısal fonlarıdır. Devlet ve AB'nin yapısal fonları demiryolu taşımacılığını desteklemektedir. Otobüs taşımacılığı ise yerel özerk bölgeler ve AB yapısal fonları tarafından finanse edilmektedir.
Avusturya	Federal bürolar toplu ulaşımın finansmanı için vergi ücretlerinden oluşan federal bütçeden kaynak sağlamaktadır. İller ve ilçeler kendi bütçelerinden toplu ulaşımı finanse etmektedir. Belediye düzeyinde bazı vergi ve harçlar bulunmakta, şehir içi ulaşım, şehir bütçelerinden ve şehirlerin üye olmak zorunda olduğu Ulaşım Birliği kaynaklarından finanse edilmektedir.
İsviçre	Finansman kaynakları; mineral yağlar vergisi (verginin %50'si ulaşım içindir), motor yakıtlarından alınan fazla vergi ve kaynağı belirtilmeyen spesifik olmayan sübvansiyonlardır. Şehir içi ulaşım çoğunlukla şehir bütçelerinden finanse edilmektedir.

4. Sonuç ve Değerlendirme:

Ülkelerin gelişmelerinde önemli bir yeri olmasından dolayı dünyada ulaşım yatırımlarına önem verilmektedir. Ulaşım hizmetleri kamu tarafından yerine getirilmektedir. Yapım, işletme ve bakım için büyük çaplı sermaye gerektiren bu tür hizmetlerin gelirleri uzun dönemde oluşmakta, sürekli ve düzenli toplumsal faydalar dikkate alınarak hizmet verilen ulaşım hizmetleri için gelir kaynakları maliyetleri karşılamakta yetersiz kalmaktadır bu sebepten dolayı yeni gelir kaynaklarının oluşturulması bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bu çalışmada geleneksel ve geleneksel olmayan gelir kaynaklarına değinilerek literatüre katkı yapması beklenmektedir. Öte yandan, toplu ulaşım kamu kurumlarının bütçeleri üzerinde mali bir yük oluşturmaktadır. Ek finansman kaynakları veya yeni finansman kaynaklarının araştırılması bu noktada önemlidir. Bu çalışma bu yönüyle önem arz etmektedir.

Yurt dışı örnekleri incelendiğinde; ulaşım altyapılarını finanse etmek için belediye bütçesi, eyalet bütçesi ve merkezi yönetim bütçesinin kullanıldığı görülmektedir. Özel sektör ise, lastik tekerlekli ulaşımda kullanılan araçların temininde ön plana çıkmaktadır. Kamu bütçesi yeterli gelmediği hallerde dış ve iç borçlanmaya gidilmekte veya KÖİ modeli kullanılmaktadır. Ayrıca altyapı yatırımlarında Paris'te işverenlerden alınan vergiler ile New York'ta tahvil satışı, toplu taşımayı kullanmayan vatandaşlardan vergiler vasıtasıyla (değer alım vergisi vb.) alınan fonlar, Singapur'da arsa değerindeki artışla toplu ulaşımın finansmanı, Hong Kong'da MTR'nin arazi kullanım hakkı vb. uygulamalar da bulunmaktadır.

AB'ye üye devletler incelendiğinde toplu ulaşımın finansmanında sorumlu kuruluşlar; belediye, özerk bölge idaresi, Ulaştırma, İnşaat ve Bölgesel Kalkınma Bakanlığı, federal devlet, yerel özerk bölgeler, ulusal ulaşım otoritesi ve devlet şeklindedir. Toplu ulaşımda kullanılan finansman kaynakları ise şu şekildedir; vergi gelirleri, sübvansiyonlar, devlet bütçesi, yolcu ücret gelirleri, kamu fonları, yakıt vergileri, tüm devlet bütçesinden veya yerel özerk bölgelerden gelen fonlar ve AB'nin yapısal fonları,

mineral yağlar vergisi (verginin %50'si ulaşım içindir), motor yakıtlarından alınan fazla vergi ve kaynağı belirtilmeyen spesifik olmayan sübvansiyonlardan oluşmaktadır.

Toplu ulaşım faaliyetlerinde kullanılmak üzere reklam gelirleri, kira gelirleri ve ücretlerden yararlanmak mümkündür. Belediyeler bu kaynakları kullanabilir fakat bu kaynaklar bu faaliyetleri gerçekleştirmek için yeterli değildir. Toplu ulaşımın ana gelir kaynakları biletlerden elde edilen gelirler olup ve bu gelirler çoğunlukla işletme ve sermaye giderlerini karşılamakta yeterli olmamakta ve ulaşım hizmetlerinin sunulmasında aksaklıklar oluşabilmektedir.

AB'ye üye ülkelerin çoğunda, toplu ulaşım geleneksel olarak genel vergilerden finanse edilmektedir. Toplu ulaşımın desteğini sürdürmek, bu destek uzun bir süre için sağlanan yüksek mali kaynakları temsil ettiğinden dolayı çok zordur. Bu nedenle, bazı eyaletlerde toplu ulaşım alanında kamu kaynaklarından yeni fon elde etme yolları aranmaktadır. Bunlar kamu bütçelerinin belirli bazı gelir kaynakları ile bağlantılıdır. Toplu ulaşım finansmanı ve gelirlerle ilişkili olabilecek kaynaklar; yol altyapısını kullanma ücretleri, özel tüketim vergileri, MTV, tüzel ve gerçek kişiler için gelir vergisi, emlak vergisi, park ücretleri şeklindedir.

Ankara'da araç ve alt yapı yatırımları için finansman kaynakları; ABB'ye merkezi hükümet tarafından aktarılan genel bütçe vergi gelirlerinden paylar, EGO'nun kendi öz gelirleri, UAB'nın metro hatlarını inşaatını yapması ve yaptığı harcamayı ABB'nin genel bütçe vergi gelirleri payından tahsil etmesi, ABB'de tahsil edilen bu tutarları muhasebe hesaplarında mali tablolarında EGO'ya borç olarak muhasebe hesaplarına almaktadır. İşletmecilikte kullanılan finansman kaynakları; bilet gelirleri, reklam vb. gelirler, durak katılım geliri, cezalar, ABB tarafından 2021 yılına kadar EGO'ya borç olarak finansman sağlaması, 2021 yılından sonra ABB EGO'ya yardım şeklinde sübvansiyon etmektedir.

Ankara için toplu ulaşımda kullanılacak yeni finansman kaynağı olarak aşağıdaki modelleri ve kaynakları önermek mümkündür.

- i. "2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'na" göre Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi (ASKİ)'nin su faturaları ile birlikte tahsil ettiği çevre temizlik vergisi ABB hesabına aktarılmakta, çevre temizlik vergisinin EGO'nun hesabına aktarılarak şehir içi toplu ulaşımın finansmanında kullanılması mümkündür. ABB'nin mali tabloları incelendiğinde 2020 yılında çevre temizlik vergisi tutarı 26.983.815 TL, 2021 yılında ise, 25.215.383 TL olduğu görülmektedir. Bu tutarın toplu ulaşımın finansmanı için çok yeterli olmayacağı da aşikardır.
- ii. MTV veya özel tüketim vergisini toplu ulaşımda finansman kaynağı olarak kullanmak mümkündür. "5779 Sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanuna" göre büyükşehir belediye payı olarak ayrılır" Her belediyenin nüfusuna göre pay verilmektedir. Buna benzer bir uygulama MTV ve özel tüketim vergisi için kullanılabilir. Yapılacak olan yasal bir düzenleme ile belediyenin bulunduğu il sınırları içindeki nüfusa göre oranlanacak tutar belediyeye aktarılarak bu tutarı kent içi toplu ulaşımda finansman kaynağı olarak kullanmak mümkün olabilir.
- iii. Kent içi toplu ulaşımın finansmanı için diğer önerilecek yöntem ise, kent içi raylı sistemler gibi toplu ulaşımda yapım işini merkezi hükümet UAB'nın yapmasıdır. İnşaat bitince metro hattını belediyeye devretmesidir. Bakanlık yapmış olduğu raylı sistemin yatırım tutarını belediyeden talep etmemesi gerekmektedir. Çünkü Türkiye'de belediyeler finansal sorunlar yaşamaktadır. Belediyelerin bu tür yüksek tutarlı projeleri yapması için mali güçleri yeterli değildir.
- iv. Kent içi toplu ulaşımda yapım ve inşaat işleri yap-işlet-devret gibi modeller ile yapılabilir. Bu modelin uygulanmasını kısıtlayan ise devlet tarafından belirli bir yolcu sayısı garanti edilmesidir. Örneğin yapılan metro projesi ile garanti verilen yolcu sayısı gerçekleşmeyebilir.

- v. Yurt dışında uygulanan Türkiye’de uygulaması olmayan Land Value Capture (LVC) vb. uygulamaları değerlendirmek mümkündür. Bölgelere ilişkin değer alım vergileri yapılan faaliyetlerin sonrasında da uygulanabilmekte ve merkezi idare toplu ulaşım sisteminin oluşturulduğu bölgede gerçekleşen değerlerin bir bölümünü isteyebilmektedir. Fakat bunun için güçlü bir arazi kullanım politikası ve yönetimi olması gerekmektedir. Bu sebeple bu modelin Ankara ilinde uygulanması güç olarak değerlendirilmektedir.

Günümüzde kuruluşlar ulaştırma hizmetlerinin işletilmesi için gerekli olan kaynakları kendi bütçelerinden kullanmaktadır. Bütçeler ise, sınırlı düzeydedir ve toplu taşımacılığının finansmanına ayrılmış özel bir kaynak da bulunmamaktadır. Ücretleri artırarak daha büyük bir finansman kaynağı yaratmak da mümkün değildir. Bu nedenle diğer kaynaklardan kaynak elde etmenin yeni yollarını araştırmak önemli görülmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Bu çalışmada emeği geçen Sayın F.Nihan Özdemir Sönmez’e ve Sayın Prof.Dr. Burcu H.Özuduru’ya teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

Abelson, P. (2008). Financing Transport Infrastructure: Public Finance Issues. In K. J. Button, & D. A. (Eds), Handbook of Transport Strategy, Policy and Institutions (pp. 1-834). Bingley: Emerald Group Publishing Limited.

AICGS, (2013). AICGS Policy Report. John Hopkins University, Washington D.C.

Amaral, M., Saussier, S. & Yvrande-Billon, A. (2013). Expected number of bidders and winning bids: Evidence from the london bus tendering model. Journal of Transport Economics and Policy (JTEP), 47(1), 17-34

Anonymous. (2020a). <https://www.transit.dot.gov/funding/grants/grant-programs> Erişim Tarihi: 17.12.2020.

Anonymous. (2020b). Robert Wood Johnson Foundation, The University of Wisconsin Population Health Institute. Public Transportation: System introduction or expansion. County Health Rankings & Roadmaps. Public transportation systemexternal icon. Published June 29, 2017. Accessed December 18, 2020.

Anonymous. (2020c). The Federal Transportation Act: The Fixing America’s Surface Transportation (FAST) Act; 2015.

Anonymous. (2020d). The Los Angeles County Metropolitan Transportation Authority (Metro). Project, Programs and Plans. Transportation Fundingexternal icon. Published 2016. Accessed December 19, 2020.

Anonymous. (2020e). America’s Infrastructure Scores a D+. America Society of Civil Engineers’ 2017 Infrastructure Report Cardexternal icon. Published 2017. Accessed December 19, 2020.

Anonymous. (2021a). Web Sitesi: https://en.wikipedia.org/wiki/Transport_for_London. Erişim Tarihi: 23.10.2021.

Anonymous. (2021b). Web Sitesi: <https://audit.wa.gov.au/wp-content/uploads/2021/08/OAG-Annual-Report-2020-2021.pdf>. Erişim Tarihi: 25.10.2021.

Anonymous. (2021c). Web Sitesi: https://www2.gov.bc.ca/assets/gov/driving-and-transportation/reports-and-reference/reports-and-studies/transit/translink_governance_review.pdf. Erişim Tarihi: 26.10.2021.

Anonymous. (2021d). Web Sitesi: <https://www.clc.gov.sg/docs/default-source/urban-systems-studies/uss-transport-revised.pdf>. Erişim Tarihi: 29.10.2021.

Anonymous. (2021e). Web Sitesi: <https://tfl.gov.uk/> Erişim Tarihi: 19.03.2021.

Anonymous. (2023a). Web Sitesi https://www2.gov.bc.ca/assets/gov/driving-and-transportation/reports-and-reference/reports-and-studies/transit/translink_governance_review.pdf. Erişim Tarihi: 04.03.2023.

Anonymous. (2023b). Web Sitesi: National Transport Authority. (2018). Funding of Public Transport in Ireland. Retrieved from <https://www.nationaltransport.ie/wp-content/uploads/2018/08/Funding-of-Public-Transport-in-Ireland.pdf>. Erişim Tarihi: 14.04.2023.

Anonymous. (2023c). Web Sitesi: OECD. (2017). Urban Transport Governance and Inclusive Development in Greater Dublin, Ireland. Retrieved from OECD. (2017). Urban Transport Governance and Inclusive Development in Greater Dublin, Ireland. Retrieved from [ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development](http://library.org/urban-rural-and-regional-development). Erişim Tarihi: 14.04.2023.

Anonymous. (2023d). Web Sitesi: Lithuanian National Public Transport Association. (2015). Financing of Public Transport in Lithuania. Retrieved from <http://www.letu.lt/wp-content/uploads/2015/04/Lietuvos-Vie%C5%A1ojo-Tarnsporto-Finansavimas-angl.pdf>. Erişim Tarihi: 14.04.2023.

Anonymous. (2023e). Web Sitesi: European Union. (n.d.). Funding for transport projects. Retrieved from https://ec.europa.eu/transport/themes/infrastructure/funding_en. Erişim Tarihi: 14.04.2023.

Anonymous. (2023f). Web Sitesi: Lithuanian Ministry of Transport and Communications. (2021). Transport sector in Lithuania. Retrieved from <https://urm.lt/default/en/transport-sector-in-lithuania/transport-sector-in-lithuania-2#toPublicTransport>. Erişim Tarihi: 14.04.2023.

Anonymous. (2023g). Web Sitesi: European Union. (n.d.). Funding for transport projects. Retrieved from https://ec.europa.eu/transport/themes/infrastructure/funding_en. Erişim Tarihi: 14.04.2023.

Anonymous. (2023h). Web Sitesi: Austrian Ministry for Transport, Innovation and Technology. (2020). Public Transport in Austria. Retrieved from <https://www.bmk.gv.at/en/topics/mobility/integrated-public-transport/public-transport-in-austria.html>. Erişim Tarihi: 14.04.2023.

Anonymous. (2023ı). Web Sitesi: Austrian Federal Railways (ÖBB). (2021). About ÖBB. Retrieved from. <https://www.oebb.at/en/ueber-uns/index.html>. Erişim Tarihi: 14.04.2023.

- Anonymous. (2023i). Web Sites: Swiss Public Transport. (n.d.). Financing. Retrieved from <https://www.swisspublictransport.ch/en/service-and-help/about-us/financing.html>. Erişim Tarihi: 14.04.2023.
- Anonymous. (2023k). Web Sites: Federal Department of the Environment, Transport, Energy and Communications. (2019). Public Transport in Switzerland. Retrieved from <https://www.uvek.admin.ch/uvek/en/home/mobilitaet/oePNV.html>. Erişim Tarihi: 14.04.2023.
- Anonymous. (2023l). Web Sites: Federal Office of Transport. (n.d.). Financing of public transport. Retrieved from <https://www.bav.admin.ch/bav/en/home/themes/public-transport/financing-of-public-transport.html>. Erişim Tarihi: 14.04.2023.
- Anonim. (2023). Web Sites: <https://disiliskiler.ktb.gov.tr/TR-127495/avrupa-birligi.html>. Erişim Tarihi: 02.03.2023.
- ARA. (2014). Innovative Funding And Financing For Public Transport. Australasian Railway Association, Canberra.
- Asensio, T., Matas, A. & Raymond, J. L. (2003). Redistributive effects of subsidies to urban public transport in Spain. *Transport Reviews*, 23 (4), 433–452.
- Beck, A. (2011). Barriers to Entry in Rail Passenger Services: Empirical Evidence for Tendering Procedures in Germany. *European Journal of Transport and Infrastructure Research*, 11(1), p. 20–41.
- Black, A. (1995). *Urban Mass Transportation Planning*. McGraw-Hill: New York.
- Bly, P. H., Webster, F. V. & Pounds, S. (1980). Effects of Subsidies on Urban Public Transportation, 9 (4), 311-331.
- Bly, P. H. & Oldfield, R. H. (1986). Competition between minibuses and regular bus service. *Journal of Transport Economics and Policy*, 20 (1), 47-68.
- Bushell, C. (1994). *Jane's Urban Transport Systems 1993=94*, Jane's Information Group, Coulsdon: Surrey.
- Dreves, F., Tscheulin, D. K., Lindermeier, J. & Renner, S. (2014). Crowding-in or crowding-out: An empirical analysis on the effect of subsidies on individual willingness-to-pay for public transportation. *Transportation Research Part A*, 59(1), 250–261.
- Farrell, S. (1999). *Financing European Transport Infrastructure: Policies and Practice in Western Europe*, London: Macmillan. ISBN 033-37-189-68
- Fidan, A. (2022) İklim Değişikliği, Sürdürülebilirlik ve Dirinçli Kentler, Ed.Yakup Bulut, Miraç Aslan, Kent içi Ulaşımında Sürdürülebilir Modellerin Kent Dirençliliğine Etkisi, Çizgi Kitabevi, ISBN:9786051969565,S:191-204, İstanbul.
- Kalasova, A., Cernicky, L. & Kubikova, S. (2014). Microscopic Simulation of Coordinated Route in the City of Zilina, *Communications- Scientific Letters of the University of Zilina*, No. 2, 46-50.
- Kılıçaslan, P. P., Elker, P. D. & Babalık Sutcliffe, D. E. (2012). *Kentsel Ulaşım*. Ninova Yayınları, 40-304.

- Kęblowski, W., Tuvikene, T., Pikner, T., & Jauhiainen, J. S. (2019). Towards an urban political geography of transport: Unpacking the political and scalar dynamics of fare-free public transport in Tallinn, Estonia. *Environment and Planning C: Politics and Space*, 37(6), 967-984.
- Litman, T. (2016). *Local Funding Options for Public Transportation*. Victoria: Victoria Transport Policy Institute.
- Lizbetin, J., Kampf, R., Stopka, O., Bartuska, L. & Cejka, J. (2015). The Current Status of Intermodal Transport Terminals in the Slovak Republic, *Horizonts of Railway Transport 2015: Anniversary*, vol. 1, 143-147, University of Zilina, ISBN 978-80-554-1097-5.
- Meakin, R. (2004). *Urban transport institutions. sustainable transport: a sourcebook for policy-makers in developing cities module*. Eschborn.
- MTA, (2016). *MTA Capital Program*. MTA, New York.
- Nedeliakova, E., Sekulova, J., Nedeliak, I. & Abramovic, B. (2016). Application of Raymond Fisk Model in Research of Service Quality, *Communications- Scientific Letters of the University of Zilina*, No. 2, 11-14.
- Pojani, D. & Stead, D. (2017). *The Urban Transport Crisis In Emerging Economies*. Netherlands.
- Poliak, M. (2013). The Relationship between the Fair Profit and Risk in the Public Passenger Transport in the Slovak Republic, *Ekonomicky casopis/J. of Economics*, vol. 61 (2), 206-220.
- Poliak, M., Komackova, L., Kernandez, S., Jaskiewicz, M. & Boldizarova, G. (2017a). Sources Of Financing Public Passenger Transport Services. *Communications*, 19; 120-126. https://komunikacie.uniza.sk/artkey/csl-201702-0021_sources-of-financing-public-passenger-transport-services.php. Erişim Tarihi: 03.03.2023.
- Poliak, M., Poliakova, A., Mrnikova, M., Simurkova, P., Jaskiewicz, M., & Jurecki, R. (2017b). The competitiveness of public transport. *Journal of Competitiveness*.
- Poliaková, A. (2010a). *Dane a poplatky v doprave a zasielateľstve*. Zilina: EDIS-publisher ZU.
- Poliaková, A. (2010b). Customer satisfaction index with a quality of service in public mass transport. *Doprava a spoje* 2(1), 43-49.
- Proost, S. & Van Dender, K. (2008). "Optimal urban transport pricing in the presence of congestion, economies of density and costly public funds", *Transportation Research Part A - Policy and Practice*, 42 (9), 1220-1230.
- Predki, B. & Wilk, Sz. (1999). Rough set based data exploration using ROSE system. In: *Foundations of Intelligent Systems. 11th International Symposium, ISMIS'99 Warsaw, Poland, June 8–11, 1999.*, 172–180.
- Pucher, J. & Markstedt, A. (1983). Consequences of Public Ownership and Subsidies for Mass Transit: Evidence from Case Studies and Regression Analysis. *Transportation*, 11 (4), 323-345.
- Simpson, B. J. (1994). *Urban Public Transport Today*, E&FN Spon: London.
- Sims, L. & Berry, J. (1999). Various Ways of Recovering Increases in Land and Property Values-The Example of North America, UITP seminar, Paris, October 1999.

- Small, Kenneth A., & José A. Gómez Ibáñez. (1998). Road pricing for congestion management: the transition from theory to policy. *Button and Verhoef*, 213–246.
- Storchmann, K. H. (2001). The impact of fuel taxes on public transport – an empirical assessment for Germany. *Transport Policy*, 8 (1) 19–28.
- Tisato, P. (1998). Service unreliability and bus subsidy. *Transportation Research A: Policy Practice*, 32 (6), 423–436.
- Tsay, S.P. & Herrmann, V. (2013). *Rethinking urban mobility*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
- Tscharaktschiew S. & Hirte, G. (2012). Should subsidies to urban passenger transport be increased? A spatial CGE analysis for a German metropolitan area. *Transportation Research Part A*, 46(1), 285-309.
- Tuncer, U. A. (2017). İstanbul'da Toplu Ulaşımın Organizasyonel Yönetimi ve Finansmanı. Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Ubbels, B. & Nijkamp, P. (2002). Unconventional Funding of Urban Public Transport. *Transportation Research, Part D*, 7 (1), 317-329.
- Uğur, C., Kışla, R., & Su, Ö. A. (2021). Kentiçi Toplu Taşıma Araçları için Performansa Dayalı Hakediş Sistemi: İstanbul Örneği Modeli. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (31), 232-241.
- Van de Velde, D. (2004). *Reference Framework for Analyzing Targeted Competitive Tendering in Public Transport*. Oslo: Institute of Transport Economics.
- Van de Velde, D. (2008). A New Regulation for the European Public Transport. *Research in Transport Economics*, 22 (1), pp. 78–84.
- Vasiljevic, Z. (2017). The Legal Regime of Utility Services and Public-Private Partnership in Bosnia and Herzegovina. *Network Industries Quarterly*. ss. 1-34.
- Vuchic, V.R. (1981). *Urban Public Transportation: Systems and Technology*, Prentice Hall, New Jersey.
- Vukan, R. & Vuchic, P. B. (2007). *Urban Transit Systems and Technology*. Wiley&Sons, (Çev. Uzun, M.). New Jersey, United States of America.
- Varjan, P. (2017). *The Proposal of the Methodology of the Funding Sources in Public Passenger Transport*, dissertation thesis, adviser: doc. Milos Poliak, Zilinska Univerzita.
- Wallis, I., Bray, D. & Webster, H. (2010). To Competitively Tender or to Negotiate – Veighing Up the Choices in a Mature Market. *Research in Transport Economics*, 29 (1), 89–98.
- Wetzel, D. (2006). Facing the environmental challenge: innovative methods of financing public transportation. *World Transport Policy & Practice*. 12 (1), ss. 40-46
- West, A. (2010). Gross-cost incentive contracts – an innovative instrument for financing local and regional railways. (online), http://www.polisnetwork.eu/uploads/Modules/Public_Documents/Gross_cost_incentive_contracts___an_innovative_instrument_of_financing_local_and_regional_railways__Dr_Alexander_West__Verkehrsverbund_Berlin-Brandenburg.pdf (Erişim Tarihi :29.10.2021).

World Bank. (2015). "Developing countries' GNI per capita, Atlas method (current US\$ -online)." <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD>.

Extended summary

Aim of the study

The study aims to examine the sources of financing public transportation in the countries and cities abroad and to propose a model by evaluating which ones can be applied to Ankara. The main idea of the methodology is to use the resources obtained from the provision of public services.

Research questions

What are the sources of financing used in urban public transportation? What are the sources of financing used in urban public transportation in Ankara? Do the financing sources used in urban public transportation differ according to countries?

Literature review

Examples of countries abroad were examined in terms of the resources used in the financing of urban public transportation and traditional and non-traditional financing sources were examined and the financing of public transportation in London, New York, Vancouver, Hong Kong, Singapore, Germany, the United States, Slovakia, Belgium, Czechia, Denmark, Estonia, Ireland, Lithuania, Austria, Iceland, and Switzerland from the member states of the European Union were examined. Some of the countries and cities examined were compared with Ankara Province.

Methodology

First of all, a literature review was conducted and data on public transportation in Ankara were obtained from EGO General Directorate. Qualitative data collection methods were used in the study by using qualitative research, interview, and document analysis.

Conclusion and Evaluation

Sources used abroad to finance public transportation include domestic and external borrowing in municipalities, municipal revenues, federal or state budget revenues, private sector investments, partly PPP models, municipal or central government subsidies, ticket revenues, partly state subsidies, advertising, etc. revenues, value capture taxes, taxes levied on employers with more than 9 employees, traffic fines, budget of national development agencies, central government revenues, congestion charge on private vehicles, property taxes, financing from the increase in land values resulting from the construction of public transportation system, bonds of institutions such as MTA. In Turkey, on the other hand, some of the taxes collected by municipalities in the financing of public transportation are financed by using resources and methods such as foreign and domestic loans, ticket revenues, PPP models, private sector investments, and revenues of municipalities and affiliated administrations.

It is possible to propose the following models and sources as a new source of financing to be used in public transportation for Ankara. 1. According to the "Municipal Revenue Law No. 2464", the environmental cleaning tax collected by the Ankara Water and Sewerage Administration (ASKİ) together with the water bills is transferred to the Ankara Metropolitan Municipality (ABB) account, and the environmental cleaning tax is transferred to the account of the EGO General Directorate, and it is possible to use this amount in the account to finance the public transportation in the city. 2. It is possible to use motor vehicle tax or special consumption tax as a source of financing for public

transport. With the right legal procedures, it could be conceivable to transfer this sum to be proportioned according to the population inside the boundaries of the province where the municipality is located to use it as a source of finance for urban public transit. 3. The central government's Ministry of Transport and Infrastructure is responsible for the construction of public transportation such as urban rail systems. When the construction is completed, the metro line should be handed over to the municipality. The Ministry should not demand the cost from the municipality. This is because municipalities in Turkey have financial problems. Municipalities do not have enough financial power to undertake such high-cost projects. 4. Construction works in urban public transportation can be done through the build-operate-transfer or PPP model. 5. It is possible to consider applications such as Land Value Capture (LVC), which is applied abroad but not in Turkey. However, this requires a strong land use policy and management. For this reason, it is considered difficult to implement this model in Ankara Province

Disappearing from Istanbul's Shoreline: Sarayburnu Tıbbiye-Yedekçiler Masjid/Degirmen Ocağı Mosque

Istanbul'un Deniz Kıyısından Kaybolmak: Sarayburnu Tıbbiye-Yedekçiler Mescidi/Degirmen Ocağı Camii

Damla Altuncu¹

Öz

Topkapı Sarayı'nın deniz surlarının dış kısmında yer alan Sarayburnu Bölgesi, 1956-1960 yıllarında İstanbul için yapılan yeni imar planıyla kalıcı olarak değişmiştir. Bu dönemde kentsel uygulamalar kent mekânını çağdaşlaştırmayı hedeflerken kent silüetinin kalıcı olarak farklılaşmasına neden olmuştur. İmar planında yapılan değişiklikler nedeniyle gerçekleştirilen yıkımlar sonucunda yok olan tarihi mekânlar, kültürel aktarımın devamlılığını sağlamak için yeniden hatırlatmayı amaçlayan bu çalışmada, Sarayburnu Bölgesi'nin silüetinden kaybolan yapıların görsel arşiv kaynaklarından yararlanılarak keşfedilmesi problem olarak ele alınmıştır. Durum çalışmasında, araştırma materyali olarak Tarihi Yarımada'nın deniz ile bağlantısını sınırlayan deniz surlarının dışındaki bölgeye ait dönemsel fotoğraflar seçilmiştir. Dönemsel fotoğrafların doküman analizi yöntemiyle incelenmesi sırasında, günümüzde var olmayan Sarayburnu Tıbbiye-Yedekçiler Mescidi/Degirmen Ocağı Camii'nin görüntülerine rastlanmıştır. Günümüzde var olmayan bu yapının araştırılmasında, nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay incelemesi tercih edilmiştir. Araştırma bulguları, günümüzde var olmayan yapının yeri ve yapımı hakkındaki bilgilerin yanında, güncel kent mekânındaki bilgileri de sağlamaktadır. Araştırma sonucunda mimarlık, kent ve tarih ilişkisi için önemli olan unutulmuş hafıza mekânlarından biri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarihi Mekân, Kent Kimliği, Kültürel Aktarım, Kent Silüeti, Tarihi Çevre

ABSTRACT

Located on the outer part of the seawalls of the Topkapı Palace, the area around Sarayburnu was permanently changed with a new development plan implemented in Istanbul between 1956 and 1960. Urban practices in this period aimed to modernize urban space but resulted in a permanent transformation of the city's shoreline. In order to ensure the continuity of cultural transmission, this research aims to remind historical places that disappeared as a result of the demolitions under the development plan and discusses the exploration of the buildings that disappeared from the shoreline of Sarayburnu by utilizing visual archive sources. This case study uses a selection of historical photographs as research material for areas outside seawalls that form the border between the Historic Peninsula and the sea. Document analysis of historical photographs revealed the photographs of the Sarayburnu Tıbbiye-Yedekçiler Masjid/Degirmen Ocağı Mosque that does not exist today. Case study research, one of the qualitative research methods, was preferred to examine this building. The research findings provide information about history, location and construction of the building as well as its traces in the contemporary urban space. In the context of the relationship between architecture, city and history, one of the forgotten memory places that are important for cultural transmission has been explored.

Keywords: Historical Place, Urban Identity, Cultural Transmission, City Shoreline, Historical Environment

¹ **Corresponding Author:** MSFAU, Pürtelaş Hasan Efendi, Meclis-i Mebusan Street. No:24, 34427 Beyoğlu/Istanbul, damla.altuncu@msgsu.edu.tr, 0000-0001-5276-2275

INTRODUCTION:

Giriş Istanbul which has hosted many civilizations since its existence has been transformed numerous times in line with the changing conditions. Changes and transformations in urban, cultural, and social dimensions have not only given the city its identity but have also led to the formation of a multi-layered (palimpsest) structure. The changes in this palimpsest structure resulted from natural social events, such as fires, earthquakes, and wars, as well as man-made construction activities to organize urban life.

Although development activities changing Istanbul's shoreline had been carried out since the city's foundation, they became official before the Edict of Gulhane in 1839. Tanzimat Period started with Edict of Gulhane. The concept of 'Tanzimat' means reorganization in every field. That's why 'Edict of Gulhane' can be accepted as an official basis for the reorganization. Following the Tanzimat Period of 1839, the Ottoman administration aimed at modernising the old system. They applied a series of economic, social and political, and urban reforms., In this way they tried to expand the duties of the central government to cover all aspects of daily life (Çifçi, 2019).

Most of the surviving seawalls on the shoreline have been rebuilt either in Byzantine or in Ottoman times. Fatih Sultan Mehmed the Conqueror started the process of rebuilding in Istanbul after the conquest of Constantinople and extensive restorations were conducted by Mimar Sinan during Suleyman the Magnificent's reign. Similarly, Uğur Tanyeli has determined that the political intervention in the environment built in Istanbul during the Ottoman period by the political power began in the 18th century (Tanyeli, 2023).

It is known that three different development plans were prepared by foreign architects and engineers officially assigned for the planning of Istanbul from the Edict of Gulhane in 1839 until the First Constitutional Era in 1908 (Çelik, 1986). However, these projects could not be fully implemented. The significant change in the shoreline of Istanbul based on the development plan was made in the period 1936-1950 as part of the urban plan of French Architect and Urban Planner Henri Prost (Çelik, 1997). In 1937, Henri Prost (1874 - 1959) was invited to İstanbul and prepared the first master plan of the city. In İstanbul, town planning processes have been significantly influenced by 'Western' planning principles, while gaining a local meaning in the context of Turkish politics and the state-formation process (Akpınar, The Rebuilding of Istanbul Revisited: Foreign Planners in the Early Republican Years, 2016). Prost's comprehensive plan for the Historic Peninsula transformed its shoreline. Prost's approach led to the irreversible loss of the unique values of the city, whose historical texture was formed by intertwining centuries of experience (Çelik, Changing Istanbul, A City History of Istanbul, 1986).

As a result of rapid urbanization and population growth in Turkey in the 1950s the transition from an agricultural to an industrial society forced the reconstruction of Istanbul. The same argument is valid also for the late Ottoman era. The industrialization required transportation networks extending from the suburbs to the city center. Accordingly, Henri Prost prepared a plan focusing on connecting transportation networks throughout the city. He considered that all the buildings he deems as obstacles to the transportation axes should be demolished in order to implement his development plan. The demolition of the buildings considered as obstacles to road construction disregarded historical, social, and religious characteristics. While Prost was sensitive about the protection of some important Islamic monuments such as Eminonu Mosque, Blue Mosque, and Hagia Sophia, he caused the demolition of many buildings that he considered less important. It was assumed that when Prost's plan was implemented, Istanbul would no longer look like an eastern city with Islamic values, but a modern western city with a secular structure.

However, as Istanbul has not been able to become a Western city, due to the loss of artifacts from its shoreline, it has suffered social, cultural, and religious erosion.

The development activities of Istanbul, which were also considered as a means of propaganda by the politicians of the period, were initiated without adequate and necessary preparations and their implementation took longer than expected. In addition to this, many studies have been carried out on buildings that could not be preserved during urban transformation. This research aims to understand the impact of political power on social memory, through its traces in the city, based on the assumption that urban memory spaces, which are important for cultural transmission, can be used as a tool for socialization. The research carried out for this aim is important as it revitalizes the urban memory and ensures that forgotten architectural structures are recalled.

The subject of this study is the research of Sarayburnu Tıbbiye-Yedekçiler Masjid/Degirmen Ocağı Mosque, which was demolished due to the development plans that changed the city shoreline in the Historical Peninsula in Istanbul. The research aims to preserve urban memory by exploring the structural and functional characteristics of Sarayburnu Tıbbiye-Yedekçiler Masjid/Degirmen Ocağı Mosque, one of the forgotten historical buildings. Therefore, the inductive study is important as a historical reminder in terms of transferring our historical heritage to the next generations through the buildings on the city shoreline. As the study focuses on Sarayburnu, buildings demolished in other parts of Istanbul are excluded. Topçu Kışlası (Military Barracks) in Taksim and Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Mosque in Karaköy are examples of other buildings that were destroyed in this period. This reductionist approach was needed for an in-depth examination of the selected structure from all aspects. The reason for choosing the selected building is that although it is included in the photographs and in the city plans, its name is not mentioned enough in academic sources. In this context, the study is a case study to be carried out through case study analysis, one of the qualitative research methods.

1. Methodology

The case study research method chosen for the qualitative research was deemed appropriate for the selected historical building as it requires an in-depth description and interpretation of a case that can be considered unique. The research might also be described as a 'field study' or 'case analysis' as it requires collecting data about events on site. However, in studies in the main fields of architecture, planning, and design, a case study requires comparative documentation of a structure/place/building by means of written sources, sketches, and photographs. Comparative analysis differentiates the case study method from field study and case analysis. In this case study using concrete data such as photographs and archive documents, the research was narrowed down to a single building.

In order to analyze the selected building architecturally and understand its various characteristics, a starting point should first be chosen. This starting point may either be a limited land/area or a single building. The research object that may be considered as a reference point to describe the case study does not need to have historical continuity. In this context, Sarayburnu Tıbbiye-Yedekçiler Masjid/Degirmen Ocağı Mosque, selected for the case study, was considered appropriate for understanding the social, cultural, and religious transformation caused by the changes in development plan between 1956 and 1960. Although Sarayburnu Tıbbiye-Yedekçiler Masjid/Degirmen Ocağı Mosque can be seen in many historical photographs, academic resources about the building are insufficient. For this reason, a study was carried out to have holistic information about the building that does not exist today.

After the first municipal organization in Istanbul was established in 1864, demolitions were made for zoning regulations (Rosenthal, 1980). The city changed by the demolitions during the period of Şehremini Server Pasha (1864–69), Şehremini Cemil Topuzlu Pasha (1912–14), Governor and Mayor Dr. Lütfi Kırdar (1939-48) (Gözaydın, 2007). But there was nothing like the situation created on the shoreline of Sarayburnu by the demolitions under the new development plan in the 1956-1960s. The difference of this demolition from previous demolitions was expressed in the report named 'Reconstruction Efforts in Our Country' published by the Chamber of Architects in 1960 (Özler, 2007). In the statement, it was stated that the team of consultants dealt with explanations such as road correction and widening on the Prost plan, issuing licenses, and increasing the building heights. They believed that Prost and his team did not prepare a holistic development plan that would address the whole city to provide its historical protection.

In this case, it is clear that there are also opposing views to the implementation of the Prost plan. For this reason, the social, cultural, and religious impacts of the demolitions on the urban space of Istanbul were analyzed using a case study. In order to comprehend the current situation, we utilized written and visual archival sources and made observations at the location described in the archival documents of the demolished historical building. Comparative examination of visual and written archival sources has enabled new connections and interpretations to be made about the changing functions of the building over time.

The findings of the archival sources research were analyzed using the four-step methodology preferred in historical research. Accordingly, the first step of the research was a literature search (review), in which visual and written sources were reviewed. In the second step, the findings were systematically classified (sorted). The third step as analysis step evaluated the content of the classified findings and the collected data were processed graphically to be used in the research. In the final step as criticism step, the consistency of the written and visual sources with each other was checked.

2. Background Discussion

The oldest known map of Istanbul is the one drawn in 1422 by Cristoforo Buondelmonte, a traveler and priest who made perspective drawings. Even though Istanbul was depicted in drawings, etchings, and miniatures until this period, this 15th-century map clearly shows the locations of the buildings in the city (Erkan, 2011). Dated to the Byzantine period, this document is important for its informative content. It also corresponds to the drawings of the Ottoman scientist and miniature artist Matrakçı Nasuh.

İnalçık's research based on Aşık Paşazade and Neşri shows that the first planned reconstruction activities in Istanbul during the Ottoman period were carried out in 1454 (İnalçık, 1994). In the following years, Sarayburnu, covering the area from the Topkapı Palace down to the sea within the Byzantine urban boundary, developed in a well-planned manner with its gardens and recreational areas. This urban boundary was only expanded with the establishment of the Eyüp neighborhood (Quataert, 2000). In this respect, it can be argued that Istanbul's early development activities were based on a multi-focus growth model. In addition, it is also known that the city centers chosen by the Ottomans for the reconstruction of conquered Byzantium were not new, and existing Byzantine urban centers were used (Yerasimos, 2010). Therefore, it can be argued that the Ottoman Empire implemented its own unique settlement practices on the aging structures/buildings and urbanization pattern of the Eastern Roman Empire.

One of the first evidence of the shoreline of the Sarayburnu area of Istanbul after the conquest was created by the Western traveler and artist Cornelis de Bruyn (1652-1727) (see Figure 1).

Dated between 1674 and 1693, the etching was published in a book printed in French in Delft in 1700 (Aikaterini Laskaridis Foundation, 2022). As seen clearly in this early source, the Sarayburnu area was only surrounded by seawalls.

Figure 1: Sarayburnu in Bruyn's etching dated 1786 (Aikaterini Laskaridis Foundation, 2022)

Fronting the Sea of Marmara, the seawalls in this area combine with the land walls to form a complete defense line for the Historic Peninsula. *"It is widely known as the Citadel of Theodosius; however, many citadels were constructed during the pre-Ottoman historical evolution of the city, namely, the Citadel of Byzantium, Septimus Severus, Constantinius, and Theodosius. These citadels can be grouped as the land citadel, sea citadel (Marmara and Haliç), and the Royal Citadel (Sur-i Sultani) which encircles the area of the Royal Palace which is called the Topkapı Palace"* (Soysal, 2021). This is because attacks from the seaside are relatively more difficult than those from the land side. The purpose of their construction was to defend the city against attacks from the sea, as well as to prevent the damage caused by storms.

There are many structures inside the walls that cannot be identified by their appearance in addition to many mosques as identified by their minarets. In this regard, the number of mosques also indicates the population density in the city. When focused on the Sarayburnu area in the map of Istanbul drawn by François Kauffer in 1789, we see that there are also constructions in the seashore area inside the seawalls (see Figure 2).

Figure 2: Sarayburnu in Kauffer's map dated 1786 (Kauffer, 1789)

The first major development plan around the Palace, outside the walls defining the natural boundaries of the city, was realized in 1764 by filling the Langa (Blanga) Harbor. Soil flowing in from the Bayrampaşa Stream filled the natural harbor here. Since this area has become unusable for agriculture the field was zoned for development. Although this area is not directly related to Topkapı Palace, it contains structures located in the seashore. The filled lands were sold to Armenian families for residential construction (Inchichean, 1956).

At the beginning of the 19th century, the city had to be restructured as the use of new transportation technologies became widespread. The earthquake of 1894 also significantly accelerated this change. According to the sources, the first earthquake that resulted in a change in the shoreline of the city during the Ottoman period happened on January 16, 1489. The second major earthquake on September 14, 1509, is known to have largely destroyed the Topkapı Palace and the Hagia Sophia Mosque. Bayezid II made the city reconstructed after this earthquake, described as the 'minor apocalypse' (Cezar, 1963). After 1489, earthquakes of different magnitudes in 1557, 1690, 1719, 1766, 1802, 1837, and 1841 affected Istanbul. Numerous monuments in the Historic Peninsula, the center of the city, were also demolished or damaged.

In addition to earthquakes, massive fires also changed the city's shoreline. As wooden materials were mostly preferred in Ottoman civil architecture, houses located close to each other suffered heavy damage from fire. The great fire of 1554 destroyed most of the wooden residential buildings in Sarayburnu. The Aelst Etching, dated 1553 by Flemish painter, sculptor, and architect Pieter Coeck van Aelst, clearly shows the dense urban fabric of the city before the fire (see Figure 3).

Figure 3: Suriçi in Istanbul on Pieter Coeck van Aelst's map dated 1553 (Gennadius Library, 2023)

Owing to the scientific developments during the Tulip Period (1718-1730), it was understood that disasters such as fires and earthquakes could not be prevented by replacing burned or destroyed buildings with new ones using the same standards. The projects brought by Grand Vizier Nevşehirli Damat İbrahim Pasha from Paris and Vienna inspired the reconstruction of Istanbul during this period. While the Golden Horn area was prioritized at that time to create royal pleasure places, it is known that many mansions and gardens were also built in the 'Suriçi' (Intramuros) and 'Surdişi' neighborhoods. Development activities in the Tulip Period went beyond the creation of individual property to the protection of public property through the Ottoman elites. For this purpose, more than 300 palaces and mansions were built in the city between 1703 and 1808. In this respect, the increased construction activities in the city may also be considered as the result of a new spatial perception (Hamadeh, 2008). In this period, the records of the buildings on the city shoreline (especially those located on the waterfront) began to be kept in Bostancıbaşı Registers (Kayra & Üyepazarıcı, 1992). This has enabled regular records to be kept about the structures/buildings on the shoreline and facilitated access to accurate information.

New plans were drawn for the streets of Istanbul in the period from the Gülhane of Edict in 1839 to the First Constitutional Era in 1908. During the period a new plan for the streets of Istanbul was drawn by Prussian Helmuth von Moltke (1837) in 1836-37, immediately after the Kauffer plans were published in 1822. Osman Nuri Ergin's book *Mecelle-i Umur-i Belediye* also mentions this plan (Barman, 1979).

After the 1864 Hocapaşa fire that affected the area from Sirkeci to Kumkapı, the demolition of the Galata walls in 1864 within the scope of the new development plan completely changed the shoreline of the Pera (a district of Istanbul, north of the Golden Horn) (see Figure 4). During the occupation period of Istanbul (12 November 1918 – 4 October 1923), Carl Ch. Lörcher (1922-1923) drew the plans of Beyoğlu and also planned Üsküdar and Kadıköy in detail in 1926-1928.

By the Republican Period, it can be stated that the city's re-planning activities were delayed until the 1930s. This delay may be attributed to the move of the capital to Ankara, which put Istanbul's development on the back burner, because of cultural, economic, and political crises in the country. The first urban planning project in Turkey was initiated in 1928 upon the enactment of Law No. 1351 and the establishment of the Ankara City Zoning Directorate. Taking the Ankara model as an example, Istanbul Municipality organized a competition and invited four urban planners. In 1933, German Herman Elgötz, French Alfred Agache, Jack H. Lambert, and Henri Prost were invited to the competition. Even though Elgötz was the winner, his plan was not implemented. Shortly after this situation, Prof. Dr. Martin Wagner, who had escaped from Hitler's Germany in 1935, was invited to Istanbul for a new planning project, but the development planning work was not assigned to him (Jackisch, 2014).

In the end, the French urban planner Henri Prost was invited to Istanbul again in 1936, and in 1937 he completed his report for the 'Suriçi' Region, also known as the Historic Peninsula. Having a good grasp of the historical characteristics of the city as he had written his master's thesis on the Hagia Sophia, Prost decided to organize the area around Sarayburnu, Hagia Sophia, Hagia Irene, and Blue Mosque as an archaeological park with a conservationist approach. However, Prost's preservationist approach to Istanbul contrasts with the French school's idea of '*espace libre*', meaning the creation of public spaces or large squares in the city where people gather freely. Although this idea is based on the demolition of parasitistical structures surrounding large and important religious monuments, it should be discussed which buildings are parasitic. The success of such an imposing approach, which is preferred to create the vernacular architecture of Istanbul, can also be discussed.

Prost's conflicting preferences between the prescriptions of his academic identity and the requirements of the French school led to the destruction of many cultural heritages in Istanbul forever. As a result of the approximately 15-year planning process, Istanbul gained a new shoreline. Thus, the demolition of religious buildings with historical value prevented the power of religion as an authority from continuing to exist locally. Places of religious buildings are indispensable for religious practice, community life, or facilitation of experiences of divine presence in space (Coser, 1977). The removal of such structures is not just about destroying the place of worship. It also means destroying the space for meeting and socializing.

Istanbul's municipal elections of 1950 may be considered as the active starting point of the development activities that left lasting traces on Istanbul's shoreline. Upon winning the municipal elections of that time, the Democrat Party (DP) implemented some of Prost's proposals for the urban planning of Istanbul in an exaggerated manner. Even though the intention was to give Istanbul the appearance of a contemporary city so as to turn it into a tourism center, the expected success in terms of tourism could not be achieved. During this period, Prof. Dr. Luigi Piccinato, an Italian urban planner who developed and continued Prost's plan in 1958. Appointed as a result of the public reaction to the demolitions carried out during the Adnan Menderes Era, Piccinato not only criticized the practices but also stated that particular importance should be attached to the preservation of

historical buildings. This suggests that Prost and Piccinato adopted opposing approaches (Hasol, 2006).

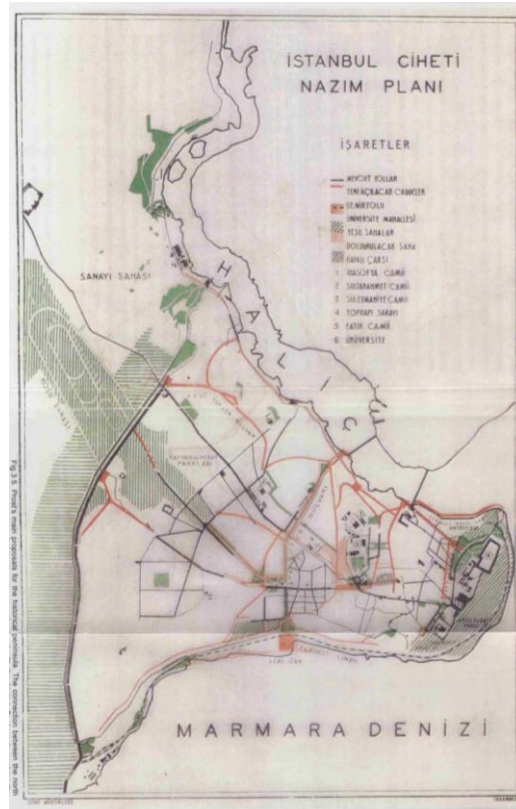

Figure 4: Prost's proposal plan for the historical peninsula (Akpınar, The Rebuilding of İstanbul After The Plan of Henri Prost, 2003)

According to Prost's plan (see figure 4), the roads starting from Sarayburnu and extending along the coast in the 1950s not only cut the city's contact with the sea but also severed its connection with history. In 1956, Sarayburnu was disconnected from the sea and some of the seawalls were demolished during road construction. In addition, all historical buildings in this area, except for the buildings described as 'monuments', were destroyed regardless of their quality. One of the historical buildings demolished in this area was the Tıbbiye-Yedekciler Masjid/Degirmen Ocagi Mosque.

“In the Menderes period, all old buildings at the seafront of the Golden Horn were completely demolished, and the Eminönü-Sirkeci square has reached its largest dimensions. Sarayburnu was (re)arranged as a park in the Prost period and combined with Kennedy Avenue in the late 1950s.” (Akpınar, The Rebuilding of İstanbul After The Plan of Henri Prost, 2003, s. 199)

Topçu Kışlası (Artillery Barracks) in Taksim and Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Mosque in Karaköy are examples of the buildings that were destroyed by 'Reconstruction Movement' initiated by Adnan Menderes. As part of the 'Reconstruction Movement', more than 7.289 structures were demolished, including many of historical value (Kuban, 1995).

Construction of Topçu Kışlası (Artillery Barracks) in Taksim was completed in 1806. The architect of this building was Serkiz Balyan. Like Sarayburnu Tıbbiye - Yedekciler Masjid / Degirmen Ocagi Mosque the building had several different names like Beyoğlu Barracks, Pilot Barracks and Taksim Barracks. Since the building was repaired by Sultan Abdülhamid, it was also named Hamidiye Barracks. Between 1936- 51 with the advice of Prost, the building was demolished completely in 1939 and Gezi Park was constructed (Yeşil, 2009).

Like Topçu Kışlası (Artillery Barracks) Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Mosque in Karaköy was repaired by Sultan Abdülhamid. Raimondo D'Aronco designed a small mosque in the place of a pre-existing building in 1903. The original mosque was built in the 17th century between between Halil Aga and Kemankeş Streets in Karaköy. During a press conference in 1956, Menderes highlighted the urge for a rearrangement of the port area of Karakoy, considered the neuralgic heart of the city traffic (Altun, 2003). After that conference, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Mosque in Karaköy was demolished in 1958. When we compare Sarayburnu Tıbbiye - Yedekçiler Masjid / Degirmen Ocağı Mosque with these buildings, it can be said that even if the others disappear due to their location, they remain in the city's memory.

Al-Najaf (Al-Nedjef) which is the third most important theological center after Mecca and Medina is one of the most important historical cities in Iraq. The city has a unique architecture and urban structure. Iraq was officially declared through a League of Nations mandate under British control in 1920. After the country became the Kingdom of Iraq in 1932, it was growing prodigiously. During this period the city was transformed into a British city model on social, cultural, and architectural scales. The change was based on modern planning systems and modern public transportation just like İstanbul during Adnan Menderes Era. In the 1950s, a nationwide plan for urban development projects started in the historical cities including Al-Najaf. According to the development projects historical city walls, monuments, historical buildings, and mosques, were demolished to provide space for urban design.

3. Findings and Discussion

The most important record about the history of the Sarayburnu Tıbbiye-Yedekçiler Masjid/Degirmen Ocağı Mosque, the subject of the research, is included in Ayvansarayı Hüseyin Efendi's book titled *Istanbul Mosques and Other Religious and Civil Architectural Structures: Hadikatul'l-Cevami* compiling the records he kept by traveling around 821 mosques and masjids built in İstanbul until 1768 (Ayvansarayı, 2001).

In the 2001 edition of the book, it is stated: "*Hadikatü'l-Cevami is an important work by Ayvansarayı Hüseyin Efendi, who visited 821 mosques and masjids in İstanbul until 1768, made examination and research about them, and told about their founders, co-founders, and minbar makers, those who established other foundations within them, religious and civil architectural works in the vicinity of these mosques and masjids, such as schools, madrasas, tekkes, fountains, sebils, mansions, coastal palaces, as well as the lives of the famous people buried in the cemeteries near them, the sheikhs of the tekkes, and the biographies of the relevant important people.*" (Galitekin, 2001).

The record for the Sarayburnu Tıbbiye-Yedekçiler Masjid/Degirmen Ocağı Mosque in the Hadikatü'l-Cevami, says "*It was built for the patients of the bostanjis by the heaven-blessed Suleiman the Magnificent. It had no neighborhood.*" As understood from this expression, the Mosque was built during the reign of Suleyman the Magnificent (1520-1566) during the Ottoman Empire Period to treat and/or quarantine the 'bostanjis', the infantry responsible for the protection of the palace and the security of the city. This statement suggests that the initial function of the Mosque was not as a place of worship. In this respect, it can be argued that the Mosque served as a hospital or community clinic during its initial years of construction. However, the fact that Ayvansarayı Hüseyin Efendi listed the building as a 'mosque' suggests that by the time Hadikatü'l-Cevami was written (1768), the building had been repurposed and used as a mosque.

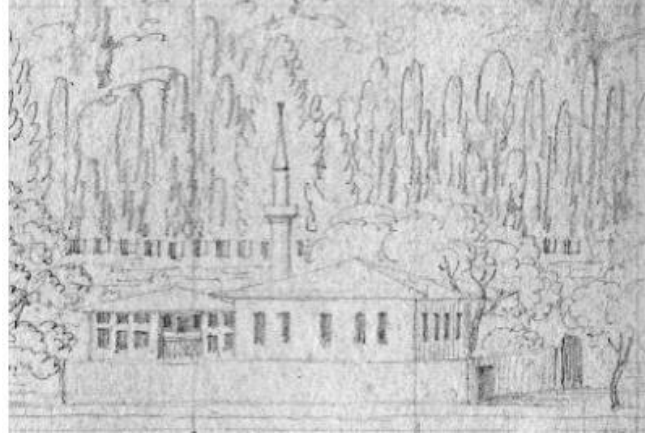

Figure 5: 18th century drawing by Antoine-Ignace Melling showing Sarayburnu Tıbbiye-Yedekciler Masjid/Degirmen Ocagi Mosque (Arts and Culture, 2023)

In the late 18th century panoramas of Istanbul by the German architect-painter Antoine-Ignace Melling, known to have been in Istanbul from 1784 to 1822 (Kayaalp, 2019), the Mosque is clearly seen in the shoreline of the Historical Peninsula (see Figure 5). Kauffer's map of Istanbul dated 1776 describes the building as a 'Patients' Room' or the 'Sickness Room' (*Hasta Odası*) before its use as a mosque. There is also a photograph of the Mosque taken by Sébah & Joaillier dated 1885 (see Figure 6).

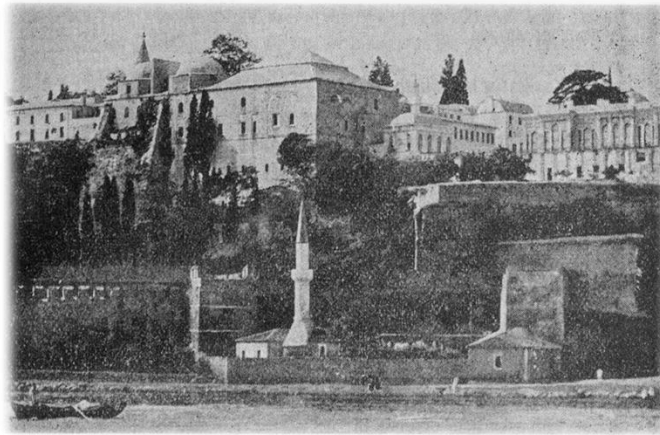

Figure 6: Photo by Sébah & Joaillier dated 1885 (eskiistanbul.net, 2023)

3.1. Location of Sarayburnu Tıbbiye-Yedekciler Masjid/Degirmen Ocagi Mosque

It is understood from the surviving photographs of the Mosque that it was built on the seaside section of the Topkapı Palace, which is now called Sarayburnu (Seraglio Point), on the outer part of the seawalls, also known as the Marmara Walls.

There are 8 known gates on the seawalls that form the border between the Historic Peninsula and the sea. These gates are Degirmen Gate, Lazaros Gate, Saray Gate (Palatium Magnum), Çatladıkapı, Langa Gate (Vlanga), Emilianos Gate, Samatya Gate (Psamatia), and Narlı Gate (Yannis). Many of these gates have not survived until today. Degirmen Kapı, one of the gates on the seawalls, also gave its name to Sarayburnu Tıbbiye-Yedekciler Masjid / Degirmen Ocagi Mosque. Known to have been built by the Ottomans, this gate can still be seen in Sarayburnu today (see Figure 7). It can be argued that the Mosque is also located close to this gate.

Figure 7: Sarayburnu Degirmen Gate today (biristanbulhayali.com, 2023)

3.2. Construction of Sarayburnu Tıbbiye-Yedekçiler Masjid / Degirmen Ocağı Mosque

Insufficient documents about the architectural structure of Sarayburnu Tıbbiye - Yedekçiler Masjid / Degirmen Ocağı Mosque was found during the research. However, based on the photographs available, it can be argued that the Mosque is a masonry building made of cut stone with a rectangular plan and located in a courtyard surrounded by walls with two windows on each. It is understood from the archive photographs that its hip roof is covered with tiles and it has a white-painted minaret with a single balcony, made of ashlar stone. It can be argued that the building is smaller than the surrounding buildings, but as it is on the border of the sea walls, it can be easily recognized from the seaside. In addition, in the early photographs, a pavilion-like structure that is thought to be wooden, with many windows can be seen next to the main building (see Figure 8).

Figure 8: Sarayburnu Degirmen Gate (Cangul, 2023)

Tıbhane-i Amire (Faculty of Medicine), the first medical school in the Western sense, was established in the Tulumbacıbaşı Mansion in Şehzadebaşı on March 14, 1827, with the contributions of physician Mustafa Behçet Efendi in the wake of Sultan Mahmut II's innovation movements. In 1831, in addition to the Tıbhane-i Amire, the Cerrâhhâne-i Amire (Faculty of Surgery) was established in the same building. Thus, the lower floor of the Tulumbacıbaşı Mansion in Şehzadebaşı was allocated to the Cerrâhhâne-i Amire and the upper floor to the Tıbhane-i Âmire. As this did not allow both institutions to work together in a limited area, as a temporary work around, the Cerrâhhâne-i Amire was moved to one of the extensions of the Topkapı Palace. Cerrâhhâne-i Amire remained to serve students in this building as a boarding school for 8 years (Öztürk & Şaylıgil, 2015). This building, which was used in 1831 for the treatment of bostanji patients, is called the 'Patients' Room' or the 'Sickness Room'

(Hasta Odası). The building is clearly seen in the plan drawn by Kauffer based on his research between 1776 and 1786 (see Figure 9).

Figure 9: Plan by Fr. Kauffer dated 1776 (agefotostock.com, 2023)

The Cerrâhhâne-i Amire was soon moved from Gülhane Medical School due to the limited facilities of the building and its exposure to the sea, making it vulnerable to weather conditions. In 1839, Tibhane-i Âmire and Cerrahhane-i Âmire were merged and named Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane (Imperial School of Medicine). Following the move of Cerrahhane-i Âmire from the building, it remained dormant and used as an outbuilding by the boatmen and fishermen in the region for a while. It is not clear if the building was used as a mosque during this period.

The building is clearly depicted on the Ekrem Hakkı Ayverdi Maps drawn by officer engineers between 1875 and 1882 and later published by Ekrem Hakkı Ayverdi (see Figure 10). The use of the building as a mosque is understood from the fact that it is recorded as 'Degirmen Kapı Mosque' on maps dated 1875. Prior to 1875, the Mosque was depicted as a mosque on the Moltke Map of 1852 and on the School of Engineers maps of 1854 and 1847 respectively. On the 1918 Necip Bey Map, the Mosque was also depicted as a plan.

Figure 10: Plan by Ekrem Hakkı Ayverdi Maps dated 1875 and 1882 (Artan, 2011)

The Mosque is known to have served as a place of worship until the 1930s (see Figure 11). Subsequently, the Mosque remained dormant, its minaret was demolished in 1945 and it was completely destroyed during the construction of the Sarayburnu coastal road within the scope of the development activities in 1956 (İSTED, 2023), even though it did not stand on the road elevation (see Figure 12). Today, the registration and archival research of the building and the related projects have been completed by the Istanbul Association for the Preservation of Environment, Culture, and Historical Artifacts (ISTED) as of 2013.

Figure 11: Postcard featuring Sarayburnu Tıbbiye - Yedekçiler Masjid / Degirmen Ocagi Mosque (oldcite.com, 2023)

Figure 12: Last photograph of Sarayburnu Tıbbiye-Yedekçiler Masjid / Degirmen Ocagi Mosque Around 1950's (eskiistanbul.net, 2023)

CONCLUSION:

The change in the shoreline of the Historic Peninsula continues today. There is no way to prevent the change; however, the buildings that have not survived to the present day due to the change can be remembered. The transfer of buildings that have not survived to the present day to the next generations through various means is also essential for the preservation of urban memory.

Therefore, it is concluded that Sarayburnu Tibbiye - Yedekciler Masjid / Degirmen Ocagi Mosque, which disappeared completely from the shoreline of the Historic Peninsula as a result of the 'Reconstruction Movement in Istanbul' initiated by Adnan Menderes, the prime minister of the period in 1956, has not been adequately studied in both architectural history and urban history research, and thus has been erased from memory.

This situation shows that the demolition of existing historical buildings for modernization is not a special situation for our country. However, it is noteworthy that the historical buildings existing in the urban texture were destroyed, especially after the Second World War. For this reason, it can be said that the Sarayburnu Tibbiye - Yedekciler Masjid / Degirmen Ocagi Mosque, which disappeared completely from the shoreline of the Historic Peninsula as a result of the 'Reconstruction Movement in Istanbul', was destroyed due to the policies of the similar period.

Until the mid-20th century, the building was known by the people of the city thanks to its location in front of the sea walls, but today it can be stated that it is not even traceable. This will lead to an inadequate evaluation of the resources available in the long term and will make the already confusing archival information even more incomprehensible. A concrete example of this situation is that even the name of the Mosque, the subject of the research, is referred to differently in many sources. Therefore, the title of the study includes two names for the Mosque.

In conclusion, it was noted that the building subject to the research was named in different sources as Patients' Room-Patient Room (Hasta Odası) (because of its use to treat and quarantine the patients of the bostanjis), Bostancı Tabhane Masjid (because of its use in the Ottoman period by the bostanjis to recover/rest after illness; it is thought that it also served as a place of worship in this period), Sarayburnu Tibbiye Masjid (because of its use in the name of Cerrâhhâne-i Amire affiliated to Tıphane-i Amire), and Sarayburnu Yedekciler Masjid (because of its use by fishermen upon the relocation of the Cerrâhhâne-i Amire). It is thought that the word 'yedekçi' (towman) is used in two different senses. As such, in the period when sails and boats were widely used in the Bosphorus, a towman was a strong, well-built person who helped the vessels to overcome the currents of the Bosphorus by pulling a rope thrown from a boat at sea. These people are also called 'handlers' (Orhonlu, 1989). It is known that until the 1930s, the towmen worked on the shores of the Bosphorus for mooring boats. Another meaning of 'towman' in the Ottoman Empire is 'the one who tows an animal' (Koleva-Zvancharova, 2015). As such, those who took the sultan's substitute horses in campaigns and ceremonies were also called 'towman'. As this area was close to the palace stables, it can be assumed that the towmen, who were the people accompanying the horses on foot during the transportation of guests arriving at the palace by the sea, also used this building (Boyar & Fleet, 2010). However, no concrete evidence has been found for either assumption.

As a result, the building subject to the research was referred to in two different ways in the archival records as Degirmen Ocagi Mosque (because it is close to the place where it is assumed to have been a mill in the past on the Seawalls) and Degirmen Kapı Mosque (because there is a passage called Degirmen Kapı close to the Mosque on the Seawalls). However, the periods of these names are ambiguous. In this respect, it is clear that further detailed research is warranted in the city maps and historical documents of the Historic Peninsula.

This study aims to transfer a historical building, which does not exist today but is known to have existed in the city shoreline in previous periods, to the next generations; however, it has been understood that the lifespan of lost values is limited to human memory. In this respect, it has been concluded that development activities carried out without considering the historical urban texture cause damage not only to the topography but also to the urban memory. Therefore, it is essential to

conduct detailed academic studies of historical buildings with an important place in urban memory to create an inventory that may be transferred to the next generations.

Compliance with Ethical Standards

Conflict of Interests: *There is no conflict of interest between the authors or any third-party individuals or institutions.*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Funding Disclosure: *No financial support was required in this study.*

Acknowledgement: *We have no thanks.*

REFERENCES:

- agefotostock.* (2023, 1 1). Retrieved from agefotostock:
<https://www.agefotostock.com/age/en/details-photo/map-of-the-seraglio-point-istanbul-turkey-by-fr-kauffer-1776-1786-surveys-with-additional-information-from-barbie-de-bocage-1819/MEV-11936971>
- Akpınar, İ. (2003). *The Rebuilding of İstanbul After The Plan of Henri Prost.* London Bartlett School of Graduate Studies .
- Akpınar, İ. (2016). The Rebuilding of İstanbul Revisited: Foreign Planners in the Early Republican Years. In B. Kolluoğlu, & D. Yükeker, *New Perspectives on Turkey* (59 - 92). Cambridge University Press.
- Altun, M. (2003, 1 109). Karaköy Mescidi'nin meçhul akıbeti. *Toplumsal Tarih*, (36-39).
- Artan, T. (2011). Royal Weddings and the Grand Vezirate:institutional ans symbolic change in the early 18th century. *Royal Courts and Capitals* (379). -:
- arts and culture.* (2023, 1 2). Retrieved from arts and culture:
<https://artsandculture.google.com/asset/masjid-of-the-bostancilar-tabh%C3%A2ne-antoine-ignace-melling/nQHGOZw57UXLNA?hl=tr>
- Ayvansarayi , H. (2001). *İstanbul Camileri ve Diğer Dini Sivil Mimari Yapılar; Hadikatul'l-cevami.* İstanbul: İşaret Yayınları.
- Barman, A. (1979). *Prost'un İstanbul Nazım Plan çalışmaları: İstanbul/yok edilen kültür mirası.* İstanbul: İmar İskân Bakanlığı Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu Başkanlığı.
- biristanbulhayali.com.* (2023, 1 1). Retrieved from biristanbulhayali.com:
<http://www.biristanbulhayali.com/istanbulun-unutulan-bir-kapisini-hatirlamak>
- Boyar, E., & Fleet, K. (2010). *A Social History of Ottoman Istanbul.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Cangul, C. (2023, 8 16). *eski istanbul.* Retrieved from <http://www.eskiistanbul.net/3874/denizden-topkapi-sarayi-gorunumu#lg=0&slide=0>: <http://www.eskiistanbul.net/3874/denizden-topkapi-sarayi-gorunumu#lg=0&slide=0>
- Cezar, M. (1963). *Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler.* İstanbul: Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri .

- Coser, L. A. (1977). *Georg Simmel (1858–1918), Masters of Sociological Thought, Ideas in Historical and Social Context*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Çelik, Z. (1986). *Changing Istanbul, A City History of Istanbul*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Çelik, Z. (1997). *Urban Forms and Colonial Confrontations, Algiers Under French Rule*. Berkeley: University of California Press.
- Çifçi, Y. (2019, 2 2). Modernisation in the Tanzimat period and the Ottoman Empire: An analysis of the Tanzimat Edict within the scope of the modern state. *Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, pp. 14-24.
- Erkan, D. (2011). Matrakçı Nasûh'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Notlar. . *Osmanlı Araştırmaları*, 181-197.
- eski istanbul*. (2023, 1 2). Retrieved from galata-kulesi-nden-sarayburnu-mihran-iranian-fotografi: <http://www.eskiistanbul.net/7379/galata-kulesi-nden-sarayburnu-mihran-iranian-fotografi-1890#lg=0&slide=0>
- eskiistanbul.net*. (2023, 1 1). Retrieved from eskiistanbul.net: <http://www.eskiistanbul.net/7195/topkapi-sarayi-ve-sarayburnu-degirmen-ocagi-camii-sebah-ve-joaillier-fotografi#lg=0&slide=0>
- Galitekin, A. N. (2001). *Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Ali Sâtî Efendi, Süleymân Besim Efendi, Hadîkatü'l-Cevâmi' (İstanbul câmileri ve diğer dinî-sivil mi'marî yapılar)*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Gennadius Library*. (2023, 1 2). Retrieved from Gennadius Library: <https://www.ascsa.edu.gr/research/gennadius-library>
- Gözyaydın, İ. (2007). A Concept of Virtual Reality: 'effectiveness' of urban planning in Turkey. In G. Kocan, *ransnational concepts transfers and the challange of the peripheries* (pp. 261-285). İstanbul: İstanbul Technical University Press.
- Hamadeh, S. (2008). *The City's Pleasures: Istanbul in the Eighteenth Century*. Seattle: University of Washington Press.
- Hasol, D. (2006). Urban Growth and Istanbul: A Rise in Population from 1 Million to 12 Million. *1st Urban Design International Congress*. İstanbul.
- İnalçık, H. (1994). How to Read Ashik Pashazade's History. *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Menage*, 139-156.
- Inchichean, G. (1956). *Onsekizinci Asırda İstanbul*. İstanbul: İstanbul Fethi Derneği.
- İSTED. (2023, 4 23). *Fatih Haber*. Retrieved from İSTED: <https://isted.org.tr/ihyasi-suren-eserler/sarayburnu-tibbiye-camii/detay>
- Jackisch, B. A. (2014, 6). The Nature of Berlin: Green Space and Visions of a New German Capital, 1900–45. *Central European History*, pp. 307 - 333.
- Kauffer, F. (1789, 1 1). *arşiv salt araştırma: Plan de la ville de Constantinople et des ses faubourgs tant en Europe qu'en Asie levé géométriquement en 1776 par Fr. Kauffer vérifié et augmenté en 1786*. Retrieved from SALT Research: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/116051>

- Kayaalp, A. (2019, 2 14). Antoine Melling: Hayatı, Eserleri Ve "Voyage Pittoresque De Constantinople Et Des Rives Du Bosphore" Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies-Historical Analysis Dergisi*, pp. 233-288.
- Kayra, C., & Üyepazarcı, E. (1992). *II. Mahmut'un İstanbul'u, Bostancıbaşı Sicilleri*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Koleva-Zvancharova, M. (2015, 1 1). *To the History of Guilds in Istanbul According to a 19th Century Register*. Retrieved from <https://openaccess.29mayis.edu.tr/>: https://openaccess.29mayis.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12723/2397/ToTheHistoryofGuildsIn_MilenaKolevaZvancharova.pdf?sequence=1
- Kuban, D. (1995). Menderes ve İstanbul. In N. Akbayar, & E. Işın, *Dünden bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (p. 365). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- oldcite.com. (2023, 1 1). Retrieved from oldcite.com: https://oldcite.com/picture.php?/14624-ahirkapi_sahili_solda_gorunen_gunumuze_ulasmayan_yedekciler_mescidi_bostanci_tabhane_mescidi/categories
- Orhonlu, C. (1989, 1 13). Boat Transportation in Istanbul An Historical Survey. *Turkish Studies Association Bulletin*, pp. 1-21.
- Özler, Ş. (2007). *Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları (1934-1995)*. İstanbul: Mimarlar Odası.
- Öztürk, H., & Şaylıgil, Ö. (2015, 7 3). From the Medicine in Ottoman Madrasahs to Faculty of Medicine. *Konuralp Tıp Dergisi*, pp. 174-185.
- Quataert, D. (2000). *The Ottoman Empire 1700-1922*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosenthal, S. (1980, April 2). Foreigners and Municipal Reform in Istanbul: 1855-1865. *International Journal of Middle East Studies*, pp. 227-245.
- Soysal, H. (2021). *Topkapı Sarayı'nda Sur-u Sultanı*. Edirne: Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Tanyeli, U. (2023, 2 1). *Salt Research*. Retrieved from archives.saltresearch.org: <https://archives.saltresearch.org/bitstream/123456789/143173/1/ECOBARCE089.pdf>
- Vakfı, A. L. (2022, 1 30). *Travelogues*. Retrieved from Gezinlerin Bakışı: <https://tr.travelogues.gr/travelogue.php?view=50&creator=1175024&tag=9437#:~:text=Flaman%20gezin%20ve%20sanat%C3%A7%C4%B1%20Cornelis,do%C4%9Fu%20Hindistan'a%20okadar%20vard%C4%B1>.
- Yerasimos, S. (2010). *İstanbul: İmparatorluklar Başkenti*. İstanbul: TarihVakfı Yurt Yayınları.
- Yeşil, E. Ş. (2009, Aralık 1). Taksim Topçu Kışlası. *Beyoğlu Belediyesi Üç Aylık Dergisi*, pp. 7-15.

Bağdat Caddesi-Erenköy Mahallesi Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Aktörlerin Rolü ve Karşılaşılan Sorunlar

Urban Transformation Practices Around Bağdat Street- Erenköy Quarter: The Role of Actors and the Problems Encountered

Merve ÇOBAN ÇINAR¹ , Evrim ÖZKAN²

öz

Türkiye’de son dönemde kentsel dönüşüm uygulamaları geniş bir mevzuat yelpazesinde hızla gerçekleşmekte, bu uygulamalar dönüşümün odağında rant olduğu yönünde yaygın eleştirilere neden olmaktadır. Makalenin amacı; Kadıköy ilçesi sınırları içerisinde yer alan Bağdat Caddesi Erenköy Mahallesi’nin altı sokağında yürütülmekte olan parsel bazlı konut-eksenli kentsel dönüşüm uygulamalarında riskli yapı tespit ve planlama evresi ile proje tasarım evresinde yaşanan sorunlara odaklanmak ve bu sorunları aktörler ve kentsel dönüşüm aşamaları bağlamında ortaya çıkarmaktır. Yöntem kapsamında; çalışma alanının tarihsel süreç analizi yapılmış, 2017 tarihli Kadıköy Belediyesi Stratejik Alan Raporu’nun incelenmesi süreçteki unsur ve aktörleri belirlemede faydalı olmuştur. Alan çalışması kapsamında Erenköy Mahallesi sekiz binanın dönüşüm süreçlerini anlayabilmek üzere görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen verilere göre riskli yapı tespit ve planlama evresi ile proje tasarım aşamasında sıklıkla sorunlar ile karşılaşıldığı belirlenmiştir. Anlaşmazlığa neden olan sorunların başında kat maliklerinden gelen arsa rantı odaklı istekler nedeniyle müteahhitlerin fiilen gerçekleştiremeyecekleri işlere sözleşme imzalamaları ve maliyet yükü nedeniyle süreci tamamlayamaması gelmektedir. Söz konusu isteklerin ortaya çıkardığı diğer bir sıkıntılı durum da müteahhitlerin şartları kabul etmemesi ve riskli yapı olarak belirlenmiş yapıların dönüşmeden beklemesidir. Odağında parsel ölçekli rant beklentisi olan bu talepler, dönüşüm süreçlerini tıkayarak olası bir depreme yönelik kentsel riskleri büyütmektedir. Yapılan çalışmada elde edilen verilerin, takip eden uygulamalar ve mevzuat değişiklikleri için öneri niteliğinde olması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm, Rant, Aktörler, Bağdat Caddesi, Kadıköy

ABSTRACT

In Turkey, urban transformation applications have been taking place rapidly in a wide range of legislation in recent years, and these applications cause widespread criticism that the focus of transformation is rent. The purpose of the article; The aim of this study is to focus on the problems experienced in the risky building detection and planning phase and project design phase in parcel-based housing-axis urban transformation applications carried out in six streets of Bağdat Caddesi Erenköy District located within the borders of Kadıköy district, and to reveal these problems in the context of actors and urban transformation stages. Within the scope of the method; The historical process analysis of the study area was made, and the examination of the 2017 Kadıköy Municipality Strategic Area Report was useful in determining the elements and actors in the process. As part of the field study, interviews were held in order to understand the transformation processes of eight buildings in Erenköy District. According to the data obtained, it has been determined that problems are frequently encountered during the risky building detection and planning phase and the project design phase. At the beginning of the problems that cause disputes are the contractors signing contracts for the works that they cannot actually perform due to the land rent-oriented requests from the flat owners and the inability to complete the process due to the cost burden. Another troublesome situation caused by the aforementioned requests is that the contractors do not accept the conditions and the structures determined as risky structures are waiting before they can be transformed. These demands, which focus on parcel scale rent expectation, clog the transformation processes and increase the urban risks for a possible earthquake. It is aimed that the data obtained in the study will be a recommendation for the following practices and legislative changes.

Keywords: Urban Transformation, Rent, Stakeholders, Bağdat Street, Kadıköy

¹ Corresponding Author: İstanbul Kültür Üniversitesi, mmervvecoban@gmail.com, 0000-0003-2414-8942

² İstanbul Kültür Üniversitesi, evrim.ozkan@yahoo.com, 0000-0001-6720-0232

GİRİŞ:

Kentsel Dönüşüm kentlerin yaşadığı ekonomik, sosyal ve mekânsal problemlere; yenileme, yeniden canlandırma, sağlıklaştırma, koruma, yeniden yapılandırma çalışmalarıyla sorunları ortadan kaldırma amacıyla yürütülen bir eylemler şemsiyesi olarak görülebilir. Batı Avrupa'da II. Dünya Savaşı sonrası kentsel yeniden inşa süreçlerinin bir parçası olarak başlayan dönüşüm uygulamaları, özellikle 1980 sonrasında, sanayisizleşme ile ortaya çıkan kentsel çöküşün giderilmesi amacıyla farklı stratejiler altında devam etmiştir (Roberts, 2000; Tallon, 2010). Bugün kentsel dönüşüm, farklı coğrafyalarda yapı ve alan bazında yürütülmektedir. Söz konusu pratikler, fiziksel boyutlarının dışında, toplumsal ve ekonomik boyutlar da taşımaktadır (Roberts ve Sykes, 2000; Keleş, 2004). Bu farklı boyutlar ve sözü edilen farklı eylemler, kentsel dönüşüm sürecine merkezi idare, belediyeler, özel sektör, kat malikleri, sivil toplum örgütleri (Carter, 2000; Turok, 2004; McCarthy, 2005; Spit, 2004; Görgülü, 2005; Göksu, 2004) gibi pek çok aktörün dahil olmasını gerektirmektedir.

Türkiye'de ise, kentsel dönüşüm pratiklerini başlatan milat çizgisini farklı dönemlere koyabilmek mümkündür. Bir bakışa göre, kentsel dönüşüm bir modernleşme yöntemi olarak gerçekleştirilen kentsel planlar oluşturularak hayata geçirilmiştir (Polat, 2015). Tekeli (2001) yılındaki eserinde; Modernleşmenin bir göstergesi olarak az yoğunluklu bahçeli evlerden oluşan kentsel bir yapılaşma oluşturularak dönüşümün uygulandığından söz etmiştir. Bununla birlikte tüm kentin bütünsel olarak planlanması ve dönüştürülmesi amacıyla yola çıkılmasına karşın yerel yönetimlerin ekonomik nedenlerden dolayı, çoğu zaman yeni oluşan semtlerde sözü edilen çalışmaları gerçekleştirebildiğinin altını çizmektedir (Tekeli, 2001).

Bir başka bakış açısına göre, Türkiye'de kentsel dönüşümün, 1940'lı yılların ortalarından itibaren kırdan kente göçle birlikte büyük kentlerde ortaya çıkan ve kısa sürede gerek nüfus gerekse alansal olarak önemli derecede büyüme gösteren gecekondu alanlarının (Keleş, 2004) dönüştürülmesini hedefleyen mevzuat ve uygulamalara bağlı olarak ortaya çıktığı da söylenebilir. Bu bağlamda 775 sayılı Gecekondu Kanunu önemli bir kırılma noktasıdır.

Kabul gören bir diğer ayrıç ise, kentsel dönüşümü tetikleyen unsurun 1999 Doğu Marmara Depremleri olduğudur. Depremi şiddetli biçimde yaşamış olan İstanbul'da, deprem sonrasında yapı ve zeminin taşıdığı risklere dair ilk tespitler önemli çalışmalarla ortaya konulmuştur (İBB-JICA, 2002; İBB Planlama ve İmar Dairesi Zemin ve Deprem İnceleme Müdürlüğü 2003; İBB, OYO, B.Ü. Kandilli Rasathanesi, 2009). Bu çalışmalar, İstanbul'da özellikle gecekondulaşmayla birlikte kontrolsüzce gelişmiş ve İmar affına dair mevzuat ile adeta desteklenmiş olan riskli konut stokunun dönüşmesi gerektiğine ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Takip eden yıllar içerisinde kanun ve yönetmeliklerde yapılan değişikliklerle oluşan dönüşüm mevzuatı, 1950'li yılların ortalarından bugüne uzanan geniş bir yelpazede, yerel ve merkezi yönetimleri dönüşüm konusunda yetkilendirmiştir (Yolcu, 2021). Böylelikle Bakanlık, Belediye, Toplu Konut İdaresi (TOKİ) gibi organlar dönüşecek alanları, ilgili mevzuata göre kentsel dönüşüm alanı, yenileme alanı, riskli alan, riskli yapı ya da rezerv alan gibi farklı şekillerde tarifleyerek ilan edebilme ve uygulama yapma ya da yaptırma yetkisiyle donatılmıştır. Bugün sözü edilen mevzuat çerçevesinde riskli yapı stokunun kamulaştırma, yıkım gibi uygulamalar ve mülkiyete ilişkin düzenlemeler yoluyla dönüştürülmesi hedeflenmiştir.

2012 tarihli 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanuna göre riskli yapı stokunun belirlenmesi, kamulaştırma, yıkım gibi uygulamalar ve mülkiyete ilişkin düzenlemeler yoluyla sözü edilen yapıların dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Gerçekleştirilen uygulamalar, kentsel dönüşüm gereğini ortaya koyan bilimsel dayanaklardan öte, 1980 yılından itibaren benimsenen neo-liberal politikalar çerçevesinde yoğun biçimde devam etmekte olan inşaat faaliyetleri ile birleşerek arsa rantı yaratmaya temellendiği gerekçesiyle ilgili literatürde eleştirilere sahne olmaktadır. Eleştiriler arsa rantı

yaratmak amacıyla gerçekleştirilen uygulamalar sonucunda ortaya çıkan soylulaştırma, zorla yerinden etme, yoksullaşma, mülksüzleşme (Özden, 2010; Öktem, 2011; Türkün, 2014) gibi pek çok olumsuz gelişmenin altını da çizmektedir.

Bu çalışmanın hipotezi; kentsel dönüşüm uygulamalarının, mevzuat ve imar düzenleme yoluyla, olumsuz sonuçlar üreten konut eksenli ve parsel bazlı tekil dönüşümlere indirgenmiştir. Üst-orta düzey gelir grubunun yer aldığı ve yerinde yenileme uygulamalarının yoğun olarak gerçekleştirildiği bir alan olması sebebiyle İstanbul İli, Kadıköy ilçesi, Bağdat Caddesi Erenköy Mahallesi araştırma alanı olarak seçilmiştir. Bu bağlamda; çalışmada, yanıt aranan araştırma soruları; (a) kentsel alanlarda parsel bazlı dönüşümlerde olumsuz deneyimlere neden olan etkin faktörlerin neler olduğu, (b) bu faktörlerin kentsel dönüşüm süreçlerinin hangi aşamalarında ortaya çıktığı ve (c) süreçte yer alan hâkim aktör yapısının bu olumsuzluklara ne şekilde etki ettiği. Bu aşamalar içerisinde riskli yapı tespit ve planlama evresi ile proje tasarım evresine odaklanan bir inceleme benimsenmiştir. Çalışma bulgularından hareketle getirilecek önerilerin, ilerleyen süreçte gerçekleştirilmesi planlanan kentsel dönüşüm uygulamaları için yönlendirici olması hedeflenmektedir.

1. Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Yaşanan Olumsuzluklar

Kent merkezleri, nüfusun fazla ve ekonomik hareketliliğin yoğun olduğu kentsel bölgelerdir. Kentsel büyümedeki hızlanış, arsaların arazi kullanım biçimini farklılaştırmakta, ortaya çıkan yenileme fikirleriyle dönüştürülen güncellenmiş kullanım şekilleri, bu alanların değerini daha çok arttırmaktadır (Ertürk ve Sam, 2009). Aynı zamanda, üretilen ürünün değerinin arz-talep durumuna göre belirlenmesinin temelinde, hizmete en kolay ulaşım sağlanabilen şehir merkezlerine birinci derecede yakın olan taşınmaz mülklerin değerinin de en fazla olması olgusu yatmaktadır (Evans, 1983).

Engels 1872 yılındaki Konut Sorunu adlı çalışmasında; modern şehirlerin büyümesi ve bu şehirlerin bazı bölümlerine, daha çok merkezi yerlerine, büyük ölçüde artan bir değer verdiğini belirtmiş nitekim bu alanlarda inşa edilen yapılar aslında bu değeri artıracak yerde değerini düşürmekte ve günümüzde değişen toplumsal değişimlerin ihtiyaçlarını karşılayamamaktadırlar. Bu nedenle yapılar yıkılarak, yerlerine yeni yapılar yapılmaktadır. (Engels, 1992). Harvey' de (2006) bu konunun altını çizmiş; şehir merkezinin ve arsa rant değerinin yüksek olduğu bölümlerde arsa değerlerinin, üzerindeki yapıların değerlerinin çok daha fazla olduğuna değinmiştir. Eskimiş ve yıpranmış durumdaki konutların, yeni bir konut tipine ya da toprak kullanımında yapılacak bir değişim ile genellikle kentsel yenilemeyle sonuçlanarak spekülasyon baskılarının odağını oluşturmaktadır. (Harvey, 2006). Bir yatırım aracı olarak konut yatırıma olan artış, konut yapımını mümkün kılan imar uygulamalarına dikkat çekmektedir. İmar yetkileri, gerek imar planları gerek plan değişiklikleri bağlamında, imar rantlarının oluşumunu kolaylaştırmakta (Karayalçın, 2010), özellikle kentsel alanlarda yapılan imar planı değişiklikleri ile önü açılan kat sayısı artışı, altyapı ve ulaşım teknolojisinin yeniden yapılandırılması, toplu konut uygulamaları, sosyal konut projeleri, kentsel dönüşüm, yenileme, koruma projeleri gibi yeni imar uygulamalarının yer aldığı yönetim kararları ile bölgesel değerlerin yükselmesi sağlanmış bu da birçok soruna neden olmuştur (Keleş, 2013).

Kentsel dönüşüm aşamalarında ortaya çıkan aksiliklerin birçok nedeni bulunmaktadır (Cesur ve Gül, 2017). Bu sorunlar daha çok ülkelerin sosyo-kültürel ve ekonomik durumuna ve çıkarılmış olan kentsel dönüşüm yasalarına göre farklılaşmaktadır. Yine de kentsel dönüşümün tanımlanmış olan amaçları ele alındığında böyle bir özelleştirmenin veya farklılaşmanın bulunmadığı göze çarpmaktadır. Çoğu zaman ortak hedefin, dönüşüm yapılacak bölgede; toplumsal ve fiziksel çöküntülere çözüm oluşturması ve bu sorunları önlemek için yapılması olduğudur. Nitekim kentsel ihtiyaçları geri planda bırakan bireysel ekonomik rantlara öncelik verilen projelerin yaygınlaştığı görülmektedir (Kamış, 2022).

Ülkemizde kentsel planlama alanında seksenli yılların ortasında başlayıp doksanlı yıllarda zirveye ulaşan kamu mal ve hizmetlerinin özelleştirilmesi, Türkiye’de, kentsel mekân, inşaat sektörü yardımıyla bir yatırım mecrası haline getirilmiştir (Keskinok, 2022; Şengül, 2001, Eren, 2007). Sözü edilen politikalar inşaat sektörünün diğer sektörler karşısında orantısız büyümesine yol açmış, kentsel planlamanın, kentlerin bütününe yönelik bir düzenlemeler programı olmaktan çıkıp, özelleştirilen arsa ve araziler üzerinde yapılaşmanın düzenlenmesine ve indirgenir hale gelmesine neden olmuştur (Ersoy, 1997; Eren, 2022; Keskinok, 2022). Spekülatif yatırımlar içinde konut sektörü, yatırımcılar ve kat malikleri için geleceğe yönelik, yüksek kazanç sağlayan bir yatırım haline dönüşmüştür (Karayalçın, 2010). Türkiye’de yürürlüğe konulan İmar afları ve 1965 Kat Mülkiyeti Kanunu’yla yap-sat konut fikri yüksek katlı yapılaşmanın önemli bir yöntemi olmuş ve desteklenmiştir. Bahsi geçen mevzuat doğrultusunda ortaya çıkmış, ekonomik olanakları yetersiz olan yatırımcı için arazi ve para desteği bulması açısından karlı olan yap-sat mantığı özendirilmiş ve rant oluşumuna fayda sağlanmıştır (Tekeli, 2011). Yapsat mantığının ve rantın şehirler üzerindeki doğrudan etkisi; siyaset ve yerel yönetimler, imar planları ve plan notlarına bakılarak takip edilebilmektedir (Haştemoğlu, 2006; Özcan, 2000; Selçuk, 2013; Sevindik, 2009; Tekeli, 1988).

Ersoy (1997) 3194 Sayılı İmar Kanunu’nun yürürlüğe girdiği 1985 yılından 1997 yılına kadar belediyelerce yapılmış plan değişikliklerinin sebepleri ve neticeleri ile ilgili olan çalışmada plan değişikliklerinin çoğunda; eskisinden farklı imar işlevlerine ait bölgelerin konut bölgelerine çevrilmesi ve yeni yerleşim bölgeleri oluşturulması olduğunun altını çizmektedir. Yazara göre kamu alanından çıkartılma, yapı düzeninde değişim yapılması, kat artırımı, yolların değiştirilmesi, yol genişlemeleri ile ilgili değişiklikler de eklendiğinde, bu planlar ile şehirlerin nüfusunun artmasına neden olunmuş ve kentsel rant dağılımı da çok büyük ölçüde etkilenmiştir (Ersoy, 1997).

1999 Doğu Marmara Depremleri sonrasında kentleri dönüştürmek amacıyla mevzuatta yapılan düzenlemeler ve doğrudan kentsel dönüşümle ilgili olan 6306 Sayılı Kanun inşaat ve rant odaklı uygulamalara ilişkin tartışmaları gündeme taşımıştır. 2000’li yıllarda Türkiye’de kentlerin her biri dev inşaat alanlarına ve emlak piyasasına dönüşmüştür (Çavuşoğlu, 2016). “Yasal zorunluluklardan kurtulan inşaat sektörü kontrolsüz bir biçimde yüksek karlı yerlere müdahil olmakta, yerleşim alanlarına, ormanlara, parklara, doğaya, çevreye, soyut ve somut kültür varlıklarına geri dönüşü olmayan hasarlar vermektedir” (Şahin, 2015).

Kentsel dönüşüm olgusu, çerçevesi belli olmayan bir olgu olarak uygulamalarda ele alınmakta ve şehrin her yerindeki dönüşüm projelerinin, kentsel dönüşüm adı altında yapıldığı görülmektedir. Şüphesiz ki bu durum sınırları belli olmayan karışıklıklara neden olmaktadır (Kahraman, 2006). Kentsel dönüşüm kavramının niteliği, boyutu, hızı ve uygulama alanları değişerek, ilk söz konusu olduğu dönemde planlamaya alternatif bir uygulama yöntemi olarak değerlendirilse de (Şahin, 2006), artık günümüzde planlamanın ötesinde baskın bir güce dönüşmüştür (Bektaş, 2014).

Büyük şehirlerde kentsel yenileme; yerel yönetimler, kamu-özel sektör ortaklığı ile geliştirilen, yüksek rantlı bölgelerde uygulamaya konulan ve ıslah-imar planlarına alternatif olarak görülen bir yöntemdir. Yerel yönetimler ile özel sektör arasındaki görüşme ve anlaşma aşamaları da sistemde tanımlanmış olmadığından kentsel yenileme sonrasında elde edilecek çıktılarının kontrolü sağlanamamaktadır (Özkan ve Türk, 2016). Kentsel dönüşüm projelerinde fazladan ev üretilmesi, evlerin satılması yoluyla bölgeye yeni mal sahiplerinin taşınmasıyla alanda nüfusun artmasının önü açılmaktadır. Mülkiyet açısından bakıldığında, kentsel dönüşüm sonrasında maliklere tanınan haklar değerli bir tartışma noktasıdır. Nitekim 6306 Sayılı Kanun’un Uygulama Yönetmeliğinin 13. Maddesi 2. Fıkrasında riskli alan olduğu belirtilerek uygulanan projelerde, birçok ev ya da ticari alan alınabileceği belirtilmiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2012). Emlak sayısına ya da metrekaresine bir sınırlama

getirmeyen Kanun, tıpkı müteahhitlerin kar talebini tetiklediği gibi, mülk sahiplerinin de maksimum sayıda ya da metrekarede konut elde etme arzusunu tetiklemektedir (Okat ve İnce, 2021).

6306 sayılı Kanun'un uygulanmaya konulması ile yasayı çıkaranların öngöremediği başka sorunlar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu problemler kentsel dönüşüm konusu gündem haline gelmeden önce kat malikleri tarafından önemsenmeyen veya bilinmeyen arsa payı konusunun, yapılar hakkında alınacak kararlarda ve özellikle dönüşüm uygulamalarında "rant" bölüşümünde ana ölçüt olmasıdır. Arsa payı ile ilgili anlaşmazlıklar idari davalara konu olmakta ve mülk sahiplerinin kazanımlarının doğru hesaplanamamasına, uygulamaların adaletli ve seri bir şekilde uygulanamamasına ve halkın kentsel dönüşüm projelerine olan güveninin zedelenmesine neden olmaktadır (Yılmaz ve Demir, 2015).

Kentsel dönüşüm uygulamaları sonucunda ortaya çıkan olumsuzlukların varlığı, kentsel dönüşüm kavramının algısını değiştirmekte ve bu algının arka planında yatan nedenler; haksız kazanç, plansız şehirleşme, elde edilen rantın bölüşümünde toplum faydasından çok, özel sektör katılımcılarının ve diğer aktörlerin faydalanması olarak yansımaktadır. Bu bağlamda üretilen projelerin toplumsal odaklı değil, bireysel kâr odaklı olduğu değerlendirilebilir (Topçu, 2017). Bireysel karı toplumsallaştırmak adına, 2020 yılında 3194 sayılı imar kanunu ek madde 8'de değişiklik yapılarak bakanlığın onayladığı, imar planı değişikliklerinden ortaya çıkan değer artışının %75'lik kısmının bakanlığın dönüşüm hesabına aktarılması, diğer geri kalan paylarda büyükşehir belediyesinin olduğu illerde %15'inin büyükşehir belediyesinin hesabına ve %10'luk payında ilçe belediyelerine bırakılmasına karar verilmiş, ve bu çerçevede rantın bölüşümünün kamu yararına olması için pay alması sağlanmıştır.(Yolcu, 2021) Kentsel politikalar ve uygulamaların; sağlıklı kentleşmeyi, toplumsal faydayı, temel hak ve özgürlüklere odaklanması ileri gelirken; topluma göre özel mülkiyet, rant hedefi gibi birbiri ile ilişkili kısıtlamalar ve engellerle karşılaşmaktadır. Mülkiyet ve rant gibi konuların bütünleşmiş bu halinin, kentsel dönüşüm uygulamalarındaki aşamaları sekteye uğrattığı tespit edilebilir (Okat ve İnce, 2021).

6306 sayılı Kanun'un getirdiği "riskli yapı" olgusu ile Bağdat Caddesi'nde yoğun biçimde kentsel dönüşüm uygulamaları başlamıştır. Bağdat Caddesi'ndeki uygulamalar daha çok yıkıp, yerinde yeniden inşa etme şeklinde gerçekleşmekte, bina bazında yapılan dönüşüm uygulamaları parsel düzeyinde yıkımı ve aynı parsel üzerinde yeniden yapılanmayı içermektedir. İlan edilen dönüşüm alanlarında gerek yatırımcı gerekse hak sahipleri açısından yıkım ve yeniden inşayı cazip hale getirmek amaçlanmaktadır. Kadıköy İlçesinde yer alan Bağdat Caddesi bu çerçevede bahsedilmiş olan olumsuzlukların karşılaştığı ve parsel bazlı konut odaklı tekil dönüşümlerin yoğun olarak uygulandığı bir semt olması nedeniyle çalışma alanı olarak tercih edilmiştir.

2. Yöntem

Çalışmanın yönteminin kurgusu araştırma sorularından hareketle oluşturulmuştur. Kentsel alanlarda parsel bazlı konut odaklı dönüşümlerin gerçekleşmesinde olumsuzluklara neden olan etkin faktörlerin belirlenmesinde kavramsal kuramsal çerçeveden faydalanılmıştır. Olumsuzluk yarattığı tespit edilen faktörlerden hangilerinin Bağdat Caddesi Erenköy Mahallesi'nde bina bazlı kentsel dönüşüm süreçlerinde ortaya çıktığı ve aktörlerin bu sorunlarda ne şekilde etkili olduğu belirlenmek istemiştir. Yöntemin ilk aşaması alanda oluşan katmanları tespit edebilmek için 6 dönemde incelenmiş olan tarihsel süreç okuması ile başlamaktadır. İkinci aşamada; konu ile ilgili yapılmış olan akademik çalışmalar ile Kadıköy Belediyesi'nden temin edilen güncel çalışma olan 2017 tarihli Mekânsal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporundan destek alınarak durum tespiti yapılmıştır. Son olarak Bağdat Caddesi Erenköy Mahallesinde gerçekleştirilen alan çalışmasında doğrudan ölçülemeyen gömülü verilerin tespiti amacıyla yapılan görüşmelerle, kentsel dönüşüm aşamalarındaki sorunlar aktörler bağlamında irdelenmiştir. Bu bağlamda ilk olarak, bölgede 35 yıldır faal olan bir emlak firması sahibi ve çalışanları olmak üzere, 4 kişi ile görüşülmüştür. Bu görüşmelerde; güncel olarak kentsel dönüşüm hareketliliğinin fazla olduğu, müteahhitler tarafından tercih edilen ve fiyat artışının yüksek olduğu (Koylan, 2018) bir

bölge tercih edilerek kentsel dönüşüm toplantıları yapılan sokaklardaki bazı apartmanlar tespit edilmiştir. Çalışmanın devamında, Taş Mektep Sokakta kentsel dönüşüm kapsamında inşaatı tamamlanmış 2 bina, Kaşaneler Sokakta ve Hamam Sokakta kentsel dönüşüm toplantıları devam etmekte olan 2 bina, Bahariyeli Sokakta kentsel dönüşüm süreci devam eden 2 bina, Abdülhak Renda ve Şerafettin Sokaklarda ise, kentsel dönüşüm sürecinin tıkanıdığı birer bina hakkında güncel veriler, emlak firması sahibi ve çalışanlarının yanı sıra 3 kat maliki, 1 apartman temsilcisi ve yetkili emlak danışmanları ile gerçekleştirilen toplam 8 görüşme aracılığıyla elde edilmiştir. (Şekil 1)

Şekil 1. Bağdat Caddesi, Erenköy, Çalışma Alanını Kapsayan Sokaklar

3. Kadıköy İlçesi: Temel Göstergeler ve Risk Durumu

Kadıköy İlçesi, Anadolu Yakası'nda yer almaktadır. Kuzeyinde Üsküdar ve Ataşehir, doğusunda Maltepe ile komşu olan Kadıköy'ün nüfusu, 1965-2000 yılları arasında düzenli olarak artış göstermiştir. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) geçilen 2007 yılını takip eden 2008 yılında ise, nüfusunda %28 düşme yaşanmıştır. Bu azalışın sebebi, ilçe sınırlarında bulunan Ataşehir semtinin Kadıköy'den ayrılarak yeni bir ilçe haline getirilmesidir. 21 mahalleden oluşan Kadıköy İlçesi'nin mahallelere göre nüfus dağılımı Şekil 2'de verilmektedir. Buna göre nüfusun ağırlıkla kuzeyde toplandığı söylenebilir (Kadıköy Belediyesi Mekânsal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu, 2017).

Bağdat Caddesi'nin ilçedeki konumuna ve nüfus ile ilişkisine bakıldığında; Bostancı Çatalçeşme'den başlayan ve Zühtüpaşa Kızıltoprak'ta biten 5.5 km uzunluğundaki caddenin ilçenin güney kısmında güney doğu-kuzey batı istikametinde uzanan tek yönlü bir aks olduğu görülmektedir. Bağdat

Caddesi'ne sınırı olan Göztepe Mahallesi'nde 34.576 kişi yaşamakta ve bu değer, ilçe nüfusunun %7,6'sını oluşturmaktadır. Nüfusu 31.098 olan Erenköy Mahallesi'ni, 22.484 nüfus ile Suadiye Mahallesi takip etmektedir. Bağdat Caddesi'ne sınırı olan bir diğer mahalle olan Fenerbahçe Mahallesi 17.657 kişi, Caddebostan Mahallesi ise, 18.316 nüfusludur. Cadde'nin batı ucundaki bitim noktası olan Zühtü Paşa Mahallesi 8.095 kişiyi barındırmaktadır.

Tablo 1. İlçelere Göre Riskli Yapılar (Kadıköy Belediyesi Mekânsal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu (2017) verilerinden görselleştirilmiştir.)

Mahalle	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Toplam Riskli	Toplam Yapı	Riskli Yapı Yüzdesi
Caddebostan	23	75	63	115	46	25	347	1150	30,17%
Suadiye	20	80	63	142	73	33	411	1405	29,25%
Göztepe	21	71	64	143	90	33	422	1515	27,85%
Fenerbahçe	13	69	42	115	46	28	313	1168	26,80%
Erenköy	16	45	43	128	68	21	321	1227	26,16%
Feneryolu	10	38	30	73	44	27	222	995	22,31%
Kozyatağı	7	29	42	84	57	22	241	1105	21,81%
Bostancı	14	43	49	103	77	36	322	1498	21,50%
19 Mayıs	6	18	24	69	36	17	170	905	18,78%
Zühtüpaşa	3	14	9	15	18	13	72	580	12,41%
Sahrayıcedit	2	10	16	38	22	14	102	925	11,03%
Acıbadem	5	26	14	24	14	1	84	1440	5,83%
Osmanağa	2	20	10	17	15	13	77	1805	4,27%
Hasanpaşa	1	8	19	7	16	8	59	1386	4,26%
Koşuyolu	5	4	14	10	10	7	50	1295	3,86%
Caferaga	6	11	11	19	26	16	89	2443	3,64%
Rasimpaşa	0	6	1	7	4	4	22	1761	1,25%
Toplam	154	567	514	1109	662	318	3324	22603	14,71%

En fazla riskli yapı tespiti yapılmış mahalleler; yüzdesel olarak bakıldığında, Caddebostan, Suadiye, Göztepe, Fenerbahçe, Erenköy, Feneryolu, Kozyatağı ve Bostancı'dır.(Tablo 1) Belirtilen mahallelerde risk taşıyan yapı sayısı, toplam yapı stokunun %21,5- %30'u arasında yer almaktadır. Risk durumuna riskli yapı sayısı üzerinden bakıldığında, Göztepe Mahallesi ilk sırayı almaktadır. Mahalleyi; Suadiye, Caddebostan, Bostancı, Erenköy, Fenerbahçe, Kozyatağı ve Feneryolu Mahalleleri takip etmektedir. Gerek yüzdesel gerekse rakamsal açıdan değerlendirildiğinde, Bağdat Caddesi'nin ilişkili olduğu mahallelerin bina risk durumunun yüksek olduğu görülebilmektedir. İlçedeki kentsel dönüşüm alanları 6306 sayılı Kanun bağlamında tanımlanmıştır. Fikirtepe, Salı Pazarı-Hasanpaşa ve Bağdat Caddesi çevresinin de yer aldığı birçok mahallede alan ve bina bazlı kentsel dönüşüm uygulamaları ortaya çıkmıştır. Söz konusu kanunla ilçede afet riski taşıyan alanlarda yıkım ve yeniden inşa süreçlerine gidilmiştir. Duman (2015), İstanbul'da kentsel dönüşümle ilgili, farklı semtlerde ikamet eden kat maliklerinin beklentilerini araştırdığı çalışmada; Kadıköy' de nüfusun %74' ünün kentsel dönüşümü tercih ettiği, yenileme süreçlerine güvenle baktıkları görülmekte olup, kentsel dönüşümü isteme nedenlerinden en büyük etkenin "kendi sınıfına uygun bir eve ve sosyal çevreye sahip olma motivasyonu" olduğu sonucunun çıkarıldığı görülmektedir (Duman, 2015).

4. Bağdat Caddesi'nin Tarihsel Gelişimi

Bağdat Caddesi ve çevresindeki konut alanlarının oluşumunun 6 farklı dönemde ortaya çıktığı yapılan literatür çalışmaları sonucu ortaya çıkarılmıştır (Güney ve Tulum, 2018). Geniş bahçeler içinde yer alan 1930'lu yılların ahşap-kâgir köşkleri yıkılarak, yerlerine betonarme yapıım tekniği ile 2-3 kat arasında değişen müstakil konutlar inşa edilmiştir (Şekil 2). Kadıköy'e ulaşan demiryolunun öncelikle bu bölgeye gelmesi, alana üst gelir grubunu çekmiştir. Parsellerin bölünmesi ve ara sokakların açılmasıyla, geniş bahçeli köşkerin arazilerinin yerine daha küçük oturma alanlarına sahip müstakil konutlar yapılmıştır. 1950'li yıllarda üst-orta ve orta gelir grupları, konut bölgelerinde daralma görünen merkez semtlerden

taşarak, 19. yüzyılın yazlık alanlarını kaplamaya başlamış, sayfiye alanlarından daimî konut alanlarına dönüşüm olmuştur (Yazıcıoğlu, 2001). Bu grubun alana gelmesi nüfusun artmasına neden olmuştur.

Şekil 2. Şerafettin Sokak'tan bir köşk (Google Maps görüntüsü,2022)

Yüksek katlı yapılaşmanın başlangıcı, 1952 ve 1964 tarihli imar planları yoluyla imar haklarının çoğaltılması ve 1965 yılında 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu'nun kabul edilmesi ve uygulamaya konulması sonucunda bu dönemde gerçekleşmiştir. İmar planları sayesinde alanda 4 katlı bina inşa edilmesine onay verilmiş ve mahalledeki ilk apartman katmanının oluşumu 634 sayılı kat mülkiyeti yasasına dayandırılmıştır (Şekil 3). Menderes dönemi oluşturulan imar planlarında yapıların arsa içerisindeki yerleşimi için çekme mesafeleri belirlenmiş, yükselen arsa fiyatlarının da olmasıyla, yeni yapılan binalar parselin çekme mesafeleri dışında kalan alanlarının imar planlarına ve ilgili mevzuata aykırı kullanılmasına neden olmuştur. (Arıkan ve Gökmen, 2016).

Şekil 3. İskele Sokak'tan 1960'lı yıllardan bir dönem apartmanı (Google Maps görüntüsü, 2020)

1970'li yılların ikinci kısmında imar planı uygulamaları sayesinde 15-20 yıllık 4-5 katlı yapılar yıkılarak 8-12 katlı konutlar inşa edilmiştir (Şekil 4). Bu süreçte, Kadıköy'de on yılda yapı yoğunluğunun ve nüfusun iki kattan fazla arttığı görülmektedir (Görgülü, 2017). Kaliteli yapı üretimleri görülen bu dönemde, alanı tercih eden insan profili de değişmiş ve bölgede arsa ve konutlarda değer artışı yaşanmıştır.

Şekil 4. Kaşaneler Sokak'tan 1976 yapımı apartman (Webgis Kadıköy Görüntüsü, 2022)

1972 yılında 1/5.000 ölçekli Bostancı-Erenköy Bölgeleme Planı'nda emsalin 1.8'e çıkması ve 1973 yılında Boğaziçi Köprüsü'nün açılması, ulaşım imkanlarını artırmıştır (Aydın Gök ve Çınar Çıtak, 2021). Göç hareketleri Kadıköy'de nüfus artışına neden olmuş ve yapı stokunun bu duruma uyum sağlaması için yapılan düzenlemelerde ilçe için yeni bir imar planı hazırlanmıştır. Belirtilen imar planı aracılığıyla emsal, konut inşaat sayısı ve dolayısıyla nüfus arttırılmıştır. Bu düzenleme ile arsaların bölünebilmesine olanak sağlanmıştır. Bu sayede yapılaşma yoğunlukları arttırılmış ve kat adetleri yükseltilmiştir. İlçede, parsellerin büyüklüklerine göre değişkenlik gösteren yüksekliklerde binalardan oluşan bir konut dokusu inşa edilmiştir.

1983 yılında Kat Mülkiyeti Kanunu'nda yapılan güncellemelerle "irtifak hakkı"nın tapulandırmayla satılabilmesi; bir başka deyişle yapımı daha bitirilmeden ruhsatlı projeden satılabilmesi imkanı sağlanmıştır. Yap-sat konut mantığı "irtifak hakkı" satışıyla zamanla "sat-yap" konut biçimine evrilmiştir. Bu dönüşüm ile projesinin tamamını önceden finanse edebilme olanağı sağlanmış olan küçük yap-satçı firmalar günümüzde büyük sermaye şirketleri olmuşlardır. Bu şirketler genellikle orta üstü ve üst gelire sahip nüfusa hitap ederek marka değer barındıran üst düzey konut projeleri oluşturmaya başlamışlardır (Aydın Gök, 2010). Bu yapılaşma döneminde yapıların kalitesinden çok, yüksek nüfusu alana yerleştirmek hedeflenerek daha çok kazanç ve rant sağlamak adına yüksek yoğunluklu yapılar inşa edilmiştir (Arıkan ve Gökmen, 2016) (Şekil 5).

Şekil 5. Şerafettin Sokak'tan 1998 yapımı apartman (Webgis Kadıköy görüntüsü, 2021)

1999 yılında Doğu Marmara Depremleri sonrasında Kadıköy'ün ve dolayısıyla, Bağdat Caddesi'nin riskli bölgede yer alması ile bu alanlarda yapılanma şartları tekrar gündem konusu olmuştur. 2000'li yıllarda değişen siyasi ortam ve ekonomik faaliyetler ile inşaat sektörü harekete geçirilmiştir (Şekil 6). Bu dönemde uygulamada olan Kadıköy Merkez E-5 (D100) Otoyolu Ara Bölgesi Uygulama İmar Planı Ve Plan Notları- 11.05.2006 yılında onanmıştır. Söz konusu plana bakıldığında; kayda değer bir imar hakkı artışı görülmemekte ve yıkım kararı için tüm kat maliklerinin onayı gerekmekte, ayrıca planda yeterince rant yaratacak bir alt yapı kurgulanmadığı için de dönüşüm süreci pek tercih edilmemiştir. Aktörler için yeterince kar sağlamayan bu imar planının yerine 6306 sayılı Kanun ile "riskli yapı" kavramının ortaya çıkmasıyla yapılarının yenilenmesini talep eden kat maliklerinin konutlarına ilişkin riskli yapı tespit raporu alabilmeleri, yıkım ve dönüşüm için yeterli hale getirilmiştir.

Şekil 6. Şerafettin Sokak'tan 2000' li yıllara ait bir apartmanı (Webgis Kadıköy Görüntüsü, 2021)

6306 sayılı Kanun'un uygulanması ile yeni apartmanlaşma dönemi başlamıştır. Bağdat Caddesi ve çevresinde dışa kapalı konut alanları, güvenli siteler ve rezidanslar/rezidans sitelerin yapımının arttığı görülmektedir (Arıkan, 2013). 2012 yılından günümüze de Bağdat Caddesi ve çevresinde kentsel dönüşüm uygulamaları halen devam etmektedir.

5. Bağdat Caddesi ve Çevresinde Kentsel Dönüşümü Yönlendiren Yönetmelik ve Planlar

Bağdat Caddesi'nde uygulanmakta olan kentsel dönüşüm çalışmaları tekil arsa ölçeğinde dönüşüme olanak veren 6306 sayılı Kanun kapsamında gerçekleştirilmektedir. Bölgede bu Kanun kapsamında riskli yapı tespiti yapılmış olan binaların kentsel dönüşüm proje uygulamaları, 1/1.000 Ölçekli Uygulama İmar Planları ve Kentsel Dönüşüm Avan Projesi hazırlama yoluyla gerçekleştirilmektedir.

Günümüzde alandaki uygulamaları, 11.05.2006 tarih ve 1/1.000 ölçekli Uygulama İmar Planı yönlendirmektedir. Bu plan, taban alanı katsayısının (TAKS) 0.35, kat alanı katsayısının (KAKS) 2.07 ve hmax'ın serbest olduğu plandır. Plan, TAKS'ın 0.25'in üzerinde kullanılması halinde belirlenen TAKS değeri ile maksimum TAKS (0.35) değeri arasında kalan fark kadar açık ve kapalı çıkma yapılabilmesine olanak sağlamaktadır. Maksimum taban alanı kullanımı 0.35'tir. Projelerde bu planla beraber, Kadıköy İlçesinde uygulanan üst ölçekli plan notları da yoğun olarak kullanılmaktadır. Plan notlarının sürekli güncellenmesi de Bağdat Caddesi'nde yapılan kentsel dönüşüm uygulamalarında konutların inşa şart ve koşullarına yansımaktadır.

1/5.000 ve 1/1.000 ölçekli imar planlarının kararları gibi, mevcut mevzuattaki değişiklikler de Cadde'ye ilişkin uygulamaları etkilemektedir. Örneğin; 01.06.2013 tarihli ve 28664 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile emsal kat alanlarına dâhil olmayan alanlar bulunduğu katın 0.25'ini geçmeyecek şekilde düzenlenmiştir. 08.09.2013 tarihli ve 28759 Sayılı Resmi Gazete' de Planlı Alanlar Tıp İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile 01.06.2013 tarihli yönetmelik değişikliği üzerinde tekrardan güncelleme yapılmış ve bu oran 0.20'ye düşürülmüştür. Hızlı ve öngörüsüz biçimde yapılan yönetmelik değişiklikleri, Bağdat Caddesi gibi rantı yüksek bir alana çok fazla hareketlilik getirmiş, emsal artışlarında haksızlıklar yaratmıştır.

Yakın tarihte alandaki yapılaşmayı etkileyen bir başka değişiklik ise, Kadıköy Belediye Meclisi'nin 21.02.2017 tarihli plan notu değişikliğidir. Kadıköy Merkez E-5 (D100) Otoyolu Ara Bölgesi Uygulama İmar Planı'nın Plan Notları- 11.05.2006 tarihinde yapılmış olup, Plan Notu değişikliği 21.02.2017 tarihtir. Bu değişiklik ile Kadıköy İlçesi'nde kentsel dönüşüm kapsamında yapılacak yeni binalara 15 kat sınırı getirilmiştir (Kadıköy Merkez E-5 (D100) Otoyolu Ara Bölgesi Uygulama İmar Planının Plan Notları- 11.05.2006, yapılan Plan Notu değişikliği tarihi 21.02.2017). Bu sayede deniz manzarası görmek amacıyla taban alanını dar tutarak yükselen yapıların inşasına engel olunmuştur.

Haziran 2013 yönetmeliği, 2017 yılında revize edilerek, "22. maddeyle veya ilgili idarelerin imar yönetmelikleri ile getirilebilecek emsal harici tüm alanların toplamı; parselin toplam emsale esas alanının %30'unu aşamaz." şeklinde değiştirilmiştir (Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, 2017). Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde emsal harici alanları kullanılarak inşaat yoğunluğu 2017 yılında %5 artırılmıştır. Kentsel dönüşüm projelerinin, alanda yönetmelikteki boşlukların kullanılması ile şekillendiği görülmektedir. Yerel idareler tarafından planlarda gerekli sosyal ve teknik donatı için revizyonlar yapılmadan sürecin bu şekilde yönetmeliklerdeki boşluklar üzerinden ilerlemesi kamusal anlamda fayda sağlamamakta ve oluşan %25' lik nüfus için alt yapı eksikliğine neden olmaktadır (Koylan, 2018).

Kadıköy ilçesinin, kentsel dönüşüm uygulamalarında öncü olmasının bazı nedenlerinin; mevcut fiziksel ve sosyal dokunun müteahhitlere yarattığı rant farkı, Bağdat Caddesi gibi bir ana ulaşım hattının alanın içinden geçmesi, Bağdat Caddesi' nin parselasyonunun geçmişten gelen bahçeli köşklerin devamının olması nedeniyle geniş cepheli veya uzun olarak bölünmüş olması, imar planında emsal alan kat sayısının fazla olması (2,07; 4,14 vb.) ve kat maliklerinin demografik nitelikleri olduğu düşünülmektedir. (Aydın Gök ve Çınar Çıtak, 2021)

6. Bağdat Caddesi- Erenköy Mahallesi' nde Kentsel Dönüşüm Süreci, Aktörler ve Sorunlar

Bağdat Caddesi'nde uygulanan riskli yapı dönüşümündeki mekanizma, dönüşüm aşamaları ve aktörler üzerinden gerçekleştirilecek bir süreç okuması yardımıyla açıklanabilir. Bu aşamalar; planlama ve riskli yapı tespit aşaması, tasarım aşaması, yapım aşaması ve yapım sonrası aşama olmak üzere dört bölümde ele alınabilir (Hanoğlu, 2019; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021).

Bağdat Caddesi'nde yaşanan kentsel dönüşüm sürecinde, öncelikle binalarda yaşayan malikler, komite üyelerini seçerek onları yetkilendirmekte ve çalışmalarını başlatmaktadırlar. Komite başkanı veya üyeleri veya gayrimenkul firmaları, müteahhit firmalar ile görüşmeleri sağlamaktadırlar. Komite tarafından beklentiler belirlenerek, şartnameler ve sözleşmeler üzerinden binalarının yeniden inşa süreci tartışılarak planlanmaktadır.

Kullanıcıların talep ettiği fiziksel ve çevresel donatılar, odalarda kullanılacak olan yapı ürünleri ve malzemeleri, mutfak, banyo ve tuvaletlerde tasarlanacak olan tefrişlerin kararı; iki ve üç boyutlu çizimler aracılığıyla yapılmakta ve bu kararlar mimarlar, müteahhit firmalar ve kat malikleri tarafından

beraberce tartışılarak yapılan toplantılar ile verilmektedir. Sürecin, bazı apartmanlarda malikler tarafından binanın yenilenmesine karar verilmesiyle kentsel dönüşüm uygulamaları yapan müteahhitlik firmalarının araştırılması için emlak firmaları ile gerekli görüşmeler yapıldığı görülmektedir. Kat malikleri eski yapılarının yıkılıp ilgili mevzuata uygun olarak yeniden inşa edilmesinin yanı sıra aynı zamanda uzun yıllardır Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde müteahhitlik yapmış olan köklü, prestijli ve kaliteli üretim yapan firmalar ile anlaşmak istemektedirler. Bu motivasyonun altında yatan birincil neden dairelerinin değerinde artış yaratma arzudur (Görüşme No:1, Emlak Danışmanı 1 ile yapılan 08.01.2022 tarihli görüşme).

Sert'in (2019) yapmış olduğu anket çalışmasında çıkan önemli bir sonuç; kat maliklerinin dönüşüm konusunda motivasyon kaynağının yenilenmiş bir eve sahip olma konusundaki hevesleri olmasıdır. Kat malikleri ve müteahhitlerin karşılıklı olarak gönüllü olduğu kentsel dönüşüm sürecinde yalnızca müteahhidin rant amacının değil, kat maliklerinin daha değerli bir eve sahip olarak ranta ortak olma arzularının da olduğu yapılan anket ve alan çalışmasındaki sonuçlar ile de tespit edilmiştir (Sert, 2019).

Özer'e (2018)'e göre, yoğun bir şekilde uygulanan bina yenileme sürecinin, aktörleri tetiklemesinin en önemli unsuru ekonomik kalkınma amaçlı bir dönüşüm modeli olmasıdır. Kentsel dönüşüm kanununa, aktörler tarafından sadece ekonomik kaygılar amacıyla yaklaşılması ve diğer faktörlerin göz ardı edilmesi piyasa ekonomisinde belirsizliklere neden olmaktadır. Yenilenmiş yapılarda gayrimenkul satış ve kiralama fiyatları artmaktadır (Özer, 2018). Bu yükseliş çevrede konumlanan diğer yapıların da yine ekonomik kaygılarla yenilenme isteğini tetiklemektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde 6306 sayılı Kanun ile ilgili en önemli eleştiri; deprem riskine çözüm üretmekten daha çok, kentsel dönüşüm uygulamaları adı altında inşaat piyasasında hareketlilik yaratmak amaçlı olduğudur. Bu uygulamalarda, belediyelerin ve bakanlıkların, gayrimenkul piyasası ve inşaat sektörünü hareketlendirmesi amacıyla, kentsel dönüşümü destekleyen ve hızlandıran aktörler olduğunu ve bu bağlamda hareket ettiğini göstermektedir (Kurban, 2019).

Sert' in (2019) yapmış olduğu alan çalışmasında kentsel dönüşümün amaçlarından olan kentsel yaşam kalitesinin artırılması ile ilgili hususta en önemli aktörlerden olan kat maliklerinin arzu ettiği şekilde sürecin ilerlemediği tespiti olumsuz bir durum olarak genel süreç boyunca yer almaktadır. Ülkenin belirsiz ekonomik şartlarından dolayı müteahhitlerin ekonomik olarak sıkıntıya girmelerine ve bu durumun yapıların uygulama sürelerine yansıdığına dikkat çekilmektedir. Yapım aşamasında ve ruhsat alımı sırasında sorunlar yaşandığı, arsa payları konusunda zemin katlarda ve üst katlarda yer alan dairelerin arasında hisse paylaşımında adaletsizlik yapıldığı ve ruhsat projelerinde hatalara neden olup düzenlenmesi gerektiği malikler tarafından belirtilmiştir. Bu gibi değişiklikler süreci uzattığından halkın kentsel dönüşüm yasasında yer alan bu boşluklardan dolayı kentsel dönüşüm sürecine tedirginlikle baktıklarına değinilmektedir (Sert, 2019).

6306 sayılı Kanun ve Belediye Kanunu 73. Maddesini dayanak alarak uygulanan kentsel dönüşüm projelerinde kat maliklerinin anlaşma olanakları kısıtlanarak, projelerdeki şeffaflık yok edilmiş, kat ve konut sayısındaki artışlar ile kentsel rant desteklenmiştir. Bu tür projelerde elbette ki kentsel rantın varlığı söz konusudur ancak oluşabilecek bu rantların yerel mülk sahipleri ve tüm kente dağıtımının önceden modellenmiş ve denetlenebilir olmaması sorun teşkil etmektedir. Ortaya çıkan sonuç üründe hak sahiplerinin gerçek payı kentsel dönüşüm aşamaları boyunca tespit edilememektedir. Yüksek rant kazanmak amacıyla, kat maliklerine az miktar hisse paylaşımı yapılarak yüksek katlı, yoğunlaşmış şehirlerin oluşmasına neden olan uygulamaların yapılması karşılaşılan sorunların çoğunun temelinde yatan ana nedenler arasında yer almaktadır (Okat ve İnce, 2021).

Yapılan literatür çalışmasında yer alan incelemelerde, kentsel dönüşüm kavramına, süreçler ve aktörler bazında bakıldığında birçok farklı çalışmada benzer tespitler olduğu görülmüştür. Bağdat Caddesi,

Erenköy Mahallesi için yapılan çalışmada riskli yapı tespit ve planlama evresinde aktörler bazında yaşanan sorunlar ile tasarım evresinde yaşanan sorunlar; 3 kat maliki, 1 apartman temsilcisi ve 4 emlak danışmanı ile yapılan görüşmeler ile toplam 8 kişi ile, 8 binanın kentsel dönüşüm sürecine ilişkin elde edilen bilgilerden hareketle aktarılmaktadır.

6.1 Riskli Yapı Tespit ve Planlama Evresinde Yaşanan Sorunlar

Alandaki kentsel dönüşüm uygulamalarında ilk aşama olan riskli yapı tespit ve planlama evresinde bazı sorunların yaşandığı görülmektedir. Çalışma alanında bulunan Kaşaneler Sokak'ta yer alan bir apartmanda, 2015 yılında binalarının kentsel dönüşüm kapsamında yıkılıp yeniden inşa edilmesini isteyen bir kat maliki ile yapılan görüşmeden edinilen bilgiye göre, bazı komşularının 1976 yılında inşa edilmiş olan binalarının sağlam olduğunu iddia ederek tüm toplantılarda olumsuz tavır sergilemesi nedeniyle süreç tıkanmıştır. Bina, bölgesine kıyasla büyük bir arsası olmasına ve zaman içinde tüm komşular ikna edilmesine rağmen, en çok 15 kata izin veren plan notu düzenlemesi nedeniyle yeterince karlı olmadığı gerekçesiyle müteahhitler tarafından tercih edilmemiştir. Bu nedenle apartman sakini risk raporu başvurusunda bulunmuştur ve bölgeye hâkim olan emlak danışmanı ile anlaşarak en kısa sürede prestijli bir müteahhit ile anlaşmak istemektedir (Görüşme No:3, Kat Maliki 1 ile yapılan 11.01.2022 tarihli görüşme).

Bir yandan, sözü edilen durumda olan ve müteahhitle anlaşmak üzere bekleyen çok sayıda apartman varken, bir yandan Hamam Sokak'ta yer alan büyük bir arsa üzerine daha az dairesel bir yapı için on iki farklı müteahhit firma rekabet etmektedir (Görüşme No:4, Emlak Danışmanı 3 ile yapılan 10.01.2022 tarihli görüşme). Firmalar komite üyeleri tarafından haberdar edilmekte ve her üye kendi bulduğu firmanın binasını inşa etmesini istemektedir. Bu motivasyon kat maliklerinin rant elde etme çabasında olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir. Komite üyelerinin bu tutumunun emlak danışmanlığı yapan kişilerin işlerine engel olduğu belirtilmekte ve onları devre dışı bırakmaya çalıştıkları şeklinde yorumlanmaktadır (Görüşme No:4, Emlak Danışmanı 3 ile yapılan 10.01.2022 tarihli görüşme). Bu örnekte görüldüğü üzere müteahhit firmaların daha çok, büyük arsalar üzerinde yer alan az dairesel veya az katlı binaları projelendirmeyi tercih ettikleri görülmektedir.

6.2 Tasarım Evresinde Yaşanan Sorunlar

Bina nitelikleri açısından; yapı ve iskân ruhsatlarının, kat mülkiyeti tapularının varlığı, estetik biçimi, yapım teknolojisi ve kalitesi, kat sayısı, güvenlik önlemleri, teknik donanımlarının (asansör, yangın merdivenleri) ilgili standartlara uygun olması, deprem yönetmeliğine uygun yapılmış olması, ısı ve ses yalıtımının uygulanmış olması, yapım teknolojilerinin sağladığı yeni teknik hizmetlerden faydalanma düzeyi gibi müteahhitlerin sunduğu imkanlar kentsel dönüşüm ile konut edinim kararında kat maliklerinin fikrini etkilemektedir. Tasarım evresinde yapılan bu seçimlerin hem arsa sahiplerinin hem de inşaat firmalarının konutlarındaki değer artışına neden olduğu için, rant paylaşımının da bir yansıması olduğu söylenebilir. İki taraf arasında aynı şekilde müteahhit firmalarda, arsa büyüklüğündeki paylaşım oranları, daire sayısının azlığı veya çokluğu, yerleşime uygunluk, kat sayısı, kira-taşınma yardımları, teminat mektubu konuları gibi kendi istekleri doğrultusunda kat malikleri ile pazarlık etmektedirler.

Bağdat Caddesi ve çevresinde yapılan dönüşüm uygulamalarında tasarım evresinde, teknik şartname oluşturma süreçleri en çok sorun yaşanan aşamalardan biridir. Taş Mektep Sokak'ta yer alan bir apartman örneğinde komite üyesi ile yapılan görüşmede (Görüşme No:5, Apartman Temsilcisi ile yapılan 11.01.2022 tarihli görüşme); binaları ile ilgilenen ve alanda bilinen pek çok firma olmasına rağmen, şehir dışından gelmiş olan bir müteahhit ile tanıştıkları ve bu müteahhidin Bağdat Caddesi'nde

isim ve marka değer yaratmak adına yüksek talepleri kabul ederek anlaşma yaptığı öğrenilmiştir. Sonrasında firmanın risk raporu olarak binanın yıkımını gerçekleştirdiği, fakat maddi sorunlar nedeniyle yapıyı inşa edemediği ve kat maliklerinin bölgede bilinen bir müteahhit ile tüm koşulları kabul ederek anlaşmak zorunda kaldıkları ifade edilmiştir (Görüşme No:5, Apartman Temsilcisi ile yapılan 11.01.2022 tarihli görüşme). Koylan (2018) çalışmasında, 2017 yılsonu itibariyle ortalama 2000 inşaatın yarım kaldığını, bazı müteahhitlerin iflas ettiğini, yarım kalan apartmanların kat malikleri tarafından finanse edilerek bitirilmeye çalışıldığını ancak iflas eden firmalardan teminat mektubu alan kat maliklerinin de yine mağdur olduklarını ifade etmektedir. Bu durum aynı zamanda kentsel dönüşüm sürecini sekteye uğratarak birçok yapının yıkılmış ya da temel seviyesinde yarı inşa edilmiş halde âtil kalmasına neden olmaktadır.

Abdülhak Renda Sokak ve Şerafettin Sokak' ta bulunan iki binada kentsel dönüşüm amacıyla toplantılar düzenlendiği, mevcut durumda katta dört daire olan binaların maliklerinin, yeni durumda müteahhidin sunduğu katta iki daire olan plan alternatiflerini tercih etmediği için süreçte devamlılığın sağlanamadığı ve projelerde tasarım aşamasında sorunlar ile karşılaşıldığı belirlenmiştir. (Görüşme No:6, Emlak Danışmanı 4 ile yapılan 13.01.2022 tarihli görüşme) Bu örnekte müteahhit firmalar, kattaki daire sayısını azaltmak ve binanın yüksekliğini arttırmak suretiyle kendilerine daha yüksek fiyattan satabilecekleri üst kat dairelerden ayırmak istemekte ve bu şartı kabul etmeyen arsa sahipleri ile anlaşmaya yanaşmamaktadır. Bu örneklerde de rant faydasının az olduğu ortaya çıkan parsellerde ilk toplantılardan sonra kentsel dönüşüm sürecinin devam etmediği görülebilmektedir.

Bahariyeli Sokak'ta yer alan yaklaşık 1500'er metrekarelik parsellerde bulunan 2 bina için ise 2015 yılında yan yana birkaç parselin tevhid edilerek yaklaşık 5.000 metrekare üzerinden daha az blok daha çok yeşil alan olacak şekilde projelendirmesi müteahhitler tarafından teklif edilmiştir. Fakat binalarda bulunan kat maliklerinin diğer apartmanlar ile birleşmek istememesi ve mevcutta olduğu gibi katta 2 daire yerine 3 veya 4 daireye onay vermemesi nedeniyle proje sürecinde anlaşma sağlanamamıştır (Görüşme No:7, Kat Maliki 2 ve Görüşme No:8, Kat Maliki 3 ile yapılan 13.01.2022 tarihli görüşmeler). Günümüzde bu iki apartman yeniden inşa aşamasında halen beklemektedir.

SONUÇ:

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde kentsel dönüşüm uygulamalarının aslında kat malikleri ve müteahhitler arasında oluşan bir pazarlık mekanizması üzerine kurulu olduğu yapılmış olan çalışmalarda ortaya çıkmış ve çoğunda kentsel dönüşüm proje aşamalarının her birinde problemle karşılaşıldığı tespit edilmiştir. Kentsel dönüşüm sürecinde riskli yapı tespitinden, yapım sonrasındaki aşamalara kadar gelişen aşamalar içerisinde riskli yapı tespit ve planlama evresi ile tasarım evresinde yaşanan sorunların daha belirgin olarak öne çıktığı görülmektedir.

Riskli yapı tespit ve planlama evresinde kat malikleri arasında anlaşma sağlanmadan yapılan riskli yapı başvuruları, ileride itiraz süreçlerine yol açarak hukuki zemine taşınmaktadır. Süreç bu noktadan itibaren daha da sorunlu hale gelmektedir. Nitekim hukuki sürece başvuru binalar, süreç uzatılabildiği veya aksayabildiği için terkedilmektedir. Yapılar, metruk bir halde, yıllarca bekleyebilmektedir. Bu durum kentsel dönüşüm sürecini sekteye uğratarak birçok yapının yıkılmış veya temel seviyesinde yarım kalmış olarak âtil bir şekilde durmasına ve birçok insanın evsiz kalmasına neden olmaktadır.

Proje tasarım evresinde karşılaşılan sorunlardan en belirgin olanlardan biri sosyal donatılar, malzeme ve tefrişlerdeki seçimlerdir. Bu tip seçimler binanın deprem riski adı altında gerçekleşen kentsel dönüşüm süreçlerinin amacı olmamakla beraber, arsa sahiplerini esas hedeften uzaklaştırmakta, binalarını ve dairelerini daha lüks, daha estetik hale getirip fiyatını arttırma arzusunu öne çıkarmaktadır. Alan çalışmasında çoğu kez arsa sahiplerinin ortaya çıkacak ranta ortak olma arzusu ile

bu yöntemi tercih ettiği ve pazarlık aşamasını uzatmak için binalarını beklettiği saptanmıştır. Sosyal donatı, malzeme ve tefrişlerin pazarlık konusu haline getirilmesi müteahhitleri karşılayamayacakları vaatlerle dolu olan şartnamelere yönlendirmekte, finansal sorunlar nedeni ile birçok yapı daha yıkım sürecine girmeden veya yapım aşamasına geçilmeden beklemeye alınmakta ya da yıkılmış olsa bile, sürekli el değiştirerek her müteahhit ile süreç yeniden başlamakta ve sistem tıkanmaktadır.

Kentsel dönüşüm ile hedeflenen, ulaşım imkanlarından konut alanlarına, ticaret alanlarından park alanlarına bütüncül olarak bir yaklaşım sergileyerek, önceki halinden daha yüksek hayat standartları sağlayan sürdürülebilir yaşam alanlarıyla sağlıklı bir kentleşme sistemi oluşturmak olmalıdır. Kentsel dönüşüm projelerinin üretiminden beklenen en önemli katkı ve yenilik; dönüşüm öncesinde bu bölgelerdeki çöküntü ve plansızlığın olumsuz yönleri ne şekilde tüm kente yansiyorsa, dönüşüm sonrasında oluşan değer artışından da hak sahipleri ile beraber tüm kentin ve kentlinin yararlanması olmalıdır.

Risk durumu yüksek olan bir alanda dönüşüm sürecinde yapıların ilgili mevzuata uygun, depreme dayanıklı şekilde inşa edilmesi önemlidir. Sosyal donatılarda, bina ve dairelerde kullanılacak malzeme ve tefrişlerin günümüz konfor koşullarını optimum düzeyde sağlayacak belirli bir çerçevede olması, yönetmelik veya ilgili belediyece sağlanabilir. Yapılan çalışmada alanda uygulanan kentsel dönüşüm süreçlerinin daha çok aktörlerin rant tartışmaları ile sekteye uğradığı, uygulanması tamamlanmış olan yapılarda da sürecin ancak rant merkezli ilerleyerek tamamlandığı görülmektedir. Kentsel dönüşüm sürecinin belli aktörlere fayda sağlayan bireyselleştirilmiş bir kâr aracı olarak görülmemesi, ortaya çıkan faydanın kamusallaştırılması ve doğru paylaşımın gerek mevzuat düzenlemeleri gerekse belediye gözetiminde bu katkılar gözeterek dağıtılması önem taşımaktadır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek vardır. Etik Kurul izni “İstanbul Kültür Üniversitesi Etik Kurul Komisyon” undan alınmıştır.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

- Arıkan, B. (2013). Kentsel Mekanın Değişimi ve Konut Dokusunda Katmanlaşma: Feneryolu Mahallesi Örneği Yüksek Lisans Tezi, İTÜ.
- Arıkan, B., ve Gökmen, G. P. (2016). Kentsel Mekânın Fiziksel Katmanları, Konut Dokusunun Oluşumu ve Feneryolu Mahallesi'nin “Risk” li Dönüşümü. İDEALKENT, 7(20), 966-998.
- Aydın Gök, S. F., (2010). Konut Ediniminde Kullanıcı Kararlarını Etkileyen Faktörler; İstanbul İli Toplu Konut Projeleri Örneği, Yüksek Lisans Tezi, GYTE.
- Aydın Gök, S. ve Çınar Çıtak, C. (2021). Mimarlık ve Yaşam Dergisi Cilt: 6, No: 1, 2021 (165-197)
- Bektaş, Y. (2014) Bir Kentleşme Stratejisi Olarak Yasanın Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Etkisi: Ankara Örneği. Planlama,24(3), 157-172.
- Carter, A. (2000). Strategy and Partnership in Urban Regeneration, P. Roberts ve H. Skyes (der.) *Urban Regeneration a Handbook* (s. 37-58). London: Sage Publications.

- Cesur, B. ve Gül, A. (2017). Ülkemizde Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar ve İrdeleme. K. Temurçin ve M. Dulupçu (Ed.), Türkiye’de Mekânsal ve Bölgesel Dönüşümler (227-242) içinde. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Çavuşoğlu E., (2016). Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi, 2. Baskı, Ayrıntı Yayınları
- ÇŞB (2021). Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Resmi web sitesi, linkhttps://webdosya.csb.gov.tr/db/altyapi/html/riskli_yapi_sureci.html , son erişim tarihi: Eylül 2021.
- Duman, B. (2015). Kentsel Dönüşümde Riskler ve Beklentilere Dair İlk Tespitler: İstanbul’da Bir Saha Çalışması, MEGARON 2015, 10(3), 410-422.
- Engels, Friedirch (1992). Konut Sorunu. (2. Baskı), Ankara: Sol Yayınları.
- Eren, Ş.G. (2007). Impacts of privatization on urban planning: The Turkish case (Ankara). METU Graduate School of Natural and Applied Sciences. City and Regional Planning.
- Eren, Ş.G. (2022). Privatization of Public Parcels and Lands: The Turkish Case) Architectural Sciences and Spatial Planning, İKSAD publishing house, Editör: Öner DEMİREL, Erkan POLAT, Sibel AKTEN, Basım sayısı:1, 282-334. ISBN:978-625-8213-85-0.
- Ersoy, M. (1997). İmar plan değişiklikleri ve yargı denetimi. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 17(1–2), 53–73.
- Ertürk, H., Sam, N. (2009). Kent Ekonomisi, Ekin Yayınları.
- Evans, A.W. (1983). The Determination of the Price of Land. Urban Studies (20), (119-129).
- Göksu, A. F., (2004).” Kentsel Dönüşüm: Yenilikçi Yaklaşımlar ve Yenilikçi Yöntemler”, Mimar.ist Mimarlık Kültürü Dergisi, 4(12), 81-86.
- Görgülü, Z., (2005). "Planlamada Bir Araç: Kentsel Dönüşüm", Mimarlık Dergisi, 322, 26–27.
- Görgülü, T. (2017). Apartman Tipolojisinde Geçmişten Bugüne; Kira Apartmanından “Rezidans’a” Geçiş. Kültür Envanteri, 14(14).
- Güney, E. Ve Tulum, H., (2018). “Mimari Belleğin Yıkımı/İnşası Üzerine: Bağdat Caddesi Küçükkağa Sokak Örneği” Tasarım Ve Bellek Temalı Ulusal Tasarım Sempozyumu 2018 Bildiri Kitabı, Bildiriler içinde (s.1-10). İstanbul.
- Hanoğlu, G., (2019). Parsel Ölçeğinde Kentsel Dönüşüm Projelerinde Proje Risklerinin Aktörler Üzerinden Değerlendirilmesi: Bağdat Caddesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Harvey, D. (2003). Sosyal Adalet ve Şehir. İstanbul: Metis Yayınları.
- Haştemoğlu, H. Ş. (2006). 1960’larda sürdürülebilirlik ve kentleşme; Isparta İstasyon Caddesi örneği.

Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

İBB Planlama ve İmar Dairesi Zemin ve Deprem İnceleme Müdürlüğü 2003. İstanbul için Deprem Master Planı.

http://www.ibb.gov.tr/trTR/SubSites/DepremSite/Documents/%C4%B0stanbul%20Deprem%20HT%C3%87_N%C4%B0SAN%202012.pdf.

İBB, OYO, B.Ü. Kandilli Rasathanesi. 2009. İstanbul'un Olası Deprem Kayıpları Tahminlerinin Güncellenmesi İşi (İstanbul Deprem Senaryosu) Yönetici Özeti.

İBB-JICA. 2002. Türkiye Cumhuriyeti İstanbul İli Sismik Mikro-Bölgeleme Dahil Afet Önleme/Azaltma Temel Planı Çalışması, Son Rapor, Cilt V. Eylül 2002.

Kadıköy Belediyesi Mekansal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu, 2017. <https://anlat.kadikoy.bel.tr/kbpanel/Uploads/Files/Merkez%20Kad%C4%B1k%C3%B6y.pdf>

Kahraman T., (2006). "İstanbul Kentinde Kentsel Dönüşüm Projeleri ve Planlama Süreçleri", Planlama Dergisi, 2006/2, 93-103.

Kamış, Ö. (2022). Kentsel dönüşüm projelerinde yapımcı firmaların karşılaştığı sorunların kaliteli bina üretimi üzerine etkilerinin araştırılması: Bursa alan çalışması, Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.

Karayalçın, M., (2010). Konut Bunalımı, Kent Rantları ve Proje Muhafızları. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.

Keleş, R. (2000). 'Türkiye'nin İmar Ve Planlama Düzeni ' Mimarlık, Sayı :296

Keleş, R. (2000). "Kent ve Çevre Değerleri Bağlamında Kamu Yararı Kavramı", içinde Mekan Planlama ve

Yargı Denetimi, s. 1-14, (der.), Melih Ersoy ve Çağatay Keskinok, Yargı Yayınevi, Ankara.

Keleş, R., (2004). "Kentsel Dönüşümün Tüzel Altyapısı", Mimar İst., 12, 73-75.

Keleş, R., (2004). Kentleşme Politikası, İmge Yayınevi, Ankara.

Keleş, R. (2013). Kentleşme Politikası, 13. Baskı. İmge Kitabevi, Ankara.

Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama. Editör: Özdemir, D. İstanbul: Nobel.

Keskinok, Ç. (2022). Kentsel Planlamada Kamu Yararı Üzerine Tartışma . İDEALKENT , 13 (37) , 1070-1081 .

Koylan, D.(2018). İstanbul Bağdat Caddesi Ve Yakın Çevresinde Kentsel Dönüşüm: 2012-2018 Dönemi, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Kurban, R.(2019). Parsel Bazında Kentsel Dönüşümün Alışveriş Caddelerine Etkileri: Bağdat Caddesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

- Mccarthy, J., (2005). Kentsel Dönüşümde Ortaklık Pratiği, Küçükçekmece Belediyesi Yayını, İstanbul, 99- 107.
- Okat ve İnce, (2021). Kentsel Sürdürülebilirlik ve Dayanıklılık Açısından Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Rant ve Özel Mülkiyete Bir Bakış, İdealkent, Sayı Issue 33, Cilt Volume 12, Yıl Year 2021-2, 905-933.
- Ökmen, M., Yurtsever, H. (2010). Kentsel Planlama Sürecinde Oluşan Kamusal Rantın Vergilendirilmesi, Maliye Dergisi, 158, Ocak-Haziran, 58-74.
- Öktem, B. (2011). "İstanbul'da Neoliberal Kentleşme Modelinin Sosyomekansal İzdüşümleri", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 44, 23-40.
- Özcan, Ü. (2000). İmar mevzuatının ve kentsel toprak mülkiyetinin irdelenmesi. Ankara.
- Özkan, H., Türk, Ş. (2016). Emergence, formation and outcomes of flexibility in Turkish planning practice. IDPR, 38, 25-54.
- Özden, P. (2010). "Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Politikaları ve Mevzuatına Eleştirel bir Bakış". Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat Uygulama (Der: Dilek Özdemir) içinde, (s.194-224). İstanbul: Nobel Kitap Dağıtım.
- Özer, Ö. (2018). Urban Transformation Through Property-Led Regeneration: A Case of Building Renewals in İstanbul. İTÜ A|Z Dergisi, 15(2), 183-196.
- Polat A., Y., (2015). Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Bütüncül Bir Bakış: Elazığ Örneği, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science Cilt: 25, Sayı: 1, Sayfa: 185-201, ELAZIĞ-2015
- Roberts, P. ve Sykes, H. (2000). The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration, Urban Regeneration a Handbook .9-36) içinde. London: Sage Publications.
- Selçuk, H. (2013). Mülkiyet hakkı -Kamu yararı- Plan kararları ilişkisinin sorgulanması: İstanbul - Kadıköy - Merdivenköy örneği. Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sert, D., (2019). Bağdat Caddesi Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Ve Yaşam Kalitesi Araştırması, Yüksek Lisans Tezi, Doğu Üniversitesi.
- Sevindik, S. (2009). İmar planlarıyla oluşan kentsel rantın kamuya kazandırılması için ülkemizde kullanılan araçlar. Mahalli İdareler Dergisi, 175(Mart), 53-64.
- Spit, T., (2004). "Kentsel Yeniden Yapılanma Sürecinde Gerilimli Bir İlişki: Hollanda Deneyimi", Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu, İstanbul, 27-30 Kasım, 108-116.
- Şahin, Ç. (2015). Türkiye'de kentsel dönüşüme dayalı inşaat odaklı ekonomi modeli ve toplumsal maliyeti: En temel insan hakları, sosyal haklar, çevre hakkı ve kent hakkı açısından eleştirel bir

- değerlendirme. Sosyoloji Konferansları, 51(1), 51–81. doi:10.18368/iu/sk.09445
- Şahin, S.Z. (2006). Kentsel Dönüşümün Kentsel Planlamadan Bağımsızlaştırılması/Ayrılması Sürecinde Ankara. Planlama Dergisi, 36, 111-120.
- Şengül, H. T. (2001). Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Tallon, A. (2010). *Urban Regeneration in the UK*. NY: Routledge.
- Tekeli, İ. (1988). Mülkiyet kurumu, kamu yararı kavramı ve imar planları üzerine. Planlama Dergisi, 2, 6–13. http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/9ae49a23f67c759_ek.pdf adresinden erişildi.
- Tekeli, İ. (2001). Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitabevi, Ankara.
- Tekeli, İ. (2003). “Kentleri Dönüşüm Mekânı Olarak Düşünmek”, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, TMMOB İstanbul Şubesi Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2011) "Kentleri Dönüşüm Mekânı Olarak Düşünmek", Kent, Kentli Hakları, Kentselleşme ve Kentsel Dönüşüm, der. İlhan Tekeli, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Topçu, T. (2017). “Kentsel Rant Tartışmaları”, <http://ankaenstitusu.com/anka-strateji-dergisi2/anka-strateji-dergisi-kasim-aralik>, 46-47.
- Turok, I. (2004). "Urban Regeneration: What Can Be Done And What Should be Avoided: Küçükçekmece Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Küçükçekmece Belediyesi Yayını, İstanbul, 27-30 Kasım, 57-62.
- Türkün, A. (der.) (2014). *Mülk, Mahal, İnsan. İstanbul'da Kentsel Dönüşüm*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yazıcıoğlu, Z. (2001). “1950 – 1970’lerde İstanbul’da Konut Mimarisi: Bağdat Caddesi Örneği”, Y. Lisans Tezi, İTÜ.
- Yılmaz, A., ve Demir, H. (2015).“Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Arsa Payı Sorunu”, Yıldız Teknik Üniversitesi, İnşaat Fakültesi, Harita Mühendisliği Bölümü, 15. Türkiye Harita Bilimsel Teknik Kurultayı.
- Yolcu, F. (2021). Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Yasalar ve Aktörler Üzerinden Dönemsel Olarak Değerlendirilmesi, Planlama, 31(3), 393-401.
- 775 sayılı Gecekondu Kanunu (Yayımlandığı R. Gazete : Tarih : 30/7/1966 Sayı : 12362)
- 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun (Yayımlandığı R.Gazete : Tarih: 31/5/2012 Sayı: 28309)

Görüşmeler

Görüşme No:1, Emlak Danışmanı 1 ile yapılan 08.01.2022 tarihli görüşme

Görüşme No:2, Emlak Danışmanı 2 ile yapılan 10.01.2022 tarihli görüşme

Görüşme No:3, Kat Maliki 1 ile yapılan 11.01.2022 tarihli görüşme

Görüşme No:4, Emlak Danışmanı 3 ile yapılan 10.01.2022 tarihli görüşme

Görüşme No:5, Apartman Temsilcisi ile yapılan 11.01.2022 tarihli görüşme

Görüşme No:6, Emlak Danışmanı 4 ile yapılan 13.01.2022 tarihli görüşme

Görüşme No:7, Kat Maliki 2 ile yapılan 13.01.2022 tarihli görüşme

Görüşme No:8, Kat Maliki 3 ile yapılan 13.01.2022 tarihli görüşme

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

The hypothesis of this study is; urban transformation practices are reduced to housing-oriented and parcel-based singular transformations that produce negative results through legislation and zoning regulations. Due to the fact that it is an area where the upper-middle income group is located and where on-site renovation applications are carried out intensively, Istanbul Province, Kadıköy district, Bağdat Caddesi Erenköy Neighborhood was chosen as the research area.

Research Questions:

In this context; research questions to be answered in the study; (a) what are the effective factors that cause negative experiences in parcel-based transformations in urban areas, (b) at which stages of the urban transformation processes these factors emerge, and (c) how the dominant actor structure in the process affects these negativities. Among these phases, a review focusing on the risky building detection and planning phase and the project design phase has been adopted. It is aimed that the suggestions to be made based on the findings of the study will be a guide for the urban transformation applications planned to be carried out in the future.

Literature Review:

It has been revealed in the studies that the urban transformation applications in Bağdat Street and its surroundings are actually based on a bargaining mechanism formed between the flat owners and the contractors, and it has been determined that problems are encountered in each of the urban transformation project stages in most of them. In the urban transformation process, it is seen that the problems experienced in the risky building detection and planning phase and the design phase are more prominent among the developing stages from the risky building detection to the post-construction phases.

The existence of negativities as a result of urban transformation practices change the perception of the concept of urban transformation and the reasons behind this perception; unfair profits, irregular urbanization, and the sharing of the resulting rent are reflected as the benefit of private entrepreneurs and other actors rather than the public interest. In this context, it can be considered that the projects produced are not socially focused, but individual profit-oriented (Topçu, 2017).

Methodology:

The setup of the method of the study was created based on the research questions. The conceptual theoretical framework has been used to determine the effective factors that cause negativities in the realization of parcel-based housing-oriented transformations in urban areas. It was aimed to determine which of the factors that were found to create negativity emerged in the building-based urban transformation processes in Bağdat Caddesi Erenköy Neighborhood and how the actors were effective in these problems. The first stage of the method starts with the historical process reading, which was examined in 6 periods in order to determine the layers formed in the area. In the second stage; The situation was determined by getting support from the academic studies on the subject and the current study from the Kadıköy Municipality, the Spatial Strategic Plan Current Situation Report dated 2017. Finally, the problems in the urban transformation stages were examined in the context of the actors, with the interviews conducted to determine the buried data that cannot be directly measured in the field study carried out in Bağdat Caddesi Erenköy District.

Results and Conclusions:

The aim of urban transformation should be to create a healthy organizational order with different usage areas including transportation, housing distribution, green areas in commercial areas as a whole and much better living standards than before. The most important benefit expected of a changing transformation project is that just as the negative effects of the collapse and disorder in these areas before the transformation are reflected to the whole city, the entire city should benefit from the increase in value after the transformation, albeit indirectly, besides the beneficiaries.

In an area with a high risk situation, it is important that the buildings in the transformation process are built in accordance with the relevant legislation and resistant to earthquakes. Combining the materials and furnishings to be used in social facilities, buildings and apartments in a certain way that will ensure the optimum level of today's comfort level, division by regulation or relevant municipality. It is seen that the separation transformations applied in the area made are mostly where the actors can prostrate with the discussion of rent, and the process in the structures with some of them is completed only by progressing based on rent. It is important to see the urban transformation process as an individualized profit tool that benefits certain actors, to disseminate the resulting benefit and to distribute the right sharing under the supervision of the municipality under the supervision of the legislation.

Yerel Yönetimlerde Personel Alımları ve Hemşehrilik Olgusu: İstanbul İlçe Belediyelerinde Alan Araştırması

The Phenomenon of Hometownship and Personnel Recruitment in Local Governments: A Field Examination in Istanbul District Municipalities¹

Abdurrahman Muhammet BANAZILI² , Hamza ATEŞ³ ,

Öz

İç göç hareketleriyle birlikte başlayıp akabinde informal ilişkilerle devam eden bir sürecin çıktısı olan hemşehrilik olgusunun siyasal, sosyal, ekonomik, demografik, kültürel ve psikolojik etkilerinin yanı sıra yönetsel yapılar üzerinde de yansımaları bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı ise yerel yönetimlerde personel alımları ve hemşehrilik olgusu arasındaki etkileşimi izah etmektir. Bu kapsamda belediye bürokratları, yerel siyasi seçkinler ve hemşehri derneği yöneticilerinin belediyelerde personel alımı ve hemşehrilik olgusu arasındaki algılarının nasıl kavrandığı çalışmanın merkezi problemini teşkil etmektedir. Çalışma İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olan Beşiktaş, Üsküdar, Ataşehir, Sancaktepe, Büyükçekmece ve Esenler ilçe belediyelerindeki 27 farklı kişiyle derinlemesine mülakat yoluyla yürütülmüştür. Çalışma sonucunda hemşehrilik olgusunun yönetsel ana boyutunun olduğu ve bunun altında altı alt boyut tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmada, belediyelere personel alımlarında hemşehri ve siyasi baskılarının yoğun olmasının liyakat ilkesini işlevsiz bıraktığı; temsili bürokrasi sorununun var olduğu ve bunun da bir tür belediye oligarşisini doğurduğu çalışma sonucunda elde edilen başlıca bulgu ve tespitler arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Belediyeler, Personel Alımları, Hemşehrilik Olgusu, İstanbul İlçe Belediyeleri

ABSTRACT

The home township phenomenon, which is the output of a process that starts with internal migration movements and continues with informal relations, has reflections on administrative structures as well as political, social, economic, demographic, cultural, and psychological effects. The purpose of this examination is to explain the interaction between the phenomenon of home township and personnel recruitment in local governments. With this scope of the central problem, the examination is to how the perceptions of municipal bureaucrats, local political elites, and home township association managers between personnel recruitment in municipalities and the phenomenon of the home township are grasped. The examination was conducted via in-depth interviews with 27 diverse ones in the district municipalities of Beşiktaş, Üsküdar, Ataşehir, Sancaktepe, Büyükçekmece and Esenler, which are affiliated to the Istanbul Metropolitan Municipality. As a result of the paper, it has been determined that there is an administrative main dimension related to the phenomenon of home township and six sub-dimensions under it. Additionally, in addition, the main findings and determinations of the study are that the principle of merit is rendered dysfunctional by the intense pressure of fellow citizens and political pressure in the recruitment of personnel to municipalities; that there is a problem of representative bureaucracy, and that this leads to a kind of municipal oligarchy.

Keywords: Local Governments, Municipalities, Personnel Recruitment, Phenomenon of Hometownship, Istanbul District Municipalities

¹ Bu çalışma İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Prof. Dr. Hamza Ateş Danışmanlığında Hazırlanan "Yerel Yönetimlerde İnsan Kaynağı Alımları ve Hemşehrilik Olgusu: İstanbul'un Bazı İlçe Belediyelerinde Ampirik Bir Araştırma" Başlığını Taşıyan Doktora Tezinde Yer Alan "Hemşehrilik Olgusunun Yönetsel Boyutu" Başlığının Makale Olarak Düzenlenmesidir.

² **Corresponding Author:** Dr., Bağımsız Araştırmacı, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, a.muhammetbnzl@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5088-9587>.

³ Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, hamza.ates@medeniyet.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0975-0062>.

GİRİŞ:

Mega kentlerin paylaştıkları en önemli deneyimlerin başında göç olgusu gelmektedir. Kente yeni gelen bireylerin veya grupların kent ortamına kısa sürede uyum sağlayabilmeleri zor olabilmektedir. Bu nedenle şehre gelen yeni kentsel grupların ihtiyaç duydukları ilk ögelerin başında istihdam edilebilme, kültürel birlikteliğin sürdürülebilmesi ve kent yaşamı içerisinde var olabilmek için gereksinimlerin karşılanması gerektiği fikri yer almaktadır. Bu bağlamda sayılan bu gereksinimlerin (iş, kalınacak yer, temel ihtiyaçlar ve benzeri) karşılanabilmesi için kentsel gruplar hemşehrilik ilişkilerini de devreye sokmaktadır. Bu sayede kentsel gruplar birbirleri arasında borç verme, düğün-cenaze merasimlerine katılma, ikamet edilecek yer bulma vb. yardımlaşmaların yapılmasıyla kentleşmeleri kolaylaştırılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca kentsel gruplar kendilerinden önce kente göç eden hemşehrilerinin çalıştıkları yerlerde de, yeni gelen hemşehrilerini, istihdam edilebilme olanağı öncelikli duruma gelmektedir (Önen, 1997: 450-452).

İnsanların karşılıklı olarak kurmuş oldukları ilişkiler başta sosyoloji, antropoloji, psikoloji ve tarih bilimleri olmak üzere ekonomi, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi alanlarında da önemli bir ilgi kaynağı olmuştur. Kurulmuş olan sosyal ağlar farklı sosyal bağlamlara, dizgelere veya amaçlara yönelik gerçekleşmiştir (Milardo, 1988: 17-18). Bundan dolayı bireyler istihdam, ibadet, yardımlaşma ve benzer diğer arzularını gerçekleştirebilmek için bir arada toplanma amacı gütmüşlerdir. Ayrıca bu ilişkilerin yapıları, bireylerin yaşamsal tecrübeleri boyunca değişkenlik göstermektedir (Larson ve Bradney, 1988: 112-114).

Hemşehrilik olgusunun hem geleneksel hem de modern ve post-modern toplumlarda insanların sosyal ilişkilerinde kilit rol oynadığını öne sürmek mümkündür (Dunbar ve Spoons, 1995: 275). Akrabalık, aile, arkadaşlık veya hemşehrilik ilişkileri sosyal organizasyonlar içerisine girildiğinde bireylerin tutum ve davranışlarını değiştirmektedir. Organizasyon, örgüt veya grup yapıları kavramsal olarak farklı adlarla nitelendirilse de bu yapılar içerisinde yer alan bireylerin tutum ve davranışlarını doğrudan etkileyebilme potansiyeline sahiptirler (White ve diğerleri, 1976: 731). Gerek Avrupa ülkelerinde gerekse Doğu Almanya bölgesinde yapılan çalışmalarda hemşehrilik benzeri yakınlık ve tanışıklık merkezli kurulan ilişkilerin bireylerin algılarını, düşüncelerini, tutumlarını ve toplumsal isteklerini etkilediğini ortaya koymuştur (Stinchcombe, 2000). Sempatî/uzlaşî/hemdert gruplarının bir araya gelerek örgütlenmelerinde ve topyekun hareket edilmelerindeki temel motivasyon kaynağı "güvendir". Güven duygusu özellikle yerel topluluklarda toplumsal ilişkileri kapsamaktadır (Giddens, 2016: 94). Bu kapsamda hemşehrilik olgusunu da güven duygusu örüntülerinin bir çıktısı olarak değerlendirilebilmek mümkündür.

Kamuya personel alınırken hukuki düzenlemeler göz ardı edilmeden gerçekleştirilmelidir. Kamuya personel temininde uyulması gereken bağlayıcı yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Kamu hizmetlerini ifa etmek için seçilecek olan personelin niteliği ile işin niteliği arasında paralel bir bağın bulunması gerekmektedir. Kamu personel rejiminin ayrılmaz ilkelerinden birisi olan liyakat ise işte bu bağa karşılık gelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 70. maddesinde her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının kamu hizmetlerine girmesinde dili, dini, etnisitesi, ırkı ve diğer aidiyetlerinden ötürü ayrımcılık yapılmadan toplumun bütün tabakalarını oluşturan vatandaşların bu haktan yararlanabilecekleri açıkça ifade edilmektedir. Benzer şekilde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 127. maddesinde yerel yönetimlerin il, belediye ve köy birimlerinden oluşarak bu birimlere, vatandaşların mahalli müşterek ihtiyaçlarını herhangi bir farklılık gözetmeden giderilmesi konusunda sorumluluk yüklemiştir. Bu bağlamda hem kamu hizmetlerinden faydalanma hem de kamu hizmetlerine girme hakkının eşitlik ilkesine göre kullanılması ve çoğulculuk esaslı kamu hizmeti felsefesiyle yaklaşılması toplumsal karşılık bulmaktadır (Güneş, 2013: 102). Bu nedenle kamu hizmetlerine girme ve bu

hizmetlerden yararlanma ilişkisi toplumdaki farklı kültürel kimlikler ve çoğulcu yapı dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiğini bir kez daha öne sürmek mümkündür.

Farklı zaman ve mekânlarda çeşitli kayırmacılık biçimlerinin meydana gelmesi mümkün olmaktadır. İster özel sektörde ister kamu kurumlarında olsun ortaya çıkan ayrımcı muamelelerin liyakat (meritokrasi) ilkesinin önemli ölçüde zedelenmesine neden olmaktadır. Bu çalışmada da hemşehrilik olgusunun belediyelerde personel alımlarındaki etkileşimi analiz edilmeye çalışılmıştır. Hemşehrilik olgusunun yönetsel boyutuyla birlikte söz konusu kavram liyakat karşıtı bir anlam olarak değerlendirilerek yergisel (pejoratif) bir anlama yol açtığı görülmüştür. Zira araştırma sonucunda da anlaşılacağı üzere hemşehrilik olgusunun her ne kadar grupların kendi içlerinde yardımlaşma ve dayanışma eylemlerini içerse de yönetsel açıdan olumsuz sonuçları ve değerlendirmeleri ortaya çıkartmaktadır.

Literatürde hemşehrilik kamusal kurumlarındaki yansımalarını ele alan çalışmaların sayısı oldukça kısıtlıdır. Bu konuya ilişkin yapılmış en önemli çalışmalar arasında Kurtoğlu'nun (2004) "Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset: Keçiören Örneği" başlıklı çalışması ve Yılmaz'ın (2008) "Hemşehri Kimliği: Kastamonulular Örneği" çalışması bu konudaki açık kalan alanı kapatmaya ilişkin çalışmalar olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca yine literatürde kamu yönetiminde ve özel girişimlerde kayırmacı uygulamalar ve liyakate ilişkin unsurları açısından ele alan farklı çalışmalar olmasına karşılık hemşehrilik kamusal idarelerinde, özellikle ilçe belediyeleri özelinde ele alan çalışmaların sayısı sınırlı ölçüde kalmıştır. Hemşehrilik olgusuyla ilişkili olan çalışmaların büyük bir kısmının kent sosyoloji açısından ele alındığı ve hemşehri derneklerinin kentleşme üzerindeki fonksiyonları, göçmen grupların yerel siyaset ile etkileşimi ve kent kimliği edinimi üzerinde durulduğu anlaşılmaktadır (Schüler, 1999; Lacroix, 2013; Perez-Armendariz ve Duquette-Rury, 2021). Bu kapsamda bu çalışmayla söz konusu alanda kısıtlı olan araştırmalara katkı sağlayabileceği düşüncesiyle hemşehrilik-personel alımları-belediye üçlüsü arasındaki etkileşim yönetsel boyutu kapsamında analiz edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca araştırma sonunda belediye bürokratları, yerel siyasi seçkinler ve hemşehri derneği yöneticilerinin belediyelerde personel alımı ve hemşehrilik olgusu arasındaki algılarını karşılaştırabilmek için bir tablo oluşturulmuştur.

1. Kavramdan Olguya: Hemşehri, Hemşehrilik ve Hemşehri Derneği

Alanındaki en eski kaynaklardan birisi olan ve Osmanlı Türkçesi üzerine yapmış olduğu araştırmalarla bilinen Meninski François a Mesgnien tarafından 1680'li yıllarda hazırlanan Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae-Arabico-Persicum Lexicon başlıklı Türkçe ve Latince dilleri hakkındaki dil bilgisi sözlüğünde hemşehri kavramına rastlanılmaktadır. Meninski sözlüğünde hemşehriyi *urbis aut in cadem urbe natus, popularis* yani "aynı kentte doğmuş olunan" ifadesiyle tanımlamıştır (Türk Diyanet Vakfı (TDV), 2021).

Etimolojik olarak kökenleri Fars literatürüne dayanan hemşehri kavramı, Farsçadaki "şahr (شهروند)" kelimesinden türeyerek Türkçe 'ye geçmiştir. Şahr, Fars dilinde il, vilayet, kent, memleket ve vatandaş anlamına gelmektedir. Ancak hemşehri kavramının içerisinde "şehir" kelimesinin geçmesi ile Farsçadaki vatandaş kelimesi arasındaki etimolojik olarak aynı anlama gelmediği şeklinde düşünülse de hemşehri kavramı aslında mekân dışındaki aynı etnik kökenden, aynı mezhepten, aynı dinden hemşehri olmak gibi başka bir takım ifadeleri de içerisinde barındırmaktadır (Kanar, 2019; Uçar, 2009: 19). Zira Anadolu gibi İran coğrafyasının da Türk Dünyası'nın bir kesitini meydana getirmesi nedeniyle bu iki kadim medeniyet arasında dil ve edebiyatlarındaki zengin çeşitlilik birbirlerini etkilemiştir.

Smith'e (2006) göre hemşehri, ulusal sınırlar içerisinde belli kimseler tarafından bir araya gelinerek ortak siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel değerleri paylaşan bireylerdir. Dar anlamda hemşehri kavramı aynı bölgede yaşayan, aynı bölgenin insanlarını tanımlamak için kullanılır. Geniş anlamda hemşehri kavramı ise, sadece aynı coğrafyadan başka bir coğrafyaya doğru yer değiştirilmesinin

ardından bir araya gelinen ağlar olmayıp aynı etnik kökeni, aynı mezhebi, aynı dini paylaşan bireylerin birbirleriyle hemşehri olabileceklerini ifade ederek kavramın tanımsal boyutuna ışık tutmuştur (Karpas, 2003; Özkiraz ve Acungil, 2012: 253). Hemşehri kavramı tek bir kişinin sosyolojik olarak başkalarıyla olan tanışıklığını ifade etmek için kullanılmaktadır (Kurtoğlu, 2005: 3; Yeşiltuna, 1997: 445).

Hemşehri ortak bir bölgeden, köyden, kasabadan veya küçük bir kentten, büyük kentlere veya tam tersi ölçekteki kentlerden bir diğere göç etmiş kişileri ifade etmektedir (Karpas, 2003). Hemşehri kavramı Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğündeki karşılığı ise "aynı il ve aynı memlekette olan kişiler" olarak tanımlanmıştır. Hemşehri kavramına ilişkin İngilizce literatürde yapılan incelemeler neticesinde ise bu olguya karşılık olarak "home township", "countryman/women", "townsman", "fellow countryman", "compatriot" ve "fellow citizen" kavramları kullanılmıştır. Bu bağlamda "aynı coğrafyadan, aynı bölgeden göç ederek farklı bir bölgeye/coğrafyaya yerleşmiş olan kişiler" (Uçar, 2009: 19) ifade etmek için de "hemşehri" kavramı kullanılmaktadır. Benzer şekilde Kurtoğlu'na (2004: 147) göre hemşehri; insanın doğup büyüdüğü bir coğrafyadan uzak başka bir coğrafyaya yerleşerek, burada kendisi gibi aynı memlekette göç eden insanları ifade etmek için tanımlanmıştır.

Hemşehri kavramına getirilen kavramsallaştırmalar bu şekilde iken hemşehrilik ise hemşehriler arasındaki bir durumu ve durumsal ilişkiler ağını ifade etmektedir (Kurtoğlu, 2005: 7). Başka bir ifadeyle hemşehrilik göçmenlerin yeni ikamet ettikleri kentlerde veya ülkelerde kendi aralarında ortak bir soydaşlığa, kökene ve yakınlık ilişkilerine dayalı olarak oluşturdukları bağlantılardır (Abadan-Unat, 2006: 18). Schüler (1999) hemşehrilik, akrabalık ilişkileri veya etnik temelli toplumsal ağlar olarak tanımlanmıştır. Schüler'a göre bireyler arasında hemşehrilik ilişkilerinden söz edilebilmesi için aynı yerden gurbete göç etmiş olmak tek başına yeterli değildir.

Tchouassi ve Sikod (2010: 4) ise hemşehrilik kavramını; göçmen, mülteci, ırksal azınlık ve vatansız kişiler gibi bir dizi gruptan oluşan insanların deniz aşırı ülkelerde kurmuş oldukları bağları ifade eden diaspora kavramıyla benzer anlamda kullanmışlardır. Bu açıklamaya paralel olarak Bartram ve diğerleri, (2017: 206) hemşehrilik; yer değiştirme hareketleri sonucu oluşan göç ağlarının ve bu ağların bir çıktısı olarak hemşehrilik göçmenlerin gittikleri ülkelerde toplum üyeleri, akraba ve arkadaşları arasında kurmuş oldukları kişiler arası bağlantılar olarak ifade etmişlerdir. Yani aslında hemşehrilik olgusunun toplumun örgütlü alana yansımaları hemşehrilik ilişkilerine bağlı olarak kurulan organizasyonlar aracılığıyla gerçekleşmektedir (Kurtoğlu, 2005: 3).

Kent sınırları içerisinde belirli sosyal ağ ilişkileri içerisinde yaşayan hemşehrilerin birbirlerine yardıma ve desteğe ihtiyaç duymaları halinde devreye koyulan bir mekanizmadır. Bu mekanizma bir bakıma "tampon" işlevi gören hemşehrilik sosyal ağ ilişkileri sistemidir (Özdemir, 2013: 948). Diğer bir tanımlamaya göre ise hemşehrilik, kırdan kente yönelimin sonucunda ortaya çıkan bir kimliktir. Kent hayatında, kırsal yaşantının motiflerini canlandıran cemaatsel ilişkilerdir (Güneş-Ayata, 1991: 96). Cemaatsel ilişkiler dini, etnik ve kültürel boyutları olan kapsamlı bir olgudur. Burada kullanılan istenen anlam akrabalık, aile ve hemşehrilik ilişkileri olarak sınırlandırılmaktadır.

Vatandaşların toplumsal işbirlikleri ve kolektif eylem icra etmelerinde sosyal sermayeye sahip olunması bu ilişki ağlarının kurulmasında kolaylık sağlamaktadır (Kılınc ve Bezci, 2011: 336). Bu türden ilişkilerin kolay ilerlemesinin sebebi ise sosyal sermayeyi birlikte paylaşan kişiler arasında oluşan güven hissidir (Putnam, 1993: 167). Diğer taraftan akrabalık, arkadaşlık veya ortak bir soy zincirinden gelmelerinden dolayı kendi içlerinde "uzlaşım grupları" olarak kalırlar (Balandier, 2016: 57). Tüm toplumlarda her bir ucun birbirlerini tanıdığı ve aralarında geri döndürülemeyen "sabitlenmiş/çivilenmiş ilişkiler" bulunmaktadır. Bu uçlar karşılıklı deneyimlerini paylaşarak toplumda "anonim ilişkiler" oluşturmaktadır. Sabitlenmiş/çivilenmiş ve anonim ilişkiler sıklıkla akraba, yeğen, komşu, hısımlar ve hemşehri olgularıyla açıklanmaktadır. Toplumdaki bu olgular arasında kurulan yakınlık, samimiyet ve güven şahsi ilişkilerin yürütülmesini sağlamaktadır (Goffman, 2017: 232-233). Anonim ilişkiler sonucunda hemşehrilerin algısında oluşan güven hissi ve uzlaşım ortamı da, birbirleri

arasındaki sosyal ağların güçlenmesine ve şahsi ilişkilerin kamusal alanda icra edilmesine olanak tanımaktadır.

Teorik açıklamalardan yola çıkarak hemşehrilik, genel itibariyle büyük kentlerde belli kimseler tarafından kurulmuş olan ve bu kimselerin daha önce gelmiş olduğu ülke/şehirden başka bir bireyin/kitlenin aynı kente gelmesi ve bu bireyin/kitlenin kente uyumu sürecinde gerek sosyal, kültürel ve ekonomik gerekse güvenliğini sağlayabilmesi açılarından dayanışmayı ve yardımlaşmayı esas alan ilişkiler ağını ifade etmektedir. Bu bakımdan hemşehrilik hem geleneksel olanının devam ettirilmesinde hem de modern kentin mevcut şartlarına ayak uydurulmasında etkin bir dayanışma ilişkileridir. Dolayısıyla bu açıklamalardan yola çıkarak hemşehrilik olgusunun dört farklı boyuta sahip olduğu belirtilebilir. Bunlar (Ateş, 2015: 108- 109):

- Hemşehrilik ilişkileri soyut bir olgudur. Yani daha önceden insanların birbirlerini tanımalarından ziyade ortak bir coğrafyadan gelmek yeterli olabilmektedir.
- Hemşehrilik kentte kendilerine en yakın hissettikleri kişilerle bir araya gelmek olduğundan bir bakıma sonradan kazanılan bir kimliktir.
- Hemşehrilik ilişkileri sayesinde kentin yeni gelenlerinin toplumsallaşmasına katkı sağlaması açısından yalnızlaşmayı engelleyen önemli bir olgudur.
- Hemşehrilik ilişkileri siyaset, ideoloji, din veya felsefe üstü bir olgu olabilmektedir. Yani insanlar kendi bölgesinden, yöresinden veya köyünden doğmuş olan kimselerle kurmuş oldukları ilişkiler ortak bir ideolojiyi, dini veya felsefeyi paylaşan insanlardan daha güçlü olabilmektedir.

Hemşehri ve hemşehrilik kavramlarının belli bir kırsal birimden kentlere doğru göç edilerek kentlerde toplumsal yapıların oluşturulmasıyla sözü edilen kavramlar olguya dönüşmektedir. Nitekim bu kavramları, olguya dönüştüren sosyal yapılardan birisi de, belki de en önemlisi, hemşehri dernekleridir. Hemşehri dernekleri farklı il, ilçe veya köylerden gelen kitlenin bir araya gelerek oluşturdukları birlik ve dayanışmayı amaçlayan sivil toplum kuruluşlarıdır (İstanbul Bölge Planı Raporu, 2013: 38). Kimi görüşe göre ise hemşehri dernekleri, büyük kentlere göç etmiş kişileri yoğun kentleşmeye ve küreselleşmeye karşı koruyan, yaşam mücadelesi için bir strateji, sığınan güvenli bir liman olarak betimlenmiştir (Beyaz, 2019: 52-53). Başka bir bakış açısına göre hemşehri dernekleri, devletin rasyonel bürokratik süreçler içerisinde formel kurallara bağlı olarak hareket etmemesinden dolayı hemşehrilik, akrabalık ve benzeri türdeki cemaatsel dayanışmalardan siyasal bağlara kadar uzanan bir dizi informel ilişkilerin kurulduğu çoğunlukçu toplumsal yapılar olarak yorumlanmıştır (Aktaş ve diğerleri, 2006: 6). Diğer bir ifadeyle hemşehri dernekleri insanların karşılıklı ilişki ağları kurmalarına olanak tanıyan ve toplumsal ilişkilerin yönetildiği mecralar olarak tanımlanabilir.

Hemşehri dernekleri hızlı toplumsal değişim ve dönüşüme karşı bir tür ara kurum özelliği taşımaktadır (Tosun, 2006: 126). Duverger (2019: 40) kandaşlık grupları, yardımlaşma grupları, yerel gruplar, yardımlaşma ve ekonomik uğraş gruplarını bu ara kurumlar arasında ele almaktadır. Hemşehri dernekleri, göç hareketliliği sonucu anavatandan ayrılıp başka bir ülkeye veya kente gidilmesinin ardından bireylere, yeni geldikleri ülkede veya şehirde hem toplumsal entegrasyonlarını sağlayabilmek hem de ekonomik açıdan geliştirebilmek amacıyla kurulmuş olan organizasyonlardır (Kleist, 2014: 56). İnsanları ve etkinlikleri bir araya getiren, kendi hemşehrilerine siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel açılardan fayda sağlamaya çalışan merkezlerdir. Gerek dünyada gerekse Türkiye’de farklı kimlik gruplarının girmiş oldukları bölgelerde/ülkelerde kurmuş oldukları irili ufaklı hemşehri dernekleri bulunmaktadır. Ancak bu dernekler en fazla aynı köyden veya mahalleden gelen kişilerin birbirlerinin varoluşsal gereksinimlerini gidermek amacıyla kurmuş oldukları dernekler oluşturmaktadır.

2. Kayırmacı Uygulama Olarak Hemşehrilik Olgusu ve Belediyelerde Personel Alımları

Türkiye'nin kamu personel yönetimi sistemi içerisinde yerleşmiş önemli sorun alanları bulunmaktadır. Bu sorunlar arasında kamu personel sisteminin en ayrılmaz ilkelerinden olan kariyer, sınıflandırma ve liyakat ilkelerinin uygulanmasında birtakım sorunların yaşanması yer almaktadır. Bunlara ek olarak modern insan kaynakları yönetiminin temel ilkeleri arasında yer alan verimlilik, yaratıcılık ve esneklik ilkelerinin de uygulanmasında sorunların yaşanması Türk kamu personel sistemi içerisindeki önemli olan diğer sorun alanlarını oluşturmaktadır (Yılmazöz, 2009: 299). Belirtilenlerin yanında bürokraside işlevsel sorunların da yaşanması personel yönetim sistemini olumsuz yönde etkileyerek bu olumsuz sonuçtan kamu hizmetlerinin niteliği de doğrudan etkilenmektedir.

Bürokrasinin işlev boyutunda yaşanan sorunlar arasında yer alan "bürokratik işlemlerin araçlar yoluyla halledilmesi", "idarenin siyasallaşması" ve "kayırmacılık" uygulamalarına sıklıkla rastlanılmaktadır (Akçakaya, 2016: 688-690). Bürokratik işlemlerin tanıdık aracılığıyla giderilmesi kamu hizmetini sunan ve bu hizmetlerden yararlananlar arasında ortaya çıkmaktadır (Yılmaz ve Kılavuz, 2002: 27). Özellikle kamu bürokrasisinin oldukça karmaşık bir yapıda olması nedeniyle vatandaşların bürokratik yapılar içerisindeki ihtiyaç duydukları kamu hizmetlerini talep edebilmelerinde ve bu hizmetlere tek başlarına erişmekte zorluk yaşayabilmektedir.

İktidarın bürokrasi üzerinde etkili olması veya ulusal kamu politikalarının kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeyi amaçlaması, idarenin siyasallaşmasına yol açarak kamu yönetiminde diğer bir işlevsel sorunu doğurmaktadır (Gökçe ve Şahin, 2002: 17). Bu bağlamda siyasal iktidar bürokrasideki üst, orta ve alt kademede kamu hizmeti sunmak için getirilen personeli, kendi tanıdıkları arasından seçmesi idarenin siyasallaşmasına hız kazandırmaktadır (Akçakaya, 2016: 688). Bürokrasinin siyasallaşması genel olarak kamu hizmetlerini sunacak kişilerin tanıdıklar arasından seçilmesi, hemşehrilere öncelik tanınması, hizmet ayrımcılığı, yer ve görev rotasyonu, imar ve gecekondu aflarının çıkarılması biçimlerinde görülmektedir (İzci ve Bozdoğan, 2016: 42). Kayırmacılık ise belli bir gruba veya kişiye, kamu gücünü elinde bulunduran bir aktör tarafından; siyasi yakınlık, akrabalık ya da hemşehrilik gibi yakın ilişkilerinden dolayı ayrıcalık tanınarak kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilmesi veya kamu hizmetlerinden daha fazla pay verilmesi usulleriyle gerçekleşmektedir.

Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarına gelindiğinde siyasi seçkinlerin bürokratlar üzerinde kurmuş oldukları tahakkümden dolayı Türk kamu bürokrasisi prestijini kaybetmeye başlamıştır. Bunun üzerine kamu personel sisteminin yeniden canlandırılması adına bir takım yabancı raporlar hazırlanarak reform arayışları içerisinde girilmiştir (Ergun ve Polatoğlu, 1984: 272). Türkiye'de çok partili siyasal yaşama geçilmesinin ardından özellikle 1950 ve 1960 yılları arasında kamu personelinin seçilmesinde, terfiinde ve yer değiştirilmesi dahil hemen hemen tüm işlemlerde liyakat ilkesi terk edilerek siyasal ilişkiler daha ağır basmaya başlamıştır. Nitekim bunun sebebi Heper'in de (2015: 30) ifade ettiği üzere siyasal seçkinlerin bürokratlar üzerinde otorite oluşturarak onları kolaylıkla kontrol altına alabilmelidir. Yani insanlar devlet hizmetlerinde yer alabilmeleri için, liyakat yerine, siyasal iktidarın beklentileri, tutum ve davranışlarına uygun davranmak durumunda kalmışlardır.

Kamu personel sisteminde üzerinde en fazla durulan ve çözüm üretilmeye çalışılan başlıklar arasında şunlar yer almaktadır (Eroğlu, 2010: 230; Emni, 2009: 33-35; Şaylan, 2000: 21; Tutum, 1990: 36; Güler, 2013: 157; Oktay, 1997: 214): Kamu personelinin oldukça düşük verimlilikle çalışması; personel seçiminde, terfiinde ve diğer süreçlerde liyakat ilkesinden uzaklaşılması; etik tutum ve davranışların terkedilmesi; bürokrasinin siyasallaşması; kırtasiyecilik; hantallık; personel devrindeki hızlılık; ücret rejimindeki eşitsizlik; personelin güdülenmesinden kaynaklı sorunlar ve kayırmacılık (arkadaş, hemşehri, ideolojik yakınlık, kültürel, cinsiyet vb.) uygulamaları olarak görünmektedir.

Kamu kurum ve kuruluşlarına seçilecek olan personelin belirlenmesinde aynı okuldan mezun olmak, aynı ideoloji çizgisini takip etmek veya aynı memleketten olmak gibi faktörlerin özgül olarak ön planda tutularak yönetim faaliyetlerini düzenleyen nesnel ölçütlerin geri plana atılması “kabilecilik” (tribalism) olarak da adlandırılmaktadır. Örgüt içerisinde kabilecilik ağlarıyla örülmüş ilişkiler bu örgüt üyelerini, dışardaki diğer örgüt aktörlerine karşı ayrıcalıklı bir his uyandırabilmektedir. Nesnel seçim kriterlerini çok içselleştirememiş ve daha çok geleneksel yaklaşımların yoğun olduğu kabilede, kıt olan devlet kaynaklarına karşı bir yarış ve kabile üyelerinin kamuoyunda daha görünür kılınabilmesi hedeflenmektedir (Oktay, 1997: 209). Nitekim, her iki kavram tam olarak aynı anlamlara gelmeseler de, kabilecilik veya hemşehrilik benzeri uygulamalar yönetimin siyasallaşmasına ve kamu kurum ve kuruluşlarına personel temininde bir kıstas olarak değerlendirilmesi yönetimin yozlaşmasına ve hizmet sunumundaki verimsizliğe neden olabilmektedir. Bu tür uygulamalara kamu yönetimi aygıtının farklı kademelerinde karşılaşılabildiği gibi belediyeler ve bağlı idarelerinde de görülebilmektedir. Bilhassa kamu hizmetini yürütecek olan personelin seçilmesinde liyakat ilkesinden uzaklaşılması hizmet alanlarının etkili ve verimli bir biçimde belirlenememesine ve yeterince yetkinliğe sahip olmayan personelin siyasi güç veya yerel bağlantılar aracılığıyla hiyerarşik olarak üst kademelere ulaşabilmesi mücadeleleri de belediye yönetim sistemini olumsuz yönde etkilemektedir (Alıcı, 2019: 85-86).

Aslına bakılacak olunursa kavram olarak farklı ancak yönetim üzerinde ortaya çıkarttıkları olumsuz sonuçları bakımından benzer olan kabilecilik ya da hemşehricilik türündeki uygulamalar yeni bir olgu değildir. Bu uygulamaların kökenleri çok eski zamanlara götürülebilmekle birlikte çeşitli ülkelerde farklı kavramlara karşılık olarak kullanılmıştır. Özellikle ulus-devlet olma bilincinin gelişmemiş olduğu ülkelerde oldukça yaygındır. Ulus-devlet bütünleşmesinin başarısız olduğu ülkeler siyasal, sosyal ve ekonomik yönlerden de ilerleme kaydetmekte zorlanmaktadır. Tüm bu olumsuzlukların birleşmesi sosyal devletin krizine yol açarak sosyal yapılar içerisinde kabileler, akrabalar veya nüfuzlu aileler eklenerek informal ilişkileri beslemektedir. Bu ilişkiler iş bulunması, terfi edilmesi, sağlık sorunlarının giderilmesi ve yurtlarda yer bulunması gibi birçok kamusal fonksiyonları yerine getirmektedir. Dolayısıyla sosyal devlet eksikliğinden doğan informal ilişkiler ulus-devletin yıpranmasına hatta yıkılmasına sebep olabilmektedir (Fişek, 2010).

Küreselleşme olgusu ve bilgi iletişim teknolojisi alanlarında yaşanan baş döndürücü gelişmeler insan kaynakları yönetimi alanındaki sorunların giderilmesini zorlaştırmaktadır. Binaenaleyh, bilgi toplumunu yaşayan bireyler haklarını daha fazla savunmakta ve personel sistemi dışındaki bazı dinamikler sistem içerisinde daha çok kullanılabilir. Örnek olarak kamu kurum ve kuruluşlarının üst düzey idare kadrolarına ortak bir ideolojik çizgiden gidenler, aynı okuldan mezun olanlar veya hemşehri bağları olanlar gibi belli bir siyasal zümrenin mensupları getirilebilmektedir. Fakat Kamu personel sistemi içerisinde Liyakat, Kariyer ve Sınıflandırma ilkeleri yer almış olsa da sistem dışından kaynaklanan bu tür uygulamalar, personel sistemi üzerindeki sorunlara kesin bir çözüm üretememiştir (Şaylan, 2000: 123). Tüm bu unsurlara bağlı olarak kamu hizmeti görevini ifa etmek isteyen personel niteliğinin yetersiz kalmasına ve sistem dışı dinamiklerin kullanılmasıyla kamu personeli olmak isteyen bireylerin sayısının artmasına yol açmaktadır. Haliyle bu durum patronaj ilişkilerinin kurulmasına neden olmaktadır. Özellikle hemşehrilik olgusunu doğuran faktörlerden olan siyasal nedenler göz önünde bulundurulduğunda hemşehri kimliğinin ve hemşehri liderliğinin siyasal alanda görünür olmaya başlaması ve siyasal aktörler ile vatandaş arasında karşılıklı çıkar elde etme çabalarına girişilmesi patronaj ilişkilerini kent yaşamında siyaset yapma yönteminin ayrılmaz bir bileşeni haline getirmiştir (Yılmaz, 2008: 23-26).

Liyakat ilkesi, 657 sayılı kanunda yer alan önemli bir ölçüttür. İlkenin uygulanmasında göreve getirilecek olan kişinin işin gerektirmiş olduğu vasıfları taşımasından başka herhangi bir özelliğe sahip olmasının gerekli olmadığı belirtilmiştir. Yönetimin takdir yetkisini güçlendiren bu ibare sayesinde

(Şaylan, 2000: 123) insan kaynağının temin edilmesinde personelin kurmuş olduğu kişisel ilişkiler kamu hizmetine atanmasında veya terfi edilmesinde doğrudan etkili olabilmektedir. Bu ve benzeri kişisel ilişkiler sayesinde gerçekleştirilen atama veya terfi işlemlerinin yasal dayanağı bulunmaktadır. Ancak Türk toplumsal yapısını ve kültürünü birbirinden bağımsız düşünmek mümkün değildir (Tahtalıoğlu, 2016: 131). Nitekim bireyler gerek yetişmiş oldukları yerlerin örf, adet ve kültürlerini gerekse eğitim aldıkları kurumların değerlerini ve yargılarını bilinçli/bilinçsiz bir şekilde benimseyebilmektedir.

3. Alan Araştırmasının Tasarımı

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın sorunsalına yanıt aranabilmesi için seçilmiş olan araştırma yöntem ve teknikleri ile bu sorunsal hakkında en fazla bilgi sahibi olduğu düşünülen çalışma grubuna ve araştırmanın örneklemlerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Evreni, Örnekleme ve Çalışma Grubu

Çalışmanın hedef evrenini Büyükşehir Belediyeleri; ulaşılabilir evrenini ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini İBB sınırları içerisindeki Beşiktaş, Üsküdar, Ataşehir, Sancaktepe, Büyükçekmece ve Esenler ilçe belediyeleri teşkil etmektedir. Söz konusu ilçelerin belirlenmesinde tesadüfi yaklaşılmayıp ortalama hane halkı geliri, eğitim faktörü, göç ve kentleşme, etnisite ve ideoloji dinamiklerinin yanı sıra ele alınan ilçe belediyelerindeki personel ile belediye meclisi üyelerinin demografik bilgilerine ulaşılarak belirlenmiştir. Nitekim ortalama hane halkı geliri eğitim faktörleri açısından Beşiktaş ve Ataşehir’de en yüksek; Esenler ve Sancaktepe’de en düşük olması (KONDA, 2019: 10; ENDEKSA, 2021); Göç ve kentleşme açısından Üsküdar, Beşiktaş ve Esenlerin Ataşehir, Büyükçekmece ve Sancaktepe ilçelerine kıyasla yerleşikliğinin ve kentsel dönüşümün yoğun olması (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2009: 30); etnisite açısından İstanbul’daki hemşehri odaklarının dağılımına bakıldığında bu ilçelerin görece heterojen olması (Banazılı, 2022) ve ideoloji açısından ise 23 Haziran 2019 İstanbul belediye yönetimi seçimleri sonuçlarından hareketle seçmen profillerine bakıldığında Esenler ve Beşiktaş ilçelerinde iktidar ve muhalefet bloklarının baskın olması, Üsküdar ve Sancaktepe ilçelerinde iktidar ve muhalefet blokları arasında rekabet ortamının olması ve Ataşehir ve Büyükçekmece ilçelerinde ise her ne kadar iktidar bloğunun baskınlığı olsa da muhalefet bloğunun yönetimde olması (KONDA, 2019: 13-14) nedenlerine dayanılarak araştırmanın örneklemleri tespit edilmiştir. Ayrıca örneklemler belirlenirken İstanbul’un her iki yakasından ve iki farklı parti yönetimindeki (Adalet ve Kalkınma Partisi ile Cumhuriyet Halk Partisi) belediyelerin eşit sayıda seçilmesine dikkat edilerek örneklemler arasında denge sağlanmaya çalışılmıştır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada multidisipliner ve sistematik bir bakış açısı gerektiren (Altunışık ve diğerleri, 2010: 302) nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma doküman analizi, gözlem ve görüşmelerin veri olarak toplandıktan sonra analiz edilmesi, olay ve algıların doğal ortamında sistematik ve realist bir perspektifle ortaya koyulmasını amaçlayan süreçleri ifade etmektedir. Aslında nitel araştırmalar bir olgunun doğasını farklı algılar ve yapılar karşısındaki durumunu sayılardan ziyade kelimelerle ortaya koyulmasını gerçekleştirmeye dönüktür (Busetto ve diğerleri, 2020).

3.3. Veri Toplama Tekniği ve Sınırlılıklar

Araştırmanın verileri belediye bürokratları, yerel siyasi seçkinler ve hemşehri derneği yöneticileriyle yüz yüze yarı yapılandırılmış mülakat tekniğine başvurularak veriler toplanmıştır. Araştırmaları verileri hazırlanırken katılımcılara bir takım sorular yöneltilmiş olup bu sorular araştırma bulgularının yer aldığı aşağıdaki bölümde belirtilmiştir. Yüz yüze mülakat tekniğinde araştırmacının çalışmadaki rolü oldukça fazladır. Katılımcılarla empati kurmasını sağlamaktadır. Araştırmanın konuyla ilgili kesin olmayan çok sayıdaki algıların varsayımlarını yansıtabilmesi bakımından etkili olmaktadır (McIntosh ve Morse, 2015). Buradaki amaç görüşme yapılacak olan kişilerin konuyla ilgili paylaştıkları bilgilerin benzer ve farklı yanlarını saptayarak mukayese yapabilmektir.

Araştırmanın bazı sınırlılıkları vardır. Bunlardan birisi de doyurucu örnek hacmine (çalışma grubu) ulaşma noktasında bazı sorunların yaşanabileceği düşüncesidir. Zira kamu kurumlarında çalışan kişiler araştırmanın ele aldığı sorunsal açıdan mesleki kaygı ve çekinceleri göz önünde bulundurulduğunda araştırmaya katılma konusunda isteksiz olabilecekleri öngörülmektedir. Kaldı ki bu çalışma özelinde de bu durum kısmen doğrulanmıştır. Diğer sınırlılık ise bazı belediyelerin ilgili birimlerindeki bürokratların-bilhassa kadın yöneticilerin araştırmanın sorularına yanıt vermeyi baştan reddetmeleridir. Reddetmelerindeki başlıca sebep, belediyelerin siyasi kurumlar olması ve istihdam, liyakat, meritokrasi, kurum içi ilişkiler gibi “mahrem” konularla ilgili bilgi paylaşımlarının kariyerlerinin geleceğini engelleyebileceği düşüncesinin olması tahmin edilmektedir.

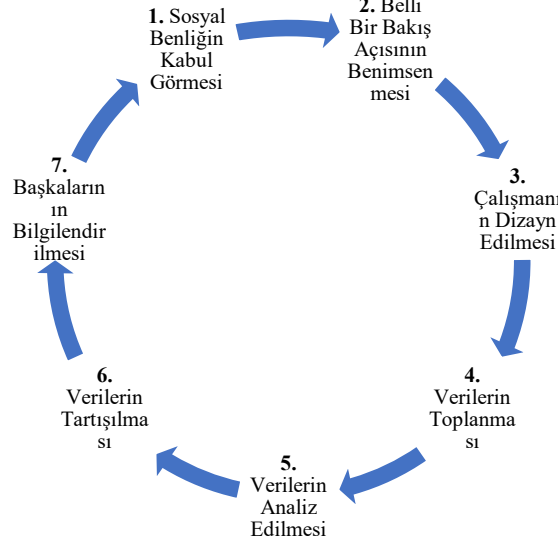
3.4. Araştırma Verilerinin Analizi ve Yorumlanması

Nitel yöntemle hazırlanan çalışmalarda elde edilen bulguların güvenilirliğini ve geçerliliğini sağlayabilmek için belli bir sistematik takip edilmektedir. Araştırmanın sistematik olarak dizayn edilmesi ve kullanılmakta olan analiz yöntemlerinden farklı bir yöntemin kullanılmaması nitel yöntemlerin geçerliliği ve güvenilirliğine ilişkin gerekli koşulları sağlamasında güçlü bir belirti olmaktadır (Gençoğlu, 2014: 689). Bu nedenle araştırmada oluşturulan sorular çalışmanın konusuyla ilgili ulusal ve uluslararası literatür taraması sonuçlardan yararlanarak hazırlandığından dolayı nitel araştırma bu yöntemlerle analiz edilip yorumlanmıştır.

Aynı şekilde nitel araştırma bulgularına ilişkin sınırlı genellemelerin yapılabilmesi için “fenomenolojik” (olgubilim) yaklaşımından istifade edilmiştir. Bu yaklaşımın özünde bir olguya karşı bireylerin algılarındaki, o olguya veya kavrama karşı yükledikleri anlam ve deneyimledikleri olgu hakkındaki bilgileri farklı kişilerle paylaşılması yer almaktadır (Tekindal ve Arsu, 2020: 156). Başka bir ifadeyle bir olgunun tanımlanabilmesi için öznellik ve bilgi paradigmasına dayanılarak ve katılımcının yorumlarına ve bakış açısına vurgu yaparak araştırmacı tarafından temel kodlamaların yapılmasıdır. Fenomenoloji deseninde önemli olan husus katılımcıların bir olguya ilişkin vermiş oldukları “ortak” yanıtların (tematik kümeleme/grupların temalandırılması) saptanarak değerlendirmeye tabi tutulmasıdır (Knaack, 1984). Şekil 1’de ise bu çalışma kapsamında hangi aşamaların izlendiği gösterilmeye çalışılmıştır.

Şekil 1

Araştırma'nın Analizinde ve Yorumlanmasında Takip Edilen Aşamalar

Kaynak: Karataş (2015: 68)

Ayrıca çalışmada farklı görevdeki katılımcıların ifadelerinin ayırt edilebilmesi için bir takım kodlamalar yapılmıştır. Örneğin “Katılımcı” kelimesi K harfiyle kodlanmıştır. Ardından katılımcıların kaçınıcı sırada olduğunu belirtmeye çalışan K1, K2, K3,.. gibi kodlamalar kullanılmıştır. Bunların yanı sıra katılımcıların türlerini belirten kodlamalar da yapılmıştır. “Belediye Bürokrati” B.B.; “Yerel Siyasi Seçkin” Y.S.S.; “Hemşehri Derneği Yöneticisi” ise H.D.Y. olarak kısaltılmıştır. Son olarak katılımcıların hangi belediye sınırında olduğunu belirtmek için ise “Üsküdar” Ü; “Beşiktaş” B; “Sancaktepe” S; “Esenler” E; “Büyükçekmece” BÇ. ve “Ataşehir” A harfleriyle kodlanmıştır. Son kertede yapılan kodlamalara örnek teşkil etmesi bakımından şu şekilde açıklanabilir: K2/B.B.-Ü (İkinci Katılımcı Belediye Bürokrati-Üsküdar); K4/H.D.Y.-BÇ. (Dördüncü Katılımcı Hemşehri Derneği Yöneticisi-Büyükçekmece) veya K3/Y.S.S.-B.(Üçüncü Katılımcı Yerel Siyasi Seçkin-Beşiktaş) şeklinde kodlamalar yapılmıştır. Araştırmada böylesi bir kodlama tekniğinin benimsenmesindeki amaç verilerin daha rahat yorumlanabilmesi ve denetiminin yapılabilmesine olanak tanıyarak elde edilen verilerin güvenilirliğini ve geçerliğini şeffaflandırmaktır (Arastaman ve diğerleri, 2018: 58). Ayrıca araştırmaya dahil edilen ilçelerde görüşülen kişilerin, ilçeyi temsil eden siyasi partiyle farklı görüşte olmalarına bakılarak seçilmiştir. Örneğin Cumhuriyet İttifakı yönetimindeki bir ilçede araştırma yapılırken, siyasi seçkinlerin ve hemşehri derneği yöneticilerinin Millet İttifakından bir partiden olması öncelenmiştir. Benzer şekilde Millet İttifakı yönetimindeki bir ilçede araştırma yapılırken yerel siyasi seçkinlerin ve hemşehri derneği yöneticilerinin Cumhuriyet İttifakından seçilmesi tercih edilmiştir. Çünkü böylesi bir yaklaşımın hemşehrilik olgusunun daha doğru analiz edilebilmesi için farklı görüşteki kişilerin bakış açısının ulaşılabilir evren hakkında daha objektif yanıtlar alınabileceği düşünülmüştür. Ancak her ne kadar araştırmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini güçlendirmek için bilimsel zemine oturtmaya dönük çabalar olsa da nicel araştırmalar gibi nitel araştırmalar sonucunda elde edilen bulgular genele yayılabilir nitelikte değildir.

3.5. Araştırma Sonucunda Elde Edilen Bulguların Tartışılması

Araştırma sonucunda incelenen ilçe belediyelerinde toplam 13 belediye bürokrati (belediye başkan yardımcıları, birim amirleri, belediye başkan baş danışmanları); yedi yerel siyasi seçkin (belediye

meclis üyeleri, ilçe parti örgütü yöneticileri, muhtar) ve yedi hemşehri derneği yöneticisi (aktif olarak görev yapan konfederasyon hemşehri derneği yöneticileri, , uzun süre hemşehri derneği yöneticiliği yapmış ancak şuan aktif siyasetin içerisinde veya iş dünyasında olanlar) olmak üzere toplam 27 seçkin kişiye ulaşılarak bu kişilerle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Araştırmada önceden hazırlanmış sorular söz konusu çalışma grubuna yönlendirilmesi sonucunda araştırma sorusunu çözümlenmeye yönelik cevaplar ilgisi bakımından kategorize edilerek, hemşehrilik olgusu yönetsel ana boyut açısından altı alt boyutta değerlendirilmiştir. Bu ana boyut altındaki alt boyutlar aşağıdaki tabloya aktarılmaya çalışılmıştır:

Tablo 1. Araştırmanın Bulguları

Hemşehrilik Olgusunun Yönetsel Ana Boyutu
Liyakat ve Nepotizm Sorunu
Siyasi Baskılar
Kurum Sınavlarının Tarafılığı
Yörecilik (Bölgecilik)
Temsili Bürokrasi Sorunu
Belediye Oligarşisi ve Kamu Hizmetlerinde Verimsizlik

3.6. Hemşehrilik Olgusunun Yönetsel Ana Boyutuna İlişkin Bulguların Tartışılması

Tablo 1 incelendiğinde hemşehrilik olgusunun yönetsel boyutuna ilişkin altı alt boyutunun olduğu görülmektedir. Bunlar önem derecesine göre liyakat ve nepotizm sorunu, siyasi baskıların yaşanması, kurum sınavlarının objektif yapılmaması, yörecilik (bölgecilik) ayrımcılığı, belediye oligarşisinin doğması ve buna bağlı olarak kamu hizmetlerinde verimsizliğin yaşanması şeklindedir.

3.6.1. Liyakat ve Nepotizm Sorunu

Belediyelerde personel yönetimi alanındaki en önemli sorun alanlarının hangilerinin olduğunun sorulduğu bu alt temada katılımcıların çoğu personel yönetimindeki en önemli sorun alanlarının başında liyakat ve nepotizm sorunun geldiğini belirtmişlerdir. Bu açıklamalara bakıldığında:

K4/Y.S.S.-A: *Ehliyet ve liyakat sistemine göre işe alımların yapılmaması. İşe göre adam değil, adama göre işin verilmesi. Dolayısıyla nepotizm ön plana çıkmaktadır. Olması gereken meritokrasi, bölgedeki oyları fazla olan grupların, gelir durumu iyi ailelerin (yerel baskı grupları) baskılarına maruz kalınarak işe alımların olduğu gerçek.*

K3/H.D.Y.-BÇ.: *Liyakat eksikliği. Bazı yerlerde baba-oğul arası görev değişimi bile bulunmakta. Mesela Osmanlı'da da bu vardı. Ancak Osmanlı'da babanın yerine gelecek oğul, çok iyi eğitimden geçen, diplomasiye hakim, ülkesini tanıyan ve birden fazla dil bilmekteydi. Bu sorun sadece İstanbul'da değil, Ankara'da da var, Anadolu'nun farklı yerlerinde de mevcut. Dolayısıyla en önemli sorun liyakat eksikliği. Özellikle bu sorun belediyeye bağlı şirketlerde personel alınırken daha belirgin.*

K3/Y.S.S.-S: *Yerel yönetimlerde istihdamla ilgili en önemli problem liyakat eksikliğidir. Personel alınırken akraba baskıları ve dernek dayatmaları sıklıkla oluyor. Liyakatsiz alımlar olduğu için her gelen beraberinde yeni ekibini getiriyor. Bu, belediyelerde personel fazlalığına neden oluyor. Belediyelerde mali sorumluluk az olduğu için liyakatsiz alımların önünü açıyor.*

K8/B.B.-B: *Belediyelerde patron belediye başkanı, aşağıdaki kadro ise devletin çalışanıdır. Beş yılda bir değişen belediye başkanı, kendi ekibini işe alır. Eski personeli işten çıkartmadığınız için yeni gelen ekiple birlikte personel sayısı gereksiz yere artıyor. Belediye başkanı iş vaatleri, propagandaları ve taahhütleri nedeniyle sözünü yerine getirmek zorunda. Belediyeye işe girmek için gelen başkan, destekçilerini geri çeviremiyor. Sonuçta personel fazlalığı oluyor.*

Kamu kurum ve kuruluşlarında liyakat ihlallerinin yaşanması uluslararası problemleri bir olgudur (Yılmaz ve Çakıcı, 2021: 199). Özellikle işe alımlardaki baskın kriterler (eğitim, mezun olunan okul, kabilecilik, etnisite vb.) liyakat sorununun halen devam ettiğini göstermekle birlikte, bu sorunun önüne tam anlamıyla geçilip geçilmediğini de tartışmaya açmaktadır (Banazılı, 2022: 275). Bu nedenle Türkiye içinde liyakat ilkesinin tesisi ve nepotizm sorunun önüne geçilebilmesi veya asgari orana indirilebilmesi için yeni personel yönetim reformlarının yapılması önerilmekte olup bu reformun kapsamının belirlenmesinde uzman kişilerin bakış açılarına başvurulmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir.

3.6.2. Siyasi Baskılar

Yukarıdaki soruya verilen en sık yanıtlara bağlı olarak Türkiye’de başarılı bir personel yönetiminin yapılmasının önündeki en önemli sorunların neler olduğu sorusu etrafından şekillenen bu alt boyutta siyasi baskıların başarılı personel politikalarının oluşmasını engellediği belirtilmiştir. Burada başarılı personel yönetiminden kastedilen personel seçim aşamalarının hakkaniyete dayalı ve liyakat ölçütlerine göre hareket edilerek gerçekleştirilmesidir.

K2/H.D.Y.-B: *Nitelikli personel eksikliği ve belediyelerin personel alımlarında siyasi saiklerin bu kurumların üzerindeki baskılarıdır. İşler ehline verilmediği için, liyakat yerine akraba, komşu, hemşehri ve mezhepsel ilişkiler gibi kayırmacılık türleri ortaya çıkmaktadır.*

K3/Y.S.S.-S: *Yerel yönetimlerin personel politikasındaki en büyük sorun siyasi baskıların yapılmasıdır. Siyasi baskılar nedeniyle toplumu kucaklayan, herkese eşit iş alanı sağlama imkânı tanınmamaktadır. Bunun yanında iş adamlarının baskısı da görmezden gelinemez. Onlarda sanki birer siyasetçiymiş gibi personel alımları dahil olmak üzere tüm işlere müdahil olma peşindeler.*

K5/B.B.-Ü: *Özel sektörde insan kaynağı alımlarında son kararı insan kaynaklarındaki personel verir. Ancak belediyelerde personel alınırken son karar üst mercilerde veya sadece başkanda oluyor. Dolayısıyla politizasyonlar yaşanıyor. Siyasetin doğasında olan bir şey bu. Bundan dolayı personel seçilirken süreç, seçilmişlerden soyutlanmalıdır. Partiler/partililer son sözü söylememelidir.*

K11/B.B.-S: *Yerel yönetimlere yapılan siyasi baskılardır. Ancak Türkiye’de hemen hemen bütün kamu kurum ve kuruluşları üzerinde siyasi baskılar vardır. Bu baskılar nedeniyle liyakatsiz kişiler kendi eş, dost, hemşehri, akrabasını işe almak için çabalamaktadır. Yani en büyük sorun siyasi baskıların neden olduğu liyakatsiz personel alımlarıdır.*

Siyasi partiler, yerel otoriteler, halk, muhtarlar, sivil toplum kuruluşları ve hatta merkezi yönetim yerel siyasetteki aktörler olarak kabul edilmekte olup her aktörün siyasal yaşam üzerinde etkisi bulunmakla birlikte kamu politikalarının şekillenmesinde de ön ayak olabilmektedirler (Sezik, 2017: 66). Nitekim yürütülecek olan siyasetin etkinliği ve yapılacak olan politikaların başarılı sonuçlar verebilmesi kamu hizmetlerinin niteliğine bağlı olduğu gibi yerel yönetimlerin siyasi baskılardan bağımsızlık derecesine de bağlıdır (Slijepcevic ve diğerleri, 2020: 3500). Yerel yönetimler her ne kadar vatandaş ile idare arasındaki iletişimin sağlandığı, şikayetlerin dile getirildiği, siyasi aktivitelerin yapıldığı ve kamuoyu tartışmalarının yapıldığı yapılar olarak görülse de doğası gereği siyasi baskılara da maruz kalmakta ve bu durumun sonucunda kamu politikalarının etkin şekilde oluşturulmasını engellemektedir (Amaratunga ve Hayat, 2014). Bu engellerden birisi de yerel yönetimler üzerindeki siyasi baskıların olmasından dolayı belediyelerde güçlü ve etkili bir personel yönetimi yapılamamasıdır. Dolayısıyla siyasi baskıların yoğun yaşandığı belediyelerde sosyal belediyecilik anlayışı da etkin olarak işletilememektedir. Ayrıca belediye başkanlarının merkezi hükümetin

müdahale ve baskıları sonucu yönetim kadrolarını şekillendirmesi karar ve icra süreçlerinde şeffaflığı ve katılımıcılığı engelleyeceği gibi toplumsal desteğin kaybolmasına da neden olmaktadır (Bayraktar, 2019: 15). Nitekim bu çalışmanın alan araştırmasından elde edilen bulgularla da sözü edilen açıklamalar örtüşmektedir.

3.6.3. Kurum Sınavlarının Tarafılığı

Belediyelere personel temin edilirken merkezi sınavların yanı sıra kurum içi sınavların gerekli olup olmadığı sorusuna yanıt aranan bu temada katılımcıların çoğunun kurum sınavlarının gerekli olduğunu ancak bunun objektif biçimde gerçekleştirilebilmesi için kurum sınavlarının denetlenmesi şartına bağlamışlardır.

K1/H.D.Y.-S: *Kurum sınavları ancak başkan, başkan yardımcıları ve diğer birim müdürlerinin denetlenmesi şartıyla gereklidir.*

K2/Y.S.S.-B: *Kurum sınavları önemlidir ve olması da gerekmektedir. Çünkü mülakatlar sayesinde işin gereklerine uygun olan adayın seçilmesi daha kolay olmaktadır. Fakat bu süreç bazen objektif ilerlemeyebilir. Özellikle sınavı uygulayacak olan jüri üyelerinin siyasi bağlantıları veya akraba ilişkileri bu sürece gölge düşürmektedir.*

K3/B.B.-A: *Sınavların ve sınavı yapacak komisyonun bağımsız ve tarafsız olması gerekmektedir. Herkes layık olduğu işi yapmalı, işe ve işçiye saygı duyulmalıdır. Geçmiş iş başarıları/tecrübeleri personel alımlarında dikkate alınmalıdır.*

K6/Y.S.S.-Ü: *Kurum sınavları personel seçerken olmazsa olmaz bir süreçtir. Çünkü her kurumun kendisine has kültürü vardır. Kurumlarda bu kültürlerine uyan kişileri işe almak istemektedir. Ekip ruhu ve arkadaş dayanışması bu şekilde sağlanarak kuruma olumlu çıktılar olmaktadır. Aksi durumda yani ekip ruhunun olmaması halinde, bir çöpçünün işiyle ilgili yapmış olduğu bir hata tüm belediyeye mal olmaktadır. Sonuçta beş yılda yapılan yerel seçimler bunun faturası başkan adayına ve dolayısıyla partisine kesiliyor. Yani sınavdan başarısız olunuyor.*

K9/B.B.-S: *Yerel yönetimlerde merkezi sınavlarla personelin alınması yeterli değildir. Kurum sınavları tamamlayıcıdır. Çünkü kurum sınavlarıyla o yöreyi tanıyan, alanda sorunlara çabuk çözüm üreten kişilerin belirlenmesini sağlar. Tabi mülakatlarda kişisel kararların verilmesi işe uygun kişilerin işe alınmasını gölgeleyebiliyor.*

Kurum sınavlarının yapılmasına ilişkin katılımcıların algılarına bakıldığında önemli bir kesim bu sınavların işe en uygun personelin seçilebilmesi için önemli görmektedir. Zaten 3975 Sayılı “Kamu Görevlerine İlk Defa Atanacaklar İçin Yapılacak Sınavlar Hakkında Genel Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile yerel yönetimler personeli kendi açacakları kurum sınavları marifetiyle de gerçekleştirebilmelerinin hukuksal dayanağı bulunmaktadır. Ancak kurum sınavlarının işleyişinde akrabalık, hemşehrilik ve yakınlık gibi kayırmacı uygulamaların yaşanması bu sınavların tarafsızlığını sorgulatmaktadır. Bu konuda Yüceyılmaz (2016: 317) da yapmış olduğu araştırmasında belediye yöneticilerinin %56’sının kurum sınavlarının adil gerçekleştirilmediğini belirtmiştir. Bu araştırmada da belli bir oran verilemese de katılımcıların açıklamalarından benzer bir sonuç çıkmaktadır. Bu bağlamda kurum sınavlarındaki hemşehrilik, partililik, akrabalık ve diğer nepotizm uygulamaların önüne geçilmesinde belediyelerin yapacakları sınavların Kaymakamlık veya Valilik tarafından denetlenmesinin personel alım sürecine hakkaniyet kazandırabileceği tartışmaya müsait bir konudur.

3.6.4. Yörecilik (Bölgecilik)

Belediyelerde istihdam edilebilmek için veya üst düzey yönetim kadrolarında yer alabilmek için belli bir bölgeden doğmuş olmanın avantajlarının veya dezavantajlarının olup olmadığı sorgulanmıştır.

Katılımcılar bazı bölge insanlarının kendi aralarında güçlü lobicilik faaliyetleri kurdukları için yörecilik ayrımı yapıldığını ve bundan dolayı belediye yönetiminde personel alınırken memleket ayrımcılığının olduğunu beyan etmişlerdir. Bu açıklamalar şu şekildedir:

K1/B.B.-E: *Yerel yönetimlerdeki yöneticilere bakıldığında birçoğu Trabzonlu. Alınacaklar listesi zaten önceden belirleniyor. Yani Karadenizlilik, özellikle Trabzonluluk, İstanbul'da yerel yönetimlerde istihdam edilmek için bu gruba avantaj sağlar. Fakat bu noktada yine liyakat devreye giriyor. Siz hemşehrini işe almak istersiniz, ancak işin niteliğine uygun değildir. Bu ters tepebilir. Örneğin Mart 2019 İstanbul yerel seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin seçimi kaybetmesindeki en büyük sebeplerden birisi de budur. Kamu işleri ehline değil, köylülerine verildiği için.*

K5/B.B.-Ü: *Mutlaka vardır. Sadece yerel yönetimlerde değil siyasetin her kademesinde belli bir bölgenin insanı olmanın avantaj getirdiği düşüncesi vardır. Türk siyasal hayatında farklı iktidarlar hem merkezi yönetimde hem de yerel yönetimlerde kendi hemşehrilerine öncelik tanımışlardır.*

K2/Y.S.S.-B: *İktidar partisini yönetenlerin nereli olduğu ve sizin o kişilerle ilişkinizin ciddiyetine bağlı olarak yerel yönetimlerde yönetici pozisyonunda işe girmek kolaylaşır.*

K2/H.D.Y.-B: *Seçim olduğunda insanlar belediye yönetiminde yer alanların nereli olduğuna bakarlar. Kendi memleketlisi olduğu başkan veya başkan yardımcısının yanına giderek iş talebinde bulunur. Yani başkan ve yardımcılarının doğum yerleriyle sizin doğmuş olduğunuz yer aynıysa işe girişiniz olumlu sonuçlanır.*

Personel alımlarında yöreciliğin avantajlı ve dezavantajlı yanlarının olması bir bütün halinde değerlendirildiğinde avantajlı tarafının, ilçeyi yönetecek olan kişinin o yöreyi iyi bilmesi ve sorunlarına daha doğru çözümler üretebilmesine olanak tanıyabilmektedir. Ancak personel alımlarında kararların yöreciliğe bakılarak verilmesi, kent rejiminde seçkin/elit grupların doğmasına zemin hazırlayabilir. O halde ilçeyi yönetecek olan seçkin grubun ortaya çıkması yönetsel kararların yalnızca çoğunluğu tatmin edecek şekilde alınmasına yol açabilir. Ayrıca belediye idaresi işinin yalnızca belli bölge insanına ait bir yetki/meslek olduğu algısına ve kamu kaynakları üzerinde aynı yöreden olan siyasetçilerin, iş adamlarının, yöneticilerin, hemşehri derneklerinin ve informel oluşumların daha fazla yetkili olabileceği sonucuna ulaşılabilir. Göktuna-Yaylacı (2012: 92) Fransa ve Belçika'nın bazı bölgelerinde yapmış olduğu ampirik araştırmasında çeşitli çalışma kollarında işe alımlar yapılırken hemşehrilik ilişkilerine bağlı olarak hareket edilmesi bu çalışma kollarında bir tür "bölgesel etnik yaşam alanlarının" oluştuğuna dikkat çekmiştir. Benzer şekilde Boyd (2019) Amerika'da özel sektörlerin personel temininde Rusya, Avustralya ve Rusya doğumlu olan özellikle madun grupta yer alan erkeklerin, informel sosyal sermayelerinin geniş olmasının işe girişlerinde kolaylık sağladığını ancak bunun bu teşebbüslerin "etnik işletme girişimlerine" dönüştüğünü ifade etmiştir.

3.6.5. Temsili Bürokrasi Sorunu

Bir ilçenin sosyal yapısı (hemşehri tabanı, etnisitesi, ideolojisi, partisi) ile belediye yönetim kademesindeki personel arasında "farklılıkların" olmasının nasıl değerlendirildiğinin sorulduğu bu temada katılımcılar gerek kamu hizmetlerinin sunulacağı alanlarda gerekse belediyede işe alımlarda ayrımcılığın yapılabileceğini belirtmişlerdir:

K11/B.B.-S: *Farklılıkların bulunması hizmetlerin götürülmesinde bir tarafa fazla diğer tarafa eksik aktarılmasına neden olabilir. Çünkü siz en çok kendi destek gördüğünüz kesime veya hemşehri tabanınıza kaynakları aktarmak isterseniz.*

K2/H.D.Y.-B: *Farklı olması halinde vatandaşın kamu hizmetlerini alma ve kamu hizmetlerine girme hakları ellerinden alınmış olur. Bu haklardan çoğunlukla belli bir hemşehri grubu yararlanır. İşe alımlarda da aynı durum söz konusudur. Bir grup sahiplenilirken, grup dışında kalanlar dışlanır. Beşiktaş'ta yerel yöneticiler ile toplumun memleketleri arasında farklılıklar var. Ancak hemşehrilik olarak bir benzerlik olmasa da mahalleler arasında bir birliktelik mevcut. Örneğin Gazi Mahallesi'nden*

olan personel sayısı fazla. Oraya yedi personel servisi kalkıyor. Partiye sempati duyulduğu için işe alımları oluyor. Gazi mahallesi çevresindeki ilçelere bakıldığında onlara göre muhalif partiler tarafından yönetiliyor. Dolayısıyla parti ve etnisite bakımından farklı oldukları için buralarda istihdam edilmeleri çok zor.

K4/Y.S.S-BÇ: Gelir ve eğitim durumu az olan mahallelere verilen hizmet gelir düzeyi düşük ve eğitim seviyesi düşük olan mahallere sunulan hizmetler nasıl aynı ölçüde olmuyorsa, yerel yönetim kademesindeki yöneticilerle gerek hemşehri olmak gerekse ortak manevi aidiyetleri paylaşmak işe alımlarda eşit ölçüde yaklaşamayabilir.

K5/H.D.Y.-E: Mesela belediyenin kültürel hizmetleri vardır. Bu kültürel organizasyonlar baskın olan hemşehri gruplarını tatmin etmek için yapılır. Bu durumda diğer gruptaki hemşehriler dışlanmış olur. Aynı şekilde baskın olan hemşehri grubunun aktörlerini daha fazla tatmin etmek için iş kapıları açılırken, zayıf hemşehri grupları aynı ölçüde iş olanaklarından yararlanamaz.

K7/H.D.Y.-A: Ayrımcılığa yol açar. Hemşehri öbekleşmeleri vasıtasıyla seçilenlerin bu öbeklerle olan ikili ilişkilerinden dolayı onların ikamet ettikleri yerlere öncelik tanınır. Desteğini aldıkları yerlere kamu hizmetleri daha fazla dağıtıldığı gibi istihdam gibi diğer kamu kaynaklarından da daha fazla yararlandırılmak istenir.

Temsili bürokrasinin özünde bireylerin dili, dini, ırkı, cinsiyeti, siyasal, sosyal ve ekonomik durumu ne olursa olsun tüm kesimlerin bürokrasi kademesi içerisinde yer alması gerektiği düşüncesi yer almaktadır (Meier, 2019: 52). Temsili bürokrasi ile toplumsal gruplar içerisinde liyakat ilkesinin dengesinin nasıl kurulacağı tartışılmakta olan konular arasındadır. Diğer bir ifadeyle bürokratik örgütlenmelerde temsili bürokrasinin sağlanabilmesi için liyakat ilkesinden vazgeçilip vazgeçilmeyeceği sorgulanmalıdır. Buna göre yeterli kitlenin desteğini alarak yönetime geçilmesiyle azınlık olanların genel nüfus üzerinde karar alabilme hakkına sahip olabilmeleri bürokraside temsil sorununu derinleştirmektedir (Aşkar, 2019: 102). İşe alımlarda kayırmacılığın yapılması halinde toplumu oluşturan tüm kesimlerin, ister azınlık olsun ister baskın grup olsun, temsili bürokrasi mekanizması içerisine dâhil edilmemesi anlamına gelmektedir. Yöneticilerin ve siyasilerin kendi hemşehrilerine ayrımcılık tanınması temsili bürokrasinin ilerlemesi önündeki en büyük engellerden biridir. Temsili bürokrasi yaklaşımından hareketle, bürokratların kendi dinsel, sınıfsal ve etnik niteliklerinin bürokrasiye sirayet etmesiyle birlikte (Demir, 2011: 74) yalnızca baskın bir hemşehri grubunun temsil edildiği ve siyasaların bu kesimin çıkarlarını karşılayabilecek mahiyette olması hem yönetimin meşruluğunu hem de temsili demokrasi olgusunu sorgulatmaktadır. Alan araştırmasından elde edilen bulgular literatürdeki tartışmalarla birlikte ele alındığında hemşehrilik olgusunun yerel yönetimlerde temsil sorununa yol açabileceği söylenebilir.

3.6.6. Belediye Oligarşisi ve Kamu Hizmetlerinde Verimsizlik

Bir kurumda hemşehrilere öncelik tanınarak aynı memleketten olanların istihdam edilmesinin kurum açısından ne tür avantaj veya dezavantaj doğuracağı sorusuna yanıt arandığı bu bölümde katılımcıların önemli bir kısmı, hemşehrilik ilişkilerinin yoğun olmasının belediye içerisinde gruplaşmalara ve bunun belediye işlerinin imece usulü görülerek verimsizliğe yol açacağını belirtmişlerdir. Bu soruya verilen yanıtlar irdelendiğinde:

K5/B.B.Ü: Avantajı yoktur. Dezavantajları vardır. Azınlıkta kalanlar dışlanmış hissederler. Çoğunluğu elinde bulunduran hemşehrilerde ise "bu mekân bizim" etkisi olur. Çalışma açısından verimliliği azaltır. Ayrıca kurumsallaşma sağlanamaz. Çünkü bir kurumda ne kadar çok hemşehri varsa bu kişiler eski yaşantılarını da kuruma sürükledikleri için kurumsallaşma sağlanamaz. İşler kanuna göre değil imece usulü yürütülmeye başlar. İşler hantallaşır ve verimsiz hizmet çıktıklarına neden olur.

K6/B.B.-Ü: *Avantajı yoktur. Dezavantajı ise, belediye başkanı ve yardımcılarının kendi hemşehrilerini kurumda yoğun olarak istihdam ettirmeleri ve onların yaptıkları iyi-kötü tüm işlemlerin arkalarında durmaları özerk bir oligarşinin oluşmasına neden olur. İsteyen istediği işi yapmaya başlar.*

K7/B.B.-B: *Dezavantajı vardır. Hemşehri gruplaşması olacağı gibi o grubun içerisinde olmayanlar kendilerini dışlanmış hissedecektir. Ekip ruhu yok olur. Hemşehri grubunda yer alanlar önemli işleri yapar iken grup dışındakiler daha arka işlerde çalıştırılır.*

K2/H.D.Y.-B: *Kurumdan etkili bir performans beklenmez. Hemşehri gruplaşması yani oligarşi doğacağı için personele bir iş yaptıramazsınız.*

Mülakatlardan elde edilen yanıtlar sonucunda belediyelerde personel alımlarında, yönetimin kendi hemşehrilerine öncelik tanınması ve bunun sonucundan kurumda yoğun hemşehrilik ilişkilerinin belediyeleri oligarşik yapılara dönüştürdüğü, işlerin savsaklandığı, vatandaşların belediyelere karşı güvensizlik duygusunun olduğu ortaya çıkan başat sonuçlar arasında yer almaktadır. Ancak bazı katılımcılar ise bunun tersini öne sürerek yoğun hemşehrilik ilişkilerinin kuruma avantaj sağladığını açıklamışlardır (Örneğin; K11/B.B.-S: *Dezavantajı yok, avantajı vardır. Bazı bölgelerin insanları siyasette daha aktif ve sosyal çevresi geniş olduğu için belediyelere yerleşmeleri daha kolay olur; K7/H.D.Y.-A: Avantajları var. Bazı yörede/bölgede doğmuş olmak maça 2-0 önde başlatır; K2/H.D.Y.-B: Seçim olduğunda insanlar belediye yönetiminde yer alanların nereli olduğuna bakarlar. Kendi memleketlisi olduğu başkan veya başkan yardımcısının yanına giderek iş talebinde bulunur. Yani başkan ve yardımcılarının doğum yerleriyle sizin doğmuş olduğunuz yer aynıysa işe girişiniz olumlu sonuçlanır* yanıtlarına da rastlanmıştır). Aslında belediyelerde hemşehrilik ilişkilerinin yoğun olmasının aynı hemşehri tabanından olanlara avantaj sağladığı konusu mülakat aşamasında ortaya çıkan bir sonuç olmuştur. Bu araştırmada yapılmadan önce yoğun hemşehrilik ilişkilerinin belediyeleri oligarşik yapılar haline getirebildiği düşüncesi olmuştur. Bu araştırmayla birlikte katılımcıların ilgili soruya verdikleri yanıtlarla da bu düşünceyle örtüşmüştür. Zaten hemşehrilik olgusuna ilişkin yönetsel boyut kısmında, yöreciliğe ilişkin bulguların yer aldığı alt temada, belediyelerde ciddi bir hemşehri oligarşinin olduğuna işaret edilmektedir. Bu bağlamda bürokraside yoğun hemşehrilik ilişkilerinin olması sadece belli yöre insanının talep ve beklentilerine hizmet edebilir. Aynı şekilde belediyede hemşehrilik ilişkilerinin yaygınlaşması halinde bürokrasinin, kamunun genelinin talep ve beklentileri karşısında umursamaz yaklaşabilmesine ve kamu kaynakların belli bir grupta toplanarak yine aynı grup aktörleri arasında dağıtılmasına yol açabilir (K11/B.B.-S; K7/H.D.Y.-A; K2/H.D.Y.-B). Nihayetinde bir tür hemşehri oligarşini ortaya çıkararak, hemşehri olan-hemşehri olmayan (seçkin olan-seçkin olmayan) arasında ihtilaf doğurabilir. Tüm bunların neticesinde belediye içerisinde Güneş-Ayata (1991)'in "etnik iş bölümlenmesi" olarak nitelendirdiği, başkasının belediyelerde istihdam edilmesine engel olan grup haricindeki kişilerin dışlanmasına yol açabilmektedir (Kılınç ve Bezci, 2011: 332). Bununla birlikte Yatkın'ın (2009: 196) bireyselleşmenin toplumsal bağları ve örgütsel verimliliği zedelediği savına ek olarak hemşehri gruplaşmasının da belediyelerde verimsizliğe yol açtığı katılımcıların yorumlarından yola çıkılarak söylenebilir.

SONUÇ:

Türk Kamu Personel Yönetiminin tıkanmasının en önemli nedenleri arasında liyakat, kariyer ve ehliyet ilkelerinin ağır hasar görmüş olması yer almaktadır. Söz konusu üç kritik ilke bütün toplumlarda bürokrasiyi üzerinde taşıyan temel kolonlardandır (Yılmazöz, 2009: 300). Bu kolonların hasar görmesi ve yıpratılması bürokraside entropiye neden olmasına ve halkın devlete karşı güven duygusunu zedeleme potansiyeline sahiptir. Nitekim kamu hizmet sunumunda temel felsefe kamusal yararı tesis etmektir. Ancak sunulacak olan hizmetlerin patronaj ilişkilerine dönüşmesiyle beraber yönetsel sorunlar daha fazla karmaşık hale gelmektedir. Bu kapsamda bakıldığında hemşehrilik ile kayırmacılık, kollamacılık ve patronaj ilişkilerinin bir arada kullanılması en çok tartışılan konular arasında yer almaktadır.

Hemşehrilik olgusu göç hareketliliğiyle vücut bulmakta ve kentlerde olgunlaşarak yeni toplumsal ilişki formlarını ortaya çıkartmaktadır. Günümüzde gerek iç gerekse dış göç akımlarının devam etmesi bu olgunun önemini daha fazla öne çıkartmaktadır. Hemşehrilik olgusu anlam yüklü ve multi-disipliner bir fenomendir. Bireylerin kentleşmelerini kolaylaştırıp-kolaylaştırmadığı tartışmaları bir yana kültürel, psikolojik, ekonomik ve toplumsal boyutlarının yanı sıra yönetsel boyutu da içerisinde barındırmaktadır.

Hemşehrilik olgusu siyasi iradenin belirlenmesinde doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkili olmasından dolayı bilhassa yerel seçim dönemlerinde önem kazanmaktadır. Özellikle post-modern demokrasi tartışmalarının ortaya atılmasıyla devlet-toplum ilişkilerinde topluma olan vurgu artmış toplumsal aktörler tarafından oluşturulan örgütler siyasette alternatif yapılar olarak görülmeye başlanmıştır. Kentleşme süreçlerini tamamlamış olan kişiler zamanla kent üzerinde yer almak istedikleri konumları ve kentten beklentileri değiştirmiştir. Göç hareketleri öncesinde de var olan hemşehrilik ağları, köyden kente göçlerin artmasıyla birlikte hemşehriliğe ve akrabalığa dayalı ilişki ağları daha fazla kurulmaya başlamıştır. Nihayetinde bu ilişkiler Türk siyasal hayatındaki seçmen-siyaset arasındaki bağı da etkileyerek siyasi partiler açısından hemşehri odakları daha çok ilgili uyandıran ve özen gösterilmesi gereken bir konuma geçmiştir. Özellikle hemşehri dernekleriyle kolektif olarak örgütlenebilen hemşehri odakları birer baskı ve çıkar grupları haline dönüşerek, yerel siyasetin seyrini değiştirebilme potansiyeline sahip olmuşlardır (Kurtoğlu, 2005; Yılmaz, 2008; Adıgüzel, 2006: 246).

İstanbul metropol bir kent olmasından dolayı bireylerin ve farklı grupların, kendilerini gerçekleştirebilecekleri ve farklı faydalar edinebilmeleri için oldukça geniş bir alana sahiptir. Kentin geniş toplumsal alanlara açık olması birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunlardan biri de farklı grup aktörlerinin kent yönetimi üzerindeki etkileri ve kent kaynaklarından beklentileridir. Bu soruna tekdüze ve hızlı yanıtlar getirebilmek elbette mümkün değildir. İstanbul gibi mega yapıdaki bir kentte İstanbul doğumlu olanların sayısının oldukça az olması, yerlisinden çok göçmenin fazla olduğu bu kentin (Erder, 2012: 156) yönetiminde farklı ideolojideki belediye idarelerinin yanı sıra belli bir coğrafyadaki grubun (hemşehrilerin) yönetimde var olmalarıyla karşılaşmaktadır. Kentin yönetilmesinde ideolojik çeşitliliğin olması ve kentsel grupların belediye hizmetlerini dağıtmada yetkili otorite olması elbette bir sorun teşkil etmemektedir. Neticede yerel kamu hizmetlerini sunacak olanın belirlenmesi vatandaşların özgür iradeleriyle yapılan seçimler sonucunda belli olmaktadır. Buradaki asıl sorun, yerelin yönetiminde söz hakkı olanların bu hizmetleri demokratik, adil, hakkaniyetli ve kamu yararını gözeterек pay edip etmediğidir.

İnsanın olduğu her yerde yönetsel ve sosyal ilişkiler oldukça kompleks bir yapıdadır. Bu nedenle insanın gerek merkezi yönetim gerekse yerel yönetimler üzerindeki etkileri ve insana bağlı etkenlerin devreye girmesiyle ortaya çıkan sonuçların irdelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada da hemşehrilik bir olgu olarak ele alınmış ve kamu yönetiminde oldukça sorunlu alanların başında yer alan insan

kaynakları yönetimiyle olan etkileşimi hemşehrlik ilişkileri üzerinden belediyeler özelinde ele alınmıştır.

Araştırma sonucunda ele alınan örneklerle beraber hemşehrlik-personel alımı arasındaki ilişkiye ilişkin birtakım önermelerde ve çıkarımlarda bulunulabilir. Bu kapsamda altı ilçedeki belediye yönetimlerinde personel alımlarında etkili olduğu düşünülen temel unsurların tartışılmasının ardından bu belediyelerde personel alımları ile hemşehrlik olgusu arasındaki etkileşime yönelik çalışma grubunda yer alan katılımcılardan edinilen bilgilere göre bu konuya ilişkin algılarındaki benzerlikler ve farklılıklar aşağıdaki tabloya aktarıldığı üzere belirtilebilir:

Tablo 2. Hemşehrlik Olgusunun Yönetmel Boyutuna İlişkin Algıların Karşılaştırılması

Yönetmel Temalar	Belediye Bürokratları	Yerel Siyasi Seçkinler	Hemşehri Derneği Yöneticileri
Belediyelerde Personel Alımlarındaki En Önemli Sorun Alanlarına İlişkin Yaklaşım	Liyakat, nepotizm, siyasi baskılar	Siyasi baskılar, eş-dost kayırmacılığı, hemşehrlik	Hemşehri baskısı
Kurum Sınavlarına İlişkin Yaklaşım	Denetlenmesi koşuluyla gerekli	Denetlenmesi koşuluyla gerekli	Denetlenmesi koşuluyla gerekli
Temsili Bürokrasiye İlişkin Yaklaşım	Temsili bürokrasi sağlanmaz	Temsili bürokrasi sağlanmaz	Temsili bürokrasi sağlanmaz
Hemşehrlik İlişkilerinin Belediyeler Üzerindeki Etkilerine İlişkin Yaklaşım	Kamu hizmetlerinde verimsizliğin olması	Belediye oligarşisinin doğması; kurum kültürüne kolay ayak uydurulması	Grup içi çatışmaların yaşanması

Tüm bu hususlar göz önünde bulundurularak görüşme yapılan çalışma grubundaki katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlar, araştırmacının mülakatlar esnasındaki gözlemleri ve hemşehrlik olgusuna ilişkin bilimsel çalışmaların irdelenmesi sonucunda belediyelerde personel alımları ve hemşehrlik olgusu arasındaki etkileşim hakkında bazı çıkarımlarda bulunulabilir. İlk olarak altı ilçedeki katılımcılar hemşehrlik olgusunun liyakatsizlik ve nepotizm ile doğrudan ilişkilendirmişlerdir. Dolayısıyla katılımcılar açısından hemşehrlik olgusu pejoratif anlama sahiptir. İkincisi, altı ilçe belediyesinde personel alımları yapılırken etnisite, mezun olunan okul, dinsel aidiyet ve ideoloji faktörlerinden ziyade partililik ve hemşehrlik olgularının daha belirleyici olduğu anlaşılmıştır. Belediyelere personel alımlarının yapılmasında seçkin bir hemşehri veya parti grubu aktörlerine öncelik verilmesindeki asıl amaç seçen ve seçilen arasındaki karşılıklı menfaat ilişkisidir. Seçmen için amaç iş çıkarı iken seçilen için ise oy çıkarıdır. Bu ikili çıkarı oyunu nihayetinde Türk Kamu Personel Yönetimi'ndeki eşitlik, objektiflik ve liyakat ilkelerini anlamsız kılmaktadır. Bu duruma bağlı olarak, üçüncüsü, karşılıklı çıkar hesaplarının görülmesi baskın hemşehri grubu dışındaki bireylerin ya da grupların kamu hizmeti görme işine katılamamalarına ve dolayısıyla temsili bürokrasi sorununa yol açmaktadır. Son olarak ise belediye bürokrasisi içerisinde yöreciliğin yapılması ve hemşehrlik örüntülerinin baskın olması kuruma yarardan çok zarar getirebilmektedir. Kamu hizmetlerinin verimsiz olması ve hemşehri gruplarının kendi içlerinde güç mücadelesine girişmeleri araştırma sonucundan elde edilen sonuçlar arasındadır.

Bu çalışmanın örneklemini oluşturan altı ilçeden elde edilen bulgularından hareketle, hemşehrilik toplumsal anlamda olduğu kadar kamu yönetimi içinde de önemli bir işleve sahip olduğu ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel boyutlarının yanı sıra yönetsel boyutunun da bulunduğu ortaya çıkmıştır. Ancak, kamu yönetimi bürokrasisi içinde işe alımlarda hemşehrilik olgusu baskın hale getirildiğinde Kamu personel sisteminin en önemli unsurlarından olan tarafsızlık ilkesi göz ardı edilmiş olacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarların kendileri, diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Komitesi tarafından 06.01.2021 tarihli ve 2021/73 sayılı kararla etik kurul izni temin edilmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma doktora tezi araştırması kapsamında Marmara Belediyeler Birliği tarafından finansal olarak desteklenmiştir.

Teşekkür: Doktora tezinden düzenlenen bu çalışmanın hazırlanmasında araştırma sürecinin en başından itibaren kıymetli düşünceleri ve eleştirileriyle katkı sağlayan tüm doktora tez jürisi hocalarımıza teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAKÇA:

- Abadan-Unat, N. (2006). Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus ötesi yurttaşlığa. (İkinci Basım). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2006, Aralık). İstanbul'un kültürel sermayesine hemşehri derneklerinin katkısı. Zeytinburnu Belediyesi Uluslararası Göç Sempozyumu. (s. 237-248). İstanbul.
- Akçakaya, M. (2016). Bürokrasi kuramları ve Türk kamu yönetiminde bürokratik sorunlar. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 18(3), 669-694.
- Aktaş, E., Aka, A. ve Demir, M. C. (2006). Türkiye'de hemşehri dernekleri ve kırsal dönüşüm. Munich Personal RePEc Archive. No: 8646, 1-13.
- Alıcı, O. V. (2019). Belediyelerde ve bağlı idarelerde liyakat ve kariyer ilkelerinin geçerliliği çerçevesinde bir durum analizi: Yerel sarmal. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 28(4), 65-90.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı. (6. Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Amaratunga, D. ve Hayat, E. (2014). The impact of the local political and socio-economic condition to the capacity of the local governments in the maintenance of post-disaster road infrastructure reconstruction assets. Procedia Economics and Finance, 18, 718-726.
- Arastaman, G., Öztürk-Fidan, İ. ve Fidan, T. (2018). Nitel araştırmada geçerlik ve güvenirlik: Kuramsal bir inceleme. Y.Y.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1), 37-75.
- Aşkar, G. (2019). Bürokraside temsil sorunu: Temsili bürokrasi yaklaşımı. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 59, 95-104.

- Ateş, H. (2015). Hemşehri derneklerinin şehir kültürüne etkileri. *Şehir ve Düşünce Dergisi*. 7, 108-117.
- Balandier, G. (2016). *Siyasal antropoloji. (İkinci Basım). (çev. D. Çetinkasap)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Banazılı, A. M. (2022). *Yerel yönetimlerde insan kaynağı alımları ve hemşehrilik olgusu: İstanbul'un bazı ilçe belediyelerinde ampirik bir araştırma (Yayınlanmamış doktora tezi)*, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Bartram, D., Poros, V. M. ve Monforte, P. (2017). *Göç meselesinde temel kavramlar. (çev. I. Ağabeyoğlu Tuncay)*. Ankara: Hece Yayınları.
- Bayraktar, U. (2019). *Belediye başkanlarının lütfu değil, can yeleği olarak katılımcı yönetim*. Fırat Genç (Ed.). *Siyasetin krizi ve yerel yönetimler. (s. 9- 25)*. İstanbul: Yurttaşlık Derneği.
- Beyaz, C. (2019). *Kırsal göçmenin kimlik, aidiyet ve bağlılık mücadelesi: Rizeli göçmenler üzerine bir çalışma (Yayınlanmamış doktora tezi)*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Boyd, R. L. (2019). *Ethnic groups, urban places, and retail enterprise: The United States, 1900. Ethnic and Racial Studies*. 42(12), 2167-2188.
- Busetto, L.; Wick, W. ve Gumbinger, C. (2020). *How to use and assess qualitative research methods. Neurological Research and Practice*. 2(14), 1-14.
- Demir, F. (2011). *Bürokrasi-demokrasi ilişkisi ve bürokratların seçilmişlerce kontrolü sorunu. Yönetim ve Ekonomi*, 18(2), 63-84.
- Dunbar, R. I. M ve Spoors, M. (1995). *Social networks, cliques, and kinship. Human Nature*. 6(3), 273-290.
- Duverger, M. (2019). *Siyaset sosyolojisi. (9. Basım). (çev. Şirin Tekeli)*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Emini, F. T. (2009). *Türkiye'de yerel yönetimler reformunun iç ve dış dinamikleri. Yönetim ve Ekonomi*. 16(2), 31-48.
- ENDEKSA Türkiye Demografi Yapıları İstatistikleri (2021). <https://www.endeksa.com/tr/analiz/turkiye/demografi> (14.09.2022).
- Erder, S. (2012). *İstanbul'da değişen güç ilişkileri ve değişen siyaset. Recep Bozlağan ve Nail Yılmaz (Ed.)*. İstanbul: Mekân ve insan. (s. 143-156). İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği.
- Ergun, T. ve Polatoğlu, A. (1984). *Kamu yönetimine giriş. (İkinci Basım)*. Ankara: TODAİE.
- Eroğlu, H. T. (2010). *Yeni kamu yönetimi anlayışının Türk Kamu Personeli yönetimine etkisi. Z.K.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(12), 225-233.
- Fişek, A. G. (2010). *Göç olgusu, hemşehrilik örgütleri ve ulusal devlet. Çalışma Ortamı Dergisi*. <https://calismaortami.fisek.org.tr/icerik/goc-olgusu-hemsehrilik-orgutleri-ve-ulusal-devlet/> (23.12.2022).
- Gençoğlu, A. Y. (2014). *Bir kavram ve kuram üretme stratejisi olarak temellendirilmiş kuram. Tarih Okulu Dergisi*. 18, 681-700.

- Giddens, A. (2016). Modernliğin sonuçları. (7. Basım). (çev. Ersin Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Goffman, E. (2017). Kamusal alanda ilişkiler. (çev. M. Fatih Karakaya). Ankara: Heretik Yayınevi.
- Gökçe, O. ve Şahin, A. (2002). 21. yüzyılda Türk bürokrasisinin sorunları ve çözüm önerileri. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomi Araştırmalar Dergisi. 2(3), 1-27.
- Göktuna-Yaylacı, F. (2012). Belçika'da yaşayan Türklerin yörecilik anlayışları ve toplumsal iletişim süreçleri: Belçika'daki emirdağlılar ve posoflulara ilişkin bir araştırma (Yayınlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Güler, B. A. (2013). Kamu personeli: Sistem ve yönetim. Ankara: İmge Yayınevi.
- Güneş, M. (2013). Kamu hizmetlerinde çoğulculuğun kimlikle inşası. Akademik İncelemeler Dergisi, 8(2), 95-116.
- Güneş-Ayata, A. (1991). Gecekondularda kimlik sorunu, dayanışma örüntüleri ve hemşehrilik. Toplum ve Bilim. 51/52, 89-101.
- Heper, M. (2015). Türkiye'de devlet geleneği. (Beşinci Basım). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- İstanbul Bölge Planı Raporu. (2013). <https://www.istka.org.tr/media/1070/2010-2013-%C4%B0stanbul-b%C3%B6lge-plan%C4%B1-ekleri.pdf> (05.10.2022).
- İzci, F. ve Bozdoğan, S. (2016). Türk kamu yönetiminde bir problem alanı olarak bürokrasi-siyaset ilişkisi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi. 4(34), 33-46.
- Kanar, M. (2019). Farsça-Türkçe sözlük. İstanbul: Say Yayınları.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi. 1(1), 62-80.
- Karpat, K. H. (2003). Türkiye'de toplumsal dönüşüm: Kırsal göç, gecekondu ve kentleşme. (çev. Abdulkadir Sönmez). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kılınç, Z. ve Bezci, B. (2011). Kentleşme, gecekondu ve hemşehrilik. Akademik İncelemeler Dergisi, 6(2), 323-344.
- Kleist, N. (2014). Understanding diaspora organisations in European development cooperation-approaches, challenges and ways ahead. New Diversities, 16(2), 55-69.
- Knaack, P. (1984). Phenomenological research. Western Journal of Nursing Research. 6(1), 107-114.
- KONDA (2019). 23 Haziran 2019 sandık analizi ve seçmen profilleri. KONDA Haziran'19 Barometresi. İstanbul.
- Kurtoğlu, A. (2004). Hemşehrilik ve şehirde siyaset: Keçiören örneği. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kurtoğlu, A. (2005). Mekânsal bir olgu olarak hemşehrilik ve bir hemşehrilik mekânı olarak dernekler. European Journal of Turkish Studies. 2, 2-24.
- Lacroix, T. (2013). Collective remittances and integration: North African and north Indian comparative perspectives. Journal of Ethnic and Migration Studies. 39(6), 1019-1035.

- Larson, R. W. ve Bradney, N. (1988). Precious moments with family members and friends. R. M. Milardo (Ed.). In families and social networks. (s. 107-126). California: Sage Publication.
- McIntosh, M. J. ve Morse, J. M. (2015). Situating and constructing diversity in semi-structured interviews. *Global Qualitative Nursing Research*. 1-12.
- Meier, J. K. (2019). Theoretical frontiers in representative bureaucracy: New directions for research. *Perspectives on Public Management and Governance*, 14, 39-56.
- Milardo, R. M. (1988). Families and social networks: An overview of theory and methodology. R. M. Milardo (Ed.). In families and social networks. (s. 13- 47). California: Sage Publication.
- Oktay, C. (1997). Siyasal sistem ve bürokrasi-yükselen istemler karşısında Türk siyasal sistemi ve kamu bürokrasisi. İstanbul: Der Yayınları.
- Önen, E. (1997, Kasım). Kent dayanışma ve hemşeri dernekleri. *Toplum ve göç*. II. Ulusal Sosyoloji Kongresi. Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Özdemir, G. (2013). Tampon mekanizmadan siyasal aktörlüğe hemşehri dernekleri. *Turkish Studies*. 8(6), 943-959.
- Özkiraz, A. ve Acungil, Y. (2012). Hemşehri derneklerinin kentleşme sürecindeki rolü: Tokat örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 29(1), 247-272.
- Perez-Armendariz, C. ve Duquette-Rury, L. (2021). The 3x1 program for migrants and vigilante groups in contemporary Mexico. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 47(6), 1414-1433.
- Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Schüler, H. (1999). Türkiye’de sosyal demokrasi partililik-hemşehrilik-alevilik. (çev. Y. Tonbul). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sezik, M. (2017). Yerel siyasal aktörlerin belediyelerde karar alma mekanizmalarına katılımı: Adıyaman belediye meclis örneği. *Birey ve Toplum*, 7(14), 65-88.
- Slijepcevic, S., Rajh, E. ve Budak, J. (2020). Determinants of corruption pressures on local government in the E.U. *Economic Research*, 33(1), 3492-3508.
- Smith, C. R. (2006). *Mexican New York: Transnational lives of new immigrants*. USA: Berkeley.
- Stinchcombe, A. L. (2000). Social structure and organisations. *Advances in Strategic Management*, 17, 229-259.
- Şaylan, G. (2000). Cumhuriyet döneminde personel rejimi gelişimi ve sorunları. İstanbul: TESEV.
- Tahtaloğlu, H. (2016). Yükselmeye açık kamu personel sistemine sahip Türkiye’de “cam tavan”: Yükseköğretimde kapalılık eğilimleri (Yayınlanmamış doktora tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Tchouassi, G. ve Sikod, F. (2010). Altruistic preferences as motivation for migrants in the diaspora to remit to home communities. *Research in Applied Economics*. 2(1), 1-18.

- T. C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2019). Nüfus yoğunluğu ve kentsel işlevler ile Türkiye’de ilçelerin kentleşme düzeyinin ölçülmesi. Ankara: Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını.
- Tekindal, M. ve Arsu, Ş. U. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir değerlendirme. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*. 20(1), 153-182.
- Tosun, G. (2006). İzmir’de sivil toplum, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Tutum, C. (1990). Kamu personeli sorunu. *Amme İdaresi Dergisi*, 23(3), 31-45.
- Türk Diyanet Vakfı (TDV). (2021). Meninski, François à Mesgnien (1620- 1698). <https://islamansiklopedisi.org.tr/meninski-francois-a-mesgnien> (23.12.2022).
- Uçar, M. (2009). Nerelisin, kimlerdensin, mezhep, cemaat ve yurttaşlık arasında çorum. Ankara: Dipnot Yayınları.
- White, H. C.; Boorman, S. A. ve Breiger, R. L. (1976). Social structure from multiple networks. *American Journal of Sociology*. 81(4), 730-780.
- Yatkın, A. (2009). Sosyal sermaye unsurlarının kamu yönetiminde hizmet verimliliği ve vatandaş tatmini üzerine uygulanabilirliği (Elazığ valiliği örnek alan araştırması). *Humanities*, 4(2), 193-213.
- Yeşiltuna, D. Ç. (1997, Kasım). Hemşehri derneklerinin içerdiği iletişimin yapısı. II.Ulusal Sosyoloji Kongresi, (s. 441-449). Ankara: DİE ve Sosyoloji Dergi ve Yayıncılık.
- Yılmaz, F. ve Çakıcı, A. (2021). Kamu çalışanlarının liyakat ihlali algısı, kaynakları ve etkileri. *İş ve İnsan Dergisi*, 8(2), 195-208.
- Yılmaz, A. ve Kılavuz, R. (2002). Türk kamu bürokrasisinin işlemsel sorunları üzerine notlar. *C.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*. 3(2), 17-31.
- Yılmaz, N. (2008). Hemşehri kimliği: Kastamonulular örneği. İstanbul: Beta Yayınları.
- Yılmazöz, M. (2009). Türkiye’de kamu personel yönetimi sorunu. *Maliye Dergisi*. Temmuz-Aralık(157), 293-302.
- Yüceyılmaz, H. (2016). Yerel yönetimlerde personel temini ve norm kadro uygulaması: Aydın ili örneği (Yayınlanmamış doktora tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The aim of this study is to explain the interaction between staff recruitment in local governments and the phenomenon of the home townships.

Research Questions:

The central problem of the study is how municipal bureaucrats, local political elites, and the home township association managers perceive the perceptions of personnel recruitment in municipalities and the phenomenon of the home township.

Literature Review:

In the literature, the number of studies dealing with the reflections of the fellow home township in public institutions has remained quite scarce. Nevertheless, relevant national and international studies have been analysed in order to reveal the relationship between the phenomenon of citizenship and staff recruitment. In addition, a library search of universities in different databases was conducted. Among the most important studies on this subject are Kurtoğlu's (2004) study titled "Citizenship and Politics in the City: The Case of Keçiören" by Kurtoğlu (2004) and Yılmaz's (2008) study titled "Citizen Identity: The Case of Kastamonulular" by Yılmaz (2008) stand out as studies to close the gap in this field. In addition, although there are different studies in the literature that deal with favoritism in public administration and private enterprises in terms of favoritism practices and merit, the number of studies that deal with the phenomenon of fellow home township in public administrations, especially in district municipalities, has remained limited. It is understood that most of the studies related to the phenomenon of the home township are addressed from the perspective of urban sociology and focus on the functions of fellow-citizen associations on urbanisation, the interaction of immigrant groups with local politics, and the acquisition of urban identity (Schüler, 1999; Lacroix, 2013; Perez-Armendariz & Duquette-Rury, 2021).

Methodology:

The qualitative research method, which requires a multidisciplinary and systematic perspective was used in the study. Qualitative research refers to processes that aim to analyse document analysis, observations, and interviews after collecting them as data, and to reveal events and perceptions in their natural environment with a systematic and realistic perspective. The target population of the study is Metropolitan Municipalities and the accessible population is Istanbul Metropolitan Municipality (IMM). The sample of the study consists of Beşiktaş, Üsküdar, Ataşehir, Sancaktepe, Büyükçekmece, and Esenler district municipalities within the borders of IMM. The determination of these districts was not random but was based on average household income, education factor, migration and urbanisation, ethnicity and ideology dynamics, as well as demographic information of the staff and municipal council members in the district municipalities. The data were collected through face-to-face semi-structured interviews with municipal bureaucrats, local political elites and managers of citizens' associations. In the analysis and evaluation of the data of the research, the "phenomenological" approach was used in order to make limited generalisations about the qualitative research findings.

Results and Conclusions:

The phenomenon of fellow townspeople is embodied by migration mobility and matures in cities, revealing new forms of social relations. Nowadays, the continuation of both internal and external migration flows further emphasises the importance of this phenomenon. The phenomenon of the home township is a meaningful and multi-disciplinary phenomenon. Apart from the debates on whether it facilitates the urbanisation of individuals or not, it has cultural, psychological, economic, and social dimensions as well as administrative dimensions.

The phenomenon of the home township gains importance especially in local election periods since it is directly or indirectly effective in determining the political will. Especially with the emergence of post-modern democracy debates, the emphasis on society in state-society relations has increased and organisations formed by social actors have started to be seen as alternative structures in politics. People who have completed their urbanisation process have changed the positions they want to take in the city and their expectations from the city. With the increase in migration from villages to cities, networks based on the fellow home township and kinship have started to be established more.

As a result of the answers given by the participants in the interviewed study group to the questions, the observations of the researcher during the interviews, and the examination of scientific studies on the phenomenon of the fellow home township, some inferences can be made about the interaction between personnel recruitment in municipalities and the phenomenon of the fellow home township. Firstly, the participants in six districts directly associated the phenomenon of the fellow home township with meritlessness and nepotism. Therefore, the phenomenon of fellow countrymen has a pejorative meaning for the participants.

Secondly, it has been understood that the phenomena of partisanship and fellow countrymen are more determinative than ethnicity, graduated school, religious affiliation, and ideology when recruiting personnel in

the six district municipalities. The main purpose of prioritizing the actors of an elite fellow townsman or party group in the recruitment of personnel to municipalities is the mutual interest relationship between the electorate and the elected. While the purpose of the voter is business interest, the purpose for the elected is vote interest. This dual interest game ultimately renders the principles of equality, objectivity and merit in Turkish Public Personnel Management meaningless.

Thirdly, the mutual interest calculations lead to the inability of individuals or groups other than the dominant fellow townsman group to participate in the provision of public services and thus to the problem of representative bureaucracy.

Finally, localism within the municipal bureaucracy and the predominance of the patterns of fellow home townships cause more harm than good to the organisation.

İzmir Karşıyaka Belediyesi Üzerinden Taktiksel Şehircilik Uygulamalarının Kurumsallaşmasının İrdelenmesi

Investigating Institutionalization of Tactical Urbanism Practices through the Case of İzmir Karşıyaka Municipality

Hanife VARDI TOPAL¹

öz

Kamu parkları, çocuk oyun alanları, kent meydanları gibi geleneksel anlamdaki kamusal mekanlar yüzyıllardır kentsel peyzajın ayrılmaz parçaları olmuşlardır. Günümüz kentsel alanlarında yerel yönetimler açısından geleneksel anlamdaki kamusal mekanları üretecek yeterli kamusal alanların kısıtlı olmasının yanı sıra, üretilecek mekanların bakım ve onarım çalışmalarında kullanılacak maddi kaynaklar da oldukça sınırlıdır. Son yıllarda, kent içi atıl alanların düşük bütçelerle değerlendirilmesine olanak veren taktiksel şehircilik, bu sorunların aşılmasına yardımcı olabilecek bir yöntem olarak pek çok ABD ve Avrupa şehirlerinin yerel yönetimleri tarafından benimsenmektedir. Bu çalışmada İzmir ilinde çeşitli uygulama örneklerine rastladığımız taktiksel şehircilik yaklaşımının Karşıyaka Belediyesi özelinde kurumsallaşması tartışmaya açılmıştır. Bu çalışmanın amacı aşağıdan-yukarıya şehircilik yaklaşımıyla doğrudan ilişkili olan taktiksel şehirciliğin kurumsallaşmasının Karşıyaka Belediyesi üzerinden derinlemesine incelenmek ve ülkemizde bu konu ile ilgili literatüre katkıda bulunmaktır. Karşıyaka Belediyesi ve İzmir Büyükşehir Belediyesi'nden uzmanlar ile yapılan mülakatlar ve iki belediyenin stratejik raporlarının içerik analizlerinin sonucunda bu belediyelerin Karşıyaka ilçesinde münferit olarak parkletler, yaya plazaları, ve oyun sokakları gibi uygulamalar yapmaya başlamış olmasına rağmen, henüz bütüncül ve sistematik bir şekilde taktiksel şehircilik yaklaşımını benimseyerek kurumsallaştırmadıkları anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: taktiksel şehircilik, mekan yaratma, kamu mekanları, yerel yönetimler, kentsel tasarım

ABSTRACT

Traditional public spaces such as public parks, playgrounds, and public squares have been integral parts of the urban landscape for centuries. In today's urban areas, there are not enough empty lands to create traditional public spaces, and the financial resources to be used in the maintenance and repair works of these areas are also very limited. In recent years, tactical urbanism, which allows the use of leftover city areas with low budgets, has been adopted by the local governments of many US and European cities as a method that can help overcome these problems. In this research, the institutionalization of the tactical urbanism approach in the Karşıyaka district of İzmir was examined. The study aims to provide an in-depth examination of institutionalization in tactical urbanism that is directly related to the bottom-up urbanism approach and fill the gap in the literature in Turkey. As a result of the interviews with local government officials from Karşıyaka Municipality and İzmir Metropolitan Municipality; and the content analysis of the strategic reports of the two municipalities in the last five years, it has been understood that these municipalities have not yet adopted a holistic and systematic approach to tactical urbanism although they have started to implement some permanent and temporary tactical urbanism practices such as pedestrian plazas, parklets, and play streets individually in Karşıyaka district.

Keywords: tactical urbanism, placemaking, public space, local governments, urban design

GİRİŞ:

¹ Corresponding Author | Yetkili Yazar: hanife.varditopal@ikc.edu.tr, Orcid: 0000-0003-3905-8376, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Mühendislik Ve Mimarlık Fakültesi

Ülkemizde kırsaldan kente göç ile başlayan kent nüfusunun hızlı bir şekilde artma trendi ile büyük şehirlerimizin çoğunda plansız kentleşme gerçekleşmiş ve buna bağlı olarak da kamusal mekanların niteliği ve niceliği gündün güne yetersiz kalmaya başlamıştır. Bunun sebepleri olarak yeni kamusal mekanların yaratılmasında kullanılacak kamu arazilerinin kısıtlı olması ve bu mekanların üretilmesi ve bakım çalışmalarında kullanılacak maddi kaynakların kısıtlı olması gösterilebilir. Aslında bu tür sorunlar sadece ülkemize özgü değildir. ABD ve Avrupa'daki kentsel alanlarda da yeni kamusal mekanların yaratılması konusunda benzer sıkıntılar yaşanmaktadır. Mike Lydon ve Jan Gehl gibi kamusal mekanlar üzerine çalışan şehir plancıları taktiksel şehircilik yaklaşımını kentlerde yeni kamusal mekanların yaratılmasında karşılaşılan sıkıntıların aşılmasına yardımcı olacak bir strateji olarak görmektedir.

Taktiksel şehircilik (tactical urbanism) halkın ihtiyaçları doğrultusunda yapısal çevrede düşük bütçeli, genellikle geçici ve kademeli değişiklikler ile mekan yaratma stratejilerini içermektedir. Taktiksel şehircilik ortaya çıkış ve uygulama bakımından gerilla şehircilik, pop-up şehircilik, veya kendin yap hareketleriyle bazı benzerlikler gösterebilmektedir. Bu benzerliğin sebebi de, bu ve benzeri hareketlerin hemen hemen hepsinde temel çıkış noktasının sorunlu kentsel alanların küçük ölçekte halk kaynaklı (aşağıdan-yukarıya) değişimi ile yeniden yaratılmasını veya dönüşümünü içermesidir.

Taktiksel şehircilik her ne kadar 2000'li yıllarda adı konmuş bir hareket olsa da aslında aşağıdan-yukarıya bir hareket olarak değerlendirildiğinde bu hareketin kökeninin fikir ve uygulama boyutunda oldukça geriye gittiği görülebilir. 1880'lerin sonlarında güzelleştirme ve kentsel iyileştirme hareketleri; 20. yüzyılın ortalarında, Jane Jacobs, William Whyte, Kevin Lynch, Herbert Gans, Paul Davidoff ve Henri Lefebvre gibi şehircilerin mekan ve kent yaşamına ait ortaya koydukları çalışmaları kentsel kamu alanlarının sokak ölçeğinde aşağıdan-yukarıya anlayışıyla gerçekleşmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur.

Jane Jacobs'ın (1961) *The Death and Life of Great American Cities* olarak adlandırdığı ünlü etnoğrafik çalışması planlamacılar, tasarımcılar, şehirciler ve aktivistler gibi gruplara toplumla birlikte mekanlar yaratma konusunda ilham vermiştir. Kevin Lynch'in (1960) *The Image of the City* ve Herbert Gans'ın (1962) *The Urban Villagers* adlı çalışmaları da aynı döneme denk gelmiş ve bu doğrultuda, planlama disiplini içerisinde yukarıdan-aşağıya yaklaşımlarının halkın kent üstünde karar verme hakkını temsil etmiyor oluşu tartışmaya açılmıştır (Finn, 2014). Bu sorunun kaynağını, yani yukarıdan-aşağıya planlama yaklaşımının bir planlama yöntemi olarak geçerliliğine, Paul Davidoff "Advocacy and Pluralism in Planning" adlı makalesinde eleştirel bir bakış açısı getirerek; günümüzdeki halk kaynaklı kentsel uygulamaları düşünsel açıdan doğrudan etkileyen savunmacı planlama (Advocacy Planning) hareketine öncülük etmiştir (Davidoff, 1965). Buraya kadar sayılan çalışmalarla birlikte Henri Lefebvre (1968)'nin ünlü 'Kent Hakkı' (the right to the city) kavramı pek çok şehircilik yaklaşımı ve hareketi için bir fikir öncüsü olmuştur (Lefebvre, 1968). Özellikle ünlü sosyal teorici David Harvey (2009) tarafından konseptin "kent kaynaklarına ulaşmak için gerekli olan kişisel özgürlüklerden çok; kendimizi, kentimizi değiştirerek değiştirmek" (315) olarak tanımlaması 'Kent Hakkı' konseptinin taktiksel şehircilik hareketi içerisinde sıklıkla yer almasında katkı sunmuştur (Harvey, 2009).

De Certeau ve Rendall (1990) *The Invention of Everyday Life* adlı kitabında 'taktikler' ve 'stratejiler' kavramlarından bahsetmektedirler ve bu kavramların taktiksel şehircilik hareketi açısından irdelenmesi gerekmektedir. De Certeau ve Rendall bu terminolojiyi oluştururken kentlerdeki gündelik yapıların üretimini ve tüketimini açıklamayı amaçlamıştır. Yazarlara göre 'stratejiler' genel olarak yukarıdan-aşağıya karar mekanizması ile kentsel mekanların üretimidir. Yazarlar bir kentsel mekânın stratejik üretiminin bireylerin mekana kayıtsızlığını ve o mekana olan mesafesinin artmasını (mekanın

fiziksel yapısı ile bireyin kültürel, bölgesel, ve kişisel kimliği arasındaki mesafe) teşvik ettiğini savunmaktadır. ‘Taktikler’ ise aşağıdan-yukarıya gerçekleşir ve yaratıcı tüketime açıktır çünkü bir mekanın (halkın o mekana özel talepleri doğrultusunda) çoklu kullanımına olanak verir. Burada dikkat edilmesi gereken husus terminolojik anlamda taktiksel şehircilikteki ‘taktiksellik’ ile De Certeau ve Rendall’ın ‘taktikler’ kavramının birebir örtüşmemesidir. De Certeau ve Rendall’ın ‘taktikler’ tanımından bağımsız olarak, taktiksel şehircilikteki ‘taktiksellik’ bir mekanın küçük ölçekli ve/veya geçici olarak yaratılması ve daha sonra yapılan uygulama işe yaradığı takdirde kalıcı olmasıdır. Öte yandan De Certeau ve Rendall’ın ‘taktikler’ kavramını taktiksel şehircilik içinde tam olarak karşılayan nokta ise, halkın ana aktör olarak istekleri ve gereksinimleri doğrultusunda doğrudan katılımcı bir şekilde kentsel mekanın sınırlarını, anlamlarını ve organizasyonunun tanımlayarak kentsel mekanı üretebilmesidir (De Castro, 2021).

Kentlinin kent üzerinde söz sahibi olması gerekliliği ve aslında bunun kentlinin hakkı olduğunu savunan söylemlerin ortaya çıkması, genelde küçük ölçekli aşağıdan-yukarıya değişimi savunan birçok yaklaşımın ve kent hareketinin ortaya çıkması ve yaygınlaşmasına olanak vermiştir. Kendin yap (DIY) şehircilik, Gerilla bahçecilik (Guerilla gardening), taktiksel şehircilik (Tactical Urbanism) ve pop-up şehircilik bunlardan bir kaçısı olup, bu tür yaklaşım ve hareketleri çok geniş bir yelpazede görmek mümkündür. Bu yaklaşım ve hareketlerin çıkış noktaları şehirlerin görüntüsünün düzeltilmesi, şehir hayatına uygun hale getirilmesi ve aşağıdan-yukarıya dönüşüm stratejilerini içermesi açısından birbirine çok yakın olsa da her biri geniş bir aktivizm yelpazesi içerisinde uygulamalarda bulunmaktadır. Bu sebeple, bu terimlerin birbiri yerine kullanılması sıklıkla karşılaşılsa da aslında uygulama yöntemleri ve stratejileri bakımından birbirlerinden ayrılmaktadır.

Taktiksel şehircilik hareketinin öncülerinden olan Lydon vd.’nin (2012) oluşturduğu mekan yaratmaya yönelik akım ve stratejilerin bulunduğu spektrum taktiksel şehirciliğin gerilla şehircilik, pop-up şehircilik ve kendin yap şehircilik gibi diğer benzer hareketlerden farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu farklılık taktiksel şehircilik hareketinin, küçük ölçekli değişimlerle uzun vadeli hedeflerinin olması ve özellikle son yıllarda ilgili kurumlarca (genellikle yerel kamu kurumları) resmi olarak kabul görmüş bir hareket olması bakımından, benzer diğer hareketlerden (gerilla şehircilik, pop-up şehircilik ve kendin yap şehircilik gibi) ayrılmasından kaynaklanmaktadır. Diğer benzer hareketlerde uygulaması yapılan aktivite ya da yapının genellikle uzun vadeli olması, kalıcı olması, ya da kanunen meşru bir şekilde yapılması özellikle hedeflenmez ve bu şehircilik hareketlerinde yerel kamu kurumları tarafından bütünsel ve sistematik bir yaklaşımla projeye dönüştürülmüş aksiyonlar neredeyse bulunmamaktadır, yani kurumsallaşmamışlardır. Öte yandan taktiksel şehircilik hareketleri yerel yönetimler veya kurumlar tarafından benimsenmeyi, yasal prosedürlere uygun şekilde adapte edilmeyi hedefleyen eylemlerdir. Yani aslında taktiksel şehircilik; çıkış noktasının kurumsallaşma niyetiyle yapılan bir hareket olması bakımından diğer aktivizm kaynaklı hareketlerden ayrılmaktadır.

Lydon vd. taktiksel şehircilik kapsamında, yerel yönetimler tarafından uygulanan yaya plazaları, parkletler, açık sokaklar (open streets), ve oyun sokakları (play streets) projelerinin en ideal taktiksel şehircilik uygulamaları olduğunu belirtmektedir (Lydon vd., 2015). Sebebi de bu tür uygulamaların yukarıdan aşağıya (top-down) ve aşağıdan yukarıya (bottom-up) karar mekanizmaları arasındaki gerilimi azaltması ve hem yönetim kanadındaki karar vericilere hem de halka sürece dahil olma imkânı vererek taktiksel şehirciliği kurumsallaştırmasıdır (Lydon vd., 2015). Son yıllarda, özellikle parklet ve yaya plazaları ABD’de bulunan bir çok yerel yönetimin ulaştırma veya tasarım departmanları bünyelerinde kurulmuş programlar içerisinde yaygınlaşmıştır. Bu durum taktiksel

şehirciliğin kurumsallaşması, bir başka deyişle yerel yönetimler tarafından benimsenip belirli bir program dahilinde ve sistematik şekilde kentlerde uygulanması anlamına gelmektedir.

Taktiksel şehircilik yaklaşımının başlangıcı olarak varsayılan “park günü” [park(ing) day] diğer şehircilik hareketlerine göre daha yeni bir uygulama olarak ilk defa 2005 yılında yapılmıştır. İlk park günü ABD’nin San Francisco şehrinde, 2005 yılının eylül ayında bir gün boyunca yol kenarı paralel park alanlarındaki park metrelerin ödenerek araba yerine çim halı, saksılı çiçekler ve bir kaç sandalye ile yeni bir kamu mekânı yaratılmasıyla meydana gelmiştir (Birdsall, 2013). Park gününe benzer daha önce de, 1970’de Bonnie Ora Sherk ve 2003’te Ted Dewan gibi aktivist sanatçılar tarafından benzer çalışmalar gerçekleştirilmiştir ve bu çalışmalar da park gününün temellerini oluşturmuştur. Fakat 2005’teki park günü ulusal ve uluslararası olarak dikkatleri üzerine çekmeyi başarmış ve taktiksel şehirciliğin diğer uygulamaları için ilham olmuştur (Lydon vd., 2015).

Park günü organizasyonun başarısını göz önüne alan San Francisco yerel yönetimi, yol kenarlarındaki ücretli araba parklarından bazılarını park günü organizasyonunda olduğu gibi yeni kamu mekânlarına dönüştürmek için Pavements to Parks programını 2009 yılında kurmuş ve kentin çeşitli noktalarında pilot uygulamalar yaparak bu yapıları parklet adını vermiştir. Bu esnada, taktiksel şehircilik yaklaşımı parkletlerin artık San Francisco yerel yönetimi tarafından resmi olarak uygulanmasıyla kurumsallaşan bir kavram haline gelmeye başlamış ve ABD’de diğer yerel yönetimler tarafından da taktiksel şehirciliğin farklı uygulama alanları oluşturulmaya başlanmıştır. Örneğin San Francisco’nun hemen ardından aynı yıl içinde New York Belediyesi de taktiksel şehircilik ilkelerine bağlı olarak yapılan yaya plazaları programını (NYC Plaza Program) ulaşım müdürlüğü altında faaliyete geçirmiştir.

Parkletler ve yaya plazaları ABD’deki yerel yönetimler tarafından en fazla kurumsallaştırılarak uygulamaya konulan taktiksel şehircilik örnekleridir. Günümüze kadar ABD’de New York, San Francisco, Boston ve Chicago gibi şehirlerin yanı sıra, Avrupa’da Berlin ve Amsterdam gibi şehirlerde de kurumsallaşmış olan parklet ve yaya plazaları uygulamalarının dünyanın farklı ülkelerinde pek çok örneği bulunmaktadır. Parkletler, iki veya üç paralel park alanını kapsayacak şekilde kaldırımların bir uzantısı olarak inşa edilen küçük platformlar üzerinde insanlar için kamusal mekanların oluşturulması olarak tanımlanabilir. Yaya plazaları ise, genellikle motorlu taşıtların kullandığı yolun bir bölümünün dönüştürülmesiyle geçici olarak ve daha sonradan kalıcı olarak oluşturulan kamusal mekanlardır. Her iki kamusal mekanın yaratılmasında da ana aktör olarak yerel halk ve onları temsil eden STK’lar, yerel kurum ve ya kuruluşlar ya da yerel işletmeler ile yerel yönetimlerin işbirliği yapması esastır.

Taktiksel şehircilik yaklaşımının savunucuları Mike Lydon ve arkadaşları taktiksel şehircilik yaklaşımını, tekniklerini ve stratejilerini 2015 yılında yayınladıkları *Tactical Urbanism: Short-term Action, Long-Term Change* adlı kitaplarında detaylı olarak anlatarak taktiksel şehircilik yaklaşımını kanunen meşru ve kurumsallaşmış bir hareket olarak popülerleşmesini ve yayılmasını hedeflemişlerdir (Lydon vd., 2015). Burada kurumsallaşmasından kasıt taktiksel şehircilik uygulamalarının özellikle yerel yönetimler tarafından sistemli (yerel yönetimler tarafından belirlenen kurallar çerçevesinde) ve aşağıdan-yukarıya bir anlayışla yapılmasıdır.

Taktiksel şehircilik ile alakalı Türkiye’de yapılan çalışmalara baktığımızda, bu konudaki literatürün dünyanın geri kalanında olduğu gibi ülkemizde de yeni yeni gelişmeye başladığı görülebilir. Türkoğlu ve Terzi (2021) öncelikle taktiksel şehircilik hareketini halihazırdaki literatürden ve kent planlama ile tasarım süreçlerindeki halk katılımını inceleyerek kavramsal bir çerçeveye oturtmuş ve sonrasında da İstanbul ilinde halkın ortaya koyduğu çeşitli taktiksel şehircilik uygulamalarını 50 adet uygulama örneğiyle açıklamıştır. Sonuç olarak Türkoğlu ve Terzi (2021) taktiksel şehircilik uygulamalarının mikro

ölçekten kent ölçeğine kadar etkili olduğunu fakat uygulamaların yerel yönetimler tarafından kurumsallaşmasıyla taktik özelliğini yitirerek taktiksel şehircilik üzerinde yerel yönetimlerin kontrol kurma tehlikesinin bulunduğunu belirtmektedir.

Ertaş ve diğerleri (2022) taktiksel şehirciliğin ülkemizdeki uygulamasını Kartal Meydan Parkı üzerinde incelemişler. Bu çalışmada araştırmacılar, Kartal Meydan Parkı'nı belirledikleri dört parametre (erişilebilirlik, aktivite ve kullanım, konfor ve imaj, sosyal yaşam) üzerinden mekânsal ve sosyal analizler yaparak çalışmışlar ve parkın taktiksel şehircilik uygulamaları için kullanım potansiyelinin artacağını öngörerek küçük ölçekli uygulamaların kent ölçeğinde olumlu değişimlere liderlik edebileceği vurgulamışlardır. Benzer şekilde Çınar ve Yirmibeşoğlu (2020) çalışmalarında taktiksel şehirciliğin küçük ölçekteki uygulamalarının domino etkisi yaratarak kentsel ölçekte mekanların iyileştirilmesi, canlanması ve farkındalık yaratılması yönünden yüksek bir potansiyele sahip olduğunu Türkiye'den çeşitli taktiksel şehircilik uygulamalarıyla anlatmıştır. Uygulamalar, oluşumda yer alan aktörler odak noktasına alınarak yerel katılım, sivil toplum kuruluşları ve halk, belediye ve üniversite desteği başlıkları altında kategorize edilmiştir.

Görüldüğü üzere taktiksel şehircilik uygulamalarının Türkiye ölçeğinde ele alan bilimsel çalışma sayısı gerek kavramın son on yılda ortaya çıkmış olması gerekse uygulamaların henüz Türkiye'de yaygın biçimde kullanılmaması nedeni ile oldukça azdır. Yukarıda sözü geçen ülkemizde yapılmış yayınlarda taktiksel şehircilik uygulamaları belirli bir örnek ya da örnekler çerçevesinde incelemeye alınmış olup incelenen örneklerin bir kısmı kendin-yap şehircilik veya gerilla şehircilik gibi kavramları taktiksel şehircilik uygulamaları olarak göstermiş, bir diğer kısmı ise incelediği taktiksel şehircilik uygulamalarının tasarım ve kullanım özelliklerini vurgulamıştır. Bu çalışmanın amacı şu ana kadar yapılan çalışmalardan farklı olarak yerel yönetim özelinde (İzmir Karşıyaka Belediyesi) taktiksel şehirciliğin çıkış noktalarını incelemek ve taktiksel şehirciliğin yerel yönetimlerde kurumsallaşmasının aşağıdan-yukarıya karar verme mekanizmasının işlerliği açısından gerekliliğini tartışmaya açmaktır.

1. Yöntem

Bu çalışma için öncelikle İzmir ilinde yapılan ve yapılmakta olan taktiksel şehircilik projeleri kent ölçeğinde incelenmiş ve bu projelerin en yoğun olarak bulunduğu Karşıyaka İlçesi çalışma alanı olarak seçilmiştir. Tablo 1'de belirtilen araştırma sorularını cevaplamak için araştırma yöntemi olarak doküman analizi ve mülakat kullanılmıştır. Doküman analizi için İzmir Karşıyaka Belediyesi tarafından son üç yılda yayınlanmış planlama ve tasarım ile alakalı dokümanlar taranmış ve daha önceden belirlenmiş taktiksel şehircilik ve mekan yaratma konularına yönelik temalar göz önüne alarak içerik analizleri yapılmıştır. Üç yıllık dokümanların taranmasının sebebi şu anki belediye yönetiminin üç yıl önce göreve başlamış olması ve eski döneme ait olan dokümanlardan elde edilecek verilerin mülakatlar aracılığı ile verilerin çeşitlemesinin mümkün olmayacak olmasıdır.

Tablo 1. Araştırma Soruları ve Analiz Yöntemleri

Araştırma Soruları	Kullanılan Araştırma ve Analiz Yöntemleri
(1) Karşıyaka ilçesinde taktiksel şehircilik anlayışıyla gerçekleştirilen ya da gerçekleştirilecek olan mekan yaratma projeleri nelerdir?	<ul style="list-style-type: none"> • Karşıyaka Belediyesi tarafından üretilmiş rapor ve içerikler • Karşıyaka Belediyesi'nden yetkili ile mülakat • İzmir Büyükşehir Belediyesi yetkilileri ile mülakat.
(2) Karşıyaka Belediyesinin kurumsal olarak taktiksel şehirciliğe yaklaşımı nedir?	<ul style="list-style-type: none"> • Karşıyaka Belediyesi'nden yetkili ile mülakat • Karşıyaka Belediyesi tarafından üretilmiş rapor ve içerikler
(3) Karşıyaka ilçesinde taktiksel şehircilik anlayışıyla gerçekleştirilen ya da gerçekleştirilecek olan kamusal alan etkinlik projeleri nelerdir?	<ul style="list-style-type: none"> • Karşıyaka Belediyesi tarafından üretilmiş raporlar (İçerik Analizi) • Karşıyaka Belediyesi'nden yetkili ile mülakat • İzmir Büyükşehir Belediyesi yetkilileri ile mülakat.
(4) Taktiksel şehircilik Karşıyaka Belediyesi tarafından kurumsallaştırılmış mıdır?	<ul style="list-style-type: none"> • Karşıyaka Belediyesi tarafından üretilmiş rapor ve içerikler • Karşıyaka Belediyesi'nden yetkili ile mülakat • İzmir Büyükşehir Belediyesi yetkilileri ile mülakat.

Belediye dokümanlarının içerik analizi için taktiksel şehirciliğin kurumsallaşmasında Lydon vd.'nin belirttiği ilkeler ve uygulamalar doğrultusunda temalar belirlenmiştir (Lydon vd., 2012; Lydon vd., 2015). Bu sayede incelenecek olan dokümanlar içerikleri bakımından sınırlandırılmıştır ve dokümanlar incelenirken bu temalar dışında kalan bölümler araştırmadan çıkartılmıştır. Belirlenen temaların içerilmediği dokümanlar ise bu araştırmanın dışında bırakılmıştır. Bu temalar aşağıdaki matristen görülebilir (Tablo 2).

Tablo 2. İçerik Analizi İçin Belirlenen Temalar ve Anahtar Kelimeler

Temalar	Anahtar Kelimeler	Taktiksel Şehircilik Hedefleri/ İlkeleri (Lydon vd., 2015)	Kurumsallaşmış Taktiksel Şehircilik Uygulamaları
Yaşanabilir Çevre	Sürdürülebilirlik İklim Değişikliği Yeşil alanlar Rekreasyon alanları Çevre bilinci Çevre sağlığı	Yaşanabilir bir çevre yaratmak.	Daha İyi Bir Blok uygulamaları (Build a better block) Yaya Plazaları uygulamaları (Pedestrian Plazas) Parklet uygulamaları (Parklets) Oyun Sokakları uygulamaları (Play Streets) Açık Sokaklar uygulamaları (Open Streets)
Mekan yaratma	Yaya önceliği Toplu taşıma Bisiklet yolları ve parkları Parklet Meydan	Otomobillere ayrılan alanı geri kazanmak ve otomobilin kentsel yaşam üzerindeki zararlı etkileri hakkında farkındalık yaratmak.	Yaya Plazaları uygulamaları (Pedestrian Plazas) Parklet uygulamaları (Parklets) Açık Sokaklar uygulamaları (Open Streets) Bisiklet yolları (Pop-up bike lanes)
Yerel kalkınma	Restoran ve kafe oturma alanları Çarşı canlandırma	Mahallelerin canlılığını arttırmak için potansiyellerini keşfetmek. Yerel ekonominin gelişimini teşvik etmek.	Daha İyi Bir Blok Oluştur uygulamaları (Build a Better Block) Yaya Plazaları uygulamaları (Pedestrian Plazas) Parklet uygulamaları (Parklets) Açık Kafe uygulamaları (Pop-up cafes)
İşbirliği ve Katılımcılık	Kapsayıcılık Katılımcılık Kamu-özel ortaklığı STK işbirlikleri	Her yaşta insanın sosyal ve aktif olması için güvenli alanlar yapmak ve bu alanları yaratırken işbirlikleri kurarak aşağıdan yukarıya karar verme mekanizması kullanmak.	Oyun Sokakları uygulamaları (Play Streets) Yaya Plazaları uygulamaları (Pedestrian Plazas) Parklet uygulamaları (Parklets)
Kamusal Alan Etkinlikleri	Festival Sergi Oyun alanı Sokak Sanat ve kültür aktiviteleri	Her yaşta insanın sosyal ve aktif olması için sosyal ve sportif faaliyetler düzenlemek.	Oyun Sokakları uygulamaları (Play Streets) Açık Sokaklar (Open Streets)

Verilerin çeşitlemesini sağlamak için mülakat yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliğini arttırmak için birden fazla yöntemin kullanılması önemlidir (Eisner, 1991; Patton, 1990, Yin, 1994). Doküman analizine ek olarak Karşıyaka Belediyesi Kentsel Tasarım Müdürü ile 2022 yılının mart, ekim ve 2023 yılının mayıs aylarında olmak üzere üç ayrı mülakat gerçekleştirilmiştir. Mülakatların farklı tarihlerde tekrarlanmasının sebebi bu çalışma için belediye uygulamalarını güncel tutma ve yeni taktiksel şehircilik projeleri hakkında bilgi almaktır. Ayrıca, İzmir Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Dairesi Başkanlığı Sürdürülebilir Ulaşım Planlama Şube Müdürlüğü Bisiklet ve Yaya Projeleri

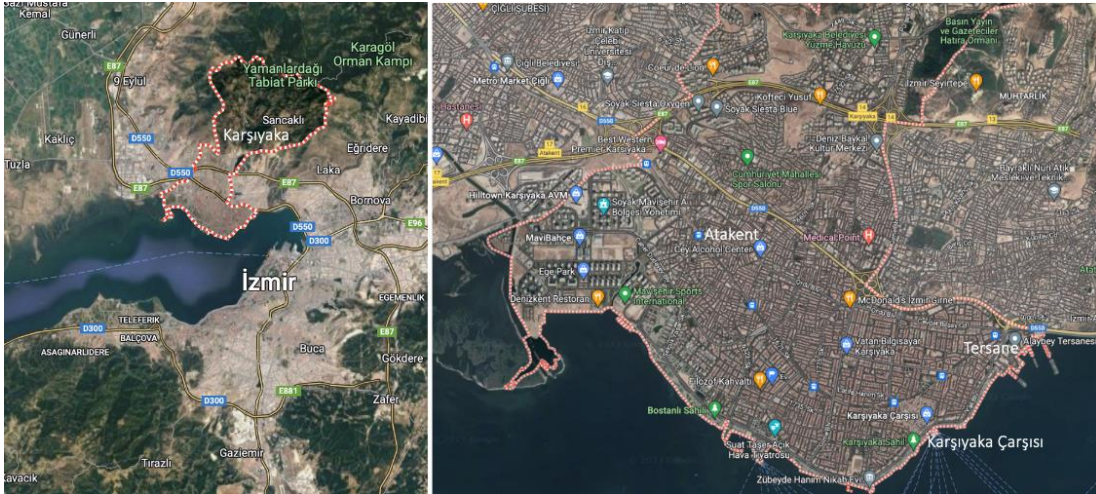
şefi ve aynı bölümde çalışan bir diğer uzman ile de Kasım 2022’de mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan belediye çalışanlarının hepsi şehir plancıları olup, görevlerini beş yıldan uzun bir süredir icra etmektedirler.

Belediyelerden uzmanlar ile yapılan mülakatlardan edinilen bilgiler ışığında taktiksel şehircilik ile alakalı uygulanmış projeler saha ziyaretleri gerçekleştirilerek mekanların konumu, tasarımı ve kullanım durumu gibi başlıklar doğrultusunda gözlemlenmiştir. Her saha için dört farklı günde hafta içi saat 17:00 ile 18:00 arasında ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Ziyaret edilen alanların kullanım durumu hakkında genel bilgi edinmek amaçlı özellikle sokakların en yoğun olarak kullanıldığı saatler seçilmiştir. Saha ziyaretleri:

- Karşıyaka Çarşısı’nda bir adet parklet
- Karşıyaka Atakent Aşık Veysel Sokak’ta iki parklet ve bir yaya plazası
- Karşıyaka Girne Bulvarı’nda iki adet parklet olmak üzere toplamda beş adet parklet ve bir yaya plazasında gerçekleşmiştir.

2. Bulgular

Araştırmaya konu olan Karşıyaka ilçesi İzmir ili sınırlarında bulunmakta olup, yüz ölçümü 102.4 km²’dir. İzmir Körfezi’nin Kuzeyinde yer alan Karşıyaka, İzmir ilindeki en yoğun nüfus ve şehirleşme olan ilçelerinden biridir (Şekil 1). İlçedeki yoğun şehirleşme Yamanlar Dağı’nın yamaçlarından başlayarak denize kadar uzanmaktadır (*Karşıyaka Belediyesi Stratejik Planı 2020-2024*, 2019). TÜİK (2023) verilerine göre nüfusu 347.023’tur. İlçede yaşayan nüfusun yaklaşık %53’ unu orta yaş grubu oluştururken, yaşlı nüfus %22 ve genç nüfus %25 oranındadır.

Şekil 1. Karşıyaka ilçesinin İzmir ili içindeki konumu ve ilçenin yakından görünümü (Kaynak: Google Maps)

2.1. Taktiksel Şehircilik: Mekan Yaratma, Halk Katılımı ve İş Birliği

Karşıyaka Belediyesi 2020-2024 Stratejik raporu için yaptığı vatandaş araştırmasında 159 kişiye beş yıllık süreçte öncelik vermesini bekledikleri hizmetleri sormuş ve bunun sonucunda vatandaşlar tarafından en çok beklenti ‘sağlıklı kent planlaması’ ve ‘yeşil alanların arttırılması’ olarak belirlenmiştir. Bunlara ek olarak vatandaşlar, ‘Karşıyaka Çarşısı’nda düzenleme çalışmalarının yapılması’ beklentisini dördüncü sırada değerlendirilmiştir. Karşıyaka belediyesi Kentsel Tasarım Müdürlüğüyle yapılan görüşmede Karşıyaka Çarşı Düzenleme projesinde, halihazırda bulunan çarşıda

öncelikle saha analiz çalışması yapıldığı belirtilmiştir. Alanda belirlenen yetersizlikler, yaşam kalitesinde yetersizlik; mimari nitelik ve kentsel mekan kalitesinde yitim; ticari hayat, kalite algısında yitim ve markalaşma sorunu; tarihsel bellekte zayıflama olarak dört ana başlık altında toplanmıştır. Projede katılımcı bir politika izlenmiş olup, projenin son hali esnaf ve sokak sakinleri ile paylaşılmış ve fikirleri alınmıştır. Buna ek olarak çalışma alanının disiplinler arası bir yaklaşımla revize edilmesi için 2021 yılının haziran ayında 'Tasarım Maratonu ve Öğrenci Yaz Okulu' başlıklı çalışma farklı disiplinlerden öğrenci ve öğretim üyelerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir (Karşıyaka Belediyesi, 2021).

Karşıyaka Çarşı Projesinin 2022 yılının kasım ayı itibari ile uygulaması başlanmış olup, uygulanan proje beş temel stratejiyi içermektedir. Bunlar:

- Karşıyaka Çarşısı'nın tarihsel izlerinin sürekliliğinin sağlanması
- Kentsel yaşam kalitesini arttıracak kararların üretilmesi
- Çarşı'nın kentsel / mekânsal kalite algısını güçlendirmek üzere karakter inşası
- Çarşı'nın ticari potansiyelini arttırmak ve Ticari Kalite algısını güçlendirmek
- Çarşı bütününde sosyo-kültürel yaşantının güçlendirilmesi

Bu stratejiler göz önüne alındığında taktiksel şehircilik uygulamalarında yer alan hedeflerin pek çoğunun kapsandığı gözlemlenmiştir. Proje kapsamında Karşıyaka Çarşı girişine 2023 yılının Mart ayında bir adet parklet yapılmıştır. Karşıyaka Belediyesi Kentsel Tasarım Şube müdürü ile yapılan mülakatta parkletin çevre işyeri sahiplerinin fikri alınarak yapılmasına karar verildiği ve tasarlandığı belirtilmiştir. Parklet yapılması fikrinin orada sürekli olarak bulunan çeşitli derneklerin tanıtım stantlarının kötü görüntüye sebep olması ve Karşıyaka Çarşı'da oturma alanlarının da kısıtlı olması sebebi ile müdürlük içerisindeki mimar ve peyzaj mimarlarını içeren profesyonel tasarım ekibinden çıktığı belirtilmiştir.

Parklet tasarım özellikleri bakımından yurt dışı örneklerine benzerlik göstermektedir (Şekil 2). Karşıyaka Belediyesi Kentsel Tasarım Şube müdürü, yapılan mülakatta, parkletin tasarım aşamasından sonra çıkan projenin doğrudan uygulamaya geçmediğini ve halktan da fikir alınarak işleyen bir süreç olduğunu belirtmiş ve süreci şöyle özetlemiştir:

Biz ilk önce projeyi hazırladık profesyonel tasarımcılar tarafından sonra esnaf ve vatandaşa projeyi sunduğumuz iki toplantı düzenledik. İlk önce proje çizildi ama uygulamaya geçmeden önce projede olan her detayı orada paylaştık görüşlerini aldık, diğer ilgili birimlerin müdürleri de vardı, başkan (Karşıyaka Belediye başkanı) da vardı. Bazı konularda endişelerini iletiler ve biz de ona göre revize ettik. Parklet fikri bizden çıktı diyebilirim, mimar ve peyzaj mimarlarından oluşan profesyonel bir ekipten çıktı.

Şekil 2. Karşıyaka Belediyesi tarafından yapılan Karşıyaka Çarşı'daki parklet.

Karşıyaka Çarşı'daki parklet için yapılan gözlemler sonucunda, parkletin çarşının girişine konumlandırılmış olduğunu, hem çarşı boyunca ilerleyen sokaktan hem de bu sokağın kesişimindeki ana caddeden rahatlıkla görünür bir konumda olduğu saptanmıştır. Öte yandan parklet, Karşıyaka Vapur İskelesi'nin tam karşısında olduğu için iskeleden çıkış yapanlar tarafından da rahatlıkla görülebilecek konumdadır. Parkletin etrafında durağan aktivitelerin yapılmasını destekleyecek yiyecek-içecek satan işletmeler oldukça fazla sayıda bulunmaktadır. Dört farklı günde öğleden sonra 17:00 ve 18:00 saatleri arasında parklete yapılan ziyaretlerde, parkletin çok büyük oranda dolu olduğu saptanmıştır.

Karşıyaka Belediyesi Kentsel Tasarım şube müdürü, Karşıyaka Atakent'te yapımı Nisan ayı itibari ile bitmiş olan iki adet parkleti ve bir adet yaya plazasını içeren bir diğer projenin tam manasıyla bir halk katılımı ile yapıldığını, bu projede akademisyenleri de dahil ederek katılımcı tasarım sürecinin Vatandaş Tasarım Bilimi (VTB) yöntemi kullanılarak izlendiğinin altını çizmiştir (Şekil 3). Özden ve Velibeyoğlu (2023) VTB'yi kısaca bilim insanlarının organizasyonu dahilinde yerel halk ve karar vericilerin birlikte çalışmasına olanak sağlayan bir iletişim süreci olarak tanımlamaktadır. Bu iletişim süreci, yerel halk ve uzman tasarımcıların tasarım aracı üzerinden kurduğu iletişim olup, halkın önerilerini tasarımcı rolünü üstlenerek karar vericilere sunması ve bu verilerin uzman tasarımcılar ve karar vericiler tarafından değerlendirilmesini içermektedir (Özden ve Velibeyoğlu, 2023). VTB yöntemi kullanılarak planlanan Atakent Parklet projesindeki halk katılım süreci, İKB Kentsel Tasarım müdürü ile yapılan mülakatta şu şekilde özetlenmiştir:

Atakent'teki parkletler biraz farklı, (Karşıyaka Çarşı'daki parkletin katılım süreci ile karşılaştırıldığında) burada tamamen vatandaş katılımıyla ilerlemiş bir tasarım süreci var. İlk önce proje alanında bir konteyner kuruldu. Konteynerde maket olarak alanın ölçeklendirilmiş bir maketini yaptık. İki hafta boyunca o konteyner orada kaldı ve atölye olarak kullanıldı. Kaldığı surece bölgede yaşayan insanlar orayı nasıl tasarlamak istiyorlarsa maket üstünde o şekilde tasarladılar. Yaklaşık 200'e yakın katılım oldu. Hepsinin maket üzerindeki katkısı fotoğraflandı ve GIS veri tabanında üst üste çakıştırılarak analiz edildi, günün sonunda hangi objeler en çok mekânsal olarak nerelerde talep edildiyse, iki adet alternatif proje çıkardı. Sonuç olarak çıkan iki proje, proje alanında oy sandığı kurularak oylamaya çıktı. O sandık da alanda bir süre kaldı ve seçilen proje de asıldı. İnsanlara da istedikleri şeylerin projede olduğunu göstermek amaçlı bir organizasyon yaptık. Oylamadan da çıkan proje bizim uygulama projemiz haline geldi. Yani başından sonuna en yüksek katılımın sağlandığı örnek bir proje oldu diyebilirim. Yani biraz oyunlaştırma dediğimiz bir durum oldu katılım sürecinde. Bunun dijital örnekleri de varmış ama ne yazık ki bizim imkânımız yoktu o yüzden maket kullandık.

Şekil 3. Atakent parklet ve yaya plazasını içeren alan için Vatandaş Tasarım Bilimi (VTB) yöntemi ile yapılan halkın tasarıma katılımını sağlayan Konteyner içindeki atölye (Kaynak: Özden ve Velibeyoğlu, 2023).

Atakent'teki parkletlere ve yaya plazasına bakıldığında tasarımlarının yurt dışındaki diğer benzer örnekleri ile örtüştükleri görülmektedir. Parkletlerin çıkış noktasındaki anlayışlardan biri olan araba kullanımından yaya kullanımına dönüştürme yaklaşımı da kısmen bu projede kullanılmıştır. Bu alandaki parkletler ve yaya plazası daha önce sadece otopark olarak kullanılan, yaya kullanımı bakımından işlevsiz olan ve aynı zamanda görsel açıdan da insanlara hitap etmeyen bir alanda yapılmıştır. İKB Kentsel Tasarım müdürü alanda sadece birkaç arabalık otopark alanının parkletler ve plaza için gözden çıkarıldığını belirtmiştir. Parkletler ve plazanın bulunduğu alan, ana caddenin paralelinde, iki ara sokağın ortasında bulunmaktadır (Şekil 4).

Alanda yapılan dört farklı gündeki (17:00-18:00 saatleri arasında) ziyaretler sonucunda, alanın ana caddeden görünürlüğü dört tarafını çevreleyen binalar sebebi ile neredeyse bulunmamaktadır. Parkletlerin ve yaya plazasının fark edilmesi için ana caddeden ara sokağa dönmek gerekmektedir. Parkletler ve plazanın bulunduğu alanın etrafını çevreleyen binaların giriş katlarında sadece bir adet ticari işletme bulunmaktadır, kalan yerler araba park yeri ya da konut olarak kullanılmaktadır. Alanda yapılan gözlemler sonucunda bu alanın gerek yaya sirkülasyonuna gerekse ticari açıdan canlı bir yer

olmaya elverişli bir yer olmadığı kanaatine varılmıştır. Nitekim alandaki parkletlerin ve plazanın alan ziyaretleri esnasında çok az sayıda insan tarafından kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Şekil 4. Karşıyaka Atakent'te bulunan iki adet parklet ve yaya plazasının konumları ve tasarımları (1. Parklet, 2. Parklet, 3. Yaya Plazası) (Kaynak: Google Maps)

Karşıyaka ilçesinde bulunan diğer iki parklet Girne Bulvarı üzerinde karşı kaşıya konumlandırılmıştır (Şekil 5). Bu konu ile alakalı olarak Karşıyaka Belediyesi'nden edinilen bilgilere göre çalışma İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından İzmir Yeşil Altyapı Stratejisi bünyesinde 2018 yılında hayata geçirilmiş bir projedir. Parkletlere yapılan ziyaretler sırasında yurt dışındaki örneklere benzer şekilde tasarımının yapıldığı tespit edilmiş olup, bu örneklerden farklı olarak yakınındaki herhangi bir işletmeyle (kafe ya da restoran gibi) herhangi bir ortaklık içerisinde yapılmadığı ve bakım ve onarım çalışmalarının tamamen belediye tarafından üstlenildiği anlaşılmaktadır. Alanda hafta içi dört farklı günde yapılan ziyaretler sonucunda (Öğleden sonra 17:00 ve 18:00 saatleri aralığında), iki parkletin de çevresinde yaya sirkülasyonunun yüksek olmasına rağmen, birkaç saniyelik duraklamalar haricinde hiçbir vatandaşın parkletleri kullanmadığı gözlemlenmiştir. Girne Bulvarı'nın diğer kısımlarına nazaran, parkletlerin bulunduğu kısımda özellikle durağan aktiviteleri arttıracak yiyecek-içecek satan işletmelerin çok daha az sayıda olduğu gözlemlenmiştir.

Şekil 5. Karşıyaka ilçesi Girne Bulvarı üzerinde İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılmış, karşı karşıya konumlanmış iki parklet.

Karşıyaka Belediyesi Sürdürülebilirlik Durum Analiz Raporu'nda (2022) da belediyenin Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma amaçları doğrultusunda dış paydaşlarla ortaklıklar kurmasının önemi vurgulanmaktadır. Bu tutum dolaylı olarak taktiksel şehirciliğin uygulanabilmesi için önemli bir adım olabilir. Her ne kadar bu belediyenin doğrudan taktiksel şehircilik maksatlı kuracağı ortaklıkları işaret etmese de yeni oluşturulacak projelerde dışarıdan ortaklıklara açık olduğunu gösterdiği için kayda değerdir. Parklet ve yaya plazaları gibi taktiksel şehircilik uygulamalarına bakıldığında pek çoğunda belediyeler diğer kamu, özel, ya da toplumsal gruplarla işbirliği içine girmektedir.

Nitekim Karşıyaka Belediyesi Kentsel Tasarım Şubesi müdürü ile yapılan ikinci görüşmede Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ile ortaklaşa yürüttükleri iki adet taktiksel şehircilik projesinden bahsetmiştir. Karşıyaka belediyesi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ile 2022 yılının ağustos ayında iki adet kamusal mekan uygulaması yapmıştır. UNDP, İzmir'de sürdürülebilir kentsel gelişim çerçevesinde taktiksel şehircilik ilkeleri ile yeni kamu mekanları yaratmak amacıyla Japon hükümetinden finansal destek almıştır. Karşıyaka Belediyesi Kentsel Tasarım şube müdürü ile bu projenin detaylarını konuşmak için yapılan ikinci görüşmede projenin önce İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne geldiği daha sonra Karşıyaka Belediyesi'nin hali hazırda yapmış olduğu atıl alan projesi bulunduğu için, projenin İzmir Büyükşehir Belediyesi'nden Karşıyaka Belediyesi'ne yönlendirildiği bilgisi alınmıştır.

Proje kapsamında UNDP kentin farklı alanlarında mekan yaratmaya yönelik örnek bir model oluşturmayı hedeflemiş ve Karşıyaka Tersane Mahallesi 1969 Sokak ile 1971 Sokak kesişiminde bulunan Emre Zeyrek Parkı ve 1972/2 Sokak'taki Kedili Avlu Parkta, Karşıyaka Belediyesi Kentsel Tasarım Şube Müdürlüğü tasarımcıları ve Japon Sotobona adlı firmanın tasarımcılarının ortaklaşa çalışmasıyla bu örnekler uygulanmıştır. Karşıyaka Belediyesi Kentsel Tasarım müdürü, yapılan mülakatta tasarım sürecinin halkın katılımını da içeren çeşitli aşamalardan geçtiğini ve Japon tarafıyla tam bir işbirliği halinde gerçekleştiğini aktarmıştır. Aynı zamanda bu aşamaların saha gözlemleri sırasında alanın mevcut kullanım durumunun belirlenmesi ve mahallede yaşayan insanların fikri alınması hususunda anket çalışmalarını içerdiğini de belirtmiştir.

Son yıllarda, özellikle COVID-19 salgını sırasında bisiklet kullanımının teşviki ve bu yönde uygulanan geçici ve kalıcı bisiklet yollarının uygulamalarında da taktiksel şehircilik stratejileri kullanılmaktadır.

Taranan belediye raporlarında bisiklet anahtar kelime olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda, 'bisiklet' anahtar kelimesi ile en fazla kullanılan sözcüklerin 'yolu/ yolları,' 'alanı/alanları' ve 'kullanımı' olduğu görülmüştür. Taranan raporlarda 'bisiklet' sözcüğünün geçtiği konular üç ana başlıkta toplanabilir. Bu başlıklar hedeflenen bisiklet yolu projeleri, halkın bisiklet ulaşımı ile ilgili talepleri, bisiklet kullanımının teşvik edilmesidir. Her ne kadar taranan raporlarda bisiklet konusu doğrudan taktiksel şehircilik ile bağdaştırılmış olarak bulunmasa da, Karşıyaka Belediyesi ve Büyükşehir Belediyesi sorumlu birimlerinde yapılan mülakatlar sonucunda aslında özellikle COVID-19 salgını döneminde yapılan bisiklet projelerinin (mesela paylaşımlı bisiklet yolları gibi) taktiksel şehircilik yaklaşımı ile uygulandığı anlaşılmıştır. İKB Kentsel Tasarım Şubesi müdürü süreci şu şekilde anlatmaktadır:

Büyükşehir belediyesinin daha üstten yürüttüğü bir sistem var ama ilçe belediyesi olarak biz de yapıyoruz. Bizim yetki alanımızda olan parklarda, örneğin Bostanlı'da derenin kenarında yeni bisiklet yolunu pandemi yasakları sırasında biz yaptık. Paylaşımlı bisiklet yolları konusu su an gündemimizde araç trafiğini engellemeden paylaşımlı olarak düşünüyoruz. Dünyada da (15 dakikalık kentler gibi) baktığımızda paylaşımlı sistemlere geçildi, yolların paylaşımlı olarak yeniden tasarlanması gündemde.

Paylaşımlı bisiklet yolları taktiksel şehircilik uygulamalarının içinde yer almaktadır. Taktiksel olmaları açısından incelendiğinde bu uygulamalar araç trafiğinin daha yoğun olduğu zamanlarda araçların, araç trafiğinin daha az yoğun olduğu zamanlarda bisikletlerin daha öncelikli olmasına olanak vermektedir. Bisiklet yollarının yapılması için bir sokağın birdenbire kısmen ya da tamamen araç trafiğine kapatılması halktan gelecek bazı tepkilere yol açabilir. Buna bağlı olarak paylaşımlı bisiklet yolları yeni sokak düzenine geçişi halk açısından daha ılımlı bir şekilde gerçekleştirebilecek taktiksel bir yöntem olarak kabul edilebilir. Karşıyaka Belediyesi Kentsel Tasarım şube müdürü bu durumu şöyle örneklendirerek açıklamaktadır:

Biz mesela Cemal Gürsel caddesinde yayalaştırma yapıyoruz. Yaklaşık iki yıldır uğraşyoruz. Bu süreç o kadar sancılı ki zaten tamamen yayalaştırmak mümkün olmayacak öyle görünüyor bir kere kimse otoparkından vazgeçmek istemiyor. Yani tamam araçla gelmesinler ama otopark olsun diyor hem çevre sakinleri hem de esnaf. Otoparklar yetmiyor ve otoparklardan vazgeçilmiyor.

Öte yandan paylaşımlı bisiklet yollarının, özellikle bisiklet kullanıcıları açısından bir tehlike arz edebileceği konusuna İzmir Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Dairesi Başkanlığı Bisiklet ve Yaya Projeleri şefi yapılan mülakatlar sırasında değinmiştir. Karşıyaka ilçesinde büyükşehir belediyesinin yaptığı paylaşımlı bisiklet yolu uygulamalarından örnek veren İBB Bisiklet ve Yaya Projeleri şefi, sonuç itibari ile yapılan uygulama her ne kadar belirli oranda bisikletliler açısından risk oluştursa da bisikletin de bir ulaşım aracı olduğu konusunda farkındalık yaratması açısından değerli olduğunu vurgulamıştır. İzmir Büyükşehir Belediyesi halka bisikleti bir ulaşım olarak kabul ettirmek ve bu yönde çeşitli teşvikler (vapur ücretlerinin bisikleti ile yolculuk edenler için 50 kuruş yapmak gibi) ve aktiviteler (Avrupa Hareketlilik Haftasında düzenlenen bisiklet turları gibi) düzenlemektedir. Paylaşımlı bisiklet yollarının farkındalık geliştirmesi bakımından önemini İBB Bisiklet ve Yaya Projeleri şefi şu sözlerle belirtmektedir:

Farkındalık çalışmalarına önem veriyoruz. Avrupa Hareketlilik haftasında etkinlikler yapıyoruz. Senede üç dört kez bisiklet turları düzenliyoruz. Bunları sağ şeritten yapıyoruz, yani araç kullanıcıları da bisikletin ulaşım aracı olduğunu görmeye ve alışmaya başlıyorlar. Yaptığımız paylaşımlı yollar da aslında bu amaçla. Aslında biz paylaşımlı yol yapmakla övünmüyoruz çünkü hiç bir zaman güvenlik riski ortadan kalkmıyor ama yolu paylaş levhasını ve yerdeki

piktogramı gördüğü zaman otomobil sürücüsü bisikletliye şunu söylemiyor 'git bisiklet yolunda sür.'

2.2. Taktiksel Şehircilik: Kamusal Alan Etkinlikleri

Karşıyaka Belediyesi 2020-2024 Stratejik Raporu incelendiğinde 'Karşıyaka'nın kültür ve sanat hayatını zenginleştirecek tesisler ve etkinlikler yapılması' belirlenen hedeflerden biri olarak görülmektedir (H5.1). Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü bu hedefin gerçekleştirilmesinde öncelikli olarak sorumlu birimdir. Sosyal ve kültürel etkinliklerin kamu mekanlarında organize edilmesi taktiksel şehirciliğin ilkelerinden biridir. Kamusal mekanda düzenlenen etkinlikler öncelikle kapsayıcı olmalıdır ve halkın katılımı sağlanmalıdır. Yıllar boyunca sayısız kamusal mekan projeleri yaratmış ve uygulamış olan Project for Public Space yeni yaratılan kamusal mekanlarda yapılacak etkinlik organizasyonlarının potansiyel kullanıcılar için amaca yönelik varış noktası oluşturması açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır (Peinhardt and Storrington, 2019). Bu sebeple taranan belediye raporlarının içerik analizinde 'sosyal aktivite,' 'festival,' 'etkinlik,' gibi anahtar kelimeler kullanılmış olup, İBB ve İKB'nin ilgili birimlerinden uzmanlarla yapılan mülakatlarda konu ile alakalı sorular taktiksel şehircilik uygulamaları ile bağlantılı olarak sorulmuştur.

İçerik analizi ve mülakatlar sonucunda Karşıyaka Belediyesi'nde son yıllarda daha da artış gösteren sokak etkinliklerinin yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu faaliyetler oyun sokakları (Alaybey Oyun sokağı, Nihat Dağdelen Sokak, Sokak Senin etkinlikleri) ve sokak şenlikleri (Örnekköy Sokak Etkinliği, Alaybey Mahalle Şenliği) gibi zaman zaman araç trafiğinin geçici veya kısmen kesilmesiyle taşıt yollarında yapılan sosyal etkinlik organizasyonlarını içermektedir (Şekil 6). Karşıyaka Belediyesi Kentsel Tasarım müdürü yapılan mülakatlarda bu tür organizasyonları belediyenin yaptığı taktiksel şehircilik uygulamaları olarak örneklendirilmiştir. Bu tip uygulamalar, özellikle oyun sokakları (play streets) uygulamaları ABD ve Avrupa'da son 10 yıldır zaten yaygınlıkla kullanılan uygulamalar olup, Karşıyaka Belediyesi bu tür taktiksel şehircilik uygulamalarına COVID-19 sürecinde başlamıştır. COVID-19 sürecinde, özellikle ülkemizde COVID-19 salgını kısıtlamalarının başladığı ilk aylarda diğer birçok belediye gibi Karşıyaka Belediyesi de halkın sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılamak için hızlı ve etkili kamusal alan müdahalelerine ihtiyaç duymuş ve bu bağlamda bir takım müdahaleler gerçekleştirmiştir. Karşıyaka Belediyesinden mülakat yapılan görevli bu süreci şöyle değerlendirmektedir:

Gerçek anlamda COVID-19 sürecini özümseyip tasarımlarımıza yansıtılabildiğimizi düşünmüyorum. Hijyen ve mesafe bir dönem olarak bir gerçeklikti ama belli bir süre geçtikten sonra, örneğin hepimizin aklında bir görsel vardır iki kişilik bankları değiştirip tek kişilik hale getirmek. Sanırım kamusal alana müdahale anlamında yapabildiğimiz bu oldu ama bu dönemde yaptığımız 'Sokak Senin' etkinliği taktiksel şehircilik için örnek verilebilir. 12 tane sokakta COVID-19'un yeni başladığı dönemde gerçekleştirdik. Amacımız şuydu çocuk parkı olmayan ya da yetersiz olarak tespit edilen yerlerde tespit edilen sokakları bir günlüğüne trafiğe kapatmak ve sokakta çeşitli etkinlikler düzenlemek. Bir gün boyunca çocuklara Gençlere yönelik yaşlılara yönelik müzik etkinliğinden tutun yerlere ekiplerimiz tarafından sokak oyunu çizmeye, masa tenisinden, yoga etkinlikleri, yüz boyama satranç gibi etkinliklere kadar pek çok etkinlik gerçekleştirdik. Sokakta o gün insanların doyusuya eğlenceli vakit geçirmesini sağladık. Çok olumlu tepkiler aldık.

Alaybey Oyun Sokağı

Nihat Dağdelen Sokak Oyun Etkinliği

Şekil 6. Karşıyaka Belediyesi tarafından düzenlenen oyun sokakları (play streets) örnekleri (Kaynak: Karşıyaka Belediyesi Kentsel Tasarım Şube Müdürlüğü).

Sivil toplum kuruluşları (STK) taktiksel şehircilik projelerinin uygulanmasında yerel yönetimlerle yaptıkları ortaklıklar ile bilgi ve birikimlerini paylaşarak önemli bir rol oynamaktadır. Karşıyaka Belediyesi Kentsel Tasarım müdürü Karşıyaka Belediyesi'nin oyun sokakları uygulamasında da STK'lar ile çalışıldığını belirtmiş ve süreci şu şekilde aktarımıştır:

Sivil toplum örgütleri ile ortaklıklar oluşturduk. 'Sokak Bizim' platformundan esinlenerek yaptık hatta 'Sokak Senin'de onlara atıf yaptık ismini koyarken. Sokak Bizim platformunun üyeleri ile Zoom görüşmeleri yaptık. Yaya derneği, Karşıyaka'daki bisiklet grupları Bisikoop (Bisikletliler Kooperatifi) gibi derneklerle görüştük. Onun dışında zeybek oyunu oynayan bir grup vardı onlar katıldılar onlarda COVID-19 döneminde canlı performans sergileme imkanı buldular. Karşıyaka sivil toplum kuruluşları bakımından önemli bir potansiyele sahip, bunu gördük.

2.3. Taktiksel Şehircilik: Belediyedeki Görevlilerin Yaklaşımı

İBB Ulaşım Dairesi Başkanlığı Sürdürülebilir Ulaşım Planlama Şube Müdürlüğü'nden uzmanlar ve İKB Kentsel Tasarım müdürü ile yapılan mülakatlarda taktiksel şehircilik kavramına aşina olup olmadıkları, taktiksel şehircilik ilkelerini ya da hedeflerini bilip bilmedikleri ve çalıştıkları bölümleri ilgilendiren taktiksel şehircilik uygulamalarından ne ölçüde haberdar oldukları sorulmuştur. İzmir Büyükşehir Belediyesi yetkililerine sorulan sorular sonucunda kendi alanları ile ilgili olan konularda (bisiklet ve yayalaştırma) dünyanın farklı bölgelerinde yapılan taktiksel şehircilik uygulamalarına hakim oldukları ve genel anlamda taktiksel şehircilik kavramına aşina oldukları görülmüştür. Bu kapsamda paylaşımlı veya geçici bisiklet yollarının uygulamalarının özellikle COVID-19 sürecinde yaygınlaştığı mülakat yapılan uzmanlar tarafından belirtilmiştir. Mülakatta sorulan taktiksel şehircilik ile ilgili yapılan projeler hakkında İBB ulaşım Dairesi Başkanlığı Sürdürülebilir Ulaşım Planlama Şube Müdürlüğü Bisiklet ve Yaya Projeleri şefi sadece paylaşımlı bisiklet yolları ve Avrupa Hareketlilik Haftasında yaptıkları etkinlik uygulamalarından bahsetmiştir.

Karşıyaka Belediyesi Kentsel Tasarım Şube müdürünün taktiksel şehircilik ile ilgili sorulara verdiği beyanatlar doğrultusunda taktiksel şehircilik kavramına oldukça aşina olduğu, özellikle mekan yaratma odaklı taktiksel şehircilik uygulamalarını yakından takip ettiği gözlemlenmiştir. Ayrıca, gelecekteki belediye projelerinde taktiksel şehircilik uygulamalarına daha fazla yer vermeye istekli olduğunu da belirtmiştir. Taktiksel şehircilik uygulamalarının artmasında zorlukların olup olmadığı var ise neler olduğu sorusuna cevabı ise uygulamada bazı zorluklarının ortaya çıkabileceğidir. Gerek

kurum içi taktiksel şehircilik kavramının bilinirliğinin fazla olmaması, gerekse yer yer politik kaygılar gözetilerek uygulamaya yönelik projelerin sekteye uğrayabilmesi gibi durumlar nedeniyle doğan ya da doğabilecek potansiyel zorluklardan bahsetmiştir.

Karşıyaka Belediyesi'nin taktiksel şehircilik ile ilgili attığı somut adımı Kentsel Tasarım Şubesi müdürü, Kent Vizyonu Geliştirme Birimini kurarak attıklarını belirtmiştir. Karşıyaka Belediyesi, Kentsel Tasarım Şubesi'ne bağlı olarak hizmet veren Kent Vizyonu Geliştirme Birimi'ni 2022 yılında hayata geçirmiştir. Bu birimin kurulmasındaki amacı Karşıyaka Belediye Başkanı Cemil Tugay STK, özel kurumlar, ya da bireyler gibi dış paydaşlarla kurulacak iş birliği ve halkın mekan yaratma sürecine katılımını destekleyecek bir birimin belediye bünyesinde bulunması olarak tanımlamaktadır (Demokrat Gündem, 2022). Karşıyaka Belediyesi Kentsel Tasarım müdürü yapılan mülakatta Kent Vizyonu Geliştirme Birimi kapsamında ilçedeki atıl alanların tespit edilerek bunların taktiksel şehircilik uygulamalarına yönelik geliştirilmesini istediklerini belirtmiştir:

Kent Vizyonu Geliştirme Birimi kapsamında atıl alan araştırması yapıyoruz. Atıl alanların saptanması ve geliştirilmesi aslında taktiksel şehircilikten çıkan bir konu. Bu bölgelerde aslında yapmayı planladığımız taktiksel şehircilik uygulama örneklerinden olan 'tiny forest' örneklerini yapmayı planlıyoruz, belediye başkanımızın da bu yönde bir talebi var. Yine aynı zamanda parklet uygulamaları da planlanıyor.

3. Tartışma

Taktiksel şehircilik hareketinin temeline baktığımızda bu hareketi ortaya çıkaran temel olgunun 'yaşanabilir çevre' yaratmak olduğu görülmektedir (Lydon vd., 2015). Mevcut yapılaşma düzeninde daha yaşanabilir bir çevre yaratmak amacıyla atılması planlanan adımlar yoğun yapılaşma nedeni ile fiziksel alanların eksikliği, maddi kaynak yetersizliği veya politik kaygılar gibi nedenlerle başlatılamamaktadır ya da sık sık sekteye uğramaktadır. Bu zorluklar yapılan mülakatlar sırasında belediye görevlileri tarafından da sık sık dile getirilmiştir. Taktiksel şehircilik doğru uygulandığı takdirde yukarıda belirtilen zorlukların kolayca aşılarak yaşanabilir bir çevrede olması gereken kamusal alanların oluşturulduğu (yaya plazaları ve parkletler gibi), sosyalleşmeyi sağlayan sokak etkinliklerinin düzenlendiği (oyun sokakları gibi), çevreyi ve sağlıklı yaşamı destekleyen (paylaşımlı bisiklet yolları gibi) şehirler yaratılabilir. Karşıyaka örneğinde yaşanabilir çevre olgusunun belediyenin stratejik planının ana hedefleri içerisinde olduğu görülmektedir ama bu olgu taktiksel şehircilik hareketi ile ilişkilendirilmemiştir. Halbuki taktiksel şehircilik uygulamaları, Karşıyaka Belediyesi'nin 2020-2024 stratejik planında yer alan "yaşam kalitesini arttıran, sürdürülebilir ve sağlıklı bir çevre anlayışıyla hizmet üretmek" (6) amacı içindeki hedeflerin çoğunun gerçekleştirilmesine yardımcı olacak potansiyele sahiptir.

Bu çalışmada belgelerin analizi ve İzmir Büyükşehir ve Karşıyaka belediyelerindeki uzmanlar ile olan mülakat sorularının hazırlanmasında yaşanabilir çevre haricinde taktiksel şehircilik içerisinde bulunan başka temalar da kullanılmıştır. Bunlar mekan yaratma, yerel kalkınma, iş birliği ve katılımcılık ve kamusal alan etkinlikleri olarak sıralanmaktadır.

Yerel kalkınmayı artırma taktiksel şehircilikte mekan yaratmanın hedeflerinden biridir. Taktiksel şehircilikle yaratılan yaya plazaları veya parkletler gibi mekanların yerel ekonomiye doğrudan ya da dolaylı olarak etki ettiği çeşitli çalışmalarda kanıtlanmıştır (Birdsall, 2013; Kim, 2016; Panganiban and Ocubillo, 2014). Çarşı Canlandırma Projesi olarak adlandırılan Karşıyaka Çarşı'nın yenilenmesi amacı ile başlatılan projede, Karşıyaka Çarşı içerisinde yapılan pek çok değişikliğin yanı sıra yukarıda da bahsedildiği üzere bir adet parklet ve oturma üniteleri taktiksel şehircilik adına yapılmış bir müdahaledir. Her ne kadar mülakat yapılan Karşıyaka Belediyesi Kentsel Tasarım müdürü burada

yapılan parkletin öncelikli amacının yerel kalkınmayı arttırma olduğunu belirtmese de buradaki parkletin, etrafındaki kafe ve restoranların sayısı göz önüne alındığında mikro ölçekte bir kalkınma sağlayacak potansiyeli vardır.

Diğer alanlarda da yapılan gözlemler sonucunda, Girne Bulvarı'nda ve Atakent'te yapılan parkletlerin yerel kalkınmayı arttırmaya yönelik potansiyelinin Karşıyaka Çarşı'daki parklete göre çok daha az olduğu görülebilir. Çünkü bu parkletlerin çevrelerinde insanların kolaylıkla erişebileceği yiyecek/içecek sağlayan işletmelerin sınırlı sayıda olduğu gözlemlenmiştir. Lydon vd. (2015) parkletlerin ve yaya plazalarının yeri seçilirken, özellikle bu tür işletmelerin yakınında konumlanmasının sosyal etkileşimin sağlanması, sokak canlılığının artması ve dolayısıyla yerel ekonominin canlanması bakımından önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Mülakat ve saha gözlemleri yolu ile elde edilen bulgular parkletlerin Karşıyaka'daki örneklerinin iş birliği ve halk katılımı açısından tam manasıyla bir taktiksel şehircilik stratejisi ile üretilmediğini göstermektedir. Karşıyaka'da yapılan parkletlerin yapım ve bakım çalışmaları tamamen belediyeler tarafından üstlenilmiş olduğu mülakatlar sırasında belirtilmiştir. Yurt dışında yapılan benzeri örnekler incelendiğinde parkletlerin büyük oranda STK'lar, kurumlar, ya da yakındaki işletmeler ile iş birliği kurularak yapıldığı görülmektedir. Genel anlamda süreç iş birliği yapılan tarafın yerel halkın onayını alarak belediyeye parklet başvurusu yapması ve kabul edilirse yine halkın katılımı ile tasarımının belirlenmesi, belediyenin maddi imkanları ile inşa edilmesi ve son olarak da işbirliği yapan tarafın parkletin bakım ve onarımından sorumlu olmasıdır. Hatta Lydon vd. (2015) bu iş birliğinin bu tür uygulamaların sürdürülebilir olması ve aşağıdan yukarıya karar verme mekanizmasını destekleyici olması açısından gerekli olduğunu vurgulamaktadır.

Parkletten sorumlu olacak iş birliği yapılan herhangi bir kurum ya da işletme olmadığı için, halk katılımı ile mekan yaratma kısmını Karşıyaka Belediyesi yaptığı parkletler için kendisi yürütmüştür. Her ne kadar süreç tam olarak halk odaklı işlemese de yerel halkın katılımını arttıracak adımların her projede daha fazla atıldığı görülmektedir. Örneğin İBB'nin Girne Bulvarı'nda yaptığı iki projede herhangi bir katılımcı tasarım süreci izlenmese de, Karşıyaka Belediyesi daha sonra yaptığı Karşıyaka Çarşı projesinde çizdikleri üç farklı projeden hangisini istediklerini çevre esnaf ve sakinlere sormuş, geribildirimleri kullanarak seçilen projede revizyonlar yapılmıştır. Bir sonraki proje olan Atakent parkletlerin tasarım sürecinde ise halk katılımının farklı teknikler kullanılarak geliştirilmiş olduğu görülmektedir. Her iki katılımcı tasarım uygulamasının da taktiksel şehirciliğin yapı taşı olan aşağıdan-yukarıya karar verme mekanizması ile yapıldığı söylenemez. Fakat katılımcı tasarım sürecinin her yeni projede iyileştirilmesi Karşıyaka Belediyesi'nin bu anlamdaki çabasını göstermektedir.

Yapılan mülakat ve gözlemler sonucu Karşıyaka Belediyesi'nin taktiksel şehircilikle mekan yaratmadaki en önemli ayak olan iş birliği ve halk katılımını kısmen de olsa aynı anda içeren projeleri UNDP öncülüğünde Japon Stobona firması ile işbirliği içinde Karşıyaka Tersane Mahallesi'nde ve 1972/2 Sokak'ta yapılan mekanlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu mekanlar (yaya plazası olarak da adlandırılabilirler) tasarlanırken tüm süreç halk katılımı ile gerçekleşmiş, halkın isteği doğrultusunda yaratılmıştır. Mesela 1972/2 Sokak'taki Kedili Avlu Park adını verdikleri mekanda halk özellikle kedilerin yararlanabileceği alanların yaratılmasını istemiş ve halkın isteği doğrultusunda hedef kullanıcılar kediler olmuştur. Buradaki sorun iş birliğinin sadece tasarım sürecinden ibaret olması ve işbirliği içinde olan tarafların yerel olmamasıdır. Lydon vd. (2015) işbirliği yapılan tarafın yerel olmasının (yerel STK, işletme, kurum ya da kuruluş gibi) bu tür mekanların sürdürülebilir olması açısından önemini vurgulamaktadır. Çünkü işbirliği sadece mekanların oluşturulmasını değil o mekanların bakımını, onarımını ve yönetimini de içermelidir (Lydon vd., 2015).

Kamusal mekan aktiviteleri incelendiğinde, Karşıyaka Belediyesi'nin COVID-19 salgını süreci ile hızlandırıp uygulamaya koyduğu projeler incelenmiştir. Bu uygulamaların taktiksel şehirciliğin yurt dışı örnekleri ile karşılaştırıldığında oyun sokakları yani "play streets" olduğu görülebilir. Belediyenin bu tür etkinliklere başlaması, taktiksel şehirciliğin bu ve benzeri uygulamalarının (mesela açık sokaklar gibi) mikro ölçekte ve yerelde (belirli bir kaç sokak, cadde veya mahalle ölçeğinde) yer bulması açısından kıymetlidir. Fakat bu tür uygulamaların devamlılığı olan ve sistematik bir şekilde yapılması ve aynı zamanda taktiksel şehircilik uygulamalarına uygun olabilecek diğer alanların Karşıyaka'nın genelinde belirlenmesi bir gerekliliktir. Örneğin Jan Gehl ve ekibinin New York'ta yaya plazaları üzerinde yaptığı araştırmada yaya plazalarının sosyal ve kültürel aktivitelerin yapılması için yerel ölçekte ideal alanlar oldukları anlaşılmıştır (Gehl Studio ve J Max Bond, 2015). Bir başka deyişle, bir taktiksel şehircilik uygulaması diğer taktiksel şehircilik uygulamaları ile birleştirilebilir ya da gerçekleşmesine zemin hazırlayabilir.

SONUÇ:

Taktiksel şehirciliğin yerel yönetimler aracılığı ile kurumsallaşmasının 'taktik' özelliğinin kaybetmesine yol açabileceğini, yani aşağıdan-yukarıya karar verme mekanizmasının hasar görerek, yerel halk yerine yerel yönetimlerin bu mekanizma içerisinde temel aktör rolünü oynayabileceği öngörülebilir (Türkoğlu ve Terzi, 2021). Burada öncelikle incelenmesi gereken De Certeau ve Rendall'ın (1990) 'taktik' kavramı ile taktiksel şehircilikteki 'taktik' kavramının aynı ideolojiden kaynaklanıp kaynaklanmadığıdır. De Certeau ve Rendall'ın (1990) 'taktik' kavramı çok genel biçimde aşağıdan-yukarıya karar alma mekanizmasını tariflerken, taktiksel şehircilikteki 'taktiksel' olma durumu halkın ihtiyacı doğrultusunda küçük ve maliyeti düşük tutarak ve çoğu zaman deneysel şekilde uygulamalar yaparak bu uygulamaları halkın en iyi yararlanacağı şekilde kalıcı hale getirmektir. Sonuç olarak bu iki 'taktik' kavramının düşünsel açıdan farklı anlamlara geldiği söylenebilir. Bu sebeple, taktiksel şehirciliğin kurumsallaşması kendisinin taktiksel olma özelliğini kaybettirecek bir durum teşkil etmemektedir ve sonuç itibari ile kendin yap şehircilik, gerilla şehircilik veya benzeri diğer halkın şehir üzerindeki hakkını aktivizm yolu ile gösterdiği akımlardan da kurumsallaşabilmesi bakımından ayrılmaktadır.

Ancak, yerel yönetimlerin taktiksel şehircilik projelerini uygularken, bu kavramın önemli bir ayağı olan halkın doğrudan karar verici olarak temel aktör olmasını özümsemedikleri takdirde aşağıdan-yukarıya karar verme mekanizmasının zarar görmesi veya tamamen yukarıdan-aşağıya şekline dönmesi de mümkündür. Bu sebeple, yerel yönetimlerin taktiksel şehircilik kavramına yaklaşımı ve bu kavramı özümsemesi önemlidir.

Taktiksel şehirciliğin bazı uygulamalarının kurumsallaştığı dünyadaki diğer örneklerine bakıldığında kurumsallaşmanın aşağıdan-yukarıya karar verme mekanizmasını desteklediği hatta garanti altına almaya çalıştığı görülebilir (New York Plaza Program, Los Angeles Livable Streets ve San Francisco Pavements to Parks gibi). Bu sistemde; halk nereye nasıl bir mekan oluşturmak istediğine karar verir (genellikle yerel sivil toplum örgütleri, yerel kurum ya da işletmeler aracılığı ile organize olur) ve yerel yönetimin uygun taktiksel şehircilik programına başvurur. Yerel yönetim alanın fiziksel kullanımı, aracılık eden kurumun bakım ve onarım için gerekli teknik ve maddi yeterliliği ve halkı temsilinin yeterliliği gibi kısıtlara bakarak bir değerlendirme yapar. Yerel yönetimin onayıyla geçici olarak istenilen alanda düşük bütçeli bir mekan oluşturulur. Geçici mekanın kalıcı olması için tasarım süreci sorumlu kurum ya da işletmenin organizasyonu dahilinde halk ve belediye tasarım uzmanlarının ortaklaşa çalışmaları ile devam eder ve son olarak belirlenen tasarım yerel halkın oluşturduğu bir konseyin onayı alınarak kalıcı olarak uygulamaya geçer.

Yukarıda bahsi geçen sürecin aşağıdan-yukarıya yaklaşımının sekteye uğramaması için yerel yönetimlerin taktiksel şehircilik ile oluşturacakları projeler için önceden kuralları ve prensipleri belirlemesi gerekmektedir. Bunlar;

- iş akışının nasıl olacağı (belediyenin ve halkın oluşturulacak alan üzerindeki sorumluluklarının nasıl dağılımının yapılacağı),
- halkın her adımda temsilinin nasıl olacağı (halk yapılacak olan taktiksel şehircilik uygulaması için isteklerini nasıl yerel yetkililere bildirecek),
- taktiksel şehircilik uygulamasında işbirliği için başvuru yapan sivil toplum örgütünün, yerel kurumun ya da işletmenin bu iş için uygun olup olmadığının saptanması için kriterlerin belirlenmesi,
- yapılacak uygulamanın genel fiziksel özelliklerinin ve altyapı gereksinimlerinin belirlenmesi gibi prensip ve kurallardır.

Bu kurallar uygulanmadığı takdirde taktiksel şehircilik uygulamalarının geleneksel bir anlayış içinde yukarıdan-aşağıya karar verme mekanizması şeklinde olması kaçınılmazdır. Bu durumda yapılan uygulamalar sadece şekil itibari ile taktiksel şehircilik uygulamasına benzeyen kent içi kamusal mekanlar olarak kalacaktır.

Nitekim bir önceki kısımda örnekleri verilmiş olan Karşıyaka ilçesinde yapılmış bazı taktiksel şehircilik uygulamalarının genel olarak yukarıdan-aşağıya karar verme mekanizması içinde yapıldığı görülmektedir. Yapılan mülakatlar, saha gözlemleri ve belediye raporlarının analizi sonucunda taktiksel şehircilik kavramının Karşıyaka Belediyesi'nde henüz kurumsallaşmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü taktiksel şehircilikle üretilecek projelerde iş birliği nasıl olmalıdır; halk bu projelerde ne şekilde var olmalıdır ve temsil edilmelidir; mekanların tasarım, uygulama ve yönetimi süreçleri nasıl olmalıdır; bu hususlar belirsizdir. Bu çalışmada incelenen Karşıyaka Belediyesi örneğinde de bu belirsizlikler rastgele uygulamalar yapılmasına sebep olmuştur.

Bu durumda da Karşıyaka Belediyesi'nin taktiksel şehircilik uygulamalarının fiziksel görünüş itibari ile taktiksel şehircilik uygulamaları oldukları, ilke ve stratejiler bakımından taktiksel şehircilik kavramıyla örtüşmedikleri anlaşılmaktadır. Fakat, taktiksel şehircilik uygulamalarına çok yeni başlamaları, yerel yöneticilerin taktiksel şehircilik kavramına hakim olması ve halkın mekan yaratma sürecine yapılmış olan taktiksel şehircilik uygulamalarına dahil edilmesi çabası dikkate alındığında, yakın dönemde taktiksel şehircilik uygulamalarının Karşıyaka Belediyesi'nde kurumsallaşması, uygulamaların hem halk tarafından benimsenmesi hem de yerel ekonomiye katkı sağlaması için faydalı olacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

[EN] There is no conflict of interest between the authors or any third party individuals or institutions.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek vardır.

Teşekkür: İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Karşıyaka Belediyesi memurlarına mülakatlarımıza katıldıkları için teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA:

- Birdsall, M. (2013). Parklets: Providing space for people to park themselves. *Institute of Transportation Engineers. ITE Journal*, 83(5), 36.
- Çınar, H., & Yirmibeşoğlu, F. (2020). *Kentlerde taktiksel yaklaşımla domino etkisi yaratmak: Türkiye'de taktiksel yaklaşım*, (pp. 31–45).
- Davidoff, P. (1965). Advocacy and pluralism in planning. *Journal of the American Institute of Planners*, 31(4), 331-338.
- De Castro, L. F. (2021). Tactical Urbanism, From the Periphery to the Periphery. *Latin American Studies Association*.
- De Certeau, M., & Rendall, S. (1990). *The invention of everyday life*. Paris: Editions Gallimard.
- Demokrat Gündem. (2022, June 15). Kent Vizyonu Geliştirme Birimi tanıtıldı: Karşıyaka'da hedef halkla yönetim! Demokrat Gündem - Haberler - Son Dakika Haberleri. <https://demokratgundem.com/kent-vizyonu-gelistirme-birimi-tanitildi-karsiyakada-hedef-halkla-yonetim-29790/>
- Eisner, E. W. (1991). *The enlightened eye: Qualitative inquiry and the enhancement of educational practice*. Toronto: Collier Macmillan.
- Ertaş, B., Sarı, G., İmren, A. K., Cebeci, B., Öztürk, S., & Tutuk, İ. (2022, May 16). *Taktiksel Kentleşme ve Kentsel Açık Alan Arakesitinde Müşterek Mekân: Kartal Meydan Parkı Örneği*. VII. Congress on Urban Studies, Ankara, Türkiye. https://kentarastirmalari.org/icus2022/wp-content/uploads/2022/05/7.-Kongre-Bildiri-Özet-Kitapçığı-Birleşik_son.pdf
- Finn, D. (2014). DIY urbanism: implications for cities. *Journal of Urbanism: International research on placemaking and urban sustainability*, 7(4), 381-398.
- Gans, H. J. (1982). *Urban villagers*. Simon and Schuster.
- Gehl Studio, & J Max Bond. (2015). *Public life & urban justice in NYC's plazas*. New York, ABD.
- Google Maps. (n.d.). Karşıyaka Atakent'te bulunan iki adet parklet ve yaya plazasının konumları ve tasarımları. (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2023). <https://www.google.com/maps/search/atakent/@38.4645917,27.0922369,20z?entry=ttu>
- Hardman, M., & Larkham, P. (2016). The rise of guerrilla gardening: Unearthing the underground urban agricultural movement. *Urban Agriculture Magazine*, No.31, 27–28.
- Harvey, D. (2009). *Social Justice and the City (Geographies of Justice and Social Transformation; 1)*: University of Georgia.
- İzmir'in ihtiyaçları için çalışacaklar. (2022, Haziran). İHA. <https://www.ih.com.tr/haber-izmirin- ihtiyaclari-icin-calisacaklar-1071111/>
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of American cities*.
- Karşıyaka Belediyesi. (2021). *Karşıyaka Çarşı Bölgesi Kentsel Tasarım Proje Üretim Modeli*. Karşıyaka, İzmir.
- Karşıyaka Belediyesi. (2019). *T.C. Karşıyaka Belediyesi Stratejik Planı 2020-2024*. Karşıyaka, İzmir.
- Karşıyaka Belediyesi. (2022). *Karşıyaka Belediyesi Sürdürülebilirlik Durum Analiz Raporu*. Karşıyaka, İzmir.
- Kim, S. (2016). *San Francisco Plazas Public Life Study: Client Report*.

- Lefebvre, H. (1968). *The production of space* (Vol. 142): Oxford Blackwell.
- Lydon, M., Bartman, D., Woudstra, R., & Khawazard, A. (2012). *Tactical urbanism 1. Shortterm action, long-term change. Street Plans Collective.*
- Lydon, M., Garcia, A., & Duany, A. (2015). *Tactical Urbanism: Short-term Action for Long-term Change.* Island Press.
- Lynch, K. (1960). *The image of the city* (Vol. 11): MIT press.
- Özden, P., & Velibeyoğlu, K. (2023). Citizen science projects in the context of participatory approaches: The case of Izmir. *Journal of Design for Resilience in Architecture and Planning*, 4(1), 31-46.
- Panganiban, J., & Ocubillo, R. A. (2014). *Citywide Assessment of Parklets & Plazas: Summary of Data Collected for Summer 2014 Public Life Study.* http://pavementtoparks.org/wp-content/uploads//2015/10/Citywide_Assessment_Report_Panganiban_Abad_2014.09.pdf
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods.* Newbury Park: Sage.
- Peinhardt, K., & Storing, N. (2019). Programming for Inclusion: Enhancing Equity through Public Space Activation. *Project for Public Space.* <https://www.pps.org/article/programming-for-inclusion-enhancing-equity-through-public-space-activation>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). "Coğrafi İstatistik Portalı". (Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2023). <https://cip.tuik.gov.tr/#>.
- Türkoğlu, S., & Terzi, F. (2021). *Taktiksel Şehircilik Uygulamalarının Kentsel Planlama ve Tasarım Süreçlerine Olası Etkileri: İstanbul* (pp. 75–100).
- World Health Organization . *Health Indicators of Sustainable Cities in the Context of the Rio+20 UN Conference on Sustainable Development.* WHO; Geneva, Switzerland: 2012.
- Yin, R. K. (1994). *Case study research: Design and methods.* Thousand Oaks: Sage.

(TR) GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:

Çalışmanın Amacı:

Bu çalışmanın amacı şu ana kadar yapılan çalışmalardan farklı olarak yerel yönetim özelinde (İzmir Karşıyaka Belediyesi) taktiksel şehirciliğin çıkış noktalarını incelemek ve taktiksel şehirciliğin yerel yönetimlerde kurumsallaşmasının aşağıdan-yukarıya karar verme mekanizmasının işlerliği açısından gerekliliğini tartışmaya açmaktır.

Araştırma Soruları:

1. Karşıyaka ilçesinde taktiksel şehircilik anlayışıyla gerçekleştirilen ya da gerçekleştirilecek olan mekan yaratma projeleri nelerdir?
2. Karşıyaka Belediyesinin kurumsal olarak taktiksel şehirciliğe yaklaşımı nedir?
3. Karşıyaka ilçesinde taktiksel şehircilik anlayışıyla gerçekleştirilen ya da gerçekleştirilecek olan kamusal alan etkinlik projeleri nelerdir?
4. Taktiksel şehircilik Karşıyaka Belediyesi tarafından kurumsallaştırılmış mıdır?

Literatür Araştırması:

Taktiksel şehircilik ile alakalı Türkiye’de yapılan çalışmalara baktığımızda, bu konudaki literatürün dünyanın geri kalanında olduğu gibi ülkemizde de yeni yeni gelişmeye başladığı görülebilir. Türkoğlu ve Terzi (2021) öncelikle taktiksel şehircilik hareketini halihazırdaki literatürden ve kent planlama ile tasarım süreçlerindeki halk

katılımını inceleyerek kavramsal bir çerçeveye oturtmuş ve sonrasında da İstanbul ilinde halkın ortaya koyduğu çeşitli taktiksel şehircilik uygulamalarını 50 adet uygulama örneğiyle açıklamıştır. Sonuç olarak Türkoğlu ve Terzi (2021) taktiksel şehircilik uygulamalarının mikro ölçekten kent ölçeğine kadar etkili olduğunu fakat uygulamaların yerel yönetimler tarafından kurumsallaşmasıyla taktik özelliğini yitirerek taktiksel şehircilik üzerinde yerel yönetimlerin kontrol kurma tehlikesinin bulunduğunu belirtmektedir.

Ertaş ve diğerleri (2022) taktiksel şehirciliğin ülkemizdeki uygulamasını Kartal Meydan Parkı üzerinde incelemişler. Bu çalışmada araştırmacılar, Kartal Meydan Parkı'nı belirledikleri dört parametre (erişilebilirlik, aktivite ve kullanım, konfor ve imaj, sosyal yaşam) üzerinden mekânsal ve sosyal analizler yaparak çalışmışlar ve parkın taktiksel şehircilik uygulamaları için kullanım potansiyelinin artacağını öngörerek küçük ölçekli uygulamaların kent ölçeğinde olumlu değişimlere liderlik edebileceği vurgulamışlardır. Benzer şekilde Çınar ve Yirmibeşoğlu (2020) çalışmalarında taktiksel şehirciliğin küçük ölçekteki uygulamalarının domino etkisi yaratarak kentsel ölçekte mekanların iyileştirilmesi, canlanması ve farkındalık yaratılması yönünden yüksek bir potansiyele sahip olduğunu Türkiye'den çeşitli taktiksel şehircilik uygulamalarıyla anlatmıştır. Uygulamalar, oluşumda yer alan aktörler odak noktasına alınarak yerel katılım, sivil toplum kuruluşları ve halk, belediye ve üniversite desteği başlıkları altında kategorize edilmiştir.

Yöntem:

Bu çalışma için öncelikle İzmir ilinde yapılan ve yapılmakta olan taktiksel şehircilik projeleri kent ölçeğinde incelenmiş ve bu projelerin en yoğun olarak bulunduğu Karşıyaka İlçesi çalışma alanı olarak seçilmiştir. Araştırma sorularını cevaplamak için araştırma yöntemi olarak doküman analizi, mülakat, ve saha gözlemleri kullanılmıştır. Doküman analizi için İzmir Karşıyaka Belediyesi tarafından son üç yılda yayınlanmış planlama ve tasarım ile alakalı dokümanlar taranmış ve daha önceden belirlenmiş taktiksel şehircilik ve mekan yaratma konularına yönelik temalar göz önüne alarak içerik analizleri yapılmıştır. Belediye dokümanlarının içerik analizi için taktiksel şehirciliğin kurumsallaşmasında Lydon vd.'nin belirttiği ilkeler ve uygulamalar doğrultusunda temalar belirlenmiştir (Lydon vd., 2012; Lydon vd., 2015). İçerik analizinde kullanılan temalar; yaşanabilir çevre, mekan yaratma, yerel kalkınma, işbirliği ve katılımcılık, ve kamusal alan etkinlikleri olarak belirlenmiştir. Bu sayede incelenecek olan dokümanlar içerikleri bakımından sınırlandırılmıştır ve dokümanlar incelenirken bu temalar dışında kalan bölümler araştırmadan çıkartılmıştır. Belirlenen temaların içerilmediği dokümanlar ise bu araştırmanın dışında bırakılmıştır.

Verilerin çeşitlenmesini sağlamak için mülakat yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliğini arttırmak için birden fazla yöntemin kullanılması önemlidir (Eisner, 1991; Patton, 1990, Yin, 1994). Doküman analizine ek olarak Karşıyaka Belediyesi Kentsel Tasarım Müdürü ile 2022 yılının mart, ekim ve 2023 yılının mayıs aylarında olmak üzere üç ayrı mülakat gerçekleştirilmiştir. Mülakatların farklı tarihlerde tekrarlanmasının sebebi bu çalışma için belediye uygulamalarını güncel tutma ve yeni taktiksel şehircilik projeleri hakkında bilgi almaktır. Ayrıca, İzmir Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Dairesi Başkanlığı Sürdürülebilir Ulaşım Planlama Şube Müdürlüğü Bisiklet ve Yaya Projeleri şefi ve aynı bölümde çalışan bir diğer uzman ile de Kasım 2022'de mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan belediye çalışanlarının hepsi şehir plancıları olup, görevlerini beş yıldan uzun bir süredir icra etmektedirler.

Belediyelerden uzmanlar ile yapılan mülakatlardan edinilen bilgiler ışığında taktiksel şehircilik ile alakalı uygulanmış projeler saha ziyaretleri gerçekleştirilerek mekanların konumu, tasarımı ve kullanım durumu gibi başlıklar doğrultusunda gözlemlenmiştir. Her saha için dört farklı günde hafta içi saat 17:00 ile 18:00 arasında ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Ziyaret edilen alanların kullanım durumu hakkında genel bilgi edinmek amaçlı özellikle sokakların en yoğun olarak kullanıldığı saatler seçilmiştir. Saha ziyaretleri:

- Karşıyaka Çarşısı'nda bir adet parklet
- Karşıyaka Atakent Aşık Veysel Sokak'ta iki parklet ve bir yaya plazası
- Karşıyaka Girne Bulvarı'nda iki adet parklet olmak üzere toplamda beş adet parklet ve bir yaya plazasında gerçekleşmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme:

Taktiksel şehirciliğin bazı uygulamalarının kurumsallaştığı dünyadaki diğer örneklerine bakıldığında kurumsallaşmanın aşağıdan-yukarıya karar verme mekanizmasını desteklediği hatta garanti altına almaya çalıştığı görülebilir (New York Plaza Program, Los Angeles Livable Streets ve San Francisco Pavements to Parks gibi). Aşağıdan-yukarıya yaklaşımının sekteye uğramaması için yerel yönetimler taktiksel şehircilik ile oluşturacakları projeler için önceden kuralları ve prensipleri belirlemişlerdir. Bunlar;

- iş akışının nasıl olacağı (belediyenin ve halkın oluşturulacak alan üzerindeki sorumluluklarının nasıl dağılımının yapılacağı),
- halkın her adımda temsilinin nasıl olacağı (halk yapılacak olan taktiksel şehircilik uygulaması için isteklerini nasıl yerel yetkililere bildirecek),
- taktiksel şehircilik uygulamasında işbirliği için başvuru yapan sivil toplum örgütünün, yerel kurumun ya da işletmenin bu iş için uygun olup olmadığının saptanması için kriterlerin belirlenmesi,
- yapılacak uygulamanın genel fiziksel özelliklerinin ve altyapı gereksinimlerinin belirlenmesi gibi prensip ve kurallardır.

Bu kurallar uygulanmadığı takdirde taktiksel şehircilik uygulamalarının geleneksel bir anlayış içinde yukarıdan-aşağıya karar verme mekanizması şeklinde olması kaçınılmazdır. Bu durumda yapılan uygulamalar sadece şekil itibari ile taktiksel şehircilik uygulamasına benzeyen kent içi kamusal mekanlar olarak kalacaktır.

Yapılan mülakatlar, saha gözlemleri ve belediye raporlarının analizi sonucunda taktiksel şehircilik kavramının Karşıyaka Belediyesi'nde henüz kurumsallaşmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü taktiksel şehircilikle üretilecek projelerde iş birliği nasıl olmalıdır; halk bu projelerde ne şekilde var olmalıdır ve temsil edilmelidir; mekanların tasarım, uygulama ve yönetimi süreçleri nasıl olmalıdır; bu hususların incelenen uygulamalarda belirsiz olduğu saptanmıştır. Bu çalışmada incelenen Karşıyaka Belediyesi örneğinde bu belirsizlikler rastgele uygulamalar yapılmasına sebep olmuştur.

Bu durumda da Karşıyaka Belediyesi'nin taktiksel şehircilik uygulamalarının fiziksel görünüş itibari ile taktiksel şehircilik uygulamaları oldukları, ilke ve stratejiler bakımından taktiksel şehircilik kavramıyla örtüşmedikleri anlaşılmaktadır. Fakat, taktiksel şehircilik uygulamalarına çok yeni başlamaları, yerel yöneticilerin taktiksel şehircilik kavramına hakim olması ve halkın mekan yaratma sürecine yapılmış olan taktiksel şehircilik uygulamalarına dahil edilmesi çabası dikkate alındığında, yakın dönemde taktiksel şehircilik uygulamalarının Karşıyaka Belediyesi'nde kurumsallaşması, uygulamaların hem halk tarafından benimsenmesi hem de yerel ekonomiye katkı sağlaması için faydalı olacaktır.

(EN) EXTENDED SUMMARY:**Research Problem:**

This study aims to examine tactical urbanism applications of İzmir Karşıyaka Municipality. Considering these applications, the study also discusses the necessity of the institutionalization of tactical urbanism in local governments to operate the bottom-up decision-making mechanism.

Research Questions:

1. What types of tactical urbanism projects have been conducted in Karşıyaka?
2. What is the institutional approach of Karşıyaka Municipality to tactical urbanism?
3. What types of public space activities have occurred with a tactical urbanism approach in Karşıyaka?
4. Has tactical urbanism been institutionalized by Karşıyaka Municipality?

Literature Review:

When we look at the studies on tactical urbanism in Turkey, the literature on this subject has just begun to develop as in the rest of the world. Türkoğlu and Terzi (2021) first conceptualize the tactical urbanism movement in a framework by examining the current literature and public participation in urban planning and design processes. Then, the authors explain 50 tactical urbanism practices in Istanbul. As a result, Türkoğlu and Terzi (2021) state that tactical urbanism practices are effective from the micro-scale to the urban scale. The authors also indicate that if tactical urbanism practices are institutionalized by locals, they may establish control over tactical urbanism.

On the other hand, Ertas et al. (2022) examine an application of tactical urbanism projects at Kartal Meydan Park in their study. In this study, the researchers investigate Kartal Meydan Park by making spatial and social analyses on the four parameters (accessibility, and use, comfort and image, and social life). They determine that the use of the park with tactical urbanism applications increases because small-scale applications lead to positive changes in the city scale.

Similarly in another study, Çınar and Yirmibeşoğlu (2020) explain that small-scale practices of tactical urbanism have a high potential in terms of improving, revitalizing, and raising awareness of spaces on an urban scale by creating a domino effect, with various tactical urbanism practices. In their study, the authors investigate several examples of tactical urbanism implications and categorize them under several topics, including local participation, non-governmental organizations, and public, municipality, and university support.

Methodology:

The initial step in this study was to choose a district in Izmir that has the most concentrated tactical urbanism projects. After scanning the entire city, Karşıyaka District became the study area. The research methods used in this study were qualitative content analysis, interviews with government officials, and site observations.

The documents related to planning and design published by İzmir Karşıyaka Municipality in the last three years were scanned for the content analysis of municipal documents. Previously determined themes of tactical urbanism and public space creation were used for the content analysis. These themes were determined in line with the principles and practices stated by Lydon et al. in the institutionalization of tactical urbanism (Lydon et al., 2012; Lydon et al., 2015). The themes used in content analysis were livable environment, space creation, local development, cooperation and participation, and public space activities. In this way, municipal documents were limited in terms of their content. While the chosen documents were being examined, the sections outside these themes were also excluded from the research.

Interviews with municipality officials were used to ensure the validity and reliability of the data. It is significant to use more than one method to increase the validity and reliability of the research (Eisner, 1991; Patton, 1990, Yin, 1994). In addition to the document analysis, three separate interviews were conducted with the Karşıyaka Municipality Urban Design Manager in March, October, and May of 2023. The reason for repeating the interviews on different dates is to keep the municipal practices up to date for this study. Other two interview meetings were held in November 2022 with the Bicycle and Pedestrian Projects chief of the Izmir Metropolitan Municipality Department of Transportation (Sustainable Transportation Planning Branch Office) and an expert in the same department. All municipality officials interviewed in this study were city planners with an experience of more than five years.

In light of the information obtained from the interviews with the experts from the municipalities, tactical urbanism projects were determined and visited in line with a checklist that includes information on the location, design, and usage status of the spaces by making field visits. For each site, visits were made between 17:00 and 18:00 on weekdays on four different days. Site visits were conducted at busy hours to obtain general knowledge on the use of study areas. Field visits occurred in a parklet in Karşıyaka Bazaar, two parklets and a pedestrian plaza in Karşıyaka Atakent Aşık Veysel Street, and two parklets on Karşıyaka Girne Boulevard.

Results and Conclusions:

Considering other examples in the world where some practices of tactical urbanism are institutionalized, institutionalization supports and even tries to guarantee bottom-up decision-making (such as the New York Plaza Program, Los Angeles Livable Streets, and San Francisco Pavements to Parks). To ensure the bottom-up approach, the local governments in these cities have already determined the rules and principles for the projects they will create with tactical urbanism. These can be summarized as:

- Identifying the workflow (how the responsibilities of the local government and the public will be distributed over tactical urbanism projects),
- Identifying how the public is represented in the creation and management (how will the public notify local authorities of their wishes for tactical urban planning),
- Identifying the criteria for determining whether the non-governmental organization, local institution, or business applying for cooperation in tactical urban planning is suitable for this job,
- Identifying the general physical properties and infrastructure of the tactical urbanism project in the design process.

If these principles are not applied properly, tactical urbanism practices will inevitably become a top-down decision-making mechanism within a traditional understanding. In this case, the applications will only remain as urban public spaces similar to the tactical urbanism application in terms of shape.

Based on the data collected from the interviews, field observations, and analysis of the government reports, this study reveals that Karşıyaka Municipality has not yet institutionalized the concept of tactical urbanism. Strategies related to collaboration with non-governmental bodies and public involvement and participation were found to be uncertain in the applications examined in this study. These uncertainties caused random applications of tactical urbanism projects in Karşıyaka. In this case, the tactical urbanism practices of Karşıyaka Municipality are tactical urbanism practices in terms of physical appearance, and they do not coincide with the concept of tactical urbanism in terms of principles and strategies. However, considering that Karşıyaka Municipality has just started tactical urbanism practices in the district, Karşıyaka Municipality has the potential to adopt the institutionalization of tactical urbanism in the future projects.

Çağdaş Seramik Sanatında Kullanılan Alternatif Şekillendirme Yöntemleri

The Alternative Shaping Methods Used in Contemporary Ceramic Art

Ferda TAZEYOĞLU FİLİZ¹

Öz

Seramik sanatında başlıca kullanılan şekillendirme yöntemleri; elle şekillendirme, torna ile şekillendirme ve dökümle şekillendirme yöntemleridir. CAD/CAM teknolojilerinin gelişimine bağlı olarak ortaya çıkan 3D yazıcılarla şekillendirme yöntemi de son yıllarda sanat pratiğine entegre edilmiştir. Tüm bu şekillendirme yöntemlerinin yanı sıra günümüzde sanatçılar malzemenin şekillendirme sınırlılıklarının ötesini görmeye çalışmakta ve kendi kişisel yöntemlerini geliştirmektedir. Bu doğrultuda sanatçılar, bazen çeşitli katkılar kullanarak malzemenin şekillendirme yöntemlerine ek yöntemler geliştirmekte, bazen kendi cihazlarını yaratarak makine üretimi bir sanat pratiği ortaya koymaktadır. Tüm bu uygulama seçeneklerinin tek odak noktası hiç şüphesiz sanatçının yeniden var etme istencidir. Günümüzde sanatçı, mucit, mühendis ve tasarımcı kavramları arasındaki sınırlar neredeyse görünür hale gelmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak da ortaya kendi üretim sürecini ve yöntemini belirleyen bir sanat pratiği çıkmıştır. Araştırmada, literatürde çağdaş sanat seramiğinde bir şekillendirme sınıflandırması olarak henüz kabul görmeyen fakat sanatçıların özelinde gelişen bu yöntemler gruplandırılarak bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırmada, ortaya çıkan yöntemlerin yaygın kullanımları ve teknik benzerlikleri göz önünde bulundurulmuştur.

Buna göre seramik sanatında kullanılan alternatif şekillendirme yöntemlerinin: kil içerisine eklenen katkılarla ortaya çıkan şekillendirme yöntemleri, önden şekillendirilmiş organik malzemelerin sıvama, akıtma veya daldırma yoluyla şekillendirilmesi, düşük teknoloji cihazlarla şekillendirme yöntemi ve deformasyon yolu ile şekillendirme yöntemi olarak sınıflandırılabilceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seramik, Şekillendirme Yöntemleri, Alternatif Şekillendirme Yöntemleri, Makine Sanatı, Çağdaş Seramik Sanatı

ABSTRACT

The main shaping methods using in ceramic art are hand shaping, wheel throwing and casting. The method of forming with 3D printers, which emerged depending on the development of CAD / CAM technologies, has also been integrated into art practice in recent years. In addition to all these shaping methods, today artists try to see beyond the forming limitations of the material and develop their own personal methods. In this direction, artists sometimes develop additional methods to the shaping methods of the material by using various additives, sometimes they create a machine-made art practice by creating their own devices. The sole focus of all these application options is undoubtedly the artist's desire to recreate. Today, the boundaries between the concepts of artist, inventor, engineer and designer have become almost visible. As a result of this, an art practice that determines its own production process and method has emerged. In the research, technical and formal evaluations of these methods, which are not yet accepted as a shaping classification in the literature, but developed specifically for artists, were made. In addition, the potential and sustainability of these new forms of use are discussed.

¹ Corresponding Author: Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü, ferda.filiz@selcuk.edu.tr, 000-0002-3411-2575

Accordingly, it has been concluded that alternative shaping methods used in ceramic art can be classified as: shaping methods that occur with additives added to clay, shaping of preformed organic materials by spinning, pouring or dipping, shaping with low technology devices and shaping by deformation.

Keywords: Ceramics, Shaping Methods, Alternative Forming Methods, Machine Art, Contemporary Ceramic Art

GİRİŞ:

Tarihsel süreçte insan, çevresinde bulunan malzemeleri keşfetme, onlara şekil verme ve işlevsel bir ürüne dönüştürme eğilimindedir. Çoğu zaman insanların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik eğilimlerinin sonucu olarak ortaya çıkan malzemeleri manipüle etme isteği, bazı noktalarda sadece insanın etrafını keşfetmek isteğiyle ilişkilidir. Taş, tahta ve kemik gibi organik malzemeler insanlığın ilk kez avlanma, yontma gibi eylemler için şekillendirip kullandığı malzemelerdendir. Sonraki dönemlerde yerleşik hayata geçilmesi, insanların ihtiyaçlarının çeşitlenmesine neden olurken, kil de insanların şekillendirdiği malzemelere dâhil olmuştur. Ellerden başka bir alet gerektirmeyen kile şekil verme süreci, kilin insanın ilk el işi üretim malzemelerinden biri olarak kabul görmesini sağlamıştır.

Kil suyla karıştığında, plastik özellik gösteren bir malzemedir. Plastik bir kütle halindeyken elle şekillendirmeye ve manipüle edilmeye uygun olan kil, nemini kaybettiğinde kazımak ve oymak için idealleşir. Kili şekillendirmenin ahşap, taş gibi malzemeleri şekillendirmekten çok daha kolay olması insanlık tarihinde kullanılan en eski objelerin neden kilden yapıldığını açıklar niteliktedir. Ateşin keşfiyle başlayan süreçte şekillendirilmiş kil objelerin pişirilmesi, kilin sert ve dayanıklı bir malzeme olan seramiğe dönüşmesine kaynak oluşturmıştır.

İlk kez elle şekillendirilen kil, zaman içerisinde torna ile sonraki süreçlerde ise döküm yöntemi kullanılarak şekillendirilmeye başlamıştır. Teknolojik gelişmeler ilk bilgisayarın keşfi ve ardından şekillendirme süreçlerinde CAD/CAM (Bilgisayar Destekli Tasarım, Bilgisayar Destekli Üretim) teknolojilerinin kullanımı, 3D yazıcıların geliştirilmesini ve sanat pratiğinde bir üretim şekli olarak kullanılmasını sağlamıştır.

Günümüzde tüm bu şekillendirme pratiklerinin dışında sanatçılar kendi geliştirdiği formüllerle ve/veya araçlarla literatürde yer almayan yöntemleri şekillendirme sürecinde yeni bir ifade biçimi olarak kullanmaktadır. Bu araştırma çağdaş seramik sanatı alanında şekillendirme pratiğinde kişisel bir yöntem veya araç geliştiren sanatçılar etrafında yapılmış olup, bu yeni ifade biçimlerinin alana katkısı ve sürdürülebilirliği değerlendirilmiştir.

1. Alandaki Benzer Çalışmalar

Yapılan araştırmada çağdaş seramik sanatında alternatif şekillendirme yöntemlerini araştıran herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bunun yanı sıra araştırma sonucunda ortaya çıkan sınıflandırmaların farklı konular kapsamında ele alındığı görülmüştür. Poyraz (2021), “Seramik Bünyede Farklı Katkı Malzemeleri ve Artistik Uygulamalar” isimli çalışmada kil içerisine eklenen organik ve inorganik katkıları araştırmıştır. Araştırma, şekillendirme yöntemleri bağlamında ele alınmamış olsa da inorganik ve organik bazı katkıların kilin şekillendirme süreçlerine olan etkileri bu çalışmada açık biçimde ortaya koyulmuştur.

Yılmaz (2019) “Seramiğe Dönüşen Organik Nesnelere: Teknik ve Sanatsal Örnekler” isimli çalışmada, kumaş, dantel, ip, bitkisel ürünler, süngerler vb. malzemelerin çağdaş seramik sanatında şekillendirme sürecinde kullanımını araştırmaktadır. Bu çalışma; önden şekillendirilmiş organik malzemelerin sıvama, akıtma veya daldırma yoluyla şekillendirilmesi konusunu ve kullanılan malzeme çeşitliliğini ele almış olup, yapılan araştırmayı desteklemektedir.

Ağatekin (2016), “Seramik Sanatında Yeni ve Alternatif Bir Biçimlendirme Yöntemi Olarak: Aşındırıcı Su Jeti Kullanımı” isimli araştırmasında aşındırıcı su jeti yönteminin çağdaş seramik sanatında kullanım

olanaklarını irdelemiştir. Bu yöntemin çağdaş seramik alanında kullanımı, katı bir biçimi zorunlu kıldığından araştırma kapsamında yapılan sınıflandırmaya aşındırıcı su jeti yöntemi dahil edilmemiştir.

2. Yöntem

Yapılan araştırmanın temeli nitel araştırma yöntemlerine dayandırılarak oluşturulmuştur. Kaynakça konuyla ilişkili olabileceği ve araştırmayı destekleyeceği düşünülen kitap, ulusal/ uluslararası indekslerde taranan yayınların incelenmesi ve çevrimiçi sanatçı görüşmeleri ile hazırlanmıştır. Literatür taramasından sonra yapılan sınıflandırmaya katkı sağlayacağı düşünülen sanatçılar ve örnekler tespit edilerek betimsel analiz yöntemi kullanılarak araştırma sonuçlandırılmıştır.

3. Kil Şekillendirmenin Kısa Tarihi

Yer kabuğunda en çok bulunan ve erişilebilir olan malzeme kildir. Bu nedenle insanlık var olduğundan bu yana en çok etkileşimde olunan malzeme kil olmuştur. Kilin şekillendirme süreci hiçbir ırk veya ulusa ait değildir. Yapılan araştırmaların çoğunda, eski uygarlıklar boyunca kilin farklı yerlerde farklı amaçlarla kullanılıp geliştirildiği sonucuna varılmıştır (Cooper, 2000, s.7). Doğu ve Yakın Doğu'nun yanı sıra Mısır'daki eski mezarlarda hala keşfedilmekte olan kalıntılar, her grubun erken çalışmalarını bağımsız olarak başlattığını göstermektedir (Mutsuddy ve Ford, 1994, s.1).

Kilin şekillendirilmesi sürecinde karşımıza çıkan ilk objeler, erkek, kadın ve hayvan figürlerinden oluşan daha çok dinsel ritüellerde kullanılan heykelleri (Cooper, 1988, s.14-15), balçık ile sıvanmış sepetleri (Arcasoy, 1983, s.1), çocuk oyuncaklarını, lahitleri, yapı inşasında kullanılan tuğlaları ve ölülerin küllerinin koyulduğu kapları (Erman, 2012, s. 20) kapsamaktadır. Kilin şekillendirilme ve kullanım amaçlı bir ürüne dönüştürülmesinde; yemek yapma biçimlerindeki dönüşümlerin (doğrudan pişirme yerine dolaylı pişirmeye geçilmesi), kültür bitkilerinin fermantasyonun ve yerleşik hayata geçilmesiyle ortaya çıkan ikincil yiyeceklerin tüketilmesinin etkisi olduğu bilinmektedir (Gheorghiu, 2009, s.1).

Çömlek yapımında kullanılan çömlekçi çarkının keşfinden önce kil elle şekillendirilmiştir. Elle şekillendirme süreçlerinde yuvarlak biçimli taşlardan veya sepet benzeri yapıların iç ve dış yüzeylerinden yararlanılarak çeşitli biçimler yaratılmıştır. Bunun yanı sıra kili uzun bobinler haline getirip üst üste koyarak ve birbirine kaynaşmasını sağlayarak daha geniş formlar elde edilmiştir (Cooper, 1988, s.14-15). Pişmiş kilden üretilen formlar daha sonraki dönemlerde kalıp olarak da kullanılmıştır (Kundul, 2013, s.7).

Çömlekçi çarkının ilk kez ne zaman kullanıldığı bilinmemekle birlikte, bilinen en eski çömlekçi çarkı MÖ 3500'lerde Mezopotamya'daki Uruk yerleşiminde bulunmuştur. Antik Dönemde kullanılan çarklar, elle ve ayakla çevrilen olmak üzere iki çeşittir. Bu çarklar, ağır tahtadan, pişmiş topraktan veya taştan yapılmış disk biçiminde yapılarıdır (Zengin, 2007, s.19-20).

Döküm yöntemi seramik nesnelerin hassas üretimine izin veren ve seri üretime elverişli bir yöntemdir. Alçının döküm yönteminde bir malzeme olarak kullanımının tarihi ile ilgili net bir bilgi yoktur. Yapılan araştırma, bu yöntemin ilk kez 18. yy.'da Avrupa'da ortaya çıkıp 19. yy.'da önemli bir endüstriyel üretim yöntemi haline geldiğine işaret etse de Dawson (1964) yöntemin ilk kez MS 200'lerde Antik Peru'da bir çeşit müzik aleti yapımında kullanıldığını savunmaktadır (Dawson, 1964, s. 107-111).

17. ve 20. yy.'lar arasında birçok farklı ekstrüder geliştirilmiştir. Bu ekstrüderler ağırlıklı olarak drenaj borusu, özel amaçlı tuğla ve yatay delikli tuğla üretiminde kullanılmıştır. Auger tipi ekstrüderlerin kullanımı ise 20. yy.'ın son çeyreğini işaret etmektedir. Günümüzde bu ekstrüder tipi seramik petekler gibi ileri düzey seramiklerin yapımında kullanılmaktadır (Tazeoğlu Filiz, 2023, s.227-240).

20.yy.'ın sonlarında bilgisayarların ortaya çıkışı ve CAD/CAM teknolojilerinin gelişimi, 3D yazıcıların ortaya çıkmasına kaynak oluşturmuştur (Can, 2019, s.28-29). 3D yazıcıların ortaya çıkmasının temel amacı prototip geliştirmek olsa da günümüzde birçok alanda bu sistemler şekillendirme süreçlerinde kullanılmaktadır.

4. Çağdaş Seramik Sanatında Kullanılan Şekillendirme Yöntemleri

Çağdaş seramik sanatında kullanılan şekillendirme yöntemleri elle şekillendirme, torna ile şekillendirme ve döküm ile şekillendirme yöntemleridir (Pitelka, vd., 2001, s.14-97). Elle şekillendirme diğer yöntemlerle kıyaslandığında olasılıkları, uygulama pratiği geniş ve daha bireysel bir alandır. Elle şekillendirme, sucuk yöntemi, cimdik yöntemi ve plaka yöntemi olarak üçe ayrılır. Cimdik ve sucuk yöntemi tarihsel süreçte kilin şekillendirilmesinde kullanıldığı bilinen en eski yöntemlerdir (Pitelka, V.,2001, s.15) (Cooper, 1988, s.14-15).

Torna ile şekillendirme yöntemi ilkesel olarak ayakla veya mekanik bir aksamla kendi ekseninde dönmesi sağlanan disk biçimindeki tablada, kilin merkezlenip şekillendirilmesidir. Elle şekillendirmeye kıyasla sınırlılıkları daha fazla olan bir uygulama türüdür. Bu yöntem formun şekillendirilmesinde bir ana yöntem veya bir ön hazırlık aşaması olarak kullanılabilir. Çanak, çömlek gibi dairesel formların hızlı bir biçimde şekillendirilmesi amacıyla kullanılabilen bu yöntemde ikincil yöntemlerle köşeli biçimler, heykeller ve eklemeli formlar yapmak da mümkündür.

Çağdaş seramik sanatı alanında kullanılan bir diğer yöntem döküm yöntemidir. Döküm yöntemi ilkesel olarak su geçirimi yüksek olan bir kalıp içerisinde sıvı haldeki döküm çamurunun bekletilmesi ve kalıbın iç cidarında et kalınlığı oluşturmasıdır. Çamurun kalıbın iç cidarında oluşturduğu et kalınlığı bekleme süresiyle doğru orantılı bir şekilde artmaktadır. Aynı birimin birden fazla üretilmesi gerektiği durumlarda bu yöntem diğer yöntemlere göre daha hızlı sonuç alınmasını sağladığından, seramik endüstrisinde yaygın biçimde kullanılmaktadır.

Sanat seramiğinde kullanılan bir diğer şekillendirme yöntemi 3D yazıcılarla şekillendirme yöntemidir. 3D yazıcılarla şekillendirme diğer yöntemlerle kıyaslandığında güncel bir uygulama pratiği olduğundan, alan yazın taramasında henüz şekillendirme sınıflandırmasına dahil edilip edilmediği ile ilgili net bir tanı yoktur. Buna karşın 3D yazıcılarla şekillendirme yönteminin mevcut uygulama pratikleri ve ticari olarak ürün tasarımında kullanımı göz önünde bulundurulduğunda bu sınıflandırmaya dahil edilmesi gerektiği açıktır. "Bilgisayar destekli seramik üretim yöntemi olarak üç boyutlu yazıcılar ve günümüz koşullarında uygulama örneği" isimli araştırmanın bulguları bu görüşü destekler niteliktedir (Martinez ve Can, 2015, s.1-15). FDM tipi seramik yazıcıların temel çalışma prensibi CAD/CAM kontrolünde ekstrüder başlıktan çıkan malzemenin üst üste yığılması esasına dayanmaktadır (Can, 2019, s.28-29)

5. Çağdaş Seramik Sanatında Kullanılan Alternatif Şekillendirme Yöntemleri

Çağdaş seramik sanatında geliştirilen alternatif şekillendirme yöntemlerini: dört başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar; kil içerisine eklenen katkılarla ortaya çıkan şekillendirme yöntemleri, önden biçimlendirilmiş organik malzemelerin sıvama, akıtma veya daldırma yoluyla şekillendirilmesi, düşük teknoloji cihazlarla şekillendirme yöntemi ve deformasyon yolu ile şekillendirme yöntemidir. Kil içerisine eklenen katkılarla ortaya çıkan şekillendirme yöntemlerinde; çimento, fiber dolgu malzemesi ve cam gibi katkıların kilin şekillendirme süreçlerine etkileri ve geliştirilen yeni yöntemler araştırılmıştır. Önden biçimlendirilmiş organik malzemelerin sıvama, akıtma veya daldırma yoluyla şekillendirilmesi başlığı altında kille birlikte tekstil ürünleri, kâğıt, iplik, sünger vb. ek malzemelerin şekillendirme süreçlerine etkileri ve kullanılan yöntemlere değinilmiştir. Düşük teknoloji cihazlarla şekillendirme yönteminde; sanatsal üretim süreçlerinde düşük teknoloji araçlar kullanarak kendi sanat pratiğini ortaya koyan sanatçılar ele alınmıştır. Deformasyon yolu ile şekillendirme yönteminde ise; kilin yarı yaş halde kuvvet uygulanarak biçiminin bozulması veya ısı işlem sırasında deformasyon noktasının üzerine çıkılarak kütlelerin yer çekimi etkisiyle şekillendirilmesi ele alınmıştır.

5.1. Kil İçerisine Eklenen Katkılarla Ortaya Çıkan Şekillendirme Yöntemleri

Kil içerisine eklenen katkılar en genel haliyle organik ve inorganik katkılar olarak çeşitlenmektedir. Bu katkılardan bazıları kilin özelliklerinin değişmesine ve seramik şekillendirme pratiğinde olmayan yeni yöntemlerin geliştirilmesine kaynak oluşturmaktadır. Temelde bu yöntemi diğer yöntemlerden ayıran şey kilin kimyasal ve fiziksel özelliklerindeki dönüşümdür. Bu katkılardan biri fiber dolgulardır. Jeremy

R. Brooks, kil, feldispat (akı), frit, ve kil gövdesinde elastikiyet sağlayan organik fiber dolgu malzemesi kullanarak, örülebilecek kadar yüksek esnekliğe sahip bir formül geliştirmiştir. Oluşturduğu bünyeyi renklendirmek için metal oksitleri kullanan sanatçı, kütleyi uzun, örülebilir bobinler haline getirir. Sanatçı dokuma işlemi için 12 uçlu, daire biçiminde bir dokuma tezgâhı ve/veya tığ kullanmaktadır. Isıl işlem sırasında kil gövdedeki organik fiber katkılar yanarak bünyeden uzaklaşır ve ürün nihai şeklini alır. Sanatçının bu yöntemle ortaya çıkardığı eserler, kil içerisine eklenen katkıların şekillendirme pratiğindeki dönüşümlerle olan organik bağını ortaya koyar niteliktedir (Görsel 1.) (Kişisel Erişim).

Görsel 1. "Pembe çorap", Jeremy R. Brooks, 2021

Kil içerisine eklenen ve şekillendirme yöntemini doğrudan etkileyen diğer bir katkı malzemesi camdır. Cam kütleler, sanat alanında genellikle alçı quartz kalıplar içerisinde kırık cam parçalarının ergime sıcaklığında bekletilmesi ve kalıbın biçimini alması yoluyla gerçekleştirilmektedir. Hidenori Tsumori Toyama Şehri Cam Sanatı Enstitüsün'de öğretim üyesi olarak çalışan cam sanatçılarından biridir. Tsumori, kil ve cam tozlarını belirli oranlarda karıştırarak kendi katkılı kil formülünü geliştiren sanatçılardan biridir. Hazırladığı karışımı bazen alçı-quartz kalıpların iç yüzeyine yerleştirerek (pate-verre) bazen de kalıbı tamamen doldurarak (casting) fırınlama işlemini gerçekleştirmektedir. "Naître" isimli serisinde sanatçı kalıba doldurduğu cam katkılı kili, özel bir fırınlama tekniği kullanarak kalıp içerisinde şekillendirmiştir (Görsel 2.). Bu seride yer alan tüm eserler dışardan kilin katılığını ve opaklığını, içerde ise camın esnekliği ve akışkanlığının yarattığı rezonansları içermektedir. Bu eserlerden anlaşılmaktadır ki; kil içerisine eklenen cam katkısı, kilin şekillendirme süreçlerini dönüşüme uğratarak, kilin cam şekillendirmede kullanılan bir yöntemle üretilmesine kaynak oluşturmuştur.

Görsel 2. "Naître", 34x 45 x 15 cm, 2018, kil ve cam bünye, Kalıpla şekillendirme

Kil içerisine eklenen ve kilin şekillendirme süreçlerini doğrudan etkileyen bir diğer katkı çimentodur. Çimento beton gibi malzemeler su ile karıştırıldıklarında reaksiyona girerek taş benzeri bir yapı oluşturma eğilimindedir. Bu nedenle betonu şekillendirirken, kauçuk silikon gibi malzemeler kullanılmaktadır. Ferda Tazeoğlu Filiz (2022) alimünaı çimento ve porselen katkısıyla hazırlanan bünyelerin sanatsal ürün tasarımında kullanım olanaklarını araştırmıştır. Çalışmada, hazırlanan bünyeleri şekillendirmek için birçok farklı yöntem kullanılsa da porselenin çimentoya daha yakın özellikte olması, bünyeyi silikon kalıpla şekillendirmeyi gerektirmiştir (Tazeoğlu Filiz, 2022, s.70-90) (Görsel 3).

Görsel 3. Tazeoğlu Filiz F., 2022, Çimento katkılı kil bünye, 38 x 18 x 12 cm, silikon kalıpla şekillendirme, 1200 C

5.2. Önden Biçimlendirilmiş Organik Malzemelerin Sıvama, Akıtma veya Daldırma Yoluyla Şekillendirilmesi

Kille birlikte en yaygın kullanılan yardımcı malzemelerden biri kâğıt ve türevi malzemelerdir. Günümüzde kâğıt, havlu kâğıt, iplik, sünger, kumaş, strafor vb. malzemelerin kilin şekillendirme süreçlerinde kullanımı yeni bir eğilim olarak kendini göstermektedir. Bu tür uygulamalarda sünger, iplik, kâğıt havlu vb. malzemeler kullanılarak şekillendirilen biçimler, daldırılarak ya da akıtılarak kille kaplanır. Bu işlem birkaç kez tekrarlandıktan sonra form kurutulur ve uygun sıcaklıkta pişirilir. Kille birlikte kullanılan bu tür yardımcı malzemeler, ısıl işlemler sırasında yanarak bünyeden uzaklaşır. Yanma işlemi sonrasında, kullanılan yardımcı malzemenin biçimsel özellikleri seramik forma dönüşerek kalıcı hale gelir.

Michal Fargo İsrail asıllı sanatçı, geleneksel döküm yöntemindeki alçının yerine sünger bloklar kullanmaktadır. Sanatçı farklı sertliklere sahip sünger blokları keserek ve oyarak şekil vermektedir. Şekillendirdiği süngerleri daldırarak veya akıtarak porselen çamuruyla kaplayan Fargo, bu yöntemle sünger dokusuna sahip porselen formlar yaratmaktadır. Ana formu oluşturan sünger her defasında ısıl işlem sırasında yandığından, her bir form kendine özgü ve sadece bir tanedir.

Görsel 4. Michal Fargo "Naturelike" koleksiyonundan bir form, 2014

Şekillendirme pratiğinde yeni yapısal çözüm arayışları kapsamında farklı malzemeleri kullanan bir diğer sanatçı Jongjin Park'tır. Park, kâğıt havluları çeşitli pigmentlerle renklendirilmiş porselen döküm çamuruna batırarak yığıla kütleler oluşturmaktadır. Her bir form için yüzlerce kâğıt havlu kullanan Park'ın eserleri incelendiğinde; alışılmamış parlak, pürüzsüz porselen yüzeylerin aksine, dokulu süngerimsi bir yüzeyin varlığı, katmanların birbiriyle kurduğu organik ilişkiler ve kullanılan pastel tonların dikkat çektiği görülmektedir (Morris, T. 2018, s. 78-84).

Görsel 5. Artistic Stratum sergisi, 10 x 10 x 11 cm, 500 yaprak kâğıt havlu, porselen, 1280 C, 2017

Heykel sanatçısı Aykut Alp Gürel, "Seramik Sanatında Figüratif Form Olanakları Bağlamında Amiguruminin Kullanımı" başlıklı çalışmada, örgü bebeklerin seramiğe dönüştürülme potansiyelini araştırmıştır (Gürel, 2015). Gürel bu çalışmada ipe örülmüş kumaş bebekleri (Amigurumi) porselen bebeklere dönüştürmektedir. Daldırma, püskürtme ve fırça ile müdahale ederek kumaş bebeklerin yüzeyinde porselenden bir et kalınlığı oluşturan sanatçı, yeterli kalınlığa ulaşıncaya kadar bu işlemlere devam eder. Kurutulduktan sonra uygun sıcaklıklarda pişirilen formlar, örgünün tüm yumuşaklığını ve dokusunu, porselenin ise dayanıklılığını kazanır.

Görsel 6. Dudak dudağa, porselen heykel,2016

5.3. Düşük Teknolojili Cihazlar ile Şekillendirme

Günümüzde sanatçılar malzemenin ve şekillendirme sınırlılıklarının ötesini görmeye çalışmakta, bu bağlamda kendi kişisel araçlarını geliştirmektedir. Temelde endüstriyel bir üretim biçimi olan vakum pres ilkesiyle çalışan bu tür cihazlar, tıpkı 3D yazıcılarda olduğu gibi makine üretimi bir sanat pratiği ortaya koymaktadır. Anton Alvarez İsveç asıllı bir sanatçı ve tasarımcı olarak uzun süredir sanat üreten makineler inşa etmektedir. Alvarez, 2016 yılında Jakob Öhman ile "The Extruder" adını verdiği bir kil presi geliştirdi. Sanatçının geliştirdiği bu cihazın temel çalışma prensibi vakum presle aynıdır. Vakum pres başlığından basınç yoluyla çıkan kile çoğunlukla hiçbir müdahalede bulunmayan sanatçı, kil kütlenin ağırlığından kaynaklı ortaya çıkan deformasyonları olduğu gibi kabul eder. Kimi zaman kütlenin ağırlığından ve büyüklüğünden kaynaklı herhangi bir pişirim işlemi dahi gerçekleştirmez².

² Alvarez sergi kataloğu, Kişisel erişim

Görsel 7. Anton Alvarez ve Jakob Öhman tarafından geliştirilen kil presi “The extruder” ve “Roma diş macunu MMXXI” proje sergisi hazırlık görüntüleri

Floris Wubben Amsterdam asıllı sanatçı, maksimum yaratıcılık ve minimum değişkenle doğal malzemelerin veya doğada bulunan nesnelerin işlevsel öğelere dönüşümü üzerine araştırmalar yapmaktadır. Wubben şu ana kadar üç farklı proje yürütmüş, her bir proje için düşük teknoloji araçlar geliştirmiştir. Pressed Project’te yer alan tüm koleksiyon parçalarını kendi tasarladığı bir "pres makinesi" kullanarak üreten Wubben, bu projeye üretim sürecinde insan eyleminin nesnelerin biçimindeki rolünü yeniden sorgulanmaktadır³.

Görsel 8. Pressed Project, Wubben tarafından tasarlanan pres makinesi

Pressed Project’te yer alan tüm eserler, sanatçı tarafından geliştirilen makinenin kafa kısmının değişimiyle çeşitlenmiş olup, ortaya çıkan her parçanın kendine özgü renk ve doku özellikleri taşıdığı görülmektedir (Görsel 9).

³ <https://cri-arita.com/resident/floris-wubben/>

Görsel 9. Pressed Project, Wuben tarafından tasarlanan pres makinasında üretilen objeler

Iris Bouwmeester Amsterdam asıllı sanatçı, jeolojiden ve yeryüzü şekillerinin oluşumundan etkilenerek eser üretmektedir. Ağırıklı olarak büyük ölçekli formlar çalışan sanatçı, eser üretiminde birçok farklı malzeme ve tekniği kullanmaktadır. Seramik, Bouwmeester'ın kullandığı malzemelerden sadece biridir. Sanatçı EKWC'de (European Ceramic Work Center) katıldığı bir çalışmada düşük teknoloji bir ekstrüzyon makinası keşfederek bir takım deneysel çalışmalar ortaya koymuştur. Bouwmeester EKWC'de yaptığı deneysel çalışmalarla, bu düşük teknoloji cihazın üretim sınırlılıklarını ve minimum yaratıcılıkla insan-makine iş birliğinin sonuçlarını keşfetmek istemiştir. Aynı kalınlıkta ve biçimde ekstrüzyon aracıyla ürettiği kil iplikleri bir profil üzerinde yerleştiren Bouwmeester, eserleri herhangi bir pişirim işlemi gerçekleştirilmeden izleyiciye sunmuştur. Sanatçının bu eserleri makine üretiminin sınırlılıklarını vurgularken, diğer taraftan sanatçının eser üretimindeki rolünün yeniden sorgulanmasına kaynak oluşturmaktadır (Kişisel Erişim).

Görsel 10. "Extruder" serisinden çalışmalar, Iris Bouwmeester, EKWC

5.4. Deformasyon Yolu ile Şekillendirme

Deformasyon bir kuvvet veya sıcaklıktaki bir değişiklik nedeniyle bir nesnenin şeklinde veya boyutunda meydana gelen değişiklikleri ifade eder. Çağdaş seramik sanatında deformasyon iki farklı biçimde ele alınabilir. Bunlardan ilki sıcaklık etkisiyle meydana gelen deformasyonlar, ikincisi ise kuvvet etkisiyle

gerçekleştirilen deformasyonlar. Sıcaklık etkisiyle meydana gelen deformasyonlarda temel prensip malzemeyi pişirim sıcaklığının üzerinde bir ısıya maruz bırakmaktır. Her kilin şeklini koruduğu bir pişirim aralığı bulunmaktadır. Bu pişirim aralığının üzerinde gerçekleştirilen her bir ısı işlem kilin deforme olmasına kaynak oluşturur. Deformasyon, seramik alanında özellikle endüstriyel uygulamalarda hata olarak kabul edilmekte ve istenmemektedir. Artistik uygulamalar açısından bakıldığında ise, kilin ısı işlem sırasında kütleli ağırlık ve yer çekiminin etkisiyle oluşan bu deformasyonların elle üretilemeyecek etkilerin yaratılmasına olanak sağladığı anlaşılmaktadır. Amerikalı sanatçı Cheryl Ann Thomas eser üretiminde şekillendirme yöntemi olarak ısı işlem sırasında kilde meydana gelen deformasyonları merkeze almaktadır. Thomas, üretime çok geleneksel bir yöntem olan sucuk yöntemiyle başlamaktadır. Porselenden uzun, ince kaplar inşa ettikten sonra, Thomas fırınlama işlemini gerçekleştirir. Kilin ağırlığı eserlerin çökmesine ve öngörülemez biçimde kendi üzerine kapanmasına neden olur. Thomas bu yöntemle her bir fırınlama işleminde sadece tek bir form yaratmaktadır⁴.

Görsel 11. "İç mekân" Cheryl Ann Thomas, 2012, 27 x 45 x 38 cm, deformasyon yoluyla şekillendirme

Sanatçının bu yöntemle oluşturduğu eserler vücudun veya kumaşın hareketini animatırken, bobinlerin ritmik, tekrarlayan desenleri ve el izleri sanatçının eserle temasını izleyiciye hatırlatıyor (Levin, 2011, s.29). Thomas, çalışması için soluk kremler, sarılar, seladon yeşilleri ve griden siyaha yakın tonlar içeren bir palet kullanmaktadır. Sanatçı bobinlere beklenmedik bir mavi şerit veya değerli bir cevher damarının parıltısı gibi zıt bir beyaz şerit örmektedir. Heykelin akıcı konturlarının etrafından dolaşan bu renkli çizgiler, eser etkisini güçlendirirken aynı zamanda eserin kumaş dokusunu desteklemektedir.

Thomas son dönem çalışmalarında, deformasyon yoluyla elde ettiği üç veya dört farklı biçimi ikinci bir fırınlama işlemiyle bir araya getirmektedir. Isıl işlem, kilin deformasyonlarına kaynak oluştururken aynı zamanda kilin porselene dönüşüp dayanıklı bir hale gelmesini sağlamaktadır.

⁴ <https://www.williamhavugallery.com/category/cheryl-ann-thomas/>

Görsel 12. "Ekzotik", 81x 53x 50 cm, Porselen, 2017, deformasyon yoluyla şekillendirme

Kuvvet etkisiyle meydana gelen deformasyonlar, kil henüz yaşken üzerine bir kuvvet veya basınç uygulayarak ona ilk biçiminden daha farklı bir biçim kazandırmayı içerir. Isıl işlem deformasyonlarıyla kıyaslandığında daha kontrollü sonuçlar alınan bir uygulamadır. Andrey Zignatto Stacking Brezilya asıllı heykel sanatçısıdır. Sanatçı ağırlıklı olarak ekstrüzyon yöntemiyle şekillendirilmiş tuğlaları manipüle ederek eser üretmektedir. Tuğla yapı inşasında taşıyıcı bir unsur olarak işlev kazanmış, güçlü bir malzemedir. Stacking tuğlaları henüz yaşken keserek veya üst üste koyarak yeniden biçimlendirir ve tuğlanın işlevini ve yarattığı güçlü imajı dönüşüme uğratar. Sanatçının "istifleme" isimli çalışmasında, ezerek deforme edildikten sonra üst üste istiflenen tuğlalarla oluşturulan yapı, deformasyonun hazır bir nesne üzerindeki işlevsel ve biçimsel dönüşümünü özetler niteliktedir⁵.

Görsel 13. Andrey Zignatto Stacking "İstifleme", 2013, deformasyon yoluyla şekillendirme

⁵ <https://cfileonline.org/art-andrey-zignattos-carved-brick-eroded-landscapes/>

SONUÇ:

21.yy.'da kilin şekillendirilmesinde farklı eğilimlerin ortaya çıktığı ve sanatçılar özelinde şekillenip yaygınlaştığı anlaşılmıştır. Yapılan araştırmada bu yeni şekillendirme biçimlerinin dört ana başlık etrafında toplanabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Kil içerisine eklenen katkılarla ortaya çıkan yöntemlerde, kilin fiziksel ve kimyasal birtakım özelliklerinin dönüşüme uğradığı görülmüştür. Bu tür uygulamalarda, malzemelerin birbiri içerisine eklenmesiyle oluşan yeni kil hamurunun eklenen katkıya yakın özellik gösterdiği görülmüştür. Kil katkısı olarak cam eklenen uygulamalarda, cam şekillendirmede kullanılan bir yöntemle üretim yapılması, fiber katkısıyla örülebilecek kadar yüksek esneklik kazanıp plastiğe yakın bir davranış gösteren porselen ipliklerin makinada örülmesi, çimento katkısının porselene beton özelliği kazandırması ve neredeyse plastikliğini tamamen kaldırarak silikonla şekillendirilmesi bu görüşü destekler niteliktedir.

Kilin yardımcı malzemelerle şekillendirilmesi alanla ilgili en çok araştırılan konulardan biridir. Fakat bu konunun bir şekillendirme yöntemi olarak değerlendirilmediği, daha çok kil içerisine eklenen organik katkılar başlığı altında değerlendirildiği anlaşılmıştır. Kil içerisine eklenen organik ve yanıcı birçok katkı pişirildiğinde yanarak bünyeye dekoratif birtakım özellikler kazandırmaktadır. Fakat bu çalışmada sözü edilen yöntemde, önceden şekillendiren yardımcı malzemenin sıvı kille kaplanması ve şeklini pişirim işlemi sonrasında tamamen koruması söz konusudur. Bu bağlamda değerlendirildiğinde yapılan uygulamanın bir şekillendirme yöntemi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Araştırmada iplik, straför, dantel, hazır tekstil ürünleri, kumaş, sünger, kâğıt havlu, örgü bebek vb. birçok malzemenin bu yöntem için uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kilin düşük teknoloji cihazlarla şekillendirilmesi oldukça yeni bir eğilim olup bu yöntemin alana iki farklı sanatsal bakış açısı kazandırdığı anlaşılmıştır. Bunlardan ilki sanatçının eser üretimindeki yerinin yeniden sorgulanmasına kaynak oluşturan ve sanatçının dâhil olmadığı bir uygulama pratiği ortaya konulmasıdır. Bir diğeri ise kilin şekillendirme sonrası herhangi bir pişirim işlemi gerçekleşmeden sergilenmesidir. Çağdaş seramik sanatı içerisinde bu tür eğilimlerin ortaya çıkışı sanatın saç ayağının yeniden oluşturulması gerekliliğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Kilin deformasyon yoluyla şekillendirilmesi diğer yöntemlere kıyasla çok daha eskidir. Deformasyon kütleli ağırlık ve yer çekimin etkisiyle çoğu zaman istemsizce formu dönüşüme uğratma eğilimindedir. Bu yöntemin sanatsal uygulamalarda kullanılması her ne kadar önden şekillendirilmiş bir biçimi zorunlu kılsa da eserin son biçimini veren deformasyon, ana şekillendirme yöntemi olarak kabul edilmektedir.

Araştırmada yapılan şekillendirme sınıflandırması, ağırlıklı olarak sanatçılar tarafından geliştirilen henüz bir şekillendirme yöntemi olarak kabul görmeyen uygulamalar üzerinden yapılmıştır. Bu tür uygulamalara ek olarak henüz yaygın biçimde kullanılmayan bu nedenle sınıflandırmaya dâhil edilmemiş uygulamalar da mevcuttur. Ortaya çıkan yöntemler sanatçının hayal gücü ve yaratıcılığı ile ilişkili olduğundan sonsuz bir uygulama ve malzeme çeşitliliğini kapsamaktadır. Bu nedenle bu tür sınıflandırmaların belirli periyodlarla yapılması literatüre katkı sağlama adına oldukça önemlidir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

[EN] There is no conflict of interest between the authors or any third party individuals or institutions.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Teşekkür: Teşekkürümüz yoktur.

KAYNAKÇA:

- Ağatekin, E., "Seramik Sanatında Yeni ve Alternatif Bir Biçimlendirme Yöntemi Olarak Aşındırıcı Su Jeti Kullanımı," Uluslararası Geçmişten Geleceğe Sanat Sempozyumu-UGS'2016 , Çorum, Turkey, pp.319-327, 2016.
- Arcasoy, A. (1983), Seramik Teknolojisi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Anasanat Dalı Yayınları, İstanbul.
- Can, E. (2019), Seramik Üretim Sürecinde Üç Boyutlu Yazıcıların Kullanımı ve Sanatsal Öneriler, Sanatta Yeterlik Tezi, Eskişehir.
- Cooper E. (1988) A History of World of Pottery, 3th Edition, Chilton Trade Book Publishing, Pennsylvania.
- Cooper E. (2000) The Thousand Years of Pottery, 4th Edition, University Of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Dawson L. E. (1964) A Ceramic Technique Invented in Ancient Peru. Ñawpa Pacha: Journal of Andean Archaeology, 1964, No. 2, pp. 107-111.
- Erman, D.O. (2012) Türk Seramik Sanatının Gelişimi: Toprağın Ateşle Dansı, Acta Turcica, 4(1): 18-33.
- Gheorghiu, D. (2009), Early Farmers, Late Foragers, and Ceramic Traditions, Cambridge Scholars Publishing, UK.
- Gürel, A. A. (2015). Seramik Sanatında Figüratif Form Olanakları Bağlamında Amiguruminin Kullanımı, Seramik Ana Sanat Dalı Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Kundul, M. (2013). Endüstriyel Seramikte Alçı ve Çamur Şekillendirme Yöntemleri, İstanbul, Biltur Basım Yayın ve Hizmet A.Ş.
- Levin, Elaine. (2011) Fragility And Loss, Ceramics: Art and Perception, No. 85, pp. 29.
- Martinez Verdu Hakan, E., Can, E. (2016). Bilgisayar Destekli Seramik Üretim Yöntemi Olarak Üç Boyutlu Yazıcılar ve Günümüz Koşullarında Uygulama Örneği. Sanat ve Tasarım Dergisi, 6.
- Morris, T. (2018), New Wave Clay Ceramic Design, Art and Architecture, Amsterdam, Frame Publishers.
- Mutsuddy B.C., Ford R.G., (1994), Ceramic Injection Molding, Springer Science & Business Media.
- Pitelka V. (2001), Clay, Published by The American Ceramic Society, Ohio.
- Poyraz, M. (2021). Seramik Bünyede Farklı Katkı Malzemeleri ve Artistik Uygulamalar. Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat, 6 (13), 86-103.
- Tazeoğlu Filiz, F. (2022) Beton, Porselen ve Cam Malzemelerinin Sanatsal Anlamda Kullanım Olanaklarının Araştırılması, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanatta Yeterlik Tezi.
- Tazeoğlu Filiz, F. (2023). Ekstrüzyon Araçlarının Gelişimi ve Çağdaş Seramik Sanatında Kullanımı. Sanat Yazıları, (48), 227-240.
- Yılmaz, S. (2019) Seramiğe Dönüşen Organik Nesnelere: Teknik ve Sanatsal Örnekler, Sanat Ve Tasarım Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, 198 – 215.

Zengin, F. E. (2007). Antik Yunan Seramiklerinde Çömlekçilik Konulu Sahneler, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Gerekli İlave Kaynakça Listesi

Görsel 1. Kişisel Erişim

Görsel 2. "Falling into You" Sergi Kataloğu

Görsel 3. Ferda Tazeoğlu Filiz Kişisel Arşivi

Görsel 4. <https://www.dezeen.com/2014/02/18/Else-Vases-By-Michal-Fargo-Moulded-From-Torn-Foam-Blocks/>

Görsel 5. https://www.thecynthiacorbettgallery.com/Exhibitions/27/Works/Artworks-1526-Jongjin-Park-Artistic-Stratum_Bo4-1mg4-1-2017/

Görsel 6. Kişisel Erişim

Görsel 7. Alvarez Sergi Kataloğu, Kişisel Erişim

Görsel 8. <https://www.6sqft.com/Pressed-Objects-Floris-Wubbens-Brutally-Tactile-Designs-For-The-Human-Touch/>

Görsel 9. <https://www.6sqft.com/Pressed-Objects-Floris-Wubbens-Brutally-Tactile-Designs-For-The-Human-Touch/>

Görsel 10. Kişisel Erişim

Görsel 11. <https://www.williamhavugallery.com/Cheryl-Ann-Thomas/>

Görsel 12. <https://www.williamhavugallery.com/Cheryl-Ann-Thomas/>

Görsel 13. <https://iamawalkingcontradiction.tumblr.com/Post/148443249177/Andrey-Zignatto-Stacking-2013-Structural-Ceramic>

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Clay, which was first shaped by hand, began to be shaped using a wheel thrown over time, and in subsequent processes using the casting method. Technological developments, the discovery of the first computer and the subsequent use of CAD/CAM (Computer Aided Design, Computer Aided Manufacturing) technologies in shaping processes, have enabled the development of 3D printers and their use as a form of production in art practice.

Today, apart from all these shaping practices, artists use methods not included in the literature with their own developed formulas and/or tools as a new form of expression in the shaping process. This research was conducted around artists who developed a personal method or tool in the shaping practice in the field of contemporary ceramic art, and the main problem of the research is to examine the possibilities of including all these methods used in a classification.

Research Questions:

Can the shaping methods developed specifically for artists in contemporary ceramic art be included in a classification?

Literature Review:

In the research conducted, no studies were found that investigated alternative shaping methods in contemporary ceramic art. In addition, it was seen that the classifications resulting from the research were discussed within the scope of different subjects. Poyraz (2021) investigated the organic and inorganic additives added to clay in her study titled "Different Additive Materials and Artistic Applications in Ceramic Body". Although the research was not discussed in the context of shaping methods, the effects of some inorganic and organic additives on the shaping processes of clay are clearly revealed in this study.

Yılmaz (2019) in her work titled "Organic Objects Transformed into Ceramics: Technical and Artistic Examples", fabric, lace, rope, plant products, sponges, etc. She investigates the use of materials in the shaping process in contemporary ceramic art. This work; addresses the issue of shaping pre-formed organic materials by plastering, pouring or dipping and the variety of materials used, and supports the research.

Ağatekin (2016) examined the possibilities of using the abrasive water jet method in contemporary ceramic art in her research titled "Use of Abrasive Water Jet as a New and Alternative Forming Method in Ceramic Art". Since the use of this method in the field of contemporary ceramics requires a solid form, the abrasive water jet method was not included in the classification within the scope of the research.

Methodology:

The basis of the research was created based on qualitative research methods. The book, whose bibliography is thought to be related to the subject and support the research, was prepared by examining publications scanned in national/international indexes and online artist interviews. After the literature review, the artists and examples that were thought to contribute to the classification were identified and the research was concluded using the descriptive analysis method.

Results and Conclusions:

It has been understood that different trends in shaping clay emerged in the 21st century and that they were shaped specifically by artists and became widespread. The research concluded that these new shaping styles can be grouped around four main headings. It has been observed that some of the physical and chemical properties of the clay are transformed in the methods created by adding additives into the clay. In such applications, it has been observed that the new clay dough formed by adding the materials to each other has properties similar to the added additive. In applications where glass is added as a clay additive, production is made with a method used in glass shaping, machine knitting of porcelain threads that gain flexibility enough to be knitted with fibre additives and behave close to plastic, cement additive gives porcelain concrete properties and shaping it with silicone, almost completely removing its plasticity, supports this view.

Shaping clay with auxiliary materials is one of the most researched topics in the field. However, it has been understood that this issue is not considered as a shaping method, but rather under the title of organic additives added to the clay. Many organic and flammable additives added to clay burn when fired, giving the body some decorative properties. However, in the method mentioned in this study, the pre-shaping auxiliary material is covered with liquid clay and retains its shape completely after the firing process. When evaluated in this context, it would not be wrong to say that the application is a

shaping method. In the research, yarn, Styrofoam, lace, ready-made textile products, fabric, sponge, paper towels, knitted dolls, etc. It has been concluded that many materials are suitable for this method.

Shaping clay with low-tech devices is a fairly new trend, and it has been understood that this method brings two different artistic perspectives to the field. The first of these is to introduce a practice that is a source of re-questioning the place of the artist in the production of works and in which the artist is not involved. Another is to display the clay after shaping, without any firing process. The emergence of such tendencies within contemporary ceramic art clearly reveals the necessity of re-creating the trivet of art.

Shaping clay through deformation is much older than other methods. Deformation tends to transform the form, often involuntarily, under the influence of mass weight and gravity. Although the use of this method in artistic applications requires a pre-shaped form, deformation, which gives the final shape of the work, is accepted as the main shaping method.

The shaping classification made in the research was made mainly on applications developed by artists that are not yet accepted as a shaping method. In addition to such applications, there are also applications that are not widely used yet and therefore are not included in the classification. Since the resulting methods are related to the imagination and creativity of the artist, they cover an endless variety of applications and materials. Therefore, it is very important to make such classifications periodically in order to contribute to the literature.

www.kentakademisi.com